

Fyodor Dostoyevsky

ο ηλίθιος

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΕΡΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

I

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΗ, μια μέρα που φύσαγε νοτιάς, κατά τις εννιά το πρωί, η αμαξοστοιχία της Βαρσοβίας πλησίαζε στην Πετρούπολη, τρέχοντας μ' όλη της την ταχύτητα. Είχε τόση υγρασία και τόση ομίχλη που μόλις και μετά βίας πρόβαλε η μέρα· δέκα βήματα πιο κει, δεξιά κι αριστερά απ' τη γραμμή, δεν ξεχώριζες τίποτα σχεδόν πίσω απ' τα τζάμια του βαγονιού. Ανάμεσα στους επιβάτες, ήταν και μερικοί που επέστρεφαν απ' το Εξωτερικό. Μα ο πιο πολύς κόσμος ήταν στριμωγμένος στα βαγόνια της τρίτης θέσης, όλο λαουτζίκος και κάτι μικροεπιχειρηματίες που δεν έρχονταν από πολύ μακριά. Όλοι φυσικά ήταν κουρασμένοι, ολονών τα μάτια ήταν βαριά απ' την άγρυπνη νύχτα, όλοι ήταν ξεπαγιασμένοι, όλα τα πρόσωπα ήταν ωχροκίτρινα, στο χρώμα της ομίχλης.

Σ' ένα απ' τα βαγόνια της τρίτης θέσης, απ' το χάραμα κιόλας, βρεθήκανε να κάθονται ο ένας αντίκρυ στον άλλον, δίπλα στο παράθυρο, δυο επιβάτες, κι οι δυο τους νέοι, κι οι δυο τους χωρίς σχεδόν αποσκευές κι οι δυο τους ντυμένοι μάλλον φτωχικά, κι οι δυο τους με αρκετά αξιοπρόσεχτη, φυσιογνωμία, και που κι οι δυο τους τέλος δείξαν τη διάθεση να πιάσουν κουβέντα. Αν ξέρανε κι οι δυο τους τι ήταν το ιδιαίτερο κείνη τη στιγμή που τους έκανε αξιοπρόσεχτους, τότε, φυσικά, θα μέναν έκπληκτοι, που η σύμπτωση τους είχε τόσο παράξενα καθίσει τον ένα αντίκρυ στον άλλον, στην τρίτη θέση της αμαξοστοιχίας Βαρσοβία — Πετρούπολη. Ο ένας απ' αυτούς είχε μέτριο ανάστημα, ήταν κάπου είκοσι εφτά χρονών, κατσαρομάλλης και σχεδόν μελαχρινός, με σταχτιά, μικρά, μα φλογερά μάτια. Η μύτη του ήταν πλατιά και πλακουτσωτή, το πρόσωπο με πεταχτά μήλα. Τα λεπτά του χείλη στραβώνανε συνεχώς σ' ένα αδιάντροπο, κοροϊδευτικό και μάλιστα μοχθηρό χαμόγελο, το μέτωπό του όμως ήταν ψηλό και καλοφτιαγμένο κι ομόρφαινε το κάτω μέρος του προσώπου με τα κάπως αγροίκα χαρακτηριστικά. Ιδιαίτερη εντύπωση σου 'κανε στο πρόσωπο εκείνο η θανατερή του χλομάδα που 'δινε σ' όλη τη φυσιογνωμία του νέου ένα ύφος εξαντλημένο, παρ' όλο που ήταν αρκετά γεροδεμένος, και ταυτόχρονα του πρόσδινε κάτι τόσο παθιάρικο, που θα 'λεγε πως υποφέρει, πράγμα που δεν εναρμονιζόταν καθόλου με το αυθάδικο και βάνουσο χαμόγελό του και το σκληρό, γεμάτο αυταρέσκεια βλέμμα του. Ήταν ζεστά ντυμένος· φόραγε μια μαύρη, κλειστή γούνα από προβιά και τη νύχτα δεν κρύωνε, ενώ ο γείτονάς του βρέθηκε αναγκασμένος να υποφέρει όλη τη γλύκα της υγρής νοεμβριανής ρούσικης νύχτας —κι είχε ρίγη στη ράχη— γιατί φαίνεται πως δεν ήταν προετοιμασμένος για τέτοιο κρύο. Φόραγε έναν αρκετά φαρδύ και χοντρό μανδύα, χωρίς μανίκια και με τεράστια κουκούλα, ίδιον κι απaráλλαχτο με τους μανδύες που φοράνε συχνά οι ταξιδιώτες το χειμώνα, κάπου μακριά στο Εξωτερικό, στην Ελβετία ή λόγου χάρη στη Βόρεια Ιταλία, χωρίς φυσικά να υπολογίζουν σε τόσο μεγάλες διαδρομές, σαν απ' το Εϊντκούεν ως την Πετρούπολη. Όμως εκείνο που έφτανε και παράφτανε στην Ιταλία, αποδείχτηκε πως δεν ήταν και τόσο αρκετό στη Ρωσία. Ο κάτοχος του μανδύα με την κουκούλα κι αυτός ήταν ένας νέος είκοσι έξι με είκοσι εφτά χρονών, με ανάστημα λίγο ψηλότερο απ' το μέτριο, πολύ ξανθός, με πυκνά μαλλιά, με αδύνατο πρόσωπο και μ' ένα μικρό, μυτερό σχεδόν άσπρο γενάκι. Τα μάτια του ήταν μεγάλα, γαλανά κι ασάλευτα· στο βλέμμα τους υπήρχε κάτι το ήρεμο, βαρύ ωστόσο, κάτι γεμάτο από κείνη την παράξενη έκφραση που κάνει μερικούς να μαντεύουν απ' την πρώτη κιόλας ματιά πως ο άνθρωπος αυτός πάσχει από επιληψία. Το πρόσωπο του νέου ήταν άλλωστε ευχάριστο, λεπτό και στεγνό, άχρωμο όμως, και τώρα μάλιστα είχε μελανιάσει απ' το κρύο. Απ' τα χέρια του κρεμόταν ένα μικρό μπογαλάκι από παλιό ξεθωριασμένο φουλάρι που φαίνεται να 'χε μέσα όλα τα ταξιδιωτικά του υπάρχοντα. Φορούσε παπούτσια με διπλές σόλες και γκέτες — όλα αυτά κάθε άλλο παρά ρούσικα. Ο μαυρομάλλης γείτονας με την προβιά τα περιεργάστηκε όλ' αυτά, όχι τόσο από περιέργεια μα γιατί δεν είχε τι άλλο να κάνει, και τέλος ρώτησε με εκείνο το αδιάκριτο χαμόγελό του που μ' αυτό εκφράζεται καμιά φορά απροσημάτιστα κι ακατάδεχτα η ανθρωπίνη ευχαρίστηση μπροστά στις ατυχίες του πλησίον:

— Κρύο, ε;

Κι ανασήκωσε τους ώμους.

— Πολύ —απάντησε ο γείτονας μ' εξαιρετική προθυμία— και σκεφτείτε, έχουμε και νοτιά. Τι θα γινόταν αν είχαμε παγωνιά; Ούτε το σκέφτηκα καν πως κάνει τόσο κρύο στην πατρίδα μας. Ξεσυνήθισα.

— Απ' το Εξωτερικό ερχόσαστε;

— Ναι, απ' την Ελβετία.

— Μπρε! Για φαντάσου!

Ο μαυριδερός έκανε φς... κι έβαλε τα γέλια.

Πιάσανε κουβέντα. Η προθυμία του ξανθού νέου με τον ελβετικό μανδύα ν' απαντάει σ' όλες τις ερωτήσεις του μελαχρινού του γείτονα ήταν καταπληκτική, λες και δεν υποπτευόταν καθόλου πόσο αδιάκριτες, αδιάφορες και ράθυμες ήταν μερικές ερωτήσεις. Απαντώντας, του ανέφερε ανάμεσα στ' άλλα πως έλειπε πραγματικά καιρό απ' τη Ρωσία, πάνω από τέσσερα χρόνια, πως τον είχαν στείλει στο Εξωτερικό γιατί ήταν άρρωστος — είχε κάποια παράξενη αρρώστια των νεύρων, κάτι σαν επιληψία ή σαν χορεία, κάποια τρεμουλιάσματα και ρίγη. Ακούγοντάς τον, ο μαυριδερός χασκογέλασε αρκετές φορές· ιδιαίτερα έβαλε τα γέλια όταν τον ρώτησε: «λοιπόν, γιατρευτήκατε;» — κι ο ξανθός απάντησε πως «όχι, δε με γιατρέψανε».

— Χε! Σίγουρα θα τους πληρώσατε ένα σωρό λεφτά τζάμπα και βερεσέ και μεις εδώ τους πιστεύουμε για σοφούς — παρατήρησε δηκτικά ο μαυριδερός.

— Αληθέστατο! — ανακατεύτηκε στην κουβέντα ένας κακοντυμένος κύριος που καθόταν δίπλα· ήταν κάτι σαν απολιθωμένος δημόσιος γραφιάς, κάπου σαράντα χρονών, γεροδεμένος, με κόκκινη μύτη και σπυριάρικο πρόσωπο: — αληθέστατο, απομυζούν αδίκως όλο το ρωσικό συνάλλαγμα.

— Ω, πόσο πέφτετε έξω στην περίπτωση μου — βιάστηκε να πει ο άρρωστος της Ελβετίας με ήρεμη και συμφιλιωτική φωνή. — Φυσικά, δεν μπορώ να σας φέρω αντιρρήσεις γιατί δεν τα ξέρω όλα, όσο όμως για το δικό μου γιατρό, αυτός μου 'δωσε απ' τα τελευταία του χρήματα για να πληρώσω το εισιτήριο ως εδώ και με συντηρούσε σχεδόν δυο χρόνια.

— Πώς αυτό; Δεν υπήρχε κανένας να πληρώσει; ρώτησε ο μαυριδερός.

— Ναι, ο κύριος Παυλίσσεβ που με συντηρούσε εκεί, πέθανε πριν δύο χρόνια· έγγραφα αργότερα εδώ στη στρατηγίνα Επάντσινα, μια μακρινή συγγένισσά μου, δεν πήρα όμως απάντηση. Κι έτσι λοιπόν γύρισα κι εγώ.

— Πού γυρίσατε;

— Δηλαδή, θέλετε να πείτε που θα μείνω; Μα την αλήθεια, δεν ξέρω ακόμα...

— Δεν το αποφασίσατε ακόμα;

Και ξανάβαλαν τα γέλια οι δυο που τον ακούγανε.

— Σα να λέμε, όλο σας το βιός βρίσκεται μέσα σ' αυτό το μπογαλάκι; — ρώτησε ο μαυριδερός.

— Βάζω στοίχημα το κεφάλι μου πως έτσι είναι —βιάστηκε να πει μ' εξαιρετικά ευχαριστημένο ύφος ο υπάλληλος με την κόκκινη μύτη— και πως άλλες αποσκευές δεν υπάρχουν στη σκευοφόρο,

μόλο που η φτώχεια δεν είναι αμαρτία, αυτό πρέπει να το τονίσουμε.

Αποδείχτηκε πως κι αυτό έτσι ήταν: ο ξανθός νέος το παραδέχτηκε αμέσως και με ασυνήθιστη βιασύνη μάλιστα.

— Το μπογαλάκι σας έχει μολαταύτα κάποια σημασία — συνέχισε ο υπάλληλος όταν χορτάσανε τα γέλια (είναι αξιοσημείωτο πως κι ο ίδιος ο ξανθός νέος άρχισε στο τέλος να γελά κοιτάζοντάς τους, πράμα που διπλασίασε την ευθυμία τους) — και μόλο που μπορεί κανείς να βάλει στοίχημα πως δεν έχει μέσα μήτε μασούρια με χρυσά νομίσματα του Εξωτερικού — μήτε ναπολεόνια μήτε φρειδερίκους μήτε ολλανδέζικα αραπάκια, πράμα που μπορεί κανείς να το συμπεράνει αν όχι από τίποτα άλλο, τουλάχιστο απ' τις γκέτες που 'χετε στα ξενικά σας παπούτσια, όμως... αν προσθέσει κανείς στο μπογαλάκι σας μια σχεδόν συγγένισσα σαν τη στρατηγίνα Επάντσινα, τότε και το μπογαλάκι θ' αποκτήσει αμέσως μια διαφορετική σημασία, εννοείται, φυσικά, στην περίπτωση μονάχα που η στρατηγίνα Επάντσινα είναι πράγματι συγγενής σας και δεν κάνετε λάθος από αφηρημάδα... Πράμα που 'ναι πολύ, παρά πολύ φυσικό για ένα άνθρωπο που... ε, έστω, έχει περίσσια φαντασία.

— Ω, και πάλι σωστά το μαντέψατε — βιάστηκε να πει ο ξανθός νέος — γιατί, πραγματικά κάνω σχεδόν λάθος, δηλαδή θέλω να πω, δεν μου είναι σχεδόν καθόλου συγγενής, σε τέτοιο σημείο μάλιστα που είναι αλήθεια πως δεν απόρησα καθόλου τότε που δε μου απάντησαν. Ακριβώς αυτό περίμενα πως θα γινόταν.

— Πήγανε χαμένα τα γραμματόσημα δηλαδή. Χμ... αν όχι τίποτ' άλλο, είστε απλοϊκός και ειλικρινής, κι αυτό αξίζει κάθε έπαινο! Χμ... όσο για τον στρατηγό Επάντσιν, τον ξέρω, δηλαδή γιατί είναι πασίγνωστος, μα και τον κύριο Παυλίστσεβ, που σας συντηρούσε στην Ελβετία τον ήξερα και κείνον, αν ήταν βέβαια ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ, γιατί είναι δυο ξαδέρφια. Ο άλλος είναι ακόμα στην Κριμαία, κι ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς, ο μακαρίτης, ήταν άνθρωπος ευυπόληπτος κι είχε μεγάλες γνωριμίες και κάτεχε τέσσερις χιλιάδες ψυχές στον καιρό του...

— Ακριβώς όπως το είπατε, τον λέγανε Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ — απάντησε ο νέος και κοίταξε επίμονα κι εξεταστικά τον κύριο παντογνώστη.

Κάτι τέτοιους παντογνώστες τους συναντάει κανείς αρκετά συχνά μάλιστα, σε ορισμένα κοινωνικά στρώματα. Όλα τα ξέρουν, όλη η ανήσυχη περιέργεια του μυαλού τους κι οι ικανότητές τους κατευθύνονται ασυγκράτητα προς ένα σημείο — επειδή τους λείπουν φυσικά πιο σπουδαία ενδιαφέροντα και ζωτικές ιδέες, όπως θα 'λεγε ένας σύγχρονος στοχαστής. Όταν λέμε «όλα τα ξέρουν», πρέπει, εδώ που τα λέμε, να το εντοπίσουμε σ' ένα αρκετά περιορισμένο πεδίο: που εργάζεται ο τάδε, με ποιους γνωρίζεται, τι περιουσία έχει, που χρημάτισε νομάρχης, με ποιαν είναι παντρεμένος, πόση προίκα πήρε, ποιος είναι ξάδερφός του, ποιος δεύτερος ξάδερφος κ.τ.λ. κ.τ.λ. όλα τέτοιας λογής. Οι περισσότεροι απ' αυτούς τους παντογνώστες περιφέρονται με τριμμένους αγκώνες και παίρνουν δεκαεφτά ρούβλια μισθό το μήνα. Οι άνθρωποι που γι' αυτούς ξέρουν και τα παραμικρότερα μυστικά της ζωής τους, δε θα μπορούσαν φυσικά να φανταστούν ποτέ ποιο συμφέρον τους κινεί προς αυτή την κατεύθυνση, κι όμως, πολλοί απ' αυτούς με τις γνώσεις που λέμε — και που είναι αντάξιες μιας ολάκερης επιστήμης — ικανοποιούνται ολότελα, καταφέρνουν κι αποχτούν αυτοεκτίμηση, φτάνουν μάλιστα ως την ανώτερη ψυχική απόλαυση. Εξάλλου είναι και ελκυστική αυτή η επιστήμη. Έχω δει σοφούς, λογοτέχνες, που σ' αυτή την επιστήμη βρήκανε την πλήρωσή τους και καταχτήσανε τους ανώτερους σκοπούς τους, ξέρω μάλιστα μερικούς που κάνανε την καριέρα τους μονάχα χάρη σ' αυτό.

Όσο κράταγε όλη αυτή η συζήτηση, ο μαυρομάλλης νέος χασμουριόταν, κοίταζε άσκοπα απ' το παράθυρο και περίμενε με ανυπομονησία να τελειώσει πια το ταξίδι. Ήταν κάπως αφηρημένος,

υπερβολικά αφηρημένος μάλιστα, σχεδόν ταραγμένος, καταντούσε, μπορώ να πω, κάπως παράξενος: ήταν στιγμές που άκουγε και δεν άκουγε, κοίταζε και δεν κοίταζε, γέλαγε και δε γέλαγε και, ώρες-ώρες, δεν ήξερε μήτε ο ίδιος γιατί γελάει.

— Επιτρέψτε μου όμως, με ποιον έχω την τιμή... — γύρισε ξάφνου ο σπυριάρης κύριος στον ξανθό νέο με το μπογαλάκι.

— Πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν — απάντησε εκείνος με άμεση κι απόλυτη προθυμία.

— Πρίγκηψ Μίσκιν; Λέων Νικολάγιεβιτς; Δεν ξέρω. Μήτε κι έχω ακουστά τέτοιο όνομα — απάντησε σκεπτικός ο υπάλληλος — δηλαδή— δεν το λέω αυτό για το επίθετο, το επίθετο είναι ιστορικό, στην ιστορία του Καραμζίν μπορεί και πρέπει να το βρει κανείς· το λέω για σας προσωπικά, κι ύστερα, γενικά τώρα πια δε συναντάς πουθενά πρίγκιπες Μίσκιν μήτε ακούγονται καθόλου.

— Ω, και βέβαια — απάντησε αμέσως ο πρίγκιπας. — Πρίγκιπες Μίσκιν τώρα πια δεν υπάρχουν καθόλου, εκτός από μένα· μου φαίνεται πως είμαι ο τελευταίος. Όσο για τους πατεράδες και τους παππούδες, αυτοί είχαν ξεπέσει στην αγροτιά. Εδώ που τα λέμε, ο πατέρας μου ήταν ανθυπολοχαγός του ιππικού. Κι ακόμα δεν ξέρω πώς έγινε και βρέθηκε κι η στρατηγίνα Επάντσιν να κρατά απ' το σόι των πριγκίπων Μίσκιν και να 'ναι κι αυτή κατά κάποιον τρόπο η τελευταία στο είδος της.

— Χε! χε! χε! Η τελευταία στο είδος της! Χε! χε! Πολύ πετυχημένο αυτό που είπατε — βάλθηκε να χαχανίζει ο υπάλληλος.

Ψευτογέλασε κι ο μαυριδερός. Ο ξανθός απόρησε αρκετά που τα 'χε καταφέρει να πει ένα αρκετά κακό εδώ που τα λέμε καλαμπούρι.

— Ε, λοιπόν φανταστείτε, το είπα χωρίς να το θέλω — εξήγησε τέλος κατάπληκτος.

— Μα εννοείται, εννοείται — βεβαίωσε εύθυμα ο υπάλληλος.

— Και δε μου λέτε, πρίγκηψ, σπουδάσατε κι επιστήμες εκεί κάτω στου καθηγητή; ρώτησε ξάφνου ο μελαχρινός.

— Ναι... σπούδασα...

— Εγώ, ξέρετε, δε σπούδασα ποτέ μου τίποτα.

— Μα κι εγώ ελάχιστα πράγματα μονάχα — πρόσθεσε ο πρίγκιπας, σχεδόν σα να ζήτηγε συγγνώμη. — Εξαιτίας της αρρώστιας μου δεν ήταν δυνατό να μου κάνουν συστηματικά μαθήματα.

— Τους Ραγκόζιν τους ξέρετε; ρώτησε απότομα ο μελαχρινός.

— Όχι, δεν τους ξέρω καθόλου. Ξέρω ελάχιστους ανθρώπους εδώ στη Ρωσία. Εσείς είστε Ραγκόζιν;

— Ναι, εγώ λέγομαι Παρφιόν Ραγκόζιν.

— Παρφιόν; Μα... συμβαίνει να είστε από κείνους τους Ραγκόζιν που... — άρχισε με πολλή επισημότητα ο υπάλληλος.

— Ναι, από κείνους, από κείνους ακριβώς — γρήγορα και με αγενέστατη ανυπομονησία τον

διέκοψε ο μελαχρινός, που, εδώ που τα λέμε, δεν είχε αποτείνει μήτε μια φορά το λόγο στο σπυριάρη υπάλληλο, μα από μιας αρχήςμίλαγε μονάχα στον πρίγκιπα.

— Μα... πώς είναι δυνατόν; — απόρησε σα να τον βρήκε κεραμίδα ο υπάλληλος και γούρλωσε τα μάτια του. Το πρόσωπό του άρχισε αμέσως να παίρνει μίαν έκφραση ευλάβειας και δουλικότητας, σχεδόν τρόμου: — Είστε γιος του Σεμιόν Παρφιόνοβιτς Ραγκόζιν, του κληρονομικού επίτιμου πολίτη που πέθανε εδώ κι ένα μήνα κι άφησε δυόμισι εκατομμύρια ρούβλια κεφάλαιο;

— Και πού το 'μαθες εσύ πως άφησε δυόμισι εκατομμύρια καθαρή περιουσία; ρώτησε ο μελαχρινός χωρίς να καταδεχτεί ούτε και τούτη τη φορά να ρίξει μια ματιά στον υπάλληλο. — Κάτι άνθρωποι, μα το ναι! (έκλεισε το μάτι του δείχνοντας τον υπάλληλο στον πρίγκιπα) και τι καταλαβαίνουν που βιάζονται αμέσως να 'ρθουν να σου κολλήσουν; Είναι αλήθεια πάντως πως ο πατέρας μου πέθανε κι εγώ έρχομαι απ' το Πσκοβ ύστερα από ένα μήνα, σχεδόν ξυπόλητος. Μήτε ο άτιμος ο αδερφός μου, μήτε η μάνα μου δε μου 'στειλαν τίποτα, μήτε λεφτά μήτε ειδοποίηση! Λες κι ήμουν κάνα παλιόσκυλο! Ένα μήνα ήμουνα στο στρώμα με πυρετό εκεί στο Πσκοβ!

— Και τώρα σας πέφτει ένα εκατομμυριάκι μονοκοπανιάς, να το βάλετε στο χέρι, κι αυτό με τους μετριότερους υπολογισμούς. Ω Θεέ μου! — χτύπησε τα χέρια του ο υπάλληλος.

— Όχι, πέστε μου σας παρακαλώ, τι τον νοιάζει αυτόν; — τον έδειξε και πάλι με μια κίνηση του κεφαλιού ο Ραγκόζιν, νευριασμένα και με πολλή κακία: — Μήτε καπίκι δεν πρόκειται να δεις από μένα, έστω κι αν αρχίσεις να περπατάς με τα χέρια.

— Και θα το κάνω, θα περπατήσω.

— Άκου πράματα! Μα δε θα σου δώσω πεντάρα, δε θα σου δώσω, ολάκερη εβδομάδα να χορεύεις!

— Μη μου δίνεις! Αυτό θέλω και γω· μη μου δίνεις! Εγώ θα χορεύω. Θα παρατήσω τη γυναίκα μου, τα μικρά μου και θα χορεύω μπροστά σου. Για να σε καλοπιάσω, να σε καλοπιάσω!

— Άντε να μου χαθείς! — έκανε ο μελαχρινός. — Εδώ και πέντε βδομάδες, το 'σκασα απ' τον πατέρα μου μ' ένα μπογαλάκι, ακριβώς όπως και σεις — γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα. — Το 'σκασα και πήγα στο Πσκοβ, στη θεια μου· εκεί πέρα όμως μ' έπιασε πυρετός κι έπεσα στο στρώμα, κι αυτός πέθανε όσο έλειπα. Του 'ρθε κόλπος. Αιωνία του η μνήμη του μακαρίτη, εμένα όμως παραλίγο να με σκότωνε τότε! Το πιστεύετε τάχα, πρίγκηψ; Να, μα το Θεό σας λέω! Αν δεν το 'σκαγα τότε θα μ' είχε σκοτώσει.

— Του κάνατε τίποτα και θύμωσε; — ρώτησε ο πρίγκιπας, κοιτάζοντας με κάποιαν ιδιαίτερη περιέργεια τον εκατομμυριούχο με την προβιά. Όμως, μόλο που μπορεί να 'χε κάποιο ενδιαφέρον το εκατομμύριο κι η κληρονομιά, του πρίγκιπα του 'χε κάνει εντύπωση και τον έκανε να ενδιαφερθεί και κάτι άλλο ακόμα. Μα κι ο ίδιος ο Ραγκόζιν πήρε από μόνος του — και μάλιστα, άγνωστο γιατί, με ιδιαίτερη προθυμία— τον πρίγκιπα για συνομιλητή του, μόλο που 'χε κανείς την εντύπωση πως η ανάγκη που 'νιωθε να κουβεντιάσει ήταν μάλλον μηχανική παρά ηθική· από αφηρημάδα περισσότερο παρά από εγκαρδιότητα· από ταραχή, από ανησυχία, μόνο και μόνο για να κοιτάζει κάποιον και να 'χει ένα θέμα, για να βρίσκει δουλειά η γλώσσα του. Είχε κανείς την εντύπωση πως και τώρα ακόμα δεν του 'χε περάσει ο πυρετός, ή, αν δεν είχε πυρετό, θα 'χε το δίχως άλλο ρίγη. Όσο για τον υπάλληλο, αυτός κρεμάστηκε απ' τα χείλη του Ραγκόζιν, μήτε ν' ανασάνει δεν τολμούσε, άρπαζε και ζύγιζε την κάθε του λέξη, λες κι έψαχνε κάνα διαμάντι.

— Θύμωσε, ναι, μπορεί όμως να 'χε και δίκιο — απάντησε ο Ραγκόζιν— εμένα όμως, περισσότερο απ' όλα, ο αδερφός μου ήταν που μ' έκανε κι έφτασα ως εκεί. Για τη μαμάκα μου δεν έχω να πω

τίποτα, είναι γριά, διαβάζει το συναξάρι, όλη μέρα κάνει παρέα με γριές κι ότι αποφασίσει ο αδελφός μου ο Σένκα, είναι νόμος. Γιατί ωστόσο δε με ειδοποίησε έγκαιρα; Αμ τα ξέρουμε αυτά! Η αλήθεια είναι πως βρισκόμουν τότε στο κρεβάτι αναισθητος. Λένε ακόμα πως είχαν στείλει κι ένα τηλεγράφημα. Το τηλεγράφημα όμως το πήρε η θεια μου. Κι αυτή, είναι τριάντα χρόνια τώρα χήρα και ξημεροβραδιάζεται με θρησκόληπτες. Καλόγρια δεν είναι, κάνει όμως χειρότερα κι από καλόγρια. Τρόμαξε σαν πήρε το τηλεγράφημα και χωρίς να τ' ανοίξει το πήγε και το παράδωσε στο Τμήμα κι έμεινε κει πέρα ως τα σήμερα. Μονάχα ο Κόνιεβ, ο Βασίλης Βασιλιτς μ' έσωσε, όλα μου τα 'γραψε καταλεπτώς. Απ' το χρυσοϋφαντο μεταξωτό που σκέπαζε το φέρετρο του πατέρα μου, ο αδελφός μου έκοψε τη νύχτα τις μαλαματένιες φούντες: «αυτά εδώ μαθές κοστίζουν ένα σωρό λεφτά». Μα γι' αυτό και μόνο μπορεί να πάει στη Σιβηρία, αν το θελήσω, γιατί αυτό είναι ιεροσυλία.

— Ε, συ σκιάχτρο! — γύρισε κι είπε στον υπάλληλο. — Τι λέει ο Νόμος: Είναι ή δεν είναι ιεροσυλία;

— Ιεροσυλία! Ιεροσυλία! — βιάστηκε να βεβαιώσει αμέσως ο υπάλληλος.

— Στέλνουνε γι' αυτό στη Σιβηρία;

— Στη Σιβηρία, στη Σιβηρία! Παρευθύς στη Σιβηρία!

— Αυτοί νομίζουν πως είμαι ακόμα άρρωστος — συνέχισε ο Ραγκόζιν μιλώντας στον πρίγκιπα. — Εγώ όμως, χωρίς να πω λέξη, κρυφά, άρρωστος ακόμα, μπαίνω στο βαγόκι και να, τραβάω· άνοιξε την ξώπορτα, αδερφούλη μου, Σεμιόν Σεμιόνιτς! Έβαζε λόγια στο μακαρίτη τον πατέρα μου για μένα, το ξέρω. Πάντως, η αλήθεια είναι πως εξόργισα τότε τον πατέρα μου, εξαιτίας της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Εδώ πια φταίω εγώ και κανένας άλλος. Μπλέχτηκα κι αμάρτησα.

— Εξαιτίας της Ναστάσιας Φιλίπποβνας; πρόφερε με δουλοπρέπεια ο υπάλληλος σα να συλλογιόταν κάτι.

— Μα αφού δεν την ξέρεις! του φώναξε χάνοντας την υπομονή του ο Ραγκόζιν.

— Εμ, την ξέρω για! απάντησε θριαμβεύοντας ο υπάλληλος.

— Άντε! Μια Ναστάσια Φιλίπποβνα υπάρχει; Α, μα για να σου πω, είσαι, μα την πίστη μου, πολύ αναιδέστατο υποκείμενο! Το 'ξερα γω πως όλο και θα βρεθεί κάνας παλιάνθρωπος σαν τα μούτρα του να μου κολλήσει! συνέχισε να λέει στον πρίγκιπα.

— Εμ, μπορεί και να την ξέρω! τιναζόταν σύγκορμος ο υπάλληλος. — Ο Λέμπεντεβ ξέρει! Η εκλαμπρότητά σας βάλθηκε να με σκυλοβρίζει, τι θα λέγατε όμως αν σας τ' αποδείξω; Ναι, ντε είναι κείνη η ίδια η Ναστάσια Φιλίπποβνα, κείνη ντε που εξαιτίας της ο πατέρας σας θέλησε να σας βάλει μυαλό μ' ένα αραμπαδόξυλο κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι το γένος Μπαράσκοβα, κι είναι ούτως ειπείν μεγίστη δεσποσύνη, κι αυτή επίσης πριγκίπισσα στο είδος της και γνωρίζεται με κάποιον Τότσκη, τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, μ' αυτόν τον ένα και μόνον αποκλειστικώς, τον κτηματία και ζάμπλουτο, μέτοχο ανωνύμων και άλλων εταιριών κι έχει λόγω όλων αυτών πολλές φιλίες με το στρατηγό Επάντσιν...

— Μπρε, μπρε, ώστε έτσι λοιπόν! έμεινε πραγματικά κατάπληκτος επιτέλους ο Ραγκόζιν. — Φτου να πάρει ο διάολος, στ' αλήθεια την ξέρει.

— Όλα τα ξέρει! Ο Λέμπεντεβ όλα τα ξέρει! Εγώ, εκλαμπρότατε, έκανα και με τον Αλεξάσκα το Λιχατσόβ δύο μήνες — και μαζί του επίσης μετά το θάνατο του πατέρα του και τα ξέρω όλα, όλες τις

γωνιές και τα σοκάκια, και το πράμα έφτασε σε σημείο που χωρίς το Λέμπεντεβ δεν μπορούσε να κάνει βήμα. Τώρα τον έχουν μέσα για χρέη, τότε όμως μου 'τυχε ευκαιρία να γνωρίσω και την Αρμάνς και την Κοραλία και την πριγκίπισσα Πάτσκαγια και τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και πολλά, πάρα πολλά μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω.

— Τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Και μήπως αυτή με το Λιχατσόβ... — τον κοίταξε άγρια ο Ραγκόζιν ακόμα και τα χείλη του χλόμισαν και τρεμούλιασαν.

— Τίποτα! Τίποτα! Απολύτως τίποτα! βιάστηκε να τα μπαλώσει ο υπάλληλος. — Όσα χρήματα κι αν ξόδεψε, ο Λιχατσόβ θέλω να πω, δεν μπόρεσε να φτάσει στο σκοπό του! Όχι, η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν είναι σαν την Αρμάνς. Μονάχα με τον Τότση τα 'χει. Και το βράδυ κάθεται στο ιδιωτικό της θεωρείο ή στο Μπολσόι ή στο Γαλλικό Θέατρο. Οι αξιωματικοί λένε ό,τι τους κατέβει, όμως κι αυτοί δεν μπορούν ν' αποδείξουν τίποτα: «αυτή που βλέπεις, αδερφέ μου, είναι η ξακουστή Ναστάσια Φιλίπποβνα»· αυτό μονάχα μπορούν να πουν, πέραν τούτου όμως ουδέν! Γιατί και δεν υπάρχει τίποτα.

— Έτσι ακριβώς είναι, βεβαίωσε σκυθρωπός και συννεφιασμένος ο Ραγκόζιν. — Τα ίδια μου 'λεγε τότε κι ο Ζαλιόζνιεβ. Που λέτε, πρίγκηψ, φόραγα τότε έναν επενδύτη του πατέρα μου με σιρίτια — ήταν παλιός, τον είχε φορέσει τρία χρόνια— και πέρανα τη λεωφόρο Νέβσκη, όπου, κείνη τη στιγμή, βγαίνει και κείνη από ένα κατάστημα κι ανεβαίνει στην άμαξα. Κι αμέσως σα να με διαπέρασε μια φλόγα πέρα ως πέρα. Συναντάω το Ζαλιόζνιεβ — άλλος άνθρωπος αυτός, περιφέρεται σαν εμποροϋπάλληλος που μόλις βγήκε απ' το κουρείο κι έχει κι ένα μονόκλ στο μάτι, ενώ εμείς στου πατέρα μου την περνάγαμε με γρασαρισμένα ποδήματα και τρώγαμε νησιίσμη χορτόσουπα. Αυτή, μου λέει, δεν είναι για τα μούτρα σου, είναι, λέει, πριγκίπισσα και τη λένε Ναστάσια Φιλίπποβνα το γένος Μπαράσκοβα και ζει με τον Τότση κι ο Τότση τώρα δεν ξέρει πώς να την ξεφορτωθεί γιατί έφτασε πια σε ωριμότητα ηλικία, θέλω να πω είναι κιόλας καμιά πενήνταπενταριά χρονών και θέλει να παντρευτεί την πρώτη υπερκαλονή όλης της Πετρούπολης. Τότε ήταν που μου 'δωσε την πληροφορία πως σήμερα κιόλας μπορείς να τη δεις τη Ναστάσια Φιλίπποβνα στο Μπολσόι, στο μπαλέτο, στο θεωρείο της μέσα, να κάθεται και στην πρώτη σειρά. Σε μας, στο σπίτι του πατέρα μου, άντε δοκίμασε να πας στο μπαλέτο — δεν έχει δεύτερη κουβέντα, θα σε σκοτώσει! Ωστόσο, εγώ το 'σκασα κρυφά για καμιάν ώρα και πετάχτηκα ως εκεί και ξανάδα τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Όλη κείνη τη νύχτα δεν έκλεισα μάτι. Το πρωί ο μακαρίτης μου δίνει δυο ομολογίες των πέντε τοις εκατό —πέντε χιλιάδες η καθεμιά τους— να πας, μου λέει, και να τις πουλήσεις και με τις εφτάμιση χιλιάδες να πας και να πληρώσεις τους Αντρέγιεβ στο γραφείο και τα ρέστα απ' τις δέκα χιλιάδες να μου τα φέρεις εμένα χωρίς να σκαλώσεις πουθενά· θα σε περιμένω. Τις ομολογίες τις πούλησα, τα χρήματα τα πήρα, δεν πάτησα όμως στο γραφείο των Αντρέγιεβ, μονάχα τράβηξα ίσα κατευθείαν στο Αγγλικό Κατάστημα και διάλεξα ένα ζευγάρι σκουλαρίκια που κάνανε όλα τα λεφτά μου κι είχε το κάθε σκουλαρίκι ένα διαμάντι μεγάλο σχεδόν σα φουντούκι, και τους έμεινα χρεώστης τετρακόσια ρούβλια, είπα τ' όνομά μου και με πίστεψαν. Με τα σκουλαρίκια τράβηξα αμέσως στου Ζαλιόζνιεβ: το και το, πάμε αδερφέ μου, στη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ξεκινήσαμε. Τι ήταν τότε κάτω απ' τα πόδια μου, τι ήταν μπροστά μου, τι στα πλάγια — δεν ξέρω τίποτα απ' όλα αυτά κι ούτε θυμάμαι. Μπήκαμε ίσα στο σαλόνι της, βγήκε η ίδια να μας δει. Δηλαδή, τότε δεν είπα πως είμαι εγώ ο ίδιος· μονάχα, «εκ μέρους του Παρφιόν Ραγκόζιν —λέει ο Ζαλιόζνιεβ— σας τα προσφέρει εις ανάμνησιν της χθεσινής συνάντησης· καταδεχτείτε να τα πάρετε». Τ' άνοιξε, έριξε μια ματιά, χαμογέλασε αχνά: «ευχαριστείστε, λέει, το φίλο σας τον κύριο Ραγκόζιν για την ευγενική του χειρονομία», χαιρέτησε κι έφυγε. Όχι, πέστε μου, γιατί να μην πεθάνω τότε και επιτόπου! Μα κι αν πήγα, έγινε μόνο και μόνο γιατί σκεφτόμουν: «έτσι κι αλλιώς δε θα γυρίσω ζωντανός!» Και κείνο που με πείραξε περισσότερο απ' όλα ήταν που το κτήνος ο Ζαλιόζνιεβ έκανε το κομμάτι του. Εγώ και στο μπόι είμαι κοντός και ντυμένος σα λέτσος και στέκομαι, σπαιίνω, την κοιτάω με γουρλωμένα μάτια (επειδή ντρεπόμουν) ενώ αυτός ήταν του κουτιού και της μόδας, με πομάδες και μαλλιά κατσαρωμένα, ροδομάγουλος, η γραβάτα καρό, ήταν

όλο γλύκες και καμώματα και, φυσικά, είναι σίγουρο πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα τον πήρε για μένα! «Ε, του λέω μόλις βγήκαμε, κοίτα μη μου τολμήσεις τώρα — μήτε να βάλεις τίποτα με το νου σου, μην τολμήσεις, κατάλαβες;» Γελάει: «και δε μου λες, τι λογαριασμό θα πας να δώσεις τώρα στο Σεμιόν Παρφιόνιτς;» Αλήθεια είναι πως ήθελα να πάω αμέσως τότε και να πέσω στο ποτάμι, χωρίς να περάσω απ' το σπίτι μου, σκέφτηκα όμως: «Δε βαριέσαι, τώρα πια το ίδιο κάνει» και σαν καταραμένος γύρισα σπίτι.

— Εχ! Ουχ! καμωνόταν ο υπάλληλος τον τρομαγμένο. — Και πρέπει να ξέρετε πως ο μακαρίτης όχι για δέκα χιλιάδες, μα για δέκα ασημένια ρούβλια είχε στείλει ανθρώπους στον άλλον κόσμο — γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας περιεργαζόταν με περιέργεια το Ραγκόζιν, έτσι φαινόταν τουλάχιστο· ο Ραγκόζιν ήταν ακόμα πιο χλομός εκείνη τη στιγμή.

— Τους είχε στείλει στον άλλον κόσμο! ξανάπε ο Ραγκόζιν. — Τι ξέρεις εσύ; Τα 'μαθε αμέσως όλα — συνέχισε να λέει στον πρίγκιπα— μα κι ο Ζαλιόζνιεβ καθόταν και τα 'λεγε χαρτί και καλαμάρι σ' όποιον συναντούσε στο δρόμο. Με παίρνει λοιπόν ο πατέρας μου και με κλείνει επάνω και μια ολάκερη ώρα μου 'βαζε μυαλό. «Αυτό, λέει, ήταν απλώς τα προκαταρκτικά, θα ξαναπεράσω όμως αργότερα να σου πω καληνύχτα». Και... θα το 'βαζε ποτέ ο νους σου; Πήγε ο γέρος στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, της έκανε εδαφιαίες υποκλίσεις, την ικέτευε κι έκλαιγε· του 'φερε τελικά το κουτάκι και του το πέταξε στα μούτρα. «Παρ' τα, του λέει, γεροτράγο, τα σκουλαρίκια σου, για μένα όμως τώρα αξίζουν δέκα φορές παραπάνω μια και τ' αγόρασε ο Παρφιόν, αψηφώντας έναν στριμμένο σαν κι εσένα. Τα χαιρετίσματά μου, λέει, στον Παρφιόν Σεμιόνιτς και πες του πως τον ευχαριστώ». Εγώ στο μεταξύ, με τη μεσολάβηση της μαμάκας μου, οικονόμησα είκοσι ρούβλια απ' τον Σεριόζκα Προτούσιν και πήρα το τρένο για το Πσκοβ κι έφτασα με ρίγη· εκεί αρχίσανε οι γριές να μου διαβάζουν ξόρκια και γω καθόμουν μεθυσμένος· και πήγα ύστερα στις ταβέρνες και τα κοπάνησα με τα τελευταία μου χρήματα κι όλη νύχτα έμεινα πεσμένος αναισθητος στο δρόμο και το πρωί είχα πυρετό με παραλήρημα κι ώσπου να με βρουνε με δάγκωσαν και κάτι σκυλιά. Είδα κι έπαθα να συνέλθω.

— Ε, ρε τι έχει να γίνει τώρα! Τώρα είναι που θα πει κι ένα τραγούδι η Ναστάσια Φιλίπποβνα! — ψευτογέλαγε ο υπάλληλος τρίβοντας τα χέρια του. — Τώρα, εξοχότατε, τα σκουλαρίκια δεν πιάνουν μπάζα πια! Τώρα εμείς θα την ανταμείψουμε με κάτι σκουλαρίκια ώστε...

— Όστε αν ξαναπείς έστω και μια λέξη για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, μα το Θεό, θα σε σπάσω στο ξύλο κι ας έκανες τότε παρέα με τον Λιχατσόβ — ξεφώνισε ο Ραγκόζιν, αρπάζοντάς τον γερά απ' το χέρι.

— Άμα με σπάσεις στο ξύλο, θα πει πως δε θα με διώξεις από κοντά σου! Δείρε με! Με το ξύλο θα με κάνεις δικό σου! Μόλις με σπάσεις στο ξύλο δε θα μπορείς να κάνεις πια δίχως εμένα... Μα να που φτάσαμε!

Πραγματικά, μπαίνανε στο σταθμό. Μ' όλο που ο Ραγκόζιν είχε πει πως έφυγε κρυφά απ' το Πσκοβ, τον περίμεναν κιόλας αρκετοί. Φωνάζανε και του κουνάγαν τα σκουφιά τους.

— Για κοίτα, κουβαλήθηκε κι ο Ζαλιόζνιεβ! — μουρμούρισε ο Ραγκόζιν, κοιτάζοντάς τους μ' ένα θριαμβευτικό και σάμπως μοχθηρό χαμόγελο μάλιστα, και ξαφνικά γύρισε στον πρίγκιπα: — Πρίγκηψ, δεν ξέρω γιατί σ' αγάπησα. Μπορεί να 'γινε επειδή σε συνάντησα σε μια τέτοια στιγμή, μα όχι κι αυτόν εδώ τον συνάντησα (έδειξε τον Λέμπεντεβ) δεν τον αγάπησα όμως καθόλου. Έλα να με δεις στο σπίτι μου, πρίγκηψ, θα σου βγάλουμε αυτές τις ψωρογκέτες και θα σε ντύσω με γούνινο παλτό από σαμούρι πρώτης· θα σου ράψω ένα φράκο, το ακριβότερο φράκο που γίνεται, ένα

γλυκάκι άσπρο ή ότι άλλο χρώμα θες, θα σου γεμίσω τις τσέπες φίσκα με λεφτά και... Θα πάμε στη Νασσάσια Φιλίπποβνα! Θα 'ρθείς ή όχι;

— Δώστε βάση, πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς! βιάστηκε να πει βαρυσήμαντα και θριαμβευτικά ο Λέμπεντεβ. — Κοιτάχτε μην τη χάσετε την ευκαιρία! Μην τη χάσετε για τίποτα στον κόσμο!

Ο πρίγκιπας Μίσκιν ανασηκώθηκε, έδωσε ευγενικά το χέρι του στον Ραγκόζιν και του είπε με πολύ φιλοφροσύνη.

— Θα 'ρθω πολύ ευχαρίστως και σας ευχαριστώ ιδιαίτέρως που με αγαπήσατε. Μάλιστα μπορεί να 'ρθω και σήμερα, αν προφτάσω. Γιατί, θα σας μιλήσω με ειλικρίνεια, και σεις επίσης πολύ μου αρέσατε και ιδιαίτερα όταν μας λέγατε για τα σκουλαρίκια με τα διαμάντια. Ακόμα και πριν απ' τα σκουλαρίκια μου είχατε αρέσει, μόλο που το πρόσωπό σας είναι σκυθρωπό. Σας ευχαριστώ επίσης για το κοστούμι και τη γούνα που μου υποσχεθήκατε γιατί πραγματικά, όπου να 'ναι, θα μου χρειαστεί ένα κοστούμι και μια γούνα. Όσο για τα χρήματα, δεν έχω αυτή τη στιγμή μήτε κατίκι σχεδόν.

— Λεφτά θα 'χουμε, το βράδυ θα 'χουμε, έλα!

— Θα 'χουμε! Θα 'χουμε! έκανε ο υπάλληλος. — Το βράδυ, πριν απ' τα χαράματα θα 'χουμε!

— Όσο για το γυναικείο φύλο, τι λέτε, πρίγκηψ; Το 'χουμε κέφι; Ομολογείστε το απ' τα τώρα!

— Εγώ, ο-ο-όχι! Εγώ καταλαβαίνετε... Ίσως να μην το ξέρετε, όμως εγώ, εξαιτίας εκείνης της αρρώστιας που 'χα εκ γενετής, δε γνώρισα καθόλου γυναίκα.

— Ε, αν είν' έτσι —ξεφώνισε ο Ραγκόζιν— σημαίνει, πρίγκηψ, πως είσαι ολότελα αγαθός και κάτι τέτοιους σαν και σένα τους αγαπάει πολύ ο Θεός!

— Κάτι τέτοιους τους αγαπάει ο Κύριος ημών, ο Θεός — βιάστηκε να βεβαιώσει ο υπάλληλος.

— Και συ, γραφιά, ακολούθα με — είπε ο Ραγκόζιν στον Λέμπεντεβ κι όλοι βγήκαν απ' το βαγόνι.

Ο Λέμπεντεβ είχε καταφέρει τελικά το σκοπό του. Σε λίγο η φωνακλάδικη παρέα ξεμάκρυνε κατά τη λεωφόρο Βοζνεσένσκη. Ο πρίγκιπας έπρεπε να στρίψει για την οδό Λιτέιναγια. Όλα ήταν υγρά και βρεγμένα. Ο πρίγκιπας ζήτησε πληροφορίες από περαστικούς: ως εκεί που ήθελε να πάει ήταν κάπου τρία βέρστια και αποφάσισε να πάρει αμάξι.

II

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΕΠΑΝΤΣΙΝ ζούσε στο ιδιόκτητο σπίτι του, κάπως παράμερα απ' την οδό Λιτέιναγια, κατά τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Εκτός από κείνο το (υπέροχο) σπίτι, που τα πέντε του έκτα τα νοίκιαζε, ο στρατηγός Επάντσιν είχε ακόμα ένα τεράστιο σπίτι στην οδό Σαντόβαγια που του 'δινε και κείνο ένα εξαιρετικά μεγάλο εισόδημα. Εκτός απ' αυτά τα δυο σπίτια, είχε ακόμα, λίγα χιλιόμετρα έξω απ' την Πετρούπολη, ένα πολύ προσοδοφόρο και σημαντικό κτήμα· ήταν ακόμα και κάποιον εργοστάσιο στα περίχωρα της Πετρούπολης. Στα παλιά τα χρόνια, όπως ήταν γνωστό σε όλους, είχε πάρει μέρος σε εκμισθώσεις φόρων οιοπνευματωδών. Τώρα ήταν μέτοχος κι είχε εξαιρετικά σημαντικό μερίδιο σε μερικές μεγάλες ανώνυμες εταιρίες. Είχε τη φήμη πάμπλουτου, με μεγάλες επιχειρήσεις και μεγάλες γνωριμίες. Σε ορισμένα μέρη τα κατάφερε κι είχε γίνει εντελώς απαραίτητος, ανάμεσα στ' άλλα και στην υπηρεσία του. Παράλληλα όμως, ήταν επίσης γνωστό πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν ήταν αμόρφωτος κι είχε ξεκινήσει από γιος απλού στρατιώτη· το τελευταίο αυτό, δε χωράει αμφιβολία πως μονάχα προς τιμήν του θα μπορούσε κανείς να του το καταλογίσει, απ' το στρατηγό όμως, παρ' όλο που ήταν έξυπνος άνθρωπος, δε λείπανε ωστόσο οι μικρές, εντελώς ανθρώπινες αδυναμίες και δεν του αρέσανε ορισμένοι υπαιτιγμοί. Είναι αναντίρρητο ωστόσο πως ήταν έξυπνος και καπάτσος άνθρωπος. Το 'χε λόγου χάρη σύστημα να μην επιδεικνύεται όταν έπρεπε να μένει στο περιθώριο και πολλοί τον εκτιμούσανε γι' αυτήν ακριβώς την απλότητά του, για το ότι ακριβώς ήξερε πάντα τη θέση του. Παρ' όλα αυτά, αν ξέρανε μονάχα αυτοί οι κριτές του τι γινόταν καμιά φορά στην ψυχή του Ιβάν Φιοντόροβιτς που ήξερε τόσο καλά τη θέση του! Μόλο που είχε πράγματι πείρα και γνώση στις οικονομικές υποθέσεις και μερικές πολύ αξιοσημείωτες ικανότητες, του άρεσε να παρουσιάζεται μάλλον σαν εκτελεστής μιας ξένης ιδέας παρά κύριος των πράξεών του, να παρουσιάζεται σαν άνθρωπος «αφοσιωμένος χωρίς κολακεία» και —γιατί όχι;— ακόμα και σαν άνθρωπος με ρούσικη και καλή καρδιά. Σχετικά μ' αυτό το τελευταίο του τύχανε μάλιστα μερικές διασκεδαστικές περιπέτειες, ο στρατηγός όμως δεν κακοκάρδιζε ποτέ του, ακόμα και σαν γινότανε θύμα των πιο διασκεδαστικών περιστατικών· επιπλέον, ήταν τυχερός, ακόμα και στα χαρτιά· κι αυτός έπαιζε χοντρό παιχνίδι και μάλιστα, από σκοπού, όχι μονάχα δεν έκρυβε αυτή τη μικρή του δήθεν αδυναμία για το χαρτί (που τόσο ουσιαστικά και τόσο συχνά του φάνηκε χρήσιμη) μα απεναντίας μάλιστα δεν άφηνε ευκαιρία που να μην την επιδείξει. Οι κοινωνικές του γνωριμίες ήταν λογίων-λογίων, όλες τους όμως άνθρωποι που «βαστιόνταν». Το μέλλον όμως βρισκόταν μπροστά, είχε καιρό ακόμα, είχε καιρό για όλα· κι όλα έπρεπε να 'ρθουν με τον καιρό και με τη σειρά τους. Γιατί ο στρατηγός Επάντσιν ήταν ακόμα όπως λένε κοτσονάτος, δηλαδή πενήταξι χρονών κι ούτε μέρα παραπάνω, που εν πάση περιπτώσει είναι μια ηλικία ανθηρή, μια ηλικία που στ' αλήθεια από κει κι ύστερα αρχίζει η πραγματική ζωή. Η υγεία, το χρώμα του προσώπου, τα γερά αν και μαύρα δόντια, το γεροδεμένο κορμί, η πολυάσχολη έκφραση του προσώπου του τα πρωινά στην υπηρεσία, το εύθυμο ύφος του το βράδυ όταν έπαιζε χαρτιά ή στο σπίτι της Αυτού Εκλαμπρότητας — όλα συντείνανε στις τωρινές και στις μελλούμενες επιτυχίες κι έστρωναν τη ζωή της αυτού εξοχότητος με ρόδα.

Ο στρατηγός είχε μία ανθούσα οικογένεια. Η αλήθεια είναι πως εδώ πέρα δεν ήταν πια τα πάντα ρόδινα, υπήρχαν όμως και μερικά που από καιρό άρχισαν και συγκεντρώνονταν σ' αυτά — σοβαρά κι εγκάρδια— οι κυριότερες ελπίδες κι οι σκοποί της Αυτού Εξοχότητος. Αλλά και ποιος σκοπός στη ζωή είναι σπουδαιότερος και ιερότερος από τους πατρικούς σκοπούς; Σε τι άλλο να στηριχτεί κανείς αν όχι στην οικογένεια; Την οικογένεια του στρατηγού την αποτελούσε η σύζυγος κι οι τρεις του κόρες της παντρειάς. Ο στρατηγός είχε παντρευτεί εδώ και πολλά χρόνια, όταν ήταν ακόμα υπολοχαγός, με μια κοπέλα της ίδιας πάνω-κάτω ηλικίας με κείνον —που δεν είχε μήτε ομορφιά, μήτε μόρφωση, που του 'δωσε προίκα μονάχα πενήντα ψυχές— μόλο που η αλήθεια είναι πως οι πενήντα εκείνες ψυχές στάθηκαν η μαγιά για τη μελλοντική του περιουσία. Ο στρατηγός ωστόσο δεν παραπονιόταν ποτέ για τον πρώιμο γάμο του, ποτέ δεν τον θεώρησε σαν μια στραβοτιμονιά της παράφορης κι απερισκεπτης νεότητας, και τη σύζυγό του τόσο πολύ την εκτιμούσε και τόσο πολύ τη φοβόταν καμιά φορά, που έφτανε και να την αγαπά. Η στρατηγίνα κράταγε απ' την πριγκιπική γενιά

των Μίσκιν —μια γενιά που μπορεί να μην ήταν και πολύ δοξασμένη, ήταν όμως πανάρχαια— κι η στρατηγίνα είχε τρομερή εκτίμηση στον εαυτό της λόγω τη καταγωγής της. Κάποιο απ' τα σημαντικά πρόσωπα εκείνης της εποχής, ένας από κείνους τους προστάτες που —εδώ που τα λέμε— η προστασία τους δεν τους στοιχίζει τίποτα, δέχτηκε να ενδιαφερθεί για το γάμο της νεαρής πριγκίπισσας. Αυτός ήταν που άνοιξε την πίσω πόρτα στον νεαρό αξιωματικό και τον έσπρωξε μπροστά, αν κι αυτός ήταν από εκείνους που δεν του χρειαζόταν καθόλου σπρωξιά· κι ένα βλέμμα θα του ήταν αρκετό — ήξερε να το εκμεταλλευτεί! Εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, οι δυο σύζυγοι ζήσανε όλον τον καιρό του πολύχρονου βίου τους ταιριαστά. Από τα πολύ νεανικά της ακόμα χρόνια, η στρατηγίνα είχε καταφέρει, σαν πριγκίπισσα το γένος και σαν τελευταία της γενιάς, ίσως όμως και σαν άνθρωπος με προσωπικά χαρίσματα, είχε καταφέρει να βρει μερικές πολύ υψηλές προστάτριες. Αργότερα, σαν πλούτισε, κι ο σύζυγός της ανέβηκε στην κλίμακα της στρατιωτικής ιεραρχίας, άρχισε ν' αποχτά σχέσεις σε κείνον τον ανώτερο κύκλο και να κυκλοφορεί εκεί με άνεση.

Τα τελευταία χρόνια μεγάλωσαν κι ήταν πια της παντρειάς κι οι τρεις κόρες του στρατηγού — η Αλεξάνδρα, η Αδελαΐδα κι η Αγλαΐα. Είναι αλήθεια πως ήταν όλες τους απλά και σκέτα μονάχα Επάντσι, όμως απ' τη μεριά της μητέρας τους κρατάγανε από πριγκιπική γενιά κι είχανε σημαντική προίκα κι έναν πατέρα που μπορεί να ανέβαινε τελικά σε υψηλότατα αξιώματα και —πράγμα επίσης αρκετά σπουδαίο— όλες τους, κι οι τρεις, ήταν αξιοπρόσεχτα χαριτωμένες, χωρίς να εξαιρέσουμε ούτε και τη μεγαλύτερη, την Αλεξάνδρα, που 'χε κλείσει κίολας τα είκοσι πέντε. Η μεσαία ήταν είκοσι τριών χρονών κι η μικρότερη, η Αγλαΐα, μόλις είχε κλείσει τα είκοσι. Αυτή η μικρότερη ήταν μάλιστα σωστή καλλονή κι είχε αρχίσει να κάνει μεγάλη εντύπωση στους κοσμικούς κύκλους. Όμως κι αυτά ακόμα δεν ήταν όλα: και οι τρεις τους διακρίνονταν για τη μόρφωσή τους, την εξυπνάδα τους και τα ταλέντα τους. Ήταν γνωστό πως αγαπούσαν απεριόριστα η μία την άλλη και υποστηρίζονταν πάντα μεταξύ τους. Γινόταν μάλιστα λόγος για κάποιες τάχα θυσίες που κάνανε οι δύο μεγαλύτερες για ν' αποκτήσει σχέσεις στους κοσμικούς κύκλους το ίνδαλμα του σπιτιού, η μικρότερη. Στους κοσμικούς κύκλους όχι μονάχα δεν τους άρεσε να επιδεικνύονται, μα απεναντίας έδειχναν υπερβολική μετριοφροσύνη. Κανένας δεν μπορούσε να τις κατηγορήσει για υπεροψία κι ακαταδεξιά, ήταν γνωστό ωστόσο πως ήταν περήφανες και ήξεραν την αξία τους. Η μεγαλύτερη ήταν μουσικός, κι η μεσαία αξιοπρόσεχτη ζωγράφος· αυτό όμως δεν το 'ξερε σχεδόν κανένας χρόνια ολάκερα, κι αποκαλύφθηκε μόλις τώρα τελευταία και πάλι τυχαία. Με δύο λόγια λέγονταν γι' αυτές πολλά και κολακευτικά. Υπήρχαν όμως και καλοθελητές. Με φρίκη αναφέρονταν το πόσα βιβλία είχαν διαβάσει. Δε βιάζονταν να παντρευτούν μόλο που εκτιμούσαν ορισμένους κοινωνικούς κύκλους, ωστόσο δεν έδιναν και υπερβολική σημασία. Αυτό ήταν ακόμα πιο αξιοπρόσεχτο, γιατί όλες τους ξέρανε τις επιδιώξεις, το χαρακτήρα, τους σκοπούς και τις επιθυμίες του πατέρα τους.

Θα ήταν κοντά έντεκα η ώρα όταν ο πρίγκιπας κτύπησε το κουδούνι στο σπίτι του στρατηγού. Ο στρατηγός έμενε στο δεύτερο πάτωμα κι είχε ένα διαμέρισμα όσο γινόταν λιγότερο επιδεικτικό, μόλο που ήταν ανάλογο με την κοινωνική του θέση. Του άνοιξε ένας υπηρέτης με λιβρέα κι ο πρίγκιπας χρειάστηκε να δώσει πολλές εξηγήσεις σ' αυτόν τον άνθρωπο που από μιας αρχής τον κοίταξε κι αυτόν και το μπογαλάκι του με πολλή υποψία. Τελικά, όταν του δήλωσε αρκετές φορές και μ' όση σαφήνεια γινόταν πως είναι πράγματι ο πρίγκιπας Μίσκιν και πως πρέπει το δίχως άλλο να δει το στρατηγό για μια σοβαρότατη υπόθεση, ο υπηρέτης αμήχανος τον οδήγησε δίπλα σ' ένα μικρό χολ, μπροστά απ' τον προθάλαμο του γραφείου και τον παρέδωσε χέρι με χέρι σ' άλλον υπηρέτη που η υπηρεσία του τα πρωινά ήταν να μένει σε κείνο το χολ και ν' αναγγέλλει στο στρατηγό τους επισκέπτες. Αυτός ο άλλος υπηρέτης φόραγε φράκο, ήταν πάνω από σαράντα χρονών κι είχε μια πολυάσχολη φυσιognωμία κι ήταν ο ειδικός κλητήρας του γραφείου κι ο μόνος εντεταλμένος ν' αναγγέλει τους ξένους στην Αυτού Εξοχότητα και γι' αυτό είχε πλήρη συνείδηση της αξίας του.

— Περιμένετε στον προθάλαμο και το μπογαλάκι αφήστε το εδώ —πρόφερε αυτός και στρογγυλοκάθισε χωρίς να βιάζεται, με πολλή σοβαρότητα στην πολυθρόνα του· κοίταζε με

αυστηρή απορία τον πρίγκιπα, που βολεύτηκε κι αυτός δίπλα του σε μια καρέκλα με το μπογαλάκι του στα χέρια.

— Αν μου επιτρέπετε —είπε ο πρίγκιπας— θα προτιμούσα να περιμένω εδώ μαζί σας, γιατί... τι να κάνω κει μέσα μονάχος μου;

— Δεν αρμόζει να μείνετε στο χολ, γιατί είστε επισκέπτης, μ' άλλους λόγους ξένος. Θέλετε να δείτε τον ίδιο το στρατηγό;

Ο υπηρέτης φαίνεται πως δεν το 'χε πάρει ακόμα απόφαση να εισαγάγει έναν τέτοιο επισκέπτη και πήρε το θάρρος να τον ξαναρωτήσει.

— Ναι έχω να του μιλήσω για μια υπόθεση... —άρχισε να λέει ο πρίγκιπας.

— Δε σας ρωτάω ποια ακριβώς είναι η υπόθεση σας. Η δουλειά μου είναι να σας αναγγείλω. Χωρίς το γραμματέα όμως, σας το είπα, δεν μπορώ να σας αναγγείλω.

Η δυσπιστία αυτού του ανθρώπου φαινόταν να μεγαλώνει όλο και περισσότερο: ο πρίγκιπας ήταν υπερβολικά διαφορετικός απ' τους καθημερινούς επισκέπτες και μόλο που ο στρατηγός βρισκόταν στην ανάγκη, αρκετά συχνά, σχεδόν κάθε μέρα μια ορισμένη ώρα, να δέχεται, ιδιαίτερα για υποθέσεις, λογιό-λογιό επισκέπτες, όμως, ο θαλαμηπόλος παρ' όλο που τα 'χε συνηθίσει κάτι τέτοια κι είχε πάρει αρκετά λεπτομερείς οδηγίες, βρισκόταν σε μεγάλη αμφιβολία· η μεσολάβηση του γραμματέα για την αναγγελία ήταν απαραίτητη.

— Όστε πράγματι είστε... απ' το Εξωτερικό; —ρώτησε επιτέλους σχεδόν άθελά του και δεν ήξερε τι να προσθέσει· ίσως να 'θελε να ρωτήσει: «ώστε πράγματι είστε ο πρίγκιπας Μίσκιν;»

— Ναι, τώρα μόλις έφτασα με το τρένο. Μου φαίνεται πως θέλατε να ρωτήσετε: Είμαι πράγματι ο πρίγκιπας Μίσκιν; Δε με ρωτήσατε όμως από ευγένεια.

— Χμ —ξεροκατάπие ο κατάπληκτος υπηρέτης.

— Σας βεβαιώ πως δε σας είπα ψέματα, και δε θα βρείτε καθόλου τον μπελά σας εξαιτίας μου. Όσο για το ότι είμαι σ' αυτά τα χάλια και με το μπογαλάκι—δεν είναι καθόλου απορίας άξιον· προς το παρόν η κατάστασή μου δεν είναι και τόσο ανθηρή.

— Χμ... Δεν είναι αυτό που φοβάμαι, βλέπετε. Υποχρέωσή μου να σας αναγγείλω και θα 'ρθει να σας δει ο γραμματέας, εκτός αν εσείς... Περί αυτού τούτου πρόκειται ακριβώς, που υπάρχει το εκτός. Μην τυχόν ήρθατε να ζητήσετε οικονομική ενίσχυση απ' το στρατηγό; Με συγχωρείτε για την ερώτηση που τολμώ να σας απευθύνω.

— Ω, όχι, όχι, όσο γι' αυτό να μείνετε απολύτως ήσυχος. Έχω άλλη δουλειά.

— Να με συγχωρείτε, σας ρώτησα μονάχα... έτσι που σας είδα... καταλαβαίνετε. Περιμένετε το γραμματέα· ο στρατηγός είναι τώρα απασχολημένος με το συνταγματάρχη κι εξάλλου πρέπει να 'ρθει κι ο γραμματέας... της κομπανίας.

— Πράγμα που σημαίνει... αν πρόκειται να περιμένω πολλήν ώρα θα σας παρακαλούσα το εξής: μήπως είναι δυνατό να καπνίσω πουθενά εδώ πέρα; Έχω μαζί μου τσιμπούκι και καπνό.

— Να καπνίσετε;—του 'ριξε μια περιφρονητική ματιά ο θαλαμηπόλος σα να μην πίστευε σ' αυτιά

του: —να καπνίσετε; Όχι, εδώ δεν μπορείτε να καπνίσετε κι επιπλέον είναι και ντροπή σας απλώς και μόνο που το σκεφτήκατε. Χε... περιέργο!

— Ω δεν εννοούσα φυσικά σ' αυτό το δωμάτιο· ξέρω, μη νομίσετε πως δεν ξέρω· θα 'βγαινα κάπου, κει που θα μου δείχνατε εσείς, επειδή καπνίζω πολύ κι είναι κάπου τρεις ώρες που δεν κάπνισα. Όμως, όπως αγαπάτε και, ξέρετε, υπάρχει μια παροιμία που λέει: κάθε μαχαλάς και...

— Μα πώς να τον αναγγείλω τούτον εδώ; —μουρμούρισε σχεδόν άθελά του ο θαλαμηπόλος— Πρώτα-πρώτα δε θα 'πρεπε καν να βρίσκεσθε εδώ, μα να κάθεστε στον προθάλαμο, διότι είσθε, ούτως ειπείν, επισκέπτης, μ' άλλους λόγους ξένος και θα μου ζητηθούν ευθύνες... Μα δε μου λέτε, μήπως έχετε σκοπό να εγκατασταθείτε εδώ πέρα; —πρόσθεσε στραβοκοιτάζοντας για μια ακόμα φορά το μπογαλάκι του πρίγκιπα που όπως φαίνεται, δεν τον άφηνε να ησυχάσει.

— Όχι, δεν το νομίζω. Ακόμα κι αν με καλέσουν, δε θα μείνω. Ήρθα απλώς να γνωριστώ και τίποτε άλλο.

— Πώς; Να γνωριστείτε; —ρώτησε ο θαλαμηπόλος με απορία και τριπλασιασμένη καχυποψία;— Πώς μου είπατε λοιπόν στην αρχή πως ήρθατε για μια σπουδαία υπόθεση;

— Ω, σχεδόν δεν έχω καμιά υπόθεση! Δηλαδή, αν επιμένετε, έχω βέβαια μια υπόθεση, έτσι απλώς, θέλω να ζητήσω μια συμβουλή, κυρίως όμως έχω έρθει για να συστηθώ, επειδή είμαι πρίγκιπας Μίσκιν κι η στρατηγίνα Επάντσινα είναι επίσης τελευταία απ' τους πρίγκιπες Μίσκιν κι εκτός από μένα και κείνην άλλοι Μίσκιν δεν υπάρχουν.

— Σα να λέμε είστε και συγγενής επιπλέον; αναταράχτηκε ο υπηρέτης που 'χε σχεδόν τρομάξει.

— Και σ' αυτό θα σας απαντήσω πως σχεδόν όχι. Εδώ που τα λέμε, αν το παρατεντώσουμε το πράμα είμαι φυσικά συγγενής, τόσο μακρινός όμως, που είναι σχεδόν αδύνατο να με θεωρήσει κανείς σαν συγγενή. Έτυχε μια φορά να στείλω στη στρατηγίνα ένα γράμμα απ' το Εξωτερικό μα εκείνη δε μου απάντησε. Παρ' όλα αυτά, εγώ το θεώρησα αναγκαίο να συνάψω σχέσεις με την ευκαιρία της επιστροφής μου. Κι αν κάθομαι τώρα και σας τα εξηγώ όλα αυτά, το κάνω για να μην έχετε αμφιβολίες, γιατί βλέπω πως εξακολουθείτε ακόμα να είστε ανήσυχος: αναγγείλατε τον πρίγκιπα Μίσκιν κι αυτό φτάνει· όταν πείτε το όνομά μου θα γίνει αμέσως φανερό και η αιτία της επίσκεψής μου. Αν με δεχτούν, πάει καλά, αν δε με δεχτούν — ίσως να 'ναι ακόμα καλύτερα. Μονάχα που σα να μου φαίνεται πως δεν μπορούν να μη με δεχτούν: η στρατηγίνα δεν μπορεί παρά να θελήσει να δει τον πρεσβύτερο και μοναδικό εκπρόσωπο της γενιάς της, και ξέρω πως τρέφει πολύ μεγάλη εκτίμηση σ' αυτήν, όπως έχω ακουστά σύμφωνα με ακριβείς πληροφορίες.

Θα 'λεγε κανείς πως οι κουβέντες του πρίγκιπα ήταν οι πιο απλές, μα όσο απλούστερες ήταν, τόσο γίνονταν σ' αυτήν την περίπτωση πιο ακαταλόγιστες, κι ο έμπειρος θαλαμηπόλος δεν μπόρεσε να μη νιώσει πως εκείνο που είναι απόλυτα ευπρεπές όταν λέγεται από κύριο σε κύριο, είναι απόλυτα απρεπές όταν λέγεται από έναν επισκέπτη σ' έναν υπηρέτη. Κι επειδή οι υπηρέτες είναι πολύ εξυπνότεροι απ' όσο νομίζουν συνήθως γι' αυτούς οι κύριοί τους, ο θαλαμηπόλος σκέφτηκε πως εδώ ένα από τα δύο θα πρέπει να συμβαίνει: ή ο πρίγκιπας είναι κανένας αλήτης κι ήρθε το δίχως άλλο να ζητήσει ελεημοσύνη ή ο πρίγκιπας είναι απλώς ένας χαζούλης χωρίς καθόλου εγωισμό, γιατί ένας έξυπνος πρίγκιπας με εγωισμό δε θα καθότανε στο χολ κι ούτε θ' άνοιγε κουβέντα για τις υποθέσεις του μ' ένα λακέ και το συμπέρασμα είναι—μήπως και στις δύο περιπτώσεις βρει ο υπηρέτης τον μπελά του;

— Παρ' όλα αυτά, το καλύτερο θα ήταν να περάσετε στον προθάλαμο —παρατήρησε αυτός όσο μπορούσε πιο επίμονα.

— Μα αν καθόμουναι κει μέσα δε θα σας τα είχα εξηγήσει όλ' αυτά —γέλασε εύθυμα ο πρίγκιπας— και τ' αποτέλεσμα θα ήταν πως θα εξακολουθούσατε ακόμα να ανησυχείτε βλέποντας το μανδύα μου και το μπογαλάκι. Τώρα όμως ίσως να μην υπάρχει λόγος να περιμένετε το γραμματέα — ίσως να μπορούσατε να πάτε και να με αναγγείλετε μόνος σας.

— Μου είναι αδύνατο ν' αναγγείλω μόνος μου, χωρίς το γραμματέα, έναν επισκέπτη σαν και σας και, επιπλέον, η ίδια η ευγενία του μόλις πριν από λίγο μου παράγγειλε να μην τον ανησυχίσω όποιος κι αν έρθει, όσο είναι μέσα ο συνταγματάρχης. Μονάχα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς μπαίνει χωρίς να τον αναγγείλουν.

— Είναι υπάλληλος;

— Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς; Όχι. Είναι στην εταιρία. Το μπογαλάκι απιθώστε το εδώ, λόγου χάρη.

— Το 'χα κιόλας σκεφτεί, επιτρέψτε μου. Και ξέρετε, να βγάλω και το μανδύα;

— Και φυσικά, δε θα μπειτε βέβαια στο γραφείο του μ' αυτό εδώ.

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε, έβγαλε βιαστικά από πάνω του το μανδύα κι έμεινε μ' ένα αρκετά ευπαρουσίαστο και καλοραμμένο, αν και αρκετά τριμμένο, σακάκι. Απ' τη μίαν άκρη του γιλέκου στην άλλη κρεμότανε μια ατσαλένια αλυσίδα. Στην αλυσίδα ήταν στερεωμένο ένα ελβετικό ασημένιο ρολόι.

Μόλο που ο πρίγκιπας ήταν χαζούλης —ο λακές δεν είχε πια καμιά αμφιβολία— παρ' όλα αυτά, του στρατηγικού θαλαμηπόλου του φάνηκε τελικά πως δεν είναι καθωσπρέπει να συνεχίσει την κουβέντα μ' έναν επισκέπτη από δική του πρωτοβουλία, παρ' όλο που —χωρίς κι αυτός καλά-καλά να ξέρει το γιατί— ο πρίγκιπας του άρεσε με τον τρόπο του φυσικά. Από άλλη άποψη όμως, του προκαλούσε αγανάκτηση.

— Κι η στρατηγίνα πότε δέχεται; ρώτησε ο πρίγκιπας και ξανάκατσε στην ίδια θέση.

— Αυτό πια δεν είναι δική μου δουλειά. Η ευγενία της δέχεται διάφορες ώρες, αναλόγως των προσώπων. Τη μοδίστρα, και στις έντεκα μπορεί να της επιτρέψει να μπει. Το Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς επίσης τον δέχεται νωρίτερα απ' τους άλλους, ακόμα και στο πρόγευμα τον δέχεται.

— Εδώ σε σας, στα δωμάτια, κάνει πιο ζέστη το χειμώνα παρά στο Εξωτερικό —παρατήρησε ο πρίγκιπας— εκεί ωστόσο, έξω στο δρόμο είναι πιο ζεστά παρά σε μας, στα σπίτια όμως, αδύνατο να ζήσει ένας Ρώσος έτσι ασυνηθιστος που είναι.

— Δεν έχουν θέρμανση;

— Ναι, μα και τα σπίτια είναι αλλιώτικα φτιαγμένα, δηλαδή οι σόμπες και τα παράθυρα.

— Χμ! Κι είναι καιρός που λείπετε;

— Μα, τέσσερα χρόνια. Εδώ που τα λέμε, όλο σχεδόν το διάστημα, έμεινα σ' ένα μέρος, σε χωριό.

— Τους ξεσυνηθίσατε τους δικούς μας τρόπους;

— Κι αυτό επίσης είναι αλήθεια. Με πιστεύετε τάχα, απορώ με τον εαυτό μου που δεν ξέχασα τα ρούσικα. Να, τώρα κάθομαι και μιλάω μαζί σας και μέσα μου σκέφτομαι: «Κι όμως καλά τα μιλάω».

Ίσως-ίσως μάλιστα, αυτός να 'ναι ο λόγος που μιλάω τόσο πολύ. Αλήθεια σας λέω, απ' τα χτες δε χορταίνω να μιλάω ρούσικα.

— Χμ, χε! Στην Πετρούπολη μένατε πρώτα; (Όσο κι αν συγκρατιόταν ο λακές, δεν μπορούσε να μη δώσει συνέχεια σε μια τόσο καλοπροαίρετη κι ευγενική συζήτηση).

— Στην Πετρούπολη; Σχεδόν καθόλου· μονάχα περαστικός έχω κάνει. Και πρώτα δεν ήξερα τίποτα από δω, τώρα όμως, όπως ακούω, υπάρχουν τόσα καινούργια πράγματα που κι όποιος ήξερε κάτι, αναγκάζεται να τα μαθαίνει απαρχής. Πολύς λόγος γίνεται τώρα για τα καινούργια δικαστήρια.

— Χμ! Τα δικαστήρια. Τα δικαστήρια είναι αλήθεια πως... είναι βέβαια δικαστήρια. Και δε μου λέτε, είναι πιο δίκαιοι εκεί στα δικαστήρια, ή όχι;

— Δεν ξέρω. Για τα δικά μας έχω ακούσει πολλά καλά λόγια. Να που καταργήθηκε και πάλι η θανατική ποινή στη χώρα μας.

— Εκεί τους θανατώνουν;

— Ναι. Έχω δει στη Γαλλία, στη Λυών. Με είχε πάρει εκεί ο Σνάνιντερ μαζί του.

— Τους κρεμάνε;

— Όχι, στη Γαλλία κόβουν τα κεφάλια.

— Και λοιπόν; Φωνάζει;

— Πού να προλάβει! Μέσα σε μια στιγμή. Τον ξαπλώνουν τον άνθρωπο και πέφτει ένα φαρδύ μαχαίρι απ' τη μηχανή, γκιλοτίνα τη λένε, πέφτει βαριά, δυνατά... Το κεφάλι ξεπετιέται κομμένο πριν προλάβεις ν' ανοιγοκλείσεις τα μάτια σου. Οι προετοιμασίες είναι καταθλιπτικές. Όταν του αναγγέλλουν την καταδίκη, τον ετοιμάζουν, τον δένουν, όταν τον ανεβάζουν στο ικρίωμα, τότε είναι φριχτό! Μαζεύεται κόσμος, ακόμα και γυναίκες, μόλο που εκεί δεν τους αρέσει να 'ρχονται να κοιτάνε γυναίκες.

— Δεν είναι δικιά τους δουλειά.

— Και βέβαια, φυσικά! Ένα τέτοιο μαρτύριο!... Ο εγκληματίας ήταν ένας έξυπνος, δυνατός, ατρόμητος άνθρωπος, περασμένος στα χρόνια, Λεγκρό τον λέγανε. Ε, λοιπόν σας το λέω κι αν θέλετε το πιστεύετε, όταν ανέβαινε στο ικρίωμα έκλαιγε, ήταν άσπρος σαν το χαρτί. Είναι ποτέ δυνατό; Δεν είναι φρίκη; Όχι πέστε μου, ποιος κλαίει από φόβο; Ως τα τότε νόμιζα πως από φόβο κλαίνε μονάχα τα παιδιά, νόμιζα πως είναι αδύνατο να κλάψει ένας άνδρας που δεν έκλαψε ποτέ του, ένας άνδρας σαρανταπέντε χρονώ. Τι θα πρέπει να γίνεται εκείνη τη στιγμή στην ψυχή του, μέχρι ποιο σημείο τρόμου τη σπρώχνουν; Είναι ύβρις εναντίον της ψυχής, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο! Οι εντολές λένε: «ου φονεύσεις» κι επειδή λοιπόν σκότωσε εκείνος, να τον σκοτώσουμε και μεις. Όχι, αυτό είναι απαράδεχτο. Έχει περάσει μήνας κιόλας που το είδα κι ως τώρα λες και το βλέπω μπρος στα μάτια μου. Κάπου πέντε φορές το 'χω δει στ' όνειρό μου.

Ο πρίγκιπας ζώηρεψε μάλιστα καθώςμίλαγε, το χλομό του πρόσωπο κοκκίνισε ελαφρά, μόλο που η κουβέντα του ήταν ήρεμη σαν και πρώτα. Ο θαλαμηπόλος τον κοίταξε μ' ενδιαφέρον και συμπάθεια και θα 'λεγε κανείς πως είχε κρεμαστεί απ' τα χείλη του· ίσως-ίσως να 'τανε κι αυτός άνθρωπος με φαντασία και να πάσκιζε πού και πού να σκεφτεί.

— Πάλι καλά που δεν υποφέρει πολύ σαν πέφτει το κεφάλι, παρατήρησε.

— Ξέρετε κάτι; —έκανε ζωηρά ο πρίγκιπας: —Και σεις επίσης το προσέξατε κι όλοι αυτό ακριβώς λένε, αυτό που είπατε εσείς, και τη μηχανή, τη γκιλοτίνα, γι' αυτό τη σοφιστήκανε. Εμένα όμως, τότε ακόμα που το 'βλεπα, μου πέρασε μία σκέψη: Κι αν αυτό ίσα-ίσα είναι το χειρότερο; Σας φαίνεται γελοίο, σας φαίνεται παράλογο, μα αν κάνει κανείς μερικούς συλλογισμούς μπορεί να του καρφωθεί ακόμα και η σκέψη που σας είπα. Σκεφτείτε: ας πάρουμε λόγου χάρη τα βασανιστήρια: στην περίπτωση αυτή έχουμε το μαρτύριο, τις πληγές, το σωματικό πόνο και κατά συνέπεια όλ' αυτά αποσπούν την προσοχή απ' το ψυχικό μαρτύριο, έτσι που βασανίζεσαι μονάχα απ' τις πληγές σου, μέχρι τη στιγμή που πεθαίνεις. Όμως ο κυριότερος, ο πιο δυνατός πόνος, ίσως να μην είναι ο πόνος απ' τις πληγές· ο μεγαλύτερος πόνος μπορεί να 'ναι το ότι ξέρεις πως στα σίγουρα, πως να, σε μια ώρα, ύστερα σε δέκα λεπτά, ύστερα σε μισό λεπτό, ύστερα τώρα, αμέσως — η ψυχή θα πετάξει απ' το κορμί σου και θα πάψεις πια να 'σαι άνθρωπος και πως όλ' αυτά είναι σίγουρα, το κυριότερο είναι που όλα αυτά θα γίνουν στα σίγουρα. Σαν βάζεις το κεφάλι σου κάτω απ' το μαχαίρι και τ' ακούς να γλιστράει πάνω απ' το κεφάλι σου —αυτό ίσα-ίσα το τέταρτο του δευτερόλεπτου είναι το πιο φοβερό. Το ξέρετε τάχα πως αυτό δεν είναι δική μου φαντασία μα το 'χουν πει και πολλοί άλλοι; Εγώ, τόσο πολύ το πιστεύω, που θα σας πω ανοιχτά τη γνώμη μου. Το να σκοτώνει κανείς ένα δολοφόνο η τιμωρία είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη απ' το ίδιο το έγκλημα. Η θανάτωση ύστερ' από καταδίκη είναι δυσανάλογα φριχτότερη απ' το φόνο που διέπραξε ο ληστής. Εκείνον που τον σκοτώνουν οι ληστές, τον σφάζουν, τη νύχτα στο δάσος ή όπου αλλού, κι εκείνος το δίχως άλλο ελπίζει ακόμα πως θα σωθεί, το ελπίζει ως την πιο τελευταία στιγμή. Υπήρξαν παραδείγματα που του 'χαν κόψει κιάλας το λαρύγγι κι αυτός έλπιζε ακόμα, έτρεχε να σωθεί ή ικέτευε να τον αφήσουν. Εδώ όμως όλη αυτή την τελευταία ελπίδα, που σαν την έχεις σου είναι δέκα φορές πιο εύκολο να πεθάνεις, σου την στερούν στα σίγουρα· εδώ υπάρχει καταδίκη, κι ο τρομερός πόνος βρίσκεται ίσα-ίσα στο γεγονός πως το ξέρεις ότι είναι των αδυνάτων αδύνατο να την αποφύγεις· μεγαλύτερο μαρτύριο απ' αυτό δεν υπάρχει στον κόσμο. Φέρτε και βάλτε ένα φαντάρο μπροστά σ' ένα κανόνι σε ώρα μάχης και ρίξτε του — αυτός όλο και θα ελπίζει ακόμα· μα αν του διαβάσετε αυτού του ίδιου του φαντάρου μια καταδίκη στα σίγουρα θα τον δείτε να τρελαθεί ή να βάλει τα κλάματα. Ποιος είπε πως η ανθρώπινη φύση μπορεί να το υποφέρει αυτό χωρίς να φτάσει στην τρέλα; Γιατί αυτή η ύβρις, η αισχρή, η άχρηστη, η άσκοπη ύβρις; Ίσως-ίσως να υπάρχει κάποιος άνθρωπος που του διαβάσανε την καταδίκη του, τον αφήσανε να υποφέρει το μαρτύριο κι ύστερα του είπανε: «Τράβα, σε συγχωρούμε». Ένας τέτοιος άνθρωπος θα μπορούσε ίσως να μας τα ιστορήσει. Γι' αυτό το μαρτύριο κι αυτή τη φρίκη μίλησε κι ο Χριστός· όχι, δεν έχουν το δικαίωμα να μεταχειρίζονται έτσι τον άνθρωπο!

Ο θαλαμηπόλος, μόλο που δε θα μπορούσε να τα εκφράσει έτσι όλ' αυτά σαν τον πρίγκιπα, όμως, φυσικά, αν όχι όλα, τα κυριότερα τουλάχιστο τα κατάλαβε, πράγμα που φαινόταν ακόμα κι απ' το πρόσωπό του που 'χε καλοσυνέψει.

— Αν το 'χετε αλήθεια τόση επιθυμία να καπνίσετε —πρόφερε αυτός— τότε, σα να μου φαίνεται πως θα μπορούσατε, φτάνει μονάχα να κάνετε γρήγορα. Γιατί μπορεί ξαφνικά να σας ζητήσει και σεις να λείπετε. Να, εδώ, κάτω απ' τη σκαλίτσα, βλέπετε; Εκείνη η πόρτα. Μπείτε μέσα, δεξιά είναι ένα καμαράκι, εκεί επιτρέπεται, μονάχα ανοίξτε το φεγγίτη γιατί όπως και να το πάρεις είναι αντικανονικό...

Ο πρίγκιπας όμως δεν πρόλαβε να πάει να καπνίσει. Ξάφνου μπήκε στο χολ ένας νέος με κάτι χαρτιά στα χέρια. Ο θαλαμηπόλος έτρεξε να τον βοηθήσει να βγάλει τη γούνα του. Ο νέος στραβοκοίταξε τον πρίγκιπα.

— Αυτός εκεί, Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς —άρχισε εμπιστευτικά και σχεδόν φιλικά ο θαλαμηπόλος— ζήτησε ν' αναγγεληθεί ως πρίγκιπας Μίσκιν και συγγενής της ευγενίας της. Έφτασε με το τρένο απ' το

Εξωτερικό μ' ένα μπογαλάκι στο χέρι, μονάχα που...

Τα παρακάτω ο πρίγκιπας δεν τ' άκουσε γιατί ο θαλαμηπόλος άρχισε να ψιθυρίζει. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς άκουσε προσεκτικά κι έριχνε με μεγάλη περιέργεια ματιές στον πρίγκιπα. Τέλος έπαψε ν' ακούει και τον πλησίασε ανυπόμονα.

— Είστε ο πρίγκηψ Μίσκιν; τον ρώτησε πολύ ευπροσήγορα κι ευγενικά. Ήταν ένας πολύ όμορφος νέος, κάπου εικοσιοχτώ χρονών κι αυτός, καλοκαμωμένος, ξανθός, μάλλον ψηλός, με μικρό α-λα-Ναπολέοντα γενάκι, μ' έξυπνο και πολύ όμορφο πρόσωπο. Μονάχα που το χαμόγελό του, μ' όλη την ευγένειά του, παραήτανε κάπως λεπτό· όταν χαμογελούσε, τα δόντια του φαίνονταν κάπως υπερβολικά μαργαριταρένια και ίσια. Το βλέμμα, παρ' όλη την ευθυμία και την φαινομενική του απλότητα, ήταν κάπως υπερβολικά προσεχτικό κι εξεταστικό.

«Αυτός εδώ, σαν είναι μοναχός του, σίγουρα δεν κοιτάει έτσι και μπορεί να μη γελάει ποτέ», σκέφτηκε σαν από διαίσθηση ο πρίγκιπας.

Ο πρίγκιπας του 'δωσε όσες εξηγήσεις μπορούσε, στα πεταχτά, είπε δηλαδή σχεδόν τα ίδια που 'χε εξηγήσει στο θαλαμηπόλο και πριν απ' αυτόν στο Ραγκόζιν. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς στο μεταξύ, σάμπως κάτι να προσπαθούσε να θυμηθεί.

— Μήπως είστε σεις —ρώτησε— που 'χατε την καλοσύνη εδώ κι ένα χρόνο ή και πιο πρόσφατα ακόμα να στείλετε ένα γράμμα απ' την Ελβετία, αν δεν κάνω λάθος, στην Ελιζαβέτα Προκόφιεβνα;

— Ακριβώς.

— Μα τότε σας ξέρουν εδώ και σίγουρα σας θυμούνται. Θέλετε να δείτε την Αυτού Εξοχότητα; Τώρα αμέσως θα σας αναγγείλω... Σε λίγο θα 'ναι ελεύθερος. Μονάχα που εσείς... αν είχατε την καλοσύνη να περάσετε στον προθάλαμο.. Γιατί βρίσκεται εδώ η ευγενία του; —γύρισε αυστηρά στο θαλαμηπόλο.

— Το είπα, η ευγενία του όμως δε θέλησε...

Εκείνη τη στιγμή άνοιξε ξαφνικά η πόρτα του γραφείου και κάποιος στρατιωτικός μ' ένα χαρτοφύλακα στο χέρι βγήκε από μέσα μιλώντας δυνατά και χαιρετώντας με υποκλίσεις.

— Εδώ είσαι Γάνια; ακούστηκε μια φωνή απ' το γραφείο. —Για κάνε μου τη χάρη να περάσεις μέσα!

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς κούνησε το κεφάλι του στον πρίγκιπα και πέρασε βιαστικά στο γραφείο.

Σε κάνα δυο λεπτά η πόρτα ξανάνοιξε κι ακούστηκε η ηχηρή κι ευπροσήγορη φωνή του Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς.

— Πρίγκηψ, περάστε!

III

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ IBAN Φιοντόροβιτς Επάντσιν στεκόταν μπροστά στο γραφείο του και κοίταζε με μεγάλη περιέργεια τον πρίγκιπα που έμπαινε, έκανε μάλιστα δυο βήματα προς το μέρος του. Ο πρίγκιπας πλησίασε και συστήθηκε.

— Έτσι λοιπόν—έκανε ο στρατηγός.—Και σε τι μπορώ να σας φανώ χρήσιμος;

— Επείγουσα υπόθεση δεν έχω καμιά· ο σκοπός μου ήταν να γνωριστώ απλώς μαζί σας. Δεν θα 'θελα να σας ανησυχήσω, γιατί δεν ξέρω ούτε ποια μέρα δέχεστε, ούτε τις συνήθειές σας. Έφτασα όμως μόλις πριν λίγη ώρα απ' το Εξωτερικό... ήρθα απ' την Ελβετία.

Ο στρατηγός σα να χαμογέλασε ειρωνικά, το σκέφτηκε όμως και σοβάρεψε· ύστερα έμεινε για λίγο ακόμα σκεπτικός, μισόκλεισε τα μάτια, περιεργάστηκε για μιαν ακόμα φορά τον επισκέπτη του απ' την κορφή ως τα νύχια, ύστερα βιάστηκε να του δείξει μια καρέκλα, έκατσε κι ο ίδιος λίγο πλάγια και γύρισε στον πρίγκιπα σα να περίμενε κάτι ανυπόμονα. Ο Γάνια στεκόταν μπροστά στη γωνιά του γραφείου και τακτοποιούσε κάτι χαρτιά.

— Για γνωριμίες γενικώς, δε μου περισσεύει καιρός,—είπε ο στρατηγός,—όμως, μια και σεις φυσικά θα 'χετε το σκοπό σας, θα σας παρακαλούσα να...

— Αυτό ακριβώς προαισθανόμουν,—τον διέκοψε ο πρίγκιπας,—το 'χα σκεφτεί πως το δίχως άλλο θα δείτε στην επίσκεψή μου κάποιο συγκεκριμένο σκοπό. Όμως, μα το Θεό σας λέω, εκτός απ' την ευχαρίστηση να γνωριστώ μαζί σας δεν έχω κανέναν άλλο σκοπό.

— Φυσικά, είναι και για μένα εξαιρετική ευχαρίστηση, ωστόσο... δεν έχουμε πάντα καιρό ν' απολαμβάνουμε τέτοιες ευχαριστήσεις, καμιά φορά, ξέρετε, υπάρχουν και υποθέσεις... Επιπλέον μου είναι αδύνατο μέχρι στιγμής να δω τι το κοινό έχουμε... να διακρίνω το λόγο που...

— Λόγος ασφαλώς δεν υπάρχει, και φυσικά τα κοινά μεταξύ μας είναι ελάχιστα. Γιατί, αν είμαι πρίγκιπας Μίσκιν κι η σύζυγός σας είναι απ' τη γενιά μας, αυτό, εννοείται, δεν είναι λόγος. Αυτό δα το καταλαβαίνω με το παραπάνω. Κι ωστόσο, αν τόλμησα τώρα να σας ενοχλήσω, ήταν γι' αυτό ακριβώς. Έχω πάνω από τέσσερα χρόνια που λείπω απ' τη Ρωσία· μα και πριν που βρισκόμουν εδώ, ήμουν σχεδόν τρελός! Και τότε δεν ήξερα τίποτα και τώρα ξέρω ακόμα λιγότερα. Έχω ανάγκη από καλούς ανθρώπους. Έχω μάλιστα και κάτι που θέλω να κανονίσω και δεν ξέρω σε ποιον ν' αποτανθώ. Όταν βρισκόμουν ακόμα στο Βερολίνο, σκέφτηκα: «είναι σχεδόν συγγενείς μου, θ' αρχίσω απ' αυτούς: μπορεί, πού ξέρεις;—μπορεί να χρειαστούμε ο ένας τον άλλον, αυτοί εμένα, εγώ εκείνους—αν είναι καλοί άνθρωποι». Κι έχω ακουστά πως είστε καλοί άνθρωποι.

— Σας είμαι λίαν υπόχρεος,—απόρησε ο στρατηγός· επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω: Πού καταλύσατε;

— Προς το παρόν δεν κατέλυσα ακόμα πουθενά.

— Όστε λοιπόν, απ' το βαγόνι απευθείας σε μένα; Και... με τα μπαγκάζια σας;

— Όσο για μπαγκάζια, το μόνο που έχω είναι ένα μικρό μπογαλάκι με ασπρόρουχα και τίποτ' άλλο· συνήθως το κρατάω στο χέρι. Δωμάτιο σε ξενοδοχείο προφταίνω να βρω και το βράδυ.

— Όστε λοιπόν το 'χετε ακόμα σκοπό να μείνετε στο ξενοδοχείο;

— Ω, ναι, φυσικά.

— Κρίνοντας απ' τα λόγια σας, νόμισα πως ήρθατε απευθείας σε μένα.

— Αυτό θα μπορούσε να γίνει, μονάχα αν εσείς με καλούσατε. Ομολογώ ωστόσο πως δε θα 'μενα κι αν ακόμα είχα την πρόσκλησή σας, όχι για κανένα άλλο λόγο, μα έτσι... είναι βλέπετε ζήτημα χαρακτήρος.

— Που σημαίνει δηλαδή... ευτυχώς που δε σας κάλεσα και δε σας καλώ. Επιτρέψτε μου ακόμα να παρατηρήσω, πρίγκηψ, για να τα ξεκαθαρίσουμε όλα μια και καλή, αφού έφτασε ως εκεί η κουβέντα, ότι αναφορικά με τη συγγένεια ανάμεσά μας ούτε λόγος δεν μπορεί να γίνει—μόλο που, εννοείται, θα το θεωρούσα μεγάλη μου τιμή—και... συνεπώς...

— Και συνεπώς να σηκώνομαι και να φεύγω;—ανασηκώθηκε ο πρίγκιπας, γελώντας κάπως εύθυμα μάλιστα, παρ' όλο που φανερά η κατάστασή του ήταν πολύ δύσκολη.—Ε, λοιπόν, μα το Θεό, στρατηγέ, μόλο που ουσιαστικά δεν ξέρω τίποτα ούτε απ' τις εδώ συνήθειες ούτε και γενικά πώς ζούνε εδώ πέρα οι άνθρωποι, ωστόσο, αυτό περίμενα ακριβώς πως θα συμβεί κι έλεγα πως το δίχως άλλο εκεί θα καταλήγανε τα πράγματα με μας τους δυο—εκεί που καταλήξανε τώρα. Τι να γίνει, μπορεί αυτό να 'ναι το σωστό... Μα και τότε επίσης δε μου απαντήσατε στο γράμμα μου.... Ε, χαιρετε λοιπόν και να με συγχωρείτε που σας ανησύχησα.

Το βλέμμα του πρίγκιπα ήταν τόσο τρυφερό εκείνη τη στιγμή και το χαμόγελό του τόσο καθαρό—χωρίς την παραμικρότερη σκιά έστω και μιας συγκαλυμμένης δυσαρέσκειας—που ο στρατηγός σταμάτησε και, κάπως ξαφνικά, κοίταξε με ολότελα διαφορετικό τρόπο τον επισκέπτη του. Όλη η μεταβολή στο βλέμμα του έγινε μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο.

— Κι όμως, ξέρετε κάτι πρίγκηψ,—είπε μ' ολότελα σχεδόν διαφορετική φωνή,—όπως και να 'χει το πράγμα, δε σας ξέρω, μα κι η Ελισαβέτα Προκόφιεβνα θα θελήσει ίσως να δει ένα συγγενή της... Περιμένετε, αν θέλετε, αν φυσικά δεν είστε βιαστικός.

— Ω, δεν είμαι καθόλου βιαστικός· όλες οι ώρες είναι δικές μου (κι ο πρίγκιπας έβαλε αμέσως το μαλακό, με το μεγάλο μπορ καπέλο του στο τραπέζι). Ομολογώ πως αυτό ακριβώς υπολόγιζα· έλεγα δηλαδή πως ίσως η Ελισαβέτα Προκόφιεβνα το θυμηθεί πως της είχα γράψει. Πριν από λίγο ο υπηρέτης σας, όταν περίμενα στο χολ, είχε την υποψία πως ήρθα να σας ζητήσω οικονομική ενίσχυση· αυτό το πρόσεξα· και σεις, καθώς φαίνεται, έχετε δώσει αυστηρές οδηγίες αναφορικά μ' αυτό το ζήτημα· όμως εγώ, σας βεβαιώ, δεν ήρθα γι' αυτό, σας βεβαιώ πως ο μόνος μου σκοπός ήταν να σχετιστώ με ανθρώπους. Και μόνο που μου περνάει η σκέψη πως σας απασχολώ ενώ έχετε εργασία κι αυτό με ανησυχεί.

— Ακούστε, πρίγκηψ,—είπε ο στρατηγός χαμογελώντας εύθυμα,—αν είστε πραγματικά όπως φαίνεστε, τότε νομίζω πως θα 'ναι μάλλον ευχάριστο να γνωριστεί κανείς μαζί σας· μόνο που, βλέπετε, είμαι άνθρωπος πολυάσχολος και τώρα αμέσως έχω να κοιτάξω ορισμένα χαρτιά, άλλα να υπογράψω κι ύστερα θα ξεκινήσω να πάω στην Αυτού Εκλαμπρότητα, κι ύστερα στην υπηρεσία μου και το αποτέλεσμα είναι ότι... μόλο που χαίρομαι να κάνω παρέα μ' ανθρώπους... με καλούς ανθρώπους δηλαδή... μα... Εδώ που τα λέμε, είμαι απολύτως σίγουρος πως έχετε πάρει την καλύτερη ανατροφή, ώστε... Και πόσων χρονών είστε, πρίγκηψ;

— Είκοσι έξι.

— Μπα! Και γω σας έκανα για πολύ νεότερο.

— Ναι, λένε πως το πρόσωπό μου είναι νεανικό. Όσο για την ενόχληση... θα μάθω να μη σας ενοχλώ και γρήγορα θα καταλάβω, γιατί και μένα του ίδιου δε μ' αρέσει καθόλου να γίνομαι ενοχλητικός... Και τέλος, μου φαίνεται πως είμαστε τόσο διαφορετικοί άνθρωποι εκ πρώτης όψεως... και τα αίτια είναι πολλά... τόσο που ίσως-ίσως να μην μπορούμε να 'χουμε πολλά κοινά σημεία, όμως ξέρετε, εγώ πρώτος δεν πιστεύω σ' αυτή την τελευταία σκέψη γιατί πολύ συχνά συμβαίνει να φαίνεται μονάχα πως είναι έτσι, πως δηλαδή δεν υπάρχουν κοινά σημεία, κι όμως αυτά υπάρχουν κι είναι μάλιστα πολλά... αυτό συμβαίνει εξαιτίας της ανθρώπινης τεμπελιάς, γιατί τους αρέσει να χωρίζουν μηχανικά τους ανθρώπους σε κατηγορίες και δεν μπορούν να βρουν τίποτα κοινό... Σα να μου φαίνεται όμως πως... ίσως άρχισα να λέω πληκτικά πράγματα; Μου φάνηκε πως εσείς, σάμπως να...

— Μια ερώτηση: Έχετε έστω και καμιά μικρή περιουσία; Ή, ίσως σκοπεύετε ν' ασχοληθείτε με καμιά εργασία; Με συγχωρείτε που σας...

— Μα τι λέτε, εγώ την ερώτησή σας την εκτιμώ ιδιαίτερα και την καταλαβαίνω. Προς το παρόν δεν έχω καμιά περιουσία και καμιά ασχολία, προς το παρόν, κι όμως θα 'πρεπε. Όσο για χρήματα, είχα ξένα: μου 'δωσε ο Σνάιντερ, ο καθηγητής μου που με κουράριζε και με σπούδασε στην Ελβετία, μου 'δωσε για το ταξίδι και μου 'δωσε τόσα που να μου φτάσουν ίσα-ίσα, έτσι που τώρα λόγου χάρη μου 'χουν μείνει μερικά καπίκια όλα-όλα. Είναι αλήθεια πως κάτι σκέφτομαι να κάνω κι έχω ανάγκη από συμβουλή, μα...

— Πέστε μου, με τι σκοπεύετε λοιπόν να ζήσετε στο μεταξύ και ποιες ήταν οι προθέσεις σας;—τον διέκοψε ο στρατηγός.

— Θα 'θελα κατά κάποιον τρόπο να εργαστώ...

— Ω, μα εσείς είστε φιλόσοφος· εδώ που τα λέμε... ξέρετε να 'χετε κανένα ταλέντο, ικανότητες, έστω και λίγες, δηλαδή θέλω να πω, από εκείνες που θα μπορούσαν να σας προσπορίσουν τα προς το ζην; Και πάλι με συγχωρείτε που...

— Ω, δεν υπάρχει λόγος να μου ζητάτε συν γνώμη. Όχι, νομίζω πως δεν έχω ούτε ταλέντο ούτε ιδιαίτερες ικανότητες, απεναντίας μάλιστα, γιατί εγώ είμαι ένας άρρωστος άνθρωπος και δε σπούδασα κανονικά. Όσον αφορά τα προς το ζην, μου φαίνεται πως...

Ο στρατηγός και πάλι τον διέκοψε κι άρχισε να του κάνει ερωτήσεις. Ο πρίγκιπας ξαναδιηγήθηκε απ' την αρχή τα όσα διηγηθήκαμε. Αποδείχτηκε πως ο στρατηγός είχε ακουστά το μακαρίτη τον Παυλίστσεβ, τον ήξερε μάλιστα προσωπικά. Το γιατί ο Παυλίστσεβ ενδιαφερόταν για την ανατροφή του, αυτό ούτε ο ίδιος ο πρίγκιπας δεν μπορούσε να το εξηγήσει—ωστόσο, το ενδιαφέρον του ίσως να ξεκινούσε απλώς και μόνο απ' το γεγονός ότι ήταν παλιός φίλος του μακαρίτη του πατέρα του. Ο πρίγκιπας έμεινε ορφανός, από μικρό παιδί, όλα του τα χρόνια τα έζησε και μεγάλωσε στο χωριό γιατί και για λόγους υγείας έπρεπε να μένει στην εξοχή. Ο Παυλίστσεβ τον εμπιστεύθηκε σε κάτι γριές κτηματίες, συγγενιστές του· στην αρχή του πήραν μια γκουβερνάντα, ύστερα ένα παιδαγωγό· ο πρίγκιπας δήλωσε ανάμεσα στ' άλλα πως παρ' όλο που τα θυμάται όλα, λίγα πράγματα όμως θα μπορούσε να εξηγήσει κατά τρόπο ικανοποιητικό γιατί σε πολλές περιπτώσεις πολλά του διέφευγαν. Οι συχνές κρίσεις της αρρώστιας του τον κατάντησαν ολότελα σχεδόν ηλίθιο (ο πρίγκιπας έτσι ακριβώς το είπε: ηλίθιο). Διηγήθηκε τελικά πως ο Παυλίστσεβ συναντήθηκε κάποτε στο Βερολίνο με τον καθηγητή Σνάιντερ, έναν Ελβετό που ασχολείται μ' αυτές ακριβώς τις αρρώστιες, έχει ένα ίδρυμα στην Ελβετία στο καντόνι Βαλέ και θεραπεύει με δική του μέθοδο—με ψυχρά ντους και γυμναστική, θεραπεύει τόσο την ηλιθιότητα όσο και την τρέλα και ταυτόχρονα διδάσκει τους ασθενείς του και φροντίζει γενικά για την πνευματική τους ανάπτυξη· είπε ακόμα πως ο Παυλίστσεβ τον έστειλε σ' αυτόν τον καθηγητή στην Ελβετία εδώ και πέντε χρόνια πάνω-κάτω κι ο ίδιος πέθανε αναπάντεχα πριν δυο χρόνια, χωρίς να τον, θυμηθεί στη διαθήκη του· ο Σνάιντερ τον

κράτησε κι εξακολούθησε να τον φροντίζει ως την αποθεραπεία του, κάνα δυο χρόνια ακόμα· δεν τον έκανε εντελώς καλά, τον βοήθησε όμως πολύ, και η κατάστασή του καλυτέρευσε, και τέλος, με τη θέληση του ίδιου του πρίγκιπα, ύστερα από ένα περιστατικό που μεσολάβησε, τον έστειλε τώρα στη Ρωσία.

Ο στρατηγός απόρησε πολύ.

— Και δεν έχετε κανέναν στη Ρωσία, απολύτως κανέναν;— ρώτησε.

— Τώρα δεν έχω κανέναν, ελπίζω όμως ότι... εξάλλου έλαβα ένα γράμμα...

— Τουλάχιστον,—τον διέκοψε ο στρατηγός μη δίνοντας προσοχή στο γράμμα,—σπουδάσατε τίποτα, και η αρρώστια σας δε θα σας εμποδίσει ν' αναλάβετε καμιά θέση, καμιά εύκολη θέση, λόγου χάρη, σε καμιά υπηρεσία;

— Ω, είμαι σίγουρος πως δε θα μ' εμποδίσει. Και αναφορικά με τη θέση, θα το 'θελα κι ο ίδιος πάρα πολύ, γιατί θέλω να δω τι είμαι ικανός να κάνω. Όσο για σπουδές, έκανα τακτικά μαθήματα όλ' αυτά τα τέσσερα χρόνια, αν κι όχι τόσο μεθοδικά, μα έτσι, καταλαβαίνετε, με το δικό του το ιδιαίτερο σύστημα και μου δόθηκε η ευκαιρία να διαβάσω πάρα πολλά ρώσικα βιβλία.

— Ρώσικα βιβλία; Ωστε λοιπόν ξέρετε γράμματα, ξέρετε να γράφετε δίχως λάθη;

— Ω, δεν κάνω ποτέ μου λάθη.

— Περίφημα· κι ο γραφικός σας χαρακτήρας;

— Ο γραφικός μου χαρακτήρας είναι υπέροχος. Σ' αυτό επάνω ίσως να 'χω και ταλέντο· είμαι καλλιγράφος με τα όλα μου. Δώστε μου, θα σας γράψω κάτι τώρα αμέσως για δείγμα,—είπε με θέρμη ο πρίγκιπας.

— Κάντε μου τη χάρη. Είναι μάλιστα ότι πρέπει... Και μ' αρέσει πολύ αυτή η προθυμία σας, πρίγκιψη· είστε, μα την αλήθεια, πολύ αξιαγάπητος.

— Μα έχετε τόσο υπέροχα σύνεργα γραφής, και πόσα μολύβια, πόσες πένες, τι χοντρό κι όμορφο χαρτί... Και τι όμορφο που είναι το γραφείο σας! Να, αυτό το τοπίο το ξέρω: Είναι της Ελβετίας. Είμαι σίγουρος πως ο ζωγράφος το 'χει φτιάξει εκ του φυσικού κι είμαι σίγουρος πως αυτό το μέρος το 'χω δει· είναι στο καντόνι Ούρι...

— Δεν αποκλείεται, μόλο που τον πίνακα τον αγοράσαμε εδώ. Γάνια, δώστε στον πρίγκιπα χαρτί· ορίστε πένες και χαρτί, να, εδώ, σ' αυτό το τραπεζάκι, καθίστε παρακαλώ. Τι είναι αυτό;— γύρισε ο στρατηγός στο Γάνια που εκείνη τη στιγμή έβγαλε απ' το χαρτοφύλακά του και του 'δωσε μια φωτογραφία σε μεγάλο σχήμα: —Μπα! Η Ναστάσια Φιλίπποβνα! Μόνη της, αυτή στο έστειλε; Μόνη της;—ρώταγε ζωηρά και με μεγάλη περιέργεια το Γάνια.

— Τώρα μου την έδωσε, όταν πήγα να της ευχηθώ. Την είχα από καιρό ζητήσει. Δεν ξέρω, μήπως είναι υπαινιγμός από μέρος της που πήγα με άδεια χέρια, χωρίς δώρο, μια τέτοια μέρα;— πρόστεσε ο Γάνια με ένα δυσάρεστο χαμόγελο.

— Α, όχι,—τον διέκοψε με πεποίθηση ο στρατηγός,—τι κάθεσαι και βάζεις με το νου σου αλήθεια! Βρήκες άνθρωπο να κάνει υπαινιγμούς... ούτε και είναι καθόλου ιδιοτελής. Κι εξάλλου με τι να της πάρεις δώρο; Χρειάζονται χιλιάδες γι' αυτή τη δουλειά! Μήπως θα της έδινες καμιά φωτογραφία

σου; Αλήθεια μια και το 'φερε η κουβέντα, δε σου ζήτησε ακόμα τη φωτογραφία σου;

— Όχι, δε μου τη ζήτησε ακόμα· μπορεί μάλιστα να μη μου τη ζητήσει ποτέ. Πιστεύω να μην ξεχάσετε, Ιβάν Φιοντόροβιτς, την αποψινή εσπερίδα... σας έχουν στείλει ειδική πρόσκληση.

— Το θυμάμαι, και βέβαια το θυμάμαι και δε θα λείψω. Αυτό έλειψε να μην πάω, γενέθλια είναι αυτά, γίνεται είκοσι πέντε χρονών! Χμ... Ξέρεις κάτι, Γάνια, άντε, ας είναι, θα στο πω, ετοιμάσου. Υποσχέθηκε στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς και σε μένα πως σήμερα το βράδυ στη γιορτή της θα πει την τελευταία λέξη: θα γίνει ή δε θα γίνει! Έχε το νου σου λοιπόν.

Ο Γάνια σάστισε ξαφνικά τόσο πολύ που χλόμιασε λιγάκι.

— Το είπε σοβαρά;—ρώτησε κι η φωνή του σάμπως να τρεμούλιασε.

— Προχτές μας έδωσε το λόγο της. Από εδώ την είχαμε, από κει την είχαμε, την πιάσαμε και την αναγκάσαμε να μας το πει. Μονάχα που μας παρακάλεσε να μη σου το πούμε εσένα ως τα τότε.

Ο στρατηγός κοίταξε προσεκτικά το Γάνια. Το σάστισμα του Γάνια φαινόταν να μην του αρέσει.

— Μην ξεχνάτε, Ιβάν Φιοντόροβιτς,—είπε ταραγμένα και διστακτικά ο Γάνια,—πως αυτή μ' άφησε απολύτως ελεύθερο ν' αποφασίσω ως τη στιγμή που θα πάρει η ίδια την απόφασή της, μα και τότε ακόμα παραμένω ελεύθερος να κάνω όπως εγώ νομίζω...

— Όστε λοιπόν εσύ...—εσύ λοιπόν...—τρόμαξε ξάφνου ο στρατηγός.

— Εγώ, τίποτα.

— Μα για σκέψου το καλά, τι πας να μας κάνεις; —Μα δεν αρνιέμαι. Ίσως να μην εκφράστηκα καλά...

— Αυτό έλειπε τώρα, ν' αρνηθείς!—πρόφερε φουρκισμένος ο στρατηγός και δε σκοτίστηκε καν να κρύψει τη φούρκα του.— Εδώ, αδερφέ μου, το ζήτημα δεν είναι πως δεν αρνιέσαι, το ζήτημα είναι η προθυμία σου, η ευχαρίστησή σου κι η χαρά που θα δείξεις ακούγοντας τα λόγια της... Τι γίνεται σπίτι σου;

— Τι να γίνεται; Στο σπίτι όλα είναι του χεριού μου, μονάχα ο πατέρας μου ατακτεί όπως συνήθως, όμως αυτός πια έχει καταντήσει άνω ποταμών. Έπαψα να του μιλάω, του 'χω σφίξει ωστόσο τα λουριά και, μα την αλήθεια, αν δεν ήταν η μητέρα θα του 'δειχνα την πόρτα. Η μητέρα, φυσικά, μέρα-νύχτα κλαίει· η αδερφή μου έχει γίνει θηρίο, εγώ όμως τους είπα τελικά πως έχω κάθε δικαίωμα να διαλέξω το δρόμο μου, και στο σπίτι θέλω να με... υπακούουν. Στην αδερφή μου τουλάχιστον τα είπα όλ' αυτά χωρίς περιστροφές κι ήταν κι η μητέρα μπροστά.

— Όσο για μένα, αδερφέ μου, εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω,—παρατήρησε σκεπτικά ο στρατηγός ανασηκώνοντας τους ώμους και μισανοίγοντας τα χέρια του.—Ακόμα κι η Νίνα Αλεξάντροβνα, τότε τις προάλλες που 'χε έρθει,—θυμάσαι;—στέναζε κι ήταν όλο αχ και βαχ: «Τι κάνεις έτσι;» τη ρωτάω. Το συμπέρασμα είναι πως τα βλέπουν όλ' αυτά σαν α τ ί μ ω σ η . Μα επιτρέψτε μου να ρωτήσω πού βρίσκεται η ατίμωση; Ποιος μπορεί να κατηγορήσει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα έστω και για το παραμικρό, ή να πει έστω και το τόσο δα γι' αυτήν; Είναι ποτέ δυνατό να τους πειράζει που ζούσε με τον Τότσκη; Όμως κι αυτό ακόμα είναι επίσης ανοησία, ιδιαίτερα αν πάrouμε υπ' όψη μας τις γνωστές περιστάσεις!... «Εσείς, λέει, δε θα την αφήνατε να κάνει παρέα με τις κόρες σας, ψέματα;» Ορίστε! Για κοίτα λογική! Αχ, Νίνα Αλεξάντροβνα! Όχι, για σκέψου το, πώς

είναι δυνατό να μην καταλαβαίνει κανείς, να μην καταλαβαίνει...

— Τη θέση του;—έκανε ο Γάνια τον υποβολέα στο στρατηγό που δυσκολευόταν να βρει τα λόγια του.—Την καταλαβαίνει. Μη θυμώνετε μαζί της. Εδώ που τα λέμε, εγώ από τότε κιάλας τους έτριξα τα δόντια για να μην ανακατεύονται σε ξένες υποθέσεις. Ωστόσο, ως τώρα, το μόνο που κρατάει το σπίτι μας είναι που δεν ειπώθηκε ακόμα η τελευταία λέξη· άμα ειπωθεί, τότε είναι που θα ξεσπάσει η θύελλα. Αν ειπωθεί σήμερα η τελευταία λέξη, όλα θα πάρουν ένα τέλος.

Ο πρίγκιπας άκουσε όλην αυτή τη συζήτηση καθισμένος στη γωνιά και γράφοντας το καλλιγραφικό του δείγμα. Τέλειωσε, πλησίασε στο τραπέζι κι έδωσε το χαρτί.

— Όστε αυτή είναι η Ναστάσια Φιλίπποβνα;—πρόφερε κοιτάζοντας προσεκτικά και περίεργα τη φωτογραφία.—Καταπληκτικά όμορφη!—πρόσθεσε αμέσως με θέρμη. Πραγματικά, η φωτογραφία έδειχνε μια γυναίκα ασυνήθιστης ομορφιάς. Την είχαν φωτογραφίσει μ' ένα μαύρο μεταξωτό φόρεμα, εξαιρετικά απλό και κομψό. Τα μαλλιά, που φαίνεται θα 'ταν σκουρόξανθα, ήταν χτενισμένα απλά, όπως θα τα 'χε σπίτι της· τα μάτια σκούρα, βαθιά, το μέτωπο στοχαστικό· η έκφραση του προσώπου όλο πάθος και σάμπως υπεροπτική. Ήταν κάπως αδύνατη στο πρόσωπο, μπορεί μάλιστα να 'ταν και χλομή... Ο Γάνια κι ο στρατηγός κοίταξαν κατάπληκτοι τον πρίγκηπα...

— Πώς; Ναστάσια Φιλίπποβνα είπατε; Όστε την ξέρετε κιάλας τη Ναστάσια Φιλίπποβνα;—ρώτησε ο στρατηγός.

— Ναι, είμαι ένα εικοσ τετράωρο όλο κι όλο στη Ρωσία, μια τέτοια πεντάμορφη όμως την ξέρω,— απάντησε ο πρίγκιπας και τους διηγήθηκε αμέσως τη συνάντησή του με το Ραγκόζιν και τα όσα του 'χε πει.

— Άλλο πάλι και τούτο!—ταράχτηκε ξανά ο στρατηγός αφού άκουσε με πολλή προσοχή τη διήγηση του πρίγκηπα και κοίταξε εξεταστικά το Γάνια.

— Το πιθανότερο απ' όλα είναι πως πρόκειται απλώς γι' ασημοσύνες ενός γιου εμπόρου, που το 'χει ρίξει έξω,—ψέλλισε ο Γάνια που τα 'χε κι αυτός αρκετά χαμένα.—Κάτι έχω κιάλας ακουστά γι' αυτόν.

— Μα και γω, αδερφέ μου, κάτι έχω ακουστά,—βιάστηκε να πει ο στρατηγός.—Αμέσως τότε μετά τα σκουλαρίκια η Ναστάσια Φιλίπποβνα μας διηγήθηκε όλο το ανέκδοτο. Το σημαντικό στην υπόθεση όμως είναι άλλο τώρα πια. Μπορεί πράγματι να υπάρχει το εκατομμύριο κι ένα πάθος, ένα σιχαμερό πάθος, δε λέω, παρ' όλα αυτά μυρίζει πάθος όλη η υπόθεση κι είναι βέβαια γνωστό πως αυτοί οι κύριοι δε διστάζουν μπροστά σε τίποτα μέσα στη μέθη τους! Χε! Φοβάμαι μη συμβεί κανένα σκάνδαλο!—συμπέρανε σκεφτικά ο στρατηγός.

— Το εκατομμύριο είναι που σας φοβίζει;—χασκογέλασε ο Γάνια.

— Και σένα; Δε σε φοβίζει βέβαια, ε;

— Πώς σας φάνηκε, πρίγκηψ;—γύρισε ξάφνου και του 'πε ο Γάνια.—Λέτε να 'ναι κάνας σοβαρός άνθρωπος ή μήπως πρόκειται απλώς για κάνα χαμίνι; Ποια είναι η προσωπική σας γνώμη;

Του Γάνια του συνέβαινε κάτι εξαιρετικό όταν έκανε αυτή την ερώτηση. Λες και μια καινούργια, αναπάντεχη ιδέα άρχισε να του φλογίζει το μυαλό κι έλαμψε ανυπόμονα στα μάτια του. Όσο για το στρατηγό, που έδειχνε μιαν ανησυχία γεμάτη αφέλεια κι ειλικρίνεια, λοξοκοίταξε κι αυτός τον πρίγκηπα, ήταν όμως σάμπως να μην περίμενε και πολλά πράγματα απ' την απάντησή του.

— Δεν ξέρω τι να σας πω,—απάντησε ο πρίγκιπας,—μονάχα που μου φάνηκε πως έχει πολύ πάθος και μάλιστα κάποιο άρρωστο πάθος. Μα κι ο ίδιος επίσης είναι σχεδόν άρρωστος. Δεν είναι καθόλου απίθανο, τις πρώτες κιόλας μέρες που θα μείνει στην Πετρούπολη, να κρεβατωθεί ξανά, αν μάλιστα το ρίξει στα γλέντια.

— Έτσι; Έτσι σας φάνηκε;—αρπάχτηκε ο στρατηγός απ' αυτή τη σκέψη.

— Ναι, έτσι μου φάνηκε.

— Κι ωστόσο, αυτού του είδους τα επεισόδια μπορούν να συμβούν και μέσα σε λίγες μέρες, μα ακόμα και τώρα, ως το βράδυ, κάτι μπορεί να συμβεί!—έκανε ειρωνικά ο Γάνια στο στρατηγό.

— Χμ! Και βέβαια... Δεν αποκλείεται... και τότε πια το παν θα εξαρτηθεί απ' το πώς θα το πάρει εκείνη,—είπε ο στρατηγός.

— Και ξέρετε βέβαια πόσο παράξενη είναι ώρες-ώρες.

— Δηλαδή, τι ακριβώς θέλετε να πείτε;—αναταράχτηκε και πάλι ο στρατηγός που άρχιζε να συγχύζεται πολύ.—Άκουσε, Γάνια, σε παρακαλώ... μην της πηγαίνεις πολύ κόντρα σήμερα και προσπάθησε να... ξέρεις... να 'σαι... με δυο λόγια, μην την κακοκαρδίσεις... Χμ! Γιατί στραβώνεις έτσι το στόμα σου; Άκουσε, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είναι νομίζω ώρα, είναι η πιο κατάλληλη ώρα να σου πω ότι... γιατί νομίζεις δηλαδή πως φροντίζουμε; Θα το καταλαβαίνεις βέβαια πως εγώ, αναφορικά με το δικό μου, το προσωπικό κέρδος που υπάρχει σ' όλ' αυτά, είμαι από καιρό εξασφαλισμένος· όπως και να 'ρθει το πράγμα, όφελος θα 'χω. Ο Τότσκη πήρε αμετάκλητα την απόφασή του, που θα πει πως και γω δεν έχω κανένα λόγο ν' ανησυχώ. Ώστε λοιπόν, αν πασκίζω τώρα για κάτι, είναι για το δικό σου συμφέρον και μόνο. Κρίνε μονάχος σου. Ή, μήπως δε μου 'χεις εμπιστοσύνη; Επιπλέον είσαι άνθρωπος... άνθρωπος... με δυο λόγια, είσαι έξυπνος άνθρωπος και γω είχα στηρίξει τις ελπίδες μου σε σένα... Κι αυτό, στην προκειμένη περίπτωση, αυτό... αυτό...

— Αυτό είναι το κυριότερο,—συμπλήρωσε ο Γάνια, βοηθώντας και πάλι το στρατηγό που δυσκολευόταν να βρει τα λόγια του, και σούφρωσε τα χείλη του σ' ένα χαμόγελο που έσταζε φαρμάκι και που μήτε ήθελε πια να το κρύψει. Κοίταζε με το φλογισμένο του βλέμμα ίσα κατάματα το στρατηγό, κι ήταν μάλιστα σάμπως να το επιδίωκε να διαβάσει ο στρατηγός μες στο βλέμμα του όλη του τη σκέψη. Ο στρατηγός κοκκίνισε και κόρωσε.

— Ε, ναι λοιπόν, το μυαλό είναι το κυριότερο!—βεβαίωσε κοιτάζοντας έντονα το Γάνια.—Μα την αλήθεια, είσαι για γέλια, Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς! Αρχίζω να διαβλέπω πως αυτός ο εμποράκος σου ήρθε κουτί και χαιρέσαι σα να βρίσκεις μια διέξοδο. Όμως, εδώ ίσα-ίσα είναι που θα 'πρεπε να βάλεις κάτω το μυαλό σου και να τα σκεφτείς όλ' απ' την αρχή· εδώ ίσα-ίσα είναι που θα 'πρεπε να καταλάβεις και... και να φερθείς και προς τις δύο μεριές ντόμπρα και τίμια, αλλιώς... να μας προειδοποιήσεις έγκαιρα, για να μην εκθέσεις άλλους, πολύ περισσότερο που είχες αρκετότατον καιρό στη διάθεσή σου, και μάλιστα, και τώρ' ακόμα σου μένει αρκετότατος καιρός (ο στρατηγός ανασήκωσε με πολλή σημασία τα φρύδια) παρ' όλο που μας μένουν λίγες ώρες όλες κι όλες... κατάλαβες; Κατάλαβες ναι ή όχι; Θέλεις ή δε θέλεις στ' αλήθεια; Αν δε θέλεις, να μας το πεις και... με γεια σου με χαρά σου. Κανείς δε σας κρατάει, Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς, κανείς δε σας τραβάει με το ζόρι στην παγίδα, αν βέβαια βλέπετε σ' όλ' αυτά καμιά παγίδα.

— Θέλω,—είπε με μισή φωνή, σταθερά ωστόσο, ο Γάνια και σώπασε σκυθρωπός χαμηλώνοντας τα μάτια.

Ο στρατηγός έμεινε ικανοποιημένος. Κατάλαβε πως είχε παραφερθεί, κι ήταν φανερό πως τώρα πια

το μετάνοιωνε που προχώρησε τόσο. Γύρισε ξαφνικά στον πρίγκιπα κι απ' το πρόσωπό του φάνηκε σα να πέρασε ξάφνου μια ανήσυχη σκέψη που ο πρίγκηπας ήταν εκεί κι είχε ακούσει τη συζήτησή τους. Ησύχασε ωστόσο αμέσως: έφτανε να ρίξει κανείς μια μονάχα ματιά στον πρίγκιπα για να μην του μείνει καμιά ανησυχία.

— Οχό!—ξεφώνισε ο στρατηγός κοιτάζοντας το δείγμα της καλλιγραφίας που του 'δωσε ο πρίγκιπας:—Μα αυτό είναι δείγμα μεσαιωνικής γραφής! Και σπάνιο μάλιστα δείγμα! Για κοίτα, Γάνια, τι ταλέντο!

Σ' ένα χοντρό χαρτί, σαν περγαμηνή, ο πρίγκιπας είχε γράψει με μεσαιωνικούς ρωσικούς χαρακτήρες τη φράση:

«Χειρ ευσεβούς ηγουμένου Παφνουτίου».

— Αυτό εδώ,—εξήγησε ο πρίγκιπας μ' εξαιρετική ευχαρίστηση κι ενθουσιασμό,—αυτό είναι η ιδιόχειρη υπογραφή του ηγουμένου Παφνουτίου, από ένα ακριβές αντίγραφο του δέκατου τέταρτου αιώνα. Όλοι αυτοί οι παλιοί μας ηγούμενοι κι οι μητροπολίτες υπόγραφαν υπέροχα και με τι γούστο πολλές φορές, με τι προσπάθεια να πετύχουν κάτι τέλειο! Είναι δυνατό να μην έχετε καμιά έκδοση του Παγκόντιν εδώ στρατηγέ; Εδώ πιο κάτω έγραψα μια φράση με άλλους χαρακτήρες: είναι οι στρογγυλοί, μεγάλοι γαλλικοί χαρακτήρες του περασμένου αιώνα, μερικά γράμματα μάλιστα γράφονταν διαφορετικά, είναι οι χαρακτήρες του δρόμου, των γραφιάδων που 'γραφαν τα γράμματα του κόσμου και τους έχω ξεσηκώσει απ' τα δείγματά τους (μου βρίσκεται ένα)· πρέπει να παραδεχτείτε πως έχει αρκετά χαρίσματα αυτό το είδος της γραφής. Προσέξτε αυτά τα στρογγυλά δ και α. Έχω μεταφέρει το γαλλικό χαρακτήρα στα ρωσικά γράμματα, πράγμα που είναι πολύ δύσκολο, το αποτέλεσμα όμως με δικαίωσε. Να κι άλλος ένας υπέροχος και πρωτότυπος τρόπος γραφής, να, αυτή η φράση: «η επιμέλεια όλα τα υπερνικά». Είναι ρούσικη γραφή, των γραφιάδων, ή αν θέλετε των γραφιάδων του στρατού. Έτσι γράφεται ένα δημόσιο έγγραφο που απευθύνεται σε υψηλό πρόσωπο, στρογγυλή γραφή επίσης, ωραιότητα, μα ύ ρ η γραφή, γραμμένη με πολύ πατημένη πένα, με εξαιρετικό ωστόσο γούστο. Ένας καλλιγράφος δε θα επέτρεπε ποτέ στον εαυτό του αυτές τις ουρές, ή μάλλον, για να 'μαι ακριβέστερος, αυτές τις μισοτελειωμένες ψευτοουρίτσες—προσέχετε,—στο σύνολό τους όμως φτιάχνουν ένα χαρακτήρα, κοιτάξτε, και, μα το ναι, σε τούτη τη γραφή έχει καθρεφτιστεί όλη η ψυχή των γραφέων του στρατού: πολύ θα το 'θελαν να το ρίξουν έξω, το καλλιγραφικό τους ταλέντο γυρεύει διέξοδο, ο στρατιωτικός γιακάς ωστόσο είναι σφιχτά κουμπωμένος στο λαιμό, η πειθαρχία επιβλήθηκε και στο γραφικό χαρακτήρα, μα είναι χάρμα! Μόλις πριν λίγο καιρό μου 'πεσε ένα μικρό δείγμα και μου 'κανε τρομερή εντύπωση, και πού αν αγαπάτε; Στην Ελβετία! Όσο γι' αυτό, είναι μια απλή, συνηθισμένη και πεντακάθαρη αγγλική γραφή: η κομψότητα έχει φτάσει στο μη περαιτέρω, όλα τα γράμματα είναι χάρμα, σωστό κέντημα χάντρας· γι' αυτό δεν έχω να πω τίποτ' άλλο, μα να και μια παραλλαγή, και πάλι γαλλική, τη δανείστηκα από έναν Γάλλο εμπορικό αντιπρόσωπο που ταξίδευε: είναι ίδια με την αγγλική γραφή, οι χοντρές γραμμές ωστόσο γίνονται μια στάλα πιο μαύρες και πιο τονισμένες απ' ότι είναι στην αγγλική και—αυτό ήταν: η αναλογία του φωτός πήγε περίπατο· παρατηρείστε επίσης και κάτι άλλο: το οβάλ είναι αλλαγμένο, γίνεται λιγούλακι πιο στρογγυλό κι επιπλέον επιτρέπονται κι οι ουρίτσες—κι οι ουρίτσες είναι πράγμα εξαιρετικά επικίνδυνο! Οι ουρίτσες απαιτούν εξαίρετο γούστο, μα αν τις πετύχεις, αν βρεις τη σωστή αναλογία, τότε η γραφή αυτή δε συγκρίνεται με καμιάν άλλη—είναι τόσο υπέροχη που μπορείς να την ερωτευτείς.

— Οχό! Τι λεπτότατος γνώστης του θέματος που είστε!—γέλασε ο στρατηγός.—Μα εσείς, πατερούλη, δεν είστε ένα απλός καλλιγράφος, είστε καλλιτέχνης, ε, Γάνια;

— Καταπληκτικό,—είπε ο Γάνια.—έχει μάλιστα επίγνωση της αποστολής του,—πρόσθεσε γελώντας κοροϊδευτικά.

— Γέλα, γέλα, όμως αυτό εδώ είναι ολόκληρη καριέρα,—είπε ο στρατηγός.—Ξέρετε, πρίγκηψ, σε τι πρόσωπο θα σας δώσουμε τώρα να γράφετε χαρτιά; Μα εσείς μπορείτε να πάρετε πρώτο μισθό τριάντα πέντε ρούβλια το μήνα. Είναι ωστόσο δωδεκάμιση,—είπε κοιτάζοντας το ρολόι.—Επί το έργον, πρίγκηψ, γιατί πρέπει να βιαστώ, και σήμερα ίσως να μην ξαναϊδωθούμε! Για καθίστε δυο λεπτά· σας εξήγησα κιόλας πως δεν είμαι σε θέση να σας δέχομαι πολύ συχνά. Ωστόσο, επιθυμώ ειλικρινώς να σας βοηθήσω λιγάκι· λιγάκι αυτό εννοείται, δηλαδή θέλω να πω, όσον αφορά τα πλέον απαραίτητα κι από κει και πέρα πια κάντε όπως νομίζετε. Θα σας βρω μια θεσούλα στα γραφεία που δε θα σας κουράσει πολύ, πρέπει όμως να είστε τακτικός. Και τώρα, όσον αφορά γενικότερα τη ζωή σας: Στο σπίτι, δηλαδή θέλω να πω στην οικογένεια του Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς Ιβόλγκιν, να, αυτού εδώ του νεαρού μου φίλου, με τον οποίο σας παρακαλώ να γνωριστείτε, η μητερούλα κι η αδερφούλα του, άδειασαν στο διαμέρισμά τους δυο-τρία επιπλωμένα δωμάτια και τα νοικιάζουν μονάχα σ' ανθρώπους μ' εξαιρετικές συστάσεις, με φαγητό και υπηρεσία. Είμαι σίγουρος πως η Νίνα Αλεξάντροβνα θα δεχτεί τη σύστασή μου. Όσο για σας, πρίγκηψ, η λύση αυτή είναι κάτι παραπάνω από θησαυρός· πρώτον γιατί δε θα 'σαστε μονάχος, αλλά, ούτως ειπείν, εντός των κόλπων της οικογενείας, και η γνώμη μου είναι πως δε θα 'πρεπε με κανέναν τρόπο να βρεθείτε μονάχος σας απ' τα πρώτα κιόλας βήματα σε μια τέτοια πρωτεύουσα όπως είναι η Πετρούπολη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα, η μητερούλα του Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς, κι η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, η αδερφούλα του, είναι κυρίες που εκτιμώ απεριόριστως. Η Νίνα Αλεξάντροβνα είναι σύζυγος του Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, στρατηγού εν αποστρατεία, πρώην συναδέλφου μου κατά την αρχή του σταδίου μας, με τον οποίον όμως, λόγω ορισμένων γεγονότων, έχω διακόψει τας σχέσεις, πράγμα που, εξάλλου δε μ' εμποδίζει να του 'χω κατά κάποιον τρόπο εκτίμηση. Όλ' αυτά σας τα εξηγώ, πρίγκηψ, για να καταλάβετε ότι εγώ πρόκειται, ούτως ειπείν, να σας συστήσω προσωπικώς και κατά συνέπεια είναι ως να εγγυώμαι για σας. Το ενόικιο είναι λογικότατο και ελπίζω πως πολύ σύντομα ο μισθός σας θα 'ναι υπεραρκετός για ν' ανταποκριθείτε στις υποχρεώσεις σας. Η αλήθεια είναι πως ο καθένας μας είναι απαραίτητο να 'χει μερικά χρήματα για τα περιττά του έξοδα, έστω και λίγα, μη θυμώσετε όμως, πρίγκηψ, αν σας κάνω την παρατήρηση ότι καλύτερο θα 'ταν ν' αποφεύγατε το χαρτζιλίκι για τα περιττά σας έξοδα και γενικά ν' αποφεύγετε να 'χετε χρήματα στην τσέπη. Το λέω αυτό ύστερ' απ' τη γνώμη που σχημάτισα κοιτάζοντάς σας. Όμως, μια και τώρα το πορτοφόλι σας είναι εντελώς άδειο, επιτρέψτε μου—για να 'χετε να κινηθείτε—να σας προσφέρω αυτά τα είκοσι πέντε ρούβλια. Φυσικά, θα κανονίσουμε τους λογαριασμούς μας αργότερα, κι αν είστε πράγματι τόσο ειλικρινής κι εγκάρδιος όσο φαίνεστε απ' τα λόγια σας, τότε, και σ' αυτό επίσης το σημείο, δε θα δυσκολευτούμε να συνεννοηθούμε οι δυο μας. Κι αν ενδιαφέρομαι τόσο για σας, είναι γιατί έχω κάποιο σκοπό. Αργότερα θα τον μάθετε. Όπως βλέπετε δε σας κρύβω τίποτα· ελπίζω, Γάνια, να μην έχετε αντίρρηση να εγκατασταθεί ο πρίγκηψ στο διαμέρισμά σας, έτσι δεν είναι;

— Ω, κάθε άλλο! Κι η μητερούλα θα χαρεί πολύ...—βεβαίωσε ευγενικά ο Γάνια.

— Αν δεν κάνω λάθος, ένα μονάχα δωμάτιο έχετε νοικιασμένο. Εκείνος ο... πώς τον λένε, Φέρντ... Φερ...

— Φερντισσένκο.

— Α, ναι, δε μ' αρέσει αυτός ο Φερντισσένκο σας, σα να μου φαίνεται πως πρόκειται για έναν αισχρολόγο παλιάτσο. Και δεν μπορώ να καταλάβω, γιατί του δείχνει τόση συμπάθεια η Ναστάσια Φιλίπποβνα; Είναι στ' αλήθεια συγγενής της;

— Ε, όχι όλ' αυτά είν' ένα αστείο! Δεν έχουν την παραμικρότερη συγγένεια.

— Ε, δεν πάει να κουρεύεται! Λοιπόν, πρίγκηψ, είστε ευχαριστημένος ή όχι;

— Σας ευχαριστώ, στρατηγέ, φερθήκατε μαζί μου μ' εξαιρετική καλοσύνη, πολύ περισσότερο που δε

σας ζήτησα τίποτα. Αυτό δεν το λέω από περηφάνεια· γιατί είν' αλήθεια πως εγώ δεν ήξερα... δεν είχα πράγματι πού την κεφαλήν κλίνει. Αν και πριν από λίγο με προσκάλεσε ο Ραγκόζιν.

— Ο Ραγκόζιν; Α, όχι, θα σας συμβούλευα πατρικά ή, αν το προτιμάτε, φιλικά, να τον ξεχάσετε εντελώς τον κύριο Ραγκόζιν. Και γενικά, θα σας συμβούλευα να μην απομακρύνεσθε πολύ απ' την οικογένεια όπου θα μπειτε.

— Μια κι είστε τόσο καλός,—πήγε ν' αρχίσει ο πρίγκιπας,— θα 'θελα να σας ρωτήσω για μιν υπόθεσή μου. Πήρα ειδοποίηση...

— Να με συγχωρείτε —τον διέκοψε ο στρατηγός— τώρα πια δεν έχω ούτε λεπτό στη διάθεσή μου. Τώρ' αμέσως θα πω στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πως ήρθατε: αν θελήσει να σας δεχτεί τώρ' αμέσως (θα φροντίσω να πω τα καλύτερα λόγια για σας ώστε να το θελήσει) τότε σας συμβουλεύω να επωφεληθείτε απ' την ευκαιρία και να της αρέσετε γιατί η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα μπορεί να σας φανεί πολύ-πολύ χρήσιμη· έχετε εξάλλου και το ίδιο επίθετο. Αν δεν το θελήσει, μην την παρεξηγήσετε, δεν πειράζει, καμιάν άλλη φορά. Και συ Γάνια, ρίξε μια ματιά στο μεταξύ σ' αυτούς τους λογαριασμούς· πριν από λίγο μας έβγαλαν την πίστη εμένα και του Φεντοσέγιεβ. Και, το κυριότερο, να μην ξεχάσουμε να τους καταχωρήσουμε...

Ο στρατηγός βγήκε κι ο πρίγκιπας δεν πρόφτασε και πάλι να του μιλήσει για την υπόθεσή του, μόλο που ήταν τέταρτη σχεδόν φορά που επιχειρούσε. Ο Γάνια άναψε τσιγάρο και πρόσφερε και στον πρίγκιπα· ο πρίγκιπας το πήρε, δεν άνοιξε όμως κουβέντα, μη θέλοντας να τον ενοχλήσει κι άρχισε να κοιτάζει γύρω το γραφείο· ο Γάνια όμως ζήτημα είναι αν έριξε μια ματιά στο χαρτί που του 'χε δείξει ο στρατηγός και που ήταν γεμάτο νούμερα. Ήταν αφηρημένος· του πρίγκιπα του φάνηκε πως το χαμόγελο, το βλέμμα και το σκεπτικό ύφος του Γάνια έγιναν ακόμα πιο σκοτεινά σαν έμειναν μόνοι οι δυο τους. Ξάφνου ο Γάνια πλησίασε τον πρίγκιπα· εκείνη τη στιγμή ο πρίγκιπας στεκόταν και πάλι πάνω απ' τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας και την περιεργαζόταν.

— Όστε λοιπόν σας αρέσει μια τέτοια γυναίκα, πρίγκηψ;— τον ρώτησε άξαφνα και τον κοίταξε διαπεραστικά. Λες κι είχε κάποιον ασυνήθιστο σκοπό κατά νου.

— Υπέροχο πρόσωπο! —απάντησε ο πρίγκιπας— κι είμαι σίγουρος πως η μοίρα της, δεν είναι απ' τις συνηθισμένες. Το πρόσωπο είναι χαρούμενο, αυτή όμως έχει υποφέρει τρομερά, ψέματα; Αυτό το μαρτυράνε τα μάτια, να, αυτές εδώ οι δύο μικρές προεξοχές, οι δυο τελείες κάτω απ' τα μάτια, στην αρχή του κάθε μάγουλου. Είναι ένα περήφανο πρόσωπο, τρομερά περήφανο και, δεν ξέρω, να 'ναι άραγε καλή; Αχ, αν είχε καλή καρδιά! Όλα θα 'χαν σωθεί!

— Και θα παντρευόσασταν, ε σ ε ί σ μια τέτοια γυναίκα;— συνέχισε να ρωτάει ο Γάνια χωρίς να κατεβάσει απ' τον πρίγκιπα το φλογισμένο του βλέμμα.

— Εγώ δεν μπορώ να παντρευτώ καμιά γυναίκα, εγώ είμαι άρρωστος,—είπε ο πρίγκιπας.

— Κι ο Ραγκόζιν θα την παντρευόταν; Τι γνώμη έχετε;

— Γιατί όχι; Νομίζω θα την παντρευόταν, μπορεί αύριο κιόλας· θα την παντρευόταν, και σε μια βδομάδα ίσως και να την έσφαζε...

Μόλις το πρόφερε αυτό ο πρίγκιπας, ο Γάνια ανατρίχιασε ξαφνικά, τόσο που ο πρίγκιπας παραλίγο να 'βαζε τις φωνές.

— Τι πάθατε;—πρόφερε αρπάζοντάς τον απ' το χέρι.

— Εκλαμπρότατε! Η Αυτού Εξοχότης σάς παρακαλεί να περάσετε στις Αυτής Εξοχότητος,—
ανάγγειλε ο λακές που φάνηκε στην πόρτα. Ο πρίγκιπας τον ακολούθησε.

IV

ΟΛΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ δεσποινίδες Επάντσιον ήταν γερές κοπέλες, υγιέστατες, ψηλές, με καταπληκτικούς ώμους, με ρωμαλέο στήθος, με γερά, σχεδόν αντρικά χέρια· και φυσική συνέπεια της γεροσύνης και της υγείας τους ήταν πως τους άρεσε καμιά φορά να τρώνε γερά, πράγμα που δε σκέφτηκαν μάλιστα να το κρύψουν ποτέ τους. Η μαμά τους, η στρατηγίνα Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, στραβοκοίταζε ώρες-ώρες την ειλικρίνεια της μεγάλης τους όρεξης, όμως, μια κι ορισμένες απόψεις της, παρ' όλο το φαινομενικό σεβασμό που έδειχναν γι' αυτές τις απόψεις οι κόρες της, είχαν χάσει ουσιαστικά το πρωταρχικό κι αναντίρρητο κύρος τους, (μέχρι του σημείου μάλιστα που το ομόφωνο κογκλάβιο των τριών δεσποινίδων άρχιζε σε πολλές περιπτώσεις να υπερισχύει στις διαφωνίες), μια κι ήταν έτσι λοιπόν όλ' αυτά, η στρατηγίνα, για να περιφρουρήσει όσο ήταν δυνατό την προσωπική της αξιοπρέπεια, το βρήκε πιο βολικό να μη φέρνει αντιρρήσεις και να υποχωρεί. Η αλήθεια είναι πως πολύ συχνά ο χαρακτήρας της δεν υπάκουγε και δεν έλεγε να υποταχτεί στις αποφάσεις της λογικής· χρόνο με το χρόνο η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γινόταν όλο και πιο γκρινιάρρα, όλο και πιο ανυπόμονη, είχε γίνει μάλιστα κάπως ιδιότροπη, όμως μια και της έμενε, όπως και να 'ταν, ο άντρας της που τον είχε του χεριού της, όλη της η φούρκα και τα νεύρα ξέσπαγαν συνήθως στο κεφάλι του κι ύστερα η αρμονία αποκαθιστιόταν και πάλι μες στην οικογένεια κι όλα τράβαγαν το δρόμο τους όσο γίνεται καλύτερα.

Εξάλλου, κι η ίδια η στρατηγίνα δεν έχανε ποτέ την όρεξή της και συνήθως, στις δωδεκάμιση, έπαιρνε μέρος σ' ένα πλούσιο πρόγευμα που έμοιαζε περίπου με γεύμα, μαζί με τις κόρες της. Οι δεσποινίδες έπιναν ένα φλιτζάνι καφέ νωρίτερα ακόμα, κατά τις δέκα, στο κρεβάτι, μόλις ξύπναγαν. Αυτόν τον καφέ στο κρεβάτι εκείνες τον είχαν σοφιστεί, έτσι τους άρεσε και τον είχαν επιβάλλει μια για πάντα. Στις δωδεκάμιση στρωνόταν το τραπέζι στη μικρή τραπεζαρία, δίπλα στα δωμάτια της μαμάς και σ' αυτό το οικογενειακό και «κλειστό» πρόγευμα έπαιρνε μέρος καμιά φορά κι ο ίδιος ο στρατηγός, αν είχε καιρό. Εκτός απ' το τσάι, τον καφέ, το τυρί, το μέλι, το βούτυρο, τους σβίγγους ιδιαίτερης κατασκευής που άρεσαν τόσο στη στρατηγίνα, τις κοτολέτες κ.τ.λ., σερβιριζόταν ακόμα και ζεστό, πυκνό κρεατόζουμο. Εκείνο το πρωί που αρχίζει η ιστορία μας, όλη η οικογένεια είχε μαζευτεί στην τραπεζαρία και περίμενε το στρατηγό που 'χε υποσχεθεί πως θα 'ρχόταν στις δωδεκάμιση. Αν αργούσε έστω κι ένα λεπτό, θα 'στελναν αμέσως να τον φωνάξουν· έφτασε όμως στην ώρα του. Όταν πλησίασε και χαιρέτησε τη σύζυγό του, φιλώντας της το χέρι, παρατήρησε στο πρόσωπό της κάτι εξαιρετικό. Και μόλο που το προαισθανόταν κιόλας από χτες πως αυτό ακριβώς θα γινόταν σήμερα εξαιτίας ενός «ανεκδότου» (όπως συνήθιζε να εκφράζεται ο ίδιος ο στρατηγός) κι όταν τον έπαιρνε χτες ο ύπνος ήταν από τότε κιόλας ανήσυχος, ωστόσο, βλέποντας τώρα κείνη την έκφραση στο πρόσωπο της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, και πάλι τα χρειάστηκε. Οι κόρες του τον πλησίασαν να τον φιλήσουν· και σ' αυτές, μόλο που δεν ήταν θυμωμένες μαζί του, παρατήρησε ωστόσο κάτι το ιδιαίτερο. Η αλήθεια είναι πως ύστερ' από ορισμένα περιστατικά, ο στρατηγός είχε αρχίσει να γίνεται υπερβολικά φιλόποπτος, όμως, σαν έμπειρος και καπάτσος σύζυγος και πατέρας, πήρε αμέσως τα μέτρα του.

Ίσως να μη βλάψουμε και πολύ τη γλαφυρότητα της διήγησής μας, αν σταματήσουμε εδώ κι επικαλεστούμε τη βοήθεια μερικών επεξηγήσεων για να σκιαγραφήσουμε άμεσα και λεπτομερειακά τις σχέσεις και τις περιστάσεις όπου βρίσκουμε την οικογένεια του στρατηγού Επάντσιον στην αρχή του μυθιστορημάτος μας. Είπαμε μόλις παραπάνω πως ο στρατηγός, μόλο που δεν ήταν και πολύ μορφωμένος άνθρωπος, μα απεναντίας, όπως έλεγε ο ίδιος για τον εαυτό του, «αυτοδίδακτος», ήταν ωστόσο έμπειρος σύζυγος και καπάτσος πατέρας. Ανάμεσα στ' άλλα, το 'χε κάνει σύστημά του να μη βιάζει τις κόρες του να παντρευτούν, δηλαδή να «μην τους γίνεται φορτικός» και να μην τις ανησυχεί με την υπερβολικά φορτική πατρική λαχτάρα του για την ευτυχία τους, όπως συμβαίνει τόσο συχνά (κι είναι φυσικό να συμβαίνει παρ' όλο που δεν το θέλει κανείς) ακόμα και στις πιο λογικές οικογένειες όπου αρχίζουν να ωριμάζουν πολλές κοπέλες της παντρειάς. Τα κατάφερε μάλιστα κι είχε κάνει και τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα να υιοθετήσει το σύστημά του,

μόλο που το ζήτημα γενικά ήταν απ' τα πιο δύσκολα (απ' τα πιο δύσκολα γιατί το σύστημα του στρατηγού ήταν αφύσικο)· ωστόσο, τα επιχειρήματα του στρατηγού ήταν ιδιαίτερα πειστικά και βασισμένα σε χειροπιαστά γεγονότα. Μα κι οι νύφες, όταν τις αφήσεις απόλυτα ελεύθερες ν' αποφασίσουν μόνες τους, είναι φυσικό ν' αναγκαστούν τελικά να βάλουν κάτω τη λογική και τότε η υπόθεση θα πάρει το δρόμο της, γιατί θα καταπιαστούν οι ίδιες με ζήλο, βάζοντας κατά μέρος τα πείσματα και την υπερβολική εκλεκτικότητα· οι γονείς δε θα 'χαν παρά να προσέχουν όσο γίνεται πιο άγρυπνα κι όσο το δυνατόν πιο απαρατήρητα μην τύχει και γίνει καμιά παράξενη εκλογή ή αναπτυχθεί καμιά αφύσικη συμπάθεια, βρίσκοντας ύστερα την κατάλληλη στιγμή να βοηθήσουν μονομιάς μ' όλες τους τις δυνάμεις και να κατευθύνουν τα πράγματα μ' όση επιρροή διαθέτουν. Τέλος, και μονάχα το γεγονός ότι κάθε χρόνο αυξανόταν κατά γεωμετρική πρόοδο η περιουσία τους και καλύτερευε η κοινωνική τους θέση, και μονάχα αυτό το γεγονός έφτανε για να τους κάνει να βγάλουν το συμπέρασμα πως όσο πέρανε ο καιρός, τόσο πιο κερδισμένες ήταν οι κόρες, ακόμα και σα νύφες. Ομως, ανάμεσα σ' όλ' αυτά τα αναμφισβήτητα γεγονότα, μεσολάβησε κι ένα ακόμα γεγονός: η μεγαλύτερη κόρη, η Αλεξάνδρα, ξαφνικά και σχεδόν εντελώς αναπάντεχα (όπως άλλωστε πάντα συμβαίνει) έγινε είκοσι πέντε χρονών. Σχεδόν ταυτόχρονα κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκη, άνθρωπος της ανώτερης κοινωνίας, με υψηλές σχέσεις και κάτοχος εξαιρετικά μεγάλης περιουσίας, εξεδήλωσε και πάλι την παμπάλαια επιθυμία του να παντρευτεί. Αυτός ο Τότσκη ήταν καμιά πενήνταπενταριά χρονώ, με καλλιεργημένο χαρακτήρα κι εξαιρετικά εκλεπτυσμένο γούστο. Είχε την επιθυμία να κάνει λαμπρό γάμο· πάνω απ' όλα έβαζε την ομορφιά. Επειδή εδώ και κάμποσον καιρό είχε εξαιρετικά μεγάλες φιλίες με το στρατηγό Επάντσιν, (που ενισχύονταν ιδιαίτερα απ' τη συμμετοχή τους σε ορισμένες οικονομικές επιχειρήσεις), επειδή λοιπόν συμβαίνουν όλ' αυτά, έκανε γνωστή στο στρατηγό την επιθυμία του, σα να του ζητούσε τη φιλική του συμβουλή και καθοδήγηση· θα 'ταν δυνατό να ελπίζει πως θα παντρευόταν μίαν απ' τις κόρες του ή όχι; η ήσυχη κι ανθόσπαρτη ροή της οικογενειακής ζωής του στρατηγού Επάντσιν έφτανε σε μίαν ολοφάνερη καμπή.

Αναμφισβήτητη καλλονή στην οικογένεια, όπως το ξαναείπαμε και παραπάνω, ήταν η μικρότερη, η Αγλαΐα. Όμως, ακόμα κι ο ίδιος ο Τότσκη, άνθρωπος εξαιρετικά εγωιστής, το 'χε καταλάβει πως δεν έπρεπε να 'χει βλέψεις σ' αυτήν, πως η Αγλαΐα δεν προοριζόταν γι' αυτόν. Δεν αποκλείεται, η αρκετά τυφλή αγάπη κι η υπερβολικά φλογερή φιλία των τριών αδερφών να εξόγκωναν κάπως τα πράγματα—γεγονός ωστόσο παραμένει πως κι οι δυο τους είχαν προαποφασίσει με τον ειλικρινέστερο τρόπο, το μέλλον της Αγλαΐας να μην είναι απλώς και μόνον ένα μέλλον μα ένα πραγματικό ιδεώδες επίγειου παράδεισου. Ο μέλλον σύζυγος της Αγλαΐας θα 'πρεπε να 'ναι η ενσάρκωση κάθε τελειότητας κι επιτυχίας—όσο για τα πλούτη δε γινόταν λόγος γιατί ήταν αυτονόητο. Μάλιστα, οι δυο αδερφές είχαν συμφωνήσει μεταξύ τους, κι αυτό χωρίς μεγάλα και περιττά λόγια, πως θα μπορούσαν, αν ήταν ανάγκη, να κάνουν κι ορισμένες θυσίες για χάρη της Αγλαΐας: η προίκα της Αγλαΐας γινόταν έτσι κολοσσιαία κι εκτός συναγωνισμού. Οι γονείς ήξεραν αυτή τη συμφωνία των δυο μεγαλύτερων αδερφών και γι' αυτό, όταν ο Τότσκη ζήτησε κείνη τη συμβουλή, δεν αμφέβαλαν σχεδόν καθόλου οι δυο τους πως μια απ' τις μεγαλύτερες αδελφές θα δεχτεί το δίχως άλλο ν' ανταποκριθεί στην επιθυμία τους, πολύ περισσότερο μάλιστα αφού ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν μπορούσε να φέρει δυσκολίες για την προίκα. Όσο για την πρόταση του Τότσκη, ο ίδιος ο στρατηγός την εξετίμησε αμέσως βαθύτατα με τη μεγάλη πείρα της ζωής που είχε. Επειδή κι ο ίδιος ο Τότσκη προς το παρόν παρατηρούσε και, για κάποιους ιδιαίτερους λόγους, έδειχνε εξαιρετική επιφυλακτικότητα, βολιδοσκοπούσε μονάχα, γι' αυτό κι οι γονείς παράστησαν το πράγμα στις κόρες τους σα μια πολύ αόριστη υπόθεση. Σ' απάντηση, είχαν πάρει απ' αυτές την αόριστη επίσης, καθησυχαστική ωστόσο, δήλωση πως η μεγαλύτερη, η Αλεξάνδρα, μάλλον δε θ' αρνηθεί. Αυτή η Αλεξάνδρα ήταν μια κοπέλα που παρ' όλο το σταθερό της χαρακτήρα ήταν καλοσυνάτη, λογική και μπορούσε να προσαρμοστεί με οποιονδήποτε· θα μπορούσε να παντρευτεί τον Τότσκη ακόμα και με προθυμία· κι αν έδινε το λόγο της, θα τον κρατούσε τίμια. Δεν της άρεσαν οι επιδείξεις και τα λούσα, κι απ' αυτήν, όχι μονάχα δεν είχε να φοβάται κανείς φασαρίες κι αναπάντεχες εκπλήξεις μα απεναντίας θα μπορούσε να κάνει τη ζωή του γλυκιά και ήρεμη. Ήταν πολύ όμορφη, μόλο που δεν ήταν χτυπητή ομορφιά. Τι καλύτερο μπορούσε να θέλει ο Τότσκη;

Κι ωστόσο η υπόθεση εξακολουθούσε να προχωρεί προσώρας ψηλαφητά. Ο Τότσκη κι ο στρατηγός, είχαν αποφασίσει ομόφωνα και φιλικά ν' αποφύγουν προς το παρόν κάθε τυπικό κι αμετάκλητο διάβημα. Ακόμα κι οι γονείς δεν είχαν αρχίσει ως τα τώρα να μιλούν εντελώς ανοιχτά με τις κόρες τους. Ήταν κιόλας σάμπως ν' άρχιζε κάποια ασυμφωνία: η στρατηγίνα Επάντσινα, σα μητέρα, άρχιζε για κάποιο λόγο και φαινόταν δυσαρεστημένη—πράγμα εξαιρετικά σημαντικό. Υπήρχε, βλέπετε, κάτι που τα εμπόδιζε όλα, ένα σκοτεινό και μπερδεμένο περιστατικό, που εξαιτίας του ήταν δυνατό να χαλάσουν ανεπανόρθωτα τα πάντα.

Αυτό το σκοτεινό και μπερδεμένο «περιστατικό» (όπως το 'λεγε ο ίδιος ο Τότσκη), είχε αρχίσει από πολύ παλιά, κάπου εδώ και δεκαοκτώ χρόνια. Δίπλα σ' ένα απ' τα πλουσιότερα χτήματα του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, σε μιαν απ' τις κεντρικές επαρχίες, ζούσε μες στη φτώχεια ένας μικρός κτηματίας. Ήταν ένας άνθρωπος που το μόνο αξιοπρόσεχτο που είχε ήταν οι ακατάπαυστες και παροιμιώδεις ατυχίες του—απόστρατος αξιωματικός, από καλή οικογένεια ευγενών, (απ' αυτή την άποψη ήταν μάλιστα πιο καθάραμος απ' τον Τότσκη) ο Φίλιππος Αλεξάντροβιτς Μπαράσκοβ, βυθισμένος στα χρέη και στις υποθήκες, τα 'χε καταφέρει τελικά, ύστερ' από σκυλίσια προσωπική δουλειά μουζίκου, να βάλει σε κάποια τάξη το μικρό του κτήμα. Με την πραγματικότερη επιτυχία, έπαιρνε πάντα υπερβολικό θάρρος. Ενθαρρυσμένος λοιπόν και γεμάτος ελπίδες, είχε φύγει για λίγες μέρες στην πρωτεύουσα της επαρχίας για να δει και—αν μπορέσει—να συμφωνήσει τελειωτικά μ' έναν απ' τους κυριότερους δανειστές του. Την τρίτη μέρα απ' την άφιξή του στην πολιτεία, ήρθε και τον βρήκε ο πρωτογέροντας του χωριού του, καβάλα σ' ένα άλογο με καμένο μάγουλο και καψαλισμένα τα γένια, και του 'φερε το νέο πως «το κτήμα κάηκε» χτες το μεσημέρι κι ακόμα πως «ευαρεστήθηκε η κυρά σας να καεί, τα παιδάκια όμως έμειναν γερά». Αυτή την έκπληξη, ακόμα κι ο Μπαράσκοβ, που ήταν συνηθισμένος «στα χτυπήματα της Μοίρας», δεν μπόρεσε να την αντέξει: τρελάθηκε και σ' ένα μήνα πέθανε από εγκεφαλικό πυρετό. Το καμένο κτήμα, μαζί με τους μουζικούς που πήραν των ομματιών τους και σκόρπισαν, πουλήθηκε για να πληρωθούν τα χρέη—όσο για τα δύο μικρά κοριτσάκια, έξι κι εφτά χρονών, τα παιδιά του Μπαράσκοβ, τα πήρε από μεγαλοψυχία του ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκη για να τα μεγαλώσει και να τ' αναθρέψει. Η ανατροφή τους γινόταν μαζί με τα παιδιά του επιστάτη του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, ενός πολύτεκνου πρώην δημόσιου υπάλληλου που ήταν επιπλέον και Γερμανός. Σε λίγο έμεινε το ένα μονάχα κοριτσάκι, η Νάστια—το μικρότερο πέθανε από κοκίτη· όσο για τον Τότσκη, πολύ γρήγορα τις ξέχασε και τις δυο, ζώντας στο Εξωτερικό. Κάπου πέντε χρόνια αργότερα, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, περαστικός από κει, σκέφτηκε να ρίξει μια ματιά στο κτήμα του, και ξαφνικά πρόσεξε στο χωριάτικο σπίτι, στην οικογένεια του Γερμανού του, ένα υπέροχο κοριτσάκι, μια κοπελίτσα κοντά δώδεκα χρονών, ζωηρή, γλυκιά, εξυπνούλα, που 'δειχνε πως θα γινόταν εξαιρετικά όμορφη· σε κάτι τέτοια ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν έπεφτε ποτέ του έξω. Εκείνη τη φορά έμεινε στο κτήμα μερικές μέρες όλες-όλες, πρόφτασε όμως να δώσει διαταγές· στην ανατροφή του κοριτσιού μεσολάβησε μια σημαντική αλλαγή: Την παρέλαβε μια σεβάσμια και ηλικιωμένη γκουβερνάντα, έμπειρη στην αριστοκρατική ανατροφή των δεσποινίδων, μια Ελβετίδα μορφωμένη που παρέδιδε εκτός απ' τα γαλλικά και διάφορα άλλα μαθήματα. Εγκαταστάθηκε στο χωριάτικο σπίτι κι η εκπαίδευση της μικρής Ναστάσιας πήρε πρωτοφανείς διαστάσεις. Ακριβώς ύστερ' από τέσσερα χρόνια, η εκπαίδευση αυτή πήρε τέλος· η γκουβερνάντα έφυγε και τη Νάστια ήρθε να την παραλάβει μια κυρία, κι αυτή επίσης κάποια κτηματίας που το κτήμα της γειτόνευε μ' ένα κτήμα του Τότσκη, όχι εδώ, αλλά σε μιαν άλλη, μακρινή επαρχία, κι η κυρία λοιπόν αυτή πήρε τη Νάστια μαζί της, κατόπιν οδηγιών και εξουσιοδοτήσεως του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς. Σε κείνο το μικρό κτήμα, βρέθηκε επίσης ένα, αν κι όχι μεγάλο, μόλις χτισμένο ωστόσο ξύλινο σπίτι. Ήταν επιπλωμένο με πολύ λεπτό γούστο μα και το χωριουδάκι, λες κι είχε γίνει ξεπίτηδες, λεγόταν «Χαρούμενο». Η κτηματίας έφερε τη Νάστια κατευθείαν σ' αυτό το ήσυχο σπιτάκι κι επειδή ήταν άκληρη χήρα και ζούσε ένα βέρσι ολο-όλο παρακάτω, ήρθε κι εγκαταστάθηκε μαζί με τη Νάστια σε κείνο το σπιτάκι. Η Νάστια βρέθηκε με μια γριά οικονόμο και μια νεαρή, έμπειρη καμαριέρα. Στο σπίτι βρέθηκαν μουσικά όργανα, μια κομψή κοριτσίστικη βιβλιοθήκη, πίνακες, χαλκογραφίες, μολύβια, πινέλα, μπογιές, ένα θαυμάσιο λαγωνικό και σε δυο βδομάδες κατέφτασε κι ο ίδιος ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς... Από τότε, φαίνεται πως αγάπησε ιδιαίτερα αυτό το χωριουδάκι του που βρισκόταν μακριά, ξεμοναχιασμένο μες στη

στέπα· άρχισε κι ερχόταν κάθε καλοκαίρι, έμενε κει δυο και τρεις ακόμα μήνες· κι έτσι πέρασε αρκετός καιρός, κάπου τέσσερα χρόνια, ήσυχα κι ευτυχισμένα, με πολύ γούστο και κομψότητα.

Όπου μια φορά, στις αρχές του χειμώνα, κάπου τέσσερις μήνες ύστερ' απ' το ξεκαλοκαίριασμα του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς στο «Χαρούμενο»—κι αυτή τη φορά είχε μείνει εκεί μονάχα δυο βδομάδες—κυκλοφόρησε η φήμη ή, για να 'μαστε ακριβέστεροι, έφτασε κατά κάποιο τρόπο η φήμη ως τ' αυτιά της Ναστάσιας Φιλίπποβνας πως ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς πρόκειται να παντρευτεί στην Πετρούπολη μια καλλονή, πλούσια κι από μεγάλο τζάκι— με δυο λόγια, πρόκειται να κάνει ένα σπουδαίο και λαμπρό γάμο. Αργότερα αποδείχτηκε πως η φήμη εκείνη δεν ήταν και τόσο σωστή σ' όλες της τις λεπτομέρειες: Ο γάμος, και τότε ακόμα, βρισκόταν απλώς στα σκαριά, και τα πάντα έμεναν ακόμα εντελώς ακαθόριστα, παρ' όλα αυτά ωστόσο στη μοίρα της Ναστάσιας Φιλίπποβνας έγινε από τότε κίολας μια ριζική μεταβολή. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα έδειξε ξαφνικά μιαν ασυνήθιστη αποφασιστικότητα κι αποκάλυψε μια δύναμη χαρακτήρα που δεν την περίμενε κανένας. Χωρίς να το πολυσκεφτεί, παράτησε το χωριάτικο σπιτάκι της και ξαφνικά εμφανίστηκε στην Πετρούπολη, ίσα στον Τότση, μόνη της—ολομόναχη. Εκείνος τα 'χασε, έκανε να της μιλήσει, αποδείχτηκε όμως ξαφνικά, απ' τις πρώτες σχεδόν λέξεις, πως θα 'πρεπε ν' αλλάξει εντελώς ύφος, τη διαπασών της φωνής, τα προηγούμενα θέματα των ευχάριστων και κομψών συνομιλιών—που τα χρησιμοποιούσε ως τα τότε με τόση επιτυχία —ν' αλλάξει και τη λογική του ακόμα— όλα, όλα, όλα! Μπροστά του καθόταν μια ολότελα διαφορετική γυναίκα που δεν έμοιαζε καθόλου με κείνην που ήξερε ως τα τότε και που την είχε αφήσει, μόλις τον Ιούλιο, στο χωριουδάκι «Χαρούμενο».

Και πρώτα-πρώτα, αποδείχτηκε πως αυτή η καινούργια γυναίκα ήξερε και καταλάβαινε πάρα πολλά πράγματα — τόσο πολλά που απορούσε κανένας βαθύτατα κι αναλογιζόταν από πού μπόρεσε και τις μάζεψε τέτοιες και τόσες γνώσεις και πώς τα 'χε καταφέρει ν' αποκτήσει μια τόσο σαφή αντίληψη των πραγμάτων. (Ήταν ποτέ δυνατό να της έφτασε για όλ' αυτά η κοριτσιίστικη βιβλιοθήκη της;) Κι όχι μονάχα αυτό, μα καταλάβαινε πάρα πολλά πράγματα νομικής φύσεως κι είχε θετικότερες γνώσεις— αν όχι του κόσμου, τουλάχιστο για το πώς εξελίσσονται ορισμένες υποθέσεις στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας· δεύτερο, ήταν ένας εντελώς διαφορετικός χαρακτήρας από πριν, δεν ήταν δηλαδή κάτι το δειλό, κάτι το ακαθόριστο σα μια τρόφιμος οικοτροφείου, άλλοτε γοητευτικό μες στην πρωτότυπη ζωηράδα κι αθωότητά του, άλλοτε μελαγχολικό και συλλογισμένο, απορεμένο, δύσπιστο, δακρυσμένο κι ανήσυχο.

Όχι: είχε τώρα μπροστά του ένα πλάσμα που γέλαγε δυνατά και τον κέντριζε με φαρμακερότατους σαρκασμούς, ένα πλάσμα που του δήλωσε ορθά-κοφτά πως ποτέ δεν είχε νιώσει γι' αυτόν στην καρδιά της τίποτ' άλλο από μια βαθύτατη περιφρόνηση, μια περιφρόνηση που έφτανε ως την αηδία, που εμφανίστηκε αμέσως μετά την πρώτη έκπληξη. Αυτή η καινούργια γυναίκα τού δήλωσε πως θα της ήταν ολότελα, μα ολότελα αδιάφορο αν πάει και παντρευτεί τώρ' αμέσως και πάρει οποιαδήποτε, ήρθε όμως να μην του το επιτρέψει από κακία, μόνο και μόνο γιατί έτσι της κάπνισε και πως, κατά συνέπεια, θα γίνει όπως το λέει—«αν όχι για τίποτ' άλλο μα για να σπάσω κέφι μαζί σου και να χορτάσω γέλια, γιατί τώρα επιτέλους μου 'ρθε και μένα όρεξη να γελάσω».

Αυτές τουλάχιστον ήταν οι εκφράσεις της· είναι πολύ πιθανό να μην του τα είπε όλα όσα είχε κατά νου. Όμως, όσο η καινούργια αυτή Ναστάσια Φιλίπποβνα χαχάνιζε και του τα 'κανε λιανά όλ' αυτά, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς συλλογιόταν μέσα του όλη την υπόθεση και, όσο ήταν δυνατό, πάσκιζε να τακτοποιήσει τις κάπως σκόρπιες σκέψεις του. Οι συλλογισμοί του κράτησαν αρκετά· εξέταζε το πράγμα και ζύγιζε την τελική του απόφαση κάπου δυο βδομάδες, ύστερ' από δύο βδομάδες όμως είχε πάρει πια την απόφασή του. Το ζήτημα είναι, πως εκείνο τον καιρό ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κόντευε κίολας τα πενήντα κι ήταν άνθρωπος στο έπακρο σοβαρός, με σταθεροποιημένη τη θέση του στην κοινωνία. Η θέση του στους κοσμικούς κύκλους και στην κοινωνία στηριζόταν από χρόνια τώρα πάνω στα πιο γερά θεμέλια. Αγαπούσε κι εκτιμούσε τον εαυτό του, την ησυχία του και τις ανέσεις του πιο πολύ απ' το καθετί στον κόσμο—όπως ταίριαζε σ' έναν απόλυτα καθωσπρέπει

άνθρωπο. Δεν μπορούσε να επιτρέψει ούτε την παραμικρότερη καταστρατήγηση, ούτε την παραμικρότερη διασάλευση εκείνου που πάλευε να σταθεροποιήσει σ' όλη του τη ζωή και που τώρα είχε πάρει μια τόσο υπέροχη μορφή. Απ' την άλλη μεριά, η πείρα κι η βαθιά γνώση των πραγμάτων, υπέδειξαν στον Τότση πολύ γρήγορα κι εξαιρετικά σωστά, πως τώρα πια έχει να κάνει μ' ένα πλάσμα εντελώς μοναδικό, πως το πλάσμα αυτό είναι από κείνα που όχι μονάχα απειλούν μα το δίχως άλλο πραγματοποιούν τις απειλές τους και, το κυριότερο, δεν πρόκειται να σταματήσουν μπροστά σε τίποτα, μα σε τίποτα απολύτως, πολύ περισσότερο μάλιστα που είναι ένα πλάσμα που δε λαχταράει τίποτα στον κόσμο, έτσι που μήτε να το δελεάσεις δεν μπορείς. Ήταν φανερό πως σ' όλ' αυτά υπήρχε κάτι άλλο, υπόβοσκε κάποια πνευματική και συναισθηματική θολούρα—κάτι σαν είδος ρομαντικής αγανάκτησης, ένας Θεός ξέρει εναντίον τίνος και για ποια αιτία, κάτι σαν αχόρταγο αίσθημα περιφρόνησης που 'χει ξεφύγει ολότελα από κάθε μέτρο—με δυο λόγια ένα κάτι στο έπακρο γελοίο, κάτι τελείως απαράδεχτο για την καθωσπρέπει κοινωνία, κάτι που—για τον κάθε καθωσπρέπει άνθρωπο—ήταν κατάρα Θεού, ξεκάθαρη θεική τιμωρία, να μπλέξει μ' αυτό. Εννοείται, πως με τα πλούτη και τις σχέσεις του Τότση, θα μπορούσε κανείς να κάνει αμέσως ένα μικρό κι εντελώς αθώο έγκλημα, για ν' απαλλαγεί απ' όλην αυτή τη δυσάρεστη κατάσταση. Απ' την άλλη μεριά, ήταν ολοφάνερο πως η ίδια η Ναστάσια Φιλίποβνα βρισκόταν σχεδόν σε πλήρη αδυναμία να τον βλάψει καίρια, από νομική άποψη λόγου χάρη· ακόμα και σκάνδαλο δε θα μπορούσε να ξεσηκώσει σημαντικό γιατί ήταν πάντα πολύ εύκολο να την περιορίσει κανείς. Όλ' αυτά όμως στην περίπτωση μονάχα που η Ναστάσια Φιλίποβνα θ' αποφάσιζε να ενεργήσει, όπως ενεργούμε όλοι γενικά στις τέτοιες περιπτώσεις, χωρίς να υπερβεί μ' εξαιρετική εκκεντρικότητα το μέτρο. Μα εδώ ήταν ίσα-ίσα που του χρησίμεψε του Τότση η ικανότητά του να βλέπει σωστά τα πράγματα: μάντεψε πως η Ναστάσια Φιλίποβνα έχει κι η ίδια πλήρη επίγνωση για το πόσο είναι ανίσχυρη από νομική άποψη μα πως έχει κάτι εντελώς άλλο στο νου της και... στα μάτια της που πετούν σπίθες. Έτσι που δεν την ένοιαζε τίποτα και δε λυπόταν τίποτα, και πάνω απ' όλα τον εαυτό της (χρειάστηκε πολύ μυαλό και διορατικότητα για να το πάρει είδηση κείνη τη στιγμή πως αυτή από καιρό τώρα είχε πάψει να λογαριάζει τον εαυτό της και για να πιστέψει, αυτός ο σκεπτικιστής και κυνικός των κοσμικών κύκλων, στη σοβαρότητα αυτής της αδιαφορίας) η Ναστάσια Φιλίποβνα ήταν σε θέση να τραβήξει ακόμα και στην αυτοκαταστροφή, αμετάκλητα κι ατιμωτικά, με τη Σιβηρία και το κάτεργο, φτάνει μονάχα να εξευτέλιζε κείνον που της προξενούσε μια τόσο αβάσταχτη αποστροφή. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν το 'κρυβε ποτέ του πως ήταν αρκετά φοβητσιάρης ή, για να το πούμε ακριβέστερα, στο έπακρο συντηρητικός. Αν ήξερε λόγου χάρη πως θα τον σκότωναν την ώρα που θα γίνονταν τα στεφανώματα, ή αν ήταν να γίνει κάτι παρόμοιο, εξαιρετικά αναξιοπρεπές, γελοίο κι ασυνήθιστο για τους κοσμικούς κύκλους, τότε φυσικά θα τρόμαζε, μα δε θα τον φόβιζε τόσο που θα τον σκότωναν, θα τον πλήγωναν—και θα γέμιζε αίματα—ή που θα τον έφτυναν δημόσια στα μούτρα κ.τ.λ. κ.τ.λ., μα θα τον τρόμαζε το γεγονός πως όλ' αυτά θα του συμβαίνανε μ' έναν τόσο αφύσικο και δυσάρεστο τρόπο. Κι η Ναστάσια Φιλίποβνα κάτι τέτοιο ίσα-ίσα του προφήτευε, μόλο που, προς το παρόν, δεν έλεγε λέξη για όλ' αυτά. Ο Τότση το 'ξερε πως αυτή, τον καταλάβαινε κατά βάθος και τον είχε μελετήσει καλά και κατά συνέπεια, ήξερε τον τρόπο να τον χτυπήσει. Και, επειδή ο γάμος βρισκόταν πραγματικά στο στάδιο των προθέσεων μονάχα, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς υποτάχτηκε κι υποχώρησε στη Ναστάσια Φιλίποβνα.

Στην απόφασή του αυτή συντέλεσε κι άλλο ένα περιστατικό: ήταν δύσκολο να φανταστεί κανείς πόσο λίγο έμοιαζε στο πρόσωπο αυτή η καινούργια Ναστάσια Φιλίποβνα με την παλιά. Πρώτα ήταν απλώς μια πολύ χαριτωμένη κοπέλα ενώ τώρα... Ο Τότση για πολύν καιρό δεν μπορούσε να συγχωρήσει τον εαυτό του που τέσσερα χρόνια την έβλεπε και δεν το 'χε προσέξει. Η αλήθεια είναι πως έχει μεγάλη σημασία και το ότι, κι απ' τις δυο μεριές, είχε συντελεστεί, εσωτερικά κι αναπάντεχα, μια μεταστροφή. Εδώ που τα λέμε, αναθυμόταν και προηγούμενες στιγμές, όταν του πέρναγαν παράξενες σκέψεις απ' το μυαλό του, σαν κοίταζε λόγου χάρη αυτά τα μάτια: ήταν σα να προαισθανόσουν μέσα τους ένα κάποιο βαθύ, γεμάτο μυστήριο σκοτάδι. Εκείνο το βλέμμα σε κοίταζε σα να σου έθετε ένα αίνιγμα. Τα τελευταία δυο χρόνια, ο Τότση απορούσε συχνά βλέποντας ν' αλλάζει το χρώμα του προσώπου της Ναστάσιας Φιλίποβνας· γινόταν τρομερά χλομή και—παράξενο—η χλομάδα την έκανε πιο όμορφη. Ο Τότση, όπως κι όλοι οι τζέντλεμεν που

γλέντησαν τη ζωή τους, έβλεπε στην αρχή με περιφρόνηση πόσο φτηνά είχε αποκτήσει αυτή την ψυχή που δεν είχε πείρα ζωής, τον τελευταίο καιρό όμως άρχισε ν' αμφιβάλλει αρκετά για τις απόψεις του. Πάντως, όπως και να 'ναι, το 'χε αποφασίσει απ' την προηγούμενη ακόμα άνοιξη να παντρέψει δίχως αργοπορία τη Ναστάσια Φιλίποβνα—δίνοντάς της καλή προίκα—μ' ένα λογικό και καθωσπρέπει κύριο που να υπηρετεί σ' άλληνη επαρχία. (Ω, πόσο φριχτά και με πόση κακία τον κορόιδευε τώρα γι' αυτό η Ναστάσια Φιλίποβνα!) Τώρα όμως ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, γοητευμένος απ' το καινούργιο πρόσωπο που έβλεπε, έφτασε να σκεφτεί πως θα μπορούσε να ξαναεκμεταλλευτεί αυτή τη γυναίκα. Αποφάσισε να εγκαταστήσει τη Ναστάσια Φιλίποβνα στην Πετρούπολη και να την περιβάλλει με πολυτέλεια κι ανέσεις. Αν έχανε το ένα, να κέρδιζε τουλάχιστον το άλλο· με τη Ναστάσια Φιλίποβνα θα μπορούσε να κάνει το κομμάτι του, ακόμα και να επιδειχτεί σ' έναν ορισμένο κύκλο. Κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς έδινε μεγάλη σημασία σε μια τέτοια φήμη.

Πέρασαν κιάλας πέντε χρόνια πετροπολίτικης ζωής και, εννοείται, στο διάστημα αυτό ξεκαθάρισαν πολλά πράγματα. Η θέση του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς δεν είχε τίποτα το καθησυχαστικό· το χειρότερο απ' όλα ήταν που, έχοντας δειλιάσει μια φορά, δεν μπόρεσε πια να ξαναβρεί ησυχία. Φοβόταν, χωρίς κι ο ίδιος να ξέρει τι, απλώς φοβόταν τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Αρκετό καιρό, τα πρώτα δύο χρόνια, άρχισε να υποπτεύεται πως η Ναστάσια Φιλίποβνα θέλει κι η ίδια να τον παντρευτεί, σωπαίνει όμως από υπερβολικό εγωισμό και περιμένει πεισματικά να της κάνει αυτός την πρόταση. Η αξίωση αυτή θα 'ταν παράξενη, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς όμως άρχισε να γίνεται καχύποπτος, ζάρωνε κι έπεφτε σε βαθιά συλλογή. Προς μεγάλη του και (έτσι είναι η καρδιά του ανθρώπου!) προς αρκετά δυσάρεστή του έκπληξη, πείστηκε ξάφνου από ένα περιστατικό πως κι αν ακόμα της έκανε την πρόταση, η Ναστάσια Φιλίποβνα θα την είχε απορρίψει. Για πολύν καιρό του ήταν αδύνατο να το καταλάβει. Του φάνηκε δυνατή μια μονάχα εξήγηση, πως η περηφάνια της «προσβλημένης και ιδιόρρυθμης γυναίκας» φτάνει σε τέτοιο βαθμό μανίας, που προτιμά να δείξει μια φορά την περιφρόνησή της με την άρνηση, παρά να σταθεροποιήσει μια για πάντα τη θέση της και να κατακτήσει άφταστα μεγαλεία· το χειρότερο απ' όλα ήταν που η Ναστάσια Φιλίποβνα του 'χε πάρει τον αέρα. Ακόμα και μπροστά στα χρήματα, μπροστά σε τεράστια ποσά μάλιστα, έμενε βράχος ακλόνητος και, μόλο που δέχτηκε τις ανέσεις που της προσφέρθηκαν, ζούσε πολύ μετρημένα και δεν είχε βάλει σχεδόν τίποτα στην πάντα αυτά τα πέντε χρόνια. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δοκίμασε ακόμα κι ένα πολύ πονηρό μέσο για να σπάσει τις αλυσίδες του: απαραίτητα και με πολύ τέχνη, άρχισε να τη δελεάζει (κι είχε σε τούτο πολύ καπάτσους βοηθούς) με διάφορους ρομαντικούς, ιδανικούς πειρασμούς· όμως, τα προσωποποιημένα ιδανικά, πρίγκιπες, ουσάροι, γραμματείς πρεσβειών, ποιητές, μυθιστοριογράφοι, ακόμα και σοσιαλιστές, τίποτ' απ' όλα αυτά δεν έκανε την παραμικρή εντύπωση στη Ναστάσια Φιλίποβνα, λες και στη θέση της καρδιάς της είχε μια πέτρα και τα αισθήματά της είχαν στερέψει και νεκρωθεί μια για πάντα. Ζούσε τον περισσότερο καιρό απομονωμένη, διάβαζε, μελετούσε μάλιστα, αγαπούσε τη μουσική. Γνωριμίες είχε λίγες· οι γνωστοί της ήταν όλο κάτι φτωχές και γελοίες γυναίκες υπαλλήλων, ήξερε κάνα δυο θεατρίνες, κάτι γριές, αγαπούσε πολύ την πολυμελή οικογένεια ενός σεβάσμιου δασκάλου και στην οικογένεια εκείνη την αγαπούσαν πολύ και τη δέχονταν μ' ευχαρίστηση. Αρκετά συχνά, τα βράδια, μαζεύονταν στίτι της πεντέξι άνθρωποι, όχι περισσότεροι. Ο Τότσκη πήγαινε συχνά και ταχτικά να τη δει. Τον τελευταίο καιρό, με αρκετή δυσκολία γνωρίστηκε μαζί της κι ο στρατηγός Επάντσιν. Εκείνο τον ίδιο καιρό, και χωρίς καμιά δυσκολία, γνωρίστηκε μαζί της κι ένας νέος, Φερντισσένκο το επίθετό του, ένα γελοίο υποκείμενο με αξιώσεις ευθυμίας, μεθύστακας κι αισχρολόγος. Γνωστός της ήταν ακόμα ένας νέος και παράξενος άνθρωπος, Πτίτσιν το επίθετο, σεμνός, ταχτικός και πολύ περιποιημένος, που προερχόταν από φτωχότατη οικογένεια κι είχε γίνει τοκογλύφος. Γνωρίστηκε τέλος μαζί της κι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς... Τ' αποτέλεσμα ήταν πως σταθεροποιήθηκε για τη Ναστάσια Φιλίποβνα μια παράξενη φήμη: μιλάγανε όλοι για την ομορφιά της, κι αυτό ήταν όλο. Κανένας δεν μπορούσε να καυχηθεί για τίποτα, κανένας δεν μπορούσε να διηγηθεί τίποτα. Μια τέτοια καλή φήμη, η μόρφωσή της, οι λεπτοί της τρόποι, η εξυπνάδα της, όλ' αυτά έκαναν τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς να καταλήξει σ' ένα ορισμένο σχέδιο. Από τότε ακριβώς είναι που αρχίζει να παίρνει σ' αυτή την ιστορία ένα τόσο ενεργό και σημαντικό μέρος ο ίδιος ο στρατηγός Επάντσιν.

Όταν ο Τότση απευθύνθηκε σ' αυτόν με τόση ευγένεια και του ζήτησε τη φιλική του συμβουλή αναφορικά με μίαν απ' τις κόρες του, του 'κανε αμέσως — κατά τον πιο ευγενικό τρόπο — τις πληρέστερες κι ειλικρινέστερες εξομολογήσεις. Του αποκάλυψε πως είχε πάρει πια την απόφαση να μη διστάσει να χρησιμοποιήσει κ' ά θ ε μέσο για να κερδίσει την ελευθερία του· πως δε θα ησύχαζε κι αν ακόμα η ίδια η Ναστάσια Φιλίπποβνα του 'δινε την υπόσχεση πως από δω και πέρα θα τον άφηνε ήσυχο· πως δεν του φτάνουν τα λόγια, μα θέλει να 'χει τις πιο σίγουρες εγγυήσεις. Συνεννοήθηκαν κι αποφάσισαν να ενεργήσουν από κοινού. Δοκίμασαν αρχικά τα πιο ήπια μέσα για να κρούσουν, ούτως ειπείν, μονάχα τις «ευγενέστερες χορδές της καρδιάς». Καταφτάσανε κι οι δυο τους στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας κι ο Τότση άρχισε να της λέει χωρίς περιστροφές πως η κατάστασή του είναι ανυπόφορα φριχτή· πήρε απάνω του το φταίξιμο για όλα· της είπε με ειλικρίνεια πως δεν μπορεί να μετανιώσει για τον τρόπο που της φέρθηκε στην αρχή γιατί αυτός είναι φιλήδονος εκ γενετής και δεν μπορεί να κυριαρχήσει τα πάθη του, τώρα όμως θέλει να παντρευτεί και πως όλη η τύχη αυτού του στο έπακρον αξιοπρεπούς κι εκλεκτού γάμου, βρίσκεται στα χέρια της· με δυο λόγια, πως τα περιμένει όλα μονάχα απ' την ευγενική της καρδιά. Ύστερα άρχισε να μιλάει ο στρατηγός Επάντσιν, υπό την ιδιότητα του πατρός, και μίλησε λογικά, απέφυγε κάθε μελοδραματισμό, υπενθύμισε μονάχα πως αναγνωρίζει πλήρως το δικαίωμά της ν' αποφασίσει αυτή για την τύχη του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, επέδειξε με μεγάλη επιδεξιότητα ύφος ταπεινοφροσύνης, τονίζοντας πως η τύχη της κόρης του ίσως-ίσως μάλιστα και των άλλων δυο παιδιών του, εξαρτάται τώρα απ' την απόφασή της. Όταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα ρώτησε «τι ακριβώς της ζητάνε», ο Τότση, με την προηγούμενη εντελώς γυμνή ευθύτητα, της ομολόγησε πως τόσο τον είχε τρομοκρατήσει εδώ και πέντε χρόνια, που δεν μπορεί ως τα τώρα ακόμα να ησυχάσει εντελώς, μέχρις ότου η Ναστάσια Φιλίπποβνα βρει κάποιον να παντρευτεί. Πρόσθεσε αμέσως πως η παράκληση αυτή θα 'ταν φυσικά παράλογη από μέρους του, αν δεν είχε κιάλας υπ' όψη του ορισμένα δεδομένα. Είπε πως το 'χει παρατηρήσει κι έμαθε θετικά πως ένας νέος πολύ καλής οικογενείας και συγκεκριμένα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, τον οποίο ξέρει και δέχεται στο σπίτι της, την αγαπάει από καιρό, μ' όλη τη δύναμη της καρδιάς του, και φυσικά θα 'δινε και τη μισή ζωή του ακόμα για ν' αποκτήσει τη συμπάθειά της. Τις εξομολογήσεις αυτές ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς τις έκανε σ' αυτόν, τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, ο ίδιος, πάει καιρός τώρα, φιλικά, για ν' ανοίξει σε κάποιον τη νεανική καρδιά του κι όλ' αυτά τα ξέρει από καιρό κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς που όσο μπορεί ευεργετεί αυτόν το νέο. Τέλος ότι, αν βέβαια ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς δεν κάνει λάθος, ο έρωτας του νέου είναι από καιρό γνωστός στην ίδια τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, και μάλιστα του 'χει φανεί πως κι αυτή βλέπει με συγκατάβαση αυτό το αίσθημα. Φυσικά, του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς του είναι πιο δύσκολο από οποιονδήποτε να μιλήσει γι' αυτά τα πράγματα. Αν όμως η Ναστάσια Φιλίπποβνα θα μπορούσε να παραδεχτεί πως αυτός, ο Τότση, εκτός απ' τον εγωισμό και την επιθυμία να τακτοποιήσει την προσωπική του ζωή, πασκίζει έστω και τόσο δα και για το δικό της επίσης καλό, τότε θα καταλάβαινε πως από καιρό τώρα νιώθει κάπως άβολα και στενοχωριέται μάλιστα βλέποντάς την να μένει μόνη: πως σ' όλ' αυτά δεν υπάρχει παρά ένα ακαθόριστο σκοτάδι, μια πλήρης δυσπιστία για την ανανέωση της ζωής της, που τόσο υπέροχα θα μπορούσε ν' αναστηθεί μέσα στην αγάπη και στην οικογένεια και να βρει μ' αυτό τον τρόπο έναν καινούργιο σκοπό· πως εδώ καταστρέφονται ικανότητες, περιλάμπρες ίσως-ίσως, πως μ' όλ' αυτά δεν κάνει παρά να ναρκισσεύεται ηθελημένα με τη μελαγχολία της, με δυο λόγια σ' όλ' αυτά υπάρχει κι ένας κάποιος ρομαντισμός, ένας ρομαντισμός ανάξιος τόσο για το τετράγωνο μυαλό όσο και για την ευγενική καρδιά της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Επαναλαμβάνοντας άλλη μια φορά πως του είναι πιο δύσκολο από κάθε άλλον να μιλήσει, τελείωσε λέγοντας πως δεν μπορεί να παραιτηθεί απ' την ελπίδα πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα δε θα του απαντήσει με την περιφρόνησή της αν της εκφράσει την ειλικρινή του επιθυμία να εξασφαλίσει το μέλλον της κι αν της προτείνει το ποσόν των εβδομήντα πέντε χιλιάδων ρουβλίων. Πρόσθεσε επεξηγηματικά πως έτσι κι αλλιώς, το ποσόν αυτό το 'χει γράψει κιάλας στ' όνομά της στη διαθήκη του· με δυο λόγια πως εδώ δεν πρόκειται καθόλου για κανενός είδους ανταμοιβή... και πως, τέλος, γιατί να μην παραδεχτεί και να μην του συγχωρέσει την ανθρώπινη επιθυμία να ξαλαφρώσει κάπως τη συνείδηση του κ.τ.λ. κ.τ.λ. όλα όσα λέγονται σε παρόμοιες περιστάσεις πάνω σ' ένα τέτοιο θέμα. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτςμίλαγε πολλήν ώρα και με ευφράδεια, προσθέτοντας σε μια στιγμή, τυχαία δήθεν, την πολύ περίεργη πληροφορία, πως γι'

αυτές τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες είναι τώρα η πρώτη φορά που 'κανε υπαινιγμό και πως για τα χρήματα αυτά δεν ήξερε τίποτα ούτε κι ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο οποίος είναι τώρα παρών με δυο λόγια, δεν το ξέρει κ α ν έ ν α ς .

Η απάντηση της Ναστάσιας Φιλίπποβνας άφησε κατάπληκτους και τους δυο φίλους.

Όχι μονάχα δε διέκριναν στην έκφρασή της την παραμικρότερη ειρωνεία όπως γινόταν άλλοτε, όχι μονάχα είχε λείψει κάθε προηγούμενη έχθρα και μίσος και κείνο το γέλιο που και τώρα ακόμα μονάχα που το θυμόταν ο Τότσηκ ένιωθε κρύα ρίγη στην πλάτη του, μα, απεναντίας, λες και χάρηκε που μπορεί επιτέλους να μιλήσει με κάποιον ειλικρινά και φιλικά. Ομολόγησε πως από καιρό τώρα ήθελε να ζητήσει μια φιλική συμβουλή, κι αν δεν το 'κανε ήταν από εγωισμό και περηφάνια, πρόσθεσε όμως πως τώρα που ο πάγος είχε σπάσει ήταν κατευχαριστημένη και δε ζητούσε τίποτα καλύτερο. Στην αρχή μ' ένα μελαγχολικό χαμόγελο κι ύστερα γελώντας εύθυμα και ζωηρά ομολόγησε πως όπως και να 'ταν, δε θα μπορούσε πια να ξεσπάσει η παλιά θύελλα· πως αυτή από καιρό τώρα, έχει αλλάξει ιδέες και πως, μόλο που η καρδιά της παρέμεινε η ίδια, αναγκάστηκε ωστόσο να παραδεχτεί πάρα πολλά ύστερ' απ' τα γεγονότα που μεσολάβησαν· ότι έγινε, έγινε, περασμένα ξεχασμένα, τόσο που της φαίνεται παράξενο μάλιστα βλέποντας τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς να εξακολουθεί να 'ναι τόσο τρομαγμένος. Στο σημείο αυτό γύρισε στον Ιβάν Φιοντόροβιτς και με ύφος βαθύτατου σεβασμού του δήλωσε πως από καιρό τώρα είχε ακούσει πολλά για τις κόρες του κι από καιρό τώρα είχε συνηθίσει να τις εκτιμάει βαθύτατα κι ειλικρινά. Και μονάχα η σκέψη πως θα μπορούσε να φανεί στις κόρες του χρήσιμη σε κάτι, νομίζει πως θα τη γέμιζε ευτυχία και περηφάνια. Σωστά το είπαν πως η ζωή της είναι δύσκολη τώρα και πληκτική, πολύ πληκτική· ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς μάντεψε σωστά τα όνειρά της· πολύ θα το 'θελε ν' αναγεννηθεί, αν όχι στον έρωτα, τουλάχιστο στην οικογένεια, βρίσκοντας έναν καινούργιο σκοπό στη ζωή της· όσον αφορά ωστόσο το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, δεν μπορεί να πει σχεδόν τίποτα. Αν δεν κάνει λάθος, είναι αλήθεια πως την αγαπάει· νιώθει πως θα μπορούσε κι αυτή επίσης να τον αγαπήσει, αν μπορούσε μονάχα να πιστέψει στη σταθερότητα των αισθημάτων του. Είναι όμως πολύ νέος, κι αν ακόμα υποθέσουμε πως είναι ειλικρινής· η απόφαση σ' αυτό το σημείο είναι δύσκολη. Εδώ που τα λέμε, περισσότερο απ' όλα της αρέσει που ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δουλεύει, μοχθεί και, μόνος αυτός, συντηρεί όλη την οικογένειά του. Έχει ακουστά πως είναι άνθρωπος ενεργητικός, περήφανος, αποφασισμένος να κάνει καριέρα, να φτάσει ψηλά. Έχει ακούσει ακόμα πως η Νίνα Αλεξάντροβνα Ιβόλγκινα, η μητέρα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είναι μια υπέροχη και στο έπακρο αξιοσέβαστη γυναίκα· πως η αδελφή του, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, είναι μια περίφημη κι ενεργητική κοπέλα. Έχει ακούσει πολλά γι' αυτήν απ' τον Πτίτσιν. Έχει ακούσει πως αντιμετωπίζουν θαρραλέα τις δυστυχίες τους· θα το 'θελε πολύ να γνωριστεί μαζί τους μα είναι αμφίβολο ακόμα αν θα τη δεχτούν με χαρά στην οικογένειά τους. Γενικά, δε λέει τίποτα εναντίον αυτού του γάμου, θα πρέπει όμως να το σκεφτεί ακόμα πολύ· θα 'θελε να μην της ζητήσουν μια βιαστική απόφαση. Όσο για τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια—δεν υπήρχε λόγος ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς να δυσκολεύεται τόσο να μιλήσει γι' αυτά. Καταλαβαίνει και μόνη της πολύ καλά την αξία των χρημάτων και, φυσικά, θα τα πάρει. Ευχαριστεί τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς για τη λεπτότητά του, τον ευχαριστεί που ούτε στο στρατηγό δεν έκανε λόγο για το ποσό, για να μην αναφέρουμε το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, ωστόσο όμως, γιατί να μην το ξέρει κι αυτός απ' τα πριν; Αυτή δεν έχει τίποτα να ντρέπεται γι' αυτά τα χρήματα μπαίνοντας στην οικογένειά τους. Όπως και να 'χει το πράγμα δε σκοπεύει να ζητήσει από κανένα συγγνώμη για τίποτα, και θέλει όλοι να το ξέρουν αυτό. Δε θα παντρευτεί το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς προτού πειστεί πως ούτε αυτός, ούτε η οικογένειά του δεν έχουν καμιά κρυφή σκέψη για λογαριασμό της. Εν πάση περιπτώσει, αυτή δε θεωρεί σε τίποτα ένοχο τον εαυτό της και το καλύτερο απ' όλα θα 'ταν να μάθει ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς με τι μέσα έζησε αυτή όλα κείνα τα πέντε χρόνια στην Πετρούπολη, τι σχέσεις είχε με τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς κι αν μάζεψε μεγάλη περιουσία. Τέλος, κι αν ακόμα δέχεται τώρα αυτά τα χρήματα, δεν τα θεωρεί καθόλου σαν πληρωμή επειδή εξέθεσαν την τιμή της σαν κορίτσι και που γι' αυτό δε φταίει αυτή καθόλου, μα απλώς και μόνο σα μια αποζημίωση για την κατεστραμμένη τύχη της.

Είχε μάλιστα τόσο πολύ ζωηρέψει κι ερεθιστεί εκθέτοντάς τα όλ' αυτά (πράγμα, ολότελα φυσικό, εδώ που τα λέμε) που ο στρατηγός Επάντσιν έμεινε πολύ ευχαριστημένος και θεωρούσε το ζήτημα λήξαν, ο Τότσκη όμως δεν μπορούσε να ξεχάσει τους παλιούς του φόβους έτσι που και τώρα δεν τα πίστεψε όλ' αυτά εντελώς και για πολύν καιρό φοβόταν μήπως κρύβεται καμιά οχιά μέσα στα τριαντάφυλλα. Οι διαπραγματεύσεις ωστόσο άρχισαν. Το σημείο όπου βασιζόταν όλος αυτός ο ελιγμός των δύο φίλων, η δυνατότητα δηλαδή να συμπαθήσει η Ναστάσια Φιλίπποβνα το Γάνια, άρχισε σιγά-σιγά να ξεκαθαρίζει και να δικαιώνεται, τόσο που ακόμα κι ο Τότσκη άρχισε ώρες-ώρες να πιστεύει στη δυνατότητα της επιτυχίας. Στο μεταξύ η Ναστάσια Φιλίπποβνα εξηγήθηκε με το Γάνια: ειπώθηκαν ελάχιστα λόγια, λες και υπόφερε απ' αυτά η αιδημοσύνη της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Παραδεχόταν ωστόσο και του επέτρεπε να την αγαπάει, του δήλωσε όμως επίμονα πως δε θέλει ν' αναλάβει καμιάν υποχρέωση· πως αυτή, ως την ημέρα του γάμου (αν γίνει τελικά ο γάμος) θέλει να κρατήσει το δικαίωμα να πει «όχι», έστω και την τελευταία στιγμή· το ίδιο ακριβώς δικαίωμα παραχωρεί και στο Γάνια. Δεν πέρασε πολὺς καιρός κι ο Γάνια έμαθε θετικά, από κάποιαν ευνοϊκή σύμπτωση, πως η αντίδραση όλης της οικογένειάς του γι' αυτό το γάμο κι η εχθρότητα για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, που ξέσπαγε και σε οικογενειακές σκηνές, είναι κιόλας γνωστές στη Ναστάσια Φιλίπποβνα μ' όλες τις λεπτομέρειες. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν άνοιγε κουβέντα γι' αυτό το ζήτημα, μόλο που εκείνος το περίμενε από μέρα σε μέρα. Εδώ που τα λέμε, θα μπορούσε κανείς να διηγηθεί πολλά ακόμα απ' όλες αυτές τις ιστορίες και τα περιστατικά που παρουσιάστηκαν στη διάρκεια αυτού του προξενιού και των σχετικών διαπραγματεύσεων, εμείς όμως, και μ' αυτά που είπαμε, έχουμε κιόλας προτρέξει πολύ, πολύ περισσότερο μάλιστα που μερικά περιστατικά εμφανίστηκαν υπό μορφήν υπερβολικά αορίστων φημών. Έλεγαν λόγου χάρη πως τάχα ο Τότσκη έμαθε από κάπου πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα βρισκόταν σε κάποιαν αόριστη και μυστική επαφή με τις δεσποινίδες Επάντσιν—φήμη εντελώς απίθανη. Μιαν άλλη φήμη όμως ο Τότσκη την πίστευε χωρίς να το θέλει και τη φοβόταν τόσο που του 'γινε εφιάλτης: το 'χε ακούσει σα θετικό πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν τάχα απόλυτα σίγουρη πως ο Γάνια παντρεύεται μονάχα για τα χρήματα, πως ο Γάνια έχει μαύρη ψυχή, άπληστη, ανυπόμονη, φθονερή κι η φιλαυτία του είναι απέραντη, πως ο Γάνια, μόλο που πάσκιζε πρώτα με πάθος να κατακτήσει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, σαν είδε πως οι δύο φίλοι αποφάσισαν να εκμεταλλευτούν αυτό το πάθος που άρχισε να φουντώνει κι απ' τις δυο μεριές, να το εκμεταλλευτούν προς όφελός τους και να εξαγοράσουν το Γάνια πουλώντας του τη Ναστάσια Φιλίπποβνα για νόμιμη σύζυγό του, τη μίσησε σαν εφιάλτη. Μεσ στην ψυχή του, συνυπήρχαν τάχα κατά παράξενο τρόπο το πάθος και το μίσος, κι αυτός, μόλο που ύστερα από βασανιστικές αμφιταλαντεύσεις είχε δώσει τελικά τη συγκατάθεσή του να παντρευτεί «αυτή την πρόστυχη γυναίκα», ορκίστηκε ωστόσο μεσ στην ψυχή του να την εκδικηθεί πικρά γι' αυτό και να τη «γονατίσει», όπως εκφραζόταν δήθεν ο ίδιος. Όλ' αυτά τα 'ξερε τάχα η Ναστάσια Φιλίπποβνα και κάτι ετοίμαζε μυστικά. Ο Τότσκη τόσο είχε δειλιάσει, που έπαψε πια να κάνει γνωστές τις ανησυχίες του ακόμα και στον Επάντσιν, ήταν όμως και στιγμές που ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, σαν αδύνατος χαρακτήρας, ξανάπαιρνε και πάλι μεγάλο κουράγιο και γρήγορα ξανάνιωθε το θάρρος να του πλημμυρίζει την καρδιά: πήρε λόγου χάρη υπερβολικό κουράγιο όταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα έδωσε επιτέλους το λόγο της και στους δυο φίλους πως το βράδυ, τη μέρα των γενεθλίων της, θα πει την τελευταία της λέξη. Απ' την άλλη όμως μεριά, η πιο παράξενη κι η πιο απίθανη φήμη, που αφορούσε τον ίδιο τον αξιοσέβαστο Ιβάν Φιοντόροβιτς, αλίμονο! αποδεικνυόταν όλο και περισσότερο βάσιμη.

Όλη αυτή η φήμη, από μια πρώτη ματιά, φαινόταν αποκύημα νοσηρής φαντασίας. Ήταν δύσκολο να πιστέψει κανείς πως τάχα ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, τώρα στα γεράματα της ευυπόληπτης σταδιοδρομίας του, μόλο το υπέροχο μυαλό του, τη θετική πείρα της ζωής κ.λ.π. κ.λ.π., είχε ξελογιαστεί κι ο ίδιος απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα—και μάλιστα τόσο πολύ τάχα, ίσαμε τέτοιο σημείο, που αυτό το καπρίτσιο άρχισε να μοιάζει με πραγματικό πάθος. Σε τι έλπιζε σ' αυτή την περίπτωση, είναι δύσκολο και να το φανταστεί ακόμα κανείς· ίσως-ίσως, ακόμα και στη βοήθεια του ίδιου του Γάνια. Ο Τότσκη υποπτευόταν κάποια σχεδόν βουβή συμφωνία που βασιζόταν στην αμοιβαία κατανόηση ανάμεσα στο στρατηγό και το Γάνια. Εξάλλου, είναι γνωστό πως ένας άνθρωπος υπερβολικά κυριαρχημένος απ' το πάθος, ιδιαίτερα σαν τον έχουν πάρει και τα χρόνια,

τυφλώνεται ολότελα κι είναι έτοιμος να φαντάζεται ελπίδες εκεί που δεν υπάρχουν καθόλου. Και δεν είναι μονάχα αυτό μα χάνει και τη σωστή του κρίση κι ενεργεί σα μικρό παιδί, έστω κι αν τα 'χει τετρακόσια. Ήταν γνωστό πως ο στρατηγός είχε ετοιμάσει για τα γενέθλια της Ναστάσιας Φιλίποβνας σα δώρο από μέρος του κάτι καταπληκτικά μαργαριτάρια που κόστιζαν κολοσσιαία ποσά κι έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον γι' αυτό το δώρο, μόλο που ήξερε πως η Ναστάσια Φιλίποβνα δεν επηρεάζεται από κάτι τέτοια. Την παραμονή των γενεθλίων τον είχε πιάσει κάτι σαν πυρετός, μόλο που τα κατάφερνε να μην το δείχνει. Γι' αυτά ίσα-ίσα τα μαργαριτάρια έτυχε ν' ακούσει η στρατηγίνα Επάντσιννα. Η αλήθεια είναι πως η Ελιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε αρχίσει από πολύ παλιά να υπομένει τη συναισθηματική αστάθεια του συζύγου της, ως ένα σημείο μάλιστα το 'χε συνηθίσει, μα δεν ήταν φυσικά δυνατό ν' αφήσει να της ξεφύγει μια τέτοια ευκαιρία: η φήμη για τα μαργαριτάρια της κίνησε τρομερά το ενδιαφέρον. Ο στρατηγός το πρόσεξε έγκαιρα αυτό· απ' την προηγούμενη ακόμα μέρα, η στρατηγίνα του 'χε ρίξει μερικούς πόντους· ο στρατηγός προαισθανόταν μια σοβαρή εξήγηση και τη φοβόταν. Να γιατί κείνο το πρωί (απ' το πρωί που αρχίσαμε τη διήγησή μας) δεν είχε καμμιά όρεξη να πάει να προγευματίσει στους κόλπους της οικογενείας του. Ακόμα και πριν έρθει ο πρίγκιπας, είχε αποφασίσει να βρει μια δικαιολογία—επείγουσες υποθέσεις—και ν' αποφύγει να συναντηθεί με τη στρατηγίνα. Το να την αποφύγει, σήμαινε ώρες-ώρες για το στρατηγό να το βάλει απλά και σκέτα στα πόδια. Ήθελε να κερδίσει τούτη τη μια μέρα μονάχα και, το κυριότερο, να περάσει το βράδυ χωρίς σκηνές. Και ξαφνικά, κατέφθασε ο πρίγκιπας που του 'ρθε κουτί. «Λες και τον έστειλε ο Θεός!» σκέφτηκε μέσα του ο στρατηγός, μπαίνοντας στα διαμερίσματα της συζύγου του.

V

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΝΑ είχε περί πολλού την καταγωγή της. Φαντάζεται κανείς τι ένωση σαν άκουσε, έτσι απότομα και χωρίς να 'ναι προετοιμασμένη, πως εκείνος ο τελευταίος γόνος των Μίσκιν, για τον οποίο κάτι είχε κιάλας ακουστά, δεν ήταν παρά ένας αξιοθρήνητος ηλίθιος και σχεδόν ζητιάνος που δέχεται ελεημοσύνες. Ο στρατηγός βασιζόταν ίσα-ίσα πάνω σ' αυτή την εντύπωση για να προκαλέσει αμέσως το ενδιαφέρον της, να στρέψει όπως και να 'ταν την προσοχή της σε άλλο σημείο και ν' αποφύγει έτσι κάθε ερώτηση για τα μαργαριτάρια.

Σε κάτι τέτοιες απρόβλεπτες περιπτώσεις, η στρατηγίνα γούρλωνε συνήθως τα μάτια της και ρίχνοντας λίγο προς τα πίσω το κορμί, κοίταζε αόριστα μπροστά της, χωρίς να βγάζει λέξη. Ήταν μια μεγαλόσωμη γυναίκα, συνομήλικη με τον άντρα της, με σκούρα, ψαρά, πυκνά ακόμα μαλλιά, με κάπως γαμψή μύτη, ξερακιανή, με κίτρινα, πεσμένα μάγουλα και λεπτά, μαραμένα χείλη. Το μέτωπό της ήταν ψηλό μα στενό, τα σταχτιά, αρκετά μεγάλα μάτια της είχαν καμιά φορά την πιο αναπάντεχη έκφραση. Κάποτε, είχε την αδυναμία να πιστέψει πως το βλέμμα της προκαλούσε καταπληκτική εντύπωση· αυτή η πεποίθηση της είχε καρφωθεί μια για πάντα.

— Να τον δεχτούμε; Λέτε να τον δεχτούμε τώρ' αμέσως;—κι η στρατηγίνα γούρλωσε όσο μπορούσε περισσότερο τα μάτια της και κάρφωσε το βλέμμα στον Ιβάν Φιοντόροβιτς που πηγαινοερχόταν μπροστά της.

— Ω, όσο γι' αυτό, δε χρειάζεται καμιά τυπικότης, φτάνει μονάχα, φίλη μου, να 'χεις την επιθυμία να τον δεις,—βιαζόταν να δώσει εξηγήσεις ο στρατηγός.—Είναι ολότελα παιδί, και τόσο αξιολύπητος μάλιστα· έχει κάποιαν αρρώστια και παθαίνει κρίσεις· ήρθε τώρα μόλις απ' την Ελβετία, μόλις βγήκε απ' το τρένο, είναι ντυμένος παράξενα, α λα γερμανικά θα 'λεγα, κι επιπλέον δεν έχει ούτε καπίκι, κυριολεκτικά· νομίζεις, πως από στιγμή σε στιγμή είναι έτοιμος να βάλει τα κλάματα. Εγώ του χάρισα είκοσι πέντε ρούβλια και θέλω να του βρω καμιά θέση γραφέα στα γραφεία μας. Και σας, mesdames, σας παρακαλώ να τον περιποιηθείτε γιατί σα να μου φαίνεται πως είναι και πεινασμένος...

— Με κάνετε κι απορώ, συνέχιζε με το ίδιο ύφος η στρατηγίνα. —Πεινασμένος, κι έχει κρίσεις! Τι κρίσεις είν' αυτές;

— Ω, δεν τον πιάνουν και τόσο συχνά κι επιπλέον είναι σχεδόν σαν παιδί, αν και πρέπει να παραδεχτώ πως είναι μορφωμένος. Είχα σκοπό να σας παρακαλέσω, mesdames,—γύρισε ξανά στις κόρες του,—να τον υποβάλλετε σε μια μικρή εξέταση· όπως και να 'ναι, καλό θα 'ταν να δούμε τι είναι ικανός να κάνει.

— Να τον υποβάλλουμε σε μια μι-κρή ε-ξέ-τα-ση;—έσυρε τα λόγια της η στρατηγίνα και σχεδόν αποσβολωμένη άρχισε να κυλά τα σφαιρικά της μάτια απ' το σύζυγό της στις κόρες της και αντίστροφα.

— Αχ, φίλη μου, μην το παίρνεις έτσι... εδώ που τα λέμε, όπως νομίζεις. Είχα υπ' όψη μου να τον καλοπιάνω και να τον φέρω σπίτι μας γιατί αυτό θα 'ταν σχεδόν μια καλή πράξη.

— Να τον φέρουμε σπίτι μας; Απ' την Ελβετία;

— Η Ελβετία δεν έχει να βλάψει σε τίποτα, το ξαναλέω ωστόσο—τ' αφήνω στην κρίση σου. Τα λέω όλ' αυτά πρώτον γιατί είναι συνονόματος και ίσως-ίσως και συγγενής ακόμα, και δεύτερο γιατί δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνει. Σκέφτηκα μάλιστα πως θα ενδιαφερόσουν κάπως, γιατί όπως και να το πάρεις, είναι απ' το σόι μας.

— Μα και βέβαια, maman, δε χρειάζονται τυπικότητες μαζί του· κι επιπλέον είναι από ταξίδι και θέλει να φάει, γιατί να μην τον ταΐσουμε μια και δεν έχει να βολευτεί πουθενά;—είπε η μεγαλύτερη, η Αλεξάνδρα.

— Κι επιπλέον είναι σωστό παιδί, μπορεί κανείς να παίξει και τυφλόμυγα μαζί του.

— Να παίξει τυφλόμυγα; Κατά ποιον τρόπο;

— Αχ, maman, πάψτε πια τους θεατρνισμούς, πολύ σας παρακαλώ,—την έκοψε φουρκισμένη η Αγλαΐα.

Η μεσαία, η Αδελαΐδα, γελούσε πάντα εύκολα· και τώρα δεν κρατήθηκε κι έβαλε τα γέλια.

— Φωνάζτε τον, rara, η maman το επιτρέπει,—αποφάσισε η Αγλαΐα· ο στρατηγός χτύπησε το κουδούνι κι είπε να φωνάξουν τον πρίγκιπα.

— Με τη συμφωνία όμως να του δέσουμε το δίχως άλλο την πετσέτα στο λαιμό, όταν κάτσει στο τραπέζι,—πήρε την απόφαση η στρατηγίνα,—να φωνάξουμε το Φιόντορ, ή ας είναι κι η Μάβρα... να στέκεται, από πίσω του να τον προσέχει όταν τρώει. Είναι ήσυχος τουλάχιστον όταν τον πιάνουν οι κρίσεις; Μήπως κάνει τίποτα χειρονομίες;

— Απεναντίας, είναι μάλιστα πολύ καλοαναθρεμμένος κι έχει υπέροχους τρόπους. Ώρες-ώρες μονάχα είναι υπερβολικά απλοϊκός. Μα νάτος κι ο ίδιος! Περάστε να σας συστήσω, ο τελευταίος της γενιάς πρίγκηψ Μίσκιν, συνονόματος κι ίσως-ίσως μάλιστα συγγενής, δεχτείτε τον, περιποιηθείτε τον. Τώρα θα πάνε να πάρουν το πρόγευμα, πρίγκηψ, μη μας αρνηθείτε λοιπόν την τιμή... Εμένα όμως να με συγχωρείτε, άργησα, βιάζομαι...

— Ξέρω πολύ καλά πού βιάζεστε να πάτε,—πρόφερε με πολύ ύφος η στρατηγίνα.

— Βιάζομαι, βιάζομαι, φίλη μου, άργησα! Μα δώστε του τα λευκώματά σας, mesdames, πέστε του να σας γράψει κάτι, είναι ένα σπάνιο φαινόμενο καλλιγράφου! Σωστό ταλέντο· εκεί στο γραφείο μου, έγραψε με υπέροχους παλιούς σλοβενικούς χαρακτήρες: «Χειρ ηγουμένου Παφνουτίου»... Ας είναι, σας αφήνω, γεια σας.

—Παφνούτιος; Ηγούμενος; Μα σταθείτε, σταθείτε, πού πάτε και ποιος είναι αυτός ο Παφνούτιος;—φώναξε με πεισματάρικο παράπονο, σχεδόν ταραγμένη η στρατηγίνα στο σύζυγό της που το 'χε βάλει στα πόδια.

— Ναι, ναι, φίλη μου, ήταν ένας ηγούμενος στα παλιά τα χρόνια... εγώ όμως τρέχω στον κόμη, με περιμένει από ώρα και το κυριότερο μου όρισε ο ίδιος τη συνάντηση... Χαίρετε, πρίγκηψ!—Κι ο στρατηγός βγήκε βιαστικός απ' το δωμάτιο.

— Ξέρω σε ποιον κόμη βιάζεται να πάει!—πρόφερε απότομα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και γύρισε νευριασμένα το βλέμμα της στον πρίγκιπα.—Τι λέγαμε λοιπόν;—άρχισε με κάποια σιχασιά, προσπαθώντας να θυμηθεί,—αχ, ναι. Τι ηγούμενος είν' αυτός;

— Maman,—έκανε ν' αρχίσει η Αλεξάνδρα, κι η Αγλαΐα χτύπησε μάλιστα το ποδαράκι της στο πάτωμα.

— Μη μ' ενοχλείτε, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα,—της είπε τονίζοντας μια-μια τις λέξεις η στρατηγίνα,—θέλω και γω να ξέρω. Πρίγκηψ, καθίστε δω, να, σ' αυτή την πολυθρόνα, απέναντί μου, όχι, εδώ στον

ήλιο, στο φως, πλησιάστε λιγάκι για να μπορώ να σας βλέπω. Λοιπόν ποιος ήταν αυτός ο ηγούμενος;

— Ο ηγούμενος Παφνούτιος,—απάντησε ο πρίγκιπας προσεκτικά και σοβαρά.

— Παφνούτιος; Αυτό είναι ενδιαφέρον λοιπόν; Και τι έκανε;

Η στρατηγίνα ρώταγε ανυπόμονα, γρήγορα, απότομα, συνεχίζοντας να κοιτάζει επίμονα τον πρίγκιπα, κι όταν ο πρίγκιπας άρχισε ν' απαντάει, κούναγε επιδοκιμαστικά το κεφάλι της σε κάθε του λέξη.

— Ο ηγούμενος Παφνούτιος έζησε το δέκατο τέταρτο αιώνα,—άρχισε ο πρίγκιπας.—Διοικούσε ένα ερημητήριο κοντά στο Βόλγα, στη σημερινή επαρχία Καστραμά. Ήταν γνωστός για την άγια ζωή του, πήγαινε στους Τάταρους, έπαιρνε ενεργό μέρος στις τοτινές κρατικές υποθέσεις κι έβαλε την υπογραφή του κάτω από ένα επίσημο έγγραφο και κάποιο πανομοιότυπο αυτής της υπογραφής έτυχε να δω. Μου άρεσε ο γραφικός χαρακτήρας του και τον έμαθα. Όταν πριν από λίγο ο στρατηγός θέλησε να δει πώς γράφω, για να με τοποθετήσει σε καμιά θέση, εγώ έγραψα μερικές φράσεις με διαφορετικές γραφές και μεταξύ των άλλων και τη φράση «χειρ ηγουμένου Παφνουτίου» με το γραφικό χαρακτήρα του ηγούμενου Παφνούτιου. Του στρατηγού του άρεσε πολύ και γι' αυτό το θυμήθηκε τώρα.

— Αγγαΐα,—είπε η στρατηγίνα,—να το θυμάσαι: Παφνούτιος, ή καλύτερα γράψ' το, γιατί εγώ ξεχνάω πάντα τα ονόματα. Εδώ που τα λέμε, νόμιζα πως θα 'ναι τίποτα πιο ενδιαφέρον. Και πού είναι αυτή η υπογραφή;

— Αν δεν κάνω λάθος, έμεινε στο γραφείο του στρατηγού, στο τραπέζι.

— Να στείλουμε αμέσως να τη φέρουν.

— Μα καλύτερα να σας το ξαναγράψω, αν θέλετε.

— Και βέβαια, mamam,—είπε η Αλεξάνδρα,—τώρα καλύτερα να πάμε για το πρόγευμα, πεινάσαμε.

— Σύμφωναι,—πήρε την απόφαση η στρατηγίνα,—πάμε, πρίγκηψ· πεινάτε πολύ;

— Ναι, τώρα άρχισα να πεινάω πολύ και σας είμαι λίαν υπόχρεος.

— Είναι πολύ καλό που είστε ευγενικός και παρατηρώ πως δεν είστε καθόλου τόσο... παράξενος όπως σας έχουν παραστήσει. Πάμε. Καθίστε δω, απέναντί μου,—ήταν όλο φροντίδα να βάλει τον πρίγκιπα να κάτσει όταν μπήκαν στην τραπεζαρία,—θέλω να σας κοιτάζω. Αλεξάνδρα, Αδελαιΐδα, περιποιηθείτε τον πρίγκιπα. Δε βρίσκετε και σεις πως δεν είναι καθόλου τόσο άρρωστος; Ίσως να μη χρειαστεί ούτε η πετσέτα... Πέστε μου, πρίγκηψ, όταν καθόσασταν στο τραπέζι σας έδεναν την πετσέτα στο λαιμό;

— Παλιότερα, όταν ήμουν κοντά εφτά χρονών, αν δεν κάνω λάθος, μου την έδεναν στο λαιμό, τώρα όμως την απλώνω συνήθως στα γόνατά μου όταν τρώω.

— Είναι ό,τι πρέπει. Κι οι κρίσεις;

— Οι κρίσεις;—απόρησε κάπως ο πρίγκιπας.—Κρίσεις παθαίνω αρκετά σπάνια τώρα πια. Για να λέω την αλήθεια, δεν ξέρω· λένε πως το κλίμα εδώ στην Πετρούπολη θα με βλάψει.

— Μιλάει πολύ καλά,—παρατήρησε η στρατηγίνα γυρίζοντας στις κόρες της κι εξακολουθώντας να κουνάει επιδοκιμαστικά το κεφάλι της σε κάθε λέξη του πρίγκιπα,—ομολογώ πως δεν το περίμενα. Ώστε λοιπόν, όλα όσα μας είπαν ήταν μωρολογίες και ψέματα· όπως γίνεται συνήθως εξάλλου. Τρώτε, πρίγκηψ, και διηγηθείτε μας: πού γεννηθήκατε, πού ανατραφήκατε: θέλω να τα ξέρω όλα· μου κινήσατε τρομερά το ενδιαφέρον.

Ο πρίγκιπας την ευχαρίστησε και, τρώγοντας με μεγάλη όρεξη, άρχισε να της ξαναλέει όλα κείνα που βρέθηκε στην ανάγκη να διηγηθεί κατ' επανάληψη κείνο το πρωί. Η στρατηγίνα έδειχνε όλο και πιο ευχαριστημένη. Κι οι κοπέλες επίσης άκουγαν αρκετά προσεκτικά. Πάσκισαν να βρουν συγγένεια μεταξύ τους· αποδείχτηκε πως ο πρίγκιπας ήξερε το γενεαλογικό του δέντρο αρκετά καλά, μα όσο κι αν σκάλιζαν, δε βρέθηκε σχεδόν καμιά συγγένεια ανάμεσα σ' αυτόν και τη στρατηγίνα. Οι παππούδες κι οι γιαγιάδες τους θα μπορούσαν ίσως να λογιστούν μακρινοί συγγενείς. Αυτό το άχαρο θέμα άρεσε ιδιαίτερα στη στρατηγίνα που δεν της τύχαινε σχεδόν ποτέ η ευκαιρία να μιλήσει για το γενεαλογικό της δέντρο, όσο κι αν λαχταρούσε κάτι τέτοιο, έτσι που σηκώθηκε απ' το τραπέζι γεμάτη κέφι.

— Ελάτε όλοι στο εντευκτήριό μας,—είπε η στρατηγίνα,—θα μας σερβίρουν εκεί τον καφέ. Έχουμε, ξέρετε, ένα κοινό δωμάτιο,—γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα καθώς προχωρούσαν,—δεν είναι τίποτα σπουδαίο δηλαδή, απλώς το μικρό μου σαλονάκι όπου μαζευόμαστε όταν είμαστε μόνες μας κι η καθεμιά ασχολείται με τα δικά της: η Αλεξάνδρα από δω, η μεγαλύτερη κόρη μου, παίζει πιάνο ή διαβάζει ή ράβει· η Αδελαΐδα ζωγραφίζει τοπία και πορτραίτα (που δεν τ' αποτελειώνει άλλωστε ποτέ) κι η Αγλαΐα κάθεται με σταυρωμένα χέρια. Και γω το ίδιο, μόλις κάνω να καταπιαστώ με μια δουλειά, την παρατάω αμέσως· δεν τα καταφέρνω σε τίποτα. Α, να λοιπόν που ήρθαμε· καθίστε, πρίγκηψ, εδώ δίπλα στο τζάκι και διηγηθείτε μας. Θέλω να δω πώς αφηγείστε. Θέλω να βεβαιωθώ εντελώς, κι όταν θα δω την πριγκίπισσα Μπελοκόνσκαγια, τη γριά, θα της τα πω όλα τα σχετικά με σας. Θέλω να τους κινήσετε και κεινών το ενδιαφέρον. Μα ελάτε λοιπόν, αρχίστε.

— Μaman, μα πώς θέλεις να διηγείται κανείς έτσι,—παρατήρησε η Αδελαΐδα που στο μεταξύ είχε τακτοποιήσει το καβαλέτο της, πήρε τα πινέλα, την παλέτα κι άρχισε ν' αντιγράφει από μια λιθογραφία ένα τοπίο που το 'χε αρχινισμένο από καιρό. Η Αλεξάνδρα κι η Αγλαΐα έκατσαν μαζί σ' ένα μικρό καναπέ και, σταυρώνοντας τα χέρια, ετοιμάστηκαν ν' ακούσουν τη συζήτηση. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως τον προσέχουν απ' όλες τις μεριές κι έχουν τα βλέμματά τους καρφωμένα πάνω του.

— Εγώ δε θα διηγόμουν τίποτα αν με διέταζαν έτσι,—παρατήρησε η Αγλαΐα.

— Γιατί; Τι παράξενο βρίσκεις; Γιατί να μη μας διηγηθεί; Γλώσσα έχει. Θέλω να δω πώς μιλάει. Διηγηθείτε μας πώς σας φάνηκε η Ελβετία, πέστε μας την πρώτη σας εντύπωση. Να, θα δείτε, τώρ' αμέσως θ' αρχίσει, και θ' αρχίσει με τον ωραιότερο

τρόπο.

— Η πρώτη μου εντύπωση ήταν πολύ βαθιά...—άρχισε ο πρίγκιπας.

— Ορίστε, ορίστε,—βιάστηκε να πει η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα γυρίζοντας στις κόρες της.—Τι σας έλεγα; Αρχίσε.

— Μα αφήστε τον τουλάχιστο να μιλήσει, maman,—την έκοψε η Αλεξάνδρα.—Αυτός ο πρίγκιπας δεν αποκλείεται να 'ναι μεγάλος κατεργάρης και καθόλου ηλίθιος,—ψιθύρισε στην Αγλαΐα.

— Σίγουρα έτσι είναι, το βλέπω από ώρα τώρα,—απάντησε η Αγλαΐα.—Κι είναι και πρόστυχο από

μέρος του να παίζει έναν τέτοιο ρόλο. Πάει να κερδίσει τίποτα μ' αυτό;

— Η πρώτη μου εντύπωση ήταν πολύ βαθιά,—ξανάπε ο πρίγκιπας.—Όταν με πήραν απ' τη Ρωσία και περάσαμε διάφορες γερμανικές πολιτείες, εγώ καθόμουν και κοιτάζα σιωπηλός, δε ρώταγα μάλιστα τίποτα. Αυτό έγινε ύστερα από μια σειρά δυνατών και βασανιστικών κρίσεων της αρρώστιας μου, και γω πάντοτε, κάθε φορά που η αρρώστια μου χειροτέρευε κι οι κρίσεις μ' έπιαναν η μια μετά την άλλη, έπεφτα σε μια πλήρη πνευματική άμβλυση, έχανα εντελώς τη μνήμη μου, και το μυαλό μου, μόλο που δούλευε, δεν μπορούσε να κρατήσει μια λογική σειρά στις σκέψεις. Έπρεπε θαρρώ να περάσουν πάνω από δύο και τρεις μέρες για να μπορέσω να ξαναβρώ το νήμα. Όταν όμως οι κρίσεις σταματούσαν, ξανάβρισκα και πάλι την υγεία μου κι ένιωθα δυνατός, να, όπως και τώρα... Θυμάμαι πως μ' είχε πιάσει μια αβάσταχτη θλίψη· μου 'ρχόταν μάλιστα να κλάψω. Όλο απορούσα κι ανησυχούσα: Είχε τρομερή επίδραση πάνω μου το γεγονός πως όλ' αυτά ήταν ξένο· αυτό το 'χα καταλάβει. Το ξένο με σκότωνε. Θυμάμαι πως συνήλθα εντελώς απ' αυτό το σκοτάδι, το βράδυ, στη Βασιλεία, μπαίνοντας στην Ελβετία όταν με ξύπνησε το γκάρισμα ενός γαϊδάρου στη Δημοτική Αγορά. Ο γάιδαρος εκείνος μου 'κανε τρομερή εντύπωση και, δεν ξέρω γιατί, μου άρεσε υπερβολικά, και ταυτόχρονα, λες κι όλα τα πάντα ξελαγάρισαν μες στο μυαλό μου.

— Γάιδαρος είπατε; Παράξενο,—παρατήρησε η στρατηγίνα.—Αν και δω που τα λέμε, δεν υπάρχει τίποτα παράξενο σ' όλ' αυτά, μερικές από μας δεν το 'χουν σε τίποτα και να ερωτευτούν ακόμα ένα γάιδαρο,—πρόσθεσε κοιτάζοντας θυμωμένα τις κοπέλες που γέλαγαν.—Έχει γίνει και στη μυθολογία. Συνεχίστε, πρίγκηψ.

— Από τότε αγαπώ τρομερά τους γαϊδάρους. Μπορώ να πω μάλιστα πως είναι κάποια συμπάθεια που ρίζωσε βαθιά μέσα μου. Άρχισα και ζήταγα πληροφορίες για τους γαϊδάρους γιατί ως τα τότε δε μου 'χε τύχει να ξαναδώ γάιδαρο κι αμέσως βεβαιώθηκα πως πρόκειται για ένα πολύ-πολύ χρήσιμο ζώο, δουλεутάρικο, δυνατό, υπομονετικό, φτηνό, ανθεκτικό· κι εξαιτίας εκείνου του γαϊδάρου, άρχισε ξάφνου να μ' αρέσει όλη η Ελβετία, τόσο που μου πέρασε ολότελα η προηγούμενη θλίψη.

— Όλ' αυτά είναι πολύ παράξενα, τα περί γαϊδάρου όμως δε θα 'βλαφτε σε τίποτα αν τα παραλείπαμε. Ας περάσουμε σ' άλλο θέμα. Τι σ' έπιασε και γελάς όλη την ώρα, Αγγλαΐα; Και συ, Αδελαΐδα; Ο πρίγκιπας μας διηγήθηκε πολύ όμορφα για το γάιδαρο. Αυτός τον είδε με τα μάτια του, εσύ όμως τι είδες; Εσύ δεν έχεις πάει στο Εξωτερικό.

— Εγώ έχω δει γάιδαρο, maman,—είπε η Αδελαΐδα.

— Και γω έχω ακούσει τη φωνή του,—βρήκε την ευκαιρία να πει το λογάκι της η Αγγλαΐα. Οι τρεις κοπέλες ξανάβαλαν τα γέλια. Ο πρίγκιπας άρχισε να γελάει κι αυτός μαζί τους.

— Δεν είναι καθόλου ευγενικό αυτό που κάνετε,—παρατήρησε η στρατηγίνα.—Συγχωρέστε τις, πρίγκηψ, δεν έχουν κακή καρδιά. Όλη την ώρα τις μαλώνω, τις αγαπώ ωστόσο. Τα μυαλά τους έχουν πάρει αέρα, είναι ελαφρόμυαλες, παλαβές.

— Μα γιατί;—γέλασε ο πρίγκιπας.—Και γω στη θέση τους δε θ' άφηνα να χαθεί μια τέτοια ευκαιρία. Παρ' όλ' αυτά όμως, επιμένω να συμπαθώ τους γαϊδάρους: ο γάιδαρος είναι καλό και χρήσιμο ζώο.

— Και σεις, πρίγκηψ, είστε καλός; Έτσι απλώς από περιέργεια σας ρωτάω,—ρώτησε η στρατηγίνα.

Όλοι ξαναγέλασαν.

— Πάλι χώθηκε στη μέση αυτός ο καταραμένος γάιδαρος. Ούτε τον σκέφτηκα καθόλου!—φώναξε η

στρατηγίνα.—Πρίγκηψ, σας παρακαλώ να με πιστέψετε πως το είπα χωρίς να θέλω να...

— Να κάνετε κανέναν υπαινισμό; Ω, σας πιστεύω και δεν αμφιβάλλω καθόλου.

Κι ο πρίγκιπας εξακολουθούσε να γελάει.

— Πολύ χαίρομαι που γελάτε. Βλέπω πως είσαστε ένας καλότατος νέος,—είπε η στρατηγίνα.

— Ώρες-ώρες είμαι κακός,—απάντησε ο πρίγκιπας.

— Εγώ όμως είμαι καλή,—είπε αναπάντεχα η στρατηγίνα,—κι αν θέλετε να ξέρετε, είμαι πάντοτε καλή κι αυτό είναι το μοναδικό μου ελάττωμα, γιατί δεν πρέπει να 'ναι κανείς πάντοτε καλός. Φουρκίζομαι πολύ συχνά, να, μ' αυτές εδώ και ιδιαίτερα με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, μα το κακό είναι που σαν φουρκίζομαι είμαι πιο καλή από κάθε άλλη φορά. Εδώ και λίγη ώρα, πριν έρθετε, φουρκίστηκα κι έκανα πως δεν καταλαβαίνω τίποτα ούτε μπορώ να καταλάβω. Αυτό μου συμβαίνει· λες κι είμαι παιδί. Η Αγγλαΐα μου 'δωσε ένα μάθημα· σ' ευχαριστώ, Αγγλαΐα. Εδώ που τα λέμε, όλ' αυτά είναι ανάξια λόγου. Δεν είμαι ακόμα τόσο ανόητη όσο φαίνομαι κι όσο θέλουν να με παραστήσουν οι κόρες μου. Έχω χαρακτήρα και δεν είμαι δειλή. Σημειώστε ωστόσο πως το λέω αυτό χωρίς κακία. Έλα δω, Αγγλαΐα, φίλησέ με, ε, καλά, φτάνουν, φτάνουν οι τρυφερότητες,—έκανε όταν η Αγγλαΐα τη φίλησε συγκινημένη στο στόμα και στο χέρι...—Συνεχίστε, πρίγκηψ. Ίσως να θυμηθείτε κάτι πιο ενδιαφέρον απ' το γάιδαρο.

— Και πάλι μου είναι αδύνατο να καταλάβω πώς μπορεί κανείς ν' αρχίσει έτσι κατευθείαν να διηγείται,—παρατήρησε και πάλι η Αδελαΐδα,—εγώ θα τα 'χανα και δε θα 'ξέρα τι να πω.

— Ο πρίγκηψ όμως δε θα τα χάσει, γιατί ο πρίγκηψ είναι τρομερά έξυπνος, είναι, αν όχι τίποτ' άλλο, πιο έξυπνος από σένα, δέκα φορές πιο έξυπνος μάλιστα, ίσως και δώδεκα. Ελπίζω να το καταλάβεις επιτέλους. Αποδείξτε τους αυτό που είπα, πρίγκηψ, συνεχίστε. Το γάιδαρο... νομίζω πως πραγματικά θα μπορούσαμε να τον αφήσουμε κατά μέρος. Λοιπόν, τι άλλο είδατε στο Εξωτερικό εκτός απ' το γάιδαρο;

— Μα και τα όσα μας είπε για το γάιδαρο ήταν έξυπνα,—παρατήρησε η Αλεξάνδρα.—Ο πρίγκηψ μας διηγήθηκε πολύ όμορφα την αρρώστια του και το πώς του άρεσαν όλα, ύστερ' από μian εξωτερική ώθηση. Πάντα ενδιαφερόμουν να μάθω πώς τρελαίνονται οι άνθρωποι κι ύστερα πώς ξαναγίνονται καλά. Ιδιαίτερα όταν αυτό γίνεται ξαφνικά κι αναπάντεχα.

— Ψέματα, ψέματα;—ζωήρεψε η στρατηγίνα.—Βλέπω πως και συ ακόμα μπορείς καμιά φορά να ξεστομίσεις μian έξυπνη κουβέντα· ε, φτάνουν πια τα χάχανα! Αν δεν κάνω λάθος κάτι μας λέγατε για τη φύση της Ελβετίας, πρίγκηψ, λοιπόν;

— Φτάσαμε στη Λουκέρνη και με πήγαν μια βόλτα στη λίμνη. Ένωθα πόσο ήταν όμορφα, ήμουν όμως τρομερά βαρύθυμος ταυτόχρονα,—είπε ο πρίγκιπας.

— Γιατί;—ρώτησε η Αλεξάνδρα.

— Δεν μπορώ να καταλάβω. Πάντοτε με πιάνει μια βαρυθυμιά και μια ταραχή σαν κοιτάζω μια τέτοια φύση για πρώτη φορά—νιώθω όμορφα, κι όμως είμαι ταυτόχρονα ανήσυχος· για να λέμε την αλήθεια, ήμουν κι άρρωστος ακόμα τότε.

— Ε, λοιπόν, όχι, εγώ πολύ θα το 'θελα να δω τη λίμνη που λέτε,—είπε η Αδελαΐδα.—Δεν μπορώ να καταλάβω πότε θα τ' αποφασίσουμε επιτέλους να πάμε στο Εξωτερικό. Είναι δύο χρόνια τώρα που

δεν μπορώ να βρω θέμα να ζωγραφίσω: Ανατολή και Νότος έχουν κίολας ζωγραφιστεί... Πρίγκηψ, βρέστε μου θέμα για έναν πίνακα.

— Από ζωγραφική δεν έχω ιδέα. Έχω την εντύπωση πως φτάνει να κοιτάξει κανείς και να ζωγραφίσει αυτό που βλέπει.

— Δεν ξέρω να κοιτάζω.

— Μα τι καθόσατε και μιλάτε με αινίγματα; Δεν καταλαβαίνω τίποτα!—τους έκοψε η στρατηγίνα:—Πώς είναι δυνατό να μην ξέρεις να κοιτάζεις; Μάτια έχεις, βλέπε λοιπόν! Αν δεν ξέρεις να κοιτάξεις εδώ, ούτε και στο Εξωτερικό θα μάθεις. Καλύτερα να μας διηγηθείτε πώς κοιτάξατε εσείς ο ίδιος, πρίγκηψ.

— Ναι, αυτό θα 'ναι προτιμότερο,—πρόσθεσε η Αδελαΐδα.— Γιατί ο πρίγκηψ, μ' όλα ταύτα, στο Εξωτερικό ήταν που έμαθε να κοιτάει.

— Δεν ξέρω· το μόνο που έκανα κεί κάτω, ήταν να καλυτερέψει η υγεία μου· δεν ξέρω αν έμαθα να κοιτάζω. Εδώ που τα λέμε, όλο σχεδόν το διάστημα ήμουν πολύ ευτυχισμένος.

— Ευτυχισμένος! Ξέρετε να είστε ευτυχισμένος;—ξεφώνισε η Αγλαΐα.—Πώς λέτε λοιπόν ότι δε μάθατε να κοιτάτε. Μα εσείς μπορείτε να μας μάθετε και μας.

— Μάθετε μας, σας παρακαλώ,—γέλαγε η Αδελαΐδα.

— Τίποτα δεν μπορώ να σας μάθω,—γέλαγε κι ο πρίγκιπας.—Όλα σχεδόν τα χρόνια στο Εξωτερικό τα 'ζησα σε κείνο το ελβετικό χωριό· σπάνια έφευγα από κει και ποτέ δεν πήγαινα μακριά. Τι μπορώ λοιπόν να σας μάθω; Στην αρχή, δεν αισθανόμουν τίποτα ιδιαίτερο, μονάχα που δεν έπληττα· άρχισα και γινόμουν γρήγορα καλά· ύστερα η κάθε μέρα άρχισε να μου γίνεται πολύτιμη κι όσο πέρναγε ο καιρός, οι μέρες γίνονταν όλο και πιο πολύτιμες, τόσο που άρχισα να το προσέχω. Έπεφτα πολύ ευχαριστημένος για ύπνο και ξύπναγα ευτυχέστερος. Μα το γιατί μου είναι αρκετά δύσκολο να το ιστορήσω.

— Και δε μου λέτε, δεν είχατε πια την επιθυμία να πάτε πουθενά, δε νοσταλγούσατε κανέναν τόπο;—ρώτησε η Αλεξάνδρα.

— Στην αρχή, τις πρώτες μέρες, ναι, νοσταλγούσα κι έπεφτα σε μεγάλη ανησυχία. Όλο σκεφτόμουν πώς θα ζήσω· ήθελα να δοκιμάσω την τύχη μου, ιδιαίτερα ορισμένες στιγμές ήμουν πολύ ανήσυχος. Υπάρχουν ξέρετε κάτι τέτοιες στιγμές, ιδιαίτερα σαν είσαι μονάχος σου. Είχαμε κει ένα μικρό καταρράχτη· έπεφτε ψηλά απ' το βουνό, σα μια λεπτή κλωστή και σχεδόν κάθετα, άσπρος, βουερός, όλο αφρούς. Έπεφτε από ψηλά, είχες όμως την εντύπωση πως έπεφτε από αρκετά χαμηλά, βρισκόταν μισό βέρστι μακριά, φαινόταν όμως πως είναι πενήντα βήματα από δω. Τις νύχτες μ' άρεσε ν' ακούω το θόρυβό του· ναι, κάτι τέτοιες στιγμές έφτανα καμιά φορά σε μεγάλη ταραχή. Καμιά φορά και το μεσημέρι, όταν ανέβαινα στο βουνό και βρισκόμουν ξάφνου ολομόναχος κει πάνω κι ήταν γύρω μου τα πεύκα, κάτι γέρικα, μεγάλα πεύκα, γεμάτα ρετσίνι, και πάνω ψηλά στο βράχο, ένας παλιός μεσαιωνικός πύργος, ερειπωμένος· το χωριουδάκι μας, μακριά κάτω, μόλις φαινόταν... ο ήλιος λαμπερός, ο ουρανός καταγάλανος, απόλυτη ησυχία γύρω... Κάτι τέτοιες στιγμές, θυμάμαι, μ' έπιανε η νοσταλγία και λαχταρούσα να πάω κάπου κι είχα συνεχώς την εντύπωση πως αν ξεκίναγα και τραβούσα ίσια, χωρίς να στρίψω πουθενά, αν περπάταγα πολύ ώρες κι ώρες, και πέρναγα πέρ' από κείνη τη γραμμή, από κείνη κει τη γραμμή όπου συναντιώνται η γη με τον ουρανό—εκεί θα 'βρισκα αμέσως τη λύση του αινίγματος και θα 'βλεπα αμέσως την καινούργια ζωή, μια ζωή χίλιες φορές πιο δυνατή και πολυθόρυβη απ' τη δική μας· ονειρευόμουν αδιάκοπα μια

μεγάλη πολιτεία σαν τη Νεάπολη, εκεί είναι όλο παλάτια, θόρυβος, πάταγος, ζωή... Ναι, πόσα όνειρα! Ύστερα όμως μου φάνηκε πως και στη φυλακή ακόμα μπορεί κανείς να βρει μια τεράστια ζωή.

— Αυτή την τελευταία αξιέπαινη σκέψη τη διάβασα σαν ήμουν δώδεκα χρονώ στη *Χρηστομάθειά μου*,—είπε η Αγλαΐα.

— Όλ' αυτά είναι φιλοσοφία,—παρατήρησε η Αδελαΐδα.— Είστε φιλόσοφος κι ήρθατε να μας διδάξετε.

— Ίσως να 'χετε δίκιο,—χαμογέλασε ο πρίγκιπας.—πραγματικά, δεν αποκλείεται να 'μαι φιλόσοφος και, ποιος ξέρει, ίσως να 'χω πράγματι κατά νου να διδάξω... Δεν αποκλείεται, ναι, δεν αποκλείεται καθόλου.

— Και η φιλοσοφία σας είναι ίδια κι απαράλλαχτη με τη φιλοσοφία της Ευλαμπίας Νικολάγιεβνας,—βρήκε πάλι την ευκαιρία να πει το λογάκι της η Αγλαΐα.—Είναι μια χήρα δημοσίου υπαλλήλου, έρχεται και μας κάνει συχνά επισκέψεις, είναι ένα είδος παράσιτο. Το μοναδικό πρόβλημα της ζωής της είναι η φτήνεια. Το μόνο που πασκίζει είναι πώς να ζήσει με λιγότερα έξοδα, το μόνο που ξέρει να πει και λέει όλη την ώρα είναι οι οικονομίες που κάνει στις πεντάρες και, σημειώστε, έχει χρήματα μα είναι κατεργάρα. Το ίδιο κι η τεράστια ζωή σας στη φυλακή, κι ίσως—ίσως η τετραετής σας ευτυχία στο χωριό, που γι' αυτήν πουλήσατε τη Νεάπολή σας και με διάφορο έστω μερικές ψωροπεντάρες.

— Αναφορικά με τη ζωή στη φυλακή, μπορεί βέβαια να 'χει κανείς τις αντιρρήσεις του,—είπε ο πρίγκιπας.—Άκουσα τη διήγηση ενός ανθρώπου που έκανε στη φυλακή κάπου δώδεκα χρόνια. Ήταν ένας απ' τους άρρωστους του καθηγητή μου κι έκανε θεραπεία. Τον έπιαναν κρίσεις, ώρες-ώρες ήταν ανήσυχος, έκλαιγε, και μια φορά μάλιστα δοκίμασε ν' αυτοκτονήσει. Η ζωή του στη φυλακή ήταν πολύ θλιβερή, σας βεβαιώ, δε θα μπορούσες όμως με κανέναν τρόπο να την πεις ζωή της πεντάρας. Όλες κι όλες οι γνωριμίες του εκεί ήταν μια αράχνη κι ένα δεντράκι που μεγάλωσε κάτω απ' το παράθυρό του... ωστόσο, καλύτερα λέω να σας διηγηθώ για μια άλλη μου συνάντηση που είχα πέρσι μ' έναν άνθρωπο. Υπήρχε κάτι παράξενο σ' όλ' αυτά, ιδιαίτερα παράξενο γιατί σπάνια τυχαίνει κάτι τέτοιο. Ο άνθρωπος αυτός έφτασε μια φορά ίσαμε τον τόπο των εκτελέσεων και του είχαν διαβάσει κιόλας την απόφαση του τουφεκισμού του για κάποιο πολιτικό έγκλημα. Κάπου είκοσι λεπτά αργότερα του διάβασαν και την απόφαση απονομής χάριτος και του ορίστηκε μια άλλη ποινή, ωστόσο όμως αυτός, στο διάστημα εκείνο, ανάμεσα στις δύο αποφάσεις, μέσα στα είκοσι κείνα λεπτά, ή τουλάχιστο στα δέκα πέντε, έζησε με την απόλυτη βεβαιότητα πως από στιγμή σε στιγμή θα πεθάνει. Τον άκουγα με τρομερή περιέργεια όταν καμιά φορά αναθυμόταν τις τοτινές του εντυπώσεις κι αρκετές φορές άρχιζα πρώτος εγώ και του 'κανα ερωτήσεις. Τα θυμόταν όλα πεντακάθαρα κι έλεγε πως ποτέ του δε θα ξεχάσει τίποτα από κείνες τις στιγμές. Κάπου είκοσι βήματα πιο δω απ' τον τόπο της εκτέλεσης—όπου στέκονταν κόσμος και στρατιώτες είχαν μπήξει στο χώμα τρεις πασσάλους γιατί οι κατάδικοι ήταν αρκετοί· τους τρεις πρώτους τους πήγαν στους πασσάλους, τους έδεσαν, τους φόρεσαν το ρούχο των μελοθανάτων (άσπρες μακριές μπλούζες) και στα μάτια τους τους κατέβασαν άσπρες κουκούλες για να μη βλέπουν τα ντουφέκια. Ύστερα, απέναντι σε κάθε πάσσαλο παρατάχτηκε το εκτελεστικό απόσπασμα—αρκετοί στρατιώτες. Ο γνωστός μου στεκόταν όγδοος στη σειρά, έπρεπε λοιπόν να πάει στους πασσάλους με την τρίτη τριάδα. Ο ιερέας πέρασε μπροστά απ' όλους τους με το σταυρό. Όλα έδειχναν πως είχε να ζήσει κάπου πέντε λεπτά, όχι περισσότερο. Μου 'λεγε πως εκείνα τα πέντε λεπτά του φαίνονταν μια ατέλειωτη διορία, ένας τεράστιος θησαυρός· του φαινόταν πως μέσα σε κείνα τα πέντε λεπτά θα ζήσει τόσες ζωές, που προς το παρόν δεν υπάρχει κανένας λόγος να σκέφτεται την τελευταία στιγμή, τόσο μάλιστα που πήρε ορισμένες αποφάσεις: υπολόγισε το χρόνο για ν' αποχαιρετήσει τους συντρόφους του, ξεχώρισε γι' αυτό δύο λεπτά πάνω-κάτω, άλλα δύο λεπτά τα ξεχώρισε να

σκεφτεί για τελευταία φορά για τον εαυτό του, κι ό,τι απόμεινε, είπε να κοιτάξει για στερνή φορά γύρω του. Είχε πλήρη συνείδηση πως πήρε αυτές ακριβώς τις τρεις αποφάσεις και τα 'χε έτσι ακριβώς υπολογίσει όλα. Πέθαινε είκοσι επτά χρονώ, γερός και δυνατός· αποχαιρέτώντας τους συντρόφους του, θυμόταν πως σ' έναν απ' αυτούς είχε κάνει μια αρκετά άσχετη ερώτηση κι ενδιαφέρθηκε μάλιστα πολύ ν' ακούσει την απάντηση. Ύστερα, όταν αποχαιρέτησε τους συντρόφους του, ήρθε η σειρά για κείνα τα δυο λεπτά που τα 'χε υπολογίσει για να σκεφτεί για τον εαυτό του· ήξερε απ' τα πριν τι θα σκεφτόταν: λαχταρούσε όλη την ώρα να φανταστεί όσο μπορούσε πιο γρήγορα και πιο ζωηρά τούτο δω: πώς γίνεται αλήθεια κι είναι τώρα ζωντανός και σε τρία λεπτά θα 'ναι κιόλας κάτι, κάποιος ή κάτι,—μα ποιος; Πού; Αυτά λογάριζε να τα ξεδιαλύνει μέσα σε κείνα τα δυο λεπτά! Λίγο μακρύτερα ήταν μια εκκλησία, κι η κορφή της μητρόπολης με τον επίχρυσο τρούλο λαμποκοπούσε μες στον ήλιο. Θυμόταν πως κοίταξε με τρομερή επιμονή κείνη τη στέγη και τις αχτίδες που αντανακλούσε το χρυσάφι της· δεν μπορούσε να ξεκολλήσει τη ματιά του απ' τις αχτίδες: του φαινόταν πως οι αχτίδες εκείνες ήταν η καινούργια του φύση, πως σε τρία λεπτά θα γίνει κατά κάποιον τρόπο ένα μαζί τους... το άγνωστο κι η αποστροφή γι' αυτό το καινούργιο που θα γίνει και θα 'ρθει τώρ' αμέσως, ήταν κάτι το τρομερό· έλεγε ωστόσο πως εκείνη τη στιγμή δεν του βάραινε τίποτα τόσο την καρδιά όσο η αδιάκοπη σκέψη: «Τι θα γινόταν, αν δεν πέθαινα! Τι θα γινόταν, αν ξανακέρδιζα τη ζωή—τι αιωνιότητα! Κι όλ' αυτά θα 'ταν δικά μου! Τότε την κάθε στιγμή θα την είχα μεταβάλλει σε αιώνα, τίποτα δε θα 'χανα, την κάθε στιγμή θα την υπολόγιζα και θα τη λογάριζα, τίποτα πια δε θα ξόδευα άσκοπα!» Έλεγε πως τελικά, η σκέψη κείνη μεταμορφώθηκε μέσα του σ' ένα τέτοιο μίσος που άρχισε να λαχταράει να τον ντουφεκίσουν μια ώρα αρχύτερα.

Ο πρίγκιπας σώπασε ξαφνικά· όλες τους περίμεναν πως θα συνεχίσει και θα βγάλει τα συμπεράσματά του.

— Τελειώσατε;—ρώτησε η Αγλαΐα.

— Τι; Τελείωσα,—είπε ο πρίγκιπας βγαίνοντας απ' την ονειροπόληση όπου για μια στιγμή είχε βυθιστεί.

— Μα ποιος ο λόγος λοιπόν που μας τα διηγηθήκατε όλ' αυτά;

— Έτσι... το θυμήθηκα... το 'φερε η κουβέντα...

— Είστε πολύ αποσπασματικός,—παρατήρησε η Αλεξάνδρα.—Σίγουρα, πρίγκιψη, θα θέλατε να καταλήξετε στο συμπέρασμα πως ούτε μια στιγμή δεν μπορεί να την υπολογίζει κανείς με πεντάρες και πως καμιά φορά και τα πέντε λεπτά είναι πολυτιμότερα κι από ένα θησαυρό. Όλ' αυτά είναι αξιέπαινα, επιτρέψτε μου ωστόσο να ρωτήσω, τι απέγινε αυτός ο φίλος που σας διηγήθηκε αυτά τα τρομερά πράγματα... Του άλλαξαν, όπως είπατε, την ποινή του, που θα πει λοιπόν πως του χάρισαν αυτή την «απέραντη ζωή». Λοιπόν, πέστε μας, τι απέκανε αργότερα μ' αυτά τα πλούτη; Την έζησε τάχα την κάθε του στιγμή «λογαριάζοντάς την και υπολογίζοντάς την»;

— Ω, όχι, μου το 'λεγε ο ίδιος,—τον ρώτησα και γω αναφορικά μ' αυτό το ζήτημα,—δεν έζησε καθόλου έτσι κι έχασε πολλές, πάρα πολλές στιγμές.

— Να λοιπόν, ορίστε κι η πειραματική απόδειξη, θα πει λοιπόν πως δεν είναι δυνατό να ζήσει κανείς πραγματικά «λογαριάζοντας και υπολογίζοντας». Κάποιος λόγος θα υπάρχει που δεν μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο.

— Ναι κάποιος λόγος θα υπάρχει που δεν μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο,—επανέλαβε ο πρίγκιπας,— και γω ο ίδιος έτσι νόμιζα... Κι ωστόσο, σα να μη μπορώ να το πιστέψω...

— Μ' άλλα λόγια, νομίζετε πως θα ζήσετε τη ζωή σας πιο έξυπνα απ' όλους;—είπε η Αγλαΐα.

— Ναι, κι αυτό ακόμα το σκεφτόμουν πότε-πότε.

— Και το σκέφτεστε ακόμα;

— Και... το σκέφτομαι ακόμα,—απάντησε ο πρίγκιπας, κοιτάζοντας όπως και πριν μ' ένα ήρεμο, δειλό μάλιστα χαμόγελο την Αγλαΐα, αμέσως όμως έβαλε τα γέλια και την κοίταξε εύθυμα.

— Έχετε πολλή μετριοφροσύνη, καθώς βλέπω!—είπε η Αγλαΐα σχεδόν νευριασμένη.

— Τι γενναίες που είσατε ωστόσο να, γελάτε, εμένα όμως μου έκαναν τόση κατάπληξη όλ' αυτά που άκουσα τότε απ' το γνωστό μου, που αργότερα τα είδα όνειρο στον ύπνο μου—είδα κείνα τα τελευταία πέντε λεπτά...

Κοίταξε άλλη μια φορά εξεταστικά και σοβαρά τις ακροάτριές του.

— Μήπως είστε για κάποιο λόγο θυμωμένες μαζί μου;—ρώτησε ξαφνικά σα να τον είχε πιάσει μεγάλη ταραχή, κοιτώντας τες όλες ωστόσο ίσα στα μάτια.

— Γιατί να θυμώσουμε;—ξεφώνισαν κι οι τρεις κοπέλες απορώντας.

— Μα να, που είναι σάμπως να σας κάνω όλη την ώρα μάθημα.

Όλες έβαλαν τα γέλια.

— Αν θυμώσατε πάψτε να θυμώνετε,—είπε αυτός.—το ξέρω δα κι ο ίδιος πως έζησα λιγότερο από άλλους και καταλαβαίνω λιγότερο απ' όλους τη ζωή. Δεν αποκλείεται ώρες-ώρες να μιλάω πολύ παράξενα...

Κι ο πρίγκιπας τα 'χασε πια εντελώς.

— Μια και λέτε πως ήσασαν ευτυχισμένος, σημαίνει πως ζήσατε περισσότερο κι όχι λιγότερο· γιατί λοιπόν διαστρεβλώνετε τα πράγματα και ζητάτε συνγνώμη;—του επετέθη αυστηρά η Αγλαΐα.—Και μην ανησυχείτε, παρακαλώ, πως μας κάνετε μάθημα· σ' όλ' αυτά δεν υπάρχει κανένας θρίαμβος από μέρος σας. Με μια τέτοια αταραξία σαν τη δική σας μπορεί κανείς κι εκατό χρόνια ζωής να τα γεμίσει μ' ευτυχία. Μια θανατική εκτέλεση κανείς να σας δείξει, το μικρό του δαχτυλάκι κανείς να σας δείξει, εσείς κι απ' το ένα κι απ' το άλλο θα βγάλετε το ίδιο αξιέπαινο συμπέρασμα και θα μείνετε κι ευχαριστημένος επιπλέον. Έτσι μπορεί να ζήσει κανείς πολύ εύκολα.

— Δεν μπορώ να καταλάβω τι σ' έχει πιάσει κι όλο φουρκίζεσαι,—έκανε η στρατηγίνα που απ' ώρα παρακολουθούσε τα πρόσωπά τους,—κι ούτε μπορώ να καταλάβω τι κάθεστε και λέτε. Τι δαχτυλάκι πάλι είναι αυτό; Τι ανοησίες αραδιάζεις; Ο πρίγκηψ μιλάει υπέροχα, μονάχα λιγάκι θλιβερά. Γιατί τον αποθαρρύνεις; Όταν άρχισε, γέλαγε, τώρα όμως σκυθρώπιασε.

— Δεν πειράζει, maaman. Κρίμα, πρίγκηψ, που δεν είδατε καμιά θανατική εκτέλεση· θα σας ρωτούσα κάτι.

— Είδα θανατική εκτέλεση,—απάντησε ο πρίγκιπας.

— Είδατε;—φώναξε η Αγλαΐα.—Θα 'πρεπε να το 'χα μαντέψει! Αυτό είναι το επιστέγασμα. Αν

είδατε, πώς μπορείτε να λέτε πως ζήσατε όλο το διάστημα ευτυχισμένος; Όχι, πέστε μου, έχω άδικο;

— Μα γίνονται λοιπόν θανατικές εκτελέσεις στο χωριό σας;— ρώτησε η Αδελαΐδα.

— Είδα στη Λυών, είχα πάει εκεί με το Σνάιντερ, μ' είχε πάρει μαζί του. Μόλις έφτασα, βρέθηκα μπροστά στην εκτέλεση.

— Λοιπόν; Σας άρεσε πολύ; Είναι διασκεδαστικό το θέαμα; Μορφωτικό;—ρώταγε η Αγγαΐα.

— Δε μ' άρεσε καθόλου κι ύστερα απ' αυτό ήμουν λιγάκι άρρωστος, ομολογώ ωστόσο πως κοίταζα σα να μ' είχαν καρφώσει εκεί στη θέση μου, δεν μπορούσα να ξεκολλήσω τα μάτια μου.

— Και γω δε θα μπορούσα να τα ξεκολλήσω,—είπε η Αγγαΐα.

— Εκεί δεν τους αρέσει καθόλου να πηγαίνουν οι γυναίκες και να βλέπουν, ακόμα και στις εφημερίδες γράφουν ύστερα γι' αυτές τις γυναίκες.

— Όστε, μια και βρίσκουν πως αυτή δεν είναι γυναικεία δουλειά, θέλουν λοιπόν να πουν (και να το δικαιολογήσουν) πως είναι δουλειά των αντρών. Τους συγχαίρω για τη λογική τους. Και σεις φυσικά την ίδια γνώμη έχετε.

— Πέστε μας κάτι για τη θανατική εκτέλεση,—την έκοψε η Αδελαΐδα.

— Δε θα το 'θελα καθόλου τώρα...—έκανε αμήχανα ο πρίγκιπας και σάμπως να σκυθρόπιασε.

— Σα να μην καταδέχεστε να μας τα πείτε,—τον πείραξε η Αγγαΐα.

— Όχι, ο μόνος λόγος είναι που αυτή την ίδια εκτέλεση τη διηγήθηκα πριν από λίγο.

— Σε ποιον τη διηγηθήκατε;

— Στο θαλαμηπόλο σας, όταν περίμενα...

— Σε ποιον θαλαμηπόλο;—αντήχησαν τα ξεφωνητά τους απ' όλες τις μεριές.

— Σε κείνον που κάθεσαι στο χολ, είναι ένας με γκρίζα μαλλιά και το πρόσωπό του είναι αρκετά κόκκινο· καθόμουν στο χολ και περίμενα να με δεχτεί ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Το βρίσκω παράξενο,—παρατήρησε η στρατηγίνα.

— Ο πρίγκιψ είναι δημοκράτης,—είπε κοφτά η Αγγαΐα.—Ε, αν τα διηγηθήκατε στον Αλεξί, δεν μπορείτε πια να μας αρνηθείτε.

— Θέλω το δίχως άλλο να σας ακούσω,—ξανάπε η Αδελαΐδα.

— Πραγματικά, πριν από λίγο,—γύρισε και της είπε ο πρίγκιπας ξαναζωηρεύοντας και πάλι λιγάκι (φαινόταν να ζωηρεύει πολύ γρήγορα κι εύπιστα),—πραγματικά μου πέρασε η σκέψη, όταν μου ζητήσατε να σας βρω ένα θέμα για πίνακα, να σας δώσω το εξής θέμα: να ζωγραφίσετε το πρόσωπο του κατάδικου ένα λεπτό πριν πέσει το λεπίδι της γκιλοτίνας, όταν στέκεται ακόμα στο ικρίωμα, πριν ξαπλώσει σε κείνο το σανίδι.

— Το πρόσωπο; Μονάχα το πρόσωπο;—ρώτησε η Αδελαΐδα. —Παράξενο θέμα· και τι πίνακας θα 'ναι αυτός;

— Δεν ξέρω, μα γιατί όχι;—επέμενε με θέρμη ο πρίγκιπας.— Δεν πάει πολύς καιρός που είδα έναν τέτοιο πίνακα στη Βασιλεία. Θέλω πάρα πολύ να σας διηγηθώ... Θα σας διηγηθώ καμιά φορά... μου 'κανε μεγάλη εντύπωση...

— Για τον πίνακα της Βασιλείας να μας πείτε το δίχως άλλο αργότερα!—είπε η Αδελαΐδα.—Τώρα όμως εξηγήστε μου τον πίνακα που μπορεί να φτιάξει κανείς απ' αυτή την εκτέλεση. Μπορείτε να μου περιγράψετε πώς τον φαντάζεστε; Πώς ακριβώς να ζωγραφίσω αυτό το πρόσωπο; Έτσι σκέτο, μονάχα το πρόσωπο; Και τι πρόσωπο θα 'ναι λοιπόν αυτό;

— Θα 'ναι ένα λεπτό ακριβώς πριν απ' το θάνατο,—άρχισε με μεγάλη προθυμία ο πρίγκιπας παρασυρμένος απ' τις αναμνήσεις του και ξεχνώντας, καθώς φαίνεται αμέσως όλα τ' άλλα,— την ίδια ακριβώς στιγμή όταν ανέβηκε τη σκαλίτσα και μόλις πάτησε πάνω στο ικρίωμα. Τότε έριξε μια ματιά προς το μέρος μου. Εγώ κοίταξα το πρόσωπό του και τα κατάλαβα όλα... Μα πώς να τα περιγράψει κανείς όλ' αυτά! Θα το 'θελα τρομερά, τρομερά θα το 'θελα να το ζωγραφίζατε σείς ή κανένας άλλος! Καλύτερα εσείς! Και τότε ακόμα, κείνη τη στιγμή, είχα σκεφτεί πως ένας τέτοιος πίνακας θα 'ταν ωφέλιμος. Ξέρετε, εδώ θα πρέπει να τα παραστήσει όλα κανείς, όλα όσα έγιναν πριν—όλα, όλα. Ζούσε στη φυλακή και περίμενε πως η εκτέλεση θα γινόταν τουλάχιστο σε μια βδομάδα. Υπολόγιζε κι έλπιζε στη συνηθισμένη γραφειοκρατία, πως το χαρτί έπρεπε ακόμα κάπου να πάει και μονάχα σε μια βδομάδα θα 'βγαινε. Κι όμως, ξαφνικά, κάτι μεσολάβησε κι όλα έγιναν συντομότερα. Στις πέντε η ώρα το πρωί κοιμόταν. Ήταν κατά τα τέλη του Οκτώβρη· στις πέντε η ώρα είναι σκοτεινά ακόμα και κάνει κρύο. Μπήκε ο διευθυντής των φυλακών, νυχοπατώντας, με φρουρά, και τον άγγιξε ελαφρά στον ώμο. Εκείνος ανασηκώθηκε, ακούμπησε στον αγκώνα του,— βλέπει φως: «Τι συμβαίνει;»—«Στις δέκα θα γίνει η εκτέλεση». Έτσι αγουροξυπνημένος που ήταν, δεν το πίστεψε, άρχισε να φέρνει αντιρρήσεις, να λέει πως το χαρτί θα βγει σε μια βδομάδα, μα σαν ξύπνησε εντελώς, έπαψε να φέρνει αντιρρήσεις και σώπασε,—έτσι έλεγαν—κι ύστερα είπε: «Μα έτσι... έτσι... τόσο ξαφνικά... είναι δύσκολο»... και ξανασώπασε και δε θέλησε πια να βγάλει λέξη. Εδώ μεσολαβούν τρεις-τέσσερις ώρες με τα γνωστά: ο παπάς, το πρόγευμα,—τους δίνουν κρασί, κρέας και καφέ (τι ειρωνεία, ε;—σαν το σκεφτείς, τι σκληρό που είναι,— μα, απ' την άλλη μεριά, μα το Θεό, αυτοί οι αθώοι άνθρωποι το κάνουν από καλή καρδιά κι είναι σίγουροι πως δείχνουν ανθρωπισμό), ύστερα η τουαλέτα (ξέρετε τι είναι η τουαλέτα ενός κατάδικου;) και τέλος τον βάζουν σ' ένα κάρο και τον περνούν μες απ' την πολιτεία για να τον πάνε ως το ικρίωμα... Νομίζω πως και δω επίσης του φαίνεται πως έχει ακόμα να ζήσει ατέλειωτα, όσο τον πάνε έτσι με το κάρο. Μου φαίνεται πως σίγουρα θα σκεφτόταν στο δρόμο και θα 'λεγε: «Έχω πολύν καιρό ακόμα, τρεις δρόμους, άμα τον περάσω αυτόν εδώ, θα μένει ο άλλος, ύστερα ο τρίτος, εκεί που είναι το ψωμάδικο δεξιά... Ου, έχουμε καιρό ακόμα ώσπου να φτάσουμε στο ψωμάδικο!» Γύρω του κόσμος, φωνές, φασαρία, κακό. Μυριάδες πρόσωπα, μυριάδες μάτια, όλ' αυτά πρέπει να τα υποφέρει κανείς και, το κυριότερο, η σκέψη: «να, αυτοί είναι δέκα χιλιάδες και κανέναν τους δεν εκτελούν, εμένα όμως μ' εκτελούν!» Όλ' αυτά λοιπόν είναι τα «προκαταρκτικά». Στο ικρίωμα οδηγεί μια σκαλίτσα. Εκεί, αυτός που λέω, μπροστά στη σκαλίτσα έβαλε ξάφνου τα κλάματα, κι όμως ήταν ένας δυνατός κι άτρομος άνθρωπος, στάθηκε λένε μεγάλος κακούργος. Μαζί του, όλη την ώρα, ήταν ο παπάς, και στο κάρο μαζί του ήταν, όλη την ώρα του μίλαγε—ζήτημα είναι αν ο άλλος τον άκουγε κι αν έδινε προσοχή ν' ακούσει· απ' την τρίτη κιάλας λέξη έπαυε να καταλαβαίνει. Έτσι θα πρέπει να 'ταν. Τελικά, άρχισε ν' ανεβαίνει τη σκαλίτσα· στις περιπτώσεις αυτές τους έχουν δεμένα τα πόδια και γι' αυτό τα βήματά τους είναι μικρά. Ο παπάς φαίνεται να 'ταν έξυπνος άνθρωπος κι έπαψε να μιλά, μόνο του 'δινε συνεχώς να φιλήσει το σταυρό. Πριν πατήσει στη σκαλίτσα ήταν πολύ χλομός, μα σαν ανέβηκε και στάθηκε στο ικρίωμα, έγινε ξαφνικά άσπρος σα χαρτί, εντελώς άσπρος, σα χαρτί γραψίματος. Σίγουρα τα γόνατά του έτρεμαν και τα πόδια του ξύλιαζαν και του 'ρχόταν να κάνει εμετό—σάμπως κάτι να τον έσφιγγε στο λαρύγγι και του 'ρχόταν αναγούλα—το νιώσατε ποτέ

σας αυτό, σε στιγμή τρόμου ή σε πολύ τρομερές στιγμές, όταν έχει κανείς όλο του το λογικό μα δεν μπορεί πια να τον βοηθήσει σε τίποτα; Μου φαίνεται πως αν λόγου χάρη πρόκειται να γίνει μια αναπάντεχη καταστροφή, όταν γκρεμίζεται πάνω σας ένα σπίτι, τότε θα σας έρθει ξαφνικά η αβάσταχτη επιθυμία να καθίσετε, να κλείσετε τα μάτια και να περιμένετε—ας γίνει ό,τι γίνει! Εκείνη τη στιγμή ακριβώς, όταν άρχιζε αυτή η αδυναμία, ο παπάς του 'βαζε αμέσως το σταυρό μπροστά στα χείλη του, βιαστικά, με μια γρήγορη κίνηση—καταλαβαίνετε;—χωρίς να λέει λέξη, ένα μικρό σταυρό, ασημένιο, με τέσσερις άκρες—τον έβαζε συχνά μπροστά στα χείλη του, κάθε λίγο και λιγάκι. Και μόλις ο σταυρός ακούμπηγε στα χείλη του, εκείνος άνοιγε τα μάτια και τα πόδια του περπάταγαν. Το σταυρό τον φίλαγε με απληστία, λες και βιαζόταν μην ξεχάσει ν' αρπάξει κάτι για ρεζέρβα, για κάθε ενδεχόμενο, είναι ζήτημα όμως αν αισθανόταν εκείνη τη στιγμή τίποτα θρησκευτικό. Κι έτσι συνεχίστηκε ως τη σανίδα... Είναι παράξενο που σπάνια λιποθυμούν σ' αυτά τα τελευταία δευτερόλεπτα. Απεναντίας, το κεφάλι ζει τρομερά και θα πρέπει να δουλεύει, έντονα, έντονα, πολύ έντονα, σα μηχανή μ' όλα της τα καζάνια· φαντάζομαι πως οι διάφορες σκέψεις όλο και χτυπούν σα σφυριές το μυαλό, όλες τους μισοτελειωμένες, ίσως-ίσως και γελοίες μάλιστα, κάτι σκέψεις εντελώς άσχετες: «να, κείνος εκεί κοιτάει—έχει μια κρεατοελιά στο κούτελο, να, του δήμιου το κάτω κουμπί έχει σκουριάσει...» κι όμως, παρ' όλ' αυτά, όλα τα ξέρεις και τα καταλαβαίνεις· υπάρχει ένα σημείο που δεν μπορείς με κανέναν τρόπο να το ξεχάσεις κι είναι αδύνατο να λιποθυμήσεις, κι όλα τα πάντα γυρνούν και στριφογυρνούν γύρω απ' αυτό το σημείο. Και να σκεφτεί κανείς πως αυτό συνεχίζεται ως το τελευταίο τέταρτο του δευτερολέπτου, όταν πια το κεφάλι βρίσκεται στη λαιμητόμο και περιμένει και... ξέρει και ξαφνικά ακούει από πάνω του να γλιστράει το σίδερο! Αυτό, το δίχως άλλο, θα τ' ακούσεις! Εγώ, αν ήμουν εκεί ξαπλωμένος, θα 'στηνα επίτηδες τ' αυτί μου και θα τ' άκουγα! Ίσως να μην περνάει παραπάνω από ένα δέκατο δευτερολέπτου, μα είναι αδύνατο να μην τ' ακούσεις! Και, φανταστείτε, ως τα σήμερα ακόμα το συζητούν και λένε πως, ίσως-ίσως, κι όταν ακόμα πέσει κομμένο το κεφάλι, και τότε ακόμα, για ένα δευτερόλεπτο, ίσως να το ξέρει πως είναι κομμένο—τι κάθονται και σκέφτονται! Κι αν είναι πέντε τα δευτερόλεπτα;... Ζωγραφίστε το ικρίωμα έτσι που να φαίνεται καθαρά και κοντά, μονάχα το τελευταίο σκαλοπάτι· ο κατάδικος έχει πατήσει πάνω του: φτιάξτε το κεφάλι, το πρόσωπο άσπρο σα χαρτί, τον παπά ν' απλώνει το χέρι του με το σταυρό· εκείνος τεντώνει άπληστα τα μελανιασμένα του χείλη και κοιτάζει, και — ό λ α τ α ξ έ ρ ε ι . Ο σταυρός και το κεφάλι, να ο πίνακας. Το πρόσωπο του παπά, του δήμιου, των δύο βοηθών του και μερικά κεφάλια και μάτια από κάτω— όλ' αυτά μπορεί να τα ζωγραφίσει κανείς σα να βρίσκονταν στο τρίτο πλάνο, μέσα σε ομίχλη, για φόντο... Αυτός είναι ο πίνακας που εννοούσα.

Ο πρίγκιπας σώπασε και τις κοίταξε όλες.

— Αυτό βέβαια δε μοιάζει με ησυχασμό,—πρόφερε σα να μιλούσε στον εαυτό της η Αλεξάνδρα.

— Και τώρα λοιπόν διηγηθείτε μας πώς ερωτευθήκατε,—είπε η Αδελαΐδα.

Ο πρίγκιπας την κοίταξε απορημένος.

— Ακούστε,—σα να βιαζόταν η Αδελαΐδα,—μας χρωστάτε ακόμα τη διήγηση για τον πίνακα της Βασιλείας, τώρα όμως θέλω ν' ακούσω πώς ερωτευθήκατε, μην πάτε να ξεφύγετε, το ξέρω πως ήσασταν ερωτευμένος. Εξάλλου, μόλις αρχίζετε να διηγείστε παύετε να 'στε φιλόσοφος.

— Μόλις τελειώσετε μιαν ιστορία σας, αμέσως αρχίζετε να ντρέπεστε για κείνα που διηγηθήκατε,— παρατήρησε ξάφνου η Αγλαΐα.—Γιατί αυτό;

— Αχ, τι ανόητα που είναι όλ' αυτά επιτέλους,—είπε κοφτά η στρατηγίνα, κοιτάζοντας αγανακτισμένα την Αγλαΐα.

— Ναι, δεν είναι και πολύ έξυπνα,—επιβεβαίωσε η Αλεξάνδρα.

— Μην την πιστεύετε, πρίγκηψ,—γύρισε και του είπε η στρατηγίνα,—επίτηδες το κάνει, δεν ξέρω τι κακία την έχει πιάσει· έχει πολύ καλύτερη ανατροφή απ' ό,τι δείχνει· μη βάλετε τίποτα με το νου σας που σας πιλατεύουν έτσι. Σίγουρα κάποια συνωμοσία έχουν σκαρώσει, είναι σίγουρο όμως πως σας έχουν κιάλας αγαπήσει. Τα ξέρω εγώ τα πρόσωπά τους.

— Και γω τα ξέρω τα πρόσωπά τους, είπε ο πρίγκιπας τονίζοντας ιδιαίτερα τα λόγια του.

— Πώς έτσι;—ρώτησε περίεργη η Αδελαΐδα.

— Τι ξέρετε για τα πρόσωπά μας;—ενδιαφέρθηκαν κι οι δυο άλλες.

Ο πρίγκιπας όμως σώπαινε κι ήταν σοβαρός· όλες περίμεναν την απάντησή του.

— Θα σας το πω αργότερα,—είπε αυτός ήρεμα και σοβαρά.

— Θέλετε να μας εξάψετε το ενδιαφέρον—ξεφώνισε η Αγλαΐα.—Και τι επίσημο ύφος!

— Ε, καλά,—έκανε και πάλι βιαστικά η Αδελαΐδα.—Μια κι είστε τόσο μεγάλος γνώστης της φυσιογνωμικής, σίγουρα θα ερωτητήκατε κιάλας· ώστε λοιπόν σωστά το μάντεψα. Διηγηθείτε μας λοιπόν, τι περιμένετε.

— Δεν ερωτητήκα, —απάντησε ο πρίγκιπας το ίδιο ήρεμα και σοβαρά.—Εγώ... ήμουν ευτυχισμένος διαφορετικά.

— Πώς λοιπόν; Με τι;

— Πάει καλά, θα σας το πω,—πρόφερε ο πρίγκιπας σάμπως να 'χε πέσει σε βαθιά συλλογή.

VI

ΜΕ ΚΟΙΤΑΤΕ ΤΩΡΑ όλες σας,—άρχισε ο πρίγκιπας,— με τόση περιέργεια, που αν δε σας την ικανοποιήσω, δεν αποκλείεται να μου θυμώσετε κιόλας. Όχι, αστειεύομαι—βιάστηκε να προστέσει χαμογελώντας.—Εκεί... εκεί ήταν όλο παιδιά, και γω όλο το διάστημα βρισκόμουν κει κάτω με παιδιά, μονάχα παιδιά είχα παρέα μου. Ήταν τα παιδιά εκείνου του χωριού, όλο το τσούρμο που πήγαινε σχολείο. Εγώ... όχι πως τους έκανα μάθημα· ω, όχι· για τα μαθήματα είχαν το δάσκαλο του χωριού, το Ζυλ Τιμπό· δεν αποκλείεται κάτι να τους έμαθα κιόλας, μα τον περισσότερο καιρό ήμουν έτσι... ήμουν μαζί τους, παρέα τους κι όλα μου τα τέσσερα χρόνια πέρασαν έτσι. Δε μου χρειαζόταν τίποτ' άλλο. Τους τα 'λεγα όλα, δεν τους έκρυβα τίποτα. Οι πατεράδες τους κι οι συγγενείς τους θυμώσανε μαζί μου όλοι τους γιατί στο τέλος είχε καταντήσει να μην μπορούν τα παιδιά να κάνουν χωρίς εμένα κι όλο μαζεύονταν γύρω μου κι ο δάσκαλος του χωριού κατάντησε τελικά να γίνει κι αυτός ο χειρότερος εχθρός μου. Απόχτησα πολλούς εχθρούς εκεί κάτω κι η μοναδική αιτία ήταν τα παιδιά. Ακόμα κι ο Σνάνιτερ μου 'κανε παρατηρήσεις. Και τι φοβόνταν όλοι τους τόσο πολύ; Σ' ένα παιδί μπορείς όλα να τα λες—όλα· πάντοτε μου 'κανε κατάπληξη σαν σκεφτόμουν πόσο λίγο ξέρουν οι μεγάλοι τα παιδιά—ακόμα κι οι μανάδες κι οι πατεράδες τα δικά τους τα παιδιά. Απ' τα παιδιά δεν πρέπει τίποτα να κρύβει κανείς με τη δικαιολογία πως είναι μικρά κι είναι νωρίς γι' αυτά να ξέρουν· τι θλιβερή κι άτυχη σκέψη! Και πόσο έντονα το αντιλαμβάνονται τα ίδια τα παιδιά πως οι πατεράδες τους τα 'χουν για πολύ μικρά και νομίζουν πως δεν καταλαβαίνουν τίποτα ενώ εκείνα όλα τα καταλαβαίνουν. Οι μεγάλοι δεν ξέρουν πως ένα παιδί, ακόμα και στην πιο δύσκολη υπόθεση, μπορεί να δώσει μιαν εξαιρετικά χρήσιμη συμβουλή. Ω, Θεέ μου! Όταν σας κοιτάζει κείνο τ' ομορφούλικο πουλάκι, εύπιστα κι ευτυχισμένα, είναι ντροπή να το ξεγελάσετε! Αν τα ονομάζω πουλάκια είναι γιατί δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο στον κόσμο από ένα πουλάκι. Εδώ που τα λέμε, αν θύμωσαν τότε όλοι στο χωριό μαζί μου, ήταν εξαιτίας ενός περιστατικού... Όσο για τον Τιμπό, αυτός με ζήλευε, αυτό ήταν όλο· στην αρχή δώσ' του και κούναγε το κεφάλι του κι απορούσε πώς γινόταν και τα παιδιά καταλάβαιναν όλα όσα τους έλεγα, ενώ σαν τουςμίλαγε εκείνος δεν καταλάβαιναν τίποτα σχεδόν, κι ύστερα άρχισε να με κοροϊδεύει όταν του είπα πως κι οι δυο μας εμείς δε θα μπορέσουμε να τους μάθουμε τίποτα μα θα 'χουμε πολλά να διδαχτούμε απ' τα παιδιά. Μου είναι αδύνατο να καταλάβω πώς μπόρεσε και με ζήλεψε και με συκοφαντούσε ενώ κι ο ίδιος ζούσε με τα παιδιά! Τα παιδιά γιατρεύουν την ψυχή... Είχαμε κει στο ίδρυμα του Σνάνιτερ έναν άρρωστο, έναν πολύ δυστυχισμένον άνθρωπο. Ήταν μια τόσο τρομερή δυστυχία, που είναι ζήτημα αν μπορεί να ξανασυμβεί τίποτα παρόμοιο. Τον είχαν φέρει εκεί να θεραπευτεί από τρέλα· η γνώμη μου είναι πως δεν ήταν τρελός, μονάχα που υπόφερε τρομερά—αυτή ήταν όλη κι όλη η αρρώστια του. Να ξέρατε λοιπόν πόσο καλό του κάνανε τελικά τα παιδιά μας... Όμως, λέω καλύτερα να σας διηγηθώ αργότερα γι' αυτόν τον άρρωστο· θα σας διηγηθώ τώρα πώς έγινε κι αρχίσανε όλ' αυτά. Στην αρχή τα παιδιά μ' αντιπαθούσανε. Ήμουν τόσο μεγάλος, είμαι πάντοτε... θέλω να πω, δύσκολα πιάνω παρέες, είμαι άγαρμος· ξέρω πως είμαι κι άσκημος... και τέλος ήταν και τ' άλλο: ήμουν, βλέπετε, ξένος. Στην αρχή τα παιδιά με κοροϊδεύανε κι ύστερα άρχισαν να με πετροβολάνε κιόλας, όταν πήραν είδηση πως φίλησα τη Μαρί. Κι όμως εγώ μονάχα μια φορά τη φίλησα... Όχι, μη γελάτε,—βιάστηκε ο πρίγκιπας να σταματήσει τα ειρωνικά χαμόγελα των ακροατριών του,—εδώ δεν ήταν καθόλου έρωτας. Αν ξέρατε πόσο δυστυχισμένο ήταν εκείνο το πλάσμα, θα το λυπόσασταν και σεις το ίδιο όπως και γω. Η Μαρί ήταν απ' το χωριό μας. Η μάνα της ήταν πολύ γριά και στο μικρό, σαραβαλιασμένο της σπιτάκι με τα δυο παράθυρα είχε κάνει το ένα παράθυρο μαγαζάκι ύστερ' από άδεια των αρχών, δηλαδή θέλω να πω απ' το παράθυρο εκείνο της είχαν επιτρέψει να πουλάει κορδόνια, κλωστές, καπνό, σαπούνι, όλο μικροπραμάτειες της πεντάρας· έτσι έβγαζε το ψωμί της. Ήταν άρρωστη κι όλο πρήζονταν τα πόδια της, τόσο που καθόταν όλη την ώρα στην καρέκλα της. Η Μαρί ήταν κόρη της, κάπου είκοσι χρονώ, λεπτή κι αδυνατούλα· από καιρό τώρα είχε αρχίσει και την έτρωγε η φυματίωση, αυτή όμως εξακολουθούσε και πήγαινε στα σπίτια και δούλευε με το μεροκάματο—κι έκανε βαριές δουλειές, σφουγγαρίσματα, μπουγάδες, σκούπιζε τις αυλές, καθάριζε τους σταύλους. Ένας περαστικός Γάλλος παραγγελιοδόχος την ξελόγιασε και την πήρε μαζί του και σε μια βδομάδα την παράτησε στο δρόμο και το 'σκασε κρυφά. Αυτή γύρισε σπίτι

ζητιανεύοντας, καταλερωμένη, κουρελιασμένη, με σκισμένα παπούτσια·"ερπάταγε πεζή όλη κείνη τη βδομάδα, πέρναγε τις νύχτες της στα χωράφια κι άρπαξε ένα γερό κρουολόγημα. Τα πόδια της ήταν πληγιασμένα, τα χέρια της πρηστήκανε και σκάσανε. Εδώ που τα λέμε, και πριν απ' αυτό, δε θα μπορούσες να την πεις όμορφη· μονάχα τα μάτια της ήταν ήρεμα, καλόκαρδα, αθώα. Ήταν τρομερά λιγομίλητη. Μια φορά, πριν γίνει αυτό, εκεί που δούλευε έπιασε το τραγούδι κι όλοι παραξελεύτηκαν και βάλανε τα γέλια: «Η Μαρί τραγουδάει! Πώς; Η Μαρί τραγουδάει!» και κείνη τα 'χασε και δεν ξανάβγαλε μιλιά ποτέ της. Τότε ακόμα της φέρνονταν με καλοσύνη, μα σαν γύρισε άρρωστη και βασανισμένη, κανένας δεν της έδειξε συμπόνια! Τι σκληροί που είναι σε τέτοιες περιπτώσεις οι άνθρωποι! Τι καταθλιπτικές που είναι οι αντιλήψεις τους! Η μάνα της, πρώτη αυτή, τη δέχτηκε με κακία και περιφρόνηση: «μ' αυτό που 'κανες με ατίμασες». Πρώτη αυτή την άφησε να τη φτύσουν όλοι τη Μαρί: όταν άκουσαν στο χωριό πως γύρισε η Μαρί, τρέξανε όλοι να τη δουν και δεν έμεινε άνθρωπος σχεδόν σ' όλο το χωριό που να μην τρέξει στις γριάς: γέροι, παιδιά, γυναίκες, κοπέλες, όλοι τους—ένα βιαστικό και λαίμαργο μπουλούκι. Η Μαρί ήταν πεσμένη στο πάτωμα, μπροστά στα πόδια της γριάς, πεινασμένη, με σκισμένα ρούχα κι έκλαιγε. Όταν κατάφτασαν όλοι τρέχοντας, η Μαρί πάσκισε να κρυφτεί μες στα ξεχτένιστα μαλλιά της κι είχε λες κολλήσει μπρούμυτα στο πάτωμα. Όλοι ένα γύρω την κοιτάζανε σα να 'ταν κάνα ερπετό· οι γέροι της ρίχναν άδικο και τη μάλωναν, οι νέοι την κορόιδευαν κι όλες οι γυναίκες τη βρίζανε, της ρίχναν άδικο, την κοιτάζανε με περιφρόνηση, λες και βλέπανε καμιάν αράχνη. Η μάνα τα επέτρεψε και γίνανε όλ' αυτά, καθόταν κι η ίδια μπροστά, κούναγε το κεφάλι της και τα επιδοκίμαζε. Η μάνα κείνο τον καιρό ήταν κιόλας πολύ άρρωστη, σχεδόν ετοιμοθάνατη· πραγματικά, σε δυο μήνες κι όλες πέθανε. Ήξερε πως ζύγωνε το τέλος της κι ωστόσο δεν της πέρασε απ' το νου να συχωρέσει την κόρη της ως την τελευταία στιγμή, ούτε λέξη δεν της έλεγε μάλιστα, την έδιωχνε να κοιμηθεί, στο χαγιάτι, μήτε που της έδινε καθόλου να φάει. Έπρεπε να βάζει συχνά τ' άρρωστα πόδια της σε ζεστό νερό· η Μαρί της έπλενε κάθε μέρα τα πόδια και την πρόσεχε: αυτή δεχόταν όλες τις περιποιήσεις της σιωπηλά και μήτε μια λέξη τρυφερή δεν της είπε. Η Μαρί τα υπόμενε όλα, και γω αργότερα, όταν γνωρίστηκα μαζί της, παρατήρησα πως κι αυτή η ίδια τα επιδοκίμαζε όλ' αυτά, κι η ίδια θεωρούσε τον εαυτό της για το χειρότερο παλιοθήλυκο του κόσμου. Όταν η γριά κρεβατώθηκε πια για καλά, ήρθαν και την περιποιόνταν οι γριές του χωριού μια-μια με τη σειρά—έτσι τα 'χουν κανονισμένα εκεί κάτω. Τότε πάψανε πια εντελώς να δίνουν φαΐ στη Μαρί και στο χωριό τη διώχνανε όλοι και κανένας δεν ήθελε να της δώσει ούτε δουλειά, όπως γινόταν άλλοτε. Όλοι, λες και τη φτύνανε, κι οι άντρες πάψανε μάλιστα να τη βλέπουν σα γυναίκα και δώσ' του και της λέγανε βρομόλογα. Καμιά φορά, πολύ σπάνια, όταν πίναν και μεθάγανε τις Κυριακές, της ρίχναν τίποτα πενταροδεκάρες για να σπάσουν κέφι, τις ρίχνανε μες στα χώματα· η Μαρί τις μάζευε χωρίς να λέει τίποτα. Από τότε κιόλας άρχισε να φτύνει αίμα. Τέλος, τα σκισμένα της ρούχα κουρελιάστηκαν πια ολότελα, τόσο που ντρεπότανε να βγει στο χωριό· όσο για παπούτσια, απ' τη μέρα που γύρισε, περπάταγε όλη την ώρα ξυπόλητη. Τότε ήταν ίσα-ίσα που, ιδιαίτερα τα παιδιά, όλο το τσούρμο—θα 'ταν πάνω από σαράντα σκολιαρόπαιδα—άρχισαν και την κορόιδευαν και της πέταγαν μάλιστα και λάσπες. Η Μαρί πήγε και παρακάλεσε ένα βοσκό να την αφήσει να βόσκει τις γελάδες του, ο βοσκός όμως την έδιωξε. Τότε και κείνη, χωρίς την άδειά του, άρχισε κι έφευγε μαζί με το κοπάδι και μονάχα σαν βράδιαζε ξαναγύριζε σπίτι. Επειδή έφερνε πολύ όφελος στο βοσκό κείνος της έδινε και τίποτα απομεινάρια απ' το φαΐ του, τυρί και ψωμί. Αυτό το θεωρούσε μεγάλη καλοσύνη του. Όταν πέθανε η μάνα, ο πάστορας δεν ντράπηκε να εξευτελίσει τη Μαρί μπροστά σ' όλο τον κόσμο μες στην εκκλησία. Η Μαρί στεκόταν πίσω απ' το φέρετρο, έτσι όπως ήταν μες στα κουρέλια της κι έκλαιγε. Μαζεύτηκε πολύς κόσμος να δει πώς θα κλαίει η Μαρί και πώς θα ηγαίνει πίσω απ' το φέρετρο. Τότε ο πάστορας—ήταν ακόμα νέος κι όλη του η φιλοδοξία ήταν να γίνει μεγάλος ιεροκέρυκας—γύρισε στο εκκλησίασμα κι έδειξε τη Μαρί: «Ιδού η αιτία του θανάτου της εντίμου αυτής γυναίκας (κι ήταν ψέματα γιατί η γριά δυο χρόνια πριν πάλευε με την αρρώστια), ιδού αυτή ισταμένη ενώπιόν σας και μη τολμώσα να υψώσει τους οφθαλμούς, διότι την έχει στιγματίσει ο δάκτυλος του Θεού· ιδού αυτή γυμνόπους και ρακένδυτος— παράδειγμα δι' εκείνους οίτινες απώλεσαν τας ηθικάς αυτών αρχάς! Ποία είναι λοιπόν αυτή; Είναι η κόρη της!» και συνέχισε στον ίδιο τόνο. Και, φανταστείτε, αυτή η προστυχιά άρεσε σχεδόν σε όλους τους, μα... εδώ έγινε μια περίεργη ιστορία· εδώ μπήκαν στη μέση τα παιδιά, γιατί τότε πια τα παιδιά ήταν κιόλας με το μέρος μου κι αρχίσανε ν' αγαπάνε τη Μαρί. Να

πώς έγιναν όλ' αυτά: Μου ήρθε η επιθυμία να βοηθήσω κατά κάποιον τρόπο τη Μαρί· έπρεπε το δίχως άλλο να της δώσω χρήματα, χρήματα όμως δεν είχα κει κάτω, ούτε καπίκι. Είχα μια μικρή καρφίτσα μ' ένα μπριλάντι και την πούλησα σ' ένα μεταπράτη· γύριζε τα χωριά και πούλαγε παλιά ρούχα. Μου 'δωσε οχτώ φράγκα κι η καρφίτσα κόστιζε πάνω από σαράντα. Πολύν καιρό πάσκιζα να συναντήσω τη Μαρί μόνη της: Τελικά συναντηθήκαμε έξω απ' το χωριό, στο μονοπάτι της πλαγιάς, κοντά σ' ένα φράχτη πίσω από 'να δέντρο. Εκεί της έδωσα τα οχτώ φράγκα και της είπα να τα φυλάξει γιατί εγώ δε θα 'χω άλλα πια κι ύστερα τη φίλησα και της είπα να μη βάλει με το νου της πως είχα κανέναν κακό σκοπό και πως τη φιλάω όχι γιατί είμαι ερωτευμένος μαζί της μα γιατί τη λυπάμαι πολύ και πως εγώ από μιας αρχής δεν τη θεώρησα ποτέ μου ένοχη στο παραμικρό, μα πάντα την είχα μονάχα για δυστυχισμένη. Πολύ το 'θελα να την παρηγορήσω κι όλες εκείνη τη φορά και να την κάνω να πιστέψει πως δεν πρέπει να θεωρεί τον εαυτό της τόσο τιποτένιο μπροστά στους άλλους, φαίνεται όμως πως εκείνη δεν κατάλαβε. Αυτό το πρόσεξα αμέσως, μόλο που εκείνη όλη την ώρα σχεδόν σώπαινε και στεκόταν μπροστά μου, κοίταζε χάμω και φαινόταν να ντρέπεται τρομερά. Όταν τέλειωσα μου φίλησε το χέρι και γω αμέσως της πήρα το χέρι κι ήθελα να το φιλήσω, εκείνη όμως βιάστηκε να το τραβήξει. Ξάφνου, εκείνη τη στιγμή, μας πήραν είδηση τα παιδιά, ένα ολάκερο τσούρμο· αργότερα έμαθα πως από καιρό με παρακολουθούσαν. Αρχίσανε να σφυρίζουν, να χτυπάνε παλαμάκια και να γελάνε· η Μαρί το 'βαλε στα πόδια. Έκανα να τους μιλήσω, εκείνα όμως αρχίσανε και μου πέταγαν πέτρες. Την ίδια κείνη μέρα όλοι το μάθανε, όλο το χωριό· όλοι τα βάλανε και πάλι με τη Μαρί: Τώρα πια δεν τη χωνεύανε δυο φορές χειρότερα. Άκουσα μάλιστα πως θέλανε να την καταδικάσουν σε κάποια τιμωρία, δόξα τω Θεώ όμως το πράμα πέρασε και δεν έγινε τίποτα· τα παιδιά ωστόσο δεν την άφηναν σε χλωρό κλαρί, την κοροϊδεύανε χειρότερα από πριν, της πετάγανε λάσπες· την κυνηγούσανε κι αυτή έτρεχε να τους ξεφύγει και τ' άρρωστο στήθος της, λαχάνιαζε, κοβόταν η ανάσα της και κείνα δώσ' του και την παίρναν το κατόπι και φωνάζανε και τη βρίζανε. Μια φορά μάλιστα όρμησα να τα δείρω. Ύστερα άρχισα να τους μιλάω, τους μίλαγα κάθε μέρα, όποτε μου τύχαινε ευκαιρία. Τα παιδιά ήταν φορές που σταματάγανε και μ' ακούγανε, μόλο που συνέχιζαν ακόμα και βρίζανε. Έκατσα και τους διηγήθηκα πόσο δυστυχισμένη είναι η Μαρί. Σε λίγο πάψανε να βρίζουν κι αρχίσανε να σκορπίζουν αμίλητα. Σιγά-σιγά, αρχίσαμε και κουβεντιάζαμε και γω δεν τους έκρυβα τίποτα· τους τα διηγήθηκα όλα. Τα παιδιά μ' ακούγανε με μεγάλη περιέργεια και σε λίγο αρχίσανε και λυπόνταν τη Μαρί. Μερικά παιδιά, σαν τη συναντάγανε στο δρόμο, άρχισαν και της λέγαν καλημέρα με πολλή καλοσύνη· εκεί κάτω το 'χουν έθιμο σαν συναντιώνται στο δρόμο—ας είναι κι άγνωστοι—να λένε «καλημέρα». Φαντάζομαι πόσο θα παραξενευόταν η Μαρί. Μια φορά, δυο μικρά κορίτσια οικονομήσανε λίγο φαΐ, πήγανε και της το δώσανε κι ύστερα ήρθαν και μου το 'πανε. Λέγανε πως η Μαρί έβαλε τα κλάματα και πως αυτές πολύ την αγαπάνε τώρα. Σε λίγο άρχισαν και την αγαπούσαν κι όλα τ' άλλα παιδιά και μαζί με κείνην άρχισαν ξαφνικά ν' αγαπάνε και μένα. Άρχισαν κι έρχονταν συχνά να με δούνε κι όλο με παρακαλούσανε να τους πω μιαν ιστορία· έχω την εντύπωση πως τους έλεγα όμορφες ιστορίες γιατί τους άρεσε πολύ να μ' ακούνε. Και τ' αποτέλεσμα ήταν ν' αρχίσω και γω να μορφώνουμαι και διάβαζα μόνο και μόνο για να 'χω κάτι να τους διηγηθώ ύστερα, κι έτσι τρία χρόνια συνέχεια τους έλεγα ιστορίες. Όταν αργότερα με κατηγορήσανε όλοι—ακόμα κι ο Σνάντερ—γιατί κουβεντιάζα με τα παιδιά σα να 'τανε μεγάλοι και δεν τους έκρυβα τίποτα, εγώ τους απαντούσα πως είναι ντροπή να τους λέμε ψέματα, πως τα παιδιά έτσι κι αλλιώς τα ξέρουν όλα, όσο κι αν προσπαθούν να τους τα κρύψουν, και τα μαθαίνουν ίσως-ίσως άσκημα, ενώ από μένα δεν τα μαθαίνουν άσκημα. Έφτανε μονάχα να θυμηθεί ο καθένας τους πώς σκεφτόταν και τι ήξερε σαν ήταν παιδί. Αυτοί δε συμφωνάγανε... Τη Μαρί τη φίλησα δυο βδομάδες πριν πεθάνει η μάνα της. Όταν λοιπόν ο πάστορας έκανε το κήρυγμά του, όλα τα παιδιά ήταν κιόλας με το μέρος μου. Εγώ τους διηγήθηκα αμέσως και τους εξήγησα αυτό που 'χε κάνει ο πάστορας. Όλα τα παιδιά θυμώσανε μαζί του και μερικά μάλιστα θύμωσαν τόσο πολύ, που του σπάσανε τα τζάμια με τις πέτρες. Εγώ τους είπα να μην το ξανακάνουν γιατί αυτό πια ήταν κακό. Στο χωριό όμως, όλοι τα μάθανε αμέσως όλα και τότε ήταν που αρχίσανε και με κατηγοράγανε πως είχα χαλάσει τα παιδιά. Ύστερα όλοι μάθανε πως τα παιδιά αγαπάνε τη Μαρί και κατατρόμαξαν· η Μαρί όμως ήταν πια ευτυχισμένη. Οι πατεράδες απαγορεύανε στα παιδιά ακόμα και να συναντούν τη Μαρί, τα παιδιά όμως πήγαιναν και τη βλέπαν κρυφά στο κοπάδι της, αρκετά μακριά, σχεδόν μισό βέρσι απ' το χωριό· της πηγαίνανε καλούδια

και μερικά πήγαιναν μόνο και μόνο για να την αγκαλιάσουν, να τη φιλήσουν και να της πουν: "Je vous aime, Marie!" κι ύστερα να ξαναφύγουν τρέχοντας για το χωριό. Η Μαρί παραλίγο να χάσει το μυαλό της από μια τέτοια αναπάντεχη ευτυχία: μήτε στ' όνειρό της δεν το 'χε δει αυτό· ντρεπόταν και χαιρόταν και, το κυριότερο, των παιδιών τους άρεσε, ιδιαίτερα των κοριτσιών, να τρέχουν και να τη βρίσκουν για να της πούνε πως εγώ την αγαπώ και τους μιλάω πολύ γι' αυτήν. Της διηγήθηκαν πως εγώ ήμουν εκείνος που τους τα είπα όλα και πως τώρα αυτά την αγαπάνε και τη λυπούνται και θα την αγαπάνε πάντα. Ύστερα τρέχανε σε μένα και μου τα λέγανε, και τα προσωπάκια τους ήταν τόσο χαρούμενα και πολυάσχολα, πώς μόλις τώρα είχαν δει τη Μαρί κι η Μαρί μου στέλνει χαιρετίσματα. Τα βράδια πήγαινα στον καταρράκτη· ήταν εκεί ένα μέρος εντελώς κλειστό απ' τη μεριά του χωριού κι ολόγυρα είχε λεύκες· εκεί έρχονταν και με βρίσκανε τα παιδιά τ' απογεύματα, μερικά μάλιστα το σκάγανε κρυφά απ' τα σπίτια τους. Μου φαίνεται πως ήταν τρομερή απόλαυση γι' αυτά η αγάπη μου για τη Μαρί, και σ' αυτό μονάχα, σ' όλα μου τα χρόνια που 'ζησα εκεί κάτω, τα ξεγέλασα. Δεν έκατσα να τους εξηγήσω πως εγώ δεν αγαπώ καθόλου τη Μαρί, δηλαδή δεν είμαι καθόλου ερωτευμένος μαζί της, μα μονάχα τη λυπάμαι πολύ. Το 'βλεπα καθαρά πως θα τους άρεσε πολύ περισσότερο να 'μαι ερωτευμένος μαζί της, έτσι όπως το 'χαν φανταστεί μοναχά τους και το 'χαν συμφωνήσει αναμεταξύ τους, και γι' αυτό σώπαινα κι υποκρινόμουν πως είχαν μαντέψει σωστά. Και πόση λεπτότητα, τι τρυφεράδα που 'χαν αυτές οι μικρές καρδούλες: ανάμεσα στ' άλλα τους φάνηκε αδύνατο ο καλός τους Λέον ν' αγαπάει τόσο πολύ τη Μαρί κι η Μαρί να 'ναι τόσο κακοντυμένη και να περπατάει ξυπόλητη. Φανταστείτε, της βρήκανε και παπούτσια και κάλτσες κι ασπρόρουχα, ακόμα και κάποιο φουστάνι· πώς τα καταφέρανε; Μου είναι αδύνατο να καταλάβω· όλο το τσούρμο δούλευε μαζί. Όταν τους ρώταγα, τα παιδιά δεν απαντούσαν τίποτα, μονάχα γελάγανε χαρούμενα και τα μικρά κορίτσια χτύπαγαν παλαμάκια και με φιλούσαν. Ήταν μάλιστα φορές που 'θελα να πάω κρυφά και να δω τη Μαρί. Ήταν πια πολύ άρρωστη και μόλις-μόλις περπάταγε. Τελικά, έπαψε εντελώς να δουλεύει στου βοσκού, παρ' όλ' αυτά όμως έφευγε κάθε πρωί μαζί με το κοπάδι. Καθόταν παράμερα· εκεί υπήρχε, σ' έναν σχεδόν κάθετο βράχο, μια προεξοχή. Η Μαρί καθόταν στη μέσα-μέσα γωνιά, εκεί που δεν την έβλεπε κανείς, καθόταν πάνω στην πέτρα κι έμενε κει ασάλευτη όλη σχεδόν τη μέρα, απ' το πρωί ως την ώρα που 'φευγε το κοπάδι. Ήταν πια τόσο αδυνατισμένη απ' τη αρρώστια, που την περισσότερη ώρα καθόταν με τα μάτια κλειστά, με το κεφάλι ακουμπισμένο στο βράχο και μισοκοιμόταν, ανασαίνοντας βαριά. Το πρόσωπό της είχε γίνει σα σκελετός κι ο ιδρώτας έσταζε απ' το μέτωπο και τα μελίγγια της. Έτσι την έβρισκα πάντα. Ερχόμουν για ένα λεπτό· και γω δεν ήθελα να με δουν. Μόλις έφτανα, η Μαρί ανασκίρτουσε, άνοιγε να μάτια της κι άρχιζε να μου φιλάει τα χέρια. Εγώ δεν τ' αποτραβούσα πια γιατί για κείνην αυτό ήταν μια ευτυχία. Όλη την ώρα που καθόμουν κοντά της, έτρεμε κι έκλαιγε· η αλήθεια είναι πως μερικές φορές κάτι πάσκιζε να πει μα ήταν δύσκολο να την καταλάβεις. Ώρες-ώρες ήταν σαν τρελή, τρομερά ταραγμένη κι ενθουσιασμένη. Ήταν φορές που έρχονταν και τα παιδιά μαζί μου. Στις περιπτώσεις αυτές, στέκονταν συνήθως λίγο πιο κάτω και μας φύλαγαν από κάποιον κι από κάτι, κι αυτό τους έδινε εξαιρετική ευχαρίστηση. Όταν φεύγαμε, η Μαρί έμενε και πάλι μονάχη της, ακίνητη όπως και πριν, έχοντας κλειστά τα μάτια και το κεφάλι της ακουμπισμένο στο βράχο· ίσως κάτι να ονειρευόταν. Ένα πρωί δεν είχε πια τη δύναμη να πάει ως το κοπάδι κι έμεινε στο άδειο σπίτι της. Τα παιδιά το μάθανε αμέσως και σχεδόν όλα πήγαν εκείνη τη μέρα να τη δουν. Η Μαρί κειτόταν στο κρεβάτι της μόνη, ολομόναχη. Δυο μέρες την περιποιούνταν μονάχα τα παιδιά που έρχονταν και τη βλέπανε ένα-ένα με τη σειρά, ύστερα όμως, όταν μαθεύτηκε στο χωριό πως η Μαρί είναι πραγματικά στα τελευταία της, τότε άρχισαν και πήγαιναν οι γριές στο σπίτι της και τη φρόντιζαν με βάρδιες. Αν δεν κάνω λάθος, φαίνεται πως στο χωριό άρχισαν και τη λυπόνταν τη Μαρί τουλάχιστον τα παιδιά δεν τα εμποδίζανε ούτε τα μαλώνανε σαν πρώτα. Η Μαρί όλη την ώρα βρισκόταν σε λήθαργο κι ο ύπνος της ήταν ταραγμένος: Έβηχε τρομερά. Οι γριές διώχνανε τα παιδιά, εκείνα όμως έρχονταν τρέχοντας στο παράθυρο, καμιά φορά μονάχα για ένα λεπτό, για να πουν μονάχα: "Bonjour, notre bonne Marie". Και κείνη, μόλις τα 'βλεπε ή τ' άκουγε, ζώηρευε, κι αμέσως, χωρίς ν' ακούει τις γριές, πάσκιζε ν' ανασηκωθεί στον αγκώνα και τους κούναγε το κεφάλι, ευχαριστώντας τα. Τα παιδιά, όπως και πρώτα, της φέρνανε καλούδια, αυτή όμως δεν έτρωγε σχεδόν τίποτα. Εξαιτίας των παιδιών, σας βεβαιώ πως πέθανε σχεδόν ευτυχισμένη. Η αγάπη των παιδιών την έκανε και ξέχασε τις μαύρες συμφορές της, ήταν σάμπως να δέχτηκε τη συγγνώμη χάρη

σ' αυτά, γιατί ως το τέλος θεωρούσε τον εαυτό της μεγάλη αμαρτωλή. Εκείνα, σαν πουλάκια, χτυπάγανε με τα μικρά τους φτερά στα παράθυρά της και της φωνάζανε κάθε πρωί: "Nous t'aimons, Marie". Η Μαρί πέθανε πολύ γρήγορα. Νόμιζα πως θα ζούσε πολύ περισσότερο. Την παραμονή του θανάτου της, λίγο πριν πέσει ο ήλιος, πέρασα να τη δω· νομίζω πως με γνώρισε, και γω για τελευταία φορά της έσφιξα το χέρι. Πόσο αποσκελετωμένο είχε γίνει το χέρι της! Και ξαφνικά, τ' άλλο πρωί, έρχονται και μου λένε πως η Μαρί πέθανε. Τότε πια ήταν αδύνατο να τα συγκατήσεις τα παιδιά. Της στολίσανε όλο το φέρετρο με λουλούδια και της φόρεσαν ένα στεφάνι στο κεφάλι. Ο πάστορας στην εκκλησία δεν είπε πια τίποτα κακό για τη νεκρή, μα και στην κηδεία ήταν πολύ λίγος ο κόσμος, έτσι μονάχα από περιέργεια είχαν έρθει μερικοί· μα όταν ήρθε η ώρα να πάρουν το φέρετρο, τα παιδιά όρμησαν όλα μαζί για να το σηκώσουν εκείνα. Επειδή δεν μπορούσαν να το σηκώσουν μόνα τους, βοηθούσαν, όλο τρέχαν πίσω απ' το φέρετρο και κλαίγανε. Από τότε, το μικρό μνήμα της Μαρί έγινε το προσκύνημα των παιδιών: Το στολίζουν κάθε χρόνο με λουλούδια, γύρω-γύρω έχουν φυτέψει τριανταφυλλιές. Μα από κείνη την κηδεία κι ύστερα άρχισε και με κατάρτεχε όλο το χωριό εξαιτίας των παιδιών. Αυτοί που βάζαν κυρίως τους χωριάτες στα αίματα, ήταν ο πάστορας κι ο δάσκαλος. Απαγορέψανε στα παιδιά με τον αυστηρότερο τρόπο να με βλέπουν και μάλιστα ο Σνάντερ αναγκάστηκε να υποσχεθεί πως δε θ' αφήσει κανένα παιδί να με πλησιάσει. Παρ' όλ' αυτά όμως, εμείς βλέπόμεσταν, συνεννογιόμεσταν από μακριά με νοήματα. Μου στέλναν τα μικρά τους σημειώματα. Τελικά όλ' αυτά σταμάτησαν, τότε όμως ήταν πολύ όμορφα· μέσα σε κείνη την καταδίωξη, ήρθα μάλιστα σε στενότερη επαφή με τα παιδιά. Τον τελευταίο χρόνο συμφιλιώθηκα σχεδόν με τον Τιμπό και τον πάστορα. Όσο για το Σνάντερ, μουμίλαγε πολύ και λογομαχούσε μαζί μου για το βλαβερό μου «σύστημα» με τα παιδιά. Τι σύστημα μπορούσα να 'χω εγώ! Τελικά, ο Σνάντερ μου είπε μια πολύ παράξενη σκέψη του—αυτό πια έγινε λίγο πριν φύγω—μου είπε πως βεβαιώθηκε απόλυτα πως και γω ο ίδιος είμαι ένα παιδί, δηλαδή ολότελα παιδί, πως μονάχα στο μπόι και στο πρόσωπο μοιάζω με άντρα μα στην ανάπτυξη μου, στην ψυχή, στο χαρακτήρα, ίσως-ίσως και στο μυαλό, δεν έχω ενηλικιωθεί και θα μείνω έτσι έστω κι αν ζήσω εξήντα χρόνια. Εγώ γέλασα τότε με την καρδιά μου: είναι φανερό πως έχει άδικο: γιατί, τι σόι μικρό παιδί είμαι γω; Ένα μονάχα είναι αλήθεια· πραγματικά, δε μ' αρέσει να βρίσκουμαι με μεγάλους, με κόσμο, με ηλικιωμένους—κι αυτό το 'χω παρατηρήσει από καιρό—δε μ' αρέσει γιατί δεν ξέρω πώς να φερθώ μαζί τους. Ό,τι κι αν μου λένε, όσο καλοί κι αν είναι μαζί μου, εγώ πάντοτε, δεν ξέρω γιατί, στεναχωριέμαι, κι είμαι τρομερά χαρούμενος όταν μπορώ να το σκάσω και να πάω στους φίλους μου και φίλοι μου ήταν πάντοτε τα παιδιά, μα όχι γιατί και γω ήμουν μικρό παιδί, μα απλώς και μόνο γιατί κάτι με τραβούσε κοντά τους. Όταν, στην αρχή ακόμα της ζωής μου στο χωριό—τότε που πήγαινα μονάχος μου στο βουνό να μελαγχολήσω—όταν, περιδιαβάζοντας μόνος μου, άρχισα να τα συναντάω καμιά φορά ιδιαίτερα τα μεσημέρια σαν σκολάγανε, όλο κείνο το πολυθόρυβο σμάρι, όλα κείνα τα παιδιά που τρέχανε με τις μικρές τους σάκες και τις πλάκες, με φωνές, με γέλια, με παιχνίδια, ένιωθα τότε μ' όλη μου τη ψυχή πως θέλω να βρεθώ κοντά τους. Δεν ξέρω, μα άρχισα να νιώθω ένα εξαιρετικά δυνατό, ένα ευτυχισμένο συναίσθημα, κάθε φορά που τα συναντούσα. Σταμάταγα και γελούσα από ευτυχία κοιτάζοντας τα μικρά ποδαράκια τους που τρέχαν και πεταλούδιζαν ασταμάτητα, τ' αγοράκια και τα κοριτσάκια που τρέχανε μαζί, τα γέλια και τα δάκρυα (γιατί πολλά πρόφταιναν κι όλες να τσακωθούν, να βάλουν τα κλάματα, να ξαναφιλιώσουν και να παίξουν, όσο να φτάσουν τρέχοντας απ' το σχολειό στο σπίτι) και ξέχναγα τότε όλη μου τη θλίψη. Αργότερα μάλιστα, όλα κείνα τα τρία χρόνια, μου ήταν αδύνατο να καταλάβω πώς θλίβονται και γιατί θλίβονται οι άνθρωποι. Είχα συνδέσει τη μοίρα μου με τα παιδιά. Δε λογάριαζα ποτέ ν' αφήσω το χωριό, ούτε μου πέρασε καν απ' το νου τέτοιο πράμα—πως θα ξεκινήσω καμιά φορά και θα 'ρθω εδώ στη Ρωσία. Είχα την εντύπωση πως θα μείνω για πάντα εκεί, είδα όμως επιτέλους πως ο Σνάντερ δεν μπορούσε βέβαια να με συντηρεί επ' άπειρον κι εξάλλου μεσολάβησε και μια υπόθεση που φαίνεται να 'ναι τόσο σπουδαία ώστε ο Σνάντερ μου είπε ο ίδιος να βιαστώ και να φεύγω κι απάντησε αυτός ο ίδιος για λογαριασμό μου. Έχω σκοπό να εξακριβώσω περί τίνος ακριβώς πρόκειται και θα συμβουλευτώ κάνα δυο ανθρώπους. Μπορεί η μοίρα μου ν' αλλάξει εντελώς, όλ' αυτά ωστόσο δεν έχουν σημασία κι ούτε είναι το κυριότερο. Το κυριότερο είναι πως απ' τα τώρα κιόλας έχει αλλάξει όλη μου η ζωή. Έχω αφήσει πολλά κει κάτω, πάρα πολλά. Όλα χάθηκαν. Καθόμουν στο βαγόνι και σκεφτόμουν: «Τώρα πάω στους ανθρώπους· ίσως-ίσως να μην

ξέρω τίποτα· ωστόσο αρχίζει για μένα μια καινούργια ζωή». Αποφάσισα να εκπληρώσω την αποστολή μου τίμια και σταθερά. Με τους ανθρώπους, ίσως να πλήξω και να στεναχωρηθώ. Για κάθε ενδεχόμενο αποφάσισα να 'μαι μ' όλους ευγενικός κι ειλικρινής· γιατί βέβαια κανένας δε θα μου ζητήσει τίποτα περισσότερο. Μπορεί και δω να με θεωρήσουν μικρό παιδί—ας με θεωρήσουν! Επίσης, δεν ξέρω γιατί, όλοι μ' έχουν για ηλίθιο· πραγματικά, κάποτε ήμουν τόσο άρρωστος που έμοιαζα, είν' αλήθεια, με ηλίθιο· μα τι σόι ηλίθιος είμαι τώρα μια και το καταλαβαίνω ο ίδιος πως με θεωρούν ηλίθιο; Μπαίνω κάπου και σκέφτομαι: «Να, αυτοί με θεωρούν ηλίθιο, ωστόσο εγώ είμαι έξυπνος και κείνοι δεν το παίρνουν είδηση...» Συχνά μου περνάει αυτή η σκέψη. Όταν στο Βερολίνο πήρα από κει κάτω μερικά μικρά γράμματα που είχαν προφτάσει κι όλες να μου γράψουν τα παιδιά, τότε μονάχα το κατάλαβα πόσο τ' αγαπούσα. Σφίγγεται η καρδιά σου σαν παίρνεις το πρώτο γράμμα! Πόση ήταν η θλίψη τους σαν μ' αποχαιρετούσαν! Ένα μήνα πριν φύγω, είχαν αρχίσει κιόλας να με κατευοδώνουν: «Léon s' en va, Léon s' en va pour toujours» («Ο Λεόν φεύγει, ο Λεόν φεύγει για πάντα!») Κάθε βράδυ μαζευόμασταν σαν και πρώτα κοντά στον καταρράχτη κι όλο μιλάγαμε για το πώς θα χωρίσουμε. Ώρες-ώρες, ήταν το ίδιο εύθυμα όπως και πριν μονάχα σα χωρίζαμε για να πάμε για ύπνο, τα παιδιά άρχιζαν να μ' αγκαλιάζουν δυνατά και θερμά, πράμα που δε συνέβαινε πριν. Μερικά έρχονταν για μια στιγμή και με βλέπανε κρυφά, ένα-ένα, μόνο και μόνο για να μ' αγκαλιάσουν και να με φιλήσουν σα θα 'μασταν μόνοι, όχι μπροστά στους άλλους. Όταν ήρθε η μέρα να φύγω, όλα τα παιδιά, όλα μαζεμένα, με ξεπροβόδισαν ως το σταθμό. Ο σιδηροδρομικός σταθμός ήταν κάπου ένα βέρσι μακριά απ' το χωριό μας. Συγκρατιόνταν για να μην κλάψουν, ήταν όμως πολλά παιδιά που δεν τα καταφέρανε να κρατήσουν τα δάκρυά τους και κλαίγανε δυνατά, ιδιαίτερα τα κοριτσάκια. Βιαζόμασταν για να μην αργήσουμε, ήταν όμως και παιδιά που ξέφευγαν ξάφνου απ' το σμάρι τους κι ορμάγανε σε μένα, εκεί καταμεσίς του δρόμου, και μ' αγκάλιαζαν με τα μικρά τους τα χεράκια και με φιλούσαν και μας καθυστερούσαν όλους· και μεις, μόλο που βιαζόμασταν, όλο και σταματάγαμε ωστόσο και περιμέναμε ώσπου να μ' αποχαιρετήσουν. Όταν έκατσα στο βαγόνι και το τρένο ξεκίνησε, όλα τα παιδιά μου φωνάζανε «ζήτω!» και πολλήν ώρα στέκονταν εκεί, ώσπου πια χάθηκε απ' τα μάτια τους το τρένο. Και γω επίσης τα κοίταξα... Ακούστε, όταν πρωτομπήκα δω μέσα και κοίταξα τ' αξιαγάπητα πρόσωπά σας—πρέπει να ξέρετε πως τώρα κοιτάζω με μεγάλη προσοχή τα πρόσωπα—κι άκουσα τα πρώτα σας λόγια, ένιωσα για πρώτη φορά από τότε να ξαλαφρώνει η ψυχή μου. Πριν από λίγο σκέφτηκα μάλιστα πως ίσως και στ' αλήθεια να 'μαι απ' τους τυχερούς· γιατί το ξέρω πως δεν είναι και τόσο εύκολο να συναντήσει κανείς ανθρώπους που να τους αγαπήσει απ' την πρώτη στιγμή, ενώ εγώ, μόλις βγήκα απ' το βαγόνι, σας συνάντησα. Το ξέρω πολύ καλά πως είναι ντροπή να μιλάει κανείς για τα αισθήματά του έτσι μπροστά σ' όλους, να όμως που εσάς, σας λέω τι νιώθω και δε ντρέπομαι. Δύσκολα κάνω παρέα μ' ανθρώπους κι ίσως αργήσω να σας ξαναεπισκεφτώ. Μην το πάρετε από κακό: Δεν το 'πα γιατί δεν εκτιμώ τη φιλία σας, και μη νομίσετε πως είμαι για οποιονδήποτε λόγο πειραγμένος. Με ρωτήσατε για τα πρόσωπά σας και θέλατε να σας πω τι παρατήρησα, θα σας το πω με μεγάλη μου ευχαρίστηση. Εσείς, Αδελαιΐδα Ιβάνοβνα, έχετε ένα ευτυχισμένο πρόσωπο, κι απ' τα τρία πρόσωπα το πιο συμπαθητικό. Εκτός απ' το ότι είστε πολύ όμορφη, σας κοιτάει κανείς και σκέφτεται: «Το πρόσωπό της είναι σαν το πρόσωπο μιας καλόκαρδης αδερφής». Πλησιάζετε τα πράματα απλά κι εύθυμα, ξέρετε όμως να γνωρίζετε γρήγορα τις καρδιές των ανθρώπων. Έτσι το βλέπω εγώ το πρόσωπό σας. Και το δικό σας πρόσωπο, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, είν' επίσης υπέροχο και πολύ αξιαγάπητο, δεν αποκλείεται όμως να 'χετε κάποια κρυφή θλίψη· η ψυχή σας, χωρίς αμφιβολία, είναι αγαθότατη, δεν είστε όμως εύθυμη. Το πρόσωπό σας έχει ένα ύφος που μοιάζει με τη Μαντόνα του Χολμπάιν στη Δρέσδη. Αυτά λοιπόν για τα πρόσωπά σας· μάντεψα καλά: Γιατί σεις οι ίδιες μ' έχετε για άνθρωπο που ξέρει να μαντεύει. Για το δικό σας πρόσωπο όμως, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—γύρισε ξάφνου στη στρατηγίνα,—για το δικό σας πρόσωπο όχι μονάχα μου φαίνεται, μα είμαι απόλυτα σίγουρος πως είσαστε εντελώς παιδί σ' όλα, σ' όλα, σ' όλα τα καλά και σ' όλα τα κακά, παρά την ηλικία σας. Δεν πιστεύω να μου θυμώνετε που σας τα λέω αυτά, έτσι δεν είναι; Ξέρετε πόσο τα εκτιμώ τα παιδιά. Μη νομίσετε πως σας τα είπα όλ' αυτά τα σχετικά με τα πρόσωπά σας από αφέλεια: ω, όχι, κάθε άλλο! Δεν αποκλείεται να 'χα και γω το σκοπό μου.

VII

ΟΤΑΝ Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ σώπασε, όλες τον κοίταζαν εύθυμα, ακόμα κι η Αγλαΐα, ιδιαίτερα όμως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Να λοιπόν που τον υποβάλαμε σ' εξετάσεις!—ξεφώνισε αυτή.

— Λοιπόν, ευγενέστατες δεσποσύνες μου, νομίζατε πως θα τον παίρνατε υπό την προστασία σας, σαν κανένα απροστάτετο φτωχαδάκι, ενώ αυτός, μόλις που καταδέχτηκε να σας θεωρήσει άξιες προσοχής κι αυτό μονάχα υπό όρους: πως θα 'ρχεται σπάνια μονάχα να σας βλέπει. Να λοιπόν που την πάθαμε όλοι μας, και πιο πολύ απ' όλους ο Ιβάν Φιοντόροβιτς· γι' αυτό χαίρουμε με την καρδιά μου. Μπράβο, πρίγκηψ, μας είπαν πριν από λίγο να σας υποβάλουμε σ' εξετάσεις. Όσο για κείνα που είπατε για το πρόσωπό μου, είναι όλα αληθινότατα: Είμ' ένα παιδί και το ξέρω. Το 'ξερα και πριν μου το πείτε· εκφράσατε ίσα-ίσα τη σκέψη μου με μια μονάχα λέξη. Θεωρώ το χαρακτήρα σας απόλυτα όμοιο με το δικό μου και χαίρω πολύ γι' αυτό. Σα δυο σταγόνες νερό. Μονάχα που σεις είστε άντρας και γω γυναίκα και δεν έκανα στην Ελβετία· αυτή είναι όλη κι όλη η διαφορά.

— Μη βιάζεστε, maman,—φώναξε η Αγλαΐα.—Ο πρίγκηψ λέει πως αν έκανε όλες αυτές τις εξομολογήσεις, είχε το σκοπό του και δεν τις είπε από αφέλεια.

— Ναι, ναι,—γελούσαν οι άλλες.

— Μην ειρωνεύεστε καλές μου, μπορεί να 'ναι πιο πονηρός κι απ' τις τρεις σας. Θα δείτε. Όμως, γιατί δεν είπατε τίποτα για την Αγλαΐα, πρίγκηψ; Η Αγλαΐα περιμένει και γω περιμένω.

— Δεν μπορώ να πω τίποτα τώρα· θα σας πω αργότερα.

— Γιατί; Δεν είναι αξιοπρόσεχτη;

— Ω, ναι, αξιοπρόσεχτη· είσατε εξαιρετική καλλονή, Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Είσατε τόσο όμορφη που φοβάται κανείς να σας κοιτάξει.

— Αυτό ήταν όλο; Κι ο χαρακτήρας της;—επέμενε η στρατηγίνα.

— Την ομορφιά είναι δύσκολο να την κρίνει κανείς. Δεν έχω προετοιμαστεί ακόμα. Η ομορφιά είναι αίνιγμα.

— Αυτό σημαίνει πως βάλατε στην Αγλαΐα ένα αίνιγμα,—είπε η Αδελαΐδα.—Άντε λύσ' το να σε δω, Αγλαΐα. Κι είναι όμορφη, πρίγκηψ; Δεν είναι όμορφη;

— Εξαιρετικά όμορφη!—απάντησε με θέρμη ο πρίγκιπας και κοίταξε συνεπαρμένος την Αγλαΐα· — σχεδόν σαν τη Ναστάσια Φιλίποβνα, μόλο που το πρόσωπο είναι εντελώς διαφορετικό!

Όλες κοιτάχτηκαν απορεμένες.

— Σαν ποιά-α-α;—έσυρε τη φωνή της η στρατηγίνα.—Σαν τη Ναστάσια Φιλίποβνα; Πού την είδατε τη Ναστάσια Φιλίποβνα; Ποια Ναστάσια Φιλίποβνα;

— Πριν από λίγο ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έδειξε στον Ιβάν Φιοντόροβιτς τη φωτογραφία της.

— Πώς; Έφερε στον Ιβάν Φιοντόροβιτς τη φωτογραφία της;

— Να τη δείξει. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα χάρισε στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς τη φωτογραφία της και κείνος την έφερε να του τη δείξει.

— Θέλω να τη δω!—πετάχτηκε η στρατηγίνα.—Πού είναι αυτή η φωτογραφία; Αν του τη χάρισε, θα πρέπει να την έχει μαζί του, κι αυτός σίγουρα είναι ακόμα στο γραφείο. Τις Τετάρτες έρχεται πάντα να δουλέψει και ποτέ δε φεύγει πριν απ' τις τέσσερις. Να φωνάξουν αμέσως το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς! Όχι, δε φλέγουμε και τόσο απ' την επιθυμία να τον δω. Κάντε μου τη χάρη, πρίγκηψ, καλούλη μου, πηγαίνετε στο γραφείο, πάρτε του τη φωτογραφία και φέρτε την εδώ. Πέστε πως θέλουμε να τη δούμε. Σας παρακαλώ πολύ.

— Καλός είναι, μονάχα που φαίνεται υπερβολικά αφελής,— είπε η Αγλαΐα σαν έφυγε ο πρίγκιπας.

— Ναι, κάτι παραπάνω από υπερβολικά,—επιβεβαίωσε η Αλεξάνδρα,—τόσο που καταντάει και λιγάκι κωμικός.

Και η μια και η άλλη, λες και δεν έλεγαν ως το τέλος όλη τη σκέψη τους.

— Ωστόσο, τα κατάφερε μια χαρά και ξεγλίστρησε με τα πρόσωπά μας,—είπε η Αγλαΐα.—Όλες μας κολάκεψε, ακόμα και τη maman.

— Άσε, σε παρακαλώ, τις εξυπνάδες,—φώναξε η στρατηγίνα. —Δεν ήταν αυτός που με κολάκεψε, εγώ κολακεύτηκα.

— Νομίζεις πως πάσκιζε να ξεγλιστρήσει;—ρώτησε η Αδελαΐδα.

— Νομίζω πως δεν είναι και τόσο αφελής.

— Πάψε!—θύμωσε η στρατηγίνα.—Και γω σας λέω πως είσαστε πιο γελοίες απ' τον πρίγκιπα. Είναι αφελής, έχει όμως τα μυαλά του τετρακόσια, με την πιο ευγενική σημασία της λέξης εννοείται. Ακριβώς όπως και γω.

«Και βέβαια είναι κακό που μου ξέφυγε και μίλησα για τη φωτογραφία—σκεφτόταν ο πρίγκιπας πηγαίνοντας προς το γραφείο και νιώθοντας μερικές τύψεις—Όμως...ίσως και να 'κανα καλά που μου ξέφυγε και το 'πα...» Άρχισε και του πέρναγε απ' το νου μια παράξενη σκέψη που, για να λέμε την αλήθεια, δεν ήταν κι εντελώς ξεκάθαρη.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς καθόταν ακόμα στο γραφείο κι ήταν βυθισμένος στα χαρτιά του. Καθώς φαίνεται, πραγματικά τον κέρδιζε με το μόχτο του το μισθό που 'παιρνε απ' τη Ανώνυμη Εταιρεία. Έδειξε μεγάλη αμηχανία και ταραχή όταν ο πρίγκιπας του ζήτησε τη φωτογραφία και του εξήγησε πώς έγινε και μάθανε οι κυρίες γι' αυτή τη φωτογραφία.

— Ε-ε-χ! Τι σας ήρθε να φλυαρήσετε!—ξεφώνισε με θυμό και παράπονο.—Δεν καταλαβαίνετε τίποτα... Ηλίθιε!—μουρμούρισε μες απ' τα δόντια του.

— Να με συγχωρείτε, δεν το 'κανα καθόλου από σκοπού. Το 'φερε η κουβέντα. Είπα πως η Αγλαΐα είναι σχεδόν το ίδιο όμορφη σαν τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Ο Γάνια τον παρακάλεσε να του τα διηγηθεί λεπτομερέστερα· ο πρίγκιπας του τα διηγήθηκε. Ο Γάνια τον ξανακοίταξε κοροϊδευτικά.

— Σας κόλλησε βλέπω η Ναστάσια Φιλίπποβνα...—μουρμούρισε αυτός μα δεν τέλειωσε τη φράση του κι απόμεινε σκεφτικός. Ήταν φανερά ταραγμένος. Ο πρίγκιπας του θύμισε τη φωτογραφία.— Ακούστε, πρίγκηψ,—είπε ξαφνικά ο Γάνια, λες και του πέρασε μια αναπάντεχη σκέψη::—Έχω να σας ζητήσω μια μεγάλη, μια πολύ μεγάλη χάρη... Μονάχα που δεν ξέρω αλήθεια αν...

Τα 'χασε και δεν τέλειωσε τη φράση του· προσπαθούσε να πάρει μίαν απόφαση κι ήταν σάμπως να πάλευε με τον εαυτό του. Ο πρίγκιπας περίμενε σωπαίνοντας. Ο Γάνια τον κοίταξε ακόμα μια φορά από πάνω ως κάτω μ' ένα εξεταστικό, επίμονο βλέμμα.

— Πρίγκηψ,—ξανάρχισε να λέει ο Γάνια,—οι κυρίες τώρα... εξαιτίας ενός πολύ παράξενου περιστατικού... και γελοίου... και για το οποίο δε φταίω καθόλου... ε, με δυο λόγια όλ' αυτά είναι περιττά... φαίνεται πως οι κυρίες είναι λίγο θυμωμένες μαζί μου, τόσο που από αρκετόν καιρό δεν πηγαίνω στα διαμερίσματά τους χωρίς να με καλέσουν. Μου είναι τρομερά απαραίτητο να μιλήσω τώρα με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Για κάθε ενδεχόμενο έχω γράψει μερικά λόγια (στα χέρια του βρέθηκε ένα μικρό διπλωμένο χαρτάκι) και δεν ξέρω πώς να της το δώσω. Μήπως θα 'χατε την καλοσύνη, πρίγκηψ, να το δώσετε σεις, τώρα, στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα, μονάχα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα όμως, δηλαδή έτσι που να μην το δει κανείς, καταλαβαίνετε; Δεν είναι κανένα τρομερό μυστικό, σ' όλ' αυτά δεν υπάρχει τίποτα το... μα... Θα μου κάνετε αυτή τη χάρη;

— Δε μου είναι και τόσο ευχάριστο,—απάντησε ο πρίγκιπας.

— Αχ, πρίγκηψ, πρόκειται για ζήτημα εσχάτης ανάγκης!— άρχισε να παρακαλάει ο Γάνια.—Αυτή, ίσως μου απαντήσει... Πιστέψτε με, μονάχα σε μια έσχατη ανάγκη, μονάχα στην πιο έσχατη ανάγκη θα μπορούσα ν' απευθυνθώ... Με ποιον άλλο να το στείλω λοιπόν; Είναι πολύ σημαντικό. Έχει τρομερή σημασία για μένα...

Ο Γάνια φοβόταν τρομερά πως ο πρίγκιπας δε θα δεχτεί και τον κοίταζε πού και πού δειλά και ικετευτικά στα μάτια.

— Ας είναι, θα της το δώσω.

— Μονάχα να μην το δει κανείς,—τον παρακαλούσε χαρούμενος ο Γάνια,—και, ακούστε, πρίγκηψ, βασίζομαι στο λόγο της τιμής σας, έτσι;

— Δε θα το δείξω σε κανέναν,—είπε ο πρίγκιπας.

— Το σημείωμα δεν είναι σφραγισμένο, μα...—του ξέφυγε για μια στιγμή του Γάνια κι ύστερα σώπασε αμήχανος.

— Ω, δε θα το διαβάσω,—απάντησε εντελώς απλά ο πρίγκιπας, πήρε τη φωτογραφία και βγήκε απ' το γραφείο.

Ο Γάνια, μένοντας μονάχος, άρπαξε με τα χέρια το κεφάλι του.

«Μια μονάχα λέξη της και γω... και γω, μα την αλήθεια, ίσως να τα χαλάσω!»

Δεν μπορούσε πια να ξανακάτσει να δουλέψει απ' την ταραχή και την ανυπομονησία του κι άρχισε να κόβει βόλτες απ' τη μια γωνιά του γραφείου στην άλλη.

Ο πρίγκιπας άφησε το Γάνια συλλογισμένος. Του 'χε κάνει δυσάρεστη εντύπωση η αποστολή που του αναθέσανε, του 'χε κάνει δυσάρεστη εντύπωση πως ο Γάνια έστειλε σημείωμα στην Αγλαΐα.

Όμως, δυο δωμάτια πριν απ' το σαλόνι, σταμάτησε ξαφνικά, σα να θυμήθηκε κάτι κοίταξε, γύρω του, πλησίασε στο παράθυρο, πιο κοντά στο φως κι άρχισε να κοιτάει τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.

Λες κι ήθελε να μαντέψει κάτι που κρυβότανε σε κείνο το πρόσωπο και που του 'χε κάνει εντύπωση πριν λίγη ώρα. Η προηγούμενη εκείνη εντύπωση δεν τον είχε αφήσει ούτε μια στιγμή σχεδόν, και τώρα σάμπως να βιαζότανε να την επαληθεύσει. Αυτό το ασυνήθιστο πρόσωπο, εξαιτίας της ομορφιάς του κι εξαιτίας ενός κάτι άλλου του 'κανε τώρα ακόμα μεγαλύτερη εντύπωση. Λες κι υπήρχαν σ' αυτό το πρόσωπο μια απέραντη περηφάνια και περιφρόνηση, σχεδόν μίσος, και ταυτόχρονα κάτι το εύπιστο, κάτι το καταπληκτικά απλόκαρδο. Αυτές οι δυο αντιθέσεις γεννούσαν μέσα σου κάτι σχεδόν σαν οίχτο, όταν κοιτάζεις αυτά τα χαρακτηριστικά. Αυτή η εκτυφλωτική ομορφιά ήταν, μπορεί να πει κανείς, ανυπόφορη, μια ομορφιά χλομού προσώπου, με σχεδόν βουλιαγμένα μάγουλα και φλογισμένα μάτια. Παράξενη ομορφιά! Ο πρίγκιπας έμεινε κοιτάζοντας κάπου ένα λεπτό, ύστερα ξαφνικά συνήλθε, κοίταξε γύρω του, έφερε βιαστικά τη φωτογραφία στα χείλη του και τη φίλησε. Όταν σ' ένα λεπτό μπήκε στο σαλονάκι, το πρόσωπό του ήταν τελείως ήρεμο. Μόλις όμως μπήκε στην τραπεζαρία (που ήταν ένα δωμάτιο πριν απ' το σαλονάκι) παραλίγο να 'πεφτε πάνω του η Αγλαΐα που 'βγαινε κείνη τη στιγμή απ' την πόρτα. Ήταν μόνη

της.

— Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς με παρακάλεσε να σας δώσω αυτό,—είπε ο πρίγκιπας δίνοντάς της το σημείωμα.

Η Αγλαΐα σταμάτησε, πήρε το σημείωμα και κοίταξε κάπως παράξενα τον πρίγκιπα. Δεν υπήρχε ούτε η παραμικρή αμηχανία στο βλέμμα της, μονάχα φάνηκε σάμπως ν' απορεί λιγάκι, μα κι αυτή ακόμα η απορία φαινότανε ν' αναφέρεται μονάχα στον πρίγκιπα. Η Αγλαΐα με το βλέμμα που του 'ριξε ήταν σάμπως να του ζητούσε εξηγήσεις—πώς έγινε και βρέθηκε μαζί με το Γάνια σ' αυτή την υπόθεση;—Και τις απαιτούσε αυτές τις εξηγήσεις ήρεμα και αφ' υψηλού. Μείναν έτσι δυο-τρία δευτερόλεπτα ο ένας απέναντι στον άλλον. Τελικά, φάνηκε—μόλις-μόλις—ένα κάτι τόσο δα ειρωνικό στο πρόσωπό της, μισοχαμογέλασε και πέρασε από μπροστά του.

Η στρατηγίνα κοίταξε αρκετή ώρα τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, σιωπηλά, με κάποια σκιά περιφρόνησης· κρατούσε τη φωτογραφία μπροστά της, με το τεντωμένο χέρι της, έχοντάς την απομακρύνει υπερβολικά και με πολλή πόζα απ' τα μάτια.

— Ναι, όμορφη είναι,—πρόφερε επιτέλους,—πολύ μάλιστα. Την έχω δει δυο φορές, από μακριά όμως. Ωστε λοιπόν μια τέτοια ομορφιά εκτιμάτε;—γύρισε στον πρίγκιπα.

— Ναι... τέτοια...—απάντησε ο πρίγκιπας με κάποια προσπάθεια.

— Δηλαδή μια τέτοια ακριβώς;

— Μια τέτοια ακριβώς.

— Για ποιο λόγο;

—Σ' αυτό το πρόσωπο... υπάρχει... φαίνεται να 'χει υποφέρει πολύ...—πρόφερε ο πρίγκιπας σα να του ξέφυγε, σα ναμίλαγε στον εαυτό του κι όχι για ν' απαντήσει στην ερώτηση.

— Εδώ που τα λέμε, μπορεί να λέτε σάχλες,—έκανε η στρατηγίνα αποφασιστικά, και με μια περιφρονητική κίνηση πέταξε τη φωτογραφία στο τραπέζι. Η Αλεξάνδρα την πήρε· πλησίασε κι η

Αδελαΐδα· άρχισαν κι οι δυο τους να κοιτάνε τη φωτογραφία. Κείνη τη στιγμή η Αγλαΐα ξαναγύρισε στο σαλονάκι.

— Πόση δύναμη!—ξεφώνισε ξάφνου η Αδελαΐδα έχοντας καρφώσει άπληστα τα μάτια της στη φωτογραφία πάνω απ' τον ώμο της αδερφής της.

— Πού; Ποια δύναμη;—ρώτησε απότομα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Μια τέτοια ομορφιά είναι δύναμη,—είπε με θέρμη η Αδελαΐδα.—Με μια τέτοια ομορφιά μπορεί κανείς ν' αναποδογυρίσει τον κόσμο.—Ξεμάκρυνε σκεπτική και πήγε στο καβαλέτο της. Η Αγλαΐα κοίταξε τη φωτογραφία κάπως απρόσεχτα, μισόκλεισε τα μάτια, φούσκωσε το κάτω της χειλάκι, ξεμάκρυνε κι έκατσε παράμερα, σταυρώνοντας τα χέρια της.

Η στρατηγίνα χτύπησε το κουδούνι.

— Να φωνάξεις εδώ το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, είναι στο γραφείο,—διάταξε τον υπηρέτη που μπήκε.

— Maman!—ξεφώνισε η Αλεξάνδρα με κάποιο ιδιαίτερο νόημα.

— Θέλω να του πω δυο λόγια, και να μην ανακατεύεσαι!— την έκοψε αμέσως η στρατηγίνα προλαβαίνοντας κάθε αντίρρηση. Ήταν φανερό πως είχε νευριάσει.—Βλέπετε, πρίγκηψ, εδώ στο σπίτι μας είμαστε όλο μυστικά τώρα τελευταία. Όλο μυστικά! Έτσι πρέπει, λέει, είναι ένα είδος ετικέτας, πολύ ανόητα όλ' αυτά. Κι αυτό σε μιαν υπόθεση όπου περισσότερο από καθετί χρειάζεται ειλικρίνεια, φως και τιμιότητα. Μπαίνουν στα σκαριά κάτι γάμοι, δε μ' αρέσουν αυτοί οι γάμοι...

— Maman, τι σας ήρθε;—βιάστηκε και πάλι να τη σταματήσει η Αλεξάνδρα.

— Γιατί ανησυχείς, αγαπητή μου; Μήπως τάχα και σένα σ' αρέσουν; Όσο για το ότι ακούει ο πρίγκιπας, τι πειράζει; Είμαστε φίλοι. Εγώ και κείνος τουλάχιστον. Ο Θεός γυρεύει ανθρώπους, καλούς φυσικά· οι κακοί κι οι ιδιότροποι δεν του χρειάζονται· οι ιδιότροποι ιδιαίτερα που σήμερα αποφασίζουν το ένα κι αύριο λένε το άλλο. Καταλαβαίνετε, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα; Αυτές εδώ, πρίγκηψ, λένε πως είμαι ιδιότροπη, εγώ ωστόσο ξέρω να διακρίνω. Γιατί το κυριότερο είν' η καρδιά κι όλα τ' άλλα είναι ανοησίες. Φυσικά, χρειάζεται και το μυαλό... ίσως-ίσως μάλιστα το μυαλό να 'ναι το κυριότερο. Μη χαμογελάς, Αγλαΐα, δεν αντιφάσκω: μια ανόητη με καρδιά και χωρίς μυαλό είναι το ίδιο δυστυχησμένη ανόητη, όσο και μια ανόητη με μυαλό και δίχως καρδιά. Παλιά αλήθεια αυτή. Να, εγώ είμαι μια ανόητη με καρδιά χωρίς μυαλό και συ μια ανόητη με μυαλό χωρίς καρδιά. Κι είμαστε κι οι δυο μας δυστυχησμένες, κι υποφέρουμε κι οι δυο μας το ίδιο.

— Μα τι σας κάνει πια κι είσατε τόσο δυστυχησμένη, maman!—δεν κρατήθηκε κι είπε η Αδελαΐδα που μονάχα αυτή απ' όλη την παρέα, φαινότανε να μην έχει χάσει το κέφι της.

— Πρώτα-πρώτα οι μορφωμένες κόρες μου,—είπε κοφτά η στρατηγίνα,—κι επειδή αυτό και μόνο είν' αρκετό, δεν υπάρχει λόγος να επεκταθούμε. Αρκετά φλυαρήσατε. Θα δούμε πώς θα τα καταφέρετε σεις οι δυο (την Αγλαΐα δεν τη λογαριάζω) να ξεμπλέξετε με το μυαλό και τη φλυαρία σας κι αν θα 'στε σεις, Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, ευτυχησμένη με τον αξιότιμο κύριό σας... Α!—έκανε βλέποντας το Γάνια που έμπαινε:—να που μπαίνει κι άλλος ένας γαμήλιος σύνδεσμος. Χαίρετε!— απάντησε στην υπόκλιση του Γάνια, χωρίς να του πει να καθίσει.—Πρόκειται να έλθετε εις γάμον;

— Εις γάμον;... Πώς;... Σε ποιο γάμο;—τραύλιζε τρομερά σαστισμένος ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Τα 'χε εντελώς χαμένα.

— Σας ρωτάω αν παντρεύεστε, αν σας αρέσει περισσότερο αυτή η έκφραση.

— Ο-όχι...εγώ...όχι,—είπε ψέματα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και κατακοκκίνισε απ' τη ντροπή του. Έριξε μια φευγαλέα ματιά στην Αγλαΐα που καθόταν παράμερα και βιάστηκε αμέσως να κοιτάξει αλλού. Η Αγλαΐα τον κοίταζε ψυχρά, επίμονα και ήρεμα· είχε καρφώσει πάνω του τη ματιά της και παρακολουθούσε τη σαστισμάρα του.

— Όχι; Είπατε όχι;—ρώταγε επίμονα η αδυσώπητη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Φτάνει, θα το θυμάμαι πως σήμερα, την Τετάρτη το πρωί, όταν σας ρώτησα, μου απαντήσατε «όχι» τι έχουμε σήμερα; Τετάρτη;

— Τετάρτη νομίζω, mama, —απάντησε η Αδελαΐδα.

— Ποτές τους δεν ξέρουν τι μέρα είναι. Πόσες του μηνός;

— Είκοσι εφτά, απάντησε ο Γάνια.

— Είκοσι εφτά; Αυτό είναι πολύ καλό από ορισμένη άποψη. Χαίρετε· αν δεν κάνω λάθος έχετε πολλή δουλειά, και γω είναι ώρα να ντύνομαι και να φεύγω· πάρτε τη φωτογραφία σας. Τους χαιρετισμούς μου στη δυστυχισμένη Νίνα Αλεξάντροβνα. Χαίρετε, καλούλη μου πρίγκηψ! Να μας έρχεσαι συχνότερα και γω θα περάσω επίτηδες απ' τη γριά τη Μπελοκόνσκαγια να της πω για σένα. Και, ακούστε, καλέ μου: Πιστεύω πως ο Θεός σας έφερε απ' την Ελβετία στην Πετρούπολη μόνο και μόνο για μένα. Μπορεί να σας τύχουν κι άλλες υποθέσεις, πρωταρχικά ωστόσο για μένα σας έστειλε. Ο Θεός έτσι ακριβώς που τα λέω τα υπολόγισε. Γεια σας, αγαπητοί μου. Αλεξάνδρα, έλα μια στιγμή στο δωμάτιό μου, καλή μου.

Η στρατηγίνα βγήκε. Ο Γάνια, εξουθενωμένος, χαμένος, όλος θυμό και μίσος, πήρε απ' το τραπέζι τη φωτογραφία και γύρισε στον πρίγκιπα χαμογελώντας στραβά.

— Πρίγκηψ, πάω σπίτι τώρα. Αν δεν αλλάξατε γνώμη και μείνετε σε μας, τότε να σας πάω ως εκεί γιατί δεν ξέρετε ούτε τη διεύθυνση.

— Περιμένετε, πρίγκηψ,—είπε η Αγλαΐα και σηκώθηκε ξαφνικά απ' την πολυθρόνα της,—θέλω να μου γράψετε κάτι στο λεύκωμά μου. Ο μπαμπάς είπε πως είστε καλλιγράφος. Θα σας το φέρω τώρα αμέσως.

Και βγήκε.

— Χαίρετε, πρίγκηψ, και γω φεύγω,—είπε η Αδελαΐδα, του 'σφιξε δυνατά το χέρι, του χαμογέλασε ευπροσήγορα και στοργικά και βγήκε· το Γάνια ούτε τον κοίταξε.

— Εσείς,—έτριξε τα δόντια του ο Γάνια βάζοντάς τα ξαφνικά με τον πρίγκιπα μόλις βγήκαν όλες,—εσείς είστε που κάτσατε και τους τα είπατε όλα χαρτί και καλαμάρι πως παντρεύομαι!— τραύλιζε βιαστικά, μισοψιθυρίζοντας, με λυσσασμένο πρόσωπο και στα μάτια του άστραφτε το μίσος:—Είστε ένας αδιάντροπος κουτσομπόλης!

— Σας βεβαιώ πως κάνετε λάθος, απάντησε ήρεμα κι ευγενικά ο πρίγκιπας.—Ούτε το 'ξερα καν πως παντρεύεστε.

— Ακούσατε πριν που ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έλεγε πως σήμερα το βράδυ όλα θα πάρουν τέλος στις Ναστάσιας Φιλίποβνας και κάτσατε και το είπατε! Λέτε ψέματα! Από πού μπορούσαν να το

μάθουν; Ποιος που να πάρει ο διάλογος, ποιος θα μπορούσε να τους το προφτάσει εκτός από σας; Μήπως τάχα η γριά δε μου 'κανε υπαινιγμό;

— Εσείς είστε σε θέση να ξέρετε καλύτερα ποιος τους το πρόφτασε μια και σας φαίνεται πως σας κάνανε υπαινιγμό, εγώ όμως δεν είπα λέξη για όλ' αυτά.

— Το δώσατε το σημείωμα; Η απάντηση,—τον διέκοψε με πυρετώδη ανυπομονησία ο Γάνια. Μα κείνην ακριβώς τη στιγμή γύρισε η Αγλαΐα κι ο πρίγκιπας δεν πρόφτασε ν' απαντήσει τίποτα.

— Ορίστε, πρίγκηψ,—είπε η Αγλαΐα βάζοντας στο τραπεζάκι το λεύκωμά της,—διαλέξτε τη σελίδα και γράψτε μου κάτι. Ορίστε και μια πένα, είναι κατακαίνουργια. Πειράζει που 'ναι ατσαλένια; Άκουσα πως οι καλλιγράφοι δε γράφουν μ' ατσαλένιες πένες.

Μιλώντας με τον πρίγκιπα, λες και δεν το πρόσεχε καθόλου πως ο Γάνια ήταν εκεί. Μα όσο ο πρίγκιπας διόρθωνε την πένα, έψαχνε να βρει τη σελίδα κι ετοιμαζόταν, ο Γάνια πλησίασε στο τζάκι όπου στεκόταν η Αγλαΐα, κοντά στον πρίγκιπα, δεξιά του, και με τρεμάμενη, διακεκομμένη φωνή, της είπε σχεδόν στ' αυτί:

— Μια λέξη, μια μονάχα λέξη σας κι έχω σωθεί.

Ο πρίγκιπας γύρισε γρήγορα και τους κοίταξε. Το πρόσωπο του Γάνια ήταν απελπισμένο· φαινόταν πως τα 'χε προφέρει κείνα τα λόγια χωρίς να το σκεφτεί, παίζοντάς τα όλα για όλα. Η Αγλαΐα τον κοίταξε μερικά δευτερόλεπτα με την ίδιαν ακριβώς ήρεμη απορία που 'χε κοιτάξει πριν τον πρίγκιπα και θα 'λεγε κανείς πως αυτή η ήρεμη απορία της, αυτή η έκπληξη, σάμπως να της ήταν απόλυτα αδύνατο να καταλάβει τι της λένε, ήτανε κείνη τη στιγμή για το Γάνια πιο τρομερή απ' την πιο έντονη περιφρόνηση.

— Τι να γράψω λοιπόν;—ρώτησε ο πρίγκιπας.

— Θα σας το υπαγορέψω τώρ' αμέσως,—είπε η Αγλαΐα γυρίζοντας σ' αυτόν.—Είστε έτοιμος; Γράψτε λοιπόν: «Δεν κάνω παζάρια». Τώρα βάλτε την ημερομηνία. Για να το δω.

Ο πρίγκιπας της έδωσε το λεύκωμα.

— Υπέροχα! Είναι καταπληκτικό· έχετε θαυμάσιο γραφικό χαρακτήρα! Σας ευχαριστώ. Χαίρετε, πρίγκηψ... Σταθείτε,— πρόστεσε αυτή, σα να θυμήθηκε κάτι ξαφνικά,—ελάτε μαζί μου, θέλω να σας χαρίσω ένα ενθύμιο.

Ο πρίγκιπας την ακολούθησε, μπαίνοντας όμως στην τραπεζαρία η Αγλαΐα σταμάτησε.

— Διαβάστε αυτό,—είπε δίνοντάς του το σημείωμα του Γάνια.

Ο πρίγκιπας πήρε το σημείωμα και κοίταξε κατάπληχτος τη Αγλαΐα.

— Μα αφού το ξέρω πως δεν το διαβάσατε και δεν μπορεί να είστε έμπιστος αυτού του ανθρώπου. Διαβάστε, θέλω να το διαβάσετε.

Το σημείωμα ήταν φανερό πως ήταν γραμμένο βιαστικά.

«Σήμερα θ' αποφασιστεί η μοίρα μου, ξέρετε με ποιον τρόπο. Σήμερα θ' αναγκαστώ να δώσω το λόγο μου αμετάκλητα. Δεν έχω κανένα

δικαίωμα στη συμπάθειά σας, δεν τολμώ να 'χω καμιάν ελπίδα, κάποτε όμως προφέρατε μια λέξη, μια μονάχα λέξη, κι η λέξη κείνη φώτισε όλη τη μαύρη νύχτα της ζωής μου κι έγινε για μένα φάρος. Πέστε τώρα μίαν ακόμα τέτοια λέξη—και θα με σώσετε απ' την καταστροφή! Πέστε μου μονάχα: διάλυσέ τα όλα και γω θα τα διαλύσω όλα, σήμερα κιόλας. Ω, τι σας κοστίζει να το πείτε αυτό! Σας ζητάω αυτή τη λέξη μόνο και μόνο σαν ελεημοσύνη, σα σημάδι της συμπάθειάς σας και της συμπόνιας σας για μένα και τίποτ' άλλο, τίποτ' άλλο! Μονάχα αυτό σας ζητάω, μονάχα αυτό! Δε θα τολμήσω να βάλω κατά νου καμιάν ελπίδα, γιατί είμαι ανάξιός της. Ύστερ' απ' τη λέξη σας όμως θα ξαναδεχτώ τη φτώχεια μου, θα υποφέρω με χαρά την απελπιστική μου κατάσταση. Θα ριχτώ στον αγώνα, θα 'μαι χαρούμενος ν' αγωνιστώ, θ' αναστηθώ μες στον αγώνα, με καινούργιες δυνάμεις!

Στείλτε μου λοιπόν αυτή τη λέξη του οίχτου (μονάχα οίχτου, σας ορκίζομαι!) Μη θυμώσετε με το θράσος ενός απελπισμένου, μην του θυμώσετε που τόλμησε να κάνει μια τελευταία προσπάθεια, σαν τον πνιγμένο, για να σωθεί απ' την καταστροφή.

Γ. Ι»

— Ο άνθρωπος αυτός,—είπε κοφτά η Αγλαΐα όταν ο πρίγκιπας διάβασε το σημείωμα,—με βεβαιώνει πως η λέξη «δ ι α λ ύ σ τ ε τ α ό λ α», δε θα με εκθέσει και δε θα με υποχρεώσει σε τίποτα και μου δίνει ο ίδιος, όπως βλέπετε, έγγραφη εγγύηση μ' αυτό εδώ το σημείωμα. Προσέξτε με πόση αφέλεια βιάστηκε να υπογραμμίσει μερικές λεξούλες και πόσο εύκολα προδίνεται η κρυφή του σκέψη. Εξάλλου, το ξέρει, πολύ καλά πως αν τα διέλυε όλα, αυτός ο ίδιος, μονάχος του, χωρίς να περιμένει να του το πω εγώ και μάλιστα χωρίς να μου κάνει λόγο για όλ' αυτά, χωρίς καμιάν ελπίδα ως προς εμένα, τότε εγώ θ' άλλαζα τα αισθήματά μου απέναντι του και ίσως να γινόμουν φίλη του. Αυτό το ξέρει στα σίγουρα! Η ψυχή του όμως είναι βρόμικη: το ξέρει μα δεν το παίρνει απόφαση· το ξέρει κι ωστόσο γυρεύει εγγυήσεις. Δεν είναι σε θέση να το πάρει απόφαση απλώς και μόνο πιστεύοντας σε μένα. Θέλει να του δώσω μίαν ελπίδα σχετικά με μένα σ' αντάλλαγμα των εκατό χιλιάδων. Όσο για την προηγούμενη λέξη που γι' αυτήν κάνει λόγο στο σημείωμα και που δήθεν φώτισε τη ζωή του, είν' ένα θρασύτατο ψέμα του. Απλώς και μόνο, μια φορά, τον λυπήθηκα. Είναι όμως θρασύς κι αδιάντροπος: αμέσως τότε του πέρασε η ιδέα πως υπάρχει μια δυνατότητα ελπίδας. Αυτό το 'χα καταλάβει από τότε. Από τότε άρχισε να μου στήνει παγίδες. Το ίδιο κάνει και τώρα. Όμως, αρκετά· πάρτε το σημείωμα και να του το δώσετε πίσω, αμέσως μόλις βγείτε απ' το σπίτι μας, όχι νωρίτερα, αυτό εννοείται.

— Και τι να του πω σ' απάντηση;

— Τίποτα φυσικά. Αυτή είναι η καλύτερη απάντηση. Μα σεις... ώστε λοιπόν θέλετε να μείνετε σπίτι του;

— Μου το σύστησε πριν ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς,—είπε ο πρίγκιπας.

— Τότε να φυλάγεστε απ' αυτόν, σας προειδοποιώ· τώρα πια δε θα σας το συχωρέσει που θα του επιστρέψετε το σημείωμα.

Η Αγλαΐα έσφιξε απαλά το χέρι του πρίγκιπα και βγήκε. Το πρόσωπό της ήταν σοβαρό και

σκυθρωπό, ούτε χαμογέλασε καν όταν κούνησε το κεφάλι της στον πρίγκιπα αποχαιρετώντας τον.

— Τώρ' αμέσως, ένα λεπτό να πάρω το μπογαλάκι μου και φεύγουμε,—είπε ο πρίγκιπας στο Γάνια.

Ο Γάνια χτύπησε το πόδι του ανυπόμονα. Το πρόσωπό του μαύρισε μάλιστα απ' τη λύσσα του. Τέλος, βγήκαν κι οι δυο στο δρόμο, ο πρίγκιπας με το μπογαλάκι του στο χέρι.

— Η απάντηση; Η απάντηση;—του ρίχτηκε ο Γάνια.—Τι σας είπε; Της δώσατε το γράμμα;

Ο πρίγκιπας του 'δωσε σιωπηλός το σημείωμά του. Ο Γάνια απόμεινε σύζυλος.

— Πώς; Το σημείωμα μου!—φώναξε.—Ούτε της το 'δωσε καν! Ω, έπρεπε να το 'χα μαντέψει! Ω, κατα-ρ-ρ-ρα-μένε... Τώρα εξηγείται που δεν κατάλαβε τίποτα όταν τη ρώτησα πριν από λίγο! Μα πώς, πώς, πώς έγινε λοιπόν και δεν της το δώσατε, ω, καταρ-ρ-ραμένε...

— Να με συγχωρείτε, απεναντίας, τα πράματα ήρθαν έτσι που μπόρεσα να της το δώσω αμέσως το σημείωμα, μόλις το 'χα πάρει από σας κι ακριβώς όπως με είχατε παρακαλέσει. Το σημείωμα ξαναβρέθηκε στα χέρια μου γιατί τώρα μόλις μου το ξανάδωσε πίσω η Αγλαΐα Ιβάνοβνα.

— Πότε; Πότε;

— Μόλις τέλειωσα τη φράση μου στο λεύκωμα και με φώναξε να πάω μαζί της. (Δεν τ' ακούσατε;) Μπήκαμε στην τραπεζαρία και κει μου 'δωσε το σημείωμα, μου 'πε να το διαβάσω κι ύστερα μου 'πε να σας το επιστρέψω.

— Να το δια-βά-σε-τε;—φώναξε ο Γάνια και σχεδόν ξελαρυγγιάστηκε.—Να το διαβάσετε! Το διαβάσατε;

Και ξαναστάθηκε σαν κεραυνόπληχτος καταμεσίς στο πεζοδρόμιο κι ήταν τόση η έκπληξή του που απόμεινε με το στόμ' ανοιχτό.

— Ναι, το διάβασα, τώρα μόλις.

— Κι αυτή η ίδια, η ίδια σας το 'δωσε να το διαβάσετε; Η ίδια;

— Η ίδια και πιστέψτε με πως δε θα το διάβαζα ποτέ χωρίς την εντολή της.

Ο Γάνια έμεινε για ένα λεπτό σιωπηλός και κάτι προσπαθούσε να σκεφτεί με μια βασανιστική, προσπάθεια, ξάφνου όμως ξεφώνισε:

— Δεν είναι δυνατό! Δεν είναι δυνατό να σας είπε να το διαβάσετε. Λέτε ψέματα! Μονάχος σας το διαβάσατε!

— Σας λέω την αλήθεια,—απάντησε ο πρίγκιπας με τον προηγούμενο, εντελώς ατάραχο τόνο του,— και, πιστέψτε με, λυπάμαι πολύ που όλ' αυτά σας κάνουν τόσο δυσάρεστη εντύπωση.

— Μα, δυστυχισμένε, θα σας είπε τουλάχιστον και κάτι άλλο; Κάτι θα σας απάντησε, έτσι δεν είναι;

— Ναι, φυσικά.

— Μα μιλείστε λοιπόν, μιλείστε ω, που να πάρει ο διάολος!... Κι ο Γάνια χτύπησε δυο φορές το δεξί

του πόδι στο πεζοδρόμιο. (Φορούσε γαλότσες).

— Μόλις το διάβασα, μου είπε πως της στήνετε παγίδα· πως θα θέλατε να την εκθέσετε έτσι ώστε να πάρετε απ' αυτήν μιαν ελπίδα και στηριγμένος σ' αυτή την ελπίδα να τα χαλάσετε με το αζημίωτο με την άλλη ελπίδα των εκατό χιλιάδων. Πως αν το κάνατε αυτό χωρίς να μπείτε σε παζάρια μαζί της, αν τα χαλάγατε όλα μονάχος σας χωρίς να της γυρέψετε απ' τα πριν εγγυήσεις, τότε αυτή, μπορεί να γινόταν και φίλη σας. Αυτά είναι όλα νομίζω. Α, ναι, είναι και τούτο: Όταν τη ρώτησα, αφού είχα πάρει κι όλες το σημείωμα, ποια είναι λοιπόν η απάντησή της;— τότε μου είπε πως η καλύτερη απάντηση θα 'ταν να μην σας δώσει καμιάν απάντηση—νομίζω πως έτσι το είπε, να με συγχωρείτε αν ξέχασα την ακριβή της έκφραση και σας το μεταδίνω όπως το κατάλαβα.

Το Γάνια τον έπιασε ένας ανείπωτος θυμός κι η λύσσα του ξέσπασε χωρίς συγκρατημό:

— Α! ώστε έτσι λοιπόν!—είπε τρίζοντας τα δόντια του.— Όστε λοιπόν τα σημειώματά μου τα πετάνε απ' το παράθυρο, ε; Α! Δεν κάνει παζάρια—ε, λοιπόν εγώ θα κάνω! Και θα δούμε! Δεν είπα ακόμα την τελευταία μου λέξη... θα δούμε! Θα της τα σφίξω εγώ τα λουριά!

Σφιγγόταν, χλόμιαζε, άφριζε· φοβέριζε με τη γροθιά του. Προχώρησαν έτσι αρκετά βήματα. Τον πρίγκιπα δεν τον υπολόγιζε καθόλου, λες κι ήταν μόνος του στο δωμάτιό του, γιατί τον θεωρούσε εντελώς αμελητέα ποσότητα. Ξάφνου όμως κάτι σκέφτηκε και συνήλθε.

— Μα πώς έγινε λοιπόν,—γύρισε ξάφνου στον πρίγκιπα—με ποιον τρόπο τα καταφέρατε (ηλίθιε! πρόσθεσε μέσα του), πώς έγινε και γίνατε τόσο έμπιστος δυο ώρες μόλις μετά την πρώτη γνωριμία σας; Πώς έγινε;

Σ' όλα τα βάσανά του, το μόνο που έλειπε ως τώρα ήταν η ζήλια. Και τώρα να που τον δάγκασε κι αυτή ίσα στην καρδιά.

— Αυτό πια δε θα μπορέσω να σας το εξηγήσω,—απάντησε ο πρίγκιπας.

Ο Γάνια τον κοίταξε με μίσος:

— Μήπως σας κάλεσε στην τραπεζαρία για να σας χαρίσει την εμπιστοσύνη της; Γιατί κάτι σκόπευε να σας χαρίσει, έτσι δεν είναι;

— Δεν μπορώ να δώσω άλληνη εξήγηση παρά μονάχα αυτήν.

— Μα για ποιο λόγο, που να πάρει ο διάολος! Τι τους κάνατε λοιπόν κει πέρα; Τι κάνατε και τους αρέσατε τόσο; Ακούστε,— χειρονομούσε σαν παλαβός (όλα μέσα του κείνη τη στιγμή ήταν κάπως σκόρπια και κόχλαζαν άταχτα, τόσο που ούτε τις σκέψεις του δεν μπορούσε να περιμαζέψει), ακούστε, δε θα μπορούσατε κατά κάποιον τρόπο να θυμηθείτε και να τα βάλετε σε κάποια σειρά, να μου πείτε τι ακριβώς τους λέγατε κει πέρα, όλα σας τα λόγια, απ' την αρχή-αρχή; Μήπως παρατηρήσατε τίποτα; Σας είναι αδύνατο λοιπόν να θυμηθείτε;

— Ω, και βέβαια, μπορώ πολύ εύκολα,—απάντησε ο πρίγκιπας.—Στην αρχή, μόλις μπήκα και τις χαιρέτισα, αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε για την Ελβετία.

— Ε, στο διάολο η Ελβετία!

— Ύστερα για τις θανατικές εκτελέσεις...

— Τις θανατικές εκτελέσεις;

— Ναι, εξαιτίας ενός περιστατικού... ύστερα τους διηγήθηκα πώς έζησα κει κάτω τρία χρόνια και μιαν ιστορία με μια δυστυχισμένη χωριατοπούλα...

— Ε, στο διάολο κι η δυστυχισμένη χωριατοπούλα! Παρακάτω!—τιναζόταν από ανυπομονησία ο Γάνια.

— Ύστερα, το πώς ο Σνάιντερ μου εξέφρασε τη γνώμη του για το χαρακτήρα μου και με ανάγκασε...

— Στα κομμάτια κι ο Σνάιντερ και στα παλιά μου τα παπούτσια η γνώμη του! Παρακάτω!

— Παρακάτω, το 'φερε η κουβέντα κι έκανα λόγο για τα πρόσωπα, δηλαδή θέλω να πω για την έκφραση των προσώπων κι είπα πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα είναι σχεδόν το ίδιο όμορφη σαν τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Τότε ήταν που μου ξέφυγε κι είπα για τη φωτογραφία...

— Όμως, εσείς, δεν κάτσατε βέβαια να τους πείτε, δεν τους προφτάσατε κείνα που είχατε ακούσει στο γραφείο; Όχι; όχι;

— Μα σας το ξαναλέω πως όχι.

— Μα από πού λοιπόν, που να πάρει... Μπα! Μήπως το 'δειξε το σημείωμα η Αγλαΐα στη γριά;

— Όσο γι' αυτό, μπορώ να σας βεβαιώσω με τον κατηγορηματικότερο τρόπο πως δεν το 'δειξε. Όλη την ώρα ήμουν μπροστά, και να το 'θελε δεν είχε την ευκαιρία.

— Δεν αποκλείεται καθόλου κάτι να 'γινε και να μην το πήρατε είδηση... Ω! καταρ-ρ-ραμένε ηλίθιε!—ξεφώνισε ολότελα πια εκτός εαυτού:—Ούτε δυο κουβέντες στρωτές δεν είναι σε θέση να σου πει.

Ο Γάνια μιας κι άρχισε να βρίζει και μη συναντώντας αντίσταση, έχασε σιγά-σιγά κάθε συγκρατημό, όπως γίνεται πάντα με μερικούς ανθρώπους. Λίγο ακόμα και θ' άρχιζε ίσως να φτύνει, τόσο πολύ τον είχαν πιάσει τα δαιμόνια του. Όμως, αυτή η λύσσα του ήταν ίσα-ίσα που τον είχε τυφλώσει· αλλιώς, από ώρα τώρα θα το 'χε παρατηρήσει πως αυτός ο «ηλίθιος» που του φέρνεται έτσι σα να 'ταν κανένα σκουπίδι, μπορεί μάλιστα—και να τα καταλάβει όλα—κάπως υπερβολικά γρήγορα μάλιστα—και να τα εκθέσει απολύτως ικανοποιητικά. Ξαφνικά όμως, έγινε κάτι αναπάντεχο.

— Είμαι υποχρεωμένος να σας κάνω την παρατήρηση, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς,—είπε ξάφνου ο πρίγκιπας,—πως άλλοτε ήμουν πραγματικά τόσο άρρωστος που στ' αλήθεια ήμουν σχεδόν ηλίθιος. Τώρα όμως, από καιρό έχω γίνει εντελώς καλά και γι' αυτό μου είναι αρκετά δυσάρεστο όταν με λένε ηλίθιο κατάμουτρα. Αν και θα μπορούσε κανείς να σας συχωρέσει παίρνοντας υπ' όψη του τις αποτυχίες σας, εσείς όμως, μέσα στη πίκρα σας φτάσατε να με βρίσετε δυο και τρεις φορές. Αυτό δε μ' αρέσει καθόλου, ιδιαίτερα όπως το κάνατε σεις, έτσι ξαφνικά, απ' την πρώτη μας κιόλας συνάντηση· και μια και βρισκόμαστε τώρα σε διασταύρωση, θα 'τανε νομίζω καλύτερο να χωρίζαμε: σεις θα τραβήξετε δεξιά για το σπίτι σας και γω αριστερά. Έχω είκοσι πέντε ρούβλια και σίγουρα θα βρω κανένα ξενοδοχείο.

Ο Γάνια φάνηκε τρομερά σαστισμένος και μάλιστα κοκκίνισε απ' τη ντροπή του που τον είχαν στριμώξει τόσο αναπάντεχα.

— Να με συγχωρείτε, πρίγκηψ,—φώναξε φλογερά αλλάζοντας ξαφνικά τον υβριστικό του τόνο σ'

εξαιρετική ευγένεια.—Για το Θεό, συχωρέστε με. Μα βλέπετε τι συμφορά με βρήκε. Εσείς, δεν ξέρετε σχεδόν τίποτα ακόμα, μα αν τα ξέρατε όλα, τότε σίγουρα, θα με συγχωρούσατε έστω και λίγο αν και, φυσικά, είμαι ασυγχώρητος...

— Ω, δε μου χρειάζονται καθόλου τόσες πολλές συγνώμες, — βιάστηκε ν' απαντήσει ο πρίγκιπας.— Το καταλαβαίνω δα πως είστε πολύ στενοχωρημένος και γι' αυτό βρίζετε. Ε, ας είναι, πάμε σπίτι σας. Με μεγάλη μου ευχαρίστηση...

«Όχι, είναι αδύνατο να τον αφήσω να φύγει τώρα έτσι» —σκεφτόταν μέσα του ο Γάνια ρίχνοντας θυμωμένες ματιές στον πρίγκιπα καθώς προχωρούσαν.—Αυτός ο κατεργάρης μ' έκανε και του τα ξέρασα όλα, κι ύστερα ξαφνικά έβγαλε τη μάσκα... Αυτό, κάτι πρέπει να σημαίνει. Ας είναι, θα δούμε! Όλα θα ξεκαθαρίσουν, όλα, όλα! Σήμερα κιόλας!»

Σε λίγο φτάσανε στο σπίτι.

VIII

ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΤΟΥ Γάνια βρισκότανε στο τρίτο πάτωμα, όπου ανέβαινε κανείς από μια πολύ καθαρή, φωτεινή και φαρδιά σκάλα και το αποτελούσαν έξι ή επτά δωμάτια και δωματιάκια, χωρίς τίποτα ιδιαίτερο, είν' αλήθεια, όπως και να 'ναι όμως κάπως ακριβούτσικα για έναν οικογενειάρχη υπάλληλο, έστω κι αν έπαιρνε δυο χιλιάδες ρούβλια μισθό το χρόνο. Το διαμέρισμα όμως προοριζόταν για οικότροφους και το 'χε νοικιάσει ο Γάνια κι η οικογένειά του μόλις εδώ και δυο μήνες— και του Γάνια δεν του 'χε αρέσει καθόλου όλη αυτή η υπόθεση— ύστερ' από επίμονες παρακλήσεις της Νίνας Αλεξάντροβνας και της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας που θελήσανε κι αυτές να βοηθήσουν με τη σειρά τους και ν' αυξήσουν έστω και λίγο τα έσοδα της οικογένειας. Ο Γάνια στραβομουτσούνιαζε κι έλεγε πως το να 'χουν οικότροφους ήταν αηδιαστικό· λες κι άρχισε να ντρέπεται ύστερ' απ' αυτό την καλή κοινωνία όπου είχε συνηθίσει να εμφανίζεται σα νέος με κάποιαν αίγλη και μέλλον. Όλες αυτές οι υποχωρήσεις στη Μοίρα κι όλο αυτό το στριμωξίδι—όλ' αυτά είχαν γίνει βαθύτατα ψυχικά του τραύματα. Από κάμποσον καιρό, είχε αρχίσει να νευριάζει με το παραμικρό υπέρμετρα και δυσανάλογα, κι αν δεχόταν ακόμα προς το παρόν να υποχωρεί και να υπομένει, ήταν μόνο και μόνο γιατί το 'χε πάρει απόφαση να τ' αλλάξει όλ' αυτά στο άμεσο μέλλον. Κι ωστόσο, αυτή ακριβώς η αλλαγή, αυτή ακριβώς η διέξοδος που 'χε αποφασίσει, ήταν ένα πρόβλημα σημαντικότερο—ένα πρόβλημα που η επικείμενη λύση του υπήρχε φόβος να φέρει πολύ περισσότερα μπλεξίματα και βάσανα απ' όλα τα προηγούμενα.

Το διαμέρισμα το χώριζε ένας διάδρομος που άρχιζε αμέσως απ' το χολ. Απ' τη μια μεριά του διαδρόμου βρίσκονταν τρία δωμάτια που προοριζόνταν για υπενοικίαση «για νοικάρηδες με εξαιρετικές συστάσεις». Εκτός απ' αυτά τα δωμάτια, στην ίδια μεριά του διαδρόμου, στο βάθος-βάθος, δίπλα στην κουζίνα, βρισκόταν ένα μικρό δωματιάκι, πιο στενάχωρο απ' όλα τ' άλλα, όπου έμενε ο ίδιος ο απόστρατος στρατηγός Ιβόλγκιν, ο πατέρας της οικογένειας· κοιμόταν εκεί σ' ένα φαρδύ ντιβάνι κι ήταν αναγκασμένος να μπαίνει στο διαμέρισμα περνώντας απ' τη κουζίνα και τη σκάλα της υπηρεσίας. Στο ίδιο αυτό δωμάτιο έμενε κι ο μικρότερος αδερφός του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, ο Κόλια, που ήταν δεκατριώ χρονώ και πήγαινε στο γυμνάσιο. Κι αυτός, ήταν υποχρεωμένος να μελετάει εκεί και να κοιμάται σ' ένα αρκετά παλιό, στενό και κοντό ντιβανάκι, σε τρύπια σεντόνια και, το κυριότερο, να φροντίζει και να π ρ ο σ έ χ ε ι τον πατέρα του που, όσο πέρναγε ο καιρός, όλο και του γινόταν πιο απαραίτητη αυτή η φροντίδα. Για τον πρίγκιπα είχαν προορίσει το μεσαίο απ' τα τρία δωμάτια. Στο πρώτο δεξιά έμενε ο Φερντιστσένκο και το τρίτο αριστερά έμενε ακόμα ξενοίκιαστο. Ο Γάνια όμως, μόλις μπήκανε, οδήγησε τον πρίγκιπα στο άλλο μισό του διαμερίσματος όπου έμενε η οικογένεια. Αυτό το οικογενειακό μισό το αποτελούσαν μια σάλα που γινόταν και τραπεζαρία, ένα σαλόνι που, για να λέμε την αλήθεια, ήταν σαλόνι μονάχα τα πρωινά και το βράδυ γινόταν γραφείο του Γάνια και κρεβατοκάμαρά του, και τέλος ένα τρίτο δωμάτιο, στενάχωρο και πάντα κλειστό: ήταν η κρεβατοκάμαρα της Νίνας Αλεξάντροβνας και της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας. Κοντολογίς, όλα τα παιδιά μέσα σε κείνο το διαμέρισμα στριμώχνονταν και συμπιέζονταν· ο Γάνια όλο κι έτριζε τα δόντια· μόλο που φερνόταν κι ήθελε να φέρνεται με σεβασμό στη μητέρα του, το 'βλεπε ωστόσο κανείς απ' την πρώτη ματιά πως ήταν μεγάλος σατράπης μέσα στην οικογένεια.

Η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν ήταν μόνη της στο σαλόνι· μαζί της καθόταν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Ήταν κι οι δυο τους απασχολημένες με κάποιο πλεχτό και κουβεντιάζανε μ' έναν επισκέπτη, τον Ιβάν Πετρόβιτς Πτίτσιν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα φαινόταν καμιά πενήντα χρονώ, με αδύνατο πρόσωπο και βαθουλωμένα μάγουλα και μαύρους κύκλους κάτω απ' τα μάτια. Φαινόταν άρρωστη κι αρκετά βασανισμένη, το πρόσωπο όμως και το βλέμμα της ήταν αρκετά ευχάριστα· απ' τα πρώτα κιόλας λόγια έβλεπες πως είχες να κάνεις μ' ένα χαρακτήρα σοβαρό και γεμάτον αληθινή αξιοπρέπεια. Παρ' όλο το πολύ βασανισμένο της ύφος, μάντευες πως είναι άνθρωπος σταθερός κι αποφασιστικός. Ήταν ντυμένη πολύ σεμνά, φόραγε κάτι σκούρο κι εντελώς γεροντίστικο, οι τρόποι της όμως, η ομιλία κι οι χειρονομίες της, δείχνανε γυναίκα που είχε δει και καλύτερο κόσμο.

Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήταν μια κοπέλα κάπου εικοσιτριώ χρονώ, με μέτριο ανάστημα, αρκετά αδύνατη, και το πρόσωπό της, όχι πως ήταν πολύ όμορφο, έκρυβε όμως μέσα του το μυστικό ν' αρέσει και χωρίς ομορφιά και να σε προσελκύει μέχρι πάθους. Έμοιαζε πολύ με τη μητέρα της, ακόμα και το ντύσιμό της ήταν σχεδόν όμοιο με κείνης, γιατί δεν της αρέσανε καθόλου τα λούσα. Το βλέμμα των γκρίζων της ματιών μπορούσε να 'ναι πού και πού πολύ εύθυμο και τρυφερό, αν δεν ήταν τις περισσότερες ώρες σοβαρό και σκεφτικό, καμιά φορά μάλιστα υπερβολικά σκεφτικό, ιδιαίτερα τώρα τελευταία. Έβλεπες και στο δικό της πρόσωπο τη σταθερότητα και την αποφασιστικότητα, το αισθανόσουν όμως πως η σταθερότητα αυτή μπορούσε να 'ναι πιο ενεργητική και πιο αποτελεσματική απ' της μητέρας της. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήταν αρκετά ευέξαπτη κι ο αδερφός της ώρες-ώρες τις φοβόταν κι όλες αυτές τις εκρήξεις του θυμού της. Τη φοβόταν αρκετά κι ο επισκέπτης που καθόταν τώρα στο σαλόνι, ο Ιβάν Πετρόβιτς Πτίτσιν. Αυτός εδώ, ήταν ένας άνθρωπος αρκετά νέος ακόμα, καμιά τριανταριά χρονώ, ντυμένος σεμνά μα κομψά, με ευχάριστους μα κάπως υπερβολικά σοβαρούς τρόπους. Το καστανό γενάκι του έδειχνε πως δεν είχε υπαλληλικές ασχολίες. Ήξερε να μιλά με τρόπο έξυπνο κι ενδιαφέροντα, τις περισσότερες ώρες ωστόσο καθόταν αμίλητος. Γενικά, προκαλούσε μιαν εντύπωση που θα μπορούσες να την πεις κι ευχάριστη ακόμα. Ήταν φανερό πως δεν αδιαφορούσε για τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα και δεν έκρυβε τα αισθήματά του. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα του φερνόταν φιλικά, δε βιαζόταν όμως ακόμα ν' απαντήσει σε ορισμένες ερωτήσεις του, ούτε και της άρεσαν αυτές οι ερωτήσεις· εδώ που τα λέμε, ο Πτίτσιν δεν είχε χάσει καθόλου το κουράγιο του. Η Νίνα Αλεξάντροβνα του φερνόταν στοργικά και τον τελευταίο καιρό είχε αρχίσει μάλιστα να του εμπιστεύεται πολλά. Ήταν γνωστό άλλωστε πως η μοναδική του ασχολία ήταν να κερδίζει χρήματα, δανείζοντάς τα με μεγάλους τόκους και με εγγυήσεις κατά το μάλλον ή ήττον σίγουρες. Με το Γάνια ήταν στενότερος φίλος.

Απαντώντας στη διεξοδική, αποσπασματική ωστόσο, σύσταση του Γάνια (που χαιρέτισε πολύ ξερά τη μητέρα του, δε χαιρέτισε καθόλου την αδερφή του και πήρε αμέσως τον Πτίτσιν και φύγανε απ' το δωμάτιο), η Νίνα Αλεξάντροβνα είπε στον πρίγκιπα μερικά ευγενικά λόγια κι ανάθεσε στον Κόλια, που 'χε χώσει το κεφάλι του στην πόρτα και κοιτάζε, να τον οδηγήσει στο μεσαίο δωμάτιο. Ο Κόλια ήταν έν' αγόρι με εύθυμο και αρκετά συμπαθητικό πρόσωπο, με απλούς κι ανοιχτόκαρδους τρόπους.

— Πού είναι λοιπόν τα μπαγκάζια σας;—ρώτησε μάζοντας τον πρίγκιπα στο δωμάτιο.

— Έχω ένα μογαλάκι. Τ' άφησα στο χολ.

— Θα σας το φέρω αμέσως. Όλη μας η υπηρεσία είναι η μαγείρισσα κι η Ματριόνα και γι' αυτό βοηθάω και γω. Η Βάρια τα επιβλέπει όλα και θυμώνει. Ο Γάνια λέει πως ήρθατε σήμερα απ' την Ελβετία;

— Ναι.

— Κι είναι όμορφα στην Ελβετία;

— Πολύ.

— Βουνά;

— Ναι.

— Τώρ' αμέσως θα σας κουβαλήσω τους μπόγους σας. Μπήκε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα.

— Τώρ' αμέσως η Ματριόνα θα σας στρώσει τα σεντόνια. Έχετε βαλίτσα;

— Όχι, ένα μπογαλάκι. Πήγε να το φέρει ο αδερφός σας· είναι στο χολ.

— Δε βρήκα κανένα μπόγο κει πέρα, εκτός απ' αυτό το μπογαλάκι: πού τα βάλατε;—ρώτησε ο Κόλια ξαναγουρίζοντας στο δωμάτιο.

— Μα δεν έχω τίποτ' άλλο εκτός απ' αυτό,—εξήγησε ο πρίγκιπας παίρνοντας το μπογαλάκι.

— Α-α! και γω νόμισα πως τα 'χει σουφρώσει ο Φερντισσένκο.

— Πάψε τις ανοησίες,—είπε αυστηρά η Βάρια· και με τον πρίγκιπα επίσηςμίλαγε με μια ψυχρότητα που μόλις θα μπορούσες να την πεις ευγένεια.

— Chere Babette, μαζί μου μπορείς να φέρνεσαι ευγενέστερα, εγώ δεν είμαι ο Πτίτσιν.

— Εσένα, Κόλια, μπορεί και να σε δέρνει κανείς, τόσο είσαι ανόητος ακόμα. Για ό,τι σας χρειαστεί, μπορείτε ν' απευθύνεστε στη Ματριόνα· το γεύμα σερβίρεται στις τεσσερισήμιση. Μπορείτε να γευματίσετε μαζί μας, μπορείτε και δω στο δωμάτιό σας, όπως προτιμάτε. Πάμε, Κόλια, μην ενοχλείς την ευγένια του.

— Πάμετε, αυστηροτάτη δεσποινίς!

Βγαίνοντας πέρασε πάνω στο Γάνια.

— Ο πατέρας είν' εδώ;—ρώτησε ο Γάνια τον Κόλια κι όταν του είπε κείνος ναι, κάτι του ψιθύρισε σ' αυτό.

Ο Κόλια έκανε ναι με το κεφάλι του και βγήκε ξοπίσω απ' τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα.

— Δυο λόγια, πρίγκηψ, μου διέφυγε εντελώς να σας προειδοποιήσω... επ' αυτών των ζητημάτων. Έχω μια μικρή παράκληση: Κάντε μου τη χάρη—αν φυσικά δε θα σας κάνει πολύ κόπο— μη φλυαρήσετε ούτε δω για όσα γίνανε τώρ' ανάμεσα σε μένα και στην Αγγαίια, ούτε ε κ ε ί για τα όσα θα δείτε εδώ· γιατί και εδώ γίνονται αρκετές αηδίες. Στο διάβολο όλ' αυτά ωστόσο... Για σήμερα τουλάχιστο σας παρακαλώ να συγκρατηθείτε.

— Μα σας βεβαιώ επιτέλους πως φλυάρησα πολύ λιγότερο απ' όσο νομίζετε,—είπε ο πρίγκιπας αρχίζοντας να εκνευρίζεται κάπως με τις κατηγορίες του Γάνια. Ήταν φανερό πως οι σχέσεις μεταξύ τους όλο και χειροτέρευαν.

— Ε, πολλά υπέφερα κιόλας εξαιτίας σας σήμερα. Με δυο λόγια, σας παρακαλώ.

— Σημειώστε ακόμα και τούτο, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς: Ποια υποχρέωση μ' έδενε λοιπόν στο σπίτι του Ιβάν Φιοντόροβιτς και γιατί δεν είχα το δικαίωμα να κάνω λόγο για τη φωτογραφία; Άλλωστε δε μου είχατε ζητήσει να μη μιλήσω, έτσι δεν είναι;

— Φτου, τι πανάθλιο δωμάτιο,—έκανε ο Γάνια κοιτάζοντας περιφρονητικά γύρω του,—είναι σκοτεινό και τα παράθυρα βλέπουν στην αυλή. Απ' όλες τις απόψεις, διαλέξατε πολύ ακατάλληλη ώρα να' ρθείτε σπίτι μας. Στο κάτω-κάτω αυτό δεν είναι, δική μου δουλειά· δε νοικιάζω εγώ τα δωμάτια.

Ο Πτίτσιν έχωσε το κεφάλι του απ' την πόρτα και φώναξε το Γάνια· αυτός παράτησε βιαστικά τον πρίγκιπα και βγήκε, παρ' όλο που κάτι ήθελε ακόμα να πει, μα ήταν φανερό πως δίσταζε, σα να

ντρεπόταν κι όλες ν' αρχίσει· μα και το δωμάτιο που το 'βρισε, φαίνεται πως το 'κανε από στεναχώρια του.

Μόλις πλύθηκε ο πρίγκιπας και διόρθωσε όσο και να 'ναι την τουαλέτα του, ξανάνοιξε η πόρτα και φάνηκε ένα καινούργιο σουλούπι.

Ήταν ένας κύριος καμιά τριανταριά χρονώ, πιο ψηλός απ' το μέτριο, με φαρδείς ώμους, με τεράστιο, κατσαρό, κοκκινόμαλο κεφάλι. Το πρόσωπό του ήταν κρεατωμένο και κοκκινομάγουλο, τα χείλια χοντρά, η μύτη φαρδιά και πλακουτσωτή, τα μάτια μικρά, βουλιαγμένα στο λίπος και ειρωνικά (είχες την εντύπωση πως σου 'κλεινε συνεχώς το μάτι). Όλη του η εμφάνιση έδειχνε κάποιαν αναίδεια. Ήταν ντυμένος μάλλον βρόμικα.

Στην αρχή άνοιξε την πόρτα τόσο μονάχα που να μπορεί να χώσει μέσα το κεφάλι του. Το χωμένο μέσα κεφάλι, κάπου πέντε δευτερόλεπτα κοίταζε ένα γύρω το δωμάτιο, ύστερα η πόρτα άρχισε ν' ανοίγει σιγά-σιγά, φάνηκε όλο το σουλούπι του στο κατώφλι, ο επισκέπτης όμως δεν έλεγε ακόμα να μπει μέσα, μονάχα συνέχιζε μισοκλείνοντας τα μάτια να περιεργάζεται τον πρίγκιπα απ' το κατώφλι. Τελικά, έκλεισε την πόρτα πίσω του, πλησίασε, έκατσε σε μια καρέκλα, πήρε δυνατά τον πρίγκιπα απ' το χέρι και τον έβαλε να κάτσει δίπλα του στο ντιβάνι.

— Φερντιστσένκο,—πρόφερε κοιτάζοντας επίμονα κι ερωτηματικά τον πρίγκιπα στο πρόσωπο.

— Και τι μ' αυτό;—απάντησε ο πρίγκιπας βάζοντας σχεδόν τα γέλια.

— Νοικάρης,—πρόφερε και πάλι ο Φερντιστσένκο κοιτάζοντας όπως και πριν τον πρίγκιπα.

— Θέλετε να γνωριστούμε;

— Ε, εχ!—πρόφερε ο επισκέπτης ανακατώνοντας τα μαλλιά του κι αναστενάζοντας κι άρχισε να κοιτάει στην απέναντι γωνιά.—Έχετε χρήματα;—ρώτησε ξαφνικά γυρίζοντας στον πρίγκιπα.

— Λίγα.

— Πόσα ακριβώς;

— Είκοσι πέντε ρούβλια.

— Για να τα δω.

Ο πρίγκιπας έβγαλε το χαρτονόμισμα των είκοσι πέντε ρουβλιών απ' την τσέπη του γιλέκου του και το 'δωσε στον Φερντιστσένκο. Εκείνος το ξεδίπλωσε, το κοίταξε, ύστερα το γύρισε απ' την άλλη μεριά, ύστερα το σήκωσε στο φως.

— Αρκετά παράξενο,—πρόφερε σα να 'χε βυθιστεί σε σκέψεις. —Ποιος ο λόγος που κοκκινίζουν;... Αυτά τα εικοσπεντάρουβλα κοκκινίζουν κάποτε τρομερά κι είναι άλλα που απεναντίας ξεβάφουν. Πάρτε το.

Ο πρίγκιπας ξαναπήρε το χαρτονόμισμά του. Ο Φερντιστσένκο σηκώθηκε απ' την καρέκλα.

— Ήρθα να σας προειδοποιήσω: πρώτον, να μη μου δώσετε ποτέ δανεικά, γιατί εγώ το δίχως άλλο θα σας ζητήσω.

— Σύμφωνοι.

— Σκοπεύετε να πληρώνετε το νοίκι;

— Ναι.

— Εγώ δεν το 'χω σκοπό. Ευχαριστώ. Είμαι δω, δεξιά σας, η πρώτη πόρτα, την είδατε; Προσπαθείστε να μη μου 'ρχεστε και πολύ συχνά. Εγώ θα 'ρθω να σας δω, μην ανησυχείτε. Το στρατηγό τον είδατε;

— Όχι.

— Ούτε τον ακούσατε;

— Και βέβαια όχι.

— Ε, θα τον δείτε και θα τον ακούσετε κι επιπλέον, ακόμα κι από μένα ζητάει δανεικά! Avis au lecteur (Ο νοών νοείτω). Χαίρετε. Είναι ποτέ δυνατό να ζησει κανείς με το επίθετο Φερντισσένκο, ε;

— Και γιατί όχι λοιπόν;

— Χαίρετε.

Και τράβηξε κατά την πόρτα. Ο πρίγκιπας έμαθε αργότερα πως ο κύριος αυτός,—λες και τον υποχρέωνε κανείς—το 'χε καημό να τους αφήνει όλους με το στόμα ανοιχτό με τη πρωτοτυπία και την ευθυμία του, δεν τα κατάφερνε όμως ποτέ του. Σε μερικούς μάλιστα έκανε κακή εντύπωση, πράμα που τον έκανε και πονούσε ειλικρινά, το σύστημά του όμως δεν έλεγε να το παρατήρει. Στην πόρτα τα κατάφερε και πήρε κάτι σα ρεβάνς, όταν έπεσε πάνω σ' έναν κύριο που έμπαινε κείνη τη στιγμή· αφήνοντας αυτόν τον καινούργιο κι άγνωστο για τον πρίγκιπα επισκέπτη να περάσει στο δωμάτιο, ο Φερντισσένκο έκλεισε αρκετές φορές το μάτι προειδοποιητικά πίσω απ' την πλάτη του και με τον τρόπο αυτόν έφυγε αρκετά ικανοποιημένος.

Ο καινούργιος αυτός κύριος ήταν ψηλός, κάπου πενήντα πέντε χρονώ, ίσως και παραπάνω, αρκετά παχύς, με κατακόκκινο, χοντρό κι αποχαυνωμένο πρόσωπο, κορνιζαρισμένο με πυκνές γκρίζες φαβορίτες, με μουστάκι κι αρκετά μεγάλα, γουρλωτά μάτια. Το σουλούπι του θα 'ταν αρκετά επιβλητικό αν δεν είχε κάτι το παραμελημένο, το πολυφορεμένο, ακόμα και το λερωμένο. Ήταν ντυμένος με μίαν αρκετά παλιά ρεντιγκότα, σχεδόν σκισμένη στους αγκώνες. Το πουκάμισό του επίσης ήταν λιγδωμένο—περιφερόταν ατημέλητος σαν στην κάμαρά του. Αν τον πλησίαζες, θα 'βλεπες πως μυρίζει βότκα, οι τρόποι του όμως ήταν εντυπωσιακοί, αρκετά μελετημένοι και με φανερή την έντονη προσπάθεια να καταπλήξουν τον άλλο με την πολλή τους αξιοπρέπεια. Ο κύριος πλησίασε τον πρίγκιπα, χωρίς να βιάζεται, μ' ένα ευπροσέγγιο χαμόγελο· του πήρε σιωπηλά το χέρι και κρατώντας το μες στο δικό του, έμεινε να τον κοιτάει κάμποσην ώρα στο πρόσωπο, σάμπως ν' αναγνώριζε γνωστά χαρακτηριστικά.

— Αυτός είναι! Αυτός!—πρόφερε σιγά μα επίσημα:—Ολοζώντανος! Άκουσα να λένε και να ξαναλένε ένα γνωστό και αγαπητό μου όνομα και θυμήθηκα το παρελθόν που δε θα ξαναγυρίσει ποτέ πια... Ο πρίγκηψ Μίσκιν;

— Ακριβώς.

— Στρατηγός Ιβόλγκιν, απόστρατος και δυστυχισμένος. Τ' όνομα και το πατρώνυμό σας, τολμώ να ρωτήσω;

— Λέων Νικολάγιεβιτς.

— Σωστά, σωστά! Γιος του φίλου μου, του παιδικού μου φίλου, μπορώ να πω, του Νικολάι Πετρόβιτς;

— Τον πατέρα μου τον λέγανε Νικολάι Λβόβιτς.

— Λβόβιτς,—διόρθωσε το λάθος του ο στρατηγός, χωρίς να βιάζεται όμως, με απόλυτη πεποίθηση, λες και δεν το 'χε ξεχάσει καθόλου, μονάχα που μπερδεύτηκε τυχαία. Έκατσε και παίρνοντας κι αυτός τον πρίγκιπα απ' το χέρι, τον έβαλε να κάτσει δίπλα του.

— Σας ντάντευα. Σας κράταγα στα χέρια.

— Είναι δυνατόν;—ρώτησε ο πρίγκιπας.—Ο πατέρας μου είναι είκοσι χρόνια τώρα που πέθανε.

— Ναι, είκοσι χρόνια, είκοσι χρόνια και τρεις μήνες. Μαζί σπουδάσαμε· εγώ πήγα κατευθείαν στο στρατιωτικό...

— Μα, κι ο πατέρας μου έκανε στο στρατιωτικό, ανθυπολοχαγός στο σύνταγμα Βασιλιέβσκη.

— Στο σύνταγμα Μπελομίρσκη. Η μετάθεση στο σύνταγμα Μπελομίρσκη έγινε σχεδόν την παραμονή του θανάτου του. Ήμουνα δίπλα του και του παραστάθηκα... με τις ευλογίες μου ξεκίνησε για την αιωνιότητα. Η μητερούλα σας...

Ο στρατηγός κοντοστάθηκε σα να μην τον άφηναν οι θλιβερές αναμνήσεις να συνεχίσει.

— Μα κι αυτή πέθανε μισό χρόνο αργότερα, από κρουολόγημα,—είπε ο πρίγκιπας.

— Όχι από κρουολόγημα. Όχι από κρουολόγημα, πιστέψτε με το γέρο. Εκεί ήμουν και την κήδεψα και κείνην. Απ' τον καημό της για τον πρίγκιπά της κι όχι από κρουολόγημα. Ναι, τη θυμάμαι σαν τώρα και την πριγκίπισσα! Αχ, νεότης! Εξαιτίας της εγώ κι ο πρίγκιπας παραλίγο ν' αλληλοσκοτωνόμαστε κι ας ήμασταν παιδικοί φίλοι.

Ο πρίγκιπας άρχιζε και τον άκουγε με κάποια δυσπιστία.

— Ήμουν παράφορα ερωτευμένος με τη μητέρα σας, όταν ήταν μνηστή—μνηστή του φίλου μου. Ο πρίγκιπας το πρόσεξε και του κακοφάνηκε πολύ. Έρχεται σπίτι μου το πρωί, κατά τις εφτά η ώρα και με ξυπνάει. Ντύνομαι κατάπληχτος· σιωπή αμφοτέρωθεν εγώ όλα τα κατάλαβα. Βγάζει απ' την τσέπη του δυο πιστόλια. Μονομαχία μες από μαντίλι. Χωρίς μάρτυρες. Προς τι οι μάρτυρες, όταν σε πέντε λεπτά είναι να ξαποστείλουμε ο ένας τον άλλον στην αιωνιότητα; Γεμίσαμε τα πιστόλια, απλώσαμε το μαντίλι, σταθήκαμε, ακουμπήσαμε τα πιστόλια αμοιβαίως στις καρδιές μας και κοιτάμε ο ένας το πρόσωπο του άλλου. Ξάφνου, βροχή τα δάκρυα απ' τα μάτια και των δύο, τα χέρια άρχισαν να τρέμουν. Και των δύο, και των δύο, ταυτόχρονα! Ε, ύστερα, ως ήτο φυσικόν, αγκαλιάσματα και αμοιβαίος αγών μεγαλοψυχίας. Ο πρίγκιπας φωνάζει: είναι δική σου, εγώ φωνάζω: δική σου! Με δυο λόγια... με δυο λόγια... Ήρθατε σπίτι μας... να μείνετε;

— Ναι, για λίγες μέρες ίσως,—πρόφερε ο πρίγκιπας κομπιάζοντας.

— Πρίγκηψ, η μητερούλα σας παρακαλεί να περάσετε στο σαλόνι,—φώναξε ο Κόλια που 'χε μισανοίξει την πόρτα. Ο πρίγκιπας έκανε να σηκωθεί, ο στρατηγός όμως έβαλε τη δεξιά του παλάμη στον ώμο του και τον έβαλε και πάλι φιλικά να ξανακαθίσει στο ντιβάνι.

— Σαν αληθινός φίλος του πατέρα σας, θέλω να σας προειδοποιήσω,—είπε ο στρατηγός.—Εγώ, το βλέπετε και μόνος σας, έχω κακοπάθει εξαιτίας μιας τραγικής καταστροφής, χωρίς δίκη όμως! Χωρίς δίκη! Η Νίνα Αλεξάντροβνα είναι μια σπάνια γυναίκα. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, η κόρη μου, είναι μια σπάνια κόρη! Εξαιτίας των περιστάσεων, νοικιάζουμε δωμάτια— πρόκειται δηλαδή περί ανηκούστου πτώσεως! Εγώ, που το μόνο σκαλοπάτι που έμενε ν' ανέβω, ήταν ο βαθμός του γενικού διοικητή!... Εσείς όμως... πάντα μας προξενεί χαρά η παρουσία σας. Παρ' όλ' αυτά ωστόσο, εδώ στο σπίτι μου συντελείται μια τραγωδία.

Ο πρίγκιπας τον κοίταζε ερωτηματικά και με μεγάλη περιέργεια.

— Ετοιμάζεται ένας γάμος, ένας γάμος σπάνιος. Γάμος μιας διφορούμενης γυναίκας κι ενός νέου που θα μπορούσε να ήταν αυλικός ακόλουθος. Αυτή τη γυναίκα θα τη μπάσουνε στο σπίτι όπου μένει η κόρη μου κι η γυναίκα μου! Όσο όμως εγώ αναπνέω, δε θα πατήσει το πόδι της εδώ! Θα ξαπλωθώ στο κατώφλι κι ας με δρασκελίσει! Με το Γάνια δε μιλάω σχεδόν καθόλου τώρα πια, αποφεύγω μάλιστα να τον συναντήσω. Σας προειδοποιώ, γιατί μια και σεις μένετε δω, έτσι κι αλλιώς θα παραστείτε μάρτυρας. Είστε όμως γιος του φίλου μου κι έχω το δικαίωμα να ελπίζω...

— Πρίγκηψ, κάντε μου, τη χάρη, περάστε στο σαλόνι,—του φώναξε η Νίνα Αλεξάντροβνα που είχε έρθει η ίδια τούτη τη φορά στην πόρτα.

— Φαντάσου, φίλη μου,—ξεφώνισε ο στρατηγός,—ανακαλύψαμε πως ντάντευα τον πρίγκιπα και τον κράταγα στα χέρια μου!

Η Νίνα Αλεξάντροβνα κοίταξε επιτιμητικά το στρατηγό κι εξεταστικά τον πρίγκιπα, δεν είπε όμως λέξη. Ο πρίγκιπας την ακολούθησε — μόλις όμως μπήκανε στο σαλόνι και κάθισαν, και μόλις άρχισε η Νίνα Αλεξάντροβνα κάτι να λέει βιαστικά και με μισή φωνή στον πρίγκιπα, μπήκε κι ο ίδιος ο στρατηγός στο σαλόνι. Η Νίνα Αλεξάντροβνα σώπασε αμέσως και με φανερό στεναχώρια έσκυψε πάνω απ' το πλέξιμό της. Ο στρατηγός ίσως και να την πρόσεξε αυτή τη στεναχώρια της, εξακολούθησε όμως να 'ναι εξαιρετικά κεφάτος.

— Γιος του φίλου μου!—φώναξε γυρίζοντας στη Νίνα Αλεξάντροβνα.—Και να 'ρθει τόσο αναπάντεχα! Από καιρό τώρα, ούτε να το διανοηθώ δεν τολμούσα πως θα γίνει κάτι τέτοιο. Όμως, φίλη μου, είναι δυνατό να μη θυμάσαι το μακαρίτη το Νικολάι Λβόβιτς; Τον είχες προφτάσει... Στο Τβερ, θυμάσαι;

— Δε θυμάμαι τον Νικολάι Λβόβιτς. Είναι ο πατέρας σας;— ρώτησε αυτή τον πρίγκιπα.

— Πατέρας μου· αν δεν κάνω λάθος όμως, δεν πέθανε στο Τβερ μα στο Ελισαβετγκράντ,— παρατήρησε δειλά ο πρίγκιπας στο στρατηγό...—Μου το 'λεγε ο Παυλίστσεβ...

— Στο Τβερ,—βεβαίωσε ο στρατηγός.—Τις παραμονές του θανάτου του τον μεταθέσανε στο Τβερ, συγκεκριμένα μάλιστα, πριν πάει στο χειρότερο η αρρώστια του. Εσείς ήσασταν ακόμα πολύ μικρός και δεν μπορεί να θυμάστε ούτε τη μετάθεση, ούτε το ταξίδι· όσο για τον Παυλίστσεβ, μπορεί να 'κανε λάθος, αν κι ήταν λαμπρότατος άνθρωπος.

— Ξέρατε τον Παυλίστσεβ;

— Ήταν σπάνιος άνθρωπος, εγώ όμως ήμουν αυτόπτης μάρτυς. Του έδωσα την ευλογία μου στην επιθανάτιο κλίνη του.

— Μα ο πατέρας μου πέθανε υπόδικος,—παρατήρησε και πάλι ο πρίγκιπας,—αν και ποτέ μου δεν

μπόρεσα να μάθω γιατί ακριβώς πέθανε στο στρατιωτικό νοσοκομείο.

— Ω, ήταν εκείνη η υπόθεση με τον στρατιώτη Κολπακόβ και δε χωράει αμφιβολία πως ο πρίγκιπας θ' αθωνόταν.

— Όστε έτσι; Το ξέρετε θετικά;—ρώτησε ο πρίγκιπας με ιδιαίτερη περιέργεια.

— Αυτό έλειπε να μην το ξέρω!—φώναξε ο στρατηγός.—Η δίκη ανεβλήθη χωρίς να πάρουν καμιά απόφαση. Πρόκειται περί απιθάνου υποθέσεως! Περί υποθέσεως μάλιστα, μπορώ να πω, μυστηριώδους: Πεθαίνει ο λοχαγός του Επιτελείου Λαριόννοβ, διοικητής του λόχου ο πρίγκιπας διορίζεται προσωρινώς λοχαγέων ως εδώ πάει καλά. Ο στρατιώτης Κολπακόβ διαπράττει μια κλοπή του υλικού υποδήσεως ενός συναδέλφου του και τα κοπανάει στην ταβέρνα. Πάει καλά. Ο πρίγκιπας—και, προσέξτε, αυτό έγινε παρουσία του επιλοχία και του δεκανέα—κατσαδιάζει τον Κολπακόβ και τον φοβερίζει πως θα τον μαστιγώσει. Περίφημα. Ο Κολπακόβ πάει στο στρατώνα, ξαπλώνει στο κρεβάτι και, σ' ένα τέταρτο πεθαίνει. Θαυμάσια, η περίπτωση όμως ενέχει κάτι το απρόβλεπτο, σχεδόν απίστευτο. Όπως και να 'ναι, τον Κολπακόβ τον κηδεύουν· ο πρίγκιψ κάνει την αναφορά του κι ύστερα τον Κολπακόβ τον διαγράφουν απ' τη δύναμη του λόχου. Τι ωραιότερον τούτου, θα 'λεγε κανείς, έτσι δεν είναι; Όμως, ύστερ' από έξι μήνες, ακριβώς, στη επιθεώρηση της ταξιαρχίας, ο στρατιώτης... Κολπακόβ, λες και δεν είχε γίνει τίποτα, παρουσιάζεται στον τρίτο λόχο του δευτέρου τάγματος, του συντάγματος πεζικού Νοβοζεμιλιάνσκη, της αυτής ταξιαρχίας και της ίδιας μεραρχίας.

— Πώς;—ξεφώνισε ο πρίγκιπας κι απόμεινε άναυδος.

— Δεν είναι έτσι, είναι λάθος!—γύρισε ξάφνου και του είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα κοιτάζοντάς τον σχεδόν με λύπη.—*Mon mari se trompé.* (Ο άντρας μου κάνει λάθος).

— Όμως, φίλη μου, είναι εύκολο να λες *se trompé*, δώσε όμως να σε δω την εξήγηση σ' αυτό το περιστατικό! Όλοι βρεθήκανε προ αδιεξόδου. Εγώ θα 'μουνα ο πρώτος που θα 'λεγα *qu'on se trompé* (ότι έγινε λάθος). Ατυχώς όμως, ήμουν μάρτυρας και συμμετείχα στην επιτροπή. Όλες οι αντιπαραστάσεις απέδειξαν πως ήταν εκείνος ο ίδιος, απολύτως ο ίδιος στρατιώτης του πεζικού Κολπακόβ, που εδώ κι έξι μήνες είχε κηδευτεί με τας κεκανονισμένες τιμάς και με κρούσιν του τυμπάνου. Η περίπτωση είναι πραγματικά σπανία, σχεδόν απίθανος, συμφωνώ, ωστόσο...

— Πατερούλη, σας στρώσανε τραπέζι να φάτε,—είπε η Βαρβάρα Αρνταλιόννοβνα μπαίνοντας στο δωμάτιο.

— Α, αυτό είναι υπέροχο, θαυμάσιο! Σα να πείνασα αλήθεια... Η περίπτωση ωστόσο είναι, μπορεί να πει κανείς, ψυχολογική. ..

— Πάλι θα κρυώσει η σούπα,—είπε ανυπόμονα η Βάρια.— Τώρα, αμέσως,—μουρμούρισε ο στρατηγός, βγαίνοντας απ' το δωμάτιο, «—και παρ' όλα τ' αποδεικτικά», ακούστηκε ακόμα να λέει στο διάδρομο.

— Θα βρεθείτε στην ανάγκη να συγχωρέσετε πολλά στον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, αν μείνετε σπίτι μας,—είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα στον πρίγκιπα.—ακόμα και το γεύμα του τού το σερβίρουμε χωριστά. Δεν μπορεί παρά να παραδεχτείτε πως ο καθένας έχει τα ελαττώματά του και τα...ιδιαιτέρα χαρακτηριστικά του, μερικοί μάλιστα ίσως να 'χουν πολύ περισσότερα από κείνους που τους δείχνουν με το δάχτυλο. Για ένα πράγμα θα 'θελα να σας παρακαλέσω ιδιαίτερος: αν τύχει ποτέ και σας κάνει λόγο ο άντρας μου αναφορικά με το ενοίκιο, να του πείτε πως δώσατε τα χρήματα σε μένα. Δηλαδή, κι αν τα δώσετε στον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, πάλι θα περάσουν σε

πίστωση του λογαριασμού σας, σας παρακαλώ όμως απλώς και μόνο για την τάξη... τι είναι αυτό, Βάρια;

Η Βάρια είχε γυρίσει κι έδωσε σιωπηλή στη μητέρα της τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Η Νίνα Αλεξάντροβνα ανατρίχιασε και στην αρχή με τρόμο, θα 'λεγες, κι ύστερα με συντριπτική πίκρα, κοίταξε τη φωτογραφία. Τέλος κοίταξε ερωτηματικά τη Βάρια.

— Σήμερα του τη χάρισε η ίδια, —είπε η Βάρια, —και το βράδυ όλα θ' αποφασιστούν.

— Σήμερα το βράδυ! —ξανάπε με μισή φωνή, σάμπως απελπισμένη η Νίνα Αλεξάντροβνα. —Τι να γίνει λοιπόν; Δεν υπάρχει πια καμιά αμφιβολία κι ελπίδα: με τη φωτογραφία όλα τα είπε... Μα πώς έγινε; Σου την έδειξε ο ίδιος; —πρόστεσε απορημένη.

— Το ξέρετε πως ένα μήνα τώρα έχουμε κόψει και την καλημέρα σχεδόν. Ο Πτίτσιν μου τα 'πε όλα κι η φωτογραφία ήταν πεσμένη εκεί, δίπλα στο τραπέζι· τη σήκωσα μόνη μου.

— Πρίγκηψ, —γύρισε ξάφνου και του είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα, —ήθελα να σας ρωτήσω (γι' αυτό κυρίως σας φώναξα εδώ), είναι καιρός που ξέρετε το γιο μου; Μου 'λεγε, αν δεν κάνω λάθος, πως μόλις σήμερα φτάσατε από κάπου.

Ο πρίγκιπας διηγήθηκε με λίγα λόγια τα γνωστά, παραλείποντας όσα γίνανε στου στρατηγού Επάντσιν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα κι η Βάρια τον ακούσανε με προσοχή.

— Δε θέλω να εκμαιεύσω πληροφορίες για το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ρωτώντας σας, — παρατήρησε η Νίνα Αλεξάντροβνα. — Δε θα πρέπει να με παρεξηγήσετε σ' αυτό το σημείο. Αν υπάρχει κάτι που δεν μπορεί να μου το ομολογήσει μόνος του, δε θα θελήσω ποτέ να το μάθω από τρίτους. Αν σας ρώτησα, είναι γιατί, όταν ήρθατε, ο Γάνια είπε μπροστά σας κι ύστερα μου το ξανάπε, όταν πια είχατε πάει στο δωμάτιό σας: «Αυτός τα ξέρει όλα, δε χρειάζονται τσιριμόνιες μαζί του!» Τι σημαίνει λοιπόν αυτό; Δηλαδή, θα 'θελα να ξέρω, ως ποιο σημείο...

Μπήκαν ξάφνου ο Γάνια κι ο Πτίτσιν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα σώπασε αμέσως. Ο πρίγκιπας έμεινε στην καρέκλα δίπλα της κι η Βάρια πήγε παράμερα· η φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας βρισκόταν σε μέρος που φαινόταν αμέσως, πάνω στο τραπεζάκι της δουλειάς της Νίνας Αλεξάντροβνας, ακριβώς μπροστά της. Ο Γάνια, βλέποντας τη φωτογραφία, σκυθρώπιασε, την πήρε νευριασμένος απ' το τραπεζάκι και την πέταξε στο γραφείο του που ήταν στην άλλη γωνιά του δωματίου.

— Απόψε, Γάνια; —ρώτησε ξάφνου η Νίνα Αλεξάντροβνα.

— Τι απόψε; —ταράχτηκε ο Γάνια και τα 'βαλε ξάφνου με τον πρίγκιπα. —Α, καταλαβαίνω, και δω ακόμα τα προφτάσατε! Μα τι σας συμβαίνει επιτέλους; Αρρώστια το 'χετε, δε μου λέτε; Δεν μπορείτε να συγκρατηθείτε; Μα καταλάβετε το επιτέλους, εκλαμπρότατε.

— Το φταίξιμο είναι δικό μου, Γάνια, κανένας άλλος δε φταίει, —τον έκοψε ο Πτίτσιν.

Ο Γάνια τον κοίταξε ερωτηματικά.

— Μα πίστεψέ με λοιπόν, είναι καλύτερα έτσι, Γάνια, αφού μάλιστα, από μian άποψη, το πράμα έχει κι όλας τελειώσει, — μουρμούρισε ο Πτίτσιν κι αποτραβήχτηκε παράμερα, έκατσε στο τραπέζι, έβγαλε απ' την τσέπη του ένα χαρτάκι γραμμένο με μολύβι κι άρχισε να το περιεργάζεται προσεχτικά. Ο Γάνια στεκόταν σκοτεινός και περίμενε με ανησυχία να ξεσπάσει η οικογενειακή

σκηνή. Ούτε το σκέφτηκε καθόλου να ζητήσει συγγνώμη απ' τον πρίγκιπα.

— Αν όλα έχουν τελειώσει, τότε εννοείται πως ο Ιβάν Πετρόβιτς έχει δίκιο,—είπε η Νίνα Αλεξάντροβνα.—Μην κατσουφιάζεις, σε παρακαλώ, και μη νευριάζεις, Γάνια. Δε θα σε ρωτήσω για τίποτα που δε θα θελήσεις να μου πεις ο ίδιος και σε βεβαιώ πως υποτάσσομαι τελείως· κάνε μου τη χάρη, μην ανησυχείς.

Η Νίνα Αλεξάντροβνα τα πρόφερε αυτά συνεχίζοντας το εργόχειρό της και θα 'λεγε κανείς πως ήταν στ' αλήθεια εντελώς ψύχραιμη. Ο Γάνια απόρησε, σώπαινε όμως επιφυλαχτικός και κοίταζε τη μητέρα του, περιμένοντας να μιλήσει πιο καθαρά. Οι οικογενειακές σκηνές του δίνανε πολύ στα νεύρα. Η Νίνα Αλεξάντροβνα πρόσεξε αυτή τη επιφυλαχτικότητα και πρόστεσε χαμογελώντας πικρά.

— Εξακολουθείς ακόμα ν' αμφιβάλλεις και δε με πιστεύεις· μην ανησυχείς· δε θα υπάρξουν ούτε δάκρυα, ούτε ικεσίες, όπως γινόταν πριν, απ' τη μεριά μου τουλάχιστο. Η μόνη μου επιθυμία είναι να γίνεις ευτυχισμένος και το ξέρεις· υποτάχτηκα στη Μοίρα, η καρδιά μου όμως θα 'ναι πάντοτε μαζί σου ό,τι και να γίνει—και μαζί αν μείνουμε κι αν ακόμα χωρίσουμε. Εννοείται πως μπορώ να υποσχεθώ μονάχα για τον εαυτό μου· δεν μπορείς να 'χεις την ίδιαν απαίτηση κι απ' την αδερφή σου...

— Α, πάλι αυτή!—ξεφώνισε ο Γάνια κοιτάζοντας με ειρωνεία και μίσος την αδερφή του.—Μητερούλα! Να σας ορκιστώ και πάλι για κάτι που σας έδωσα κι όλες το λόγο μου; Κανένας και ποτέ δε θα τολμήσει να μη σας σεβαστεί, όσο εγώ είμ' εδώ, όσο εγώ είμαι ζωντανός. Θα επιμένω να σας έχουν πλήρη κι απόλυτο σεβασμό, όλοι ανεξαιρέτως... όποιος κι αν είναι να περάσει το κατώφλι μας...

Ο Γάνια ήταν τόσο χαρούμενος που κοίταζε σχεδόν φιλικά, σχεδόν στοργικά τη μητέρα του.

— Δε φοβόμουνα ποτέ μου τίποτα για τον εαυτό μου, Γάνια· το ξέρεις πολύ καλά αυτό· δεν ήταν για μένα που ανησυχούσα και βασανιζόμουνα όλον αυτό τον καιρό. Λένε πως απόψε όλα θα πάρουν τέλος. Τι ακριβώς θα πάρει τέλος λοιπόν;

— Υποσχέθηκε να μας πει σήμερα το βράδυ, στο σπίτι της, αν δέχεται ή όχι,—απάντησε ο Γάνια.

— Είναι σχεδόν τρεις βδομάδες που αποφεύγαμε να μιλήσουμε γι' αυτό το ζήτημα κι αυτό ήταν το καλύτερο που είχαμε να κάνουμε. Τώρα που όλα πια έχουν τελειώσει, ένα μονάχα θα επιτρέψω στον εαυτό μου να ρωτήσει: Πώς μπόρεσε να σου δώσει τη συγκατάθεσή της και να σου χαρίσει μάλιστα τη φωτογραφία της αφού δεν την αγαπάς; Είναι ποτέ δυνατόν εσύ... αυτήν την τόσο...

— Την πεπειραμένη θέλετε να πείτε;

— Όχι, δεν ήθελα να πω αυτό. Είναι ποτέ δυνατό να της έριξες τόση στάχτη στα μάτια;

Ένας ασυνήθιστος εκνευρισμός ακούστηκε ξαφνικά σ' αυτή την ερώτηση. Ο Γάνια έμεινε για λίγο σκεφτικός και, μην κρύβοντας την ειρωνεία του, πρόφερε:

— Παρασυρθήκατε, μητερούλα, και πάλι δεν τα καταφέρατε να συγκρατηθείτε· έτσι αρχίζουν πάντα οι καυγάδες μας και φουντώνουν. Είπατε πως δε θα κάνετε ούτε ερωτήσεις, ούτε παράπονα, κι όμως να που αρχίσατε κι όλες! Προτιμότερο να τ' αφήσουμε· ναι, ας τ' αφήσουμε· είχατε τουλάχιστο την πρόθεση... Εγώ, ποτέ και για τίποτα στον κόσμο δε θα σας εγκαταλείψω· αν ήταν άλλος στη θέση μου, το λιγότερο που θα 'κανε, θα 'ταν να τα παρατήσει όλα και να το σκάσει από

μια τέτοια αδερφή. Να, για δέστε την πώς με κοιτάζει τώρα! Ας μη συνεχίσουμε! Χάρηκα τόσο μ' αυτά που μου είπατε στην αρχή... και πού το ξέρετε πως κοροϊδεύω τη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Όσο για τη Βάρια, ας κάνει όπως νομίζει και—φτάνει. Ε, ναι, τώρα πια φτάνει και παραφτάνει μάλιστα!

Ο Γάνια άναβε με την κάθε λέξη κάνοντας βόλτες πάνω-κάτω στο δωμάτιο. Κάτι τέτοιες συζητήσεις χτυπούσαν αμέσως στο πιο ευαίσθητο σημείο όλα τα μέλη της οικογένειας.

— Εγώ το 'χω πει πως αν αυτή μπει εδώ μέσα, θα φύγω αμέσως· και θα τον κρατήσω το λόγο μου,— είπε η Βάρια.

— Από πείσμα!—φώναξε ο Γάνια.—Και που δεν παντρεύεσαι, από πείσμα το κάνεις κι αυτό! Τι μου κάνεις, πφ; Εμένα... στα παλιά μου τα παπούτσια, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα· αν θέλετε, μπορείτε και τώρ' αμέσως να κάνετε όπως σας αρέσει. Α, μα πια, σας βαρέθηκα όσο δεν παίρνει. Πώς! το πήρατε επιτέλους απόφαση να μας αφήσετε ήσυχους, πρίγκιψ;—φώναξε στον πρίγκιπα, βλέποντάς τον να σηκώνεται απ' την καρέκλα του.

Στη φωνή του Γάνια ακουγόταν κιάλας εκείνος ο βαθμός του εκνευρισμού, όταν φτάνει κανείς να τον χαιρείται κι ο ίδιος αυτόν τον εκνευρισμό, όταν παραδίνεται σ' αυτόν χωρίς κανένα συγκρατημό, με μια σχεδόν αυξανόμενη απόλαυση, κι ας τον φέρει όπου να 'ναι. Ο πρίγκιπας έκανε να γυρίσει (είχε φτάσει κιάλας στην πόρτα) για ν' απαντήσει κάτι· όμως, βλέποντας στο πρόσωπο του ανθρώπου που τον πρόσβαλε πως μια σταγόνα μονάχα χρειάζεται για να ξεχειλίσει το ποτήρι, γύρισε και βγήκε σιωπηλός. Λίγο αργότερα, απ' τις φωνές που ακούγονταν πίσω απ' την κλειστή πόρτα του σαλονιού, κατάλαβε πως η συζήτηση αφού έφυγε, έγινε ζωηρότερη· φαίνεται πως τα λέγανε πια έξω απ' τα δόντια.

Πέρασε απ' τη σάλα στο χολ για να πάει στο δωμάτιό του. Περνώντας κοντά απ' τη εξώπορτα που έβγαζε στη σκάλα άκουσε και παρατήρησε πως έξω απ' την πόρτα κάποιος πασικίζει μ' όλη του τη δύναμη να χτυπήσει το κουδούνι· μα το κουδούνι είχε πάθει φαίνεται κάτι: μόλις-μόλις αχνοκουνιόταν και δε χτυπούσε. Ο πρίγκιπας έβγαλε το σύρτη, άνοιξε την πόρτα και—πισωπάτησε κατάπληχτος, ανατρίχιασε μάλιστα σύγκορμος; μπροστά του στεκόταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Τη γνώρισε αμέσως απ' τη φωτογραφία. Τα μάτια της αστράψανε με μιαν έκρηξη θυμού όταν τον είδε· πέρασε γρήγορα στο χολ, σκουντώντας τον με τον ώμο κι είπε θυμωμένη πετώντας από πάνω της τη γούνα:

— Άμα βαριέσαι να διορθώσεις το κουδούνι, να κάθεις τουλάχιστο στο χολ άμα χτυπάνε. Α, μήτε τη γούνα δεν είσαι άξιος να κρατήσεις, βλάκα!

Πραγματικά, η γούνα είχε πέσει στο πάτωμα· η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ανυπόμονη, δεν περίμενε να τη βγάλει από πάνω της ο πρίγκιπας και του την πέταξε στα χέρια του, χωρίς να κοιτάξει πίσω της, ο πρίγκιπας όμως δεν πρόλαβε να την πιάσει.

— Σου αξίζει να σε διώξουν. Τράβα να μ' αναγγείλεις.

Ο πρίγκιπας κάτι ήθελε να πει, μα τόσο τα 'χε χαμένα που δεν πρόφερε τίποτα και με τη γούνα στα χέρια (την είχε σηκώσει από κάτω) τράβηξε για το σαλόνι.

— Άλλο πάλι και τούτο! Πού πας με τη γούνα; Τι τη θέλεις και την κουβαλάς τη γούνα; Χα-χα-χα! Μα δε μου λες, μπας κι είσαι τρελός;

Ο πρίγκιπας γύρισε και την κοίταξε σαν ξόανο· όταν εκείνη έβαλε τα γέλια, χασκογέλασε κι αυτός, ωστόσο δεν μπορούσε ακόμα να πει λέξη. Τη στιγμή που της άνοιξε την πόρτα ήτανε χλομός, τώρα

όμως είχε γίνει κατακόκκινος.

— Μα τι ηλίθιος είν' αυτός;—φώναξε αγαναχτισμένη η Ναστάσια Φιλίπποβνα χτυπώντας το πόδι της στο πάτωμα.—Πού πας λοιπόν; Ποιον θ' αναγγείλεις;

— Τη Ναστάσια Φιλίπποβνα,—τραύλισε ο πρίγκιπας.

— Από πού με ξέρεις;—τον ρώτησε αμέσως.—Δε σ' έχω ξαναδεί ποτέ μου! Άντε, τράβα να μ' αναγγείλεις... τι φωνές είν' αυτές;

— Μαλώνουν,—απάντησε ο πρίγκιπας και πήγε στο σαλόνι.

Μπήκε σε μian αρκετά αποφασιστική στιγμή: η Νίνα Αλεξάντροβνα ήταν έτοιμη πια να ξεχάσει εντελώς πως είχε «υποταχτεί σε όλα». Για να λέμε την αλήθεια, υπερασπιζόταν τη Βάρια. Δίπλα στη Βάρια στεκόταν ο Πτίτσιν που 'χε πια παρατήσει το γραμμένο με μολύβι χαρτάκι του· η Βάρια δε δειλίαζε καθόλου κι ούτε ήταν φοβιτσιάρα· οι βαναυσότητες όμως του αδερφού της γίνονταν όλο και πιο πρόστυχες, όλο και πιο ανυπόφορες. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η Βάρια έπαυε συνήθως να μιλάει και κοίταζε μονάχα τον αδερφό της σιωπηλά και κοροϊδευτικά, χωρίς να κατεβάζει από πάνω του τα μάτια της. Αυτός ο τρόπος, όπως το 'ξερε η Βάρια, μπορούσε να κάνει τον αδερφό της να σκυλιάσει. Εκείνην ακριβώς τη στιγμή, ο πρίγκιπας μπήκε στο δωμάτιο και είπε δυνατά:

— Η Ναστάσια Φιλίπποβνα!

IX

ΕΓΙΝΕ ΓΕΝΙΚΗ σιωπή. Όλοι κοίταζαν τον πρίγκιπα σα να μην τον καταλάβαιναν και—σα να μη θέλανε να τον καταλάβουν. Ο Γάνια απόμεινε σύζυλος απ' τον τρόπο του.

Ο ερχομός της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, κι ιδιαίτερα κείνη τη στιγμή ήταν για όλους τους η πιο παράξενη και στενάχωρη έκπληξη. Και μόνο το γεγονός πως ήταν η πρώτη φορά που η Ναστάσια Φιλίπποβνα καταδεχόταν να 'ρθει εδώ, ήταν αρκετό. Ως τα τώρα ήταν τόσο ακατάδεχτη που στις συνομιλίες της με το Γάνια δεν είχε εκφράσει ούτε και την παραμικρότερη επιθυμία να γνωριστεί με τους συγγενείς του και, τις τελευταίες μέρες, ούτε τους ανάφερε καν λες και δεν υπήρχαν καθόλου. Ο Γάνια, μόλο που ήταν από μίαν άποψη ευχαριστημένος που αναβάλεται μια τόσο δυσάρεστη γι' αυτόν συζήτηση, μες στην καρδιά του όμως την είχε σημειώσει αυτή την ακαταδεξιά της. Όπως και να 'ταν, περίμενε μάλλον ειρωνείες και πειράγματα για την οικογένειά του απ' την πλευρά της κι όχι την επίσκεψή της· ήξερε στα σίγουρα πως αυτή τα ξέρει όλα όσα γίνονται στο σπίτι του εξαιτίας του συνοικεσίου και ξέρει τι σκέφτονται γι' αυτήν οι συγγενείς του. Η επίσκεψή της, τώρα, ύστερ' απ' τη φωτογραφία που του χάρισε και μάλιστα την ημέρα των γενεθλίων της, τη μέρα που είχε υποσχεθεί ν' αποφασίσει για την τύχη του, σήμαινε σχεδόν την ίδια την απόφασή της.

Η κατάπληξη όλων καθώς κοίταζαν τον πρίγκιπα, δεν κράτησε και πολύ: Η Ναστάσια Φιλίπποβνα παρουσιάστηκε μονάχη της στην πόρτα του σαλονιού και μπαίνοντας στο δωμάτιο, έσπρωξε και πάλι ελαφρά τον πρίγκιπα.

— Επιτέλους τα κατάφερα και μπήκα... γιατί το δένετε το κουδούνι σας;—πρόφερε εύθυμα δίνοντας το χέρι της στο Γάνια που όρμησε να την υποδεχτεί.—Τι έχετε κι είσαστε τόσο αναστατωμένος; Μα συστείμε με λοιπόν σας παρακαλώ...

Ο Γάνια, που τα 'χε εντελώς χαμένα, τη σύστησε πρώτα στη Βάρια κι οι δυο γυναίκες, πριν δώσουν τα χέρια, αντάλλαξαν ένα παράξενο βλέμμα. Εδώ που τα λέμε, η Ναστάσια Φιλίπποβνα γελούσε και κρυβόταν πίσω απ' την ευθυμία της που τη φόραγε σα μάσκα· η Βάρια όμως δεν ήθελε να φορέσει μάσκα και την κοίταζε σκυθρωπά κι επίμονα· ούτε ίχνος χαμόγελου—πράγμα που θ' απαιτούσε απλώς η ευγένεια—δε φάνηκε στο πρόσωπό της. Ο Γάνια κέρωσε· δεν υπήρχε πια λόγος να ικετέψει, μήτε πρόφταινε· έριξε στη Βάρια ένα τόσο απειλητικό βλέμμα, που εκείνη κατάλαβε, απ' τη δύναμη εκείνου του βλέμματος, τι σήμαινε για τον αδερφό της εκείνη η στιγμή. Φαίνεται πως αποφάσισε να του κάνει το χατίρι και χαμογέλασε αχνά στη Ναστάσια Φιλίπποβνα· (όλοι τους μες στην οικογένεια αγαπούσαν ακόμα υπερβολικά ο ένας τον άλλον). Την κατάσταση, τη διόρθωσε κάπως η Νίνα Αλεξάντροβνα, που αυτήν ο Γάνια, έχοντάς τα ολότελα χαμένα, τη σύστησε μετά την αδερφή του και την πήγε μάλιστα αυτήν προς το μέρος της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Μόλις όμως η Νίνα Αλεξάντροβνα άρχισε να λέει για την «εξαιρετική της ευχαρίστηση» η Ναστάσια Φιλίπποβνα, χωρίς να την ακούσει ως το τέλος, γύρισε αμέσως στο Γάνια και καθίζοντας (πριν ακόμα της προσφέρουν κάθισμα) στο μικρό ντιβανάκι, στη γωνιά, δίπλα στο παράθυρο, φώναξε:

— Πού είναι λοιπόν το γραφείο σας; Και...πού είναι οι νοικάρηδες; Γιατί εσείς έχετε κάτι σαν πανσιόν εδώ πέρα, έτσι δεν είναι;

Ο Γάνια κοκκίνισε τρομερά κι έκανε κάτι ν' απαντήσει η Ναστάσια Φιλίπποβνα όμως τον έκοψε αμέσως.

— Και πού να τους χωρέσει εδώ τους νοικάρηδες; Δεν έχετε ούτε γραφείο. Και είναι προσοδοφόρο αυτό;—γύρισε ξάφνου στη Νίνα Αλεξάντροβνα.

— Είναι κάπως φασαρία,—έκανε ν' απαντήσει εκείνη.—Εννοείται, θα πρέπει να 'χουμε κάποιο

κέρδος. Εξάλλου μόλις τώρα αρχίσαμε και...

Μα η Ναστάσια Φιλίπποβνα έπαψε και πάλι ν' ακούει: Κοίταζε το Γάνια, γελούσε και του φώναζε:

— Τι πρόσωπο είν' αυτό; Ω, Θεέ μου, τι έκφραση που 'χει το πρόσωπό σας αυτή τη στιγμή!

Γέλασε έτσι για λίγο· και πραγματικά το πρόσωπο του Γάνια είχε πολύ παραμορφωθεί: η σαστισμάρα του, το κωμικό και φοβισμένο, χαμένο του ύφος εξαφανίστηκαν μονομιάς· είχε όμως χλομιάσει τρομερά. Τα χείλια του στράβωσαν σαν από σπασμούς· κοίταζε σιωπηλά κι επίμονα, κι είχε καρφώσει το κακό του βλέμα στο πρόσωπο της επισκέπτριάς του που εξακολουθούσε να γελάει.

Μες στο δωμάτιο βρισκόταν κι άλλος ένας παρατηρητής που κι αυτός δεν είχε ακόμα απαλλαγεί απ' τη μουγκαμάρα που τον είχε πιάσει μόλις είδε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα· αυτός όμως, μόλο που στεκόταν σαν «στήλη άλατος» στην προηγούμενη θέση του, στην πόρτα του σαλονιού, πρόφτασε ωστόσο να προσέξει τη χλομάδα και τη δυσσίωση αλλαγή, στο πρόσωπο του Γάνια. Ο παρατηρητής αυτός ήταν ο πρίγκιπας. Σχεδόν τρομαγμένος, έκανε ξάφνου μηχανικά μερικά βήματα μπροστά.

— Πιέστε λίγο νερό,—ψιθύρισε στο Γάνια.—Και μην κοιτάτε έτσι...

Ήταν φανερό πως πρόφερε αυτά τα λόγια χωρίς την παραμικρότερη κακή διάθεση, χωρίς να 'χει τίποτα ιδιαίτερο κατά νου, έτσι, αυθόρμητα· τα λόγια του όμως είχαν καταπληχτικό αποτέλεσμα. Θα 'λεγε κανείς πως όλο το μίσος του Γάνια ξέσπασε ξάφνου πάνω στον πρίγκιπα: Τον άρπαξε απ' τον ώμο και τον κοίταζε αμίλητα, εκδικητικά, με μίσος, σα να μην ήταν σε θέση ν' αρθρώσει λέξη. Όλοι ταραχτήκαν. Η Νίνα Αλεξάντροβνα έβγαλε μάλιστα μίαν αδύναμη κραυγή, ο Πτίτσιν έκανε ανήσυχος ένα βήμα μπροστά, ο Κόλια κι ο Φερντισσένκο, που πρόβαλαν στην πόρτα, σταμάτησαν κατάπληχτοι και μονάχα η Βάρια κοίταζε όπως και πρώτα κάτω απ' τα φρύδια της, παρατηρώντας τα όλα προσεχτικά. Δεν έλεγε να καθίσει, μονάχα στεκόταν παράμερα, δίπλα στη μητέρα της, έχοντας σταυρώσει τα χέρια της στο στήθος.

Ο Γάνια όμως συνήλθε αμέσως, την πρώτη κιόλας στιγμή της χειρονομίας του και γέλασε νευρικά. Είχε συνέλθει εντελώς.— Μα τι είσαστε, πρίγκηψ, γιατρός;—φώναξε όσο μπορούσε πιο εύθυμα κι απλοϊκά. —Μα την πίστη μου, με κάνατε και τρόμαξα. Ναστάσια Φιλίπποβνα, μπορώ να σας τον συστήσω, είναι ένα πολυτιμότερο υποκείμενο, μόλο που μόλις σήμερα το πρωί γνωρίστηκα μαζί του.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα κοίταζε τρομερά απορεμένη τον πρίγκιπα.

— Πρίγκηψ; Είναι πρίγκηψ; Φανταστείτε, και γω πριν από λίγο, στο χολ, τον πέρασα για υπηρέτη και τον έστειλα δω να με αναγγείλει! Χα-χα-χα!

— Μικρό το κακό, μικρό το κακό!—βρήκε ευκαιρία να πει ο Φερντισσένκο πλησιάζοντας βιαστικά, πολύ ευχαριστημένος που άρχισαν και γελάγαν: Μικρό το κακό: Se non e vero...

— Αν δεν κάνω λάθος, σας κακομίλησα κιόλας, πρίγκηψ. Συχωρέστε με, παρακαλώ. Φερντισσένκο, εσείς πώς έγινε και βρίσκεστε δω, τέτοιαν ώρα: Νόμιζα πως εσάς τουλάχιστο δε θα σας βρω. Ποιος; Τι πρίγκιπας; Μίσκιν; —ρώτησε το Γάνια που στο μεταξύ, εξακολουθώντας ακόμα να κρατάει τον πρίγκιπα απ' τον ώμο, πρόφτασε να της τον συστήσει.

— Νοικάρης μας, ξανάπε ο Γάνια.

Ήταν ολοφάνερο πως τον πρίγκιπα τον συσταίνανε σαν κάποιο σπάνιο φαινόμενο (και τους είχε έρθει σ' όλους κουτί, σα διέξοδος σ' αυτή τη δύσκολη κατάσταση), τον σπρώχνανε σχεδόν προς τη Ναστάσια Φιλίπποβνα· ο πρίγκιπας άκουσε μάλιστα καθαρά τη λέξη «ηλίθιος» που την ψιθύρισε κάποιος από πίσω του, ο Φερντιστσένκο μάλλον, στη Ναστάσια Φιλίπποβνα σαν επεξήγηση.

— Πέστε μου, γιατί δε με σταματήσατε πριν από λίγο, όταν εγώ... σας παρεξήγησα τόσο τρομερά; — εξακολουθούσε η Ναστάσια Φιλίπποβνα κοιτάζοντας τον πρίγκιπα απ' την κορφή ως τα νύχια, ολότελα αδιάκριτα· περίμενε ανυπόμονα την απάντηση, σάμπως να 'ταν απόλυτα σίγουρη πως η απάντηση θα 'ναι το δίχως άλλο τόσο ανόητη που θα 'ταν αδύνατο να μη γελάσει κανείς.

— Απόρησα όταν σας είδα τόσο ξαφνικά... —τραύλισε ο πρίγκιπας.

— Και πώς το καταλάβατε πως είμαι γω; Πού με ξανάδατε; Τι σημαίνει αυτό; Μα την αλήθεια, έχω την εντύπωση πως κάπου τον έχω δει! Κι επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω, γιατί μείνατε σύξυλος εκεί στο χολ; Τι έχω για να μένει κανένας έτσι σύξυλος μόλις με βλέπει;

— Έλα λοιπόν, άντε! —εξακολουθούσε να κάνει τις γκριμάτσες του ο Φερντιστσένκο. —Άντε λοιπόν! Ω, Θεέ μου, και τι δε θα 'λεγα εγώ, αν μου 'χαν κάνει μια τέτοιαν ερώτηση! Μα άντε λοιπόν... Ε, μα τη πίστη μου, πρίγκηψ, ύστερα απ' αυτό πια είσαι σωστός χαλβάς!

— Μα και γω, αν ήμουν στη θέση σας, θα 'λεγα πολλά και διάφορα, είπε γελώντας ο πρίγκιπας στο Φερντιστσένκο. — Προηγουμένως μου είχε κάνει μεγάλη εντύπωση η φωτογραφία σας, εξακολούθησε μιλώντας πια στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, —ύστερα κουβέντιασα για σας με τους Επάντσιν... και νωρίς το πρωί, πριν φτάσουμε ακόμα με το τρένο στην Πετρούπολη, μου διηγήθηκε πολλά για σας ο Παρφιόν Ραγκόζιν... και τη στιγμή ακριβώς που σας άνοιξα την πόρτα, πάλι εσάς σκεφτόμουν και ξαφνικά σας είδα μπροστά μου.

— Και πώς καταλάβατε λοιπόν ότι είμ' εγώ;

— Απ' τη φωτογραφία και...

— Κι από τι άλλο;

— Κι απ' το ότι έτσι ακριβώς σας φανταζόμουνα... Και γώ επίσης... λες και κάπου σας έχω δει.

— Πού; Πού;

— Λες και κάπου έχω δει τα μάτια σας... όμως αυτό είναι αδύνατον! Εγώ έτσι... Πρώτη φορά έρχομαι στην Πετρούπολη. Ίσως στ' όνειρό μου...

— Να σε χαρώ, πρίγκιπά μου!—έβαλε μια φωνή ο Φερντιστσένκο.—Όχι, κείνο το se non e vero που είπα, το παίρνω πίσω. Αν και... αν και, εδώ που τα λέμε, όλ' αυτά τα 'πε από αφέλεια! —πρόστεσε σα να λυπόταν κατάκαρδα.

Ο πρίγκιπας είχε προφέρει τις λίγες του φράσεις με κομμένη, ανήσυχη φωνή, παίρνοντας συχνά ανάσα. Όλα δείχνανε πως βρισκόταν σε μεγάλη ταραχή. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα τον κοίταζε με περιέργεια, όμως δε γέλαγε πια. Κείνη τη στιγμή ακριβώς, ακούστηκε ξάφνου μια καινούργια δυνατή φωνή πίσω απ' αυτούς που είχαν τριγυρίσει τον πρίγκιπα και τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και—αν μπορεί κανείς να εκφραστεί έτσι—παραμέρισε το πλήθος και τ' άνοιξε στα δυο. Μπροστά στη Ναστάσια Φιλίπποβνα στεκόταν ο ίδιος ο πατέρας της οικογένειας, ο στρατηγός Ιβόλγκιν αυτοπροσώπως. Φόραγε φράκο και καθαρά μανικέτια· τα μουστάκια του ήταν πασαλειμμένα με

μαντέκα...

Αυτό πια δεν μπόρεσε να τ' αντέξει ο Γάνια.

Όντας εγωιστής και ματαιόδοξος μέχρι ιδεοληψίας, μέχρι υποχονδρίας, γυρεύοντας όλους αυτούς τους δυο μήνες ένα κάτι οτιδήποτε όπου θα μπορούσε να στηριχτεί αξιοπρεπέστερα για να φαντάζει όσο το δυνατόν πιο αριστοκράτης, νιώθοντας πως είναι ακόμα πρωτάρης στο δρόμο που 'χε διαλέξει και πως τελικά ίσως να μην του φτάνανε τα κότσια του, έχοντας πάρει τελικά την απόφαση—μη βρίσκοντας άλλον τρόπο μες στην απελπισία του, να φέρνεται χυδαία στο σπίτι του—όπου κι απ' τα πριν ήταν σωστός σατράπης—μην τολμώντας όμως να κρατήσει την ίδια ταχτική και με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα που τον έπαιζε ως την τελευταία στιγμή στα δάχτυλά της και του 'χε πάρει τον αέρα: «ανυπόμονο ζητιάνο» τον έλεγε η ίδια η Ναστάσια Φιλίπποβνα κι αυτός το 'χε μάθει, (του το 'χανε προφτάσει), έχοντας ορκιστεί μ' όλους τους όρκους πως θα της τα ξεπλήρωνε όλ' αυτά αργότερα και, ταυτόχρονα κάνοντας καμιά φορά μέσα του παιδιάστικα όνειρα να ταχτοποιήσει όλα τα ζητήματα και να εξομαλύνει όλες τις αντιθέσεις—βρισκόταν τώρα υποχρεωμένος να πει μέχρι τον πάτο το φριχτό αυτό ποτήρι και —το κυριότερο— σε μια τέτοια στιγμή! Ακόμα έν' απρόβλεπτο, μα και το πιο τρομερό απ' όλα τα μαρτύρια για ένα ματαιόδοξο—το μαρτύριο να κοκκινίσει από ντροπή για τους συγγενείς του, μέσα στο ίδιο του το σπίτι,—του 'πεφτε τώρα σαν κακός κλήρος. «Μα τ' αξίζει τάχα η ανταμοιβή σ' όλ' αυτά στο τέλος-τέλος!» του πέρασε η σκέψη.

Εκείνην ακριβώς τη στιγμή, γινόταν κάτι που το 'βλεπε μονάχα σ' όνειρό του, δυο μήνες τώρα, τις νύχτες, σαν εφιάλη και τον έκανε να παγώνει απ' τη φρίκη, τον έκανε να καίγεται απ' τη ντροπή: πραγματοποιήθηκε επιτέλους η οικογενειακή συνάντηση του πατέρα του με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ήταν φορές που ερεθίζοντας και τσιγκλώντας τον εαυτό του προσπαθούσε να φανταστεί το στρατηγό την ώρα της τελετής του γάμου, δεν τα κατάφερνε όμως ποτέ να φτάσει ως το τέλος της βασανιστικής αυτής σκηνής και βιαζόταν πάντα να την παρατήρει στη μέση· δεν αποκλείεται να υπερέβαλε με τη φαντασία του τη συμφορά,—με τους ματαιόδοξους ανθρώπους όμως πάντα έτσι συμβαίνει· κείνους τους δυο μήνες είχε προφτάσει να το καλοσκεφτεί και να το γυρίσει απ' όλες τις μεριές κι είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ν' απαλλαγεί κατά κάποιον τρόπο απ' τον πατέρα του, έστω και προσωρινά, να τον ξαποστείλει μάλιστα, αν ήταν δυνατό, κάπου μακριά απ' την Πετρούπολη, κι ας έλεγε ό,τι ήθελε η μητέρα του. Εδώ και δέκα λεπτά, όταν μπήκε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, τόση ήταν η κατάπληξή του, τόσο πολύ είχε σαστίσει, που δεν του πέρασε καθόλου απ' το νου πως ήταν δυνατό να παρουσιαστεί στη σκηνή ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς και δεν πήρε κανένα μέτρο. Και να που ο στρατηγός βρίσκεται δω, μπροστά σ' όλους κι έχει επιπλέον ετοιμαστεί με επισημότητα, έχει φορέσει το φράκο του, κι όλ' αυτά τη στιγμή ακριβώς που η Ναστάσια Φιλίπποβνα «ευκαιρία γυρεύει να τον αρχίσει στις ειρωνείες κι αυτόν και τους δικούς του». (Γι' αυτό ήταν σίγουρος). Μα κι αλήθεια, τι άλλο μπορούσε να σημαίνει η τωρινή της επίσκεψη αν όχι αυτό; Να γίνει φίλη με τη μητέρα του και την αδερφή του ή να τις προσβάλει μες στο ίδιο του το σπίτι; Βλέποντας όμως κανείς τη στάση που κρατούσαν και τα δυο μέρη, δεν μπορούσε πια να 'χει καμιάν αμφιβολία: η μητέρα του κι η αδερφή του κάθονταν παράμερα σαν παραπεταμένες κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα φαίνονταν να 'χει ξεχάσει εντελώς πως βρίσκονται στο ίδιο δωμάτιο μ' αυτήν...

Μια και φέρνεται λοιπόν έτσι, θα 'χει βέβαια το σκοπό της!

Ο Φερντισσένκο πήρε το στρατηγό απ' το μπράτσο και τον έφερε μπροστά στη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς Ιβόλγκιν,—πρόφερε με πολλήν αξιοπρέπεια ο στρατηγός, κάνοντας μian υπόκλιση και χαμογελώντας· —Γέρος, δυστυχισμένος στρατιώτης και πατέρας της οικογενείας

που την κάνει ευτυχισμένη η ελπίδα να συμπεριλάβει στους κόλπους της μίαν τόσο υπερόχου ομορφιάς...

Δεν τέλειωσε τη φράση του· ο Φερντιστσένκο βιάστηκε να βάλει από πίσω του μια καρέκλα κι ο στρατηγός, που δεν καλοστεκόταν και τόσο στα πόδια του κείνη τη στιγμή μετά το γεύμα του, έκατσε αμέσως απότομα ή, για να 'μαι ακριβέστερος, έπεσε πάνω στην καρέκλα, για να λέμε όμως την αλήθεια, το πέσιμο αυτό δεν τον έκανε να τα χάσει καθόλου. Στρογγυλοκάθισε ακριβώς απέναντι απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και με πολύ σκέρτσο, αργά κι εντυπωσιακά, έφερε τα δαχτυλάκια της στα χείλη του. Γενικά, το στρατηγό ήταν αρκετά δύσκολο να τον κάνεις να τα χάσει. Η εμφάνισή του, εκτός από μια κάποια ατημελησία, παρέμενε ακόμα αρκετά ευπαρουσίαστη, πράγμα που το 'ξερε κι ο ίδιος πολύ καλά. Του 'τυχε άλλοτε να βρεθεί σε πολύ αριστοκρατικούς κύκλους απ' όπου είχε αποκλειστεί τελειωτικά μόλις εδώ και δυο τρία χρόνια. Από τότε ήταν που αφέθηκε κι ενέδωσε χωρίς σχεδόν συγκρατητό σε μερικές του αδυναμίες, διατηρούσε όμως και τώρ' ακόμα τους καλούς κι ευχάριστους τρόπους του. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα φαινόταν ότι χάρηκε υπερβολικά βλέποντας τον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς που, φυσικά, τον ήξερε εξ ακοής.

— Άκουσα ότι ο γιος μου...—έκανε ν' αρχίσει ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς.

— Ναι, ο γιος σας! Σπουδαίος μπαμπάς είσατε και σεις, μα το ναι! Γιατί δεν ήρθατε ποτέ να με δείτε; Τι συμβαίνει; Μόνος σας κρυβόσαστε ή σας κρύβει ο γιος σας; Εσείς τουλάχιστο θα μπορούσατε να 'ρθείτε σπίτι μου χωρίς να εκθέσετε κανέναν.

— Τα παιδιά του δεκάτου ενάτου αιώνας και οι γονείς των... —έκανε να ξαναρχίσει ο στρατηγός.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα! Αφήστε σας παρακαλώ τον Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς να φύγει ένα λεπτό, τον ζητάνε,—είπε δυνατά η Νίνα Αλεξάντροβνα.

— Να τον αφήσω! Μα τι λέτε, έχω τόσα πολλά ακούσει γι' αυτόν, ήθελα τόσο πολύ να τον γνωρίσω! Και τι δουλειές μπορεί να 'χει; Είναι απόστρατος, ψέματα; Δε θα μ' αφήσετε, στρατηγέ, δε θα φύγετε.

— Σας δίνω το λόγο μου πως θα 'ρθει μονάχος του να σας δει στο σπίτι σας, τώρα όμως του χρειάζεται ανάπαυση.

— Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς, λένε πως χρειάζεστε ανάπαυση!—ξεφώνισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα κάνοντας ένα μορφασμό δυσαρέσκειας κι αηδίας, σαν ελαφρόμυαλη χαζούλα που της παίρνουν ένα παιχνίδι μες απ' τα χέρια.

Ο στρατηγός, λες κι έβαλε τα δυνατά του να γελοιοποιήσει ακόμα περισσότερο τη θέση του.

— Φίλη μου! Φίλη μου!—πρόφερε επιτιμητικά γυρίζοντας θριαμβευτικά στη γυναίκα του και βάζοντας το χέρι πάνω στην καρδιά.

— Δε θα φύγετε από δω, μητερούλα;—ρώτησε δυνατά η Βάρια.

— Όχι, Βάρια, θα μείνω ως το τέλος.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν μπορεί να μην άκουσε την ερώτηση και την απάντηση, είχε όμως κανείς την εντύπωση πως η ευθυμία της μεγάλωσε απ' αυτό ακριβώς. Άρχισε κι έκανε αμέσως ερωτήσεις στο στρατηγό, τη μια πάνω στην άλλη, και σε πέντε λεπτά ο στρατηγός βρισκόταν κιάλας στην πιο επίσημη του διάθεση και ρητόρευε ενώ η συντροφιά γελούσε τρανταχτά.

Ο Κόλια τράβηξε τον πρίγκιπα απ' τα πέτα του σακακιού του.

— Μα πάρτε τον εσείς τουλάχιστον από δω και πηγαίνετέ τον όπου να 'ναι. Δε θα μπορούσατε; Σας παρακαλώ!—και το καημένο το παιδί ήταν έτοιμο να κλάψει, τα δάκρυα της αγανάκτησης τού καίγανε τα μάτια.—Ω, καταραμένη Γάνκα!—πρόσπεσε μέσα του.

— Με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν είχα πραγματικά μεγάλες φιλίες,—ξεχείλιζε ο στρατηγός απαντώντας στις ερωτήσεις της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.—Εγώ, αυτός κι ο μακαρίτης ο πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν, τον υιόν του οποίου αγκάλιασα σήμερα ύστερ' από είκοσι χρόνια χωρισμού, είμαστε κι οι τρεις αχώριστοι, αποτελούσαμε, ούτως ειπείν, τους τρεις σωματοφύλακας: Είμαστε ο Άθως, ο Πόρθος κι ο Άραμις. Αλίμονο όμως, ο ένας βρίσκεται στον τάφο, θερισμένος απ' τη συκοφαντία και τη σφαίρα, ο άλλος βρίσκεται μπροστά σας κι αγωνίζεται ακόμα με τις συκοφαντίες και τις σφαίρες...

— Με τις σφαίρες!—ξεφώνισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Είναι δω, μέσα στο στήθος μου, και με χτύπησαν στη μάχη του Καρς και σαν κάνει κακοκαιρία με πονάνε. Καθ' όλας τας άλλας απόψεις, διάγω τον βίον μου ως φιλόσοφος, βαδίζω, κάνω περίπατο, παίζω στο καφενείο μου ντάμα σαν αποτραβηγμένος από τας υποθέσεις του αστός και διαβάζω την *Independance* (Ανεξαρτησία). Με τον Πόρθο μας όμως, τον Επάντσιν, ύστερ' απ' την ιστορία που έγινε πρόπερσι στο τρένο εξαιτίας του πεκινουά, έκοψα τελειωτικά κάθε σχέση.

— Του πεκινουά; Τι έγινε ακριβώς;—ρώτησε με μεγάλη περιέργεια η Ναστάσια Φιλίπποβνα.—Με το πεκινουά; Μα τι μου λέτε! Και στο τρένο μάλιστα!...—έκανε σάμπως ν' άρχιζε κάτι να θυμάται.

— Ω, είναι μια ανόητη ιστορία, δεν αξίζει, τον κόπο να τα ξαναλέμε: αιτία στάθηκε η γκουβερνάντα της πριγκίπισσας Μπελοκόνοσκαγια η μίσης Σμιθ μα... δεν αξίζει καν τον κόπο να τα ξαναλέμε.

— Μα τι λέτε, το δίχως άλλο θέλω να μου τα πείτε όλα!— ξεφώνισε εύθυμα η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Ούτε και γω δεν τ' άκουσα ακόμα,—παρατήρησε ο Φερντιστσένκο.—*c'est du nouveau* (είναι κάτι καινούργιο).

— Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς!—αντήχησε και πάλι η ικετευτική φωνή της Νίνας Αλεξάντροβνας.

— Πατερούλη, σας ζητάνε,—φώναξε ο Κόλια.

— Μια ανόητη ιστορία, μα θα σας την πω με δυο λόγια,—άρχισε πολύ ευχαριστημένος απ' τον εαυτό του ο στρατηγός:— Ήταν εδώ και δυο χρόνια, ναι! σωστά δυο χρόνια, μόλις είχαν γίνει τα εγκαίνια της νέας σιδηροδρομικής γραμμής της ...σκάγια. Όπου εγώ (φορούσα κιάλας πολιτικό πανωφόρι) όντας απασχολημένος με εξαιρετικά σημαντικές για μένα υποθέσεις σχετικές με την παράδοση της υπηρεσίας μου, αγόρασα ένα εισιτήριο πρώτης θέσεως: μπαίνω μέσα, κάθουμαι, καπνίζω. Δηλαδή, θέλω να πω, εξακολουθώ να καπνίζω, γιατί είχ' ανάψει το πούρο μου πριν μπω στο βαγόνι. Είμαι μόνος μου στο διαμέρισμα. Το κάπνισμα δεν απαγορεύεται, ούτε επιτρέπεται όμως· μισοεπιτρέπεται, ούτως ειπείν, όπως γίνεται συνήθως αναλόγως του προσώπου. Το παράθυρο είναι κατεβασμένο. Ξαφνικά, ένα λεπτό πριν σφυρίξει ο σταθμάρχης, μπαίνουν και κάθονται μέσα δυο κυρίες μ' ένα πεκινουά, ακριβώς απέναντί μου. Είχαν αργήσει, η μια είναι τουαλεταρισμένη με λούσο τρομερό και φοβερό, στ' ανοιχτογάλαζα· η άλλη πιο σεμνή με μαύρο μεταξωτό και μια πελερίνα. Δεν ήταν καθόλου άσκημες, κοιτάνε ακατάδεχτα, μιλάνε αγγλικά. Εγώ, εννοείται, δε δίνω σημασία και καπνίζω. Δηλαδή, το σκέφτηκα για μια στιγμή μήπως δεν ήταν

σωστό, εξακολουθώ ωστόσο να καπνίζω γιατί το παράθυρο είναι ανοιχτό και φυσάω τον καπνό προς τα έξω. Το πεκινουά έχει κουλουριαστεί στα γόνατα της ανοιχτογάλαζης κυρίας, ένα τόσο δα μικρούτσικο πεκινουά, σαν τη γροθιά μου, μαύρο, τα ποδαράκια του άσπρα, σπάνιο σκυλάκι στ' αλήθεια. Ασημένιο περιλαίμιο με κάτι γραμμένο επάνω. Εγώ τίποτα. Αντιλαμβάνομαι όμως ότι οι κυρίες φαίνεται πως αρχίζουν να θυμώνουν, για το πούρο μου φυσικά. Η μια σήκωσε τα φασαμέν και με κοιτάει—από ταρταρούγα. Εγώ πάλι τίποτα: διότι, δε μου λένε τίποτα! Αν μου το λέγανε, αν με προειδοποιούσαν, αν με παρακαλούσαν—γι' αυτό την έχουν τη γλώσσα οι άνθρωποι στο κάτω-κάτω! Εκείνες όμως σωπαίνουν... όπου ξάφνου,—κι αυτό, σας βεβαιώ, χωρίς καμιά προειδοποίηση, δηλαδή χωρίς τον παραμικρότερο υπαινιγμό,— καταλαβαίνετε;—λες και της στρίψανε ολότελα—η ανοιχτογάλαζη, χραπ! Μου αρπάζει το πούρο απ' το χέρι και το πετάει απ' το παράθυρο. Το βαγόνι τρέχει, εγώ κοιτάζω σα χαμένος. Άγρια γυναίκα· γυναίκα άγρια, ευρισκομένη παντελώς εις αγρίαν κατάστασιν αν και, για να λέμε την αλήθεια, ήταν μια γυναίκα καλοθρεμμένη, παχιά, ψηλή, ξανθιά, κοκκινομάγουλη (υπερβολικά μάλιστα), με κοιτάει και τα μάτια της πετάνε σπίθες. Εγώ χωρίς να πω λέξη, με μian ασυνήθιστη ευγένεια, με μια τελειότατη ευγένεια, με μian εκλεπτυσμένη ούτως ειπείν, ευγένεια, απλώνω τα δυο μου δάχτυλα στο πεκινουά, το παίρνω με πολλήν αβρότητα απ' το σβέρκο και φραπ! του δίνω μια απ' το παράθυρο, πίσω απ' το πουράκι μου! Μόλις που πρόλαβε να τσιρίξει! Το βαγόνι συνεχίζει να τρέχει...

— Είστε τέρας!—φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γελώντας και χτυπώντας παλαμάκια σα μικρό κοριτσάκι..

— Μπράβο! Μπράβο!—φώναξε ο Φερντιστσένκο. Μισογέλασε κι ο Πίτσιν που κι αυτός είχε πολύ δυσαρεστηθεί με τη εμφάνιση του στρατηγού· ακόμα κι ο Κόλια γέλασε και φώναξε κι αυτός «μπράβο!».

— Κι είχα δίκιο, είχα δίκιο, είχα όλα τα δίκια του κόσμου!— συνέχιζε με θέρμη ο στρατηγός θριαμβεύοντας.—Γιατί αν απαγορεύονται τα πούρα στο βαγόνι, τα σκυλιά δεν επιτρέπονται ποτέ.

— Μπράβο πατερούλη!—φώναξε ενθουσιασμένος ο Κόλια.— Υπέροχα! Εγώ το δίχως άλλο, το δίχως άλλο θα 'κανα το ίδιο!

— Και τι έκανε λοιπόν η κυρία;—ανυπομονούσε να μάθει τη συνέχεια η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Η κυρία; Εδώ ίσα-ίσα βρίσκεται το θλιβερόν της υποθέσεως,—συνέχισε σκυθρωπιάζοντας ο στρατηγός.—Χωρίς να πει λέξη, και χωρίς την παραμικρότερη απολύτως προειδοποίηση— πλατσ! Μου δίνει ένα χαστούκι! Άγρια γυναίκα· εις απολύτως αγρίαν κατάστασιν ευρισκομένη.

— Και σεις;

Ο στρατηγός χαμήλωσε τα μάτια, σήκωσε τα φρύδια του, ανασήκωσε τους ώμους, έσφιξε τα χείλη, άνοιξε τα χέρια, σώπασε για λίγο και ξάφνου πρόφερε:

— Παρασύρθηκα!

— Και την κάνετε και πόνεσε; Τη χτυπήσατε δυνατά;

— Μα το Θεό, δεν τη χτύπησα δυνατά! Έγινε σκάνδαλο, δεν πόνεσε όμως, είμαι σίγουρος. Μια μονάχα φορά της έσπρωξα το χέρι, απλώς και μόνο για ν' αμυνθώ. Σ' όλ' αυτά ωστόσο, έβαλε την ουρά του ο ίδιος ο σατανάς: η ανοιχτογάλαζη βρέθηκε να 'ναι Αγγλίδα, γκουβερνάντα, ίσως-ίσως μάλιστα και φίλη της πριγκίπισσας Μπελοκόνσκαγιας και κείνη με το μαύρο φόρεμα ήταν η μεγαλύτερη απ' τις πριγκίπισσες Μπελοκόνσκη, μια γεροντοκόρη κάπου τριάντα πέντε χρονώ. Κι

είναι γνωστές οι πολύ στενές σχέσεις που 'χει η στρατηγίνα Επάντσινα με τους Μπελοκόνσκη. Όλες οι πριγκίπισσες πέσανε λιπόθυμες, δάκρυα, πένθος για το ευνοούμενο πεκινουά, ξεφωνητά των έξι πριγκιπισσών, ξεφωνητά της Αγγλίδας—ανάστα ο Θεός! Ε, φυσικά, πήγα και δήλωσα τη μετάνοιά μου, ζήτησα συγνώμη, έγραψα κι ένα γράμμα· δε με δέχτηκαν ούτε' εμένα ούτε το γράμμα και με τον Επάντσιν ψυχράνθηκαν οι σχέσεις μας, με διέγραψε απ' τον κατάλογο των φίλων του, μ' έδιωξε!

— Επιτρέψτε μου ωστόσο, πώς είναι δυνατόν;—ρώτησε ξάφνου η Ναστάσια Φιλίπποβνα:—Εδώ και πεντέξι μέρες, διάβασα στην *Independance*—διαβάζω, ξέρετε, ταχτικά την *Independance*—διάβασα μιαν εντελώς παρόμοια ιστορία! Ίδια κι απaráλλαχτη σας λέω! Συνέβη σ' ένα τρένο κοντά στο Ρήνο, στο βαγόνι, μ' ένα Γάλλο και μιαν Αγγλίδα. Του άρπαξε εκείνη κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο το πούρο, της πέταξε κείνος κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο το πεκινουά και τέλος, όλα τελειώσανε ακριβώς όπως και στη δική σας περίπτωση. Ακόμα και το φόρεμά της ήταν ανοιχτό γαλάζιο!

Ο στρατηγός κοκκίνισε τρομερά, ο Κόλια κοκκίνισε κι αυτός κι έπιασε το κεφάλι του με τα χέρια· ο Πτίτσιν τραβήχτηκε βιαστικά. Γέλαγε, όπως και πριν, μονάχα ο Φερντισσένκο. Όσο για το Γάνια, τι να πει κανείς! Αυτός στεκόταν όλη την ώρα υποφέροντας βουβά, αβάσταχτα μαρτύρια.

— Μα σας βεβαιώ, —τραύλισε ο στρατηγός, —σας βεβαιώ ότι το ίδιο μου συνέβη και μένα...

— Είναι αλήθεια· ο πατερούλης είχε πραγματικά ένα δυσάρεστο επεισόδιο με τη μίσερ Σμιθ, μια γκουβερνάντα των Μπελοκόνσκη, —φώναξε ο Κόλια. —Το θυμάμαι.

— Πώς; Έτσι όμοια κι απaráλλαχτα; Η ίδια ακριβώς ιστορία στις δυο άκρες της Ευρώπης, όμοια κι απaráλλαχτα σ' όλες τις λεπτομέρειες, μέχρι τ' ανοιχτογάλαζο φόρεμα!—επέμενε αδυσώπητη η Ναστάσια Φιλίπποβνα.—Θα σας στείλω την *Independance Belge*!

— Προσέξτε όμως, —εξακολουθούσε ακόμα να επιμένει ο στρατηγός, —πως εμένα μου συνέβησαν όλ' αυτά δυο χρόνια νωρίτερα...

— Α, ναι, αυτό μάλιστα!

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα γέλαγε σαν υστερική.

— Πατερούλη, σας παρακαλώ να βγούμε στο χολ, θέλω να σας πω δυο λόγια, —πρόφερε ο Γάνια με τρεμάμενη, καταβασανισμένη φωνή, αρπάζοντας μηχανικά τον πατέρα του απ' τον ώμο. Ένα απέραντο μίσος κόχλαζε στο βλέμμα του.

Εκείνην ακριβώς τη στιγμή, αντήχησε ένα υπερβολικά δυνατό χτύπημα του κουδουνιού απ' το χολ. Μ' ένα τέτοιο χτύπημα, λίγο ακόμα και θα ξεριζωνόταν το κουδούνι. Προμηνύονταν μια ασυνήθιστη επίσκεψη. Ο Κόλια έτρεξε ν' ανοίξει.

X

ΣΤΟ ΧΟΛ έγινε ξάφνου μεγάλη φασαρία και γέμισε ανθρώπους· απ' το σαλόνι φαινόταν πως μπήκαν απ' έξω αρκετοί άνθρωποι κι εξακολουθούν ακόμα να μπαίνουν. Αρκετές φωνές ακούγονταν να μιλάνε και να φωνάζουν. Ταυτόχρονα μιλάγανε και φωνάζανε και στη σκάλα, γιατί η πόρτα που έβγαζε απ' το χολ στη σκάλα δεν ακούστηκε να κλείνει. Η επίσκεψη καταντούσε εξαιρετικά παράξενη.

Όλοι κοιταχτήκανε, ο Γάνια όρμησε στη σάλα μα και στη σάλα είχαν μπει κιόλας αρκετοί.

— Α, νάτος, ο Ιούδας! —φώναξε μια γνωστή στον πρίγκιπα φωνή. —Γεια σου, Γάνκα, παλιάνθρωπε!

— Αυτός, αυτός ο ίδιος είναι! —βεβαίωσε μια άλλη φωνή.

Ο πρίγκιπας ήταν αδύνατο ν' αμφιβάλλει: η μια φωνή ήταν του Ραγκόζιν κι η άλλη του Λέμπεντεβ.

Ο Γάνια στεκότανε σαν αποβλακωμένος στο κατώφλι του σαλονιού και κοίταζε σωπαίνοντας, χωρίς να εμποδίζει την είσοδο στους δέκα ή δώδεκα που αρχίσανε να μπαίνουν μέσα ξοπίσω απ' τον Παρφιόν Ραγκόζιν. Η παρέα ήταν κάθε καρυδιάς καρύδι και καθόλου καθωσπρέπει. Μερικοί μπαίνανε έτσι όπως ήταν απ' το δρόμο, με τα παλτά και τις γούνες τους. Για να λέμε την αλήθεια, δεν υπήρχαν ολότελα μεθυσμένοι. Όλοι τους όμως φαίνονταν να 'ναι στο κέφι. Θα 'λεγε κανείς πως όλοι τους είχαν ανάγκη ο ένας απ' τον άλλον για να μπου· κανενός δε θα του 'φτανε το κουράγιο να μπει μονάχος του, όλοι τους όμως λες και σπρώχναν ο ένας τον άλλον να προχωρήσει. Ακόμα κι ο Ραγκόζιν προχώραγε προσεχτικά επικεφαλής του μπουλουκιού, αυτός όμως κάτι είχε κατά νου και φαινότανε σκυθρωπά και ταραγμένα σκεπτικός. Όσο για τους άλλους, αποτελούσαν απλώς το χορό ή, για να 'μαι ακριβέστερος, τη συμμορία για υποστήριξη. Εκτός απ' το Λέμπεντεβ είχε έρθει κι ο Ζαλιόζνιεβ με τα κατσαρωμένα μαλλιά, που 'χε βγάλει τη γούνα του στο χολ και μπήκε σα να μη λογάριζε κανέναν κι ήταν ντυμένος σα δανδής. Ήταν κι άλλοι δυο τρεις κύριοι σαν κι αυτόν, που φαίνονταν να 'ναι τίποτα νεαροί έμποροι. Ήταν κάποιος που φόραγε μισοστρατιωτικό πανωφόρι· ένας άλλος κοντός και πολύ χοντρός που όλη την ώρα γέλαγε· ένας άλλος κύριος τεράστιος ως εκεί πάνω, κι αυτός επίσης, ασυνήθιστα χοντρός, εξαιρετικά σκυθρωπός κι αμίλητος και—αυτό ήταν φανερό—που στήριζε μεγάλες ελπίδες στις γροθιές του. Ήταν κι ένας φοιτητής της ιατρικής· ήταν κι ένας μικρός Πολωνός που στριφογύριζε ασταμάτητα. Απ' τη σκάλα κοιτάζανε στο χολ, δεν τ' αποφάσιζαν όμως να μπου, δυο γυναίκες— κάτι κυρίες. Ο Κόλια τους έκλεισε κατάμουτρα την πόρτα και τράβηξε το σύρτη.

— Γεια σου, Γάνκα, παλιάνθρωπε! Τι, δεν τον περιμένες τον Παρφιόν Ραγκόζιν;—ξανάπε ο Ραγκόζιν φτάνοντας ως το σαλόνι και σταματώντας στην πόρτα απέναντι στον Γάνια. Κείνη τη στιγμή όμως, διέκρινε στο σαλόνι, ακριβώς απέναντί του, τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ήταν φανερό πως δεν το 'χε φανταστεί ποτέ του πως θα τη συναντούσε δω, γιατί η παρουσία της του έκανε καταπληκτική εντύπωση. Τόσο πολύ χλόμιασε που τα χείλη του μελάνιασαν. —«Ωστε λοιπόν αλήθεια είναι!»— πρόφερε σιγά σάμπως να μιλούσε στον εαυτό του και τα 'χε ολότελα χαμένα—Τετέλεσαι! Ε... θα μου το πληρώσεις ακριβά!—έκανε ξάφνου τρίζοντας τα δόντια του και κοιτάζοντας με παράφορο μίσος το Γάνια.—Λοιπόν... αχ!

Του κοβότανε μάλιστα η ανάσα, τόσο που πρόφερε με δυσκολία τα λόγια του. Προχώρησε μηχανικά προς το σαλόνι, μα σαν πέρασε το κατώφλι, είδε ξαφνικά τη Νίνα Αλεξάντροβνα και τη Βάρια και σταμάτησε αρκετά δισταχτικός, παρ' όλη του την έξαψη. Ξοπίσω του μπήκε ο Λέμπεντεβ που δεν ξεκόλλαγε από κοντά του, σα να 'ταν σκιά του, και που ήταν αρκετά μεθυσμένος, κι ύστερα μπήκαν ο φοιτητής, ο κύριος με τις γροθιές, ο Ζαλιόζνιεβ, που έκανε υποκλίσεις αριστερά και δεξιά, και τέλος μπήκε κι ο κοντούλης κοιλαράς, ανοίγοντας με δυσκολία το δρόμο του. Η παρουσία των

κυριών τούς συγκρατούσε ακόμα όλους κι ήταν φανερό πως τους ήτανε μεγάλο εμπόδιο φυσικά ώσπου να γίνει η αρχή, ως την πρώτη ευκαιρία να βάλουν τις φωνές και ν' αρχίσουν τότε πια καμιά κυρία δε θα τους σταματούσε.

— Πώς; Και συ εδώ είσαι, πρίγκηψ!—πρόφερε αφηρημένα ο Ραγκόζιν που 'χε κάπως απορήσει βλέποντας τον πρίγκιπα.— Ακόμα με τις γκετούλες σου. Ε-εχ!—αναστέναξε ξεχνώντας αμέσως τον πρίγκιπα και στρέφοντας ξανά το βλέμμα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, όλο πλησιάζοντάς την, σα να τον τράβαγε μαγνήτης.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα κοίταζε και κείνη με ανήσυχη περιέργεια τους επισκέπτες.

Ο Γάνια, επιτέλους, συνήλθε.

— Όμως, επιτρέψτε μου, τι σημαίνει επιτέλους αυτό;—άρχισε να λέει δυνατά και κοίταξε αυστηρά το τσούρμο, μιλώντας όμως κυρίως στο Ραγκόζιν.—Αν δεν κάνω λάθος, δεν μπήκατε σε κανένα σταύλο, κύριοι, είναι δω η μητέρα μου κι η αδερφή μου...

— Το βλέπουμε πως είναι η μητέρα σου κι η αδερφή σου,— έκανε μες απ' τα δόντια του ο Ραγκόζιν.

— Φαίνεται αμέσως πως είναι η μητέρα σου κι η αδερφή σου,—βεβαίωσε ο Λέμπεντεβ.

Ο κύριος με τις γροθιές, υποθέτοντας, καθώς φαίνεται, πως έφτασε η στιγμή, άρχισε κάτι να μουρμουρίζει.

— Για κάντε μου τη χάρη ωστόσο!—ξάφνου ύψωσε τη φωνή του ο Γάνια κάπως δυσανάλογα και με κάποιαν έκρηξη θα 'λεγες:—Και πρώτα-πρώτα, παρακαλώ να περάσετε όλοι σας στη σάλα κι ύστερα επιτρέψτε μου να μάθω...

— Για κοίτα κει, δεν ξέρει!—του 'δειξε θυμωμένα τα δόντια του ο Ραγκόζιν χωρίς να κουνηθεί απ' τη θέση του:—Δεν τον γνώρισες το Ραγκόζιν;

— Αν δεν κάνω λάθος κάπου σας έχω συναντήσει, μα...

— Για κοίτα κει, κάπου μ' έχει συναντήσει! Μα δεν πάνε τρεις μήνες που μου πήρες στα χαρτιά διακόσια ρούβλια του πατέρα μου—πέθανε ο γέρος και δεν πρόφτασε να το μάθει· εσύ με παράσυρες κι ο Κνιφ με ξάφρισε. Δε με γνωρίζεις; Βάζω μάρτυρα τον Πτίτσιν! Μα αν σου δείξω τρία ασημένια ρούβλια, αν κάνω πως τα βγάζω τώρα απ' την τσέπη, θα σουρθείς στα τέσσερα ως το Βασιλιέβσκη για να τα βουτήξεις—να τι είσαι! Τέτοιας λογής είναι η ψυχή σου! Κι αν ήρθα τώρα, είναι γιατί σκόπευα να σ' αγοράσω ολάκερον, μην κοιτάς που μπήκα μέσα με τέτοια ποδήματα· εγώ, αδερφέ μου, έχω λεφτά με ουρά, όλον μπορώ να σ' αγοράσω! Μ' ολάκερο το βιος σου μαζί... σαν το θελήσω, όλους σας σας αγοράζω! Όλα θα τ' αγοράσω!—άναβε και σάμπως να μέθαγε όλο και πιότερο ο Ραγκόζιν.—Ε, εχ!—φώναξε.—Ναστάσια Φιλίπποβνα, μη με διώξετε, πέστε μου μονάχα μια λεξούλα: θα τον στεφανωθείτε αυτόν εδώ ή όχι;

Ο Ραγκόζιν έκανε την ερώτησή του σα να τα 'χε ολότελα χαμένα σα να ρωτούσε κάποια θεότητα, όμως με μια τόλμη καταδικασμένου σε θάνατο που δεν έχει πια να χάσει τίποτα. Με μια θανατερή αδημονία περίμενε την απάντηση.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα τον αναμέτρηση μ' ένα ειρωνικό κι ακατάδεχτο βλέμμα, έριξε όμως μια ματιά στη Βάρια και στη Νίνα Αλεξάντροβνα, κοίταξε για μια στιγμή τον Γάνια και ξάφνου άλλαξε ύφος.

— Και βέβαια όχι, τι πάθατε; Τι σας ήρθε και με ρωτάτε;— απάντησε σιγά και σοβαρά, λες κι είχε απορήσει.

— Όχι; Όχι! —φώναξε ο Ραγκόζιν έξαλλος σχεδόν απ' τη χαρά του:—Ωστε λοιπόν, όχι;! Και μένα μου είπαν... Αχ! Λοιπόν!... Ναστάσια Φιλίπποβνα! Αυτοί εδώ μου λένε πως παντρολογιόσαστε με το Γάνια! Μ' αυτόν τον... Μα είναι ποτέ δυνατό; (Αυτό λέω σ' όλους!) Μα εγώ θα τον αγοράσω ολάκερον για εκατό ρούβλια, θα του δώσω χίλια, ε, τρεις χιλιάδες έστω για να κάνει πέρα και να το δείτε πως θα το σκάσει την παραμονή του γάμου και τη νύφη θα την αφήσει ολάκερη σε μένα. Έτσι δεν είναι, Γάνκα, παλιάνθρωπε! Θα τις έπαιρνες τις τρεις χιλιάδες, ψέματα; Νάτες, να! Γι' αυτό ερχόμουνα ίσα-ίσα, να μου υπογράψεις ένα τέτοιο χαρτί. Το 'πα πως θα σ' αγοράσω και θα σ' αγοράσω!

— Να μ' αδειάσεις αμέσως τη γωνιά, είσαι μεθυσμένος!—φώναξε ο Γάνια μια κοκκινίζοντας και μια χλομιάζοντας.

Ύστερ απ' το ξεφωνητό του, ακούστηκε μια αναπάντεχη έκρηξη από αρκετές φωνές· όλο το τσούρμιο του Ραγκόζιν από ώρα τώρα περίμενε την πρώτη πρόκληση. Ο Λέμπεντεβ έβαζε τα δυνατά του και κάτι ψιθύριζε στ' αυτί του Ραγκόζιν.

— Σωστά τα λες, υπάλληλε!—απάντησε ο Ραγκόζιν.—Σωστά τα λες, μεθυσμένη ψυχή! Εχ, ας πάει και το παλιάμπελο. Ναστάσια Φιλίπποβνα!—φώναξε κοιτάζοντάς την σαν παλαβός, δειλιάζοντας και ξαφνικά παίρνοντας κουράγιο ως το θράσος:— Να δεκαοχτώ χιλιάδες!—και πέταξε μπροστά της στο τραπεζάκι ένα μάτσο τυλιγμένο σ' άσπρο χαρτί και δεμένο σταυρωτά μ' ένα σπάγκο. Να! Και... και θα 'χει κι άλλα!

Δεν τόλμησε να πει τι ήθελε.

— Μη, μη, μη!—άρχισε να του ψιθυρίζει και πάλι ο Λέμπεντεβ με τρομερά φοβισμένο ύφος. Μπορούσε κανείς να μαντέψει πως τον τρόμαξε αυτό το τεράστιο ποσό και πρότεινε να δοκιμάσουν αρχίζοντας από πολύ λιγότερα.

— Όχι, σ' αυτό απάνω, αδερφέ μου, είσαι βλάκας, δεν ξέρεις πώς να φερθείς... μα φαίνεται πως και γω είμαι βλάκας σαν και σένα!—συνήλθε ξάφνου κι ανατρίχιασε ο Ραγκόζιν κάτω απ' τα μάτια της Ναστάσιας Φιλίπποβνας που πέταγανε σπίθες.—Ε-αχ! Σ' άκουσα και πάτησα την πίτα,—πρόστεσε μετανιώνοντας πικρά. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα, αφού κοίταξε για κάμποση ώρα το καταστενοχωρημένο πρόσωπο του Ραγκόζιν, έβαλε ξαφνικά τα γέλια.

— Δεκαοχτώ χιλιάδες για μένα; Έτσι φανερώνεται αμέσως ο μουζίκος!—πρόστεσε ξάφνου με μια ξεσίπωτη οικειότητα κι ανασηκώθηκε απ' το ντιβάνι, σάμπως να ετοιμαζότανε να φύγει. Ο Γάνια με καρδιοχτύπι παρακολουθούσε όλη τη σκηνή.

— Τότε λοιπόν σαράντα χιλιάδες, σαράντα κι όχι δεκαοχτώ!—έβαλε μια φωνή ο Ραγκόζιν.—Ο Βάνκα Πτίτσιν κι ο Μπίσκουπ υποσχέθηκαν να μου δώσουν στο χέρι σαράντα χιλιάδες απόψε το βράδυ στις εφτά. Σαράντα χιλιάδες! Όλα τα βάζω!

Η σκηνή καταντούσε υπερβολικά ξεσίπωτη, η Ναστάσια Φιλίπποβνα όμως εξακολουθούσε να γελάει και δεν έφευγε, λες κι είχε στ' αλήθεια το σκοπό της που την τρενάριζε. Η Νίνα Αλεξάντροβνα κι η Βάρια σηκώθηκαν και κείνες απ' τις καρέκλες τους και τρομαγμένες, αμίλητες, περιμένανε να δουν ως πού θα φτάναν όλ' αυτά. Τα μάτια της Βάριας αστράφτανε, στη Νίνα Αλεξάντροβνα όμως όλ' αυτά είχανε μια φοβερή επίδραση· έτρεμε και θα 'λεγε κανείς πως από στιγμή σε στιγμή θα πέσει λιπόθυμη.

— Αφού είν' έτσι—εκατό! Σήμερα κι όλες θα φέρω εκατό χιλιάδες! Πτίσιν, ξελάσπωσέ με, θα κάνεις την τύχη σου!

— Σου στρίψανε!—ψιθύρισε ξάφνου ο Πτίσιν πλησιάζοντάς τον βιαστικά κι αρπάζοντάς τον απ' το χέρι.—Είσαι μεθυσμένος, θα φωνάξουν την αστυνομία. Ξέρεις πού βρίσκεσαι;

— Το κρασί τον κάνει και καυχιέται,—πρόφερε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, λες κι ήθελε να τον ερεθίσει περισσότερο.

— Στο λόγο μου, δε λέω ψέματα, θα τα 'χω! Το βράδυ θα τα 'χω. Πτίσιν, ξελάσπωσέ με, έλα, εσύ ανατοκισμένη ψυχή, πάρε όσα θες, βρες μου ως το βράδυ εκατό χιλιάδες· θα σας δείξω εγώ τι αξίζω!—ζωήρεψε ξάφνου από ενθουσιασμό ο Ραγκόζιν.

— Ωστόσο, τι σημαίνουν επιτέλους όλ' αυτά!—ξεφώνισε τρομερά κι αναπάντεχα ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς που τον έπιασε ο θυμός και πλησίασε το Ραγκόζιν. Έτσι που ξεπετάχτηκε αναπάντεχα ο γέρος, φάνηκε αρκετά κωμικός. Ακούστηκαν γέλια.

— Από πού ξεφύτρωσε αυτός;—γέλασε ο Ραγκόζιν.—Έλα μαζί μου, γέρο, κερνάω ώσπου να μεθύσεις.

— Αυτό πια παραείναι πρόστυχο!—φώναξε ο Κόλια κλαίγοντας από ντροπή και φούρκα.

— Μα δε βρίσκεται λοιπόν κανείς ανάμεσά σας να βγάλει έξω αυτή την ξετσιπίωτη!—ξεφώνισε ξαφνικά, τρέμοντας σύγκορμη απ' το θυμό της η Βάρια.

— Καλέ, για φαντάσου! Εμένα λένε ξετσιπίωτη!—έκανε με μια περιφρονητική ευθυμία η Ναστάσια Φιλίπποβνα.—Και γω η ανόητη ήρθα να τους καλέσω στη γιορτή μου! Είδατε πώς μου φέρνεται η αδερφούλα σας, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς!

Ο Γάνια έμεινε για κάμποσην ώρα σαν κεραυνόπληκτος απ' τα λόγια της αδερφής του, όμως, βλέποντας πως αυτή τη φορά η Ναστάσια Φιλίπποβνα ξεκινάει στ' αλήθεια να φύγει, όρμησε σαν παλαβός καταπάνω στη Βάρια και την άρπαξε με λύσσα απ' το χέρι.

— Τι έκανες;—φώναξε κοιτάζοντάς την, λες κι ήθελε να την αποτεφρώσει επιτόπου. Τα 'χε χάσει εντελώς και δεν ήξερε τι του γινόταν.

— Τι έκανα; Πού με τραβάς; Έχει γούστο να 'χεις την αξίωση να της ζητήσω και συγνώμη γιατί ήρθε να προσβάλει τη μητέρα σου και να ντροπιάσει το σπίτι σου, ανάξιε άνθρωπε!—φώναξε και πάλι η Βάρια, θριαμβεύοντας και κοιτώντας προκλητικά τον αδερφό της.

Μερικές στιγμές μείναν έτσι ο ένας απέναντι στον άλλον και κοιτάζονταν μες στα μάτια. Ο Γάνια εξακολουθούσε ακόμα να κρατάει το χέρι της στο χέρι του. Η Βάρια το τράβηξε μια φορά, ύστερα άλλη, μ' όλη της δύναμη, εκείνος όμως δεν το άφηνε. Τότε ξάφνου, έξω φρενών, έφτυσε τον αδερφό της κατάμουτρα.

— Σπουδαία κοπέλα!—φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.— Μπράβο, Πτίσιν, σας συγχαίρω!

Τα μάτια του Γάνια θόλωσαν και μην ξέροντας πια εντελώς τι κάνει, σήκωσε μ' όλη του τη δύναμη το χέρι να χτυπήσει την αδερφή του. Το χτύπημα ασφαλώς θα την έβρισκε καταπρόσωπο. Ξάφνου όμως, ένα άλλο χέρι σταμάτησε το χέρι του Γάνια στον αέρα.

Ανάμεσα σ' αυτόν και στην αδερφή του στεκόταν ο πρίγκιπας.

— Αρκετά, φτάνει!—πρόφερε αυτός έντονα, έτρεμε όμως σύγκορμος σα να 'χε πάθει ισχυρότατο κλονισμό.

— Όλο σένα λοιπόν θα βρίσκω μπροστά μου!—ούρλιαξε ο Γάνια, παρατώντας το χέρι της Βάριας, ελευθερώνοντας έτσι το χέρι του, έχοντας φτάσει στο τελευταίο όριο της λύσσας, έδωσε στον πρίγκιπα ένα χαστούκι μ'όλη του τη δύναμη.

— Αχ!—χτύπησε τα χέρια του ο Κόλια,—αχ, Θεέ μου!

Ακούστηκαν φωνές από παντού. Ο πρίγκιπας χλόμιασε. Κοίταξε κατάματα το Γάνια μ' ένα παράξενο κι επιτιμητικό βλέμμα· τα χείλη του τρέμανε και προσπαθούσαν κάτι να προφέρουν· ένα παράξενο κι εντελώς αταίριαστο χαμόγελο τα στράβωνε.

— Ε... ας είναι για μένα... αυτήν όμως... δε θα το επιτρέψω!—πρόφερε τελικά πολύ σιγά, μα ξαφνικά δεν το άντεξε πια· παράτησε το Γάνια, έκρυψε το πρόσωπό του στις παλάμες, πήγε στη γωνιά, στάθηκε με το πρόσωπο στον τοίχο και με κομμένη φωνή πρόφερε:

— Ω, πόσο θα ντρέπεστε γι' αυτό που κάνατε!

Πραγματικά, ο Γάνια στεκότανε σαν εξουθενωμένος. Ο Κόλια όρμησε ν' αγκαλιάσει τον πρίγκιπα και τον φιλούσε· από πίσω του στριμώχτηκαν ο Ραγκόζιν, η Βάρια, ο Πτίτσιν, η Νίνα Αλεξάντροβνα, όλοι, ακόμα κι ο γέρος Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς.

— Δεν είναι τίποτα, δεν είναι τίποτα! — μουρμούρισε ο πρίγκιπας σ' όλους με το ίδιο αταίριαστο χαμόγελο.

— Θα το μετανιώσει!—φώναξε ο Ραγκόζιν.—Θα ντρέπεσαι, Γάνια, που πρόσβαλες ένα τέτοιο... αρνί! (Δεν μπορούσε να βρει άλλη λέξη). Πρίγκιπα, ψυχή μου, παράτα τους· φτύσε τους όλους κι έλα, πάμε! Θα δεις πώς αγαπάει ο Ραγκόζιν!

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε μείνει κι αυτή κατάπληκτη με την πράξη του Γάνια και με την απάντηση του πρίγκιπα. Το πρόσωπό της που ήταν συνήθως χλομό και σκεπτικό και που δεν του πήγαιναν καθόλου τα βιασμένα, θα 'λεγες, γέλια της πριν λίγη ώρα, ήταν τώρα φανερά ταραγμένο από ένα καινούργιο αίσθημα· κι ωστόσο, λες και δεν ήθελε να το φανερώσει αυτό το αίσθημα κι η ειρωνεία λες και προσπαθούσε να κρατηθεί με το ζόρι στο πρόσωπό της.

— Μα την αλήθεια, κάπου το 'χω δει αυτό το πρόσωπο!— πρόφερε ξάφνου, εντελώς σοβαρά αυτή τη φορά, καθώς θυμήθηκε αναπάντεχα την ερώτηση που 'χε κάνει πριν λίγη ώρα.

— Και σεις δεν ντρέπεστε; Αφού δεν είστε τέτοια που πάτε να φανείτε. Μου φαίνεται απίστευτο!— φώναξε ξάφνου ο πρίγκιπας με μια βαθιά και πονεμένη επιτίμηση.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα απόρησε, χαμογέλασε ειρωνικά— ήταν όμως σάμπως να 'κρυβε κάτι κάτω απ' το χαμόγελό της—τα 'χασε αρκετά, έριξε μια ματιά στο Γάνια και βγήκε απ' το σαλόνι. Μα πριν φτάσει ακόμα στο χολ, γύρισε ξάφνου πίσω, πλησίασε βιαστικά τη Νίνα Αλεξάντροβνα, πήρε το χέρι της και το 'φερε στα χείλη της.—Πραγματικά δεν είμαι τέτοια, σωστά το μάντεψε,—ψιθύρισε γρήγορα-γρήγορα, φλογερά, κοκκινίζοντας ξάφνου ολάκερη και, γυρίζοντας, βγήκε αυτή τη φορά τόσο βιαστικά που κανένας δεν πρόφτασε να καταλάβει γιατί είχε ξαναμπεί στο σαλόνι. Είδανε μονάχα πως κάτι ψιθύρισε στη Νίνα Αλεξάντροβνα και—κάτι τέτοιο τους φάνηκε—της φίλησε το

χέρι. Η Βάρια όμως τα είδε και τ' άκουσε όλα κι απόμεινε ν' απορεί καθώς την κοίταζε να φεύγει.

Ο Γάνια συνήλθε κι όρμησε να κατευοδώσει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτή όμως είχε κι όλας βγει. Την πρόλαβε στη σκάλα.

— Μη με συνοδεύετε!—του φώναξε.—Γεια σας, θα ειρωθούμε το βράδυ! Το δίχως άλλο, ακούτε;

Ο Γάνια γύρισε σατισμένος, σκεπτικός· ένα αίνιγμα βάραινε την ψυχή του, ακόμα βαρύτερο από πριν. Στιγμές-στιγμές του πέρναγε απ' το νου κι ο πρίγκιπας... Τόσο πολύ είχε ξεχαστεί που μόλις το πρόσεξε πως όλο το τσούρμο του Ραγκόζιν πέρασε κοπαδιαστά από μπροστά του, μερικοί μάλιστα τον σκουπήσανε στην πόρτα, καθώς βγαίνανε βιαστικοί ξοπίσω απ' το Ραγκόζιν. Όλοι συζητάγανε και κάτι λέγανε δυνατά. Ο ίδιος ο Ραγκόζιν πήγαινε μαζί με τον Πτίτσιν και του ξανάλεγε για κάποιο ζήτημα σημαντικό που, κατά τα φαινόμενα, δε χωρούσε αναβολή.

— Έχασες, Γάνκα!—φώναξε περνώντας από μπροστά του.

Ο Γάνια κοίταξε ανήσυχα το κατόπι τους.

XI

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ έφυγε απ' το σαλόνι και κλείστηκε στο δωμάτιό του. Έτρεξε αμέσως και τον βρήκε ο Κόλια να τον παρηγορήσει. Θα 'λεγε κανείς πως το καημένο το παιδί δεν μπορούσε τώρα πια να ξεκολλήσει από κοντά του.

— Καλά κάνατε και φύγατε,—του είπε,—τώρα είναι που θα γίνουν όλα μαλλιά κουβάρια κει μέσα, χειρότερα κι από πριν και κάθε μέρα τα ίδια έχουμε δω πέρα κι όλα άρχισαν εξαιτίας αυτής της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.

— Εδώ στο σπίτι σας, Κόλια, πολλές πληγές είναι έτοιμες ν' ανοίξουν,—παρατήρησε ο πρίγκιπας.

— Ναι, πολλές πληγές. Ούτε να λέγεται. Εμείς οι ίδιοι φταίμε για όλα. Που λέτε όμως, έχω έναν πολύ φίλο μου, αυτός είναι ακόμα πιο δυστυχισμένος. Θέλετε να σας τον γνωρίσω;

— Το θέλω πολύ. Είναι συμμαθητής σας;

— Ναι, σχεδόν σα συμμαθητής. Θα σας τα εξηγήσω όλ' αυτά αργότερα... Η Ναστάσια Φιλίπποβνα όμως είναι όμορφη, δε συμφωνείτε; Ξέρετε, δεν την είχα ξαναδεί ποτέ ως τα τώρα, όσο κι αν προσπάθησα τρομερά. Μ' άφησε έκθαμβο κυριολεκτικά. Θα του τα συγχωρούσα όλα του Γάνκα, αν ήταν από έρωτα· το κακό όμως είναι που παίρνει χρήματα!

— Ναι, δε μου πολυαρέσει ο αδερφός σας.

— Αυτό έλειπε τώρα, ύστερ' από... Θα σας πω αργότερα... Ξέρετε κάτι; Δεν μπορώ να τις χωνέψω αυτές τις διάφορες ιδέες. Βρίσκεται κανένας τρελός ή βλάκας ή κακούργος που του στρίψανε και δίνει ένα χαστούκι και σου λένε τότε πως ο άνθρωπος είναι ατιμασμένος για όλη του τη ζωή και δεν μπορεί να ξεπλύνει αλλιώς τη ντροπή του παρά μονάχα με αίμα ή να 'ρθει ο άλλος και να του ζητήσει γονατιστός συγνώμη. Κατά τη γνώμη μου, αυτό είναι παράλογο, είναι δεσποτισμός. Σ' αυτό βασίζεται και το δράμα του Λέρμοντοβ *Η Μασκαράτα* και—κατά τη γνώμη μου—είναι ανόητο. Δηλαδή, θέλω να πω, είναι αφύσικο. Μα το 'γραψε σχεδόν παιδί ακόμα.

— Η αδερφή σας μ' άρεσε πολύ.

— Είδατε πώς τον έφτυσε το Γάνκα κατάμουτρα; Είναι τολμηρή η Βάρια! Εσείς όμως δεν τον φτύσατε κι είμαι σίγουρος πως αυτό δεν έγινε γιατί σας έλειπε η τόλμη. Μα να 'την κι η ίδια—κατά φωνή που λένε. Το 'ξερα πως θα 'ρθει· είναι ευγενικιά, αν και δεν της λείπουν τα ελαττώματα.

— Δεν έχεις καμιά δουλειά δω πέρα εσύ,—τα 'βαλε αμέσως μαζί του η Βάρια.—Τράβα στο δωμάτιο του πατέρα. Σας ενοχλεί, πρίγκηψ;

— Κάθε άλλο, απεναντίας.

— Άντε, πάλι άρχισες, φόβητρο! Ναι, αυτό ίσα-ίσα είν' ένα απ' τα ελαττώματά της. Μια και το 'φερε όμως η κουβέντα, νόμιζα αλήθεια όλη την ώρα πως ο πατέρας θα πάει μαζί με το Ραγκόζιν. Σίγουρα θα το 'χει μετανιώσει τώρα. Ας πάω αλήθεια να δω τι γίνεται,—πρόστεσε ο Κόλια βγαίνοντας.

— Δόξα τω Θεώ. Έβαλα τη μητερούλα να πλαγιάσει και δεν είχαμε συνέχεια. Ο Γάνια τα 'χει χαμένα και βυθίστηκε σε σκέψεις. Κι είναι φυσικό γιατί έχει πολλά να σκεφτεί· τι μάθημα!... Ήρθα να σας ευχαριστήσω άλλη μια φορά, πρίγκηψ, και να σας ρωτήσω: πρώτη φορά την είδατε σήμερα τη Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Πρώτη φορά.

— Πώς έγινε λοιπόν και της το 'πατε κατάμουτρα πως «δεν είναι τέτοια»; Και φαίνεται πως μαντέψατε σωστά. Αποδείχτηκε πως ίσως και στ' αλήθεια να μην είναι τέτοια. Για να λέμε την αλήθεια, δεν μπορώ να την καταλάβω! Φυσικά, είχε σκοπό να μας προσβάλλει, αυτό είναι ολοφάνερο. Κι από πριν είχα ακούσει πολλά παράξενα γι' αυτήν. Μα αν ήρθε να μας καλέσει στη γιορτή της—ήταν τρόπος αυτός που φέρθηκε στη μητερούλα; Ο Πτίτσιν, που την ξέρει πολύ καλά, λέει πως δεν μπόρεσε να την αναγνωρίσει βλέποντάς την έτσι. Και με το Ραγκόζιν; Δεν μπορείς να μιλάς έτσι αν σέβεσαι τον εαυτό σου και μάλιστα στο σπίτι του... Κι η μητερούλα επίσης ανησυχεί πολύ για σας.

— Δε βαριέστε!—είπε ο πρίγκιπας κάνοντας μιαν αόριστη χειρονομία.

— Και πώς σας άκουσε αμέσως αυτή...

— Τι μ' άκουσε δηλαδή;

— Της είπατε πως είναι ντροπή και ξάφνου άλλαξε ολότελα. Έχετε επιρροή απάνω της, πρίγκηψ,— πρόστεσε μισοχαμογελώντας η Βάρια.

Η πόρτα άνοιξε κι εντελώς αναπάντεχα μπήκε ο Γάνια. Δε δίστασε καθόλου βλέποντας τη Βάρια· μια στιγμή μονάχα κοντοστάθηκε στο κατώφλι και ξάφνου πλησίασε αποφασιστικά τον πρίγκιπα.

— Πρίγκηψ, ήταν πρόστυχο αυτό που έκανα, συχωρέστε με, καλούλη μου,—είπε ξαφνικά βαθιά συγκινημένος. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου του τα 'χε αλλοιώσει ένας δυνατός πόνος. Ο πρίγκιπας τον κοίταξε κατάπληκτος και δεν απάντησε αμέσως.

— Μα συχωρέστε με, συχωρέστε με λοιπόν!—επέμενε ανυπόμονα ο Γάνια:—Τι θέλετε, πέστε μου—θα σας φιλήσω τώρ' αμέσως το χέρι!

Ο πρίγκιπας ήταν τρομερά απορημένος και, χωρίς να πει λέξη, αγκάλιασε και με τα δυο του χέρια το Γάνια. Φιληθήκανε με ειλικρίνεια.

— Ποτέ μου, ποτέ μου δεν το περίμενα πως είστε τέτοιος!—είπε επιτέλους ο πρίγκιπας ανασαίνοντας δύσκολα.—Νόμιζα πως εσείς... δεν είστε... ικανός.

— Να ζητήσω συγνώμη;... Και πώς μου 'ρθε αλήθεια πριν να πω πως είσατε ηλίθιος! Εσείς προσέχετε πράματα που ο άλλοι δε θα τα πρόσεχαν ποτέ. Μαζί σας θα μπορούσε να κουβεντιάσει κανείς μα... καλύτερα να μην κουβεντιάσει.

— Να ζητήσετε συγνώμη κι απ' την αδερφή σας,—είπε ο πρίγκιπας δείχνοντας τη Βάρια.

— Όχι, αυτοί όλοι είναι εχθροί μου. Σας βεβαιώ, πρίγκηψ, έκανα πολλές απόπειρες. Εδώ δε συχωρεί κανένας ειλικρινά!— του ξέφυγε φλογερά του Γάνια και γύρισε την πλάτη στη Βάρια.

— Όχι, θα σε συχωρήσω!—είπε ξάφνου η Βάρια.

— Και θα πας το βράδυ και στη Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Θα πάω, αν με διατάξεις, μονάχα σκέψου το καλύτερα ο ίδιος: υπάρχει έστω κι η παραμικρή δυνατότητα να πάω τώρα πια;

— Αφού δεν είναι τέτοια που φαίνεται· τα βλέπεις τι αινιγματικά πράγματα που κάνει;!—κι ο Γάνια γέλασε με κακία.

— Το ξέρω κι εγώ πως δεν είναι τέτοια κι έχει τις πονηριές της. Μα τι εννοεί; Κι ύστερα πρόσεξε κι αυτό Γάνια: είδες για τι άνθρωπο σ' έχει; Ας φίλησε το χέρι της μητερούλας. Ας παραδεχτούμε πως όλα είναι παραξενιές, ωστόσο σε κοροΐδευε! Όλ' αυτά δεν αξίζουν τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες, μα το Θεό, αδερφέ μου, δεν αξίζουν! Είσαι ακόμα ικανός για ευγενικά αισθήματα, γι' αυτό στα λέω τώρα όλ' αυτά. Ναι, μην πας ούτε συ! Φυλάξου! Όλ' αυτά δεν μπορεί να 'χουν καλό τέλος!

Σαν τα 'πε αυτά, η Βάρια βγήκε απ' το δωμάτιο πολύ ταραγμένη.

— Όλοι τους έτσι είναι!—είπε ο Γάνια χαμογελώντας ειρωνικά.—Μα είναι ποτέ δυνατό να νομίζουν πως εγώ δεν τα ξέρω όλ' αυτά; Μα εγώ ξέρω πολύ περισσότερα απ' αυτούς.

Λέγοντας τα αυτά, ο Γάνια έκατσε στο ντιβάνι κι ήταν φανερό πως ήθελε να παρατείνει την επίσκεψή του.

— Αφού το ξέρετε και μονάχος σας,—ρώτησε ο πρίγκιπας αρκετά δειλά,—πώς τότε διαλέξατε αυτό το μαρτύριο ξέροντας πως πράγματι δεν αξίζει αυτές τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες;

— Δεν εννοούσα αυτό,—τραύλισε ο Γάνια. Μια και το 'φερε η κουβέντα, πέστε μου, τι νομίζετε, θέλω να ξέρω το δίχως άλλο τη γνώμη σας: αξίζουν αυτό το «μαρτύριο» οι εβδομήντα πέντε χιλιάδες ή όχι;

— Κατά τη γνώμη μου όχι.

— Ε, ναι, αυτό είναι γνωστό. Και είναι πολλή ντροπή να παντρευτεί κανείς έτσι;

— Μεγάλη ντροπή.

— Ε, μάθετε λοιπόν πως θα παντρευτώ, και τώρα πια το δίχως άλλο. Μόλις πριν από λίγο είχα αμφιβολίες, τώρα όμως δεν έχω καμιά! Μη λέτε τίποτα! Ξέρω τι θέλετε να πείτε...

— Δε θα πω αυτό που νομίζετε, μονάχα που μου κάνει μεγάλη εντύπωση η απόλυτη σιγουριά σας.

— Σε τι; Ποια σιγουριά;

— Πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα θα σας παντρευτεί, το δίχως άλλο και πως όλ' αυτά έχουν πια τελειώσει και δεύτερο, πως κι αν ακόμα σας παντρευτεί οι εβδομηνταπέντε χιλιάδες... θα βρεθούν μονομιάς στην τσέπη σας. Εδώ που τα λέμε, είναι φυσικά πολλά πράγματα που δεν τα ξέρω.

Ο Γάνια έγειρε απότομα προς το μέρος του πρίγκιπα.

— Φυσικά, εσείς δεν τα ξέρετε όλα,—είπε.—Για τι άλλο θα φορτωνόμουν όλο αυτό το βάρος;

— Μου φαίνεται πως κάτι τέτοιο συμβαίνει συχνά: Παντρεύονται για τα χρήματα και τα χρήματα μένουν στη σύζυγο.

— Ο-όχι, στην περίπτωσή μας δεν πρόκειται να γίνει αυτό... Εδώ... εδώ υπάρχουν ορισμένα πράγματα που...—μουρμούρισε ο Γάνια ταραγμένος και σκεφτικός.—Όσο για την απάντησή της, σ' αυτό πια δε χωράει αμφιβολία,—πρόσπεσε βιαστικά.—Από πού το συμπεραίνετε πως θα μου πει

όχι;

— Δεν ξέρω τίποτα, εκτός απ' αυτά που είδα. Εξάλλου κι η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα έλεγε τώρα μόλις...

— Ε! Αυτό πια το λένε έτσι γιατί δεν ξέρουν τι άλλο να πουν. Όσο για το Ραγκόζιν, τον κορόιδευε, να 'στε σίγουρος, αυτό το διαπίστωσα. Ήταν φανερό. Στην αρχή φοβήθηκα, τώρα όμως το διαπίστωσα. Ή, επειδή φέρθηκε έτσι με τη μητέρα, τον πατέρα και τη Βάρια;

— Και με σας.

— Μπορεί· όλ' αυτά όμως, είναι μια συνηθισμένη γυναικεία εκδίκηση και τίποτα παραπάνω. Κι αυτή είναι τρομερά ευέξαπτη, καχύποπτη κι εύθικτη. Σαν παραγνωρισμένος κι αδικημένος υπάλληλος! Ήθελε να δείξει τι αξίζει, ήθελε να δείξει όλη της την περιφρόνηση σ' αυτές... ε, και σε μένα. Αυτό είναι αλήθεια, δεν το αρνιέμαι... Παρ' όλ' αυτά θα με παντρευτεί. Δεν μπορείτε να υποπτευθείτε τι είναι ικανός να κάνει ο ανθρώπινος εγωισμός: να, αυτή λόγου χάρη με θεωρεί παλιάνθρωπο γιατί την παντρεύομαι με τόσην ειλικρίνεια για τα λεφτά της, αυτήν, την ερωμένη ενός άλλου, και δεν ξέρει πως ένας άλλος στη θέση μου θα την ξεγέλαγε ακόμα πιο πρόστυχα: θα της κόλλαγε και θα της έτρωγε τ' αυτιά με φιλελεύθερες και προσδευτικές ιδέες, θα της αράδιαζε πολλά και διάφορα απ' το γυναικείο ζήτημα και τη χειραφέτηση και θα τη βλέπατε να πέφτει με τα μούτρα στην παγίδα. Θα την έκανε να πιστέψει, αυτήν την αυτάρεσκη ανόητη (κι είναι τόσο εύκολο!) πως την παντρεύεται μόνο και μόνο για «την ευγένεια της καρδιάς της και για τις δυστυχίες που πέρασε», κι όμως θα την έπαιρνε μόνο και μόνο για τα λεφτά. Εμένα με αντιπαθούν γιατί δε θέλω να υποκριθώ, αν και θα 'πρεπε. Κι αυτή τι κάνει δηλαδή; Μήπως δεν κάνει το ίδιο; Γιατί λοιπόν με περιφρονεί ύστερ' απ' όλ' αυτά και βάζει μπρος όλα τούτα τα παιχνίδια; Γιατί δεν της κάνω το χατίρι και δείχνω την περηφάνεια μου. Ε, θα δούμε!

— Είναι δυνατό να την αγαπούσατε πριν απ' αυτά;

— Στην αρχή την αγαπούσα. Ε, καλά, φτάνει... Υπάρχουν γυναίκες που κάνουν μονάχα για ερωμένες και για τίποτ' άλλο. Δεν εννοώ πως ήταν ερωμένη μου. Αν θελήσει να ζήσει φρόνιμα, θα ζήσω και γω φρόνιμα· αν όμως επαναστατήσει, θα την αφήσω σύξυλη βουτώντας και τα ψιλιά. Δε θέλω να 'μαι γελοίος· το κυριότερο απ' όλα, δε θέλω να 'μαι γελοίος.

— Έχω συνεχώς την εντύπωση,—παρατήρησε προσεχτικά ο πρίγκιπας,—πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι έξυπνη. Ποιος ο λόγος, μια και προαισθάνεται όλ' αυτά τα βάσανα, να πάει να πέσει στην παγίδα; Θα μπορούσε βέβαια να παντρευτεί και κανέναν άλλον. Αυτό είναι που μου κάνει εντύπωση.

— Εδώ, ίσα-ίσα είναι ο υπολογισμός της! Δεν τα ξέρετε όλα τα σχετικά, πρίγκηψ... εδώ... κι εκτός απ' αυτό είναι σίγουρη πως εγώ την αγαπώ μέχρι τρέλας, σας τ' ορκίζομαι, και ξέρετε κάτι; Έχω πάμπολλους λόγους να υποπτεύομαι πως κι αυτή μ' αγαπάει, με τον τρόπο της δηλαδή, την ξέρετε την παροιμία: «Όποιος αγαπάει παιδεύει». Σ' όλη της τη ζωή μπορεί να με θεωρεί φάντη καρό (ίσως-ίσως αυτό να της χρειάζεται κιόλας) κι ωστόσο να μ' αγαπάει με τον τρόπο της· γι' αυτό προετοιμάζεται, τέτοιος είναι ο χαρακτήρας της, βλέπετε. Είναι πάρα πολύ Ρωσίδα, μπορώ να σας πω όμως, πως της ετοιμάζω και γω από μέρος μου την έκπληξή μου. Αυτή η σκηνή πριν από λίγο με τη Βάρια έγινε τυχαία, μου 'ρθε όμως κουτί. Το 'δε τώρα και βεβαιώθηκε πως δεν μπορώ να κάνω δίχως αυτήν, πως είμαι έτοιμος να τα χαλάσω μ' όλους για χάρη της. Πράμα που σημαίνει πως και μεις δεν είμαστε βλάκες, να 'στε σίγουρος. Αλήθεια, δεν πιστεύω ν' αρχίσατε κιόλας να σκέφτεστε πως είμαι πάντα τόσο φλύαρος; Δεν αποκλείεται, καλούλη μου πρίγκηψ, να κάνω πράγματι άσκηση που κάθουμαι και σας τα εμπιστεύομαι όλ' αυτά. Το κάνω όμως μόνο και μόνο γιατί είσατε ο

πρώτος ευγενικός άνθρωπος που έτυχε να συναντήσω και λοιπόν έπεσα απάνω σας—δηλαδή, καταλαβαίνετε τι θέλω να πω, μην το περάσετε για σαχλό λογοπαίγνιο. Δε θυμώνετε για κείνο που έγινε, έτσι δεν είναι; Ίσως-ίσως να 'ναι η πρώτη φορά σ' αυτά τα τελευταία δυο χρόνια που ανοίγω έτσι την καρδιά μου. Εδώ, είναι τρομερά λίγοι οι τίμιοι άνθρωποι: Τιμιότεροι απ' τον Πτίτσιν δεν υπάρχουν. Τι συμβαίνει, γελάτε ή μην κάνω λάθος; Οι παλιάνθρωποι αγαπάνε τους τίμιους, δεν το ξέρατε αυτό; Και γω είμαι... Εδώ που τα λέμε όμως, από που κι ως που είμαι παλιάνθρωπος, δηλαδή, πέστε μου με το χέρι στην καρδιά. Επειδή με λένε όλοι τους παλιάνθρωπο όπως με λέει και κείνη; Και ξέρετε κάτι; Μαζί με κείνους και με κείνη λέω και γω ο ίδιος πως είμαι παλιάνθρωπος! Αυτό πια είναι πολύ ταπεινό, αχ, τι ταπεινό που είναι!

— Από δω και πέρα δε θα σας θεωρήσω ποτέ πια παλιάνθρωπο,—είπε ο πρίγκιπας.—Πριν από λίγο είχα αρχίσει να σας βλέπω σαν πραγματικό κακούργο και ξαφνικά μου δώσατε τόση χαρά—ας μου γίνει μάθημα: να μην κρίνω πριν γνωρίσω καλά. Τώρα βλέπω πως όχι μονάχα κακούργο μα ούτε και πολύ διεφθαρμένος άνθρωπο δεν μπορεί να σας θεωρήσει κανείς. Κατά τη γνώμη μου, είστε απλώς και μόνο ένας απόλυτα συνηθισμένος άνθρωπος, όσο πιο συνηθισμένος μπορεί να υπάρξει, μονάχα που έχετε πολύ αδύνατο χαρακτήρα και δεν είστε καθόλου πρωτότυπος.

Ο Γάνια αχνογέλασε φαρμακερά, δεν έβγαλε όμως λέξη. Ο πρίγκιπας είδε πως ο χαρακτηρισμός του δεν άρεσε, σάστισε και σώπασε κι αυτός.

— Σας ζήτησε χρήματα ο πατέρας;—ρώτησε ξάφνου ο Γάνια.

— Όχι.

— Θα σας ζητήσει, μην του δώσετε. Και να σκεφτεί κανείς πως ήταν κάποτε αξιοπρεπέστατος άνθρωπος, απ' όσο θυμάμαι. Τον δέχονταν σε μεγάλα σπίτια. Πόσο γρήγορα ξοφλάνε όλοι αυτοί οι παλιοί αξιοπρεπείς κύριοι! Μόλις αλλάξουν τόσο δα οι συνθήκες, δε μένει τίποτα απ' τα παλιά, λες κι ήταν μπαρούτι και κήκη. Πριν δεν έλεγε τέτοια ψέματα, σας βεβαιώ: πρώτα ήταν μονάχα πολύ ενθουσιώδης και να πού κατάντησε τώρα! Βέβαια, φταίει το κρασί. Ξέρετε τάχα πως έχει ερωμένη και τη συντηρεί; Τώρα πια δεν είναι ένας αθώς τερατολόγος. Μου είναι αδύνατο να καταλάβω την υπομονή και την ανεχτικότητα της μητερούλας. Σας διηγήθηκε την πολιορκία του Καρς; Ή για το πώς το ψαρί του άλογο στ' αμάξι άρχισε να μιλάει; Γιατί φτάνει κι ως εκεί ακόμα,—κι ο Γάνια έβαλε ξάφνου τα γέλια.

— Γιατί με κοιτάτε έτσι;—ρώτησε ξάφνου τον πρίγκιπα.

— Να...απορώ που γελάσατε με τόσην ειλικρίνεια. Μα το ναι, έχετε ακόμα παιδικό γέλιο μέσα σας. Πριν από λίγο μπήκατε μέσα να συμφιλιωθούμε και είπατε: «Θέλετε να σας φιλήσω το χέρι;»—όπως ακριβώς φιλιώνουν τα παιδιά. Κι αυτό σημαίνει πως, όσα κι αν λέτε, είστε ακόμα ικανός για τέτοια λόγια και τέτοια αυθόρμητα ξεσπάσματα. Και ξαφνικά, αρχίζετε και διαβάζετε μιαν ολόκληρη διάλεξη για όλα κείνα τα ζοφερά πράγματα και τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες. Μα την αλήθεια, όλ' αυτά είναι κάπως παράλογα κι απίθανα.

— Πού θέλετε λοιπόν να καταλήξετε;

— Σκέφτουμε, μήπως ενεργείτε πραγματικά πολύ επιπόλαια. Μήπως θα 'πρεπε πρώτα να τα εξετάσετε καλύτερα τα πράγματα; Η Βαρβάρια Αρνταλιόνοβνα μπορεί να 'χει και δίκιο.

— Α, πάλι οι ηθικολογίες! Το ότι είμαι ακόμα ένα παιδαρέλι, το ξέρω καλύτερα απ' τον καθένα,—τον διέκοψε με θέρμη ο Γάνια.—Και μόνο το γεγονός πως έπιασα μια τέτοια κουβέντα μαζί σας είναι μια απόδειξη. Εγώ, πρίγκηψ, δεν πάω να μπω σ' αυτό το σκοτάδι από ψυχρό υπολογισμό,—

συνέχισε σα νέος που τον θίξανε στο φιλότιμο και λέει πράγματα που δε θα 'θελε να πει.—Αν ήταν από ψυχρό υπολογισμό, σίγουρα θα 'χα πέσει έξω γιατί μήτε στο μυαλό μου μήτε στο χαρακτήρα δε μέστωσα ακόμα. Εγώ όμως πάω παρασυρμένος από πάθος, γιατί έχω έναν κεφαλαιώδη σκοπό. Εσείς λόγου χάρη, νομίζετε πως μόλις πάρω τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες, θ' αγοράσω αμέσως μια καρότσα. Όχι, εκλαμπρότατε· αν γίνει αυτό, θα φοράω την προπέρινη ρεντιγκότα μου και θα κόψω κάθε σχέση με τις γνωριμίες της λέσχης. Εδώ στον τόπο μας λίγοι είναι κείνοι που μπορούν ν' αντισταθούν στον πειρασμό, μόλο που όλοι τους είναι τοκογλύφοι, εγώ όμως θέλω ν' αντισταθώ. Στην περίπτωση αυτή, το σπουδαιότερο είναι να φτάσει κανείς ως το τέρμα—να όλο το πρόβλημα! Ο Πτίτσιν, δεκαεφτά χρονώ, κοιμότανε στο δρόμο, πούλαγε σουγιαδάκια κι άρχισε απ' το καπίκι. Τώρα έχει εξήντα χιλιάδες—τι προσπάθειες όμως και τι στερήσεις χρειάστηκαν για να φτάσει ως εδώ! Αυτές ίσα-ίσα τις στερήσεις θα τις υπερπηδήσω και θ' αρχίσω μ' ένα κεφάλαιο· σε δέκα πέντε χρόνια θα πουν: «νάτος ο Ιβόλγκιν, ο βασιλιάς των Εβραίων». Μου λέτε πως δεν είμαι πρωτότυπος άνθρωπος. Λάβετε υπ' όψη σας, αγαπητέ πρίγκηψ, πως δεν υπάρχει τίποτα προσβλητικότερο για έναν άνθρωπο της εποχής μας και της φυλής μας απ' το να του πει κανείς πως δεν είναι πρωτότυπος, πως έχει αδύνατο χαρακτήρα, πως του λείπουν οι ιδιαίτερες ικανότητες και γενικά πως είναι ένας άνθρωπος συνηθισμένος. Μήτε καν παλιάνθρωπο της προκοπής δεν καταδεχτήκατε να με θεωρήσετε και, ξέρετε, τώρα μόλις, πριν λίγο, έτσι μου 'ρθε να σας πνίξω γι' αυτό! Με προσβάλλετε χειρότερα κι απ' τον Επάντσιν που με θεωρεί μ' όλη του την αφέλεια, χωρίς να βολιδοσκοπήσει τα πράγματα, χωρίς καμιά νύξη από μέρος μου—και προσέξτε το αυτό—με θεωρεί ικανό να του πουλήσω τη γυναίκα μου! Όλ' αυτά, πατερούλη μου, με δαιμονίζουν από καιρό τώρα και θέλω χρήματα. Σαν κάνω περιουσία, να 'στε σίγουρος πως θα γίνω στο έπακρο πρωτότυπος. Αυτό που κάνει τα λεφτά πιο πρόστυχα και πιο μισητά απ' το καθετί, είναι που σου δίνουν και ταλέντα. Και θα δίνουν μέχρι τη συντέλεια του κόσμου. Θα μου πείτε πως όλ' αυτά είναι παιδιαστικές κουβέντες ή ίσως-ίσως και ποιητικές φαντασίες,—ε, και γιατί όχι; Τόσο το καλύτερο για μένα, η δουλειά παρ' όλ' αυτά θα γίνει. Θ' αντέξω και θα φτάσω στο τέρμα. *Rira bien qui rira le dernier!* (θα γελάσει καλά όποιος γελάσει τελευταίος!) Γιατί με προσβάλλει έτσι ο Επάντσιν; Από κακία μήπως; Κάθε άλλο. Απλώς και μόνο γιατί είμαι υπερβολικά ασήμαντος. Ε, όταν όμως... Ας είναι, φτάνει. Εξάλλου, καιρός να πηγαίνω. Ο Κόλια έχει χάσει κιόλας δυο φορές το κεφάλι του στην πόρτα. Σας φωνάζει για το γεύμα. Εγώ πρέπει να βγω έξω. Θα 'ρχουμαι πού και πού να σας βλέπω. Δε θα περάσετε κι άσκημα μαζί μας. Τώρα θα σας έχουν σα συγγενή δω πέρα. Προσέξτε μονάχα μη με μαρτυρήσετε. Έχω την εντύπωση πως εμείς οι δυο ή θα γίνουμε πολύ φίλοι ή πολύ εχθροί. Και δε μου λέτε, πρίγκηψ, αν σας είχα φιλήσει πριν το χέρι (όπως το 'χα προτείνει ειλικρινά) θα γινόμουν ύστερα εχθρός σας γι' αυτό;

— Το δίχως άλλο θα γινόσασταν, όχι για πάντα όμως, ύστερα δε θα τ' αντέχατε και θα με συγχωράγατε,—συμπέρανε ο πρίγκιπας αφού σκέφθηκε για λίγο και γέλασε.

— Αχά! Μαζί σας, βλέπω, πρέπει να 'ναι κανείς προσεχτικότερος. Μάρτυς μου ο διάβολος, και δω ακόμα χύσατε το φαρμάκι σας! Και, ποιος ξέρει, μπορεί να 'στε κι εχθρός μου! Μια και το 'φερε η κουβέντα, χα-χα-χα! Ξέχασα να σας ρωτήσω: Είναι σωστό αυτό που μου φάνηκε, πως δηλαδή η Ναστάσια Φιλίπποβνα σας αρέσει κάπως υπερβολικά;

— Ναι... μ' αρέσει.

— Είστε ερωτευμένος;

— Ο-όχι.

— Κι όμως κοκκίνισε και υποφέρει. Ε, καλά καλά, δε γελάω γεια σας. Και ξέρετε κάτι; Είναι μια ενάρτετη γυναίκα, θα το πιστεύατε ποτέ σας; Νομίζετε πως ζει με κείνον τον Τότσκη; Κάθε άλλο! Από καιρό τώρα. Και προσέξατε και κάτι άλλο; Είδατε που ώρες-ώρες ήταν τρομερά αδέξια και τα 'χανε

και σάστιζε; Μα την πίστη μου, έτσι είναι. Κάτι τέτοιες είναι που τους αρέσει να εξουσιάζουν. Ε, ας είναι, γεια σας!

Ο Γάνετσα βγήκε πολύ πιο άνετα απ' όσο είχε μπει κι ήταν πολύ πιο καλόκεφος. Ο πρίγκιπας έμεινε κάπου δέκα λεπτά ασάλευτος στο ντιβάνι και σκεφτόταν.

Ο Κόλια έχωσε και πάλι απ' την πόρτα το κεφάλι του.

— Δεν έχω όρεξη για φαΐ, Κόλια. Στους Επάντσιν πήρα ένα καλό πρόγευμα.

Ο Κόλια μπήκε μέσα κι έδωσε στον πρίγκιπα ένα σημείωμα. Ήταν απ' το στρατηγό, διπλωμένο και σφραγισμένο. Απ' το πρόσωπο του Κόλια έβλεπε κανείς πόσο κόπο του έκανε να του φέρει αυτό το σημείωμα. Ο πρίγκιπας το διάβασε, σηκώθηκε και πήρε το καπέλο του.

— Είναι δυο βήματα,—σάστισε απ' τη ντροπή του ο Κόλια.— Κάθεται τώρα κει πέρα μ' ένα μπουκάλι μπροστά του. Μου είναι αδύνατο να καταλάβω πώς τα κατάφερε και του δίνουν βερεσέ. Καλούλη μου πρίγκηψ, πολύ σας παρακαλώ, μην τους πείτε ύστερα δω πέρα πως σας έφερα γω το σημείωμα! Χίλιες φορές τ' ορκίστηκα να μην του κάνω τον ταχυδρόμο μ' αυτά τα σημειώματα, τον λυπάμαι όμως· και κάτι άλλο, σας παρακαλώ, ακόμα· μην τον παίρνετε στα σοβαρά: δώστε του τίποτα ψιλά και μην του δίνετε περισσότερη σημασία.

— Κάτι είχα σκεφτεί πριν μου φέρετε το σημείωμα, Κόλια· πρέπει να δω τον πατερούλη σας... εξαιτίας ενός περιστατικού... Πάμε λοιπόν...

XII

Ο ΚΟΛΙΑ οδήγησε τον πρίγκιπα λίγο παρακάτω, στην οδό Λιτέιναγια, σ' ένα καφέ-μπιλιάρδο, ισόγειο, που 'χε την είσοδό του στο δρόμο. Εκεί, δεξιά στη γωνία, σ' ένα ιδιαίτερο καμαράκι, σαν παλιός τακτικός πελάτης, είχε βολευτεί ο Αρνταλιόν Αλεξάντροβιτς μ' ένα μπουκάλι μπροστά του στο τραπεζάκι· στα χέρια του κρατούσε πραγματικά μια εφημερίδα *Independance Belge*. Περίμενε τον πρίγκιπα· μόλις τον είδε, έβαλε αμέσως κατά μέρος την εφημερίδα κι άρχισε θερμές και φλύαρες εξηγήσεις που απ' αυτές, εδώ που τα λέμε, ο πρίγκιπας δεν κατάλαβε τίποτα σχεδόν, γιατί ο στρατηγός είχε προφτάσει κιόλας να γίνει στουπί.

— Δέκα ρούβλια δεν έχω —τον διέκοψε ο πρίγκιπας— Ορίστε όμως εικοσπέντε· χαλάστε το και δώστε μου ρέστα δεκαπέντε γιατί και γω θα μείνω χωρίς πεντάρα.

— Ω και βέβαια· και να είστε σίγουρος πως την ίδια ώρα...

— Έχω να σας ζητήσω μια χάρη ακόμα, στρατηγέ. Δεν έτυχε να πάτε ποτέ σας στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας;

— Εγώ; Εγώ δεν έχω πάει; Εμένα μου το λέτε αυτό; Πολλές φορές, αγαπητέ μου, πολλές φορές! — ξεφώνισε ο στρατηγός σε μια κρίση αυτάρεσκης και θριαμβεύουσας ειρωνείας. Τελικά όμως ξέκοψα από δική μου πρωτοβουλία γιατί δε θέλω να ενθαρρύνω έναν αναξιοπρεπή σύνδεσμο. Το 'δατε με τα μάτια σας, παρασταθήκατε μάρτυρας σήμερα το πρωί: έκανα το παν που μπορούσε να κάνει ένας πατέρας—ένας πατέρας όμως μειλίχιος και συγκαταβατικός. Τώρα ωστόσο θα βγει στη σκηνή ένας πατέρας άλλου είδους και τότε θα δούμε αν θα εξουδετερώσει ο παλιός πολεμιστής τη σκευωρία ή θα μπει η αναίσχυντη καμέλια στους κόλπους μιας ευγενεστάτης οικογενείας.

— Και γω που ήθελα ίσα-ίσα να σας παρακαλέσω αν θα μπορούσατε σα γνωστός να με μπάσετε στην Ναστάσιας Φιλίπποβνας σήμερα το βράδυ. Πρέπει το δίχως άλλο να βρίσκομαι κει σήμερα κιόλας· έχω μια δουλειά, μου είναι όμως αδύνατο να φανταστώ πώς θα μπορούσα να γίνω δεκτός. Βέβαια με συστήσανε, ωστόσο εκείνη δε με κάλεσε: σήμερα το βράδυ θα πάνε κει μονάχα προσκεκλημένοι. Άλλωστε, είμαι έτοιμος να υπερπηδήσω μερικούς τύπους καλής συμπεριφοράς κι ας γελάσουν μάλιστα μαζί μου, αρκεί να μπω μέσα με οποιονδήποτε τρόπο.

— Α, νεαρέ μου φίλε, πετύχατε διάνα, μαντέψατε επακριβώς τη σκέψη μου, — ξεφώνισε ενθουσιασμένος ο στρατηγός. — Δε σας κάλεσα γι' αυτά τα φιλοπράματα! — συνέχισε, αρπάζοντας ωστόσο τα χρήματα και χώνοντάς τα στην τσέπη του. — Σας φώναξα ακριβώς για να σας καλέσω να με συντροφέψετε στην εκστρατεία μου εναντίον της Ναστάσιας Φιλίπποβνας! Ο στρατηγός Ιβόλγκιν κι ο πρίγκηψ Μίσκιν! Πώς θα της φανεί, ε; Όπου εγώ, εν είδει φιλοφρονήσεως λόγω των γενεθλίων, θα εκφράσω επιτέλους τη θέλησή μου — εμμέσως βέβαια, δε θα τους τα πω ανοικτά, θα τα πω ωστόσο έτσι που θα 'ναι σα να 'χα μιλήσει ανοικτά. Τότε ο Γάνια θα δει πώς πρέπει να φερθεί: να πάει με τον τιμημένο του πατέρα και... ούτως ειπείν... και τα λοιπά, ή... ό,τι γίνει όμως ας γίνει! Η ιδέα σας είναι στο έπακρον καρποφόρος. Στις εννιά η ώρα θα ξεκινήσουμε, έχουμε ακόμα καιρό.

— Πού μένει;

— Είναι μακριά από δω: κοντά στο Μπολσόι, στο σπίτι της Μιτόβτσοβα, δυο βήματα απ' την πλατεία, στο ισόγειο... δε θα 'χει πολύ κόσμο κι ας είναι τα γενέθλιά της... και θα διαλυθούν νωρίς...

Από ώρα πια είχε βραδιάσει. Ο πρίγκιπας εξακολουθούσε ακόμα να κάθεσαι, ν' ακούει και να περιμένει το στρατηγό που άρχισε να λέει αμέτρητα ανέκδοτα χωρίς να τελειώνει ούτε ένα. Όταν ήρθε ο πρίγκιπας, ο στρατηγός είχε παραγγείλει κι άλλο μπουκάλι κι έκανε μian ολάκερη ώρα να το

πει, ύστερα παράγγειλε κι άλλο και το ήπια και κείνο. Θα πρέπει κανείς να υποθέσει πως ο στρατηγός πρόφτασε και διηγήθηκε όλη σχεδόν την ιστορία του. Τελικά ο πρίγκιπας σηκώθηκε κι είτε πως δεν μπορούσε πια να περιμένει άλλο. Ο στρατηγός ήπια κατευθείαν απ' το μπουκάλι όσο είχε απομείνει, ως την τελευταία σταγόνα, σηκώθηκε και βγήκε απ' το δωμάτιο τρεκλίζοντας. Ο πρίγκιπας ήταν απελπισμένος· του ήταν αδύνατο να καταλάβει πώς έκανε την ανοησία να δείξει εμπιστοσύνη σ' αυτόν τον άνθρωπο. Η αλήθεια είναι πως δεν του 'δείξε καθόλου εμπιστοσύνη, υπολόγιζε μονάχα στο στρατηγό για να τον μπάσει κατά κάποιον τρόπο στις Νασσάσιες Φιλίπποβνας, έστω κι αν ήταν ανάγκη να γίνει κάποιο σκάνδαλο· ωστόσο δεν υπολόγιζε βέβαια σε μεγάλο σκάνδαλο: ο στρατηγός βρέθηκε να 'ναι ολότελα μεθυσμένος και μίλαγε ασταμάτητα, κατασυγκινημένος, σχεδόν δακρύβρεχτος. Έλεγε και ξανάλεγε πως εξαιτίας της κακής διαγωγής των μελών της οικογενείας του τα πάντα είχαν σωριαστεί και πως είναι επιτέλους καιρός να τεθεί ένα τέρμα σ' όλα αυτά. Φτάσαν επιτέλους στην οδό Λιτέιναγια. Εξακολουθούσε ακόμα ο νοτιάς και λιώνανε τα χιόνια· ένας μελαγχολικός, ζεστός, σάπιος αέρας σφύριζε στους δρόμους, τ' αμάξια τσαλαβουτούσαν στις λάσπες, τα πέταλα των αλόγων φτάνανε και χτύπαγαν κουδουνιστά στο λιθόστρωτο. Οι διαβάτες πλανιόνταν στα πεζοδρόμια θλιβερά και μουσκεμένα μπουλουκία. Πού και πού, συναντούσαν μεθυσμένους.

— Τα βλέπετε αυτά τα φωτισμένα ισόγεια; —έλεγε ο στρατηγός. —Εδώ μένουν όλο συνάδελφοί μου και γω, εγώ που έχω προσφέρει περισσότερες υπηρεσίες απ' όλους τους, που πέρασα τα περισσότερα βάζα, εγώ σέρνω τα πόδια μου και τραβάω πεζή για το Μπολσόι, πηγαίνοντας στο σπίτι μιας υπόπτου γυναικός! Ένας άνθρωπος, εις το στήθος του οποίου ευρίσκονται δεκατρείς σφαίρες... δεν το πιστεύετε; Κι όμως, ο Πιρογκόβ τηλεγράφησε αποκλειστικώς για μένα στο Παρίσι κι εγκατέλειψε προσωρινώς την πολιορκημένη Σεβαστούπολη κι ο Νέλατον, Γάλλος ιατρός της Αυλής, κατάφερε κι έβγαλε άδεια ελευθέρας διελεύσεως εν ονόματι της επιστήμης και ήρθε στην πολιορκημένη Σεβαστούπολη για να με εξετάσει. Το γεγονός τελεί εις γνώσιν της ανωτάτης ηγεσίας: «Α, είναι εκείνος ο Ιβόλγκιν που έχει δεκατρείς σφαίρες!» Έτσι με αναφέρουν! Το βλέπετε, πρίγκηψ, αυτό το σπίτι; Εδώ, στο πρώτο πάτωμα, μένει ένας παλιός μου συνάδελφος, ο στρατηγός Σοκολόβιτς, με την ευγενεστάτη και πολυμελεστάτη οικογένειά του. Αυτό το σπίτι κι άλλα τρία στη λεωφόρο Νέβσκη και δυο στη Μαρσκάγια — αυτός είναι τώρα όλος κι όλος ο κύκλος των γνωριμιών μου, δηλαδή συγκεκριμένα των προσωπικών μου γνωριμιών. Η Νίνα Αλεξάντροβνα από καιρό τώρα πια υποτάχτηκε στη μοίρα της. Εγώ όμως εξακολουθώ ακόμα να ενθυμούμαι... και να αναπαύομαι, ούτως ειπείν, εις τον εκλεκτόν κύκλον των πρώην συναδέλφων μου και των υφισταμένων μου, αυτών που μέχρι σήμερα ακόμα με λατρεύουν. Αυτός ο στρατηγός Σοκολόβιτς (αλήθεια, έχω αρκετόν καιρό να τον επισκεφτώ και να δω την Άννα Φιοντόροβνα).. ξέρετε, καλέ μου πρίγκηψ, όταν δε δέχεται ο ίδιος επισκέψεις, παύεις άθελά σου να πηγαίνεις και στους άλλους· κι ωστόσο... χμ... σα να μη με πιστεύετε... Εδώ που τα λέμε, γιατί να μην τους γνωρίσω τον υιόν του καλύτερου συναδέλφου και παιδικού μου φίλου, γιατί να μην τον εισαγάγω σ' αυτό το θεσπέσιο οικογενειακό περιβάλλον; Ο στρατηγός Ιβόλγκιν κι ο πρίγκηψ Μίσκιν! Θα δείτε μια καταπληκτική κοπέλα κι όχι μια μονάχα, δυο—τι λέω, τρεις, στολίδια όλες τους της πρωτευούσης και της καλής κοινωνίας: ομορφιά, μόρφωση, κοινωνιστικές αντιλήψεις... το γυναικείο ζήτημα, σίχτοι, όλ' αυτά συνυπάρχουν σ' ένα ευτυχισμένο και πολυποίκιλο μίγμα, για να μη λογαριάσουμε τις ογδόντα τουλάχιστο χιλιάδες προίκα, καθαρή περιουσία που έχει η καθεμιά τους, πράγμα που δε βλέπτε ποτέ, όσα κι αν είναι τα γυναικεία και τα κοινωνικά προβλήματα... με δυο λόγια έχω το δίχως άλλο, το δίχως άλλο έχω χρέος και καθήκον να σας εισαγάγω. Ο στρατηγός Ιβόλγκιν κι ο πρίγκηψ Μίσκιν! Με δυο λόγια... θα προκαλέσουμε αίσθηση!

— Τώρα; Αμέσως; Μα ξεχάσατε ότι... έκανε ν' αρχίσει ο πρίγκιπας.

— Δεν πειράζει, δεν πειράζει, δεν ξέχασα, πάμε! Από δω, απ' αυτή την υπέροχη σκάλα. Απορώ που δεν υπάρχει θυρωρός, μα... είναι γιορτή κι ο θυρωρός το 'χει σκάσει. Ακόμα δεν τον διώξαν αυτόν τον μεθύστακα. Αυτός ο Σοκολόβιτς όλη την καριέρα του κι όλη την ευτυχία του τη χρωστάει σε

μένα, μονάχα σε μένα και σε κανέναν άλλον μα... να που φτάσαμε κιόλας.

Ο πρίγκιπας δεν έφερε πια αντίρρηση για την επίσκεψη κι ακολουθούσε υπάκουα το στρατηγό για να μην τον κάνει να θυμώσει· είχε εξάλλου την ελπίδα πως ο στρατηγός Σοκολόβιτς κι όλη του η οικογένεια θα εξαφανιστούν σιγά-σιγά σαν οπτασία και θ' αποδειχτούν ανύπαρκτοι, έτσι που αυτοί θα ξανακατέβουν ησυχότατα τις σκάλες. Όμως, —κι ο πρίγκιπας έφριξε— άρχισε τελικά να χάνει τις ελπίδες του: ο στρατηγός τον ανέβαζε στη σκάλα σαν άνθρωπος που πραγματικά έχει γνωστούς δω πέρα και κάθε λίγο και λιγάκι ανάφερε βιογραφικές και τοπογραφικές λεπτομέρειες, γεμάτες μαθηματική ακρίβεια. Τελικά, όταν ανεβήκανε στο πρώτο πάτωμα και σταματήσανε στην πόρτα ενός πλούσιου διαμερίσματος κι ο στρατηγός τράβηξε το χερούλι του κουδουνιού, ο πρίγκιπας το πήρε απόφαση να το βάλει στα πόδια, όμως μια παράξενη λεπτομέρεια τον σταμάτησε για λίγο.

— Κάνετε λάθος, στρατηγέ—του είπε—εδώ στην πόρτα γράφει Κουλακόβ και σεις γυρεύετε τον Σοκολόβιτς.

— Κουλακόβ... Το Κουλακόβ δεν αποδεικνύει τίποτα. Το διαμέρισμα είναι του Σοκολόβιτς και γω χτυπάω στου Σοκολόβιτς· στα παλιά μου τα παπούτσια ο Κουλακόβ... Να που ανοίγουν κιόλας.

Πραγματικά η πόρτα άνοιξε. Ένας υπηρέτης μισόβγαλε το κεφάλι του κι είπε πως «οι κύριοι απουσιάζουν».

«Τι κρίμα, τι κρίμα, είμαστε πολύ άτυχοι,—έλεγε και ξανάλεγε ο στρατηγός βαθύτατα λυπημένος. Να τους αναγγείλετε λοιπόν, αγαπητέ μου, πως ο στρατηγός Ιβόλγκιν κι ο πρίγκιψ Μίσκιν ήρθανε να υποβάλουν ευσεβάστως τα σέβη τους και ελυπήθησαν, ελυπήθησαν σφόδρα...

Κείνη τη στιγμή, απ' τη μισάνοικτη πόρτα πρόβαλε άλλο ένα πρόσωπο· φαίνεται πως ήταν η οικονόμος του σπιτιού, μπορεί κι η γκουβερνάντα, μια κυρία κάπου σαράντα χρονώ που φορούσε σκούρο φόρεμα. Πλησίασε περίεργη και δύσπιστη σαν άκουσε τα ονόματα του στρατηγού Ιβόλγκιν και του πρίγκιπα Μίσκιν.

Η Μαρία Αλεξάντροβνα δεν είναι σπίτι,—πρόφερε αυτή κοιτάζοντας εξεταστικά το στρατηγό. — Φύγανε μαζί με τη δεσποινίδα, την Αλεξάνδρα Μιχάηλοβνα και πήγαν στη γιαγιά.

Κι η Αλεξάνδρα Μιχάηλοβνα έφυγε κι αυτή, ω, Θεέ μου, τι ατυχία! Και, φανταστείτε, δεσποσύνη, πάντοτε είμαι άτυχος όπως και τώρα! Σας θερμοπαρακαλώ να τους μεταδώσετε τους χαιρετισμούς μου, και στην Αλεξάνδρα Μιχάηλοβνα ιδιαιτέρως να μην ξεχάσει... με δυο λόγια εκφράστε της τας εγκαρδίους ευχάς μου για κείνο που ονειρεύτηκε η ίδια ακούγοντας την περασμένη Πέμπτη την μπαλάντα του Σοπέν· θα το θυμηθεί... Τας εγκαρδίους μου ευχάς! Στρατηγός Ιβόλγκιν και πρίγκιψ Μίσκιν!

— Μείνετε ήσυχος, δε θα παραλείψω, —έκανε μian υπόκλιση η κυρία που έχασε κάπως τη δυσπιστία της.

Κατεβαίνοντας τη σκάλα, ο στρατηγός εξακολουθούσε ακόμα να εκφράζει με θέρμη τη μεγάλη του λύπη που δεν τους βρήκανε σπίτι και που ο πρίγκιπας στερήθηκε μια τόσο γοητευτική γνωριμία.

— Ξέρετε, αγαπητέ μου, έχω αρκετά ποιητική ψυχή, το προσέξατε αυτό; Ωστόσο... ωστόσο, για να λέμε την αλήθεια, φαίνεται πως δεν πήγαμε επακριβώς εκεί που έπρεπε, —συμπέ ρανε ξάφνου εντελώς αναπάντεχα. —Οι Σοκολόβιτς, τώρα το θυμήθηκα, μένουν σ' άλλο σπίτι και μάλιστα, αν δεν κάνω λάθος, βρίσκονται τώρα στη Μόσχα. Ναι, έκανα ένα μικρό λάθος, αυτό όμως... δεν έχει και τόση σημασία.

— Ένα μονάχα θα 'θελα να ξέρω,— παρατήρησε παραπονεμένα ο πρίγκιπας, —θα πρέπει άραγε να πάψω εντελώς να υπολογίζω σε σας; Μήπως θα 'ταν προτιμότερο να πάω μονάχος μου;

— Να πάψετε; Να υπολογίζετε; Μονάχος σας; Μα για ποιο λόγο λοιπόν, όταν για μένα η επίσκεψη αυτή αποτελεί επιχείρησιν κεφαλαιωδυστάτης σημασίας, απ' την οποίαν πρόκειται να κριθούν τόσα πολλά στη μοίρα όλης της οικογενείας μου; Όμως, νεαρέ μου φίλε, δεν τον ξέρετε καλά τον Ιβόλγκιν. Όποιος λέει «ιβόλγκιν» εννοεί «βράχος». Μπορείς να στηριχτείς στον Ιβόλγκιν όπως στηρίζεσαι σ' ένα βράχο, έτσι λέγανε ακόμα και στην ίλη απ' όπου άρχισα τη σταδιοδρομία μου. Θα 'θελα μονάχα να περάσω για ένα λεπτό από 'να σπίτι —εδώ στο δρόμο μας είναι — ένα σπίτι όπου αναπαύεται η ψυχή μου, είναι τώρα αρκετά χρόνια, ύστερ' από τόσες αγωνίες και δοκιμασίες...

— Θέλετε να περάσετε απ' το σπίτι σας;

— Όχι! Θέλω... απ' της λοχαγίνας Τερέντιεβας, της χήρας του λοχαγού Τερέντιεβ, πρώην υφισταμένου μου... και μάλιστα φίλου... Εδώ στις λοχαγίνας, αναγεννιέμαι ψυχικώς και ξαναβρίσκω το κουράγιο μου και φέρνω εδώ τις οικογενειακές και τις άλλες μου πίκρες... Κι επειδή σήμερα ακριβώς με βαραίνει ένα μεγάλο ηθικό φορτίο... λέω να...

— Μου φαίνεται πως κι αυτό να μην ήταν, πάλι έκανα μεγάλη ανοησία που σας ανησύχησα πριν στο καφενείο, —μουρμούρισε ο πρίγκιπας. —Εξάλλου εσείς.. Χαίρετε!

— Μα δεν μπορώ, καταλάβετε το πως δεν μπορώ να σας αφήσω, νεαρέ μου φίλε!—ταράχτηκε ο στρατηγός. —Είναι χήρα, έχει οικογένεια και αναδίδει απ' την καρδιά της τις χορδές εκείνες που αντηχούν σ' όλη μου την ύπαρξη. Η επίσκεψη στο σπίτι της... είναι πέντε λεπτά, είμαι δικός της άνθρωπος... χωρίς ετικέτα... μπορεί κανείς να πει πως ζω εκεί πέρα, θα πλυθώ, θα συγυριστώ λιγάκι—τα πλέον απαραίτητα, μ' εννοείτε; —κι ύστερ' ας πάουμε τ' αμάξι και θα τραβήξουμε ολοταχώς για το Μπολσόι. Σας βεβαιώ πως σας έχω ανάγκη... σας θέλω μαζί μου όλο το βράδυ... Να, σ' αυτό το σπίτι είναι, φτάσαμε... Α, Κόλια, εδώ είσαι κιόλας; Είναι σπίτι η Μάρθα Μπορίσοβνα ή μήπως τώρα έρχεσαι και συ;

— Ω, όχι, —απάντησε ο Κόλια που έπεσε πάνω τους στην εξώπορτα, —είμαι από ώρα εδώ πέρα, έκανα παρέα του Ιππόλυτου, πάει χειρότερα, σήμερα το πρωί δεν μπόρεσε να σηκωθεί. Κατέβηκα τώρα να πάρω μια τράπουλα απ' το εμπορικάκι. Η Μάρθα Μπορίσοβνα σας περιμένει. Μονάχα, πατερούλη, πωπω, τι χάλια είναι αυτά! —έκανε ο Κόλια κοιτάζοντας εξεταστικά το βάδισμα και την ασταθή ισορροπία του στρατηγού —Ε, ας είναι, πάμε!

Η συνάντηση με τον Κόλια έκανε τον πρίγκιπα να συνοδέψει το στρατηγό και στις Μάρθας Μπορίσοβνας, μονάχα για μια στιγμούλα όμως. Ο πρίγκιπας τον ήθελε τον Κόλια. Όσο για το στρατηγό, αποφάσισε οπωσδήποτε να τον παρατήσει και δεν μπορούσε να συγχωρέσει τον εαυτό του που νόμιζε πως θα 'ταν δυνατό να του φανεί χρήσιμος. Ανεβαίνανε πολλήν ώρα, ως το τέταρτο πάτωμα, απ' την πίσω σκάλα.

— Θέλετε να της γνωρίσετε τον πρίγκιπα; —ρώτησε ο Κόλια καθώς ανεβαίνανε.

— Ναι, φίλε μου, να κάνω συστάσεις —στρατηγός Ιβόλγκιν και πρίγκηψ Μίσκιν... μα... πώς είναι η Μάρθα Μπορίσοβνα;

— Ξέρετε, πατερούλη, καλύτερα να μην πηγαίνατε! Θα σας πνίξει! Τρίτη μέρα τώρα δε φανήκατε κι αυτή περιμένει χρήματα. Τι σας ήρθε και της υποσχεθήκατε χρήματα; Όλο τα ίδια κάνετε! Άντε τώρα να τα ξεμπλέξετε μοναχός σας!

Στο τέταρτο πάτωμα σταμάτησαν μπροστά σε μια χαμηλή πόρτα. Ο στρατηγός ήταν φανερό πως δειλίαζε κι έσπρωχνε μπροστά τον πρίγκιπα.

— Εγώ θα μείνω εδώ, —τραύλιζε, —θέλω να της κάνω έκκληξη...

Ο Κόλια μπήκε πρώτος. Μια κυρία με πολλές πούδρες και κοκκινάδια στο πρόσωπο, με παντόφλες, με μια καμιζόλα και με μαλλιά πλεγμένα κοτσιδάκια, καμιά σαρανταριά χρονώ, πρόβαλε απ' την πόρτα και η έκκληξη του στρατηγού πήγε ξάφνου περίπατο. Μόλις τον είδε η κυρία έβαλε αμέσως τις φωνές:

— Νάτος, ο τιποτένιος, ο φαρμακερός, καλά το προαισθάνθηκε η καρδιά μου!

— Ας μπούμε, έτσι είναι, —τραύλιζε ο στρατηγός στο πρίγκιπα προσπαθώντας ακόμα να γελάσει αθώα.

Κι όμως δεν ήταν έτσι. Μόλις πρόφτασαν και πέρασαν ένα μικρό και χαμηλό χολ και μπήκανε σε μια στενή σάλα επιπλωμένη με πεντέξι πλεχτές καρέκλες και δυο τραπεζάκια χαρτοπαίγνιου, η οικοδέσποινα συνέχισε αμέσως το υβρεολόγιο με μια κλαψιάρικη φωνή σα μάθημα που το 'χε μάθει απ' έξω.

— Και δε ντρέπεσαι, δε ντρέπεσαι, βάρβαρε και τύραννε της οικογενείας μου. Βάρβαρε και τέρας! Με λήστεψες, τίποτα δε μ' άφησες, μου απομύζησες κάθε ικμάδα και δεν είσαι ακόμα ευχαριστημένος! Ως, τότε πια θα σ' ανέχομαι, αδιάντροπε, άτιμε άνθρωπε!

— Μάρθα Μπορίσοβνα! Μάρθα Μπορίσοβνα! Από δω... ο πρίγκηψ Μίσκιν. Στρατηγός Ιβόλγκιν και πρίγκηψ Μίσκιν, — τραύλιζε ταραγμένος και χαμένος ο στρατηγός.

— Το πιστεύετε τάχα, —γύρισε ξάφνου η λοχαγίνα στον πρίγκιπα, —το πιστεύετε τάχα πως αυτός ο αδιάντροπος άνθρωπος δε λυπήθηκε ούτε τα ορφανά μου! Όλα μου τα λήστεψε, όλα μου τα πήρε, όλα τα πούλησε και τα 'βαλε ενέχυρο, τίποτα δεν άφησε. Τι να τα κάνω τα γραμματάτιά σου, πονηρέ κι ασυνείδητε άνθρωπε; Απάντησε, πανούργε, απάντησέ μου, άπληστη καρδιά: με τι θα ταΐσω τα ορφανά μου; Να που έστρεψα την οργή του Κυρίου εναντίον μου, απεχθέστατε, αναξιοπρεπέστατε πανούργε, απάντησε!

Ο στρατηγός όμως πάσκιζε να ξεφύγει τον κεραυνό.

— Μάρθα Μπορίσοβνα, εικοσπέντε ρούβλια... όλα όσα μπο ρώ με τη βοήθεια ενός ευγενεστάτου φίλου! Πρίγκηψ, έκανα ένα φρικτό λάθος! Έτσι είναι... η ζωή... Τώρα όμως, να με συγχωρείτε, είμαι πολύ κουρασμένος, —συνέχιζε ο στρατηγός καθώς στεκόταν καταμεσής στο δωμάτιο κι έκανε υποκλίσεις προς όλα τα σημεία. —κουράστηκα, να με συγχωρείτε! Λένοτσκα, ένα μαξιλάρι... καλή μου!

Η Λένοτσκα, ένα κοριτσάκι οχτώ χρονώ, έτρεξε αμέσως, έφερε ένα μαξιλάρι και το 'βαλε στο μουσαμαδένιο, σκληρό και σκισμένο ντιβάνι. Ο στρατηγός έκατσε στο ντιβάνι έχοντας την πρόθεση να πει πολλά ακόμα· μόλις έκατσε όμως, έγειρε αμέσως στο πλευρό, γύρισε κατά τον τοίχο και κοιμήθηκε τον ύπνο του δικαίου. Η Μάρθα Μπορίσοβνα έδειξε με πολύ ύφος και θλίψη στον πρίγκιπα μια καρέκλα δίπλα στο τραπέζι του χαρτοπαίγνιου, έκατσε κι η ίδια απέναντι, στήριξε το δεξί της μάγουλο στην παλάμη κι άρχισε ν' αναστενάζει σιωπηλά, κοιτάζοντας τον πρίγκιπα. Τρία μικρά παιδιά, δυο κοριτσάκια κι ένα αγοράκι, που το μεγαλύτερό τους ήταν η Λένοτσκα, ήρθαν κοντά τους, έβαλαν και τα τρία τα χέρια τους στο τραπέζι κι άρχισαν κι αυτά να περιεργάζονται επίμονα τον πρίγκιπα. Ο Κόλια πρόβαλε απ' τ' άλλο δωμάτιο.

— Είμαι πολύ χαρούμενος που σας συνάντησα δω πέρα, Κόλια, —γύρισε και του είπε ο πρίγκιπας.
—Μήπως θα μπορούσατε να με βοηθήσετε; Πρέπει το δίχως άλλο να πάω στη Να στάσια Φιλίπποβνα. Είχα παρακαλέσει τον Αρνταλιόν Αλε ξάντροβιτς, αυτόν όμως να, τον πήρε ο ύπνος. Συνοδέψτε με, γιατί δεν ξέρω ούτε τους δρόμους, ούτε πώς πάει κανείς εκεί. Έχω τη διεύθυνση δίπλα στο Μπολσόι, στο σπίτι της Μιτόβτσοβα.

— Η Ναστάσια Φιλίπποβνα; Μα αυτή ποτέ της δεν έμενε δίπλα στο Μπολσόι, κι ο πατέρας δεν πήγε ποτέ στο σπίτι της, αν θέλετε να ξέρετε· περίεργο μου φαίνεται που περιμένατε κάτι της προκοπής απ' αυτόν. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα μένει κοντά στην οδό Βλαντιμήρσκαγια, στις Πέντε Γωνιές, είναι πολύ πιο κοντά από δω. Τώρα θέλετε να πάτε; Είναι εννιάμιση. Πολύ ευχαρίστως, θα σας πάω.

Ο πρίγκιπας κι ο Κόλια βγήκαν αμέσως. Αλίμονο! Ο πρίγκιπας δεν είχε λεφτά να πάρει αμάξι· έπρεπε να πάνε με τα πόδια.

— Ήμουν έτοιμος να σας γνωρίσω με τον Ιππόλυτο, —είπε ο Κόλια, —είναι ο μεγαλύτερος γιος αυτής της λοχαγίνας με την καμιζόλα κι ήταν στο άλλο δωμάτιο· είναι άρρωστος κι όλη μέρα σήμερα έμεινε κρεβατωμένος. Είναι όμως τόσο παράξενος. Θίγεται με το παραμικρό και μου φάνηκε πως θ' αρχίσει να σας ντρέπεται γιατί ήρθατε σε μια τέτοια στιγμή... Εγώ, όσο να 'ναι, δεν ντρέπομαι και τόσο όσο αυτός, γιατί εμένα είναι πατέρας μου, ενώ εκείνου είναι μάνα του, όπως και να το πάρεις υπάρχει μια διαφορά, γιατί το αντρικό γένος δεν παθαίνει ατίμωση σ' αυτές τις περιπτώσεις. Εδώ που τα λέμε, μπορεί να 'ναι και πρόληψη τα σχετικά με την ανωτερότητα του αντρικού φύλου στις τέτοιες περιπτώσεις. Ο Ιππόλυτος είναι υπέροχο παιδί, είναι όμως σκλάβος ορισμένων προλήψεων.

— Λέτε πως είναι φυματικός;

— Ναι, έτσι φαίνεται, καλύτερα να πέθαινε μian ώρα αρχύτερα. Εγώ στη θέση του, το δίχως άλλο θα 'θελα να πεθάνω. Λυπάται τ' αδέρφια του —κείνα τα μικρά που είδατε. Αν ήταν δυνατό, αν είχαμε χρήματα, θα νοικιάζαμε μαζί ένα ξεχωριστό σπίτι και θ' απαρνιόμασταν τις οικογένειές μας. Αυτό είναι τ' όνειρό μας. Και ξέρετε κάτι; Όταν πριν από λίγο του διηγήθηκα για το περιστατικό που σας έτυχε, θύμωσε τρομερά και λέει πως όποιος δεχτεί χαστούκι και δεν τον καλέσει τον άλλον σε μονομαχία, είναι πρόστυχος. Για να λέμε την αλήθεια, είναι τρομερά εκνευρισμένος, δεν έκατσα να του φέρω αντιρρήσεις. Όστε λοιπόν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα σας κάλεσε αμέσως στη γιορτή της, ε;

— Αυτό είναι ίσα-ίσα, που δε με κάλεσε.

— Πώς πάτε λοιπόν; —ξεφώνισε ο Κόλια και σταμάτησε μάλιστα μες στη μέση στο πεζοδρόμιο. — Και... και μ' αυτά τα ρούχα... όταν έχουν εσπερίδα και θα 'ναι όλοι καλεσμένοι;

— Μα το Θεό, αλήθεια, δεν ξέρω πώς θα μπω. Αν με δεχτούν έχει καλώς, αν όχι, θα γράψω μian αποτυχία. Όσο για τα ρούχα, τι να γίνει!

— Κι έχετε, είπατε, δουλειά; Ή, πάτε απλώς rour passer le temps με «αριστοκρατική συντροφιά;»

— Όχι, για να λέμε την αλήθεια... δηλαδή έχω μια δουλειά... μου είναι δύσκολο να το εκφράσω μα...

— Ε, ας είναι, δε θέλω να μάθω ποια ακριβώς είναι η δουλειά σας —κάντε όπως νομίζετε, αυτό που έχει για μένα σημασία είναι που δεν πάτε απλώς να τους κολλήσετε κει πέρα για να περάσετε ένα βράδυ με γοητευτική συντροφιά τις καμέλιες, τους στρατηγούς και τους τοκογλύφους. Αν ήταν έτσι, να με συγχωρείτε, πρίγκηψ, θα σας κοροΐδευα και θ' άρχιζα να σας περιφρονώ. Εδώ οι τίμιοι άνθρωποι είναι τρομερά ελάχιστοι, δεν υπάρχει κανένας, μπορώ να πω, που να μπορείς να του 'χεις εκτίμηση. Θεσ δε θεσ τους κοιτάζεις όλους αφ' υψηλού, αυτοί, όμως, απαιτούν σεβασμό· η Βάρια

πρώτη-πρώτη. Και, το προσέξατε, πρίγκηψ, που στον αιώνα μας όλοι είναι τυχοδιώκτες! Κι ιδιαίτερα εδώ σε μας, στη Ρωσία, στη φιλότατη μας πατρίδα. Και πώς τακτοποιήθηκαν έτσι όλ' αυτά — δεν το καταλαβαίνω. Θα 'λεγε κανείς πως ήταν όλα γερά κι ασάλευτα, και τώρα: Αυτό το λένε όλοι και το γράφουν παντού. Τα καταγγέλλουν. Εδώ στην πατρίδα μας όλα τα καταγγέλλουν. Οι γονείς πρώτοι κάνανε όπισθεν και ντρέπονται κι οι ίδιοι για την παλιά ηθική τους. Να, στη Μόσχα, ένας πατέρας παρότρυνε το γιο του να μην υποχωρεί μπροστά σε τίποτα για να κερδίσει χρήματα· το γράφανε οι εφημερίδες. Κοιτάζτε το δικό μου στρατηγό. Είδατε πού κατάντησε; Εδώ που τα λέμε ξέρετε κάτι; Μου φαίνεται πως ο στρατηγός μου είναι τίμιος άνθρωπος, μα το Θεό, έτσι είναι! Όλ' αυτά είναι μονάχα μικροαταξίες και κρασί. Μα το Θεό, έτσι είναι! Τόσο που τον λυπάμαι μάλιστα· μονάχα που φοβάμαι να το πω, γιατί όλοι γελάνε· όμως, μα το Θεό, τον λυπάμαι. Και τι έχουν τούτοι οι έξυπνοι; Όλοι τους είναι τοκογλύφοι, όλοι ως τον τελευταίο! Ο Ιππόλυτος δικαιολογεί την τοκογλυφία, λέει πως έτσι πρέπει να γίνεται, είναι η οικονομική κρίση, κάποιες πλημμυρίδες και αμπώτιδες, ένας διάβολος ξέρει τι κάθεται και λέει. Πολύ στεναχωριέμαι που έχει αυτές τις ιδέες, αυτός όμως είναι πικραμένος. Φανταστείτε, η μάνα του, η λοχαγίνα ντε, παίρνει λεφτά απ' το στρατηγό και του τα ξαναδανείζει του ίδιου με βραχυπρόθεσμα δάνεια. Είναι να κοκκινίζεις από ντροπή! Και ξέρετε πως η μητερούλα μου, δηλαδή η μητερούλα, η Νίνα Αλεξάντροβνα, η στρατηγίνα, βοηθάει τον Ιππόλυτο με χρήματα, ρούχα, εσώρουχα, και με καθετί, και μάλιστα βοηθάει και τα μικρά μέσω του Ιππόλυτου, γιατί η μάνα τους δεν τα φροντίζει καθόλου. Το ίδιο κι η Βάρια.

— Βλέπετε λοιπόν; Λέτε πως δεν υπάρχουν τίμιοι και δυνατοί άνθρωποι και πως όλοι είναι τοκογλύφοι· να που υπάρχουν και δυνατοί άνθρωποι, η μητέρα σας κι η Βάρια. Μήπως το να βοηθάει κανείς έναν άνθρωπο κάτω απ' αυτές τις συνθήκες δε δείχνει ηθική δύναμη;

— Η Βάρια το κάνει από εγωισμό, από επίδειξη, για να μη φανεί κατώτερη απ' τη μητέρα. Ε, όσο για τη μητερούλα, αυτή πραγματικά... Το σέβομαι. Ναι, αυτό που κάνει το σέβομαι και το δικαιολογώ. Ακόμα κι ο Ιππόλυτος το νιώθει, παρ' όλο που 'ναι πολύ πικραμένος, μπορώ να πω. Στην αρχή γέλαγε κι έλεγε πως αυτό που κάνει η μητερούλα είναι ανάξιο από μέρος της, τώρα όμως αρχίζει και συναισθάνεται. Χμ! ώστε σεις το λέτε δύναμη αυτό; Θα το σημειώσω. Ο Γάνια δεν το ξέρει. Αν το 'ξερε θα το 'λεγε υπόθαλψη.

— Όστε δεν το ξέρει ο Γάνια; Φαίνεται πως είναι πολλά πράγματα ακόμα που δεν ξέρει ο Γάνια, — του ξέφυγε του πρίγκιπα που 'χε βυθιστεί σε σκέψεις.

— Ξέρετε κάτι, πρίγκηψ; Μ' αρέσετε πολύ. Δε λέει να μου φύγει απ' το μυαλό εκείνο το περιστατικό στο σαλόνι.

— Μα και σεις πολύ μ' αρέσετε, Κόλια.

— Ακούστε, πώς σκοπεύετε να ζήσετε δω πέρα; Εγώ όπου να 'ναι θα βρω καμιά δουλειά και κάτι θα βγάλω. Ελάτε να μείνουμε μαζί οι τρεις μας, εγώ, εσείς κι ο Ιππόλυτος· θα νοικιάσουμε σπίτι· και το στρατηγό θα τον δεχόμαστε σαν επισκέπτη.

— Πολυ-πολύ ευχαρίστος. Αν και, εδώ που τα λέμε, θα δούμε. Τώρα είμαι πολύ... πολύ στεναχωρημένος. Πώς; Φτάσαμε κιόλας; Σ' αυτό το σπίτι... Τι υπέροχη είσοδος! Και θυρωρός με λιβρέα. Λοιπόν, Κόλια, δεν ξέρω τι θα βγει απ' όλα αυτά!

Ο πρίγκιπας στεκόταν σα χαμένος.

— Αύριο θα μου τα πείτε! Μη δειλιάζετε και πολύ. Ο Θεός να σας τα φέρει δεξιά γιατί εγώ συμφωνώ σε όλα με τις απόψεις σας. Χαίρετε. Πάω πίσω και θα τα διηγηθώ στον Ιππόλυτο. Όσο για

να μη σας δεχτούν, δεν υπάρχει φόβος, να 'στε σίγουρος! Η Ναστάσια Φιλίποβνα είναι τρομερά παράξενη. Απ' αυτή τη σκάλα, στο πρώτο πάτωμα —ο θυρωρός θα σας δείξει.

XIII

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ήταν πολύ ανήσυχος καθώς ανέβαινε, κι έβαζε τα δυνατά του να πάρει κουράγιο: «Το πολύ-πολύ, σκεφτόταν, να μη με δεχτούν και να βάλουν τίποτα κακό για μένα με το νου τους ή μπορεί και να με δεχτούν, μα ν' αρχίσουν να με κοροϊδεύουν κατάμουτρα... Ε, και τι πειράζει!» Και πραγματικά, αυτό δεν τον τρόμαζε ούτε τόσο δα· στην ερώτηση όμως: «Τι θα κάνει λοιπόν εκεί και γιατί πηγαίνει;» —σ' αυτή την ερώτηση του ήταν αδύνατο να βρει μια καθησυχαστική απάντηση. Κι αν ακόμα υποθέσουμε πως θα μπορούσε να βρει μίαν ευκαιρία να πει στη Ναστάσια Φιλίπποβνα: «Μην παντρεύεστε αυτόν τον άνθρωπο και μην καταστρέψετε τον εαυτό σας, δε σας αγαπάει, αγαπάει μονάχα τα λεφτά σας, μου το 'λεγε μόνος του αυτό και μου το 'λεγε κι η Αγλαΐα Επάντσινα και γω ήρθα να σας το κάνω γνωστό», είναι ζήτημα αν κάτι τέτοιο θα 'ταν σωστό απ' όλες τις απόψεις. Υπήρχε κι άλλο ένα άλυτο πρόβλημα και τόσο σημαντικό που ο πρίγκιπας φοβόταν και να το σκεφτεί ακόμα, δεν τολμούσε καν να παραδεχτεί πως υπήρχε αυτό το πρόβλημα, δεν ήξερε πώς να το διατυπώσει, κοκκίνιζε κι έτρεμε μονάχα που το σκεφτόταν. Τ' αποτέλεσμα ωστόσο ήταν πως, παρ' όλες αυτές τις αγωνίες και τις αμφιβολίες, μπήκε μέσα και ζήτησε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα έμενε σ' ένα μοναχικό διαμέρισμα που δεν ήταν και τόσο μεγάλο, ήταν όμως πραγματικά υπέροχο. Σ' αυτά τα πέντε χρόνια της ζωής της στην Πετρούπολη, ένα διάστημα, στις αρχές, που ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς σκορπούσε τα λεφτά αφειδώλευτα για χάρη της, τότε, υπολόγιζε ακόμα στην αγάπη της και νόμιζε πως θα μπορούσε να την κερδίσει, κυρίως με στις ανέσεις και την πολυτέλεια, ξέροντας πόσο εύκολα συνηθίζει κανείς στην πολυτέλεια και πόσο δύσκολο είναι αργότερα να τη στερηθεί, όταν η πολυτέλεια γίνει λίγο-λίγο κάτι το απαραίτητο. Στην περίπτωση αυτή ο Τότσκη έμεινε πιστός στις παλιές καλές παραδόσεις και δεν άλλαξε τίποτα σ' αυτές, εκτιμώντας απεριόριστα την ακατανίκητη δύναμη της επίδρασης των υλικών αγαθών. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν αρνιόταν την πολυτέλεια, της άρεσε πολύ μάλιστα, όμως —κι αυτό φαινόταν εξαιρετικά παράξενο — δεν υποτασσόταν με κανέναν τρόπο σ' αυτήν, λες και πάντοτε θα μπορούσε να κάνει και χωρίς αυτήν, προσπαθούσε μάλιστα να το λέει αυτό αρκετές φορές, κι αυτό έκανε δυσάρεστη εντύπωση στον Τότσκη. Εξάλλου, ήταν πολλά που έλεγε ή έκανε η Ναστάσια Φιλίπποβνα και που κάνανε δυσάρεστη εντύπωση στον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς (τελευταία μάλιστα έφτασε να την περιφρονεί γι' αυτά). Ακόμα κι αν αφήσουμε κατά μέρος κείνο το είδος των ελάχιστα κομψών ανθρώπων που της άρεσε να κάνει παρέα (πράγμα που σημαίνει πως είχε αυτή την τάση) μπορούσε να παρατηρήσει κανείς και μερικές άλλες ολότελα παράξενες κλίσεις της: ανακάτευε κατά κάποιον βάρβαρο τρόπο δυο διαφορετικά γούστα κι είχε την ικανότητα ν' αρκείται και να ικανοποιείται με τέτοια πράγματα και μέσα, που θα 'λεγε κανείς πως ένας καθωσπρέπει, ένας καλλιεργημένος άνθρωπος δε θα 'ταν δυνατό να ανεχτεί ούτε καν την ύπαρξή τους. Πραγματικά, αν λόγου χάρη —για να φέρουμε ένα παράδειγμα —αν η Ναστάσια Φιλίπποβνα έδειχνε ξαφνικά καμιά χαριτωμένη και κομψή άγνοια, αν νόμιζε δηλαδή πως οι χωριάτισσες φοράνε μπατιστένια εσώρουχα, όπως φοράει αυτή, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς θα 'μενε κατά τα φαινόμενα εξαιρετικά ευχαριστημένος. Αυτά τ' αποτελέσματα προσπάθησε να φέρει από μιας αρχής όλη η διαπαιδαγώγηση της Ναστάσιας Φιλίπποβνας σύμφωνα με το πρόγραμμα του Τότσκη, που σε κάτι τέτοια είχε εξαιρετική πείρα· όμως αλίμονο! τ' αποτελέσματα αποδείχτηκαν παράξενα. Παρ' όλ' αυτά, πάλι υπήρχε κι έμενε ένα κάτι στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, κάτι που, με την ασυνήθιστη κι ελκυστική πρωτοτυπία του, άφηνε κατάπληκτο ακόμα και τον ίδιο τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, κάτι που, με την ξέχωρη δύναμή του, τον γοήτευε καμιά φορά ακόμα και τώρα, όταν πια είχαν γκρεμιστεί όλοι οι προηγούμενοι υπολογισμοί του αναφορικά με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Τον πρίγκιπα τον υποδέχτηκε μια κοπέλα (το υπηρετικό προσωπικό της Ναστάσιας Φιλίπποβνας ήταν πάντα γυναίκες) και προς μεγάλη του έκπληξη, άκουσε την παράκλησή του να τον αναγγείλει χωρίς να της παραξενοφανεί καθόλου. Ούτε τα λασπωμένα του παπούτσια, ούτε το καπέλο του με το φαρδύ μπορ, ούτε ο μανδύας που δεν είχε μανίκια, ούτε το σαστισμένο του ύφος δεν την κάνανε να διστάσει στιγμή· έβγαλε από πάνω του το μανδύα, τον παρακάλεσε να περιμένει στο χολ και

πήγε αμέσως να τον αναγγείλει.

Τη συντροφιά που μαζεύτηκε στο σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας την αποτελούσαν οι πιο συνηθισμένοι και παντοτινοί επισκέπτες της. Οι επισκέπτες μάλιστα ήταν λίγοι συγκριτικά με κείνους που έρχονταν στα γενέθλιά της άλλες χρονιές. Ήταν παρόντες — απ' τους πρώτους και τους πιο σημαντικούς — ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς Τότσκι κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν. Κι οι δυο τους ήταν ευγενικοί κι οι δυο τους όμως είχαν κάποια κρυφή ανησυχία και δεν τα καταφέρνανε να κρύψουν την ανυπομονησία τους ν' ακούσουν επιτέλους την απάντηση που 'χε υποσχεθεί, η Ναστάσια Φιλίπποβνα στο Γάνια. Εκτός απ' αυτούς, εννοείται, ήταν κι ο Γάνια κι αυτός επίσης πολύ σκυθρωπός, πολύ συλλογισμένος και μάλιστα σχεδόν εντελώς «αγενής» την περισσότερη ώρα στεκόταν παράμερα και σώπαινε. Τη Βάρια δεν τόλμησε να τη φέρει· η Ναστάσια Φιλίπποβνα όμως ούτε μια φορά δεν έκανε λόγο γι' αυτήν απεναντίας, μόλις χαιρέτησε το Γάνια, του θύμισε τη σκηνή που 'χε με τον πρίγκιπα. Ο στρατηγός, που δεν είχε ακούσει τίποτα για όλ' αυτά ακόμα, έδειξε ενδιαφέρον. Τότε ο Γάνια τα διηγήθηκε όλα, ξερά, συγκρατημένα, με απόλυτη ειλικρίνεια όμως, προσθέτοντας πως είχε πάει κιόλας στον πρίγκιπα και του 'χε ζητήσει συγγνώμη. Μ' αυτή την ευκαιρία εξέφρασε με θέρμη τη γνώμη του λέγοντας πως απορούσε πολύ που ένας Θεός ξέρει γιατί τον είχαν πει «ηλίθιο» τον πρίγκιπα· είπε πως αυτός νομίζει το εντελώς αντίθετο και είναι απόλυτα σίγουρος πως «ο άνθρωπος αυτός τα 'χει τα μυαλά του τετρακόσα». Η Ναστάσια Φιλίπποβνα άκουσε αυτό το σχόλιο με μεγάλη προσοχή και παρακολουθούσε με περιέργεια το Γάνια· η συζήτηση όμως γύρισε αμέσως στο Ραγκόζιν, που είχε πάρει τόσο σημαντικό μέρος στην πρωινή ιστορία, και που γι' αυτόν ενδιαφέρθηκαν με εξαιρετική επίσης περιέργεια ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αποδείχτηκε πως ο Πτίτσιν μπορούσε να τους δώσει ιδιαίτερες πληροφορίες για το Ραγκόζιν — γιατί ο Πτίτσιν έτρεχε μαζί του για υποθέσεις του σχεδόν ως τις εννιά το βράδυ. Ο Ραγκόζιν επέμενε να του βρουνε το δίχως άλλο, σήμερα κιόλας, εκατό χιλιάδες. «Η αλήθεια είναι πως ήταν μεθυσμένος, — έκανε την παρατήρηση ο Πτίτσιν, τις εκατό χιλιάδες όμως όσο δύσκολο κι αν είναι, φαίνεται πως θα του τις βρουνε, δεν ξέρω μονάχα αν θα γίνει σήμερα κι αν θα τις έχει όλες. Είναι όμως πολλοί που βάζουν τα δυνατά τους: Ο Κίντερ, ο Τρεπάλοβ, ο Μπίσκουπ· δίνει ό,τι τόκο του ζητήσουν, όλ' αυτά φυσικά γιατί είναι μεθυσμένος και δεν του πέρασε ακόμα ο πρώτος ενθουσιασμός», είπε τελειώνοντας ο Πτίτσιν. Όλες αυτές τις πληροφορίες τις άκουσαν μ' ενδιαφέρον αρκετά σκυθρωπό είν' αλήθεια· η Ναστάσια Φιλίπποβνα σώπαινε κι ήταν φανερό πως δεν ήθελε να πει τη γνώμη της. Το ίδιο κι ο Γάνια. Ο στρατηγός Επάντσιν ανησυχούσε μέσα του περισσότερο σχεδόν απ' όλους: Τα μαργαριτάρια που 'χε χαρίσει το ίδιο πρωινό, είχαν γίνει δεκτά με μίαν υπερβολικά ψυχρή ευγένεια και μάλιστα με μια κάποια παράξενη ειρωνεία. Μονάχα ο Φερντισσένκο, απ' όλους τους καλεσμένους, ήταν πολύ κεφάτος και γιορταστικός και γέλαγε δυνατά, αρκετές φορές άγνωστο γιατί —μόνο και μόνο επειδή είχε αναλάβει μόνος του το ρόλο του γελωτοποιού. Ακόμα κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς που 'χε φήμη λεπτού και κομψού αφηγητή, και παλιότερα κάτι τέτοιες βραδιές αυτός ήταν που κυριαρχούσε στη συζήτηση, ήταν φανερά άκεφος, αρκετά σατισμένος μάλιστα, πράγμα που δεν του συνέβαινε ποτέ. Οι άλλοι επισκέπτες, που δεν ήταν και πολλοί (ένας γέρος δάσκαλος, ένας Θεός ξέρει γιατί προσκαλεσμένος, κάποιος άγνωστος και πολύ νεαρός που δειλίαζε τρομερά κι όλη την ώρα σώπαινε, μια ζωηρή κυρία, κάπου σαράντα χρονών, απ' τις θεατρίνες, και μια άλλη νεαρή κυρία πάρα πολύ ωραία, εξαιρετικά όμορφα και πλούσια ντυμένη κι ασυνήθιστα σιωπηλή), όχι μονάχα δεν μπορούσαν να δώσουν ζωή στη συζήτηση μα ήταν φορές που δεν ξέρανε καθόλου τι να πουν.

Έτσι λοιπόν, η εμφάνιση του πρίγκιπα τους ήρθε ως ένα σημείο κουτί. Η αναγγελία του προκάλεσε κατάπληξη και αρκετά παράξενα χαμόγελα, ιδιαίτερα όταν απ' το έκπληκτο ύφος της Ναστάσιας Φιλίπποβνας μάθανε πως αυτή ούτε καν το 'χε σκεφτεί να τον καλέσει. Όμως, μετά την έκπληξη, η Ναστάσια Φιλίπποβνα έδειξε ξαφνικά τόση ευχαρίστηση που οι περισσότεροι ετοιμάστηκαν αμέσως να υποδεχτούν τον απροσδόκητο επισκέπτη με γέλια και χαρές.

— Μπορεί να υποθέσει κανείς πως το 'κανε από αφέλεια, — έβγαλε το συμπέρασμα ο Ιβάν

Φιοντόροβιτς Επάντσι, — όπως και να 'χει όμως, είναι αρκετά επικίνδυνο να ενθαρρύνουμε κάτι τέτοιες τάσεις. Ωστόσο, τούτη τη στιγμή, νομίζω αλήθεια πως δεν είναι κι άσκημο που του 'ρθε η ιδέα να μας κάνει την τιμή της επισκέψεώς του, έστω και μ' αυτόν τον πρωτότυπο τρόπο: δεν αποκλείεται να μας διασκεδάσει κιόλας, απ' όσο τουλάχιστο μπορώ να κρίνω γι' αυτόν.

— Πολλώ μάλλον που μας φορτώθηκε ο ίδιος! — έβαλε αμέσως το λογάκι του ο Φερντιστσένκο.

— Και τι μ' αυτό; — ρώτησε ξερά ο στρατηγός που δεν τον χώνευε το Φερντιστσένκο.

— Ήθελα να πω πως θα την πληρώσει την είσοδο, εξήγησε αυτός.

— Ε, όπως και να 'χει, ο πρίγκηψ Μίσκιν δεν είναι Φερντιστσένκο, δεν κρατήθηκε ο στρατηγός που ως τα τώρα δεν μπορούσε να το πάρει απόφαση πως βρίσκεται μαζί με το Φερντιστσένκο στην ίδια συντροφιά, σαν ίσος προς ίσο.

— Αχ, στρατηγέ, μην τον αποπαίρνετε έτσι τον Φερντιστσένκο, — απάντησε αυτός ψευτογελώντας ειρωνικά. Έχω εξάλλου ιδιαίτερα δικαιώματα.

— Ποια είναι αυτά τα ιδιαίτερα δικαιώματά σας;

— Την περασμένη φορά είχα την τιμή να τα εξηγήσω λεπτομερώς στη συντροφιά. Θα τα επαναλάβω άλλη μια φορά για την Εξοχότητά σας. Καταδεχτείτε να με προσέξετε, Εξοχότατε: όλοι είναι πνευματώδεις, εγώ όμως δεν είμαι πνευματώδης. Για ανταμοιβή μου ζήτησα και πέτυχα την άδεια να λέω την αλήθεια, καθότι είναι γνωστό ότι την αλήθεια τη λένε μονάχα εκείνοι που δεν είναι πνευματώδεις. Επιπλέον, είμαι άνθρωπος σφόδρα μνησίκακος —κι αυτό επίσης έχει την αιτία του στο ότι δεν είμαι πνευματώδης. Καταπίνω ταπεινά κάθε είδους προσβολή και σωπαίνω· σωπαίνω όμως μονάχα ως την πρώτη αποτυχία εκείνου που με πρόσβαλε· με την πρώτη του δε αποτυχία, θυμάμαι αμέσως κι αμέσως εκδικούμαι, κλωτσάω, όπως είπε για μένα ο Ιβάν Πετρόβιτς Πτίτσιν, που φυσικά δεν κλωτσάει ποτέ του κανέναν. Ξέρετε το μύθο του Κρυλόβ, Εξοχότατε, «Το Λιοντάρι κι ο Γάιδαρος»; Ε, λοιπόν, εμείς οι δυο είμαστε· για μας είναι γραμμένος ο μύθος.

— Σα να μου φαίνεται πως πάλι το παρακάνετε, —φούντωσε ο στρατηγός.

— Μα γιατί κάνετε έτσι, Εξοχότατε, αρπάχτηκε απ' αυτό ο Φερντιστσένκο υπολογίζοντας πως θα μπορούσε να ρίξει κι άλλο λάδι στη φωτιά. —Μην ανησυχείτε, Εξοχότατε, τη θέση μου την ξέρω. Αν είπα πως εμείς οι δυο είμαστε το Λιοντάρι κι ο Γάιδαρος απ' το μύθο του Κρυλόβ, είναι φυσικά αυτονόητο πως το ρόλο του γαϊδάρου τον παίρνω απάνω μου ενώ η Εξοχότητά σας είναι το Λιοντάρι, όπως το λέει κι ο μύθος του Κρυλόβ:

*Το δυνατό Λιοντάρι, το φόβητρο του δάσους
Τη δύναμη του έχασε σαν γέρασε πολύ.*

Και γω, Εξοχότατε είμαι γάιδαρος.

— Μ' αυτό το τελευταίο συμφωνώ απολύτως, —του ξέφυγε απρόσεκτα του στρατηγού.

Όλ' αυτά φυσικά ήταν προμελετημένες χοντροκοπιές, μα είχε γίνει πια συνήθειο να επιτρέπουνε στο Φερντιστσένκο να παίζει το ρόλο του γελωτοποιού.

— Μα εμένα γι' αυτό και μόνο δε με διώχνουν και μ' αφήνουν να μπαίνω δω μέσα, φώναξε μια φορά ο Φερντιστσένκο· —για να λέω κάτι τέτοια ίσα-ίσα. Όχι, πέστε μου, είναι ποτέ δυνατό να

δεχτεί κανείς έναν άνθρωπο σαν και μένα; Το καταλαβαίνω δα πολύ καλά. Όχι, πέστε μου, είναι ποτέ δυνατό να με βάλει κανείς να κάτσω εμένα, ένα Φερντιστσένκο κει χάμω —να κάτσω δίπλα σ' ένα λεπτότατο τζέντλεμαν σαν τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς; Άθελά του μια μονάχα εξήγηση μπορεί να δώσει κανείς: γι' αυτό ίσα-ίσα με βάζουν και κάθομαι — γιατί είναι αδύνατο έστω και να φανταστεί κανείς κάτι τέτοιο.

Όμως, παρ' όλο που η γλώσσα του Φερντιστσένκο ήταν χοντροκομμένη, ωστόσο ώρες-ώρες ήταν πολύ αιχμηρή και φαίνεται πως αυτό ίσα-ίσα άρεσε στη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Όσοι θέλανε το δίχως άλλο να την επισκεφτούν, δεν μπορούσαν να κάνουν αλλιώς παρά ν' αποφασίσουν ν' ανεχτούν το Φερντιστσένκο. Και κείνος μπορεί να 'χε μαντέψει όλη την αλήθεια, υποθέτοντας πως αν τον δέχονται ήταν γιατί ακριβώς η παρουσία του καταντούσε ανυπόφορη για τον Τότσκη. Ο Γάνια, με τη σειρά του, είχε υποφέρει απ' τον Φερντιστσένκο ατέλειωτα μαρτύρια κι απ' αυτή την άποψη ο Φερντιστσένκο τα 'χε καταφέρει και στάθηκε πολύ χρήσιμος στη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Όσο για τον πρίγκιπα, το πρώτο πράμα που θα τον βάλω να κάνει, είναι να μας τραγουδήσει μια ρομάντζα της μόδας, — είπε τελειώνοντας ο Φερντιστσένκο και προσέχοντας τι θα πει η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Δεν το νομίζω, Φερντιστσένκο, και σας παρακαλώ να 'στε σεμνότερος, — παρατήρησε ξερά εκείνη.

— Α-α! Αν τον παίρνετε υπό την ιδιαιτέραν προστασίαν σας, τότε πάω πάσο.

Μα η Ναστάσια Φιλίπποβνα σηκώθηκε χωρίς να του δώσει προσοχή και πήγε η ίδια να υποδεχτεί τον πρίγκιπα.

— Λυπάμαι πολύ, —είπε καθώς εμφανίστηκε ξάφνου μπροστά στον πρίγκιπα, — που μέσα στη βιασύνη μου ξέχασα να σας καλέσω κι η χαρά μου είναι μεγάλη που μου δίνετε τώρα ο ίδιος την ευκαιρία να σας ευχαριστήσω και να σας συγχαρώ για την πρωτοβουλία σας.

Λέγοντάς τα αυτά, κοίταζε εξεταστικά τον πρίγκιπα, προσπαθώντας να καταλάβει γιατί είχε έρθει.

Ο πρίγκιπας μπορεί και ν' απαντούσε κάτι στα ευγενικά της λόγια μα είχε τόσο θαμπωθεί και τόση ήταν η έκπληξή του που δεν μπορούσε να προφέρει λέξη. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα το παρατήρησε αυτό κι ευχαριστήθηκε. Κείνο το βράδυ φόραγε την καλύτερή της τουαλέτα χορού και προκαλούσε ασυνήθιστη εντύπωση. Τον πήρε απ' το χέρι και τον οδήγησε στο σαλόνι. Όταν φτάσανε πια στην πόρτα, ο πρίγκιπας σταμάτησε ξαφνικά και με ασυνήθιστη ταραχή, βιαστικά της ψιθύρισε:

— Όλα σε σας είναι τέλεια... ακόμα και το ότι είστε αδύνατη και χλομή... ούτε θέλει κανείς να σας φανταστεί διαφορετική... Ένωσα μια τόσο μεγάλη επιθυμία να 'ρθω να σας δω...εγώ... να με συγχωρείτε...

— Μη ζητάτε συγνώμη. Γέλασε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Έτσι θα χαλάσετε όλη την παραδοξότητα και την πρωτοτυπία. Ωστε είναι αλήθεια αυτό που λένε για σας πως είστε παράξενος άνθρωπος. Σα να λέμε λοιπόν με θεωρείτε τέλεια ε;

— Ναι.

— Αν και ξέρετε να μαντεύετε, κάνατε ωστόσο λάθος. Σήμερα κιόλας θα σας το αποδείξω αυτό...

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα σύστησε τον πρίγκιπα στους επισκέπτες που οι περισσότεροι τον ξέρανε

κιάλας. Ο Τότση βιάστηκε αμέσως να πει κάποια φιλοφρόνηση. Όλοι σάμπως να ζωρέψανε λιγάκι, άρχισαν να μιλάνε ταυτόχρονα και να γελάνε. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα έβαλε τον πρίγκιπα να καθίσει δίπλα της.

— Ωστόσο, γιατί σας κάνει τόση εντύπωση η εμφάνιση του πρίγκιπα; — φώναξε δυνατώτερα απ' όλους ο Φερντιστσένκο. — Το πράγμα είναι φανερό, μιλάει μονάχο του.

— Το πράγμα είναι υπερβολικά φανερό, υπερβολικά μιλάει μονάχο του — είπε ξάφνου ο Γάνια που ως τα τότε σώπαινε. Παρατηρούσα σήμερα τον πρίγκιπα σχεδόν συνεχώς, απ' τη στιγμή που κοίταξε τη φωτογραφία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας στο τραπέζι του Ιβάν Φιοντόροβιτς. Το θυμάμαι πολύ καλά πως από τότε κιάλας σκέφτηκα κάτι που γι' αυτό τώρα είμαι απολύτως σίγουρος και που μου το ομολόγησε ο ίδιος ο πρίγκιπας.

Όλη αυτή τη φράση ο Γάνια την πρόφερε μ' εξαιρετική σοβαρότητα, χωρίς την παραμικρή διάθεση αστεϊσμού, κάπως σκυθρωπά μάλιστα, πράγμα που φάνηκε σε όλους τους αρκετά παράξενο.

— Δε σας ομολόγησα τίποτα, — απάντησε ο πρίγκιπας κοκκινίζοντας, απάντησα μονάχα στην ερώτησή σας.

— Μπράβο, μπράβο! — φώναξε ο Φερντιστσένκο. Αν όχι τίποτ' άλλο, αυτό είναι ειλικρινές, πονηρό και ειλικρινές!

Όλοι γελάγανε δυνατά.

— Μα μη φωνάζετε λοιπόν, Φερντιστσένκο, — του είπε με μισή φωνή και με κάποια σιχασιά ο Πτίτσιν.

— Πρίγκηψ, δεν περίμενα από σας τέτοια κατορθώματα, — πρόφερε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς. Ξέρετε τάχα σε ποιον ταιριάζουν όλ' αυτά; Και γω που σας θεωρούσα φιλόσοφο! Τα σιγανά ποτάμια να φοβάσαι!

— Και κρίνοντας απ' το ότι ο πρίγκηψ κοκκινίζει από ένα αθώο αστείο σαν αθώα νεαρά δεσποινίς, βγάζω το συμπέρασμα πως αυτός, σαν ευγενέστατος νέος, τρέφει εν τη καρδιά του τας πλέον αξιεπαίνους προθέσεις, — ξάφνου και εντελώς αναπάντεχα πρόφερε ή μάλλον ψεύδισε ο εβδομηντάρης γεροδάσκαλος που δεν του 'χε μείνει δόντι και που ως τα τώρα καθόταν εντελώς αμιλητος και κανείς δε φανταζόταν πως θα βγάλει κείνο το βράδυ μια κουβέντα απ' το στόμα του. Όλοι γελάσανε ακόμα περισσότερο· ο γεροντάκος, νομίζοντας, καθώς φαίνεται, πως γελάνε με την εξυπνάδα του, άρχισε να γελάει κι αυτός ακόμα πιο πολύ κοιτάζοντας τους άλλους και τον έπιασε ένας βήχας τόσο τρομερός ώστε η Ναστάσια Φιλίπποβνα που, για κάποιον άγνωστο λόγο, αγαπούσε ιδιαίτερα όλους αυτούς τους παράξενους γεροντάκους τις γριούλες, ακόμα και τους μισοπάλαβους άρχισε αμέσως να τον χαϊδεύει, να τον φιλάει κι είπε να του σερβίρουν κι άλλο τσάι. Στην υπηρέτρια που μπήκε, είπε να της φέρει μια μαντίλια τυλίχτηκε στη μαντίλια κι είπε να ρίξουν κι άλλα ξύλα στο τζάκι. Ρώτησε τι ώρα είναι κι η υπηρέτρια απάντησε πως είναι κιάλας δέκα και μισή.

— Κύριοι, δε θα θέλατε να πιείτε λίγη σαμπάνια; — πρότεινε ξάφνου η Ναστάσια Φιλίπποβνα. — Την έχω έτοιμη. Ίσως να ευθυμήσετε κάπως. Σας παρακαλώ, χωρίς τσιριμώνιες.

Η πρόταση να πιούνε και ιδιαίτερα μ' αυτές τις αφελείς εκφράσεις, τους φάνηκε πολύ παράξενη απ' τη μεριά της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Όλοι ξέρανε τη μεγάλη τυπικότητα στις προηγούμενες γιορτές της. Γενικά η βραδιά γινόταν πιο εύθυμη, κατά τρόπο όμως αρκετά ασυνήθιστο. Για τη

σαμπάνια όμως δεν είπαν όχι, πρώτα-πρώτα ο ίδιος ο στρατηγός, ύστερα η ζωηρή κυρία, ο γεροντάκος, ο Φερντιστσένκο κι ύστερα όλοι οι άλλοι. Ο Τότσκη πήρε κι αυτός το ποτήρι του, ελπίζοντας να μη μείνει έξω απ' την καινούργια τροπή των πραγμάτων — θεωρώντας όσο ήταν δυνατό, αυτή την τροπή κάτι σα χαριτωμένο αστείο. Μονάχα ο Γάνια δεν ήπια γουλιά. Όσο για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, που πήρε κι αυτή σαμπάνια και δήλωσε πως σήμερα θα πει τρία ποτήρια, ήταν δύσκολο να βγάλεις συμπέρασμα απ' τα παράξενα φερσίματά της, που καμιά φορά ήταν πολύ απότομα και γρήγορα, και που το υστερικό, παράλογο γέλιο της το διαδεχόταν ξαφνικά μια σιωπηλή, μια σκυθρωπή, θα 'λεγες, συλλογή. Ήταν μερικοί που υποπτεύονταν πως έχει πυρετό· άρχισαν επιτέλους να παρατηρούν πως κι αυτή η ίδια σάμπως κάτι να περίμενε, πως κοιτάει συχνά το ρολόι, πως γίνεται ανυπόμονη, αφηρημένη.

— Σα να 'χετε λίγο πυρετό, ή όχι; — ρώτησε η ζωηρή κυρία.

— Πολύ μάλιστα, όχι λίγο, γι' αυτό τυλίχτηκα στη μαντίλια, απάντησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα που πραγματικά είχε γίνει πιο χλομή κι ώρες-ώρες θα 'λεγε κανείς πως προσπαθούσε να υπερνικήσει μέσα της ένα δυνατό ρίγος.

Όλοι ταραχτήκαν κι ανησυχήσανε.

— Μήπως θα 'ταν καλύτερο ν' αφήναμε την οικοδέσποινα ν' αναπαυθεί; — είπε ο Τότσκη κοιτάζοντας τον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Κάθε άλλο, κύριοι! Απεναντίας, σας παρακαλώ να μείνετε. Η παρουσία σας μου είναι ιδιαίτερα απαραίτητη απόψε, — δήλωσε ξάφνου επίμονα κι έντονα η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Κι επειδή όλοι σχεδόν οι επισκέπτες το 'χανε μάθει κιόλας πως κείνο το βράδυ είχε οριστεί για μια πολύ σοβαρή απόφαση, τα λόγια κείνα τους φάνηκαν βαρυσήμαντα. Ο στρατηγός κι ο Τότσκη κοιτάχτηκαν άλλη μια φορά, ο Γάνια έκανε μια σπασμωδική κίνηση.

— Καλό θα 'ταν να παίζαμε κανένα πετί-ζε, — είπε η ζωηρή κυρία.

— Ξέρω ένα υπεροχότατο και καινούργιο πετί-ζε, — βιάστηκε να πει ο Φερντιστσένκο. Αν όχι τίποτ' άλλο, έχει το προσόν ότι μια φορά μονάχα επιχειρήσαν να το παίξουν σ' όλο τον κόσμο και πάλι δεν τα καταφέρανε.

— Τι είν' αυτό; — ρώτησε η ζωηρή κυρία.

— Κάποτε μαζευθήκαμε μια παρέα ε,... και τα κοπανίσαμε λιγάκι, είναι αλήθεια, όπου ξάφνου βρέθηκε κάποιος που έκανε την πρόταση ο καθένας μας, χωρίς να σηκωθεί απ' το τραπέζι, να διηγηθεί κάτι για τον εαυτό του, μα να 'ναι ένα κάτι που αυτός ο ίδιος να το 'χει στη συνείδησή του για την πιο κακή απ' τις κακές του πράξεις — όσες έκανε στη ζωή του, με τη συμφωνία όμως να 'ναι ειλικρινής· το κυριότερο να μιλήσει με ειλικρίνεια, μα να μην πει ψέματα υπερβάλλοντας!

— Παράξενη ιδέα, —είπε ο στρατηγός.

— Όσο πιο παράξενη, τόσο το καλύτερο, Εξοχότατε.

— Γελοία ιδέα, — είπε ο Τότσκη, αν και δω που τα λέμε την καταλαβαίνω. Είναι ένα είδος κομπασμός.

— Μπορεί αυτό ίσα-ίσα να επιδιώκεται, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς.

— Μα μ' αυτό το πετί-ζε θα μας πάρουν τα κλάματα, δεν πρόκειται να γελάσει κανένας,— παρατήρησε η ζωηρή κυρία.

— Είναι κάτι εντελώς αδύνατο και παράλογο, έκανε ο Πτίτσιν.

— Και πέτυχε; —ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Αυτό λέω ίσα-ίσα. Δεν πέτυχε. Η γενική εντύπωση που άφησε ήταν άσκημη. Εδώ που τα λέμε, κάτι διηγήθηκε ο καθένας, πολλοί είπαν την αλήθεια και, φανταστείτε, ήταν και μερικοί που τα λέγανε μ' ευχαρίστηση μπορώ να πω, ύστερα όμως όλοι ντραπήκανε, δεν τ' αντέξανε. Γενικά ωστόσο ήταν διασκεδαστικό το πράμα, στο είδος του φυσικά.

— Μα την αλήθεια λοιπόν, καλό θα 'ταν να το παίζαμε!— παρατήρησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα ζωηρεύοντας ξαφνικά. — Γιατί να μη δοκιμάσουμε, κύριοι! Πραγματικά, σα να μην έχουμε κέφι απόψε. Αν συμφωνείτε, ο καθένας από μας να διηγηθεί κάτι... αυτού του είδους... εννοείται, αν συμφωνούν όλοι, εδώ δε χωράει καταναγκασμός, ε, τι λέτε; Ίσως εμείς να τ' αντέξουμε, ε; Αν όχι τίποτ' άλλο, είναι τρομερά πρωτότυπο...

— Μεγαλοφυής ιδέα! —βιάστηκε να πει ο Φερντιστσένκο. Εδώ που τα λέμε, οι κυρίες εξαιρούνται, αρχίζουν οι άντρες· το πράμα κανονίζεται με κλήρο όπως και τότε! Το δίχως άλλο, το δίχως άλλο: Όποιος δυσκολεύεται πολύ και δε θέλει, εκείνος, εννοείται, δε θα διηγηθεί, μα θα πρέπει να 'ναι ιδιαίτερα αγενής για ν' αρνηθεί! Δώστε μου τους κλήρους σας, κύριοι, εδώ, σε μένα, στο καπέλο μου, θα τους τραβήξει ο πρίγκηψ. Το πρόβλημα είναι απλούστατο, πρόκειται να διηγηθείτε την πιο κακή πράξη της ζωής σας —αυτό είναι τρομερά εύκολο κύριοι! Θα δείτε, θα δείτε! Κι αν είναι κανένας που θα ξεχάσει κάτι, αναλαμβάνω να του το θυμίσω αμέσως!

Η ιδέα ήταν εξαιρετικά παράξενη και δεν άρεσε σχεδόν σε κανέναν. Άλλοι σμίξανε τα φρύδια τους, άλλοι χαμογελούσαν πονηρά. Μερικοί φέρανε αντιρρήσεις, δεν επιμέναν όμως και πολύ, λόγω χάρη ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, μη θέλοντας να πάει κόντρα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα κι έχοντας παρατηρήσει πόσο τη γοητεύει αυτή η παράξενη σκέψη, ίσως για το λόγο ακριβώς πως ήταν παράξενη και σχεδόν ανεφάρμοστη. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν πάντοτε ασυγκράτητη, δεσποτική στις επιθυμίες της, φτάνει μονάχα να τ' αποφάσιζε να τις φανερώσει έστω κι αν αυτές οι επιθυμίες ήταν οι πιο ιδιότροπες, κι ακόμα και γι' αυτήν την ίδια οι πιο άχρηστες. Και τώρα πάλι, λες και την είχε πιάσει υστερία, γελούσε αναριγώντας σαν να βρισκόταν σε κρίση, ιδιαίτερα όταν άκουσε τις αντιρρήσεις του καταταραγμένου Τότσκη. Τα σκούρα της μάτια πέταγαν σπίθες, στα χλομά της μάγουλα φάνηκαν δυο κόκκινοι λεκέδες. Το παραπονιάρικο και σιχασιάρικο ύφος ορισμένων καλεσμένων, υποδαύλιζε ίσως ακόμα περισσότερο την κοροϊδευτική της διάθεση· ίσως αυτό που της άρεσε να 'ταν ακριβώς η κυνικότητα κι η σκληρότητα της ιδέας. Μερικοί μάλιστα ήταν σίγουροι πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα έχει κάτι ιδιαίτερο κατά νου. Εδώ που τα λέμε, αρχίσανε να συμφωνούν: όπως και να 'χε το πράμα, ήταν περίεργο και γι' αρκετούς ελκυστικό. Ο Φερντιστσένκο το 'χε πάρει πιο ζεστά απ' όλους.

— Κι αν είναι κάτι που δεν μπορεί κανείς να το διηγηθεί... μπροστά στις κυρίες; — παρατήρησε δειλά ο σιωπηλός νέος.

— Να μην το διηγηθείτε· λες κι είναι λίγες οι κακές πράξεις, εκτός απ' αυτές που εννοείτε, — απάντησε ο Φερντιστσένκο. Εχ, τι νέος που είστε ακόμα!

— Εγώ όμως δεν ξέρω ποια απ' τις πράξεις μου να θεωρήσω χειρότερη, — έκανε η ζωηρή κυρία.

— Οι κυρίες απαλλάσσονται απ' την υποχρέωση να διηγηθούν, ξανάπε ο Φερντιστσένκο. Απλώς

απαλλάσσονται όμως· αν το θελήσουν μόνες τους, θα τις ακούσουμε με μεγάλη ευχαρίστηση. Όσο για τους άντρες, αν είναι κανένας που να του κάνει πολύ κόπο, απαλλάσσεται κι αυτός.

— Μα πώς να τ' αποδείξω πως δε λέω ψέματα; —ρώτησε ο Γάνια. Κι αν πω ψέματα, τότε όλο το νόημα του παιχνιδιού πάει χαμένο· και ποιος δε θα πει ψέματα; Ο καθένας το δίχως άλλο θα αρχίσει ν' αραδιάζει ψέματα.

— Μα κι αυτό ακόμα έχει πολύ ενδιαφέρον, το πώς θα πει τα ψέματά του ο καθένας. Όσο για σένα, Γάνετσκα, δεν υπάρχει λόγος να φοβάσαι πως θα πεις ψέματα γιατί η χειρότερη πράξη σου, έτσι κι αλλιώς είναι σ' όλους γνωστή. Μα για σκεφτείτε λοιπόν, κύριοι, φώναξε ξάφνου σα να ενθουσιάστηκε ο Φερντιστσένκο, — σκεφτείτε μονάχα, με τι μάτια θα κοιτάμε ύστερα ο ένας τον άλλον, αύριο λόγου χάρη, μετά απ' τις ιστορίες μας!

— Μα είναι τάχα δυνατόν; Είναι ποτέ δυνατό να το θέλετε στα σοβαρά, Ναστάσια Φιλίπποβνα; — ρώτησε με πολλή αξιοπρέπεια ο Τότσκη.

— Όποιος φοβάται το λύκο δεν μπαίνει στο δάσος! — παρατήρησε ειρωνικά η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Όμως, επιτρέψτε μου, κύριε Φερντιστσένκο, είναι ποτέ δυνατό να γίνει απ' όλ' αυτά ένα πετί-ζε; συνέχισε ο Τότσκη που ανησυχούσε όλο και περισσότερο. — Σας βεβαιώ πως κάτι τέτοια ποτέ δεν πετυχαίνουν αφού το λέτε κι ο ίδιος πως δεν πέτυχε το παιχνίδι σας την προηγούμενη φορά.

— Πώς δεν πέτυχε! Αφού τους διηγήθηκα τότε πώς έκλεψα τρία ρούβλια, ναι, να σας χαρώ, έκατσα και τα είπα όλα χαρτί και καλαμάρι.

— Πιθανόν. Ήταν αδύνατον όμως να τους τα διηγηθήκατε έτσι που να μοιάζουν με αλήθεια και να σας πιστέψανε. Κι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς είχε απόλυτο δίκιο όταν παρατήρησε πως λίγο να φανεί το ψέμα, όλο το νόημα του παιχνιδιού πάει χαμένο. Μονάχα σε τυχαίες περιπτώσεις μπορεί να πει κανείς την αλήθεια όταν θα 'χε τη διάθεση να καυχηθεί. Μια τέτοια καυχησιολογία όμως θα 'ναι πολύ κακού γούστου, θα 'ναι κάτι που δεν μπορώ να διανοηθώ, κάτι ολότελα αναξιοπρεπές για όλους μας.

— Μα τι λεπτοτάτη λεπτότης είν' αυτή η δική σας, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, ακόμα και μένα μ' αφήνετε κατάπληκτο! — φώναξε ο Φερντιστσένκο. — Φανταστείτε, κύριοι, με την παρατήρησή του πως δεν μπορούσα να διηγηθώ την κλοπή μου έτσι που να μοιάζει με αλήθεια, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κάνει με λεπτότατο τρόπο τον υπαινιγμό πως δεν μπορούσα να 'χα κλέψει πραγματικά (γιατί αυτό δεν είναι καθωσπρέπει να το λέει κανείς) παρ' όλο που, πιθανότατα, είναι απόλυτα σίγουρος πως ο Φερντιστσένκο μπορούσε και παραμπορούσε μάλιστα να κλέψει! Ωστόσο, επί το έργον, κύριοι, επί το έργον, τους κλήρους τους έχω μαζέψει· μα και σεις, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, βάλατε το δικό σας, θα πει λοιπόν πως κανένας δεν έχει αντίρρηση! Πρίγκηψ, τραβείζτε.

Ο πρίγκιπας, χωρίς να πει λέξη, έχωσε το χέρι στο καπέλο και τράβηξε πρώτον τον κλήρο του Φερντιστσένκο, δεύτερον του Πτίτσιν, τρίτον του στρατηγού, τέταρτον του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς, πέμπτον τον δικό του, έκτον του Γάνια κ.ο.κ. Οι κυρίες δε βάλανε κλήρους.

— Ω, Θεέ μου, τι ατυχία! — φώναξε ο Φερντιστσένκο. — Και γω που νόμιζα πως πρώτος θα βγει του πρίγκιπα και δεύτερος του στρατηγού. Πάλι καλά ωστόσο που ο Ιβάν Πετρόβιτς είναι μετά από μένα και θ' ανταμειφθώ. Λοιπόν, κύριοι, είμαι φυσικά υποχρεωμένος να δώσω το καλό παράδειγμα· εκείνο ωστόσο που με στεναχωρεί περισσότερο τούτη τη στιγμή, είναι που είμαι τόσο ανάξιος λόγου και δε με διακρίνει τίποτα εξαιρετικό· ακόμα κι ο βαθμός μου είναι ο κατώτερος που θα

μπορούσε να γίνει· όχι, πέστε μου, τι ενδιαφέρον μπορεί να 'χει αλήθεια το γεγονός πως ο Φερντιστσένκο έκανε μια κακή πράξη; Μα και ποια είναι η χειρότερη πράξη μου; Με πιάνει *embarras de richesse* (αμηχανία τι να πρωτοδιαλέξω). Να διηγηθώ τάχα κείνη την ίδια την κλοπή μου για να πείσω τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς πως μπορεί να κλέψει κανείς χωρίς να 'ναι κλέφτης;

— Με κάνετε να πιστέψω και κάτι άλλο, κύριε Φερντιστσένκο, πως δηλαδή μπορεί κανείς να νιώθει μεγάλη ευχαρίστηση, αγαλλίαση μπορώ να πω, λέγοντας τις βρόμικες πράξεις του, κι όταν ακόμα δεν τον ρωτάνε... Αν και... Με συγχωρείτε, κύριε Φερντιστσένκο.

— Αρχίστε, Φερντιστσένκο, φλυαρείτε τρομερά δίχως λόγο και δε θα τελειώσετε ποτέ! —πρόσταξε νευριασμένα κι ανυπόμονα η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Όλοι είχαν παρατηρήσει πως ύστερ' απ' τα υστερικά της γέλια είχε γίνει σκυθρωπή, τους κοίταζε όλους σα να τους σχαινόταν και νευρίαζε με το παραμικρό· παρ' όλ' αυτά, επέμενε πεισμωμένα και δεσποτικά στη φαντασιοπληξία της. Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς υπόφερε τρομερά. Τον δαιμόνιζε κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς: καθόταν κι έπινε την σαμπάνια του λες και δε συνέβαινε τίποτα, ίσως-ίσως μάλιστα υπολόγιζε, κάτι να διηγηθεί κι αυτός σαν θα 'ρχόταν η σειρά του.

XIV

ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ πνευματώδης, Ναστάσια Φιλίπποβνα, γι' αυτό φλυαρώ δίχως λόγο! —φώναξε ο Φερντιστσένκο αρχίζοντας τη διήγησή του. Αν ήμουν το ίδιο πνευματώδης όπως ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κι ο Ιβάν Πετρόβιτς, θα καθόμουν σήμερα και θα σώπαινα όλη την ώρα, όπως κάνει ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς κι ο Ιβάν Πετρόβιτς. Πρίγκηψ, επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω, τι γνώμη έχετε πάνω σ' αυτό; Εμένα μου φαίνεται πως στον κόσμο υπάρχουν πολύ περισσότεροι κλέφτες παρά μη κλέφτες. Και πως δεν υπάρχει ούτε ένας υπερτίμιος άνθρωπος που να μην έκλεψε κάτι έστω και μια φορά στη ζωή του. Αυτή τη γνώμη έχω, δεν καταλήγω ωστόσο καθόλου στο συμπέρασμα πως όλοι οι άνθρωποι, ως τον τελευταίο, είναι κλέφτες, αν και, μα το Θεό, πολύ με γαργαλάει καμιά φορά η επιθυμία να καταλήξω και σ' αυτό το συμπέρασμα. Τι λέτε λοιπόν;

— Ουφ, τι ανόητα που διηγείστε, —έκανε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, και τι ανοησίες — δεν είναι δυνατό να 'χουν κλέψει όλοι· εγώ δεν έκλεψα ποτέ μου τίποτα.

— Εσείς δεν κλέψατε ποτέ σας τίποτα, Ντάρια Αλεξέγιεβνα· μα τι θα πει ο πρίγκηψ που κατακοκκίνισε έτσι ξαφνικά;

— Μου φαίνεται πως λέτε την αλήθεια, μονάχα που τα υπερβάλλετε, — είπε ο πρίγκιπας που πραγματικά είχε κοκκινίσει, άγνωστο γιατί.

— Και σεις ο ίδιος, πρίγκηψ, δεν κλέψατε τίποτα;

— Ουφ! Τι γελοία είναι όλ' αυτά! Καιρός να συνέλθετε, κύριε Φερντιστσένκο,— επενέβη ο στρατηγός.

— Απλούστατα, τώρα που ήρθε η ώρα ν' αρχίσει το παιχνίδι, ντρέπεστε να διηγηθείτε την κακή σας πράξη και θέλετε να παρασύρετε μαζί σας και τον πρίγκιπα γιατί είναι αφελής, — είπε αργά και καθαρά η Ντάρια Αλεξέγιεβνα.

— Φερντιστσένκο, ή αρχίστε τη διήγησή σας ή σωπάστε και να κοιτάτε μονάχα τον εαυτό σας. Εξαντλείτε κάθε υπομονή, — πρόφερε κοφτά και θυμωμένα η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Αμέσως, αμέσως, Ναστάσια Φιλίπποβνα· μα αν ακόμα κι ο πρίγκηψ τ' ομολόγησε, γιατί επιμένω πως η στάση του είναι ταυτόσημη με την ομολογία, τότε τι θα 'λεγε κάποιος άλλος (δε λέω ονόματα) αν του 'ρχόταν κάποτε η επιθυμία να πει την αλήθεια; Όσον αφορά εμένα, κύριοι, νομίζω πως δεν έχω να διηγηθώ και πολλά εκτός απ' αυτά που είπα: όλα είναι πολύ απλά, ανόητα κι άσκημα. Σας βεβαιώνω όμως πως δεν είμαι κλέφτης· κι αν έκλεψα, ούτε και γω δεν ξέρω πώς έγινε. Ήταν πρόπερσι, στη βίλα του Σεμιόν Ιβάνοβιτς Ισένκο, μια Κυριακή. Είχε τραπέζι. Μετά το γεύμα οι άντρες συνέχισαν να πίνουν. Μου 'ρθε η ιδέα να παρακαλέσω τη Μαρία Σεμιόνοβνα, την ανύπαντρη κόρη του, να μας παίξει κάτι στο πιάνο. Περνάω απ' το γωνιακό δωμάτιο και βλέπω στο τραπεζάκι της δουλειάς της Μαρίας Ιβάνοβνας τρία ρούβλια, ένα πράσινο χαρτονόμισμα: τα 'χε πρόχειρα για κάτι ψώνια. Στο δωμάτιο ψυχή. Πήρα το χαρτονόμισμα και το 'βαλα στην τσέπη — μα γιατί; Δεν ξέρω. Τι μ' έπιασε; Δεν καταλαβαίνω. Μονάχα που βιάστηκα να γυρίσω κι έκατσα στο τραπέζι. Όλο καθόμουν και περίμενα και μ' είχε πιάσει αρκετά μεγάλη ταραχή, φλυαρούσα χωρίς σταματημό, διηγόμουν ανέκδοτα, γελούσα· ύστερα πήγα κι έκατσα κοντά στις κυρίες. Σε μισή ώρα περίπου είδαν πως έλειπαν τα τρία ρούβλια κι άρχισαν να ρωτάνε τις υπηρέτριες. Οι υποψίες πέσανε στη Ντάρια, την υπηρέτρια. Εγώ έδειξα μεγάλη περιέργεια και πήρα ενεργότατο μέρος στις ανακρίσεις, θυμάμαι μάλιστα πως όταν η Ντάρια τα σάστισε και τα 'χε ολότελα χαμένα, άρχισα να την πείθω να τ' ομολογήσει και της εγγυώμουν με το κεφάλι μου για την καλοσύνη της Μαρίας Ιβάνοβνας κι αυτό το 'λεγα δυνατά, μπροστά σε όλους. Όλοι με κοιτάζανε και γω ένιωθα μιαν ασυνήθιστη

ευχαρίστηση ακριβώς γιατί έκανα κήρυγμα ενώ το χαρτονόμισμα το 'χα στη τσέπη. Κείνα τα τρία ρούβλια, τα κοπάνησα το ίδιο βράδυ σ' ένα ρεστοράν. Μπήκα και ζήτησα ένα μπουκάλι Λαφίτ· ποτέ ως τα τότε δεν είχα παραγγείλει μονάχα κρασί, χωρίς μεζέ· μ' έπιασε η επιθυμία να ξοδέψω το γρηγορότερο κείνα τα λεφτά. Μεγάλες τύψεις ούτε τότε, ούτε αργότερα δεν είχα. Ήμουν σίγουρος πως άλλη φορά, δε θα το ξανάκανα· αυτό, αν θέλετε το πιστεύετε, αν θέλετε όχι, δε μ' ενδιαφέρει. Λοιπόν, αυτό είν' όλο.

— Μονάχα που, φυσικά, δεν είν' αυτή η χειρότερή σας πράξη,— είπε με σιχασιά η Ντάρια Αλεξέγιεβνα.

— Πρόκειται για μια ψυχολογική περίπτωση, δεν είναι πράξη,— παρατήρησε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

— Κι η υπηρέτρια; — ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα χωρίς να κρύβει πως ένιωθε μεγάλη σιχασιά και περιφρόνηση.

— Την υπηρέτρια τη διώξανε την άλλη μέρα κιάλας — εννοείται. Είναι αυστηρών αρχών στο σπίτι.

— Και σεις το ανεχτήκατε;

— Άλλο πάλι και τούτο! Μα τι θέλατε λοιπόν, να πάω και να πω πως έκλεψα; — έβαλε τα γέλια — χι-χι-χι — ο Φερντιστσένκο αν και απόρησε κάπως απ' την υπερβολικά δυσάρεστη εντύπωση που προκάλεσε η ιστορία του σε όλους.

— Τι βρόμικο που ήταν αυτό! — έβαλε μια φωνή η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Α! Θέλετε ν' ακούσετε από 'ναν άνθρωπο τη χειρότερη πράξη της ζωής του κι έχετε την αξίωση να λάμπει! Οι χειρότερες πράξεις είναι πάντοτε πολύ βρόμικες, Ναστάσια Φιλίπποβνα, τώρα θα τ' ακούσουμε αυτό απ' τον Ιβάν Πετρόβιτς. Και μην τάχα είναι λίγοι αυτοί που λάμπουν απ' έξω και θέλουνε να φαντάξουν για ενάρετοι γιατί έχουν τη δική τους καρότσα; Λες κι είναι λίγοι αυτοί που έχουν δική τους καρότσα... Και με τι τρόπους αποκτημένη...

Με δυο λόγια, ο Φερντιστσένκο δεν μπόρεσε να κρατηθεί και ξαφνικά σκύλιασε, τόσο που δεν ήξερε πια τι έλεγε και ξεπέρασε κάθε όριο· ακόμα και το πρόσωπό του στράβωσε ολάκερο. Όσο κι αν είναι παράξενο, δεν αποκλείεται όμως καθόλου να περίμενε μian εντελώς διαφορετική επιτυχία απ' τη διήγησή του. Αυτές οι «γκάφες» του κακού γούστου κι ο «ιδιόρρυθμος κομπασμός», όπως τον αποκάλεσε ο Τότσκη, συμβαίνανε πολύ συχνά στον Φερντιστσένκο κι ήταν ολότελα μέσα στο χαρακτήρα του.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ανατρίχιασε απ' το θυμό της και κοίταξε επίμονα τον Φερντιστσένκο· αυτός δειλίασε αμέσως και σώπασε, παγώνοντας σχεδόν απ' το φόβο του: Το 'χε παρατραβήξει το σκοινί.

— Δε θα 'ταν καλύτερο να τελειώνουμε ως εδώ; — ρώτησε πονηρά ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

— Τώρα είναι η σειρά μου, θα κάνω όμως χρήση του δικαιώματός μου ν' απαλλαγώ και δε θα διηγηθώ τίποτα, — είπε αποφασιστικά ο Πτίτσιν.

— Δε θέλετε;

— Δεν μπορώ, Ναστάσια Φιλίπποβνα· και γενικά θεωρώ ένα τέτοιο πετί-ζε ακατανόητο.

— Στρατηγέ, αν δεν κάνω λάθος, είναι η σειρά σας, — γύρισε και του είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.
— Αν αρνηθείτε και σεις, το παιχνίδι θα χαλάσει εξαιτίας σας και θα λυπηθώ πολύ γιατί υπολόγιζα να διηγηθώ και γω στο τέλος ένα περιστατικό απ' την «ατομική μου ζωή», ήθελα μονάχα να το πω μετά από σας και τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς γιατί θα πρέπει βέβαια να μου δώσετε κουράγιο, — τέλειωσε γελώντας.

— Ω, αφού υπόσχεστε να μας διηγηθείτε και σεις, — φώναξε με θέρμη ο στρατηγός, — είμαι έτοιμος να σας ιστορήσω κι ολόκληρη τη ζωή μου, αν θέλετε ομολογώ ωστόσο πως περιμένοντας τη σειρά μου ετοίμασα κιόλας το ανέκδοτό μου...

— Κι από μόνο το ύφος της εξοχότητάς του μπορεί κανείς να συμπεράνει με τι ιδιαίτερη λογοτεχνική ευχαρίστηση έχει δουλέψει το ανέκδοτάκι του, —τόλμησε να παρατηρήσει χαμογελώντας φαρμακερά ο Φερντισσένκο που εξακολουθούσε ακόμα να 'ναι κάπως ζεματισμένος.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα έριξε μια ματιά στο στρατηγό και χαμογέλασε κι αυτή. Ήταν όμως φανερό πως η θλίψη κι ο εκνευρισμός της όλο και δυναμώνανε· ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς τρόμαξε διπλά σαν την άκουσε να υπόσχεται πως θα 'λεγε κι αυτή την ιστορία της.

— Κύριοι, μου 'τυχε και μένα, όπως τυχαίνει στον καθένα, να κάνω πράξεις στη ζωή μου που δεν ήταν και τόσο κομψές, — άρχισε ο στρατηγός, — μα το πιο παράξενο απ' όλα είναι πως εγώ ο ίδιος θεωρώ το σύντομο ανέκδοτο που θα σας διηγηθώ τώρα σαν το χειρότερο ανέκδοτο όλης μου της ζωής. Εδώ θα πρέπει να σημειώσω πως έχουν περάσει από τότε κάπου τριάντα πέντε χρόνια· ποτέ μου όμως δεν μπόρεσα ν' απαλλαγώ από κάποια, ούτως ειπείν, γραντζουνίσματα της συνειδήσεως στην καρδιά μου, κάθε φορά που το θυμάμαι. Η υπόθεση, για να λέμε την αλήθεια, είναι τρομερά ανόητη: Ήμουνα τότε μόλις ανθυπασπιστής και ιδροκοπούσα στο στρατό. Ε, το ξέρετε όλοι τι είναι ένας ανθυπασπιστής: Το αίμα βράζει κι η τσέπη άδεια· είχα τότε έναν ιππο κόμο, το Νικηφόρο, που φρόντιζε με υπερβολικό ζήλο για το νοικοκυριό μου, έκανε οικονομίες, μπάλωνε, έτριβε και καθάριζε και μάλιστα έκλεβε από παντού ό,τι μπορούσε να βουτήξει για να τα φέρει όλα στο σπίτι· ήταν πάρα πολύ πιστός και τιμιότατος άνθρωπος. Για κάμποσον καιρό μας έτυχε να μένουμε σε μια μικρή πολιτεία. Μας παραχώρησαν κατοικία στο προάστιο, στο σπίτι της γυναίκας ενός απόστρατου ανθυπολοχαγού, που ήταν επιπλέον και χήρα. Καμιά ογδονταριά χρονώ θα 'ταν η γριούλα ή τουλάχιστο θα τα κόντευε τα ογδόντα. Το σπιτάκι της ήταν παλιό, κακομοίρικο, ξύλινο και μήτε υπηρέτρια δεν είχε, τόσο φτωχιά ήταν. Το κυριότερο όμως ήταν που είχε κάποτε πολυπληθέστατη οικογένεια και μεγάλο σόι, άλλοι όμως είχαν πεθάνει, άλλοι είχαν σκορπίσει, άλλοι την ξέχασαν τη γριά, και τον άντρα της τον είχε κηδέψει πριν από σαράντα πέντε χρόνια. Λίγα χρόνια πριν πάω εγώ, έμεινε ακόμα μαζί της μια ανιψιά της, καμπούρα και κακιά σα στρίγγλα, όπως λένε, που δάγκωσε μάλιστα μια φορά τη γριά στο δάκτυλο, όμως και κείνη είχε πεθάνει έτσι που η γριά κάπου τρία χρόνια ζούσε και παιδευόταν ολομόναχη. Ένιωθα αρκετά ηλικτικά στο σπίτι της, ούτε να κουβεντιάσω δεν μπορούσα μαζί της, ήταν τρομερά ρηχή. Τελικά μου 'κλεψε ένα κοκόρι. Η υπόθεση αυτή μένει ως τα τώρα σκοτεινή, όμως εκτός απ' αυτήν δεν μπορούσε να το κλέψει κανένας άλλος. Για το κοκόρι εκείνο τα τσουγκρίσαμε αρκετά και τότε ακριβώς βρέθηκε μια ευκαιρία και με την πρώτη μου αίτηση με μεταθέσανε σε άλλη κατοικία, σ' ένα προάστιο στην άλλη άκρη της πολιτείας, στο σπίτι ενός εμπόρου με πολυμελή οικογένεια και με μια μεγάλη γενειάδα ως εκεί κάτω, — σαν τώρα τον θυμάμαι. Μετακομίζουμε με το Νικηφόρο κι είμαστε χαρούμενοι — όσο για τη γριά, την αφήνω με αγανάκτηση. Περνάνε τρεις μέρες, γυρίζω απ' τις ασκήσεις κι ο Νικηφόρος μού αναφέρει: «δεν έκανε καλά η ευγένειά σας ν' αφήσουμε τη σουπιέρα μας στην παλιά νοικοκυρά, δεν έχω τώρα πού να σερβίρω τη σούπα». Εγώ, εννοείται, μένω κατάπληκτος. «Πώς αυτό; Γιατί έμεινε η σουπιέρα μας στην παλιά νοικοκυρά;» Ο έκπληκτος Νικηφόρος συνεχίζει να μου αναφέρει πως η νοικοκυρά, όταν φεύγαμε απ' το σπίτι της, δεν του έδωσε τη σουπιέρα μας με τη δικαιολογία πως επειδή της είχαμε σπάσει το τσουκάλι της, κρατάει κι αυτή τη σουπιέρα μας για το τσουκάλι της και πως τάχα εγώ ο ίδιος της είχα προτείνει αυτό το διακανονισμό. Εννοείται, μια τέτοια προστυχιά από μέρος της

μ' έκανε έξω φρενών άρχισε να βράζει μέσα μου το αίμα του ανθυπασπιστάκου, πετάχτηκα πάνω κι έτρεξα σπίτι της. Έφτασα στο σπίτι της γριάς όντας ήδη, ούτως ειπείν, εκτός εαυτού· κοιτάζω, κάθεται μοναχή της, ολομόναχη στο μικρό χαγιατί, στη γωνιά, λες κι είχε κρυφτεί εκεί απ' τον ήλιο κι είχε ακουμπισμένο το μάγουλο στην παλάμη. Εγώ αμέσως, ξέρετε, της έβαλα τις φωνές· σαν αστροπελέκια πέσανε πάνω της τα λόγια μου: «είσαι τέτοια κι αποτέτοια!» και, ξέρετε, έτσι στα γεμάτα ρούσικα. Παρατηρώ μονάχα πως γίνεται κάτι παράξενο: εκείνη κάθεται κει, με το πρόσωπο γυρισμένο σε μένα, με γουρλωμένα μάτια κι ούτε λέξη σ' απάντηση και κοιτάει παράξενα, πολύ παράξενα, σα να ταλαντεύεται. Εγώ τελικά ηρέμησα, την καλοκοιτάζω, ρωτάω, λέξη εκείνη. Στάθηκα για λίγο αναποφάσιτος, οι μύγες ζουζουνίζουν, ο ήλιος τραβάει να βασιλέψει, ησυχία· ολότελα σαστισμένος, γυρίζω τελικά και φεύγω. Πριν φτάσω ακόμα σπίτι μου, με ζήτησε ο ταγματάρχης, ύστερα μου 'τυχε μια δουλειά στο τάγμα, έτσι που γύρισα στο σπίτι πολύ βράδυ πια. Το πρώτο που μου είπε ο Νικηφόρος ήταν: «Το ξέρει η ευγενία σας; Η νοικοκυρά μας πέθανε». «Πότε;» «Μα σήμερα το βράδυ, κάπου εδώ και μιάμιση ώρα». Όστε λοιπόν, την ώρα ακριβώς που την έβριζα, παράδινε την ψυχή της. Μου 'κανε τέτοια εντύπωση αυτό, που σας βεβαιώ, τρόμαξα να συνέλθω. Άρχισα ξέρετε, να το σκέφτομαι όλη την ώρα, το 'δα και στον ύπνο μου. Εγώ φυσικά δεν έχω προλήψεις, την τρίτη μέρα όμως πήγα στην εκκλησία, στην κηδεία της. Με δυο λόγια, όσο πέρναγε ο καιρός τόσο περισσότερο με κυρίευε η σκέψη της γριάς. Όχι πως ήταν τίποτα σπουδαίο, μα να, τη φαντάζομαι καμιά φορά και νιώθω άσκημα. Το κυριότερο, τι λέτε πως σκέφτηκα τελικά; Πρώτα-πρώτα, να μια γυναίκα, ένα πλάσμα, ούτως ειπείν, ανθρώπινο, αυτό που λένε στην εποχή μας ουμανιστικό· έζησε, έζησε πολλά χρόνια και μπορεί να πει κανείς παραέζησε πια. Κάποτε είχε παιδιά, άντρα, οικογένεια, συγγενείς, όλ' αυτά έσφυζαν, ούτως ειπείν, γύρω της, όλ' αυτά τα, ούτως ειπείν, χαμόγελα και ξάφνου—πάσο, όλα διαλύθηκαν σαν καπνός, απόμεινε ολομόναχη σαν καμιά... μύγα, που κουβαλούσε απάνω της μια προαιώνια κατάρρα. Και να που, επιτέλους, την έφερε ο Θεός στα τελευταία της. Με το ηλιοβασίλεμα, ένα ήσυχο καλοκαιριάτικο βράδυ, κάνει φτερά και φεύγει κι η δική μου η γριά—φυσικά, στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να μη σου περάσει μια ηθοπλαστική σκέψη και να που εκείνην ακριβώς τη στιγμή, αντί για ένα αποχαιρετιστήριο, ούτως ειπείν, δάκρυ, ο νεαρός και παράφορος ανθυπασπιστής, με προτεταμένο το στήθος, με τους γρόνθους στα ισχία, την ξεπροβοδίζει απ' την επιφάνεια της γης με όλο το ακόλαστο, ρωσικό υβρεολόγιο για τη χαμένη του σουπιέρα! Δε χωρεί αμφιβολία πως είμαι φταιχτής και μόλο που από καιρό τώρα ατενίζω εκείνη την πράξη μου σα να την έκανε κάποιος ξένος—επειδή έχουν περάσει τόσα χρόνια κι επειδή έχω και γω ο ίδιος ολότελα αλλάξει, παρ' όλ' αυτά, εξακολουθώ να τη λυπάμαι τη γριά. Τόσο που, το ξαναλέω, μου φαίνεται μάλιστα παράξενο, πολλώ μάλλον που, κι αν ακόμα είμαι ένοχος, το φταιξιμο βέβαια δεν είναι κι ολότελα δικό μου: γιατί να της έρθει να πεθάνει εκείνην ακριβώς τη στιγμή; Εννοείται πως εδώ υπάρχει μια δικαιολογία: πως η πράξη μου είναι από μιαν άποψη ψυχολογική· παρ' όλ' αυτά εγώ δεν μπορούσα να ησυχάσω ώσπου απόκτησα, εδώ και δεκαπέντε χρόνια, δυο γριούλες που τις συντηρώ με δικά μου έξοδα στο γεροκομείο για να ελαφρώσω τις τελευταίες ημέρες της επίγειας ζωής τους με μιαν αξιοπρεπή διαβίωση. Σκέφτομαι να μετατρέψω τη δωρεά μου σε μόνιμη, εγγράφοντάς τη στη διαθήκη μου. Ε, νομίζω πως αυτό είναι όλο· το ξαναλέω πως μπορεί να έκανα σφάλματα στη ζωή μου, το περιστατικό αυτό όμως βαραίνει τη συνείδησή μου σαν τη χειρότερη πράξη όλης μου της ζωής.

— Κι αντί για τη χειρότερη, Εξοχότατε, μας διηγηθήκατε μιαν απ' τις καλές πράξεις της ζωής σας· του τη σκάσατε του Φερντισσένκο! — έβγαλε το συμπέρασμα ο Φερντισσένκο.

— Μα την αλήθεια, στρατηγέ, ούτε το φανταζόμουν καν πως είχατε παρ' όλ' αυτά καλή καρδιά· κρίμα, — πρόφερε ράθυμα η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Κρίμα; Μα γιατί λοιπόν; — ρώτησε ο στρατηγός γελώντας ευγενικά κι ήπια μερικές γουλιές σαμπάνια πολύ ευχαριστημένος απ' τον εαυτό του.

Ήταν όμως η σειρά του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς που 'χε κι αυτός προετοιμαστεί. Όλοι το προβλέπανε

πως δε θ' αρνηθεί, όπως αρνήθηκε ο Ιβάν Πετρόβιτς, και τη διήγησή του την περιμένανε για ορισμένους λόγους με ιδιαίτερη περιέργεια και ταυτόχρονα ρίχνανε ματιές στη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Με ασυνήθιστη αξιοπρέπεια, που εναρμονιζόταν πληρέστατα με το σοβαρό παρουσιαστικό του, ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, με φωνή σιγανή κι ευγενική, άρχισε μian απ' τις «αξιαγάπητες διηγήσεις» του. (Μια και το 'φερε η κουβέντα, ας προστέσουμε εδώ πως ήταν άνθρωπος αξιοπρόσεκτος, σοβαρός, ψηλός, λιγάκι φαλακρός, λιγάκι γκριζομάλλης, αρκετά παχύς, με μαλακά, κόκκινα και κάπως πλαδαρά μάγουλα, με ξένα δόντια. Ξόδευε πολλά για το ντύσιμό του και φόραγε καταπληκτικά εσώρουχα. Τα παχουλά του χέρια χαιρόσouna να τα κοιτάζεις. Στο δείκτη του δεξιού του χεριού φορούσε ένα ακριβό διαμαντένιο δακτυλίδι). Η Ναστάσια Φιλίπποβνα, όλη την ώρα που εκείνος διηγόταν, περιεργαζόταν προσεκτικά τη νταντελένια ούγια στο μανίκι της και την τσίμπαγε με τα δυο δάκτυλα του αριστερού χεριού, έτσι που δεν της έμενε καιρός να ρίξει ούτε μια ματιά στον αφηγητή.

— Αυτό που ευκολύνει περισσότερο απ' όλα το πρόβλημά μου, — άρχισε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, — είναι η υποχρέωση να διηγηθώ το δίχως άλλο τη χειρότερη πράξη της ζωής μου. Σε μια τέτοια περίπτωση φυσικά, δεν μπορεί να υπάρξει αμφιταλάντευσις: η συνείδησις και η μνήμη της καρδιάς θα σου πουν αμέσως τι πρέπει να διηγηθείς. Ομολογώ με μεγάλη μου πικρία ότι μεταξύ των αναριθμήτων ίσως επιπολαίων και... άμυαλων πράξεων της ζωής μου, υπάρχει μία, η εντύπωσις της οποίας χαρακτήηκε βαθύτατα, μπορώ να πω, στη μνήμη μου. Έγινε εδώ και είκοσι χρόνια περίπου. Είχα πάει στο χωριό του Πλάτωνα Ορντίντσεβ. Είχε εκλεγεί Πρόεδρος των Ευγενών κι είχε έρθει με τη νεαρή γυναίκα του να περάσει τις χειμερινές γιορτές. Συνέπεσαν ακριβώς και τα γενέθλια της Αμφίσας Αλεξέγιεβνας και ορίστηκε να γίνουν δυο χοροί. Κείνον τον καιρό ήταν τρομερά της μόδας και μόλις είχε κάνει μεγάλο πάταγο στην ανώτερη κοινωνία το υπέροχο μυθιστόρημα του Δουμά υιού *La dame aux Camélias* (*Η Κυρία με τας Καμέλιες*), ένα βιβλίο το οποίο κατά τη γνώμη μου δεν πρόκειται ούτε να πεθάνει ούτε να γεράσει. Στην επαρχία, όλες οι κυρίες ήταν κατενθουσιασμένες. — όσες τουλάχιστον το είχαν διαβάσει. Η ωραιότης της διηγήσεως, η πρωτοτυπία της ψυχολογικής τοποθετήσεως της ηρωίδος, εκείνος ο ελκυστικός κόσμος ο λεπτεπίλεπτα διασκορπισμένος μέχρις αβρότητας και τέλος όλες εκείνες οι γοητευτικές λεπτομέρειες που είναι διεσπαρμένες στο βιβλίο (αναφορικά λόγου χάρη με τις περιπτώσεις που χρησιμοποιούσε τις άσπρες και τις ροζ καμέλιες εναλλάξ), με δυο λόγια όλες αυτές οι θεσπέσιες λεπτομέρειες και το σύνολο γενικώς προκάλεσαν συγκλονιστική σχεδόν εντύπωσιν. Τα άνθη της καμέλιας έγιναν τρομερά της μόδας. Όλοι ζητούσαν καμέλιες, όλοι κυνηγούσαν καμέλιες. Και σας ρωτώ: είναι τάχα πολλές οι καμέλιες που μπορεί να βρει κανείς σε μian επαρχία, όταν όλοι τις ζητούν για τους χορούς, μόλο που οι χοροί δεν ήταν τόσο πολυάριθμοι; Ο Πέτια Βοροχοβσκόη έλιωνε τότε ο δυστυχής για την Αμφίσα Αλεξέγιεβνα. Δεν ξέρω αλήθεια αν είχαν τίποτα μεταξύ τους, δηλαδή, θέλω να πω, μπορούσε τάχα να 'χει ο Πέτια έστω και μια μικρήν ελπίδα; Πήγε να τρελαθεί ο ταλαίπωρος για να βρει καμέλιες και να τις φέρει το βράδυ του χορού στην Αμφίσα Αλεξέγιεβνα. Η κοντέσα Σότσακγια απ' την Πετρούπολη, καλεσμένη της νομαρχίνας, κι η Σοφία Μπεσπάλοβα, όπως είχε γίνει γνωστό, θα 'ρχονταν σίγουρα με μπουκέτα, με άσπρα μπουκέτα. Η Αμφίσα Αλεξέγιεβνα θέλησε τότε, για να κάνει ιδιαίτερη εντύπωση — κόκκινες καμέλιες. Τον καημένο τον Πλάτωνα τον είχε ξεποδαριάσει, σύζυγος βλέπετε, —γνωστά πράματα. Εγγυήθηκε πως θα βρει το μπουκέτο και — τι λέτε πως έγινε; Την παραμονή πρόφτασε και το πήρε η Μιτίστσεβα, η Κατερίνα Αλεξάντροβνα, τρομερή αντίζηλος της Αμφίσας Αλεξέγιεβνας σε όλα. Ήταν στα μαχαίρια μαζί της. Εννοείται — υστερία, λιποθυμία. Ο Πλάτων — ήταν να τον κλαις. Ο καθένας το καταλαβαίνει πως αν ο Πέτια κατάφερνε κείνη την κρίσιμη στιγμή να προμηθευτεί από πουθενά ένα μπουκέτο, η υπόθεσή του θα μπορούσε να προχωρήσει σημαντικά· η ευγνωμοσύνη της γυναίκας σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν έχει όρια. Τρέχει από δω κι από κει σαν παλαβός· το πράγμα όμως είναι αδύνατο, ούτε λόγος δεν μπορεί να γίνει. Ξάφνου κι ήταν κιόλας κατά τις έντεκα το βράδυ την παραμονή των γενεθλίων και του χορού, τον συναντώ στις Μαρίας Πετρόβνας Ζουμπκόβα, γειτόνισσας των Ορντίντσεβ. Λάμπει απ' τη χαρά του. «Τι σου συμβαίνει;» «Βρήκα! Εύρηκα!». «Ε, λοιπόν αδερφέ μου, μ' αφήνεις κατάπληκτο. Πού; Πώς;» «Στο Γιεκσάισκ (είναι μια πολιτειούλα κει πέρα, είκοσι βέρστια όλα κι όλα μακριά, έξω όμως απ' τη δική μας επαρχία) είναι κει ένας έμπορος, ο Τρεπάλοβ, με μεγάλα γένια και πολλά λεφτά, ζει με τη γριά γυναίκα του κι αντί

για παιδιά έχει μονάχα καναρίνια. Έχουν κι οι δυο τους το πάθος των λουλουδιών και του βρίσκονται καμέλιες». «Μα για σκέψου το καλά· δεν είναι σίγουρο· κι αν δε σου δώσει;». «Θα πέσω γονατιστός μπροστά του και θα κυλιέμαι στα πόδια του ώσπου να μου δώσει· δε θα φύγω με άδεια χέρια!». «Και πότε λες να πας;» «Αύριο στις πέντε η ώρα, μόλις χαράξει». «Ε, ο Θεός μαζί σου!». Κι ήμουν, ξέρετε, πολύ χαρούμενος για λογαριασμό του· γυρίζω στου Ορντίντσεβ· όπου έφτασε μία η ώρα και μένα ο νους μου όλο εκεί. Ήμουν έτοιμος πια να πέσω για ύπνο όταν ξάφνου μου περνάει μια πρωτοτυπέστατη ιδέα! Πάω αμέσως στην κουζίνα, ξυπνάω το Σαβέλια τον αμαξά, του δίνω δεκαπέντε ρούβλια, «σε μισή ώρα να 'ναι έτοιμα τ' άλογα!». Σε μισή ώρα, εννοείται, τ' αμάξι με περίμενε στην εξώπορτα. Η Αμφίσα Αλεξέγιεβνα, μου είπανε, είχε ημικρανία, πυρετό και παραλήρημα. Ξεκινάμε. Περασμένες τέσσερις βρίσκομαι στο Γιεκσάισκ, στο χάνι περίμενα ως το χάραμα, ούτε λεπτό παραπάνω πριν απ' τις εφτά βρισκόμουνα στου Τρεπάλοβ. «Το και το, έχετε καμέλιες; Πατερούλη, πατέρα μου, βόηθησέ με, σώσε με, θα πέσω στα πόδια σου!», ο γέρος, βλέπω, είναι ψηλός, ασπρομάλλης, αυστηρός ένας τρομερός γέρος. «Ποτέ, ποτέ, για τίποτα στον κόσμο!». Όπου εγώ, πλατσ, πέφτω στα πόδια του! Μπρούμυτα έπεσα! «Τι κάνετε, πατερούλη, τι κάνετε, πατέρα μου;» Τρόμαξε μάλιστα. «Μα είναι να σώσουμε τη ζωή ενός ανθρώπου!» του φωνάζω. «Μα πάρτε αφού είναι έτσι, με την ευχή του Θεού». Έκοψα τότε κόκκινες καμέλιες με την ψυχή μου! Θαύμα, υπέροχος, είχε ένα ολάκερο μικρό θερμοκήπιο. Αναστενάζει ο γέρος. Βγάζω εκατό ρούβλια. «Α, όχι, πατερούλη, τέτοια προσβολή σας παρακαλώ να μη μου την κάνετε». «Αφού είναι έτσι, λέω, εντιμότητα, δωρίστε αυτά τα εκατό ρούβλια στο εδώ νοσοκομείο για την καλύτερευση της διατροφής». «Ε, αν είναι έτσι, μου λέει, πατερούλη, τότε αλλάζει το πράμα κι είναι καλό κι ευγενικό και θεάρεστο· θα τα δώσω να σας έχει καλά ο Θεός». Και μου άρεσε, ξέρετε, αυτός ο Ρώσος ο γέρος, γέννημα και θρέμμα, ούτως ειπείν, της Ρωσίας, de la vraie souche (γνήσιας ράτσας). Κατενθουσιασμένος απ' την επιτυχία μου, φεύγω αμέσως πίσω· γυρίσαμε από πλάγιους δρόμους για να μη διασταυρωθούμε με τον Πέτια. Μόλις έφτασα, στέλνω το μπουκέτο στην Αμφίσα Αλεξέγιεβνα που είχε ξυπνήσει. Μπορείτε να φαντασθείτε τον ενθουσιασμό, την ευγνωμοσύνη, τα δάκρυα της ευγνωμοσύνης! Ο Πλάτων, ο Πλάτων που χτες ακόμα ήταν σα σκοτωμένος και νεκρός κλαίει με λυγμούς στο στήθος μου. Αλίμονο! Όλοι οι σύζυγοι έτσι είναι από καταβολής... του νομίμου γάμου! Τίποτα δεν τολμώ να προστέσω, μονάχα που η υπόθεση του καημένου του Πέτια ναυάγησε τελειωτικά. Στην αρχή νόμιζα πως θα με σφάζει σαν το μάθει, είχα μάλιστα προετοιμαστεί να τον αντιμετωπίσω, έγινε όμως κάτι που αν μου το λέγανε δε θα το πίστευα: λιποθύμησε, το βράδυ είχε παραμιλητό και το πρωί πυρετό· έκλαιγε σα μικρό παιδί, μ' αναφιλητά. Σ' ένα μήνα, μόλις έγινε καλά, πήγε στον Καύκασο. Το πράμα καταντούσε σωστό ρομάντζο! Το τέλος του ήταν που σκοτώθηκε στην Κριμαία. Τότε ακόμα, ο αδερφός του ο Στεπάν Βοροχοβοσκόη, διοικούσε ένα σύνταγμα και διακρίθηκε στις μάχες. Ομολογώ πως πολλά χρόνια ύστερα απ' αυτό με βασάνιζαν οι τύψεις: για ποιο λόγο, γιατί τον κατέστρεψα έτσι; Και να πεις πως ήμουνα και γω ερωτευμένος; Κάθε άλλο· δεν ήταν παρά ένα παιδιάστικο κάμωμα, ένα φέριμο γυναικά, τίποτα παραπάνω. Κι αν δεν του τ' άρπαζα κείνο το μπουκέτο, — ποιος ξέρει; — θα ζούσε ως τα τώρα ο άνθρωπος, θα 'ταν ευτυχισμένος, θα 'χε επιτυχίες και ποτέ δε θα του πέρναγε η σκέψη να πάει να τα βάλει με τους Τούρκους.

Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς σώπασε με την ίδια σοβαρή αξιοπρέπεια που 'χε αρχίσει να διηγείται. Παρατήρησαν πως τα μάτια της Ναστάσιας Φιλίπποβνας άστραψαν κάπως παράξενα, τρεμουλιάσανε μάλιστα και τα χείλη της, όταν ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς τέλειωσε. Όλοι τους κοιτάζανε με περιέργεια τους δυο τους.

— Του τη σκάσατε του Φερντισσένκο! Πω, πω, τι άγαρμπα που του τη σκάσατε! Ε, όχι, αυτό πια παραπάει! — φώναξε με κλαψιάρικη φωνή ο Φερντισσένκο, καταλαβαίνοντας πως μπορούσε κι έπρεπε να πετάξει το λογάκι του.

— Και ποιος σας είπε να μην ξέρετε τι σας γίνεται; Πάρτε τώρα μαθήματα απ' τους έξυπνους ανθρώπους!—του είπε κοφτά, σχεδόν θριαμβεύοντας η Ντάρια Αλεξέγιεβνα (παλιά και πιστή φίλη

και συνεργός του Τότσκη).

— Έχετε δίκιο, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, αυτό το πετί-ζε είναι ανιαρότατο και πρέπει να το σταματήσουμε, — πρόφερε βαριεστημένα η Ναστάσια Φιλίπποβνα. — Θα σας διηγηθώ και γω αυτό που υποσχέθηκα και μετά ας παίξουμε όλοι χαρτιά.

— Πρώτα απ' όλα όμως το ανέκδοτο που μας υποσχεθήκατε!— ενέκρινε με θέρμη ο στρατηγός.

— Πρίγκηψ, — γύρισε και του είπε απότομα η Ναστάσια Φιλίπποβνα, —εδώ οι παλιοί μου φίλοι, ο στρατηγός κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς, θέλουν να με παντρέψουν. Πέστε μου ποια είναι η γνώμη σας: να παντρευτώ ή όχι; Ό,τι μου πείτε, αυτό θα κάνω.

Ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς χλόμιασε, ο στρατηγός έμεινε σύξυλος· όλοι καρφωσανε πάνω της τα μάτια τους και τέντωσαν το λαιμό τους. Ο Γάνια πέτρωσε επιτόπου.

— Με... με ποιον; — ρώτησε ο πρίγκιπας με φωνή που μόλις ακουγόταν.

— Με το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, — συνέχισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα απότομα όπως και πριν, σταθερά και καθαρά.

Πέρασαν μερικά δευτερόλεπτα σιωπής· ο πρίγκιπας λες και προσπαθούσε να μιλήσει μα δεν τα κατάφερε ν' αρθρώσει τα λόγια του, λες και τον πίεζε ένα τρομερό βάρος στο στήθος.

— Ό-όχι... μην παντρεύεστε! — ψιθύρισε τέλος και πήρε με δυσκολία μιαν ανάσα.

— Έτσι θα γίνει! Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς! — γύρισε και του είπε επιτακτικά και σάμπως θριαμβευτικά: —Ακούσατε την απόφαση που έβγαλε ο πρίγκηψ; Μάθετε λοιπόν πως αυτή είναι και η δική μου απάντηση· κι ας θεωρηθεί λήξαν το ζήτημα μια για πάντα!

— Ναστάσια Φιλίπποβνα! — πρόφερε με τρεμάμενη φωνή ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα! — με πειστική μα ταραγμένη φωνή πρόφερε ο στρατηγός. Όλοι αναταράχτηκαν κι ανακάθισαν.

— Τι πάθατε, κύριοι; — συνέχισε αυτή κοιτάζοντας με απορία, θα 'λεγες, τους καλεσμένους. — Γιατί ταραχήκατε έτσι; Και τι ύφος είναι αυτό που πήρατε όλοι σας!

— Μα... θυμηθείτε, Ναστάσια Φιλίπποβνα, — τραύλισε ο Τότσκη κομπιάζοντας, δώσατε την υπόσχεση... απολύτως οικειοθελώς και θα μπορούσατε εν μέρει να μην είστε τόσο απότομη... Δυσκολεύομαι και... φυσικά, έχω σαστίσει... Με δυο λόγια, τώρα, σε μια τέτοια στιγμή και μπροστά... μπροστά σε κόσμο και να δώσετε έτσι ένα τέλος... Μ' ένα τέτοιο πετί-ζε σε μιαν υπόθεση σοβαρή, μιαν υπόθεση της καρδιάς και της τιμής... απ' την οποία εξαρτάται...

— Δε σας καταλαβαίνω, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς· πραγματικά, χάνετε εντελώς τα λόγια σας. Και πρώτ' απ' όλα, τι σημαίνει «μπροστά σε κόσμο»; Μήπως τάχα δε βρισκόμαστε σε μιαν υπέροχη συντροφιά; Όλοι δικοί μας άνθρωποι δεν είναι; Και γιατί το λέτε «πετί-ζε»; Πραγματικά ήθελα να σας διηγηθώ το ανέκδοτό μου, ε, να λοιπόν που σας το διηγήθηκα· μήπως δεν ήταν καλό; Και γιατί λέτε πως αυτό «δεν είναι σοβαρό»; Μήπως τάχα δεν είναι σοβαρά όλ' αυτά; Τ' ακούσατε που είπα στον πρίγκιπα: «όπως μου πείτε σεις, αυτό θα γίνει». Αν έλεγε να ι, θα 'δυνα αμέσως τη συγκατάθεσή μου, αυτός όμως είπε ό χ ι και γω απέρριψα την πρόταση, λοιπόν, δεν είναι σοβαρό; Εδώ ολόκληρη η ζωή μου κρεμόταν από μια τρίχα· τι σοβαρότερο απ' αυτό;

— Μα ο πρίγκηψ, τι σχέση έχει σ' όλ' αυτά ο πρίγκηψ; Και τι είναι επιτέλους ο πρίγκηψ; —τραύλισε ο στρατηγός αδυνατώντας σχεδόν να συγκρατήσει την αγανάκτησή του για το τέτοιο, προσβλητικό μπορείς να πεις, κύρος του πρίγκιπα.

— Ο πρίγκηψ· μα είναι ο πρώτος άνθρωπος που τον πίστεψα για αληθινά αφοσιωμένο σε μένα. Αυτός πίστεψε σε μένα με την πρώτη ματιά που μου έριξε και τον πιστεύω και γω.

— Δε μου μένει παρά να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στη Ναστάσια Φιλίπποβνα για την εξαιρετική λεπτότητα με την οποία... μου φέρθηκε, — πρόφερε επιτέλους με τρεμάμενη φωνή και με στραβωμένα χείλη ο χλομός Γάνια. — Φυσικά, έτσι έπρεπε να γίνει... Όμως... ο πρίγκηψ... Ο πρίγκηψ στην υπόθεση αυτή...

— Πάει να βάλει στο χέρι τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες, αυτό θέλετε να πείτε; — τον έκοψε ξαφνικά η Ναστάσια Φιλίπποβνα. — Μην κρύβεστε, το δίχως άλλο αυτό θέλατε να πείτε! Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, ξέχασα αλήθεια να το προσθέσω: αυτές τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες να τις πάρετε δικές σας και να ξέρετε πως σας δίνω, την ελευθερία σας δωρεάν. Αρκετά πια! Θα πρέπει δα και σεις να ξανασάνετε! Εννιά χρόνια και τρεις μήνες! Αύριο θα αρχίσει μια καινούργια ζωή σήμερα όμως έχω τα γενέθλια μου και κάνω ό,τι θέλω για πρώτη φορά στη ζωή μου! Στρατηγέ, πάρτε και σεις τα μαργαριτάρια σας, χαρίστε τα στη σύζυγό σας, ορίστε, κι από αύριο αδειάζω και το διαμέρισμα. Και δε θα ξαναγίνουν πλέον εσπερίδες, κύριοι!

Σαν τα 'πε αυτά, σηκώθηκε ξάφνου σα να 'θελε να φύγει.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα! Ναστάσια Φιλίπποβνα! — ακούστηκαν φωνές απ' όλες τις μεριές. Όλοι ταραχτήκαν, όλοι σηκώθηκαν απ' τις θέσεις τους, όλοι την τριγυρίσανε, όλοι ακούγανε ανήσυχοι αυτά τα παράφορα λόγια, αυτό το ξέσπασμα· ήταν σα να την είχε πιάσει πυρετός· όλοι τους αισθάνονταν κάποια σύγχυση, κανένας δεν μπορούσε να βγάλει νόημα, κανένας δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτα. Εκείνη τη στιγμή αντήχησε ξάφνου δυνατά, καμπανιστά το κουδούνι, απαράλλαχτα όπως το πρωί, στο σπίτι του Γάνια.

— Α-α-α! Να και η λύση! Επιτέλους! Εντεκάμιση, —φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. — Σας παρακαλώ να καθίσετε, κύριοι, είναι η λύση!

Λέγοντάς τα αυτά, έκατσε κι η ίδια. Ένα παράξενο χαμόγελο έτρεμε στα χείλη της. Καθόταν σιωπηλή, με πυρετική αναμονή, και κοίταζε την πόρτα.

— Ο Ραγκόζιν κι οι εκατό χιλιάδες, δε χωράει αμφιβολία, — μουρμούρισε ο Πτίτσιν σα να μιλούσε στον εαυτό του.

XV

ΜΠΗΚΕ η Κάτια, η καμαριέρα, πολύ τρομαγμένη.

— Ένας Θεός το ξέρει τι γίνεται κει πέρα, Ναστάσια Φιλίπποβνα μπουκάρανε καμιά δεκαριά κι όλοι τους πιωμένοι, θέλουν να μπουν δω μέσα, λένε πως είναι ο Ραγκόζιν και πως είναι σε γνώση σας.

— Αλήθεια λένε, Κάτια, άφησέ τους όλους να μπουν αμέσως.

— Είπατε... όλους, Ναστάσια Φιλίπποβνα; Είναι, ξέρετε.. δεν είναι να τους δεχτεί κανείς. Φρίκη!

— Όλους, όλους να τους αφήσεις, Κάτια, μη φοβάσαι, όλους ως τον τελευταίο, αλλιώς θα μπουν μοναχοί τους. Άκου τι φασαρία κάνουν, όπως και το πρωί. Κύριοι, ίσως να σας φαίνεται προσβλητικό, γύρισε κι είπε στους καλεσμένους, που δέχομαι ενώ είσαστε παρόντες μια τέτοια παρέα; Λυπάμαι πολύ και σας ζητώ συγνώμη, έτσι πρέπει όμως και θα το 'θελα πολύ, πάρα πολύ, να παρασταθείτε όλοι μάρτυρες σ' αυτή τη λύση, αν και, εδώ που τα λέμε, όπως θέλετε πάλι...

Οι καλεσμένοι εξακολουθούσαν να εκπλήσσονται, να μιλάνε μεταξύ τους ψιθυριστά και να κοιτάζονται. Ήταν ολοφάνερο πως όλ' αυτά ήταν υπολογισμένα και τακτοποιημένα απ' τα πριν και πως τη Ναστάσια Φιλίπποβνα αν και φυσικά δεν μπορεί παρά να τρελάθηκε ήταν αδύνατο πια να τη σταματήσουν. Όλους τους βασάνιζε μια τρομερή περιέργεια. Εξάλλου δεν ήταν και κανένας που να τρομάζει πολύ — οι κυρίες ήταν μονάχα δυο: Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, μια ζωηρή κυρία που τα μάτια της είχαν δει πολλά και που ήταν δύσκολο να σαστίσει μ' οτιδήποτε κι η ωραιότατη μα σιωπηλή άγνωστη. Η σιωπηλή άγνωστη όμως, είναι ζήτημα αν θα μπορούσε να καταλαβει και τίποτα: ήταν μια Γερμανίδα που 'χε 'ρθει τώρα τελευταία και δεν ήξερε καθόλου ρωσικά· εκτός απ' αυτό, φαίνεται να 'ταν το ίδιο ανόητη όσο και ωραία· τη νεοφερμένη, είχε γίνει πια συνήθειο να την καλούν σ' ορισμένες εσπερίδες κι αυτή ερχόταν με πολυτελέστατες τουαλέτες, χτενισμένη σα να 'ταν να τη βάλουν σε βιτρίνα, και τη βάζανε να κάθεται σαν ωραίο πίνακα για να διακοσμήσουν τη βραδιά— όπως ακριβώς δανείζονται μερικοί για τις εσπερίδες τους απ' τους γνωστούς τους κάνουν πίνακα, κάνα βάζο, κάνα άγαλμα ή κάνα εκράν. Όσο για τους άντρες, ο Πτίτσιν λόγου χάρη ήταν φίλος του Ραγκόζιν, ο Φερντιστσένκο πάλι, ήταν σαν το ψάρι στο νερό· ο Γάνετσα δεν τα κατάφερνε ακόμα να συνέλθει, ένωθε όμως κι ο ίδιος τη βασανιστική αν και αόριστη ανάγκη να μείνει ως το τέλος δίπλα στον ατιμωτικό του πάσσαλο· ο γεροδάσκαλος, μην πολυκαταλαβαίνοντας τι τρέχει, ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα κι έτρεμε κυριολεκτικά απ' το φόβο του, έχοντας παρατηρήσει κάποιαν ασυνήθιστη ταραχή γύρω του και βλέποντας ταραγμένη και τη Ναστάσια Φιλίπποβνα που τη λάτρευε σαν εγγονή του· ωστόσο, θα προτιμούσε να πεθάνει παρά να την εγκαταλείψει σε μια τέτοια στιγμή. Όσο για τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς, δεν μπορούσε φυσικά να εκτεθεί σε κάτι τέτοιες περιπέτειες· ωστόσο τον ενδιέφερε εξαιρετικά όλη αυτή η υπόθεση, έστω κι αν έπαιρνε τώρα μια τέτοια εξωφρενική τροπή· εξάλλου, η Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε πει για λογαριασμό του κάνα δυοπραματάκια, έτσι που του ήταν αδύνατο να φύγει χωρίς να ξεκαθαρίσει τελειωτικά την υπόθεση. Αποφάσισε να μείνει ως το τέλος και να σωπάσει πια εντελώς, μένοντας απλός παρατηρητής, πράγμα που, φυσικά, το απαιτούσε αυτή η ίδια η αξιοπρέπειά του. Μονάχα ο στρατηγός Επάντσιν, που μόλις πριν από λίγο τον είχαν προσβάλει με κείνη τη γελοία κι ανέμελη επιστροφή του δώρου του, θα μπορούσε φυσικά να προσβληθεί ακόμα περισσότερο τώρα μ' όλες αυτές τις πρωτάκουστες εκκεντρικότητες ή και με μόνη την εμφάνιση του Ραγκόζιν· εξάλλου, ένας άνθρωπος σαν κι αυτόν είχε κιόλας κατέβει πολύ χαμηλά, αποφασίζοντας να κάτσει δίπλα στον Πτίτσιν και στο Φερντιστσένκο· όμως, εκείνο που θα μπορούσε να κάνει η δύναμη του πάθους, θα 'ταν δυνατό επιτέλους να το υπερνικήσει το αίσθημα του χρέους, η συναίσθηση του καθήκοντος, του αξιώματος, της κοινωνικής του θέσης και γενικά του αυτοσεβασμού· έτσι ο Ραγκόζιν με την παρέα του ήταν εν πάση περιπτώσει απαράδεκτος παρούσης της Αυτού Εξοχότητας.

— Αχ, στρατηγέ, — τον διέκοψε αμέσως η Ναστάσια Φιλίπποβνα μόλις γύρισε να της κάνει τη δήλωσή του, — το ξέχασα αλήθεια! Να είστε σίγουρος όμως πως για σας το πρόβλεπα. Αν σας είναι πια τόσο προσβλητικό, δεν επιμένω και δε σας κρατάω, παρ' όλο που πολύ θα το 'θελα να σας έχω τώρα κοντά μου, ιδιαίτερα εσάς. Πάντως σας ευχαριστώ πολύ για τη γνωριμία σας και για την κολακευτική προσοχή που μου δείξατε, αν όμως φοβάστε...

— Με συγχωρείτε, Ναστάσια Φιλίπποβνα, — φώναξε ο στρατηγός σε μια κρίση υποτικής μεγαλοψυχίας—, σε ποιον τα λέτε αυτά; Μα εγώ θα μείνω τώρα κοντά σας μόνο και μόνο από αφοσίωση κι αν, λόγου χάρη, υπάρχει κανένας κίνδυνος... Εξάλλου, ομολογώ πως είμαι υπερβολικά περιέργος... Ήθελα μονάχα να σας καταστήσω προσεκτική και να τονίσω πως θα καταστρέψουν τα χαλιά και, ίσως-ίσως, να σπάσουν και τίποτα... Κατά τη γνώμη μου, καλύτερα να μην τους δεχόσασταν καθόλου, Ναστάσια Φιλίπποβνα!

— Ο Ραγκόζιν αυτοπροσώπως!— ανήγγειλε ο Φερντιστσένκο.

— Τι λέτε, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, —πρόφτασε και του ψιθύρισε βιαστικά ο στρατηγός. —Μήπως τρελάθηκε; Δηλαδή, χωρίς αλληγορίες, μα κατά πραγματικό ιατρικό τρόπο, ε;

— Σας το 'λεγα πως πάντοτε είχε μια τέτοια προδιάθεση,— ψιθύρισε πονηρά ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.

— Κι επιπλέον τα ρίγη κι ο πυρετός...

Η παρέα του Ραγκόζιν είχε σχεδόν την ίδια σύνθεση όπως και το πρωί. Είχε προστεθεί μονάχα κάποιος γεροαλήτης που, στον καιρό του, έκανε τον αρχισυντάκτη μιας ασύδοτης, σκανδαλοθηρικής ψευτοφυλλάδας· γι' αυτόν το γέρο κυκλοφορούσε το ανέκδοτο πως είχε βάλει ενέχυρο και τα ήπια κρασί τα χρυσά του δόντια. Είχε προστεθεί ακόμα κι ένας απόστρατος ανθυπολοχαγός, αποφασιστικός αντίζηλος κι ανταγωνιστής εκ φύσεως και εξ επαγγέλματος του πρωινού κυρίου με τις γροθιές· αυτός ο ανθυπολοχαγός ήταν άγνωστος σ' όλη την παρέα του Ραγκόζιν, τον είχαν περιμαζέψει όμως απ' το δρόμο, απ' τη λιόλουστη μεριά της λεωφόρου Νιέβσκη όπου σταματούσε τους διαβάτες και με το λεκτικό ύφος του Μαρλίνσκη ζητούσε βοήθεια, με το επίβουλο πρόσχημα πως κι αυτός ο ίδιος «έδινε από δεκαπέντε ρούβλια στον καιρό του στους ζητιάνους». Κι οι δυο ανταγωνιστές γίνανε αμέσως εχθροί. Ο πρωινός κύριος με τις γροθιές, ύστερ' απ' την πρόσληψη του «ζητιάνου», έφτασε να θεωρήσει τον εαυτό του προσβλημένο και, όντας εκ φύσεως σιωπηλός, περιοριζόταν να μουγγρίζει μονάχα πού και πού σαν αρκούδα κι αντιμετώπιζε με βαθύτατη περιφρόνηση κάθε προσπάθεια του «ζητιάνου» να τον καλοπιάνει και να τον φέρει στα νερά του — γιατί ο «ζητιάνος» αποδείχτηκε άνθρωπος κοσμικός και διπλωματικό μυαλό. Απ' την εμφάνισή του ο ανθυπολοχαγός φαινόταν να τα καταφέρνει «εν ώρα ανάγκης» μάλλον με την καπατσοσύνη και την ευκινησία παρά με την δύναμη, μα και στο μπόι ήταν πιο κοντός απ' τον κύριο με τις γροθιές. Με πολλή λεπτότητα, χωρίς προκλητικότητα, με τρομερή κομπορρημοσύνη ωστόσο, είχε κάνει κιόλας αρκετούς υπαινιγμούς για τα πλεονεκτήματα του αγγλικού μποξ, με δυο λόγια, αποδείχτηκε αμιγής δυτικόφιλος. Ο κύριος με τις γροθιές ακούγοντας τη λέξη «μποξ» περιοριζόταν να χαμογελάει περιφρονητικά και προσβλητικά και χωρίς να καταδέχεται να πολυσυζητήσει με τον αντίπαλό του, έδειχνε πού και πού, σιωπηλά, δήθεν κατά λάθος, ή μάλλον, για να πούμε καλύτερα, έθετε καμιά φορά υπ' όψη ένα απόλυτα εθνικό προϊόν — μια τεράστια γροθιά με φλέβες, με ρόζους, γεμάτη ένα κοκκινωπό τρίχωμα — και σ' όλους πια γινόταν φανερό πως αν αυτό το βαθύτατα εθνικό προϊόν επιτέσει χωρίς να λαθέψει πάνω σε κάποιο αντικείμενο, τότε, μα την αλήθεια, ούτε ψύλλος στον κόρφο του.

Όπως και το πρωί, έτσι και τώρα, δεν υπήρχε κανένας τους που να 'χει γίνει στουπί κι αυτό γιατί ο Ραγκόζιν είχε καταβάλει κάθε προσπάθεια έχοντας όλη μέρα υπ' όψη του την επίσκεψη στη

Ναστάσια Φιλίπποβνα. Όσο γι' αυτόν τον ίδιο, είχε προφτάσει να ξεμεθύσει σχεδόν εντελώς, απ' την άλλη μεριά όμως είχε σχεδόν αποβλακωθεί απ' όλες τις εντυπώσεις που βρέθηκε στην ανάγκη να υποφέρει κείνη την πιο αλλοπρόσαλλη και την πιο ακαταλόγιστη μέρα της ζωής του. Ένα μονάχα του 'μενε συνεχώς στη σκέψη, στη μνήμη και στην καρδιά, σε κάθε λεπτό, σε κάθε στιγμή. Γι' αυτό το έ να είχε περάσει όλη την ώρα, απ' τις πέντε τ' απόγευμα ως τις έντεκα, μέσα σ' ατέλειωτη αδημονία και αγωνία, χασομερώντας με τους Κίντερ και τους Μπίσκουπ που κι αυτοί είχαν παλαβώσει σχεδόν και τρέχανε δω και κει σα δαιμονισμένοι να του βρουν τα χρήματα. Παρ' όλ' αυτά ωστόσο πρόφτασε και μάζεψε τις εκατό χιλιάδες τα μετρητά που γι' αυτά είχε κάνει ένα βιαστικό, ειρωνικό κι εντελώς αόριστο υπαινιγμό η Ναστάσια Φιλίπποβνα και τα μάζεψε δίνοντας κάτι τόκους που κι ο ίδιος ο Μπίσκουπ από ντροπή δεν τους έλεγε δυνατά κουβεντιάζοντας με τον Κίντερ μα μονάχα τους ψιθύριζε.

Όπως και το πρωί, ο Ραγκόζιν ερχόταν μπροστά απ' όλη την παρέα κι οι άλλοι τον ακολουθούσαν αρκετά δειλιασμένοι, μόλο που είχαν πλήρη συνείδηση όλης της υπεροχής τους. Πάνω απ' όλα —κι ένας Θεός ξέρει γιατί —φοβόνταν τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Μερικοί απ' αυτούς μάλιστα νομίζανε πως θα τους «κουτρουβαλιάσουν αμέσως απ' τις σκάλες». Ανάμεσα σ' αυτούς που σκέφτονταν έτσι, ήταν κι ο δανδής, ο καρδιοκατακτητής Ζαλιόζνιεβ. Οι άλλοι όμως, και κυρίως ο κύριος με τις γροθιές, μόλο που δεν το λέγανε, νιώθανε στην καρδιά τους βαθύτατη περιφρόνηση για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, ακόμα και μίσος, και πηγαίνανε σπίτι της σα να πήγαιναν σε πολιορκία. Όμως, η πολυτελέστατη διακόσμηση των δυο πρώτων δωματίων, όλα κεντητά πράγματα που δεν τα 'χαν δει μήτε τα 'χαν ακούσει ποτέ τους, τα σπάνια έπιπλα, οι πίνακες, το τεράστιο άγαλμα της Αφροδίτης, —όλ' αυτά τους προκαλέσανε μιαν ακατανίκητη εντύπωση σεβασμού και σχεδόν φόβου. Αυτό φυσικά δεν τους εμπόδισε να χωθούν σιγά-σιγά, αναιδείς και περιεργοί, στο σαλόνι ξοπίσω απ' το Ραγκόζιν μα όταν ο κύριος με τις γροθιές, ο «ζητιάνος» και μερικοί άλλοι πρόσεξαν ανάμεσα στους καλεσμένους το στρατηγό Επάντσιν, τόσο πολύ χάσανε το κουράγιο τους τις πρώτες στιγμές, που αρχίσανε μάλιστα να υποχωρούν στρατηγικώς προς το άλλο δωμάτιο. Μονάχα ο Λέμπεντεβ ήταν απ' τους πιο τολμηρούς και προχωρούσε δίπλα σχεδόν στο Ραγκόζιν, νιώθοντας πολύ καλά τι σημαίνει ένα εκατομμύριο τετρακόσες χιλιάδες καθαρή περιουσία και εκατό χιλιάδες, τώρα, τούτη τη στιγμή, στο χέρι. Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε πως όλοι τους, χωρίς να εξαιρέσει κανείς μήτε και τον πολύπειρο Λέμπεντεβ, τα μπερδευαν όσο και να πεις αναφορικά με τα σύνορα και τα όρια της παντοδυναμίας τους και δεν ξέρανε αν τους επιτρέπονται πραγματικά τα πάντα ή όχι. Ο Λέμπεντεβ, στιγμές-στιγμές, ήταν έτοιμος να πάρει όρκο πως όλα του επιτρέπονται· άλλες στιγμές όμως ένιωθε την ανήσυχη ανάγκη να θυμηθεί —για κάθε ενδεχόμενο— μερικά άρθρα του Ποινικού Κώδικα και κατά προτίμηση τα καθυστερημένα και κείνα που του δίνανε κουράγιο.

Στο Ραγκόζιν, το σαλόνι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, είχε προκαλέσει την αντίθετη εντύπωση απ' ό,τι σ' όλους τους άλλους συντρόφους του. Μόλις ανασηκώθηκε το παραπέτασμα κι είδε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, όλα τ' άλλα πάψανε να υπάρχουν γι' αυτόν, όπως και το πρωί, πιο έντονα μάλιστα απ' το πρωί. Χλόμιασε και για μια στιγμή κοντοστάθηκε· μπορούσε κανείς να μαντέψει πως η καρδιά του χτυπούσε δαιμονισμένα. Δειλά και σαστισμένα, έμεινε να κοιτάζει για κάμποσα δευτερόλεπτα τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, έχοντας καρφώσει πάνω της τη ματιά του. Ξάφνου, λες κι είχε χάσει ολότελα τα λογικά του και σχεδόν τρεκλίζοντας, πλησίασε στο τραπέζι· προχωρώντας σκόνταψε στην καρέκλα του Πτίτσιν και πάτησε με τις λασπωμένες του παπουτσάρες την νταντελένια άκρη του υπέροχου γαλάζιου φορέματος της σιωπηλής καλλονής της Γερμανίδας —δε ζήτησε συγνώμη μήτε και το πρόσεξε. Έχοντας πλησιάσει στο τραπέζι έβαλε απάνω ένα παράξενο αντικείμενο· το αντικείμενο αυτό, σαν μπήκε στο σαλόνι, το κράταγε μπροστά του και με τα δυο του χέρια. Ήταν ένα μεγάλο πάκο, κάπου μια παλάμη ύψος και κάτι παραπάνω μάκρος, γερά και σφιχτά τυλιγμένο σ' ένα κομμάτι εφημερίδα — *τα Χρηματιστηριακά Νέα* — και δεμένο πολύ-πολύ σφιχτά, δυο φορές σταυρωτά με σπάγκο σαν εκείνον που δένουν τα κεφάλια της ζάχαρης. Ύστερα στάθηκε χωρίς να πει λέξη κι άφησε τα χέρια του να πέσουν, λες και περίμενε την καταδίκη του. Το κοστούμι του ήταν το ίδιο ακριβώς το πρωινό εκτός από ένα κατακαίνουργιο μεταξωτό κασκόλ που φόραγε στο λαιμό, χτυπητά πράσινο και κόκκινο, με μια τεράστια διαμαντένια καρφίτσα που παράσταινε

ένα σκαθάρι, κι ένα χοντρό διαμαντένιο δαχτυλίδι στο βρόμικο δάχτυλο του δεξιού του χεριού. Ο Λέμπεντεβ έμεινε κάπου τρία βήματα πιο δω απ' το τραπέζι· οι άλλοι όπως το 'παμε και παραπάνω, μπαίνουν ένας-ένας στο σαλόνι. Η Κάτια κι η Πάσα, οι καμαριέρες της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, είχαν τρέξει κι αυτές και κοιτάζανε απ' τ' ανασηκωμένα παραπετάσματα κατάπληκτες και τρομαγμένες.

— Τι είναι αυτό; —ρώτησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, αφού κοίταξε επίμονα και περίεργα το Ραγκόζιν απ' την κορφή ως τα νύχια και δείχνοντάς του με τα μάτια το «αντικείμενο».

— Εκατό χιλιάδες! —απάντησε κείνος σχεδόν ψιθυρίζοντας.

— Όστε τον κράτησες λοιπόν το λόγο σου. Τι άνθρωπος, μα την αλήθεια! Καθίστε, παρακαλώ, να, εδώ, σ' αυτή την καρέκλα· αργότερα κάτι θα σας πω. Ποιος είναι μαζί σας; Όλη η πρωινή συντροφιά; Ε, ας μπούνε λοιπόν κι ας καθίσουν να, εκεί, στο ντιβάνι, έχει θέση, να κι άλλο ντιβάνι. Να, εκεί, δυο πολυθρόνες... μα τι, δε θέλουν λοιπόν να κάτσουν;

Πραγματικά, ήταν μερικοί που τα 'χαν χάσει εντελώς· υποχώρησαν και βολεύτηκαν όπως-όπως να περιμένουν στο άλλο δωμάτιο, άλλοι όμως έμειναν και κάτσανε όπως τους είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, μονάχα που φροντίσανε να βρεθούν όσο γινόταν μακρύτερα απ' το τραπέζι, κατά προτίμηση στις γωνιές, θέλοντας ακόμα να μείνουν όσο το δυνατό πιο απαρατήρητοι· άλλοι όμως, όσο πέρναγε η ώρα, άρχιζαν και παίρνανε κουράγιο, με μίαν αφύσικη, θα 'λεγες ταχύτητα. Ο Ραγκόζιν έκασε κι αυτός στην καρέκλα που του δείξανε, δεν έμεινε όμως πολλήν ώρα καθισμένος· σε λίγο σηκώθηκε και δεν ξανάκατσε πια. Λίγο-λίγο, άρχισε να ξεχωρίζει και να παρατηρεί γύρω του τους επισκέπτες. Βλέποντας το Γάνια, χαμογέλασε φαρμακερά και ψιθύρισε μέσα του: «για κοίτα!». Το στρατηγό και τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς τους κοίταξε χωρίς να σαστίσει και μάλιστα χωρίς ιδιαίτερη περιέργεια. Μα όταν πρόσεξε δίπλα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα τον πρίγκιπα, για πολλήν ώρα δεν μπορούσε ν' αποσπάσει από πάνω του το βλέμμα· φαινόταν τρομερά απορημένος και θα 'λεγες πως δεν τα κατάφερνε να εξηγήσει αυτή τη συνάντηση· θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως στιγμές-στιγμές βρισκόταν σε πραγματική παράκρουση. Εκτός απ' όλες τις έντονες συγκινήσεις αυτής της μέρας, όλη την προηγούμενη νύκτα την είχε περάσει στο βαγόνι κι ήταν δυο περίπου εικοσθετράωρα που δεν είχε κλείσει μάτι.

— Κύριοι, αυτά εκεί είναι εκατό χιλιάδες, — είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γυρίζοντας σ' όλους με μια πυρετικά ανυπόμονη πρόκληση, να, σε κείνο το βρόμικο πάκο. Το πρωί, αυτός εδώ φώναζε σαν τρελός πως θα μου φέρει εκατό χιλιάδες και γω, όλην αυτή την ώρα, τον περίμενα— μ' είχε βγάλει σε δημοπρασία: άρχισε από δεκαοχτώ χιλιάδες, ύστερα πήδηξε στις σαράντα, κι ύστερα να, αυτές οι εκατό. Τον κράτησε το λόγο του! Ου, τι χλομός που είναι!... Όλ' αυτά γίνανε το πρωί στο σπίτι του Γάνετσκα: πήγα να κάνω επίσκεψη στη μητερούλα του, να δω τη μέλλουσα οικογένειά μου και κει η αδερφή του μου φώναξε κατάμουτρα: «Δε θα τη διώξουν λοιπόν από δω πέρα αυτή την ξεσίπωτη!» και το Γάνετσκα, τον αδερφό της, τον έφτυσε στα μούτρα. Είναι μια κοπέλα με δυνατό χαρακτήρα.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα! —πρόφερε επιτιμητικά ο στρατηγός. Είχε αρχίσει να καταλαβαίνει τι τρέχει με τον τρόπο του φυσικά.

— Τι συμβαίνει στρατηγέ; Δεν είναι καθωσπρέπει όλ' αυτά; Ε, φτάνουν πια οι υποκρισίες! Τι σημαίνει αν καθόμουνα στο θεωρείο μου του Γαλλικού Θεάτρου σαν απρόσιτη αρετή αποφεύγοντας όλους εκείνους που με κυνηγούσαν πέντε χρόνια τώρα σα να 'μουν άγρια και κοιτάζοντάς τους σαν αλαζονική αθωότης —τι σημασία έχουν όλ' αυτά; Από βλακεία μου τα 'κανα! Να, ήρθε παρ' όλ' αυτά μπροστά σας κι έβαλε εκατό χιλιάδες στο τραπέζι ύστερ' απ' τα πέντε χρόνια της αθωότητας, και σίγουρα έχουν έξω έτοιμες τις τρόικες και με περιμένουν. Εκατό χιλιάδες με διατίμησε! Γάνετσκα, βλέπω πως εξακολουθείς ακόμα να 'σαι θυμωμένος μαζί μου ε; Μα ήταν ποτέ

δυνατό να θέλεις να με μπάσεις στην οικογένειά σου; Εμένα την πουλημένη στο Ραγκόζιν! Δεν άκουσες τι είπε πριν από λίγο ο πρίγκιπας;

— Εγώ δεν είπα αυτό, δεν είπα πως είστε του Ραγκόζιν, δεν είστε του Ραγκόζιν! —πρόφερε με τρεμάμενη φωνή ο πρίγκιπας.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα, φτάνει, μητερούλα, φτάνει, περιστεράκι μου, —δεν κρατήθηκε ξαφνικά η Ντάρια Αλεξέγιεβνα. —Μια και τους σιχάθηκες τόσο πολύ όλους τους, τι τους έχεις ακόμα και τους κοιτάς! Κι είναι ποτέ δυνατό να θέλεις να φύγεις μ' έναν τέτοιο, έστω και για εκατό χιλιάδες! Πραγματικά, εκατό χιλιάδες, για φαντάσου! Και συ να τις πάρεις τις εκατό χιλιάδες και κείνον να τον διώξεις, έτσι πρέπει να ξεμπερδεύει κανείς με κάτι τέτοιους· ε, αν ήμουν εγώ στη θέση σου, θα τους... τι πράματα είν' αυτά, μα την αλήθεια;

Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα έφτασε μάλιστα να θυμώσει. Ήταν μια καλή γυναίκα και πολύ ευκολοσυγκίνητη.

— Μα μη θυμώνεις, Ντάρια Αλεξέγιεβνα, —της χαμογέλα σε ειρωνικά η Ναστάσια Φιλίπποβνα, — εγώ δεν του τα είπα θυμωμένη. Μ' άκουσες να τον μαλώσω; Μα την αλήθεια, μου είναι αδύνατο να καταλάβω πώς μ' έπιασε αυτή η βλακεία να θέλω να μπω σε μια τίμια οικογένεια. Την είδα εγώ τη μητέρα του και της φίλησα το χέρι. Κι αν φέρθηκα όπως φέρθηκα το πρωί στο σπίτι σου, Γάνετσα, το 'κανα επίτηδες γιατί ήθελα να το δω για τελευταία φορά με τα μάτια μου: μέχρι πού μπορείς να φτάσεις. Ε, μα την αλήθεια, μ' έκανες και τα 'χασα. Πολλά περίμενα από σένα, αυτό όμως όχι! Μα είναι ποτέ δυνατό να μπορούσες να με πάρεις, ξέροντας πως αυτός εκεί μου χαρίζει τέτοια μαργαριτάρια την παραμονή σχεδόν του γάμου μου, και γω τα παίρνω; Κι ο Ραγκόζιν; Μα ο Ραγκόζιν μέσα στο σπίτι σου, μπροστά στη μάνα σου και στην αδερφή σου, με παζάρευε, και συ, παρ' όλ' αυτά, ήρθες δω χάμω να μου παντρολογηθείς και λίγο ακόμα θα 'φερνες και την αδερφή σου! Μήπως ήταν αλήθεια αυτό που είπε για σένα ο Ραγκόζιν πως για τρία ρούβλια θα σουρθείς με τα τέσσερα ως το Βασιλιέβσκη;

— Θα σουρθεί, —πρόφερε ξάφνου ο Ραγκόζιν σιγά, σα να 'ταν όμως απόλυτα σίγουρος.

— Και να πεις πως πέθαινες της πείνας!... Λένε πως παίρνεις καλό μισθό! Και πάνω απ' όλα, εκτός απ' την ντροπή, και το αίσχος, να μπάσεις στο σπίτι σου μια γυναίκα που μισείς! (Γιατί εσύ με μισείς, το ξέρω!). Όχι, τώρα το πιστεύω πως ένας τέτοιος άνθρωπος μπορεί και να σφάζει για λεφτά! Τους έχει πιάσει τώρα τόση απληστία, τόσο τα κυνηγάνε τα λεφτά που έχουν σχεδόν αποβλακωθεί. Είναι αμούστακο παιδί ακόμα και πάει να γίνει τοκογλύφος! Ή, μπορεί να τυλίξει το ξουράφι σε μεταξύ και να πάει στα ύπουλα από πίσω να σφάζει το φίλο του σαν κριάρι, όπως διάβαζα τις προάλλες. Ε, είσαι ξετσίπωτος, μέχρι κει που δεν παίρνει! Είμαι και γω ξετσίπωτη, εσύ όμως είσαι χειρότερος από μένα. Όσο για κείνον κει το μπουκετάκια, ούτε λόγος να γίνεται...

— Εσείς, εσείς τα λέτε αυτά, Ναστάσια Φιλίπποβνα! —χτύπησε τα χέρια του ο στρατηγός με ειλικρινή πίκρα. —Εσείς, μια τόσο αιθέρια ύπαρξη, με τόσο λεπτούς τρόπους και ιδέες και τώρα! Τι γλώσσα! Τι εκφράσεις!

— Τώρα είμαι μεθυσμένη, στρατηγέ, —γέλασε ξάφνου η Ναστάσια Φιλίπποβνα, —θέλω να το ρίξω έξω! Σήμερα είναι η μέρα μου, σήμερα είναι η γιορτή μου, η μεγάλη μου ημέρα, καιρό τώρα την περίμενα. Ντάρια Αλεξέγιεβνα, τον βλέπεις αυτόν το μπουκετάκια, να κείνον εκεί τον monsieur aux camélias (τον κύριο με τας καμελίας), νάτος που κάθεται και μας κοροϊδεύει...

— Δεν κοροϊδεύω, Ναστάσια Φιλίπποβνα, μονάχα ακούω μετά μεγίστης προσοχής, —αντίπε αξιοπρεπώς ο Τότσκη.

— Όχι πέστε μου λοιπόν, γιατί τον τυραννούσα πέντε ολάκερα χρόνια και δεν τον αφήνα να φύγει από κοντά μου; Του άξιζε τάχα; Είναι απλούστατα αυτός που πρέπει να 'ναι.. Δεν το 'χει σε τίποτα να με θεωρήσει κι ένοχη απέναντί του: γιατί, βλέπεις, μου 'δωσε καλή ανατροφή, σαν κοντέσα με είχε, καταξοδεύτηκε ο άνθρωπος, ένα σωρό λεφτά του κόστισα, μου προμήθεψε έναν τίμιο σύζυγο, και στο χωριό ακόμα και δω πέρα το Γάνετσκα. Και θα το 'βαζε ποτέ ο νους σου; Τούτα τα πέντε χρόνια δε ζούσα μαζί του, χρήματα όμως δεχόμουνα κι έπαιρνα απ' αυτόν και νόμιζα πως κάνω καλά! Τα 'χα χάσει εντελώς και δεν ήξερα τι μου γινόταν!

Τώρα μου λες, πάρε τις εκατό χιλιάδες και διώξ' τον μια και σε πιάνει σιχασιά. Ναι, αλήθεια, είναι σιχαμερό... θα μπορούσα από καιρό να παντρευόμουν και να πάρω πολύ καλύτερον απ' το Γάνετσκα, μα κι αυτό επίσης είναι πολύ σιχαμερό. Και τι στο δαίμονα μου 'ρθε και τα 'χασα αυτά τα πέντε χρόνια μου· απ' την κακία και το θυμό μου τα 'χασα. Και, το πιστεύεις τάχα ή όχι; —εδώ και τέσσερα χρόνια πάνω-κάτω, ήταν φορές που σκεφτόμουνα: γιατί δηλαδή να μην τον παντρευτώ αλήθεια τον Αθανασίό μου Ιβάνοβιτς! Το σκεφτόμουνα τότε από κακία: λίγες σκέψεις τάχα μου πέρασαν τότε απ' το νου· και να δεις που θα τον ανάγκαζα να με παντρευτεί! Ο ίδιος με παρακαλούσε, το πιστεύεις ή όχι; Η αλήθεια είναι πως δεν το 'χε πάρει απόφαση στα σοβαρά, μα είναι άνθρωπος που εύκολα τον τουμπάρεις, δεν μπορεί να σου αντισταθεί. Ύστερα όμως, δόξα τω Θεώ, σταμάτησα: Την αξίζει τάχα τόση κακία! Και τόσο πολύ τον σιχάθηκα ξάφνου τότε, που κι αν ακόμα μου 'κανε ο ίδιος πρόταση, δε θα δεχόμουν. Και να σκέφτεται κανείς πως πέντε ολάκερα χρόνια πίεζα έτσι τον εαυτό μου! Όχι, καλύτερα στο δρόμο, εκεί είναι η θέση μου εμένα! Ή, να το ρίξω έξω με το Ραγκόζιν ή να πάω αύριο κιάλας και να γίνω πλύστρα! Γιατί, ξέρεις, δεν έχω τίποτα δικό μου· σα θα φύγω, όλα θα του τα πετάξω στα μούτρα, θα του αφήσω και το τελευταίο κουρέλι, και χωρίς τίποτα ποιος με παίρνει εμένα; Να, για κάνε πως ρωτάς το Γάνια, με παίρνει; Μα εμένα, ούτε ο Φερντιστσένκο δε με παίρνει!

— Ο Φερντιστσένκο μπορεί να μη σας πάρει, Ναστάσια Φιλίπποβνα, εγώ είμαι άνθρωπος ειλικρινής, —τη σταμάτησε ο Φερντιστσένκο, —ο πρίγκιψ όμως θα σας πάρει! Να, κάθεστε και κλαιγόσαστε, ρίξτε όμως μια ματιά στον πρίγκιπα, ώρα τώρα τον παρακολουθώ...

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα γύρισε περίεργα και κοίταξε τον πρίγκιπα.

— Έτσι είναι; —τον ρώτησε.

— Έτσι, —ψιθύρισε ο πρίγκιπας.

— Με παίρνετε έτσι όπως είμαι χωρίς τίποτα;

— Σας παίρνω, Ναστάσια Φιλίπποβνα...

— Άλλο ανέκδοτο κι αυτό! —μουρμούρισε ο στρατηγός. —Θα 'πρεπε να το περιμένω!

Ο πρίγκιπας κοίταξε με πονεμένο, αυστηρό και διαπεραστικό βλέμμα το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας που εξακολουθούσε να τον περιεργάζεται.

— Να που βρέθηκε κι άλλος μνηστήρας! —είπε αυτή ξαφνικά, γυρίζοντας στη Ντάρια Αλεξέγιεβνα. —Κι όμως το κάνει από καλή καρδιά, τον ξέρω εγώ. Βρήκα τον ευεργέτη μου. Εδώ που τα λέμε, ίσως να 'ναι σωστό αυτό που λένε πως είναι... βίδας. Και πώς θα ζήσεις λοιπόν, αν είσαι πια τόσο πολύ ερωτευμένος ώστε να πάρεις μια γυναίκα πουλημένη στο Ραγκόζιν, εσύ ο πρίγκιπας;

— Εγώ σας θεωρώ τίμια, Ναστάσια Φιλίπποβνα, κι όχι πουλημένη στο Ραγκόζιν, —είπε ο πρίγκιπας.

— Εγώ είμαι τίμια;

— Εσείς.

— Ε, αυτά... τα 'χεις διαβασμένα στα ρομάντζα! Αυτά, καλέ μου πριγκιπάκο, είναι ξεπερασμένα παραμύθια, σήμερα ο κόσμος έβαλε μυαλό κι όλ' αυτά είναι σαχλαμάρες! Κι ύστερα τι σόι άντρας μου θα γίνεις —εσένα σου χρειάζεται μια νταντά να σε προσέχει!

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε και με τρεμάμενη, δειλή φωνή, ταυτόχρονα όμως με ύφος ανθρώπου που πιστεύει ακράδαντα σ' αυτό που λέει, πρόφερε:

— Εγώ δεν ξέρω τίποτα, Ναστάσια Φιλίπποβνα, τίποτα δεν έχω δει, έχετε δίκιο, όμως εγώ... εγώ θα το θεωρήσω πως εσείς κάνετε τιμή σε μένα κι όχι εγώ σε σας. Εγώ δεν είμαι τίποτα, εσείς όμως υποφέρατε και μες από μια τέτοια κόλαση βγήκατε καθαρή· κι αυτό είναι πολύ. Γιατί λοιπόν ντρεπόσατε και θέλετε να φύγετε με το Ραγκόζιν; Αυτό είναι πυρετός... Εσείς επιστρέψατε στον κύριο Τότσκη τις εβδομήντα πέντες χιλιάδες και λέτε πως όλα όσα βρίσκονται εδώ, όλα θα τα παρατήσετε· αυτό κανένας δεν το κάνει. Εγώ... Ναστάσια Φιλίπποβνα... Σας αγαπώ. Θα πεθάνω για σας, Ναστάσια Φιλίπποβνα. Σε κανέναν δε θα επιτρέψω λέξη να πει για σας, Ναστάσια Φιλίπποβνα... Αν θα 'μαστε φτωχοί, θα δουλέψω, Ναστάσια Φιλίπποβνα...

Σαν είπε αυτά τα τελευταία λόγια, ακούστηκαν τα γελάκια του Φερντιστσένκο και του Λέμπεντεβ· ακόμα κι ο στρατηγός ξερόβηξε κάπως παράξενα, πολύ δυσανεστήμενος. Ο Πτίτσιν κι ο Τότσκη δεν μπόρεσαν να μη χαμογελάσουν, συγκρατήθηκαν όμως. Οι άλλοι μείναν με το στόμα ανοικτό απ' την έκπληξή τους.

— ...Μπορεί ωστόσο να μην είμαστε φτωχοί μα πολύ πλούσιοι, Ναστάσια Φιλίπποβνα, — εξακολούθησε ο πρίγκιπας με την ίδια δειλή φωνή. —Εδώ που τα λέμε δεν το ξέρω στα σίγουρα κι είναι κρίμα που ως τα τώρα, ολάκερη μέρα, δεν μπόρεσα να μάθω τίποτα, πήρα όμως στην Ελβετία ένα γράμμα απ' τη Μόσχα, από έναν κύριο Σαλάζκιν και μου γνωστοποιεί πως μπορώ τάχα να πάρω μια πολύ μεγάλη κληρονομιά. Ιδού αυτό το γράμμα...

Πραγματικά ο πρίγκιπας έβγαλε απ' τη τσέπη του ένα γράμμα.

— Μήπως παραμιλάει; —μουρμούρισε ο στρατηγός. —Σω στό φρενοκομείο!

Για μια στιγμή έγινε σιωπή.

— Αν δεν κάνω λάθος, πρίγκηψ, είπατε πως το γράμμα σας το 'στειλε ο Σαλάζκιν; —ρώτησε ο Πτίτσιν. —Είναι ένας πολύ γνωστός στον κύκλο του άνθρωπος· είναι πασίγνωστος μεσάζων, κι αν πραγματικά σας δίνει την πληροφορία που λέτε, μπορείτε να του 'χετε απόλυτη εμπιστοσύνη. Κατά καλή τύχη, ξέρω το γραφικό του χαρακτήρα γιατί δεν πάει πολύς καιρός που είχα δοσοληψίες μαζί του... Αν μου δίνετε το γράμμα να ρίξω μια ματιά, κάτι θα μπορούσα ίσως να σας πω.

Ο πρίγκιπας, χωρίς να πει λέξη, του 'δωσε το γράμμα με τρεμάμενο χέρι.

— Μα τι συμβαίνει, τι συμβαίνει; —αναταράχτηκε ο στρατηγός κοιτάζοντάς τους όλους σα μισοπάλαβος. —Είναι δυνατό να πρόκειται για κληρονομιά;

Όλοι καρφώσανε το βλέμμα τους στον Πτίτσιν που διάβαζε το γράμμα. Η γενική περιέργεια είχε δεχτεί μια καινούργια και εξαιρετική ώθηση. Ο Φερντιστσένκο δεν μπορούσε να κάτσει στη θέση του. Ο Ραγκόζιν κοίταζε μη ξέροντας τι του γίνεται κι ήταν τρομερά ταραγμένος· μια κοίταζε τον

πρίγκιπα, μια τον Πτίτσιν. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα λες και καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα. Ακόμα κι ο Λέμπεντεβ δεν κρατήθηκε, βγήκε απ' τη γωνιά του και, σκύβοντας όσο παίρνει, άρχισε να κρυφοκοιτάζει το γράμμα πάνω απ' τον ώμο του Πτίτσιν, με ύφος ανθρώπου που φοβάται πως από στιγμή σε στιγμή κάποιος θα βρεθεί να του δώσει μια κατακεφαλιά.

XVI

ΣΙΓΟΥΡΗ ΔΟΥΛΕΙΑ, —είπε τελικά ο Πτίτσιν διπλώνοντας το γράμμα και δίνοντάς το στον πρίγκιπα. — Παίρνετε χωρίς καμιά διαδικασία, με μίαν απρόσβλητη διαθήκη της θείας σας, ένα εξαιρετικά μεγάλο κεφάλαιο.

— Αδύνατον!— ξεφώνισε ο στρατηγός σα να πυροβόλησε.

Όλοι μείνανε και πάλι με το στόμα ανοικτό.

Ο Πτίτσιν εξήγησε, λέγοντάς τα κυρίως στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, πως εδώ και πέντε μήνες πέθανε η θεία του πρίγκιπα, μια θεία που δεν την είχε δει ποτέ του. Ήταν η μεγαλύτερη αδερφή της μητέρας του, κόρη ενός Μοσκοβίτη έμπορα τρίτης κατηγορίας, του Παπούσιν, που πέθανε φτωχός και χρεωκοπημένος. Όμως, ο μεγαλύτερος γιος, ο αδερφός αυτού του Παπούσιν που έχει πεθάνει και κείνος, δεν πάει πολύς καιρός, ήταν ένας γνωστός και πλούσιος έμπορος. Εδώ κι ένα χρόνο πάνω-κάτω του πεθάνανε τον ίδιο σχεδόν μήνα κι οι δυο γιοι του, που ήταν τα μόνα του παιδιά. Αυτό ήταν τόσο μεγάλο χτύπημα για το γέρο, που σε λίγο αρρώστησε κι αυτός και πέθανε. Ήταν χηρευάμενος, δεν είχε κανέναν απολύτως κληρονόμο εκτός απ' τη θεία του πρίγκιπα, που ήταν ανιψιά του Παπούσιν, μια πολύ φτωχή γυναίκα που ζούσε σε ξένο σπίτι. Τον καιρό που πήρε την κληρονομιά, η θεία αυτή ήταν σχεδόν ετοιμοθάνατη από υδρωπικία, άρχισε όμως να ψάχνει αμέσως να βρει τον πρίγκιπα, ανέθεσε την υπόθεση στο Σαλάζκιν και πρόφτασε να κάνει τη διαθήκη της. Καθώς φαίνεται, ούτε ο πρίγκιπας ούτε ο γιατρός που τον κουράριζε στην Ελβετία δε θελήσανε να περιμένουν επίσημη ειδοποίηση ή να ζητήσουν πληροφορίες κι ο πρίγκιπας, με το γράμμα του Σαλάζκιν στην τσέπη, αποφάσισε να ξεκινήσει και να 'ρθει ο ίδιος...

— Ένα μονάχα μπορώ να σας πω, —τέλειωσε ο Πτίτσιν γυρίζοντας στον πρίγκιπα, —πως όλ' αυτά θα πρέπει να 'ναι σωστά κι αναμφισβήτητα κι όλα όσα σας γράφει ο Σαλάζκιν για το απρόσβλητο και το νόμιμο της υποθέσεώς σας μπορείτε να τα θεωρήσετε σίγουρα· είναι σα να 'χετε κίολας τα χρήματα στην τσέπη σας. Τα συγχαρητήριά μου, πρίγκηψ! Ίσως να παίρνετε και σεις ενάμισι εκατομμύριο, μπορεί και περισσότερα. Ο Παπούσιν ήταν πολύ πλούσιος έμπορος.

— Άντε και σου 'φεξε, τελευταίε απόγονε των πριγκίπων Μίσκιν! —ούρλιαξε ο Φερντιστσένκο.

— Ζήτω! —φώναξε με βραχνή, μεθυσμένη φωνή ο Λέμπεντεβ.

— Και γω τον διευκόλυνα με εικοσπέντε ρούβλια το πρωί το φουκαρά, χα-χα-χα! Σωστή φαντασμαγορία! —πρόφερε ο στρατηγός ζαλισμένος σχεδόν απ' την κατάπληξή του και σηκώθηκε απ' την καρέκλα του και πήγε ν' αγκαλιάσει τον πρίγκιπα. Ξοπίσω του αρχίσαν να σηκώνονται κι άλλοι και στριμώχτηκαν κι αυτοί γύρω στον πρίγκιπα. Ακόμα και κείνοι που είχαν αποσυρθεί στ' άλλο δωμάτιο αρχίσανε και μπαίνουν στο σαλόνι. Από παντού ακούγονταν συζητήσεις, ξεφωνητά, ακούστηκαν μάλιστα μερικοί που ζητάγανε σαμπάνια· όλοι πηγαινόρχονταν και σκουντιώνταν. Για μια στιγμή ξεχάσανε σχεδόν τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, ξεχάσανε πως, όπως και να 'ταν, αυτή ήταν η οικοδέσποινα της βραδιάς. Σιγά-σιγά, όμως, αναλογίστηκαν σχεδόν ταυτόχρονα όλοι τους πως ο πρίγκιπας μόλις τώρα της είχε κάνει πρόταση γάμου, ώστε λοιπόν το πράγμα καταντούσε τρεις φορές ακόμα πιο ακαταλόγιστο κι ασυνήθιστο από πριν. Ο Τότσκη, βαθύτατα απορημένος, ανασήκωνε τους ώμους κάθε λίγο και λιγάκι· σχεδόν μονάχα αυτός είχε μείνει καθιστός, όλο τ' άλλο μπουλούκι στριμωχνόταν άτακτα γύρω στο τραπέζι. Όλοι βεβαίωναν αργότερα πως από κείνην ακριβώς τη στιγμή τής στρίψανε της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Εξακολουθούσε να κάθεται και για κάμποσην ώρα τους κοίταζε μ' ένα παράξενο, απορημένο βλέμμα, σα να μην καταλάβαινε και να πάσκιζε να σκεφτεί. Ύστερα γύρισε ξάφνου στον πρίγκιπα και σμίγοντας τρομερά τα φρύδια της άρχισε να τον περιεργάζεται επίμονα· αυτό όμως κράτησε μια μονάχα στιγμή· ίσως να της φάνηκε

ξαφνικά πως όλ' αυτά είναι ένα αστείο, μια κοροϊδία· το ύφος του πρίγκιπα όμως την έπεισε αμέσως για το αντίθετο. Έπεσε σε συλλογή, ύστερα ξαναχαμογέλασε, σα να μην ήξερε καλά-καλά κι η ίδια γιατί χαμογελάει...

— Όστε λοιπόν, στ' αλήθεια πριγκίπισσα! —ψιθύρισε μόνη της ειρωνικά θα 'λεγες και, ρίχνοντας κατά λάθος ένα βλέμμα στη Ντάρια Αλεξέγιεβνα, έβαλε τα γέλια. —Αναπάντεχη λύση... εγώ... άλλο περιμένα...α τι στέκεστε λοιπόν, κύριοι, κάντε μου τη χάρη, καθίστε, συγχαρείτε μας με τον πρίγκιπα! Αν δεν κάνω λάθος, κάποιος ζήτησε σαμπάνια. Φερντιστσένκο, πηγαίνετε και πέστε να φέρουν· Κάτια, Πάσα —πρόσεξε ξάφνου στην πόρτα τις υπηρέτριές της— ελάτε, πλησιάστε, παντρεύομαι, τ' ακούσατε; Με τον πρίγκιπα, έχει ενάμισι εκατομμύριο, είναι ο πρίγκιπας Μίσκιν και με παίρνει!

— Άντε, καλορίζικα, μητερούλα, καιρός ήταν! Δεν υπάρχει λόγος να χάσεις την ευκαιρία, —φώναξε η Ντάρια Αλεξέγιεβνα που την είχαν βαθιά συγκλονίσει όλα όσα άκουσε.

— Μα καθίστε δίπλα μου λοιπόν, πρίγκηψ, —συνέχισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. —Ωραία έτσι. Να που φέρνουν και τη σαμπάνια, συγχαρείτε με λοιπόν, κύριοι!

— Ζήτω! —φώναξαν πολλοί. Πολλοί στριμωχτήκανε γύρω στη σαμπάνια κι ανάμεσά τους όλη σχεδόν η παρέα του Ραγκόζιν. Όμως μόλο που φωνάξαν κι ήταν έτοιμοι να φωνάξουν κι άλλο, ωστόσο πολλοί απ' αυτούς, παρ' όλα τα παράξενα που γίνανε και το παράξενο μέρος όπου βρίσκονταν, νιώσανε πως το ντεκόρ αλλάζει. Άλλοι τα είχαν σαστίσει και περιμένανε δύσπιστα. Πολλοί όμως λέγανε ψιθυριστά ο ένας στον άλλον πως όλ' αυτά είναι πολύ-πολύ συνηθισμένα πράματα, οι πρίγκιπες παντρεύονται όποια τους καπνίσει, ακόμα και τσιγγάνες παίρνουν απ' τις κατασκηνώσεις τους. Ο Ραγκόζιν στεκόταν και κοίταζε, έχοντας στραβώσει το πρόσωπό του σ' ένα ασάλευτο, απορημένο χαμόγελο.

— Πρίγκηψ, καλούλη μου σύνελθε! —του ψιθύρισε με φρίκη ο στρατηγός, πλησιάζοντάς τον απ' το πλάι και τραβώντας τον απ' το μανίκι.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα το πρόσεξε κι έβαλε τα γέλια.

— Όχι, στρατηγέ! Τώρα είμαι και γω πριγκίπισσα, τ' ακούσατε —ο πρίγκιπας δε θ' αφήσει να με κακομεταχειριστούν! Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, γιατί δεν έρχεστε να με συγχαρείτε; Τώρα εγώ θα κάθομαι παντού δίπλα-δίπλα με τη σύζυγο σας· ποια είναι η γνώμη σας, συμφέρει να 'χει κανείς έναν τέτοιο άντρα; Ενάμισι εκατομμύριο κι είναι και πρίγκιπας κι ακόμα, λένε, είναι και ηλίθιος από πάνω, τι καλύτερο θα μπορούσα να βρω; Τώρα είναι που θ' αρχίσει η πραγματική ζωή! Άργησες, Ραγκόζιν! Μάζεψε το πάκο σου από κει χάμω, εγώ παντρεύομαι τον πρίγκιπα κι είμαι πιο πλούσια από σένα!

Ο Ραγκόζιν κατάλαβε. Ένας ανέκφραστος πόνος σφράγισε το πρόσωπό του. Χτύπησε τα χέρια του κι ένας στεναγμός ξέφυγε απ' το στήθος του.

— Παιρητήσου! —φώναξε του πρίγκιπα.

Γύρω γελάσανε.

— Για σένα θες να παραιτηθεί; —βρήκε την ευκαιρία να πει θριαμβεύοντας η Ντάρια Αλεξέγιεβνα. —Για κοίτα κει που έριξε τα λεφτά στο τραπέζι— ο μουζίκος! Ο πρίγκιπας την παίρνει γυναίκα του, εσύ όμως ήρθες να κάνεις προστυχιές!

— Και γω την παίρνω! Τώρα την παίρνω, τούτη τη στιγμή! Όλα θα τα δώσω...

— Μας κουβαλήθηκες απ' την ταβέρνα μεθυσμένος, σου αξίζει να σε διώξουν! —ξανάπε αγανακτισμένη η Ντάρια Αλεξέγιεβνα.

Τα γέλια δυνάμωσαν.

— Ακούς, πρίγκιπα, —γύρισε και του είπε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, να πώς τη βγάζει τη μνηστή σου σε δημοπρασία ο μουζίκος.

— Είναι μεθυσμένος, είπε ο πρίγκιπας. —Σας αγαπάει πολύ.

— Και δε θα ντρέπεσαι αργότερα που η μνηστή σου παραλίγο να φύγει με το Ραγκόζιν;

— Όλ' αυτά τα κάνατε πάνω στον πυρετό· και τώρα έχετε πυρετό· είναι σα να βρίσκεστε σε παραλήρημα.

— Και δε θα ντραπείς όταν σου πουν αργότερα πως τη γυναίκα σου την είχε σπιτωμένη ο Τότσκη;

— Όχι, δε θα ντραπώ... Δε μένατε με τη θέλησή σας του Τότσκη.

— Και δε θα με κατηγορήσεις ποτέ;

— Δε θα σας κατηγορήσω.

— Πρόσεξε καλά, μην εγγυάσαι για όλη σου τη ζωή.

— Ναστάσια Φιλίπποβνα, είπε ο πρίγκιπας σιγά, με συμπόνια, — πριν από λίγο σας έλεγα πως θα θεωρήσω τιμή μου τη συγκατάθεσή σας και πως εσείς μου κάνετε τιμή κι όχι εγώ σε σας. Εσείς χαμογελάσατε ειρωνικά, και γύρω μου άκουσα πολ' λούς να γελάνε. Δεν αποκλείεται να εκφράστηκα με πολύ αστειό τρόπο και να 'μουν κι ο ίδιος γελοίος, είχα όμως συνεχώς την εντύπωση πως εγώ... καταλαβαίνω πού βρίσκεται η τιμή κι είμαι σίγουρος πως είπα την αλήθεια. Τώρα μόλις θέλατε να καταστρέψετε ανεπανόρθωτα τον εαυτό σας γιατί... γιατί δε θα το συγχωρούσατε ποτέ αργότερα στον εαυτό σας: Κι όμως, εσείς δε φταίτε σε τίποτα. Δεν είναι δυνατό να 'χει κιόλας καταστραφεί εντελώς η ζωή σας. Τι σημασία έχει που ήρθε σε σας ο Ραγκόζιν και που ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ήθελε να σας εξαπατήσει; Γιατί το θυμίζετε και το ξαναθυμίζετε αυτό συνεχώς; Αυτό που κάνατε, δεν υπάρχουν πολλοί που θα μπορούσαν να το κάνουν, σας το επαναλαμβάνω και πάλι· όσο για το ότι θέλατε να φύγετε με το Ραγκόζιν, αυτό τ' αποφασίσατε σε μια κρίση πυρετού. Και τώρα ακόμα δε σας έχει περάσει η κρίση και το καλύτερο θα 'ταν να πλαγιάσετε. Εσείς, αύριο κιόλας θα πηγαίνατε να γίνετε πλύστρα και δε θα μένατε με το Ραγκόζιν. Είστε περήφανη, Ναστάσια Φιλίπποβνα, όμως δεν αποκλείεται να είστε κιόλας τόσο πολύ δυστυχισμένη που πραγματικά να θεωρείτε ένοχο τον εαυτό σας. Χρειάζεστε πολλή περιποίηση, Ναστάσια Φιλίπποβνα. Εγώ θα σας προσέχω. Το πρωί είδα τη φωτογραφία σας κι ήταν σα ν' αναγνώρισα ένα γνωστό μου πρόσωπο. Μου φάνηκε αμέσως πως... ήταν σάμπως να μ' είχατε κιόλας φωνάξει. Εγώ... εγώ θα σας σέβομαι σ' όλη μου τη ζωή, Ναστάσια Φιλίπποβνα, —τέλειωσε ξάφνου ο πρίγκιπας σα να θυμήθηκε πού βρίσκεται και κοκκίνισε μόλις αναλογίστηκε μπροστά σε τι ανθρώπους τα λέει όλ' αυτά.

Ο Πτίτσιν μάλιστα είχε κατεβάσει από σεμνότητα το κεφάλι του και κοίταζε το πάτωμα. Ο Τότσκη σκέφτηκε μέσα του: «ένας ηλίθιος, ξέρει όμως πως με την κολακεία πάντα πετυχαίνεις· τι σου είναι το ένστικτο!». Ο πρίγκιπας παρατήρησε το Γάνια που τον κοίταζε απ' τη γωνιά και τα μάτια του

πέταγαν σπίθες —λες κι ήθελε να τον κάνει στάχτη με το βλέμμα του.

— Αυτό θα πει καλός άνθρωπος! —είπε δυνατά η κατασυγκινημένη Ντάρια Αλεξέγιεβνα.

— Άνθρωπος μορφωμένος που θα πάει χαμένος όμως! —ψιθύρισε με μισή φωνή ο στρατηγός.

Ο Τότσκη πήρε το καπέλο του κι ετοιμάστηκε να σηκωθεί για να φύγει κρυφά. Αυτός κι ο στρατηγός κοιταχτήκανε για να φύγουν μαζί.

— Ευχαριστώ, πρίγκηψ, κανένας δε μου μίλησε έτσι ως τα τώρα, πρόφερε η Ναστάσια Φιλίπποβνα. —Εμένα όλοι μ' αγο ράζανε και με πουλούσαν, όσο για πρόταση γάμου, δε μου 'κανε ακόμα κανένας έντιμος άνθρωπος. Τ' ακούσατε, Αθανάσιε Ιβά νοβιτς; Πώς σας φαίνονται όλ' αυτά που είπε ο πρίγκιπας; Δεν είναι σχεδόν... άπρεπα;... Ραγκόζιν! Μη φεύγεις ακόμα. Μα δεν το 'χεις σκοπό να φύγεις, το βλέπω. Πού ξέρεις, μπορεί ακόμα να 'ρθω μαζί σου. Πού ήθελες να με πας;

— Στο Αικατερινγκόβ, —έκανε την αναφορά του απ' τη γωνιά ο Λέμπεντεβ ενώ ο Ραγκόζιν ανατρίχιασε μονάχα και κοίταζε μ' ορθάνοιχτα μάτια, σα να μην πίστευε πως άκουσε καλά. Τα 'χε ολότελα χαμένα, λες κι είχε δεχτεί ένα τρομερό χτύπημα στο κεφάλι.

— Μα τι κάνεις, τι έπαθες, μητερούλα; Πραγματικά σ' έχει πιάσει κρίση. Τρελάθηκες; — αναταράχτηκε τρομαγμένη η Ντάρια Αλεξέγιεβνα.

— Και συ το πίστευες πως έλεγα αλήθεια; —πετάχτηκε πάνω χαχανίζοντας η Ναστάσια Φιλίπποβνα. —Να καταστρέφω αυτό το μωρό; Αυτό μονάχα ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς θα μπορούσε να το κάνει: αυτός είναι που αγαπάει τα μωρά! Πάμε, Ραγκόζιν! Ετοίμασε το πάκο σου! Δεν έχει να κάνει που είπες να με παντρευτείς, θέλω τα χρήματα στο χέρι. Μπορεί και να μη σε παντρευτώ ακόμα, πού ξέρεις. Νόμιζες πως επειδή θα με παντρευόσουν, θα σου μένανε τα ψιλά στην τσέπη ε; Σε γελάσανε! Είμαι και γω ξετσίπωτη! Ήμουν παλακίδα του Τότσκη εγώ... Πρίγκηψ! Εσύ τώρα πρέπει να πάρεις την Αγλαΐα Επάντσινα κι όχι τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αλλιώς κι ο Φερντιστσένκο ακόμα θα μας δείχνει με το δάκτυλο! Εσύ δεν το φοβάσαι, εγώ όμως θα το φοβάμαι πως σε κατέστρεψα και πως αργότερα θα με κατηγορήσεις γι' αυτό! Όσο για κείνο που λες πως εγώ θα σου κάνω τιμή, ρώτα καλύτερα τον Τότσκη, ξέρει αυτός. Εσύ όμως, Γάνετσκα, δεν πρόσεξες όσο έπρεπε την Αγλαΐα Επάντσινα: το ξέρεις αυτό; Αν δεν έκανες παζάρια μαζί της, θα σε παντρευόταν το δίχως άλλο! Εμ, βέβαια, έτσι την παθαίνετε όλοι σας. Μάθετε πως δεν υπάρχει άλλη εκλογή: Ή με τις τίμιες ή με τις πρόστυχες! Αλλιώς θα τα μπερδεύετε το δίχως άλλο... Για κοίτα πώς άνοιξε το στόμα του ο στρατηγός...

— Αυτά είναι Σόδομα, Σόδομα! —έλεγε και ξανάλεγε ο στρατηγός ανασηκώνοντας τους ώμους. Είχε μάλιστα σηκωθεί απ' το ντιβάνι· όλοι βρεθήκανε και πάλι όρθιοι. Τη Ναστάσια Φιλίπποβνα την είχε πιάσει κάτι σαν παραφορά.

— Είναι ποτέ δυνατό! —αναστέναξε ο πρίγκιπας συστρέφοντας τα χέρια του.

— Και συ νόμιζες πως όχι; Μπορεί να 'χω και γω λίγο φιλότιμο, κι ας είμαι ξετσίπωτη! Σαν μπήκες μου είπες πως είμαι η τελειότητα, σπουδαία τελειότητα που για να κάνει μια στιγμή το κομμάτι της ποδοπατάει ενάμισι εκατομμύριο και τον τίτλο της πριγκίπισσας, για να πάει στα καταγώγια! Όχι, πες μου, τι γυναίκα σου μπορώ να γίνω ύστερ' απ' αυτό; Κι όμως, Αθανάσιε Ιβάνιτς, το εκατομμύριο το πέταξα πραγματικά απ' το παράθυρο! Πώς μπορέσατε λοιπόν να φανταστείτε πως θα το θεωρούσα τιμή μου να παντρευτώ το Γάνετσκα και τις εβδομήντα πέντε σας χιλιάδες; Τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες να τις πάρεις δικές σου, Θανάση Ιβάνιτς (μήτε στις εκατό δεν έφτασες, ο Ραγκόζιν φάνηκε πιο κουβαρντάς από σένα!) όσο για τον Γάνετσκα, θα τον παρηγορήσω μοναχή

μου, κάτι σκέφτηκα. Τώρα όμως θέλω να γλεντήσω —μην τάχα δεν είμαι του δρόμου; Δέκα χρόνια πέρασα μες στη φυλακή, τώρα ήρθε η στιγμή της ευτυχίας μου! Ε, Ραγκόζιν, τι κάθου; Ετοιμάσου, πάμε!

— Πάμε! —ούρλιαξε ο Ραγκόζιν που απ' τη χαρά του δεν ήξερε σχεδόν τι του γινόταν. —Ε, σεις... όλοι σας... κρασί! Ουχ...

— Φρόντισε για κρασί, θα πιω· θα 'χουμε και μουσική;

— Θα 'χουμε, θα 'χουμε! Μη ζυγώνεις! —έβγαλε μια σκληριά ο Ραγκόζιν παράφορα βλέποντας πως η Ντάρια Αλεξέγιεβνα πάει να πλησιάσει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Είναι δικιά μου! Όλα δικά μου! Ρήγισσα! Πάει, τέλειωσε!

Απ' τη χαρά του του κοβόταν η ανάσα, στριφογύριζε γύρω απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και φώναζε σ' όλους: «μη ζυγώνεις!». Όλη η παρέα είχε κιάλας στριμωχτεί στο σαλόνι. Άλλοι πίνανε, άλλοι φώναζαν και γελάγανε, όλοι τους βρίσκονταν σ' έξαψη κι έκαναν ό,τι τους κατέβαινε τρομερά κεφάτοι. Ο Φερντιστσένκο πάσκιζε κιάλας να κολλήσει στην παρέα του Ραγκόζιν. Ο στρατηγός κι ο Τότσκη κάνανε και πάλι μια κίνηση να φύγουν το γρηγορότερο από κει μέσα. Ο Γάνια κρατούσε κι αυτός το καπέλο στο χέρι, στεκόταν όμως σιωπηλός και θα 'λεγε πως του ήταν αδύνατο ν' αποσπάσει το βλέμμα απ' αυτά που ξετυλίγονταν μπροστά του.

— Μη ζυγώνεις! —φώναζε ο Ραγκόζιν.

— Μα τι ξεφωνίζεις! γέλαγε μαζί του η Ναστάσια Φιλίπποβνα.— Είμαι ακόμα αφέντισσα στο σπίτι μου. Άμα θέλω, μπορώ ακόμα να σε πετάξω έξω με τις κλοτσιές. Δεν τα πήρα ακόμα τα λεφτά σου, μην το ξεχνάς αυτό, να, εκεί στο τραπέζι είναι ακόμα· δώσ' μου να δω, όλο το πάκο! Όστε δω μέσα λοιπόν είναι οι εκατό χιλιάδες. Φτου, τι βρομιά! Τι κάνεις έτσι, Ντάρια Αλεξέγιεβνα; Μα τι περιμένεις λοιπόν; Πως θα τον κατέστρεφα αυτόν εδώ; (Έδειξε τον πρίγκιπα). Πού να παντρευτεί αυτός, του χρειάζεται και του ίδιου μια νταντά να, ο στρατηγός θα τον νταντεύει — για κοίτα πώς του 'χει κολλήσει, όλο περιποίηση είναι! Κοίτα, πρίγκηψ, η μνηστή σου πήρε τα χρήματα γιατί είναι ανήθικη, και συ ήθελες να την πάρεις γυναίκα σου! Μα γιατί κλαις λοιπόν; Έχει γούστο να πικράθηκες! Η γνώμη μου είναι πως θα πρέπει να γελάς (συνέχισε η Ναστάσια Φιλίπποβνα που και στα δικά της μάγουλα λάμπανε δυο μεγάλα δάκρυα). Ο χρόνος είναι καλός γιατρός —όλα θα περάσουν! Καλύτερα να λογικευτείς από τώρα... παρά σαν θα 'ναι αργά... Μα τι κλαίτε όλοι σας λοιπόν; Να, κι η Κάτια κλαίει! Τι κάνεις έτσι, Κάτια, καλούλα μου; Αφήνω πολλά σε σένα και στην Πάσα· έχω δώσει κιάλας οδηγί ες... και τώρα, έχετε γεια! Αχ, σ' έβαζα εσένα την τίμια κοπέλα να κάνεις την υπηρέτρια σε μένα την ανήθικη... καλύτερα έτσι, πρίγκηψ, άκου με που σου λέω, αργότερα θ' άρχιζες να με περιφρονείς και δε θα γινόμαστε ποτέ μας ευτυχισμένοι! Μην κάνεις όρκους, δε σε πιστεύω! Μα και τι ανόητο που θα 'τανε! Όχι, καλύτερα να χωρίσουμε σα φίλοι, γιατί και γω ονειροπόλα είμαι — δε θα κάναμε προκοπή οι δυο μας! Μην τάχα και γω δε σ' ονειρευόμουν; Σ' αυτό έχεις δίκιο, από παλιά σ' ονειρευόμουν, από τότε ακόμα, σαν ήμουνα στο χωριό, στο σπίτι του, πέντε χρόνια πέρασα εκεί, μόνη καταμόναχη —σκεφτόμουν, σκεφτόμουν, θυμάμαι, ονειροπολούσα—ονειροπολούσα και πάντα φανταζόμουν έναν άνθρωπο σαν και σένα, καλόν, τίμιο, πονετικό και το ίδιο χαζούλη σαν και σένα, που θα 'ρθει ξάφνου και θα μου πει: «Δε φταίτε σεις, Ναστάσια Φιλίπποβνα, και γω σας αγαπώ!». Κι ήταν τόσα τα όνειρα που έκανα, θυμάμαι, που μου 'ρχότανε να τρελαθώ... Και τότε ερχόταν κείνος κει: κάνα δυο μήνες το χρόνο έμενε, με ντρόπιαζε, με πρόσβαλλε, μ' άναβε, με προστύχευε κι έφευγε· χίλιες φορές το σκέφτηκα να πέσω στη λίμνη να πνιγώ, μα ήμουν ένα σκουλήκι, δε μου 'φτασε το κουράγιο, ε, και τώρα... Ραγκόζιν, έτοιμος είσαι;

— Έτοιμα! Μη ζυγώνεις!

— Έτοιμα! —ακούστηκαν αρκετές φωνές.

— Οι τρόικες περιμένουν! Τρόικες με κουδουνάκια!

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα άρπαξε το πάκο.

— Γάνια, κάτι σκέφτηκα: Θέλω να σ' ανταμείψω, γιατί ποιος ο λόγος να τα χάσεις όλα; Ραγκόζιν, θα σουρθεί ως το Βασιλιέβσκη για τρία ρούβλια;

— Θα σουρθεί!

— Ε, λοιπόν, άκου, Γάνια, θέλω για τελευταία φορά να κοιτάξω την ψυχή σου: Τρεις ολάκερους μήνες με τυράννησες· τώρα είναι η σειρά μου. Το βλέπεις αυτό το πάκο; Έχει μέσα εκατό χιλιάδες! Θα το πετάξω τώρα μες στο τζάκι, μπροστά σ' όλους, όλοι είναι μάρτυρες! Μόλις τ' αρπάξουν ολάκερο οι φλόγες —έμπα μέσα στο τζάκι, χωρίς γάντια όμως, με γυμνά τα χέρια και να 'χεις ανασκουμπωμένα και τα μανίκια και πάρε το πάκο μες απ' τη φωτιά! Αν το βγάλεις δικό σου, όλες οι εκατό χιλιάδες δικές σου! Θα τσουρουφλίσεις μονάχα λιγουλάκι τα δάκτυλά σου —είναι όμως εκατό χιλιάδες, σκέψου! Μια να κάνεις και το 'χεις αρπάξει! Και γω θα κάτσω και θα καμαρώσω την ψυχή σου, θα σε δω πώς θα χωθείς μες στη φωτιά για να πάρεις τα λεφτά μου. Τους βάζω όλους μάρτυρες, το πάκο θα 'ναι δικό σου! Άμα δεν μπεις, θα καεί και θα χαθεί τζάμπα και βερεσέ· δε θ' αφήσω κανέναν άλλον να το πάρει. Κάντε πέρα! Όλοι σας! Δικά μου είναι τα λεφτά! Τα πήρα απ' το Ραγκόζιν για μια νυχτιά μαζί του. Δικά μου δεν είναι, Ραγκόζιν;

— Δικά σου, χαρά μου! Δικά σου, ρήγισσα!

— Ε, λοιπόν, κάντε πέρα όλοι σας, τα κάνω ό,τι θέλω! Μη μ' εμποδίζετε! Φερντιστσένκο, σκαλίστε τη φωτιά!

— Ναστάσια Φιλίπποβνα, τα χέρια μου δε λένε να σαλέψουν!— απάντησε ο Φερντιστσένκο που 'χε μείνει σύξυλος.

— Εχ! —φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, άρπαξε τη μασιά, σκάλισε τα δυο καρβουνιασμένα κούτσουρα και, μόλις αναπήδη σαν οι φλόγες, έριξε πάνω τους το πάκο.

Από παντού ακούστηκαν φωνές· πολλοί μάλιστα σταυροκοπήθηκαν.

— Τρελάθηκε, τρελάθηκε!— φωνάζανε.

— Μήπως... μήπως θα 'πρεπε να τη δέσουμε; ψιθύρισε ο στρατηγός στον Πτίτσιν, —ή μήπως θα 'πρεπε να στείλουμε... Γιατί βέβαια τρελάθηκε, έτσι δεν είναι; Τρελάθηκε;

— Ο-όχι, αυτό μπορεί να μην είναι κι ολότελα τρέλα, —ψιθύρισε άσπρος σαν το πανί ο Πτίτσιν κι έτρεμε μην μπορώντας να ξεκολλήσει τα μάτια του απ' το πάκο που άρχισε να σιγοκαίγεται.

— Είναι τρελή; Τρελή δεν είναι; —δεν τον άφηνε σε ησυχία τον Τότσκη ο στρατηγός.

— Σας το 'χω ξαναπεί πως είναι μια έντονη γυναίκα,— τραύλισε ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς που 'χε κι αυτός χλομιάσει αρκετά.

— Μα για σκεφτείτε, πρόκειται για εκατό χιλιάδες!

— Θεέ και Κύριε! Θεέ και Κύριε! λέγανε ολόγυρα. Όλοι στριμώχτηκαν γύρω στο τζάκι, όλοι θέλανε να δουν, όλοι ξεφωνίζανε... Μερικοί ανεβήκανε μάλιστα στις καρέκλες για να βλέπουν πάνω απ' τα κεφάλια των άλλων. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα έτρεξε στο πλαϊνό δωμάτιο και κάτι ψιθύρισε τρομαγμένη στην Κάτια και στην Πάσα. Η Γερμανίδα καλλονή το 'βαλε στα πόδια.

— Μητερούλα! Ρήγισσα! Παντοδύναμη! —ούρλιαζε ο Λέμπεντεβ και σουρνόταν στα γόνατα μπροστά στη Ναστάσια Φιλίπποβνα απλώνοντας τα χέρια κατά το τζάκι: — Εκατό χιλιάδες! Εκατό χιλιάδες! Τις είδα με τα μάτια μου, μπροστά μου το δέσανε το πάκο! Μητερούλα! Πολυεύσπλαχνη! Δώσε διαταγή να μπω εγώ στο τζάκι: θα χωθώ ολάκερος μέσα, όλο μου τ' άσπρο κεφάλι θα το βάλω στη φωτιά!... Άρρωστη γυναίκα, τα πόδια της είναι παράλυτα, έχει δεκατρία παιδιά— όλα ορφανά, τον πατέρα τους τον κήδεψα την περασμένη βδομάδα, δεν έχουν μπουκιά να βάλουν στο στόμα τους, Ναστάσια Φιλίπποβνα· και σαν τα φώναξε αυτά, έκανε να μπει σουρνάμενος στο τζάκι.

— Κάνε πέρα!— έβαλε τις φωνές η Ναστάσια Φιλίπποβνα σπρώχνοντάς τον:—Πίσω όλοι σας! Γάνια, τι περιμένεις; Μην ντρέπεσαι! Έμπα μέσα! Θα κάνεις την τύχη σου!

Ο Γάνια όμως είχε πια υποφέρει πάρα πολλά κείνη τη μέρα και κείνο το βράδυ και δεν ήταν προετοιμασμένος γι' αυτή την αναπάντεχη δοκιμασία. Το μπουλούκι άνοιξε μπροστά του δεξιά κι αριστερά, κι ο Γάνια έμεινε με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, σε τρία βήματα, απόσταση. Αυτή στεκόταν δίπλα στο τζάκι και περίμενε, χωρίς να κατεβάζει από πάνω του το φλογισμένο κι επίμονο βλέμμα της. Ο Γάνια, φορώντας το φράκο του, με το καπέλο και τα γάντια στο χέρι, στεκόταν μπροστά της σιωπηλός, σα να μην ήξερε καλά-καλά τι του γίνεται· είχε σταυρώσει τα χέρια και κοίταζε τη φωτιά. Ένα χαμόγελο τρελού αχνοσάλεου στο χλομό, σαν πανιασμένο, πρόσωπό του. Η αλήθεια είναι πως δεν μπορούσε να ξεκολλήσει τα μάτια του απ' τη φωτιά που 'χε αρχίσει κιόλας να γλείφει το πάκο, θα 'λεγε κανείς όμως πως κάτι καινούργιο γινόταν στην ψυχή του, λες κι είχε κάνει όρκο ν' αντέξει στο μαρτύριο· δε σάλεψε απ' τη θέση του και σε λίγο όλοι το κατάλαβαν πως δε θα πάει να πάρει το πάκο, πως δε θέλει να πάει.

— Θα καούνε, βρε, και θα σε λένε όλοι βλάκα, — του φώναξε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, — αργότερα, θα πας να κρεμαστείς αν δεν τα πάρεις, δεν αστειεύομαι!

Η φωτιά που 'χε φουντώσει στην αρχή ανάμεσα στα δυο καρβουνιασμένα κούτσουρα, παραλίγο να σβήσει όταν έπεσε πάνω της το πάκο. Όμως, μια μικρή γαλάζια φλόγα έκαιγε ακόμα από κάτω αρπαγμένη απ' τη φωτιά ενός κούτσουρου. Τελικά, μια λεπτή, μακριά φλόγα έγλειψε και το πάκο, η φωτιά γαντζώθηκε εκεί κι ανέβηκε προς τα πάνω καίγοντας το χαρτί απ' τις γωνίες, και ξαφνικά όλο το πάκο φούντωσε μέσα στο τζάκι και μια λαμπερή φλόγα πετάχτηκε προς τα πάνω. Από παντού ακούστηκε ένα αχ!

— Μητερούλα! —εξακολουθούσε ακόμα να ολολύζει ο Λέ μπεντεβ κι έκανε πάλι να προχωρήσει μπροστά, ο Ραγκόζιν όμως τον τράβηξε και τον έκανε πέρα.

Ο Ραγκόζιν είχε μεταβληθεί ολάκερος σ' ένα ακίνητο βλέμμα. Δεν μπορούσε να ξεκολλήσει τη ματιά του απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, λες και μέθαγε κοιτάζοντάς την. Βρισκόταν στον έβδομο ουρανό.

— Αυτό θα πει ρήγισσα! —έλεγε και ξανάλεγε σ' όποιον τύχαινε γύρω του. — Έτσι κάνουμε μεις!— ξεφώνιζε μην ξέρο ντας πια τι του γίνεται. —Όχι, πέστε μου ποιος από σας τους λαπάδες θα το 'κανε κάτι τέτοιο, ε;

Ο πρίγκιπας παρακολουθούσε θλιμμένος και σιωπηλός.

— Εγώ το βγάζω με τα δόντια για ένα χιλιάρικο μονάχα! —έκανε να προτείνει ο Φερντιστσένκο.

— Με τα δόντια θα τα κατάφερνα και γω!—μούγγρισε ο κύριος με τις γροθιές, πίσω απ' όλους, σε μια κρίση απελπισμένης αποφασιστικότητας. —Που να πάρει ο διάολος! Καίγεται, θα καεί ως το τέλος!—έβγαλε μια φωνή σαν είδε τις φλόγες.

— Καίγεται, καίγεται! —φώναζαν όλοι με μια φωνή και κάνανε σχεδόν όλοι να ορμήσουν στο τζάκι.

— Γάνια, άσε τα πείσματα για τελευταία φορά σ' το λέω!

— Χώσου μέσα, —ούρλιαξε ο Φερντιστσένκο ορμώντας στο Γάνια σαν παλαβός και τραβώντας τον απ' το μανίκι. —Χώσου μέσα, φανφαρονίσκε! Θα καεί! Ω, καταραμένε!

Ο Γάνια έσπρωξε δυνατά το Φερντιστσένκο, γύρισε και προχώρησε κατά την πόρτα· όμως, πριν προλάβει ακόμα να κάνει δυο βήματα, τα γόνατά του λύγισαν κι έπεσε φαρδύς πλατύς στο πάτωμα.

— Λυποθυμία!—φώναξαν από παντού.

— Μητερούλα, θα καούν! —ολόλυζε ο Λέμπεντεβ.

— Τζάμπα θα καούν! κλαψούριζαν από παντού.

— Κάτια, Πάσα, φέρτε του νερό, αμμωνία!—φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα, άρπαξε τη μασιά κι έβγαλε το πάκο μες απ' τη φωτιά. Όλο σχεδόν το απ' έξω χαρτί είχε καεί κι είχε καρβουνιάσει, φαινόταν όμως πως το από μέσα δεν είχε πάθει τίποτα. Το πάκο ήταν τυλιγμένο σε τρίδιπλο χαρτί εφημερίδας και τα χρήματα είχαν μείνει άθικτα. Όλοι ανασάνανε πιο λεύτερα.

— Το πολύ-πολύ να μισοχάλασε μια σταλίτσα κάνα χιλιαρικάκι, τ' άλλα όμως δεν πάθανε τίποτα,— πρόφερε κατασυγκινημένος ο Λέμπεντεβ.

— Όλα δικά του είναι! Όλο το πάκο δικό του! Τ' ακούτε, κύριοι!—φώναξε η Ναστάσια Φιλίποβνα βάζοντας το πάκο δίπλα στο Γάνια. —Είδες όμως, δεν μπήκε να τα πάρει, τ' άντεξε! Έχει λοιπόν περισσότερο φιλότιμο από δίψα για λεφτά. Δεν είναι τίποτα, θα συνέλθει! Αλλιώς μπορεί και να μ' έσφαζε... να 'τος, συνέρχεται κιόλας. Στρατηγέ, Ιβάν Πετρόβιτς, Ντάρια Αλεξέγιεβνα, Κάτια, Πάσα, Ραγκόζιν, τ' ακούσατε; Το πάκο είναι δικό του, του Γάνια, του το δίνω να το κάνει ό,τι θέλει, σαν ανταμοιβή... ε, για ό,τι και να 'ναι! Να του το πείτε. Ας μείνουν εδώ, δίπλα του... Ραγκόζιν, μαρς! Γεια σου, πρίγκιπα· πρώτη φορά μου 'τυχε να δω έναν άνθρωπο. Γεια σας, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, merci!

Όλο το τσούρμο του Ραγκόζιν, με φωνές και φασαρία, πέρασε μες απ' τα δωμάτια τραβώντας για την έξοδο, ξοπίσω απ' τον Ραγκόζιν και τη Ναστάσια Φιλίποβνα. Στη σάλα, οι καμαριέρες τής δώσανε τη γούνα της, η μαγείρισσα η Μάρθα ήρθε τρέχοντας απ' την κουζίνα. Η Ναστάσια Φιλίποβνα τις φίλησε όλες.

— Μα είναι ποτέ δυνατό να μας αφήσετε για πάντα, μητερούλα; Μα πού θα πάτε λοιπόν; Και σήμερα που 'χετε γενέθλια, μια τέτοια μέρα! —ρώταγαν οι υπηρέτριες που 'χαν βάλει τα κλάματα και της φιλάγανε τα χέρια.

— Στο δρόμο θα πάω, Κάτια, τ' άκουσες, εκεί είναι η θέση μου— κι αν όχι, θα πάω να γίνω πλύστρα! Αρκετά πια με τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς! Να του πείτε τα χαιρετίσματά μου, και μένα μη με θυμάστε με κακία...

Ο πρίγκιπας όρμησε στην έξοδο, όπου η παρέα του Ραγκόζιν έμπαινε σε τέσσερις τρόικες με

κουδουνάκια. Ο στρατηγός πρόφτασε και τον πρόλαβε στη σκάλα:

— Σύνελθε, πρίγκηψ, σκέψου τι κάνεις!—έλεγε αρπάζοντάς τον απ' το χέρι—Παράτα την! Τη βλέπεις τι γυναίκα είναι! σαν πατέρα σου τα λέω.

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε μα, χωρίς να πει λέξη, του ξέφυγε κι έτρεξε κάτω.

Στην έξοδο, απ' όπου μόλις είχαν φύγει οι τρόικες ο στρατηγός είδε πως ο πρίγκιπας πήρε τον πρώτο αμαξά που βρέθηκε μπροστά του και του φώναξε «στο Αικατερινγκόβ, πίσω απ' τις τρόικες». Ύστερα, μπροστά στην έξοδο, έφτασε τ' αμάξι του στρατηγού με το σταχτί αλογάκι και τον πήγε σπίτι με καινούργιες ελπίδες και σχέδια και με τα μαργαριτάρια στην τσέπη που ο στρατηγός —παρ' όλ' αυτά —δεν ξέχασε να τα πάρει μαζί του. Ανάμεσα στους υπολογισμούς του, είδε κάνα-δυο φορές μπροστά του και τη γοητευτική μορφή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας· ο στρατηγός αναστέναξε:

— Κρίμα! Μα την άγια αλήθεια, κρίμα! Θα χαθεί αυτή η γυναίκα! Τρελή γυναίκα! Ε, ας είναι, του πρίγκιπα τώρα δεν του χρειάζεται η Ναστάσια Φιλίπποβνα... τόσο καλύτερα που ήρθαν έτσι τα πράγματα.

Μερικά παρόμοια ηθοπλαστικά κατευόδια πρόφεραν κι άλλοι δυο απ' τους καλεσμένους της Ναστάσιας Φιλίπποβνας που προτιμήσανε να πάνε λίγο με τα πόδια.

— Ξέρετε, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς, κάτι τέτοιο, όπως λένε, κάνουν και οι Ιάπωνες, —έλεγε ο Ιβάν Πετρόβιτς Πτίτσιν. —Ο προσβλημένος πηγαίνει τάχα κει πέρα στον άνθρωπο που τον πρόσβαλε και του λέει: «με πρόσβαλες και γι' αυτό ήρθα ν' ανοίξω μπροστά σου την κοιλιά μου» και, μόλις τα πει αυτά, ανοίγει πραγματικά την κοιλιά του μπροστά στον άνθρωπο που τον πρόσβαλε και φαίνεται πως νιώθει υπερβολικά ευχαριστημένος, λες και τον εκδικήθηκε στ' αλήθεια. Υπάρχουν παράξενοι χαρακτήρες στον κόσμο, Αθανάσιε Ιβάνοβιτς!

— Και νομίζετε πως απόψε έγινε κάτι παρόμοιο;—απάντησε χαμογελώντας ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς.—Χμ! Η παρατήρησή σας ωστόσο ήταν πνευματώδης... και το παράδειγμα που φέρατε υπέροχο. Το είδατε ωστόσο με τα μάτια σας, καλότατε Ιβάν Πετρόβιτς, ότι έκανα παν το δυνατό δεν μπορώ φυσικά να κάνω κάτι που υπερβαίνει τα όρια του δυνατού, συμφωνείτε και μόνος σας! Συμφωνείτε ωστόσο και στο ότι η γυναίκα αυτή είχε χαρίσματα κεφαλαιώδους σημασίας... λαμπρότατες αρετές. Πριν από λίγο μάλιστα έτσι μου 'ρθε να της φωνάξω, αν θα μπορούσα φυσικά να επιτρέψω κάτι τέτοιο στον εαυτό μου μπροστά σ' όλα εκείνα τα Σόδομα, πως αυτή η ίδια είναι η καλύτερη δικαιολογία μου για όλες τις κατηγορίες της. Όχι, πέστε μου, ποιος δε θα γοητευόταν απ' αυτή τη γυναίκα τόσο που να χάνει καμιά φορά τα λογικά του και... οτιδήποτε άλλο; Κοιτάξτε αυτόν το μουζικό. Ο Ραγκόζιν τής κουβάλησε εκατό χιλιάδες! Βέβαια, όλα όσα γίναν πριν λίγο θα μπορούσε κανείς να τα πει εφήμερα, ρομαντικά, διόλου καθωσπρέπει, είναι όμως, απ' την άλλη μεριά, ιδιόρρυθμα, πρωτότυπα—συμφωνείτε και μόνος σας. Ένας Θεός ξέρει τι θα μπορούσε να κάνει ένας τέτοιος χαρακτήρας που διαθέτει επιπλέον και μια τετοιαν ομορφιά. Όμως, παρ' όλες τις προσπάθειες, παρ' όλη τη μόρφωση—όλα, όλα καταποντίστηκαν! Ένα ακατέργαστο διαμάντι—το 'χω ξαναπεί αρκετές φορές αυτό...

Κι ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς αναστέναξε βαθιά.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

I

ΔΥΟ ΜΕΡΕΣ μετά το παράξενο περιστατικό στη γιορτή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, που μ' αυτό τελειώσαμε το πρώτο μέρος της αφήγησής μας, ο πρίγκιπας Μίσκιν βιάστηκε να φύγει για τη Μόσχα για την υπόθεση της απρόοπτης κληρονομιάς του. Έλεγαν τότε πως μπορεί να υπήρχαν και άλλοι λόγοι που τον κάνανε ν' αναχωρήσει τόσο βιαστικά, γι' αυτό όμως, καθώς και για τις περιπέτειες του πρίγκιπα στη Μόσχα και γενικά για ό,τι του συνέβη τον καιρό που έλειψε από την Πετρούπολη, δεν μπορούμε να δώσουμε παρά λίγες μονάχα πληροφορίες. Ο πρίγκιπας έλειψε έξι μήνες ακριβώς, και ακόμα και εκείνοι που είχαν λόγους να ενδιαφέρονται για τη τύχη του, πολύ λίγα κατάφεραν να μάθουν γι' αυτόν όλο τούτο το διάστημα. Η αλήθεια είναι πως έφταναν αραιά και πού ως τ' αυτιά τους κάτι φήμες, μα και αυτές ήταν τις πιο πολλές φορές παράξενες και αντιφατικές. Περισσότερο απ' όλους φυσικά, ενδιαφέρονταν για τον πρίγκιπα στο σπίτι των Επάντσιν, που φεύγοντας δεν είχε προλάβει ούτε καν να τους αποχαιρετήσει. Βέβαια, ο στρατηγός είχε ειδωθεί, τότε μαζί του, δυο τρεις φορές μάλιστα· έκατσαν και κουβέντιασαν σοβαρά κάποιο ζήτημα. Παρ' όλο που κι ο ίδιος ο στρατηγός είχε ειδωθεί μαζί του, δεν είπε τίποτα απ' όλ' αυτά στην οικογένειά του. Μα και γενικά, όλον τον πρώτο καιρό, δηλαδή έναν ολόκληρο μήνα σχεδόν από τότε που έφυγε ο πρίγκιπας, στο σπίτι των Επάντσιν δεν το θεωρούσαν πρέπον να κάνουν λόγο γι' αυτόν. Μονάχα η στρατηγίνα, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, είπε τις πρώτες ακόμα μέρες πως «είχε πέσει τρομερά έξω σχετικά με τον πρίγκιπα». Ύστερα, μετά από δυο-τρεις μέρες, πρόσθεσε, χωρίς ν' αναφέρει όμως τον πρίγκιπα μα μιλώντας αόριστα, «πως το κυριότερο χαρακτηριστικό της ζωής της ήταν το ότι έπεφτε συνεχώς έξω σχετικά με τους ανθρώπους». Και τελικά, όταν πια είχαν περάσει καμιά δεκαριά μέρες, κατέληξε αποφθεγματικά (κάτι έγινε και την είχαν φουρκίσει οι κόρες της): «Φτάνουν τα λάθη! Στο εξής δε θα ξαναγίνουν!» Δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε εδώ πως στο σπίτι τους επικρατούσε για αρκετά μεγάλο διάστημα κάποιο δυσάρεστο κλίμα. Υπήρχε κάτι βαρύ, τεταμένο, κάτι που έμενε πάντα μισοειπωμένο, μια διάθεση καυγά· όλοι ήταν σκυθρωποί. Ο στρατηγός μέρα-νύχτα ήταν απασχολημένος, φρόντιζε για τις υποθέσεις του, σπάνια τον είχαν δει τόσο απασχολημένο και δραστήριο —ιδιαίτερα στην υπηρεσία του. Στο σπίτι, ζήτημα είναι αν τον βλέπανε καθόλου. Όσο για τις δεσποινίδες Επάντσιν, αυτές φυσικά δε λέγανε τίποτα. Δεν αποκλείεται και μόνες σαν ήταν μεταξύ τους, να μην είχαν πει παρά ελάχιστα. Ήταν περήφανες κοπέλες, ακατάδεχτες και ντροπαλές, ακόμα και μεταξύ τους καμιά φορά. Εξάλλου, καταλαβαίνονταν όχι μονάχα με την πρώτη λέξη μα ακόμα και με το πρώτο βλέμμα, έτσι που πολλές φορές περιττεύανε τα λόγια.

Ένα μονάχα θα μπορούσε να συμπεράνει κάποιος τρίτος —αν βρισκόταν δηλαδή κανείς τέτοιος: ότι δηλαδή, κρίνοντας απ' όλ' αυτά τα έστω και λίγα στοιχεία που αναφέραμε παραπάνω, ο πρίγκιπας είχε προλάβει ωστόσο ν' αφήσει στο σπίτι των Επάντσιν μιαν ιδιαίτερη εντύπωση, μόλο που μια φορά μονάχα τον είχαν δει κι αυτό για λίγη ώρα. Μπορεί η εντύπωση αυτή να μην ήταν τίποτα άλλο από μια απλή περιέργεια που εξηγείται από μερικές εκκεντρικές περιπέτειες του πρίγκιπα. Πάντως όπως και να 'ταν, η εντύπωση έμεινε.

Λίγο-λίγο, ακόμα και οι φήμες που κυκλοφόρησαν στην Πετρούπολη ξεχάστηκαν. Μίλαγαν, είναι αλήθεια, και έλεγαν για κάποιον πριγκιπάκο, για κάποιον χαζούλη (κανείς δεν ήταν σίγουρος για τ' όνομά του) που είχε πάρει ξαφνικά μια τεράστια κληρονομιά και παντρεύτηκε με μια περαστική Φραντσέζα, γνωστή χορεύτρια του καν-καν στο Σατώ-ντε-Φλερ του Παρισιού. Άλλοι όμως έλεγαν πως την κληρονομιά την είχε πάρει κάποιος στρατηγός· όσο για την περαστική Φραντσέζα και γνωστή χορεύτρια του καν-καν, την παντρεύτηκε ένας Ρώσος έμπορος που δεν ξέρει κι αυτός πόσα έχει και στο γάμο του, μόνο και μόνο για ψευτοεπίδειξη, όντας μεθυσμένος έκαψε στη φλόγα του κεριού γραμμάρια του τελευταίου λαχειοφόρου δανείου αξίας εφτακοσίων χιλιάδων ακριβώς. Όλες αυτές οι φήμες όμως σταμάτησαν πολύ γρήγορα· σ' αυτό συντελέσανε πολύ και τα γεγονότα. Όλη η παρέα λόγου χάρη του Ραγκόζιν, που πολλά απ' τα μέλη της κάτι θα μπορούσαν να διηγηθούν, ξεκίνησε εν σώματι, με τον ίδιο το Ραγκόζιν επικεφαλής, και πήγε στη Μόσχα, μια βδομάδα σχεδόν

ύστερα από το τρομερό όργιο στο σταθμό του Αικατερινγκόβ, όπου πήρε μέρος κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Σε μερικούς, σε πολύ λίγους ενδιαφερόμενους, έγινε γνωστό από κάτι φήμες πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα, την άλλη κιόλας μέρα μετά το Αικατερινγκόβ, εξαφανίστηκε· τέλος, την είδαν τάχα να φεύγει για τη Μόσχα· έτσι που και στην αναχώρηση του Ραγκόζιν για τη Μόσχα, άρχισαν και έβρισκαν κάποια σύμπτωση μ' αυτή τη φήμη.

Άρχισαν τις πρώτες μέρες να κυκλοφορούν φήμες και για το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν που ήταν κι αυτός αρκετά γνωστός στον κύκλο του. Κι αυτουνού ωστόσο του έτυχε ένα κάτι που γρήγορα περιόρισε και τελικά έκανε να σταματήσουν όλες οι κακογλωσσιές σε βάρος του: αρρώστησε βαριά και δεν μπορούσε να εμφανιστεί όχι μονάχα στους κοσμικούς κύκλους μα ούτε και στην υπηρεσία του. Έμεινε στο κρεβάτι κάνα μήνα κι ύστερα έγινε καλά, για κάποιον άγνωστο λόγο όμως παραιτήθηκε απ' την ανώνυμη εταιρία και τη θέση του την πήρε άλλος. Επίσης ούτε και στο σπίτι του στρατηγού Επάντσιν ξαναπάτησε πια, και τώρα στου στρατηγού πήγαινε άλλος υπάλληλος. Οι εχθροί του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς θα μπορούσαν να υποθέσουν πως έχει τόσο σαστίσει και ντραπεί απ' όλα όσα του τύχανε, που δεν έχει μούτρα μήτε στο δρόμο να βγει, η αλήθεια όμως είναι πως πραγματικά φαινόταν σαν άρρωστος. Έγινε μάλιστα υποχόνδριος, έπεφτε σε συλλογή, φουρκιζόταν με το παραμικρό. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, τον ίδιο εκείνο χειμώνα, παντρεύτηκε τον Πτίτσιν. Όλοι όσοι τους ξέρανε, αποδώσανε χωρίς πολλές συζητήσεις τούτο το γάμο στο γεγονός πως ο Γάνια δεν ήθελε να γυρίσει στη δουλειά του κι όχι μονάχα έπαψε να συντηρεί την οικογένεια, μα είχε αρχίσει κι αυτός ο ίδιος να έχει ανάγκη από βοήθεια κι από περιποίηση ακόμα.

Ας σημειώσουμε εδώ σε παρένθεση πως και για το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δε γινόταν ποτέ πια λόγος στο σπίτι των Επάντσιν —λες και, όχι μονάχα σπίτι τους, μα και σ' ολόκληρο τον κόσμο, δεν υπήρχε άνθρωπος που ν' ακούει σ' αυτό τ' όνομα. Κι ωστόσο, στο σπίτι των Επάντσιν μάθανε γι' αυτόν όλοι (και μάλιστα πολύ γρήγορα) ένα πολύ αξιοσημείωτο γεγονός και συγκεκριμένα το εξής: κείνη την ίδια μοιραία γι' αυτόν νύχτα, μετά το δυσάρεστο περιστατικό στης Ναστάσιας Φιλίπποβνας, ο Γάνια, γυρίζοντας σπίτι, δεν έπεσε για ύπνο· περίμενε με πυρετική ανυπομονησία να γυρίσει ο πρίγκιπας. Ο πρίγκιπας, έχοντας πάει στο Αικατερινγκόβ, γύρισε από κει περασμένες πέντε το πρωί. Τότε ο Γάνια μπήκε στο δωμάτιό του και έβαλε πάνω στο τραπέζι μπροστά του το καψαλιασμένο πάκο τα χρήματα που του τα 'χε χαρίσει η Ναστάσια Φιλίπποβνα, όταν αυτός ήταν πεσμένος λιπόθυμος. Παρακάλεσε επίμονα τον πρίγκιπα να επιστρέψει αυτό το δώρο στη Ναστάσια Φιλίπποβνα με την πρώτη ευκαιρία. Όταν ο Γάνια έμπαινε στο δωμάτιο του πρίγκιπα, ήταν σχεδόν μανιασμένος από θυμό, όμως, αφού αλλάξανε δήθεν μερικές κουβέντες, κάθισε ο Γάνια εκεί δυο ώρες κλαίγοντας μ' αναφιλητά. Σαν χωρίσανε, οι σχέσεις τους ήταν και πάλι φιλικές.

Αυτή η πληροφορία, που έφτασε ως τ' αυτιά όλων των Επάντσιν, ήταν, όπως επιβεβαιώθηκε αργότερα, απόλυτα ακριβής. Φυσικά, είναι παράξενο που τέτοιας λογής πληροφορίες μπορούσαν να φτάνουν ως εκεί και να μαθαίνονται τόσο γρήγορα· όλα όσα διαδραματίστηκαν λόγου χάρη στης Ναστάσιας Φιλίπποβνας, έγιναν γνωστά στο σπίτι των Επάντσιν, σχεδόν την άλλη κιόλας μέρα, και μάλιστα με αρκετά ακριβείς λεπτομέρειες. Όσο για τις πληροφορίες τις σχετικές με το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως τις είχε φέρει στους Επάντσιν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα που είχε σχετισθεί κάπως ξαφνικά με τις δεσποινίδες Επάντσιν κι έπιασε μάλιστα πολύ γρήγορα μεγάλες φιλίες μαζί τους, πράγμα που έκανε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ν' απορεί πολύ. Μα η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, μόλο που για κάποιο λόγο το θεώρησε αναγκαίο να σχετιστεί τόσο στενά με τις Επάντσιν, είναι σίγουρο πως δε θα καθόταν να μιλήσει μαζί τους για τον αδερφό της. Ήταν κι αυτή μια αρκετά περήφανη γυναίκα, με τον τρόπο της φυσικά, παρ' όλο που έπιασε φιλίες εκεί, απ' όπου τον αδερφό της σχεδόν τον είχαν διώξει. Πριν απ' αυτό, μόλο που γνωρίζονταν με τις δεσποινίδες Επάντσιν, σπάνια τις έβλεπε. Εξάλλου, και τώρα ακόμα δεν εμφανιζόταν καθόλου στο σαλόνι και περνούσε, πάντα βιαστική, μπαίνοντας απ' την πίσω πόρτα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ποτέ δεν τη συμπαθούσε, ούτε πριν, ούτε τώρα, μόλο που εκτιμούσε πολύ τη Νίνα

Αλεξάντροβνα, τη μητερούλα της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας. Απορούσε, θύμωσε, απόδινε τη γνωριμία με τη Βάρια σε πείσμα και καπρίτσιο των κοριτσιών της που «δεν ξέρουν τι να σοφιστούν για να της πάνε κόντρα»· η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα όμως εξακολουθούσε να τις επισκέπτεται και πριν και μετά το γάμο της.

Πέρασε όμως ένας μήνας πάνω-κάτω από τότε που 'χε φύγει ο πρίγκιπας, κι η στρατηγίνα Επάντσινα πήρε απ' τη γριά πριγκίπισσα Μπελοκόνσκαγια, που 'χε φύγει πριν δυο βδομάδες πηγαίνοντας στη Μόσχα, στη μεγαλύτερη, παντρεμένη κόρη της, πήρε λοιπόν ένα γράμμα απ' την πριγκίπισσα και το γράμμα εκείνο είχε φανερή επίδραση πάνω της. Μόλο που δεν έκανε τίποτα γνωστό για το περιεχόμενό του, ούτε στις κόρες της ούτε στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, η οικογένεια όμως το παρατήρησε από πολλά σημάδια πως η στρατηγίνα δεν είναι και πολύ ήσυχη, θα μπορούσες μάλιστα να την πεις ταραγμένη. Άρχισε κι έπιανε κάτι παράξενες κουβέντες με τις κόρες της, κι όλο για θέματα ολωσδιόλου ασυνήθιστα· ήταν φανερό πως ήθελε ν' ανοίξει την καρδιά της, για κάποιον άγνωστο λόγο όμως συγκρατιόταν. Τη μέρα που πήρε το γράμμα τους καλόπιασε όλους, φίλησε μάλιστα την Αγλαΐα και την Αδελαιΐδα, ομολόγησε πως είναι ένοχη απέναντί τους, μα σε τι ακριβώς ήταν ένοχη — αυτό δεν μπόρεσαν να το ξεκαθαρίσουν. Ακόμα και με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που έναν ολάκερο μήνα τον είχε κρατήσει σε δυσμένεια, άρχισε να φέρνεται συγκαταβατικά. Εννοείται πως την άλλη κιόλας μέρα θύμωσε τρομερά με τη χτεσινή της συναισθηματικότητα και πριν ακόμα μεσημεριάσει, πρόφτασε και μάλωσε μ' όλους τους, κατά το βράδυ όμως, ο ορίζοντας αιθρίασε και πάλι· γενικά, μιαν ολάκερη βδομάδα εξακολούθησε να 'ναι αρκετά καλόκεφη, πράμα που 'χε καιρό τώρα να συμβεί.

Μα σαν πέρασε άλλη μια βδομάδα, έφτασε απ' την Μπελοκόνσκαγια κι άλλο γράμμα, και τούτη τη φορά η στρατηγίνα αποφάσισε πια να μιλήσει. Δήλωσε θριαμβευτικά πως η «γριά Μπελοκόνσκαγια» (πάντα έτσι την έλεγε την πριγκίπισσα σαν μίλαγε γι' αυτήν όταν δεν ήταν μπροστά) της στέλνει πολύ-πολύ καθησυχαστικές ειδήσεις για κείνον τον... «χαζούλη, τον πρίγκιπα ντε!» Η γριά τον βρήκε στη Μόσχα, ζήτησε πληροφορίες γι' αυτόν, κι έμαθε για λόγου του κάτι πολύ ευχάριστο· ο πρίγκιπας πήγε τελικά ο ίδιος σπίτι της και της έκανε μιαν εντύπωση σχεδόν μοναδική. «Αυτό φαίνεται απ' το γεγονός πως τον κάλεσε να πηγαίνει να τη βλέπει κάθε μέρα τα πρωινά, απ' τη μία ως τις δύο και κείνος της κουβαλιέται κάθε μέρα κι ως τα τώρα δεν τον βαρέθηκε», τέλειωσε η στρατηγίνα, προσθέτοντας ακόμα πως μέσον της «γριάς» τον πρίγκιπα τον δέχτηκαν σε δυο-τρία σπίτια περιωπής· «καλό είναι που δε ζει μονάχος του σαν αγρίμι και δε ντρέπεται σα βλάκας». Οι δεσποινίδες που τ' άκουσαν όλ' αυτά παρατήρησαν αμέσως πως η μαμάκα τους τούς έχει κρύψει πάρα πολλά απ' το γράμμα της. Μπορεί να το μάθανε αυτό απ' τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα που μπορούσε να ξέρει και φυσικά ήξερε όλα όσα ήξερε ο Πτίτσιν για τον πρίγκιπα και τη διαμονή του στη Μόσχα. Κι ο Πτίτσιν θα μπορούσε να ξέρει περισσότερα απ' όλους. Ήταν όμως άνθρωπος εξαιρετικά σιωπηλός όταν γινόταν λόγος για υποθέσεις, μόλο που, φυσικά, στη Βάρια τα 'λεγε. Η στρατηγίνα άρχισε αμέσως ν' αντιπαθεί ακόμα περισσότερο τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα γι' αυτό ακριβώς.

Όπως και να 'ταν όμως, ο πάγος είχε σπάσει και ξαφνικά έγινε δυνατό να μιλάνε ελεύθερα για τον πρίγκιπα. Εκτός απ' αυτό, αποκαλύφθηκε για μια ακόμα φορά η ασυνήθιστη εκείνη εντύπωση και κείνο το υπέρμετρο πια ενδιαφέρον που προκάλεσε κι άφησε πίσω του ο πρίγκιπας στο σπίτι των Επάντσιν. Η στρατηγίνα απόρησε μάλιστα για την εντύπωση που 'χαν κάνει στις κόρες της οι ειδήσεις απ' τη Μόσχα. Μα κι οι κόρες απόρησαν κι αυτές με τη μαμάκα τους που τους ανάγγειλε τόσο θριαμβευτικά πως «το κυριότερο χαρακτηριστικό της ζωής της είναι που έπεφτε συνεχώς έξω σχετικά με τους ανθρώπους» και εμπιστεύτηκε ταυτόχρονα τον πρίγκιπα στην προσοχή της «παντοδύναμης» γριάς Μπελοκόνσκαγιας στη Μόσχα παρακαλώντας την φυσικά με ικεσίες, γιατί η «γριά», σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν έλεγε να κουνήσει και τόσο εύκολα το δαχτυλάκι της.

Όμως, μόλις έσπασε ο πάγος και φύσηξε καινούργιος άνεμος, βιάστηκε να πει κι ο στρατηγός το

λογάκι του. Αποδείχτηκε πως κι αυτός έδειχνε ασυνήθιστο ενδιαφέρον. Εδώ που τα λέμε έκανε λόγο μονάχα περί της «επιχειρηματικής πλευράς του πράγματος».

Αποδείχτηκε πως ο στρατηγός — φροντίζοντας για το καλό του πρίγκιπα — είχε δώσει οδηγίες να τον παρακολουθούν, καθώς και ιδιαίτερα το συμβουλάτορά του, το Σαλάζκιν, δυο κάποιιο κύριοι στη Μόσχα, που μπορούσε να τους έχει κανείς εμπιστοσύνη και είχαν (στο είδος τους) μεγάλη επιρροή. Όλα όσα λέγονταν για την κληρονομιά, «ούτως ειπείν, για το γεγονός της κληρονομιάς» αποδείχτηκαν σωστά, μα η κληρονομιά αυτή καθ' αυτή, αποδείχτηκε τελικά πολύ λιγότερο σημαντική απ' όσο είχανε διαδώσει στην αρχή. Η μισή περιουσία βρέθηκε να 'ναι μπλεγμένη-παρουσιάστηκαν χρέη, εμφανίστηκαν κάτι κύριοι με απαιτήσεις, μα κι ο πρίγκιπας, παρ' όλες τις νουθεσίες, φέρθηκε με τον πιο αντιεπιχειρηματικό τρόπο. «Φυσικά, ο Θεός να του δίνει περισσότερα». Τώρα που ο πάγος της σιωπής έχει σπάσει, ο στρατηγός με ευχαρίστησή του το δηλώνει αυτό «εξ όλης ειλικρινείας» της ψυχής του, γιατί «μόλο που ο νέος είναι κάπως έ τ σ ι», παρ' όλ' αυτά του αξίζει κάθε τύχη. Κι ωστόσο, έκανε όπως και να το πάρεις αρκετές ανοησίες: εμφανίστηκαν λόγου χάρη μερικοί πιστωτές του μακαρίτη εμπόρου με αμφίβολα, με τιποτένια ντοκουμέντα και μερικοί μάλιστα, έχοντας μυριστεί τον πρίγκιπα, και χωρίς κανένα ντοκουμέντο — και τι λέτε πως έγινε; Ο πρίγκιπας όλους σχεδόν τους πλήρωσε, παρ' όλες τις προσπάθειες των φίλων του να τον πείσουν πως όλοι αυτοί οι ανθρωπάκηδες και οι ψευτοπιστωτές δεν έχουν καθόλου δικαιώματα· αυτός όμως τους πλήρωσε μόνο και μόνο επειδή πράγματι αποδείχτηκε πως μερικοί από αυτούς είχαν πάθει ζημιές.

Η στρατηγίνα είπε τότε πως κάτι τέτοιο της γράφει κι η Μπελοκόνσκαγια και πως «αυτό είναι ανόητο, πολύ ανόητο· η βλακεία βλέπεις δε γιατρεύεται», πρόσπεσε απότομα· απ' το πρόσωπό της όμως φαινόταν πόση χαρά της δίνανε τα φερσίματα αυτού του «βλάκα». Το συμπέρασμα απ' όλ' αυτά ήταν πως ο στρατηγός πρόσεξε πως η γυναίκα του ενδιαφέρεται για τον πρίγκιπα σα να 'τανε γιος της και πως την Αγλαΐα άρχισε να την καλοπιάνει τρομερά· βλέποντάς το αυτό, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς πήρε για κάμποσο διάστημα ένα ύφος ολότελα επιχειρηματικό.

Ωστόσο, όλο αυτό το ευχάριστο κλίμα δεν κράτησε και πάλι για πολύ. Πέρασαν δυο βδομάδες όλες-όλες και ξαφνικά πάλι κάτι άλλαξε, η στρατηγίνα σκυθρώπιασε κι ο στρατηγός, αφού ανασήκωσε μερικές φορές τους ώμους, υποτάχτηκε και πάλι στον «πάγο της σιωπής». Η αλήθεια είναι πως μόλις εδώ και δυο βδομάδες ο στρατηγός πήρε την έγγραφη πληροφορία (σύντομη, είναι αλήθεια και γι' αυτό όχι εντελώς σαφή, σίγουρη ωστόσο), πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα, που στην αρχή είχε εξαφανιστεί στη Μόσχα και την είχε ξαναβρεί αργότερα πάλι στη Μόσχα ο Ραγκόζιν κι ύστερα πάλι κάπου ξαναχάθηκε και πάλι εκείνος την ξαναβρήκε, του 'δωσε τελικά την σχεδόν σίγουρη υπόσχεση να τον παντρευτεί. Και να που μόλις εδώ και δυο βδομάδες, η Αυτού Εξοχότης πήρε την πληροφορία πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα το 'σκασε για τρίτη φορά, το 'σκασε σχεδόν κάτω απ' το στεφάνι και τη φορά αυτή χάθηκε κάπου στην επαρχία και στο μεταξύ εξαφανίστηκε απ' τη Μόσχα κι ο πρίγκιπας Μίσκιν, αφήνοντας όλες τις υποθέσεις του στη φροντίδα του Σαλάζκιν. «Μ' αυτήν μαζί ή έτρεξε να τη βρει; Άγνωστο. Πάντως κάτι συμβαίνει εδώ», έβγαλε το συμπέρασμα ο στρατηγός. Κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα από μέρος της πήρε κι αυτή δυσάρεστες ειδήσεις. Τέλος, δυο μήνες ύστερ' απ' την αναχώρηση του πρίγκιπα, κάθε φήμη σχεδόν γι' αυτόν στην Πετρούπολη έπαψε οριστικά και στο σπίτι των Επάντσιν «ο πάγος της σιωπής» δεν ξανάσπασε πια. Ωστόσο η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα εξακολουθούσε μ' όλ' αυτά να επισκέπτεται τις δεσποινίδες.

Για να τελειώνουμε μ' όλες αυτές τις φήμες και τις πληροφορίες, θα προσθέσουμε και το πως στους Επάντσιν έγιναν πολλές ανακατατάξεις την άνοιξη, έτσι που θα 'ταν δύσκολο να μην τον ξεχάσουν τον πρίγκιπα, που άλλωστε κι ο ίδιος δεν έδινε, κι ίσως να μην ήθελε να δώσει, σημεία ζωής. Σιγά-σιγά, όσο κράταγε ακόμα ο χειμώνας, το πήραν τελικά απόφαση να πάνε το καλοκαίρι στο Εξωτερικό, δηλαδή η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με τις κόρες της· ο στρατηγός, εννοείται, δεν μπορούσε να χάνει τον καιρό του με «άσκοπες διασκεδάσεις». Η απόφαση πάρθηκε ύστερ' απ' τις εξαιρετικά

πεισματάρικες κι επίμονες απαιτήσεις των τριών δεσποινίδων που είχαν πειστεί ολότελα πως ο λόγος που δε θέλουν να τις πάνε στο Εξωτερικό, ήταν γιατί οι γονείς τους άλλο δε σκέφτονταν παρά πώς να τις παντρέψουν, να τους βρουνε γαμπρούς. Δεν αποκλείεται να πειστηκάνε τελικά κι οι γονείς πως οι γαμπροί μπορεί να βρεθούν και στο Εξωτερικό και πως το ταξίδι αυτό — για ένα καλοκαίρι — όχι μονάχα δεν μπορούσε να χαλάσει σε τίποτα τα σχέδιά τους, μα απεναντίας, θα 'ταν ίσως-ίσως δυνατό «να συντελέσει κι αυτό». Μια και το 'φερε η κουβέντα, θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ πως ο σχεδιαζόμενος γάμος του Αθανάσιου Ιβάνοβιτς Τότσκη με τη μεγαλύτερη κόρη του Επάντσιν έμεινε χωρίς συνέχεια και η τυπική πρόταση δεν έγινε ποτέ. Το πράμα συνέβη κάπως από μόνο του, χωρίς πολλές συζητήσεις και χωρίς καμιά οικογενειακή φασαρία. Από τότε που 'φυγε ο πρίγκιπας, δεν ξανάγινε λόγος για όλ' αυτά ούτε απ' τη μια, ούτε απ' την άλλη μεριά. Κι αυτό ακόμα το περιστατικό στάθηκε τότε ως ένα σημείο μια απ' τις αιτίες της βαρυθυμιάς στην οικογένεια Επάντσιν, παρ' όλο που η στρατηγίνα το 'πε αμέσως πως ήρθε η καρδιά της στον τόπο της κι είναι έτοιμη «να κάνει το σταυρό της και με τα δυο της χέρια». Ο στρατηγός παρ' όλο που βρισκόταν σε δυσμένεια κι ένιωθε πως είναι ο ίδιος ένοχος, έκανε ωστόσο για πολύν καιρό μούτρα-λυπόταν που έχανε τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς: «μια τέτοια περιουσία κι ένας τόσο καπάτσος άνθρωπος!» Λίγο αργότερα ο στρατηγός έμαθε πως ο Αθανάσιος Ιβάνοβιτς είχε αιχμαλωτισθεί απ' τα θέλητρα μιας περαστικής Γαλλίδας της ανωτέρας κοινωνίας — μιας μαρκησίας απ' την παράταξη των βασιλοφρόνων, — πως ο γάμος θα γίνει και πως τον Αθανάσιο Ιβάνοβιτς θα τον απαγάγουν στο Παρίσι κι ύστερα κάπου στη Βρετανή. «Ε, με τη Γαλλίδα είναι χαμένος», έβγαλε την απόφαση ο στρατηγός.

Στο μεταξύ οι Επάντσιν ετοιμάζονταν για το ταξίδι του καλοκαιριού.

Ξάφνου όμως, έγινε κάτι που τ' αναποδογύρισε και πάλι όλα και το ταξίδι αναβλήθηκε για μια ακόμα φορά— για μεγάλη χαρά του στρατηγού και της στρατηγίνας. Κατέφτασε στην Πετρούπολη απ' τη Μόσχα ένας πρίγκηψ, ο πρίγκηψ Σ., πρόσωπο γνωστό και μάλιστα από καλής, από αρίστης πλευράς. Ήταν ένας από κείνους τους ανθρώπους και μάλιστα, μπορεί να πει κανείς, απ' τις προσωπικότητες του τελευταίου καιρού, τους τίμιους και σεμνούς που ειλικρινά και ευσυνείδητα πασκίζουν να φανούν ωφέλιμοι, που πάντοτε εργάζονται και τους διακρίνει το σπάνιο κι ευτυχισμένο εκείνο προσόν να βρίσκουν πάντα πεδίο δράσεως. Χωρίς τη μανία των επιδείξεων, αποφεύγοντας τα πάθη και τις κενές φλυαρίες των κομμάτων, μη θεωρώντας τον εαυτό του απ' τους πρώτους, ο πρίγκηψ κατάλαβε ωστόσο πολλά απ' όσα γίνονταν τον τελευταίο καιρό και τα κατάλαβε κατά βάθος. Στην αρχή υπηρετούσε στο Κράτος, ύστερα άρχισε κι έπαιρνε μέρος στα αιρετά επαρχιακά συμβούλια. Εκτός απ' αυτό, ήταν δραστήριο αντεπιστέλλον μέλος μερικών ρωσικών επιστημονικών εταιριών. Μαζί μ' έναν γνωστό του τεχνικό συντέλεσε (με τις πληροφορίες που είχε μαζέψει και τις έρευνες που 'χε κάνει) στην ακριβέστερη χάραξη μιας υπό κατασκευήν σιδηροδρομικής γραμμής. Ήταν κάπου τριάντα πέντε χρόνων. Ήταν άνθρωπος «της ανωτάτης κοινωνίας» κι επιπλέον είχε περιουσία, «αρκετή, σοβαρή, αναντίρρητη», όπως τη χαρακτήρισε ο στρατηγός που είχε την ευκαιρία να έρθει σ' επαφή με τον πρίγκιπα εξαιτίας μιας αρκετά σημαντικής υπόθεσης και να τον γνωρίσει στου κόμη, του προϊσταμένου του. Ο πρίγκιπας, εξαιτίας κάποιας ιδιαίτερης περιέργειας, ποτέ δεν απόφευγε τις γνωριμίες με τους Ρώσους «ανθρώπους των υποθέσεων». Έτυχε να γνωριστεί ο πρίγκιπας και με την οικογένεια του στρατηγού. Η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα, η μεσαία απ' τις τρεις αδελφές, του έκανε αρκετά ζωηρή εντύπωση. Κατά την άνοιξη, ο πρίγκιπας έκανε την πρότασή του. Στην Αδελαΐδα άρεσε πολύ, άρεσε και στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Ο στρατηγός ήταν πολύ χαρούμενος. Εννοείται φυσικά πως το ταξίδι αναβλήθηκε. Ο γάμος ορίστηκε για την άνοιξη.

Άλλωστε, το ταξίδι θα μπορούσε να γίνει και στα μέσα και στα τέλη του καλοκαιριού, έστω και σαν ένας μικρός περίπατος για κάνα δυο μήνες, οπότε θα πηγαίνανε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με τις δυο άλλες κόρες της, για να διασκεδάσουν τη λύπη τους που τους άφησε η Αδελαΐδα. Μα έγινε και πάλι κάτι καινούργιο: θα 'ταν κιόλας τέλη της άνοιξης, (ο γάμος της Αδελαΐδας καθυστέρησε κάπως και

αναβλήθηκε ως τα μισά του καλοκαιριού) όταν ο πρίγκιπας Σ. έφερε στο σπίτι των Επάντσιν ένα μακρινό συγγενή του, που, για να λέμε την αλήθεια, τον ήξερε αρκετά καλά. Ήταν ένας κάποιος Ευγένιος Παύλοβιτς Ρ., νέος ακόμα, κάπου είκοσι οχτώ χρονών, υπασπιστής του αυτοκράτορα, όμορφος σα ζωγραφιά, «από μεγάλο τζάκι», εξυπνότατος, λαμπρός, «μοντέρνος», «καταπληκτικής μορφώσεως» και— με μια περιουσία κάπως απίστευτη. Σχετικά μ' αυτό το τελευταίο σημείο, ο στρατηγός ήταν πάντοτε επιφυλακτικός· φρόντισε να συγκεντρώσει πληροφορίες: «πραγματικά κάτι φαίνεται να 'χει, αν και, εδώ που τα λέμε, πρέπει να βεβαιωθούμε». Αυτός ο νέος και «με μέλλον» υπασπιστής είχε και κάτι ακόμα που τον ανέβασε στα μάτια των Επάντσιν: τις συστάσεις που έδωσε γι' αυτόν η γριά Μπελοκόνσκαγια απ' τη Μόσχα. Μια μονάχα φήμη που κυκλοφορούσε γι' αυτόν ήταν κάπως ανησυχαστική: μερικές σχέσεις και —έτσι βεβαίωναν— «κατακτήσεις» κάποιων δυστυχημένων γυναικών. Σαν είδε την Αγλαΐα, άρχισε να παρατείνει ασυνήθιστα τις επισκέψεις του στο σπίτι των Επάντσιν. Η αλήθεια είναι πως τίποτα ακόμα δεν είχε ειπωθεί, μήτε υπαινιγμός δεν είχε γίνει κανένας· οι γονείς ωστόσο σχημάτισαν την εντύπωση πως δεν μπορούσε να γίνεται λόγος για ταξίδια στο εξωτερικό τούτο το καλοκαίρι. Η ίδια η Αγλαΐα ίσως να 'χε διαφορετική γνώμη.

Όλ' αυτά γίνονταν λίγες μέρες σχεδόν πριν απ' τη δεύτερη εμφάνιση του ήρωά μας στη σκηνή της αφήγησής μας. Απ' ό,τι δείχνανε τα πράγματα, τον καημένο τον πρίγκιπα Μίσκιν είχαν προφτάσει πια και τον ξέχασαν εντελώς στην Πετρούπολη. Αν εμφανιζόταν τώρα ξαφνικά στους γνωστούς του, θα 'ταν σάμπως να 'πεφτε απ' τον ουρανό, εμείς ωστόσο θα κάνουμε γνωστό ακόμα ένα γεγονός και θα κλείσουμε μ' αυτό την εισαγωγή μας.

Ο Κόλια Ιβόλγκιν, σαν έφυγε ο πρίγκιπας, εξακολούθησε στην αρχή την προηγούμενη ζωή του, πήγαινε δηλαδή στο γυμνάσιο, στο φίλο του τον Ιππόλυτο, πρόσεχε το στρατηγό και βοήθαγε τη Βάρια στο νοικοκυριό του σπιτιού—τον είχε δηλαδή για τα μικροθελήματα· οι νοικάρηδες όμως γρήγορα εξαφανίστηκαν: ο Φερντιστσένκο κάπου μετακόμισε τρεις μέρες ύστερ' απ' το περιστατικό της Ναστάσιας Φιλίπποβνας και σε λίγο εξαφανίστηκε εντελώς, — ούτε φωνή ούτε ακρόαση· λέγανε πως κάπου τα κοπανάει, η φήμη όμως ήταν αόριστη. Ο πρίγκιπας είχε φύγει για τη Μόσχα· η υπόθεση με τους νοικάρηδες είχε λήξει. Αργότερα, όταν η Βάρια παντρεύτηκε, η Νίνα Αλεξάντροβνα κι ο Γάνια μετακομίσανε μαζί της στου Πτίτσιν, στη συνοικία Ιζμαϊλόβσκη· όσο για το στρατηγό Ιβόλγκιν, του 'τυχε σχεδόν εκείνον ακριβώς τον καιρό μια απρόοπτη περιπέτεια: τον κλείσανε μέσα για χρέη. Τον είχε στείλει εκεί η φιλενάδα του η λοχαγίνα που της είχε υπογράψει κατά καιρούς διάφορα γραμμάτια, για δυο χιλιάδες ρούβλια πάνω-κάτω. Όλ' αυτά σταθήκανε για το στρατηγό μια έκπληξη που δεν την περίμενε ποτέ κι ο κακομοίρης είχε πέσει «θύμα της απεριόριστου εμπιστοσύνης του στην ευγένεια της ανθρώπινης καρδιάς, υπό γενικήν έννοιαν». Έχοντας αποκτήσει την καθησυχαστική συνήθεια να υπογράφει χρεωστικές επιστολές και γραμμάτια, ούτε καν φανταζόταν πως όλ' αυτά θα μπορούσαν να 'χουν συνέπειες, έστω και στο απώτερο μέλλον, και νόμιζε συνεχώς πως όλ' αυτά γίνονται έτσι. Μα αποδείχτηκε πως δεν ήταν έτσι. «Άντε να 'χεις ύστερ' απ' αυτό πίστη στους ανθρώπους, άντε να τους δείξεις ευγενική εμπιστοσύνη!» αναφωνούσε μες στην πίκρα του κει που καθόταν με τους καινούργιους του φίλους, στο κτίριο Ταράσοβ, μπροστά σ' ένα μπουκάλι κρασί και τους διηγόταν ανέκδοτα απ' την πολιορκία του Καρς και την ανάσταση του φαντάρου. Εδώ που τα λέμε, πέρναγε ζωή χαρισάμενη κει μέσα. Ο Πτίτσιν κι η Βάρια λέγανε πως εκεί είναι η θέση του· ο Γάνια συμφωνούσε απόλυτα μ' αυτή την άποψη. Μονάχα η καημένη η Νίνα Αλεξάντροβνα κρυφόκλαιγε πικρά (πράγμα που έκανε μάλιστα τους δικούς της ν' απορούν) και, πάντοτε άρρωστη, κουβαλιόταν όσο μπορούσε συχνότερα για να δει τον άντρα της.

Όμως από τότε που έγινε «το περιστατικό με το στρατηγό», όπως έλεγε ο Κόλια, και γενικά απ' τις πρώτες μέρες του γάμου της αδερφής του, ο Κόλια δεν πάταγε σχεδόν καθόλου σπίτι κι έφτασε σε σημείο που τον τελευταίο καιρό σπάνια πήγαινε να κοιμηθεί στους δικούς του. Κυκλοφορούσαν φήμες πως είχε αποκτήσει πολλές καινούργιες γνωριμίες· εκτός απ' αυτό, έγινε πάρα πολύ γνωστός και στο παράρτημα όπου κρατούνταν οι φυλακισμένοι για χρέη. Η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν μπορούσε να τα καταφέρει κει πέρα δίχως αυτόν· όσο για το σπίτι, ούτε με την περιέργειά τους δεν

τον ενοχλούσαν τώρα πια. Η Βάρια, που του φερνόταν πρώτα τόσο αυστηρά, δεν του έκανε τώρα ούτε την παραμικρότερη ανάκριση για τις περιπλανήσεις του· και ο Γάνια — πράγμα που έκανε τους δικούς του ν' απορούν πολύ — του μίλαγε και μερικές φορές μάλιστα του 'κανε παρέα εντελώς φιλικά, παρ' όλη την υποχονδρία του, πράγμα που δε γινόταν ποτέ πριν γιατί ο εικοσιεφτάχρονος Γάνια ήταν φυσικό να μη δείχνει για τον δεκαπεντάχρονο αδερφό του μήτε την παραμικρότερη φιλική προσοχή. Του φερνόταν βάνουσα, απαιτούσε απ' όλους τους δικούς του να του φέρνονται αυστηρά και τον φοβέριζε πως θα του «βγάλει τ' αυτιά», πράγμα που έκανε τον Κόλια να «χάνει κάθε ανθρώπινη υπομονή». Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως τώρα ο Γάνια έφτανε καμιά φορά να τον έχει απόλυτη ανάγκη τον Κόλια. Του Κόλια του είχε κάνει αρκετή εντύπωση που ο Γάνια είχε επιστρέψει τότε τα χρήματα· γι' αυτό ήταν έτοιμος να του συγχωρέσει πολλά.

Είχαν περάσει τρεις μήνες πάνω-κάτω από τότε που έφυγε ο πρίγκιπας, και στην οικογένεια Ιβόλγκιν άκουσαν πως ο Κόλια γνωρίστηκε ξαφνικά με τους Επάντσιν και οι δεσποινίδες τον δέχονται πολύ καλά. Η Βάρια βεβαιώθηκε γρήγορα γι' αυτό· εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως ο Κόλια δε γνωρίστηκε με τη μεσολάβηση της Βαρίας μα «αυτός μοναχός του». Λίγο-λίγο τον αγαπήσανε στους Επάντσιν. Η στρατηγίνα ήταν στην αρχή πολύ δυσαρεστημένη μαζί του, σε λίγο όμως άρχισε να τον συμπαθεί πολύ «επειδή είναι ειλικρινής και δε λέει κολακείες». Το πως ο Κόλια δεν έλεγε κολακείες, αυτό ήταν απόλυτα σωστό: τα 'χε καταφέρει να τους φέρνεται εντελώς σαν ίσος τους κι ανεξάρτητος άνθρωπος, αν κι έκανε πότε-πότε τον αναγνώστη στη στρατηγίνα· άλλωστε ήταν πάντα εξυπηρετικός. Ωστόσο, μάλωσε κάνα δυο φορές στα γεμάτα με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, της είπε πως είναι σατράπισσα και πως δε θα ξαναπατήσει το πόδι του σπίτι της. Την πρώτη φορά μάλωσαν, εξαιτίας του «γυναικείου ζητήματος» και τη δεύτερη φορά εξαιτίας του ζητήματος, σε ποια εποχή του έτους πιάνονται καλύτερα οι σπίνι. Όσο απίθανο κι αν φαίνεται, η στρατηγίνα όμως την τρίτη μέρα μετά τον καυγά τού έστειλε με τον υπηρέτη ένα σημείωμα παρακαλώντας τον να 'ρθει το δίχως άλλο να τη δει. Ο Κόλια δεν έκανε τον ακατάδεκτο και πήγε αμέσως. Μονάχα η Αγγλαΐα τού είχε για κάποιο λόγο μιαν αντιπάθεια και του φερόταν αφ' υψηλού. Αυτή ακριβώς του ήταν γραφτό να εκπλήξει. Μια φορά—ήταν τη Μεγάλη Βδομάδα—σαν βρέθηκαν για μια στιγμή μόνοι, ο Κόλια έδωσε στην Αγγλαΐα ένα γράμμα, λέγοντάς της μονάχα πως είχε οδηγίες να της το δώσει ιδιαιτέρως. Η Αγγλαΐα κοίταξε αυστηρά απ' την κορφή ως τα νύχια το «φαντασμένο παιδαρέλι», ο Κόλια όμως δεν έκατσε να περιμένει και βγήκε. Αυτή ξεδίπλωσε το σημείωμα και διάβασε:

«Κάποτε με τιμήσατε με την εμπιστοσύνη σας. Ίσως να μ' έχετε τώρα ολότελα ξεχάσει. Πώς έγινε και σας γράφω; Δεν ξέρω· μ' έπιασε όμως η ακατανίκητη επιθυμία να σας θυμίσω ότι υπάρχω, σε σας και σε κανέναν άλλον. Πόσες φορές μου ήσασταν και οι τρεις πολύ απαραίτητες, απ' όλες όμως τις τρεις, έβλεπα μονάχα εσάς. Μου χρειάζεστε, μου χρειάζεστε πάρα πολύ. Δεν έχω τίποτα να γράψω για τον εαυτό μου, δεν έχω τίποτα να διηγηθώ. Μήτε θα το 'θελα κάτι τέτοιο· θα το επιθυμούσα τρομερά να είσατε ευτυχισμένη. Είστε ευτυχισμένη; Να, αυτό μονάχα ήθελα να σας πω.

Ο αδερφός σας, πρ. Λ. Μίσκιν».

Σαν διάβασε αυτό το σύντομο κι αρκετά ασυνάρτητο σημείωμα, η Αγγλαΐα κατακοκκίνισε ξαφνικά κι έπεσε σε συλλογή. Θα μας ήταν δύσκολο να περιγράψουμε τη σειρά των σκέψεών της. Ανάμεσα σε άλλα, αναρωτήθηκε: «να το δείξω σε κανέναν;» Για κάποιο λόγο ντρεπόταν. Τέλος πέταξε το γράμμα στο συρτάρι του μικρού της τραπεζιού χαμογελώντας κοροϊδευτικά και παράξενα. Την άλλη μέρα το ξανάβγαλε και το 'βαλε σ' ένα χοντρό, γεροδεμένο βιβλίο (έτσι έκανε πάντα με τα χαρτιά της για να τα βρίσκει ευκολότερα σαν θα τα χρειαζόταν). Και μονάχα σαν πέρασε μια βδομάδα, της έτυχε να προσέξει ποιο ήταν αυτό το βιβλίο. Ήταν ο *Δον Κιχώτης της Μάντσας*. Η Αγγλαΐα έσκασε στα γέλια — άγνωστο γιατί.

Άγνωστο είναι ακόμα κι αν έδειξε το απόκτημά της σε καμιάν απ' τις αδερφές της.

Μα όσο διάβαζε το γράμμα, της πέρασε ξαφνικά η σκέψη: μπορεί ποτέ ο πρίγκιπας να 'χε διαλέξει αυτό το φαντασμένο παιδαρέλι, το φανφαρονίσκο για ταχυδρόμο του; Και ίσως-ίσως (όλα να τα περιμένεις), μπορεί αυτό το παιδαρέλι να 'ταν ο μόνος που του έγραφε. Αν και με ύφος ασυνήθιστης ακαταδεξιάς, φώναξε ωστόσο τον Κόλια να τον ρωτήσει. Μα το «παιδαρέλι» που προσβάλλονταν πάντα πολύ εύκολα, δεν έδωσε αυτή τη φορά την παραμικρότερη προσοχή στην ακαταδεξιά της· πολύ σύντομα και αρκετά ξερά, εξήγησε στην Αγγαίτσα πως, μόλο που 'χε κάνει γνωστή στον πρίγκιπα — για κάθε ενδεχόμενο— τη μόνιμη διεύθυνσή του λίγο πριν φύγει ο πρίγκιπας απ' την Πετρούπολη και του πρόστεσε πως θα 'ναι πάντα στη διάθεσή του ωστόσο το γράμμα που της είχε δώσει ήταν η πρώτη αποστολή που του ανάθεσε ο πρίγκιπας και το σημείωμα που 'χε πάρει ήταν το πρώτο που του 'στελνε· σαν απόδειξη, της έδειξε και το γράμμα που είχε πάρει αυτός ο ίδιος. Η Αγγαίτσα δε ντράπηκε και το διάβασε. Στο γράμμα του στον Κόλια ο πρίγκιπας έγραφε:

«Αγαπημένε μου Κόλια, κάντε μου τη χάρη να δώσετε το εσώκλειστο και σφραγισμένο σημείωμα στην Αγγαίτσα Ιβάνοβνα. Να 'στε καλά.

*Ο πρ. Α. Μίσκιν
που σας αγαπάει».*

— Όπως και να το πάρεις, είναι γελοίο να εμπιστεύεται κανείς σ' έναν τέτοιο μπόμπιρα, — πρόφερε προσβλητικά η Αγγαίτσα, επιστρέφοντας στον Κόλια το σημείωμα και τον παράτησε περιφρονητικά.

Αυτό πια ο Κόλια δεν μπόρεσε να το υποφέρει: γιατί λες κι έγινε επίτηδες, τώρα που φορούσε μάλιστα και τ' ολοκαίνουργιο πράσινο κασκόλ του Γάνια, που του το 'χε πάρει ύστερα από πολλά παρακάλια και χωρίς να του εξηγήσει το λόγο. Ένωθε τώρα τον εαυτό του βαθύτατα προσβλημένο.

II

HTAN ΑΡΧΕΣ Ιουνίου και στην Πετρούπολη, μια βδομάδα τώρα, είχε μια σπάνια καλοκαιρία. Οι Επάντσιν είχαν μια πλούσια ιδιόκτητη βίλα στο Παυλόβσκ. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ξεσηκώθηκε ξαφνικά και, ύστερα από φασαρίες που δε βάσταξαν μήτε δυο μέρες, μετακόμισαν εκεί.

Την άλλη ή την παράλλη μέρα μετά τη μετακόμιση των Επάντσιν, έφτασε κι ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν με το πρωινό τρένο απ' τη Μόσχα. Κανένας δεν ήρθε να τον προϋπαντήσει στο σταθμό, μα σαν βγήκε απ' το βαγόνι, του πρίγκιπα του φάνηκε ξάφνου πως καρφώθηκε πάνω του το παράξενο, φλογερό βλέμμα δυο ματιών, μες απ' το πλήθος που τριγύρισε τους επιβάτες καθώς κατεβαίνανε απ' το τρένο. Κοίταξε πιο προσεκτικά μα δεν μπόρεσε να διακρίνει τίποτα. Φυσικά, του φάνηκε μονάχα· ωστόσο η αίσθηση εκείνη του άφησε μια δυσάρεστη εντύπωση. Άλλωστε και χωρίς αυτό ο πρίγκιπας ήταν κιόλας μελαγχολικός και σκεπτικός και φαινόταν πως κάτι τον απασχολούσε.

Ο αμαξάς τον έφερε σ' ένα ξενοδοχείο, λίγο παρακάτω απ' την οδό Λιτέιναγια. Το ξενοδοχείο δεν ήταν και πολύ της προκοπής. Ο πρίγκιπας πήρε δυο μικρά δωμάτια, σκοτεινά και κακοεπιπλωμένα· πλύθηκε, ντύθηκε, δε ζήτησε τίποτα και βγήκε βιαστικός σα να φοβόταν μην αργήσει ή μην τυχόν και δεν πετύχει κάποιον στο σπίτι.

Αν τον κοίταζε τώρα κανένας από κείνους που τον ξέρανε εδώ κι έξι μήνες στην Πετρούπολη, τότε που 'χε έρθει για πρώτη φορά, δεν αποκλείεται να 'λεγε πως το παρουσιαστικό του είχε αλλάξει πολύ στο καλύτερο. Είναι ζήτημα όμως αν ήταν σωστό κάτι τέτοιο. Μονάχα στα ρούχα του η αλλαγή ήταν πλήρης: όλο του το ντύσιμο ήταν διαφορετικό· φορούσε ένα κουστούμι ραμμένο στη Μόσχα από καλό ράφτη μα κι αυτό είχε ένα ελάττωμα: ήταν υπερβολικά της μόδας (όπως ράβουν πάντα οι ευσυνείδητοι ράφτες που δε διαθέτουν ωστόσο και πολύ γούστο) κι ακόμα ήταν ραμμένο για έναν άνθρωπο που δεν ενδιαφέρεται καθόλου για όλ' αυτά, έτσι που αν τον καλοκοίταζε κάποιος που να 'χε όρεξη να κοροϊδέψει, θα 'βρισκε κάτι να γελάσει. Μα μήπως τάχα είναι λίγες οι αιτίες που κάνουν τον άλλο να γελάει;

Ο πρίγκιπας πήρε έν' αμάξι και τράβηξε στα Πεσκή. Σ' έναν απ' τους δρόμους Ροζντέστβενσκαγια, βρήκε γρήγορα ένα μικρό ξύλινο σπιτάκι. Απόρησε σαν είδε πως το σπιτάκι αυτό ήταν όμορφο, καθαρούτσικο, πολύ νοικοκυρεμένο, είχε και κήπο με λουλούδια. Τα παράθυρα στο δρόμο ήταν ανοιχτά κι από μέσα ακουγόταν μια απότομη, ακατάπαυστη ομιλία, σχεδόν κραυγές, λες και κάποιος διάβαζε δυνατά ή έβγαζε λόγο· η φωνή διακοπτόταν πού και πού από κουδουνιστά γέλια. Ο πρίγκιπας μπήκε στην αυλή, ανέβηκε στο μικρό χαγιάτι και ζήτησε τον κύριο Λέμπεντεβ.

— Νάτος,— απάντησε η μαγείρισσα που 'χε ανοίξει την πόρτα· είχε ανασκουμπωμένα τα μανίκια της κι έδειξε με το δάχτυλο στο «σαλόνι». Αυτό το σαλόνι ήταν ταπετσαρισμένο με σκουρογάλαζο χαρτί και συγυρισμένο καθαρά, με μερικές αξιώσεις μάλιστα, δηλαδή μ' ένα στρογγυλό τραπέζι κι ένα ντιβάνι, μ' ένα μπρούντζινο ρολόι κάτω από μια γυάλα, μ' ένα στενό καθρέφτη στο μεσότοιχο και μ' έναν παμπάλαιο μικρό πολυέλαιο με μικρά κρύσταλλα, που κρεμόταν απ' το ταβάνι από μια μπρούντζινη αλυσίδα. Στη μέση της κάμαρας στεκόταν ο ίδιος ο κύριος Λέμπεντεβ, με την πλάτη γυρισμένη στον πρίγκιπα που έμπαινε· φόραγε το γιλέκο του μονάχα χωρίς το σακάκι (ήταν καλοκαίρι), και, χτυπώντας το στήθος του, ρητόρευε με πικρία. Ακροατές του είχε: ένα αγόρι κάπου δεκαπέντε χρονώ με αρκετά εύθυμο κι έξυπνο πρόσωπο μ' ένα βιβλίο στα χέρια, μια νέα κοπέλα καμιά εικοσαριά χρονών, ντυμένη στα μαύρα, που κράταγε ένα μωρό στα χέρια, ένα κοριτσάκι δεκατριών χρονών που φόραγε κι αυτό πένθος και γέλαγε με την καρδιά του ανοίγοντας διάπλατα το στόμα του και τέλος—ήταν κι ένας εξαιρετικά παράξενος ακροατής, ξαπλωμένος στο ντιβάνι: ένας νεαρός καμιά εικοσαριά χρονών, αρκετά όμορφος, μελαχρινός, με μακριά πυκνά μαλλιά και μεγάλα μαύρα μάτια κι ένα χνουδι που 'μοιαζε με φαβορίτες και γενάκι. Αυτός ο ακροατής φαίνεται πως διέκοπτε συχνά κι έφερνε αντιρρήσεις στο Λέμπεντεβ που ρητόρευε· πιθανότατα γι' αυτό

ακριβώς να γελούσε το άλλο κοινό.

— Λουκιάν Τιμοφέιτς, ε, Λουκιάν Τιμοφέιτς! Για δεσ που δεν ακούει! Μα για κοίτα λουπόν κατά δω! Ουφ, ανεπρόκοποι όλοι σας!

Κι η μαγειρίσσα έφυγε κουνώντας τα χέρια της κι έχοντας θυμώσει τόσο πολύ που έγινε κατακόκκινη.

Ο Λέμπεντεβ γύρισε και, βλέποντας τον πρίγκιπα, έμεινε για λίγο στη θέση του σα να τον είχε χτυπήσει κεραυνός, ύστερα όρμησε προς το μέρος του μ' ένα δουλικό χαμόγελο μα στο κατώφλι λες κι απόμεινε και πάλι σύξυλος, μόλο που, για να λέμε την αλήθεια, κατάφερε να προφέρει:

— Εκ-εκ-εκλαμπρότατε πρίγκηψ!

Ξάφνου όμως λες και δεν τα κατάφερνε ακόμα να καταλάβει τι τρέχει, ξαναγύρισε και, στα καλά καθούμενα, τα 'βαλε στην αρχή με την κοπέλα που φόραγε πένθος και κράταγε το μωρό στα χέρια, τόσο που εκείνη έγειρε προς τα πίσω από το ξαφνικό, αμέσως όμως, παρατώντας την, τα 'βαλε με το κοριτσάκι που 'χε κοντοσταθεί στο κατώφλι της μέσα κάμαρας κι εξακολουθούσε να χαμογελάει με τ' απομεινάρια απ' τα γέλια που 'χε κάνει λίγο πριν. Το κοριτσάκι δεν άντεξε στις φωνές του και το 'βαλε αμέσως στα πόδια φεύγοντας για την κουζίνα· ο Λέμπεντεβ άρχισε μάλιστα να χτυπάει τα πόδια του στο πάτωμα το κατόπι της για να την τρομάξει ακόμα περισσότερο, μα, συναντώντας το βλέμμα του πρίγκιπα που κοίταζε αμήχανα, πρόφερε επεξηγηματικά:

— Για μεγαλύτερο... σεβασμό χε-χε-χε!

— Δεν υπήρχε λόγος...— έκανε να πει ο πρίγκιπας.

— Αμέσως, αμέσως, αμέσως... σαν αστραπή!

Κι ο Λέμπεντεβ εξαφανίστηκε βιαστικά απ' την κάμαρα. Ο πρίγκιπας κοίταξε απορώντας την κοπέλα, τ' αγόρι και τον ξαπλωμένο στο ντιβάνι· όλοι τους γελούσαν. Άρχισε να γελάει κι ο πρίγκιπας.

— Πήγε να βάλει το φράκο του, — είπε τ' αγοράκι.

— Πόσο λυπάμαι που... — άρχισε να λέει ο πρίγκιπας, — και γω νόμιζα... πέστε μου, είναι...

— Νομίζετε πως είναι μεθυσμένος;— ακούστηκε η φωνή απ' το ντιβάνι. —Μήτε στο κέφι δεν έφτασε! Τρία τέσσερα ποτηράκια μονάχα, ε, πέντε το πολύ-πολύ — μα αυτό δε σημαίνει τίποτα, είναι τα καθημερινά του σκονάκια.

Ο πρίγκιπας έκανε να γυρίσει στη φωνή απ' το ντιβάνι, άρχισε όμως να μιλάει η κοπέλα που με την πιο ειλικρινή έκφραση στο χαριτωμένο της πρόσωπο, είπε:

— Το πρωί δεν πίνει ποτέ του πολύ· αν ήρθατε να τον δείτε για καμιά δουλειά, να του μιλήσετε τώρ' αμέσως. Είναι η καλύτερη ώρα. Μονάχα σαν γυρνάει το βράδυ είναι μεθυσμένος· μα και πάλι τις περισσότερες φορές βάζει τα κλάματα σα νυχτώνει και μας διαβάζει δυνατά απ' την Αγία Γραφή γιατί η μητερούλα μας είναι πέντε βδομάδες που 'χει πεθάνει.

— Το 'σκασε γιατί του ήταν σίγουρα δύσκολο να σας απαντήσει, — γέλασε ο νεαρός απ' το ντιβάνι. —Βάζω στοίχημα πως τώρα ίσα-ίσα σκέφτεται πώς να σας τη φέρει και να σας ξεγελάσει.

— Πέντε βδομάδες μονάχα! Πέντε βδομάδες μονάχα!— έκα νε ο Λέμπεντεβ γυρίζοντας ντυμένος με το φράκο του, ανοιγοκλεί νοντας τα μάτια και βγάζοντας το μαντίλι για να σκουπίσει τα δάκρυα: — Ορφανά!

— Μα τι σας ήρθε και βάλατε αυτό το τρύπιο!— είπε η κοπέλα. — Αφού εδώ πίσω απ' την πόρτα κρέμεται τ' ολοκαίνουργιο φράκο σας, δεν το 'δατε;

— Εσύ να σωπαίνεις, ακρίδα!— της έβαλε μια φωνή ο Λέμπεντεβ. — Να προσέχεις πώς μιλάς!— έκανε να χτυπήσει τα πόδια του στο πάτωμα. Αυτή τη φορά όμως η κοπέλα έβαλε τα γέλια.

— Τι με φοβερίζετε, εγώ δεν είμαι η Τάνια, δε θα το βάλω στα πόδια. Άμα κάνετε έτσι όμως, μπορεί να ξυπνήσετε τη Λιούμποτσκα, μπορεί να το πιάσουν σπασμοί το παιδί... Τι φωνάζετε έτσι!

— Α, πα-πα-πα! Κακό σπυρί στη γλώσσα σου!— τρόμαξε ξάφνου φοβερά ο Λέμπεντεβ και, ορμώντας στο μωρό που κοιμόταν στα χέρια της κόρης του, έκανε πολλές φορές από πάνω του το σημείο του σταυρού. — Ο Θεός να το φυλάει, ο Θεός να το 'χει καλά! Είναι το μωρό μου, η κόρη μου η Λιουμπόβ, — γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα, — και γεννήθηκε εκ νομιμοτάτου γάμου, απ' την προσφάτως αποθανούσα Ελένα, τη σύζυγό μου, που πέθανε στη γέννα. Κι αυτό το δεσποινίδιον, είναι η κόρη μου η Βέρα, βαρυπενθούσα... Κι αυτός, αυτός, ω, αυτός...

— Τι, σου κόπηκε η λαλιά; — φώναξε ο νεαρός: — Συνέχισε λοιπόν, μη σαστίζεις.

— Εκλαμπρότατε!— ξεφώνισε ξάφνου με κάποια θέρμη ο Λέμπεντεβ: — Σας έτυχε να διαβάσετε στις εφημερίδες για το φόνο της οικογενείας Ζεμάριν;

— Διάβασα, — είπε ο πρίγκιπας αρκετά απορημένος.

— Ε, λοιπόν, αυτός εδώ είναι ο γνήσιος δολοφόνος της οικογενείας Ζεμάριν αυτός είναι— αυτοπροσώπως!

— Τι θέλετε να πείτε; — έκανε ο πρίγκιπας.

— Δηλαδή, μιλώντας αλληγορικώς, ο μέλλον δεύτερος δολοφόνος της μελλούσης δευτέρας οικογενείας Ζεμάριν, αν ποτέ υπάρξει τοιαύτη. Αυτό ακριβώς ετοιμάζεται να γίνει...

Όλοι γελάσανε. Του πρίγκιπα του πέρασε η σκέψη πως ο Λέμπεντεβ ίσως και να χασομεράει πραγματικά και να τα λέει όλ' αυτά τ' αλλοπρόσαλλα μόνο και μόνο επειδή προαισθάνεται τις ερωτήσεις του, δεν ξέρει τι απάντηση να δώσει και πάει να κερδίσει χρόνο.

— Στασιάζει! Συνωμοτεί!— φώναξε ο Λέμπεντεβ, λες και δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί. — Όχι, πέστε μου λοιπόν, μπορώ ποτέ εγώ, έχω ποτέ το δικαίωμα έναν τέτοιο βλάσφημο, που μπορεί να τον πει κανείς άσωτο και τέρας, να τον αναγνωρίσω για ανιψιό μου, να πω πως είναι ο μονάκριβος υιός της μακαρίτισσας της αδερφής μου, της Ανίσιας;

— Μα πάψε πια, μεθυσμένη άνθρωπε! Το πιστεύετε τάχα, πρίγκηψ, του κάπνισε τώρα ν' ασχοληθεί με τη δικηγορία, παρίσταται στα δικαστήρια· το 'ριξε στη ρητορεία και όλη την ώρα μιλάει με τα παιδιά εδώ στο σπίτι με επίσημο ύφος. Εδώ και πέντε μέρες μίλησε μπροστά στο Ειρηνοδικείο. Και ποιον λέτε πως ανέλαβε να υπερασπίσει; Όχι τη γριά που τον ικέτευε, τον παρακαλούσε και που ο παλιάνθρωπος ο τοκογλύφος τής λήστεψε πεντακόσια ρούβλια, ιδιοποιήθηκε όλη την περιουσία

της, μα αυτόν τον ίδιο τον τοκογλύφο, κάποιον Ζάιντλερ, έναν Οβριό, επειδή υποσχέθηκε να του δώσει πενήντα ρούβλια...

— Πενήντα ρούβλια αν κερδίσω και μονάχα πέντε αν χάσω, — εξήγησε ξαφνικά ο Λέμπεντεβ μ' εντελώς αλλιώτικη φωνή απ' ό,τι μιλάγε ως τα τότε, σα να μην ήταν ο ίδιος που φώναζε λίγο πριν.

— Ε, τα 'κανε θάλασσα φυσικά, δεν έχουν πέραση τώρα πια οι παλιές μέθοδοι, τον πήραν στο ψιλό. Αυτός όμως έμεινε τρο μερά ευχαριστημένος με τον εαυτό του. Θυμηθείτε, λέει, αδέκα στοι κύριοι δικασταί, ότι ένας αξιολύπητος γέρων, παράλυτος, αποζών εκ του τιμίου μόχθου του, αποστερείται και του τελευταί ου τεμαχίου άρτου· θυμηθείτε τας σοφάς ρήσεις του νομοθέτου: «Ας βασιλεύσει το έλεος εις τα δικαστήρια». Και — το πιστεύετε τάχα; — κάθε πρωί μας ξαναλέει εδώ αυτή την αγόρευσή του, λέξη προς λέξη, όπως την είπε και κει πέρα· πέμπτη φορά σήμερα· λίγο πριν έρθετε αυτά μας έλεγε, τόσο πολύ του άρεσε. Καμαρώνει και λιώνει από αυτοθαυμασμό. Κι έχει σκοπό να υπερασπίσει και κάποιον άλλον ακόμα. Είστε, αν δεν κάνω λάθος, ο πρίγκηψ Μίσκιν; Ο Κόλια μου 'λεγε πως δε συνάντησε ακόμα πιο έξυπνον στον κόσμο από σας...

— Κι ούτε υπάρχει! Ούτε υπάρχει! Πιο έξυπνος στον κόσμο δεν υπάρχει! — βρήκε αμέσως την ευκαιρία να πει το λογάκι του ο Λέμπεντεβ.

— Ε, αυτός εδώ λέει ψέματα. Ο ένας σάς αγαπάει κι ο άλλος πάει να σας φανεί ευχάριστος, εγώ όμως δεν το 'χω καθόλου σκοπό να σας κολακέψω, αυτό να το ξέρετε. Όπως και να 'ναι όμως, έχετε τον κοινό νου. Κρίνετέ μας λοιπόν εμάς τους δυο, εμένα κι αυτόν. Λοιπόν, θέλεις να μας κρίνει ο πρίγκιπας; — γύρισε κι είπε στο θείο του. — Χαίρομαι μάλιστα, πρίγκηψ, που ήρθατε πάνω στην ώρα.

— Θέλω! — φώναξε αποφασιστικά ο Λέμπεντεβ κι άθελά του γύρισε και κοίταξε το κοινό που άρχισε και πάλι να μαζεύεται γύρω του.

— Μα τι έχετε λοιπόν εσείς οι δυο; — πρόφερε ο πρίγκιπας μ' ένα μορφασμό.

Του πονούσε πραγματικά το κεφάλι κι εξάλλου βεβαιωνόταν όλο και περισσότερο πως ο Λέμπεντεβ πάει να τον ξεγελάσει κι είναι ευχαριστημένος που αναβάλλεται η υπόθεση.

— Ιδού πώς έχει η υπόθεσις. Είμαι ανιψιός του, σ' αυτό δεν είπε ψέματα, αν και ψεύδεται συνεχώς. Δεν τέλειωσα τις σπουδές μου, θέλω όμως να τις τελειώσω και θα επιμείνω στο σκοπό μου γιατί εγώ έχω χαρακτήρα. Και σ' αναμεταξύ, για να μην πεθά νω της πείνας, πιάνω μια δουλειά με εικοσπέντε ρούβλια στους σιδηροδρόμους. Ομολογώ εξάλλου πως μ' έχει βοηθήσει κιόλας δυο τρεις φορές. Είχα είκοσι ρούβλια και τά 'χασα στα χαρτιά! Δε θα το πιστεύατε, πρίγκηψ, κι όμως στάθηκα τόσο πρόστυχος, τόσο τιποτένιος, που τα 'χασα στα χαρτιά!

— Σ' έναν κανάγια, σ' έναν κανάγια που όμως δεν έπρεπε καν να τον πληρώσει, — φώναξε ο Λέμπεντεβ.

— Ναι, σ' έναν κανάγια που έπρεπε όμως να τον πληρώσω, — συνέχισε ο νέος. — Όσο για το πως είναι κανάγιας, αυτό το βεβαιώνω και γω κι όχι μονάχα επειδή σου τις έβρεξε για τα καλά. Πρόκειται, πρίγκηψ, για έναν αξιωματικό που τον διώξαν απ' το στρατό, έναν απόστρατο ανθυπολοχαγό απ' την πρώην παρέα του Ραγκόζιν που παραδίδει μαθήματα μποξ. Όλοι τους τώρα τριγυρνάνε δω και κει από τότε που τους έδιωξε ο Ραγκόζιν. Όμως, το χειρότερο απ' όλα είναι που ήξερα τι μέρος λόγου ήταν, ήξερα πως ήταν ένας κανάγιας, παλιάνθρωπος και χαρτοκλέφτης, κι όμως, παρ' όλ' αυτά, έκατσα να παίξω μαζί του και βάζοντας μίζα το τελευταίο μου ρούβλι (παίζαμε πλακάκια) σκεφτόμουν μέσα μου: αν χάσω, θα πάω στο θείο Λουκιάν, θα του φιλήσω το χέρι και δε

θα μου αρνηθεί. Αυτό πια ήταν πρόστιχο, μονάχα ένας εξευτελισμένος θα 'κανε κάτι τέτοιο! Αυτό πια είναι συνειδητή παλιανθρωπιά!

— Μάλιστα, αυτό πια είναι συνειδητή παλιανθρωπιά!— επανέλαβε ο Λέμπεντεβ.

— Μα μη θριαμβεύεις λοιπόν, περίμενε ακόμα, —φώναξε προσβλημένος ο ανιψιός: — Ευκαιρία βρήκε να χαρεί. Ήρθα εδώ στο σπίτι του, πρίγκηψ, και του τα ομολόγησα όλα· φέρθηκα ευγενικά, δε χαρίστηκα στον εαυτό μου, έβρισα μπροστά του τον εαυτό μου· όσο χειρότερα μπορούσα, όλοι εδώ είναι μάρτυρες. Για να πάρω κείνη τη θέση στους σιδηροδρόμους, μου είναι το δίχως άλλο ανάγκη να σουλουπωθώ μια στάλα γιατί όλα μου τα ρούχα έχουν γίνει κουρέλια. Να, κοιτάξτε τα παπούτσια μου. Είναι αδύνατο να παρουσιαστώ έτσι όπως είμαι στην υπηρεσία, κι αν δεν παρουσιαστώ στην ταχθείσα προθεσμία, θα πάρει άλλος τη θέση μου και τότε εγώ θα μείνω και πάλι ρέστος κι ένας Θεός ξέρει πότε θα τα καταφέρω να βρω άλλη θέση. Τώρα του γυρεύω δεκαπέντε ρούβλια όλα-όλα και δίνω την υπόσχεση πως ποτέ μου πια δε θα του ζητήσω άλλα κι επιπλέον, στο διάστημα των τριών πρώτων μηνών, θα του ξεπληρώσω όλο το χρέος ίσαμε το τελευταίο καπίκι. Εγώ το λόγο μου θα τον κρατήσω! Μπορώ και την περνάω μήνες ολάκερους με ψωμί και κβας, γιατί εγώ έχω χαρακτήρα. Για τρεις μήνες θα πάρω εβδομήντα πέντε ρούβλια. Μαζί με τα προηγούμενα θα του χρωστάω όλα-όλα τριάντα πέντε ρούβλια, ώστε θα μπορέσω να τον πληρώσω. Ε, ας βάλει όσο τόκο θέλει, που να πάρει ο διάολος! Τι δηλαδή, δε με ξέρει τάχα; Ρωτείστε τον, πρίγκηψ· παλιότερα, όταν με βοηθούσε, του τα πλήρωνα, ναι ή όχι; Γιατί λοιπόν δε θέλει τώρα να μου δώσει; Θύμωσε επειδή πλήρωσα εκείνο τον ανθυπολοχαγό· άλλη αιτία δεν υπάρχει! Να τι άνθρωπος είναι: μήτε κείνος τρώει μήτε του άλλου δίνει!

— Και δε λέει να το κουνήσει! —φώναξε ο Λέμπεντεβ. — Ξαπλώθηκε δω πέρα και δε λέει να το κουνήσει.

— Σου το είπα από μιας αρχής. Δε θα φύγω πριν μου δώσεις. Σα να μου φαίνεται πως χαμογελάτε, πρίγκηψ. Βρίσκετε πως έχω άδικο;

— Δε χαμογελάω· κατά τη γνώμη μου όμως έχετε πραγματικά ως ένα σημείο άδικο, — απάντησε απρόθυμα ο πρίγκιπας.

— Μα γιατί δεν το λέτε ανοιχτά πως δεν έχω καθόλου δίκιο; Μην τα μασάτε. Τι σημαίνει αυτό το «ως ένα σημείο»!

— Αφού το θέλετε, δεν έχετε καθόλου δίκιο.

— Αφού το θέλω! Αστείο, μα το ναι. Μα είναι δυνατό να νομίζετε πως δεν το καταλαβαίνω και μόνος μου πως ο τρόπος που φέρνομαι είναι αρκετά συζητήσιμος; Μια και τα χρήματα είναι δικά του ό,τι θέλει κάνει κι απ' τη δική μου τη μεριά αυτό καταντάει κάτι σαν εκβιασμός. Εσείς όμως, πρίγκηψ... δεν την ξέρετε τη ζωή. Αν δεν τους δώσεις κάνα δυο μαθήματα, δε θα δεις προκοπή. Πρέπει να τους διδάξει κανείς. Κι εξάλλου έχω καθαρή τη συνείδησή μου· δε θα τον ζημιώσω σε τίποτα, θα του τα επιστρέψω με τόκο. Ακόμα, έχει πάρει και την ηθική του ικανοποίηση: είδε την ταπείνωσή μου. Τι άλλο θέλει λοιπόν; Τι θ' αξίζει λοιπόν σαν άνθρωπος, αν δε φέρνει όφελος σε κανέναν; Μα για σκεφτείτε, κι αυτός ο ίδιος τι κάνει; Ρωτείστε τον πώς ξεγελάει τους άλλους; Πώς το 'φτιαξε αυτό το σπίτι; Κόβω το κεφάλι μου αν δε σας έχει κιόλας κοροϊδέψει κι αν δεν το 'χει κιόλας σκεφτεί πώς να σας τη σκάσει πάλι! Χαμογελάτε; Δε με πιστεύετε;

— Νομίζω πως όλ' αυτά δεν έχουν και τόση σχέση με την υπόθεσή σας!— παρατήρησε ο πρίγκιπας.

— Είναι τρίτη μέρα τώρα που μένω ξαπλωμένος δω πέρα, και τι δεν έχω δει!— φώναζε ο νεαρός

χωρίς να τον προσέξει. —Φανταστείτε πως αυτόν εκεί τον άγγελο, αυτή την κοπέλα που είναι τώρα ορφανή, την ξαδέρφη μου, την κόρη του, την υποπτεύεται και κάθε νύχτα ψάχνει μήπως έμπασε μέσα κανένα φίλο της! Έρχεται κρυφά εδώ μέσα που είμαι, ψάχνει και κάτω απ' το ντιβάνι μου ακόμα· του στρίψαν απ' την πολλή καχυποψία· σε κάθε γωνία βλέπει κλέφτες. Όλη τη νύχτα πετάγεται απάνω κάθε λίγο και λιγάκι· μια κοιτάει τα παράθυρα αν είναι καλά κλεισμένα, μια δοκιμάζει τις πόρτες κοιτάει και μες στη σόμπα, ακόμα κι αυτό, κάθε νύχτα έξι-εφτά φορές. Στο δικαστήριο υπε ρασπίζει τους λωποδύτες κι ο ίδιος σηκώνεται τη νύχτα δυο και τρεις φορές να προσευχηθεί, να, εδώ στη σάλα, πέφτει στα γόνατα, χτυπάει το κούτελό του μισή ώρα συνέχεια και για ποιον δεν προσεύχεται και τι δε λέει μέσα στο μεθύσι του! Ως και υπέρ αναπαύσεως της ψυχής της κόμισσας Ντυμπαρύ προσευχήθηκε, τ' άκουσα με τ' αυτιά μου, τον άκουσε κι ο Κόλια· δεν του 'χει μείνει κουκούτσι μυαλό!

— Βλέπετε, ακούτε πώς μ' εξευτελίζει, πρίγκηψ! — φώναξε κοκκινίζοντας ο Λέμπεντεβ που είχε γίνει πραγματικά έξω φρενών.

— Δεν ξέρει όμως πως εγώ, ο μέθυσος κι ο αισχρός, ο ληστής κι ο εκμεταλλευτής θα πρέπει κάτι ν' αξίζω αφού αυτόν εδώ το χάχα, όταν ήταν ακόμα μωρό, τον φάσκωνα και τον έπλενα στη σκάφη και στο σπίτι της πάμπτωχης αδερφής μου, της Ανίσιας, που 'χε χηρέψει, εγώ, το ίδιο πάμπτωχος σαν και κείνην, νύχτες ολάκερες καθόμουν ξάγρυπνος και τους φρόντιζα και τους δυο στην αρρώστια τους, απ' του θυρωρού από κάτω πήγαινα κι έκλεβα ξύλα για τη φωτιά, του τραγούδαγα νανουρίσματα, του 'κανα στράκες με τα δάχτυλά μου, με άδεια την κοιλιά όλ' αυτά, κι αφού τον ντάντευπα και τον ανάστησα, να τος τώρα που κάθεσαι και με κοροϊδεύει! Και τι σε νοιάζει εσένα αν έτυχε καμιά φορά κι έκανα το σταυρό μου υπέρ αναπαύσεως της κόμισσας Ντυμπαρύ; Εγώ, πρίγκηψ, εδώ και τρεις μέρες, διάβασα για πρώτη φορά τη βιογραφία της στο λεξικό. Ξέρεις εσύ τι ήταν αυτή η Ντυμπαρύ; Λέγε, το ξέρεις, ή όχι;

— Άλλο πάλι τούτο! Μονάχα εσύ τα ξέρεις όλα; — μουρ μούρισε κοροϊδευτικά, πολύ απρόθυμα όμως ο νεαρός.

— Ήταν μια κόμισσα που βγαίνοντας απ' την ντροπή και το αίσχος διεύθυνε τα πάντα στη θέση της βασίλισσας και μια μεγάλη αυτοκρατορίσα της έγραψε ιδιοχείρως και την είπε «ma cousine» (ξαδέρφη μου). Ο καρδινάλιος, ο νούντσιος του Πάπα, προσφέρθηκε μοναχός του να της φορέσει στα γυμνά της ποδαράκια τις μεταξωτές καλτσίτσες της στο λεβέ-ντυ-ρουά (ξέρεις τι πράμα ήταν αυτό το λεβέ-ντυ-ρουά;) και το θεώρησε μάλιστα τιμή του — αυτό το υψηλό και αγιότατο πρόσωπο! Το ξέρεις αυτό; Απ' τα μούτρα σου βλέπω πως δεν το ξέρεις! Λοιπόν, και πώς πέθανε; Απάντησε σαν ξέρεις!

— Παράτα με! Με παρασκότισες!

— Να πώς πέθανε: Ύστερα από τόσες τιμές, αυτή την παντοδύναμη την έσυρε στη γκιλοτίνα ο δήμιος Σαμψών, χωρίς να φταίει σε τίποτα, για να σπάσουν κέφι τα παλιογύναια του Παρισιού, κι αυτή απ' τον τρόπο της δεν καταλάβαινε τι της γινόταν. Βλέπει που την πιάνει απ' το λαιμό και τη σπρώχνει να σκύψει κάτω απ' το λεπίδι και τη σκουντάει με κλοτσές — οι άλλοι από κάτω γελάνε — κι άρχισε να φωνάζει: «Encore un moment, monsieur le bourreau, encore un moment!» Που σημαίνει: «ακόμα μια στιγμούλα, κύριε δήμιε, μια στιγμούλα μονάχα!» και να γι' αυτή τη στιγμούλα ίσως να τη συγχωρέσει ο Θεός, γιατί είναι αδύνατο να φανταστεί κανείς μεγαλύτερη misère της ανθρώπινης ψυχής. Ξέρεις τι σημαίνει η λέξη μιζέρ; ε, λοιπόν χειρότερη απ' αυτή τη μιζέρ δεν υπάρχει. Σαν τη διάβασα αυτή την κραυγή της κόμισσας, γι' αυτή τη στιγμούλα, η καρδιά μου σφάχτηκε λες και την άρπαξε κάποιος με μασιά. Και τι σε κόφτει εσένα, σκουλήκι, που εγώ πέφτοντας τη νύχτα για ύπνο τη θυμήθηκα τη μεγάλη αμαρτωλή και τη μνημόνεψα στην προσευχή μου; Μα ίσως-ίσως να τη μνημόνεψα μόνο και μόνο γιατί απ' τα τότε δε βρέθηκε κανένας να κάνει

ένα σταυρό γι' αυτήν, μήτε που το σκέφτηκε καν. Κι ίσως να της δώσει χαρά εκεί στον άλλο κόσμο σα θα νιώσει πως βρέθηκε ένας αμαρτωλός σαν και κείνη που προσευχήθηκε και γι' αυτήν έστω και μια φορά μονάχα εδώ κάτω στη γη. Τι γελάς; Δεν πιστεύεις, αθεϊστή; Και τι ξέρεις εσύ; Μα και πάλι ψέματα είπες αφού λες πως με κρυφάκουσες· δεν προσευχήθηκα μονάχα για την κόμισσα Ντυμπαρύ· είπα: «ανάπαυσον, Κύριε, την ψυχή της μεγάλης αμαρτωλής, της κομίσσης Ντυμπαρύ και όλων των ομοίων της», κι αυτό πια είναι εντελώς διαφορετικό· γιατί είναι πολλές οι μεγάλες τέτοιες αμαρτωλές, παραδείγματα μεταστροφής της τύχης, που υπόφεραν πολλά και που τώρα βασανίζονται εκεί πέρα και στενάζουν και περιμένουν· μα εγώ και για σένα, και για τους όμοιούς σου, τους αναιδείς και τους υβριστές, προσευχήθηκα την ίδια κείνη νύχτα — μια και το 'κανες δουλειά σου να κρυφακούς τι λέω στις προσευχές μου...

— Ε, αρκετά, φτάνει, προσευχήσου για όποιον θέλεις, μπα που να πάρει ο διάολος, μας πήρες τ' αυτιά με τις φωνές σου!— τον έκοψε φουρκισμένος ο ανιψιός. — Είναι πολυδιαβασμένος ο κύριος, δεν το ξέρατε, πρίγκηψ; — πρόστεσε με κάποιο βιασμένο χαμόγελο. — Όλο κάτι τέτοια βιβλία και απομνημονεύματα διαβάζει τώρα.

— Ο θεός σας, όπως και να 'ναι, έχει καρδιά, — παρατήρησε απρόθυμα ο πρίγκιπας. Άρχιζε και τον σιχαινόταν πολύ αυτόν το νεαρό.

— Άντε-άντε, έχει γούστο να τον φορτώσετε τώρα και με παινέματα! Τον βλέπετε, έφερε κιάλας το χέρι του στην καρδιά και σούφρωσε τα χείλια από συγκίνηση, γλυκάθηκε αμέσως ο κύριος. Δε λέω, μπορεί να 'χει καρδιά μα είναι κατεργάρης, αυτό είναι το κακό. Επιπλέον, είναι και μεθυσμένος, έχει ξεβιδωθεί ολάκερος, όπως και κάθε άνθρωπος που μεθάει αρκετά χρόνια συνέχεια — γι' αυτό σκούριασαν όλα του και τρίζουν. Τα παιδιά μπορώ να πω πως τ' αγαπάει, τη μακαρίτισσα τη θεία τη σεβόταν... Και μένα επίσης μ' αγαπάει και στη διαθήκη του, μα το Θεό, κάτι θα μου 'χει αφήσει.

— Τίποτα δε θα σ' αφήσω!— φώναξε φουρκισμένος ο Λέμπεντεβ.

— Ακούστε, Λέμπεντεβ,— είπε σταθερά ο πρίγκιπας, γυρίζοντας την πλάτη στο νεαρό, — το ξέρω από πείρα πως είστε άνθρωπος σοβαρός όταν το θελήσετε... Τώρα είμαι πολύ βιαστικός κι αν εσείς... Με συγχωρείτε, πώς είναι τ' όνομα και το πατρώνυμό σας, ξέχασα.

— Τι-τι-Τιμοφεί.

— Και;

— Λουκιάνοβιτς.

— Ψέματα είπες!— φώναξε ο ανιψιός. — Και δω ακόμα λες ψέματα; Πρίγκηψ, δεν το λένε καθόλου Τιμοφεί Λουκιάνοβιτς μα Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς! Όχι, πες μου, γιατί είπες ψέματα; Μα το ίδιο δεν είναι— τι Λουκιάν, τι Τιμοφεί,— και τι τον νοιάζουν τον πρίγκιπα όλ' αυτά; Μόνο και μόνο από συνήθεια λέει ψέματα, σας βεβαιώ!

— Είναι ποτέ δυνατόν; — ρώτησε ανυπόμονα ο πρίγκιπας.

— Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς... πράγματι, — συμφώνησε και τα 'χασε ο Λέμπεντεβ, χαμηλώνοντας υποταχτικά τα μάτια και ξαναβάζοντας το χέρι στην καρδιά.

— Μα γιατί όλ' αυτά; Αχ, Θεέ μου!

— Από αυτοταπείνωση,— ψιθύρισε ο Λέμπεντεβ σκύβοντας όλο και περισσότερο το κεφάλι.

— Εχ, πού τη βλέπετε εδώ την αυτοταπείνωση! Αν ήξερα μονάχα πού θα μπορούσα να βρω τον Κόλια! — είπε ο πρίγκιπας κι έκανε να σηκωθεί να φύγει.

— Εγώ θα σας πω πού είναι ο Κόλια, — μπήκε πάλι στη μέση ο νεαρός.

— Μη, μη, μη! — αναπήδησε και ταραχτήκε ο Λέμπεντεβ.

— Ο Κόλια κοιμήθηκε εδώ τη νύχτα, το πρωί όμως πήγε να βρει τον πατέρα του, τον οποίον εσείς, πρίγκιψη, ένας Θεός ξέρει γιατί, φροντίσατε να τον βγάλετε απ' το «παράρτημα». Ο στρατηγός, χτες ακόμα είχε υποσχεθεί να 'ρθει εδώ να περάσει τη νύχτα του, δε φάνηκε όμως. Το πιθανότερο απ' όλα, είναι πως διανυκτέρευσε στο ξενοδοχείο *Η Ζυγαριά*: είναι δυο βήματα από δω. Ο Κόλια λοιπόν, ή εκεί θα 'ναι ή στο Παυλόβσκ, στους Επάντσιν. Είχε λεφτά κι από χτες ακόμα σχεδίαζε να πάει. Ώστε λοιπόν ή στη *Ζυγαριά* ή στο Παυλόβσκ.

— Στο Παυλόβσκ, στο Παυλόβσκ!... Και μεις, εδώ στον κηπάκο και... καφεδάκι!

Κι ο Λέμπεντεβ τράβηξε τον πρίγκιπα απ' το χέρι. Βγήκαν απ' την κάμαρα, περάσανε μια μικρή αυλή και μπήκαν απ' το πορτάκι ενός ξύλινου φράχτη. Πραγματικά, ο πρίγκιπας βρέθηκε σ' έναν πολύ μικρό κι όμορφο κηπάκο όπου, με τον καλό καιρό που έκανε, είχαν πρασινίσει όλα τα δέντρα. Ο Λέμπεντεβ έβαλε τον πρίγκιπα να κάτσει σ' έναν ξύλινο πάγκο, μπροστά σ' ένα πράσινο τραπέζι που τα πόδια του ήταν μπηγμένα στο χώμα κι έκατσε κι ο ίδιος απέναντί του. Σ' ένα λεπτό φέρανε πράγματι και τον καφέ. Ο πρίγκιπας δεν είπε όχι. Ο Λέμπεντεβ εξακολουθούσε να τον κοιτάει δουλικά κι άπληστα.

— Δεν το 'ξερα πως έχετε μια τέτοια ιδιοχτησία, — είπε ο πρίγκιπας με ύφος ανθρώπου που σκέφτεται εντελώς άλλα πράματα.

— Ορ-ορφανά, — είπε και σα να μαζεύτηκε ο Λέμπεντεβ· σταμάτησε όμως. Ο πρίγκιπας κοίταζε αφηρημένα μπροστά του και φυσικά είχε ξεχάσει την ερώτησή του. Πέρασε άλλο ένα λεπτό σχεδόν· ο Λέμπεντεβ κοίταζε εξεταστικά τον πρίγκιπα και περιμένε.

— Λοιπόν; — είπε ο πρίγκιπας σα να ξύπνησε.— Αχ, ναι! Μα το ξέρετε πολύ καλά, Λέμπεντεβ, περί τίνος πρόκειται: ήρθα ύστερ' απ' το γράμμα σας. Λοιπόν; Σας ακούω.

Ο Λέμπεντεβ τα 'χασε, κάτι θέλησε να πει, μα το μόνο που κατάφερε ήταν να βγάλει μια άναρθρη φωνή. Ο πρίγκιπας περίμενε λιγάκι και χαμογέλασε θλιμμένα.

— Αν δεν κάνω λάθος, σας καταλαβαίνω πολύ καλά, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς· σίγουρα δε με περιμένατε. Νομίζατε πως δε θα ξεκινούσα απ' τη μακρινή μου επαρχία αμέσως, με την πρώτη σας ειδοποίηση, και μου γράψατε μόνο και μόνο για να 'χετε καθαρή τη συνείδησή σας. Να όμως που ήρθα. Ε, φτάνει πια, μην πάτε να με κοροϊδέψετε. Αρκετά δουλέψατε σε δυο κυρίους. Ο Ραγκόζιν είν' εδώ—τρεις βδομάδες τώρα· όλα τα ξέρω. Προφτάσατε να του την πουλήσετε όπως και τότε ή όχι; Πέστε μου την αλήθεια.

— Μόνος του το 'μαθε, το τέρας, μόνος του.

— Μην τον βρίζετε· φυσικά, σας φέρθηκε άσκημα...

— Μ' έσπασε στο ξύλο, με σκότωσε!— βρήκε την ευκαιρία να πει με τρομερή θέρμη ο Λέμπεντεβ.
— Και στη Μόσχα καταμεσής του δρόμου, έβαλε ένα λαγωνικό και με κυνηγούσε. Μια σκύλα φοβερή και τρομερή.

— Με παίρνετε για μικρό παιδί, Λέμπεντεβ. Πέστε μου· πραγματικά τον παράτησε τώρα, στη Μόσχα;

— Πραγματικά, πραγματικά, πάλι κάτω απ' το στεφάνι τού το 'σκασε. Εκείνος πια μέτραγε τα δευτερόλεπτα και κείνη πήρε το τρένο κι έφτασε δω πέρα στην Πετρούπολη κι ήρθε κατευθείαν σε μένα: «Σώσε με, φύλαξέ με, Λουκιάν, και μη λες τίποτα στον πρίγκιπα»... Αυτή, πρίγκηψ, σας φοβάται πιο πολύ κι από κείνον κι αυτό είναι πια... μεγάλο μυστήριο!

Κι ο Λέμπεντεβ ακούμπησε πονηρά το δάχτυλό του στο μέτωπο.

— Και τώρα τους τα ξαναφτιάξατε;

— Εκλαμπρότατε πρίγκηψ, πώς μπορούσα... πώς μπορούσα να το αποτρέψω!

— Καλά, φτάνει, θα τα μάθω όλα μόνος μου. Πέστε μου μονάχα: πού είναι τώρα αυτή; Στο σπίτι του;

— Ω, όχι! Α, πα-πα! Ζει ακόμα χώρια· εγώ, λέει, είμαι ελεύθερη, και, ξέρετε, πρίγκηψ, επιμένει πολύ σ' αυτό· εγώ, λέει, είμαι απολύτως ελεύθερη! Είναι ακόμα στην Παλιά Πετρούπολη, μένει στο σπίτι της γυναικαδέλφης μου, όπως σας το 'γραψα.

— Και τώρα εκεί είναι;

— Εκεί, αν δεν πήγε στο Παυλόβσκ, γιατί καλοσύνεψε τόσο ο καιρός, στη βίλα της Ντάριας Αλεξέγιεβνας. Εγώ, λέει, είμαι απολύτως ελεύθερη· μόλις χτες ακόμα καυχιόταν κι έλεγε πολλά για την ελευθερία της στο Νικόλα Αρνταλιόνιτς. Κακό σημάδι!

Κι ο Λέμπεντεβ έκανε ένα μορφασμό γέλιου.

— Ο Κόλια πάει και τη βλέπει συχνά;

— Ελαφρόμυαλος, ακατανόητος και καθόλου εχέμυθος.

— Έχετε καιρό να πάτε κει;

— Κάθε μέρα, κάθε μέρα.

— Ήσαστε λοιπόν και χτες;

— Ο-όχι, απ' αντίπροχτες.

— Τι κρίμα που έχετε πιει κανένα δυο ποτηράκια, Λέμπεντεβ! Αλλιώς κάτι θα σας ρωτούσα.

— Α, πα-πα-πα! Ούτε καν στο κέφι! Ο Λέμπεντεβ τεντώθηκε ολόκληρος.

— Πέστε μου, πώς την αφήσατε;

— Α-αναζητητική...

— Αναζητητική;

— Σα να ψάχνει όλη την ώρα για κάτι, λες και κάτι έχει χάσει. Όσο για τον αναμενόμενο γάμο, ακόμα και η σκέψη του της είναι σιχαμερή και το θεωρεί προσβολή της αν της κάνεις λόγο. Όσο γι' αυτόν, τον σκέφτεται σαν τσόφλι, τίποτα περισσό τερο, δηλαδή, για να λέω την αλήθεια, σαν κάτι περισσότερο γιατί τον σκέφτεται με τρόμο και με φρίκη, ακόμα και να της μιλάνε γι' αυτόν τ' απαγορεύει και βλέπονται μόνο και μόνο γιατί δεν μπορεί να γίνει αλλιώς... κι αυτός το νιώθει πολύ καλά! Μα δε γίνεται αλλιώς! Είναι ανήσυχη, ειρωνική, διφορούμενη, επιθετική...

— Διφορούμενη, κι επιθετική;

— Επιθετική· γιατί παραλίγο να μ' αρπάξει τις προάλλες απ' τα μαλλιά εξαιτίας μιας κουβέντας. Άρχισα να τη νουθετώ με την Αποκάλυψη.

— Πώς έτσι; — ρώτησε ο πρίγκιπας νομίζοντας πως δεν άκουσε καλά.

— Με την ανάγνωση της Αποκαλύψεως. Είναι κυρία με φαντασία ανήσυχη, χε-χε! Κι επιπλέον έβγαλα το συμπέρασμα πως έχει μεγάλη έφεση για τα σοβαρά θέματα, έστω και για τα πιο άσχετα. Της αρέσει, της αρέσει, και μάλιστα το θεωρεί για ιδιαίτερη εκτίμηση στο άτομό της. Μάλιστα! Και γω, πρέπει να ξέρετε, είμαι δυνατός στην ερμηνεία της Αποκαλύψεως και την εξηγώ δεκαπέντε χρόνια τώρα. Συμφώνησε μαζί μου πως βρισκόμαστε στην εποχή του τρίτου ίππου, του κατάμαυρου, και στην εποχή του καβαλάρη που έχει το μέτρο στο χέρι, διότι όλα, τα πάντα στο αιώνα μας βασίζονται σε μέτρα και συμβόλαια κι όλοι οι άνθρωποι το μόνο που κάνουν είναι να γυρεύουν τα δικαιώματά τους: «χοϊνίξ σίτου δηναρίου, και τρεις χοϊνικές κριθής δηναρίου...» και ταυτόχρονα θέλουν να διαφυλάξουν το ελεύθερο πνεύμα και την καθαρή καρδιά, το γερό κορμί κι όλα τ' αγαθά του Κυρίου. Μονάχα με τα δικαιώματα όμως δε θα τα διαφυλάξουν και κατόπιν αυτού θα επακολουθήσει ο ίππος ο χλομός κι εκείνος, του οποίου το όνομα Θάνατος και κατόπιν αυτού πλέον ο Άδης... Αυτά συζητάμε σαν βρισκόμαστε μαζί και... έχει μεγάλη επίδραση πάνω της.

— Εσείς ο ίδιος έτσι πιστεύετε; — ρώτησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας από πάνω ως κάτω τον Λέμπεντεβ μ' ένα παράξενο βλέμμα.

— Το πιστεύω και το κηρύττω. Καθότι είμαι φτωχός κι γυμνόπους και ένα μόριον μόνον εις την δίνην των ανθρώπων. Και ποιος θα τιμήσει το Λέμπεντεβ; Ο καθείς τον εξευτελίζει κι ο καθείς ολίγου δει με λακτίσματα εξαποστέλλει αυτόν. Εδώ όμως, στην εν λόγω ερμηνεία, είμαι ισάξιος μεγιστάνας. Καθότι εδώ είναι ζήτημα πνεύματος! Κι ο μεγιστάν τα βρήκε σκούρα μπροστά μου... πάνω στην πολυθρόνα του, σαν ήρθε σ' επαφή με το πνεύμα μου. Η Αυτού Εξοχότης, ο Νιλ Αλεξέγιεβιτς, πρόπερσι, λίγο πριν απ' το Πάσχα, άκουσε η ευγένειά του όταν υπηρετούσα ακόμα υφιστάμενος στο τμήμα του — κι έστειλε να με φωνάξουν ειδικώς απ' την υπηρεσία μου στο γραφείο του — έστειλε τον Πέτρο Ζαχάριτς — και με ρώτησε καταμόνας: «είναι αλήθεια πως είσαι προφέσορας στην ερμηνεία του Αντίχριστου;» Εγώ δεν το 'κρυψα: «εγώ ειμί», του λέω και του εξέθεσα τα πράγματα και τα παρουσίασα και δεν τα παρέστησα λιγότερο φοβερά απ' ό,τι είναι, μα απεναντίας, ξετυλίγοντας το αλληγορικό κουβάρι, δυνάμωσα τη φρίκη τους και παρουσίασα και αριθμούς. Κι η ευγένειά του με ειρωνευότανε, μα σαν είδε τα νούμερα και τις ομοιότητες άρχισε να τρέμει και με παρακάλεσε να κλείσω το βιβλίο και να φύγω και μου όρισε ένα δώρο εφάπαξ τη Μεγάλη Βδομάδα, και τη Δευτέρα του Θωμά η ευγένειά του παρέδωσε το πνεύμα.

— Τι κάθεστε και λέτε, Λέμπεντεβ;

— Την πάσα αλήθεια. Έπεσε απ' την καρότσα πάνω σ' ένα στύλο τ' απόγευμα... Χτύπησε στο μελίγγι και σαν παιδάκι, σα μικρο-μικρό παιδάκι, απεδήμησεν η ευγένειά του εις Κύριον επιτόπου. Σύμφωνα με τα χαρτιά του ληξιαρχείου ήταν εβδομήντα τριών χρονώ, κοκκινούλης, με άσπρα μαλλάκια, παρφουμαρισμένος από πάνω ως κάτω κι όλο, θυμάμαι, χαμογελούσε, χαμογελούσε, σα

μικρό-μικρό παιδάκι. Το θυμήθηκε τότε η ευγένειά του, ο Πέτρος Ζαχάριτς: «Εσύ το προφήτεψες», μου λέει.

Ο πρίγκιπας έκανε να σηκωθεί. Ο Λέμπεντεβ απόρησε και τα χρειάστηκε μάλιστα που ο πρίγκιπας σηκώνεται κιόλας.

— Παραγίνατε αδιάφορος, χε-χε! — τόλμησε να παρατηρήσει.

— Πραγματικά, δεν αισθάνομαι και τόσο καλά... είναι βαρύ το κεφάλι μου, απ' το ταξίδι ίσως, — απάντησε ο πρίγκιπας σκυθρωπιάζοντας.

— Καλό θα 'ταν να πάτε σε καμιά εξοχούλα, — πρότεινε δειλά ο Λέμπεντεβ.

Ο πρίγκιπας στεκόταν σκεπτικός.

— Και γω επίσης, σε δυο-τρεις μέρες λέω να πάω μ' όλους τους δικούς μου στην εξοχή, για να πάρει και το νιογέννητο πουλάκι μας καθαρόν αέρα και στο μεταξύ να τα βάλω σε τάξη και λογαριασμό όλα δω πέρα στο σπιτάκι. Και γω στο Παυλόβσκ θα πάω.

— Και σεις στο Παυλόβσκ; — ρώτησε ξάφνου ο πρίγκιπας.

— Μα τι συμβαίνει, όλοι δω πέρα πάνε στο Παυλόβσκ; Και λέτε πως έχετε κει πέρα δική σας βίλα;

— Δεν πάνε όλοι στο Παυλόβσκ. Όσο για μένα, μου παραχώρησε ο Ιβάν Πέτροβιτς Πτίτσιν μια απ' τις βίλες του που την απόκτησε δίχως πολλά-πολλά. Είναι όμορφα εκεί, σε ύψωμα, πρασινάδα μπόλικη και φτηνά και πολύ μπον-τον, έχει και μουσική, γι' αυτό πηγαίνουν όλοι στο Παυλόβσκ. Εξάλλου, εγώ θα μείνω στην πτέρυγα, και την κυρίως βιλίτσα...

— Τη νοικιάσατε;

— Ο-ο-όχι, όχι... εντελώς.

— Νοικιάστε την σε μένα, — πρότεινε ξάφνου ο πρίγκιπας.

Φαίνεται πως εκεί ακριβώς πάσκιζε να φέρει το πράμα ο Λέμπεντεβ. Η ιδέα του 'χε περάσει απ' το μυαλό εδώ και τρία λεπτά. Κι όμως, δεν είχε πια ανάγκη από νοικάρη· είχε νοικάρη για τη βίλα του και τον είχε ειδοποιήσει πως κατά πάσαν πιθανότητα θα 'ρθει να πιάσει τη βίλα. Κι ο Λέμπεντεβ το 'ξερε στα σίγουρα πως όχι «κατά πάσαν πιθανότητα» μα το δίχως άλλο θα τη νοικιάσει. Τώρα όμως του πέρασε μια σκέψη πολύ συμφερτική — σύμφωνα με τους υπολογισμούς του — να δώσει δηλαδή τη βίλα στον πρίγκιπα, βρίσκοντας πρόφαση το γεγονός πως ο προηγούμενος νοικάρης του 'χε δώσει μια αόριστη υπόσχεση. «Πλήρης μεταβολή και νέα τροπή της υποθέσεως», σκέφτηκε ξαφνικά. Την πρόταση του πρίγκιπα τη δέχτηκε σχεδόν μ' ενθουσιασμό, τόσο που σαν τον ρώτησε κείνος χωρίς περιστροφές για την τιμή, άρχισε να κουνάει τα χέρια του.

— Ε, όπως θέλετε· θα τα κανονίσουμε· δεν πρόκειται να ζημιωθείτε.

Κι οι δυο τους βγαίνανε κιόλας απ' τον κήπο.

— Κι όμως εγώ... κι όμως εγώ... αν το θέλατε, θα μπορούσα να σας κάνω γνωστό κάτι εξαιρετικά ενδιαφέρον, εντιμότετε πρίγκηψ, που αναφέρεται στο αυτό θέμα, — τραύλισε ο Λέμπε ντεβ στριφογυρίζοντας καταχαρούμενος δίπλα στον πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας κοντοστάθηκε.

— Έχει κι η Ντάρια Αλεξέγιεβνα μια βιλίτσα στο Παυλόβσκ.

— Λοιπόν;

— Κι ένα γνωστό πρόσωπο είναι φίλη της, και καθώς φαίνεται, έχει την πρόθεση να την επισκέπτεται συχνά στο Παυλόβσκ. Φαίνεται πως έχει το σκοπό της.

— Λοιπόν;

— Η Αγγαΐα Ιβάνοβα...

— Αχ, φτάνει πια, Λέμπεντεβ!— τον έκοψε ο πρίγκιπας με κάποιο δυσάρεστο συναίσθημα, λες και τον άγγιξαν στην πληγή του. — Όλ' αυτά... δεν είναι έτσι. Πέστε μου καλύτερα, πότε μετακομίζετε; Για μένα, όσο το γρηγορότερο τόσο το καλύτερο γιατί μένω σε ξενοδοχείο...

Κουβεντιάζοντας, είχαν βγει απ' τον κήπο και, χωρίς να μπουκ στο σπίτι, πέρασαν την αυλή και πλησιάσανε στην πορτούλα του φράχτη.

— Γι' αυτό χολοσκάτε, — του 'ρθε ξαφνικά η ιδέα του Λέμπεντεβ, — μεταφερθείτε εδώ στο σπίτι μου σήμερα κιόλας και μεθαύριο πηγαίνουμε όλοι μαζί στο Παυλόβσκ.

— Θα δω, — είπε σκεφτικός ο πρίγκιπας και βγήκε απ' την εξώπορτα.

Ο Λέμπεντεβ κοίταξε το κατόπι του. Του 'κανε μεγάλη εντύπωση η ξαφνική αφηρημάδα του πρίγκιπα· βγαίνοντας είχε ξεχάσει να του πει ακόμα και ένα «γεια σας», μήτε το κεφάλι του δεν κούνησε, πράμα που δεν ταίριαζε καθόλου στους γνωστούς ευγενικούς και πρόσχαρους τρόπους του πρίγκιπα.

III

ΗΤΑΝ ΚΙΟΛΑΣ περασμένες έντεκα. Ο πρίγκιπας ήξερε πως στους Επάντσιν, στην πόλη, μπορεί να βρει τώρα μονάχα το στρατηγό, χωρίς κι αυτό να 'ναι σίγουρο. Του φάνηκε πως ο στρατηγός θα θελήσει ίσως να τον πάει αμέσως στο Παυλόβσκ κι αυτός ήθελε προηγουμένως να κάνει μια επίσκεψη. Παρ' όλο τον κίνδυνο να μη βρει εκεί τον Επάντσιν και ν' αναβάλλει τον πηγαισμό του στο Παυλόβσκ ως αύριο, ο πρίγκιπας αποφάσισε να πάει να βρει το σπίτι που τόσο πολύ ήθελε να επισκεφθεί.

Ωστόσο, η επίσκεψη αυτή ήταν γι' αυτόν, από μια ορισμένη άποψη επικίνδυνη. Δυσκολευόταν και ταλαντευόταν. Ήξερε πως το σπίτι βρίσκεται στην οδό Γκαρόχοβαγια, κοντά στην οδό Σαντόβαγια, κι είτε να πάει εκεί με την ελπίδα πως, ώσπου να φτάσει, θα 'χει προφτάσει να πάρει την τελειωτική του απόφαση.

Πλησιάζοντας στη διασταύρωση Γκαρόχοβαγιας και Σαντόβαγιας, απόρησε κι ο ίδιος για την ασυνήθιστη ταραχή του· δεν το περίμενε ποτέ του πως θα χτύπαγε τόσο δυνατά η καρδιά του. Ένα σπίτι, πιθανόν εξαιτίας της ιδιόμορφης εμφάνισής του, άρχισε από μακριά ακόμα να τραβάει την προσοχή του κι ο πρίγκιπας θυμόταν ύστερα πως είπε μέσα του: «Σίγουρα αυτό είναι το σπίτι που γυρεύω». Με ασυνήθιστη περιέργεια πλησίαζε για να εξακριβώσει αν μάντεψε σωστά. Ένωθε πως για κάποιο λόγο θα δυσαρεστηθεί πολύ αν είχε μαντέψει σωστά. Το σπίτι εκείνο ήταν μεγάλο, σκυθρωπό, τρίπατο, χωρίς καμιάν αρχιτεκτονική, κι είχε χρώμα λερωμένο πράσινο. Μερικά τέτοια σπίτια — εδώ που τα λέμε, πολύ λίγα — είχαν χτιστεί στα τέλη του περασμένου αιώνα και διατηρήθηκαν σ' αυτούς εδώ ακριβώς τους δρόμους της Πετρούπολης (όπου όλ' αλλάζουν τόσο γρήγορα) χωρίς καμιά σχεδόν αλλαγή: Είναι χτισμένα στέρεα, με χοντρούς τοίχους και πολύ αραιά παράθυρα· στο κάτω πάτωμα, τα παράθυρα έχουν καμιά φορά κάγκελα. Τα περισσότερα έχουν στο ισόγειο ένα σαράφικο. Ο σκοπέτς¹ που 'χει το μαγαζί, μένει στο πάνω πάτωμα. Κι απ' έξω κι από μέσα, το σπίτι είναι κάπως αφιλόξενο και στυγνό, όλα λες και κρύβονται, προσπαθούν να μη φανούν, θα 'ταν δύσκολο όμως να εξηγήσει κανείς γιατί σχηματίζει αυτή την εντύπωση από μόνη την εμφάνιση του σπιτιού. Οι αρχιτεκτονικοί συνδυασμοί των γραμμών έχουν φυσικά τα μυστικά τους. Σ' αυτά τα σπίτια μένουν σχεδόν αποκλειστικά άνθρωποι που ασχολούνται με το εμπόριο. Πλησιάζοντας στην εξώπορτα και κοιτάζοντας την επιγραφή, ο πρίγκιπας διάβασε: «Οικία κληρονομικού, επιτίμου πολίτου Ραγκόζιν».

Έχοντας πάρει την απόφασή του, ο πρίγκιπας άνοιξε τη τζαμόπορτα που έκλεισε με πάταγο πίσω του κι άρχισε ν' ανεβαίνει τη φαρδιά σκάλα για το δεύτερο πάτωμα. Η σκάλα ήταν σκοτεινή, πέτρινη, χοντροφτιαγμένη και οι τοίχοι της βαμμένοι κόκκινοι. Ήξερε πως ο Ραγκόζιν με τη μητέρα του και τον αδερφό του κρατάνε όλο το δεύτερο πάτωμα αυτού του πληχτικού σπιτιού. Ο υπηρέτης που άνοιξε στον πρίγκιπα, τον έμπασε μέσα χωρίς να τον αναγγείλει και τον οδηγούσε ώρα πολλή. Περάσανε και μια σάλα υποδοχής που οι τοίχοι της ήταν βαμμένοι «σα μάρμαρο», με δρύινο πάτωμα και με έπιπλα του 1820, χοντροφτιαγμένα και βαριά, περάσανε κι από κάτι μικρά δωματιάκια, κάνοντας στροφές και ζιγκ-ζαγκ, ανεβαίνανε δυο τρία σκαλοπάτια και ξανακατεβαίναν άλλα τόσα και τέλος χτυπήσανε σε μια πόρτα. Την πόρτα την άνοιξε ο ίδιος ο Παρφιόν Σεμιόνιτς. Βλέποντας τον πρίγκιπα, τόσο πολύ χλόμιασε κι απόμεινε σύξυλος, που για λίγο έμοιαζε με πέτρινο είδωλο κοιτάζοντας με το ακίνητο και τρομαγμένο βλέμμα του μ' ένα όσο παίρνει κατάπληκτο χαμόγελο — λες κι η επίσκεψη του πρίγκιπα του φαινόταν σαν κάτι αδύνατο, κάτι σχεδόν σα θαύμα. Ο πρίγκιπας, μόλο που περίμενε κάτι τέτοιο ακριβώς, ωστόσο απόρησε.

— Παρφιόν, ίσως να σ' ενοχλώ, αν θέλεις φεύγω, — πρόφερε τέλος αμήχανος.

— Όχι, όχι, καθόλου! — συνήλθε επιτέλους ο Παρφιόν. — Κόπιασε, πέρασε!

Μιλάγανε κι οι δυο με το «συ». Στη Μόσχα τούς έτυχε να συναντιώνται συχνά και να μένουν πολλήν ώρα μαζί, ήταν μάλιστα στιγμές απ' τις συναντήσεις τους που είχαν χαραχτεί πολύ βαθιά στην καρδιά και των δυο. Τώρα είχαν πάνω από τρεις μήνες να ειδωθούν.

Η χλομάδα και κείνο το κάτι που ήταν σαν ψιλό, περαστικό ρίγος, δεν έλεγε ακόμα να χαθεί απ' το πρόσωπο του Ραγκόζιν. Μόλο που κάλεσε μέσα τον επισκέπτη του, το ασυνήθιστο σάστισμά του εξακολουθούσε. Καθώς οδηγούσε τον πρίγκιπα σε μια πολυθρόνα και τον έβαζε να κάτσει μπροστά στο τραπέζι, αυτός γύρισε τυχαία προς τη μεριά του και σταμάτησε κάτω απ' την εντύπωση της εξαιρετικά παράξενης και βαριάς ματιάς του. Λες και κάτι διαπέρασε τον πρίγκιπα και ταυτόχρονα σάμπως κάτι να θυμήθηκε — κάτι πρόσφατο, βαρύ, ζοφερό. Χωρίς να κάτσει, μένοντας όρθιος κι ασάλευτος, κοίταζε το Ραγκόζιν ίσα μες στα μάτια. Τα μάτια αυτά σα να 'χαν αστράψει την πρώτη στιγμή. Τέλος, ο Ραγκόζιν ψευτογέλασε ειρωνικά μα ήταν κάπως σαστισμένος και σάμπως να τα 'χε χάσει λιγάκι.

— Τι με κοιτάς έτσι επίμονα; — τραύλισε. — Κάτσε!

Ο πρίγκιπας έκατσε.

— Παρφιόν, — είπε, — πες μου την αλήθεια, το 'ξερες πως θα φτάσω σήμερα στην Πετρούπολη ή όχι;

— Το πως θα 'ρθεις το σκεφτόμουν από καιρό, και βλέπεις πως δεν έπεσα έξω, — έκανε ο άλλος μισογελώντας φαρμακερά· — από πού να το ξέρω όμως πως θα φτάσεις σήμερα;

Ο τρόπος που 'χε κάνει ο Παρφιόν την ερώτηση, — κάπως απότομα και μ' έναν παράξενο εκνευρισμό — έκανε τον πρίγκιπα ν' απορήσει ακόμα περισσότερο.

— Μα και να το 'ξερες πως θα φτάσω σήμερα, ποιος ο λόγος να εκνευρίζεσαι τόσο; — πρόφερε σιγά ο πρίγκιπας συλλογισμένος.

— Ποιος ο λόγος που με ρωτάς;

— Το πρωί, βγαίνοντας απ' το βαγόνι, είδα ένα ζευγάρι μάτια ολόδια, σαν και τα δικά σου.

— Για σκέψου! Ποιανού ήταν λοιπόν τα μάτια; — μουρμούρισε καχύποπτα ο Ραγκόζιν. Του πρίγκιπα του φάνηκε πως ανατρίχιασε.

— Δεν ξέρω· ήταν μέσα στο πλήθος· μου φαίνεται μάλιστα πως ήταν φαντασία μου· αρχίζω να 'χω ψευδαισθήσεις. Εγώ, αδερφέ μου Παρφιόν, νιώθω κάτι σαν αυτό που μου συνέβαινε εδώ και πέντε χρόνια, τότε που πάθαινα ακόμα τις κρίσεις.

— Τι να σου πω, μπορεί να 'ταν και φαντασία σου· δεν ξέρω... — τραύλισε ο Παρφιόν.

Το στοργικό χαμόγελο στο πρόσωπό του δεν του πήγαινε καθόλου εκείνη τη στιγμή, λες και σε κείνο το χαμόγελο κάτι είχε σπάσει κι ο Παρφιόν δεν τα κατάφερνε με κανέναν τρόπο να το ξανακολλήσει, όσο και να πάскиζε.

— Λοιπόν, μήπως έχεις σκοπό να ξαναπάς στο Εξωτερικό;— ρώτησε και ξαφνικά πρόσθεσε: — Θυμάσαι τότε στο βαγόνι, το φθινόπωρο, καθώς ερχόμασταν απ' το Πσκοβ και συ... φορούσες εκείνο το μανδύα, θυμάσαι; και τις γκέτες;

Κι ο Ραγκόζιν έβαλε ξάφνου τα γέλια, τη φορά αυτή με κάποια ειλικρινή κακία· λες κι είχε χαρεί που βρήκε κάποιον τρόπο να εκδηλώσει αυτή την κακία.

— Εγκαταστάθηκες μόνιμα εδώ; — ρώτησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας γύρω του το γραφείο.

— Ναι, μένω σπίτι μου. Πού αλλού να πάω;

— Έχουμε καιρό να ειπωθούμε. Έχω ακούσει πράγματα για σένα που θα 'λεγε κανείς πως δεν ήσουν εσύ.

— Τι περιμένεις από κουτσομπολιά!— παρατήρησε ξερά ο Ραγκόζιν.

— Ωστόσο όλη την παρέα την έδιωξες· μένεις κι ο ίδιος στο σπίτι του πατέρα σου, κάθεσαι φρόνιμος. Αυτό είναι καλό, το σπίτι είναι δικό σου ή κοινό όλων σας;

— Το σπίτι είναι της μητερούλας. Στο διαμέρισμα της πας από δω, απ' το διάδρομο.

— Κι ο αδερφός σου πού μένει;

— Ο αδερφός μου ο Σεμιόν Σεμιόνιτς μένει στην πτέρυγα.

— Έχει οικογένεια;

— Χηρευάμενος. Τι σ' ενδιαφέρουν όλ' αυτά;

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε και δεν απάντησε, έπεσε ξάφνου σε συλλογή και, καθώς φαίνεται, δεν άκουσε την ερώτηση. Ο Ραγκόζιν δεν επέμενε και περίμενε. Μείνανε για κάμποσο σιωπηλοί.

— Από εκατό βήματα μακριά μάντεψα πως αυτό είναι το σπίτι σου, — είπε ο πρίγκιπας.

— Πώς έτσι;

— Δεν ξέρω. Το σπίτι σου έχει τη φυσιγνωμία όλης της οικογένειάς σας κι όλης της ραγκοζιανής ζωής σας· ποιος ο λόγος όμως που έβγαλα αυτό το συμπέρασμα; Δεν μπορώ να το εξηγή σω. Όλ' αυτά, φυσικά, είναι παραμιλητό. Φοβάμαι μάλιστα που μ' ανησυχεί αυτό τόσο πολύ. Πρώτα, μήτε θα το φανταζόμουν ποτέ πως μένεις σ' ένα τέτοιο σπίτι, μα σαν το είδα, σκέφτηκα αμέσως: «ακριβώς ένα τέτοιο σπίτι πρέπει να 'χει!»

— Για φαντάσου!— μισογέλασε αόριστα ο Ραγκόζιν χωρίς να πολυκαταλαβαίνει την ασαφή σκέψη του πρίγκιπα. — Αυτό το σπίτι το 'χει χτίσει ο παππούς, — παρατήρησε. — Όλο σκοπτοί μένανε δω πέρα, οι Χλουντιακόβ· μα και τώρα τους έχουμε νοικάρηδες.

— Τι σκοτάδι. Κάθεσαι στα σκοτεινά; — είπε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας γύρω του το γραφείο.

Ήταν ένα μεγάλο δωμάτιο, ψηλοτάβανο, σκούρο, γεμάτο λογής-λογής έπιπλα— το περισσότερο μεγάλα γραφεία, ντουλάπες γεμάτες εμπορικά βιβλία και χαρτιά. Ένα κόκκινο, φαρδύ, πέτσινο ντιβάνι, φαινόταν να το 'χε ο Ραγκόζιν για κρεβάτι του. Ο πρίγκιπας παρατήρησε στο τραπέζι όπου τον έφερε να κάτσει ο Ραγκόζιν, δυο τρία βιβλία. Το ένα απ' αυτά, η Ιστορία του Σολοβιόβ, ήταν ανοικτό και η σελίδα σημαδεμένη μ' ένα σελιδοδείκτη. Στους τοίχους κρέμονταν, μέσα σε θαμπές χρυσωμένες κορνίζες, μερικές ελαιογραφίες, σκοτεινές, καπνισμένες, τόσο που δύσκολα μπορούσες να ξεχωρίσεις τι παριστάνανε. Ένα ολόσωμο πορτρέτο τράβηξε την προσοχή του πρίγκιπα: Έδειχνε

έναν άνθρωπο κάπου πενήντα χρονών, με ξενική ρεντιγκότα, μακριά ωστόσο, με δυο παράσημα να κρέμονται απ' το λαιμό του, με πολύ αραιό, κοντό και γκριζο γενάκι, με ζαρωμένο και κίτρινο πρόσωπο, με καχύποπτο, πονεμένο βλέμμα που πάσκιζε λες κάτι να κρύψει.

— Αυτός θα 'ναι ο πατέρας σου, ε; — ρώτησε ο πρίγκιπας.

— Αυτός ο ίδιος, — απάντησε μ' ένα δυσάρεστο χαμόγελο ο Ραγκόζιν, λες κι ετοιμαζόταν τώρ' αμέσως να κάνει ένα άγαρμπο αστείο σε βάρος του μακαρίτη.

— Δεν ήταν βέβαια απ' τους παλαιόθρησκους;

— Όχι, πήγαινε στην εκκλησία· η αλήθεια είναι όμως πως έλεγε ότι η παλιά πίστη είναι πιο σωστή. Τους σκοπταί τους εκτιμούσε επίσης πολύ. Αυτό εδώ ήταν το γραφείο του. Γιατί με ρώτησες αν ήταν παλαιόθρησκος;

— Το γάμο εδώ θα τον κάνεις;

— Ε-εδώ, — απάντησε ο Ραγκόζιν ανατριχιάζοντας σχεδόν απ' την αναπάντεχη ερώτηση.

— Θα γίνει γρήγορα;

— Το ξέρεις και μόνος σου — μην τάχα εξαρτάται από μένα;

— Παρφιόν, δεν είμαι εχθρός σου και δεν το 'χω σκοπό να σου σταθώ σε τίποτα εμπόδιο. Το ξαναλέω αυτό και πάλι, όπως σου το είχα δηλώσει και παλιότερα, μιαν άλλη φορά, σε μια παρόμοια σχεδόν στιγμή. Όταν ήταν να γίνει ο γάμος σου στη Μόσχα, εγώ δε σου 'φερα κανένα πρόσκομμα, το ξέρεις· την πρώτη φορά, ε κ ε ί ν η μόνη της έτρεξε σε μένα, φεύγοντας σχεδόν κάτω απ' το στεφάνι και με παρακαλούσε να τη «σώσω» από σένα. Σου επαναλαμβάνω τα ίδια της τα λόγια. Ύστερα το 'σκασε κι από μένα, εσύ την ξαναβρήκες και πήγες να τη στεφάνωθεις, και να που λένε πως σου το 'σκασε και πάλι κι ήρθε δω. Είναι αλήθεια αυτό; Αυτή την ειδοποίηση μου 'στειλε ο Λέμπε ντεβ, γι' αυτό και ήρθα. Όσο για το πως τα ξαναφτιάξατε, το πρωτάκουσα μόλις χτες στο βαγόνι από έναν αλλοτινό σου φίλο, το Ζαλιόζνιεβ, αν θέλεις να ξέρεις. Καθώς ερχόμουν εδώ ένας ήταν ο σκοπός μου. Ήθελα να την πείσω να φύγει επιτέλους για το Εξωτερικό να κοιτάξει την υγεία της. Έχει τα χάλια της, και σωματικά και ψυχικά — προπάντων το μυαλό της — και κατά τη γνώμη μου έχει ανάγκη από μεγάλη περιποίηση. Δεν ήθελα να τη συνοδέψω εγώ ο ίδιος στο Εξωτερικό, είχα υπ' όψη μου όμως να τα κανονίσω όλ' αυτά χωρίς ν' ανακατευτώ προσωπικά. Σου λέω όλη την αλήθεια. Αν είναι απολύτως αληθινό πως τα ξαναφτιάξατε, τότε δε θα με ξαναδεί ποτέ της, μα ούτε και σε σένα θα ξανάρθω πια. Το ξέρεις κι ο ίδιος πως δεν πάω να σε ξεγελάσω, γιατί ήμουν πάντα ειλικρινής μαζί σου. Τις σκέψεις μου δε σου τις έκρυβα ποτέ και σου το 'λεγα πάντα πως αν σε παντρευτεί, αυτό θα 'ναι η κ α τ α σ τ ρ ο φ ή της. Και για σένα θα 'ναι καταστροφή, ίσως χειρότερη απ' τη δική της. Αν τα ξαναχαλάγατε, θα 'μουν πολύ ευχαριστημένος, δεν το 'χω ωστόσο σκοπό να σας κάνω να χωρίσετε. Να 'σαι ήσυχος και να μη με υποπτεύεσαι. Μα το ξέρεις και μόνος σου: ήμουν τάχα ποτέ μου π ρ α γ μ α τ ι κ ό ς αντίζηλός σου, ακόμα και τότε που το 'σκασε κι ήρθε σε μένα; Να, τώρα γέλασες· ξέρω γιατί χαμογελάς ειρωνικά. Ναι, ζούσαμε εκεί χώρια, σε διαφορετικές πολιτείες κι όλ' αυτά εσύ τα ξέρεις σ ί γ ο υ ρ α . Αφού από καιρό τώρα σου το έχω εξηγήσει πως εγώ δεν την «αγαπάω με έρωτα αλλά με οίχτο». Νομίζω πως ο ορισμός μου είναι ακριβής. Μου 'λεγες τότε πως τα 'χες καταλάβει αυτά τα λόγια μου· έλεγες την αλήθεια; τα κατάλαβες; Με τι μίσος με κοιτάς! Ήρθα να σε καθησυχάσω, γιατί και σένα σ' αγαπώ. Σ' αγαπώ πάρα πολύ, Παρφιόν. Τώρα όμως θα φύγω και δε θα ξανάρθω ποτέ. Αντίο.

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε.

— Κάτσε λίγο να μου κάνεις παρέα, — είπε σιγά ο Παρφιόν, χωρίς να σηκωθεί απ' τη θέση του κι ακούμπησε το κεφάλι στη δεξιά παλάμη του. — Έχω καιρό να σε δω.

Ο πρίγκιπας ξανάκατσε. Μείνανε και πάλι σιωπηλοί.

— Ξέρεις, μόλις δεν είσαι μπροστά μου, αρχίζω αμέσως και νιώθω μίσος για σένα, Λέων Νικολάγιεβιτς. Αυτούς τους τρεις μήνες που δε σε είδα, κάθε λεπτό, κάθε στιγμή τα 'βαζα μαζί σου, μα το Θεό! Έτσι μου 'ρχόταν να σε φαρμακώσω! Έτσι είναι. Τώρα δεν έχεις ούτε ένα τέταρτο που κάθεσαι μαζί μου κι όλο μου το μίσος νιώθω να μου περνάει και σ' αγαπώ και πάλι σαν πρώτα. Κάτσε να μου κάνεις παρέα...

— Όταν είμαι μαζί σου, με πιστεύεις· όταν λείπω όμως παύεις να πιστεύεις και υποπτεύεσαι. Με το μπαμπάκα σου έμοιασες! — χαμογέλασε φιλικά ο πρίγκιπας προσπαθώντας να κρύψει τη συγκίνησή του.

— Πιστεύω στη φωνή σου, σαν καθόμαστε μαζί. Το καταλαβαίνω δα πως δεν υπάρχει σύγκριση ανάμεσά μας, άλλο εσύ κι άλλο εγώ...

— Γιατί το πρόστεσες αυτό; Να που ξαναθύμωσες κιόλας, — είπε ο πρίγκιπας απορώντας με το Ραγκόζιν.

— Μα εδώ πια, αδερφέ μου, δε ρωτάνε τη γνώμη μας, — απάντησε αυτός, — εδώ πια μονάχοι τους τα κανόνισαν. Αφού κι η αγάπη μας είναι διαφορετική, ώστε λοιπόν, σε όλα διαφέρουμε, — συνέχισε σιγά, αφού σώπασε για λίγο. — Λες πως την αγαπάς με οίχτο. Εγώ δε νιώθω μέσα μου κανέναν τέτοιον οίχτο. Όσο γι' αυτήν, με μισεί πιο πολύ απ' το καθετί. Τη βλέπω τώρα κάθε νύχτα στον ύπνο μου: Βλέπω συνεχώς πως με κοροϊδεύει μ' έναν άλλον. Αυτό ακριβώς συμβαίνει, αδερφέ μου. Πάει να με πα ντρευτεί, κι ούτε με σκέφτεται καθόλου, λες κι αλλάζει πασουμά κι. Το πιστεύεις τάχα πως έχω πέντε μέρες να τη δω γιατί δεν τολμώ να πάω σπίτι της; Θα με ρωτήσει: «ποιος ο λόγος που μου κόπιασες;» Λίγο μ' έχει εξευτελίσει τάχα...

— Πώς; Σ' έχει εξευτελίσει; Τι 'ναι αυτά που λες;

— Κάνει τον ανήξερο! Μα αφού το 'σκασε μαζί σου «κάτω απ' το στεφάνι», τώρα μόλις το 'πες.

— Μα αφού και συ ο ίδιος δεν πιστεύεις πως...

— Μήπως τάχα δε με ντρόπιασε με τον αξιωματικό τον Ζαμτιούζνικοβ στη Μόσχα; Το ξέρω στα σίγουρα πως με ντρόπιασε, και μάλιστα αφού η ίδια είχε ορίσει τη μέρα για το γάμο μας.

— Αδύνατο! — φώναξε ο πρίγκιπας.

— Το ξέρω στα σίγουρα, — ξανάπε με πεποίθηση ο Ραγκόζιν. — Τι, δεν είναι τέτοια τάχα; Αυτά, αδερφέ μου, είναι λόγια του αέρα. Ανοησίες και τίποτ' άλλο. Με σένα δε θα 'ναι τέτοια και θα την πιάσει ίσως φρίκη και την ίδια σαν σκεφτεί κάτι παρόμοιο, με μένα όμως είναι τέτοια. Έτσι είναι. Με κοιτάει σα να 'μουνα το τελευταίο σκουπίδι. Με τον Κέλερ, να, με κείνο τον αξιωματικό που ήξερε μποξ, το ξέρω στα σίγουρα — μόνο και μόνο για να γελάσει μαζί μου, τα 'φτιαξε με κείνον... Μα εσύ δεν ξέρεις ακόμα τι μου 'χει καμωμένα στη Μόσχα! Και λεφτά, πόσα λεφτά δεν ξόδεψα...

— Μα... πώς θα την παντρευτείς τώρα! Τι θα κάνεις ύστερα; — ρώτησε με φρίκη ο πρίγκιπας.

Ο Ραγκόζιν κοίταξε βαριά και τρομερά τον πρίγκιπα, και δεν απάντησε τίποτα.

— Είναι τώρα πέμπτη μέρα που δεν πήγα να τη δω, — συνέχισε αφού έμεινε σιωπηλός κάνα λεπτό.
— Φοβάμαι συνεχώς πως θα με διώξει. Εγώ, λέει, είμαι ακόμα κυρία του εαυτού μου· αν το θελήσω θα σε διώξω εντελώς και θα πάω στο Εξωτερικό (μου το 'χει πει από καιρό πως θα πάει στο Εξωτερικό, — παρατήρησε σα ν' άνοιγε μια παρένθεση και κοίταξε κάπως παράξενα τον πρίγκιπα στα μάτια). — Είναι φορές αλήθεια που πάει να με τρομάξει μονάχα: όλο βλέπει πάνω μου κάτι που της φαίνεται αστειό. Άλλοτε όμως σκυθρωπιάζει πραγματικά, κατεβάζει μούτρα, δε λέει να βγάλει λέξη απ' το στόμα της. Αυτό ίσα-ίσα φοβάμαι. Σκέφτηκα να μην πηγαίνω μ' άδεια χέρια και τ' αποτέλεσμα ήταν να την κάνω να γελάσει κι ύστερα την πιάσανε και τα δαιμόνια της. Στην καμαριέρα της την Κάτκα χάρισε ένα σάλι μου που, μόλο που ζούσε πριν μες στην πολυτέλεια, μπορεί να μην είχε ξαναδεί ποτέ της ένα τέτοιο σάλι. Όσο για το πότε θα γίνει ο γάμος, μήτε λέξη δεν τολμώ να βγάλω. Τι σόι γαμπρός είμαι γω που φοβάμαι να της κάνω μian απλή επίσκεψη! Κάθομαι λοιπόν εδώ χάμω κι όταν πια δεν μπορώ να τ' αντέξω άλλο, πάω και περνάω κρυφά απ' το σπίτι της, κάτω στο δρόμο, ή κρύβομαι σε καμιά γωνιά. Τις προάλλες έμεινα να φυλάω καρπούλι έξω απ' την πόρτα της ως τα χαράματα σχεδόν — κάποια υποψία μου 'χε μπει τότε. Κι αυτή φαίνεται πως με είδε απ' το παράθυρο: «Τι θα μου 'κανες, λέει, αν έβλεπες να σε απατώ;» Εγώ δεν κρατήθηκα και της λέω: «Το ξέρεις μόνη σου».

— Τι ξέρει λοιπόν;

— Και πού θες να ξέρω γω!— γέλασε με κακία ο Ραγκόζιν. — Στη Μόσχα, τότε, δεν μπόρεσα να την πιάσω με κανέναν, αν και την παραφύλαγα καιρό. Τότε, μια φορά, πιάνω και της λέω: «Υποσχέθηκες να παντρευτούμε, μπαίνεις σε μια τίμια οικογένεια, ξέρεις όμως τι είσαι τώρα; Εσύ, της λέω, να τι είσαι!»

— Της το είπες;

— Το είπα.

— Λοιπόν;

— «Εγώ, λέει, ύστερ' απ' αυτό, δε σε παίρνω ούτε για υπηρέτη, όχι να γίνω γυναίκα σου». «Και γω, της λέω, δε φεύγω από δω, ό,τι θέλει ας γίνει!» «Και γω, μου λέει, θα φωνάξω τώρα τον Κέλερ και θα του πω να σε πετάξει έξω με τις κλοτσιές». Έπεσα πάνω της τότε και την έκανα μαύρη στο ξύλο.

— Αδύνατο!— φώναξε ο πρίγκιπας.

— Έτσι έγινε σου λέω, — είπε ο Ραγκόζιν σιγά, τα μάτια του όμως άστραψαν. — Ενάμισι εικοσ τετράωρο ακριβώς έκανα να κλείσω μάτι, δεν έτρωγα, δεν έπινα, δε βγήκα απ' το δωμάτιό της, έπεφτα μπροστά της στα γόνατα. «Θα πεθάνω, της λέω, δε θα βγω από δω μέσα προτού με συγχωρέσεις, κι αν διατάξεις να με πάρουν με το ζόρι, θα πνιγώ· γιατί, τι θ' απογίνω τώρα δίχως εσένα;» Σαν τρελή ήταν όλη κείνη τη μέρα, μια έκλαιγε, μια ετοιμαζόταν να με σκοτώσει με το μαχαίρι, μια μ' έβριζε. Φώναξε το Ζαλιόζνιεβ, τον Κέλερ, το Ζαμτιούζνικοβ κι όλους τους άλλους, μ' έδειχνε και μ' εξευτέλιζε: «Πάμε, κύριοι, όλοι μαζί παρέα στο θέατρο σήμερα, κι αυτός ας κάθεται δω πέρα μια και δε θέλει να βγει, εγώ δεν είμαι δεμένη μαζί του. Και σας, Παρφιόν Σεμιόνιτς, θα σας σερβίρουν τσάι όσο θα λείπω, σίγουρα θα πεινάσατε σήμερα». Γύρισε απ' το θέατρο μόνη: «Αυτοί, μου λέει, είναι φοβητσιάρηδες και παλιανθρωπάκηδες, σε φοβούνται εσένα και με τρομάζουν και μένα· λένε, δε θα φύγει έτσι, θα σε σφάξει. Εγώ όμως θα πάω τώρα στην κρεβατοκάμαρα και δε θα κλείσω την πόρτα πίσω μου. Τόσο σε φοβάμαι γω! Για να το δεις και να το πάρεις χαμπάρι! Ήπιες τσάι;» «Όχι, λέω, ούτε θα πω». «Εγώ μια φορά σου το πρόσφερα». Κι όπως το 'πε, έτσι κι έκανε, δεν την έκλεισε την πόρτα. Το πρωί βγήκε — γελάει: «Μα τι, σου 'στριψε; λέει. Θα πεθάνεις απ' την πείνα έτσι που κάνεις». «Συγχώρα με», της λέω. «Δε θέλω να σε

συγχωρέσω, δε θα σε παντρευτώ, πάει, τελείωσε. Έχει γούστο να 'κατσει όλη τη νύχτα σ' αυτή την πολυθρόνα· δεν κοιμήθηκες;» «Όχι, της λέω, δεν κοιμήθηκα». «Τι εξυπνάδα! Και δε θα πεις τσάι, δε θα φας;» «Σου το είπα πως δε θα φάω, συγχώρα με!» «Πω, πω, όλ' αυτά δε σου πάνε καθόλου, λέει, να 'ξερες πώς μου φαίνεσαι! Σα σαμαρωμένη γελάδα! Μπας και το σκαρφίστηκες για να με τρομάξεις; Μεγάλη μου σκασίλα, ξέρεις, αν θα μείνεις νηστικός πολύ που φοβήθηκα, βλέπεις!». Θύμωσε, όχι για πολλήν ώρα όμως, πάλι άρχισε να με πιλατεύει. Κι απόρησα τότε μαζί της — μα τι λοιπόν, δεν έχει καθόλου κακία μέσα της; Κι όμως αυτή είναι μνησικάκη, με τους άλλους το κρατάει χρόνια ολάκερα! Τότε ήταν που μου πέρασε η σκέψη πως μου δίνει τόσο λίγη σημασία που ούτε μεγάλη κακία δεν μπορεί να μου κρατήσει! Κι αυτό είναι αλήθεια. «Ξέρεις, μου λέει, τι πράμα είναι ο Πάπας της Ρώμης;» «Έχω ακουστά», της λέω. «Εσύ, μου λέει, Παρφιόν Σεμιόνιτς, δε σπούδασες καθόλου γενική ιστορία». «Τίποτα δεν έχω σπουδάσει», της λέω. «Τότε λοιπόν, θα σου δώσω να διαβάσεις, μου λέει: ήταν ένας κάποιος Πάπας και θύμωσε μ' έναν Αυτοκράτορα και κείνος, χωρίς να φάει, χωρίς να πιει, ξυπόλητος, έμεινε γονατιστός μπροστά στο παλάτι του τρεις μέρες, ώσπου να τον συγχωρέσει ο Πάπας· και τι νομίζεις πως σκεφτόταν όλες κείνες τις τρεις μέρες ο Αυτοκράτορας καθώς στεκόταν γονατιστός και τι όρκους έκανε; Μα στάσου, λέει, θα σου το διαβάσω μόνη μου αυτό· θέλεις;» Πετάχτηκε πάνω, έφερε το βιβλίο: «Είναι σίχοι», λέει κι άρχισε να μου διαβάζει σε στίχους για τους όρκους που έκανε κείνος ο Αυτοκράτορας να εκδικηθεί τον Πάπα. «Μα είναι δυνατό να μη σ' αρέσουν όλ' αυτά, Παρφιόν Σεμιόνιτς;» «Όλ' αυτά που διάβασες, λέω, είναι αλήθεια». «Α, το λες και μόνος σου πως είναι αλήθεια, που θα πει πως ίσως και συ να κάνεις όρκους και να λες μέσα σου πως: «άμα με παντρευτεί, τότε θα την κάνω να τα θυμηθεί όλα, τότε θα πάρω το αίμα μου πίσω!» «Δεν ξέρω, λέω, μπορεί και να το σκέφτομαι». «Πώς δεν ξέρεις;» «Έτσι, λέω, δεν ξέρω, άλλο στριφογυρνάει όλη την ώρα στο μυαλό μου». «Και τι στριφογυρνάει λοιπόν στο μυαλό σου;» «Να, σαν σηκώνεσαι απ' την καρέκλα και περνάς από μπροστά μου, σε κοιτάω και σε παρακολουθώ· σαν κάνει φρου-φρου το φουστάνι σου η καρδιά μου κιγώνεται, και μόλις βγεις απ' το δωμάτιο αναθυμάμαι την κάθε σου λεξούλα και με τι φωνή την είπες κι όλη αυτή τη νύχτα δε σκεφτόμουν τίποτα, μονάχα άκουγα όλη την ώρα πώς ανάσαινες στον ύπνο σου και πώς γύρισες κάνα δυο φορές στ' άλλο πλευρό...» «Σα να λέμε δηλαδή, γέλασε κείνη, μήτε σκέφτεσαι μήτε το θυμάσαι πως μ' έσπασες στο ξύλο, ε;» «Μπορεί λέω, και να το σκέφτουμε, δεν ξέρω» «Κι αν δε σε συγχωρέσω, και δε σε παντρευτώ;» «Σου το είπα πως θα πάω να πνιγώ». «Σα να μου φαίνεται πως θα με σκοτώσεις πριν το κάνεις...» Το 'πε αυτό κι έπεσε σε συλλογή. Ύστερα θύμωσε και βγήκε. Σε μιαν ώρα μπαίνει στο δωμάτιό μου, σκυθρωπή και σκοτεινή. «Εγώ, λέει, θα σε παντρευτώ, Παρφιόν Σεμιόνιτς, κι όχι επειδή σε φοβάμαι μα γιατί έτσι κι αλλιώς χαμένη είμαι. Πού θα βρω καλύτερα στο κάτω-κάτω; Κάτσε, λέει, τώρα θα σου φέρω να φας. Κι άμα σε παντρευτώ, πρόστεσε, θα σου είμαι πιστή, σ' αυτό απάνω να μην αμφιβάλεις και να μην ανησυχείς· ως τα τώρα νόμιζα πως είσαι ολότελα λακές». Ύστερα σώπασε για λίγο και λέει: «Όπως και να 'χει όμως, δεν είσαι λακές». Τότε ήταν που όρισε και την ημερομηνία για το γάμο και σε μια βδομάδα το 'σκασε κι ήρθε δω στον Λέμπεντεβ. Μόλις έφτασα μου λέει: «Δεν παίρνω εντελώς το λόγο μου πίσω, θέλω μονάχα να περιμένω ακόμα, όσο θελήσω, γιατί είμαι ακόμα κυρία του εαυτού μου. Να περιμένεις και συ, άμα θέλεις». Να πώς έχουν τώρα τα πράματα μεταξύ μας... Τι σκέφτεσαι συ για όλ' αυτά, Λέων Νικολάγιεβιτς;

— Εσύ τι σκέφτεσαι; — ρώτησε κι ο πρίγκιπας κοιτάζοντας θλιμμένα το Ραγκόζιν.

— Μα μήπως εγώ σκέφτομαι! — του ξέφυγε κεινού. Κάτι ήθελε ακόμα να προσθέσει, σώπασε όμως σα να βρισκόταν σε μια θλίψη που δεν είχε διέξοδο.

Ο πρίγκιπας σηκώθηκε έτοιμος και πάλι να φύγει.

— Παρ' όλ' αυτά, εγώ δε θα σου σταθώ εμπόδιο, — πρόφερε σιγά, σχεδόν σκεφτικά, σα ν' απαντούσε σε κάποια δική του, κρυφή σκέψη.

— Ξέρεις τι λέω; — ζώηρεψε ξάφνου ο Ραγκόζιν και τα μάτια του άστραψαν: — Μα την πίστη μου, δεν μπορώ να καταλάβω τι συμβαίνει και υποχωρείς! Ή μήπως έπαψες εντελώς να την αγαπάς; Άλλοτε είχες μαραζώσει· το είδα, μην κρύβεσαι. Και για ποιο λόγο βιάστηκες τόσο και κουβαλήθηκες δω πέρα; Από οίχτο; (Και το πρόσωπό του στράβωσε μ' ένα κακό χαμόγελο). Χε-χε!

— Νομίζεις πως πάω να σε ξεγελάσω;— ρώτησε ο πρίγκιπας.

— Όχι, σε πιστεύω, μονάχα που δεν μπορώ να καταλάβω τίποτα απ' όλ' αυτά. Το πιθανότερο απ' όλα είναι πως ο οίχτος ο δικός σου είναι χειρότερος κι απ' τον έρωτά μου!

Ένα μίσος, ένα κάτι που πάσκιζε να βρει την έκφρασή του τώρ' αμέσως, άστραψε στο πρόσωπό του.

— Τι να σου πω, η αγάπη σου δεν ξεχωρίζει απ' το μίσος,— χαμογέλασε ο πρίγκιπας. —Κι αν περάσει αυτή η αγάπη, ίσως να γίνει μεγαλύτερη ακόμα συμφορά. Εγώ, αδερφέ μου Παρφίον, σου λέω πως...

— Πως θα τη σφάξω;

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε.

— Θα τη μισήσεις πολύ γι' αυτή την τωρινή σου αγάπη, για όλ' αυτά τα βάσανα που περνάς τώρα. Για μένα το πιο παράξενο απ' όλα είναι τούτο: πώς μπορεί εκείνη να θέλει πάλι να σε παντρευτεί; Σαν τ' άκουσα χτες μου φάνηκε απίστευτο και στε ναχωρέθηκα πολύ. Αφού σε παράτησε και το 'σκασε κάτω απ' το στεφάνι δυο φορές — θα πει λοιπόν πως έχει κάποια προαίσθηση! Τι μπορεί να περιμένει από σένα τώρα πια; Είναι ποτέ δυνατό να σκέφτεται τα χρήματα; Ανοησίες. Μα και τα χρήματα τα 'χεις πολύ σπαταλήσει. Είναι δυνατό να το κάνει μόνο και μόνο για να βρει ένα σύζυγο; Μα θα μπορούσε να βρει κι άλλους. Όποιον άλλον και να πάρει, καλύτερα, γιατί εσύ δεν αποκλείεται καθόλου να τη σφάξεις, κι αυτή τώρα πια το καταλαβαίνει ίσως πολύ καλά. Το πως την αγαπάς με τόσο πάθος; Ναι, μπορεί αυτό αλήθεια... Έχω ακουστά πως υπάρχουν γυναίκες που ακριβώς μια τέτοια αγάπη γυρεύουν... μονάχα...

Ο πρίγκιπας σταμάτησε κι απόμεινε σκεφτικός.

— Τι χαμογέλασες και πάλι ειρωνικά και κοιτάζεις το πορτρέτο του πατέρα; — ρώτησε ο Ραγκόζιν που παρακολούθουσε με μεγάλη προσοχή κάθε αλλαγή και κάθε φευγαλέα έκφραση στο πρόσωπο του πρίγκιπα.

— Γιατί χαμογέλασα; Μου πέρασε μια σκέψη πως αν δε σ' έπιανε αυτό το πάθος, αν δεν σου τύχαινε αυτός ο έρωτας, τότε θα γινόσουν ίσως ίδιος κι απaráλλαχτος με τον πατέρα σου κι αρκετά σύντομα μάλιστα. Θα ρίζωνες εδώ σ' αυτό το σπίτι μαζί με τη γυναίκα σου που θα 'ταν υπάκουη και χωρίς μιλιά, θα τηςμίλαγες και συ σπάνια κι αυστηρά, δε θα πίστευες σε κανένα μα μήτε και θα 'χες ανάγκη να πιστέψεις, μονάχα θα μάζευες λεφτά σιωπηλά και σκυθρωπά. Το πολύ-πολύ να παίχνευες πού και πού τις παλιές Γραφές και να σταυροκοπιόσουν με τα δυο σου δάχτυλα αντί με τα τρία, μα κι αυτό ακόμα σαν θα σε παίρνανε πια τα γηρατεία...

— Κορόιδευε. Και ξέρεις; Τα ίδια ακριβώς μου 'λεγε κι αυτή τις προάλλες κοιτάζοντας αυτό το πορτρέτο! Είναι να θαυμάζει κανείς που έχετε σ' όλα την ίδια γνώμη τώρα.

— Μα τι; Ήρθε στο σπίτι σου κιάλας; — ρώτησε με περιέργεια ο πρίγκιπας.

— Ήρθε. Κοίταζε πολλήν ώρα το πορτρέτο και με ρώταγε για το μακαρίτη. «Θα γινόσουν ίδιος κι

απαράλλαχτος σαν κι αυτόν», μου είπε στο τέλος με κάποιο χαμόγελο. «Εσύ μου λέει, Παρφιόν Σεμιόνιτς, έχεις δυνατά πάθη, τόσο δυνατά που θα πήγαινες ίσα κατευθείαν στη Σιβηρία αν δεν τύχαινε να 'χεις και μυαλό, γιατί εσύ έχεις και παραέχεις μυαλό», μου λέει (έτσι ακριβώς το 'πε, το πιστεύεις ή όχι; Πρώτη μου φορά άκουγα τέτοιο πράμα απ' το στόμα της!) «Εσύ, όλες αυτές τις τρέλες γρήγορα θα τις παρατούσες. Κι επειδή είσαι αμόρφωτος άνθρωπος, θ' άρχιζες να μαζεύεις λεφτά, σαν τον πατέρα σου, αμπαρωμένος σ' αυτό το σπίτι με τους σκοπσι σου· μπορεί στο τέλος ν' ασπαζόσουν και συ ο ίδιος την πίστη τους και τόσο θα τ' αγάπαγες πια τα λεφτά σου που όχι δυο μα ίσως και δέκα εκατομμύρια θα μάζευες και θα πέθαινες της πείνας πάνω στα σακούλια σου γιατί εσύ σε όλα έχεις πάθος, όλα τα παρατραβάς ως το πάθος». Έτσι ακριβώς μου τα είπε, με τα ίδια σχεδόν λόγια. Ποτέ δε μου 'χε ξαναμιλήσει έτσι! Γιατί, πρέπει να ξέρεις, πως πάντα κουβεντιάζει μαζί μου όλο για σαχλαμάρες ή με κοροϊδεύει· μα και δω άρχισε γελώντας, ύστερα όμως —αχ, πώς σκοτεινίασε το πρόσωπό της! Όλο αυτό το σπίτι το τριγύριζε και το περιεργαζόταν κι ήταν σαν κάτι να τη φόβιζε. «Όλ' αυτά θα τ' αλλάξω, της λέω, ή μπορεί ν' αγοράσω κι ένα άλλο σαν παντρευτούμε». «Κάθε άλλο, λέει, να μην αλλάξεις τίποτα, έτσι όπως είναι θα ζήσουμε εδώ. Θέλω, λέει, να ζήσω δίπλα στη μητερούλα σου, σα θα γίνω γυναίκα σου». Την πήγα στη μητερούλα — ήταν όλο σεβασμό μπροστά της, σαν κόρη της. Η μητερούλα από καιρό τώρα — πάνε δυο χρόνια— δεν είναι και πολύ καλά στα λογικά της (είναι άρρωστη) και σαν πέθανε ο πατέρας μου, ξαναμωράθηκε εντελώς, δε βγάζει λέξη: Κάθεται καρφωμένη στην πολυθρόνα της κι όποιον βλέπει του κάνει υπόκλιση· θα 'λεγε κανείς πως αν δεν την ταΐσεις θα κάτσει έτσι τρεις μέρες χωρίς να το πάρει είδηση. Εγώ πήρα το δεξί χέρι της μητερούλας, της ένωσα τα δάχτυλα! «Ευλογείστε μας, λέω, μητερούλα, θα στεφανωθεί μαζί μου»· αυτή φίλησε με συγκίνηση το χέρι της μητερούλας: «Σίγουρα, λέει, υπόφερε πολλές πίκρες η μάνα σου». Να, αυτό εδώ το βιβλίο το 'δε πάνω στο τραπέζι μου: «Τι, άρχισες να διαβάζεις Ρωσική Ιστορία; (Κάποτε μου το 'χε πει η ίδια στη Μόσχα: «Καλά θα 'κανες να μορφωθείς λιγάκι, ας διάβαζες έστω τη *Ρωσική Ιστορία* του Σολοβιόβ, γιατί εσύ δεν ξέρεις τίποτα.») Καλά κάνεις, είπε· συνέχισε, διάβαζε. Θα σου γράψω μόνη μου έναν κατάλογο, τι βιβλία ν' αρχίσεις να διαβάζεις· θέλεις ή όχι;» Και ποτέ, ποτέ ως τα τότε δε μου μίλησε έτσι, τόσο που μ' έκανε να απορήσω: για πρώτη φορά ανάσανα σα ζωντανός άνθρωπος.

— Χαίρομαι πολύ που τ' ακούω, Παρφιόν, — είπε ο πρίγκιπας μ' αληθινή συγκίνηση, — πολύ χαίρομαι. Ποιος ξέρει, ίσως ο Θεός να σας βολέψει μαζί.

— Ποτέ δε θα γίνει αυτό!— φώναξε με θέρμη ο Ραγκόζιν.

— Άκουσε, Παρφιόν, αφού την αγαπάς τόσο πολύ, είναι δυνατό να μη θελήσεις να γίνεις άξιος της εκτίμησής της; Κι αν το θέλεις, είναι δυνατό να μην ελπίζεις; Μόλις πριν από λίγο, είπα πως για μένα μένει άλυτο πρόβλημα ο λόγος που σκοπεύει να σε παντρευτεί· ωστόσο, μόλο που δεν μπορώ να βρω καμιά λύση στο πρόβλημα, δε μου μένει πάντως καμιά αμφιβολία πως θα πρέπει να υπάρχει μια σημαντική, μια λογική αιτία. Για την αγάπη σου έχει πειστεί· έχει όμως απόλυτα πειστεί και για ορισμένα σου προτερήματα. Δεν μπορεί να 'ναι διαφορετικά! Αυτά που μου είπες τώρα μόλις, το επιβεβαιώνουν. Το λες κι ο ίδιος πως μπόρεσε και σου μίλησε με μια γλώσσα εντελώς διαφορετική απ' ό,τι σου μίλαγε πριν. Είσαι καχύποπτος και ζηλιάρης, γι' αυτό μεγαλοποίησες όλα τα κακά που είδες. Είναι σίγουρο πως δεν έχει τόσο άσκημη ιδέα για σένα όσο λες. Αλλιώς θα σήμαινε πως πάει συνειδητά να πνιγεί ή να βάλει το μαχαίρι στο λαιμό της παίρνοντάς σε άντρα. Μα είναι δυνατόν αυτό; Ποιος πάει εν γνώσει του να πνιγεί ή να βάλει το μαχαίρι στο λαιμό του;

Ο Παρφιόν άκουσε μ' ένα πικρό χαμόγελο τα θερμά λόγια του πρίγκιπα. Θα 'λεγε κανείς πως είχε σχηματίσει πια την πεποίθησή του κι ήταν ακλόνητη.

— Τι βλοσυρά που με κοιτάζεις, Παρφιόν!— του ξέφυγε του πρίγκιπα με αγωνία.

— Να πνιγεί ή να βάλει το λαιμό της στο μαχαίρι! —πρόφερε κείνος τελικά. — Χε! Μα γι' αυτό

ακριβώς με παντρεύεται. Με παντρεύεται επειδή περιμένει να τη σφάξω! Μα στ' αλήθεια λοιπόν, πρίγκιπα, δεν το 'χεις πάρει ακόμα είδηση τι ακριβώς συμβαίνει εδώ πέρα;

— Δε σε καταλαβαίνω.

— Ίσως και στ' αλήθεια να μην καταλαβαίνεις, χε-χε! Αφού το λένε πως εσύ είσαι... κάπως έ τ σ ι ! Αγαπάει άλλον, κατάλαβε το επιτέλους! Ακριβώς όπως την αγαπάω εγώ τώρα, έτσι ακριβώς αγαπάει έναν άλλον. Κι αυτός ο άλλος ξέρεις ποιος είναι; Είσαι ε σ ύ ! Τι, δεν το 'ξερες;

— Εγώ!

— Εσύ. Σ' αγάπησε απ' την πρώτη στιγμή, απ' τα γενέθλιά της. Μονάχα που νομίζει πως είναι αδύνατο να σε παντρευτεί γιατί τάχα θα 'ναι ντροπή για σένα κάτι τέτοιο και θα σου καταστρέψει όλη σου τη ζωή. «Εγώ, λέει, όλος ο κόσμος ξέρει τι είμαι». Ως τα τώρα το βεβαιώνει αυτό η ίδια. Όλ' αυτά μου τα 'χει πει η ίδια, κατάμουτρα. Φοβάται μη σε καταστρέψει, μη σε ντροπιάσει, εμένα όμως, δε βαριέσαι, μπορεί να με παντρευτεί — να τι εκτίμηση μου 'χει, σημείωσε το κι αυτό.

— Μα πώς το 'σκασε λοιπόν από σένα κι ήρθε σε μένα κι από... μένα...

— Από σένα σε μένα! Χε! Λίγα τάχα πράγματα της καπνίζει ξάφνου και κάνει! Τώρα, είναι σα να 'χει πυρετό. Τη μια μου φωνάζει: «Θα σε παντρευτώ, να πνιγώ μιν ώρα αρχύτερα. Θέλω να γίνει γρήγορα ο γάμος!» Με βιάζει μόνη της, ορίζει τη μέρα μα σαν πλησιάζει ο καιρός, τρομάζει κι αρχίζει να σκέφτεται άλλα πράγματα. Ένας Θεός την ξέρει· την έχεις δει: κλαίει, γελάει, χτυπιέται μες στον πυρετό της. Τι το παράξενο βρίσκεις που το 'σκασε κι από σένα; Το 'σκασε ίσα-ίσα γιατί κατάλαβε πόσο πολύ σ' αγαπάει. Δεν μπόρεσε πια να μείνει κοντά σου. Είπες πριν από λίγο πως εγώ τη βρήκα τότε στη Μόσχα· ψέματα, μόνη της έτρεξε σε μένα σαν έφυγε από σένα: «Όρισε τη μέρα, λέει, είμαι έτοιμη! Φέρε σαμπάνια! Πάμε στις τσιγγάνες!» φωνάζει!... Μα αν δεν ήμουν εγώ, από καιρό τώρα θα 'χε πέσει στο ποτάμι να πνιγεί· αλήθεια σου λέω. Μα ίσα-ίσα γι' αυτό δεν πέφτει στο ποτάμι γιατί εγώ της φαίνομαι πιο φοβερός κι απ' το ποτάμι. Από μίσος με παντρεύεται... αν με παντρευτεί, να 'σαι σίγουρος πως θα με παντρευτεί απ' το κακό της.

— Και συ... πώς λοιπόν... — φώναξε ο πρίγκιπας και δεν τέλειωσε τη φράση του. Κοίταξε με φρίκη το Ραγκόζιν.

— Γιατί κόμπιασες λοιπόν; — πρόστεσε κείνος μ' ένα σαρκαστικό μορφασμό. — Θέλεις να σου πω τι σκέφτεσαι μέσα σου τούτη τη στιγμή; «Πώς θα τον παντρευτεί λοιπόν ύστερα απ' όλ' αυτά; Πώς να την αφήσω να τον παντρευτεί;» Τα ξέρουμε τι σκέφτεσαι...

— Δεν ερχόμουν γι' αυτό εδώ πέρα, Παρφιόν, σου το ξαναλέω, δεν ήταν αυτός ο σκοπός μου.

— Μπορεί να μην ήρθες γι' αυτό και μπορεί να μην ήταν αυτός ο σκοπός σου, τώρα όμως είναι σίγουρο πως αυτό σκέφτεσαι. Χε-χε! Ε, φτάνει! Γιατί αναστατώθηκες έτσι; Έχει γούστο να μην το 'ξερες αλήθεια! Με κάνεις κι απορώ!

— Όλ' αυτά είναι ζήλια, Παρφιόν, όλ' αυτά είναι αρρώστια, όλ' αυτά τα 'χεις μεγαλοποιήσει υπέρμετρα... — τραύλισε ο πρίγκιπας τρομερά ταραγμένος. — Τι έπαθες;

— Άσ' το κάτω, — πρόφερε ο Παρφιόν κι άρπαξε βιαστικά μες απ' τα χέρια του πρίγκιπα ένα μαχαίρι, που εκείνος το 'χε πάρει απ' το τραπέζι, δίπλα απ' το βιβλίο, και το ξανάβαλε πάλι στη θέση του.

— Λες και το 'ξερα όταν έφτανα στην Πετρούπολη, λες και το προαισθανόμουν... — συνέχισε ο πρίγκιπας. — Δεν ήθελα να 'ρθω εδώ! Ήθελα να τα ξεχάσω όλ' αυτά δω πέρα, να τα ξεριζώσω απ' την καρδιά μου! Ε, αντίο... Μα τι έπαθες πάλι!

Μιλώντας, ο πρίγκιπας είχε πάρει και πάλι αφηρημένος απ' το τραπέζι το ίδιο μαχαίρι και πάλι ο Ραγκόζιν τού τ' άρπαξε απ' τα χέρια και το πέταξε στο τραπέζι. Ήταν ένα μαχαίρι αρκετά απλό, με κοκάλινη λαβή, με μια λάμα που δεν έκλεινε, κάπου δεκαπέντε πόντους μάκρος κι ανάλογο φάρδος.

Βλέποντας πως ο πρίγκιπας δείχνει ιδιαίτερη προσοχή στο γεγονός πως του παίρνουν δυο φορές αυτό το μαχαίρι μες απ' τα χέρια, ο Ραγκόζιν τού τ' άρπαξε απότομα και φουρκισμένα, το 'βαλε μες στο βιβλίο και το πέταξε στ' άλλο τραπέζι.

— Το 'χεις για να κόβεις τα φύλλα; — ρώτησε ο πρίγκιπας, κάπως αφηρημένα όμως, λες κι ήταν ακόμα πεσμένος σε βαθιά συλλογή.

— Ναι, για τα φύλλα...

— Είναι όμως ένα μαχαίρι περβολάρη, ψέματα;

— Ναι, περβολάρη. Μήπως τάχα δεν μπορείς να κόψεις τα φύλλα ενός βιβλίου με μαχαίρι περβολάρη;

— Μα είναι... ολοκαίνουργιο.

— Λοιπόν; Τι σημασία έχει που είναι καινούργιο; Μήπως τάχα δεν μπορώ ν' αγοράσω τούτη τη στιγμή ένα καινούργιο μαχαίρι; — φώναξε κάπως έξαλλα ο Ραγκόζιν που νευρίαζε όλο και περισσότερο με την κάθε λέξη του πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε και κοίταξε επίμονα το Ραγκόζιν.

— Βρε, τι καθόμαστε και λέμε!— γέλασε ξαφνικά, σα να συνήλθε εντελώς. — Να με συγχωρείς, αδερφέ μου, όταν το κεφάλι μου είναι βαρύ όπως τώρα, κι αυτή η αρρώστια... γίνομαι ολότελα... εντελώς αφηρημένος και γελοίος. Εντελώς άλλα πράγματα ήθελα να σε ρωτήσω... δε θυμάμαι τώρα. Αντίο...

— Όχι από δω, — είπε ο Ραγκόζιν.

— Ξέχασα!

— Από δω, από δω, πάμε, θα σου δείξω.

IV

ΠΕΡΑΣΑΝ ΑΠ' τις ίδιες κάμαρες που 'χε περάσει μπαίνοντας ο πρίγκιπας· ο Ραγκόζιν προχωρούσε λίγο μπροστά, ο πρίγκιπας πίσω του. Μπήκανε στη μεγάλη σάλα. Εδώ, στους τοίχους υπήρχαν μερικοί πίνακες, όλο πορτρέτα αρχιερέων και τοπία, όπου δεν μπορούσες να διακρίνεις τίποτα. Πάνω απ' την πόρτα που έβγαζε στην πλαϊνή κάμαρα, κρεμόταν ένας πίνακας αρκετά παράξενος στο σχήμα του, κάπου δυόμιση πήχες μάκρος και το πολύ τριάντα πόντους ύψος: ο *Σωτήρας μετά την Αποκαθήλωση*. Ο πρίγκιπας έριξε μια ματιά στον πίνακα και σαν κάτι να θυμήθηκε· δε σταμάτησε ωστόσο κι ήταν έτοιμος να περάσει την πόρτα. Ένωθε πολύ βαριά την ψυχή του κι ήθελε να φύγει μian ώρα αρχύτερα απ' αυτό το σπίτι. Ο Ραγκόζιν όμως σταμάτησε ξαφνικά μπροστά στον πίνακα.

— Όλους αυτούς τους πίνακες εδώ, — είπε, — τους αγόρασε ο πατερούλης σε δημοπρασία με ένα και δυο ρούβλια· του άρεσε ν' αγοράζει πίνακες. Ένας άνθρωπος που ξέρει, τους κοιτάξε όλους· για πέταμα είναι, λέει, αυτός εδώ όμως, πάνω απ' την πόρτα, που αγοράστηκε σαν τους άλλους με δυο ρούβλια, αυτός, λέει, δεν είναι για πέταμα. Ακόμα και στον πατέρα μου, βρέθηκε κάποιος που του 'δινε τρακόσα πενήντα ρούβλια μα ο Σαβέλιεβ, ο Ιβάν Ντιμίτρις, έμπορας και μεγάλος μερακλής σε κάτι τέτοια, έφτασε μέχρι τετρακόσα και την περασμένη βδομάδα πρότεινε στον αδερφό μου το Σεμιόν Σεμιόνιτς πεντακόσα. Εγώ τον κράτησα για λογαριασμό μου.

— Μα αυτό... αυτό είναι αντίγραφο απ' τον πίνακα του Χανς Χολμπάιν, — είπε ο πρίγκιπας που 'χε προφτάσει στο μεταξύ να καλοκοιτάξει τον πίνακα, — και μόλο που δεν καταλαβαίνω και πολλά πράματα, μου φαίνεται πως είναι ένα υπέροχο αντίγραφο. Αυτόν τον πίνακα τον είδα στο Εξωτερικό και δεν μπορώ να τον ξεχάσω. Μα... τι έπαθες πάλι...

Ο Ραγκόζιν παράτησε ξάφνου τον πίνακα και προχώρησε με το ίδιο βήμα μπροστά. Φυσικά, η αφηρημάδα και η παράξενα νευρική διάθεση που φανερώθηκε τόσο αναπάντεχα στο Ραγκόζιν, θα μπορούσαν ίσως να εξηγήσουν αυτή τη βιασύνη· ωστόσο ο πρίγκιπας απόρησε αρκετά που κόπηκε έτσι απότομα η κουβέντα τους, που δεν την είχε αρχίσει αυτός, και που ο Ραγκόζιν ούτε καν του απάντησε.

— Και δε μου λες, Λέων Νικολάγιεβιτς, από καιρό ήθελα να σε ρωτήσω, πιστεύεις στο Θεό ή όχι; — ξαναμίλησε ξάφνου ο Ραγκόζιν έχοντας κάνει μερικά βήματα.

— Τι παράξενα που ρωτάς και... κοιτάζεις! — παρατήρησε άθελά του ο πρίγκιπας.

— Μ' αρέσει να τον κοιτάζω αυτόν τον πίνακα, —τραύλισε αφού σώπασε για λίγο ο Ραγκόζιν, λες κι είχε ξεχάσει πάλι την ερώτησή του.

— Αυτόν τον πίνακα!— ξεφώνισε ξάφνου ο πρίγκιπας σα να τον είχε συνταράξει μια αναπάντεχη σκέψη: — Αυτόν τον πίνακα! Μα απ' αυτόν τον πίνακα μπορεί να χάσει κανείς και την πίστη του ακόμα!

— Χάνεται κι αυτή, — επιβεβαίωσε αναπάντεχα ο Ραγκόζιν. Είχαν φτάσει πια στην πόρτα που έβγαζε στο κεφαλόσκαλο.

— Πώς! — σταμάτησε ξάφνου ο πρίγκιπας. — Τι είπες πάλι! Εγώ σχεδόν αστειευόμουν και συ το λες τόσο σοβαρά! Και πώς σου 'ρθε να με ρωτήσεις αν πιστεύω στο Θεό;

— Τίποτα, να, έτσι απλώς σε ρώτησα. Και παλιότερα ήθελα να σε ρωτήσω. Γιατί είναι σήμερα πολλοί που δεν πιστεύουν. Δε μου λες, είναι αλήθεια αυτό που μου 'λεγε κάποιος πάνω στο μεθύσι

του, πως εδώ σε μας, στη Ρωσία, είναι περισσότεροι από κάθε άλλη χώρα οι άνθρωποι που δεν πιστεύουν στο Θεό; Σε ρωτάω γιατί έκανες στο Εξωτερικό. «Για μας, λέει, είναι πιο εύκολο απ' τους ξένους γιατί εμείς έχουμε προοδέψει πιότερο...»

Ο Ραγκόζιν μισογέλασε φαρμακερά· έχοντας προφέρει την ερώτησή του, άνοιξε ξαφνικά την πόρτα και κρατώντας το πόμολο περίμενε τον πρίγκιπα να βγει. Ο πρίγκιπας απόρησε, ωστόσο βγήκε. Ο Ραγκόζιν βγήκε το κατόπι του στο κεφαλόσκαλο και μισόκλεισε την πόρτα πίσω του. Στέκονταν κι οι δυο τους ο ένας μπροστά στον άλλον με τέτοιο ύφος που θα 'λεγε κανείς πως είχαν ξεχάσει κι οι δυο πού βρίσκονταν και τι πρέπει τώρα να κάνουν.

— Αντίο λοιπόν, — είπε ο πρίγκιπας δίνοντάς του το χέρι.

— Αντίο, — πρόφερε ο Ραγκόζιν σφίγγοντας δυνατά μα εντελώς μηχανικά το χέρι του πρίγκιπα.

Ο πρίγκιπας κατέβηκε ένα σκαλοπάτι και στράφηκε στο Ραγκόζιν.

— Όσο για την πίστη, — άρχισε χαμογελώντας (ήταν φανερό πως δεν ήθελε να τον αφήσει έτσι το Ραγκόζιν) και ζωηρεύοντας κάτω απ' την επίδραση μιας αναπάντεχης θύμησης, — όσο για την πίστη, είχα την περασμένη βδομάδα, μέσα σε δυο μέρες, τέσσερις διαφορετικές συναντήσεις. Το πρωί ταξίδευα σε μια καινούργια σιδηροδρομική γραμμή και συζήτησα κάπου τέσσερις ώρες στο βαγόνι μ' ένα κάποιο Σ-β, —εκεί τον πρωτογνώρισα. Είχα ακούσει από πριν πολλά γι' αυτόν κι ανάμεσα στ' άλλα πως είναι αθεϊστής. Είναι πραγματικά πολύ μορφωμένος άνθρωπος και γω χάρηκα που θα κουβεντιάσω μ' έναν πραγματικό επιστήμονα. Επιπλέον είναι άνθρωπος με σπάνια λεπτούς τρόπους, έτσι που μιλάγε μαζί μου σα να 'μουνα ολότελα ίσος του, τόσο στις γνώσεις όσο και στην αντίληψη. Δεν πιστεύει σε Θεό. Ένα μονάχα μου 'κανε κατάπληξη: Είχα συνεχώς την εντύπωση πως μιλάει για εντελώς άλλα πράγματα. Και μου 'κανε κατάπληξη γιατί ακριβώς και πριν, όσες φορές έτυχε να μιλήσω με ανθρώπους που δεν πιστεύουν ή να διαβάσω τέτοια βιβλία, είχα συνεχώς την εντύπωση πως μιλάνε και γράφουν για κάτι εντελώς άλλο, μόλο που από μια πρώτη ματιά σου φαίνεται πως βρίσκονται μέσα στο θέμα. Του το είπα τότε, σίγουρα όμως δεν μπόρεσα να του ξεκαθαρίσω καλά τη σκέψη μου, ή δεν ήξερα να την εκφράσω γιατί δεν κατάλαβε τίποτα... Το βράδυ έμεινα σ' ένα επαρχιακό ξενοδοχείο να περάσω τη νύχτα και κει μέσα είχε γίνει ένας φόνος μόλις λίγο πριν, την περασμένη νύχτα, κι όλοι συζητάγανε γι' αυτόν σαν έφτασα. Δυο χωρικοί, αρκετά ηλικιωμένοι, κι όχι να πεις πως ήταν μεθυσμένοι, που γνωρίζονταν από χρόνια κι ήταν φίλοι, ήπιαν το τσάι τους και πήγανε να κοιμηθούν μαζί σ' ένα δωματιάκι. Ο ένας όμως, είχε δει πως ο άλλος τούτες τις τελευταίες δυο μέρες είχε ένα ασημένιο ρολόι κρεμασμένο μ' ένα κίτρινο κορδόνι με χάντρες. Όπως φαίνεται δεν τον είχε ξαναδεί να 'χει κείνο το ρολόι. Ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν κλέφτης, ήταν μάλιστα τίμιος και, σα χωριάτης, είχε τον τρόπο του. Του άρεσε όμως τόσο πολύ κείνο το ρολόι και τόσο πολύ μαγεύτηκε απ' αυτό που στο τέλος δεν κρατήθηκε: Πήρε ένα μαχαίρι, κι όταν ο φίλος του γύρισε απ' τ' άλλο πλευρό, τον πλησίασε στα νύχια και προφέροντας μέσα του μια μικρή προσευχή: «Κύριε, συγχώρα με για όνομα του Χριστού!» — έσφαξε το φίλο του με μια μαχαιριά, σαν αρνί, και του πήρε το ρολόι.

Ο Ραγκόζιν έσκασε στα γέλια. Γέλαγε σα να τον είχε πιάσει κάποια κρίση. Ήταν παράξενο μάλιστα να βλέπει αυτό το γέλιο, ύστερα απ' την τόσο σκυθρωπή του διάθεση εδώ και λίγα λεπτά.

— Α, αυτό μ' αρέσει! Μα το ναι, δε γίνεται τίποτα καλύτερο! — ξεφώνιζε σπασμωδικά και παραλίγο να πνιγόταν λαχανιάζοντας: — Ο ένας δεν πιστεύει καθόλου στο Θεό κι ο άλλος τον πιστεύει τόσο πολύ που ακόμα και τους ανθρώπους τούς σφάζει προσευχόμενος! Ε, αυτό, αδερφέ μου πρίγκιπα, ξεπερνάει κάθε φαντασία! Χα-χα-χα! Όχι, καλύτερο απ' αυτό δε γίνεται!

— Το πρωί βγήκα στο δρόμο να περπατήσω λιγάκι, — συνέχισε ο πρίγκιπας μόλις σταμάτησε κάπως

ο Ραγκόζιν, παρ' όλο που το γέλιο τρεμοσάλευε ακόμα πυρετικά κι αρρωστιάρικα στα χείλη του, — και βλέπω ένα μεθυσμένο φαντάρo να τρεκλίζει στο ξύλινο πεζοδρόμιο, κουρελής και πανάθλιος. Με πλησιάζει: «Αφεντικό, έχω για πούλημα έναν ασημένιο σταυρό, ένα εικοσαράκι σου τον δίνω, τζάμπα· ασημένιος είναι!». Βλέπω να κρατάει στο χέρι του το σταυρό και σίγουρα μόλις θα τον είχε βγάλει απ' το λαιμό του, με μια γαλάζια, λιγδωμένη κορδελίτσα, μονάχα που ήταν από καθαρό κασσίτερο, το 'βλεπες με την πρώτη ματιά, σε μεγάλο σχήμα, με οχτώ άκρες, σε σχέδιο βυζαντινό. Έβγαλα ένα εικοσαράκι και του το 'δωσα και το σταυρό τον φόρεσα εκεί επιτόπου στο λαιμό μου— και στο πρόσωπό του είδα αμέσως πόσο ευχαριστημένος είχε μείνει που του την είχε σκάσει του ανόητου του πρωτευουσιάνου και τράβηξε αμέσως στο καπηλειό να πιει το σταυρό του· αυτό πια είναι σίγουρο. Εγώ, αδερφέ μου, κείνο τον καιρό, βρισκόμουν κάτω απ' τη δυνατή εντύπωση που μου 'χαν κάνει όλα όσα είδα στη Ρωσία· δεν καταλάβαινα τίποτα απ' όσα γίνονται εδώ, λες κι είχα μεγαλώσει μουγκός κι όλα κείνα τα πέντε χρόνια στο Εξωτερικό τα θυμόμουν σαν κάτι φανταστικό. Περπάταγα λοιπόν και σκεφτόμουν: όχι, αυτόν τον άνθρωπο που πουλάει το Χριστό, δε θα τον καταδικάσω ακόμα. Ένας Θεός ξέρει τι κρύβεται σ' αυτές τις μεθυσμένες κι αδύναμες καρδιές. Σε μιαν ώρα, γυρίζοντας στο ξενοδοχείο, συνάντησα μια χωριάτισσα μ' ένα μωρό. Η χωριάτισσα ήταν νέα ακόμα, το μωρό δεν είχε κλείσει τους δυο μήνες. Όπου το μωρό της χαμογέλασε για πρώτη φορά από τότε που γεννήθηκε. Την είδα που σταυροκοπήθηκε — αλλά με τι ευλάβεια! «Γιατί κάνεις το σταυρό σου, μικρομάνα μου;» (Γιατί εγώ τότε όλα τα ρώταγα). «Να, μου λέει, όμοια κι απaráλλαχτα όπως είναι φορές-φορές η χαρά της μάνας, όντας της τύχει να δει το πρώτο χαμόγελο του μωρού της, όμοια κι απaráλλαχτη χαρά λαβαίνει κι ο Θεός κάθε βολά που Αυτός γρικήσει ψηλά απ' τον ουρανό πως του προσπέφτει ένας κριματισμένος κάνοντας την προσευκή του». Αυτό μου το 'πε μια χωριάτα, με τα ίδια σχεδόν λόγια και ήταν μια τόσο βαθιά, τόσο λεπτή και πραγματικά θρησκευτική σκέψη, μια σκέψη όπου εκφράστηκε μονομιάς όλη η ουσία του χριστιανισμού, όλη δηλαδή η έννοια του Θεού σαν πατέρα που μας γέννησε, όλη η αντίληψη για τη χαρά του Θεού που βλέπει τον άνθρωπο σαν παιδί του— κυριότερη ιδέα του Χριστού! Μια απλή χωριάτα! Ήταν μάνα, είναι αλήθεια... και ποιος ξέρει, ίσως αυτή η χωριάτα να 'ταν γυναίκα του ίδιου εκείνου φαντάρου που μου πούλησε το σταυρό. Άκουσε, Παρφιόν, πριν λίγο μου 'κανες μια ερώτηση· να η απάντησή μου: η ουσία του θρησκευτικού συναισθήματος δεν μπορεί να υπαχθεί σε καμιά λογική, κι είναι απρόσιτη σε κάθε αθεισμό. Εδώ είναι κάτι άλλο και πάντα θα 'ναι κάτι άλλο· είναι ένα θέμα που θα το θίγουν μονάχα πάντα οι αθειστές και θα γλιστράνε και θα μιλάνε πάντα για άλλα πράγματα. Το κυριότερο όμως είναι πως μπορείς να το παρατηρήσεις πιο καθαρά και πιο γρήγορα στη ρούσικη καρδιά, να το συμπέρασμά μου! Αυτό είναι μια απ' τις πρώτες πεποιθήσεις μου που βγάζω απ' τη Ρωσία μας. Υπάρχουν πολλά που μπορούν να γίνουν, Παρφιόν! Υπάρχουν πολλά που μπορούμε να κάνουμε στο ρούσικο κόσμο μας, πίστεψέ με! Θυμήσου πώς συναντιόμασταν στη Μόσχα και κουβεντιάζαμε κάποτε... Και δεν το 'θελα καθόλου να ξαναγυρίσω δω πέρα τώρα! Και δεν υπολόγιζα καθόλου, μα καθόλου πως θα συναντιόμασταν έτσι! Μα τι κάθομαι και λέω!... Γεια σου, ορβουάρ! Ο Θεός να σ' έχει καλά!

Γύρισε κι άρχισε να κατεβαίνει τη σκάλα.

— Λέων Νικολάγιεβιτς!— φώναξε από πάνω ο Παρφιόν, όταν ο πρίγκιπας είχε φτάσει στο πρώτο πλατύσκαλο.— Το σταυρό που αγόρασες απ' το φαντάρo τον έχεις πάνω σου;

— Ναι, τον φοράω.

Κι ο πρίγκιπας ξανασταμάτησε.

— Για να τον δω.

Άλλη παραξενιά! Ο πρίγκιπας σκέφτηκε για λίγο, ανέβηκε απάνω και του 'δειξε το σταυρό χωρίς να τον βγάλει απ' το λαιμό του.

— Δώσ' μου τον, — είπε ο Ραγκόζιν.

— Γιατί; Μήπως εσύ...

Ο πρίγκιπας δεν το καλόθελε ν' αποχωριστεί αυτό το σταυρό.

— Θα τον φορέσω εγώ και θα βγάλω το δικό μου να τον φοράς εσύ.

— Θέλεις ν' αλλάξουμε σταυρούς; Ορίστε, Παρφιόν, αν είναι έτσι, με μεγάλη μου χαρά. Θα γίνουμε αδερφοποιτοί!

Ο πρίγκιπας έβγαλε τον κασσιτερένιο του σταυρό, ο Παρφιόν το δικό του το χρυσό και τους αλλάξανε. Ο Παρφιόν σώπαινε. Ο πρίγκιπας παρατήρησε στενοχωρημένος και γεμάτος απορία πως το προηγούμενο δύσπιστο, πικρό και σχεδόν κοροϊδευτικό χαμόγελο, δεν έλεγε ακόμα ν' αφήσει το πρόσωπο του αδερφοποιτού του ή τουλάχιστο, στιγμές-στιγμές, φαινόταν ολοκάθαρα. Τέλος, ο Ραγκόζιν πήρε τον πρίγκιπα απ' το χέρι χωρίς να πει τίποτα και για λίγο έμεινε ακίνητος σα να σκεφτόταν κάτι και να μην τ' αποφάσιζε. Ύστερα, τον τράβηξε ξάφνου και πρόφερε με φωνή που μόλις ακούστηκε: «Πάμε». Περάσανε το πλατύσκαλο του πρώτου πατώματος και χτυπήσανε το κουδούνι της πόρτας που ήταν απέναντι απ' αυτή που βγήκαν. Τους άνοιξαν γρήγορα. Μια γριά, καμπουριασμένη και ντυμένη στα μαύρα, με τσεμπέρι στο κεφάλι, έκανε μια βαθιά και σιωπηλή υπόκλιση στο Ραγκόζιν. Εκείνος κάτι τη ρώτησε βιαστικά και, χωρίς να σταματήσει ν' ακούσει την απάντησή της, οδήγησε τον πρίγκιπα μες απ' τα δωμάτια. Περάσανε και πάλι από σκοτεινά δωμάτια, με μίαν ασυνήθιστη, ψυχρή καθαριότητα, επιπλωμένα ψυχρά και αυστηρά με παλιά έπιπλα, ντυμένα με άσπρα καθαρά καλύμματα. Χωρίς ν' αναγγεληθεί, ο Ραγκόζιν έμπασε τον πρίγκιπα σ' ένα μικρό δωμάτιο που έμοιαζε με σαλόνι, χωρισμένο μ' ένα γυαλιστερό χώρισμα από κόκκινο ξύλο, με δυο πόρτες στις άκρες· πίσω απ' το χώρισμα θα 'ταν πιθανότατα η κρεβατοκάμαρα. Στη γωνιά του σαλονιού, κοντά στη σόμπα, καθόταν στην πολυθρόνα μια γριούλα που δε φαινόταν να 'ναι και πολύ ηλικιωμένη — το πρόσωπό της μάλιστα ήταν ευχάριστο και στρογγυλό, γεμάτο υγεία— τα μαλλιά της όμως είχαν ασπρίσει εντελώς και (θα μπορούσες να το συμπεράνεις με το πρώτο βλέμμα που θα της έριχνες) είχε ξαναμωραθεί ολότελα. Φορούσε μαύρο μάλλινο φόρεμα κι είχε μια μεγάλη μαύρη μαντίλα στο λαιμό και στο κεφάλι ένα άσπρο καθαρό σκουφάκι με μαύρες κορδελίτσες. Τα πόδια της ακουμπούσαν σ' ένα σκαμνάκι· δίπλα της καθόταν μια άλλη καθαρή γριούλα, που φόραγε και κείνη πένθος κι άσπρο σκουφάκι — θα 'ταν φαίνεται καμιά φιλοξενούμενη — κι έπλεκε μια κάλτσα. Κι οι δυο τους σίγουρα κάθονταν όλη την ώρα αμίλητες. Η πρώτη γριούλα, μόλις είδε το Ραγκόζιν και τον πρίγκιπα, τους χαμογέλασε κι έσκυψε μερικές φορές το κεφάλι στοργικά, για να τους δείξει πως χαιρόταν που τους έβλεπε.

— Μητερούλα, — είπε ο Ραγκόζιν αφού της φίλησε το χέρι, — σου έφερα το μεγάλο μου φίλο, τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς Μίσκιν αλλάξαμε μαζί σταυρούς· έναν καιρό ήταν σαν πραγματικός μου αδερφός στη Μόσχα, έκανε πολλά για μένα. Ευλόγησέ τον, μητερούλα, σα να ευλογούσες το γιο σου. Στάσου, μητερούλα, να, έτσι, στάσου να σου σμίξω τα δάχτυλα...

Η γριούλα όμως, πριν προλάβει ο Παρφιόν, σήκωσε μόνη της το δεξί της χέρι, έσμιξε τα τρία της δάχτυλα και σταύρωσε τρεις φορές ευλαβικά τον πρίγκιπα. Ύστερα του κούνησε άλλη μια φορά στοργικά το κεφάλι.

— Λοιπόν, ας πηγαίνουμε, Λέων Νικολάγιεβιτς, — είπε ο Παρφιόν — γι' αυτό μονάχα σ' έφερα...

Όταν ξαναβγήκαν στη σκάλα, πρόστεισε:

— Δεν καταλαβαίνει τίποτα απ' ό,τι της λένε και δεν κατά λαβε τίποτα απ' τα λόγια μου, εσένα όμως

σ' ευλόγησε· θα πει λοιπόν πως το θέλησε η ίδια... Ε, γεια σου, λοιπόν, θα 'χεις κι άλλες δουλειές, το ίδιο και γω.

Κι άνοιξε την πόρτα του.

— Μα στάσου λοιπόν να σ' αγκαλιάσω τουλάχιστο, στάσου να σ' αποχαιρετήσω, παράξενε άνθρωπε!— φώναξε ο πρίγκιπας, και τον κοίταξε σα να τον μάλωνε τρυφερά κι ετοιμάστηκε να τον αγκαλιάσει. Μα ο Παρφιόν μόλις σήκωσε τα χέρια του, τα ξανακατέβασε αμέσως. Δεν τ' αποφάσιζε· γύρισε αλλού για να μην κοιτάει τον πρίγκιπα. Δεν ήθελε να τον αγκαλιάσει.

— Αμ, δε! Μόλο που πήρα το σταυρό σου, δε θα σε σφάξω για το ρολόι!— μουρμούρισε ακαταλαβίστικα γελώντας κάπως παράξενα. Ξάφνου όμως, όλο το πρόσωπό του άλλαξε: χλόμιασε τρομερά, τα χείλη του άρχισαν να τρέμουν, τα μάτια του φλογί στηκαν. Σήκωσε τα χέρια, έσφιξε δυνατά τον πρίγκιπα στην αγκαλιά του και πρόφερε ανασαίνοντας με δυσκολία:

— Πάρ' την λοιπόν, μια κι έτσι το γράφει η Μοίρα! Δική σου! Σου την παραχωρώ! Να τον θυμάσαι το Ραγκόζιν!

Και παρατώντας τον πρίγκιπα, χωρίς να τον κοιτάξει, μπήκε βιαστικός στο διαμέρισμά του και βρόντησε πίσω του την πόρτα.

V

ΗΤΑΝ ΠΙΑ αργά, δυόμιση σχεδόν η ώρα, κι ο πρίγκιπας δε βρήκε τον Επάντσιν σπίτι του. Έχοντας αφήσει το επισκεπτήριό του, αποφάσισε να πάει στο ξενοδοχείο *Ζυγαριά* και να ζητήσει εκεί τον Κόλια· κι αν δε θα 'ταν εκεί, να του αφήσει ένα σημείωμα. Στη *Ζυγαριά* του είπαν πως ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς «είχε βγει νωρίς το πρωί, φεύγοντας όμως είχε αφήσει παραγγελία πως αν τύχει και τον ζητούσαν να 'λεγαν πως μπορεί να γυρίσει κατά τις τρεις. Κι αν δε θα 'χει γυρίσει ως τις τρισήμιση — θα πει πως πήγε με το τρένο στο Παυλόβσκ, στη βίλα του στρατηγού Επάντσιν και βέβαια θα 'τρωγε εκεί». Ο πρίγκιπας έκασε να περιμένει και με την ευκαιρία ζήτησε να του φέρουν να φάει.

Στις τρισήμιση, ακόμα και στις τέσσερις, ο Κόλια δεν είχε φανεί. Ο πρίγκιπας βγήκε και προχώρησε μηχανικά χωρίς να ξέρει πού πάει. Στις αρχές του καλοκαιριού, στην Πετρούπολη κάνει καμιά φορά υπέροχες μέρες — φωτερές, ζεστές, ήρεμες. Λες κι έγινε επίτηδες κι η μέρα εκείνη ήταν μια απ' αυτές τις σπάνιες μέρες. Κάμποσην ώρα ο πρίγκιπας τριγύριζε άσκοπα. Η πολιτεία τού ήταν σχεδόν άγνωστη. Σταμάταγε καμιά φορά στα σταυροδρόμια, μπροστά σε μερικά σπίτια, στις πλατείες, στις γέφυρες· μπήκε να ξεκουραστεί σ' ένα ζαχαροπλαστείο. Στιγμές-στιγμές κοιτούσε με μεγάλη περιέργεια τους διαβάτες, την περισσότερη ώρα όμως δεν πρόσεχε ούτε τους διαβάτες ούτε το μέρος όπου βάδιζε. Βρισκόταν σε μια βασανιστική υπερένταση κι ανησυχία και ταυτόχρονα ένιωθε μian ασυνήθιστη ανάγκη να μείνει μόνος. Ήθελε να μείνει μόνος και να παραδοθεί σ' όλην αυτή τη βασανιστική υπερένταση εντελώς παθητικά, χωρίς να γυρεύει καμιά διέξοδο. Αηδίαζε να καταπιαστεί με τη λύση όλων αυτών που πλημμύριζαν την ψυχή και την καρδιά του. «Μα τι λοιπόν, εγώ φταίω για όλα;» μουρμούριζε μέσα του, σχεδόν ασυναίσθητα.

Κατά τις έξι, βρέθηκε στην πλατφόρμα της σιδηροδρομικής γραμμής για το Τσάρσκογε Σελό. Η μοναξιά τού έγινε γρήγορα αφόρητη· μια καινούργια λαχτάρα πλημμύρισε ζεστά την καρδιά του και για μια στιγμή φώτισε μ' ένα λαμπρό φως το σκοτάδι όπου παράδερνε η ψυχή του. Πήρε ένα εισιτήριο για το Παυλόβσκ και δεν έβλεπε την ώρα να φύγει· μα, φυσικά, κάτι τον παραμόνευε κι αυτό ήταν κάτι πραγματικό κι όχι μια φαντασία, όπως ίσως είχε την τάση να νομίζει. Τη στιγμή σχεδόν που ανέβαινε στο βαγόνι, πέταξε ξαφνικά το εισιτήριο που μόλις είχε πάρει και ξαναβγήκε απ' το σταθμό, σασιτισμένος και σκεφτικός. Λίγο αργότερα, στο δρόμο, σαν κάτι να θυμήθηκε ξαφνικά, σαν κάτι να κατάλαβε αναπάντεχα, κάτι πολύ παράξενο, κάτι που τον ανησυχούσε από καιρό. Του 'τυχε ξάφνου να συλλάβει συνειδητά τον εαυτό του σε μian ασχολία που συνεχιζόταν από ώρα τώρα κι όμως δεν την είχε προσέξει ακόμα ως αυτή τη στιγμή: ήταν κιόλας κάμποσες ώρες, από τότε ακόμα που ήταν στη *Ζυγαριά*, ίσως-ίσως μάλιστα και πριν απ' τη *Ζυγαριά* που 'χε αρχίσει ξαφνικά να ψάχνει για κάτι γύρω του. Το ξέχναγε, για πολλήν ώρα μάλιστα, για ολάκερη μισή ώρα καμιά φορά, και ξαφνικά, ξαναγύριζε και κοιτάζε μ' ανησυχία γύρω του σα να 'ψαχνε για κάτι.

Μόλις όμως πρόσεξε πως κάνει αυτή τη νοσηρή, κι ως τα τότε εντελώς ασυναίσθητη κίνηση που από τόσην ώρα κιόλας τον είχε κυριέψει, θυμήθηκε ξάφνου και κάτι άλλο ακόμα που του προκάλεσε πολύ ενδιαφέρον. Θυμήθηκε ότι τη στιγμή που πρόσεξε πως όλο και για κάτι ψάχνει γύρω του, στεκόταν στο πεζοδρόμιο, μπροστά σε μια βιτρίνα και περιεργαζόταν με μεγάλη περιέργεια τα εμπορεύματα. Ήθελε τώρα το δίχως άλλο να εξακριβώσει το εξής: είχε πράγματι σταθεί εδώ και πέντε λεπτά μπροστά στη βιτρίνα του μαγαζιού ή μήπως του φάνηκε μονάχα; Μήπως είχε μπερδέψει τίποτα; Υπάρχει πραγματικά αυτό το μαγαζί και κείνο το εμπόρευμα; Γιατί είναι γεγονός πως νιώθει σήμερα τον εαυτό του αρκετά άρρωστο, νιώθει σχεδόν όπως ένιωθε παλιότερα, όταν άρχιζαν οι κρίσεις της παλιάς του αρρώστιας. Ήξερε πως αυτές τις προεπιληπτικές στιγμές γίνεται ασυνήθιστα αφηρημένος και συχνά μπερδεύει πράγματα και πρόσωπα — εκτός αν εντείνει ιδιαίτερα την προσοχή του όταν τα κοιτάζει. Μα υπήρχε κι ένας ιδιαίτερος λόγος που ήθελε τόσο πολύ να εξακριβώσει αν είχε πράγματι σταθεί λίγο πριν μπροστά στο μαγαζί· ανάμεσα στα πράγματα που ήταν εκτεθειμένα στη βιτρίνα του μαγαζιού, υπήρχε κι ένα αντικείμενο που το

κοίταξε ιδιαίτερα και το 'χε εκτιμήσει μάλιστα, λέγοντας μέσα του πως θ' άξιζε εξήντα ασημένια καπίκια — αυτό το θυμόταν, παρ' όλη την αφηρημάδα και την ταραχή του. Κατά συνέπεια, αν αυτό το μαγαζί υπάρχει, σημαίνει πως είχε σταματήσει κυρίως για κείνο το αντικείμενο. Θα πει λοιπόν πως το αντικείμενο εκείνο είχε τόσο ενδιαφέρον ώστε τράβηξε την προσοχή του ακόμα και την ώρα που βρισκόταν σε μια τόσο καταθλιπτική σύγχυση, μόλις έχοντας βγει απ' το σιδηροδρομικό σταθμό. Προχωρούσε κοιτάζοντας με θλίψη σχεδόν προς τα δεξιά κι η καρδιά του χτυπούσε ανήσυχα κι ανυπόμονα. Μα να το αυτό το μαγαζί, το βρήκε επιτέλους! Είχε ξεμακρύνει κιόλας πεντακόσια βήματα από κει όταν του πέρασε η σκέψη να γυρίσει. Να και κείνο το αντικείμενο που έκανε εξήντα καπίκια: «και βέβαια εξήντα καπίκια, δεν αξίζει παραπάνω!» ξανασκέφτηκε τώρα και γέλασε. Γέλασε όμως υστερικά· ένιωσε τρομερό βάρος στην ψυχή. Θυμήθηκε ολοκάθαρα τώρα πως εδώ ακριβώς, όταν στεκόταν μπροστά σ' αυτή τη βιτρίνα, είχε γυρίσει ξάφνου κι είχε κοιτάξει πίσω του, ακριβώς όπως και λίγες ώρες πριν, τότε που έπιασε καρφωμένη πάνω του τη ματιά του Ραγκόζιν. Σαν βεβαιώθηκε πως δεν είχε κάνει λάθος (εδώ που τα λέμε, και πριν απ' αυτή την εξακρίβωση δεν είχε καμιά αμφιβολία), παράτησε το μαγαζί και βιάστηκε να φύγει από κει. Όλ' αυτά πρέπει να τα σκεφτεί το γρηγορότερο, το δίχως άλλο· τώρα ήταν φανερό πως δεν ήταν φαντασία του κείνο που ένιωσε στο σταθμό· ήταν φανερό πως του 'χε συμβεί κάτι πραγματικό, κάτι που το δίχως άλλο είχε σχέση με την προηγούμενη ανησυχία του. Όμως, κατανίκησε και πάλι κάποια εσωτερική αηδία που δεν μπορούσε να της αντισταθεί: δε θέλησε να σκεφτεί και να εξετάσει τίποτα, δεν έκατσε να σκεφτεί τίποτα· άρχισε να σκέφτεται εντελώς άλλα πράγματα.

Ανάμεσα στ' άλλα, άρχισε και σκεφτόταν πως στις επιληπτικές του κρίσεις, υπήρχε μια στιγμή, λίγο, ελάχιστα πριν απ' το ξέσπασμά της (αν η κρίση τού ερχόταν την ώρα που ήταν ξύπνιος), οπότε ξαφνικά, μέσα στη θλίψη, μέσα στο ψυχικό σκοτάδι, την ώρα που κάτι τον πλάκωνε, ένιωθε στιγμές-στιγμές το μυαλό του να φλογίζεται κι όλες τις δυνάμεις του να εντείνονται, όλες μαζί, μονομιάς, στο έπακρο. Η αίσθηση της ζωής, η αυτοσυνείδηση, σχεδόν δεκαπλασιαζόταν κείνες τις στιγμές που κρατούσαν όσο και μια αστραπή. Το μυαλό κι η καρδιά φωτιζόνταν μ' ένα ασυνήθιστο φως· όλες οι ανησυχίες, όλες οι αμφιβολίες του, κάθε ταραχή, λες και καταπραΰνονταν μονομιάς και μεταβάλλονταν σε μιαν ανώτερη ηρεμία, γεμάτη διάφανη, αρμονική χαρά κι ελπίδα, γεμάτη λογική και ξεκαθαρισμένες τελικές αιτίες. Όμως, οι στιγμές αυτές, αυτές οι διαλείψεις, δεν ήταν παρά μια προαίσθηση μονάχα του αποφασιστικού εκείνου δευτερόλεπτου (ποτέ δεν κράταγε παραπάνω απ' ένα δευτερόλεπτο) που μ' αυτό άρχιζε η καθαυτό κρίση. Αυτό το δευτερόλεπτο ήταν φυσικά ανυπόφορο. Όταν σκεφτόταν αργότερα αυτή τη στιγμή, σαν είχε γίνει πια καλά, έλεγε συχνά μέσα του: «Όλες αυτές οι αστραπές κι οι διαλείψεις της ανώτερης αυτοαίσθησης κι αυτοσυνείδησης και κατά συνέπεια της "ύψιστης ύπαρξης", δεν είναι άλλο παρά αρρώστια, δεν είναι παρά μια διασάλευση της φυσιολογικής κατάστασης κι αν είναι έτσι, δεν πρόκειται καθόλου για ύψιστη ύπαρξη μα απεναντίας θα πρέπει να λογιστεί σαν μια απ' τις κατώτερες». Κι ωστόσο, είχε φτάσει τελικά σ' ένα συμπέρασμα που θα φαινόταν σχεδόν σαν παραδοξολογία: «και τι σημασία έχει που όλ' αυτά είναι αρρώστια; — κατέληξε. — Τι σχέση έχει που αυτή η υπερένταση δεν είναι φυσιολογική, αφού το ίδιο τ' αποτέλεσμα, αυτή η στιγμή που νιώθω έτσι, όταν τη θυμάμαι και τη διερευνώ σε κατάσταση υγείας πια, αποδείχεται πως έχει μιαν αρμονία φτασμένη στο ανώτατο σημείο της, είναι η ίδια η ομορφιά, αφού μου δίνει μια αίσθηση πληρότητας που ούτε ξανάκουσα ούτε μπορούσα ποτέ μου να φανταστώ ως τα τότε, μια αίσθηση πληρότητας, μέτρου, ειρήνευσης και παλλόμενης θρησκευτικής ταύτισης με την πεμπτουσία της ζωής;» Αυτές οι ομιχλώδεις εκφράσεις του φαίνονταν αυτού του ίδιου πολύ κατανοητές, αν και πολύ κατώτερες απ' την πραγματικότητα. Πάντως δεν μπορούσε ν' αμφιβάλει καθόλου πως πρόκειται πραγματικά για μια «ομορφιά και θρησκευτική ταύτιση», πως ήταν πραγματικά «η πεμπτουσία της ζωής» — α, όχι, ούτε την παραμικρότερη αμφιβολία δεν μπορούσε να παραδεχτεί για όλ' αυτά. Γιατί δεν ονειρευόταν τίποτα οράματα κείνη τη στιγμή, όπως γίνεται σαν πιει κανείς χασίς, όπιο ή κρασί, που εξασθενούν τις νοητικές ικανότητες και διαστρεβλώνουν την ψυχή, δεν έβλεπε πράγματα αφύσικα μήτε φανταστικά. Για όλ' αυτά μπορούσε να κρίνει λογικά σαν πέραγε η κρίση· οι στιγμές εκείνες ήταν αυτό και μόνο ίσα-ίσα — μια ασυνήθιστη ισχυροποίηση της αυτοσυνείδησης (αν χρειαζόταν να ορίσει κανείς αυτές τις στιγμές με μια μονάχα λέξη) και ταυτόχρονα της αυτοαίσθησης, στο έπακρο

άμεσης. Αφού εκείνο το δευτερόλεπτο, δηλαδή την τελευταία συνειδητή στιγμή πριν απ' την κρίση, του τύχαινε να προφτάσει να πει καθαρά και συνειδητά στον εαυτό του: «Ναι, γι' αυτή τη στιγμή μπορεί να δώσει κανείς όλη του τη ζωή!» σημαίνει φυσικά πως αυτή η στιγμή από μόνη της άξιζε μια ολάκερη ζωή. Εδώ που τα λέμε, δεν επέμενε για το διαλεκτικό μέρος του συμπεράσματός του: η αποβλάκωση, το ψυχικό σκοτάδι, η ηλιθιότητα, στέκονταν μπροστά του ξεκάθαρες συνέπειες αυτών των «ανώτερων στιγμών». Εννοείται πως δε θα καθόταν να συζητήσει σοβαρά το πράμα· στο συμπέρασμα, δηλαδή στην εκτίμησή του κείνης της στιγμής, υπήρχε χωρίς αμφιβολία κάποιο λάθος, η ρεαλιστικότητα ωστόσο της αίσθησης που δοκίμαζε, τον έφερνε σε αμηχανία. Γιατί αλήθεια πώς μπορεί να παραγνωρίσει τη ρεαλιστικότητα αυτή; Αφού αυτό του 'χε συμβεί, αφού αυτός ο ίδιος πρόφτανε να πει μέσα του το ίδιο κείνο δευτερόλεπτο πως αυτό το δευτερόλεπτο, με την απέραντη ευτυχία που τη γεύοταν τότε ολοκληρωτικά αξίζει ίσως μια ολάκερη ζωή. «Τις τέτοιες στιγμές» — όπως έλεγε μια φορά στο Ραγκόζιν, στη Μόσχα, τότε που συναντιόνταν κει πέρα — «τις τέτοιες στιγμές, δεν ξέρω πώς, μα καταλαβαίνω κείνο τον παράξενο λόγο ότι *χρόνος ουχέτι έσται*. Πιθανόν, πρόστεσε χαμογελώντας, να 'ναι η ίδια εκείνη στιγμή που πριν ακόμα προφτάσει να χυθεί το νερό απ' την αναποδογυρισμένη στάμνα του επιληπτικού Μωάμεθ, αυτός είχε προφτάσει μέσα στο ίδιο εκείνο δευτερόλεπτο να περιέλθει όλα τα ενδαιτήματα του Αλλάχ». Ναι, στη Μόσχα συναντιόνταν συχνά με το Ραγκόζιν και δε συζητούσαν μονάχα γι' αυτό. «Ο Ραγκόζιν πριν από λίγο είπε στη μητέρα του πως ήμουν τότε αδερφός του· σήμερα είναι η πρώτη φορά που το λέει αυτό», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

Το σκέφτηκε αυτό κει που καθόταν σ' ένα παγκάκι κάτω από 'να δέντρο στο Θερινό Κήπο. Θα κόντευε εφτά η ώρα. Ο κήπος ήταν έρημος· κάτι ζοφερό σκέπασε για μια στιγμή τον ήλιο που βασίλευε. Είχε κουφόβραση, σάμπως μια μακρινή μπόρα να πλησίαζε. Στην τωρινή ενοραματική του κατάσταση υπήρχε γι' αυτόν κάποια γοητεία. Προσκολλιόταν με τις αναμνήσεις και με το μυαλό του σε κάθε εξωτερικό αντικείμενο κι αυτό του άρεσε: πάσκιζε συνεχώς κάτι να ξεχάσει, κάτι πραγματικό, ζωτικό, μα μόλις έριχνε γύρω του μια ματιά, αναγνώριζε και πάλι αμέσως τη ζοφερή του σκέψη, τη σκέψη που τόσο λαχταρούσε ν' απαλλαγεί απ' αυτήν. Για μια στιγμή θυμήθηκε πως λίγο πριν κουβέντιαζε με το γκαρσόνι του καπηλείου — εκεί που έτρωγε — και λέγανε για ένα πρόσφατο, πολύ-πολύ παράξενο έγκλημα που 'χε κάνει θόρυβο κι είχε προκαλέσει πολλές συζητήσεις. Μα μόλις το θυμήθηκε αυτό, του συνέβη και πάλι κάτι περίεργο.

Μια μεγάλη, μια ακατανίκητη λαχτάρα, σχεδόν γοητεία, αλυσόδεσε ξάφνου κάθε του θέληση. Σηκώθηκε απ' το παγκάκι και βγαίνοντας απ' τον κήπο τράβηξε κατευθείαν στην Παλιά Πετρούπολη. Λίγο πριν, όταν βρισκόταν στην προκουμαία του Νέβα, παρακάλεσε κάποιον διαβάτη να του δείξει, πέρα απ' τον Νέβα, την Παλιά Πετρούπολη. Του την έδειξαν, τότε όμως δεν πήγε κει. Άλλωστε, δεν υπήρχε λόγος να πάει σήμερα: αυτό το 'ξερε. Τη διεύθυνση την είχε από καιρό· εύκολα θα μπορούσε να βρει το σπίτι της γυναικαδέλφης του Λέμπεντεβ, ήταν όμως σχεδόν σίγουρος πως δε θα την έβρισκε σπίτι. «Το δίχως άλλο θα 'χε πάει στο Παυλόβσκ, αλλιώς ο Κόλια θ' άφηνε κάποιο σημείωμα στη Ζυγαριά όπως είχαμε συμφωνήσει». Κι έτσι, αν πήγαινε τώρα, δεν πήγαινε φυσικά για να τη δει. Μια άλλη, σκοτεινή, βασανιστική περιέργεια τον τραβούσε. Μια καινούργια, αναπάντεχη σκέψη τού πέρασε απ' το μυαλό... Αυτουνού όμως του 'φτανε και του παράφτανε πως ξεκίνησε κι ήξερε πού πηγαίνει: σε λίγο περπάταγε και πάλι χωρίς να προσέχει σχεδόν καθόλου το δρόμο του. Σχεδόν αμέσως, ένιωσε πως του είναι σιχαμερό και σχεδόν αδύνατο να εξετάσει και να σκεφτεί την «αναπάντεχη σκέψη του». Εντεινοντας βασανιστικά την προσοχή του κοίταζε όλα όσα έβλεπε μπροστά του, κοίταζε τον ουρανό, το Νέβα. Σε μια στιγμή, έκανε να πιάσει κουβέντα μ' ένα μικρό παιδί που συνάντησε. Μπορεί κι η επιληπτική του κατάσταση να χειροτέρευε συνεχώς. Φαίνεται πως η μπόρα πλησίαζε πραγματικά, αν και αργούσε. Άρχιζαν κιόλας ν' ακούγονται μακρινές βροντές. Ο αέρας γινόταν πνιγερός.

Για κάποιον άγνωστο λόγο, θυμόταν τώρα συνεχώς, (όπως θυμάσαι καμιά φορά ένα μουσικό μοτίβο που δε λέει να σε παρατήρει μόλο που είναι ανόητο και το 'χεις βαρεθεί μέχρις απελπισίας) τον

ανιψιό του Λέμπεντεβ που 'χε δει το πρωί. Το παράξενο είναι που τον αναθυμόταν συνεχώς με τη μορφή εκείνου του δολοφόνου που γι' αυτόν είχε κάνει λόγο ο ίδιος ο Λέμπεντεβ όταν του σύστησε τον ανιψιό. Ναι, γι' αυτόν το δολοφόνο είχε διαβάσει στις εφημερίδες — δεν πάει πολύς καιρός. Είχε διαβάσει κι είχε ακούσει πολλά για κάτι τέτοια από τότε που 'χε έρθει στη Ρωσία· τα παρακολουθούσε συστηματικά όλ' αυτά. Και πριν από λίγο, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον κουβεντιάζοντας με το γκαρσόνι για την ίδια ακριβώς δολοφονία των Ζεμάριν. Το γκαρσόνι συμφώνησε μαζί του — τώρα το θυμήθηκε· θυμήθηκε και το γκαρσόνι. Ήταν ένα αρκετά έξυπνο παλικάρι, σοβαρό και προσεκτικό, μα «εδώ που τα λέμε, ένας Θεός ξέρει τι ήταν. Είναι δύσκολο να μαντέψεις τι είναι οι άνθρωποι που συναντάς σ' έναν τόπο όπου πρωτοπηγαίνεις». Άρχισε να πιστεύει με πάθος στη ρούσικη ψυχή. Ω, πολλά, πάρα πολλά είχε γνωρίσει σ' αυτούς τους έξι μήνες, πράγματα εντελώς καινούργια γι' αυτόν, πράγματα ανήκουστα, αναπάντεχα, που δεν του 'χανε περάσει ποτέ απ' το νου! Όμως, η ξένη ψυχή είναι σκοτάδι κι η ρούσικη ψυχή είναι σκοτάδι· για πολλούς είναι σκοτάδι. Να που έκανε πολύν καιρό παρέα με το Ραγκόζιν, είχαν στενά συνδεθεί, είχαν συνδεθεί «αδερφικά» — τον ξέρει όμως το Ραγκόζιν; Κι εξάλλου, τι χάος, τι ανακάτωμα σ' όλ' αυτά, τι ασχήμια! Και τι σιχαμερό, γεμάτο αυτοϊκανοποίηση σπυρί που είναι αυτός ο ανιψιός του Λέμπεντεβ! Ωστόσο, τι κάθομαι αλήθεια και λέω; (εξακολουθούσε να ονειροπολεί ο πρίγκιπας). Μήπως τάχα αυτός τα σκότωσε αυτά τα πλάσματα, αυτούς τους έξι ανθρώπους; Σα να τα μπερδεύω... τι παράξενα είν' όλ' αυτά: το κεφάλι μου σάμπως να γυρίζει... Και τι συμπαθητικό, τι αξιαγάπητο που είναι το πρόσωπο της μεγαλύτερης κόρης του Λέμπεντεβ, να κείνης που κρατούσε το παιδί, τι αθώα, σχεδόν παιδιάστικη έκφραση και τι γέλιο σχεδόν παιδικό! Παράξενο που το 'χε σχεδόν ξεχάσει αυτό το πρόσωπο και μονάχα τώρα το θυμήθηκε. Ο Λέμπεντεβ, που χτυπάει τα πόδια του στο πάτωμα για να τους τρομάξει, πιθανότατα να τους λατρεύει όλους. Μα το πιο σίγουρο απ' όλα σαν το δυο και δυο που κάνουν τέσσερα, είναι πως ο Λέμπεντεβ λατρεύει και τον ανιψιό του!

Όμως, για στάσου, τι βάλθηκε τώρα να τους κρίνει έτσι τελεσίδικα, αυτός που ήρθε μόλις σήμερα, τι του 'ρθε να κάνει τον κατήγορο; Μα να που ο Λέμπεντεβ τον έβαλε σήμερα μπροστά σ' ένα πρόβλημα: όχι, το περίμενε ποτέ του να συναντήσει έναν τέτοιο Λέμπεντεβ; Ήξερε ποτέ του ως τα τώρα πως υπάρχει και τέτοιος Λέμπεντεβ; Ο Λέμπεντεβ κι η Ντυμπαρύ — Θεέ μου! Εδώ που τα λέμε, αν ο Ραγκόζιν σκοτώσει, αυτός τουλάχιστο δε θα σκοτώσει έτσι άγαρμπα. Δε θα υπάρξει αυτό το χάος. Να παραγγείλεις το φονικό όργανο πάνω σ' ορισμένο σχέδιο και μέσα στο παραλήρημά σου να ξαπλώσεις χάμω έξι ανθρώπους. Μήπως τάχα ο Ραγκόζιν έχει παραγγείλει το φονικό όργανο σύμφωνα με ορισμένο σχέδιο... αυτός έχει... μα είναι τάχα αποφασισμένο πως ο Ραγκόζιν θα σκοτώσει;! — ανατρίχιασε ξάφνου ο πρίγκιπας: «Μην είναι έγκλημα, μην είναι ταπεινό από μέρος μου να κάνω με τόσο ωμό κυνισμό αυτή την υπόθεση;» ξεφώνισε κι έγινε μονομιάς κατακόκκινος από ντροπή. Είχε μείνει κατάπληκτος, στάθηκε σαν απολιθωμένος καταμεσής του δρόμου. Θυμήθηκε μονομιάς και το σταθμό του Παυλόβσκ και το σταθμό Νικολάγιεβσκη και την ερώτηση που έκανε χωρίς περιστροφές στο Ραγκόζιν για τα μ ά τ ι α και το σταυρό του Ραγκόζιν, που τώρα είναι κρεμασμένος στο λαιμό του και την ευλογία της μητέρας του, που ο ίδιος ο Ραγκόζιν τον είχε πάει σ' αυτήν και το τελευταίο σπασμωδικό αγκάλιασμα, την τελευταία παραίτηση του Ραγκόζιν, πριν κάμποσες ώρες εκεί στη σκάλα — και ύστερα απ' όλ' αυτά να πιάσει τον εαυτό του να ψάχνει για κάτι συνεχώς γύρω του και κείνο το μαγαζί και κείνο το αντικείμενο... Τι τιποτένιος που ήταν! Κι ύστερα απ' όλ' αυτά, πηγαίνει τώρα, έχοντας «ειδικό σκοπό», με μίαν ιδιαίτερη «αναπάντεχη σκέψη»! Απελπισία και πόνος κυρίεψαν την ψυχή του. Ο πρίγκιπας ήθελε να γυρίσει αμέσως πίσω στο ξενοδοχείο του· γύρισε μάλιστα και προχώρησε, μα σε λίγο σταμάτησε, έμεινε για λίγο σκεπτικός και ξαναγυρίζοντας τράβηξε πάλι μπροστά.

Μα είχε φτάσει κιόλας στην Παλιά Πετρούπολη, βρισκόταν κοντά στο σπίτι· γιατί να μην πάει αφού δεν έχει πια τον προηγούμενο σκοπό, αφού δεν έχει πια την «ιδιαίτερη σκέψη!» Και πώς μπόρεσε να συμβεί κάτι τέτοιο! Ναι, η αρρώστια του τον ξαναπιάνει, σ' αυτό απάνω δε χωράει αμφιβολία· ίσως η κρίση να του ξανάρθει το δίχως άλλο σήμερα. Όλο αυτό το σκοτάδι, όλη αυτή η «σκέψη» έχουν την αιτία τους στην κρίση! Τώρα το σκοτάδι έχει σκορπίσει, ο δαίμονας έχει αποδιωχτεί, δεν

υπάρχουν αμφιβολίες, η καρδιά του είναι γεμάτη χαρά! Και... έχει τόσο καιρό να τη δει κ ε ί ν η , πρέπει να τη δει και... ναι, θα το 'θελε τώρα να συναντήσει το Ραγκόζιν, θα τον έπαιρνε απ' το χέρι και θα τραβάγανε μαζί. Η καρδιά του είναι καθαρή· μήπως είναι τάχα αντίζηλος του Ραγκόζιν; Αύριο θα πάει ο ίδιος και θα πει στο Ραγκόζιν πως την είδε· αφού βιάστηκε να 'ρθει εδώ, όπως το 'πε πριν λίγο ο Ραγκόζιν, μόνο και μόνο για να τη δει! Μπορεί και να τη βρει στο σπίτι, δεν είναι δα κι εντελώς σίγουρο πως πήγε στο Παυλόβσκ!

Ναι, πρέπει τώρα να ξεκαθαρίσουν όλ' αυτά, πρέπει να διαβάζουν όλοι τους καθαρά ο ένας στην ψυχή του άλλου, να μην υπάρχουν πια αυτές οι σκοτεινές και παθιασμένες απαρνήσεις, όπως απαρνήθηκε πριν λίγο ο Ραγκόζιν, κι ας πραγματοποιηθούν όλ' αυτά ελεύθερα και... φωτεινά. Μήπως τάχα δεν είναι ικανός για το φως ο Ραγκόζιν; Λέει πως δεν την αγαπάει έτσι, πως δεν υπάρχει μέσα του συμπόνια, «δεν υπάρχει κανένας τέτοιος οίχτος». Η αλήθεια είναι πως πρόστεσε αργότερα ότι «ο δικός σου οίχτος είναι ίσως χειρότερος απ' τον έρωτά μου» — συκοφαντεί ωστόσο τον εαυτό του. Χμ... ο Ραγκόζιν σκυμμένος πάνω απ' το βιβλίο— μην τάχα αυτό δεν είναι «οίχτος», δεν είναι η αρχή του «οίχτου»; Μήπως τάχα και μόνη η παρουσία αυτού του βιβλίου δεν αποδεικνύει πως έχει πλήρη συνείδηση των σχέσεών του μ' α υ τ ή ν ; Κι η διήγησή του πριν από λίγο; Όχι αυτό είναι κάτι βαθύτερο από ένα απλό πάθος. Και μήπως μονάχα πάθος μπορεί να σου γεννάει το πρόσωπό της; Μα μπορεί τώρα πια αυτό το πρόσωπο να γεννήσει πάθος; Αυτό το πρόσωπο γεννάει πόνο, σου αρπάζει και σου σφίγγει όλη την ψυχή σου... και μια καυτερή, βασανιστική θύμηση πέρασε ξάφνου απ' την καρδιά του πρίγκιπα.

Ναι, βασανιστική. Θυμήθηκε πόσο βασανιζόταν εδώ και λίγον καιρό ακόμα, όταν είχε αρχίσει να παρατηρεί σ' αυτήν τα πρώτα συμπτώματα της τρέλας. Τότε τον είχε πιάσει σχεδόν απελπισία. Και πώς μπόρεσε να την αφήσει τότε, όταν του το 'σκασε και πήγε στο Ραγκόζιν; Θα 'πρεπε αυτός ο ίδιος να τρέξει ξοπίσω της κι όχι να περιμένει να τον ειδοποιήσουν. Μα... είναι ποτέ δυνατό να μην παρατήρησε ως τα τώρα ο Ραγκόζιν σημάδια τρέλας σ' αυτήν; Χμ... Ο Ραγκόζιν βλέπει σ' όλα άλλες αιτίες, αιτίες που τις γεννάει ο ίδιος! Και τι παράλογη ζήλια! Τι ήθελε να πει με την υπόθεση που διατύπωσε πριν από λίγο; (ο πρίγκιπας κοκκίνισε και σαν κάτι να τρεμούλιασε στην καρδιά του).

Ποιος ο λόγος ωστόσο να τα θυμάται όλ' αυτά; Όλ' αυτά είναι παλαβομάρες κι απ' τις δυο μεριές. Και γι' αυτόν, τον πρίγκιπα, το ν' αγαπάει με πάθος αυτή τη γυναίκα είναι σχεδόν σκληρό, απάνθρωπο. Ναι, ναι! Όχι, ο Ραγκόζιν συκοφαντεί τον εαυτό του· έχει τεράστια καρδιά που μπορεί να υποφέρει και να συμπονάει. Όταν θα μάθει όλη την αλήθεια κι όταν θα βεβαιωθεί τι αξιολύπητο πλάσμα είναι αυτή η βλαμμένη, η μισοπάλαβη — δε θα της συγχωρέσει τάχα τότε όλα τα προηγούμενα, όλα τα μαρτύριά του; Δε θα γίνει τάχα σκλάβος της, αδερφός της, φίλος της, ο φύλακας άγγελός της; Η συμπόνια θα λογικέψει και θα διδάξει και τον ίδιο το Ραγκόζιν. Η συμπόνια είναι ο κυριότερος και ίσως-ίσως ο μοναδικός νόμος της ζωής όλης της ανθρωπότητας· ω, πόσο ασυγχώρετα και άτιμα είμαι ένοχος απέναντι στο Ραγκόζιν! Όχι, δεν είναι «η ρούσικη ψυχή σκοτάδι», μα η ίδια η δική του η ψυχή βρίσκεται μες στο σκοτάδι, αφού μπόρεσε να φανταστεί μια τέτοια φρίκη. Για μερικά θερμά κι εγκάρδια λόγια στη Μόσχα, ο Ραγκόζιν τον λέει κιόλας αδερφό του, κι αυτός... Όμως όλ' αυτά είναι αρρώστια και παραμιλητό! Όλ' αυτά θα ξεκαθαρίσουν! Τι σκυθρωπά το 'πε πριν λίγο ο Ραγκόζιν πως «χάνεται η πίστη του»! Αυτός ο άνθρωπος θα πρέπει να υποφέρει τρομερά. Λέει πως «του αρέσει να κοιτάει αυτό τον πίνακα»· δεν του αρέσει μα —έτσι πρέπει να 'ναι— νιώθει την ανάγκη να τον κοιτάει. Ο Ραγκόζιν δεν είναι μονάχα μια παθιασμένη ψυχή· είναι, όπως και να το πάρεις, ένας αγωνιστής· θέλει να ξαναποκτήσει με τη βία τη χαμένη του πίστη. Του χρειάζεται τώρα μέχρις οδύνης... Ναι! Του χρειάζεται σε κ ά τ ι να πιστέψει! Σε κ ά π ο ι ο ν να πιστέψει! Μα τι παράξενος ωστόσο αυτός ο πίνακας του Χολμπάιν... Α, να αυτός ο δρόμος! Να, αυτό θα πρέπει να 'ναι το σπίτι, ναι, αυτό είναι, αρ. 16, «Οικία κυρίας Φιλίσοβα, συζύγου υπουργικού γραμματέως». Εδώ είναι! Ο πρίγκιπας χτύπησε το κουδούνι και ζήτησε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Η ίδια η νοικοκυρά του σπιτιού τού απάντησε πως η Ναστάσια Φιλίποβνα είχε φύγει απ' το πρωί και είχε πάει στο Παυλόβσκ, στις Ντάριας Αλεξέγιεβνας, «και μάλιστα, δεν αποκλείεται να μείνει εκεί μερικές μέρες». Η Φιλίσοβα ήταν μια μικρόσωμη γυναίκα καμιά σαρανταριά χρονώ, με διαπεραστικά μάτια και σουβλερό πρόσωπο και κοίταζε πονηρά κι εξεταστικά. Όταν ρώτησε τ' όνομά του — και ρωτώντας τον πήρε, επίτηδες θα 'λεγες, ένα ύφος όλο μυστήριο — ο πρίγκιπας στην αρχή δεν ήθελε ν' απαντήσει, γύρισε όμως αμέσως και την παρακάλεσε επίμονα ν' αναφέρει τ' όνομά του στη Ναστάσια Φιλίποβνα. Η Φιλίσοβα δέχτηκε αυτή την επιμονή με μεγάλη προσοχή και εξαιρετικά εχέμυθο ύφος και, σα να 'λεγε, πως «μην ανησυχείτε, κατάλαβα». Ήταν φανερό πως τ' όνομα του πρίγκιπα της έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση. Ο πρίγκιπας την κοίταξε αφηρημένα, γύρισε και τράβηξε για το ξενοδοχείο του. Δε βγήκε όμως απ' της Φιλίσοβας με το ίδιο ύφος που είχε μπει. Του συνέβη και πάλι, μέσα σε μια στιγμή θα 'λεγες, μια ασυνήθιστη αλλαγή: περπατούσε και πάλι χλομός, εξασθενημένος, βασανιζόμενος, ταραγμένος. Τα γόνατά του τρέμανε κι ένα αόριστο, αφηρημένο χαμόγελο τρεμόπαιζε στα μελανιασμένα χείλη του: «η αναπάντεχη σκέψη» του επιβεβαιώθηκε ξαφνικά και δικαιώθηκε — ξαναπίστευε πάλι στο δαίμονά του!

Μα επιβεβαιώθηκε τάχα; Δικαιώθηκε; Ποιος ο λόγος που τον ξανάπιασε πάλι αυτό το ρίγος, αυτός ο κρύος ιδρώτας, αυτό το ψυχικό σκοτάδι και το κρύο; Μήπως επειδή ξανάδε τώρα αυτά τα μάτια; Μα αφού είχε ξεκινήσει απ' το Θερινό Κήπο μ' αυτόν ίσα-ίσα το σκοπό — για να τα δει! Αυτή ήταν η «αναπάντεχη σκέψη». Γεννήθηκε μέσα του η επίμονη επιθυμία να δει αυτά τα «προτερινά μάτια», να πειστεί τελειωτικά πως θα τα συναντήσει το δίχως άλλο εκεί, κοντά σε κείνο το σπίτι. Αυτό ήταν μια σπασμωδική επιθυμία και γιατί λοιπόν είναι τόσο συντριμμένος και κατάπληκτος τώρα επειδή τα 'δε πραγματικά; Λες και δεν το περίμενε! Ναι, ήταν εκείνα τα ίδια μάτια (και για τ' ότι ήταν τα ίδια δε χωράει τώρα πια καμιά αμφιβολία) κείνα τα ίδια που τον κοίταζαν αστράφτοντας το πρωί, όταν έβγαινε απ' το βαγόνι της αμαξοστοιχίας, στο σταθμό Νικολάγιεβσκη· κείνα τα ίδια (απολύτως τα ίδια!) που έπιασε το βλέμμα τους πάνω του, πίσω απ' τους ώμους του, καθώς καθόταν στην καρέκλα, στο γραφείο του Ραγκόζιν. Ο Ραγκόζιν τότε τ' αρνήθηκε: ρώτησε μ' ένα στραβό, παγωμένο χαμόγελο: «Ποιανού να 'ταν λοιπόν τα μάτια;» Και τον πρίγκιπα τον έπιασε μια τρομερή επιθυμία, μόλις λίγη ώρα πριν, στο σταθμό του Τσάρσκογε Σελό — όταν καθόταν στο βαγόνι για να πάει στην Αγγλαΐα και ξανάδε ξάφνου αυτά τα μάτια για τρίτη πια φορά κείνη τη μέρα — να πλησιάσει το Ραγκόζιν και να τ ο υ π ε ι «ποιανού ήταν αυτά τα μάτια!» Τότε όμως βγήκε τρέχοντας απ' το σταθμό και συνήλθε μονάχα μπροστά στο μαγαζί που πούλαγε μαχαίρια, τη στιγμή που στεκόταν κι έλεγε πως αξίζει εξήντα καπίκια κείνο το αντικείμενο με την κοκάλινη λαβή. Ένας παράξενος και φρικτός δαίμονας του είχε κολλήσει για τα καλά και δεν έλεγε πια να τον αφήσει. Αυτός ο δαίμονας του ψιθύρισε στον Θερινό Κήπο, όταν καθόταν αποξεχασμένος κάτω απ' τη φιλύρα, πως μια κι ο Ραγκόζιν το 'βρισκε τόσο αναγκαίο να τον παρακολουθεί απ' το πρωί σε κάθε του βήμα, βλέποντας τότε στο σταθμό πως δε θα πάει στο Παυλόβσκ (πράγμα που, φυσικά, ήταν μια μοιραία για το Ραγκόζιν πληροφορία) ο Ραγκόζιν θα πάει το δίχως άλλο εκεί, σε κείνο το σπίτι, στην Παλιά Πετρούπολη, και θα τον παραφυλάει το δίχως άλλο εκεί, αυτόν, τον πρίγκιπα, που του 'χε δώσει το πρωί ακόμα το λόγο της τιμής του πως «δε θα τη δει» και πως «δεν ήρθε γι' αυτό στην Πετρούπολη». Και να που ο πρίγκιπας ξεκινάει σαν αυτόματο και τραβάει για κείνο το σπίτι και τι το παράξενο λοιπόν που συναντάει εκεί πραγματικά το Ραγκόζιν; Είδε μονάχα ένα δυστυχισμένο άνθρωπο, που η ψυχική του διάθεση είναι ζοφερή μα ωστόσο ευνόητη. Αυτός ο δυστυχισμένος άνθρωπος, ούτε καν κρυβόταν τώρα. Ναι, ο Ραγκόζιν, στο σπίτι του, κρύφτηκε για κάποιο λόγο κι είπε ψέματα, στο σταθμό του Τσάρσκογε Σελό όμως στεκόταν χωρίς σχεδόν να κρύβεται καθόλου. Μάλλον αυτός, ο πρίγκιπας, κρυβόταν κι όχι ο Ραγκόζιν. Και τώρα στεκόταν στην άλλη μεριά του δρόμου, κάπου πενήντα βήματα πιο πέρα στο πλάι, στο απέναντι πεζοδρόμιο, με σταυρωμένα τα χέρια και περίμενε. Εδώ πια στεκόταν εντελώς στα φανερά και φαίνεται πως στάθηκε επίτηδες στα φανερά. Στεκόταν σαν κατήγορος και σα δικαστής, χωρίς να κρύβεται καθόλου. Στεκόταν σαν κατήγορος και σα δικαστής κι όχι σαν... Κι όχι σαν τι;

Και γιατί λοιπόν αυτός, ο πρίγκιπας, δεν τον πλησίασε τώρα μοναχός του παρά του γύρισε την πλάτη σάμπως να μην είχε προσέξει τίποτα μόλο που οι ματιές τους συναντήθηκαν; (Ναι, οι ματιές

τους συναντήθηκαν! και κοιταχτήκανε). Δεν έλεγε πριν

πως θέλει να τον πάρει απ' το χέρι και να πάνε μαζί εκεί; Δεν ήθελε να πάει αύριο κιόλας και να του πει πως πήγε σπίτι της; Δεν είχε απαρνηθεί το δαίμονά του όταν ακόμα πήγαινε εκεί, στα μισά του δρόμου, όταν πλημμύρισε ξάφνου η χαρά την ψυχή του; Ή μήπως υπήρχε κάτι πραγματικά στον Ραγκόζιν, δηλαδή σ' ολόκληρη τη σημερινή μορφή αυτού του ανθρώπου, στα λόγια του, στις κινήσεις, στις πράξεις, στα βλέμματά του, που να μπορούσε να δικαιολογήσει τις φρικτές προαισθήσεις του πρίγκιπα και τα εξοργιστικά ψιθυρίσματα του δαίμονά του; Μήπως υπήρχε κάτι το ολοφάνερο, που δυσκολεύεται κανείς να το αναλύσει και να το περιγράψει, που του είναι αδύνατο να το δικαιολογήσει αρκετά, μα που προκαλεί ωστόσο παρ' όλες αυτές τις δυσκολίες και τις απιθανότητες μιαν εντελώς ολοκληρωμένη κι αναπότρεπτη εντύπωση που μεταβάλλεται άθελά του σε πλήρη βεβαιότητα;

Βεβαιότητα σε τι; (Ω, πόσο τον βασάνιζε τον πρίγκιπα η τερατώδης «ποταπότητα» αυτής της βεβαιότητας, «αυτού του τιποτένιου προαισθήματος» και πόσο κατηγορούσε ο ίδιος γι' αυτό τον εαυτό του!) «Πες το λοιπόν, αν τολμάς, βεβαιότητα σε τι;» έλεγε ακατάπαυστα στον εαυτό του αυτοκατηγορούμενος και αυτοπροκαλούμενος: «Διατύπωσέ το, τόλμησε να εκφράσεις όλη σου τη σκέψη, καθαρά, συγκεκριμένα, χωρίς περιστροφές! Ω, είμαι άτιμος!» έλεγε και ξανάλεγε μ' αγανάκτηση και ντροπή. «Με τι μάτια λοιπόν θα βλέπω τώρα σ' όλη μου τη ζωή αυτόν τον άνθρωπο! Ω, τι μέρα κι αυτή η σημερινή! Ω, Θεέ μου, τι εφιάλτης!»

Υπήρξε μια στιγμή, στο τέλος αυτής της μακρινής και βασανιστικής πορείας απ' την Παλιά Πετρούπολη, όταν ξάφνου τον πρίγκιπα τον έπιασε μια ακαταμάχητη επιθυμία να πάει τώρ' αμέσως στο σπίτι του Ραγκόζιν, να τον περιμένει εκεί ώσπου να γυρίσει, να τον αγκαλιάσει με ντροπή, με δάκρυα, να του τα πει όλα και να ξεμπερδεύει μ' όλα μονομιάς. Όμως, στεκόταν κιόλας μπροστά στο ξενοδοχείο του... Δεν του άρεσε καθόλου, απ' την πρώτη στιγμή, αυτό το ξενοδοχείο, αυτοί οι διάδρομοι, όλο αυτό το χτίριο, το δωμάτιό του, δεν του 'χαν αρέσει από μιας αρχής. Αρκετές φορές αυτή τη μέρα αναθυμόταν με κάποιον ιδιαίτερη σιχασιά πως θα πρέπει να γυρίσει εδώ... «Μα τι έπαθα λοιπόν, κάνω σαν άρρωστη γυναίκα που πιστεύει σε κάθε προαίσθημα!» σκέφτηκε με κάποιον εκνευρισμένο αυτοσαρκασμό, σταματώντας στην εξώπορτα. Ένα σημερινό περιστατικό πέρασε με ιδιαίτερη ζωηρότητα απ' το μυαλό του, πέρασε όμως «εν ψυχρώ», «εντελώς λογικά», «χωρίς εφιάλτες τώρα πια». Αναθυμήθηκε ξαφνικά το μαχαίρι που είχε δει στο τραπέζι του Ραγκόζιν. «Μα γιατί λοιπόν να μην έχει επιτέλους όσα μαχαίρια θέλει στο τραπέζι του ο Ραγκόζιν!» απόρησε ξάφνου τρομερά με τον εαυτό του και μένοντας σύξυλος απ' την κατάπληξη, θυμήθηκε και το δικό του φέρσιμο μπροστά στο μαγαζί που πούλαγε τα μαχαίρια. «Μα τι σχέση μπορεί επιτέλους να 'χουν όλ' αυτά μεταξύ τους!...» έκανε ν' αναφωνήσει και δεν τέλειωσε τη φράση του. Ένα καινούργιο, αβάστακτο φούντωμα ντροπής, σχεδόν απελπισίας, τον κάρφωσε και που βρισκόταν, ένα βήμα έξω απ' την είσοδο. Σταμάτησε και για ένα λεπτό. Έτσι συμβαίνει συνήθως με τους ανθρώπους: οι ανυπόφορες αναπάντεχες αναμνήσεις, ιδιαίτερα οι συνδεδεμένες με τη ντροπή, τους καθηλώνουν τις περισσότερες φορές για λίγη ώρα επιτόπου. «Ναι, είμαι άνθρωπος χωρίς καρδιά κι είμαι δειλός!» ξανάπε σκυθρωπά και ξεκίνησε με φόρα να προχωρήσει μα... σταμάτησε και πάλι.

Σε κείνη την είσοδο που ήταν πάντα κακά φωτισμένη, τη στιγμή εκείνη ήταν πολύ σκοτεινά: τα σύννεφα της μπόρας είχαν σβήσει όλο το φως του δειλινού και τη στιγμή ακριβώς που πλησίαζε ο πρίγκιπας στο σπίτι, άρχισε ξάφνου να πέφτει βροχή. Την ίδια κείνη στιγμή, όταν ξεκίνησε με φόρα να προχωρήσει, ύστερα απ' το στιγμιαίο του σταμάτημα, βρισκόταν στην αρχή-αρχή της στοάς της εισόδου, μπροστά στην εξώπορτα. Και ξάφνου, είδε κάποιον στο βάθος του διαδρόμου, μέσα στο μισοσκόταδο, στην αρχή της σκάλας. Ο άνθρωπος εκείνος σαν κάτι να περίμενε, έφυγε όμως γρήγορα κι εξαφανίστηκε. Ο πρίγκιπας δεν μπόρεσε να τον δει καθαρά, και φυσικά δε θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να πει με βεβαιότητα ποιος ήταν. Κι εξάλλου, στο μέρος αυτό θα μπορούσαν να περνοδιαβαίνουν ένα σωρό άνθρωποι· εδώ ήταν ξενοδοχείο και κάθε λίγο και λιγάκι περνοδιάβαινε

κόσμος στους διαδρόμους. Ο πρίγκιπας όμως ένωσε ξαφνικά με πλήρη κι ακαταμάχητη σιγουριά πως τον είχε γνωρίσει τον άνθρωπο αυτόν, και πως ο άνθρωπος αυτός ήταν το δίχως άλλο ο Ραγκόζιν. Την επόμενη κιάλα στιγμή ο πρίγκιπας όρμησε το κατόπι του στη σκάλα. Η καρδιά του πάγωσε. «Τώρα όλα θα ξεκαθαρίσουν!» πρόφερε μέσα του με μια παράξενη σιγουριά.

Η σκάλα όπου άρχισε ν' ανεβαίνει τρέχοντας ο πρίγκιπας, οδηγούσε στους διαδρόμους του πρώτου και του δεύτερου πατώματος όπου βρίσκονταν και τα δωμάτια του ξενοδοχείου. Η σκάλα αυτή, όπως και σ' όλα τα παλιά σπίτια, ήταν πέτρινη, σκοτεινή, στενή και περιστρέφονταν γύρω από μια χοντρή πέτρινη κολόνα. Στο πρώτο πλατύσκαλο η κολόνα εκείνη βρέθηκε να 'χει μιαν εσοχή, όχι παραπάνω από 'να βήμα φάρδος και μισό βήμα βάθος. Ωστόσο, θα μπορούσε να χωρέσει εκεί ένας άνθρωπος. Όσο κι αν ήταν σκοτεινά, ο πρίγκιπας ωστόσο διέκρινε αμέσως, μόλις έφτασε στο πλατύσκαλο, πως εκεί, μες στην εσοχή, κρύβεται για κάποιο λόγο ένας άνθρωπος. Τον πρίγκιπα τον έπιασε ξαφνικά η επιθυμία να προσπεράσει και να μην κοιτάξει δεξιά. Έκανε κιάλας ένα βήμα, δεν κρατήθηκε όμως και στράφηκε.

Τα δυο προτερινά μάτια, κ ε ί ν α τ α ί δ ι α μ ά τ ι α , συναντήθηκαν, ξάφνου με το βλέμμα του. Ο άνθρωπος που κρυβόταν στην εσοχή είχε προφτάσει και κείνος κι είχε κάνει κιάλας ένα βήμα προς τα έξω. Για ένα δευτερόλεπτο στεκόταν ο ένας απέναντι στον άλλον, σχεδόν αγγίζονταν. Ξάφνου ο πρίγκιπας τον άρπαξε απ' τους ώμους και τον έστριψε προς τα πίσω, κατά τη σκάλα, πιο κοντά στο φως: 'Ηθελε να δει πιο καθαρά το πρόσωπό του.

Τα μάτια του Ραγκόζιν άστραψαν κι ένα λυσσασμένο χαμόγελο παραμόρφωσε το πρόσωπό του. Το δεξί του χέρι σηκώθηκε και κάτι που κρατούσε έλαμψε· ο πρίγκιπας δε σκέφτηκε να το σταματήσει. Θυμόταν μονάχα πως φώναζε!...

— Παρφιόν, δεν το πιστεύω!...

Ύστερα, σάμπως κάτι ν' άνοιξε μπροστά του: ένα ασυνήθιστο ε σ ω τ ε ρ ι κ ό φως φώτισε την ψυχή του. Η στιγμή εκείνη ίσως να κράτησε μισό δευτερόλεπτο· ωστόσο θυμόταν καθαρά και συνειδητά την αρχή, τον πρώτο-πρώτο ήχο του τρομερού του ουρλιαχτού που ξεπετάχτηκε απ' το στήθος του και που με καμιά δύναμη δε θα μπορούσε να το πνίξει. Ύστερα η συνείδησή του έσβησε μονομιάς κι έγινε πηχτό σκοτάδι.

Είχε πάθει κρίση επιληψίας που από πολλά χρόνια είχε πάψει να τον ενοχλεί. Είναι γνωστό πως οι κρίσεις της επιληψίας πιάνουν τον άρρωστο ακαριαία. Κείνη τη στιγμή παραμορφώνεται ξάφνου τρομερά το πρόσωπο, ιδιαίτερα το βλέμμα. Οι σπασμοί και τα ρίγη ταραίζουν όλο το κορμί κι όλα τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Ένα ουρλιαχτό τρομερό, αφάνταστο, ένα ουρλιαχτό που δε μοιάζει με τίποτα, ξεπετιέται απ' το στήθος· σ' αυτό το ουρλιαχτό, λες κι εξαφανίζεται καθετί τ' ανθρώπινο κι είναι αδύνατο, ή τουλάχιστον πολύ δύσκολο, ένας παρατηρητής να φανταστεί και να πιστέψει πως φωνάζει αυτός ο ίδιος άνθρωπος. Έχει μάλιστα κανείς την εντύπωση πως φωνάζει κάποιος άλλος που βρίσκεται μέσα σε κείνο τον άνθρωπο. Πολλοί τουλάχιστον έτσι περιγράψανε τις εντυπώσεις τους και πολλούς τους πιάνει ανυπόφορη φρίκη σαν βλέπουν άνθρωπο που σεληνιάζεται — μια φρίκη μάλιστα που 'χει κάτι το μυστικιστικό. Θα πρέπει να υποθέσει κανείς πως μια τέτοια εντύπωση αναπάντεχης φρίκης, συνδεμένη μ' όλες τις άλλες τρομερές εντυπώσεις κείνης της στιγμής — έκαναν το Ραγκόζιν να πετρώσει ξάφνου κι έτσι σώθηκε ο πρίγκιπας απ' το αναπόφευκτο χτύπημα του μαχαιριού που κατέβαινε κιάλας καταπάνω του. Ύστερα, μην έχοντας προλάβει ακόμα να σκεφτεί πως ήταν επιληψία και βλέποντας πως ο πρίγκιπας έκανε ένα βήμα προς τα πίσω κι έπεσε ξάφνου ανάσκελα, ίσα κάτω στη σκάλα, χτυπώντας με φόρα το πίσω μέρος του κεφαλιού του στο πέτρινο σκαλοπάτι, ο Ραγκόζιν όρμησε κάτω, πέρασε πλάι απ' τον πεσμένο πρίγκιπα και, χωρίς να ξέρει τι του γίνεται, βγήκε τρέχοντας απ' το ξενοδοχείο.

Απ' τους σπασμούς, τα χτυπήματα και τα ρίγη, το κορμί του άρρωστου γλίστρησε σιγά-σιγά τα σκαλοπάτια που δεν ήταν πάνω από δεκαπέντε, ως το τέλος της σκάλας. Πολύ γρήγορα — δε θα 'χαν περάσει ούτε πέντε λεπτά— είδαν τον πεσμένο και μαζεύτηκε κόσμος. Μια μικρή λίμνη αίμα, δίπλα στο κεφάλι, τους έκανε κι αναρωτιόνταν: μονάχος του να 'πεσε άραγε ή μήπως «πρόκειται για έγκλημα;» Σε λίγο όμως καταλάβανε μερικοί πως πρόκειται για σεληνιασμένο. Ένας νοικάρης γνώρισε τον πρίγκιπα κι είπε πως είχε πιάσει δωμάτιο στο ξενοδοχείο. Η φασαρία τέλειωσε με τον καλύτερο τρόπο, εξαιτίας μιας καλής συγκυρίας.

Ο Κόλια Ιβόλγκιν, που 'χε υποσχεθεί να βρίσκεται στις τέσσερις η ώρα στη *Ζυγαριά* κι αντί γι' αυτό πήγε στο Παυλόβσκ, αρνήθηκε ξαφνικά να «γευματίσει» στις στρατηγίνας Επάντσινας και γύρισε πίσω στην Πετρούπολη. Πήγε αμέσως στη *Ζυγαριά* όπου και βρέθηκε κατά τις εφτά το βράδυ. Μαθαίνοντας απ' το σημείωμα που του 'χε αφήσει ο πρίγκιπας πως θα 'ταν στην πολιτεία, έτρεξε να τον βρει στη διεύθυνση που του έγραφε στο σημείωμα. Όταν τον πληροφόρησαν στο ξενοδοχείο πως ο πρίγκιπας είχε βγει έξω, κατέβηκε κάτω στο μπουφέ κι άρχισε να περιμένει πίνοντας τσάι κι ακούγοντας το οργανάκι. Σαν άκουσε τυχαία μια συζήτηση για κάποιον που σεληνιάστηκε, έτρεξε μ' ένα σίγουρο προαίσθημα κι αναγνώρισε τον πρίγκιπα. Αμέσως πάρθηκαν τ' αναγκαία μέτρα. Τον πρίγκιπα τον μεταφέρανε στο δωμάτιό του· μόλο που άνοιξε τα μάτια, άργησε ωστόσο να ξαναβρεί ολότελα τις αισθήσεις του. Ο γιατρός που φωνάξανε για να εξετάσει το τραύμα του, διέταξε να του βάλουν κομπρέσες και δήλωσε πως δεν υπάρχει ο παραμικρότερος κίνδυνος απ' τα μωλωπίσματα. Κι όταν, σε μian ώρα πάνω κάτω, ο πρίγκιπας άρχισε να καταλαβαίνει αρκετά καλά τι γινόταν γύρω του, ο Κόλια τον έβαλε σ' ένα αμάξι και τον πήγε απ' το ξενοδοχείο στου Λέμπεντεβ. Ο Λέμπεντεβ δέχτηκε τον άρρωστο με ασυνήθιστη θέρμη και πολλές υποκλίσεις. Για χάρη του εξάλλου βιάστηκε να κουβαλήσει στην εξοχή· τη μεθεπόμενη βρίσκονταν όλοι τους στο Παυλόβσκ.

VI

Η ΒΙΛΑ του Λέμπεντεβ ήταν μικρή, κόμοδη όμως, και πολύ όμορφη. Το μέρος που ήταν προορισμένο για νοίκιασμα, το 'χαν στολίσει με φροντίδα. Στη βεράντα, που ήταν αρκετά ευρύχωρη μπαίνοντας κανείς απ' το δρόμο στο σπίτι, έβλεπε γύρω του μεγάλους πράσινους ξύλινους κάδους με μικρές πορτοκαλιές, λεμονιές και γιασεμιά, κι αυτό, κατά την άποψη του Λέμπεντεβ, αποτελούσε το πιο γοητευτικό θέαμα. Μερικά απ' αυτά τα δέντρα τα 'χε αποκτήσει μαζί με τη βίλα και τόσο πολύ τον είχε σαγηνέψει η εντύπωση που προκαλούσαν εκεί στη βεράντα, που τ' αποφάσισε κι αγόρασε κι άλλα τέτοια δέντρα μέσα σε κάδους για συμπλήρωμα, σε μια δημοπρασία. Όταν μεταφέρθηκαν τέλος όλα τα δέντρα στη βίλα και τοποθετήθηκαν στη θέση τους, ο Λέμπεντεβ κατέβηκε αρκετές φορές κείνη τη μέρα τα σκαλοπάτια της βεράντας και στεκόταν στο δρόμο καμαρώνοντας το απόκτημά του και κάθε φορά ανέβαζε μέσα του την τιμή που θα ζητούσε απ' το μελλοντικό του νοικάρη. Στον εξασθενημένο, το θλιμμένο και τσακισμένο σωματικά πρίγκιπα, η βίλα άρεσε πολύ. Εδώ που τα λέμε, τη μέρα που κουβαλήσανε στο Παυβλόσκ, τη μεθεπόμενη δηλαδή της κρίσης, ο πρίγκιπας φαινόταν κιόλας εντελώς καλά, μόλο που ο ίδιος ένιωθε αδυναμία. Όλους όσους έβλεπε γύρω του κείνες τις τρεις μέρες τού δίνανε χαρά, ο Κόλια, που δεν τον άφηνε σχεδόν ούτε στιγμή, όλη η οικογένεια του Λέμπεντεβ (χωρίς τον ανιψιό που κάπου είχε εξαφανιστεί) ακόμα κι ο ίδιος ο Λέμπεντεβ· δέχτηκε μ' ευχαρίστηση ακόμα και το στρατηγό Ιβόλγκιν που ήρθε και τον επισκέφτηκε όταν βρισκόταν ακόμα στην Πετρούπολη. Τη μέρα που κουβάλησαν — κατά το βράδυ — μαζεύτηκαν γύρω του στη βεράντα αρκετοί επισκέπτες: πρώτος ήρθε ο Γάνια που ο πρίγκιπας τρόμαξε να τον γνωρίσει — τόσο είχε αλλάξει κι είχε αδυνατίσει κείνους τους μήνες. Ύστερα ήρθαν η Βάρια κι ο Πτίτσιν που παραθέριζαν κι αυτοί στο Παυλόβσκ. Όσο για το στρατηγό Ιβόλγκιν, βρισκόταν σχεδόν όλη την ώρα στο σπίτι του Λέμπεντεβ, φαίνεται μάλιστα πως είχε έρθει μαζί του στην εξοχή. Ο Λέμπεντεβ προσπαθούσε να μην τον αφήνει να πηγαίνει στου πρίγκιπα και τον κράταγε μαζί του στην πτέρυγα· του φερνόταν φιλικά· φαίνεται πως από καιρό ήταν γνωστοί. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως όλες κείνες τις τρεις μέρες κάθονταν καμιά φορά και συζητούσαν ώρες ατέλειωτες, φωνάζανε κι έρχονταν στα λόγια, καθώς φαίνεται μάλιστα γύρω από θέματα επιστημονικά, κι αυτό ευχαριστούσε το Λέμπεντεβ. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί πως ο στρατηγός τού ήταν απαραίτητος. Ο Λέμπεντεβ όμως δεν έπαιρνε αυτές τις προφυλάξεις μονάχα με τον στρατηγό· άρχισε κι έπαιρνε τις ίδιες προφυλάξεις και με την οικογένειά του, απ' την πρώτη κιόλας μέρα που μετακόμισαν στην εξοχή· με την πρόφαση πως δεν ήθελε να ενοχλούν τον πρίγκιπα, δεν άφηνε να πάει να τον δει κανείς, χτύπαγε τα πόδια του στο πάτωμα, τα 'βαζε με τις κόρες του και τις κυνηγούσε, ακόμα και τη Βέρα με το μωρό, μόλις υποπτευόταν πως πηγαίνουν στη βεράντα όπου βρισκόταν ο πρίγκιπας, παρ' όλες τις παρακλήσεις του πρίγκιπα να μη διώχνει κανέναν.

— Και πρώτα-πρώτα, δε θα υπάρχει κανένας σεβασμός, αν τους αφήσουμε αμολητό το χαλινάρι· και δεύτερον, δεν τους αξίζει καθόλου η τιμή... — εξήγησε τελικά όταν ο πρίγκιπας τον ρώτησε χωρίς περιστροφές.

— Μα γιατί λοιπόν; — στεναχωριόταν ο πρίγκιπας. — Μα την αλήθεια, μ' όλες αυτές τις επιτηρήσεις και τις προφυλάξεις, δεν κάνετε άλλο παρά να με βασανίζετε. Πλήττω μοναχός μου, σας το 'χω πει αρκετές φορές και σεις, έτσι που κουνάτε συνεχώς τα χέρια σας και περπατάτε στα νύχια των ποδιών, κάνετε την πλήξη μου ακόμα μεγαλύτερη.

Ο πρίγκιπας έκανε υπαινιγμό για το γεγονός πως ο Λέμπεντεβ, μόλο που όλες εκείνες τις τρεις μέρες έδιωχνε όλους τους δικούς του με την πρόφαση πως ο άρρωστος έχει ανάγκη από ησυχία, αυτός ο ίδιος έμπαινε στο δωμάτιο του πρίγκιπα κάθε λίγο και λιγάκι και κάθε φορά άνοιγε πρώτα την πόρτα, έχωνε μέσα το κεφάλι του, κοίταζε ένα γύρο το δωμάτιο, λες κι ήθελε να βεβαιωθεί αν ο πρίγκιπας ήταν εκεί ή μήπως το 'χει σκάσει, κι ύστερα πια, νυχοπατώντας, με αργά και κλεφτά βήματα, πλησίαζε στην πολυθρόνα, έτσι που καμιά φορά τρόμαζε χωρίς λόγο το νοικάρη του.

Ρώταγε κάθε λίγο και λιγάκι μήπως θέλει τίποτα. Κι όταν ο πρίγκιπας άρχιζε τέλος και του 'κανε παρατηρήσεις να τον αφήσει ήσυχο, γύριζε υπάκουος και σιωπηλός, έφτανε και πάλι νυχοπατώντας ως την πόρτα κι όλη την ώρα που βηματίζε έτσι αργά, κούναγε τα χέρια του, σα να 'θελε να πει: «καλά, καλά, — μη στεναχωριέσαι», πως δε θα του ξεφύγει λέξη και πως να, έχει βγει κιόλας έξω και δε θα ξανάρθει, κι ωστόσο, σε δέκα λεπτά ή το πολύ σ' ένα τέταρτο ξαναρχόταν και πάλι. Ο Κόλια, που είχε ελεύθερη είσοδο στου πρίγκιπα, έκανε το Λέμπεντεβ να πικραίνεται βαθύτατα, ν' αγαναχτεί κι ακόμα να νιώθει προσβλημένος γι' αυτό.

Ο Κόλια παρατήρησε πως ο Λέμπεντεβ στεκόταν ίσαμε μισή ώρα πίσω απ' την πόρτα και κρυφάκουγε τι λέγανε με τον πρίγκιπα, πράγμα που, φυσικά, το 'πε στον πρίγκιπα.

— Λες και μ' έχετε ιδιοποιηθεί και με κρατάτε κλειδωμένο, — διαμαρτυρόταν ο πρίγκιπας. — Εδώ στην εξοχή θέλω να μην ξαναγίνουν αυτά και να 'στε σίγουρος πως θα δέχομαι όποιον θέλω και θα πηγαίνω όπου μ' αρέσει.

— Χωρίς την παραμικρότερη αμφιβολία, — έκανε με μια καθησυχαστική χειρονομία ο Λέμπεντεβ.

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε εξεταστικά απ' την κορφή ως τα νύχια.

— Και δε μου λέτε, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς, το ντουλαπάκι σας που βρισκόταν πάνω απ' το κρεβάτι σας, το κουβαλήσατε εδώ;

— Όχι, δεν το κουβάλησα.

— Είναι δυνατό να τ' αφήσατε εκεί;

— Είναι αδύνατο να μεταφερθεί, πρέπει να χαλάσεις τον τοίχο. Είναι γερά στερεωμένο, πολύ γερά.

— Μπορεί ωστόσο να 'χετε ένα παρόμοιο δω πέρα, ε;

— Καλύτερο ακόμα, πολύ καλύτερο, γι' αυτό την αγόρασα τη βίλα.

— Α-α. Ποιος ήταν που δεν τον αφήσατε να 'ρθει να με δει εδώ και μian ώρα;

— Ήταν... ήταν ο στρατηγός. Πραγματικά δεν τον άφησα και δε θα πρέπει... Εγώ, πρίγκηψ, αυτόν τον άνθρωπο τον εκτιμώ βαθύτατα είναι... είναι μεγάλος άνθρωπος· δεν το πιστεύετε; Ε, καλά, θα δείτε· ωστόσο όμως... καλά θα κάνατε, εκλαμπρότατε πρίγκηψ, να μην τον δεχόσαστε στο δωμάτιό σας.

— Και θα μου επιτρέψετε, Λέμπεντεβ, να σας ρωτήσω; Γιατί να μην τον δεχτώ και γιατί στέκεστε τώρα μπροστά μου στα νύχια των ποδιών και με πλησιάζετε πάντα σάμπως να θέλετε να μου πείτε κάποιο μυστικό στ' αυτί;

— Είμαι τιποτένιος, τιποτένιος, το νιώθω, — απάντησε αναπάντεχα ο Λέμπεντεβ χτυπώντας με αίσθημα το στήθος του. — Ωστόσο ο στρατηγός δε θα 'ναι υπερβολικά φιλόξενος για σας;

— Υπερβολικά φιλόξενος;

— Φιλόξενος. Και πρώτα-πρώτα, το 'χει σκοπό να μείνει εδώ μαζί μου· δεν έχω αντίρρηση, μα είναι άπληστος, πάει να κολλήσει για συγγενής μου. Αρκετές φορές ως τα τώρα βρήκαμε πως είμαστε συγγενείς, απ' το ίδιο σόι. Και σεις επίσης αποδείχεται πως είστε δεύτερος ανιψιός του απ' τη

μεριά της μάνας σας, μόλις χτες μου το εξήγησε. Αν εσείς είστε ανιψιός, σημαίνει, εκλαμπρότατε πρίγκηψ, πως και μεις οι δυο είμαστε συγγενείς. Όλ' αυτά δεν έχουν και πολλή σημασία, είναι μια μικρή αδυναμία του, μα μόλις τώρα με βεβαίωνε πως σ' όλη του τη ζωή, από τότε που ήταν ανθυπασπιστής ως τις 11 Ιουνίου πέρσι, δεν πέρασε μέρα που να μην κάτσουν διακόσα το λιγότερο πρόσωπα στο τραπέζι του. Έφτασε τέλος να ισχυριστεί πως ούτε σηκώνονταν καθόλου, έτσι που γευματίζανε, δειπνούσανε, πίνανε τσάι δεκαπέντε ώρες το εικοσ τετράωρο, κάπου τριάντα χρόνια συνέχεια, χωρίς την παραμικρή διακοπή — μόλις που προφταίνανε ν' αλλάζουν τραπεζομάντιλο. Ένας σηκωνόταν κι έφευγε κι ερχόταν αμέσως άλλος, και στις επίσημες μέρες και στις αυλικές γιορτές φτάνανε τους τρακόσους οι συνδαιτημόνες. Και την ημέρα της χιλιετηρίδας της Ρωσίας, μου απαρίθμησε εφτακόσα πρόσωπα. Αυτό πια είναι να τραβάς τα μαλλιά σου· κάτι τέτοια είναι κακά σημάδια, κάτι τέτοιους φιλόξενους τρομάζει κανείς να τους δεχτεί στο σπίτι του και γι' αυτό ακριβώς σκέφτηκα: δε θα 'ναι υπερβολικά φιλόξενος ένας τέτοιος άνθρωπος για μας τους δυο;

— Αν δεν κάνω λάθος όμως, οι σχέσεις σας μαζί του είναι πολύ φιλικές, ψέματα;

— Αδελφικές. Τα παίρνω όλ' αυτά γι' αστείο· ας είμαστε και συμπέθεροι — τι έχω να χάσω; Τιμή μου είναι. Εγώ, μ' όσα κι αν λέει για τα διακόσα πρόσωπα και τη χιλιετηρίδα της Ρωσίας, βλέπω πως είναι εξαίρετος άνθρωπος. Ειλικρινά το λέω. Πριν από λίγο, πρίγκηψ, αρχίσατε και λέγατε για μυστικά, δηλαδή πως τάχα εγώ σας πλησιάζω σα να θέλω να σας πω ένα μυστικό. Ναι, λες κι έγινε επίτηδες, υπάρχει ένα μυστικό. Το γνωστό πρόσωπο με ειδοποίησε τώρα μόλις πως πολύ θα 'θελε να 'χει μια μυστική συνάντηση μαζί σας.

— Μα γιατί μυστική; Καθόλου. Θα πάω μοναχός μου να τη δω, έστω και σήμερα.

— Α, μπα, μπα, — κούνησε τα χέρια του ο Λέμπεντεβ. — Και δε φοβάται αυτό που ίσως να φαντάζεστε. Μια και το 'φερε η κουβέντα: Το τέρας έρχεται κάθε μέρα ανελλιπώς και ρωτάει για την υγεία σας, το ξέρετε αυτό;

— Σαν πολύ συχνά να τον λέτε τέρας. Αυτό μου φαίνεται πολύ ύποπτο.

— Καμιά υποψία δεν μπορείτε να 'χετε, καμιά, — βιάστηκε να ξεγλιστρήσει ο Λέμπεντεβ. — 'Ηθελα μονάχα να σας εξηγήσω πως το γνωστό πρόσωπο δε φοβάται αυτόν μα εντελώς άλλο πράμα, εντελώς άλλο πράμα.

— Μα τι λοιπόν; Μιλείστε γρήγορα, — ρώτησε ο πρίγκιπας μ' ανυπομονησία, κοιτάζοντας τα μυστηριώδη καμώματα του Λέμπεντεβ.

— Εδώ ίσα-ίσα είναι το μυστικό.

Κι ο Λέμπεντεβ μισογέλασε ειρωνικά.

— Ποιανού μυστικό;

— Δικό σας μυστικό. Εσείς ο ίδιος μ' απαγορέψατε, εκλαμπρότατε πρίγκηψ, ν' αναφέρω μπροστά σας... — μουρμούρισε ο Λέμπεντεβ και, απολαμβάνοντας επειδή υποδαύλισε την περιέργεια του πρίγκιπα ως τη νοσηρή αδημονία, είπε ξαφνικά: — Την Αγλαΐα Ιβάνοβνα είναι που φοβάται.

Ο πρίγκιπας έκανε ένα μορφασμό κι έμεινε για λίγο σιωπηλός.

— Μα το Θεό, Λέμπεντεβ, θα την παρατήσω τη βίλα σας, — είπε ξαφνικά. — Πού είναι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κι οι Πτίτσιν; Τους διώξατε κι αυτούς από δω πέρα.

— Έρχονται, έρχονται. Και μάλιστα κι ο στρατηγός το κατόπι τους. Θ' ανοίξω διάπλατα όλες τις πόρτες και θα φωνάξω τις κόρες μου, όλες, όλες, τώρα, τώρα, — ψιθύριζε τρομαγμένα ο Λέμπεντεβ κουνώντας τα χέρια του και τρέχοντας απ' τη μια πόρτα στην άλλη.

Κείνη τη στιγμή φάνηκε ο Κόλια στη βεράντα. Είχε έρθει απ' έξω. Έφερε την είδηση πως έρχονται το κατόπι του επισκέπτριες — η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με τις τρεις της κόρες.

— Να τους αφήσω να μπουν, το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και τους Πτίτσιν; Να τον αφήσω ή όχι το στρατηγό; — πλησίασε τον πρίγκιπα ο Λέμπεντεβ βιαστικός, κατάπληκτος απ' την είδηση.

— Μα γιατί όχι λοιπόν; Όλους όσοι θέλουν! Σας βεβαιώνω, Λέμπεντεβ, πως κάνατε από μιας αρχής κάποια παρεξήγηση για τις σχέσεις μου· κάνετε συνεχώς κάποιο λάθος. Δεν έχω τον παραμικρότερο λόγο να κρύβομαι από κανέναν ούτε ν' αποφεύγω κανέναν, — γέλασε ο πρίγκιπας. Βλέποντάς τον πως γελάει, ο Λέμπεντεβ το θεώρησε καθήκον του να γελάσει και κείνος. Ο Λέμπεντεβ, παρ' όλη τη μεγάλη ταραχή του, ήταν κι αυτός φανερά ευχαριστημένος και πολύ μάλιστα.

Η είδηση που 'χε φέρει ο Κόλια ήταν σωστή. Είχε προπορευτεί απ' τις Επάντσιν λίγα μόλις βήματα για να τις αναγγείλει, έτσι που οι επισκέπτες μπήκαν ξαφνικά κι απ' τις δυο μεριές, απ' τη βεράντα οι Επάντσιν κι απ' τα δωμάτια οι Πτίτσιν, ο Γάνια κι ο στρατηγός Ιβόλγκιν.

Οι Επάντσιν είχαν μάθει για την αρρώστια του πρίγκιπα και πως βρίσκεται στο Παυλόβσκ, μόλις τώρα απ' τον Κόλια· ως εκείνη τη στιγμή, η στρατηγίνα ήταν πολύ στενοχωρημένη και δεν ήξερε τι να υποθέσει. Από προχτές ακόμα, ο στρατηγός είχε πει στην οικογένειά του πως έλαβε ένα επισκεπτήριο του πρίγκιπα· αυτό το επισκεπτήριο έκανε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα να πιστέψει ακράδαντα πως ο πρίγκιπας θα 'ρχόταν κι ο ίδιος αυτοπροσώπως να τους επισκεφτεί στο Παυλόβσκ. Άδικα τη βεβαιώναν οι κοπέλες πως ένας άνθρωπος που δεν τους έγγραψε μισό χρόνο μπορεί και τώρα να μη βιαζόταν και τόσο να τους δει και πως ακόμα, μπορεί να 'χει πολλά τρεχάματα στην Πετρούπολη — πού να ξέρει κανείς τις υποθέσεις που τον απασχολούν; Η στρατηγίνα έγινε έξω φρενών μ' αυτές τις παρατηρήσεις κι ήταν έτοιμη να βάλει στοίχημα πως ο πρίγκιπας θα 'ρχόταν τουλάχιστον την άλλη μέρα μόλο που «θα 'πρεπε να 'ρθει νωρίτερα». Την άλλη μέρα περίμενε όλο το πρωί· τον περίμεναν το μεσημέρι, το βράδυ, κι όταν πια σκοτεινίασε εντελώς, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θύμωσε με τα πάντα και μάλωσε με τους πάντες και — αυτό εννοείται — χωρίς ν' αναφέρει λέξη για τον πρίγκιπα μέσα στους καυγάδες της. Δεν είπε κανένας τους λέξη γι' αυτόν κι όλη την τρίτη μέρα. Όταν της ξέφυγε της Αγγλαΐας κι είπε κει που τρώγανε πως η *matan* έχει τα νεύρα της επειδή δεν έρχεται ο πρίγκιπας, (κι ο στρατηγός βιάστηκε να παρατηρήσει πως «δεν είναι βέβαια δικό του το φταίξιμο»), η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σηκώθηκε κι έφυγε καταφουρκισμένη απ' το τραπέζι. Επιτέλους, ήρθε κατά το βραδάκι ο Κόλια και τους έφερε όλα τα νέα και τους περιέγραφε όλες τις περιπέτειες του πρίγκιπα, όσες ήξερε. Τ' αποτέλεσμα ήταν πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα άρχισε να θριαμβολογεί, όμως, όπως και να 'ταν, ο Κόλια άκουσε την κατσάδα του. «Άλλοτε τον έχουμε μέρες ολάκερες δω πέρα και μας γίνεται κακός μπελάς και τώρα, ας μας ειδοποιούσε τουλάχιστον αφού δεν του 'κοψε να 'ρθει ο ίδιος». Ο Κόλια ήταν έτοιμος να θυμώσει αμέσως για το «κακός μπελάς», το ανέβαλε όμως για άλλη φορά, κι αν τα λόγια αυτά δεν ήταν τόσο προσβλητικά, τότε θα τα συγχωρούσε ίσως ολότελα: Τόσο πολύ του άρεσε η ταραχή κι η ανησυχία της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας σαν άκουσε τα νέα για την αρρώστια του πρίγκιπα. Ώρα πολλή επέμενε πως είναι ανάγκη να στείλουν άνθρωπο στην Πετρούπολη για να ξεσηκώσει κάποια ιατρική διασημότητα πρώτου μεγέθους και να τη φέρει εδώ με το πρώτο τρένο. Οι κόρες της όμως τη μετάπεισαν. Ωστόσο κι αυτές έτρεξαν πίσω απ' τη μαμάκα τους όταν εκείνη ετοιμάστηκε αμέσως να πάει να επισκεφτεί τον πρίγκιπα.

— Είναι στην επιθανάτιο κλίνη του, — έλεγε καθώς ετοιμαζόταν βιαστικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, — και μεις θα κοιτάμε τώρα τους τύπους; Είναι ή δεν είναι φίλος του σπιτιού μας;

— Μα δεν είναι λόγος να πάμε κι απρόσκλητες, — έκανε να πει η Αγλαΐα.

— Ε, μην έρχεσαι λοιπόν. Καλά θα κάνεις μάλιστα να μην έρθεις: Θα έρθει ο Ευγένιος Παύλιτς και δε θα 'ναι κανείς να τον υποδεχτεί.

Φυσικά, ύστερ' απ' αυτά τα λόγια η Αγλαΐα ξεκίνησε αμέσως ξοπίσω απ' τους άλλους, πράγμα που άλλωστε είχε σκοπό να το κάνει έτσι κι αλλιώς. Ο πρίγκιπας Σ. που καθόταν με την Αδελαΐδα, δέχτηκε αμέσως ύστερ' από παράκλησή της να συνοδέψει τις κυρίες. Από πολύ πριν, απ' την αρχή της γνωριμίας του με τους Επάντσιν, είχε δείξει μεγάλο ενδιαφέρον όταν άκουσε να του μιλάνε για τον πρίγκιπα. Αποδείχτηκε πως τον ήξερε — είχαν γνωριστεί εδώ και λίγον καιρό και κάνα δυο βδομάδες ζήσανε μαζί σε μια μικρή πολιτεία. Αυτό έγινε εδώ και τρεις μήνες περίπου. Ο πρίγκιπας Σ. μάλιστα, διηγόταν πολλά και διάφορα για τον πρίγκιπα και γενικά τον έκρινε με πολλή συμπάθεια, έτσι που τώρα πήγαινε με αληθινή ευχαρίστηση να επισκεφτεί τον παλιό του γνώριμο. Ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς δεν ήταν κείνη την ώρα στη βίλα. Επίσης κι ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν είχε έρθει ακόμα.

Απ' τους Επάντσιν ως τη βίλα του Λέμπεντεβ δεν ήταν παραπάνω από τρακόσα βήματα. Η πρώτη δυσάρεστη εντύπωση της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας στου πρίγκιπα ήταν που βρήκε γύρω του μια ολάκερη παρέα επισκέπτες, για να μην αναφέρουμε το γεγονός πως στην παρέα αυτή υπήρχαν δυο τρία πρόσωπα που δεν της ήταν καθόλου συμπαθητικά· η δεύτερη δυσάρεστη εντύπωση ήταν η έκπληξή της σαν είδε τον πρίγκιπα εντελώς καλά στην υγεία του — έτσι φαινόταν τουλάχιστο, — σαν είδε έναν κομψότατα ντυμένο και γελαστό νέο που προχώρησε να τις υποδεχτεί αντί να τον δει ξαπλωμένο στην επιθανάτιο κλίνη του, όπως το περίμενε. Η στρατηγίνα σταμάτησε μάλιστα σαστισμένη, προς μεγάλη ικανοποίηση του Κόλια, που θα μπορούσε φυσικά να της είχε εξηγήσει πριν ακόμα ξεσηκωθεί απ' τη βίλα της πως κανένας δεν πεθαίνει και καμιά επιθανάτιος κλίνη δεν υπάρχει, δεν της έδωσε όμως αυτές τις εξηγήσεις γιατί την πρόβλεπε ο πονηρός την κωμική οργή της στρατηγίνας, όταν αυτή, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του, το δίχως άλλο θα θυμώσει επειδή θα βρει τον πρίγκιπα, τον εγκάρδιο φίλο της, εν πλήρει υγεία. Ο Κόλια μάλιστα δεν είχε και τη λεπτότητα ν' αποσιωπήσει το πράγμα, μα είπε δυνατά την πρόβλεψή του για να εξοργίσει ακόμα πιο πολύ τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα που μ' αυτήν κοντράρονταν αδιάκοπα παρ' όλη τη φιλία που τους έδενε.

— Περίμενε, αγαπητέ μου, μη βιάζεσαι, μην καταστρέφεις το θρίαμβό σου! — απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα καθώς καθότανε στην πολυθρόνα που της πρόσφερε ο πρίγκιπας.

Ο Λέμπεντεβ, ο Πτίτσιν, ο στρατηγός Ιβόλγκιν τσακιστήκανε να προσφέρουν καρέκλες στις δεσποινίδες. Στην Αγλαΐα την καρέκλα την πρόσφερε ο στρατηγός. Ο Λέμπεντεβ πρόσφερε καρέκλα και στον πρίγκιπα Σ. και μάλιστα πρόλαβε ακόμα και με το τσάκισμα της μέσης του να εκφράσει το βαθύτατο σεβασμό του. Η Βάρια όπως το 'χε συνήθειο, χαιρέτησε με ενθουσιασμό κι άρχισε τα ιδιαίτερα με τις δεσποινίδες.

— Είναι αλήθεια, πρίγκηψ, πως περίμενα να σε βρω στο κρεβάτι, έτσι τα μεγαλοποίησα τα πράγματα απ' τον τρόπο μου και, δεν μπορώ να πω ψέματα, μου κακοφάνηκε τώρα τρομερά σαν είδα το ευτυχισμένο πρόσωπό σου, σ' ορκίζομαι όμως πως αυτό δεν κράτησε παρά μια μονάχα στιγμή, ώσπου να προλάβω να το καλοσκεφτώ. Εγώ, μόλις καλοσκεφτώ κάτι, πάντα μιλάω και φέρνομαι πιο έξυπνα· νομίζω πως και με σένα το ίδιο συμβαίνει. Η πραγματικότητα όμως είναι πως αν είχα γιο δικό μου και γινόταν καλά, δε θα χαιρόμουνά τόσο όσο χαιρόμαι για σένα· αν δεν το πιστεύεις αυτό, η ντροπή είναι δική σου κι όχι δική μου. Όσο γι' αυτό το κακό παιδαρέλι, επιτρέπει στον εαυτό του να μου κάνει και χειρότερα αστεία. Αν δεν κάνω λάθος, τον έχεις υπό την προστασία σου· σε προειδοποιώ λοιπόν πως ένα ωραίο πρωί, πίστεψέ με, θ' απαλλάξω τον εαυτό μου απ' την παραπέρα ευχαρίστηση να 'χω την τιμή της γνωριμίας του.

— Μα τι φταίω λοιπόν εγώ; — φώναξε ο Κόλια: — Ακόμα κι αν σας βεβαίωνα πως ο πρίγκιπας είναι σχεδόν εντελώς καλά, εσείς δε θα θέλατε να το πιστέψετε γιατί ήταν πολύ πιο ενδιαφέρον να τον φανταστείτε στην επιθανάτιο κλίνη.

— Θα μείνεις καιρό εδώ; — ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον πρίγκιπα.

— Όλο το καλοκαίρι, μπορεί και περισσότερο.

— Είσαι μόνος βέβαια! Δεν παντρεύτηκες, ε;

— Όχι, δεν παντρεύτηκα, — χαμογέλασε ο πρίγκιπας με την αφέλεια του πειράγματός της.

— Άσε τα χαμόγελα, κάτι τέτοια γίνονται. Σου μιλώ για τη βίλα, γιατί δεν ήρθες στη δική μας; Έχουμε μια ολάκερη πτέρυγα άδεια. Εξάλλου, όπως σ' αρέσει! Απ' αυτόν τη νοικιάζεις; Απ' αυτόν; — πρόσθεσε με σιγανή φωνή δείχνοντας με το κεφάλι της το Λέμπεντεβ. — Τι έχει και κάνει τούτα τα καμώματα;

Κείνη τη στιγμή βγήκε στη βεράντα η Βέρα και, όπως συνήθως, κράταγε και το μωρό στα χέρια της. Ο Λέμπεντεβ που στριφογύριζε δίπλα στις καρέκλες σα χαμένος και δεν ήξερε πού να σταθεί — χωρίς να θέλει όμως, α, ποτέ! να φύγει — ρίχτηκε ξάφνου στη Βέρα, άρχισε και της κούναγε τα χέρια διώχνοντας την απ' τη βεράντα και μάλιστα, ξεχνώντας πού βρίσκεται, βάλθηκε να χτυπάει τα πόδια του στο πάτωμα.

— Είναι τρελός; — πρόσθεσε ξάφνου η στρατηγίνα.

— Όχι είναι...

— Μεθυσμένος μήπως; Δε μ' αρέσει καθόλου η παρέα σου, — είπε κοφτά, ρίχνοντας μια ματιά και στους άλλους επισκέπτες. — Εδώ που τα λέμε ωστόσο, τι γλυκιά κοπελίτσα! Ποια είναι;

— Είναι η Βέρα Λουκιάνοβνα, κόρη αυτού του Λέμπεντεβ.

— Α! πολύ γλυκιά. Θέλω να τη γνωρίσω.

Ο Λέμπεντεβ όμως που 'χε ακούσει τα παινήματα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, τράβαγε κιόλας ο ίδιος την κόρη του για να τη συστήσει.

— Ορφανά, ορφανά, — έλιωνε ο Λέμπεντεβ πλησιάζοντας. — Κι αυτό το μωρό στα χέρια της, είναι ορφανό, είναι η αδερφή της, η κόρη μου Λιουμπόβ, και εγεννήθη εκ νομιμοτάτου γάμου, από την προσφάτως εις Κύριον αποδημήσαν Ελένα, τη σύζυγό μου, που πέθανε εδώ κι έξι βδομάδες πάνω στη γέννα κατά τας βουλάς του Κυρίου... ναι... αντί της μητρός, παρ' όλο που είναι μόνο αδερφή και τίποτα περισσότερο, από αδερφή... τίποτα περισσότερο, τίποτα περισσότερο...

— Και συ, πατερούλη μου, είσαι ένας βλάκας και τίποτα περισσότερο, με συγχωρείς που σου το λέω. Ε, φτάνει, το κατα λαβαίνεις και μόνος σου πολύ καλά, νομίζω, — είπε ξάφνου κοφτά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρομερά αγανακτισμένη.

— Τίποτε αληθέστερον! — υποκλίθηκε βαθιά, με πολύ σεβασμό ο Λέμπεντεβ.

— Ακούστε, κύριε Λέμπεντεβ, είναι αλήθεια αυτό που λένε για σας, πως εξηγείτε την Αποκάλυψη; — ρώτησε η Αγλαΐα.

— Τίποτε αληθέστερον... πάει δέκατος πέμπτος χρόνος.

— Έχω ακούσει για σας. Κάτι δημοσιεύσανε για σας κι οι εφημερίδες, αν δεν κάνω λάθος· έτσι δεν είναι;

— Όχι, η δημοσίευση αφορούσε άλλον ερμηνευτή, επρόκειτο περί άλλου κι αυτός που λέμε πέθανε και γω έμεινα στο πόδι του, — πρόφερε ο Λέμπεντεβ τρελός απ' τη χαρά του.

— Κάντε μου τη χάρη, εξηγήστε μου και μένα καμιά απ' αυτές τις μέρες, μια κι είμαστε γείτονες. Δεν καταλαβαίνω τίποτα απ' την Αποκάλυψη.

— Αδυνατώ να μη σας προειδοποιήσω, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, πως όλ' αυτά από μέρος του είναι καμώματα τσαρλατάνου και πλέον ουδέν, πιστέψτε με, — βρήκε ξάφνου την ευκαιρία κι έβαλε βιαστικά το λογάκι του ο στρατηγός Ιβόλγκιν που περίμενε, λες, καθισμένος σ' αναμμένα κάρβουνα κι ήθελε με κάθε θυσία ν' ανοίξει κουβέντα κι είχε καθίσει δίπλα στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα. — Βεβαίως, η εξοχή έχει τα δικαιώματά της, — συνέχισε — και τας διασκεδάσεις της. Και το ότι δέχστε έναν τοιούτον απερίγραπτον παρείσακτον για να σας ερμηνεύσει την Αποκάλυψη, είναι κι αυτό ένας τρόπος για να περάσει η ώρα όπως και κάθε άλλος, ένας τρόπος μάλιστα υπεροχότατος και εξυπνότατος, εγω όμως... Αν δεν κάνω λάθος, με κοιτάτε απορώνοντας; Στρατηγός Ιβόλγκιν, λαμβάνω την τιμή να συστηθώ. Σας κρατούσα στα χέρια μου, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, όταν ήσασταν μωρό.

— Χαίρω πολύ. Γνωρίζω κιόλας τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα και τη Νίνα Αλεξάντροβνα, — μουρμούρισε η Αγγλαΐα και συ γκρατιόταν μ' όλη της τη δύναμη να μη βάλει τα γέλια.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κόρωσε... κάτι που από καιρό βασάνιζε την ψυχή της, γύρευε τώρα να ξεσπάσει. Δεν τον χώνευε καθόλου το στρατηγό Ιβόλγκιν που κάποτε τον γνώριζε, πολύ παλιά όμως.

— Λες ψέματα, πατερούλη, όπως το 'χεις δα συνήθειο, δεν την κράτησες ποτέ σου στα χέρια σου, — του είπε κοφτά, αγανακτισμένη.

— Το ξεχάσατε, maaman, μα το Θεό, με κράταγε στο Τβερ, — βεβαίωσε ξάφνου η Αγγλαΐα. — Μέναμε τότε στο Τβερ. Θα 'μωνα έξι χρονώ, θυμάμαι. Μου 'φτιαξε ένα βέλος κι ένα τόξο και μ' έμαθε να τοξεύω και γω σκότωσα ένα περιστέρι. Θυμάστε που σκοτώσαμε μαζί ένα περιστέρι;

— Και μένα μου 'φερε τότε ένα κράνος από χαρτόνι κι ένα ξύλινο σπαθί, και γω το θυμάμαι!— φώναξε η Αδελαΐδα.

— Και γω το θυμάμαι αυτό, — βεβαίωσε η Αλεξάνδρα. — Τότε μάλιστα τσακωθήκατε για κείνο το πληγωμένο περιστέρι και σας βάλανε τιμωρία στη γωνιά. Η Αδελαΐδα στεκόταν με το κράνος στο κεφάλι και κράταγε και το ξίφος της.

Ο στρατηγός, όταν έλεγε στην Αγγλαΐα πως την κράταγε στα χέρια του, το είπε έτσι, μόνο και μόνο για ν' ανοίξει κουβέντα και γιατί σχεδόν πάντα έτσι άνοιγε κουβέντα μ' όλους τους νέους αν το 'βρισκε αναγκαίο να γνωριστεί μαζί τους. Τούτη τη φορά όμως, λες κι έγινε επίτηδες, είχε πει την αλήθεια και, λες και ξανάγινε επίτηδες, την αλήθεια αυτή την είχε ξεχάσει κι ο ίδιος. Έτσι που, όταν ξάφνου η Αγγλαΐα επιβεβαίωσε τώρα πως είχε σκοτώσει μαζί του το περιστέρι, η μνήμη του φωτίστηκε αμέσως και τα θυμήθηκε όλα ως την τελευταία τους λεπτομέρεια, όπως συχνά θυμούνται οι γέροι κάτι απ' το μακρινό παρελθόν. Είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς τι μπορούσε να 'χει αυτή η ανάμνηση για να κάνει τόση εντύπωση στο φτωχό και, όπως συνήθως, κάπως πιωμένο στρατηγό· το γεγονός ωστόσο είναι πως κατασυγκινήθηκε ξάφνου τρομερά.

— Θυμάμαι, όλα τα θυμάμαι!— φώναξε. — Ήμουνα τότε λοχαγός. Εσείς — μια σταλιά κοριτσάκι, ομορφούτσικο. Νίνα Αλεξάντροβνα... Γάνια... τότε... δεχόσασταν. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς...

— Και βλέπεις πού κατάντησες τώρα!— βρήκε την ευκαιρία να πει η στρατηγίνα. — Θα πει λοιπόν πως δεν έπνιξες στο κρασί όλα τα ευγενικά σου αισθήματα μια κι αυτό σου έκανε τόση εντύπωση! Τη γυναίκα σου όμως την καταταυράνησες. Αντί να καθοδηγήσεις τα παιδιά σου, εσύ πας φυλακή για χρέη. Άντε τράβα, πατερούλη, από δω πέρα, πήγαινε κάπου και στάσου πίσω απ' την πόρτα, σε καμιά γωνιά και κλάψε, θυμήσου την παλιά σου αθωότητα· πού ξέρεις, ίσως να σε συγχωρέσει ο Θεός. Τράβα, πήγαινε, σοβαρά σου το λέω. Δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος να διορθωθεί κανείς απ' το να θυμηθεί τα παλιά με μεταμέλεια.

Μα δεν υπήρχε λόγος να του ξαναπεί πως το λέει σοβαρά: ο στρατηγός, όπως κι όλοι οι άνθρωποι που είναι συνεχώς πιωμένοι, ήταν πολύ ευκολοσυγκίνητος και, όπως όλοι οι ξεπεσμένοι όταν έχουν πει, δεν άντεχε εύκολα τις αναμνήσεις απ' το ευτυχισμένο παρελθόν. Σηκώθηκε και τράβηξε υπάκουα κατά την πόρτα, τόσο που η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον λυπήθηκε αμέσως.

— Αρνταλιόν Αλεξάντριτς, πατερούλη!— φώναξε το κατόπι του. —Στάσου μια στιγμή· όλοι μας είμαστε αμαρτωλοί, όταν δε θα 'χεις πολλές τύψεις, έλα σπίτι μου να κάτσουμε, να θυμηθούμε τα παλιά μας. Μπορεί εγώ να 'μαι πενήντα φορές πιο αμαρτωλή από σένα. Ε, τώρα όμως αντίο, πήγαινε, δεν έχεις τίποτα να κάνεις δω πέρα... — τρόμαξε ξαφνικά πως ο στρατηγός θα ξαναγύριζε.

— Καλά θα κάνατε να τον αφήσετε για την ώρα μόνο του, — σταμάτησε ο πρίγκιπας τον Κόλια που έκανε να τρέξει πίσω απ' τον πατέρα του. — Αλλιώς σ' ένα λεπτό θα του κακοφανεί, κι όλες οι καλές του προθέσεις θα πάνε χαμένες.

— Αυτό είναι αλήθεια, μην τον πειράξεις· σε μισή ώρα να πας, — αποφάσισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Να τι σημαίνει να πει κανείς την αλήθεια έστω και μια φορά στη ζωή του· έφτασε και να δακρύσει ακόμα!— τόλμησε να βάλει το λογάκι του ο Λέμπεντεβ.

— Ε, και συ, πατερούλη μου, δεν πας και πολύ πίσω, αν είναι αλήθεια αυτά που άκουσα, — τον έβαλε αμέσως στη θέση του η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Η θέση του κάθε επισκέπτη απ' αυτούς που είχαν μαζευτεί στου πρίγκιπα, λίγο-λίγο καθορίστηκε. Ο πρίγκιπας μπορούσε φυσικά να εκτιμήσει όπως έπρεπε, και εξετίμησε, όλη τη συμπάθεια γι' αυτόν τόσο της στρατηγίνας όσο και των τριών δεσποινίδων και φυσικά τους είπε με ειλικρίνεια πως σήμερα κιόλας, πριν απ' την επίσκεψή τους, είχε σκοπό να πάει το δίχως άλλο να τις δει, παραβλέποντας και την αρρώστια του και το πως η ώρα ήταν περασμένη. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ρίχνοντας ματιές στους επισκέπτες του, απάντησε πως αυτό μπορεί να γίνει και τώρα. Ο Πτίτσιν, άνθρωπος ευγενικός και πολύ βολικός, σηκώθηκε σε λίγο κι αποσύρθηκε στην πτέρυγα, στου Λέμπεντεβ, έχοντας μεγάλη επιθυμία να παρασύρει μαζί του και τον ίδιο το Λέμπεντεβ. Αυτός υποσχέθηκε να 'ρθει σε λίγο· στο μεταξύ, η Βάρια είχε πιάσει κουβέντα με τις δεσποινίδες κι έμεινε. Αυτή κι ο Γάνια ευχαριστήθηκαν πολύ που έφυγε ο στρατηγός· ο Γάνια έφυγε σε λίγο κι αυτός ξοπίσω απ' τον Πτίτσιν. Κείνα τα λίγα λεπτά που έμεινε στη βεράντα, μπροστά στις Επάντιν, καθόταν σεμνά, με αξιοπρέπεια και δεν τα 'χασε καθόλου απ' τα βλέμματα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας που τον κοίταξε κάνα δυο φορές απ' την κορφή ως τα νύχια. Πραγματικά, όσοι τον ξέρανε από πριν, θα μπορούσαν να σκεφτούν πως είχε πολύ αλλάξει. Αυτό της άρεσε πολύ της Αγγλαΐας.

— Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς δεν ήταν αυτός που βγήκε; — ρώτησε η Αγλαΐα ξαφνικά, όπως το συνήθιζε, δυνατά, απότομα, διακόπτοντας με την ερώτησή της την κουβέντα των άλλων και χωρίς ν' απευθύνεται σε κανέναν ιδιαίτερα.

— Αυτός ήταν, — απάντησε ο πρίγκιπας.

— Τρόμαξα να τον γνωρίσω. Άλλαξε πολύ και... στο καλύτερο.

— Χαίρομαι πολύ για λογαριασμό του, — είπε ο πρίγκιπας.

— Ήταν πολύ άρρωστος, — πρόσθεσε η Βάρια με χαρούμενη συμπόνια.

— Σε τι είναι που άλλαξε στο καλύτερο; — ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με αγανακτισμένη απορία και σχεδόν τρομάζοντας: — Πώς σου φάνηκε; Δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο. Τι ακριβώς σου φαίνεται καλύτερο;

— Καλύτερο απ' το «φτωχό υπόπη» δεν υπάρχει τίποτα!— είπε ξάφνου δυνατά ο Κόλια που στεκόταν όλη την ώρα δίπλα στην καρέκλα της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας.

— Και γω αυτό νομίζω, — είπε ο πρίγκιπας Σ. και γέλασε.

— Και γω την ίδια γνώμη έχω, — δήλωσε πανηγυρικά η Αδελαΐδα.

— Ποιον «φτωχό υπόπη»; — ρώταγε η στρατηγίνα κοιτάζοντάς τους φουρκισμένη και μην μπορώντας να καταλάβει τίποτα μα, βλέποντας πως η Αγλαΐα κοκκίνισε, πρόσθεσε θυμωμένα:— Κάποια ανοησία θα 'ναι! Τι πράμα είναι αυτός ο «φτωχός υπόπη»;

— Μήπως τάχα πρώτη φορά διαστρεβλώνει αυτό το παιδαρέλι, ο ευνοούμενός σας, τα λόγια των άλλων;— απάντησε με ακαταδεξιά κι αγανάκτηση η Αγλαΐα.

Σε κάθε θυμωμένο φέρσιμο της Αγλαΐας (και θύμωσε πολύ συχνά), σχεδόν κάθε φορά, παρ' όλη τη φαινομενική της σοβαρότητα και το άτεγκτο ύφος της, διέκρινε κανείς κάτι πολύ παιδιάστικο ακόμα, ανυπόμονα μαθητικό κι άσκημα κρυμμένο, τόσο που ήταν αδύνατο καμιά φορά να μη γελάσεις σαν την έβλεπες έτσι, κάτι που, εδώ που τα λέμε, φούρκιζε αφάνταστα την Αγλαΐα που δεν μπορούσε να καταλάβει γιατί γελάνε και «πώς μπορούν, πώς τολμούν και γελάνε». Γελάσανε και τώρα οι αδερφές της κι ο πρίγκιπας Σ., χαμογέλασε μάλιστα κι ο ίδιος ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς, που 'χε κι αυτός για κάποιο λόγο κοκκίνισε. Ο Κόλια χαχάνιζε και θριάμβευε. Η Αγλαΐα θύμωσε για τα καλά κι έγινε δυο φορές πιο όμορφη. Της πήγαινε τρομερά, έτσι πειραγμένη που ήταν, ο θυμός που την είχε πιάσει.

— Λες κι είναι λίγες οι φορές που 'χει διαστρεβλώσει τα δικά σας λόγια, — πρόσθεσε η Αγλαΐα.

— Κι όμως εγώ βασίζομαι στα δικά σας και μόνο στα δικά σας λόγια!— φώναξε ο Κόλια. — Εδώ κι ένα μήνα ξεφυλλίζοντας το *Δον Κιχώτη* είπατε πως δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο απ' το «φτωχό υπόπη». Δεν ξέρω ποιον εννοούσατε τότε: Το *Δον Κιχώτη* ή τον Ευγένιο Παύλιτς ή κανένα άλλο πρόσωπο ακόμα, το σίγουρο πάντως είναι πως για κάποιον το λέγατε κι είπατε κι άλλα πολλά.

— Σα να μου φαίνεται πως το παρακάνεις, καλέ μου, με τις εικασίες σου, — τον σταμάτησε φουρκισμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Μα μήπως είμαι ο μόνος;— δεν έλεγε να σταματήσει ο Κόλια. — Όλοι το λέγανε τότε μα και τώρα

το λένε: Να, τώρα μόλις ο πρίγκιπας Σ. κι η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα κι όλοι οι άλλοι δήλωσαν πως είναι με το μέρος του «φτωχού ιππότη» που σημαίνει πως ο «φτωχός ιππότης» είναι πρόσωπο υπαρκτό και το δίχως άλλο υπάρχει κι η γνώμη μου είναι πως, αν δεν ήταν η Αδελαΐδα Ιβάνοβνα, όλοι θα το ξέρανε πια από καιρό ποιος είναι αυτός ο «φτωχός ιππότης».

— Άλλο και τούτο. Τι φταίω πάλι εγώ; — γέλαγε η Αδελαΐδα.

— Δε θελήσατε να ζωγραφίσετε το πορτρέτο του, να τι φταίτε! Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα σας παρακάλεσε τότε να ζωγραφίσετε το πορτρέτο του «φτωχού ιππότη» και μάλιστα σας διηγήθηκε όλο το θέμα του έργου που ήταν δικής της εμπνεύσεως, το θυμάστε το θέμα; Εσείς όμως δε θέλατε...

— Μα πώς μπορούσα να ζωγραφίσω ένα πρόσωπο αφού, σύμφωνα με το μύθο, αυτός ο «φτωχός ιππότης»

*Απ' τη μορφή του τ' ατσαλένιο γείσο
δε σήκωσε, κανέννας να τον δει.*

Τι πρόσωπο λοιπόν θα μπορούσε να βγει; Ποιον να ζωγραφίσω; Το γείσο; Έναν άγνωστο;

— Δεν καταλαβαίνω τίποτα, τι γείσο είναι αυτό που λέτε! — νευρίαζε η στρατηγίνα που 'χε αρχίσει πολύ καλά να καταλαβαί νει ποιον υπονοούσαν με το παρατσούκλι «φτωχός ιππότης» (παρατσούκλι που, καθώς φαίνεται, το 'χαν από καιρό συμφωνη μένο!) Τη δαιμόνισε όμως ιδιαίτερα το γεγονός πως κι ο πρίγκι πας Λέων Νικολάγιεβιτς τα 'χε σαστίσει κι αυτός και στο τέλος τα 'χασε ολότελα σαν παιδί δέκα χρονώ. — Μα δε μου λέτε επιτέλους, θα σταματήσει, ναι ή όχι, αυτή η ανοησία; Θα μου εξηγήσετε, ναι ή όχι, τι σημαίνει αυτό το «φτωχός ιππότης»; Τι φρικτό μυστικό είναι αυτό που δεν μπορεί κανέννας να τ' αγγίξει;

Όλοι όμως εξακολουθούσαν μονάχα να γελάνε.

— Είναι πολύ απλό. Υπάρχει ένα παράξενο ρούσικο ποίημα, —είπε τέλος ο πρίγκιπας Σ. που ήταν φανερό πως ήθελε να γυρίσει το γρηγορότερο αλλού την κουβέντα: — ένα ποίημα που μιλάει για έναν «φτωχό ιππότη» και δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος. Εδώ κι ένα μήνα, καθόμαστε στο τραπέζι ακόμα, ύστερα από το φαγητό και γυρεύαμε όπως συνήθως ένα θέμα για τον επόμενο πίνακα της Αδελαΐδας Ιβάνοβνας. Το ξέρετε da πως το γενικό οικογενειακό πρόβλημα από καιρό τώρα είναι η ανεύρεση θέματος για τον πίνακα της Αδελαΐδας Ιβάνοβνας. Τότε ήταν που ανέφερε κάποιος το «φτωχό ιππότη», δε θυμάμαι ποιος...

— Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα! — φώναξε ο Κόλια.

— Μπορεί, δεν έχω αντίρρηση, μονάχα που το ξέχασα, — συνέχισε ο πρίγκιπας Σ.. — Μερικοί γελάγανε μ' αυτό το θέμα, άλλοι πάλι υποστήριζαν πως δεν μπορεί να υπάρξει τίποτα υψηλότερο απ' αυτό, μα για να ζωγραφίσει κανείς το «φτωχό ιππότη» ήταν απαραίτητο ένα πρόσωπο· αρχίσαμε να θυμόμαστε τα πρόσωπα όλων των γνωστών, κανένα όμως δεν ταίριαζε και το πράγμα έμεινε εκεί· αυτό είν' όλο· δεν μπορώ να καταλάβω τι του ήρθε του Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς να τα θυμηθεί όλ' αυτά και να τα πει. Κείνο που στάθηκε αστείο τότε κι ήταν επίκαιρο, τώρα δεν παρουσιάζει κανένα ενδιαφέρον.

— Διότι εξυπνοείται, κάποια καινούργια ανοησία, φαρμακερή και προσβλητική, —είπε κοφτά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Δεν υπάρχει καμιά ανοησία, υπάρχει μονάχα βαθύτατος σεβασμός, — πρόφερε ξάφνου η Αγλαΐα

εντελώς αναπάντεχα, με επίσημη και σοβαρή φωνή· είχε προφτάσει κιόλας να συνέλθει και να καταπνίξει την προηγούμενη ταραχή της. Κι όχι μονάχα αυτό, μα από ορισμένα συμπτώματα θα μπορούσε κανείς να υποθέσει κοιτάζοντάς την πως χαίρεται τώρα κι η ίδια που τ' αστείο τραβάει όλο και παραπέρα κι όλη αυτή η αλλαγή συνέβη μέσα της τη στιγμή ακριβώς που έγινε πια ολοφάνερο πόσο πολύ είχε σαστίσει ο πρίγκιπας και πόσο μεγάλωνε ολοένα το σάστισμά του.

— Πότε χαχανίζουν σαν παλαβοί και τώρα μου λες για βαθύτατο σεβασμό! Θεοπάλαβοι! Από πού κι ως πού σεβασμός; Λέγε τώρα αμέσως, πού τον βρήκες έτσι στα καλά καθούμενα το βαθύτατο σεβασμό;

— Είπα βαθύτατο σεβασμό, — εξακολούθησε το ίδιο σοβαρά κι επίσημα η Αγλαΐα απαντώντας στη σχεδόν αγανακτισμένη ερώτηση της μητέρας της, — γιατί αυτοί οι στίχοι περιγράφουν παραστατικά έναν άνθρωπο που είναι ικανός να 'χει ένα ιδανικό και δεύτερο έναν άνθρωπο που μια κι έθεσε αυτό το ιδανικό, μπόρεσε και πίστεψε σ' αυτό κι αφού το πίστεψε, στάθηκε ικανός να του αφιερώσει όλη του τη ζωή. Αυτό δε συμβαίνει και τόσο συχνά στην εποχή μας. Είναι αλήθεια πως οι στίχοι αυτοί δε λένε ποιο ήταν ακριβώς το ιδανικό του «φτωχού υπότη». Είναι όμως φανερό πως θα 'ταν κάποια φωτεινή μορφή, μια «μορφή αγνής ομορφιάς» κι ο ερωτευμένος υπότης, αντί για μαντίλι, κρέμασε στο λαιμό του κομποσκοίνι καλόγερου. Είναι αλήθεια πως υπάρχει εκεί κι ένα σκοτεινό, ακατανόητο έμβλημα, τα γράμματα Α.Ν.Μ. που χάραξε στην ασπίδα του.

— Α.Ν.Δ. — διόρθωσε ο Κόλια.

— Και γω λέω πως είναι Α.Ν.Μ. έτσι μ' αρέσει να το λέω, — τον διέκοψε φουρκισμένη η Αγλαΐα. — Όπως και να 'ναι όμως, αυτού του φτωχού υπότη, το ίδιο του 'κανε πια, όποια κι αν ήταν κι ό,τι κι αν είχε κάνει η κυρά των λογισμών του. Του 'φτανε πως την είχε διαλέξει κι είχε πιστέψει στην «αγνή ομορφιά» της κι ύστερα πια τη λάτρεψε για πάντα. Το σπουδαίο ίσα-ίσα είναι τούτο: πως κι αν ακόμα εκείνη γινόταν αργότερα κλέφτρα, αυτός θα 'χε καθήκον να την πιστεύει και για την αγνή της ομορφιά να διασταυρώνει το ξίφος. Αν δεν κάνω λάθος, ο ποιητής που έγραψε τους στίχους, θέλησε να συνενώσει σε μιαν εξαιρετική μορφή όλη την υψηλή αντίληψη του μεσαιωνικού υποποτικού πλατωνικού έρωτα κάποιου τίμιου και ιδαλγού υπότη — εννοείται φυσικά πως όλ' αυτά είναι πράγματα ιδανικά. Και στο «φτωχό υπότη» το συναίσθημα αυτό έφτασε ως το ακρότατο όριο, ως τον ασκητισμό· πρέπει να παραδεχτούμε πως η ικανότητα για ένα τέτοιο αίσθημα σημαίνει πολλά και πως κάτι τέτοια αισθήματα σφραγίζουν το χαρακτήρα ενός ανθρώπου με γνωρίσματα πολύ αξιόπαινα, για να μην αναφέρουμε και το Δον Κιχώτη. Ο «φτωχός υπότης» είναι ο ίδιος ο Δον Κιχώτης, με τη διαφορά πως είναι σοβαρός κι όχι κωμικός. Στην αρχή δεν το καταλάβαινα και γελούσα, τώρα όμως τον αγαπώ το «φτωχό υπότη» και, το σπουδαιότερο, εκτιμώ τα κατορθώματά του.

Έτσι τέλειωσε η Αγλαΐα και κοιτάζοντάς την, ήταν δύσκολο να καταλάβει κανείς αν μιλάει σοβαρά ή κοροϊδεύει.

— Ε, κάνας βλάκας θα 'τανε κι αυτός και τα κατορθώματά του!— έβγαλε την απόφαση η στρατηγίνα. —Μα και συ, καλή μου, το παρατράβηξες το σκοινί, ολόκληρη διάλεξη μας έκανες· αν με ρωτάς και μένα μάλιστα, δε σου πάνε καθόλου κάτι τέτοια. Όπως και να 'ναι, δεν επιτρέπονται τέτοια καμώματα. Τι στίχοι είναι αυτοί; Να μας τους απαγγείλεις, σίγουρα τους ξέρεις! Θέλω το δίχως άλλο να ξέρω τι λένε αυτοί οι στίχοι. Σ' όλη μου τη ζωή δεν μπορούσα ποτέ μου να χωνέψω τους στίχους, λες και το προαισθανόμουνα. Για όνομα του θεού, πρίγκηψ, κάνε υπομονή, φαίνεται πως εμείς πρέπει να υποφέρουμε μαζί, — γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς. Ήταν πολύ στενοχωρημένη.

Ο πρίγκιπας κάτι έκανε να πει, δεν μπόρεσε όμως να προφέρει λέξη γιατί εξακολουθούσε να 'ναι

σαστισμένος. Μονάχα η Αγλαΐα, που επέτρεψε τόσα πολλά στον εαυτό της στη «διάλεξή της», δεν είχε σαστίσει καθόλου, απεναντίας μάλιστα, θα 'λεγες πως είναι ευχαριστημένη. Σηκώθηκε αμέσως, πάντα σοβαρά και επίσημα, μ' ένα ύφος λες κι ετοιμαζόταν απ' τα πριν για κάτι τέτοιο και περίμενε μονάχα να την προσκαλέσουν· προχώρησε στη μέση της βεράντας και στάθηκε απέναντι στον πρίγκιπα που εξακολουθούσε να κάθεται στην πολυθρόνα του. Όλοι την κοιτάζανε με κάποια απορία και σχεδόν όλοι, — ο πρίγκιπας Σ., οι αδερφές της κι η μητέρα της, — βλέπανε με βαριά καρδιά αυτή την καινούργια αταξία που ετοίμαζε η Αγλαΐα που, όπως και να 'ταν, το 'χε πια παρατραβήξει. Ήταν όμως φανερό πως της Αγλαΐας της άρεσε ίσα-ίσα όλη αυτή η επιτήδευση που μ' αυτήν είχε αρχίσει ν' απαγγέλλει τους στίχους. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν έτοιμη να της πει να ξανακάτσει στη θέση της, μα τη στιγμή ακριβώς που η Αγλαΐα άρχισε ν' απαγγέλλει τη γνωστή μπαλάντα, δυο νέοι επισκέπτες, μιλώντας δυνατά, ανέβηκαν απ' το δρόμο στη βεράντα. Ήταν ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν και τον συνόδευε ένας νέος. Έγινε μια μικρή ταραχή.

VII

Ο ΝΕΟΣ που συνόδευε το στρατηγό, ήταν κάπου είκοσι οχτώ χρονώ, ψηλός, στητός, με πολύ όμορφο κι έξυπνο πρόσωπο, με λαμπερό, γεμάτο εξυπνάδα και ειρωνεία βλέμμα. Τα μάτια του ήταν μεγάλα και μαύρα. Η Αγλαΐα ούτε γύρισε καν να τον κοιτάξει κι εξακολούθησε την απαγγελία της μ' επιτηδευμένο ύφος κοιτάζοντας μονάχα τον πρίγκιπα κι αποτεινόμενη μονάχα σ' αυτόν. Ο πρίγκιπας δεν είχε καμιάν αμφιβολία πως όλ' αυτά η Αγλαΐα τα κάνει έχοντας κάποιον ιδιαίτερο σκοπό. Όμως, όπως και να 'ταν, οι καινούργιοι επισκέπτες τον βγάλανε τουλάχιστον απ' την άβολη θέση του. Μόλις τους είδε, ο πρίγκιπας ανασηκώθηκε, κούνησε ευγενικά από μακριά το κεφάλι του στο στρατηγό, έκανε νόημα να μη διακόψουν την απαγγελία κι ο ίδιος πρόφτασε και πήγε πίσω απ' την πολυθρόνα του όπου, έχοντας ακουμπήσει τ' αριστερό του χέρι στη ράχη της, εξακολούθησε ν' ακούει τη μπαλάντα σε βολικότερη, όσο και να πεις, θέση — πολύ λιγότερο «γελοία» από πριν που καθότανε στην πολυθρόνα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κούνησε κι αυτή δυο φορές προστακτικά το χέρι της στους επισκέπτες για να τους κάνει να σταματήσουν. Ο πρίγκιπας στο μεταξύ έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για τον καινούργιο του επισκέπτη που συνόδευε το στρατηγό· μάντεψε αμέσως πως είναι ο Ευγένιος Παύλοβιτς Ραντόμσκη· είχε ακούσει κιόλας πολλά γι' αυτόν και τον είχε σκεφτεί πολλές φορές. Τον μπέρδευε μονάχα το πολιτικό του κουστούμι· είχε ακούσει πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς είναι στρατιωτικός. Ένα ειρωνικό χαμόγελο τρεμόπαιζε στα χείλη του καινούργιου επισκέπτη όλη την ώρα της απαγγελίας, σάμπως κάτι να 'χε ακούσει κι αυτός για το «φτωχό ιππότη».

«Μπορεί ο ίδιος να τα σοφίστηκε όλ' αυτά», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

Με την Αγλαΐα όμως γινόταν κάτι εντελώς διαφορετικό. Όλη την προηγούμενη επιτήδευση και το στόμφο της αρχής τον σκέπασε με μια τέτοια σοβαρότητα και μια τέτοια εμβάθυνση στο πνεύμα και στο νόημα της ποιητικής δημιουργίας, με τόσο νόημα πρόφερε την κάθε λέξη των στίχων, με τόση ανώτερη απλότητα τις άρθρωνε, που στο τέλος της απαγγελίας, όχι μονάχα έκανε όλους τους ακροατές της να την προσέξουν μα, με τη μετάδοση του υψηλού πνεύματος της μπαλάντας, σάμπως να δικαιολόγησε την έντονη κι επιτηδευμένη σοβαρότητα που είχε όταν βγήκε τόσο θριαμβευτικά στη μέση της βεράντας. Σ' αυτή την επισημότητα δε θα μπορούσες τώρα να δεις παρά μονάχα το πόσο απεριόριστος και, ίσως-ίσως, αφελής ήταν ο σεβασμός της σε κείνο που είχε αναλάβει να ερμηνεύσει. Τα μάτια της λάμπανε, και μια ελαφρά φρικίαση έμπνευσης κι ενθουσιασμού διέτρεξε κάνα δυο φορές το ωραίο της πρόσωπο. Απάγγειλε:

*Ήταν στο κόσμο ένας φτωχός ιππότης
απλός και σιωπηλός μ' όψη χλομή,
συννεφιασμένο τ' όνειρο της νιότης
κι αλύγιστη η γενναία του ψυχή.*

*Κάποια οπτασία που ποτέ δε σβήνει
και που κανείς δεν έχει φανταστεί
του 'τυχε, κι από τότε η εικόνα εκείνη
στα φύλλα της καρδιάς του είχε γραφτεί.*

*Στάχτη κι αποκαΐδια πια η ψυχή του,
σ' άλλη γυναίκα μήτε μια ματιά
δεν έριξε, κι ως τη στερνή πνοή του
δεν άλλαξε ούτε λέξη με καμιά.*

*Αντί μαντίλι, στο λαιμό του γύρω
δένει το κομποσκοίνι του ασκητή.*

κι απ' τη μορφή του τ' ατσαλένιο γείσο
δε σήκωσε, κανένας να τον δει.

Κείνη η οπτασία μονάχη του ηλιαχτίδα,
γεμάτος έρωτα πιστό κι αγνό,
N. Φ. Μ. πάνω στην ασπίδα
με το αίμα του είχε γράψει το ζεστό.

Στης Παλαιστίνης τις ερήμους· βράχοι
ολόγυρα, κι οι Παλαδίνοι εκεί
κραύγαζαν, καθώς ρίχνονταν στη μάχη,
τ' όνομα της καλής τους — μουσική.

Και, *Lumen coeli, sancta Rosa!* εκείνος
εφώναζε άγριος, και σαν κεραυνός
στων Μουσουλμάνων πάνωθε το σμήνος
έπεφτε της φοβέρας του ο αχός.

Κι ως γύρισε, στον πύργο του κλεισμένος,
τυλίχτηκε σε μοναξιά αυστηρή,
πάντοτε σιωπηλός, πάντα θλιμμένος,
και σαν τρελός ετέλειωσε τη ζωή.

Σαν αναθυμόταν αργότερα αυτή τη στιγμή ο πρίγκιπας βασανιζόταν πολύν καιρό από 'να άλυτο γι' αυτόν πρόβλημα: πώς μπόρεσε η Αγγλαΐα να συνταιριάσει ένα τόσο γνήσιο κι εξαισιο αίσθημα μ' έναν τόσο φανερό και μοχθηρό εμπαιγμό; Το πως υπήρχε εμπαιγμός, ο πρίγκιπας δεν αμφέβαλλε· το κατάλαβε καθαρά κι είχε τους λόγους του: Την ώρα της απαγγελίας η Αγγλαΐα επέτρεψε στον εαυτό της ν' αλλάξει τα γράματα Α.Μ.Δ. και να τα πει Ν.Φ.Μ. Για το ότι εκείνη δεν έκανε λάθος κι ότι αυτός δεν παράκουσε, σ' αυτό δεν μπορούσε ν' αμφιβάλλει (αργότερα αποδείχτηκε). Όπως και να 'ναι, η αλλοκοτιά αυτή της Αγγλαΐας — ένα αστείο φυσικά αν και πολύ δηκτικό και ελαφρόμυαλο — γινόταν φανερό πως έγινε από πρόθεση. Για το «φτωχό υπόθη» μίλαγαν όλοι (και «γελάγανε») πάει ένας μήνας τώρα. Κι ωστόσο, όπως το αναθυμόταν αργότερα ο πρίγκιπας, θα μπορούσε κανείς να 'ναι σίγουρος πως η Αγγλαΐα πρόφερε αυτά τα γράμματα χωρίς κανένα ύφος αστεϊσμού, ούτε κι ειρωνεία είχε ο τόνος της φωνής της, ούτε και τα τόνισε για να υπογραμμίσει τυχόν το μυστικό τους νόημα, μα απεναντίας τα είπε με μια τέτοια σοβαρότητα, με μια τέτοια αθώα και αφελέστατη απλότητα που θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως αυτά ακριβώς τα γράμματα έλεγε η μπαλάντα και πως έτσι ήταν τυπωμένη στο βιβλίο. Κάτι βαρύ και δυσάρεστο σα να δάγκωσε τον πρίγκιπα στην καρδιά. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν κατάλαβε φυσικά ούτε την αλλαγή των γραμμάτων ούτε τον υπαινιγμό. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς το μόνο που κατάλαβε ήταν πως έγινε απαγγελία στίχων. Απ' τους άλλους ακροατές, πάρα πολλοί το κατάλαβαν κι απόρησαν ακούγοντας αυτό το τολμηρό αστείο και την ολοφάνερη πρόθεσή του, δεν είπαν λέξη όμως και προσπαθήσανε να δείξουν πως δεν είχαν καταλάβει τίποτα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς όμως (ο πρίγκιπας ήταν έτοιμος να κόψει το κεφάλι του γι' αυτό) όχι μονάχα το κατάλαβε μα προσπαθούσε κίολας να το δείξει πως είχε καταλάβει: χαμογέλασε και το χαμόγελό του παραήταν πια σαρκαστικό.

— Τι υπέροχο που ήταν!— φώναξε η στρατηγίνα αληθινά γοητευμένη, μόλις τέλειωσε η απαγγελία.
— Ποιανού είναι οι στίχοι;

— Του Πούσκιν, *maman*, μη μας ντροπιάζετε, δεν επιτρέπεται να μην το ξέρετε!— φώναξε η Αδελαΐδα.

— Με σας μπορεί κανείς ν' αποβλακωθεί ολότελα, — έκανε πικραμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. — Ντροπή! Τώρ' αμέσως, μόλις γυρίσουμε σπίτι, να μου δώσετε αυτούς τους στίχους του Πούσκιν.

— Μα, αν δεν κάνω λάθος, δεν έχουμε καθόλου Πούσκιν.

— Από καιρό τώρα, — πρόστεισε η Αλεξάνδρα. — Κάπου σέρνονται δυο μισοσκισμένοι τόμοι του.

— Να στείλουμε αμέσως στην πόλη ν' αγοράσουμε. Το Φιόντορ ή τον Αλεξέι, με το πρώτο τρένο — καλύτερα τον Αλεξέι. Αγλαΐα, για έλα δω! Φίλησέ με, η απαγγελία σου ήταν υπέροχη, μα αν απαγγείλεις με ειλικρίνεια, — πρόστεισε σχεδόν ψιθυρι στά,— τότε σε λυπάμαι· αν πάλι το απαγγείλεις για να τον κοροϊδέψεις, δεν τα εγκρίνω καθόλου τα αισθήματά σου, έτσι που, όπως και να 'χει το πράμα, καλύτερα θα 'ταν να μην είχες κάνει καθόλου την απαγγελία. Καταλαβαίνεις; Άντε, τράβα τώρα, κυρά μου, θα τα ξαναπούμε. Σα να μου φαίνεται πως παρακάτσα με δω πέρα.

Στο μεταξύ ο πρίγκιπας χαιρέτησε το στρατηγό Ιβάν Φιοντόροβιτς κι ο στρατηγός τού σύστησε τον Ευγένιο Παύλοβιτς Ραντόμσκη.

— Τον πέτυχα στο δρόμο· μόλις ήρθε με το τρένο· έμαθε πως ερχόμουν εδώ και πως όλοι οι δικοί μας είναι δω...

— Έμαθα πως και σεις είστε δω —τον διέκοψε ο Ευγένιος Παύλοβιτς— κι επειδή από καιρό τώρα είχα αποφασίσει να επιδιώξω όχι μονάχα τη γνωριμία σας μα και τη φιλία σας, δε θέλησα να χάσω την ευκαιρία. Είστε άρρωστος; Τώρα μόλις το 'μαθα...

— Είμαι πολύ καλά και χαίρομαι για τη γνωριμία σας, έχω ακούσει πολλά και κουβέντιασα μάλιστα για σας με τον πρίγκιπα Σ., — απάντησε ο Λέων Νικολάγιεβιτς δίνοντάς του το χέρι.

Ειπώθηκαν οι απαραίτητες φιλοφρονήσεις, σφίξανε κι οι δυο τα χέρια και κοιτάχτηκαν επίμονα στα μάτια. Αμέσως σχεδόν γενικεύτηκε η συζήτηση. Ο πρίγκιπας παρατήρησε (και τα παρατηρούσε τώρα όλα γρήγορα κι άπληστα, μπορεί μάλιστα και πράγματα που δεν υπήρχαν καθόλου), πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ντυμένος πολιτικά, είχε προκαλέσει μια γενική κι ασυνήθιστα υπερβολική εντύπωση, τόσο που όλες οι άλλες εντυπώσεις ξεχαστήκανε για την ώρα και παραμερίστηκαν. Θα μπορούσε κανείς να νομίσει πως η αλλαγή αυτή της φορεσιάς έκρυβε κάτι το πολύ σημαντικό. Η Αδελαιΐδα κι η Αλεξάνδρα έκαναν κατάπληκτες απανωτές ερωτήσεις στον Ευγένιο Παύλοβιτς, ο πρίγκιπας Σ., ο συγγενής του, φαινόταν να 'ναι πολύ ανήσυχος· ο στρατηγός μίλαγε σχεδόν ταραγμένος. Μονάχα η Αγλαΐα κοίταζε τον Ευγένιο Παύλοβιτς με περιέργεια, είναι αλήθεια, εντελώς ψύχραιμη όμως, λες κι ήθελε μονάχα να διαπιστώσει αν του πήγαιναν περισσότερο τα πολιτικά απ' τη στολή, σε λίγο όμως γύρισε αλλού το κεφάλι της και δεν τον ξανακοίταξε. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα επίσης δε θέλησε να ρωτήσει τίποτα, μόλο που δεν αποκλείεται ν' ανησυχούσε κι αυτή αρκετά. Του πρίγκιπα του φάνηκε πως η στρατηγίνα δεν τον συμπαθούσε και τόσο τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Μ' έκανε κι απόρησα, μ' άφησε κατάπληκτο! — έλεγε και ξανάλεγε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς απαντώντας στις ερωτήσεις του. —Δεν ήθελα να το πιστέψω όταν τον συνάντησα πριν από λίγο στην Πετρούπολη. Και γιατί έτσι ξαφνικά; Ιδού το πρόβλημα. Αφού το φωνάζει πάντοτε ο ίδιος πως δεν πρέπει κανείς να 'ναι φουριόζος.

Από τη συζήτηση που έγινε, αποδείχτηκε πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς μιλούσε γι' αυτή την παραίτηση από πολύ παλιά· κάθε φορά όμως το 'λεγε σοβαρά, έτσι που δεν μπορούσες να τον πιστέψεις. Μα έτσι ήταν πάντα του αυτός· και για τα σοβαρότερα πράγματα μίλαγε πάντα χωρατεύοντας έτσι που δεν μπορούσες να καταλάβεις τίποτα, ιδιαίτερα αν το 'θελε κι ο ίδιος να μην καταλάβεις.

— Μα είναι προσωρινό, μερικούς μήνες μονάχα, το πολύ ένα χρόνο θα μείνω σε αποστρατεία, — γέλασε ο Ραντόμσκη.

— Μα δεν υπάρχει κανένας λόγος, απ' όσο μπορώ τουλάχιστο να ξέρω τις υποθέσεις σας, — δεν έλεγε ακόμα να ησυχάσει ο στρατηγός.

— Μα δεν είπαμε να κάνω μια περιοδεία να δω τα χτήματά μου; Εσείς ο ίδιος μου το συμβουλέψατε. Θέλω εξάλλου να πάω και στο Εξωτερικό...

Ωστόσο, η συζήτηση γύρισε σε λίγο αλλού, τόσο που η εντελώς ιδιαίτερη ανησυχία που εξακολουθούσε ακόμα να υπάρχει, ξεπέρναγε, όπως και να 'ταν — σύμφωνα με τη γνώμη του πρίγκιπα που παρακολουθούσε — κάθε όριο, έτσι που σίγουρα θα πρέπει να υπήρχε σ' όλ' αυτά κάτι εξαιρετικό.

— Έτσι λοιπόν ο «φτωχός υπότης» είναι και πάλι επί σκηνής; — ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς πλησιάζοντας την Αγλαΐα.

Η Αγλαΐα — κι ο πρίγκιπας έμεινε κατάπληκτος — κοίταξε το Ραντόμσκη ερωτηματικά, σα να μην καταλάβαινε, σα να 'θελε να του δείξει πως ούτε κουβέντα δεν μπορούσε να γίνεται μεταξύ τους για το «φτωχό υπότη» και πως της φαίνεται μάλιστα ακατανόητη η ερώτησή του.

— Μα είναι αργά, είναι αργά τώρα πια να στείλετε στην πόλη να σας αγοράσουν τον Πούσκιν, είναι αργά! — λογομαχούσε ο Κόλια με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι έβαζε όλα του τα δυνατά να την πείσει: — Χίλιες φορές σας το λέω, είναι αργά.

— Ναι, πραγματικά είναι πολύ αργά τώρα πια να στείλετε άνθρωπο στην πόλη, — πρόλαβε να πει και δω το λογάκι του ο Ευγένιος Παύλοβιτς, αφήνοντας βιαστικά την Αγλαΐα. Νομίζω πως τα μαγαζιά στην Πετρούπολη θα 'ναι κιάλας κλειστά. Είναι περασμένες οχτώ, — είπε βγάζοντας το ρολόι του.

— Τόσον καιρό περιμένατε, μπορείτε να κάνετε υπομονή ως αύριο, — είπε η Αδελαΐδα.

— Κι ούτε είναι καθωσπρέπει να ενδιαφέρεται τόσο πολύ για τη λογοτεχνία ένας άνθρωπος κοσμικός, — πρόσθεσε ο Κόλια. — Ρωτείστε και τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Είναι πολύ πιο καθωσπρέπει ένα κίτρινο αμαξάκι με κόκκινες ρόδες.

— Πάλι από κάποιο βιβλίο το πήρατε κι αυτό, Κόλια, — παρατήρησε η Αδελαΐδα.

— Μα δε μιλάει ποτέ του αλλιώςτικα — βρήκε την ευκαιρία να πει ο Ευγένιος Παύλοβιτς. — Ξεσηκώνει ολάκερες φράσεις απ' τις κριτικές ανασκοπήσεις. Είναι καιρός τώρα που έχω την ευχαρίστηση να γνωρίζω πώς μιλάει ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, αυτή τη φορά όμως δεν το πήρε από κανένα βιβλίο. Ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς κάνει προφανώς υπαινιγμό για το κίτρινο αμαξάκι μου με τις κόκκινες ρόδες. Μονάχα που τώρα έχω άλλο, αργήσατε.

Ο πρίγκιπας άκουγε με προσοχή αυτά που 'λεγε ο Ραντόμσκη... Του φάνηκε πως φέρνεται υπέροχα, σεμνά, εύθυμα και του άρεσε ιδιαίτερα που μίλαγε φιλικά, σαν ίσως προς ίσο με τον Κόλια που προσπαθούσε να τον πειράξει.

— Τι είν' αυτό; — γύρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στη Βέρα, την κόρη του Λέμπεντεβ, που στεκόταν μπροστά της με μερικά βιβλία στα χέρια, μεγάλου σχήματος, υπέροχα δεμένα και σχεδόν καινούργια.

— Ο Πούσκιν, — είπε η Βέρα. — Ο Πούσκιν της βιβλιοθήκης μας. Ο μπαμπάκας μου μού είπε να σας τον προσφέρω.

— Πώς έτσι; Πώς είναι δυνατόν; — απόρησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Όχι χάρισμα, όχι χάρισμα! Δε θα τολμούσα ποτέ! —πετάχτηκε πίσω απ' τον ώμο της Βέρας ο Λέμπεντεβ. — Θα μου τον πληρώσετε όσο κάνει. Είναι ο ιδιωτικός, ο οικογενειακός, ο πατρογονικός μας Πούσκιν, έκδοση Ανιένκοβ, που τώρα είναι λίαν δυσεύρετος — δε θα σας πάρω καπίκι παραπάνω απ' την αξία του. Σας τον προσφέρω ευσεβάστως, θέλοντας να τον πουλήσω και ταυτοχρόνως να ικανοποιήσω την ευγενική ανυπομονησία των ευγενεστάτων λογοτεχνικών αισθημάτων της Αυτής Εξοχότητός σας.

— Αφού τον πουλάς, σ' ευχαριστώ. Και βέβαια δεν πρόκειται να ζημιωθείς· μονάχα ν' αφήσεις αυτά τα καμώματα και τους μορφασμούς, πολύ σε παρακαλώ, πατερούλη. Έχω ακούσει για σένα, είσαι, λένε, πολύ διαβασμένος· κάποτε θα κουβεντιάσουμε· θα μου τον φέρεις μοναχός σου σπίτι μου;

— Θα το θεωρήσω μεγάλη μου τιμή. Θα σας τον φέρω με μεγάλο σεβασμό και υπόληψη!— εξακολουθούσε τις δουλοφροσύνες του ο Λέμπεντεβ κι ήταν καταχαρούμενος. Έπειτα άρπαξε τα βιβλία απ' τα χέρια της κόρης του.

— Το μόνο που με νοιάζει είναι να μην τον σκορπίσεις στο δρόμο· φέρ' τον και χωρίς σεβασμό, αν θέλεις, με τη συμφωνία μονάχα, — πρόσθεσε κοιτάζοντάς τον επίμονα, — πως δε θα σ' αφήσω να περάσεις το κατώφλι· δεν έχω σκοπό να σε δεχτώ σήμερα. Την κόρη σου τη Βέρα στείλ' την και τώρα, αν θέλεις, μ' αρέσει πολύ.

— Γιατί δε λέτε τίποτα για κείνους κει μέσα; — γύρισε ανυπόμονη η Βέρα στον πατέρα της. — Έτσι όπως πάει, θα μπούνε μοναχοί τους: αρχίσανε και κάνουν φασαρία. Λέων Νικολάγιεβιτς, — γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα που 'χε πάρει κιάλας το καπέλο του, — είναι ώρα που ήρθαν κάτι επισκέπτες να σας δουν, τέσσερις νεαροί που περιμένουν μέσα και βρίζουνε, ο μπαμπάκας όμως δεν τους αφήνει να 'ρθουν εδώ.

— Τι επισκέπτες είν' αυτοί; — ρώτησε ο πρίγκιπας.

— Λένε πως ήρθαν για δουλειά, μονάχα που είναι από κείνους που, αν δεν τους αφήσουμε τώρα, δεν το 'χουν σε τίποτα να σας σταματήσουν και στο δρόμο. Καλύτερα λέω να τους αφήσετε, Λέων Νικολάγιεβιτς, για να ξεμπερδέυετε μια και καλή μαζί τους. Είναι μέσα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κι ο Πτίτσιν και προσπαθούν να τους ησυχάσουν αυτοί όμως το χαβά τους.

— Ο γιος του Παυλίστσεβ! Ο γιος του Παυλίστσεβ! Δεν αξίζει τον κόπο, δεν αξίζει!— κούναγε τα χέρια του ο Λέμπεντεβ. — Δεν αξίζει τον κόπο ούτε να τους ακούσει κανείς, και δεν ταιριάζει καθόλου, εκλαμπρότατε πρίγκηψ, ν' ανησυχήσετε τώρα γι' αυτούς. Μάλιστα. Δεν αξίζουν την παραμικρή προσοχή σας...

— Ο γιος του Παυλίστσεβ! Θεέ μου!— φώναξε ο πρίγκιπας τρομερά σαστισμένος. — Ξέρω... όμως εγώ... έχω αναθέσει αυτή την υπόθεση στο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς. Τώρα μόλις ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς μου 'λεγε πως...

Μα ο Γαβρίλα Αρνταλιόνιτς βγήκε κείνη τη στιγμή απ' τα δωμάτια στη βεράντα κι από πίσω του ο Πτίτσιν. Απ' το πιο κοντινό δωμάτιο ακούστηκε φασαρία κι η δυνατή φωνή του στρατηγού Ιβόλγκιν που ήθελε, λες, να σκεπάσει τις φωνές των άλλων. Ο Κόλια έτρεξε αμέσως να δει τι τρέχει.

— Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον!— παρατήρησε δυνατά ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

«Ωστε λοιπόν, ξέρει περί τίνος πρόκειται!» σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

— Ποιος είναι αυτός ο γιος του Παυλίστσεβ; Και... από πού ξεφύτρωσε αυτός ο γιος του Παυλίστσεβ; — ρώταγε κατάπληκτος ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς, κοιτάζοντας με περιέργεια γύρω του όλα τα πρόσωπα και βλέποντας με απορία πως είναι ο μόνος που δεν ξέρει αυτή την καινούργια ιστορία.

Πραγματικά, η έξαψη κι η αναμονή ήταν γενική. Ο πρίγκιπας απόρησε βαθύτατα που μια εντελώς προσωπική του υπόθεση είχε προφτάσει κιόλας να κινήσει τόσο πολύ το ενδιαφέρον όλων τους.

— Θα 'ταν καλό να πηγαίνατε και να δίνετε ένα τέλος σ' αυτή την υπόθεση τώρ' αμέσως, σεις ο ίδιος, — είπε η Αγλαΐα πλησιάζοντας με κάποια ιδιαίτερη σοβαρότητα τον πρίγκιπα, — και μας όλους να μας επιτρέψετε να παρασταθούμε μάρτυρές σας. Θέλουν να σας κηλιδώσουν, πρίγκηψ, πρέπει να δικαιώσετε θριαμβευτικά τον εαυτό σας και γω χαίρομαι για σας τρομερά εκ των προτέρων.

— Και γω επίσης, θέλω να τελειώσει επιτέλους αυτή η ποταπή απαίτηση, — φώναξε η στρατηγίνα·
— δώσ' τους να καταλάβουν, πρίγκηψ, μην τους λυπάσαι! Μου φάγανε τ' αυτιά μ' αυτή την υπόθεση και πολύ στεναχωρήθηκα εξαιτίας σου. Εξάλλου είμαι περίεργη να τους δω αυτούς τους κυρίους. Φώναξέ τους και θα μείνουμε και μεις εδώ, καλά το σκέφτηκε η Αγλαΐα. Έχετε ακούσει τίποτα για όλ' αυτά, πρίγκηψ; — γύρισε και ρώτησε τον πρίγκιπα Σ..

— Και βέβαια έχω ακούσει, στο σπίτι σας μάλιστα. Έχω όμως ιδιαίτερη επιθυμία να δω αυτούς τους νεαρούς, — απάντησε ο πρίγκιπας Σ..

— Αυτοί είναι οι μηδενιστές που λένε;

— Όχι, αυτούς δε θα μπορούσες να τους πεις μηδενιστές, — έκανε ένα βήμα μπροστά ο Λέμπεντεβ, που κι αυτός έτρεμε σχεδόν απ' την ταραχή του, — αυτοί είναι αλλιώτικοι, άλλο είδος άνθρωποι· ο ανιψιός μου έλεγε πως προχώρησαν πιο πέρα απ' τους μηδενιστές. Άδικα νομίζει η εξοχότητά σας πως θα τους κάνετε να τα χάσουν με την παρουσία σας, δεν πρόκειται να τα χάσουν. Οι μηδενιστές, όσο να 'ναι, είναι καμιά φορά άνθρωποι πολύξεροι και μάλιστα μερικοί απ' αυτούς και σπουδασμένοι— αυτοί όμως προχώρησαν πιο μακριά γιατί πρώτα απ' όλα είναι πρακτικοί, άνθρωποι των επιχειρήσεων. Είναι μάλλον μερικά απ' τ' αποτελέσματα του μηδενισμού, δεν τον έχουν πάρει όμως από πρώτο χέρι μα απ' ό,τι έτυχε ν' ακούσουν από δω κι από κει και δεν εκδηλώνονται με τίποτα αρθράκια σε περιοδικά, μα απευθείας στην πράξη· εδώ πια δε γίνεται λόγος για το πως λόγου χάρη ο Πούσκιν δεν αξίζει πεντάρα ούτε για το πως η Ρωσία θα πρέπει να διαμελιστεί σε εθνότητες· πάνε αυτά· τώρα πια το θεωρούν δικαίωμά τους να μη σταματήσουν μπροστά σε κανένα εμπόδιο, αν θέλουν οπωσδήποτε ν' αποκτήσουν κάτι, έστω κι αν πρόκειται να ξεπαστρέψουν οχτώ άτομα για να κάνουν το κέφι τους. Ωστόσο, πρίγκηψ, παρ' όλ' αυτά εγώ δε θα σας συμβούλευα να...

Ο πρίγκιπας όμως πήγαινε κιόλας ν' ανοίξει την πόρτα στους επισκέπτες.

— Τους συκοφαντείτε, Λέμπεντεβ, — πρόφερε χαμογελώ ντας, — σας πίκρανε πολύ ο ανιψιός σας. Μην τον πιστεύετε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Σας βεβαιώ πως οι Γκόρσκη κι οι Ντα νίλοβ είναι μεμονωμένες περιπτώσεις κι αυτοί εδώ... έχουν πέσει έξω... κάνουν λάθος, αυτό είναι όλο... Μονάχα δε θα 'θελα να τους δω εδώ, μπροστά σε όλους. Να με συγχωρείτε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, θα 'ρθούν εδώ, θα σας τους δείξω κι ύστερα θα τους πάρω μέσα. Περάστε, κύριοι!

Πολύ περισσότερο τον ανησυχούσε μια άλλη βασανιστική σκέψη. Όλη την ώρα σκεφτόταν κι έλεγε μέσα του: μήπως τα 'χε κανονίσει κανένας ώστε να συμπέσει αυτή η υπόθεση τώρα, αυτή την ώρα ακριβώς, μήπως τα 'χε κανονίσει απ' τα πριν έτσι που αυτοί ακριβώς οι μάρτυρες που μπορεί να περιμένανε το θρίαμβό του, να παρασταθούν στον εξευτελισμό του; Θλιβόταν όμως υπερβολικά για την «παράλογη και μοχθηρή καχυποψία του». Θα προτιμούσε να πεθάνει παρά να μάθει κανείς πως του πέρναγε μια τέτοια σκέψη απ' το μυαλό, και τη στιγμή που μπήκανε οι καινούργιοι επισκέπτες του, θεωρούσε ειλικρινά τον εαυτό του σαν τον έσχατο, από ηθική άποψη, απ' όλους όσοι βρίσκονταν γύρω του.

Μπήκανε πέντε άνθρωποι· τέσσερις καινούργιοι επισκέπτες και πέμπτος από πίσω τους ο στρατηγός Ιβόλγκιν. Ο στρατηγός βρισκόταν σ' έξαψη, ήταν ταραγμένος και τον είχε πιάσει κρίση ρητορείας. «Αυτός πια είναι το δίχως άλλο με το μέρος μου!» σκέφτηκε χαμογελώντας ο πρίγκιπας. Ο Κόλια βγήκε κι αυτός στη βεράντα μαζί με τους άλλους: κάτι έλεγε φουριόζος στον Ιππόλυτο που ήταν ένας απ' τους επισκέπτες· ο Ιππόλυτος τον άκουγε και χαμογελούσε ειρωνικά.

Ο πρίγκιπας έβαλε τους επισκέπτες να κάτσουν. Όλοι τους ήταν τόσο νεαροί, τόσο ανήλικοι μάλιστα, που θα μπορούσε κανείς ν' απορήσει πολύ, τόσο με το περιστατικό, όσο και με τη φασαρία που προκάλεσαν. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν, λόγου χάρη, που δεν ήξερε τίποτα και δεν καταλάβαινε τίποτα απ' όλη αυτή την «καινούργια υπόθεση», έφτασε στο σημείο ν' αγανακτήσει μάλιστα βλέποντας αυτά τα παιδαρέλια και σίγουρα θα 'βρισκε κάποιον τρόπο να διαμαρτυρηθεί αν δεν τον σταματούσε το παράξενα θερμό ενδιαφέρον που έδειχνε η σύζυγός του για τα προσωπικά συμφέροντα του πρίγκιπα. Ωστόσο, έμεινε πρώτον από περιέργεια και δεύτερον γιατί ήταν άνθρωπος με καλή καρδιά, κι είχε μάλιστα την ελπίδα πως σε κάτι θα μπορούσε να βοηθήσει και, όπως και να 'ταν, να φανεί χρήσιμος με το κύρος του· όμως η υπόκλιση που του έκανε από μακριά ο στρατηγός Ιβόλγκιν, καθώς βγήκε στη βεράντα, τον έκανε και πάλι ν' αγανακτήσει· σκυθρωπίασε κι αποφάσισε να μη βγάλει λέξη.

Για να λέμε την αλήθεια, ανάμεσα στους τέσσερις νεαρούς επισκέπτες του πρίγκιπα, ήταν κι ένας που θα κόντευε τα τριάντα· ήταν ο απόστρατος ανθυπολοχαγός απ' την παρέα του Ραγκόζιν, κείνος ο μποξέρ που «έδινε κι ο ίδιος δεκαπέντε ρούβλια στους ζητιάνους». Μάντευε κανείς πως συνοδεύει τους άλλους για να τους δώσει κουράγιο, σαν εγκάρδιος φίλος και, εν περιπτώσει ανάγκης, να τους παράσχει όλη του την υποστήριξη. Απ' τους άλλους την πρώτη θέση και τον πρώτο ρόλο τον είχε κείνος που τον λέγανε «γιο του Παυλίστσεβ», μόλο που συστήθηκε Αντίπ Μπουρντόβσκη. Ήταν ένας νέος φτωχά και άτσαλα ντυμένος, μ' ένα σουρτούκο που τα μανίκια του γυάλιζαν σαν καθρέφτες απ' τη λίγδα, μ' ένα λιπαρό, κουμπωμένο ως απάνω γελεκάκι, με ανύπαρκτο πουκάμισο, μ' ένα κασκόλ μαύρο και μεταξωτό που ήταν μέχρις απελπισίας βρόμικο και χιλιοστριμμένο έτσι που 'χε καταντήσει σαν σουραύλι· τα χέρια του ήταν άπλυτα, το πρόσωπό του γεμάτο σπυριά, τα μαλλιά του κατάξανθα και, αν στέκει αυτή η έκφραση, το βλέμα του ήταν αθώα ξετσιπίωτο. Ήταν μάλλον ψηλός, ξερακιανός, κάπου είκοσι δύο χρονώ. Στο πρόσωπό του δε φαινόταν ούτε η παραμικρή ειρωνεία, ούτε η παραμικρή σκέψη· απεναντίας η πλήρης και ηλίθια πεποίθηση στα δικαιώματά του και ταυτόχρονα ένα κάτι που έφτανε ως την παράξενη κι ακατάπαυστη ανάγκη να 'ναι και να νιώθει συνεχώς τον εαυτό του προσβλημένο. Μίλαγε ταραγμένος, βιαζόταν και κόμπιαζε, λες και δεν τις πρόφερνε ολάκερες τις λέξεις, σάμπως να 'ταν ψευδός ή ακόμα και ξένος, μόλο που η καταγωγή του ήταν καθαρά ρωσική.

Τον συνόδευαν, πρώτον ο γνωστός στον αναγνώστη ανιψιός του Λέμπεντεβ και δεύτερον ο Ιππόλυτος. Ο Ιππόλυτος ήταν πολύ νέος, κάπου δεκαεφτά χρονώ, μπορεί και δεκαοχτώ, με έξυπνη μα πάντοτε ερεθισμένη έκφραση στο πρόσωπό του, όπου η αρρώστια είχε αφήσει τα τρομερά της ίχνη. Ήταν αδύνατος σαν σκελετός, ωχροκίτρινος, τα μάτια του άστραφταν και δυο κόκκινοι λεκέδες τού φλόγιζαν τα μάγουλα. Έβηγε ασταμάτητα. Η κάθε του λέξη, σχεδόν η κάθε του ανάσα, συνοδευόταν από 'να ρόγχο στο λαιμό. Έβλεπε πως είναι φυματικός σε προχωρημένο στάδιο. Είχε

κανείς την εντύπωση πως δε θα ζούσε παραπάνω από δυο τρεις βδομάδες. Είχε πολύ κουραστεί κι έκατσε πρώτος απ' όλους στην καρέκλα. Οι άλλοι, βγαίνοντας στη βεράντα, πήραν ύφος ευγενικό, σάμπως να σάστισαν κιόλας λιγάκι· τους κοίταζαν ωστόσο όλους «αφ' υψηλού» και φαίνονταν να φοβούνται μη χάσουν κατά κάποιον τρόπο την αξιοπρέπειά τους, πράμα που ερχόταν σε παράξενη αντίθεση με τη φήμη που είχαν, πως είναι δηλαδή αρνητές όλων των άχρηστων κοσμικών λεπτομερειών, των προλήψεων και σχεδόν των πάντων, εκτός απ' τα προσωπικά τους συμφέροντα.

— Αντίπ Μπουρντόβσκη, — είπε γρήγορα-γρήγορα, κομπιά ζοντας ο «γιος του Παυλίστσεβ».

— Βλαδίμηρος Ντοκτορένκο, — συστήθηκε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ, καθαρά, καλοπροφερμένα, λες και το 'χε καμάρι του πως είναι Ντοκτορένκο.

— Κέλερ!— μурμουύρισε ο απόστρατος ανθυπολοχαγός.

— Ιππόλυτος Τερέντιεβ, — τσίριξε αναπάντεχα με λεπτή φωνή ο τελευταίος. Όλοι τους τακτοποιήθηκαν τέλος στη σειρά, σε καρέκλες, απέναντι απ' τον πρίγκιπα και όλοι τους συστήθηκαν αμέσως, έσμιξαν τα φρύδια τους και, για να πάρουν κουράγιο, πέρασαν απ' το ένα χέρι στ' άλλο το κασκέτο τους, όλοι τους ετοιμάστηκαν να μιλήσουν κι ωστόσο όλοι μείναν σιωπηλοί, λες και κάτι περιμένανε με ύφος προκλητικό όπου το 'βλεπες αμέσως πως σκέφτονται: «α, όχι αδερφέ μου, σε γελάσανε, δε μας τη σκας!» Το 'νιωθες πως θα 'φτανε να κάνει κάποιος τους την αρχή και να προφέρει την πρώτη λέξη για ν' αρχίσουν αμέσως να μιλάνε όλοι μαζί, προλαβαίνοντας και διακόπτοντας ο ένας τον άλλον.

VIII

ΚΥΡΙΟΙ, ΔΕΝ περίμενα κανέναν από σας, — άρχισε ο πρίγκιπας. — Ως τα σήμερα ήμουν άρρωστος, όσο για την υπόθεσή σας (γύρισε στον Αντίπ Μπουρντόβσκη) την ανέθεσα εδώ κι ένα μήνα στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, όπως σας πληροφόρησα αμέσως τότε. Εξάλλου, δεν έχω καμιάν αντίρρηση για μια προσωπική εξήγηση, παραδεχτείτε όμως πως η ώρα είναι λίγο ακατάλληλη... θα σας πρότεινα να πάμε στο άλλο δωμάτιο, αν είναι να μην αργήσουμε... Εδώ τώρα βρίσκονται οι φίλοι μου και πιστέψτε με...

— Φίλους... όσους θέλετε, επιτρέψτε μου ωστόσο, — τον διέκοψε ξάφνου με πολύ έντονο ύφος, παρ' όλο που δεν ύψωνε ακόμα και τόσο τη φωνή του, ο ανιψιός του Λέμπεντεβ, — επιτρέψτε μας και μας να δηλώσουμε πως θα μπορούσατε να μας φερθείτε λίγο καλύτερα και να μη μας έχετε να σας περιμένουμε δυο ολάκερες ώρες στο δωμάτιο των υπηρετών σας...

— Και φυσικά... και γω... κάτι τέτοια μονάχα οι πρίγκιπες τα κάνουν! Κι αυτό... εσείς, να πει πως είστε στρατηγός! Και γω δεν είμαι κανας λακές σας! Και γω... εγώ... — άρχισε ξάφνου και μουρμούριζε ο Αντίπ Μπουρντόβσκη τρομερά ταραγμένος και τα χείλη του έτρεμαν, κι η φωνή του έτρεμε και κείνη απ' το μεγάλο του παράπονο για την προσβολή που του κάνανε· σταγόνες σάλιου πετάχτηκαν απ' το στόμα του, λες κι είχε σκάσει ολάκερος σα σαπουνόφουσκα, μα ξάφνου άρχισε να μιλάει τόσο γρήγορα που απ' τη δέκατη λέξη του ήταν αδύνατο πια να τον καταλάβεις.

— Μονάχα πρίγκιπες τα κάνουν κάτι τέτοια! — φώναξε με τσιριχτή, ραγισμένη φωνή ο Ιππόλυτος.

— Αν μου τύχαινε εμένα κάτι τέτοιο, —γκρίνιαξε ομποζέρ, — αν δηλαδή το πράμα αφορούσε προσωπικά εμένα, την τιμή μου, τότε εγώ στη θέση του Μπουρντόβσκη... εγώ...

— Κύριοι, μόλις πριν ένα λεπτό το 'μαθα πως είστε δω, μα το Θεό σας λέω, —ξανάπε ο πρίγκιπας.

— Δεν τους φοβόμαστε, πρίγκηψ, τους φίλους σας, όποιοι και να 'ναι, γιατί έχουμε το δικίο με το μέρος μας, — δήλωσε και πάλι ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Επιτρέψτε μου ωστόσο να σας ρωτήσω, τι δικαίωμα είχατε, — τσίριξε και πάλι ο Ιππόλυτος, τούτη τη φορά όμως πολύ ξαναμμένος, — να θέσετε την υπόθεση του Μπουρντόβσκη στην κρίση των φίλων σας; Μα εμείς μπορεί και να μην έχουμε ανάγκη καθόλου την κρίση των φίλων σας. Το ξέρουμε πολύ καλά τι σόι δικαστάδες μπορεί να 'ναι οι φίλοι σας!

— Μα επιτέλους, κύριε Μπουρντόβσκη, αν δε θέλετε να μιλήσετε εδώ, — τα κατάφερε τέλος να παρεμβάλει μια κουβέντα ο πρίγκιπας που 'χε απορήσει πολύ με μια τέτοια αρχή, — σας το ξαναλέω και πάλι, πάμε τώρα αμέσως στο άλλο δωμάτιο και σας το τονίζω γι' άλλη μια φορά πως μόλις τώρα έμαθα πως ήρθατε...

— Μα δεν έχετε το δικαίωμα, δεν έχετε το δικαίωμα, δεν έχετε το δικαίωμα!... Τους φίλους σας... Να! — άρχισε ξάφνου βιαστικά ο Μπουρντόβσκη κοιτάζοντας άγρια και τρομαγμένα γύρω του και φλογιζόταν όλο και περισσότερο όσο περισσότερο δυσπιστούσε κι ένιωθε να δειλιάζει. — Δεν έχετε το δικαίωμα! — και σαν το πρόφερε αυτό, σταμάτησε απότομα, λες κι έκοψε τη φράση με μαχαίρι, και γουρλώνοντας σιωπηλός τα μυωπικά, τα πολύ ξεπεταμένα μάτια του που είχαν χοντρές κόκκινες φλεβίτσες, κάρφωσε ερωτηματικά το βλέμμα του στον πρίγκιπα, σκύβοντας μπροστά ολόκληρος. Ετούτη πια τη φορά τόσο πολύ απόρησε ο πρίγκιπας, που σώπασε κι αυτός και τον κοίταζε γουρλώνοντας τα μάτια χωρίς να βγάζει λέξη.

— Λέων Νικολάγιεβιτς! — φώναξε ξάφνου η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα: — Να, διάβασε αυτό, τώρ'

αμέσως, τούτη τη στιγμή, έχει άμεση σχέση με την υπόθεσή σου.

Του 'δωσε βιαστικά μια εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα και του 'δειξε με το δάχτυλο ένα άρθρο. Ο Λέμπεντεβ, όταν ακόμα βγαίνανε στη βεράντα οι επισκέπτες, είχε πλησιάσει απ' το πλάι τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα (πάσκιζε με κάθε τρόπο να της φανεί ευχάριστος) και, χωρίς να πει λέξη, έβγαλε απ' την τσέπη του σακακιού του αυτή την εφημερίδα, την έβαλε μπροστά στα μάτια της, δείχνοντας μια στήλη που την είχε σημειώσει με μολύβι. Αυτό που 'χε προφτάσει κιόλας να διαβάσει η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, της έκανε τρομερή εντύπωση και την ανησύχησε.

— Δε θα 'ταν καλύτερο ωστόσο να μη διαβαστεί δυνατά; — έκανε ο πρίγκιπας πολύ σαστισμένος. — Θα προτιμούσα να το διαβάσω μόνος μου... αργότερα...

— Τότε λοιπόν διάβασέ το εσύ, διάβασέ το τώρα αμέσως, δυνατά, δυνατά! — γύρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Κόλια αρπάζοντας ανυπόμονα την εφημερίδα απ' τα χέρια του πρίγκιπα. — Δυνατά για να τ' ακούσουν όλοι.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν μια κυρία με απότομα ξεσπάσματα και ιδιοτροπίες έτσι που, αρκετές φορές, σήκωνε χωρίς να το πολυσκεφτεί όλες τις άγκυρες κι έκανε πανιά για το πέλαγος, χωρίς να νοιαστεί για τον καιρό. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς ανακάθισε ανήσυχος. Στο μεταξύ όλοι τους έμειναν ασάλευτοι περιμένοντας με απορία. Μα πριν προλάβει κανένας τους να συνέλθει απ' την κατάπληξη, ο Κόλια ξεδίπλωσε την εφημερίδα κι άρχισε να διαβάζει δυνατά απ' το μέρος που βιάστηκε να του δείξει ο Λέμπεντεβ:

«Οι Προλετάριοι κι οι Επίγονοι, επεισόδιο απ' τις ημερήσιες και καθημερινές ληστείες! Πρόοδος! Μεταρρύθμιση! Δικαιοσύνη!»

«Παράξενα πράγματα συμβαίνουν στην ούτω πως αποκαλουμένην Αγίαν Ρωσίαν μας, τώρα στον αιώνα μας των μεταρρυθμίσεων και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας των εταιριών, τον αιώνα του εθνικού ζητήματος και των εκατοντάδων εκατομμυρίων που εξαποστέλλονται κάθε χρόνο στο Εξωτερικό, τον αιώνα της ενθαρρύνσεως της Βιομηχανίας και της παραλύσεως των εργατικών χειρών! κ.τ.λ. κ.τ.λ. δεν είναι δυνατό να τ' απαριθμήσει κανείς όλα, κύριοι, και γι' αυτό ας έρθουμε στο προκείμενο. Συνέβη μια παράξενη περιπέτεια μ' έναν επίγονο της πάλαι ποτέ τσιφλικάδικης αριστοκρατίας μας (de profundis!) Εδώ που τα λέμε, πρόκειται για έναν από κείνους τους επιγόνους που οι παππούδες τους είχαν προφτάσει κιόλας και χάσανε τις περιουσίες τους στις ρουλέτες, οι πατεράδες τους αναγκάστηκαν να υπηρετήσουν υπίλαρχοι και υπολοχαγοί και τις περισσότερες φορές πέθαναν ενώ ακόμα εξακολουθούσε η δίκη τους για κάποιο αθώο λογιστικό λάθος στα χρήματα του δημοσίου, και τα παιδιά των οποίων, όπως κι ο ήρωας της αφηγήσεώς μας, ή μεγαλώνουν ηλίθιοι ή βρίσκονται μπλεγμένοι σε υποθέσεις ποινικές, οπότε, εδώ που τα λέμε, οι ένορκοι φροντίζουν να τους αθώωσουν χάριν νουθεσίας και συμμορφώσεως ή τέλος καταλήγουν να δημιουργούν ένα από κείνα τα ανέκδοτα που αφήνουν κατάπληκτο το κοινό και ντροπιάζουν την εποχή μας που και δίχως όλ' αυτά είναι ήδη εποχή επαίσχυντη. Ο επίγονος που λέμε, εδώ κι έξι μήνες, φορώντας γκέτες σαν τους ξένους και τρέμοντας απ' το κρύο μέσα στην ελαφριά του μπέρτα, γύρισε χειμώνα καιρό στη Ρωσία απ' την Ελβετία όπου έκανε θεραπεία ηλιθιότητας (sic!). Θα πρέπει να παραδεχτούμε πως ήταν τυχερός, τόσο που, για να μην αναφέρουμε την ενδιαφέρουσα ασθένειά του, που πήγε να τη θεραπεύσει στην Ελβετία (μα είναι ποτέ δυνατό να κάνει κανείς θεραπεία για να του περάσει η ηλιθιότητα, για φανταστείτε το!!), θα μπορούσε ν' αποδείξει με την περίπτωσή του πόσο σωστή είναι η ρωσική παροιμία που λέει: "η τύχη βοηθάει τους χαζούς!" Κρίνετε μόνοι σας: μένοντας ορφανός, βυζανιάρικο μωρό, σαν πέθανε ο πατέρας του— που λένε πως ήταν υπολοχαγός και πέθανε καταδικασμένος απ' το στρατοδικείο επειδή έχασε στα χαρτιά μέσα σε μια νύχτα όλα τα χρήματα του λόχου, ίσως μάλιστα κι επειδή το παράκανε στο μαστίγωμα ενός φαντάρου (αυτά γίνονταν τον παλιό καλό καιρό, θυμάστε κύριοι!) το βαρόνο μας τον πήρε από

ευσπλαχνία και τον ανάστησε ένας πολύ πλούσιος Ρώσος γαιοκτήμονας. Αυτός ο Ρώσος γαιοκτήμονας — ας τον ονομάσουμε Π. — κάτοχος τον παλιό καλό καιρό τεσσάρων χιλιάδων δουλοπάροικων ψυχών (δουλοπάροικες ψυχές! Μπορείτε να την καταλάβετε, κύριοι, αυτή την έκφραση; Εγώ δεν την καταλαβαίνω. Θα πρέπει ν' ανοίξει κανείς ένα χοντρό λεξικό: "Κάτι πολύ πρόσφατο μα σχεδόν απίστευτο") ήταν, καθώς φαίνεται, ένας από κείνους τους Ρώσους ακαμάτηδες και τους χαραμοφάηδες που πέρναγαν την τεμπέλικη ζωή τους στο Εξωτερικό, το καλοκαίρι στις ιαματικές πηγές και το χειμώνα στο Παρίσι, στο Σατώ ντε Φλερ, όπου άφηναν αστρονομικά ποσά. Θα μπορούσε κανείς να πει με σιγουριά πως τουλάχιστο το ένα τρίτο από κείνα που εισέπρατταν απ' τους δουλοπάροικους πήγαινε στα θυλάκια του ιδιοκτήτη του παρισινού Σατώ ντε Φλερ (ευτυχής θνητός!) Πάντως, όπως και να 'ταν, ο ευκατάστατος Π. ανάθρεψε τον ορφανό του μικροάρχοντα πριγκιπικά, του μίσθωνε παιδαγωγούς και γκουβερνάντες (ομορφούλες φυσικά) που τις έφερνε ο ίδιος επί τη ευκαιρία απ' το Παρίσι. Όμως, ο τελευταίος επίγονος του μεγάλου τζακιού, ήταν ηλίθιος. Οι γκουβερνάντες του Σατώ ντε Φλερ δεν τα κατάφεραν να τον κάνουν άνθρωπο και, ως τα είκοσί του χρόνια, ο αναθρεφτός μας δεν έμαθε να μιλάει καμιά γλώσσα, μηδέ της ρωσικής εξαιρουμένης. Το τελευταίο αυτό, εδώ που τα λέμε, μπορεί κανείς να του το συγχωρήσει. Τελικά, το τσιφλικάδικο μυαλό του Π. φαντάστηκε πως ο ηλίθιος μπορεί να σπουδάσει εξυπνάδα στην Ελβετία. Εδώ που τα λέμε, η φαντασιοπληξία αυτή ήταν λογική: ένας χαραμοφάης και ιδιοκτήτης ήταν πολύ φυσικό να φανταστεί πως, αν έχεις λεφτά, μπορεί ν' αγοράσεις και μυαλό ακόμα στην αγορά, πολλών μάλλον στην Ελβετία. Πέρασαν πέντε χρόνια θεραπείας στην Ελβετία, σ' έναν κάποιο διάσημο καθηγητή και ξοδεύτηκαν πολλές χιλιάδες γι' αυτή την υπόθεση: εννοείται πως ο ηλίθιος δεν έγινε έξυπνος, λένε όμως πως άρχισε κι έμοιαζε όσο να 'ναι με άνθρωπο — και πάλι έτσι κι έτσι. Ξάφνου ο Π. πεθαίνει αναπάντεχα. Διαθήκη, εννοείται, καμιά. Οι υποθέσεις του, όπως γίνεται συνήθως, πολύ μπλεγμένες· οι άπληστοι κληρονόμοι σωρός, κι όλοι αυτοί δε δίνουν πεντάρα για τον τελευταίο επίγονο που κάνει θεραπεία ηλιθιότητας στην Ελβετία. Ο επίγονος, μόλο που ήταν ηλίθιος, πάσκισε ωστόσο να ξεγελάσει τον καθηγητή του και λένε πως τα κατάφερε και θεραπευόταν στο ίδρυμά του δωρεάν, κρύβοντάς του δυο ολάκερα χρόνια το θάνατο του ευεργέτη του. Μα κι ο καθηγητής δεν ήταν μικρός τσαρλατάνος... Βλέποντας απ' τη μια πως δεν τον πληρώνουν, κι απ' την άλλη πως ο χαραμοφάης του έχει όρεξη λύκου, του φόρεσε τις παλιές του γκέτες, του χάρισε την τριμμένη του πελερίνα και τον ξαπόστειλε— από ευσπλαχνία — τρίτη θέση σιδηροδρομικώς nach Russland (για τη Ρωσία) κι έτσι τον ξεφορτώθηκε. Θα 'λεγε κανείς πως η τύχη είχε γυρίσει στον ήρωά μας τη ράχη της. Αμ δε: η τύχη που σκοτώνει με τον εκ πείνης θάνατο ολάκερους νομούς, ρίχνει όλα της τα δώρα μονομιάς στον αριστοκρατάκο, όπως το "Σύννεφο" του Κρυλόβ που πέρασε πάνω απ' το ξερό χωράφι κι έριξε όλη τη βροχή του στον ωκεανό. Την ίδια σχεδόν στιγμή που έφτασε απ' την Ελβετία στην Πετρούπολη, πέθανε στη Μόσχα ένας συγγενής της μητέρας του (που κράταγε, εννοείται, από γενιά εμπόρων) ένας γέρος άκληρος με μεγάλη γενειάδα και παλαιόθρησκος που του άφησε μερικά εκατομμύρια κληρονομιά—απρόσβλητη κληρονομιά, στρογγυλή, καθαρή, σε μετρητά (να τα 'χαμε εμείς, αναγνώστη!) κι όλ' αυτά τα τσέπωσε ο επίγονός μας, ο βαρόνος μας, που πήγε να θεραπεύσει την ηλιθιότητά του στην Ελβετία! Ε, σαν έγινε αυτό, άλλαξε το τροπάρι. Γύρω απ' το βαρόνο μας, με τις γκέτες, που είχε ξετρελαθεί με μια γνωστή σπιτωμένη καλλονή, μαζεύτηκε ξαφνικά ένα ολάκερο μπουλούκι φίλων, βρεθήκανε μάλιστα και συγγενείς και πάνω απ' όλα μάτσο και ντουνιάς οι ευγενικές δεσποινίδες που κάνουν κρα να παντρευτούν νομίμως— και τι καλύτερο θα μπορούσαν αλήθεια να ποθήσουν; Αριστοκράτης, εκατομμυριούχος, ηλίθιος, όλα τα χαρίσματα επί ταυτώ, έναν τέτοιο σύζυγο και με το φανάρι να τον ψάχνεις δεν τον βρίσκεις, μήτε παραγγελία να τον είχαν!...»

— Αυτό... αυτό, μα δεν το καταλαβαίνω!— φώναξε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, έξω φρενών απ' το θυμό του.

— Σταματείστε, Κόλια!— φώναξε ο πρίγκιπας ικετευτικά. Ακούστηκαν ξεφωνητά από παντού.

— Να συνεχίσει! Να συνεχίσει το δίχως άλλο!—είπε κοφτά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι ήταν φανερό

πως κατέβαλλε μεγάλες προσπάθειες για να συγκρατηθεί. —Πρίγκηψ! Αν σταματήσει— θα τα χαλάσουμε!

Δε γινόταν τίποτα. Ο Κόλια, κόκκινος, ταραγμένος, συνέχισε την ανάγνωση.

Η έξαψή του ήταν μεγάλη.

«Όμως, όσο ο νεόπλουτος εκατομμυριούχος μας βρισκόταν, ούτως ειπείν, εις τους εβδόμους ουρανοί, συνέβη ένα εντελώς άσχετο περιστατικό. Ένα ωραίο πρωί, ήρθε και τον ζήτησε ένας επισκέπτης με ήρεμο κι αυστηρό πρόσωπο· μιλούσε ευγενικά, δίκαια ωστόσο και μ' αξιοπρέπεια, ήταν ντυμένος σεμνά και σοβαρά, η σκέψη του είχε μια φανερή προοδευτική απόχρωση, και με δυο λόγια τού εξήγησε την αιτία τη επισκέψέως του: αυτός είναι ένας γνωστός δικηγόρος· ένας νέος τού είχε αναθέσει μian υπόθεση· ήρθε τώρα ως πληρεξούσιός του. Αυτός ο νέος είναι, ούτε λίγο ούτε πολύ, ο γιος του μακαρίτη του Π., μόλο που έχει άλλο επίθετο. Ο φιλήδονος Π. είχε αποπλανήσει όταν ήταν νέος μια τίμια, φτωχή κοπέλα, που υπηρετούσε σπίτι του, μα που είχε ωστόσο μόρφωση ευρωπαϊκή (και εννοείται πως για να την ξελοιάσει χρησιμοποίησε όλη τη δύναμή του σαν αφεντικό της που ήταν) και βλέποντας πως όπου να 'ναι θα φανεί το αναπόφευκτο αποτέλεσμα των ερώτων του, την πάντρεψε γρήγορα-γρήγορα μ' έναν επαγγελματία, μ' έναν υπάλληλο μάλλον, που είχε ευγενέστατο χαρακτήρα και αγαπούσε από παλιά αυτή την κοπέλα. Στην αρχή βοηθούσε το νιόπαντρο ζευγάρι, σε λίγο όμως ο άντρας της, όντας άνθρωπος μ' ευγενέστατο χαρακτήρα, είτε πως δε θα ξαναδεχτεί τίποτα πια απ' το χέρι του. Πέρασε αρκετός καιρός κι ο Π., λίγο-λίγο πρόφτασε και ξέχασε και την κοπέλα και το γιο που 'χε αποκτήσει μαζί της κι αργότερα, όπως είναι ήδη γνωστό, πέθανε χωρίς ν' αφήσει διαθήκη. Στο μεταξύ ο γιος, που γεννήθηκε όταν πια η μητέρα του είχε νομίμως παντρευτεί, μεγάλωσε με άλλο όνομα και υιοθετήθηκε πλήρως απ' το σύζυγο της μητέρας—γιατί ήταν άνθρωπος με ευγενικό χαρακτήρα. Όταν πέθανε ο θετός του πατέρας, ο νέος έμεινε ολομόναχος κι έπρεπε να τα βολεύει όπως μπορούσε κι είχε και την άρρωστη μητέρα του που υπόφερε παράλυτη σε μια μακρινή επαρχία· ο νέος ζούσε στην πρωτεύουσα και κέρδιζε το ψωμί του με τον τίμιο μόχθο του δίνοντας μαθήματα σε παιδιά εμπόρων κι έτσι μπόρεσε να τελειώσει στην αρχή το γυμνάσιο κι ύστερα συνέχισε να παρακολουθεί χρήσιμες γι' αυτόν διαλέξεις, έχοντας υπ' όψη του ένα μελλοντικό σκοπό. Μα τι να σου κάνουν τα μαθήματα στους εμπόρους όταν πληρώνονται με καπίκια, όταν μάλιστα έχεις και τη μητέρα σου άρρωστη στο κρεβάτι· ακόμα κι ο θάνατός της στη μακρινή επαρχία δεν τον ξαλάφρωσε καθόλου. Και τώρα γεννάται το ερώτημα: τι θα 'ταν δίκαιο να κάνει ο επίγονός μας; Εσείς φυσικά, αναγνώστες, νομίζετε πως σκέφτηκε ως εξής: "Σ' όλη μου τη ζωή εκμεταλλεύτηκα τις ευεργεσίες του Π. για την ανατροφή μου, για τις γκουβερνάντες και τη θεραπεία που έκανα στην Ελβετία για να μου περάσει η ηλιθιότητα. Ο Π. ξόδεψε χιλιάδες και να που τώρα βρίσκομαι με εκατομμύρια κι ο ευγενικός χαρακτήρας του γιου του Π., που δε φταίει τίποτα για τα σφάλματα του ελαφρόμυαλου πατέρα του που τον ξέχασε, χάνεται δίνοντας μαθήματα. Όλα όσα ξοδευτήκανε για μένα, θα 'ταν δίκαιο να ξοδευτούν γι' αυτόν. Όλ' αυτά τα τεράστια ποσά που ξοδεύτηκαν για μένα, ουσιαστικά δεν είναι δικά μου. Δεν ήταν παρά ένα τυφλό λάθος της τύχης· θα 'πρεπε να τα 'χε πάρει ο γιος του Π.. Γι' αυτόν θα 'πρεπε να 'χαν ξοδευτεί κι όχι για μένα—που δεν ήμουν παρά ένα φανταστικό καπρίτσιο του ελαφρόμυαλου και ξεχασιάρη Π.. Αν ήμουν απόλυτα ευγενής, λεπτός, δίκαιος, θα 'πρεπε να δώσω στο γιο του τη μισή μου κληρονομιά, όμως, μια και πριν απ' όλα είμαι άνθρωπος υπολογιστικός και καταλαβαίνω πολύ καλά πως αυτή η υπόθεση δεν μπορεί να φτάσει στα δικαστήρια, δεν πρόκειται βέβαια να του δώσω τα μισά μου εκατομμύρια. Τουλάχιστον όμως, θα 'ταν τρομερά ταπεινό κι επαίσχυντο από μέρος μου (ο επίγονος ξέχασε πως θα 'ταν και ασύμφορο) αν δεν του επέστρεφα τις δεκάδες τα χιλιάδικα που ξόδεψε για την ηλιθιότητά μου ο Π.. Κάθε ευσυνείδητος και δίκαιος άνθρωπος αυτό θα 'κανε! Γιατί, τι θα 'χα απογίνει εγώ αν ο Π. δε μ' έπαιρνε να μ' αναθρέψει κι αντί για μένα φρόντιζε για το γιο του;"

»Κι όμως όχι, κύριοι! Οι επίγονοι μας δε σκέφτονται έτσι. Όσα επιχειρήματα κι αν του 'φερε ο

δικηγόρος του νέου, που ανέλαβε να φροντίσει για την υπόθεσή του μόνο και μόνο από φιλία και σχεδόν παρά τη θέλησή του, σχεδόν με τη βία, όσο κι αν του εξηγούσε τα καθήκοντα της τιμής, της ευγένειας, της δικαιοσύνης και του απλού υπολογισμού ακόμα, ο τρόφιμος της Ελβετίας έμεινε αμετάπειστος. Όλ' αυτά δεν είναι και τόσο σημαντικά, μα έγινε και κάτι άλλο που είναι πραγματικά ασυγχώρητο, κάτι που δε δικαιολογείται με καμιά ενδιαφέρουσα αρρώστια: αυτός ο εκατομμυριούχος, που μόλις έβγαλε τις γκέτες του καθηγητή του, δεν μπόρεσε ν' αντιληφθεί πως δεν του ζητάει ούτε ελεημοσύνη, ούτε βοήθεια ο ευγενικός χαρακτήρας του νέου που σκοτώνεται στα μαθήματα, μα του ζητάει τα δικαιώματά του, του ζητάει αυτά που δικαιούται, έστω κι αν το δικαίωμα αυτό δεν είναι νομικό και μάλιστα ούτε καν ανακατεύεται σ' αυτή την υπόθεση γιατί φροντίζουν γι' αυτόν οι φίλοι του. Με ύφος μεγαλεπίβολο και με τρομερή αγαλλίαση που του δόθηκε η ευκαιρία να συντρίβει ατιμώρητα τους ανθρώπους με τα εκατομμύριά του, ο επίγονός μας βγάζει ένα πενηντάρουβλο και το στέλνει στον ευγενικό νέο εν είδει θραсуτάτης ελεημοσύνης. Δεν το πιστεύετε, κύριοι; Έχετε αγανακτήσει, έχετε προσβληθεί, ξεσπάτε σε διαμαρτυρίες; Κι όμως το έκανε! Εννοείται πως τα χρήματα του επεστράφησαν αμέσως ή μάλλον του τα πέταξαν στα μούτρα. Τι του απομένει λοιπόν του νέου για να δώσει μια λύση στην υπόθεση; Η υπόθεση δεν είναι νομική, μένει μονάχα η δημοσιότητα! Κάνουμε γνωστή αυτή την ιστορία στο κοινό εγγυώμενοι για την αυθεντικότητά της. Λένε ότι ένας απ' τους πιο γνωστούς ευθυμογράφους μας έγραψε επ' ευκαιρία ένα υπέροχο επίγραμμα που αξίζει να πάρει τη θέση του όχι μονάχα στις επαρχιακές μα και στις πρωτευουσιάνικες επισκοπήσεις των ηθών μας:

*Κάποιος Λέων² έπαιζε μια πενταετία
Με του Σνάιντερ³ τη χλαίνη
Και τεμπέλης πέρασε στην Ελβετία
Μια ζωή ονειρεμένη.*

*Με τις γκέτες γύρισε και δίχως να νοιαστεί
Κληρονομιά του έπεσε μεγάλη
Την προσευχή του κάνει ρωσιστί
Και φοιτητές ξαφρίζει και προσβάλλει».*

Όταν τέλειωσε ο Κόλια, βιάστηκε να δώσει την εφημερίδα στον πρίγκιπα και, χωρίς να πει λέξη, όρμησε στη γωνιά, ακούμπησε στον τοίχο κι έκρυψε το πρόσωπο στα χέρια. Ντρεπόταν ανυπόφορα κι η παιδική του ψυχή, που δεν είχε προλάβει ακόμα να συνηθίσει στη βρομιά, είχε συγχυστεί υπέρμετρα, θα μπορούσε να πει κανείς. Του φαινόταν πως είχε γίνει κάτι πρωτοφανές, κάτι που τα γκρέμισε όλα μονομιάς και θεωρούσε σχεδόν ένοχο τον εαυτό του για όλ' αυτά, έστω και μόνο για το ότι είχαν διαβάσει δυνατά αυτό το άρθρο.

Φαίνεται όμως πως κι όλοι οι άλλοι κάτι τέτοιο αισθάνονταν.

Οι κοπέλες ένωσαν πολύ άβολα και ντρέπονταν. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα προσπαθούσε να συγκρατήσει τη μεγάλη της οργή κι ίσως να μετάνιωσε κι αυτή πικρά που ανακατεύτηκε στην υπόθεση· τώρα σώπαινε. Ο πρίγκιπας είχε πάθει αυτό που παθαίνουν συχνά οι πολύ ντροπαλοί άνθρωποι: τόσο πολύ ντρεπότανε για την πράξη του άλλου, τόσο πολύ ντρεπότανε για τους επισκέπτες του, που τις πρώτες στιγμές δεν τολμούσε ούτε να τους κοιτάξει καν. Ο Πίτσιν, η Βάρια, ο Γάνια, ακόμα κι ο Λέμπεντεβ φαίνονταν αρκετά σαστισμένοι. Το πιο παράξενο απ' όλα ήταν που ο Ιππόλυτος κι ο «γιος του Παυλίσσεβ» φαίνονταν να 'χουν μείνει κι αυτοί κατάπληκτοι· επίσης ήταν φανερό πως ο ανιψιός του Λέμπεντεβ ήταν δυσαρεστημένος. Μονάχα ομποξέρ καθόταν εντελώς ήρεμος και ψιλόστριβε το μουστάκι του· είχε πάρει πολύ ύφος κι είχε χαμηλώσει τα μάτια, όχι όμως από ντροπή μα, θα 'λεγε κανείς, από ευγενική σεμνότητα κι από υπερβολικά ολοφάνερα ευχαρίστηση. Φαινόταν πεντακάθαρα πως το άρθρο τού άρεσε υπερβολικά.

— Ένας διάλογος ξέρει τι πράμα είναι αυτό,—γκρίνιασε με μισή φωνή ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.—λες και μαζευτήκανε πενήντα λακέδες μαζί για να το γράψουν και τα κατάφεραν.

— Ε-επιτρέψτε μου όμως να σας ρωτήσω, ευγενέστατε κύριε, με ποιο δικαίωμα μας προσβάλλετε με παρόμοιες υποθέσεις;— ρώτησε ο Ιππόλυτος κι έτρεμε σύγκορμος.

— Αυτό, αυτό, αυτό για έναν ευγενικό άνθρωπο... συμφωνείτε και μόνος σας, στρατηγέ, αν ο άνθρωπος είναι ευγενικός, αυτό πια καταντάει προσβλητικό!—έγρουξε ομποξέρ που αναταράχτηκε κι αυτός ξαφνικά, στρίβοντας το μουστάκι του και κούνησε τους ώμους και το κορμί του.

— Πρώτον, δεν είμαι για σας «ευγενέστατος κύριος» και δεύτερον δε σκοπεύω να σας δώσω καμιάν εξήγηση,—απάντησε απότομα ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τρομερά ξαναμμένος· σηκώθηκε απ' τη θέση του και, χωρίς να προστέσει λέξη, προχώρησε προς την έξοδο της βεράντας και στάθηκε στο πάνω σκαλοπάτι με την πλάτη γυρισμένη στη συντροφιά, καταγανακτισμένος με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα που και τώρ' ακόμα δεν έλεγε να κουνηθεί απ' τη θέση της.

— Κύριοι, κύριοι, επιτρέψτε μου επιτέλους να μιλήσω, κύρι οι,—ξεφώνιζε λυπημένος και ταραγμένος ο πρίγκιπας,—και κά ντε μου τη χάρη, ας μιλήσουμε έτσι ώστε να καταλαβαινόμαστε· Κύριοι, δε με νοιάζει το άρθρο, δε θυμώνω. Μονάχα που όλα όσα γράφει, είναι ψέματα, κύριοι· το λέω γιατί το ξέρετε και μόνοι σας· τόσο που ντρέπεται κανείς. Μα την αλήθεια, θα εκπλαγώ πολύ αν μάθω πως το 'γραψε κάποιος από σας.

— Εγώ, ως αυτή τη στιγμή, δεν είχα ιδέα γι' αυτό το άρθρο,—δήλωσε ο Ιππόλυτος.—Δεν το επιδοκιμάζω αυτό το άρθρο.

— Εγώ, μόλο που ήξερα πως έχει γραφτεί... δε θα συμβούλευα τη δημοσίευσή του, γιατί είναι πρόωρο,—πρόσπεσε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Εγώ το ήξερα, έχω όμως το δικαίωμα... και... —μουρμούρισε ο «γιος του Παυλίστσεβ».

— Πώς! Εσείς τα γράψατε όλ' αυτά;—ρώτησε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας με περιέργεια το Μπουρντόβσκη.—Μα αυτό είναι αδύνατο!

— Θα μπορούσαμε να μη σας αναγνωρίσουμε το δικαίωμα να κάνετε τέτοιες ερωτήσεις,—μπήκε στη μέση ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Μα εγώ δεν είπα τίποτα, απορώ μονάχα που ο κύριος Μπουρντόβσκη κατόρθωσε να... μα... θέλω να πω το εξής: Αφού φέρατε κιόλας την υπόθεση στη δημοσιότητα, γιατί προσβληθήκατε πριν από λίγο όταν άρχισα κι έκανα λόγο για την ίδια υπόθεση μπροστά στους φίλους μου;

— Επιτέλους!—μουρμούρισε αγανακτισμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Και μάλιστα, πρίγκηψ, μου φαίνεται πως ξεχάσατε,—γλί στρησε ξάφνου ανάμεσα απ' τις καρέκλες ο Λέμπεντεβ που δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί και τον είχε πιάσει κάτι σαν πυρετός,—μου φαίνεται πως σας διέφυγε το γεγονός ότι, αν τους δεχτήκατε για να τους ακούσετε, αυτό οφείλεται μόνο και μόνο στην απέραντη καλοσύνη της καρδιάς σας κι ήταν στο χέρι σας να μην τους δεχτείτε καθόλου· ξεχάσατε ακόμα πως δεν έχουν κανένα δικαίωμα ν' απαιτούν και μάλιστα έτσι, πολύ περισσότερο που εσείς έχετε ήδη αναθέσει αυτή την υπόθεση στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς· μα κι αυτό ακόμα ήταν αποτέλεσμα της εξαιρετικής σας καλοσύνης και τέλος, εκλαμπρότατε πρίγκηψ, ξεχάσατε να τους τονίσετε πως τώρα, όντας ανάμεσα στους φίλους σας, δεν μπορείτε να θυσιάσετε την παρέα σας γι' αυτούς τους κυρίους και θα μπορούσατε όλους αυτούς τους κυρίους να τους

εξαποστείλετε, ούτως ειπείν, με τις κλοτσιές, και φυσικά εγώ, σα νοικοκύρης του σπιτιού, με εξαιρετική μου ευχαρίστηση θα...

— Και καλά θα τους κάνετε!—βροντοφώναξε ξαφνικά απ' το βάθος ο στρατηγός Ιβόλγκιν.

— Φτάνει, Λέμπεντεβ, φτάνει, φτάνει,— έκανε ν' αρχίσει ο πρίγκιπας, όμως μια μεγάλη έκρηξη αγανάκτησης σκέπασε τα λόγια του.

— Όχι, με το συμπάθιο, πρίγκηψ, με το συμπάθιο, τώρα πια αυτό δε φτάνει!—φώναξε τόσο δυνατά ο ανιψιός του Λέμπεντεβ που ακούστηκε μέσα σ' όλες τις άλλες φωνές.—Τώρα πρέπει να τοποθετήσουμε καθαρά το ζήτημα, γιατί φαίνεται πως δεν το καταλαβαίνουν. Μπήκανε τώρα στη μέση νομικά επιχειρήματα και βάσει αυτών των επιχειρημάτων μάς απειλούν να μας διώξουν με τις κλοτσιές! Μα είναι ποτέ δυνατό να μας έχετε για τόσο βλάκες, πρίγκηψ, ώστε να μην το καταλαβαίνουμε και μόνοι μας ίσαμε ποιο σημείο η υπόθεσή μας δεν ευσταθεί νομικά και πως, αν καταφεύγαμε στα δικαστήρια, δε θα 'χαμε το δικαίωμα ν' αξιώσουμε από σας ούτε ένα ρούβλι σύμφωνα με το Νόμο; Εμείς όμως καταλαβαίνουμε ίσα-ίσα πως, αν δεν έχουμε νομικό δικαίωμα, έχουμε ωστόσο ανθρώπινο, φυσικό δικαίωμα· έχουμε το δικαίωμα της λογικής και της συνείδησης κι αν μην είναι γραμμένο αυτό το δικαίωμά μας σε κανένα σαπισμένο ανθρώπινο κώδικα· ένας άνθρωπος όμως ευγενικός και τίμιος, ένας άνθρωπος δηλαδή λογικός, είναι υποχρεωμένος να μένει ευγενικός και τίμιος ακόμα και σε κείνα τα σημεία που δεν τα γράφουν οι κώδικες. Γι' αυτό ακριβώς ήρθαμε δω πέρα και δε φοβηθήκαμε μη μας πετάξουν έξω με τις κλοτσιές (όπως μας απειλήσατε τώρα μόλις), δε φοβηθήκαμε γιατί δεν ε π α ι τ ο ύ μ ε μ α α π α ι τ ο ύ μ ε , κι όσο για το άκοσμον της επισκέψεως σε μια τόσο περασμένη ώρα (αν και μεις δεν ήρθαμε σε ώρα περασμένη μα εσείς μας υποχρεώσατε να περιμένουμε στο δωμάτιο των υπηρετών) και το ξαναλέω, αν ήρθαμε χωρίς να φοβόμαστε τίποτα, ήταν γιατί υποθέσαμε πως στο πρόσωπό σας θα βρίσκαμε έναν άνθρωπο λογικό, έναν άνθρωπο δηλαδή με τιμή και συνείδηση. Ναι, αυτό είν' αλήθεια, δεν μπήκαμε με σκυμμένο ταπεινά το κεφάλι σαν υποτακτικοί σας ή σα ζητιάνοι, μα με το κεφάλι ψηλά σαν ελεύθεροι άνθρωποι και δεν ήρθαμε καθόλου να σας υποβάλουμε παρακλήσεις μα να σας κάνουμε γνωστές, ελεύθερα και περήφανα, τις απαιτήσεις μας (τ' ακούτε; Όχι με παρακλήσεις, με απαιτήσεις, χωνέψτε το καλά επιτέλους!). Με αξιοπρέπεια και ευθύτητα σας ρωτάμε: Παραδέχεστε πως έχετε δίκιο ή άδικο στην υπόθεση του Μπουρντόβσκη; Παραδέχεστε πως ο Παυλίστσεβ σάς ευεργέτησε κι ίσως-ίσως σας έσωσε τη ζωή; Αν το παραδέχετε (πράγμα που είναι ολοφάνερο), τότε σκοπεύετε, ή βρίσκετε πως είναι δίκαιο, τώρα που πήρατε τα εκατομμύρια να βοηθήσετε και σεις με τη σειρά σας τον άπορο γιο του Παυλίστσεβ παρ' όλο που φέρει το επίθετο Μπουρντόβσκη; Ναι ή όχι; Αν ναι, αν δηλαδή έχετε κείνο που εσείς τ' ονομάζετε στη γλώσσα σας τιμή και συνείδηση και που εμείς το καθορίζουμε ακριβέστερα λέγοντάς το λογική, τότε ικανοποιείστε μας και η υπόθεση παίρνει τέλος. Ικανοποιείστε, χωρίς παρακλήσεις και χωρίς ευγνωμοσύνες από μέρος μας, μην περιμένετε τίποτα τέτοιο από μας, γιατί δεν το κάνετε για μας μα για τη δικαιοσύνη. Αν πάλι δε θελήσετε να μας ικανοποιήσετε, αν δηλαδή απαντήσετε ό χ ι , τότε φεύγουμε αμέσως κι η υπόθεση παίρνει τέλος· μονάχα που στην περίπτωση αυτή σας λέμε κατάμουτρα μπροστά σ' όλους τους μάρτυρές σας πως είστε άνθρωπος με άξεστο μυαλό και μικρή πνευματική ανάπτυξη· σας λέμε ακόμα πως από δω και μπρος δεν έχετε το δικαίωμα να λέγεστε άνθρωπος με τιμή και συνείδηση, πως αυτό το δικαίωμα θέλετε να τ' αγοράσετε πολύ φτηνά. Δεν έχω να προστέσω τίποτ' άλλο. Έθεσα το ζήτημα. Διώξτε μας λοιπόν τώρα με τις κλοτσιές, αν τολμάτε. Μπορείτε να το κάνετε, η δύναμη είναι με το μέρος σας. Θυμηθείτε ωστόσο πως εμείς απαιτούμε, δεν απαιτούμε. Απαιτούμε, δεν απαιτούμε!.

Ο ανιψιός του Λέμπεντεβ, τρομερά ξαναμμένος, σταμάτησε.

— Απαιτούμε, απαιτούμε, απαιτούμε, δεν απαιτούμε!—έκα νε γρήγορα-γρήγορα ο Μπουρντόβσκη και κοκκίνισε σαν αστα κός.

Μετά την τιράντα του ανιψιού του Λέμπεντεβ επακολούθησε μια γενική ταραχή, ακούστηκαν μάλιστα φωνές διαμαρτυρίας, παρ' όλο που ήταν φανερό πως όλοι τους αποφεύγανε ν' ανακατευτούν στην υπόθεση, εκτός μονάχα απ' το Λέμπεντεβ, που είχε την εντύπωση πως έτρεμε από ρίγη πυρετού. (Παράξενο πράμα: ο Λέμπεντεβ, που 'χε πάρει φανερά το μέρος του πρίγκιπα, λες κι ένιωθε τώρα κάποιαν οικογενειακή περηφάνια μετά το λόγο του ανιψιού του, γιατί έριξε κατευχαριστημένος μια ματιά γύρω του).

— Κατά τη γνώμη μου,—άρχισε ο πρίγκιπας αρκετά σιγά,— κατά τη γνώμη μου, απ' όσα είπατε, κύριε Ντοκτορένκο, στα μισά έχετε απόλυτο δίκιο, δέχομαι μάλιστα πως έχετε δίκιο σε κάτι παραπάνω απ' τα μισά και θα συμφωνούσα απόλυτα μαζί σας αν δεν παραλείπατε κάτι. Τι ακριβώς παραλείψατε, δεν έχω τη δύναμη και δεν είμαι σε θέση να σας το εκφράσω με ακρίβεια, ωστόσο είμαι σίγουρος πως κάτι λείπει απ' τα λόγια σας για να πει κανείς πως έχετε απόλυτο δίκιο. Μα ας καταπιαστούμε καλύτερα με την υπόθεση· κύριοι, πέστε μου, γιατί δημοσιέψατε αυτό το άρθρο; Αφού η κάθε του λέξη είναι και μια συκοφαντία· κατά τη γνώμη μου, κύριοι, κάνατε μια ταπεινή πράξη.

— Μια στιγμή!

— Σας παρακαλώ, κύριε!

— Μα, αυτό... αυτό... αυτό... —ακούστηκαν να λένε ταυτόχρονα οι ταραγμένοι επισκέπτες.

— Σχετικά με το άρθρο, — έκανε τσιρίζοντας ο Ιππόλυτος, — σχετικά μ' αυτό το άρθρο, σας το είπα ήδη προηγουμένως ότι εγώ και οι άλλοι δεν το εγκρίνουμε! Το 'γραψε αυτός εδώ (έδειξε το μποξέρ που καθόταν δίπλα του), το 'γραψε χωρίς τακτ, συμφωνώ, το 'γραψε σαν αγράμματος και σε μια γλώσσα που γράφουν όλοι οι σαν κι αυτόν, οι απόστρατοι. Είναι ανόητος κι επιπλέον το 'χει επάγγελμα, συμφωνώ· αυτό του το λέω κατάμουτρα κάθε μέρα, παρ' όλ' αυτά ωστόσο, είχε κι αυτός κατά το ήμισυ δίκιο: η δημοσιότητα είναι νόμιμο δικαίωμα του καθενός, και κατά συνέπεια και του Μπουρντόβσκη. Όσο για τις ανοησίες του, ας δώσει λόγο ο ίδιος. Όσο για το ότι διαμαρτυρήθηκα πριν από λίγο εκ μέρους όλων μας για την παρουσία των φίλων σας, θεωρώ αναγκαίο να σας εξηγήσω, ευγενέστατοι κύριοι, ότι διαμαρτυρήθηκα μόνο και μόνο για να διαδηλώσω το δικαίωμά μας, ουσιαστικά όμως το θέλουμε να υπάρχουν μάρτυρες, και πριν από λίγο, όταν ακόμα περιμέναμε κει μέσα, συμφωνήσαμε κι οι τέσσερις πως προτιμούσαμε να υπάρχουν μάρτυρες. Όποιοι και να 'ναι οι μάρτυρές σας, έστω και φίλοι σας, δεν μπορεί παρά να παραδεχτούν το δίκιο του Μπουρντόβσκη (γιατί είναι αυτονόητο σα μαθηματικό αξίωμα) κι έτσι λοιπόν τόσο το καλύτερο για μας που αυτοί οι μάρτυρες είναι φίλοι σας· η αλήθεια θα λάμψει ακόμα φωτεινότερη.

— Αυτό είναι αλήθεια, έτσι συμφωνήσαμε,—βεβαίωσε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Μα γιατί λοιπόν κάνατε πριν από λίγο τόση φασαρία και βάλατε τις φωνές αφού αυτό ίσα-ίσα θέλατε!—απόρησε ο πρίγκιπας.

— Όσο για το άρθρο, πρίγκηψ,—μπήκε στη μέση ο μποξέρ, που φλεγόταν απ' την επιθυμία να πει κι αυτός το λογάκι του, και ζωήρεψε ευχαριστημένος (θα μπορούσε κανείς να υποπτευθεί πως η παρουσία των κυριών είχε πάνω του μεγάλη κι ολοφάνερη επίδραση)—όσο για το άρθρο, ομολογώ πως πράγματι ο συγγραφέας του είμαι γω, μόλο που ο άρρωστος φίλος μου, που συνήθισα να του τα συγχωρώ όλα λόγω του ότι τα νεύρα του είναι τσακισμένα, δε δίστασε πριν από λίγο να το κριτικάρει δριμύτατα. Το έγγραψα όμως και το τύπωσα στο περιοδικό ενός εγκάρδιου φίλου μου, εν είδει ανταποκρίσεως. Μονάχα οι σίχοι πραγματικά δεν είναι δικοί μου και πραγματικά οφείλονται στην πένα ενός γνωστού ευθυμογράφου. Στο Μπουρντόβσκη το διάβασα μονάχα—και πάλι όχι

όλο—και πήρα αμέσως τη συγκατάθεσή του να το τυπώσω· θα πρέπει ωστόσο να συμφωνήσετε πως θα μπορούσα να το δημοσιεύσω και δίχως συγκατάθεση. Η δημοσιότητα είναι γενικό δικαίωμα, ευγενικό κι ευεργετικό. Ελπίζω, πρίγκιψ, να είστε αρκετά προοδευτικός ώστε να μη φέρετε αντιρρήσεις ως προς αυτό το ζήτημα...

— Δε θα φέρω καμιάν αντίρρηση—παραδεχτείτε ωστόσο ότι στο άρθρο σας...

— Ήταν έντονο το ύφος θέλετε να πείτε; Μα εδώ πρόκειται, ούτως ειπείν, να ωφελήσουμε την κοινωνία· είμαι σίγουρος πως αυτό θα το παραδεχτείτε κι ο ίδιος κι επιτέλους δεν είναι δυνατό ν' αφήσει κανείς να του ξεφύγει μια τέτοια λαμπρή ευκαιρία. Τόσο το χειρότερο για τους ενόχους, το κοινωνικόν όφελος όμως μπαίνει πάνω απ' όλα. Όσον αφορά το γεγονός ότι υπάρχουν ορισμένες ανακρίβειες, ή μάλλον, ούτως ειπείν, υπερβολές, δεν μπορεί να μην παραδεχτείτε πως το σπουδαιότερο απ' όλα είναι η πρωτοβουλία, πρώτ' απ' όλα ο σκοπός κι η πρόθεση, σημασία έχει το καλό παράδειγμα· όσο για τις ατομικές περιπτώσεις, αυτές θα τις εξετάσουμε αργότερα και, επιτέλους, όλ' αυτά είναι ζητήματα ύφους, είναι, ούτως ειπείν, ένα χιουμοριστικό πρόβλημα, και επιτέλους, όλοι έτσι γράφουν, αυτό δεν μπορεί παρά να το παραδεχτείτε! Χα-χα!

— Ναι, πήρατε ολότελα στραβό δρόμο! Σας βεβαιώνω, κύριοι, —φώναξε ο πρίγκιπας,—πως το άρθρο το τυπώσατε επειδή νομίσατε πως εγώ με κανέναν τρόπο δε θα δεχτώ να ικανοποιήσω τον κύριο Μπουρντόβσκη, που σημαίνει δηλαδή πως θελήσατε να μ' εκβιάσετε και κατά κάποιον τρόπο να με τρομοκρατήσετε. Μα πού το ξέρατε πως πήρα την απόφαση να μην ικανοποιήσω το Μπουρντόβσκη; Σας το δηλώνω τώρα κατηγορηματικά, μπροστά σε όλους, πως θα τον ικανοποιήσω...

— Να επιτέλους μια έξυπνη κι ευγενική κουβέντα ενός έξυπνου κι ευγενέστατου ανθρώπου!— ξεφώνισε ο μποξέρ.

— Θεέ και Κύριε!—της ξέφυγε της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας.

— Αυτό είναι ανυπόφορο!—μουρμούρισε ο στρατηγός.

— Μα επιτρέψτε μου, κύριοι, επιτρέψτε μου λοιπόν, θα σας εκθέσω πώς έχουν τα πράγματα,— κέτευε ο πρίγκιπας:—Εδώ και πέντε βδομάδες περίπου, με επισκέφτηκε στην πόλη Ζ. ο πληρεξούσιός σας, κύριε Μπουρντόβσκη, ο Τσεμπάροβ. Σα να μου φαίνεται, κύριε Κέλερ, πως τον περιγράψατε υπερβολικά κολακευτικά στο άρθρο σας,—γύρισε ξάφνου στον μποξέρ και γέλασε.— Εμένα όμως δε μου άρεσε καθόλου. Κατάλαβα απ' την πρώτη στιγμή πως ο Τσεμπάροβ είναι ο μόνος που κινεί την υπόθεση και δεν αποκλείεται να 'ταν αυτός που σας δασκάλεψε, κύριε Μπουρντόβσκη, εκμεταλλευόμενος την αφέλειά σας και σας εξώθησε ν' αρχίσετε όλη αυτή την ιστορία, αν θέλετε να μιλήσουμε με ειλικρίνεια.

— Δεν έχετε το δικαίωμα να... εγώ... δεν είμαι αφελής... αυτό... —ψέλλισε ταραγμένος ο Μπουρντόβσκη.

— Δεν έχετε κανένα δικαίωμα να κάνετε τέτοιους χαρακτηρισμούς, —μπήκε στη μέση με διδακτικό ύφος ο ανιψιός του

Λέμπεντεβ.

— Αυτό είναι στο έπακρο προσβλητικό!— τσίριξε ο Ιππόλυτος.— Η εικασία σας είναι προσβλητική, δεν ανταποκρίνεται στα πράγματα και δεν έχει σχέση με την υπόθεση!

— Σας ζητώ συγνώμη, κύριοι, σας ζητώ συγνώμη, —βιάστηκε να πει ο πρίγκιπας,—σας παρακαλώ να με συγχωρέσετε· το είπα επειδή σκέφτηκα πως θα 'ταν καλύτερα να μιλήσουμε με απόλυτη ειλικρίνεια, δεν επιμένω όμως, όπως θέλετε. Στον Τσεμπάροβ είπα τότε πως επειδή δε βρίσκομαι στην Πετρούπολη, θα εξουσιοδοτήσω αμέσως ένα φίλο μου ν' ασχοληθεί με την υπόθεση, και σας, κύριε Μπουρντόβσκη, είπα πως θα σας ειδοποιούσα καταλλήλως. Θα σας το πω ανοικτά, κύριοι, πως αυτή η υπόθεση μου φάνηκε απλούστατα μια απάτη επειδή ακριβώς είναι μπλεγμένος σ' όλ' αυτά ο Τσεμπάροβ... Όχι, μη σας κακοφαινεται, κύριοι! Για όνομα του Θεού, μη νομίζετε πως πάω να σας προσβάλω!—ξεφώνισε τρομαγμένα ο πρίγκιπας βλέποντας πως ο Μπουρντόβσκη προσβλήθηκε και ταράχτηκε κι οι φίλοι του διαμαρτύρονταν. —Αυτό δεν μπορεί ν' αφορά εσάς προσωπικά, αν ονομάζω την υπόθεση καθαρή απάτη! Αφού κανέναν σας δεν ήξερα τότε προσωπικά, ούτε τα επίθετά σας δεν ήξερα· έκρινα μονάχα με βάση τον Τσεμπάροβ· το λέω γενικά, γιατί... αν ξέρατε μονάχα πόσο φριχτά μ' έχουν εξαπατήσει από τότε που πήρα την κληρονομιά!

— Πρίγκηψ, είστε τρομερά αφελής,—παρατήρησε κοροϊδευτικά ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Κι επιπλέον είστε πρίγκηψ και εκατομμυριούχος! Παρ' όλη την πραγματική ίσως-ίσως καλοσύνη και την αφέλεια της καρδιάς σας, δεν μπορείτε φυσικά να ξεφύγετε απ' το γενικό νόμο, — διακήρυξε ο Ιππόλυτος.

— Δεν αποκλείεται, κύριοι, δεν αποκλείεται καθόλου,—βια ζόταν ο πρίγκιπας,—παρ' όλο που δεν καταλαβαίνω ποιο γενικό νόμο εννοείτε. Συνεχίζω ωστόσο, μονάχα μην πειράζεστε πια δίχως λόγο· σας ορκίζομαι πως δεν έχω την παραμικρότερη επιθυμία να σας προσβάλω. Μα τι κατάσταση είναι αυτή επιτέλους, κύριοι· ούτε μια λέξη δεν μπορεί να πει κανείς με ειλικρίνεια κι αμέσως θίγεστε! Όμως, πριν απ' όλα, μ' άφησε κατάπληκτο το γεγονός πως υπάρχει ένας «γιος του Παυλίστσεβ» και ζει κάτω από τόσο φριχτές συνθήκες όπως μου τις περιέγραψε ο Τσεμπάροβ. Ο Παυλίστσεβ είναι ευεργέτης μου και φίλος του πατέρα μου. (Αχ, γιατί γράψατε ένα τόσο χοντρό ψέμα, κύριε Κέλερ, στο άρθρο σας για τον πατέρα μου; Καμιά κατάχρηση χρημάτων του λόχου, καμιά κακομεταχείριση φαντάρου δεν έγινε ποτέ, σ' αυτό απάνω είμαι απόλυτα σίγουρος, και πώς πήγε το χέρι σας να γράψετε μια τέτοια συκοφαντία;) Όσο για κείνο που γράψατε για τον Παυλίστσεβ, αυτό πια είναι τελείως ανυπόφορο: ονομάζετε αυτόν τον ευγενέστατο άνθρωπο φιλήδονο κι επιπόλαιο με τόση τόλμη, με τόση σιγουριά λες και πραγματικά λέτε την αλήθεια, κι ωστόσο ήταν ο πιο αγνός άνθρωπος του κόσμου! Ήταν μάλιστα ένας εξαιρετος σοφός. Αλληλογραφούσε με πολλές κορυφές της επιστήμης και διέθεσε πολλά χρήματα για την πρόοδο των επιστημονικών ερευνών. Όσο για τα αισθήματά του, τις καλές του πράξεις, ω, φυσικά, είχατε δίκιο όταν γράψατε πως ήμουν τότε σχεδόν ηλίθιος και δεν μπορούσα να καταλάβω τίποτα (μόλο που τα ρούσικα ωστόσο ταμίλαγα και τα καταλάβαινα), τώρα όμως μπορώ να τα εκτιμήσω όλα όσα θυμάμαι...

— Παρακαλώ, — τσίριξε ο Ιππόλυτος,—δε νομίζετε πως όλ' αυτά παραείναι αισθηματισμοί; Δεν είμαστε παιδιά. Θα θέλατε να 'ρθουμε κατευθείαν στην υπόθεση; Είναι περασμένες εννιά, μην το ξεχνάτε.

— Μάλιστα, μάλιστα, κύριοι,—συμφώνησε αμέσως ο πρίγκιπας. — Μετά την πρώτη δυσπιστία, κατέληξα στο συμπέρασμα πως μπορεί να πέφτω έξω και πως ο Παυλίστσεβ μπορούσε πράγματι να 'χει ένα γιο. Μου 'κανε όμως κατάπληξη που αυτός ο γιος τόσο εύκολα, δηλαδή, θέλω να πω, τόσο δημόσια, φανερώνει το μυστικό της γέννησής του και, το κυριότερο, ντροπιάζει τη μητέρα του. Γιατί ο Τσεμπάροβ από τότε ακόμα με απειλούσε με τη δημοσιότητα...

— Τι ανοησία!—φώναξε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Δεν έχετε το δικαίωμα... δεν έχετε δικαίωμα!—φώναξε ο Μπουρντόβσκη.

— Ο γιος δεν ευθύνεται για την ανήθικη πράξη του πατέρα του κι η μητέρα δε φταίει καθόλου,— τσίριξε με θέρμη ο Ιππόλυτος.

— Ένας λόγος παραπάνω για να μην την εκθέτετε...—πρόφερε δειλά ο πρίγκιπας.

— Πρίγκηψ, βλέπω πως δεν είστε μονάχα αφελής μα, καθώς φαίνεται, κάτι χειρότερο ακόμα,— χαμογέλασε μοχθηρά ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Και τι δικαίωμα είχατε!—τσίριξε με μίαν εντελώς αφύσικη φωνή ο Ιππόλυτος.

— Κανένα, κανένα!—βιάστηκε να τον διακόψει ο πρίγκιπας. — Σ' αυτό το σημείο έχετε δίκιο, τα παραδέχομαι όλ' αυτά, ωστόσο τα σκέφτηκα άθελά μου κι είπα τότε μέσα μου πως τα προσωπικά μου αισθήματα δεν πρέπει να επηρεάσουν την υπόθεση γιατί απ' τη στιγμή που παραδέχομαι πως είμαι υποχρεωμένος να ικανοποιήσω τις απαιτήσεις του κυρίου Μπουρντόβσκη, εν ονόματι των αισθημάτων μου προς τον Παυλίσσεβ, θα πρέπει να τις ικανοποιήσω σ' οποιαδήποτε περίπτωση, άσχετα δηλαδή απ' το αν θα εκτιμούσα ή δε θα εκτιμούσα τον κύριο Μπουρντόβσκη. Αν άρχισα, κύριοι, κι έκανα λόγο γι' αυτό, ήταν γιατί, όπως και να 'ναι, μου φάνηκε αφύσικο ν' αποκαλύπτει ένας γιος έτσι δημόσια το μυστικό της μητέρας του... Για να μην πολυλογώ, αυτός ήταν κυρίως ο λόγος που πείστηκα πως ο Τσεμπάροβ θα 'πρεπε να 'ταν παλιάνθρωπος και παρέσυρε και τον κύριο Μπουρντόβσκη σε μια τέτοια απάτη.

— Α, μα αυτό πια καταντάει ανυπόφορο!—φώναξαν οι επισκέπτες του· μερικοί απ' αυτούς μάλιστα τινάχτηκαν απ' τις καρέκλες τους.

— Μα, κύριοι, γι' αυτό ακριβώς κατέληξα στο συμπέρασμα πως ο κύριος Μπουρντόβσκη θα πρέπει να 'ναι άνθρωπος αφελής, ανυπεράσπιστος, άνθρωπος που υποτάσσεται εύκολα στους απατεώνες και κατά συνέπεια ήμουν δυο φορές υποχρεωμένος να τον βοηθήσω σαν «γιο του Παυλίσσεβ»— πρώτον με την αντίδρασή μου προς τον κύριο Τσεμπάροβ, δεύτερον με την αφοσίωσή μου και τη φιλία μου, για να τον καθοδηγήσω, και τρίτον με την απόφασή μου να του μετρήσω δέκα χιλιάδες ρούβλια, δηλαδή όλα όσα, σύμφωνα με τους υπολογισμούς μου, μπορεί να ξόδεψε για μένα ο Παυλίσσεβ σε μετρητά...

— Πώς! Μονάχα δέκα χιλιάδες!— έβαλε τις φωνές ο Ιππόλυτος.

— Ε, λοιπόν, πρίγκηψ, είστε πολύ αδύνατος στην αριθμητική ή παραείστε δυνατός κι ας κάνετε τον αφελή,—φώναξε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.

— Δε συμφωνώ με δέκα χιλιάδες,—είπε ο Μπουρντόβσκη.

— Αντίπ! Συμφώνα! —είπε με βιαστικό κι ευκρινέστατο ψίθυρο ο μποξέρ σκύβοντας πάνω απ' τη ράχη της καρέκλας του Ιππόλυτου.—Συμφώνα, κι αργότερα βλέπουμε!

— Α-ακούστε, κύριε Μίσκιν,—τσίριξε ο Ιππόλυτος— καταλάβετε το επιτέλους πως δεν είμαστε βλάκες, δεν είμαστε τίποτα παλιοβλάκες, όπως νομίζουν ίσως όλοι οι φίλοι σας, κι αυτές οι κυρίες που μας κοιτάνε με τόση αγανάκτηση και ειρωνεία κι ιδιαίτερα αυτός ο κοσμικός κύριος (έδειχνε τον Ευγένιο Παύλοβιτς) που, εννοείται, δεν έχω την τιμή να τον γνωρίζω, και που γι' αυτόν όμως, αν δεν κάνω λάθος, κάτι έχω ακούσει...

— Επιτρέψτε, επιτρέψτε μου, κύριοι, πάλι με παρεξηγήσατε! — γύρισε και τους είπε ταραγμένος ο πρίγκιπας.—Και πρώτα-πρώτα, κύριε Κέλερ, στο άρθρο σας πέσατε πολύ έξω στον υπο λογισμό της περιουσίας μου: δεν πήρα ποτέ μου εκατομμύρια· έχω μόλις το ένα όγδοο ίσως ή το ένα δέκατο απ'

όσα υποθέτετε· δεύτερο, δεν ξοδεύτηκαν ποτέ δεκάδες χιλιάδες ρούβλια στην Ελβετία για μένα: ο Σνάνιντερ λάβαινε εξακόσα ρούβλια το χρόνο κι αυτό πάλι μονάχα τα τρία πρώτα χρόνια κι ο Παυλίστσεβ δεν πήγε ποτέ του στο Παρίσι για να μου φέρει όμορφες γκουβερνά ντες· κι αυτό επίσης είναι συκοφαντία. Κατά τη γνώμη μου, ο Παυλίστσεβ ξόδεψε για μένα πολύ λιγότερα από δέκα χιλιάδες, εγώ όμως αποφάσισα να δώσω δέκα χιλιάδες και, παραδεχτείτε, μια κι επέστρεφα ένα χρέος, δε θα μπορούσα να προσφέρω περισσότερα στον κύριο Μπουρντόβσκη, έστω κι αν τον αγαπούσα τρομερά, και δεν θα μπορούσα από λεπτότητα, γιατί του επέστρεφα ένα χρέος και δεν του 'στελνα ελεημοσύνη. Δεν μπορώ να καταλάβω, κύριοι, πώς δεν το αντιλαμβάνεστε αυτό! Όμως, είχα σκοπό να τ' αναπληρώσω όλα με τη φιλία μου, με την ενεργό μου συμπάθεια στη μοίρα του δυστυχισμένου κυρίου Μπουρντόβσκη, που είναι φανερό πως τον εξαπατήσανε, γιατί βέβαια δεν μπορούσε αυτός από μόνος του, χωρίς να τον εξαπατήσουν, να συμφωνήσει σε μια τέτοια ταπεινή πράξη, όπως λόγου χάρη η σημερινή διαπόμπευση της μητέρας του στο άρθρο του Κέλερ... Μα επιτέλους, κύριοι, τι έχετε πάλι και γίνετε έξω φρενών! Μα επιτέλους, αν δε μιλήσουμε έτσι, θα 'ναι αδύνατο να συνεννοηθούμε! Αφού αποδείχτηκε πως πρόβλεψα σωστά! Τώρα πια έχω πειστεί με τα ίδια μου τα μάτια πως η εικασία μου ήταν σωστή, —πάσκιζε να τους πείσει ο πρίγκιπας ξαναμμένος, θέλοντας να τους κάνει να ησυχάσουν και δεν έβλεπε πως τους αγανακτούσε ακόμα περισσότερο.

— Πώς; Σε τι πειστήκατε;— του ρίχτηκαν απ' όλες τις μεριές λυσιώντας σχεδόν απ' το θυμό τους.

— Μα επιτρέψτε μου λοιπόν πρώτα-πρώτα, πρόφτασα να παρατηρήσω καλά τον κύριο Μπουρντόβσκη και βλέπω πεντακά θαρα τώρα πια τι άνθρωπος είναι... Είναι ένας αθώος άνθρωπος που όλοι τον εξαπατούν. Είναι άνθρωπος ανυπεράσπιστος και γι' αυτό εγώ έχω καθήκον να τον συμπονέσω· και δεύτερον ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που του είχα αναθέσει την υπόθεση κι απ' τον οποίο είχα καιρό να πάρω ειδήσεις, επειδή ταξίδευα κι ύστερα έμεινα τρεις μέρες άρρωστος στην Πετρούπολη, μου έκανε ξάφνου γνωστό, μόλις εδώ και μιαν ώρα, στην πρώτη μας συνάντηση, πως εξιχνίασε τις προθέσεις του Τσεμπάροβ, κι έχει αποδείξει πως ο Τσεμπάροβ είναι ακριβώς εκείνο που είχα υποθέσει. Το ξέρω δα πολύ καλά, κύριοι, πως πολλοί με θεωρούν ηλίθιο κι ο Τσεμπάροβ, έχοντας ακούσει πως δίνω εύκολα λεφτά, νόμισε πως θα του ήταν πολύ εύκολο να με ξεγελάσει, υπολογίζοντας ίσα-ίσα στα αισθήματά μου για τον Παυλίστσεβ. Το κυριότερο όμως είναι — μα αφήστε με λοιπόν να τελειώσω, κύριοι, αφήστε με να τελειώσω!—το κυριότερο είναι πως τώρα αποδειχεται ξαφνικά πως ο κύριος Μπουρντόβσκη δεν είναι καθόλου γιος του Παυλίστσεβ! Τώρα μόλις μου το έκανε γνωστό ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και βεβαιώνει πως βρήκε θετικότερες αποδείξεις. Λοιπόν πώς σας φαίνεται αυτό; Καταντάει απίστευτο ύστερα απ' όλα όσα έχετε κάνει! Και τ' ακούτε; Θετικότερες αποδείξεις! Εγώ δεν το πιστεύω ακόμα, εγώ ο ίδιος δεν το πιστεύω, σας βεβαιώ· εγώ εξακολουθώ ν' αμφιβάλλω γιατί ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δεν πρόφτασε ακόμα να μου κάνει γνωστές όλες τις λεπτομέρειες· ωστόσο, τώρα πια δε χωράει καμιά αμφιβολία πως ο Τσεμπάροβ είναι παλιάνθρωπος! Αυτός τον γέλασε το δυστυχισμένο τον κύριο Μπουρντόβσκη κι όλους εσάς, κύριοι, που είχατε την ευγενική διάθεση να 'ρθείτε να υποστηρίξετε το φίλο σας (γιατί είναι φανερό πως έχει μεγάλη ανάγκη από υποστήριξη, το καταλαβαίνω δα πολύ καλά!), σας γέλασε και σας έμπλεξε όλους σε μιαν απάτη γιατί ουσιαστικά όλ' αυτά δεν είναι παρά μια κατεργαριά και μια απάτη!

— Πώς απάτη; Πώς δεν είναι γιος του Παυλίστσεβ; Πώς είναι δυνατό!—ακούστηκαν πολλές φωνές. Όλη η παρέα του Μπουρντόβσκη βρισκόταν σε απερίγραπτη ταραχή.

— Μα και βέβαια είναι απάτη! Γιατί, αν αποδειχτεί πως ο κύριος Μπουρντόβσκη δεν είναι «γιος του Παυλίστσεβ», τότε η απαίτησή του είναι καθαρή απάτη (δηλαδή στην περίπτωση, εννοείται, που θα 'ξερε την αλήθεια!) μα αυτό ακριβώς τονίζω και ξανατονίζω, πως τον εξαπατήσανε, γι' αυτό ίσα-ίσα λέω πως αξίζει να τον συμπονέσει κανείς, έτσι αφελής που είναι και δεν μπορεί να κάνει χωρίς υποστήριξη· αλλιώς θ' αποδειχτεί πως είναι κι αυτός ο ίδιος απατεώνας. Μα εγώ έχω κιόλας πειστεί πως δεν καταλαβαίνει τίποτα! Και γω επίσης βρισκόμουν σ' αυτή την κατάσταση πριν φύγω για

την Ελβετία, και γω επίσης ψέλλιζα ασυνάρτητα λόγια — θέλεις να εκφραστείς και δεν μπορείς... το καταλαβαίνω πολύ καλά αυτό, μπορώ και το νιώθω γιατί και γω είμαι σχεδόν το ίδιο, εμένα μου επιτρέπεται να το λέω! Και, τέλος, παρ' όλο που δεν υπάρχει τώρα πια «γιος Παυλίστσεβ», παρ' όλο που αποδείχτηκε πως πρόκειται για απάτη, εγώ ωστόσο δεν πρόκειται ν' αλλάξω την απόφασή μου κι είμαι έτοιμος να επιστρέψω τις δέκα χιλιάδες εις μνήμην του Παυλίστσεβ. Πριν μάθω για τον κύριο Μπουρντόβσκη, σκόπευα να διαθέσω αυτά τα χρήματα για ένα σχολείο εις μνήμην του Παυλίστσεβ, τώρα όμως το ίδιο θα 'ναι, τι στο σχολείο τι στον κύριο Μπουρντόβσκη· επειδή τον κύριο Μπουρντόβσκη, κι αν ακόμα δεν είναι «γιος του Παυλίστσεβ», εγώ τον βλέπω περίπου σαν «γιο του Παυλίστσεβ»: γιατί κι αυτόν τον ίδιο τον εξαπάτησαν αισχρά· αυτός ο ίδιος νόμιζε ειλικρινά πως είναι γιος του Παυλίστσεβ! Ακούστε λοιπόν, κύριοι, το Γαβρίλα Αρταλιόνοβιτς· ας δώσουμε ένα τέλος στην υπόθεση, μη θυμώνετε, μην ταραζέστε, καθίστε! Ο Γαβρίλα Αρταλιόνοβιτς θα μας τα εξηγήσει τώρα όλ' αυτά κι ομολογώ πως έχω και γω μεγάλη επιθυμία να μάθω όλες τις λεπτομέρειες. Λέει πως ταξίδεψε ακόμα κι ως το Πσκοβ, στη μητερούλα σας, κύριε Μπουρντόβσκη, που δεν πέθανε καθόλου, όπως σας αναγκάσανε να γράψετε στο άρθρο... Καθίστε, κύριοι, καθίστε!

Ο πρίγκιπας έκασε και κατάφερε να κάνει όλη την παρέα του κυρίου Μπουρντόβσκη, που είχαν τιναχτεί απ' τις καρέκλες τους, να ξανακαθίσουν. Τα τελευταία δέκα είκοσι λεπτά μιλούσε ξαναμμένος, δυνατά, γρήγορα κι ανυπόμονα· είχε παρασυρθεί και πάσκιζε να μιλήσει πιο γρήγορα και πιο δυνατά απ' όλους και φυσικά βρέθηκε αργότερα στην ανάγκη να μετανιώσει πικρά για μερικές λέξεις και εικασίες που του ξέφυγαν. Αν δεν τον είχαν εξερεθίσει κι αν δεν τον είχαν κάνει να γίνει έξω φρενών, δε θα επέτρεπε ποτέ στον εαυτό του να πει τόσο ανοιχτά και βιαστικά μερικές εικασίες του και δε θα μίλαγε με τόση περιττή ειλικρίνεια μπροστά σε τόσον κόσμο. Μόλις όμως έκασε στη θέση του, μια φλογερή μεταμέλεια του 'σφίξε την καρδιά τόσο που πόνεσε: εκτός απ' το ότι είχε «προσβάλει» το Μπουρντόβσκη λέγοντας μπροστά σ' όλους πως έχει κι αυτός την ίδια αρρώστια, που είχε κι ο ίδιος σαν πήγε να κάνει θεραπεία στην Ελβετία, εκτός απ' αυτό, η προσφορά των δέκα χιλιάδων αντί για το σχολείο είχε γίνει κατά τη γνώμη του πολύ αναίσχυντα κι απρόσεχτα, επειδή ακριβώς ειπώθηκε μπροστά σε τόσους μάρτυρες. «Θα 'πρεπε να κάνω υπομονή και να του το προτείνω αύριο σα θα βρισκόμασταν μόνοι οι δυο μας, σκέφτηκε αμέσως ο πρίγκιπας, τώρα όμως δε διορθώνεται πια! Ναι, είμαι ηλίθιος, σωστός ηλίθιος!» κατέληξε μέσα του σε μια κρίση ντροπής και πίκρας.

Στο μεταξύ, ο Γαβρίλα Αρταλιόνοβιτς, που ως τα τώρα στεκόταν παράμερα και σώπαινε επίμονα, έκανε ύστερα απ' την πρόσκληση του πρίγκιπα λίγα βήματα μπροστά, στάθηκε δίπλα του κι άρχισε να κάνει ήρεμα και καθαρά τον απολογισμό του σχετικά με την αποστολή που του 'χε αναθέσει ο πρίγκιπας. Όλες οι κουβέντες έπαψαν αμέσως. Όλοι ακούγανε με μεγάλη περιέργεια, ιδιαίτερα η παρέα του Μπουρντόβσκη.

IX

ΔΕ Θ' ΑΡΝΗΘΕΙΤΕ φυσικά, —άρχισε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς γυρίζοντας κατευθείαν στο Μπουρντόβσκη, που τον άκουγε με τεντωμένα αυτιά και τον κοίταζε με γουρλωμένα απ' την κατάπληξη μάτια κι ήταν φανερό πως τα 'χε πολύ χαμένα—δε θα επιχειρήσετε φυσικά κι ούτε θα θελήσετε ν' αρνηθείτε στα σοβαρά πως γεννηθήκατε ακριβώς δυο χρόνια μετά το νόμιμο γάμο της σεβαστής σας μητερούλας με τον υπουργικό γραμματέα κύριο Μπουρντόβσκη, τον πατέρα σας. Είναι πολύ εύκολο ν' αποδειχτεί με ντοκουμέντα ο χρόνος της γεννήσεώς σας, έτσι που η τρομερά προσβλητική και για σας και για τη μητερούλα σας διαστρέβλωση αυτού του γεγονότος στο άρθρο του κυρίου Κέλερ, οφείλεται μονάχα εις το ευτράπελον της ζωηρής φαντασίας του κυρίου Κέλερ, που νόμισε πως έτσι θα έκανε περισσότερο αυτονόητο το δικαίωμά σας και θα σας βοηθούσε στην υπεράσπιση των συμφερόντων σας· ο κύριος Κέλερ λέει πως σας διάβασε απ' τα πριν το άρθρο, αν κι όχι όλο... είμαι σίγουρος λοιπόν πως δε σας διάβασε αυτό το σημείο...

— Πράγματι, δε φτάσαμε ως εκεί,— διέκοψε ομποζέρ,— όμως όλα τα στοιχεία μού τα έκανε γνωστά ένα καλώς πληροφορημένο πρόσωπο και γω...

— Με συγχωρείτε, κύριε Κέλερ,—τον σταμάτησε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, —επιτρέψτε μου να μιλήσω. Σας βεβαιώ πως θα φτάσουμε στο άρθρο σας, θα 'ρθει κι η σειρά σας οπότε θα μας δώσετε τις εξηγήσεις σας, τώρα όμως ας συνεχίσουμε με τη σειρά. Εντελώς τυχαία, με τη βοήθεια της αδερφής μου της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας, εξασφάλισα απ' τη στενή της φίλη, τη Βέρα Αλεξέγιεβνα Ζούμπκοβα, χήρα χτηματία, ένα γράμμα του μακαρίτη του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ που της το 'γραψε εδώ κι εικοστέσσερα χρόνια απ' το Εξωτερικό. Ήρθα σ' επαφή με τη Βέρα Αλεξέγιεβνα κι ύστερα από υπόδειξή της απευθύνθηκα στον απόστρατο ταγματάρχη Τιμοφέι Φιοντόροβιτς Βιαζόβκιν, που ήταν μακρινός συγγενής και στενός φίλος του Παυλίστσεβ. Απ' αυτόν κατόρθωσα να πάρω άλλα δυο γράμματα του Νικολάι Αντρέγιεβιτς, σταλμένα κι αυτά απ' το Εξωτερικό. Απ' αυτά τα τρία γράμματα, απ' τις ημερομηνίες και τα στοιχεία που περιέχουν, αποδειχνεται μαθηματικά, χωρίς την παραμικρή δυνατότητα διαψεύσεως, ούτε καν αμφιβολίας, πως ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς είχε φύγει τότε για το Εξωτερικό (όπου κι έμεινε τρία χρόνια συνεχώς) ακριβώς ενάμιση χρόνο πριν απ' τη γέννησή σας, κύριε Μπουρντόβσκη. Η μητερούλα σας, όπως σας είναι γνωστό, δε βγήκε ποτέ έξω απ' τη Ρωσία... Δε θα διαβάσω τώρα αυτά τα γράμματα. Τώρα πια η ώρα είναι περασμένη, σας κάνω πάντως γνωστό το γεγονός πως τα γράμματα αυτά υπάρχουν. Αν θέλετε όμως, κύριε Μπουρντόβσκη, μπορούμε να ορίσουμε μια συνάντηση έστω και γι' αύριο το πρωί σπίτι μου και μπορείτε να φέρετε κι όσους μάρτυρες θέλετε και εμπειρογνώμονες για να εξετάσουν το γραφικό χαρακτήρα. Δεν αμφιβάλω καθόλου πως, αν γίνει κάτι τέτοιο, είναι αδύνατο να μην πειστείτε για την αναμφισβήτητη αλήθεια του γεγονότος που σας ανέφερα. Κι αν είναι έτσι, εννοείται πως όλοι οι ισχυρισμοί σας πέφτουν και η υπόθεση λήγει από μόνη της.

Επακολούθησε γενική ταραχή· όλοι ανακάθισαν. Ο Μπουρντόβσκη σηκώθηκε ξάφνου απ' την καρέκλα του.

— Αν είναι έτσι, τότε με γέλασανε, με γέλασανε, όχι ο Τσεμπάροβ όμως, μα από παλιά, από πολύ παλιά· δε θέλω τους εμπειρογνώμονες, δε θέλω καμιά συνάντηση, σας πιστεύω, πα ραιτούμαι... για τις δέκα χιλιάδες... δεν τις δέχομαι... χαίρετε...

Πήρε το κασκέτο του κι έσπρωξε την καρέκλα να φύγει.

— Αν δε σας κάνει κόπο, κύριε Μπουρντόβσκη,—τον σταμάτησε ήρεμα και γλυκά ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς,—μείνετε πέντε δέκα λεπτά ακόμα. Σχετικά μ' αυτή την υπόθεση έμαθα αρκετά ακόμα, εξαιρετικά σπουδαία γεγονότα, γεγονότα που ιδιαίτερα εσάς δεν μπορεί παρά να σας ενδιαφέρουν. Έχω τη γνώμη πως δεν επιτρέπεται να τ' αγνοείτε και ίσως να ευχαριστηθείτε πρώτα

απ' όλους σεις ο ίδιος όταν ξεκαθαρίσει εντελώς η υπόθεση...

Ο Μπουρντόβσκη έκατσε σιωπηλός και χαμήλωσε το κεφάλι του· θα 'λεγες πως είχε πέσει σε βαθιά συλλογή. Έκατσε το κατόπι του κι ο ανιψιός του Λέμπεντεβ που 'χε σηκωθεί κι αυτός για να τον συνοδέψει. Αυτός, μόλο που δεν τα 'χε χάσει και διατηρούσε το θάρρος του, φαινόταν ωστόσο καθαρά πως δεν την περίμενε μια τέτοια κεραμίδα· ο Ιππόλυτος ήταν σκυθρωπός, θλιμμένος και, θα 'λεγε κανείς, πολύ παραξενεμένος. Κείνη τη στιγμή τον έπιασε ένας τόσο δυνατός βήχας που γέμισε το μαντίλι του με αίμα· ο μποξέρ είχε σχεδόν τρομάξει:

— Εχ, Αντίπ! — φώναξε πικραμένος. —Σου το 'λεγα γω προχτές πως ίσως να μην είσαι γιος του Παυλίστσεβ!

Ακούστηκαν συγκρατημένα γέλια, δυο τρεις γελάσανε δυνατότερα απ' τους άλλους.

— Το γεγονός που μόλις τώρα μας ανακοινώσατε, κύριε Κέλερ, — βρήκε την ευκαιρία να πει ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, — είναι ιδιαίτερα πολύτιμο. Παρ' όλ' αυτά, έχω κάθε δικαίωμα, βασιζόμενος σε ακριβέστατα στοιχεία, να βεβαιώσω πως ο κύριος Μπουρντόβσκη, μόλο που ήξερε φυσικά πολύ καλά το χρόνο της γέννησής του, δεν είχε καθόλου υπ' όψη του το γεγονός ότι ο Παυλίστσεβ βρισκόταν στο Εξωτερικό, όπου πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, γυρίζοντας στη Ρωσία πάντοτε για πολύ σύντομα διαστήματα. Εκτός απ' αυτό, το γεγονός της τότε αναχώρησής του ήταν φυσικά ασήμαντο αυτό καθαυτό, έτσι που ακόμα και εκείνοι που γνώριζαν από κοντά τον Παυλίστσεβ δεν μπορεί να το θυμόνταν ύστερα από είκοσι και περισσότερα χρόνια, και βέβαια δεν υπάρχει τρόπος να το θυμάται ο κύριος Μπουρντόβσκη γιατί αυτός δεν είχε καν γεννηθεί. Φυσικά, το να συγκεντρώσει κανείς πληροφορίες αποδείχτηκε αδύνατο, πρέπει όμως να ομολογήσω πως τις πληροφορίες που συνέλεξα, τις συνέλεξα εντελώς τυχαία και θα μπορούσα κάλλιστα να μην τις είχα βρει έτσι που για τον κύριο Μπουρντόβσκη, ακόμα και για τον Τσεμπάροβ, ήταν πραγματικά αδύνατο να συγκεντρώσουν αυτές τις πληροφορίες, ακόμα κι αν τους ερχόταν η ιδέα να το κάνουν. Μα θα μπορούσε και να μην τους έρθει...

— Επιτρέψτε μου, κύριε Ιβόλγκιν, —τον διέκοψε ξαφνικά νευριασμένος ο Ιππόλυτος, προς τι όλ' αυτά τα φληναφήματα; (με συγχωρείτε!) Η υπόθεση έχει πια ξεκαθαρίσει, δεχθήκαμε και πιστέψαμε το κυριότερο σημείο, προς τι λοιπόν παρατείνετε όλην αυτή την οδυνηρή και προσβλητική ιστορία; Μήπως θέλετε να παινευτείτε για την καπατσοσύνη σας στις έρευνες, να δείξετε σε μας και στον πρίγκιπα πόσο καλός ντεντέκτιβ είστε; Ή μήπως έχετε σκοπό να συγχωρέσετε και να δικαιώσετε το Μπουρντόβσκη λέγοντας πως μπλέχτηκε στην υπόθεση από άγνοια; Μα αυτό πια καταντάει μεγάλο θράσος, ευγενέστατε κύριε! Ο Μπουρντόβσκη δεν έχει ανάγκη απ' τις δικαιολογίες και τις συγνώμες σας, έστω αυτό προς γνώση σας! Ντρέπεται τώρα, στεναχωριέται, βρίσκεται σε δύσκολη θέση, θα 'πρεπε να το μαντέψετε αυτό, να το καταλάβετε...

— Αρκετά, κύριε Τερέντιεβ, αρκετά· —τα κατάφερε και τον διέκοψε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς,— ησυχάστε, μη συγχύζεστε· αν δεν κάνω λάθος, είστε πολύ άρρωστος, ψέματα; Σας βεβαιώ πως έχετε όλη τη συμπάθειά μου. Μια και το θέλετε πάντως, δεν έχω τίποτα να προστέσω, θ' αναγκαστώ δηλαδή να κάνω γνωστά εν συντομία μονάχα τα γεγονότα που κατά τη γνώμη μου δε θα 'ταν άσκοπο να τα πληροφορηθεί κανείς σ' όλη τους την έκταση,— πρόστεσε παρατηρώντας μια γενική κίνηση που έμοιαζε με ανυπομονησία. —Θέλω μονάχα να κάνω γνωστό με αποδείξεις που μπορεί να εξετάσει ο κάθε ενδιαφερόμενος, πως η μητερούλα σας, κύριε Μπουρντόβσκη, ο μόνος λόγος που είχε τη συμπάθεια και τη φροντίδα του Παυλίστσεβ, ήταν το ότι η μητέρα της ήταν αδερφή της νεαρής εκείνης υπηρέτριας που ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς είχε ερωτευτεί στα πρώτα νεανικά του χρόνια και τόσο πολύ την αγαπούσε μάλιστα, που ασφαλώς θα την είχε παντρευτεί, αν εκείνη δεν πέθαινε αναπάντεχα. Έχω αποδείξεις ότι αυτό το οικογενειακό γεγονός είναι απόλυτα εξακριβωμένο κι αληθινό αν και ελάχιστα γνωστό και τώρα μάλιστα εντελώς ξεχασμένο.

Προχωρώντας, θα μπορούσα να σας εξηγήσω πώς πήρε ο Παυλίστσεβ τη μητερούλα σας, όταν ήταν ακόμα δέκα χρονώ, για να την αναθρέψει, πως της είχε βάλει κατά μέρος μια σημαντική προίκα και πως όλες αυτές οι φροντίδες έγιναν αιτία να κυκλοφορήσουν ανησυχαστικές φήμες ανάμεσα στους πολυάριθμους συγγενείς του Παυλίστσεβ, που νομίζανε μάλιστα πως θα παντρευόταν την αναθρεφτή του. Τ' αποτέλεσμα όμως ήταν να παντρευτεί η μητερούλα σας από αίσθημα (κι αυτό επίσης θα μπορούσα να τ' αποδείξω με ακριβή στοιχεία) και να πάρει τον υπάλληλο του κτηματολογίου Μπουρντόβσκη όταν έκλεινε τα είκοσι χρόνια της. Έχω συγκεντρώσει μερικά αδιάσειστα στοιχεία που αποδειχνουν πως ο πατέρας σας, κύριε Μπουρντόβσκη, δεν είχε ιδέα από επιχειρήσεις, μα όταν πήρε δεκαπέντε χιλιάδες ρούβλια προίκα απ' τη μητερούλα σας, παράτησε την υπηρεσία του, ανακατεύτηκε με το εμπόριο, έπεσε θύμα απάτης, έχασε το κεφάλαιό του, δεν άντεξε στη συμφορά κι άρχισε απ' τη στεναχώρια του να πίνει, με αποτέλεσμα ν' αρρωστήσει και τέλος να πεθάνει πρόωρα: τον όγδοο χρόνο μετά το γάμο του με τη μητερούλα σας. Ύστερα απ' αυτό, η μητέρα σας—όπως μου το 'πε η ίδια— απόμεινε χωρίς πόρο ζωής και θα χανόταν δίχως τη συνεχή και μεγαλόψυχη βοήθεια του Παυλίστσεβ που της έδινε εξακόσα ρούβλια το χρόνο βοήθεια. Επίσης υπάρχουν αμέτρητες μαρτυρίες πως εσάς, όταν ήσασταν παιδί, ο Παυλίστσεβ σάς αγάπησε εξαιρετικά. Απ' τις μαρτυρίες αυτές κι απ' τα λόγια της μητερούλας σας βγαίνει το συμπέρασμα πως σας αγάπησε κυρίως γιατί στα παιδικά σας χρόνια μοιάζατε με βραδύγλωσσο, με ανάπηρο, με ένα αξιολύπητο, δυστυχισμένο παιδί (κι ο Παυλίστσεβ, όπως έχω συμπεράνει από ακριβείς αποδείξεις, έδειχνε σ' όλη του τη ζωή μιαν ιδιαίτερη, τρυφερή συμπάθεια στον κάθε κατατρεγμένο κι αδικημένο απ' τη φύση, ιδιαίτερα όταν επρόκειτο για παιδιά—γεγονός κατά τη γνώμη μου εξαιρετικά σημαντικό για την υπόθεσή μας). Τέλος μπορώ να καυχηθώ πως έκανα λεπτομερέστετες έρευνες σχετικά με το κυριότερο γεγονός—για το πώς έγινε δηλαδή και η εξαιρετική αδυναμία που σας είχε ο Παυλίστσεβ (με τη βοήθεια του οποίου πήγατε στο γυμνάσιο και σπουδάσατε κάτω από ειδική επίβλεψη) — πώς έγινε και υπέβαλε σιγά-σιγά την ιδέα στους συγγενείς του Παυλίστσεβ πως είστε γιος του και πως ο πατέρας σας δεν ήταν παρά ένας απατημένος σύζυγος. Το κυριότερο όμως είναι που η ιδέα αυτή ριζώθηκε κι έγινε γενική πεποίθηση μονάχα στα τελευταία χρόνια της ζωής του Παυλίστσεβ, όταν όλοι ανησυχήσανε για τη διαθήκη, κι όταν τ' αρχικά γεγονότα είχαν ξεχαστεί και δεν υπήρχε τρόπος να συγκεντρώσει κανείς πληροφορίες. Δεν αμφιβάλλω καθόλου πως η ιδέα αυτή έφτασε κι ως τα δικά σας αυτιά, κύριε Μπουρντόβσκη, και σας κυριάρχησε πλήρως. Η μητερούλα σας, με την οποία είχα την τιμή να γνωριστώ προσωπικώς, παρ' όλο που ήξερε όλες αυτές τις φήμες, δεν το 'χε μάθει ως τα τώρα (και γω επίσης της το 'κρυψα) ότι και σεις, ο γιος της, βρίσκεστε υπό την γοητεία αυτής της φήμης. Την πολυσέβαστη μητερούλα σας, κύριε Μπουρντόβσκη, τη βρήκα στο Πσκοβ· είναι άρρωστη και βρίσκεται σε μεγάλη ένδεια γιατί, από τότε που πέθανε ο Παυλίστσεβ, δεν έχει κανέναν να την βοηθήσει. Με δάκρυα ευγνωμοσύνης μού έκανε γνωστό πως αν ζει ακόμα, το χρωστάει σε σας και στη βοήθειά σας· περιμένει πολλά από σας στο μέλλον και πιστεύει στις μελλοντικές σας επιτυχίες...

— Αυτό επιτέλους καταντάει ανυπόφορο!—δήλωσε ξάφνου δυνατά κι ανυπόμονα ο ανιψιός του Λέμπεντεβ.—Προς τι όλο αυτό το μυθιστόρημα;

— Είναι σιχαμερό, βρομερό!—αναταράχτηκε ο Ιππόλυτος· ο Μπουρντόβσκη όμως δεν είπε τίποτα· ούτε που σάλεψε καθόλου.

— Προς τι; Γιατί; — απόρησε πονηρά ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, κι ετοιμάστηκε να χύσει όλο του το δηλητήριο στο συμπέρασμα που θα 'βγαζε:—Μα πρώτα-πρώτα, ο κύριος Μπουρντόβσκη μπορεί να 'ναι τώρα απόλυτα σίγουρος πως ο Παυλίστσεβ τον αγαπούσε από μεγαλοψυχία κι όχι σα γιο του. Ήταν απαραίτητο να μάθει έστω κι αυτό μονάχα το γεγονός ο κύριος Μπουρντόβσκη, που επιβεβαίωσε κι ενέκρινε πριν από λίγο τον κύριο Κέλερ, μετά την ανάγνωση του άρθρου. Αν εκφράζομαι έτσι, είναι γιατί σας θεωρώ τίμιο άνθρωπο, κύριε Μπουρντόβσκη. Δεύτερον, αποδειχνεται πως σ' όλη αυτή την υπόθεση δεν υπήρξε ούτε η παραμικρότερη απάτη, ούτε καν απ' την πλευρά του Τσεμπάροβ· αυτό το σημείο είναι σημαντικό, ακόμα και για μένα, γιατί πριν λίγη

ώρα ο πρίγκηψ είπε πάνω στην έξαψή του πως τάχα είμαι και γω της γνώμης ότι η άτυχη αυτή υπόθεση είναι κλοπή και απάτη. Απεναντίας όμως, όλοι ενεργήσανε καλή τη πίστει και, μόλο που ο Τσεμπάροβ μπορεί πραγματικά να 'ναι μεγάλος απατεώνας, σ' αυτή την υπόθεση όμως δεν έπαιξε παρά μονάχα ενα ρόλο στρεψόδικου κερδοσκόπου. Είχε την ελπίδα πως θα κέρδιζε μεγάλα ποσά σα δικηγόρος κι οι υπολογισμοί του ήταν όχι μονάχα λεπτοί και μαστορικοί μα και ακριβείς: βασιζόταν στην ευκολία με την οποία ο πρίγκιπας δίνει χρήματα και στα ευγενικά αισθήματα σεβασμού που τρέφει για το μακαρίτη τον Παυλίσσεβ· βασιζόταν τέλος (κι αυτό είναι το σπουδαιότερο) στις γνωστές υποτικές αντιλήψεις του πρίγκιπα σχετικά με τις υποχρεώσεις της τιμής και της συνείδησης. Όσο για τον κύριο Μπουρντόβσκη προσωπικά, θα μπορούσε να πει κανείς πως αυτός, χάρη σε ορισμένες πεποιθήσεις του, τόσο επηρεάστηκε απ' τον Τσεμπάροβ και την παρέα που τον περιστοιχίζε, που έβαλε μπροστά την υπόθεση μην αποβλέποντας σχεδόν καθόλου στα κέρδη, μα πιστεύοντας πως προσφέρει υπηρεσία στην αλήθεια, στην πρόοδο και στην ανθρωπότητα. Τώρα, μετά τα στοιχεία που σας έκανα γνωστά, δεν μπορεί ν' αμφιβάλλει κανείς πως ο κύριος Μπουρντόβσκη είναι άνθρωπος τίμιος παρ' όλα τα επιφαινόμενα κι ο πρίγκιπας θα μπορεί τώρα πια να του προτείνει με μεγαλύτερη προθυμία και τη φιλική του υποστήριξη και την ενεργό εκείνη βοήθεια, για την οποία έκανε λόγο πριν από λίγη ώρα μιλώντας για τα σχολεία και τον Παυλίσσεβ.

— Σταματείστε, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, σταματείστε!— φώναξε ο πρίγκιπας κατατρομαγμένος· ήταν όμως αργά πια.

— Εγώ το είπα, το είπα τρεις φορές, — φώναξε νευριασμένα ο Μπουρντόβσκη, — πως δεν τα θέλω τα χρήματα. Δε θα τα πάρω... γιατί δε θέλω... να!

Κι έκανε να φύγει τρέχοντας σχεδόν απ' τη βεράντα. Ο ανιψιός του Λέμπεντεβ όμως τον άρπαξε απ' το χέρι και κάτι του ψιθύρισε. Εκείνος γύρισε βιαστικά και βγάζοντας απ' την τσέπη του ένα μεγάλο ασφράγιστο φάκελο, τον πέταξε στο τραπεζάκι που βρισκόταν δίπλα στον πρίγκιπα.

— Να τα λεφτά! Δεν είχατε το δικαίωμα! Δεν είχατε! Λεφτά!

— Είναι τα διακόσα πενήντα ρούβλια που τολμήσατε να του στείλετε σαν ελεημοσύνη μέσω του Τσεμπάροβ,—εξήγησε ο Ντοκτορένκο.

— Το άρθρο λέει πενήντα!—φώναξε ο Κόλια.

— Είμαι ένοχος!—είπε ο πρίγκιπας πλησιάζοντας στο Μπουρντόβσκη. —Είμαι πολύ ένοχος απέναντί σας, Μπουρντόβσκη, δε σας τα 'στειλα όμως σαν ελεημοσύνη, πιστέψτε με. Και τώρα είμαι ένοχος... πριν λίγη ώρα σας πρόσβαλα. (Ο πρίγκιπας ήταν πολύ στεναχωρημένος, φαινόταν πολύ κουρασμέ νος κι εξαντλημένος και τα λόγια του ήταν ασύνδετα). Είπα για απάτη... δεν ήταν όμως για σας, έκανα λάθος. Είπα ότι εσείς... είστε σαν και μένα—άρρωστος. Εσείς όμως δεν είστε σαν και μένα... εσείς δίνετε μαθήματα, εσείς συντηρείτε τη μητέρα σας. Είπα πως διαπομπεύσατε τη μητέρα σας, εσείς όμως την αγαπάτε· το λέει η ίδια... δεν το 'ξερα... ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς δεν πρόφτασε να μου τα εξηγήσει όλα... είμαι ένοχος. Τόλμησα να σας προσφέρω δέκα χιλιάδες, είμαι όμως ένοχος, έπρεπε να κάνω την πρόταση αλλιώς, τώρα όμως... δεν μπορεί να γίνει γιατί με περιφρονείτε...

— Μα αυτό είναι τρελοκομείο!—έβαλε μια φωνή η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Και βέβαια τρελοκομείο!—δεν κρατήθηκε και πρόφερε απότομα η Αγλαΐα, τα λόγια της όμως δεν ακούστηκαν μέσα στη γενική φασαρία· όλοι τώρα πια μιλούσαν δυνατά, άλλοι συζητούσαν, άλλοι φιλονικούσαν, άλλοι γελάγανε. Η αγανάκτηση του Ιβάν Φιοντόροβιτς Επάντσιν έφτασε στο κατακόρυφο· περίμενε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι είχε ύφος ανθρώπου βαθύτατα πληγωμένου

στην αξιοπρέπειά του. Ο ανιψιός του Λέμπεντεβ θέλησε να πει το τελευταίο του λογάκι.

— Μάλιστα, πρίγκηψ, πρέπει να σας αποδώσουμε δικαιοσύνη, ξέρετε δα να επωφελειστείτε απ' αυτή την... αρρώστια σας (για να 'μαστε ευγενέστεροι στις εκφράσεις μας). Τα καταφέρατε και προτείνατε με τόση μαστοριά τη φιλία σας και τα χρήματά σας που τώρα πια ένας άνθρωπος αξιοπρεπής, είναι αδύνατο να τα δεχτεί. Αυτό, ή θα πρέπει να 'ναι υπερβολική αφέλεια ή υπερβολική καπατσουσύνη... εσείς μπορείτε να το ξέρετε καλύτερα από μένα.

— Επιτρέψτε μου, κύριοι,—φώναξε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς που 'χε ανοίξει στο μεταξύ το φάκελο με τα χρήματα,—εδώ δε βλέπω διακόσα πενήντα ρούβλια· είναι μονάχα εκατό. Το λέω, πρίγκηψ, για να μην προκύψει καμιά παρεξήγηση.

— Αφήστε, αφήστε,—κούνησε τα χέρια του ο πρίγκιπας στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς.

— Όχι, καθόλου αφήστε!—πιάστηκε αμέσως ο ανιψιός του Λέμπεντεβ απ' τη λέξη.—Μας προσβάλλει αυτό το «αφήστε» σας, πρίγκηψ. Εμείς δεν κρυβόμαστε, εμείς το δηλώνουμε ανοιχτά. Ναι, ο φάκελος έχει μονάχα εκατό ρούβλια κι όχι διακόσα πενήντα, μα δεν είναι τάχα το ίδιο...

— Ο-όχι, δεν είναι το ίδιο, — πρόφτασε κι είπε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς με ύφος αφελέστατης απορίας.

— Μη με διακόπτετε· δεν είμαστε και τόσο βλάκες όσο μας νομίζετε, κύριε δικηγόρε,—φώναξε με κακία και φούρκα ο ανιψιός του Λέμπεντεβ, — είναι αυτονόητο πως τα εκατό ρούβλια δεν είναι διακόσα πενήντα και δεν κάνει το ίδιο, το σπουδαίο όμως είναι η χειρονομία· εδώ το σπουδαίο είναι η πρόθεση· το ότι λείπουν εκατόν πενήντα ρούβλια, είναι μια λεπτομέρεια. Σημασία έχει πως ο Μπουρντόβσκη δε δέχεται την ελεημοσύνη σας, εκλα μπρότατε, πως σας πετάει την ελεημοσύνη σας στα μούτρα και μ' αυτή την έννοια, το ίδιο κάνει, τι εκατό, τι διακόσα πενήντα. Ο Μπουρντόβσκη αρνήθηκε να πάρει τις δέκα χιλιάδες, το είδατε· δε θα 'φερνε πίσω ούτε τα εκατό ρούβλια, αν ήταν ανέντιμος! Αυτά τα εκατόν πενήντα ρούβλια πήγανε για έξοδα του Τσεμπάροβ, όταν ταξίδεψε για να πάει να βρει τον πρίγκιπα· βέβαια έχετε κάθε δικαίωμα να γελάτε με την ατζαμοσύνη μας, με την άγνοιά μας να βγάλουμε πέρα μίαν υπόθεση· μα κι αυτό να μην ήταν, πάλι πασκίσατε με κάθε τρόπο να μας γελοιοποιήσετε· μην τολμήσετε όμως να πείτε πως είμαστε άτιμοι. Αυτά τα εκατόν πενήντα ρούβλια, ευγενέστατε κύριε, θα τα επιστρέψουμε όλοι μαζί στον πρίγκιπα· θα του τα δίνουμε έστω και ρούβλι-ρούβλι και θα τον ξοφλήσουμε με τόκο. Ο Μπουρντόβσκη είναι φτωχός, ο Μπουρντόβσκη δεν έχει εκατομμύρια κι ο Τσεμπάροβ, μετά το ταξίδι του, μας έφερε το λογαριασμό. Ελπίζαμε να κερδίσουμε... όποιος και να 'ταν στη θέση του, έτσι ακριβώς θα ενεργούσε.

— Τι εννοείτε όποιος και να 'ταν;— φώναξε ο πρίγκιπας Σ..

— Θα τρελαθώ εδώ μέσα!—φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Αυτό μου θυμίζει,—γέλασε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που από ώρα τώρα στεκόταν και παρατηρούσε,—μια πρόσφατη αγόρευση δικηγόρου που έκανε κρότο. Ο δικηγόρος αυτός, προβάλλοντας σα δικαιολογία το ότι ο πελάτης του ήταν φτωχός—κι είχε σκοτώσει έξι ανθρώπους την ίδια μέρα για να τους ληστέψει—κατέληξε ξάφνου περίπου ως εξής: είναι πολύ φυσικό, λέει, το ότι η ανέχεια του πελάτη μου τον έκανε να σκεφτεί και να κάνει αυτή την εξαπλή δολοφονία· μα και ποιος δε θα σκεφτόταν στη θέση του να κάνει το ίδιο; Κάτι τέτοιο είπε, μονάχα που ήταν πολύ διασκεδαστικότερο.

— Αρκετά!—είπε ξάφνου δυνατά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρέμοντας σχεδόν απ' την οργή της.—

Είναι καιρός να σταματήσουν αυτές οι ασυναρτησίες!...

Ήταν τρομερά νευριασμένη· με ύφος απειλητικό, έριξε προς τα πίσω το κεφάλι της και με μίαν υπεροπτική, φλογερή κι ανυπόμονη προκλητικότητα, κοίταξε ένα γύρω τη συντροφιά με μάτια που πετούσαν σπίθες, κι ήταν ζήτημα αν ξεχώριζε κείνη τη στιγμή τους εχθρούς απ' τους φίλους. Βρισκόταν στο σημείο εκείνο όπου ο θυμός που συγκρατούσε πολλήν ώρα ξέσπαγε επιτέλους τρομερός, σε μια στιγμή που το 'νιωθε σαν άμεση ανάγκη να ριχτεί στη μάχη τώρ' αμέσως, να τα βάλει το γρηγορότερο με κάποιον.

Όσοι ξέρανε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ένωσαν αμέσως πως της συνέβαινε κάτι ιδιαίτερο. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έλεγε την άλλη κιάλας μέρα στον πρίγκιπα Σ. πως «κάτι τέτοιο της συμβαίνει κάπου-κάπου, μα σε τέτοιο βαθμό όπως χτες, σπάνια της συμβαίνει· το πολύ μια φορά στα τρία χρόνια, ποτέ συχνότερα! Ποτέ πιο συχνά!»—πρόσπεσε με πολυσήμαντο ύφος.

— Φτάνει, Ιβάν Φιοντόροβιτς! Αφήστε με!—ξεφώνιζε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. — Τι μου δίνετε τώρα το μπράτσο σας; Δεν μπορούσατε τόσην ώρα να με πάρετε να φύγουμε; Είσαστε ο σύζυγος, ο αρχηγός της οικογενείας· έπρεπε να μ' είχατε τραβήξει την ανόητη από τ' αυτί και να με πάρετε από δω, αν δεν ήθελα να σας ακούσω και δεν έφευγα. Ας φροντίζατε τουλάχιστο για τις κόρες σας! Τώρα πια τον βρίσκουμε και μόνες μας το δρόμο. Αυτή η ντροπή θα μας είναι αρκετή για έναν ολάκερο χρόνο... Περιμένετε, θέλω ακόμα να ευχαριστήσω τον πρίγκιπα! ... Πρίγκηψ, σας ευχαριστώ για την περιποίηση! Και γω που στρογγυλοκάθισα ν' ακούσω τη νεολαία... Αυτό είναι προστυχιά, προστυχιά! Είναι χάος, βρομιά, ούτε στ' όνειρό σου δεν μπορείς να το δεις! Μα είναι δυνατό να υπάρχουν πολλοί σαν και δαύτους;... Σώπα, Αγλαΐα! Σώπα, Αλεξάνδρα! Δεν είναι δική σας δουλειά! Τι στριφογυρνάτε γύρω μου, Ευγένιε Παύλοβιτς; Με σκοτίσατε πια! Όστε λοιπόν, καλούλη μου, τους ζητάς και συγνώμη από πάνω,—συνέχιζε γυρίζοντας στον πρίγκιπα.— «Σας ζητώ συγνώμη, τους λες, που τόλμησα να σας προσφέρω μια περιουσία...» και συ, φανφαρονίσκε, τι κάθεσαι και γελάς;— τα 'βαλε ξάφνου με τον ανιψιό του Λέμπεντεβ, — «εμείς, βλέπεις, απαιτούμε και δεν επαιτούμε!» Λες και δεν το ξέρει πως αυτός ο ηλίθιος, αύριο κιάλας, θα πάει να τους βρει και θα τους παρακαλάει να δεχτούν τη φιλία του και τα κεφάλαιά του! Θα πας, έτσι δεν είναι; Θα πας, ναι ή όχι;

— Θα πάω,—πρόφερε με σιγανή και ήρεμη φωνή ο πρίγκιπας.

— Τ' ακούσατε! Μα σ' αυτό ίσα-ίσα υπολογίζεις,—γύρισε και πάλι στο Ντοκτορένκο.—τα λεφτά τώρα πια είναι το ίδιο σα να τα 'χεις στην τσέπη σου, γι' αυτό μας κάνεις τον καμπόσο, για να μας ρίξεις στάχτη στα μάτια... όχι, περιστεράκι μου, άντε να βρεις άλλα κορόιδα, εγώ σας βλέπω ως μέσα-μέσα... όλο το παιχνίδι σας το βλέπω!

— Λιζαβέτα Προκόφιεβνα!—ξεφώνισε ο πρίγκιπας.

— Ελάτε να φύγουμε από δω, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· είναι πολύ αργά, ελάτε, θα πάρουμε και τον πρίγκιπα μαζί μας,—πρόφερε όσο πιο ήρεμα και χαμογελαστά γινόταν ο πρίγκιπας Σ.. Οι δεσποινίδες στέκονταν παράμερα σχεδόν τρομαγμένες, ο στρατηγός είχε τρομοκρατηθεί· όλοι γενικά είχαν μείνει κατάπληκτοι. Μερικοί που στέκονταν μακρύτερα, χαμογελούσαν κρυφά και μιλάγανε ψιθυριστά μεταξύ τους. Ο Λέμπεντεβ φαινόταν να βρίσκεται στο ψηλότερο σκαλοπάτι του ενθουσιασμού.

— Τη βρομιά και το χάος μπορεί να τα βρεις παντού, κυρία μου,— πρόφερε ο ανιψιός του Λέμπεντεβ που ωστόσο τα 'χε χρειαστεί αρκετά.

— Όχι τέτοια όμως! Όχι τέτοια, πατερούλη, σαν τη δική σας, όχι τέτοια!—βρήκε την ευκαιρία να πει χαιρέκακα, σα να την είχε πιάσει υστερία η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Μα αφήστε με λοιπόν

επιτέλους, — φώναξε σ' αυτούς που πασκίζανε να την καθησυχάσουν. — Όχι, αφού και σεις ο ίδιος, Ευγένιε Παύλιτς, το είπατε τώρα μόλις πως ακόμα και στο δικαστήριο βρέθηκε ένας συνήγορος να πει πως δεν υπάρχει τίποτα φυσικότερο απ' το να ξεπαστρέψει κανείς έξι ανθρώπους μονομιάς γιατί είναι φτωχός— αν είναι έτσι τότε αρχίζω να πιστεύω πως έφτασε η συντέλεια του κόσμου. Αυτό πρώτη φορά τ' ακούω. Τώρα τα κατάλαβα όλα! Μα μήπως τάχα αυτός εκεί ο ψευδός (έδειξε το Μπουρντόβσκη που την κοίταζε και τα 'χε ολότελα χαμένα) θα διστάσει να σφάξει; Βάζω στοίχημα πως θα σφάξει· τα λεφτά σου, τις δέκα χιλιάδες, μπορεί και να μην τα πάρει, κι αυτό από καθαρή συνείδηση, τη νύχτα όμως μπορεί να 'ρθει, να σε σφάξει και να τα πάρει απ' την κασετίνα. Θα τα πάρει, κι αυτό πάλι από καθαρή συνείδηση! Αυτό δεν είναι ατιμία κατά την αντίληψή του! Αυτό είναι «ένα ξέσπασμα ευγενούς απελπισίας», αυτό είναι «άρνηση» κι ένας διάβολος ξέρει τι άλλο... Φτου! Όλα απ' την ανάποδη, όλα με το κεφάλι κάτω. Μια κοπέλα μεγαλώνει στο σπίτι και ξάφνου, τσουπ, μπαίνει στ' αμάξι: «μαμακούλα, τις προάλλες παντρεύτηκα τον δεινά, τον Κάρλιτς ή τον Ιβάνιτς, έχετε γεια!» Έτσι πρέπει να γίνεται κατά τη γνώμη σας; Είναι άξιο σεβασμού, είναι φυσικό; Αυτό είναι το γυναικείο ζήτημα; Αυτό εκεί το παλιόπαιδο (έδειξε τον Κόλια), κι αυτός ακόμα μου 'φερνε αντιρρήσεις και μου 'λεγε πως αυτό ίσα-ίσα είναι το «γυναικείο ζήτημα». Μα ας είναι ανόητη η μάνα, εσύ να της φερθείς σαν άνθρωπος!... Τι μας κουβαληθήκατε δω πέρα με ψηλά το κεφάλι; «Μη ζυγώσει κανείς· εμείς προχωρούμε». «Δώσ' μας όλα τα δικαιώματα· εσύ όμως μην τολμήσεις να βγάλεις άχνα μπροστά μας. Δώσ' μας όλη την εκτίμηση και το σεβασμό που υπάρχει στον κόσμο, κι αυτόν ακόμα που δεν υπάρχει, και μεις θα σου φερνόμαστε σα να 'σουν ο χειρότερος λακός!» Κόπτονται για την αλήθεια και για το δίκιο κι όμως στο άρθρο τους τον συκοφάντησαν σαν τους χειρότερους μπαμπέσηδες. «Απαιτούμε και δεν επαιτούμε, και ποτέ λέξη ευγνωμοσύνης δε θ' ακούσετε από μας, γιατί εσείς το κάνετε μόνο και μόνο για την ικανοποίηση της προσωπικής σας συνείδησης!» Τι σπουδαία ηθική: μα αν δε θα υπάρξει από μέρος σου καμιά ευγνωμοσύνη, θα μπορεί κι ο πρίγκιπας να σου απαντήσει πως δε νιώθει καμιά ευγνωμοσύνη απέναντι στον Παυλίτσεβ, γιατί ο Παυλίτσεβ έκανε το καλό για να ικανοποιήσει την προσωπική του συνείδηση. Κι όμως εσύ, αν σε κάτι υπολογίζεις, είναι αυτή ίσα-ίσα η ευγνωμοσύνη του απέναντι στον Παυλίτσεβ: γιατί βέβαια δεν πήρε από σένα χρήματα δανεικά, δε χρωστάει σε σένα· σε τι άλλο υπολόγιζες λοιπόν αν όχι στην ευγνωμοσύνη; Πώς λοιπόν την απαρνιέσαι συ ο ίδιος; Τρελοί! Παραδέχονται πως η κοινωνία είναι άγρια κι απάνθρωπη, επειδή ρίχνει τ' ανάθεμα σε μια κοπέλα που κάποιος την παρέσυρε. Μα αφού παραδέχονται πως η κοινωνία είναι απάνθρωπη θα πει ότι παραδέχονται πως η κοινωνία μπορεί να κάνει την κοπέλα να πονέσει. Κι αφού την κάνει να πονάει, πώς λοιπόν την ξεμπροστιάζεις με τις εφημερίδες σ' όλην αυτή την κοινωνία κι έχεις την απαίτηση να μην την πληγώσει αυτό; Τρελοί! Υπερφίαλοι! Δεν πιστεύουν στο Θεό, δεν πιστεύουν στο Χριστό! Μα εσάς σας έχει τόσο διαποτίσει η ματαιοδοξία και η οίηση που θα καταντήσετε στο τέλος ν' αλληλοφαγωθείτε, αυτό σας το προλέγω. Μα δεν είναι κομφούζιο λοιπόν αυτό, δεν είναι χάος, δεν είναι βρομιά; Κι ύστερα απ' όλα αυτά, έχεις και τούτο τον ξετσιπίωτο που θέλει να τους ζητήσει και συγνώμη από πάνω! Μα έχει κι άλλους πολλούς σαν και σας; Τι χασκογελάτε! Που ρεζιλεύτηκα μαζί σας; Μα ναι, ρεζιλεύτηκα, τώρα πια δε γίνεται τίποτα! Και σένα σου απαγορεύω να χασκογελάς, σαχλοκούδουνο! (τα 'βαλε ξάφνου με τον Ιππόλυτο): μόλις-μόλις ανασαίνει και διαφθείρει τους άλλους. Εσύ το διέφθειρες αυτό το παλιόπαιδο (ξανάδειξε και πάλι τον Κόλια)· όλη την ώρα, όλο για σένα μιλάει, του μαθαίνεις τον αθεϊσμό, δεν πιστεύεις στο Θεό,—ενώ εσένα θα μπορούσε να σου τις βρέχει κανείς στον πισινό, ευγενέστατε κύριε, και φτου σας όλοι σας! Λοιπόν, πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς, θα πας αύριο να τους δεις, θα πας; — ρώτησε και πάλι τον πρίγκιπα σχεδόν λαχανιάζοντας.

— Θα πάω.

— Δε θέλω ούτε να σε ξέρω ύστερ' απ' αυτό!— έκανε να στραφεί βιαστικά και να φύγει, μα ξάφνου ξαναγύρισε. — Και σ' αυτόν τον αθεϊστή; Θα πας και σ' αυτόν; — έδειξε τον Ιππόλυτο.—Μα τι με κοιτάς λοιπόν και χαμογελάς ειρωνικά;—φώναξε κάπως αφύσικα και όρμησε ξάφνου καταπάνω στον Ιππόλυτο μην μπορώντας ν' αντέξει το σαρκαστικό του χαμόγελο.

— Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! Λιζαβέτα Προκόφιεβνα! — ακούστηκε ταυτόχρονα απ' όλες τις μεριές.

— Maman, ντροπή!—φώναξε δυνατά η Αγγλαΐα.

— Μην ανησυχείτε, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα,—απάντησε ήρεμα ο Ιππόλυτος που η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον είχε σφιχτά, άγνωστο γιατί, απ' το χέρι και του το κράταγε δυνατά· στεκόταν μπροστά του και δεν έλεγε να ξεκολλήσει από πάνω του το μανιασμένο της βλέμμα —μην ανησυχείτε, η maman σας θα καταλάβει πως δεν μπορεί να τα βάλει μ' έναν ετοιμοθάνατο... είμαι έτοιμος να σας εξηγήσω γιατί γέλασα... θα χαρώ πολύ αν μου το επιτρέψετε...

Ξάφνου τον έπιασε ένας τρομερός βήχας κι ένα ολάκερο λεπτό δεν μπορούσε να σταματήσει.

— Για δεξ τον, πεθαίνει κι ακόμα ρητορεύει!—ξεφώνισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα αφήνοντας το χέρι του και κοιτώντας τον σχεδόν με φρίκη καθώς σκούπιζε το αίμα απ' τα χείλη του.—Μα τι τις θες τώρα τις κουβέντες! Εσύ πρέπει να πας να πλαγιάσεις...

— Έτσι θα κάνω, —απάντησε σιγά, βραχνά, σχεδόν ψιθυριστά ο Ιππόλυτος, —μόλις γυρίσω απόψε, θα πλαγιάσω αμέσως... σε δυο βδομάδες, όπως μου είναι γνωστό, θα πεθάνω... την περασμένη βδομάδα μου το 'πε ο ίδιος ο Μπ-ν... Αν το επιτρέπετε λοιπόν, θα 'θελα να σας πω δυο αποχαιρετιστήρια λόγια.

— Μα τι, τρελάθηκες λοιπόν; Ανοησίες! Πρέπει να κάνεις θεραπεία, τι τις θες τώρα τις κουβέντες! Πήγαινε, πήγαινε να πλαγιάσεις!...— φώναξε τρομαγμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Άμα πλαγιάσω, δεν πρόκειται πια να σηκωθώ ως το θάνατό μου —χαμογέλασε ο Ιππόλυτος. — Από χτες κιόλας το 'χα σκεφτεί να πλαγιάσω και να μη σηκωθώ ώσπου να πεθάνω, αποφάσισα όμως ν' αναβάλω ίσαμε μεθαύριο, όσο με κρατάνε ακόμα τα πόδια μου... για να 'ρθω μ' αυτούς εδώ σήμερα... μονάχα που κουράστηκα πάρα πολύ...

— Μα κάτσε, κάτσε, τι στέκεσαι! Να μια καρέκλα, — πετάχτηκε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και του 'δωσε μονάχη της μια καρέκλα.

— Σας ευχαριστώ, —συνέχισε σιγά ο Ιππόλυτος, —και σεις καθίστε απέναντι και θα κουβεντιάσουμε... το δίχως άλλο θα κουβεντιάσουμε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, τώρα πια επιμένω... — της ξαναχαμογέλασε... —Σκεφτείτε πως σήμερα είναι η τελευταία φορά που βρίσκομαι στο ύπαιθρο, ανάμεσα σε ανθρώπους, και σε δυο βδομάδες θα 'μαι σίγουρα μέσα στη γη. Όστε λοιπόν, θα 'ναι σα ν' αποχαιρετώ και τους ανθρώπους και τη φύση. Μόλο που δεν είμαι και πολύ συναισθηματικός, ωστόσο το φαντάζεστε τάχα; Είμαι πολύ χαρούμενος που όλ' αυτά έγιναν εδώ, στο Παυλόβσκ: όσο και να 'ναι, μπορείς να κοιτάξεις ένα δέντρο με πράσινα φύλλα.

— Μα είναι ώρα για κουβέντες τώρα; —τρόμαζε όλο και περισσότερο η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. — Εσύ τρέμεις απ' τον πυρετό. Πριν από λίγο φώναζες και τσίριζες και τώρα μόλις που ακούγεται, σαν ξεπνοϊσμένος είσαι!

— Τώρα θα ξεκουραστώ. Γιατί δε θέλετε να μου ικανοποιήσετε την τελευταία μου επιθυμία;... Και, ξέρετε, από καιρό τώρα ονειρευόμουν να γνωριστώ κατά κάποιον τρόπο μαζί σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· έχω ακούσει πολλά για σας... απ' τον Κόλια· είναι, ξέρετε, σχεδόν ο μόνος που δε μ' έχει παρατήσει... Είστε πρωτότυπη γυναίκα, εκκεντρική γυναίκα, το 'δα και μονάχος μου τώρα... ξέρετε αλήθεια πως σας αγαπούσα κιόλας λιγάκι;

— Θεέ μου, και γω, μα το ναι, παραλίγο να τον χτυπούσα.

— Σας κράτησε η Αγλαΐα Ιβάνοβνα· δεν πιστεύω να πέφτω έξω; Είναι κόρη σας, η Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Είναι τόσο όμορφη, που μόλις ήρθαμε δω το κατάλαβα αμέσως πως είναι αυτή, κι ας μην την είχα ξαναδεί ποτέ μου. Αφήστε με τουλάχιστο ν' ατενίσω μια καλλονή για τελευταία φορά στη ζωή μου, —χαμογέλασε κάπως στραβά κι αδέξια ο Ιππόλυτος. —Να, κι ο πρίγκιπας είναι δω κι ο σύζυγός σας κι όλη η συντροφιά. Γιατί δε θέλετε να ικανοποιήσετε την τελευταία μου επιθυμία;

— Μια καρέκλα! —φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, άρπαξε όμως μονάχη της μια κι έκατσε απέναντι στον Ιππόλυτο. —Κόλια, —τον διέταξε, —θα φύγεις μαζί του αμέσως να τον συνοδεύσεις κι αύριο εγώ το δίχως άλλο...

— Αν μου το επιτρέπετε, θα παρακαλούσα τον πρίγκιπα για ένα φλιτζάνι τσάι... Είμαι πολύ κουρασμένος. Ξέρετε κάτι, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; Αν δεν κάνω λάθος, θέλατε να πάρετε τον πρίγκιπα στη βίλα σας να πιείτε τσάι· γιατί λοιπόν να μη μείνετε δω; Θα περάσουμε μαζί την ώρα μας, κι ο πρίγκηψ σίγουρα θα μας προσφέρει τσάι. Να με συγχωρείτε που σα να διατάζω... Μα εγώ σας ξέρω, είσατε καλή, κι ο πρίγκηψ επίσης... όλοι μας είμαστε τόσο καλοί που καταντάει κωμικό...

Ο πρίγκιπας βιάστηκε να δώσει οδηγίες. Ο Λέμπεντεβ έφυγε τρέχοντας κι από πίσω του η Βέρα.

— Ας είναι λοιπόν, —αποφάσισε απότομα η στρατηγίνα, —μην πολυφωνάζεις όμως και μην παραφέρεσαι. Με συγκίνησες... Πρίγκηψ! Δε σου αξίζει να κάτσω σπίτι σου και να πιω τσάι, μα ας είναι, θα μείνω, μόλο που δε ζητάω συγγνώμη από κανέναν! Από κανέναν! Σαχλαμάρες! Εδώ που τα λέμε, αν σε μάλωσα, συγχώρεσέ με, αν θέλεις δηλαδή. Και φυσικά, όποιος θέλει μπορεί να πηγαίνει, —γύρισε ξάφνου μ' ασυνήθιστη οργή στον άντρα της και στις κόρες της, λες κι ήταν όλοι τρομερά ένοχοι απέναντί της. —Θα τα καταφέρω να φτάσω και μόνη μου σπίτι...

Όμως, δεν την αφήσανε να τελειώσει. Όλοι πλησίασαν και την τριγυρίσανε με προθυμία. Ο πρίγκιπας άρχισε αμέσως να τους παρακαλάει όλους να μείνουνε να πιούνε τσάι και ζητούσε συγγνώμη που ως τα τώρα δεν το 'χε σκεφτεί. Ακόμα κι ο στρατηγός Επάντσιν δείχτηκε τόσο ευγενικός, που μουρμούρισε κάτι καθησυχαστικό και ρώτησε ευγενικά τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα: «μήπως κάνει ψύχρα εδώ στη βεράντα;» Παραλίγο να ρώταγε και τον Ιππόλυτο αν είναι καιρός που σπουδάξει στο Πανεπιστήμιο, δεν τον ρώτησε όμως. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς κι ο πρίγκιπας Σ. γίνανε ξάφνου τρομερά ευγενικοί κι εύθυμοι, η Αδελαΐδα κι η Αλεξάνδρα, μόλο που εξακολουθούσαν ν' απορούν, φάνηκε να ευχαριστήθηκαν με την τροπή που πήραν τα πράγματα· με δυο λόγια, όλοι ήταν φανερά χαρούμενοι που πέρασε η κρίση της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. Μονάχα η Αγλαΐα ήταν σκυθρωπή κι έκατσε σιωπηλή λίγο παράμερα. Μείνανε κι όλοι οι άλλοι. Κανένας δεν ήθελε να φύγει, ούτε καν ο στρατηγός Ιβόλγκιν, παρ' όλο που κάτι του ψιθύρισε ο Λέμπεντεβ, καθώς πέρναγε από μπροστά του, κάτι που πιθανότατα δεν ήταν και τόσο ευχάριστο, γιατί ο στρατηγός αποτραβήχτηκε αμέσως σε κάποια γωνιά. Ο πρίγκιπας έκανε την πρόσκληση και στο Μπουρντόβοκη με την παρέα του, μην παραλείποντας κανέναν. Αυτοί μουρμούρισαν κάπως παγερά πως θα περιμένουν τον Ιππόλυτο κι αποσύρθηκαν αμέσως στην πιο μακρινή γωνιά της βεράντας, όπου και ξανάκατσαν όλοι στη σειρά. Όπως φαίνεται, ο Λέμπεντεβ είχε από ώρα έτοιμο το τσάι για τον εαυτό του, γιατί σερβιρίστηκε αμέσως. Το ρολόι χτύπησε δέκα.

X

Ο ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ έβρεξε τα χείλη του με το τσάι που του σέρβιρε η Βέρα Λέμπεντεβ, απίθωσε το φλιτζάνι στο τραπεζάκι και ξάφνου, λες και σάστισε, κοίταξε σχεδόν σα χαμένος γύρω του.

— Κοιτάζτε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, αυτά τα φλιτζάνια, —βιάστηκε να πει κάπως παράξενα. —Είναι φαρφουρένια φλι τζάνια και, καθώς φαίνεται, η πορσελάνη είναι υπέροχη· ο Λέ μπεντεβ τα 'χει πάντα μέσα στο μπουφέ του, πίσω απ' τα τζάμια, κλειδωμένα, ποτέ δε σερβίρει μ' αυτά... όπως γίνεται συνήθως, τα πήρε προίκα απ' τη γυναίκα του... Έτσι το 'χουνε συνήθιο αυτοί... και να που τώρα μας σέρβιρε σ' αυτά, προς τιμή σας φυσικά, τόσο πολύ χάρηκε...

Ήθελε να προστέσει και κάτι άλλο μα δε βρήκε τι να πει.

— Σάστισε ωστόσο! Το περίμενα! —είπε ξάφνου ψιθυριστά ο Ευγένιος Παύλοβιτς στ' αυτί του Μίσκιν. —Αυτό είναι επικίνδυνο, δε βρίσκετε; Ασφαλέστατο σημάδι πως τώρα πια θα κάνει από κακία κάτι τόσο πολύ εκκεντρικό, που ακόμα κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θα το βάλει στα πόδια.

Ο πρίγκιπας τον κοίταξε ερωτηματικά.

— Δεν τη φοβάστε την εκκεντρικότητα;—πρόσπεσε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. —Ούτε και γω τη φοβάμαι, απεναντίας την επιθυμώ. Εδώ που τα λέμε, τη θέλω μόνο και μόνο για να τιμωρηθεί η καλή μας Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και το δίχως άλλο σήμερα. Δε θα 'θελα να φύγω πριν το δω αυτό. Σα να μου φαίνεται πως έχετε πυρετό.

— Αργότερα, μη μ' ενοχλείτε. Ναι, είμαι αδιάθετος, —απάντησε αφηρημένα κι ανυπόμονα μάλιστα ο πρίγκιπας. Είχε ακούσει τ' όνομά του. Ο Ιππόλυτος μίλαγε γι' αυτόν.

— Δεν το πιστεύετε;—γέλαγε υστερικά ο Ιππόλυτος. —Το περίμενα· ο πρίγκιπας όμως θα το πιστέψει αμέσως και δε θ' απορήσει καθόλου.

— Ακούς, πρίγκηψ; —γύρισε και τον ρώτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. —Ακούς;

Όλοι γύρω γελούσαν. Ο Λέμπεντεβ προχώρησε πολυάσχολος και στριφογύριζε μπροστά στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Λέει πως αυτή εδώ η μαϊμού, ο νοικοκύρης σου... έκατσε και διόρθωσε το άρθρο εκείνου του κυρίου, κείνο που διαβάσαμε πριν από λίγο για σένα.

Ο πρίγκιπας κοίταξε απορημένος το Λέμπεντεβ.

— Τι σωπαίνεις λοιπόν; —χτύπησε το πόδι της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Γιατί όχι; —μουρμούρισε ο πρίγκιπας εξακολουθώντας να κοιτάζει το Λέμπεντεβ.—Τώρα πια το βλέπω πως το διόρθωσε.

— Είναι αλήθεια;—γύρισε γρήγορα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στο Λέμπεντεβ.

— Αληθέστατο, εξοχότατη!—απάντησε ο Λέμπεντεβ σταθερά κι αδίσταχτα, βάζοντας το χέρι του στην καρδιά.

— Το λέει, λες και το 'χει καμάρι χου!—λίγο ακόμα και θα πεταγόταν απ' την καρέκλα της η στρατηγίνα.

— Είμαι τιποτένιος, τιποτένιος!—τραύλιζε ο Λέμπεντεβ αρχίζοντας να χτυπάει το στήθος του και σύβοντας όλο και χαμηλότερα το κεφάλι του.

— Και τι να το κάνω εγώ που είσαι τιποτένιος! Νομίζει πως φτάνει να πει «είμαι τιποτένιος!» για να βγει λάδι. Και δε ντρέπεσαι, πρίγκηψ, να κάνεις παρέα με τέτοια υποκείμενα; Πάλι σου το ξαναλέω: Δε θα σου το συγχωρέσω ποτέ!

— Ο πρίγκιπας θα με συγχωρέσει!—πρόφερε σίγουρα και μισοκακόμοιρα ο Λέμπεντεβ.

— Μονάχα από ευγένεια,—άρχισε ξάφνου να λέει δυνατά και κουδουνιστά ο Κέλερ που 'χε πεταχτεί απ' τη θέση του κι ήρθε κοντά στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. —Μονάχα από ευγένεια, δεσποσύνη μου, και για να μην προδώσω έναν εκτεθειμένο φίλο μου, δεν έκανα πριν λίγη ώρα λόγο για τις διορθώσεις, παραβλέποντας ακόμα πως αυτός συνιστούσε να μας πετάξουν έξω με τις κλοτσιές, όπως ευαρεστηθήκατε ν' ακούσετε η ίδια. Προς αποκατάστασιν της αληθείας, ομολογώ ότι κατέφυγα πράγματι στα φώτα του έναντι έξι ρουβλίων, όχι όμως για να μου διορθώσει το ύφος—α, αυτό ποτέ!— μα για να μου υποδείξει τα γεγονότα, τα οποία μου ήταν ως επί το πλείστον άγνωστα, ενώ αυτός θα μπορούσε να μου δώσει εγκύρους πληροφορίες. Όσον αφορά τις γκέτες, όσον αφορά την όρεξη στο ίδρυμα του Ελβετού καθηγητή και τα πενήντα ρούβλια αντί για τα διακόσα πενήντα, με δυο λόγια, όλ' αυτά τα στοιχεία ανήκουν σ' αυτόν και μου τα 'δωσε έναντι έξι ρουβλίων, το ύφος όμως δεν άλλαξε.

— Θεωρώ υποχρέωσή μου να παρατηρήσω,—τον διέκοψε ο Λέμπεντεβ με πυρετική ανυπομονησία και σερνάμενη, θα 'λεγες φωνή, ενώ τριγύρω του όλο και φούντωναν τα γέλια,—πως διόρθωσα μονάχα το πρώτο μισό του άρθρου γιατί στη μέση διαφωνήσαμε και τσακωθήκαμε εξαιτίας μιας ιδέας και το δεύτερο μισό δεν το κοίταξα καθόλου. Έτσι, όσες αγραμματοσύνες υπάρχουν εκεί (και υπάρχουν σωρός) σας παρακαλώ να μην τις αποδώσετε σε μένα...

— Για δέστε τον για τι χολοσκάει!— φώναξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω,—γύρισε ο Ευγένιος Παύ λοβιτς στον Κέλερ,—πότε το διορθώσατε το άρθρο;

— Χτες το πρωί,—έκανε την αναφορά του ο Κέλερ,—είχαμε μια συνάντηση και υποσχεθήκαμε επί τω λόγω της τιμής μας να κρατήσουμε αμφότεροι το μυστικό.

— Την ώρα ακριβώς που σερνότανε μπροστά σου και σε βεβαίωνε για την αφοσίωσή του! Για κοίτα κει ανθρωπάρια. Δεν τον θέλω τον Πούσκιν σου, και να μην τολμήσει η κόρη σου να 'ρθει στο σπίτι μου.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ήταν έτοιμη να σηκωθεί, μα ξάφνου γύρισε νευριασμένη στον Ιππόλυτο που γέλαγε.

— Δε μου λες, καλέ μου, για να με κοροϊδέψεις μου 'πες να μείνω;

— Θεός φυλάξει,—χαμογέλασε λοξά ο Ιππόλυτος.—Πάνω απ' όλα όμως μου κάνει κατάπληξη η εκκεντρικότητά σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· τ' ομολογώ πως επίτηδες έκανα λόγο για το Λέμπεντεβ, ήξερα πόσο θα θυμώσετε, μονάχα εσείς, γιατί ο πρίγκιπας πραγματικά θα τον συγχωρέσει και σίγουρα του το συγχώρεσε κιόλας... μπορεί μάλιστα να βρήκε και τρόπο για να του ζητήσει

συγγνώμη, έτσι δεν είναι, πρίγκηψ, πέφτω έξω;

Η φωνή του κοβόταν, η παράξενη ταραχή του μεγάλωνε με την κάθε του λέξη.

— Λοιπόν,—πρόφερε θυμωμένα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα απορώντας με το ύφος του.—Λοιπόν;

— Για σας έχω ακούσει κιόλας πολλά παρόμοια... με μεγάλη μου χαρά... έμαθα να σας εκτιμώ εξαιρετικά,—συνέχισε ο Ιππόλυτος.

Μίλαγε μ' έναν τρόπο, λες και με τα λόγια που 'λεγε ήθελε να πει κάτι εντελώς διαφορετικό. Τα 'λεγε με κάποιαν απόχρωση ειρωνείας και ταυτόχρονα ταραζόταν δυσανάλογα, κοίταζε γύρω του καχύποπτα, μπερδευόταν και τα 'χανε με την κάθε του λέξη, έτσι που όλ' αυτά, μαζί με την αρρωστιάτικη όψη του και το παράξενα αστραφτερό και σάμπως αγριωπό βλέμμα του, έκαναν τους άλλους να τον προσέχουν άθελά τους.

— Απόρησα πολύ, (εδώ που τα λέμε ίσως επειδή δεν ξέρω καθόλου τον κόσμο—αυτό τ' ομολογώ) απόρησα που όχι μονάχα μείνατε η ίδια μαζί με την παρέα μας, που δεν ήτανε για σας καθόλου καθωσπρέπει, μα αφήσατε κι αυτές... τις δεσποινίδες ν' ακούσουν μια σκανδαλώδη υπόθεση, έστω κι αν τα 'χουν πια διαβάσει όλα στα μυθιστορήματα. Εξάλλου, δεν ξέρω... γιατί τα μπερδεύω, μα όπως και να 'ναι, ποιος άλλος εκτός από σας θα μπορούσε να μείνει... ύστερα απ' την παράκληση ενός παιδιού (μα ναι, παιδιού, τ' ομολογώ και πάλι) να περάσει μαζί του τη βραδιά και να... το συμπαθήσει και να ενδιαφερθεί για όλα και... με τη βεβαιότητα... πως αύριο θα ντρέπεται...(εδώ που τα λέμε, δέχομαι πως δεν εκφράζομαι καλά) εγώ όλ' αυτά τα βρίσκω άξια επαίνου και τα εκτιμώ βαθύτατα, παρ' όλο που απ' την έκφραση και μόνο της Αυτού Εξοχότητος του συζύγου σας, βλέπει κανείς καθαρά πόσο δυσάρεστα τα βρίσκει όλ' αυτά... χι χι!—γέλασε ολότελα μπερδεμένος και ξαφνικά τον έπιασε ένας τόσο δυνατός βήχας που δυο ολάκερα λεπτά δεν μπορούσε να συνεχίσει.

— Κοίτα τον πώς πνίγηκε!—πρόφερε ψυχρά κι απότομα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κοιτάζοντάς τον με αυστηρή περιέργεια. —Ε, καλό μου παιδί, φτάνει πια. Είναι καιρός!

— Επιτρέψτε μου ωστόσο και μένα, ευγενέστατε κύριε, να σας κάνω γνωστό,—άρχισε ξάφνου να λέει νευριασμένος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, που είχε χάσει πια όλη του την υπομονή,—πως η γυναίκα μου βρίσκεται εδώ, στο σπίτι του πρίγκιπος Λέοντος Νικολάγιεβιτς, που είναι κοινός μας φίλος και γείτονας, και πως εν πάση περιπτώσει, δεν είστε σεις ο αρμόδιος, νεαρέ μου, να κρίνετε τις πράξεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, ούτε έχετε κανένα δικαίωμα να λέτε δυνατά, μπροστά σε όλους τι έκφραση έχει το πρόσωπό μου. Μάλιστα. Κι αν έμεινε εδώ η γυναίκα μου,—συνέχισε ο στρατηγός νευριάζοντας όλο και περισσότερο με την κάθε του λέξη,—αυτό, κύριέ μου, έγινε μάλλον από έκπληξη κι από ευνόητη περιέργεια να δει μερικούς παράξενους σύγχρονους νεαρούς. Και γω ο ίδιος έμεινα, όπως σταματώ καμιά φορά στο δρόμο, όταν βλέπω κάτι που αξίζει να το κοιτάξεις σαν... σαν... σαν...

— Σαν κάτι σπάνιο,—τον βοήθησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

— Υπέροχα, σωστά,—χάρηκε η Αυτού Εξοχότης που τα 'χε μπερδέψει λιγάκι για να βρει την παρομοίωση,—αυτό ακριβώς ήθελα να πω: σαν κάτι σπάνιο. Εν πάση όμως περιπτώσει, αυτό που μου φαίνεται το καταπληκτικότερο και μάλιστα το θλιβερότερο απ' όλα—αν βεβαίως στέκει γραμματικώς μια τέτοια έκφραση—είναι το γεγονός ότι εσείς, νεαρέ μου, δεν καταφέρατε να καταλάβετε πως αν έμεινε τώρα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα μαζί σας, αυτό έγινε επειδή είστε άρρωστος—αν πράγματι είστε ετοιμοθάνατος—έμεινε, ούτως ειπείν, από συμπόνια, εξαιτίας των όσων είπατε, κύριέ μου,—και τα λόγια σας προκαλούσαν τον οίκτο—και δεν καταφέρατε ακόμα να

καταλάβετε πως σε καμιά περίπτωση, κανένας ρύπος δεν μπορεί να κηλιδώσει τ' όνομα, τις αρετές και τη σημασία της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας... Λιζαβέτα Προκόφιεβνα!—κατέληξε ο στρατηγός που είχε γίνει κατακόκκινος,—αν θέλεις να πηγαίνουμε, χαιρέτησε τον καλό μας πρίγκιπα και...

— Σας ευχαριστώ για το μάθημα, στρατηγέ,—τον διέκοψε σοβαρά κι αναπάντεχα ο Ιππόλυτος κοιτάζοντάς τον σκεπτικός.

— Πάμε πια, maman· δε θα ξεμπερδέψουμε καμιά φορά;— πρόφερε ανυπόμονα και θυμωμένα η Αγλαΐα και σηκώθηκε απ' την καρέκλα της.

— Δυο λεπτά ακόμα, καλέ μου Ιβάν Φιοντόροβιτς, αν επιτρέπεις,—γύρισε μ' αξιοπρέπεια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον άντρα της. —Μου φαίνεται πως ψήνεται στον πυρετό και παραμιλάει. —Είμαι σίγουρη, το βλέπω απ' τα μάτια του· δεν μπορούμε να τον αφήσουμε έτσι. Λέων Νικολάγιεβιτς! Θα μπορούσε να μείνει να κοιμηθεί εδώ απόψε για να μην τον κουβαλάνε τώρα στην Πετρούπολη; Cher prince, μήπως πλήξατε;—άγνωστο γιατί, γύρισε κι είτε στον πρίγκιπα Σ..— Έλα δω, Αλεξάνδρα, φτιάξε τα μαλλιά σου, καλή μου.

Της έφτιαξε τα μαλλιά που δεν είχαν καθόλου ανάγκη από φτιάξιμο και τη φίλησε· γι' αυτό μονάχα την είχε φωνάξει.

— Σας θεωρούσα εξελίξιμη γυναίκα,—ξανάρχισε να λέει ο Ιππόλυτος βγαίνοντας απ' τη συλλογή του.—Ναι! Να τι ήθελα να πω,—χάρηκε σα να το θυμήθηκε ξαφνικά.—Να, ο Μπουρντόβσκη θέλει ειλικρινά να υπερασπίσει τη μητέρα του, ψέματα; Και το αποτέλεσμα είναι αυτός ο ίδιος να τη διαπομπεύει. Ο πρίγκιπας θέλει να βοηθήσει το Μπουρντόβσκη, με αγνή καρδιά τού προτείνει τη φιλία του και τα χρήματά του και ίσως-ίσως να 'ναι ο μόνος απ' όλους εμάς που δεν τον σιχαίνεται, κι ωστόσο στέκονται ο ένας απέναντι στον άλλον σαν πραγματικοί εχθροί... χα-χα-χα! Εσείς όλοι σας τον μισείτε το Μπουρντόβσκη γιατί κατά τη γνώμη σας δε φέρνεται όμορφα, δε φέρνεται με λεπτότητα στη μητέρα του, έτσι δεν είναι; Έτσι; Έτσι; Έτσι; Γιατί βέβαια εσάς σας αρέσει τρομερά η ομορφιά και η λεπτότητα των τρόπων, γι' αυτούς και μόνο ενδιαφέρεστε, ψέματα; (Από καιρό τώρα το υποπτευόμουνα πως μονάχα οι τρόποι σας ενδιαφέρουν!) Ε, μάθετε λοιπόν πως ίσως να μην υπάρχει κανένας ανάμεσά σας που ν' αγαπάει τόσο πολύ τη μητέρα του σαν το Μπουρντόβσκη! Εσείς, πρίγκηψ, το ξέρω, στείλατε χρήματα κρυφά με το Γάνε τσκα στη μητέρα του Μπουρντόβσκη και, μα το ναι, κόβω το κεφάλι μου (χι-χι-χι! γέλασε υστερικά), κόβω το κεφάλι μου πως ο Μπουρντόβσκη θα σας κατηγορήσει τώρα πως ο τρόπος σας δεν ήταν καθόλου λεπτός και δε δείξατε τον πρεπούμενο σεβασμό στη μητέρα του, μα το Θεό, αυτό θα κάνει. Χα-χα-χα!

Και πάλι πνίγηκε και τον έπιασε βήχας.

— Λοιπόν, τέλειωσες; Τα 'πες όλα, τα 'πες όλα τώρα; Ε, άντε να κοιμηθείς, έχεις πυρετό,—τον έκοψε ανυπόμονα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που εξακολουθούσε όλη την ώρα να τον κοιτάζει ανήσυχη. — Αχ, Θεέ μου! Πάλι άρχισε!

— Αν δεν κάνω λάθος, γελάτε; Τι βλέπετε και γελάτε όλη την ώρα μαζί μου; Παρατήρησα πως όλη την ώρα γελάτε μαζί μου!—γύρισε ξάφνου, ανήσυχα και νευριασμένα ο Ιππόλυτος στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

Πραγματικά, ο Ευγένιος Παύλοβιτς γελούσε.

— Ήθελα μονάχα να σας ρωτήσω, κύριε... Ιππόλυτε... με συγχωρείτε, ξέχασα το επίθετό σας.

— Κύριος Τερέντιεβ, —είπε ο πρίγκιπας.

— Ναι, Τερέντιεβ. Σας ευχαριστώ, πρίγκηψ. Όταν ήρθε, μας συστήθηκε, μου διέφυγε όμως... Ήθελα να σας ρωτήσω, κύριε Τερέντιεβ, είναι αλήθεια αυτό που άκουσα, πως έχετε τη γνώμη ότι αρκεί να μιλήσετε ένα τέταρτο στο λαό απ' το παράθυρό σας κι ο λαός θα συμφωνήσει αμέσως σε όλα μαζί σας και θα σας ακολουθήσει;

— Δεν αποκλείεται καθόλου να το είπα... — απάντησε ο Ιππόλυτος σα να προσπαθούσε να θυμηθεί. — Και βέβαια το είπα! — πρόστεσε ξαφνικά, ξαναζωηρεύοντας και κοιτάζοντας επίμονα τον Ευγένιο Παύλοβιτς. — Και τι μ' αυτό;

— Τίποτε απολύτως. Ήθελα απλώς να συμπληρώσω τις πληροφορίες μου.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς σώπασε, ο Ιππόλυτος όμως εξακολουθούσε να τον κοιτάζει περιμένοντας ανυπόμονα.

— Λοιπόν, τελειώσες; — γύρισε κι είπε η Λιζαβέτα Προκό φιεβνα στον Ευγένιο Παύλοβιτς. — Πες ό,τι έχεις να πεις, πατε ρούλη, είναι ώρα του να πάει να κοιμηθεί. Ή μήπως δεν ξέρεις τι άλλο να πεις;

Ήταν τρομερά φουρκισμένη.

— Δεν έχω καμιά αντίρρηση να παραδεχτώ, — είπε χαμογελώντας ο Ευγένιος Παύλοβιτς, — πως όλα όσα άκουσα από τους φίλους σας, κύριε Τερέντιεβ, κι όλα όσα είπατε τώρα μόλις — και με τόσο αναμφισβήτητο ταλέντο — καταλήγουν κατά τη γνώμη μου στη θεωρία του θριάμβου του δικαίου πριν απ' όλα κι ενάντια σ' όλα, ακόμα και με τον αποκλεισμό όλων των άλλων και μάλιστα ίσως- ίσως πριν ακόμα εξεταστεί σε τι συνίσταται αυτό το δίκαιο. Μήπως κάνω λάθος;

— Και βέβαια κάνετε λάθος, και μάλιστα δε σας καταλαβαί νω... Παρακάτω;

Απ' τη γωνιά ακούστηκαν διαμαρτυρίες· ο ανιψιός του Λέμπεντεβ κάτι μουρμούρισε.

— Μα δεν υπάρχει τίποτα περίπου παρακάτω, — συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς. — ήθελα μονάχα να παρατηρήσω πως απ' αυτή τη θεωρία μπορεί να φτάσουμε αμέσως στο δίκαιο της βίας, στο δίκαιο δηλαδή της ατομικής γροθιάς και των προσωπικών επιθυμιών· άλλωστε εκεί έχουν καταλήξει πολλοί και διάφοροι. Ο Προυντόν λόγου χάρη, σταμάτησε στο δίκαιο της βίας. Στον εμφύλιο πόλεμο της Αμερικής, πολλοί απ' τους πιο προοδευτικούς λιμπεραλιστές πήραν το μέρος των ιδιοκτητών των φυτειών, θεωρώντας ότι οι νέγροι σα νέγροι, είναι κατώτεροι απ' τη λευκή φυλή και κατά συνέπεια το δίκαιο της βίας το 'χουν οι λευκοί...

— Λοιπόν;

— Δηλαδή, δεν αρνιέστε το δίκαιο της βίας;

— Παρακάτω;

— Είστε συνεπέστατοι· ήθελα μονάχα να παρατηρήσω πως απ' το δίκαιο της βίας ως το δίκαιο των τίγρεων και των κροκοδείλων, ακόμα κι ως τους Ντανίλοβ και τους Γκόρσκη, δεν υπάρχει και μεγάλη απόσταση.

— Δεν ξέρω. Παρακάτω;

Ο Ιππόλυτος είναι ζήτημα αν άκουγε τον Ευγένιο Παύλοβιτς· κι αν του 'λεγε κείνα τα λόγια και τα παρακάτω, αυτό φαίνεται πως το 'κανε πολύ περισσότερο από μια παλιά συνήθεια που

απόκτησε στις συζητήσεις του, παρά από προσοχή και περιέργεια.

— Μα τίποτα παρακάτω... αυτά είχα να πω.

— Όπως και να 'ναι, δε θυμώνω μαζί σας,—συμπέρανε εντελώς αναπάντεχα ο Ιππόλυτος και, σχεδόν ασυναίσθητα, του άπλωσε το χέρι χαμογελώντας.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς στην αρχή απόρησε, άγγιξε όμως με το σοβαρότερο ύφος το χέρι του Ιππόλυτου, σα να δεχόταν τη συγνώμη του.

— Δεν μπορώ να μην προσθέσω,—είπε με τον ίδιο τόνο του διφορούμενου σεβασμού,—ότι σας είμαι λίαν ευγνώμων για την προσοχή που μ' αυτήν μ' ακούσατε και μ' αφήσατε να τελειώσω, γιατί, όπως έχω πάμπολες φορές παρατηρήσει, ο Ρώσος λιμπεραλίστας δεν είναι ποτέ σε θέση να επιτρέψει στον οποιονδήποτε να 'χει μια προσωπική πεποίθηση και να μην απαντήσει στον αντίπαλό του με ύβρεις ή ακόμα και με κάτι χειρότερο.

— Σ' αυτό απάνω έχετε απόλυτο δίκιο,—παρατήρησε ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς και, δένοντας τα χέρια πίσω του, τράβηξε σαν άνθρωπος που έπληξε τρομερά και αποσύρθηκε στην έξοδο της βεράντας όπου μάλιστα χασμουρήθηκε απ' τη φούρκα του.

— Ε, φτάνει πια, πατερούλη, —δήλωσε ξάφνου η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Ευγένιο Παύλοβιτς. —Σας βαρέθηκα...

— Ώρα να πηγαίνουμε!—σηκώθηκε ξάφνου ανήσυχος και σχεδόν τρομαγμένος ο Ιππόλυτος, κοιτάζοντας σα χαμένος γύρω του. — Σας καθυστέρησα. Ήθελα να σας τα πω όλα... νόμιζα πως ήταν όλα... για τελευταία φορά... ήταν μια φαντασία...

Ήταν φανερό πως ζωήρευε κατά διαστήματα· συνερχόταν ξάφνου απ' το πραγματικό σχεδόν παραλήρημα κι αποκτούσε για μερικές στιγμές πλήρη συνείδηση, και τότε θυμόταν ξαφνικά κι έλεγε (τις περισσότερες φορές αποσπασματικά) κάτι που 'χε από καιρό ίσως σκεφτεί και μάθει απ' έξω, στις μακρόσυρτες και πληκτικές ώρες της αρρώστιας του, εκεί στο κρεβάτι, στη μοναξιά του, τις νύχτες της αγρύπνιας του.

— Αντίο σας, λοιπόν!—πρόφερε ξάφνου απότομα.—Νομίζε τε πως μου είναι εύκολο να σας πω αντίο; Χα-χα!—γέλασε πικραμένα ο ίδιος με την αδέξια ερώτησή του και ξαφνικά, σα ν' αγανάκτησε που δεν τα καταφέρνει συνεχώς να πει αυτό που θέλει, πρόφερε δυνατά κι ερεθισμένα:—Εξοχότατε! Έχω την τιμή να σας καλέσω στην κηδεία μου, αν φυσικά με κρίνετε άξιο αυτής της τιμής και... όλους σας, κύριοι, μετά το στρατηγό!

Άρχισε πάλι να γελάει· μα τώρα πια το γέλιο αυτό ήταν γέλιο τρελού. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον πλησίασε τρομαγμένη και τον άρπαξε απ' το χέρι. Αυτός την κοίταξε επίμονα, με το ίδιο γέλιο, που όμως δε συνεχιζόταν πια, μα σάμπως να σταμάτησε και να πάγωσε στο πρόσωπό του.

— Το ξέρετε τάχα πως ήρθα εδώ για να δω τα δέντρα; Να, αυτά... (έδειξε τα δέντρα του πάρκου), είναι γελοίο αυτό, ε; Υπάρχει τίποτα γελοίο σ' αυτό που είπα;—ρώτησε σοβαρά τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι έπεσε ξάφνου σε συλλογή· ύστερα από μια στιγμή, σήκωσε το κεφάλι του κι άρχισε να ψάχνει με τα μάτια γύρω-γύρω. Έψαχνε για τον Ευγένιο Παύλοβιτς που στεκότανε λίγο παρακάτω, δεξιά, στο ίδιο μέρος που ήταν και πριν, ο Ιππόλυτος όμως το 'χε ξεχάσει κι έψαχνε γύρω.—Α, δε φύγατε;—τον βρήκε επιτέλους.—Πριν από λίγο γελάγατε όλη την ώρα, που ήθελα να μιλήσω απ' το παράθυρο ένα τέταρτο... Ξέρετε κάτι όμως; Δεν είμαι δεκαοχτώ χρονώ: έμεινα τόσο χρονώ ξαπλωμένος σε κείνο το μαξιλάρι και κοίταζα τόσες ώρες από κείνο το παράθυρο και

σκέφτηκα τόσα πολλά... για όλους... που... Ένας νεκρός δεν έχει ηλικία, το ξέρετε. Απ' την περασμένη βδομάδα το 'χω σκεφτεί αυτό—τότε που ξύπνησα τη νύχτα... Και ξέρετε τι φοβάστε περισσότερο απ' όλα; Την ειλικρίνειά μας φοβάστε περισσότερο, παρ' όλο που μας περιφρονείτε! Κι αυτό επίσης, τότε το σκέφτηκα, κείνη τη νύχτα, στο κρεβάτι... Νομίζετε πως ήθελα να γελάσω μαζί σας πριν από λίγο όταν σας είπα να μείνετε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα; Όχι, δεν ήθελα να γελάσω μαζί σας, ήθελα μονάχα να σας παινέσω... Ο Κόλια λέει πως ο πρίγκηψ σάς ονόμασε παιδί... αυτό είναι καλό... Ναι, μα ήταν και κάτι άλλο που ήθελα να πω... —σκέπασε το πρόσωπό του με τα χέρια κι απόμεινε σκεπτικός. —Να τι ήθελα να πω: όταν φεύγατε πριν από λίγο, εγώ σκέφτηκα ξάφνου: να, αυτοί οι άνθρωποι δε θα υπάρχουν ποτέ πια, ποτέ πια! Και τα δέντρα το ίδιο—υπάρχει μονάχα αυτός ο τουβλόκτιστος τοίχος, ο κόκκινος, ο τοίχος της οικίας Μάγερ... απέναντι στο παράθυρό μου... ε, άντε να τους τα πεις όλ' αυτά... για δοκίμασε να τα πεις· να μια καλλονή... μα αφού είσαι νεκρός, συστήσου και πες πως είσαι νεκρός, πες πως ένας νεκρός «επιτρέπεται» όλα να τα λέει—... και πως η πριγκίπισσα Μαρία Αλεξέγιεβνα⁴ δε θα σε μαλώσει, χα-χα!... Δε γελάτε· —τους κοίταξε όλους γύρω του δύσπιστα. —Και, ξέρετε, κει που ήμουνα ξαπλωμένος στο κρεβάτι, μου περνούσαν ένα σωρό σκέψεις... ξέρετε, βεβαιώθηκα πως η φύση είναι πολύ είρων... Πριν από λίγο είπατε πως είμαι αθεϊστής, ξέρετε όμως πως αυτή η φύση... Τι έχετε πάλι και γελάτε; Είστε φοβερά σκληροί!— πρόφερε ξάφνου με θλιμμένη αγανάκτηση, κοιτάζοντάς τους όλους.—Δεν τον διέφθειρα τον Κόλια, —τέλειωσε μ' εντελώς αλλιώτικο τόνο, σοβαρά και με πεποίθηση, λες κι αυτό επίσης το 'χε θυμηθεί ξαφνικά.

— Κανέννας, κανέννας δε γελάει εδώ μαζί σου, ησύχασε! —βα σανιζότανε σχεδόν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Αύριο θα 'ρθει άλλος γιατρός· ο δικός σου έκανε λάθος· μα κάτσε λοιπόν, μόλις που στέκεις στα πόδια σου! Παραμιλάς... Αχ, τι να τον κάνουμε τώρα!—έλεγε η στρατηγίνα βάζοντάς τον να καθίσει στην πολυ θρόνα.

Ένα δάκρυ έλαμψε στο μάγουλό της.

Ο Ιππόλυτος έμεινε σχεδόν κατάπληκτος, σήκωσε το χέρι του, τ' άπλωσε δειλά κι άγγιξε κείνο το δάκρυ. Κάτι σαν παιδιάστικο χαμόγελο πέρασε απ' το πρόσωπό του.

— Εγώ... σας... —άρχισε να λέει χαρούμενα, δεν ξέρετε πόσο σας... μου μίλαγε πάντοτε με τόσο ενθουσιασμό για σας... να, αυτός, ο Κόλια... τον αγαπάω τον ενθουσιασμό του. Δεν τον διέφθειρα! Εγώ μονάχα αυτόν αφήνω... ήθελα όλους να τους αφήσω, όλους, —μα δεν είχα κανέναν, κανέναν, δικό μου δεν είχα... ήθελα να δράσω, είχα το δικαίωμα... ω, τι πολλά που λαχταρούσα! Τώρα δε θέλω τίποτα, δε θέλω να θέλω τίποτα, έδωσα το λόγο μου να μη θέλω τίποτα πια· ας ψάξουν, ας γυρέψουν και δίχως εμένα την αλήθεια! Ναι, η φύση μάς ειρωνεύεται! Για ποιο λόγο,—έκανε ξάφνου με θέρμη,—δημιουργεί τα καλύτερα πλάσματα μόνο και μόνο για να τα χλευάσει αργότερα; Μήπως τάχα δεν τα 'φερε έτσι τα πράγματα ώστε το μοναδικό πλάσμα που το αναγνώρισε σ' όλο τον κόσμο σαν τέλειο... μήπως δεν τα 'φερε έτσι τα πράγματα ώστε, αφού το 'δειξε το πλάσμα αυτό στους ανθρώπους, το 'βαλε ύστερα να πει εκείνο που εξαιτίας του χύθηκε τόσο αίμα, που αν χυνόταν όλο μονομιάς, οι άνθρωποι θα πνίγονταν σίγουρα όλοι τους; Ω, καλά που πεθαίνω! Μπορεί να 'λεγα και γω κανένα φρικτό ψέμα, εκεί θα με καταντούσε η φύση!... Εγώ δε διέφθειρα κανέναν... 'Ηθελα να ζήσω για την ευτυχία όλων των ανθρώπων, για την ανακάλυψη και τη διακήρυξη της αλήθειας... κοίταξα απ' το παράθυρο τον τοίχο του Μάγερ και σκεφτόμουνα πως θα 'φτανε ένα τέταρτο μονάχα να μιλήσω για να τους πείσω όλους, όλους... και να, μια φορά μονάχα στη ζωή μου συνάντησα εσάς... αν όχι όλους τους ανθρώπους! Και ποιο ήταν τ' αποτέλεσμα; Τίποτα! Τ' αποτέλεσμα είναι να με περιφρονείτε! Σημαίνει λοιπόν πως είμαι βλάκας, σημαίνει πως είμαι άχρηστος, σημαίνει πως ήρθε η ώρα μου να φύγω! Και δεν το κατάφερα ν' αφήσω πια την παραμικρότερη ανάμνηση! Μήτε φήμη μήτε ίχνος, μήτε ένα έργο—μήτε μια ιδέα δεν τα κατάφερα να διαδώσω!... Μη γελάτε μ' έναν ανόητο! Ξεχάστε με! Ξεχάστε τα όλα... σας παρακαλώ, ξεχάστε τα, μην είστε τόσο σκληροί! Το ξέρετε τάχα πως αν δεν έμπαινε στη μέση αυτή η φυματίωση, θ'

αυτοκτονούσα...

Φαίνεται πως ήθελε να πει πολλά ακόμα μα δεν τέλειωσε, έπεσε στην πολυθρόνα, σκέπασε το πρόσωπο με τα χέρια του κι έβαλε τα κλάματα σα μικρό παιδί.

— Λοιπόν, τι να τον κάνουμε τώρα!—ξεφώνισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, τον πλησίασε βιαστικά, άρπαξε το κεφάλι του και το 'σφιξε δυνατά πάνω στο στήθος της. Αυτός έκλαιγε με λυγμούς, σπασμωδικά.—Εχ, έλα, έλα, έλα! Έλα τώρα! Μα μην κλαις λοιπόν, έλα, φτάνει, είσαι καλό παιδί, ο Θεός θα σε συγχωρέσει γιατί ό,τι έκανες το 'κανες από άγνοια... έλα, φτάνει, γίνε άντρας... έλα, γιατί αργότερα θα ντρέπεσαι...

— Εκεί στο σπίτι μου,—έλεγε ο Ιππόλυτος πασκίζοντας να σηκώσει το κεφάλι του,—έχω έναν αδερφό και αδερφές, μικρά παιδιά, φτωχά, αθώα. —Ε κ ε ί ν η θα τα διαφθείρει! Εσείς—είστε αγία, εσείς... είστε κι η ίδια παιδί, σώστε τα! Πάρτε τα απ' αυτή την... Είναι... ντροπή... ω, βοηθείστε τα, βοηθείστε τα, ο Θεός θα σας το πληρώσει τριδίτυλο, για το Θεό, για τ' όνομα του Χριστού!

— Μα μιλείστε επιτέλους, Ιβάν Φιοντόροβιτς, τι να κάνουμε τώρα!—φώναξε νευριασμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Κάντε μου τη χάρη, αφήστε πια αυτή τη μεγαλόπρεπη σιωπή σας! Αν δεν πάρετε μιαν απόφαση, να ξέρετε πως θα μείνω να ξενυχτήσω εδώ. Αρκετά με τυραννήσατε με την αυταρχικότητά σας!

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ρωτούσε μ' ενθουσιασμό και οργή και απαιτούσε να της δοθεί αμέσως μια απάντηση. Σε παρόμοιες όμως περιπτώσεις, οι παρόντες, κι αν ακόμα είναι πολλοί, απαντάνε με τη σιωπή και την παθητική τους περιέργεια, μη θέλοντας ν' αναλάβουν καμιάν ευθύνη κι εκφράζοντας τις απόψεις τους πολύ αργότερα. Ανάμεσα στους παρόντες στη βεράντα του πρίγκιπα ήταν και μερικοί που δε θα 'χαν αντίρρηση να κάτσουν κι ως το πρωί χωρίς να προφέρουν λέξη, λόγου χάρη η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που καθόταν όλο το βράδυ παράμερα, σιωπηλή, παρακολουθώντας με μια ασυνήθιστη περιέργεια κι έχοντας ίσως τους λόγους της.

— Η γνώμη μου, καλή μου φίλη, είναι,—είπε ο στρατηγός,—πως του χρειάζεται, ούτως ειπείν, μια νοσοκόμα μάλλον παρά η δική μας ταραχή, κι ακόμα ένας μυαλωμένος και ψύχραιμος άνθρωπος που να τον ξενυχτήσει. Όπως και να 'ναι, θα πρέπει να ρωτήσουμε τον πρίγκιπα και να τον αφήσουμε να ησυχάσει. Κι αύριο, μπορούμε πάλι ν' αποσχοληθούμε μ' αυτόν.

— Η ώρα είναι δώδεκα, εμείς φεύγουμε. Θα 'ρθει μαζί μας, μαζί μας ή θα μείνει εδώ;—γύρισε νευριασμένος και θυμωμένος ο Ντοκτορένκο στον πρίγκιπα.

— Αν θέλετε, μπορείτε να μείνετε και σεις μαζί του,—απάντησε ο πρίγκιπας.—Έχουμε μέρος.

— Εξοχότατε,—πλησίασε αναπάντεχα κι ενθουσιασμένα το στρατηγό ο κύριος Κέλερ, —αν υπάρχει ανάγκη ενός ικανοποιητικού ανθρώπου για τη νύχτα, είμαι έτοιμος να θυσιάσω για το φίλο μου... είναι μεγάλη ψυχή! Από καιρό τώρα τον θεωρώ μεγάλο άνδρα, Εξοχότατε! Εγώ, βέβαια η μόρφωσή μου παρουσιάζει ελλείψεις, όταν όμως αυτός αρχίζει να επικρίνει, μαργαριτάρια, μαργαριτάρια κυλούν από το στόμα του, Εξοχότατε!

Ο στρατηγός τού γύρισε απελπισμένος την πλάτη.

— Θα χαρώ πολύ αν μείνει· και βέβαια είναι δύσκολο να φύγει με το τρένο,—απάντησε ο πρίγκιπας στις νευριασμένες ερωτήσεις της στρατηγίνας.

— Μα τι, σε πήρε ο ύπνος! Αν δε θέλεις, πατερούλη, θα τον πάρω σπίτι μου! Θεέ μου, μα κι αυτός

μόλις που κρατιέται στα πόδια του! Μα τι έχεις, άρρωστος είσαι;

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, μη βρίσκοντας πριν λίγες ώρες τον πρίγκιπα στην επιθανάτιο κλίνη του, και κρίνοντας απ' την όψη του, νόμισε πια πως ήταν εντελώς καλά, όμως η πρόσφατη κρίση του, οι δυσάρεστες αναμνήσεις που τη συνόδεψαν, η κούραση απ' όλο αυτό το βράδυ, το περιστατικό με το «γιο του Παυλίστσεβ», το περιστατικό με τον Ιππόλυτο—όλ' αυτά ταλαιπωρήσανε τόσο την αρρωστιάριχη υπερευαισθησία του πρίγκιπα, που 'χε φτάσει πραγματικά σε κατάσταση σχεδόν πυρετική. Εκτός απ' αυτό όμως, έβλεπε κανείς στα μάτια του και κάποιαν άλλη φροντίδα, ακόμα και φόβο, κοίταζε ανήσυχα τον Ιππόλυτο, λες και περίμενε πως θα τους ξεφούρνιζε και κάτι άλλο.

Ξάφνου ο Ιππόλυτος σηκώθηκε, τρομερά χλομός, και το παραμορφωμένο του πρόσωπο είχε ένα ύφος φοβερής ντροπής που έφτανε ως την απελπισία. Αυτό το 'βλεπες κυρίως στο βλέμμα που έριχνε με μίσος και τρόμο σ' όλους γύρω του, και στο χαμένο, στραβό χαμόγελο που σερόνταν στα τρεμάμενα χείλη του. Χαμήλωσε αμέσως τα μάτια και σούρνοντας τα πόδια του, τρικλίζοντας κι εξακολουθώντας να χαμογελάει, τράβηξε κατά τη μεριά του Μπουρντόβσκη και του Ντοκτορένκο που στέκονταν στην έξοδο της βεράντας· έφευγε μαζί τους.

— Ε, λοιπόν, αυτό φοβόμουν!—ξεφώνισε ο πρίγκιπας. — Έτσι θα γινόταν!

Ο Ιππόλυτος γύρισε αμέσως λυσιώνοντας απ' το κακό του κι είχες την εντύπωση πως κάθε χαρακτηριστικό του προσώπου του τρεμοσάλευε και μιλούσε.

— Α, αυτό φοβόσασταν, ε; Έτσι θα γινόταν, ε; Μάθετε λοιπόν πως αν υπάρχει εδώ κάποιος που μισώ,—ούρλιαξε με βραχνή και τσιριχτή φωνή και τα σάλια του πετάχτηκαν απ' το στόμα, —(και γω σας μισώ όλους, όλους!) εσάς όμως την ιησουίτικη, τη μελιστάλακτη ψυχούλα, εσάς τον ηλίθιο, τον εκα τομμυριούχο ευεργέτη, εσάς σας μισώ περισσότερο απ' όλο τον κόσμο! Από πολύ καιρό σας κατάλαβα τι είστε και σας μίσησα απ' την πρώτη φορά που μουμίλησαν για σας, σας μίσησα μ' όλο το μίσος της ψυχής μου... Εσείς μου τα σκαρώσατε έτσι! Εσείς με κάνατε και μ' έπιασε αυτή η κρίση της μικροψυχίας! Εσείς με καταντήσατε, εμένα τον ετοιμοθάνατο, να ντρέπομαι, εσείς, εσείς, εσείς φταίτε για την πρόστυχη μικροψυχία μου! Θα σας σκότωνα, αν δεν ήταν να πεθάνω! Δεν τις θέλω τις ευεργεσίες σας, δε θα δεχτώ να μ' ελεήσει κανείς — τ' ακούτε; — από κανέναν δε θα δεχτώ τίποτα απολύτως! Είχα πυρετό και παραμιλούσα, μην τολμήσετε να πείτε πως θριαμβεύσατε!... Σας καταριέμαι όλους σας μια για πάντα.

Κοντανάσαινε τόσο που δεν μπορούσε να προχωρήσει.

— Ντράπηκε τα δάκρυά του!— ψιθύρισε ο Λέμπεντεβ στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—«Έτσι θα γινόταν!» Μπράβο, πρίγκηψ! Ως τα κατάβαθά του τον διάβασε...

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όμως μήτε που καταδέχτηκε να τον κοιτάξει. Στεκόταν περήφανη και στητή, με το κεφάλι ψηλά, και με περιφρονητική περιέργεια εξέταζε «αυτά τα υποκείμενα». Όταν ο Ιππόλυτος τέλειωσε, ο στρατηγός έκανε ν' ανασηκώσει τους ώμους του· αυτή τον κοίταξε θυμωμένα απ' την κορφή ως τα νύχια, λες και του ζητούσε εξηγήσεις για την κίνηση αυτή κι αμέσως γύρισε στον πρίγκιπα:

— Σας ευχαριστώ, πρίγκηψ, εκκεντρικέ φίλε του σπιτιού μας, για την ευχάριστη βραδιά που μας προσφέρατε. Βάζω στοίχημα πως είστε πολύ χαρούμενος τώρα που τα καταφέρατε να μπλέξετε και μας στις χαζομάρες σας... Αρκετά, καλέ μας φίλε, σας ευχαριστώ που μας δώσατε επιτέλους την ευκαιρία να δούμε τι ακριβώς είστε!...

Άρχισε να φτιάχνει αγανακτισμένη τη μαντίλια της περιμένοντας να φύγουν «εκείνοι κει».

«Εκείνους κει» ήρθε να τους πάρει ένα αγοραίο αμάξι· εδώ κι ένα τέταρτο ο Ντοκτορένκο είχε πει στο Λέμπεντεβ να στείλει το γιο του, το μαθητή του γυμνασίου, να το φωνάξει. Ο στρατηγός είπε κι αυτός το λογάκι του, αμέσως ύστερα απ' τη σύζυγό του.

— Πράγματι, πρίγκηψ, ομολογώ πως δεν το περίμενα... ύστερα απ' όλες... ύστερα απ' όλες τις φιλικές μας σχέσεις... και, επιτέλους, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα...

— Μα πώς είναι δυνατόν, πώς είναι δυνατόν, να τα λέτε αυτά! — ξεφώνισε η Αδελαΐδα πλησιάζοντας βιαστική τον πρίγκιπα και δίνοντάς του το χέρι.

Ο πρίγκιπας της χαμογέλασε αφηρημένα. Ξάφνου, ένας ζεστός, γρήγορος ψίθυρος λες και του 'καψε τ' αυτί.

— Αν δεν τους παρατήσετε τώρ' αμέσως αυτούς τους σιχαμένους, τότε εγώ, σ' όλη μου τη ζωή, σ' όλη μου τη ζωή, εσάς και μονάχα εσάς θα μισώ,—ψιθύρισε η Αγγλαΐα.

Φαινόταν να βρίσκεται σε μεγάλη παραφορά, του γύρισε όμως την πλάτη πριν προλάβει ο πρίγκιπας να την κοιτάξει. Άλλωστε δεν είχε πια να παρατήσει κανέναν: Οι φίλοι του άρρωστου Ιππόλυτου είχαν προλάβει στο μεταξύ να τον βάλουν όπως-όπως να κάτσει στ' αμάξι και να φύγουν αμέσως.

— Δε μου λέτε, Ιβάν Φιοντόροβιτς, θα κρατήσουν πολύ ακόμα όλα αυτά; Τι γνώμη έχετε; Θα με βασανίζουν πολλήν ώρα ακόμα αυτά τα παλιόπαιδα;

— Μα εγώ, φίλη μου... εγώ, εννοείται, είμαι έτοιμος και... ο πρίγκηψ.

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έδωσε ωστόσο το χέρι του στον πρίγκιπα, δεν πρόφτασε όμως να το σφίξει κι έτρεξε ξοπίσω απ' τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που κατέβαινε με θόρυβο οργισμένη απ' τη βεράντα. Η Αδελαΐδα, ο μνηστήρας της και η Αλεξάνδρα χαιρέτησαν ανοικτόκαρδα και φιλικά τον πρίγκιπα. Το ίδιο κι ο Ευγένιος Παύλοβιτς, που μόνο αυτός ήταν εύθυμος.

— Όπως το 'λεγα έγινε! Λυπάμαι μονάχα που κακοπάθατε και σεις,—ψιθύρισε με το πιο γλυκερό του χαμόγελο.

Η Αγγλαΐα έφυγε χωρίς να χαιρετήσει τον πρίγκιπα.

Ωστόσο, δεν είχαν τελειώσει ακόμα οι περιπέτειες εκείνης της βραδιάς: της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας της ήταν γραφτό να υποστεί μιαν ακόμα αναπάντεχη συνάντηση.

Δεν είχε προφτάσει να κατέβει απ' τη βεράντα στο δρόμο (που έκανε το γύρο του πάρκου), όταν ξαφνικά μια πολυτελέστατη καρότσα με δυο άσπρα άλογα πέρασε τρέχοντας μπροστά απ' τη βίλα του πρίγκιπα. Μέσα στην καρότσα κάθονταν δυο θεσπέσιες κυρίες. Μα δέκα βήματα πιο πέρα, η καρότσα σταμάτησε ξαφνικά, και η μια απ' τις δυο κυρίες γύρισε απότομα, λες κι είχε διακρίνει ξαφνικά κάποιον γνωστό της που γύρευε.

— Ευγένιε Παύλιτς! Εσύ είσαι;—ακούστηκε ξάφνου μια ηχηρή, υπέροχη φωνή, που έκανε τον πρίγκιπα ν' ανατριχιάσει κι ίσως-ίσως και μερικούς άλλους.—Να 'ξερες πόσο χαιρόμαι που σε βρήκα επιτέλους! Έστειλα άνθρωπο στην πόλη να σε βρει. Δυο! Όλη μέρα σε γυρεύουν!

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς στεκόταν στα σκαλοπάτια της βεράντας σα να τον είχε χτυπήσει αστροπελέκι. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στάθηκε και κείνη ασάλευτη, μα όχι με φρίκη και κατάπληξη σαν τον

Ευγένιο Παύλοβιτς· κοίταξε την κυρία στ' αμάξι με την ίδια ψυχρή περιφρόνηση όπως κοίταξε εδώ και πέντε λεπτά τα «υποκείμενα» κι αμέσως έστριψε το επίμονο βλέμμα της στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Έχω νέα!—συνέχιζε η ηχηρή φωνή. —Για τα γραμμάτια του Κούπφερ μη φοβάσαι· ο Ραγκόζιν τα εξαγόρασε με τριάντα χιλιάδες, εγώ τον έπεισα. Μπορείς να μένεις ήσυχος, τουλάχιστον στον τρεις μήνες ακόμα· όσο για τον Μπίσκουπ κι όλη του τη φάρα, θα τα κανονίσουμε, να 'σαι σίγουρος, γνωστοί είμαστε! Όστε λοιπόν, όλα εντάξει. Γεια χαρά. Αύριο τα λέμε.

Η καρότσα ξεκίνησε και σε λίγο έγινε άφαντη.

— Κάποια τρελή θα 'ναι!—φώναξε επιτέλους ο Ευγένιος Παύλοβιτς κοκκινίζοντας από αγανάκτηση και κοιτάζοντας σα χαμένος γύρω του.— Δεν έχω ιδέα τι μου 'λεγε! Τι γραμμάτια είναι αυτά; Ποια είναι αυτή;

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα εξακολούθησε να τον κοιτάζει κάνα δυο δευτερόλεπτα ακόμα. Τέλος γύρισε απότομα και τράβηξε κατά τη βίλα της κι όλοι οι άλλοι την ακολούθησαν. Τότερα απ' ένα λεπτό ακριβώς, ο Ευγένιος Παύλοβιτς ξαναγύρισε στη βεράντα του πρίγκιπα· ήταν τρομερά ταραγμένος.

— Πρίγκιψ, πέστε μου την αλήθεια. Ξέρετε τι σημαίνει αυτό;

— Δεν ξέρω, τίποτα,—απάντησε ο πρίγκιπας που βρισκόταν κι αυτός σε μεγάλη και νοσηρή υπερένταση.

— Τίποτα;

— Τίποτα.

— Και γω δεν ξέρω, —γέλασε ξάφνου ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

— Μα το Θεό, δεν είχα ποτέ καμιά σχέση μ' αυτά τα γραμμάτια, σας δίνω το λόγο μου με πιστεύετε; Μα τι έχετε; Σας ήρθε λιποθυμία;

— Ω, όχι, όχι, σας βεβαιώ, δεν είναι τίποτα...

XI

ΜΟΝΑΧΑ ΤΗΝ τρίτη μέρα εξευμενίστηκαν οι Επάντιν. Ο πρίγκιπας, μόλο που έβρισκε (όπως συνήθως) πως είναι ένοχος σε πολλά κι ώρα την ώρα περιμένε ειλικρινά την τιμωρία του, είχε ωστόσο στην αρχή τη βεβαιότητα πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν μπορούσε να του 'χει θυμώσει στα σοβαρά μα θα 'χε θυμώσει μάλλον με τον ίδιο τον εαυτό της. Έτσι, βλέποντας τις μέρες να περνάνε και την έχθρα της να εξακολουθεί, βρέθηκε την τρίτη μέρα στο πιο θλιβερό αδιέξοδο. Συντελέσανε σ' αυτό κι άλλα περιστατικά, ιδιαίτερα μάλιστα ένα. Όλες αυτές τις τρεις μέρες η ταραχή του όλο και μεγάλωνε μέσα στην καχυποψία του (κι ο πρίγκιπας είχε αρχίσει εδώ και λίγο καιρό να κατηγορεί τον εαυτό του για δυο ακρότητες: για την ασυνήθιστη «παράλογη και φορτική» ευπιστία του και ταυτόχρονα για τη «σκοτεινή και πρόστυχη» δυσπιστία του). Με δυο λόγια, κατά το βράδυ της τρίτης μέρας, το επεισόδιο με την εκκεντρική κυρία που μίλησε απ' την καρότσα της στον Ευγένιο Παύλοβιτς, πήρε στη σκέψη του τρομακτικές κι αινιγματικές διαστάσεις. Η ουσία του αινίγματος, εκτός απ' τις άλλες πλευρές του περιστατικού, βρισκόταν για τον πρίγκιπα στην οδυνηρή ερώτηση: να φταίει τάχα αυτός προσωπικά και γι' αυτό το «τερατούργημα» ή μήπως... δεν έλεγε όμως και ποιος άλλος θα μπορούσε να φταίει. Όσο για τα γράμματα Ν.Φ.Μ είχε την εντύπωση πως δεν ήταν άλλο από μια αθώα αταξία, μια εντελώς παιδιάστικη μάλιστα αταξία, έτσι που ήταν ντροπή να κάθεται να τα σκέφτεται όλ' αυτά κι από μια άποψη μάλιστα καταντούσε ατιμία.

Εξάλλου, την άλλη μέρα κιόλας, μετά την απεριγραπτη εκείνη «βραδιά» που για τα θλιβερά της επεισόδια αυτός ήταν η κύρια «αιτία», είχε την ευχαρίστηση το πρωί να δεχτεί στη βίλα του τον πρίγκιπα Σ. με την Αδελαΐδα· ήρθαν «κ υ ρ ί ω ς για να δουν πώς πάει η υγεία του», περάσανε γιατί τους έφερε από κει ο δρόμος καθώς κάνανε περίπατο. Η Αδελαΐδα είχε προσέξει πριν λίγο στο πάρκο ένα δέντρο, ένα υπέροχο γέρικο δέντρο με κρεμαστά, μακριά και ροζιάρικα κλαδιά, γεμάτα μικρά πράσινα φύλλα, με μια κουφάλα και μια σχισματιά· θέλησε το δίχως άλλο να το ζωγραφίσει! Κι έτσι τη μισή ώρα της επίσκεψής της δε μίλησε σχεδόν για τίποτ' άλλο παρά μονάχα γι' αυτό το δέντρο. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν ευγενικός και ευπροσήγορος όπως πάντα, ρώταγε τον πρίγκιπά μας για τα παλιά, θυμόταν πώς είχαν πρωτογνωριστεί, έτσι που για τα χτεσινά δεν έγινε σχεδόν καθόλου λόγος. Τέλος η Αδελαΐδα δεν κρατήθηκε κι ομολόγησε μ' ένα χαμόγελο πως είχαν περάσει ινκόγκνιτο· δεν πρόσθεσε ωστόσο τίποτα άλλο, αν κι απ' αυτό το ινκόγκνιτο, θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει πως οι γονείς της, δηλαδή κυρίως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, εξακολουθούσαν να 'ναι θυμωμένοι με τον πρίγκιπα. Όμως, η Αδελαΐδα κι ο πρίγκιπας Σ. όλη την ώρα της επίσκεψής τους δεν είπαν λέξη ούτε για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ούτε για την Αγγαΐα, ούτε και για τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Φεύγοντας για να συνεχίσουν τον περίπατό τους, δεν καλέσανε μαζί τους τον πρίγκιπα. Όσο για να τον προσκαλέσουν σπίτι τους, ούτε λέξη· σχετικά μ' αυτό μάλιστα, της ξέφυγε της Αδελαΐδας κι είπε κάτι πολύ χαρακτηριστικό: μιλώντας για μιαν ακουαρέλα της θέλησε ξάφνου να τη δείξει στον πρίγκιπα. «Πώς να γίνει αυτό το γρηγορότερο; Σταθείτε! Θα σας τη στείλω ή με τον Κόλια σήμερα, αν περάσει, ή θα την πάρω μαζί μου αύριο και θα σας τη φέρω σα βγούμε με τον πρίγκιπα περίπατο», βρήκε επιτέλους τη λύση και χάρηκε που τα 'χε καταφέρει να τακτοποιήσει τόσο βολικά για όλους το ζήτημα.

Τέλος, όταν πια σηκώθηκαν να φύγουν, ο πρίγκιπας Σ. είπε σα να το θυμήθηκε ξάφνου κείνη τη στιγμή:

Αχ, ναι,—ρώτησε,—μήπως ξέρετε σεις τουλάχιστον, καλέ μου Λέων Νικολάγιεβιτς, ποια ήταν αυτή η κυρία που μίλησε χτες στον Ευγένιο Παύλοβιτς απ' την καρότσα της;

—Ήταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα,—είπε ο πρίγκιπας· —δεν το μάθατε ακόμα; Η άλλη κυρία που καθόταν μαζί της δεν ξέρω ποια ήταν.

— Ξέρω, έχω ακουστά γι' αυτήν!—βιάστηκε να πει ο πρίγκιπας Σ.—Τι σήμαιναν όμως αυτές οι φωνές; Ομολογώ πως είναι για μένα ένα μεγάλο αίνιγμα... για μένα και για τους άλλους.

Ο πρίγκιπας Σ. μίλαγε εξαιρετικά και φανερά κατάπληκτος.

— Μίλησε για κάποια γραμμάτια του Ευγένιου Παύλοβιτς, —απάντησε πολύ απλά ο πρίγκιπας,— που πέρασαν από κάποιον τοκογλύφο στα χέρια του Ραγκόζιν, ύστερ' από δική της παράκληση. Είπε ακόμα πως ο Ραγκόζιν θα δώσει παράταση στον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Τ' άκουσα, τ' άκουσα, αγαπητέ μου πρίγκηψ, μα αυτό είναι αδύνατο! Είναι αδύνατο να υπογράψει ο Ευγένιος Παύλοβιτς γραμμάτια! Έχοντας μια τέτοια περιουσία... Είναι αλήθεια πως του έτυχε κι άλλοτε—γιατί είναι επιπόλαιος—και μάλιστα εγώ τον ξελάσπωσα... Μα με μια τέτοια περιουσία να δώσει γραμμάτια σε τοκογλύφο και ν' ανησυχεί για την εξόφλησή τους—αυτό είναι αδύνατο. Και δεν μπορεί να μιλάνε με το συ και να 'χουν τόσο φιλικές σχέσεις με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα —εδώ είναι το μεγαλύτερο αίνιγμα. Εκείνος κάνει όρκο πως δεν καταλαβαίνει τίποτα και γω τον πιστεύω απολύτως. Όμως, αυτό που 'θελα να σας ρωτήσω, αγαπητέ μου πρίγκηψ, είναι μήπως ξέρετε τίποτα. Δηλαδή, μήπως έφτασε τυχαίως καμιά φήμη στ' αυτιά σας.

— Όχι, δεν ξέρω τίποτα και σας βεβαιώ πως δεν πήρα καθόλου μέρος σ' όλ' αυτά.

— Αχ, μα πώς γίνατε έτσι, πρίγκηψ; Μα την αλήθεια, δε σας αναγνωρίζω σήμερα. Ήταν ποτέ δυνατό να υποθέσω πως πήρατε μέρος σε μια τέτοια υπόθεση; Α, το βλέπω πως είστε συγχυσμένος σήμερα.

Τον αγκάλιασε και τον φίλησε.

— Δηλαδή τι εννοείτε λέγοντας μια «τέτοια» υπόθεση; Εγώ δε βλέπω καμιά «τέτοια» υπόθεση.

— Δε χωράει αμφιβολία πως η εν λόγω κυρία θέλησε κατά κάποιον τρόπο να βλάψει τον Ευγένιο Παύλοβιτς αποδίδοντάς του μπροστά σε μάρτυρες ιδιότητες που δεν έχει και δεν μπορεί να 'χει,— απάντησε ο πρίγκιπας Σ. αρκετά ξερά.

Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς σάστισε, εξακολουθούσε ωστόσο να κοιτάζει επίμονα κι ερωτηματικά τον πρίγκιπα Σ.. Εκείνος όμως δε συνέχισε.

— Μήπως πρόκειται απλώς για γραμμάτια; Μήπως πρόκειται γι' αυτό ακριβώς που του είπε χτες;— μουρμούρισε τελικά ο πρίγκιπας με κάποια ανυπομονησία.

— Μα σας το ξαναλέω, κρίνετε μόνος σας, τι το κοινό μπορεί να 'χει ο Ευγένιος Παύλοβιτς με... αυτήν κι επιπλέον με το Ραγκόζιν; Σας το επαναλαμβάνω, η περιουσία του είναι τεράστια, αυτό το ξέρω, είμαι σίγουρος κι είναι και μια άλλη περιουσία που περιμένει απ' το θείο του. Απλώς, η Ναστάσια Φιλίπποβνα...

Ο πρίγκιπας Σ. ξανασώπασε· ήταν φανερό πως δεν ήθελε να κάνει πια λόγο στον πρίγκιπα για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Μ' άλλα λόγια, γνωρίζονται μολαταύτα, έτσι;—ρώτησε ξάφνου ο Λέων Νικολάγιεβιτς αφού έμεινε λίγη ώρα σιωπηλός.

— Αυτό ναι, φαίνεται πως γνωρίζονται· είναι επιπόλαιος! Μα πάλι, κι αν ακόμα έχουν γνωριστεί, αυτό θα 'γινε πολύ παλιά, δηλαδή εδώ και δυο-τρία χρόνια. Ήταν γνωστός και του Τότσκη, βλέπετε.

Τώρα όμως, δεν μπορεί να συμβαίνει τίποτα, είναι αδύνατο να μιλάνε με το συ! Το ξέρετε καιμόνος σας πως η Ναστάσια Φιλίποβνα έλειπε από δω, είχε εξαφανιστεί. Πολύ λίγοι το ξέρουν πως ξαναγύρισε. Την καρότσα της την πρωτόδα εδώ και τρεις μέρες.

— Υπέροχη καρότσα!—είπε η Αδελαΐδα.

— Ναι, η καρότσα είναι υπέροχη.

Φύγανε κι οι δυο τους με τα πιο φιλικά, με τα πιο αδερφικά, μπορεί να πει κανείς, αισθήματα για τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς.

Για τον ήρωά μας όμως, η επίσκεψη αυτή είχε κεφαλαιώδη σημασία. Δεν αποκλείεται φυσικά να υποπτευόταν κι ο ίδιος πολλά, από χτες τη νύχτα κιάλας (ίσως μάλιστα και νωρίτερα)· ως την επίσκεψή τους όμως δεν αποφάσιζε να παραδεχτεί ολότελα τους φόβους του. Τώρα όμως το πράγμα γινόταν πια ολοφάνερο: βέβαια, ο πρίγκιπας Σ. έδινε λαθεμένη εξήγηση στο περιστατικό, μα όσο να 'ναι είχε πλησιάσει την αλήθεια και στριφογύριζε κει γύρω, είχε καταλάβει δηλαδή πως πρόκειται για ί ν τ ρ ι γ κ α . (Εδώ που τα λέμε, μπορεί να καταλαβαίνει πολύ καλά τι ακριβώς συμβαίνει, σκέφτηκε ο πρίγκιπας, μονάχα που δε θέλει να εκδηλωθεί και γι' αυτό δίνει λαθεμένες εξηγήσεις). Το πιο φανερό απ' όλα ήταν πως, αν ήρθαν τώρα να τον δουν, (κι ιδιαίτερα ο πρίγκιπας Σ.) ήταν γιατί ελπίζανε κάτι να μάθουν κι αν είναι έτσι, τότε τον θεωρούν συμμετοχο στην ίντριγκα. Εκτός απ' αυτό, αν όλ' αυτά είναι έτσι κι έχουν πράγματι σημασία, τότε ε κ ε ί ν η θα πρέπει να 'χει κάποιο φρικτό σκοπό—μα ποιο σκοπό λοιπόν; Φρίκη! «Μα πώς λοιπόν να τη σ τ α μ α τ ή σ ε ι ς ; Δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα να τη σταματήσεις α υ τ ή ν όταν έχει πιστέψει στο σκοπό της!» Αυτό πια ο πρίγκιπας το 'ξερε από πείρα. «Είναι τρελή! Τρελή!»

Όμως, εκείνο το πρωί μαζεύτηκαν κι άλλα πολλά, πάρα πολλά αξεδιάλυτα περιστατικά κι όλα συμπέσανε ταυτόχρονα κι όλα απαιτούσαν μian άμεση λύση, έτσι που ο πρίγκιπας ήταν πολύ θλιμμένος. Τον διασκέδασε λίγο η Βέρα Λέμπεντεβα που ήρθε να τον δει μαζί με τη Λιούμποτσκα και γελώντας κάτι του διηγόταν πολλήν ώρα. Ύστερα ήρθε κι η αδερφή της, αυτή που άνοιγε το στόμα της, κι έπειτα το γυμνασιόπαιδο ο γιος του Λέμπεντεβ, που επέμενε πως ο «Αστήρ Άψινθος» στην Αποκάλυψη, αυτός που έπεσε στη γη, πάνω στις πηγές των υδάτων, είναι, σύμφωνα με την ερμηνεία του πατέρα του, το σιδηροδρομικό δίκτυο που απλώθηκε στην Ευρώπη. Ο πρίγκιπας δεν πίστεψε πως ο Λέμπεντεβ δίνει αυτές τις ερμηνείες κι αποφασίστηκε να ρωτήσουν τον ίδιο με πρώτη ευκαιρία. Από τη Βέρα Λέμπεντεβα ο πρίγκιπας έμαθε πως ο Κέλερ κουβαλήθηκε σπίτι τους απ' τα χτες κιάλας και, καθώς φαινόταν, θ' αργήσουν ν' απαλλαγούν απ' την παρουσία του γιατί βρήκε παρέα κι έπιασε φιλίες με το στρατηγό Ιβόλγκιν· άλλωστε, δήλωσε πως έμεινε εδώ μόνο και μόνο για να τελειοποιήσει τη μόρφωσή του. Γενικά ο πρίγκιπας άρχιζε να συμπαθεί όλο και περισσότερο τα παιδιά του Λέμπεντεβ. Ο Κόλια δε φάνηκε όλη τη μέρα: πρωί-πρωί είχε φύγει για την Πετρούπολη (κι ο Λέμπεντεβ επίσης είχε φύγει μόλις χάραξε για κάτι δουλίτσες του). Ο πρίγκιπας όμως περίμενε μ' ανυπομονησία την επίσκεψη του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς που 'πρεπε το δίχως άλλο να περάσει σήμερα να τον δει.

Ήρθε κατά τις εφτά τ' απόγευμα αμέσως μετά το δείπνο. Απ' την πρώτη ματιά που του 'ριξε ο πρίγκιπας, του φάνηκε πως τουλάχιστον αυτός ο κύριος θα πρέπει να ξέρει τα μυστικά σ' όλες τους τις λεπτομέρειες και να 'χει ακριβέστατες πληροφορίες—μα και πώς να μην τα ξέρει όταν είχε βοηθούς σαν τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα και το σύζυγό της; Όμως, οι σχέσεις του πρίγκιπα με το Γάνια ήταν κάπως παράξενες. Ο πρίγκιπας, λόγου χάρη, του εμπιστεύτηκε να διεκπεραιώσει την υπόθεση του Μπουρντόβσκη και μάλιστα τον παρακάλεσε ιδιαίτερα να την αναλάβει· όμως, παρ' όλη αυτή την εμπιστοσύνη και μερικά άλλα που 'χαν προηγηθεί μεταξύ τους, έμεναν πάντα ανάμεσά τους ορισμένα σημεία που γι' αυτά λες κι είχαν αποφασίσει να μην πουν ποτέ τους λέξη. Φορές-φορές, του πρίγκιπα του φαινόταν πως ο Γάνια ίσως και να το 'θελε να γίνουν οι σχέσεις τους

απόλυτα φιλικές και ειλικρινείς. Τώρα λόγου χάρη, μόλις μπήκε, του πρίγκιπα του φάνηκε αμέσως ότι ο Γάνια έχει απόλυτα πειστεί πως έφτασε πια η στιγμή να σπάσει ο πάγος μεταξύ τους σ' όλα τα σημεία (ωστόσο ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ήταν βιαστικός· τον περίμενε η αδερφή του στου Λέμπεντεβ· βιάζονταν κι οι δυο τους να πάνε για κάποια δουλειά).

Όμως, αν πράγματι περίμενε ο Γάνια ανυπόμονες ερωτήσεις απ' τον πρίγκιπα, αν περίμενε πως θα του άνοιγε φιλικά την καρδιά του και θα του ξεφεύγανε πληροφορίες—ε, τότε ο Γάνια είχε πέσει πολύ έξω. Όλα τα είκοσι λεπτά της επίσκεψής του ο πρίγκιπας έμεινε πολύ σκεπτικός, σχεδόν αφηρημένος. Οι ερωτήσεις που περίμενε ο Γάνια, ή μάλλον η μια και κυριότερη ερώτηση, ήταν από κείνες που δεν είναι δυνατό να γίνουν. Τότε κι ο Γάνια αποφάσισε να μιλήσει πολύ συγκρατημένα. Μιλούσε ασταμάτητα, διηγόταν συνέχεια όλα τα είκοσι λεπτά, γέλαγε, φλυαρούσε γρήγορα για θέματα άσχετα κι ευχάριστα, χωρίς να κάνει λόγο για το κυριότερο.

Ανάμεσα στ' άλλα είπε πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα βρίσκεται τέσσερις μέρες όλες-όλες εδώ στο Παυλόβσκ κι έχει κιάλας προκαλέσει τη γενική προσοχή. Μένει κάπου, σε κάποιαν οδό Ματρόσκαγια, σ' ένα μικρό, άγαρμπο σπιτάκι, στις Ντάριας Αλεξέγιεβνας· η καρότσα της όμως φαίνεται να 'ναι η πολυτελέστερη σ' όλο το Παυλόβσκ. Γύρω της έχει κιάλας μαζευτεί ένα ολάκερο πλήθος θαυμαστές—νέοι και γέροι. Την καρότσα τη συνοδεύουν συχνά έφιπποι άντρες. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα, όπως κι άλλοτε, είναι πολύ εκλεκτική. Παρ' όλα αυτά, έχει σχηματιστεί γύρω της μια ολάκερη σωματοφυλακή κι έχει ανθρώπους να την υπερασπιστούν σε ώρα ανάγκης. Ένας μάλιστα απ' τους παραθεριστές, επίσημα μνηστευμένος, τα χάλασε κιάλας εξαιτίας της με τη μνηστή του· ένας γέρος στρατηγός σχεδόν καταράστηκε το γιο του. Συχνά, βγαίνοντας βόλτα με την καρότσα, παίρνει μαζί της μια χαριτωμένη κοπελίτσα, που μόλις θα 'χει κλείσει τα δεκάξι, κι είναι μακρινή συγγενής της Ντάριας Αλεξέγιεβνας· αυτό το κορίτσι έχει καλή φωνή κι όταν τραγουδάει τα βράδια, το σπιτάκι τους προσελκύει τη γενική προσοχή. Για να λέμε την αλήθεια, η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι σ' όλα της πολύ σεμνή, ντύνεται χωρίς μεγάλα λούσα, με πολύ γούστο όμως, κι όλες οι κυρίες «ζηλεύουν το γούστο της, την ομορφιά της και την καρότσα της».

— Το χτεσινό αλλόκοτο επεισόδιο, — είπε ο Γάνια, — είναι φυσικά προμελετημένο και δεν πρέπει να καταλογιστεί εις βάρος της. Για να την κατηγορήσει κανείς για κάτι, πρέπει να ψάξει και να βρει στοιχεία ή να τη συκοφαντήσει, πράγμα που, εδώ που τα λέμε, δε θ' αργήσει να γίνει, — κατέληξε ο Γάνια και περίμενε πως ο πρίγκιπας το δίχως άλλο θα τον ρωτούσε: «γιατί λέει πως το χτεσινό επεισόδιο ήταν προμελετημένο; Και γιατί δε θ' αργήσει να γίνει;»

Ο πρίγκιπας όμως δε ρώτησε τίποτα.

Ο Γάνια μίλησε και για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, χωρίς να τον ρωτήσει και πάλι τίποτα ο πρίγκιπας, κι αυτό ήταν πολύ παράξενο γιατί τον ανάφερε απότομα, χωρίς να το 'χει φέρει η κουβέντα. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς είχε τη γνώμη πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς δεν ήξερε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα· και τώρα ακόμα είναι ελάχιστα γνωστός μαζί της — εδώ και τέσσερις μέρες κάποιος τους σύστησε στον περίπατο κι είναι ζήτημα αν έχει πάει έστω και μια φορά στο σπίτι της μαζί με τους άλλους. Όσο για τα γραμμάτια, δεν αποκλείεται καθόλου να 'ναι αλήθεια (αυτό ο Γάνια το ξέρει θετικά). Βέβαια, ο Ευγένιος Παύλοβιτς είχε μεγάλη περιουσία, «μερικές υποθέσεις του χτήματος ωστόσο βρίσκονται πράγματι σε κάποια ακαταστασία». Ύστερα απ' αυτές τις περιεργες πληροφορίες, ο Γάνια απότομα γύρισε αλλού την κουβέντα. Σχετικά με τη χτεσινή αποκοτιά της Ναστάσιας Φιλίπποβνας δεν πρόσθεσε λέξη σε κείνα που ανέφερε ακροθιγώς παραπάνω. Τέλος, ήρθε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα να πάρει το Γάνια, έκατσε κάνα δυο λεπτά, είπε (κι αυτή χωρίς να τη ρωτήσει κανένας) πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς θα μείνει σήμερα, ίσως κι αύριο στην Πετρούπολη, πως κι ο άντρας της (ο Ιβάν Πετρόβιτς Πτίτσιν) είναι και κείνος στην Πετρούπολη και φαίνεται πως τρέχει κι αυτός για υποθέσεις του Ευγένιου Παύλοβιτς—και γενικά, φαίνεται πως κάτι συνέβη. Φεύγοντας, πρόσθεσε πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έχει σήμερα τα μεγάλα της νεύρα, όμως, το πιο παράξενο απ' όλα είναι που

η Αγγαΐα τσακώθηκε μ' όλη την οικογένεια· όχι μονάχα με τη μητέρα και τον πατέρα της μα ακόμα και με τις αδερφές της και «δεν κάνει καθόλου καλά». Όταν έδωσε—δήθεν πως το 'χε φέρει η κουβέντα — αυτή την τελευταία πληροφορία (μια πληροφορία τρομερά σημαντική για τον πρίγκιπα), σηκώθηκε κι έφυγε μαζί με τον αδερφό της. Για την υπόθεση του «γιου το Παυλίστσεβ» ο Γάνια δεν είπε λέξη· ίσως από ψεύτικη μετριοφροσύνη, ίσως «γιατί δεν ήθελε να θυμίζει δυσάρεστα πράγματα»· ο πρίγκιπας ωστόσο τον ευχαρίστησε άλλη μια φορά για τους κόπους του.

Ο πρίγκιπας ήταν πολύ χαρούμενος που τον είχαν αφήσει επιτέλους μόνο· κατέβηκε απ' τη βεράντα, πέρασε το δρόμο και μπήκε στο πάρκο· ήθελε να σκεφτεί και ν' αποφασίσει ένα διάβημα. Όμως αυτό το «διάβημα» δεν ήταν από κείνα που τα σκέφτεσαι μα από κείνα που τα κάνεις ίσα-ίσα χωρίς να τα σκεφτείς κι απλώς τ' αποφασίζεις: τον έπιασε ξάφνου τρομερή επιθυμία να τα παρατήσει όλ' αυτά δω πέρα και να φύγει, να πάει εκεί απ' όπου είχε έρθει, να πάει κάπου μακριά, σε μιαν άγνωστη επαρχία, να φύγει τώρ' αμέσως χωρίς ν' αποχαιρετήσει κανέναν. Προαισθανόταν πως αν μείνει εδώ, έστω και λίγες μέρες ακόμα, τότε το δίχως άλλο ο κόσμος αυτός θα τον αφομοιώσει ανεπίστρεπτα κι ο κόσμος αυτός μοιραία θα γίνει δικός του. Μα δεν το σκέφτηκε αυτό ούτε δέκα λεπτά και κατέληξε αμέσως στο συμπέρασμα πως είναι «αδύνατο» να το σκάσει, πως κάτι τέτοιο θα 'ταν σχεδόν μικροψυχία, πως έχει μπροστά του προβλήματα που δεν έχει τώρα πια κανένα δικαίωμα να τ' αφήσει άλυτα, ή τουλάχιστον να μην καταβάλει κάθε προσπάθεια για να βρει τη λύση τους. Με τις σκέψεις αυτές γύρισε σπίτι κι είναι ζήτημα αν έκανε παραπάνω από 'να τέταρτο περίπατο. Ήταν απόλυτα δυστυχημένος κείνη τη στιγμή.

Ο Λέμπεντεβ δεν είχε γυρίσει ακόμα, έτσι που κατά το βραδάκι πρόφτασε και του 'ρθε απρόσκλητος επισκέπτης ο Κέλερ· δεν ήταν μεθυσμένος, ήρθε όμως να κάνει εξομολογήσεις και ν' ανοίξει την καρδιά του. Το δήλωσε καθαρά από μιας αρχής πως ήρθε να ιστορήσει στον πρίγκιπα όλη του τη ζωή και πως αυτός ήταν ο λόγος που έμεινε στο Παυλόβσκ. Δεν υπήρχε η παραμικρή δυνατότητα να τον διώξει κανείς: δε θα 'φευγε για τίποτα στον κόσμο. Ο Κέλερ είχε προετοιμασθεί να μιλήσει για ώρα πολλή κι άρχισε ασύνδετα, ξάφνου όμως, απ' τις πρώτες σχεδόν λέξεις, έφτασε στο συμπέρασμα και δήλωσε πως είχε χάσει σε τέτοιο βαθμό «κάθε σκιά ηθικής» (για το μοναδικό λόγο πως δεν πίστευε στον Παντοδύναμο), που έφτασε να κλέβει.

— Μπορείτε να το φανταστείτε ποτέ σας!

— Ακούστε, Κέλερ, εγώ στη θέση σας δε θα 'κανα τέτοιες εξομολογήσεις χωρίς ιδιαίτερη ανάγκη,— έκανε να πει ο πρίγκιπας· — ωστόσο όμως, μήπως συκοφαντείτε επίτηδες τον εαυτό σας;

— Μονάχα σε σας το λέω, αποκλειστικά σε σας κι αποκλειστικά και μόνο για να βοηθήσω στην ανάπτυξή μου! Σε κανέναν άλλον· θα πεθάνω και κάτω από το σάβανό μου θα πάρω μαζί το μυστικό μου! Όμως, αν ξέρατε, πρίγκηψ, αν ξέρατε μονάχα πόσο δύσκολο είναι στην εποχή μας να προμηθευτεί κανείς χρήματα! Από πού να τα πάρω λοιπόν; επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω ύστερ' απ' αυτό. Μια απάντηση σου δίνουν: «φέρε μας χρυσάφι και διαμάντια κι άμα τα βάλεις ενέχυρο, θα σου δώσουμε». — Δηλαδή μου ζητάνε εκείνο ακριβώς που δεν έχω, το φανταστήκατε ποτέ; Όπου στο τέλος, αφού στάθηκα λίγο, θύμωσα και τους λέω: «Κι άμα σας φέρω σμαράγδια, τους λέω, θα μου δώσετε;» «Και με σμαράγδια, μου λέει, σου δίνω». «Περίφημα λοιπόν», του λέω· φόρεσα το καπέλο μου και βγήκα. Άστε στο διάολο, παλιολωποδύτες! Μα το Θεό!

— Κι είχατε σμαράγδια;

— Πού να τα βρω εγώ τα σμαράγδια! Αχ, πρίγκηψ, τι φωτεινά κι αθώα, τι βουκολικά, μπορώ να πω, την αντιμετωπίζετε ακόμα τη ζωή!

Τέλος ο πρίγκιπας, όχι πως τον λυπήθηκε, μα να, σάμπως να ντράπηκε. Του πέρασε μάλιστα η

σκέψη: «Δε θα μπορούσε τάχα κανείς να βοηθήσει κατά κάποιον τρόπο αυτό τον άνθρωπο, με μια καλή επιρροή;» Τη δική του την επιρροή τη θεωρούσε για ορισμένους λόγους εντελώς άχρηστη — όχι γιατί υποτιμούσε τον εαυτό του μα γιατί είχε έναν ιδιαίτερο τρόπο ν' αντιμετωπίζει τα πράγματα. Λίγο-λίγο πιάσανε κουβέντα και τ' αποτέλεσμα ήταν να μη θέλουν να χωρίσουν. Ο Κέλερ ομολογούσε, με μια καταπληκτική προθυμία, κάτι πράγματα που ήταν αδύνατο να φανταστείς πως θα μπορούσε να βρεθεί άνθρωπος που να κάτσει και να τα πει έτσι δα, χαρτί και καλαμάρι. Αρχίζοντας την κάθε του διήγηση, βεβαίωνε με θέρμη πως μετανιώνει και πως «η ψυχή του είναι δακρύβρεχτη» κι ωστόσο τα ιστορούσε μ' έναν τρόπο, λες και περηφανευόταν γι' αυτό που έκανε και ταυτόχρονα τα 'λεγε τόσο αστεία ώρες-ώρες, που κι αυτός κι ο πρίγκιπας γελάγανε σαν τρελοί.

— Το κυριότερο είναι που έχετε, μια παιδιάστικη ευπιστία και μιαν ασυνήθιστη ειλικρίνεια,—είπε τέλος ο πρίγκιπας.—Το ξέρετε τάχα πως και μόνο μ' αυτό εξαγοράζετε πάρα πολλά;

— Είμαι ευγενής, λίαν ευγενής, υποτικώς ευγενής!—βεβαίωσε κατασυγκινημένος ο Κέλερ. — Όμως, ξέρετε κάτι, πρίγκηψ: όλ' αυτά μένουν απλώς στα ονειροπολήματά μου και, ούτως ειπείν, στους ευσεβείς μου πόθους, στην πράξη όμως δεν πραγματοποιούνται ποτέ! Και γιατί γίνεται αυτό; Δεν μπορώ να το καταλάβω.

— Μην απελίζεστε. Τώρα μπορεί κανείς να διαβεβαιώσει πως μου αποκαλύψατε τα μύχια της ψυχής σας· μου φαίνεται τουλάχιστον πως είναι αδύνατο να υπάρχουν κι άλλα εκτός απ' αυτά που μου διηγηθήκατε, ή μήπως πέφτω έξω;

— Αδύνατο;!—ξεφώνισε ο Κέλερ σα να τον συμπονούσε.— Αχ, πρίγκηψ, πόσο, ούτως ειπείν, ελβετικά τον βλέπετε ακόμα τον άνθρωπο!

— Είναι ποτέ δυνατό να 'χετε να προστέσετε κι άλλα;—πρόφερε με δειλή απορία ο πρίγκιπας. — Μα τι περιμένατε λοιπόν από μένα, Κέλερ, πέστε μου, σας παρακαλώ, και γιατί ήρθατε να μου κάνετε την εξομολόγησή σας;

— Από σας; Τι περίμενα; Πρώτον, είναι ευχάριστο να κοιτάζει κανείς την αφέλειά σας· είναι ευχάριστο να καθίσει κανείς μαζί σας και να κουβεντιάσει· εγώ τουλάχιστον, ξέρω πως έχω μπροστά μου ένα εις το έπακρον ενάρετο πρόσωπο και δεύτερον... δεύτερον...

Τα μάσησε.

— Μήπως θέλατε να μου ζητήσετε δανεικά;—τον βοήθησε ο πρίγκιπας πολύ σοβαρά κι απλά, κάπως δειλά θα 'λεγες μάλιστα.

Ο Κέλερ αναταράχτηκε: κοίταξε αμέσως τρομερά απορημένος τον πρίγκιπα στα μάτια και χτύπησε δυνατά τη γροθιά του στο τραπέζι.

— Ε, λοιπόν, με κάτι τέτοια είναι που τους κάνετε τους ανθρώπους να μην ξέρουν πού να σταθούν! Μα για σκεφτείτε το, πρίγκηψ: Απ' τη μια μεριά, έχετε μιαν αφέλεια, μιαν αθωότητα που μήτε εις τον χρυσούν αιώνα δεν ακούστηκε ποτέ και ξάφνου τον διαπερνάτε τον άνθρωπο πέρα ως πέρα με το βλέμμα σας, λες κι είναι βέλος η βαθύτατη ψυχολογική σας παρατήρηση. Όμως, επιτρέψτε μου, πρίγκηψ, το πράγμα χρειάζεται επεξήγηση διότι εγώ... Εγώ τα 'χω χαμένα! Εννοείται πως ο τελικός μου σκοπός ήταν να σας ζητήσω δανεικά, εσείς όμως με ρωτήσατε έτσι σα να μην το βρίσκετε καθόλου κατακριτέο, σα να 'ναι το φυσικότερο των πραγμάτων.

— Ναι... από σας το περίμενα σαν το φυσικότερο των πραγμάτων.

— Και δεν αγανακτήσατε;

— Μα... γιατί;...

— Ακούστε, πρίγκηψ, έμεινα εδώ από χτες το βράδυ πρώτον γιατί εκτιμώ ιδιαίτερα το Γάλλο αρχιεπίσκοπο Μπουρνταλού⁵ (στου Λέμπεντεβ ανοίγαμε ως τις τρεις τα μεσάνυκτα μπουκάλες) και δεύτερον και κύριον (και να, φιλάω όλους τους σταυρούς πως σας λέω όλη την αλήθεια!) έμεινα γιατί ήθελα, ούτως ειπείν, κάνοντάς σας την εξομολόγησή μου κι ανοίγοντάς σας όσο παίρνει την καρδιά μου, να συντελέσω κατ' αυτό τον τρόπο στην προσωπική μου ανάπτυξη· μ' αυτή τη σκέψη με πήρε ο ύπνος κατά τις τέσσερις κι ήμουν δακρύβρεκτος. Θα με πιστέψετε τάχα αν σας πω πως τη στιγμή ακριβώς που μ' έπαιρνε ο ύπνος, ειλικρινά δακρύβρεκτος μ' εσωτερικά και, ούτως ειπείν, εξωτερικά δάκρυα (γιατί στο τέλος έκλαιγα με λυγμούς, αυτό το θυμάμαι!), θα με πιστέψετε αν σας πω πως εκείνη ακριβώς τη στιγμή μού πέρασε μια κολασμένη σκέψη; «Και γιατί στο κάτω-κάτω να μην του ζητήσω δανεικά μετά την εξομολόγηση;» Κατ' αυτό τον τρόπο προετοίμασα την εξομολόγησή μου, ούτως ειπείν, σαν ορεκτική σαλάτα περιχυμένη με τα δάκρυά μου, με το σκοπό να προπαρασκευάσω, με τα ίδια αυτά δάκρυα, το δρόμο, να σας κάνω να συγκινηθείτε και να μου μετρήσετε καμιά εκατονπεννηταριά ρουβλάκια. Δεν είναι πρόστυχο αυτό κατά τη γνώμη σας;

— Μα είμαι σίγουρος πως αυτό δεν είναι αλήθεια, απλώς συνέπεσε το 'να με τ' άλλο. Δυο σκέψεις συμπέσανε, αυτό συμβαίνει πολύ συχνά. Εμένα μου συμβαίνει συνεχώς. Εξάλλου, νομίζω πως αυτό δεν είναι καλό και — ξέρετε, Κέλερ; — κατηγορώ γι' αυτό τον εαυτό μου περισσότερο απ' το καθετί. Ήταν σα να μου διηγηθήκατε κάτι που μου συμβαίνει τακτικά. Μου συνέβη μάλιστα να σκεφτώ, — εξακολούθησε ο πρίγκιπας πολύ σοβαρά κι ειλικρινά με βαθύ και ειλικρινέστατο ενδιαφέρον, — σκέφτηκα πως το ίδιο συμβαίνει μ' όλους τους ανθρώπους, τόσο που άρχισα να δικαιολογώ τον εαυτό μου γιατί είναι πολύ δύσκολο να παλέψει κανείς μ' αυτές τις διπλές σκέψεις. Το 'χω δοκιμάσει. Ένας Θεός ξέρει πώς σου 'ρχονται αυτές οι σκέψεις και πώς γεννιούνται στο μυαλό σου. Μα να που εσείς το λέτε ορθά-κοφτά πως κάτι τέτοιο είναι προστυχιά! Τώρα και γω θα ξαναρχίσω να τις φοβάμαι αυτές τις σκέψεις. Όπως και να 'ναι, δεν είμαι γω που θα σας κρίνω. Κι ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, δεν μπορούμε να την πούμε έτσι νέτα-σκέτα προστυχιά μια διπλή σκέψη, τι λέτε και σεις; Κάνατε μια πονηριά για να μου πάρετε χρήματα συγκινώντας με μέ τα δάκρυά σας, όμως, δεν ορκίζεστε τάχα ο ίδιος πως η εξομολόγησή σας είχε κι άλλον σκοπό, ευγενικό σκοπό κι όχι μονάχα χρηματικό; Όσο για τα λεφτά, τα θέλετε για να γλεντήσετε, έτσι δεν είναι; Ε, αυτό φυσικά, ύστερ' από μια τέτοια εξομολόγηση είναι μικροψυχία. Κι απ' την άλλη, πώς να τα παρατήρει κανείς τα γλέντια, έτσι, απ' τη μια στιγμή στην άλλη; Αυτό βέβαια είναι αδύνατο. Τι να κάνουμε λοιπόν; Το καλύτερο απ' όλα θα 'ταν να αφήναμε το ζήτημα στην προσωπική σας συνείδηση, δε νομίζετε;

Ο πρίγκιπας κοίταξε μ' εξαιρετική περιέργεια τον Κέλερ. Ήταν φανερό πως το ζήτημα των διπλών σκέψεων τον απασχολούσε από καιρό.

— Ε, λοιπόν, μα την πίστη μου, ύστερ' απ' όλα αυτά μου είναι αδύνατο να καταλάβω γιατί σας λένε ηλίθιο! — φώναξε ο Κέλερ.

Ο πρίγκιπας σα να κοκκίνισε.

— Ο ιεροκήρυκας Μπουρνταλού δε θα συγχωρούσε έναν άνθρωπο με αδυναμίες, εσείς όμως με συγχωρέσατε και με κρί νατε σαν ανώτερος άνθρωπος! Προς τιμωρίαν μου, και για ν' αποδείξω πως είμαι συγκινημένος, δεν τα θέλω τα εκατόν πενήντα ρούβλια, δώστε μου μονάχα εικοσπέντε, φτάνουν! Δε μου χρειά ζονται παραπάνω, τουλάχιστο για δυο βδομάδες. Νωρίτερα από δυο βδομάδες δε θα ξανάρθω για χρήματα. Ήθελα να καλοπιάσω λιγάκι την Αγκάσκα, μα δεν τ' αξίζει. Ω, καλέ μου πρίγκηψ, ο Θεός να σας έχει καλά!

Μπήκε επιτέλους ο Λέμπεντεβ, που μόλις είχε γυρίσει, και βλέποντας το εικοσπεντάρουβλο στο χέρι του Κέλερ στραβομουτσούνιασε. Ο Κέλερ όμως, μόλις βρέθηκε με λεφτά, βιάστηκε να φύγει κι εξαφανίστηκε. Ο Λέμπεντεβ άρχισε αμέσως να τον κακολογεί.

— Είστε άδικος, η μετάνοιά του ήταν πραγματικά ειλικρινής, — παρατήρησε τέλος ο πρίγκιπας.

— Μα τι αξία έχει η μετάνοια! Ίδια κι απaráλλαχτα μ' αυτά που έλεγα και γω χτες: «είμαι τιποτένιος, τιποτένιος». Και τι αξία έχει που το είπα; Λόγια ήταν μονάχα.

— Όστε ήταν μόνο λόγια; Και γω νόμισα...

— Ε, λοιπόν σε σας, μονάχα σε σας, θα πω την πάσαν αλήθεια, επειδή εσείς τον βλέπετε τον καθέναν ως τα κατάβαθα της ψυχής του: ήταν και λόγια και πράξη, και ψέμα κι αλήθεια— όλα τα 'χω μέσα μου μαζί κι όλα με απόλυτη ειλικρίνεια. Η αλήθεια κι η πράξη αποτελούν για μένα την ειλικρινή μετάνοια, αν θέλετε το πιστεύετε, εγώ τ' ορκίζομαι· όσο για τα λόγια και τις ψευτιές, αυτά οφείλονται σε μια καταθόνια (και πάντοτε παρούσα) σκέψη — πώς να τον βάλω και τώρα στο χέρι τον άνθρωπο, πώς να κερδίσω κάτι κι απ' τα δάκρυα ακόμα της μετάνοιας; Μα το Θεό, έτσι είναι! Σ' άλλον δε θα το 'λεγα—θα γέλαγε ή θα μ' έφτυνε· εσείς όμως, εσείς πρίγκηψ, μπορείτε και κρίνετε με ανθρωπιά.

— Τα ίδια κι απaráλλαχτα μου είπε τώρα μόλις κι ο κύριος Κέλερ,—ξεφώνισε ο πρίγκιπας,—κι οι δυο σας λες και καμαρώνετε! Με κάνετε μάλιστα κι απορώ, μονάχα που εκείνος ήταν πιο ειλικρινής από σας, γιατί εσείς το καταντήσατε επάγγελμα. Ε, φτάνει, μη στραβομουτσουνιάζετε, Λέμπεντεβ, και μη βάζετε το χέρι στην καρδιά. Έχετε τίποτα να μου πείτε; Δεν έρχεστε ποτέ να με δείτε χωρίς λόγο...

Ο Λέμπεντεβ άρχισε να μορφάζει και να μαζεύεται.

— Όλη μέρα σας περίμενα για να σας κάνω μian ερώτηση. Πέστε μου την αλήθεια, έστω και μια φορά στη ζωή σας, χωρίς υπεκφυγές: πήρατε καθόλου μέρος σ' αυτή τη χτεσινή καρότσα, ναι ή όχι;

Ο Λέμπεντεβ άρχισε πάλι τους μορφασμούς, βάλθηκε να ψιλογελάει —χι-χι-χι!—να τρίβει τα χέρια του, έφτασε μάλιστα στο τέλος να φταρνίζεται, δεν τ' αποφάσιζε όμως να πει τίποτα.

— Το βλέπω πως πήρατε μέρος.

— Εμμέσως όμως, μονάχα πλαγίως και εμμέσως! Σας λέω την πάσαν αλήθεια! Η μόνη μου συμμετοχή ήταν που ειδοποίησα εγκαίρως το γνωστό πρόσωπο πως έχει μαζευτεί στη βίλα μου η τάδε παρέα και παρευρίσκονται ορισμένα άτομα.

— Το ξέρω πως στείλατε το γιο σας, εκεί, μου το 'πε ο ίδιος πριν από λίγο· μα τι ίντριγκα είναι αυτή επιτέλους;—φώναξε ο πρίγκιπας ανυπόμονα.

— Δεν είναι δική μου ίντριγκα, δεν είναι δική μου,—κούναγε τα χέρια του ο Λέμπεντεβ.—εδώ είναι άλλοι, άλλοι, και πρόκειται μάλλον,ούτως ειπείν, για καπρίτσιο κι όχι για ίντριγκα.

— Μα περί τίνος πρόκειται λοιπόν, εξηγήστε μου, για όνομα του Χριστού! Είναι δυνατό να μην το καταλαβαίνετε πως όλ' αυτά με αφορούν άμεσα; Εδώ πάνε να κηλιδώσουν τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Πρίγκηψ! Υπερεκλαμπρότατε πρίγκηψ!— άρχισε να μαζεύεται πάλι ο Λέμπεντεβ.—Μα αφού δε μου επιτρέπετε να σας πω όλη την αλήθεια· αφού ούτε μια, ούτε δυο φορές το 'χω ξαναεπιχειρήσει

να σας πω την αλήθεια· εσείς μου απαγορεύσατε να συνεχίσω...

Ο πρίγκιπας σώπασε κι απόμεινε σκεφτικός.

— Πάει καλά λοιπόν, πέστε μου την αλήθεια,—πρόφερε κουρασμένα. Ήταν φανερό πως πήρε την απόφαση ύστερ' από μεγάλη πάλη.

— Η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα...—άρχισε αμέσως ο Λέμπεντεβ.

— Σωπάστε, σωπάστε!—φώναξε μανιασμένα ο πρίγκιπας κι έγινε κατακόκκινος απ' την οργή, ίσως κι απ' την ντροπή του. Αυτό είναι αδύνατο, όλα αυτά είναι ανοησίες! Όλ' αυτά τα φανταστήκατε σεις ο ίδιος ή άλλοι τρελοί σαν και σας. Και να μη σας ξανακούσω ποτέ μου να το ξαναπείτε!

Αργά το βράδυ, περασμένες δέκα, ήρθε ο Κόλια μ' ένα σωρό νέα. Τα νέα του ήταν δυο λογιών: της Πετρούπολης και του Παυλόβσκ. Διηγήθηκε με δυο λόγια τα κυριότερα νέα της Πετρούπολης (κυρίως για τον Ιππόλυτο και τη χτεσινή ιστορία), έχοντας την πρόθεση να τα ξαναπεί όλα λεπτομερέστερα αργότερα και βιάστηκε να περάσει στα νέα του Παυλόβσκ. Είχε γυρίσει απ' την Πετρούπολη εδώ και τρεις ώρες και χωρίς να περάσει από του πρίγκιπα, πήγε κατευθείαν στους Επάντσιν. «Είναι να φρίξεις με το τι γίνεται κει πέρα!» Εννοείται πως στο πρώτο πλάνο βρίσκεται η καρότσα, σίγουρα όμως έχει συμβεί και κάτι άλλο ακόμα, κάτι που ούτε αυτός, ούτε ο πρίγκιπας το ξέρουν. «Εννοείται πως εγώ δεν έκανα τον κατάσκοπο και δε θέλησα να ρωτήσω κανέναν. Ωστόσο, με δέχτηκαν καλά, τόσο καλά που ούτε καν το περίμενα· για σας όμως, πρίγκηψ, ούτε λέξη!» Το κυριότερο και πιο εντυπωσιακό απ' όλα ήταν πως η Αγγλαΐα μάλωσε με τους δικούς της εξαιτίας του Γάνια. Ο Κόλια δεν ήξερε τις λεπτομέρειες, τσακωθήκανε όμως για το Γάνια (φανταστείτε!) και μάλιστα τσακώθηκαν φοβερά, που σημαίνει πως πρόκειται για κάτι σημαντικό. Ο στρατηγός ήρθε με το τρένο αργά, ήρθε κατσούφης, έφτασε μαζί με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, που τον δεχθήκανε θερμότατα· κι ο ίδιος ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν καταπληκτικά εύθυμος κι ευγενικός. Όμως το κυριότερο νέο ήταν πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, χωρίς φασαρία, κάλεσε στο δωμάτιό της τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που καθόταν μαζί με τις κοπέλες, και την έδωξε μια για πάντα απ' το σπίτι, με πολύ τακτ, για να λέμε την αλήθεια.— «Τ' άκουσα απ' την ίδια τη Βάρια». Μα όταν η Βάρια βγήκε απ' το δωμάτιο της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας και χαιρέτησε τις κοπέλες, εκείνες δεν το ξέρανε πως της απαγόρευαν να ξαναπατήσει σπίτι τους και πως τις αποχαιρετάει για τελευταία φορά.

— Μα η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα ήταν εδώ στις εφτά,—έκανε όλο απορία ο πρίγκιπας.

— Και τη διώξανε κατά τις οκτώ. Τη λυπάμαι πολύ τη Βάρια, λυπάμαι το Γάνια... χωρίς αμφιβολία είναι μπλεγμένοι συνεχώς σε ίντριγκες, χωρίς ίντριγκες δεν μπορούν αυτοί. Ποτέ μου δεν μπόρεσα να μάθω τι έχουν κατά νου και δε θέλω να το μάθω. Σας βεβαιώνω όμως, αγαπητέ μου, καλέ μου πρίγκηψ, πως ο Γάνια έχει καρδιά. Είναι φυσικά χαμένος άνθρωπος από πολλές απόψεις, όμως έχει και μερικά χαρίσματα που αξίζει τον κόπο να ψάξεις να τα βρεις, και γω δε θα συγχωρέσω ποτέ τον εαυτό μου που άλλοτε δεν τον καταλάβαινα... Δεν ξέρω αν πρέπει να συνεχίσω τώρα να ηγηάινω στους Επάντσιν, ύστερ' από την ιστορία με τη Βάρια. Η αλήθεια είναι πως από μιας αρχής πήγαίνα σπίτι τους εντελώς χώρια κι ανεξάρτητα, ωστόσο πρέπει να το σκεφτώ καλά.

— Άδικα τον λυπάστε τόσο πολύ τον αδερφό σας,—του παρατήρησε ο πρίγκιπας.—Μια κι έφτασε ως εκεί το πράμα, σημαίνει πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θεωρεί επικίνδυνο το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, γεγονός που δείχνει πως οι γνωστές του ελπίδες αρχίζουν να επιβεβαιώνονται.

— Πώς, ποιες ελπίδες!—φώναξε κατάπληκτος ο Κόλια.— Έχει γούστο να νομίζετε πως η Αγγλαΐα... Αυτό είναι αδύνατο!

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε.

— Είστε τρομερός, σκεπτικιστής, πρίγκηψ,—πρόσπεσε σε κάνα δυο λεπτά ο Κόλια.—Παρατηρώ πως εδώ και μερικές μέρες αρχίσατε να γίνεστε φοβερός σκεπτικιστής· αρχίζετε να μην πιστεύετε τίποτα κι όλο βάζετε με το νου σας... και δε μου λέτε, σωστά τη χρησιμοποίησα σ' αυτή την περίπτωση τη λέξη «σκεπτικιστής»;

— Νομίζω πως δεν κάνατε λάθος, αν και, για να λέμε την αλήθεια, δεν είμαι σίγουρος.

— Εγώ όμως παραιτούμαι οικειοθελώς απ' τη λέξη «σκεπτικιστής»! Βρήκα μια καινούργια εξήγηση, —φώναξε ξάφνου ο Κόλια.—Δεν είστε σκεπτικιστής, είστε ζηλιάρης! Ζηλεύετε καταχθόνια το Γάνια εξαιτίας τς γνωστής περήφανης κοπέλας!

Σαν το πε αυτό ο Κόλια, πετάχτηκε όρθιος κι έβαλε κάτι γέλια που ίσως να μην τα 'χε κάνει ποτέ στη ζωή του. Βλέποντας πως ο πρίγκιπας κατακοκκίνισε, ο Κόλια γέλασε ακόμα περισσότερο· του άρεσε φοβερά η σκέψη πως ο πρίγκιπας ζηλεύει την Αγλαΐα, σώπασε όμως αμέσως παρατηρώντας πως τον είχε πικράνει κατάκαρδα. Ύστερα μείνανε και κουβεντιάσανε πολύ σοβαρά και ταραγμένα κάπου μια-μιάμιση ώρα ακόμα.

Την άλλη μέρα, ο πρίγκιπας πήγε στην Πετρούπολη για μια δουλειά που δε σήκωνε αναβολή κι έμεινε κει όλο το πρωί. Γυρίζοντας στο Παυλόβσκ κατά τις πέντε τ' απόγευμα, συνάντησε στο σιδηροδρομικό σταθμό τον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τον άρπαξε αμέσως απ' το χέρι, σα φοβισμένος, κοίταξε γύρω του και τράβηξε τον πρίγκιπα σ' ένα βαγόνι της πρώτης θέσης για να ταξιδέψουνε μαζί. Φλεγόταν από την επιθυμία να κουβεντιάσει για κάτι σημαντικό.

— Και πρώτα απ' όλα, καλέ μου πρίγκηψ, εμένα μη μου θυμώνεις, κι αν έφταιξα σε κάτι, ξέχασέ το. Θα 'ρχόμουν από χτες να σε δω, δεν ήξερα όμως πώς θα το 'παιρνε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα... Στο σπίτι μου... είναι σωστή κόλαση, μια αινιγ ματική Σφίγγα θρονιάστηκε κει μέσα και γω τριγυρίζω και δεν καταλαβαίνω τίποτα· όσο για σένα, νομίζω πως φταις λιγότερο απ' όλους μας, μόλο που, φυσικά, γίνανε πολλά εξαιτίας σου. Βλέπεις, πρίγκηψ, είναι ευχάριστο να 'σαι φιλόανθρωπος, όχι και τόσο όμως. Ίσως να δοκίμασες κι ο ίδιος τους καρπούς αυτής της φιλανθρωπίας σου. Εγώ φυσικά αγαπώ την καλοσύνη κι εκτιμώ τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα μα...

Ο στρατηγός εξακολούθησε ώρα πολλή ακόμα σ' αυτό τον τόνο, τα λόγια του όμως ήταν καταπληκτικά ασύνδετα. Ήταν φανερό πως τον είχε συνταράξει και τον είχε σαστίσει τρομερά κάτι που ήταν γι' αυτόν εντελώς ακατανόητο.

— Για μένα δεν υπάρχει αμφιβολία πως εσύ δε φταις καθόλου για όλ' αυτά,—είπε τέλος κάπως πιο καθαρά, μη μας επισκέπτεσαι όμως ένα ορισμένο διάστημα, σε παρακαλώ φιλικά, ώσπου να φυσήξει άλλος αέρας. Όσο για τον Ευγένιο Παύλιτς,—φώναξε με ασυνήθιστη θέρμη,—όλ' αυτά είναι αβάσιμη συκοφαντία, η χειρότερη συκοφαντία που θα μπορούσε να γίνει! Είναι ένα κακό κουτσομπολιό, πρόκειται για ίντριγκα, θέλουν να τα γκρεμίσουν όλα και να μας κάνουν να τα χαλάσουμε. Βλέπεις, πρίγκηψ, σου το λέω εντελώς εμπιστευτικά: ανάμεσα σε μας και στον Ευγένιο Παύλιτς δεν έχει ειπωθεί ούτε λέξη ακόμα, καταλαβαίνεις; Δεν είμαστε δεμένοι με τίποτα—αυτή η λέξη όμως μπορεί να ειπωθεί, και γρήγορα μάλιστα, πολύ γρήγορα ίσως! Το κάνανε λοιπόν για να μας τα χαλάσουν! Μα γιατί, για ποιο λόγο—δεν το καταλαβαίνω! Είναι μια γυναίκα εκπληκτική, μια γυναίκα εκκεντρική, τόσο πολύ τη φοβάμαι, που έχασα σχεδόν τον ύπνο μου. Και τι καρότσα, άσπρα άλογα, μα αυτό είναι σικ, είναι αυτό ακριβώς που λένε οι Γάλλοι σικ! Ποιος της τα δίνει; Μα το Θεό, την αμαρτία μου τη λέω, υποπτεύθηκα προχτές τον Ευγένιο Παύλιτς. Αποδείχεται όμως πως κάτι τέτοιο είναι αδύνατο, κι αν είναι αδύνατο, τότε γιατί θέλει αυτή να μας τα χαλάσει; Να, αυτό είναι το πρόβλημα! Για να κρατήσει τον Ευγένιο Παύλιτς; Μα σου το ξαναλέω, και σου κάνω σταυρό, δεν

τη γνωρίζει καθόλου ο Ευγένιος Παύλιτς και κείνα τα γραμμάτια είναι ανύπαρκτα! Και να 'χει την αναίδεια να του μιλάει με το συ και να φωνάζει για ν' ακούσει όλος ο κόσμος! Ολοκάθαρη συνωμοσία! Είναι ολοφάνερο πως πρέπει να μην τους δώσουμε σημασία, να τους περιφρονήσουμε, και στον Ευγένιο Παύλιτς να διπλασιάσουμε την εκτίμησή μας. Αυτό είπα και στην Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Τώρα θα σου πω την πιο μυστική μου σκέψη: Είμαι απόλυτα σίγουρος πως το έκανε για να εκδικηθεί προσωπικά εμένα, θυμάσαι, για κείνα τα παλιά, παρ' όλο που ποτέ μου δε στάθηκα σε τίποτα ένοχος απέναντί της. Κοκκινίζω και μόνο που το θυμάμαι. Νόμιζα πως είχε εντελώς εξαφανιστεί και να την τώρα που ξαναφάνηκε. Πού κρύβεται λοιπόν αυτός ο Ραγκόζιν, για πέστε μου: Νόμιζα πως αυτή είχε γίνει προπολλού κυρία Ραγκόζιν.

Με δυο λόγια ο άνθρωπος τα 'χε εντελώς χαμένα. Όλη σχεδόν τη μια ώρα της διαδρομήςμίλαγε μοναχός του, έκανε ερωτήσεις, έδινε μόνος του την απάντηση, έσφιγγε το χέρι του πρίγκιπα και, αν όχι τίποτ' άλλο, τον έπεισε τουλάχιστο πως αυτόν ούτε που σκέφτηκε καν να τον υποπτευθεί. Αυτό ήταν σημαντικό για τον πρίγκιπα. Τέλειωσε μιλώντας του για το θείο του Ευγένιου Παύλιτς, που ήταν διευθυντής σε κάποια δημόσια υπηρεσία στην Πετρούπολη—«περίβλεπτος θέσις, είναι εβδομήντα χρονώ, γλεντζές, καλοφαγάς και γενικά λιχούδης γεροντάκος... Χα-χα! Ξέρω πως είχε ακουστά για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και πάσκιζε μάλιστα να τη γνωρίσει. Πέρασα τις προάλλες να τον δω· δε δέχεται, είναι άρρωστος μα έχει περιουσία, μεγάλη περιουσία, η θέση του είναι σημαντική και... ο Θεός να του δίνει χρόνια και υγεία, ωστόσο όλα θα μείνουν και πάλι στον Ευγένιο Παύλιτς... Ναι, ναι... παρ' όλ' αυτά, εγώ φοβάμαι! Δεν καταλαβαίνω τι ακριβώς, μα φοβάμαι... Λες και κάτι τριγουρίζει στον αέρα· σαν καμιά νυχτερίδα η συμφορά φτεροκοπάει γύρω μας και γω φοβάμαι, φοβάμαι!»

Και τέλος, μονάχα την τρίτη μέρα, όπως το αναφέραμε κιόλας παραπάνω, πραγματοποιήθηκε και τυπικά η συμφιλίωση των Επάντσιν με τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβτις.

XII

ΘΑ 'ΤΑΝ ΕΦΤΑ η ώρα τ' απόγευμα· ο πρίγκιπας ετοιμαζόταν να βγει στο πάρκο. Ξάφνου η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ανέβηκε μόνη της στη βεράντα του.

— **Πρώτον**, μην τολμήσεις να σκεφτείς,—άρχισε να του λέει,—πως ήρθα να σου ζητήσω συγγνώμη. Σαχλαμάρες! Το φταίξιμο είναι δικό σου.

Ο πρίγκιπας σώπαινε.

— Είναι ή δεν είναι δικό σου;

— Όσο και δικό σας. Ή, μάλλον, ούτε δικό μου, ούτε δικό σας. Κι αν φταίξαμε σε κάτι, έγινε άθελά μας. Προχτές θεωρούσα ένοχο τον εαυτό μου, τώρα όμως βλέπω πως δεν είναι έτσι.

— Ωστε έτσι, ε; Ε, ας είναι· άκου λοιπόν και κάτσε γιατί δεν το 'χω σκοπό να μείνω όρθια.

Κάθισαν κι οι δυο τους.

— **Δεύτερον**, ούτε λέξη για κείνα τα παλιόπαιδα! Θα κάτσω και θα κουβεντιάσω μαζί σου δέκα λεπτά. Ήρθα να σου ζητήσω μερικές πληροφορίες (και συ θα νόμισες ένας Θεός ξέρει τι, έτσι δεν είναι;) κι αν πεις έστω και μια μονάχα λέξη για κείνα τα βρομόπαιδα, σηκώνομαι και φεύγω και δε θα με ξαναδείς ποτέ σου.

— Σύμφωνα, —απάντησε ο πρίγκιπας.

— Επίτρεψέ μου να σε ρωτήσω: είναι αλήθεια πως εδώ και δυο-δυόμιση μήνες, κάπου εκεί κατά το Πάσχα, έστειλες στην Αγγλαΐα ένα γράμμα;

— Της... της έγγραψα.

— Με τι σκοπό λοιπόν; Τι έγγραφε το γράμμα. Δείξέ μου το!

Τα μάτια της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας άστραφταν, κι έτρεμε σχεδόν απ' την ανυπομονησία της.

— Δεν το 'χω εγώ το γράμμα,—απόρησε και δείλιασε τρομερά ο πρίγκιπας.—Αν υπάρχει και βρίσκεται ακόμα, θα το 'χει η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα.

— Άσε τις κατεργαριές! Τι της έγγραφες;

— Δεν κάνω κατεργαριές και δε φοβάμαι τίποτα. Δε βλέπω κανένα λόγο γιατί να μη γράψω...

— Σώπα! Αυτά θα τα πεις αργότερα. Τι έλεγε το γράμμα; Γιατί κοκκίνισες;

Ο πρίγκιπας έμεινε για λίγο σκεπτικός.

— Δεν ξέρω τι σκέφτεστε, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Βλέπω μονάχα πως το γράμμα αυτό δε σας αρέσει καθόλου. Παραδεχτείτε πως θα μπορούσα ν' αρνηθώ ν' απαντήσω σε μια τέτοια ερώτηση· για να σας αποδείξω πως δε φοβάμαι για το γράμμα και δε μετανιώνω που το 'γραψα κι ούτε κοκκινίζω καθόλου εξαιτίας του (ο πρίγκιπας κοκκίνισε δυο φορές περισσότερο) θα σας πω τι

έγραφε το γράμμα γιατί νομίζω πως το θυμάμαι απ' έξω.

Και λέγοντάς το αυτό, ο πρίγκιπας της είπε τι έγραφε το γράμμα, σχεδόν κατά λέξη.

— Τι αρλουμπολογία! Τι μπορούν να σημαίνουν λοιπόν όλες αυτές οι ανοησίες κατά τη γνώμη σου;—ρώτησε απότομα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, αφού άκουσε το γράμμα με μεγάλη προσοχή.

— Καλά-καλά μήτε γω δεν ξέρω. Το μόνο που ξέρω είναι πως έγραφε ό,τι αισθανόμουν ειλικρινά. Είχα εκεί κάτω στιγμές γεμάτες ζωή κι ελπίδες.

— Τι ελπίδες;

— Μου είναι δύσκολο να σας εξηγήσω, δεν ήταν όμως εκείνες που ίσως να νομίζετε τώρα. Ήταν ελπίδες... με δυο λόγια ελπίδες για το μέλλον κι ελπίδες χαράς για το ότι μπορεί να μην είμαι ξένος εκεί. Θυμάμαι πως ξαφνικά μ' άρεσε τρομερά η πατρίδα μας. Ένα ηλιόλουστο πρωινό πήρα την πένα κι έγραψα στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα ένα γράμμα· γιατί το 'γραψα σ' αυτήν; Δεν ξέρω. Είναι, βλέπετε, στιγμές που θέλεις να 'χεις ένα φίλο δίπλα σου· φαίνεται πως ένιωσα και γω την ανάγκη ενός φίλου...— πρόσθεσε ο πρίγκιπας αφού έμεινε για λίγο σιωπηλός.

— Μπας κι είσαι ερωτευμένος;

— Ο-όχι. Εγώ... —εγώ της έγραψα σα να 'ταν αδερφή μου· και στην υπογραφή αυτό έβαλα: ο αδερφός σας.

— Χμ! επίτηδες· καταλαβαίνω.

— Με στενοχωρείτε πολύ μ' αυτές τις ερωτήσεις σας, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Το ξέρω πως στενοχωριέσαι, αυτό όμως δεν είναι δική μου δουλειά. Άκου, πες μου την αλήθεια, σα να μιλάς μπροστά στο Θεό· μου λες ψέματα, ναι ή όχι;

— Δε λέω ψέματα.

— Το λες με τα σωστά σου πως δεν είσαι ερωτευμένος;

— Μου φαίνεται πως είναι η μόνη αλήθεια.

— Ακούς εκεί «μου φαίνεται»! Το παλιόπαιδο το 'δωσε το γράμμα;

— Παρακάλεσα το Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς...

— Το παλιόπαιδο! Το παλιόπαιδο!—τον έκοψε φουρκισμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Δεν ξέρω κανένα Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς! Το παλιόπαιδο!

— Ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς...

— Το παλιόπαιδο, σου λέω!

— Όχι παλιόπαιδο, ο Νικολάι Αρνταλιόνιτς,—απάντησε επιτέλους ο πρίγκιπας σταθερά, αν κι αρκετά σιγά.

— Ε, καλά, περισσότεράκι μου, καλά, το σημειώνω κι αυτό!

Σώπασε για λίγο να ξεκουραστεί και να κρύψει την ταραχή της.

— Και τι πράγμα είναι ο «φτωχός ιππότης»;

— Δεν έχω ιδέα, όλ' αυτά γίνανε ερήμην μου και θα 'ναι κανένα αστείο.

— Με φώτισες! Μονάχα, είναι ποτέ δυνατό να ενδιαφέρεται για σένα; Αφού η ίδια σε είπε αρκετές φορές «τέρας» και «ηλίθιο».

— Θα μπορούσατε να μη μου το λέγατε αυτό,—είπε ο πρίγκιπας επιτιμητικά, σχεδόν ψιθυριστά.

— Μη θυμώνεις. Είναι μια κοπέλα αυταρχική, τρελή, παραχαϊδεμένη—άμα αγαπήσει, το δίχως άλλο θ' αρχίσει να βρίζει αυτόν που αγαπά και να τον κοροϊδεύει κατάμουτρα· και γω στα νιάτα μου έτσι ήμουνα. Μονάχα, μη θριαμβολογείς, σε παρακαλώ, περισσότεράκι μου, δεν είναι δική σου δε θέλω να το πιστέψω και ποτέ δε θα γίνει! Σου το λέω για να πάρεις από τώρα τα μέτρα σου. Άκου, κάνε μου όρκο πως δεν είσαι παντρεμένος με κείνη.

— Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, τι είναι αυτά που λέτε!—λίγο ακόμα και θα πεταγόταν απάνω ο πρίγκιπας, τόσο απόρησε.

— Μα αφού παραλίγο να την παντρευόσουν, ψέματα;

— Ναι, παραλίγο να την παντρευόμουνα, —ψιθύρισε ο πρίγκιπας και χαμήλωσε το κεφάλι του.

— Λοιπόν, μπας κι είσαι ερωτευμένος μ' α υ τ ή ν , μια κι είναι έτσι; Γ ι ' α υ τ ή ν ήρθες τώρα δω πέρα;

Δεν ήρθα για να παντρευτώ,—απάντησε ο πρίγκιπας.

Έχεις τίποτα ιερό στον κόσμο;

Έχω.

— Ορκίσου μου πως δεν ήρθες για να την παντρευτείς ε κ ε ί ν η ν .

— Σας ορκίζομαι σ' ό,τι θέλετε!

— Σε πιστεύω· φίλησέ με. Επιτέλους ξανάσανα λιγάκι· ξέρε το όμως: δε σ' αγαπάει η Αγγλαΐα, πάρε τα μέτρα σου και δεν πρόκειται να γίνει γυναίκα σου όσο είμαι ζωντανή! Ακούς;

— Ακούω.

Ο πρίγκιπας είχε τόσο πολύ κοκκινίσει, που δεν μπορούσε να κοιτάξει κατάματα τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Δέσ' το κόμπο. Σα την Θεία Πρόνοια σε περίμενα (δεν τ' άξιζε να σε περιμένω έτσι!) Τις νύχτες έβρεχα το μαξιλάρι μου με δάκρυα, όχι για σένα, περισσότεράκι μου, μην ανησυχείς, έχω άλλον καημό, αιώνιο και πάντοτε τον ίδιο. Μα να γιατί σε περίμενα με τόση ανυπομονησία: εξακολουθώ ακόμα να πιστεύω πως ο ίδιος ο Θεός σ' έχει στείλει σε μένα σα φίλο και σαν αδερφό μου. Δεν έχω

κανέναν δίπλα μου, εκτός απ' τη γριά Μπελοκόνοσκαγια μα κι αυτή έχει φύγει· κι επιπλέον έγινε ανόητη σαν κριάρι από τα γερατειά. Και τώρα απάντησε μου μ' ένα ν α ι ή ένα ό χ ι : ξέρεις γιατί φώναζε αυτή προχτές από την καρότσα;

— Στο λόγο της τιμής μου. Δεν πήρα μέρος σ' όλ' αυτά και δεν ξέρω τίποτα!

— Φτάνει, σε πιστεύω. Το σκέφτομαι διαφορετικά σχετικά μ' όλ' αυτά· ως χτες το πρωί όμως έριχνα όλα τ' άδικα στον Ευγένιο Παύλιτς· όλο το εικοσ τετράωρο προχτές και χτες το πρωί. Τώρα φυσικά, δεν μπορώ να συμφωνήσω μαζί τους: είναι ολοφάνερο πως τον περιπαίξανε σα βλάκα—γιατί, προς τι, για ποιο σκοπό: άγνωστο. Αυτό και μόνο είναι ύποπτο και δυσάρεστο! Η Αγγλαΐα όμως δεν πρόκειται να γίνει γυναίκα του, σου το λέω εγώ. Ας είναι καλός άνθρωπος, μα θα γίνει όπως το είπα. Κι από πρώτα είχα τις αμφιβολίες μου, τώρα όμως την πήρα την απόφαση αμετάκλητα: «βάλτε με πρώτα στο φέρετρο και παραχώστε με στη γη κι ύστερα παντρέψτε την κόρη μου», αυτό του είπα σήμερα του Ιβάν Φιοντόροβιτς καθαρά και ξάστερα· βλέπεις που σου τα εμπιστεύομαι όλα, το βλέπεις;

— Το βλέπω. Καταλαβαίνω.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κοίταζε διαπεραστικά τον πρίγκιπα: ίσως να το 'θελε πολύ να μάθει τι εντύπωση του κάνει το νέο για τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Για το Γαβρίλα Ιβόλγκιν δεν ξέρεις τίποτα;

— Δηλαδή... ξέρω πολλά.

— Το 'ξερες ή όχι πως έχει φιλίες με την Αγγλαΐα;

— Δεν το 'ξερα καθόλου,—απόρησε κι ανατρίχιασε μάλιστα ο πρίγκιπας.—Πώς; Λέτε πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έχει φιλίες με την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα; Αδύνατο!

— Δεν πάει πολύς καιρός. Η αδερφή του τού άνοιγε όλο το χειμώνα το δρόμο, σαν ποντίκι δούλευε.

— Δεν το πιστεύω,—ξανάπε σταθερά ο πρίγκιπας αφού το σκέφτηκε για λίγη ώρα ταραγμένος.—Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, σίγουρα θα το μάθαινα.

— Εμ βέβαια, θα 'ρχόταν ο ίδιος και θα σου το ομολογούσε κλαίγοντας πάνω στο στήθος σου! Εχ, ανόητε, ανόητε! Όλοι σε ξεγελάνε σαν... σαν... και δε ντρέπεσαι να του 'χεις εμπιστοσύνη; Μα δεν το βλέπεις λοιπόν πως σ' έχει για κορόιδο;

— Το ξέρω πολύ καλά πως κάπου-κάπου μ' εξαπατά,—ομολόγησε απρόθυμα ο πρίγκιπας με μισή φωνή,— κι αυτός το ξέρει πως το ξέρω... —πρόσθεσε και δεν τέλειωσε τη φράση του.

— Το ξέρεις και τον εμπιστεύεσαι! Αυτό μας έλειπε τώρα! Κι εξάλλου, τι άλλο να περιμένει κανείς από σένα. Τι κάθομαι τώρα και παραξενεύομαι! Θεέ μου! Πάντα έτσι ήσουνα! Φτου! Και ξέρεις πως αυτός ο Γάνκα κι αυτή η Βάρκα την πήγανε κι έπιασε φιλίες με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Ποιαν;! —ξεφώνισε ο πρίγκιπας.

— Την Αγγλαΐα.

— Δεν το πιστεύω! Αυτό είναι αδύνατο! Με ποιο σκοπό λοιπόν;—είπε και πετάχτηκε όρθιος.

— Και γω δεν το ξέρω, μόλο που υπάρχουν στοιχεία. Είναι κορίτσι αυταρχικό, γεμάτο φαντασίες, είναι τρελή! Είναι κακιά, κακιά, κακιά! Χίλια χρόνια θα το βεβαιώνω πως είναι κακιά! Όλες τους τώρα τέτοιες είναι, ακόμα κι αυτή η βρεμένη κότα η Αλεξάνδρα· η Αγγλαΐα το παρατράβηξε πια το σκοινί. Μα και γω δεν το πιστεύω! Ίσως γιατί δε θέλω να το πιστέψω, —πρόστεσε σα να το 'λεγε μέσα της.—Γιατί δεν ερχόσουν;—ξαναγύρισε ξάφνου στον πρίγκιπα.—Γιατί δεν ήρθες όλες αυτές τις τρεις μέρες;—του ξαναφώναξε ανυπόμονα.

Ο πρίγκιπας άρχισε να της εξηγεί τους λόγους που τον έκαναν να μην έρθει, αυτή όμως τον έκοψε και πάλι στη μέση.

— Όλοι σ' έχουνε για βλάκα και σε ξεγελάνε. Χτες πήγες στην πόλη· κόβω το κεφάλι μου πως πήγες και τον παρακάλεσες γονατιστός εκείνον τον παλιάνθρωπο να δεχτεί τις δέκα χιλιάδες.

— Κάθε άλλο, ούτε το σκέφτηκα. Ούτε τον είδα καν κι ύστερα... δεν είναι παλιάνθρωπος. Πήρα γράμμα του.

— Δείξε μου το γράμμα!

Ο πρίγκιπας έβγαλε από το χαρτοφύλακα ένα σημείωμα και το 'δωσε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Το σημείωμα έγραφε:

«Αξιότιμε κύριε, εγώ φυσικά δεν έχω το παραμικρό δικαίωμα στα μάτια των ανθρώπων να 'χω φιλότιμο. Σύμφωνα με τη γνώμη των ανθρώπων, είμαι πολύ τιποτένιος για να 'χω φιλότιμο. Αυτό όμως στα μάτια των ανθρώπων κι όχι στα δικά σας. Έχω πειστεί ακράδαντα, αξιότιμε κύριε, πως εσείς είστε ίσως καλύτερος από τους άλλους. Δε συμφωνώ με το Ντοκτορένκο και τα χαλάω μαζί του μένοντας σταθερός σ' αυτή την πεποίθησή μου κι από σας δε θα πάρω ποτέ μου καπίκι, έχετε βοηθήσει όμως τη μητέρα μου και γι' αυτό έχω καθήκον να σας είμαι ευγνώμων έστω κι από αδυναμία. Όπως και να 'ναι, έχω τώρα άλλη αντίληψη για σας και το θεώρησα πρόπον να σας το αναγγείλω. Περαιτέρω, υποθέτω ότι δεν μπορεί να υπάρξει μεταξύ μας καμιά σχέση. Αντίπ Μπουρντόβσκη.

Υ.Γ. Το ποσό που λείπει απ' τα διακόσα πενήντα ρούβλια, θα σας πληρωθεί εν καιρώ εις το ακέραιον».

— Μωρολογίες!—έβγαλε την απόφασή της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πετώντας πίσω το σημείωμα.
—Δεν άξιζε τον κόπο να το διαβάσω. Τι έχεις κι είσαι τόσο ευχαριστημένος;

— Παραδεχτείτε πως και σεις το διαβάσατε μ' ευχαρίστηση.

— Πώς! Αυτές τις ασυναρτησίες που τις έχει διαποτίσει ο εγωισμός. Μα δεν το βλέπεις λοιπόν πως τους έχουν στρίψει ολονών τους απ' την περηφάνια και τον εγωισμό;

— Ναι, ωστόσο ζήτησε συγγνώμη, τα χάλασε με το Ντοκτορένκο κι όσο πιο εγωιστής είναι, τόσο ακριβότερα του κόστισε στον εγωισμό του. Ω, τι μικρό παιδί που είστε, μα την αλήθεια, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα!

— Μα δε μου λες, μπας και το 'χεις σκοπό να με κάνεις να σε χαστουκίσω στο τέλος-τέλος;

— Όχι, δεν το 'χω καθόλου σκοπό. Το λέω γιατί χαρήκατε διαβάζοντας το σημείωμα κι όμως το κρύβετε. Γιατί ντρέπεστε τα αισθήματά σας; Έτσι σας συμβαίνει πάντα.

— Τώρα πια, μην τολμήσεις ποτέ να περάσεις το κατώφλι μου, — πετάχτηκε πάνω η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, χλομάζοντας απ' την οργή της. — Να μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!

— Και σε τρεις μέρες θα 'ρθείτε η ίδια και θα με καλέσετε... Πώς δεν ντρέπεστε, αλήθεια; Αυτά είναι τα καλύτερα αισθήματά σας, γιατί τα ντρέπεστε; Βασανίζετε μονάχη σας, τίποτ' άλλο.

— Θα πεθάνω, μα δε θα σε φωνάξω ποτέ. Ακόμα και τ' όνομά σου θα το ξεχάσω! Το ξέχασα κιόλας!!

Όρμησε να φύγει.

— Και δίχως εσάς μου το 'χουν κιόλας απαγορέψει να πατήσω σπίτι σας!—φώναξε ο πρίγκιπας το κατόπι της.

— Τι-ι; Ποιος σου τ' απαγόρευσε;

Γύρισε αμέσως λες και την είχαν τιμπήσει με καρφίτσα. Ο πρίγκιπας δίστασε ν' απαντήσει· ένωσε πως του ξέφυγε κάτι που δεν έπρεπε να πει.

— Ποιος σου τ' απαγόρευσε;—ούρλιαξε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα μου απαγορεύει...

— Πότε; Μα μί-λα λοιπόν!!!

— Μου 'στειλε πριν από λίγο, το πρωί, και λέει να μην ξανατολήσω να ξανάρθω σπίτι σας.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έμεινε σαν απολιθωμένη και στο μεταξύ σκεφτόταν.

— Τι σου 'στειλε, ποιον έστειλε; Το παλιόπαιδο; Προφορικά;—ξανάβαλε ξάφνου τις φωνές η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Πήρα ένα σημείωμα,—είπε ο πρίγκιπας.

— Πού είναι! Δώσ' μου το! Τώρα αμέσως!

Ο πρίγκιπας έμεινε για λίγο σκεπτικός, έβγαλε ωστόσο από την τσέπη του γιλέκου του ένα στραβοκομμένο κομματάκι χαρτί που έγραφε:

«Πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς! Αν ύστερα απ' όσα έγιναν έχετε την πρόθεση να με εκπλήξετε με την επίσκεψή σας στη βίλα μας, τότε να είστε σίγουρος πως δε θα 'μαι από κείνους που θα χαρούν. Αγλαΐα Επάντσινα».

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έμεινε για λίγο σκεπτική· ύστερα ρίχτηκε ξαφνικά στον πρίγκιπα, τον άρπαξε απ' το χέρι και τον τράβηξε μαζί της.

— Τώρα! Να πας! Επίτηδες, τώρα, αυτή τη στιγμή!—φώναζε τρομερά ταραγμένη κι ανυπόμονη.

— Μα εσείς με υποβάλλετε...

— Σε τι; Βλακέντιε! Δεν ξέρεις πού πάν' τα τέσσερα! Λες και δεν είσαι άντρας! Λοιπόν, τώρα θα τα δω όλα μονάχη μου, με τα ίδια μου τα μάτια...

— Μα αφήστε με τουλάχιστο να πάρω το καπέλο μου...

— Να το παλιοκάπελό σου, πάμε! Δεν έχεις γούστο να διαλέξεις ούτε ένα καπέλο!... Αυτό... αυτό το 'κανε ύστερα από τα πρωινά... πάνω στο θυμό της... —τραύλιζε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τραβώντας ξοπίσω της τον πρίγκιπα από το χέρι.—Το πρωί σε υπερασπίστηκα, τους είπα πως είσαι βλάκας που δεν έρχεσαι... αλλιώς δε θα σου 'γραφε ένα τόσο ακαταλόγιστο σημείωμα. Ένα σημείωμα που είναι απρέπεια για μια ευγενική, μια καλοαναθρεμμένη, μια έξυπνη, πολύ έξυπνη κοπέλα! Χμ!— συνέχισε, —ή... ή... μπορεί... μπορεί να κακοκάρδισε κι η ίδια που δεν έρχεσαι, μονάχα που δεν υπολόγισε πως δεν κάνει να γράφεις έτσι σ' έναν ηλίθιο, γιατί θα τα πάρει όλα τοις μετρητοίς όπως κι έγινε. Τι κρυφακούς, δε μου λες;—φώναξε γιατί κατάλαβε πως είπε πράματα που δεν έπρεπε να πει.—Της χρειάζεται ένας καραγκιόζης σαν και σένα, έχει καιρό να δει τέτοιο παλιάτσο, γι' αυτό σε φωνάζει! Και χαίρομαι, αχ, πώς χαίρομαι, που θα σ' αρχίσει τώρα και θα σε δουλεύει, θα σε πάρει στο ψιλό, α, πόσο χαίρομαι! Σου αξίζει. Κι αυτή τα καταφέρνει κάτι τέτοια, ω, τα καταφέρνει περίφημα!

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

I

ΚΑΘΕ ΛΙΓΟ ΚΑΙ ΛΙΓΑΚΙ παραπονιούνται πως δεν έχουμε στη χώρα μας πρακτικούς ανθρώπους· πως οι πολιτικοί λόγου χάρη είναι πολλοί· οι στρατηγοί επίσης μπόλικοι· διάφορους διευθύνοντες μπορείς να βρεις αμέσως όσους θέλεις, αν χρειαστεί, πρακτικούς ανθρώπους όμως δεν έχουμε. Ή, τουλάχιστο, όλοι παραπονιούνται πως δεν έχουμε. Λένε μάλιστα πως σε μερικές σιδηροδρομικές γραμμές δεν υπάρχουν ούτε υπηρεσίες της προκοπής. Είναι αδύνατο σου λένε να επανδρώσεις κάπως υποφερτά τη διεύθυνση μιας ατμοπλοϊκής εταιρίας. Κάθε τόσο ακούς πως στην τάδε καινούρια σιδηροδρομική γραμμή έγινε σύγκρουση ή γκρεμίστηκαν τα βαγόνια από μια γέφυρα· αλλού, γράφουν οι εφημερίδες, παραλίγο να ξεχειμωνιάσει ένα τρένο που αποκλείστηκε απ' τα χιόνια: ξεκίνησαν για μερικές ώρες ταξίδι και έμειναν καρφωμένοι στα χιόνια πέντε ολάκερες μέρες. Αλλού, ακούς και σου λένε, χιλιάδες καντάρια εμπόρευμα σαπίζει στις αποθήκες δύο και τρεις μήνες περιμένοντας να γίνει αποστολή, κι αλλού (εδώ που τα λέμε, αυτό πια καταντάει απίστευτο), ένας διοικητικός υπάλληλος, δηλαδή κάποιος επόπτης, αντί να εξυπηρετήσει έναν υπάλληλο εμπόρου που τον ενοχλούσε γυρεύοντας σώνει και καλά να καταφέρει να στείλει τα εμπορεύματά του, του κατάφερε μια γροθιά στο σαγόνι κι είχε μάλιστα το θράσος να δικαιολογήσει τη δημοσιοϋπαλληλική του αυτή πράξη λέγοντας πως «εξήφθη». Θα 'λεγε κανείς πως είναι τόσες οι δημόσιες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό μας, που τρομάζεις μόλις αναλογιστείς τον αριθμό τους· όλοι έκαναν υπάλληλοι, όλοι βρίσκονται σε δημόσιες υπηρεσίες κι όλοι προτίθενται να υπηρετήσουν το δημόσιο· πώς είναι λοιπόν δυνατό να μην μπορεί κανείς να επανδρώσει τη διαχείριση μιας ατμοπλοϊκής εταιρίας;

Στο ερώτημα αυτό, δίνουν καμιά φορά μιαν απλούστατη απάντηση—τόσο απλή που καταντά απίστευτη. Είναι αλήθεια, λένε, πως όλοι εδώ στη χώρα μας δούλεψαν ή δουλεύουν σε δημόσιες υπηρεσίες κι είναι διακόσια χρόνια τώρα που τραβάει έτσι το πράγμα σύμφωνα με το καλύτερο γερμανικό πρότυπο, πάππου προς πάππου,—μα οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι ίσα-ίσα οι λιγότερο πρακτικοί και η κατάσταση έφτασε σε τέτοιο σημείο που η έλλειψη κάθε πρακτικότητας να θεωρηθεί ακόμα κι ανάμεσα στους υπαλλήλους του κράτους, και να θεωρείται ακόμα και πρόσφατα, σαν το καλύτερο συστατικό, σαν η πιο μεγάλη αρετή. Εδώ που τα λέμε, αδικώς πιάσαμε κουβέντα για τους δημοσίους υπαλλήλους· ο σκοπός μας ήταν να μιλήσουμε ειδικά για τους πρακτικούς ανθρώπους. Εδώ πια είναι απόλυτα σίγουρο πως η δειλία και η έλλειψη κάθε προσωπικής πρωτοβουλίας λογαριαζόταν πάντοτε στη χώρα μας σαν το κυριότερο και το πιο απαραίτητο προσόν ενός πρακτικού ανθρώπου—ακόμα και τώρα αυτή η γνώμη επικρατεί. Μα γιατί να κατηγορούμε μονάχα τον εαυτό μας, αν φυσικά μπορεί να θεωρηθεί κατηγορία αυτό που είπαμε; Η έλλειψη πρωτοτυπίας λογαριαζόταν παντού, σ' όλο τον κόσμο κι από αμνημονεύτων χρόνων, σαν το πιο απαραίτητο χάρισμα, σαν η καλύτερη σύσταση ενός δραστήριου ανθρώπου, δραστήριου και πρακτικού και τουλάχιστο τα ενενήντα εννιά τοις εκατό των ανθρώπων (για να μην πούμε παραπάνω), είχαν πάντα αυτές τις αντιλήψεις και μονάχα το ένα εκατοστό είχε και έχει αντίθετη γνώμη.

Οι εφευρέτες και οι μεγαλοφυίες σχεδόν πάντα στην αρχή του σταδίου τους (πολύ συχνά και στο τέλος) θεωρήθηκαν απ' την κοινωνία ανάξιοι βλάκες—αυτό πια είναι μια κοινοτοπία και το ξέρουν όλοι. Λόγου χάρη, δεκαετηρίδες ολάκερες, κουβαλούσαν όλοι τα χρήματά τους στο ταμειυτήριο και τέλος μαζεύτηκαν δισεκατομμύρια με τόκο τέσσερα τα εκατό· όταν έλειψε το ταμειυτήριο και έμειναν όλοι με την προσωπική τους πρωτοβουλία, τότε ήταν πολύ φυσικό ένα μεγάλο μέρος απ' αυτά τα εκατομμύρια να χαθεί αναπόφευχτα μέσα στον χρηματιστηριακό πυρετό και στα χέρια των απατεώνων—αυτό μάλιστα απαιτούσε η χρηστότητα και η ευπρέπεια. Ναι, η χρηστότητα· μια κι η χρηστή δειλία κι η καθωσπρέπει έλλειψη πρωτοτυπίας αποτελούσαν ως τώρα στην πατρίδα μας (σύμφωνα με την κοινώς παραδεγμένη αντίληψη) το αναπόσπαστο χαρακτηριστικό ενός δραστήριου και ευυπόληπτου ανθρώπου, θα 'ταν φυσικά υπερβολικά ανυπόληπτο, θα 'ταν μάλιστα τρομερά απρεπές ν' αλλάξει κανείς ξαφνικά τόσο πολύ. Ποια, λόγου χάρη, μητέρα που αγαπά

τρυφερά το παιδί της δε θα τρομάξει και δε θ' αρρωστήσει απ' το φόβο της αν ο γιος της ή κι η κόρη της ξεστρατίσουν έστω και στο ελάχιστο απ' την πεπατημένη; «Όχι, ας είναι καλύτερα ευτυχισμένος κι ας ζήσει χαρούμενος τη ζωή του και να του λείπουν οι πρωτοβουλίες», σκέφτεται η κάθε μάνα κουνώντας στην κούνια το μωρό της. Κι οι νταντάδες μας, νανουρίζοντας τα μωρά, από αμνημόνευτα χρόνια, τους ψιλοτραγουδάνε: «Νάνι-νάνι το μικρό μου που θα γίνει στρατηγός και χρυσάφι και ζαφείρια θα του δίνει ο Θεός!» Ωστε λοιπόν, ακόμα κι οι νταντάδες μας θεωρούν το βαθμό του στρατηγού σαν το ακρότατο όριο της ρωσικής ευτυχίας και—το συμπέρασμα βγαίνει μοναχό του—ο βαθμός αυτός στάθηκε το δημοφιλέστερο εθνικό ιδεώδες της ανέφελης και της θεσπέσιας ευδαιμονίας. Και πράγματι: όταν πετύχαινε δίχως μέσα στις εξετάσεις και υπηρετούσε επί τριανταπέντε συναπτά έτη, ποιος θα μπορούσε στο τέλος να μη γίνει εδώ στη χώρα μας στρατηγός και να μην έχει αποταμιεύσει ένα ορισμένο ποσό στο ταμειυτήριο; Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Ρώσος, σχεδόν χωρίς καμιά προσπάθεια, κατακτούσε τέλος τον τίτλο του δραστήριου και του πρακτικού ανθρώπου. Ουσιαστικά, εδώ στη χώρα μας, μονάχα ένας άνθρωπος πρωτότυπος, μ' άλλα λόγια ανήσυχος, θα μπορούσε να μη γίνει στρατηγός. Δεν αποκλείεται σ' όλ' αυτά να υπάρχει κάποια παρεξήγηση, μιλώντας όμως γενικά, φαίνεται πως δεν πέφτουμε έξω κι η κοινωνία μας είχε απόλυτο δίκιο όταν τοποθετούσε έτσι τον ιδανικό πρακτικό της άνθρωπο. Όπως και να 'ναι, κάτσαμε και είπαμε πολλά περιττά πράγματα· αυτό που κυρίως μας ενδιέφερε, ήταν να δώσουμε μερικές εξηγήσεις για τη γνωστή μας οικογένεια των Επάντσιν. Οι άνθρωποι αυτοί, ή τουλάχιστο τα μέλη εκείνα της οικογένειας που σκέφτονταν κάπως περισσότερο, υπέφεραν πάντα από μια σχεδόν οικογενειακή τους ιδιότητα που ερχόταν σε διαμετρική αντίθεση με τις αρετές εκείνες που αναφέραμε παραπάνω. Χωρίς να κατανοούν πλήρως το γεγονός (γιατί είναι δύσκολο να το κατανοήσεις) υποπτεύονταν ωστόσο ώρες-ώρες πως τα πράγματα δεν πήγαιναν στην οικογένειά τους όπως σ' όλο τον άλλο κόσμο. Σ' όλο τον κόσμο κυλούσαν ομαλά, αυτοί είχαν σκαμπανεβάσματα· όλοι ρολάρουν πάνω σε ράγες, αυτοί κάθε λίγο και λιγάκι εκτροχιάζονται. Όλοι δειλιάζουν τακτικά κι ενάρετα, κι αυτοί όχι. Η αλήθεια είναι πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρώμαζε καμιά φορά και πολύ μάλιστα, μα και πάλι ο φόβος της αυτός δεν ήταν η ενάρετη εκείνη κοσμική δειλία που τόσο τη νοσταλγούσαν όλοι τους. Κι εξάλλου ίσως η μόνη που ανησυχούσε να 'ταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα: οι κοπέλες ήταν νέες ακόμα παρ' όλο που διέθεταν μια σημαντική διεισδυτικότητα και ειρωνεία κι ο στρατηγός, μόλο που προσπαθούσε να διεισδύσει (μ' αρκετό κόπο εδώ που τα λέμε) προτιμούσε ωστόσο στις δύσκολες περιστάσεις να λέει ένα χμ! και τέλος εναπόθετε όλες τις ελπίδες του στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Που σημαίνει πως αυτή είχε και την ευθύνη. Κι όχι να πεις πως η οικογένεια αυτή διακρινόταν λόγου χάρη για κάποια δική της πρωτοβουλία ή ξέφευγε απ' τις ράγες από μια συνειδητή έφεση προς την πρωτοτυπία, πράγμα που θα 'ταν πια ήκιστα καθωσπρέπει. Ω, όχι! Ουσιαστικά τίποτε απ' αυτά δεν υπήρχε, δεν υπήρχε δηλαδή κανένας συνειδητός σκοπός, παρ' όλα αυτά όμως, στο φινάλε, τ' αποτέλεσμα ήταν πως η οικογένεια Επάντσιν μόλο που λογιζόταν εξαιρετικά σεβαστή, δεν τα κατάφερνε να γίνει ποτέ αυτό που πρέπει να 'ναι γενικά μια σεβαστή οικογένεια. Τον τελευταίο καιρό, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα άρχισε να βρίσκει πως αυτή ήταν ένοχη για όλα, αυτή κι ο «ατυχής» χαρακτήρας της—πράγμα που έκανε να μεγαλώσει το μαρτύριό της. Κάθε λίγο και λιγάκι έλεγε: «είμαι μια ανόητη, μια απρεπέστατη παράξενη»—και βασανιζόταν απ' την καχυποψία της, τα 'χανε συνεχώς, δεν μπορούσε να βρει διέξοδο στις πιο συνηθισμένες αντιθέσεις και κάθε στιγμή έβλεπε σα μεγάλη συμφορά και το πιο παραμικρό ατύχημα.

Στην αρχή ακόμα της αφήγησής μας, είχαμε πει πως οι Επάντσιν έχαιραν γενικού και ειλικρινούς σεβασμού. Ακόμα και τον ίδιο το στρατηγό, τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που ήταν άνθρωπος με σκοτεινή καταγωγή, τον είχαν δεχτεί παντού, με πολύ σεβασμό και χωρίς αντιρρήσεις. Κι εξάλλου, του άξιζε κάθε σεβασμός, πρώτον γιατί ήταν πλούσιος «κι όχι απ' τους τελευταίους» και δεύτερο γιατί ήταν άνθρωπος ευπρεπέστατος μόλο που το μυαλό του δεν έκοβε και πολύ. Ωστόσο, μια ορισμένη αμβλύνοια είναι, καθώς φαίνεται, ένα από τ' απαραίτητα προσόντα, αν όχι του κάθε ανθρώπου της δράσης, μα τουλάχιστον του κάθε σοβαρού επιχειρηματία. Τέλος, ο στρατηγός είχε λίαν ευπρεπείς τρόπους, ήταν σεμνός, ήξερε να σωπαίνει και ταυτόχρονα να μην αφήνει να του πατάνε τον κάλο—κι όχι μονάχα γιατί διέθετε το βαθμό του στρατηγού μα και γιατί ακόμα ήταν τίμιος κι ευγενικός

άνθρωπος. Το σπουδαιότερο απ' όλα ήταν το γεγονός πως είχε ισχυρότατους προστάτες. Όσο για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, όπως το έχουμε κιόλας εξηγήσει παραπάνω, ήταν κι από μεγάλο τζάκι, μόλο που εδώ στον τόπο μας δε δίνουν και μεγάλη σημασία στα τζάκια, αν δε συνοδεύονται κι απ' τις απαραίτητες σχέσεις με υψηλά πρόσωπα. Αυτή όμως απόκτησε στο τέλος και σχέσεις. Τη σέβονταν και τέλος την αγάπησαν μερικά πρόσωπα που μετά απ' αυτά ήταν φυσικότατο να τη σεβαστούν και να τη δεχτούν όλοι. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως τα οικογενειακά της μαρτύρια ήταν αβάσιμα, είχαν ασήμαντες αιτίες και η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τα 'χε τόσο μεγαλοποιήσει που καταντούσε κωμικό, όμως, αν τύχει και βρεθεί κάποιος με μια κρεατοελιά στη μύτη ή στο μέτωπο, νομίζει συνεχώς πως όλος ο κόσμος δεν έχει άλλη δουλειά παρά να κοιτάει την κρεατοελιά του, να τον κοροϊδεύει και να τον κατακρίνει γι' αυτή την κρεατοελιά, έστω κι αν αυτός ο κάποιος είχε ανακαλύψει την Αμερική. Δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία πως στους κοσμικούς κύκλους τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τη θεωρούσαν πραγματικά «παράξενη», την εκτιμούσαν ωστόσο αсуζητητί: η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όμως, κατάντησε τέλος να μην πιστεύει πως την εκτιμούν κι αυτό ήταν όλο το κακό. Κοιτάζοντας τις κόρες της, βασανιζόταν απ' την υποψία πως βλάπτει συνεχώς κατά κάποιον άγνωστο τρόπο την καριέρα τους, πως ο χαρακτήρας της είναι γελοίος, αναξιοπρεπής κι ανυπόφορος—και εννοείται πως για όλ' αυτά κατηγορούσε αδιάκοπα τις κόρες της και τον Ιβάν Φιοντόροβιτς και τσακωνόταν μέρες ολάκερες μαζί τους, αγαπώντας τους ταυτόχρονα μέχρις αυτοθυσίας και σχεδόν με πάθος.

Περισσότερο απ' όλα τη βασάνιζε η υποψία πως κι οι κόρες της γίνονται ίδιες κι απaráλλαχτες «παράξενες» σαν κι αυτήν και πως τέτοιες κοπέλες σαν τις κόρες της δεν υπάρχουν στην καλή κοινωνία κι ούτε πρέπει να υπάρχουν. «Μηδενίστριες γίνονται όλες τους και τίποτ' άλλο!» έλεγε κάθε τόσο μέσα της. Τον τελευταίο χρόνο κι ιδιαίτερα τους τελευταίους μήνες η μελαγχολική αυτή σκέψη άρχισε να ριζώνει όλο και βαθύτερα μες στο μυαλό της. «Και πρώτα-πρώτα γιατί δεν παντρεύονται», αναρωτιόταν κάθε λίγο και λιγάκι. «Για να βασανίζουν τη μητέρα τους—αυτό έχει γίνει ο σκοπός της ζωής τους και φυσικά για όλ' αυτά φταίνε οι νέες ιδέες και εκείνο το καταραμένο γυναικείο ζήτημα! Μήπως τάχα δεν της ήρθε της Αγγλαΐας εδώ κι έξι μήνες να κόψει τα υπέροχα μαλλιά της; (Θεέ μου, μα ούτε εγώ δεν είχα τέτοια μαλλιά, ακόμα και στα νιάτα μου!) Πήρε κιόλας το ψαλίδι στα χέρια και χρειάστηκε να την παρακαλέσω γονατιστή για να μην το κάνει! Ε, αυτή το έκανε από κακία, για να βασανίσει τη μητέρα της, γιατί είναι ένα παλιοκόριτσο, είναι αυταρχική, παραχαϊδεμένη και, το κυριότερο, κακιά, κακιά, κακιά! Μα μήπως τάχα εκείνη η χοντρή η Αλεξάντρα δεν ήταν έτοιμη να κόψει κι αυτή τις κοτσίδες της κι όχι πια από κακία ούτε από καπρίτσιο, μα γιατί πίστεψε ειλικρινά ο βλάκας αυτά που της είπε η Αγγλαΐα πως τάχα θα μπορεί να κοιμάται πιο ήσυχα με κομμένα μαλλιά και δε θα 'χει πονοκεφάλους; Και πόσοι, πόσοι, πόσοι—πέντε χρόνια τώρα—πόσοι γαμπροί δεν τις ζήτησαν; Και, μα την αλήθεια, ήταν άνθρωποι περίφημοι, μερικοί μάλιστα υπεροχότατοι! Τι περιμένουν λοιπόν, γιατί δεν παντρεύονται; Μονάχα για να κακοκαρδίζουν τη μητέρα τους—καμιά άλλη αιτία δεν υπάρχει! Καμιά! Καμιά!»

Τέλος, ανάτειλε ο ήλιος και για τη μητρική της καρδιά· η μια έστω κόρη, η Αδελαΐδα, θα βολευόταν επιτέλους: «Θα ξεφορτωθώ τη μία τουλάχιστον», έλεγε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όταν τύχαινε να μιλήσει δυνατά γι' αυτό το ζήτημα (μέσα της εκφραζόταν πολύ πιο τρυφερά). Και τι όμορφα, με τι ευπρέπεια που 'χε κανονιστεί όλη η υπόθεση· ακόμα και στους κοσμικούς κύκλους άρχισαν να σχολιάζουν το πράγμα ευμενώς. Ο γαμπρός ήταν άνθρωπος γνωστός, πρίγκιπας, με μεγάλη περιουσία και επιπλέον τον είχε συμπαθήσει, τι καλύτερο θα μπορούσε λοιπόν να περιμένει; Μα για την Αδελαΐδα δε φοβόταν ποτέ της τόσο όσο για τις άλλες της κόρες, μόλο που οι καλλιτεχνικές της κλίσεις σάστιζαν ώρες-ώρες ως εκεί που δεν παίρνει τη διαρκώς αμφιβάλλουσα καρδιά της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. «Ναι, έχει όμως εύθυμο χαρακτήρα κι είναι πολύ λογική. Δεν πρόκειται λοιπόν να πάει χαμένη», παρηγοριόταν τέλος η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Για την Αγγλαΐα φοβόταν περισσότερο απ' όλες. Μια και το 'φερε η κουβέντα, σχετικά με τη μεγαλύτερη, την Αλεξάνδρα, ούτε η ίδια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν ήξερε τι να κάνει: ν' ανησυχήσει ή να μην ανησυχήσει; Άλλοτε της φαινόταν πως «πάει, είναι χαμένη». Έκλεισε τα εικοσπέντε και συνεπώς θα μείνει γεροντοκόρη. Και—«με μια τέτοια ομορφιά!..» Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έκλαιγε μάλιστα εξαιτίας της τις νύχτες, την ώρα που η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, τις ίδιες νύχτες, κοιμόταν σαν αρνάκι. «Μα τι είναι επιτέλους;

Μηδενίστρια ή νέτα-σκέτα βλάκας;» Το ότι δεν ήταν βλάκας, το πίστευε ακράδαντα κι η ίδια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα: εκτιμούσε εξαιρετικά την κρίση της Αλεξάνδρας Ιβάνοβνας και της άρεσε να τη συμβουλευέται. Ωστόσο, δε χωρούσε αμφιβολία πως η Αλεξάνδρα ήταν μια «βρεμένη κότα». «Είναι τόσο ήρεμη, τόσο ήσυχη που όσο κι αν τη σπρώξεις δεν πρόκειται να πάρει μπρος! Εδώ που τα λέμε, οι «βρεμένες κότες» δεν είναι καθόλου ήρεμες—φτου! Τα μπέρδεψα ολότελα μ' αυτές τις κοπέλες!» Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε για την Αλεξάνδρα μιαν ανεξήγητη συμπονετική συμπάθεια, μεγαλύτερη μάλιστα κι απ' όση είχε για την Αγγαίτσα που ήταν το ίνδαλμά της. Όμως, τα χολωμένα λόγια της (που μ' αυτά κυρίως εκδηλωνόταν η μητρική της φροντίδα κι η συμπάθεια), τα πειράγματα, οι χαρακτηρισμοί της—«βρεμένη κότα» λόγου χάρη—δεν είχαν άλλο αποτέλεσμα παρά να κάνουν την Αλεξάνδρα να γελά. Φορές-φορές, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα καταντούσε να θυμώνει με τα πιο ασήμαντα μικροπράγματα και να γίνεται έξω φρενών. Της Αλεξάνδρας Ιβάνοβνας, λόγου χάρη, της άρεσε πολύ να κοιμάται ως αργά το πρωί κι έβλεπε συνήθως ένα σωρό όνειρα, τα όνειρά της όμως τα χαρακτήριζε πάντα μια ασυνήθιστη κενότητα και μια αθωότητα—λες κι ήταν εφτά χρονών κοριτσάκι· όπου λοιπόν, ακόμα κι αυτή η αθωότητα, άρχισε για κάποιον άγνωστο λόγο να δίνει στα νεύρα της μαμάκας της. Μια φορά, η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα είδε στ' όνειρό της ενιά κότες κι αυτό έγινε αιτία να μαλώσουν για καλά μάνα και κόρη—και γιατί; δύσκολο να το εξηγήσει κανείς. Μια φορά, μια μοναδική φορά όλη-όλη, τα κατάφερε η Αλεξάνδρα κι είδε στ' όνειρό της κάτι που 'χε λίγη πρωτοτυπία—είδε έναν καλόγερο, μόνο του, σε κάποιο σκοτεινό δωμάτιο, όπου αυτή δεν τ' αποφάσιζε να μπει γιατί φοβόταν. Οι δύο αδερφές της πήγαν αμέσως και ιστορήσανε τ' όνειρο στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και θριαμβολογούσαν και γέλαγαν, η μαμάκα τους όμως θύμωσε και πάλι και τις είπε ανόητες και τις τρεις. «Χμ! είναι ήρεμη σαν αποβλακωμένη, σωστή "βρεγμένη κότα"—και να τη σπρώξεις δεν παίρνει μπρος κι ωστόσο μελαγχολεί, ώρες-ώρες κάθεται και κοιτάει άπλανα και μελαγχολικά μπροστά της! Τι καημός να 'ναι αυτός, τι μαράζι να 'χει στην καρδιά της;» Καμιά φορά, έκανε αυτή την ερώτηση και στον Ιβάν Φιοντόροβιτς και, όπως το 'χε συνήθειο, τον ρώταγε υστερικά, απειλητικά, περιμένοντας μιαν άμεση απάντηση. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έκανε κάνα-δυο φορές χμ! χμ! έσμιγε τα φρύδια του, ανασήκωνε τους ώμους κι έβγαζε τέλος την απόφαση ανοίγοντας πλατιά τα χέρια του:

— Άντρας της χρειάζεται!

— Μονάχα να δώσει ο Θεός να μην της τύχει κανένας σαν και σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς—έσκαγε επιτέλους σαν μπόμπα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα—ο Θεός να δώσει να μην της τύχει άντρας που να κρίνει και να βγάζει συμπεράσματα σαν και σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς, ο Θεός να δώσει να μην της τύχει ένας αγροίκος βάνδαλος σαν και σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς...

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς φρόντιζε ν' αποσυρθεί αμέσως κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ησύχαζε μετά απ' αυτή την έ κ ρ η ξ η . Εννοείται πως το ίδιο κιόλας βράδυ, άρχιζε και φερόταν με πολλή προσοχή, στοργή, καλοσύνη και σεβασμό στον Ιβάν Φιοντόροβιτς, στον «πρόστυχο» της Ιβάν Φιοντόροβιτς, στον καλόκαρδο κι αξιαγάπητο, τον Ιβάν της τον Φιοντόροβιτς που τόσο τον λάτρευε, γιατί τον αγαπούσε σ' όλη της τη ζωή κι ήταν μάλιστα ερωτευμένη με τον Ιβάν της τον Φιοντόροβιτς, πράγμα που το 'ξερε πολύ καλά κι ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς κι εκτιμούσε απεριόριστα γι αυτό τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Όμως, το κυριότερο μαρτύριό της ήταν η Αγγαίτσα· «είναι ολόιδια, ίδια κι απaráλλαχτη με μένα, είναι το πορτρέτο μου απ' όλες τις απόψεις, έλεγε μέσα της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· είναι ένα αυταρχικό, κακό διαβολάκι! Μηδενίστρια, παράξενη, παλαβή, κακιά, κακιά, κακιά! Ω, Θεέ μου, πόσο θα δυστυχήσει στη ζωή της!»

Όμως, όπως το 'παμε κιόλας παραπάνω, ο ήλιος είχε ανατείλει και τα πράυνε όλα και τα φώτισε για μια στιγμή όλα. Ένα μήνα σχεδόν, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα είχε ξεχάσει ολότελα, μπορεί να πει κανείς, τις ανησυχίες της. Όταν μαθεύτηκε πως η Αδελαΐδα θα παντρευόταν σε λίγους μήνες, οι

κοσμικοί κύκλοι άρχισαν να μιλούν και για την Αγγλαΐα και η Αγγλαΐα φερόταν παντού τόσο υπέροχα, τόσο ατάραχα, τόσο έξυπνα, τόσο νικηφόρα, περήφανα λιγάκι είναι αλήθεια, όμως αυτό της πηγαίνει τόσο πολύ! Τόσο στοργική, τόσο καλόκαρδη ήταν ολάκερο μήνα με τη μητέρα της! («Η αλήθεια είναι πως αυτόν τον Ευγένιο Παύλοβιτς πρέπει ακόμα να τον καλοκοιτάξουμε απ' όλες τις μεριές, πρέπει να τον ξεψαχνίσουμε, μα, καθώς φαίνεται, κι η Αγγλαΐα δεν του πολυχαρίζει κάστανα!») όπως και να 'ναι, είχε γίνει ξαφνικά ένα τόσο υπέροχο κορίτσι—και τι όμορφη που 'ναι, Θεέ μου, τι όμορφη, μέρα με τη μέρα όλο κι ομορφαίνει! Και να...

Και να που μόλις εμφανίστηκε αυτός ο απαίσιος πριγκιπάκος, αυτός ο παλιοχαζούλης, ξανάγιναν όλα μαλλιά-κουβάρια κι αναποδογύρισαν όλα μέσα στο σπίτι!

Μα τι έγινε ωστόσο;

Ένας άλλος δε θα 'βλεπε να 'χε συμβεί τίποτα, αυτό είναι σίγουρο. Μα αυτό ήταν ίσα-ίσα το χαρακτηριστικό της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. Αυτή, στους συνδυασμούς και στα μπλεξίματα των πιο συνηθισμένων πραγμάτων (έτσι που ήταν πάντοτε ανήσυχη) πρόφταινε πάντοτε και διέκρινε κάτι που την τρόμαζε τόσο που αρρώσταινε, την έπιανε ο πιο καχύποπτος κι ασυνήθιστος φόβος—συνεπώς κι ο πιο καταθλιπτικός. Φαντάζεται λοιπόν κανείς τι θα πρέπει να 'νιωσε όταν τώρα, ξαφνικά, μες απ' όλες τις ασύστατες, τις γελοίες κι αβάσιμες ανησυχίες, άρχισε να διακρίνεται ένα κάτι που φαινόταν να 'ναι πράγματι σημαντικό, ένα κάτι που φαινόταν να προκαλεί δικαιολογημένα ανησυχίες, αμφιβολίες και υποψίες.

«Και πώς τόλμησαν, πώς τόλμησαν να μου γράψουν αυτό το καταραμένο ανώνυμο γράμμα και να μου πούνε πως αυτή η π ρ ό σ τ υ χ η έχει φίλιες με την Αγγλαΐα;» σκεφτόταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σ' όλο το δρόμο, καθώς τράβαγε ξοπίσω της τον πρίγκιπα, και ύστερα στο σπίτι όταν τον έβαλε να κάτσει στο στρογγυλό τραπέζι όπου είχε μαζευτεί όλη η οικογένεια. «Πώς τόλμησαν να το σκεφτούν τέτοιο πράγμα; Μα εγώ θα πέθαινα απ' την ντροπή μου αν πίστευα έστω και μια στάλα απ' όλ' αυτά ή αν έδειχνα αυτό το γράμμα στην Αγγλαΐα! Να μας περιπαίζουν έτσι, εμάς, τους Επάντσιν! Κι όλ' αυτά, όλ' αυτά εξαιτίας του Ιβάν Φιοντόροβιτς! Εξαιτίας σας, Ιβάν Φιοντόροβιτς. Αχ! Γιατί δεν πήγαμε να ξεκαλοκαιριάσουμε στο Ελάγιν! Αφού το 'λεγα να πάμε στο Ελάγιν! Το γράμμα μπορεί να το 'γραψε η Βάρκα, το ξέρω, ή... ή... ο Ιβάν Φιοντόροβιτς φταίει για όλα! Αυτόν θέλησε να περιπαίξει αυτή η π ρ ό σ τ υ χ η, εις ανάμνησιν των παλαιών τους σχέσεων, ναι, θέλησε να τον γελοιοποιήσει, ακριβώς όπως τον κορόιδευε κι άλλοτε και τον έσερνε σα βλάκα απ' τη μύτη τότε που πήγαινε ο προκομμένος και της χάριζε μαργαριτάρια... και τ' αποτέλεσμα είναι να 'χουμε μπλέξει όλοι μας, κι είναι κι οι κόρες σας μπλεγμένες, Ιβάν Φιοντόροβιτς, οι κόρες σας που είναι κοπέλες, δεσποινίδες, δεσποινίδες της καλύτερης κοινωνίας, κοπέλες της παντρειάς· βρίσκονταν μπροστά, εδώ στέκονταν, όλα τ' ακούσανε, μα και στην ιστορία με κείνα τα βρομόπαιδα και σ' αυτή την ιστορία είναι μπλεγμένες, μια χαρά τα καταφέρατε, Ιβάν Φιοντόροβιτς, ήταν μπροστά και τ' άκουσαν όλα! Δε θα του το συγχωρέσω, δε θα του το συγχωρέσω αυτού του πριγκιπάκου, δε θα του το συγχωρέσω ποτέ! Και τι έχει η Αγγλαΐα και τρεις μέρες τώρα κάνει σαν υστερική, τι έχει και τσακώθηκε σχεδόν με τις αδερφές της, ακόμα και με την Αλεξάνδρα που της φίλαγε πάντα τα χέρια σα να 'ταν μάνα της—τόσο πολύ την εκτιμούσε. Τι έχει και τρεις μέρες τώρα βάζει σ' όλους μας αινίγματα; Τι ρόλο παίζει εδώ πέρα ο Γαβρίλα Ιβόλγκιν; Τι της ήρθε χτες και σήμερα και βάλθηκε να παινεύει το Γαβρίλα Ιβόλγκιν κι έβαλε μάλιστα τα κλάματα; Γιατί μου αναφέρουν αυτό τον καταραμένο «φτωχό ιππότη» σε κείνο το ανώνυμο γράμμα τη στιγμή που το γράμμα του πρίγκιπα δεν το 'δειξε ούτε στις αδερφές της; Και γιατί... για ποιο λόγο, για ποιο λόγο έτρεξα τώρα σαν αλαφιασμένη γάτα σπίτι του και τον κουβάλησα τώρα δω πέρα; Θεέ μου, τρελάθηκα, τι ήταν αυτό που έκανα; Έκατσα κι είπα σ' ένα νέο τα μυστικά της κόρης μου και μάλιστα... και μάλιστα του είπα μυστικά που αφορούν σχεδόν αυτόν τον ίδιο! Θεέ μου, πάλι καλά που είναι ηλίθιος και... και... φίλος του σπιτιού μας! Θα 'ναι ποτέ δυνατό να τον συμπάθησε η Αγγλαΐα έναν τέτοιο βλακέντιο! Θεέ μου, τι κάθομαι και λέω! Φτου. Είμαστε για τα πανηγύρια... εγώ πρώτη απ' όλους, πρέπει να μας

βάλουν μέσα σε γυάλες και να 'ρχεται ο κόσμος να μας βλέπει με δέκα καπίκια είσοδο. Δε θα σας το συγχωρέσω αυτό, Ιβάν Φιοντόροβιτς, δε θα σας το συγχωρέσω ποτέ. Και γιατί δεν τον πειράζει τώρα; Έλεγε πως θα τον πάρει στο ψιλό και να που τώρα μήτε ένα πείραγμα δε λέει να του κάνει! Να, να, τον κοιτάζει, τον προσέχει, δε βγάζει λέξη, δε φεύγει, στέκεται εδώ κι όμως του είτε η ίδια να μην ξανάρθει... Αυτός έχει χλομιάσει τρομερά. Κι αυτός ο καταραμένος, ο τρισκαταραμένος Ευγένιος Παύλιτς, τι φλυαρία είναι αυτή που τον έπιασε, δε θ' αφήσει και κανέναν άλλον να μιλήσει; Για κοίτα τον που δε λέει να σταματήσει, λέξη δε σ' αφήνει να πεις. Τώρ' αμέσως θα τα μάθαινα όλα, φτάνει να γύριζα καταπώς θέλω την κουβέντα»...

Πραγματικά, ο πρίγκιπας καθόταν σχεδόν χλομός μπροστά στο στρογγυλό τραπέζι κι είχες την εντύπωση πως ήταν τρομερά φοβισμένος και ταυτόχρονα, στιγμές-στιγμές, τον έπιανε ένας ακατανόητος και γι' αυτόν τον ίδιο ενθουσιασμός. Ω, πόσο φοβόταν να ρίξει μια ματιά εκεί κατά τη γωνιά απ' όπου τον κοίταζαν επίμονα δύο γνωστά μαύρα μάτια, και ταυτόχρονα πόσο δυνατά σφιγγόταν η καρδιά του απ' την ευτυχία που ένιωθε τώρα που καθόταν και πάλι ανάμεσά τους, τώρα που θ' ακούσει και πάλι τη φωνή της—ύστερα από κείνα που του 'χε γράψει. «Θεέ μου, τι θα πει άραγε τώρα!» Ίσαμε τούτη τη στιγμή δεν είχε προφέρει ακόμα λέξη και με μεγάλη προσπάθεια άκουγε τον «φλύαρο» Ευγένιο Παύλοβιτς, που σπάνια είχε τόσο κέφι όσο απόψε. Ο πρίγκιπας τον άκουγε και για πολλήν ώρα δεν καταλάβαινε σχεδόν λέξη. Εκτός απ' τον Ιβάν Φιοντόροβιτς που δεν είχε γυρίσει ακόμα απ' την Πετρούπολη, όλοι οι άλλοι ήταν εκεί. Ήταν κι ο πρίγκιπας Σ. Φαίνεται πως είχαν σκοπό να πάνε λίγο αργότερα, μετά το τσάι, ν' ακούσουν μουσική. Φαίνεται πως η τωρινή συζήτηση είχε αρχίσει πριν έρθει ο πρίγκιπας. Σε λίγο εμφανίστηκε στη βεράντα ο Κόλια· γλίστρησε τόσο ξαφνικά, που ο πρίγκιπας δεν κατάλαβε από πού είχε έρθει. «Σημαίνει λοιπόν πως τον δέχονται δω πέρα σαν άλλοτε», σκέφτηκε ο πρίγκιπας.

Η βίλα των Επάντσιν ήταν πολυτελέστατη, σε στυλ ελβετικού χωριάτικου σπιτιού, κομψά στολισμένη με λουλούδια και φυλλώματα. Ένας μικρός μα υπέροχος ανθόκηπος την έκλεινε ολόγυρα. Κάθονταν όλοι στη βεράντα, όπως και στου πρίγκιπα, μονάχα που η βεράντα ήταν κάπως πιο ευρύχωρη και πιο λουσάτη.

Το θέμα της συζήτησης που είχαν αρχίσει δε φαινόταν ν' άρεσε παρά σε λίγους μονάχα· η συζήτηση, όπως θα μπορούσε κανείς να μαντέψει, άρχισε από μια λογομαχία και φυσικά όλοι θα το προτιμούσαν ν' αλλάξουν θέμα, ο Ευγένιος Παύλοβιτς όμως, λες και το 'κανε επίτηδες, επέμενε όλο και περισσότερο και δεν έδινε σημασία στην εντύπωση που προκαλούσε· ο ερχομός του πρίγκιπα τον έκανε να ζωρέψει περισσότερο. Η Αγλαΐα που καθόταν παράμερα, σχεδόν στη γωνιά, δεν έφευγε, άκουγε και σώπαινε επίμονα.

— Μα όχι, όχι,—αντέλεγε με θέρμη ο Ευγένιος Παύλοβιτς,—δεν έχω τίποτα εναντίον του λιμπεραλισμού. Ο λιμπεραλισμός δεν είναι αμάρτημα· είναι έν' απαραίτητο συστατικό του όλου, που χωρίς αυτόν θα αποσυντεθεί ή θα νεκρωθεί· ο λιμπεραλισμός έχει το ίδιο δικαίωμα να υπάρχει, όσο κι ο πλέον νομιμόφρων συντηρητισμός. Εγώ όμως τα βάζω με το ρωσικό λιμπεραλισμό και το ξαναλέω πως, αν έχω αντιρρήσεις, είναι γιατί ο ρώσος λιμπεραλίστας δεν είναι Ρώσος λιμπεραλίστας, είναι ένας λιμπεραλίστας που δεν έχει τίποτα ρωσικό. Φέρτε μου έναν Ρώσο λιμπεραλίστα και θα τον φιλήσω αμέσως εδώ μπροστά σας.

— Φτάνει να του κάνει όρεξη να δεχτεί το φιλή σας,—είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα που βρισκόταν σε ασυνήθιστη υπερδιέγερση. Ακόμα και τα μάγουλά της ήταν πιο κόκκινα από άλλοτε.

«Για κοίτα κει, σκέφτηκε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, άλλοτε κοιμάται και τρώει μονάχα, όσο και να τη σπρώχνεις δεν παίρνει φωτιά, κι άλλοτε, μια φορά το χρόνο, ξεπετιέται και μιλάει έτσι που είναι ν' απορείς.»

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως της Αλεξάνδρας Ιβάνοβνας φαίνεται να μην της άρεσε καθόλου που ο Ευγένιος Παύλοβιτς μίλαγε τόσο εύθυμα, που συζητάγε ένα σοβαρό θέμα με τέτοιον τρόπο σα να παθαινόταν και ταυτόχρονα σα ν' αστειευόταν κιόλας.

— Υποστήριζα τώρα μόλις, λίγο πριν έρθετε, πρίγκηψ,—συνέχισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς,—πως εδώ στη χώρα μας οι λιμπεραλίστες προέρχονταν από δύο μονάχα στρώματα, απ' τους πρώην τσιφλικάδες (που δεν υπάρχουν πια) κι απ' τους σεμιναρίστες. Και μια και τα δύο αυτά στρώματα μεταβλήθηκαν τέλος σε δύο σωστές κάστες, σε κάτι εντελώς ξέχωρο απ' το έθνος—κι όσο πέρναγε ο καιρός, από γενιά σε γενιά, απομονώνονταν όλο και περισσότερο—βγαίνει μόνο του το συμπέρασμα πως όλα όσα έκαναν και κάνουν δεν ήταν καθόλου εθνικά.

— Πώς; Όστε λοιπόν όλα όσα έγιναν δεν είναι ρωσικά;—έφερε την αντίρρηση του ο πρίγκιπας Σ.

— Δεν είναι εθνικά· έστω κι αν ήταν ρωσικά, δεν είχαν τίποτα το εθνικό· κι οι λιμπεραλίστες μας δεν είναι Ρώσοι κι οι συντηρητικοί δεν είναι Ρώσοι, κι όλοι τους... Και να 'στε σίγουρος πως το έθνος δε θα αναγνωρίσει τίποτε απ' όσα έκαναν οι τσιφλικάδες κι οι σεμιναρίστες, ούτε και τώρα ούτε κι αργότερα...

— Άλλο πάλι και τούτο! Πώς μπορείτε να υποστηρίζετε μια τέτοια παραδοξολογία, αν φυσικά μιλάτε σοβαρά! Μου είναι αδύνατο ν' ανεχτώ τέτοιες κρίσεις για το Ρώσο γαιοκτήμονα· και σεις ο ίδιος Ρώσος γαιοκτήμονας είσαστε,—αντέλεγε με θέρμη ο πρίγκιπας Σ.

— Μα νομίζω πως με παρεξηγήσατε. Οι τσιφλικάδες είναι μια τάξη αξιολύπητη έστω και μόνο για το λόγο ότι ανήκω και εγώ σ' αυτήν ιδιαίτερα τώρα που έπαψε να υπάρχει...

— Και στη λογοτεχνία; Έχει γούστο να ισχυρίζεστε πως ούτε η λογοτεχνία μας δεν έχει τίποτα εθνικό!—τον διέκοψε η Αλεξάνδρα.

— Από λογοτεχνία δεν καταλαβαίνω και πολλά πράγματα, μα κι η ρωσική λογοτεχνία, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι όλη ρωσική, εκτός ίσως απ' τον Λομονόσοβ, τον Πούσκιν και τον Γκόγκολ.

— Πρώτον, αυτό δεν είναι λίγο και δεύτερον ο ένας είναι άνθρωπος του λαού κι οι άλλοι δύο γαιοκτήμονες—γέλασε η Αδελαΐδα.

— Πολύ σωστά, μη θριαμβεύετε όμως. Μονάχα αυτοί οι τρεις απ' όλους τους Ρώσους συγγραφείς κατάφεραν να πουν ο καθένας τους κάτι πραγματικά δικό τους, καταδικό τους, κάτι που δεν το δανείστηκαν από κανέναν, κι αυτός ήταν ο λόγος που έγιναν αμέσως εθνικοί συγγραφείς. Ο Ρώσος που θα πει, θα γράψει ή θα κάνει κάτι δικό του, δικό του, ανεπανάληπτο και μη δανεισμένο από κανέναν, θα γίνει αναπόφευκτα εθνικός έστω κι αν μιλάει άσχημα τα ρούσικα. Αυτό για μένα είναι αξίωμα. Το θέμα μας όμως δεν ήταν η λογοτεχνία, εμείς αρχίσαμε να συζητάμε για τους σοσιαλιστές, από κει άναψε η συζήτηση· ε, λοιπόν, εγώ βεβαιώνω πως δεν υπάρχει στη χώρα μας ούτε ένας Ρώσος σοσιαλιστής· δεν υπάρχει και δεν υπήρξε γιατί όλοι οι σοσιαλιστές μας προέρχονται κι αυτοί απ' τους τσιφλικάδες και τους σεμιναρίστες. Όλοι οι δεδηλωμένοι, οι σταμπαρισμένοι σοσιαλιστές μας, τόσο οι εδώ, όσο κι αυτοί στο Εξωτερικό, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά φιλελεύθεροι τσιφλικάδες της εποχής της δουλοπαροικίας. Τι γελάτε; Δώστε μου τα βιβλία τους, δώστε μου τη διδασκαλία τους, τ' απομνημονεύματά τους και γω, μόλο που δεν ασχολούμαι με την κριτική, αναλαμβάνω να σας γράψω μια πειστικότερη φιλολογική κριτική, όπου θ' αποδείξω περίτρανα πως η κάθε σελίδα απ' τα βιβλία, τις μπροσουρές, τ' απομνημονεύματά τους, είναι γραμμένη πρώτα απ' όλα από έναν πρώην Ρώσο τσιφλικά. Το μίσος τους, η οργή τους, το πνεύμα που κάνουν, όλα είναι τσιφλικάδικα· (και μάλιστα, σαν αυτά που συναντούσες πριν απ' την εποχή του Φαμουσόβ⁶!) Ο ενθουσιασμός τους, τα δάκρυά τους, μπορεί να 'ναι δάκρυα πραγματικά,

ειλικρινή, είναι όμως τσιφλικάδικα! Τσιφλικάδικα και σεμιναρίστικα... Πάλι γελάτε, και σεις γελάτε, πρίγκηψ; Και σεις διαφωνείτε;

Πραγματικά, όλοι γελούσαν, μισογέλασε κι ο πρίγκιπας. —Δεν μπορώ ακόμα να σας πω αν διαφωνώ ή όχι,—πρόφερε ο πρίγκιπας παύοντας ξάφνου να χαμογελά κι ανατρίχιασε σα σκολιαρόπαιδο που το πιάνουν να κάνει μίαν αταξία,—σας βεβαιώ όμως πως σας ακούω μ' εξαιρετική ευχαρίστηση...

Λέγοντάς τα αυτά, του κοβόταν σχεδόν η ανάσα και μάλιστα το μέτωπό του το περίλουσε κρύος ιδρώτας. Αυτά ήταν τα πρώτα λόγια που 'χε πει απ' την ώρα που ήρθε. Έκανε να κοιτάξει γύρω του μα δεν τόλμησε· ο Ευγένιος Παύλοβιτς το πρόσεξε και χαμογέλασε.

— Κύριοι, θα σας πω ένα γεγονός,—συνέχισε στον ίδιο τόνο, δηλαδή, σάμπως ναμίλαγε με μίαν ασυνήθιστη έξαψη και θέρμη και ταυτόχρονα, σα να γέλαγε ίσως-ίσως με τα ίδια του τα λόγια,—ένα γεγονός, την παρατήρηση και την ανακάλυψη μάλιστα του οποίου έχω την τιμή ν' αποδώσω στον εαυτό μου και μάλιστα μονάχα στον εαυτό μου· απ' όσο ξέρω τουλάχιστον, κανείς δεν έχει μιλήσει ούτε έχει γράψει γι' αυτό το γεγονός. Στο γεγονός αυτό εκφράζεται όλη η ουσία του ρωσικού λιμπεραλισμού του είδους εκείνου που λέω. Και πρώτα-πρώτα, τι άλλο είναι ο λιμπεραλισμός, γενικά, αν όχι μια επίθεση (λογική ή σφαιερή αυτό είναι άλλο ζήτημα) ενάντια στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων; Έτσι δεν είναι; Λοιπόν, το γεγονός που έχω να σας τονίσω, δείχνει πως ο ρωσικός λιμπεραλισμός δεν είναι μια επίθεση ενάντια στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων μα είναι μια επίθεση ενάντια στην ίδια την ουσία των πραγμάτων μας, ενάντια στα ίδια τα πράγματα κι όχι μονάχα στην τάξη, όχι ενάντια στη ρωσική τάξη μα ενάντια στην ίδια τη Ρωσία. Ο λιμπεραλίστας μου έφτασε στο σημείο ν' αρνιέται τη Ρωσία, μισεί δηλαδή και χτυπά την ίδια τη μητέρα του. Κάθε δυστυχία, κάθε αποτυχία της Ρωσίας τον κάνει και γελά και σχεδόν τον ενθουσιάζει. Μισεί τα λαϊκά έθιμα, τη ρωσική ιστορία, τα πάντα. Αν έχει κάποια δικαιολογία, είναι πως δεν ξέρει τι κάνει κι όλο το μίσος του για τη Ρωσία το περνάει για τον πιο καρποφόρο λιμπεραλισμό (ω, θα συναντήσετε συχνά εδώ στη χώρα μας λιμπεραλίστες που τους χειροκροτούν οι άλλοι και που ουσιαστικά είναι ίσως οι πιο παράλογοι, οι πιο κοντόθωροι κι οι πιο επικίνδυνοι συντηρητικοί, χωρίς να το ξέρουν ούτε κι οι ίδιοι!) Αυτό το μίσος για τη Ρωσία, δεν πάει πολύς καιρός ακόμα, μερικοί λιμπεραλίστες μας το νόμιζαν σχεδόν για την πιο αληθινή αγάπη προς την πατρίδα και καυχόνταν πως βλέπουν καλύτερα από τους άλλους τι λογής θα 'πρεπε να 'ναι αυτή η αγάπη. Τώρα όμως έγιναν πιο ειλικρινείς κι άρχισαν να ντρέπονται ακόμα και τα λόγια «αγάπη προς την πατρίδα»· έχουν αποδιώξει ακόμα και την έννοια αυτή και την έβαλαν κατά μέρος σαν κάτι βλαβερό κι ασήμαντο. Το γεγονός αυτό είναι ακριβέστατο, σ' αυτό επιμένω και... έπρεπε επιτέλους να πούμε κάποτε όλη την αλήθεια, καθαρά και ντόμπρα· όμως, το γεγονός αυτό είναι ταυτόχρονα κάτι που δεν παρατηρήθηκε ποτέ και πουθενά, σε καμιάν εποχή και σε κανένα λαό, που σημαίνει πως είναι τυχαίο και μπορεί να περάσει, είμαι σύμφωνος. Δεν μπορεί να υπάρξει πουθενά λιμπεραλίστας που να μισεί την πατρίδα του. Πώς εξηγείται λοιπόν που εδώ στη χώρα μας υπάρχουν τέτοιοι λιμπεραλίστες; Η εξήγηση είναι αυτή που έδωσα και πριν: Είναι πως ο Ρώσος λιμπεραλίστας προς το παρόν δεν είναι Ρώσος. Άλλη εξήγηση δεν υπάρχει κατά τη γνώμη μου.

— Όλα όσα είπες, Ευγένιε Παύλιτς, τα δέχουμαι μονάχα σαν αστείο,—έκανε σοβαρά ο πρίγκιπας Σ.

— Εγώ δεν τους είδα όλους τους λιμπεραλίστες και δεν αναλαμβάνω να κρίνω,—είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα,—άκουσα όμως με αγανάκτηση τη σκέψη σας: πήρατε μια μεμονωμένη περίπτωση και την κάνατε γενικό κανόνα, που σημαίνει πως όσα είπατε είναι συκοφαντίες.

— Μεμονωμένη περίπτωση; Α-α! Η λέξις ειπώθηκε,—βιάστηκε να πει ο Ευγένιος Παύλοβιτς.— Πρίγκηψ, τι γνώμη έχετε, πρόκειται για μεμονωμένη περίπτωση ή όχι;

— Θα πρέπει και γω να ομολογήσω πως έχω δει πολύ λίγους και πολύ λίγη παρέα έχω κάνει με... λιμπεραλίστες,—είπε ο πρίγκιπας,—μου φαίνεται όμως πως ως ένα σημείο ίσως και να 'χετε δίκιο, γιατί πραγματικά, ο ρωσικός λιμπεραλισμός που γι' αυτόν μας μιλήσατε έχει ως ένα σημείο την τάση να μισεί την ίδια τη Ρωσία κι όχι μονάχα την τάξη των πραγμάτων της. Φυσικά, αυτό δεν είναι απόλυτο και δεν μπορεί με κανέναν τρόπο... να εφαρμόζεται σε όλους...

Μάσησε τα λόγια του και δεν τελείωσε. Παρ' όλη την ταραχή του, η συζήτηση του είχε κινήσει πολύ το ενδιαφέρον. Ο πρίγκιπας είχε ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: άκουγε πάντα με μια αφελέστατη προσοχή κάτι που τον ενδιέφερε κι απαντούσε πολύ σοβαρά όταν τύχαινε να του κάνουν κάποια ερώτηση. Η αφέλεια αυτή σα να καθρεφτιζόταν στην έκφραση του προσώπου του, ακόμα και στη στάση του κορμιού του, μια αφέλεια και μια πίστη που δεν υποπτευόταν ούτε την ειρωνεία ούτε το χιούμορ. Και, μόλο που ο Ευγένιος Παύλοβιτς από καιρό τώρα του μίλαγε πάντα με κάποια ιδιαίτερη ειρωνεία, αυτή τη φορά, σαν άκουσε την απάντησή του, τον κοίταξε με μια υπερβολική σοβαρότητα, λες και δεν περίμενε ποτέ του μια τέτοια απάντηση απ' τον πρίγκιπα.

— Ωστε... μα, πολύ παράξενο στ' αλήθεια,—πρόφερε.—Μου απαντήσατε λοιπόν σοβαρά, πρίγκηψ;

— Μα μήπως δε με ρωτήσατε σοβαρά;—απάντησε εκείνος κατάπληκτος.

Όλοι γέλασαν.

— Είδατε τι παθαίνετε όταν τον πιστεύετε,—είπε η Αδελαΐδα.—Ο Ευγένιος Παύλιτς μας περιπαίζει όλους! Αν ξέρατε τι κάθεται και λέει καμιά φορά με το σοβαρότερο ύφος του κόσμου!

— Κατά τη γνώμη μου, το θέμα είναι πολύ βαρύ, καλά θα κάναμε να μην την αρχίζαμε καθόλου τη συζήτηση,—παρατήρησε απότομα η Αλεξάνδρα.—Λέγαμε να πάμε περίπατο...

— Και βέβαια να πάμε, η βραδιά είναι υπέροχη!—φώναξε ο Ευγένιος Παύλιτς.—Μα για να σας αποδείξω πως αυτή τη φορά μιλούσα εντελώς σοβαρά και, το κυριότερο, για να τ' αποδείξω στον πρίγκιπα (ξέρετε, πρίγκηψ, μου κινήσατε εξαιρετικά το ενδιαφέρον και σας ορκίζομαι πως δεν είμαι και τόσο κούφος, όσο θα πρέπει σίγουρα να φαίνομαι—μόλο που είμαι πραγματικά κούφος!) και... αν μου το επιτρέπετε, κύριοι, θα κάνω στον πρίγκιπα ακόμα μια τελευταία ερώτηση, από προσωπική περιέργεια και μ' αυτήν θα κλείσουμε τη συζήτηση. Λες κι έγινε επίτηδες, μόλις εδώ και δύο ώρες τη σκέφτηκα αυτή την ερώτηση (βλέπετε, πρίγκηψ, είναι φορές που στοχάζομαι και γω σοβαρά πράγματα): εγώ έδωσα την απάντηση, ας δούμε όμως τι θα πει ο πρίγκιπας. Μόλις πριν από λίγο έγινε λόγος για τη «μεμονωμένη περίπτωση». Όλοι εδώ στη χώρα μας δίνουν μεγάλη σημασία σ' αυτές τις λέξεις, τις ακούς κάθε λίγο και λιγάκι. Δεν πάει πολύς καιρός που όλοι μιλούσαν και έγραφαν για κείνο το φριχτό φόνο των έξι ανθρώπων που τους σκότωσε κείνος ο νέος και για την παράξενη αγόρευση του συνηγόρου του που είπε πως μια κι ο εγκληματίας ήταν φτωχός, ήταν φ υ σ ι κ ό τ α τ ο να σκεφτεί να σκοτώσει εκείνους τους έξι. Δεν το 'πε έτσι κατά λέξη, το νόημά του όμως ήταν αυτό ή κάτι παραπλήσιο. Εγώ προσωπικά, νομίζω πως ο συνηγόρος, εκφράζοντας μια τέτοια παράδοση σκέψη, ήταν απόλυτα σίγουρος πως έτσι εκφράζει την πιο λιμπεραλιστική, την πιο ουμανιστική και την πιο προοδευτική άποψη που θα μπορούσε να εκφράσει κανείς στην εποχή μας. Λοιπόν, τι γνώμη έχετε εσείς; Αυτή η διαστρέβλωση των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων, αυτή η δυνατότητα να βλέπει κανείς τόσο στραβά και παράλογα τα πράγματα είναι μεμονωμένη ή γενική περίπτωση;

Όλοι έβαλαν τα γέλια.

— Μεμονωμένη, και βέβαια μεμονωμένη,—είπαν μαζί γελώντας η Αλεξάνδρα κι η Αδελαΐδα.

— Και να μου επιτρέψεις να παρατηρήσω, Ευγένιε Παύλιτς,—πρόσθεσε ο πρίγκιπας Σ.,—πως το αστείο σου παρατράβηξε.

— Εσείς τι γνώμη έχετε, πρίγκηψ;—ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, χωρίς να προσέξει τον πρίγκιπα Σ., βλέποντας το Λέοντα Νικολάγιεβιτς να τον κοιτάει περίεργα και σοβαρά.—Τι λέτε σεις; Είναι μεμονωμένη ή γενική αυτή η περίπτωση; Ομολογώ

πως για σας ειδικά τη σοφίστηκα αυτή την ερώτηση.

— Όχι, δεν είναι μεμονωμένη,—πρόφερε σιγά μα σταθερά ο πρίγκιπας,

— Μα τι λέτε, Λέων Νικολάγιεβιτς,—φώναξε κάπως πικραμένα ο πρίγκιπας Σ.—Δεν το βλέπετε λοιπόν πως πάει να σας στήσει παγίδα; Δεν το βλέπετε πως αστειεύεται και το 'χει βάλει σκοπό να σας πιάσει;

— Νόμιζα πως ο Ευγένιος Παύλιτς μιλάει σοβαρά,—κοκκίνισε ο πρίγκιπας και χαμήλωσε τα μάτια.

— Καλέ μου πρίγκηψ,—συνέχισε ο πρίγκιπας Σ.,—μα θυμηθείτε λοιπόν την κουβέντα που κάναμε κάποτε μαζί, κάπου εδώ και τρεις μήνες. Λέγαμε τότε πως στα καινούργια μας δικαστήρια μπορεί να βρει κανείς πολλούς αξιοπρόσεχτους και υπεράξιους συνηγόρους! Και πόσες εξαιρετες αποφάσεις ενόρκων! Πόσο χαιρόσασταν τότε και πόσο χαιρόμουνα και γω με τη χαρά σας... λέγαμε πως μπορούμε να 'μαστε περήφανοι... Όμως, αυτή η ατυχής αγόρευση, αυτό το παράξενο επιχείρημα, είναι φυσικά κάτι τυχαίο, είναι σταγόνα στον ωκεανό.

Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς σκέφτηκε για λίγο, απάντησε όμως μ' απόλυτη σιγουριά, μόλο που μίλαγε σιγά και πρόφερε κάπως σαν δειλά τα λόγια του.

— Το μόνο που ήθελα να πω, ήταν πως η διαστρέβλωση των ιδεών και των εννοιών (όπως το είπε ο Ευγένιος Παύλιτς) συναντιέται πολύ συχνά, είναι δυστυχώς πολύ περισσότερο μια γενική παρά μια μεμονωμένη περίπτωση. Τόσο μάλιστα που αν αυτή η διαστρέβλωση δεν ήταν μια τόσο γενική περίπτωση, ίσως να μην υπήρχαν και τ' ακατονόμαστα εγκλήματα σαν αυτά που...

— Ακατονόμαστα εγκλήματα; Μα σας βεβαιώ πως τα ίδια ακριβώς εγκλήματα, ίσως μάλιστα και πιο φριχτά ακόμα, γίνονταν και πριν, παντού και πάντα, όχι μονάχα στη χώρα μας, και κατά τη γνώμη μου θα γίνονται για πολύν καιρό ακόμα. Η διαφορά είναι που πριν δε γίνονταν τόσο γνωστά, τώρα όμως άρχισαν και μιλούν δυνατά γι' αυτά τα εγκλήματα, τα συζητούν μάλιστα και στις εφημερίδες, γι' αυτό δημιουργήθηκε η εντύπωση πως οι τέτοιοι εγκληματίες μόλις τώρα πρωτοφάνηκαν. Να ποιο είναι το λάθος σας, ένα λάθος, πρίγκηψ, που, σας βεβαιώ, προδίδει μεγάλη αφέλεια,—χαμογέλασε ειρωνικά ο πρίγκιπας Σ.

— Το ξέρω φυσικά πως γίνονταν και πριν πάρα πολλά εγκλήματα, το ίδιο φριχτά με τα σημερινά· δεν πάει πολύν καιρός που είχα πάει στις φυλακές και μπόρεσα να γνωριστώ με μερικούς εγκληματίες και υπόδικους. Υπάρχουν μάλιστα τρομερότεροι εγκληματίες απ' αυτόν που λέγαμε, υπάρχουν εγκληματίες που σκότωσαν δέκα ανθρώπους χωρίς να μετανιώσουν καθόλου. Να τι παρατήρησα όμως: πως κι ο πιο αδιόρθωτος κι ο πιο αμετανόητος φονιάς, ξέρει ωστόσο πως είναι εγκληματίας, έχει συνείδηση δηλαδή πως δεν έπραξε καλά, έστω κι αν δε μετανιώνει. Τέτοιοι είναι όλοι τους· ενώ τούτοι δω, αυτοί που ανέφερε ο Ευγένιος Παύλιτς, δε θέλουν καν να θεωρήσουν τον εαυτό τους εγκληματία και λένε μέσα τους πως είχαν το δικαίωμα και... έκαναν μάλιστα καλά, δηλαδή, θέλω να πω, περίπου έτσι σκέφτονται. Εδώ ακριβώς βρίσκεται κατά τη γνώμη μου η τρομερή διαφορά. Και προσέχετε πως όλοι αυτοί είναι νέοι, βρίσκονται δηλαδή σε μιαν ηλικία όπου δεν είναι καθόλου δύσκολο να πάθουν οι ιδέες τους τη διαστρέβλωση που

λέγαμε.

Ο πρίγκιπας Σ. δε γέλαγε πια κι άκουσε τον πρίγκιπα ως το τέλος με απορία. Η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα, που από ώρα τώρα κάτι ήθελε να παρατηρήσει, σώπασε, λες και τη σταμάτησε κάποια ιδιαίτερη σκέψη. Όσο για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, αυτός κοίταζε τον πρίγκιπα κατάπληκτος κι αυτή τη φορά χωρίς καμιάν ειρωνεία.

— Μα γιατί λοιπόν τον κοιτάτε έτσι κι απορείτε, πατερούλη,—μπήκε αναπάντεχα στη μέση η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—τι δηλαδή, νομίζετε πως είναι πιο ανόητος από σας και δεν μπορεί να σκέφτεται όπως σκέφτεστε εσείς;

— Όχι, κάθε άλλο,—είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς,—μονάχα που, πώς μπορείτε αλήθεια, πρίγκηψ, (με συγχωρείτε για την ερώτηση) αφού έτσι τα βλέπετε τα πράγματα και παρατηρείτε όλ' αυτά, πώς λοιπόν (και πάλι να με συγχωρείτε) πώς λοιπόν σε κείνη την παράξενη ιστορία... σ' αυτήν που συνέβη προ ημερών... του Μπουρντόβσκη, αν δεν κάνω λάθος... πώς δεν προσέξατε την ίδια ακριβώς διαστρέβλωση ιδεών και ηθικών αντιλήψεων; Γιατί βέβαια ήταν μια διαστρέβλωση ίδια κι απαράλλακτη μ' αυτήν που λέμε! Μου φάνηκε τότε πως δεν το προσέξατε καθόλου. Έπεσα έξω;

— Άκου λοιπόν και τούτο, πατερούλη,—άναψε και κόρωσε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Όλοι εμείς το προσέξαμε και καθόμαστε δω πέρα και του κάνουμε το σπουδαίο, αυτός όμως πήρε σήμερα γράμμα από έναν της παρέας, απ' τον αρχηγό τους το σπυριάρη, τον θυμάσαι, Αλεξάνδρα; Του ζητά συγγνώμη στο γράμμα του, έστω και με το δικό του τρόπο, και του κάνει γνωστό πως τα χάλασε με κείνο τον άλλον το φίλο του που τον τσίγκλαγε προχτές όλη την ώρα—θυμάσαι, Αλεξάνδρα; Και λέει πως τώρα πιστεύει περισσότερο στον πρίγκιπα. Ε, λοιπόν, εμείς δεν πήραμε ακόμα κανένα τέτοιο γράμμα και καλά θα κάνουμε να μην είμαστε τόσο ψηλομύτες μπροστά του!

— Κι ο Ιππόλυτος μετακόμισε μόλις τώρα στη βίλα μας!—φώναξε ο Κόλια.

— Πώς! Εδώ είναι κιάλας;—ταράχτηκε ο πρίγκιπας.

— Μόλις φύγατε με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, έφτασα εγώ. Εγώ τον έφερα!

— Ε, λοιπόν, κόβω το κεφάλι μου,—έγινε ξάφνου έξω φρενών η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα ξεχνώντας πως μόλις τώρα ήταν όλο επαίνους για τον πρίγκιπα,—κόβω το κεφάλι μου πως πήγε χτες στη σοφίτα του και του γύρεψε γονατιστός συγγνώμη για να καταδεχτεί αυτό το κακό παλιόπαιδο να μετακομίσει εδώ πέρα. Πήγες χτες στην Πετρούπολη; Αφού μου τ' ομολόγησες ο ίδιος πριν λίγη ώρα. Είναι ή δεν είναι έτσι; Έπεσες ή δεν έπεσες στα γόνατα;

— Κάθε άλλο. Δεν έπεσε καθόλου στα γόνατα,—φώναξε ο Κόλια.—Τ' αντίθετο μάλιστα: Ο Ιππόλυτος άρπαξε χτες το χέρι του πρίγκιπα και το φίλησε δύο φορές, το 'δα με τα μάτια μου, έτσι τελείωσε η εξήγηση ανάμεσά τους. Το μόνο που είπε ο πρίγκιπας, ήταν πως θα του κάνει καλό στην υγεία του αν έρθει στην εξοχή κι ο Ιππόλυτος συμφώνησε αμέσως να μετακομίσει, μόλις θα καλυτέρευε λιγάκι.

— Δεν υπήρχε λόγος, Κόλια—μουρμούρισε ο πρίγκιπας καθώς σηκωνόταν κι άρπαξε το καπέλο του,—γιατί κάθεστε και τα λέτε, εγώ...

— Για πού το 'βαλες;—τον σταμάτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Μην ανησυχείτε, πρίγκηψ,—συνέχισε ο Κόλια ξαναμμένος,—μην πηγαίνετε, θα τον ανησυχήσετε, κουράστηκε απ' το ταξίδι και τον πήρε ο ύπνος. Είναι πολύ χαρούμενος· και, ξέρετε, πρίγκηψ, κατά

τη γνώμη μου θα 'ταν πολύ προτιμότερο να μη συναντηθείτε τώρ' αμέσως, καλύτερα μάλιστα να το αναβάλλετε για αύριο, γιατί μπορεί να ξανααστίσει και να ντραπεί. Το πρωί μου 'λεγε πως έχει έξι μήνες να νιώσει τόσο καλά, τόσο γερός και δυνατός, ακόμα κι ο βήχας του—βήχει πολύ λιγότερο τώρα.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως η Αγγλαΐα σηκώθηκε ξάφνου απ' τη θέση της και πλησίασε στο τραπέζι. Δεν τολμούσε να την κοιτάξει, ένιωθε όμως μόλο του το είναι πως εκείνη τη στιγμή αυτή είχε καρφώσει το βλέμμα της πάνω του και ίσως να τον κοιτάει αυστηρά, τα μαύρα της μάτια το δίχως άλλο θα πρέπει να 'ναι γεμάτα αγανάκτηση και τα μάγουλά της φλογισμένα.

— Εμένα όμως, Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς, μου φαίνεται πως άδικα τον φέρατε εδώ πέρα, αν είναι κείνο το ίδιο φθισικό παιδί που 'χε βάλει τα κλάματα και μας κάλεσε όλους στην κηδεία του,— παρατήρησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Μίλαγε με τόση ευφράδεια για τον τοίχο του γειτονικού του σπιτιού, που το δίχως άλλο θα τον νοσταλγήσει κείνο τον τοίχο, να 'στε σίγουρος.

— Σωστά το λέει: θα μαλώσει, θα τσακωθεί μαζί σου και θα φύγει. Να μου το θυμηθείς!

Κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πήρε με πολλήν αξιοπρέπεια το καλαθάκι με το εργόχειρό της ξεχνώντας πως όλοι τους σηκώνονταν κιόλας για να πάνε περίπατο.

— Θυμάμαι πως καμάρωνε πολύ για κείνο τον τοίχο,—βρήκε την ευκαιρία να προσθέσει ο Ευγένιος Παύλοβιτς,—δίχως αυτό τον τοίχο δε θα μπορέσει να πεθάνει με ευφράδεια, κι αυτός πολύ το θέλει να πεθάνει ευφραδώς.

— Γιατί όχι λοιπόν;—μουρμούρισε ο πρίγκιπας.—Αν δε θελήσετε να τον συγχωρέσετε, θα πεθάνει και δίχως εσάς.—Τώρα ήρθε εδώ για να βλέπει τα δέντρα.

— Ω, από μέρος μου, εγώ του τα συγχωρώ όλα· μπορείτε να του το πείτε.

— Φοβάμαι πως δε με καταλάβατε,—απάντησε σιγά, απρόθυμα, θα 'λεγες, ο πρίγκιπας εξακολουθώντας να κοιτάζει σ' ένα ορισμένο σημείο στο πάτωμα, χωρίς να σηκώνει τα μάτια.— Πρέπει να συγκατατεθείτε και σεις να δεχτείτε τη συγνώμη του.

— Και γω τι δουλειά έχω; Σε τι είμαι ένοχος εγώ απέναντί του;

— Αν δεν το καταλαβαίνετε, τότε... μα εσείς το καταλαβαίνετε· ο Ιππόλυτος ήθελε τότε... να μας ευλογήσει όλους και να δεχτεί από σας την ευλογία σας, αυτό είν' όλο...

— Καλέ μου πρίγκηψ,—βιάστηκε να πει κάπως αβέβαια ο πρίγκιπας Σ. αφού κοιτάχτηκε με κάνα δύο γύρω του,—ο επίγειος παράδεισος δεν είναι και τόσο εύκολο να πραγματοποιηθεί, εσείς όμως υπολογίζετε όσο να 'ναι σ' έναν παράδεισο: ο παράδεισος είναι δύσκολο πράγμα, πρίγκηψ, πολύ πιο δύσκολο απ' όσο φαίνεται στην υπέροχη καρδιά σας. Ας αφήσουμε καλύτερα αυτή την κουβέντα, αλλιώς θα σαστίσουμε και θα ντραπούμε όλοι μας και τότε...

— Πάμε ν' ακούσουμε τη μουσική,—πρόφερε απότομα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και σηκώθηκε θυμωμένη.

Σηκώθηκαν κι όλοι οι άλλοι.

II

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΠΛΗΣΙΑΣΕ ξάφνου τον Ευγένιο Παύλοβιτς. —Ευγένιε Παύλιτς—είπε με παράξενη θέρμη αρπάζοντάς τον απ' το χέρι—να είστε σίγουρος πως σας θεωρώ ευγενέστατο και καλότατο άνθρωπο παρ' όλα αυτά· να 'στε σίγουρος...

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς απόρησε τόσο, που έκανε ένα βήμα πίσω. Για μια στιγμή, πάσκιζε να συγκρατήσει τα γέλια του όμως, προσέχοντας περισσότερο, παρατήρησε πως ο πρίγκιπας ένιωθε κάπως άβολα ή τουλάχιστο θα πρέπει να του συνέβαινε κάτι περίεργο.

— Κόβω το κεφάλι μου—φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς—κόβω το κεφάλι μου, πρίγκηψ, πως ίσως να θέλατε να πείτε κάτι εντελώς διαφορετικό, ίσως μάλιστα να μην είχατε καθόλου σκοπό να το πείτε σε μένα... Μα τι έχετε; Μήπως είστε αδιάθετος;

— Δεν αποκλείεται, δεν αποκλείεται καθόλου, και η παρατήρησή σας ήταν πολύ εύστοχη όταν είπατε πως ίσως να μην ήθελα να πλησιάσω εσάς!

Όταν το είπε αυτό, χαμογέλασε κάπως παράξενα και μάλιστα γελοία, μα ξαφνικά, λες και φουρκίστηκε, φώναξε:

— Μη μου θυμίζετε αυτό που έκανα προχτές! Ντρεπόμουν πολύ όλες αυτές τις τρεις μέρες... το ξέρω πως είμαι ένοχος...

— Μα... μα τι κάνατε λοιπόν που το βρίσκετε τόσο τρομερό;

— Βλέπω πως εσείς ίσως να ντρέπεστε περισσότερο απ' όλους για λογαριασμό μου, Ευγένιε Παύλοβιτς· κοκκινίζετε, αυτό δείχνει πως έχετε υπέροχη καρδιά. Τώρ' αμέσως θα φύγω, σας βεβαιώ...

— Μα τι έπαθε λοιπόν! Έτσι αρχίζουν οι κρίσεις του;—γύρισε τρομαγμένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στον Κόλια.

— Μη δίνετε σημασία, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, δεν είναι κρίση. Τώρ' αμέσως θα φύγω. Ξέρω πως εγώ... είμαι αδικημένος απ' τη φύση. Ήμουν άρρωστος εικοστέσσερα χρόνια, από τότε που γεννήθηκα ως τα εικοστέσσερα χρόνια μου. Δεχτείτε λοιπόν και τώρα τα λόγια μου σα να σας τα λέει ένας άρρωστος. Θα φύγω αμέσως, τώρ' αμέσως, μην αμφιβάλλετε καθόλου. Δεν κοκκινίζω γιατί θα 'ταν παράξενο να κοκκινίσει κανείς επειδή είναι άρρωστος· ψέματα; Ανάμεσα στους ανθρώπους όμως είμαι περιττός... Δεν το λέω από εγωισμό... Αυτές τις τρεις μέρες το σκέφτηκα και κατέληξα στο συμπέρασμα πως θα πρέπει να σας το κάνω γνωστό με πρώτη ευκαιρία, ειλικρινά και γενναιόψυχα. Υπάρχουν ορισμένες ιδέες, υπάρχουν ιδέες, υπάρχουν ιδέες υψηλές που γι' αυτές δεν πρέπει να μιλάω εγώ γιατί το δίχως άλλο θα τους κάνω όλους να βάλουν τα γέλια· μόλις πριν από λίγο μου το θύμισε ο πρίγκιπας Σ... Εγώ δεν έχω καλούς τρόπους, δεν έχω συναίσθηση του μέτρου· τα λόγια μου είναι παράταιρα, δεν ταιριάζουν καθόλου στην ιδέα κι αυτό είναι ταπεινωτικό γι' αυτές τις ιδέες. Και γι' αυτό δεν έχω το δικαίωμα... επιπλέον είμαι φιλύποπτος, είμαι... είμαι σίγουρος πως σ' αυτό το σπίτι δεν μπορούν να με κακομεταχειριστούν και μ' αγαπούν περισσότερο απ' όσο τ' αξίζω, ξέρω όμως (το ξέρω κι είμαι σίγουρος) πως ύστερ' από είκοσι χρόνια αρρώστιας κάτι θα πρέπει να μου 'χει μείνει έτσι που δεν μπορεί να μη γελάσει κανείς μαζί μου... καμιά φορά... έτσι δεν είναι;

Λες και περίμενε την απάντηση και την ετυμηγορία τους κοιτάζοντας γύρω του. Όλοι στέκονταν μέσα σε μια καταθλιπτική απορία απ' την αναπάντεχη, τη νοσηρή και—καθώς φαίνεται—την

αδικαιολόγητη συμπεριφορά του. Τα λόγια αυτά όμως στάθηκαν αιτία να γίνει ένα παράξενο επεισόδιο.

— Γιατί τα λέτε όλ' αυτά δω πέρα;—φώναξε ξάφνου η Αγλαΐα.—Γιατί τα λέτε σ' α υ τ ο ύ ς ; Σ' αυτούς, σ' αυτούς!

Θα 'λεγε κανείς πως δε θα μπορούσε ν' αγανακτήσει περισσότερο: τα μάτια της πετούσαν σπίθες. Ο πρίγκιπας στεκόταν μπροστά της μουγκός κι άλαλος και ξαφνικά χλόμιασε.

— Εδώ δεν υπάρχει κανένας που ν' αξίζει τέτοια λόγια!—ξέσπασε η Αγλαΐα.—Όλοι τους εδώ, όλοι τους δεν αξίζουν ούτε το μικρό σας δαχτυλάκι, δεν έχουν ούτε το μυαλό σας, ούτε την καρδιά σας! Είστε πιο τίμιος απ' όλους, πιο ευγενικός απ' όλους, πιο καλός απ' όλους, πιο αγαθός απ' όλους, πιο έξυπνος απ' όλους! Εδώ υπάρχουν μερικοί που δεν είναι άξιοι να σκύψουν και να σας σηκώσουν το μαντίλι που σας έπεσε τώρα... Γιατί λοιπόν ταπεινώνετε τον εαυτό σας και τον βάζετε πιο χαμηλά απ' όλους; Γιατί τα διαστρεβλώσατε όλα μέσα σας, γιατί δεν έχετε λίγη περηφάνια;

— Θεέ μου, αυτό πια είναι από τ' άγραφα!—χτύπησε τα χέρια της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Ο φτωχός υπότης. Ζήτω!—φώναξε έξαλλος ο Κόλια.

— Σωπάστε! Πώς τολμούν να με προσβάλλουν έτσι μέσα στο σπίτι σας!—τα 'βαλε ξάφνου η Αγλαΐα με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Βρισκόταν στην υστερική εκείνη κατάσταση, που δε λογαριάζει κανείς τίποτα και προχωρεί πάνω από κάθε εμπόδιο. —Γιατί με βασανίζουν όλοι, όλοι ως τον τελευταίο! Γιατί δε μ' αφήνουν σε ησυχία όλες αυτές τις τρεις μέρες, γιατί με πειράζουν όλη την ώρα εξαιτίας σας, πρίγκηψ; Για τίποτα στον κόσμο δε θα σας παντρευτώ! Να το ξέρετε, για τίποτα στον κόσμο και ποτέ! Να το ξέρετε! Είναι ποτέ δυνατό να παντρευτεί κανείς ένα γελοίο σαν και σας; Κοιταχτείτε στον καθρέφτη και δείτε τα χάλια σας! Γιατί, γιατί με κοροϊδεύουν όλη την ώρα πως θα σας παντρευτώ; Εσείς πρέπει να το ξέρετε! Είστε και σεις ένα μαζί τους στη συνωμοσία!

— Κανένας δε σε κοροΐδεψε ποτέ!—μουρμούρισε τρομαγμένη η Αδελαΐδα.

— Ούτε το σκέφτηκε κανείς, κανείς δεν είπε τέτοιο πράγμα!—φώναξε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα.

— Ποιος την κοροΐδεψε; Πότε την κοροΐδεψαν; Ποιος μπορούσε να της το πει; Είναι στα καλά της ή παραμιλάει;—γύριζε και τους ρωτούσε όλους η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρέμοντας απ' το θυμό της.

— Όλοι το έλεγαν, όλοι ως τον τελευταίο, όλες αυτές τις μέρες! Δε θα τον παντρευτώ ποτέ, ποτέ!

Φωνάζοντάς το αυτό, η Αγλαΐα ξέσπασε σε πικρά δάκρυα, σκέπασε το πρόσωπό της με το μαντίλι κι έπεσε στην καρέκλα.

— Μα αυτός ούτε σε ζητ...

— Δε σας ζήτησα, Αγλαΐα Ιβάνοβνα,—του ξέφυγε του πρίγκιπα.

— Τι-ι;—έσυρε ξάφνου τη φωνή της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κατάπληκτη, αγανακτισμένη, λες και την είχε πιάσει φρίκη.—Τι-ι εί-πες;

Δεν ήθελε να πιστέψει στ' αυτιά της.

— Ήθελα να πω... ήθελα να πω,—τον έπιασε τρομερή ταραχή τον πρίγκιπα,—ήθελα μονάχα να

εξηγήσω στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα... να έχω την τιμή να της εξηγήσω πως δεν είχα καθόλου την πρόθεση... να έχω την τιμή να ζητήσω το χέρι της... έστω και στο μέλλον... Εγώ δε φταίω καθόλου σε όλ' αυτά, μα το Θεό, δε φταίω σε τίποτα, Αγλαΐα Ιβάνοβνα! Δεν το 'θελα ποτέ μου, ποτέ δε μου πέρασε μια τέτοια σκέψη απ' το μυαλό, ποτέ δε θα το θελήσω, θα το δείτε: Σας βεβαιώ! Σίγουρα θα βρέθηκε κανένας κακός άνθρωπος που με συκοφάντησε! Μην ανησυχείτε καθόλου!

Λέγοντάς τα αυτά, πλησίασε την Αγλαΐα. Αυτή έβγαλε το μαντίλι απ' το πρόσωπό της, του 'ριξε μια γρήγορη ματιά στο πρόσωπο και σ' όλο το τρομαγμένο του σουλούπι, κατάλαβε τα λόγια του και ξάφνου ξέσπασε σε γέλια και του γέλασε κατάμουτρα—κάτι γέλια τόσο εύθυμα κι ασυγκράτητα, τόσο αστεία και κοροϊδευτικά, που η Αδελαΐδα πρώτη δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί, ιδιαίτερα όταν κοίταξε κι αυτή τον πρίγκιπα· ρίχτηκε στην αδερφή της, την αγκάλιασε κι άρχισε να γελάει το ίδιο ασυγκράτητα, το ίδιο εύθυμα, σαν άτακτη μαθήτρια. Κοιτάζοντάς τες άρχισε ξάφνου να χαμογελάει κι ο πρίγκιπας και, καταχαρούμενος, ευτυχισμένος, έλεγε και ξανάλεγε:

— Ε, δόξα τω Θεώ, δόξα τω Θεώ!

Τότε πια δεν κρατήθηκε η Αλεξάνδρα κι άρχισε να γελάει κι αυτή με την καρδιά της. Θα 'λεγε κανείς πως δε θα έπαιρναν τέλος τα γέλια των τριών τους.

— Ουφ, να χαθείτε, τρελές!—μουρμούρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Μια σε τρομάζουν και μια...

Όμως, γέλαγε κίολας κι ο πρίγκιπας Σ., γέλαγε κι ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ο Κόλια χαχάνιζε ασταμάτητα, γέλαγε δυνατά κοιτάζοντάς τους όλους κι ο ίδιος ο πρίγκιπας.

— Πάμε περίπατο, πάμε περίπατο!—φώναξε η Αδελαΐδα. Όλοι μαζί, κι ο πρίγκιπας το δίχως άλλο να 'ρθει μαζί μας. Δεν υπάρχει λόγος να φύγετε, αγαθέ μου κύριε! Καλέ Αγλαΐα, είδες τι χρυσή καρδιά που έχει; Ψέματα λέω, μαμά; Εξάλλου, πρέπει το δίχως άλλο, το δίχως άλλο να τον αγκαλιάσω τώρα και να τον φιλήσω... για... για την εξήγησή του με την Αγλαΐα. Μaman, καλή μου, θα μου επιτρέψετε να τον φιλήσω; Αγλαΐα! δώσε μου την άδεια να φιλήσω τον πρίγκιπά σου!—φώναξε η κατεργάρα και πραγματικά ζύγωσε βιαστικά τον πρίγκιπα και τον φίλησε στο μέτωπο. Αυτός άρπαξε τα χέρια της, τα 'σφιξε δυνατά, τόσο που παραλίγο η Αδελαΐδα θα ξεφώνιζε, την κοίταξε καταχαρούμενος και ξάφνου έφερε βιαστικά το χέρι της στα χείλη του και το φίλησε τρεις φορές.

— Πάμε λοιπόν!—τους φώναξε η Αγλαΐα.—Πρίγκηψ, θα με συνοδέψετε εσείς. Επιτρέπετε, maman; Μπορεί να με συνοδέψει ο μνηστήρας που με απέκρουσε; Γιατί βέβαια μ' αποκρούσατε για πάντα, έτσι δεν είναι, πρίγκηψ; Μα όχι έτσι, δεν το δίνουν έτσι το μπράτσο τους στην ντάμα, δεν ξέρετε λοιπόν πώς πρέπει να προσφέρετε το μπράτσο σας σε μια ντάμα; Να, έτσι, πάμε, θα προχωρήσουμε μπροστά απ' όλους· θέλετε να πάμε μπροστά απ' όλους, tête a tête;

Μίλαγε ασταμάτητα, ξεσπώντας ακόμα κάθε τόσο σε γέλια.

— Δόξα τω Θεώ, δόξα τω Θεώ!—έλεγε και ξανάλεγε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, μην ξέροντας κι η ίδια γιατί χαίρεται.

«Απίστευτα παράξενοι άνθρωποι!» σκέφτηκε ο πρίγκιπας Σ. για εκατοστή ίσως φορά από τότε που γνωρίστηκε μαζί τους, μα... του άρεσαν αυτοί οι παράξενοι άνθρωποι. Όσο για τον Μίσκιν, ίσως να μην του άρεσε και τόσο· ο πρίγκιπας Σ. ήταν κάπως σκυθρωπός και σκεφτικός όταν ξεκίνησαν όλοι για τον περίπατο.

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς φαινόταν στα μεγάλα του κέφια και σ' όλο το δρόμο, ως το σταθμό, έλεγε αστεία στην Αλεξάνδρα και στην Αδελαΐδα. Αυτές σα να γελούσαν με κάποιαν υπερβολική

προθυμία σ' ό,τι τους έλεγε, έτσι που άρχισε τελικά να υποπτεύεται πως ίσως να μην τον ακούν και καθόλου. Μόλις το σκέφτηκε αυτό, χωρίς να δώσει καμιάν εξήγηση, έβαλε κι ο ίδιος τα γέλια, ειλικρινά και μ' όλη του την καρδιά (τέτοιος ήταν, βλέπεις, ο χαρακτήρας του!) Οι αδερφές που, άλλωστε, είχαν διάθεση πολύ γιορταστική, έριχναν όλη την ώρα βλέμματα στην Αγλαΐα και στον πρίγκιπα που προχωρούσαν μπροστά· ήταν φανερό πως η μικρότερη αδερφούλα τους τους είχε θέσει ένα μεγάλο αίνιγμα. Ο πρίγκιπας Σ. προσπαθούσε όλη την ώρα να πιάσει κουβέντα με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα για άσχετα πράγματα, ίσως για να τη διασκεδάσει, και τ' αποτέλεσμα ήταν να τον βαρεθεί τρομερά. Αυτή φαινόταν να τα 'χει χαμένα κι απαντούσε άλλα αντ' άλλων ή δεν απαντούσε καθόλου. Τα αινίγματα όμως της Αγλαΐας βάνοβνας δεν είχαν τελειώσει ακόμα κείνο το βράδυ. Το τελευταίο έπεσε στο μερτικό του πρίγκιπα. Όταν είχαν ξεμακρύνει κάπου εκατό βήματα απ' τη βίλα, η Αγλαΐα είπε μισοψιθυριστά στον καβαλιέρο της που δεν έλεγε να βγάλει λέξη απ' το στόμα του.

— Κοιτάξτε δεξιά.

Ο πρίγκιπας κοίταξε.

— Κοιτάξτε προσεχτικότερα. Το βλέπετε κείνο το παγκάκι, στο πάρκο, να, εκεί που είναι τα τρία μεγάλα δέντρα... το πράσινο παγκάκι;

Ο πρίγκιπας απάντησε πως το βλέπει.

— Σας αρέσει το μέρος; Πηγαίνω καμιά φορά και κάθομαι κει πέρα, νωρίς το πρωί, κατά τις εφτά, όταν ακόμα κοιμούνται όλοι. Έρχομαι και κάθομαι ολομόναχη εδώ.

Ο πρίγκιπας μουρμούρισε πως το τοπίο είναι υπέροχο.

— Και τώρα φύγετε από κοντά μου, δε θέλω πια να πηγαίνω αγκαζέ μαζί σας. Ή, καλύτερα, ας προχωρήσουμε αγκαζέ, μη μου λέτε όμως λέξη. Θέλω να σκεφτώ μοναχή μου.

Όπως και να 'ταν, η προειδοποίηση ήταν περιττή· ο πρίγκιπας, και χωρίς τη διαταγή της, ήταν σίγουρο πως δε θα 'βγαζε λέξη σ' όλο το δρόμο. Η καρδιά του άρχισε να χτυπά τρομερά, όταν άκουσε αυτά που του είπε η Αγλαΐα για το παγκάκι. Σε λίγο συνήλθε κι απόδιωξε ντροπιασμένος την παράλογη σκέψη του.

Όπως είναι γνωστό, κι όπως το βεβαιώνουν τουλάχιστον όλοι, στο σταθμό του Παυλόβσκ μαζεύεται τις καθημερινές πολύ πιο «εκλεκτός» κόσμος απ' ό,τι γίνεται τις Κυριακές και τις γιορτές όταν κουβαλιέται κει «κάθε καρυδιάς καρύδι» απ' την πολιτεία. Οι τουαλέτες δεν είναι επίσημες, είναι όμως κομψές. Έχει γίνει συνήθεια να μαζεύονται κει για ν' ακούσουν μουσική. Η ορχήστρα ίσως να 'ναι πραγματικά μια απ' τις καλύτερες υπαίθριες ορχήστρες μας και παίζει όλο καινούργια κομμάτια. Όλα είναι πολύ σεμνά και πολύ καθωσπρέπει, παρ' όλο που γενικά επικρατεί ένας οικογενειακός και μάλιστα ανεπιτήδευτος τόνος. Οι γνωστοί, όλοι τους παραθεριστές, μαζεύονται κει για να χαζέψουν ο ένας τον άλλον. Πολλοί το κάνουν με αληθινή ευχαρίστηση κι έρχονται μονάχα γι αυτό· υπάρχουν όμως κι άλλοι που πηγαίνουν μονάχα για τη μουσική. Τα σκάνδαλα είναι απίστευτα σπάνια, μόλο που συμβαίνουν καμιά φορά ακόμα και τις καθημερινές. Άλλωστε χωρίς αυτά δε γίνεται.

Τούτη τη φορά η βραδιά ήταν υπέροχη κι είχε μαζευτεί αρκετός κόσμος. Όλες οι θέσεις κοντά στην ορχήστρα ήταν πιασμένες. Η παρέα μας έκατσε λίγο παράμερα, κοντά στην αριστερή έξοδο του σταθμού. Το πλήθος κι η μουσική έκαναν τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα να ζωηρέψει λιγάκι κι οι δεσποινίδες άρχισαν να διασκεδάζουν. Πρόφτασαν ν' ανταλλάξουν βλέμματα με μερικούς γνωστούς

και να χαιρετίσουν μερικούς άλλους με φιλικά νεύματα. Πρόφτασαν να δουν τις τουαλέτες, να προσέξουν μερικές παραξενιές, να τα συζητήσουν και να χαμογελάσουν ειρωνικά. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς έκανε κι αυτός πολύ συχνά υποκλίσεις. Μερικοί άρχισαν κιάλας να προσέχουν την Αγγλαΐα και τον πρίγκιπα που εξακολουθούσαν να 'ναι ακόμα μαζί. Σε λίγο μερικοί γνωστοί νεαροί πλησίασαν τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και τις δεσποινίδες, δυο-τρεις έμειναν να κουβεντιάσουν· όλοι τους ήταν φίλοι του Ευγένιου Παύλοβιτς. Ανάμεσά τους βρισκόταν ένας νεαρός και πολύ όμορφος αξιωματικός, πολύ εύθυμος, πολύ ομιλητικός. Βιάστηκε να πιάσει κουβέντα με την Αγγλαΐα κι έβαζε τα δυνατά του να την κάνει να τον προσέξει. Η Αγγλαΐα τον άκουγε πολύ ευπροσήγορα και γέλασε αμέσως με τ' αστεία του. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ζήτησε απ' τον πρίγκιπα την άδεια να τον συστήσει σ' αυτόν το φίλο του· είναι ζήτημα αν κατάλαβε ο πρίγκιπας τι του ζητούν· η γνωριμία όμως πραγματοποιήθηκε· υποκλίθηκαν κι οι δύο κι έσφισαν τα χέρια. Ο φίλος του Ευγένιου Παύλοβιτς κάτι τον ρώτησε, ο πρίγκιπας όμως φαίνεται πως δεν απάντησε τίποτα ή μουρμούρισε σιγανά κάτι τόσο παράξενο, που ο αξιωματικός τον κοίταξε πολύ επίμονα, έριξε ύστερα ένα βλέμμα στον Ευγένιο Παύλοβιτς, κατάλαβε αμέσως γιατί την είχε σοφιστεί αυτή γνωριμία, μισοχαμογέλασε ειρωνικά, και ξαναγύρισε στην Αγγλαΐα. Μονάχα ο Ευγένιος Παύλοβιτς παρατήρησε πως η Αγγλαΐα έγινε κατακόκκινη κείνη τη στιγμή.

Ο πρίγκιπας ούτε το πρόσεξε καν πως οι άλλοι κουβεντιάζουν και χαριεντίζονται με την Αγγλαΐα· ήταν μάλιστα στιγμές που το ξέχναγε ολότελα πως κάθεται πλάι της. Φορές-φορές του 'ρχόταν η επιθυμία να φύγει, να εξαφανιστεί εντελώς από δω, θα του άρεσε μάλιστα ένα σκυθρωπό, ερημικό μέρος, αρκεί να μείνει μονάχος με τις σκέψεις του και να μην ξέρει κανένας πού βρίσκεται. Ή, τουλάχιστο, να 'ναι στο σπίτι του, στη βεράντα, μα να μην είναι κανένας άλλος, ούτε ο Λέμπεντεβ, ούτε τα παιδιά: να πέσει στο ντιβάνι του, να χώσει το πρόσωπο στο μαξιλάρι και να μείνει έτσι ξαπλωμένος όλη μέρα, όλη νύχτα και την άλλη μέρα. Ήταν στιγμές που ονειρευόταν τα βουνά κι ιδιαίτερα ένα ορισμένο μέρος εκεί πάνω που του άρεσε να το θυμάται κι όπου του άρεσε να πηγαίνει όταν ακόμα έμενε κει και να κοιτάει από πάνω το χωριό στα ριζά, να κοιτάει την άσπρη κλωστή του καταρράχτη που μόλις φαινόταν, να κοιτάει τ' άσπρα σύννεφα και τον εγκαταλειμμένο παλιό πύργο. Ω, πόσο θα 'θελε τώρα να βρεθεί κει πέρα και να σκέφτεται ένα πράγμα μονάχα—ω! σ' όλη του τη ζωή μονάχα αυτό να σκέφτεται—αυτή η ανάμνηση θα του 'φτανε για χιλιάδες χρόνια! Κι ας τον ξεχάσουν, ας τον ξεχάσουν εντελώς εδώ πέρα! Ω, αυτό μάλιστα είναι απαραίτητο, θα 'ταν καλύτερο αν δεν τον είχαν γνωρίσει καθόλου κι αν όλο αυτό το όραμα ήταν μονάχα όνειρο. Μα μήπως τάχα το ίδιο δεν κάνει; Τι όνειρο, τι πραγματικότητα! Άλλοτε κάρφωνε τα μάτια του πάνω στην Αγγλαΐα και πέντε ολόκερα λεπτά δεν έλεγε ν' αποτραβήξει το βλέμμα του απ' το πρόσωπό της, το βλέμμα του όμως ήταν υπερβολικά παράξενο: θα 'λεγε κανείς πως την κοίταζε σαν αντικείμενο που βρισκόταν δύο βέρστια μακριά του ή λες και κοίταζε το πορτρέτο της κι όχι αυτή την ίδια.

— Τι με κοιτάτε έτσι, πρίγκηψ;—είπε αυτή ξαφνικά, διακόπτοντας την εύθυμη συνομιλία και τα γέλια με τους γύρω της.—Σας φοβάμαι. Έχω συνεχώς την εντύπωση πως θέλετε ν' απλώσετε το χέρι σας και ν' αγγίξετε με το δάχτυλο το πρόσωπό μου για να το ψηλαφίσετε. Έχω άδικο, Ευγένιε Παύλιτς: Έτσι δε με κοιτάει;

Ο πρίγκιπας φαινόταν να την άκουσε απορώντας που του μίλησε, έμεινε για λίγο σκεπτικός αν και δεν καλοκατάλαβε ίσως περί τίνος πρόκειται, δεν απάντησε, βλέποντας όμως πως αυτή κι όλοι οι άλλοι γελούν, άνοιξε ξάφνου το στόμα του κι άρχισε να γελά κι ο ίδιος. Τα γέλια ένα γύρω δυνάμωσαν, ο αξιωματικός που φαίνεται να 'ταν από κείνους που γελούν εύκολα, ξέσπασε σε χάχανα. Η Αγγλαΐα ψιθύρισε ξάφνου καταφουρκισμένη:

— Ηλίθιε!

— Θεέ μου! Μα είναι ποτέ δυνατό να τον... έναν τέτοιο... έχει γούστο να τρελάθηκε σ' αλήθεια!—μουρμούρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρίζοντας τα δόντια της.

— Είναι ένα αστείο. Είναι το ίδιο αστείο σαν και κείνο με το «φτωχό ιππότη»,—της ψιθύρισε με σταθερότητα στ' αυτί η Αλεξάνδρα.—Ένα αστείο και τίποτ' άλλο! Άρχισε και πάλι να τον περιπαίζει με τον τρόπο της. Μονάχα που παρατράβηξε πια τ' αστείο· πρέπει να σταματήσουν αυτά, mama! Πριν λίγη ώρα έκανε σα θεατρίνα, μας έκανε και τρομάξαμε με τα παιδιαρίσματά της...

— Πάλι καλά που έπεσε σ' έναν τέτοιο ηλίθιο,—της ψιθύρισε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Η παρατήρηση της κόρης της την παρηγόρησε όσο και να 'ναι λιγάκι.

Ο πρίγκιπας ωστόσο τ' άκουσε πως τον είπαν ηλίθιο κι ανατρίχιασε, όχι όμως γιατί τον είπαν ηλίθιο. Το «ηλίθιε» το ξέχασε αμέσως. Μέσα στο πλήθος όμως, όχι πολύ μακριά απ' το μέρος που καθόταν, κάπου απ' το πλάι—δε θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να καθορίσει σε ποιο ακριβώς μέρος και σε ποιο σημείο—γλίστρησε για μια στιγμή μια μορφή, μια χλομή μορφή, με κατσαρά σκούρα μαλλιά, μ' ένα γνωστό, μ' ένα πολύ γνωστό χαμόγελο και βλέμμα, γλίστρησε και χάθηκε. Δεν αποκλείεται καθόλου να 'ταν φαντασία του μονάχα. Το μόνο που απόμεινε στη μνήμη του απ' όλη αυτή την οπτασία, ήταν το στραβό χαμόγελο, τα μάτια κι η ανοιχτοπράσινη κομψή γραβάτα που φόραγε ο κύριος που 'χε φανεί για μια στιγμή. Ο πρίγκιπας δε θα μπορούσε να πει αν ο κύριος αυτός χάθηκε μέσα στον κόσμο ή γλίστρησε στο σταθμό.

Μα ένα λεπτό αργότερα, άρχισε ξάφνου να κοιτάει ανήσυχα γύρω του. Η πρώτη αυτή οπτασία, μπορούσε να 'ταν ο προπομπός κι ο προάγγελος μιας δεύτερης οπτασίας. Σίγουρα κάτι τέτοιο θα 'πρεπε να γίνει. Πώς έγινε λοιπόν και το ξέχασε πως υπήρχε πιθανότητα μιας τέτοιας συνάντησης όταν ξεκίναγε για το σταθμό; Η αλήθεια είναι πως όταν ξεκίναγε για το σταθμό, ίσως-ίσως να μην το 'ξερε καθόλου που πηγαίνει—τόσο πολύ τα 'χε χαμένα. Αν ήξερε, ή αν μπορούσε να 'ναι προσεχτικότερος, θα 'χε παρατηρήσει εδώ κι ένα τέταρτο ακόμα, πως κι η Αγγλαΐα κοίταζε πού και πού ανήσυχα γύρω της, πως κι αυτή σάμπως κάτι να 'ψαχνε γύρω της. Τώρα, όταν η ανησυχία του έγινε πια ολοφάνερη, μεγάλωσε κι η ταραχή και η ανησυχία της Αγγλαΐας, και μόλις αυτός κοίταζε πίσω του, αμέσως σχεδόν κοίταζε και κείνη. Ο λόγος της ταραχής τους δεν άργησε να φανεί.

Απ' την ίδια εκείνη πλαϊνή έξοδο του σταθμού—όπου λίγο παρακάτω καθόταν ο πρίγκιπας κι όλη η παρέα των Επάντσιν—βγήκε ξάφνου ένα ολάκερο μπουλούκι· θα 'ταν τουλάχιστο δέκα άνθρωποι. Μπροστά-μπροστά πήγαιναν τρεις γυναίκες· οι δυο ήταν καταπληκτικά όμορφες και δεν ήταν καθόλου παράξενο που τις είχαν πάρει από πίσω τόσο θαυμαστές. Όμως, και οι θαυμαστές και οι γυναίκες είχαν κάτι το ιδιαίτερο, δεν έμοιαζαν καθόλου με τον άλλο κόσμο που 'χε έρθει ν' ακούσει μουσική. Αμέσως τους πρόσεξαν σχεδόν όλοι, οι περισσότεροι όμως προσπαθούσαν να δείξουν πως δεν τους βλέπουν καθόλου και μονάχα μερικοί νεαροί χαμογέλασαν σαν τους είδαν κι άρχισαν να μιλούν χαμηλόφωνα μεταξύ τους. Ήταν αδύνατο να μην τους προσέξεις: βγήκαν απ' την έξοδο με πολλή φασαρία, μιλούσαν δυνατά και γελούσαν. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως ανάμεσά τους ήταν και πολλοί μεθυσμένοι, μόλο που μερικοί απ' αυτούς ήταν ντυμένοι κομψά, σα δανδήδες· ήταν όμως κι άλλοι με πολύ παράξενο παρουσιαστικό, παράξενα ντυμένοι, με παράξενα ξαναμμένα πρόσωπα· ανάμεσά τους ήταν κι αρκετοί στρατιωτικοί· μερικοί ήταν κιάλας μεσόκοποι· υπήρχαν κι άνθρωποι ντυμένοι με άνετα και κομψά κοστούμια, με δαχτυλίδια και πολύτιμα κουμπιά στα μανικέτια, με υπέροχες μαύρες σαν την πίσσα περούκες και φαβορίτες και με ύφος εξαιρετικά ευγενικό αν και κάπως ακατάδεχτο—από κείνους όμως ακριβώς που η καλή κοινωνία τους αποφεύγει σαν την πανούκλα. Στις εξοχικές μας συγκεντρώσεις, υπάρχουν φυσικά και άνθρωποι που τους διακρίνει μια ξεχωριστή ευπρέπεια και χαίρουν εξαιρετικής φήμης, όμως, κι ο πιο προσεκτικός ακόμα άνθρωπος δεν μπορεί να προφυλαχτεί πάντοτε απ' την κεραμίδα που πέφτει πάνω του απ' το σπίτι του γείτονα. Αυτή η κεραμίδα ετοιμαζόταν τώρα να πέσει και στους δικούς μας ευπρεπείς παραθεριστές που 'χαν έρθει ν' ακούσουν μουσική.

Για να περάσει κανείς απ' το σταθμό στη μικρή πλατειούλα όπου βρίσκεται η ορχήστρα, πρέπει να κατέβει τρία σκαλοπάτια. Μπροστά σ' αυτά τα σκαλοπάτια ακριβώς το μπουλούκι σταμάτησε· δεν τ'

αποφάσιζαν να κατεβούν· η μια απ' τις τρεις γυναίκες όμως προχώρησε μπροστά· μονάχα δύο απ' την ακολουθία της τόλμησαν να κατεβούν το κατόπι της. Ο ένας ήταν μεσόκοπος, με ύψος αρκετά σεμνό, με παρουσιαστικό πολύ καθωσπρέπει από κάθε άποψη, φαινόταν όμως να 'ναι ένα ακοινώνητο γεροντοπαλικάρο. Ο άλλος που ακολουθούσε κατά βήμα τη ντάμα του ήταν ολότελα λέτσος—ένα πολύ ύποπτο υποκείμενο. Κανένας άλλος δεν ακολούθησε την εκκεντρική κυρία· όμως εκείνη, κατεβαίνοντας τα σκαλοπάτια, ούτε γύρισε να κοιτάξει πίσω της, λες και της ήταν ολότελα αδιάφορο αν έρχονται ή δεν έρχονται οι άλλοι μαζί της. Γελούσε και μιλούσε δυνατά όπως και πριν. Ήταν ντυμένη με εξαιρετικό γούστο και πολύ πλούσια, κάπως πιο λουσάτα όμως απ' όσο έπρεπε. Τράβηξε μπροστά απ' την ορχήστρα πηγαίνοντας στην άλλη μεριά της πλατείας όπου, κοντά στο δρόμο, στάθμευε μια καρότσα που κάποιον περίμενε.

Ο πρίγκιπας είχε να τη δει πάνω από τρεις μήνες. Όλες αυτές τις μέρες από τότε που γύρισε στην Πετρούπολη, έλεγε να πάει να την επισκεφτεί· ένα μυστικό προαίσθημα όμως ίσως να τον σταμάτησε. Αν όχι τίποτ' άλλο, με κανέναν τρόπο δεν μπορούσε να μαντέψει την εντύπωση που θα του 'κανε όταν θα τη συναντούσε—κι όμως ήταν φορές που πάσκιζε με τρόμο να τη φανταστεί. Για ένα μονάχα ήταν σίγουρος, πως η συνάντηση θα τον έκανε να υποφέρει. Αυτούς τους έξι μήνες, ξαναθυμόταν αρκετές φορές την πρώτη εκείνη εντύπωση που του 'χε κάνει το πρόσωπο αυτής της γυναίκας, όταν ακόμα το 'χε δει μονάχα σε φωτογραφία· μα ακόμα και η φωτογραφία—αυτό το θυμόταν—είχε κάνει την καρδιά του να σφιχτεί. Εκείνος ο μήνας στην επαρχία, όταν την έβλεπε σχεδόν κάθε μέρα, είχε μια τρομερή επίδραση πάνω του, τόσο που ο πρίγκιπας απόδιωχνε ακόμα κι απ' τη μνήμη του αυτό το πρόσφατο παρελθόν. Το πρόσωπο αυτής της γυναίκας είχε γι αυτόν κάτι το βασανιστικό: ο πρίγκιπας, μιλώντας με το Ραγκόζιν, χαρακτήρισε αυτό το αίσθημα σαν απέραντο οίκτο και δεν έλεγε ψέματα. Το πρόσωπο στο πορτρέτο της τον έκανε να βασανίζεται από οίκτο. Αυτή η συμπόνια και μάλιστα ο πόνος γι αυτό το πλάσμα δεν έλειψε ποτέ απ' την καρδιά του, δεν είχε λείψει ούτε και τώρα· ω, όχι, ήταν μάλιστα ακόμα δυνατότερος. Ο πρίγκιπας ωστόσο δεν είχε μείνει ευχαριστημένος με κείνα που είχε πει στο Ραγκόζιν και μονάχα τώρα, τη στιγμή της αναπάντεχης εμφάνισής της, κατάλαβε ίσως με μίαν άμεση αίσθηση τι ήταν εκείνο που έλειπε απ' τα λόγια που 'χε πει στο Ραγκόζιν. Έλειπαν τα λόγια που θα μπορούσαν να εκφράσουν τη φρίκη· ναι, τη φρίκη! Τώρα, αυτή τη στιγμή, ο πρίγκιπας ένωθε βαθύτατη φρίκη· ήταν σίγουρος, απόλυτα σίγουρος—κι είχε τους λόγους του—πως αυτή η γυναίκα είναι τρελή. Αν αγαπούσε μια γυναίκα περισσότερο από καθετί στον κόσμο ή αν προαισθανόταν τη δυνατότητα μιας τέτοιας αγάπης και την έβλεπε ξαφνικά αυτή τη γυναίκα αλυσσοδεμένη, πίσω απ' τα σιδερένια κάγκελα, κάτω απ' το μαστίγιο του φύλακα—τότε, μια τέτοια εντύπωση θα 'μοιαζε αρκετά με κείνο που ένωθε τώρα ο πρίγκιπας.

— Τι πάθατε;—ψιθύρισε βιαστικά η Αγγαίρα κοιτάζοντάς τον και τραβώντας τον με αφέλεια απ' το χέρι.

Αυτός γύρισε το κεφάλι του, την κοίταξε, έριξε ένα βλέμμα στα μαύρα της μάτια, που—ακατανόητα γι' αυτόν—αστραφτοκοπούσαν κείνη τη στιγμή, δοκίμασε να της χαμογελάσει μα ξαφνικά, σα να την είχε ξεχάσει μονομιάς, γύρισε και πάλι το βλέμμα του δεξιά κι άρχισε να παρακολουθεί το παράξενο όραμά του. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα πέραγε κείνη τη στιγμή μπροστά απ' τις δεσποινίδες. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς εξακολουθούσε να διηγείται στην Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα κάτι που θα πρέπει να 'ταν πολύ αστείο κι ενδιαφέρον· μιλούσε γρήγορα, σχεδόν εμπνευσμένα. Ο πρίγκιπας θυμόταν πως η Αγγαίρα πρόφερε ξάφνου μισοψιθυριστά: «Κοίτα τι...» Είπε μια λέξη ακαθόριστη και μισοειπωμένη· συγκρατήθηκε αμέσως και δεν πρόσθεσε τίποτ' άλλο, αυτό όμως ήταν κιάλας αρκετό. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα που περνούσε σα να μην πρόσεχε κανένα, γύρισε ξάφνου κατά τη μεριά τους και θα 'λεγε κανείς πως μόλις τώρα είδε τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Μπα, μπα! Καλέ εδώ είναι!—φώναξε ξαφνικά σταματώντας.—Έστειλα ανθρώπους και πάλι δεν τα κατάφερα να τον βρω και τώρα, λες και το κάνει επίτηδες, τον βρίσκω σε μέρος που δεν το

φανταζόμουν ποτέ μου... Νόμιζα, βλέπεις, πως είσαι εκεί... στου θείου σου!..

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς κατακοκκίνισε, κοίταξε μανιασμένα τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, βιάστηκε όμως να της γυρίσει την πλάτη.

— Τι;! Έχει γούστο να μην το ξέρεις! Δεν το ξέρει ακόμα, για φαντάσου!. Αυτοκτόνησε! Σήμερα το πρωί ο θείος σου τίναξε τα μυαλά του στον αέρα! Μου το είπαν στις δύο τ' απόγευμα· η μισή πολιτεία το 'χει μάθει· του λείπουν, λένε, τριακόσιες πενήντα χιλιάδες απ' τα χρήματα του δημοσίου κι άλλοι λένε πεντακόσιες. Και γω που υπολόγιζα πάντα πως θα σ' άφηγε και κληρονομιά από πάνω· όλα τα ξεκοκάλισε. Εξώλης και προώλης ο γεροντάκος... Ε, γεια-χαρά, bonne chance! (καλή τύχη). Μα δε θα πας λουπόν στην πόλη; Γι' αυτό μου πρόλαβες και παραιτήθηκες απ' το στρατό, κατεργαράκο! Μπα, σαχλαμάρες, είμαι σίγουρη πως το 'ξερες, το 'ξερες κι από πριν ίσως κι από χτες...

Μόλο που θα πρέπει να 'χε κάποιο σκοπό για να τον παρενοχλεί με τόση αναίδεια και να δείχνει πως είναι τάχα τόσο στενά γνώριμη μαζί του ώστε να του μιλά με το συ, ωστόσο ο Ευγένιος Παύλοβιτς νόμιζε στην αρχή πως θα μπορούσε να ξεμπλέξει με τρόπο απ' αυτή τη γυναίκα κάνοντας πως δεν πρόσεξε την προσβολή. Τα λόγια της Ναστάσιας Φιλίπποβνας όμως τον χτύπησαν σαν αστροπελέκι· ακούγοντας πως πέθανε ο θείος του, χλόμιασε πάνιασε και γύρισε στη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Εκείνη τη στιγμή η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σηκώθηκε βιαστικά απ' την καρέκλα της, σήκωσε κι όλους τους άλλους και το 'βαλε σχεδόν στα πόδια. Μονάχα ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς έμεινε για μια στιγμή στη θέση του, σα να μην ήξερε τι να κάνει· ο Ευγένιος Παύλοβιτς στεκόταν ακόμα εκεί και τα 'χε χαμένα. Οι Επάντσιν όμως δεν είχαν προφτάσει να ξεμακρύνουν ούτε είκοσι βήματα όταν ξέσπασε ένα τρομερό σκάνδαλο.

Ο αξιωματικός, ο στενός φίλος του Ευγένιου Παύλοβιτς που κουβέντιαζε με την Αγλαΐα, είχε γίνει έξω φρενών:

— Εδώ πια χρειάζεται μαστίγιο, αλλιώς δεν τα βγάζεις πέρα μ' αυτό το γύναιο!—πρόφερε σχεδόν μεγαλόφωνα. (Φαίνεται πως ήταν από καιρό έμπιστος του Ευγένιου Παύλοβιτς.)

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα γύρισε αμέσως καταπάνω του. Τα μάτια της έβγαζαν σπίθες· όρμησε σ' ένα νέο που στεκόταν δύο βήματα μακριά της και που της ήταν ολότελα άγνωστος—σ' ένα νεαρό που κράταγε ένα λεπτό, πλεκτό μαστίγιο, του τ' άρπαξε απ' το χέρι και χτύπησε μ' όλη της τη δύναμη τον αξιωματικό που την πρόσβαλε, λοξά στο πρόσωπο. Όλ' αυτά έγιναν σ' ένα δευτερόλεπτο... Ο αξιωματικός, εκτός εαυτού, ρίχτηκε πάνω της· η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν είχε πια κανέναν απ' την παρέα κοντά της· ο καθωσπρέπει μεσόκοπος κύριος είχε προφτάσει κιόλας να εξαφανιστεί κι ο κύριος που «διατελούσε εν ευθυμία» στεκόταν παράμερα και ξεκαρδιζόταν στα γέλια. Σ' ένα λεπτό φυσικά θα 'φτανε η αστυνομία, μα σ' αυτό το λεπτό θα τα 'βρισκε σκούρα η Ναστάσια Φιλίπποβνα αν δεν έφτανε έγκαιρα μια αναπάντεχη βοήθεια: ο πρίγκιπας, που βρισκόταν δυο βήματα πιο πέρα, πρόφτασε κι άρπαξε τον αξιωματικό από πίσω, απ' τα χέρια. Πασκίζοντας να λευτερώσει το χέρι του, ο αξιωματικός τον έσπρωξε δυνατά στο στήθος· ο πρίγκιπας εκσφεντονίστηκε τρία βήματα πίσω κι έπεσε σε μια καρέκλα. Στο μεταξύ όμως, πρόλαβαν και κατέφθασαν άλλοι δυο υπερασπιστές της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Μπροστά στον αξιωματικό στεκόταν ο μποξέρ, ο συγγραφέας του γνωστού στον αναγνώστη άρθρου και ενεργό μέλος της πρώην παρέας του Ραγκόζιν.

— Κέλερ, ανθυπολοχαγός εν αποστρατεία!—συστήθηκε με πολύ ύφος·—εάν επιθυμείτε να έλθουμε στα χέρια, λοχαγέ, τότε, αντικαθιστών το ασθενές φύλον, είμαι διαθέσιμος· εσπούδασα ολόκληρον το αγγλικόν μποξ. Μη σπρώχνετε, λοχαγέ· συναισθάνομαι την α ι μ α τ η ρ ά ν προσβολήν, μου είναι αδύνατον όμως να σας επιτρέψω να λύσετε τας διαφοράς σας με μίαν κυρίαν διά των γρόνθων και

μάλιστα ενώπιον του κοινού. Εάν πάλι, όπως αρμόζει εις ευγενέ-έστατο πρόσωπο, επιθυμείτε δι άλλου τρόπου, τότε... ελπίζω να με καταλαβαίνετε, λοχαγέ...

Ο λοχαγός όμως είχε κιόλας συνέλθει και δεν τον άκουγε. Εκείνη τη στιγμή, ο Ραγκόζιν βγήκε μες απ' το πλήθος και παίρνοντας τη Ναστάσια Φιλίπποβνα απ' το μπράτσο την τράβηξε γρήγορα μαζί του. Ο Ραγκόζιν φαινόταν να 'ναι τρομερά ταραγμένος, ήταν χλομός κι έτρεμε. Παίρνοντας μαζί του τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, πρόφτασε να γελάσει με κακία κατάμουτρα στον αξιωματικό και να προφέρει με ύφος θριαμβεύοντος εμπορομανάβη:

— Και τώρα, τι έβγαλες; Σου χάλασε τα μούτρα!

Ο αξιωματικός είχε συνέλθει εντελώς και καταλαβαίνοντας με ποιους είχε να κάνει, γύρισε ευγενικά (σκεπάζοντας ωστόσο το πρόσωπο με το μαντίλι του) στον πρίγκιπα που 'χε κιόλας σηκωθεί απ' την καρέκλα:

— Είστε ο πρίγκηψ Μίσκιν με τον οποίο είχα την ευχαρίστηση να γνωριστώ;

— Είναι τρελή! Ανισόρροπη! Σας βεβαιώ!—απάντησε ο πρίγκιπας με τρεμάμενη φωνή, απλώνοντας, χωρίς κι ο ίδιος να ξέρει το γιατί, τα τρεμάμενα χέρια του προς τον αξιωματικό.

— Εγώ φυσικά δεν μπορώ να καυχηθώ πως έχω κάτι τέτοιες πληροφορίες, πρέπει όμως να ξέρω τ' όνομά σας.

Κούνησε το κεφάλι του κι απομακρύνθηκε. Η αστυνομία κατέφθασε πέντε δευτερόλεπτα ακριβώς μετά την εξαφάνιση των τελευταίων πρωταγωνιστών του σκανδάλου. Εξάλλου, το σκάνδαλο δεν κράτησε παραπάνω από δύο λεπτά. Μερικοί απ' το κοινό σηκώθηκαν απ' τις καρέκλες τους κι έφυγαν, άλλοι σηκώθηκαν απλώς απ' τις θέσεις τους κι έκατσαν αλλού, άλλοι έμειναν κατενθουσιασμένοι με το σκάνδαλο, άλλοι ενδιαφέρθηκαν τρομερά και βάλθηκαν να συζητούν. Με δυο λόγια, η υπόθεση έληξε όπως συνήθως. Η ορχήστρα ξανάρχισε να παίζει. Ο πρίγκιπας τράβηξε ξοπίσω απ' τις Επάντσιν. Αν το 'χε σκεφτεί ή αν είχε προφτάσει να ρίξει μια ματιά αριστερά, όταν καθόταν στην καρέκλα όπου είχε πέσει απ' τη σπρωξιά του αξιωματικού, θα 'βλεπε την Αγλαΐα να στέκεται κάπου, είκοσι βήματα πιο πέρα και να κοιτάζει τη σκανδαλώδη σκηνή χωρίς να δίνει σημασία στη μητέρα της και στις αδερφές της που είχαν προχωρήσει πιο κάτω και τη φώναζαν· ο πρίγκιπας Σ. έτρεξε κοντά της και την κατάφερε επιτέλους να τους ακολουθήσει. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα θυμόταν πως η Αγλαΐα γύρισε κοντά τους τόσο ταραγμένη που ήταν ζήτημα αν τις είχε ακούσει όταν τη φώναζαν. Όμως, ακριβώς δυο λεπτά αργότερα, μόλις μπήκαν στο πάρκο, η Αγλαΐα πρόφερε με τη συνηθισμένη αδιάφορη και καπριτσιόζα φωνή της:

— 'Ηθελα να δω πώς θα τελείωνε αυτή η κωμωδία!

III

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΤΟ ΣΤΑΘΜΟ έκανε και τη μαμάκα και τις κόρες να φρίξουν. Ταραγμένη κι ανήσυχη, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έτρεχε κυριολεκτικά σ' όλο το δρόμο απ' το σταθμό ως τη βίλα της. Σύμφωνα με τις απόψεις και τις αντιλήψεις της, συνέβησαν κι αποκαλύφθηκαν πάρα πολλά απ' αυτό το επεισόδιο, τόσο που μέσα στο μυαλό της, παρ' όλο τον τρόπο και τη σύγχυση που βασίλευε, άρχισαν κιόλας να ριζώνουν πιο αποφασιστικές σκέψεις. Μα κι όλοι οι άλλοι το καταλάβαιναν πως είχε συμβεί κάτι εξαιρετικό και πως—ευτυχώς ίσως—άρχιζε κιόλας ν' αποκαλύπτεται ένα σημαντικό μυστικό. Παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις και τις εξηγήσεις του πρίγκιπα Σ., ο Ευγένιος Παύλοβιτς «είχε τώρα ξεσκεπαστεί», είχε ξεμασκαρευτεί και «ήρθαν εις φως οι σχέσεις του μ' αυτό το γύναιο». Έτσι σκεφτόταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, ακόμα κι οι δυο μεγαλύτερες κόρες της. Το κέρδος απ' αυτό το συμπέρασμα ήταν πως πληθύναν ακόμα περισσότερο τα αινίγματα. Οι δεσποινίδες, μόλο που 'χαν αγανακτήσει μέσα τους για τον υπερβολικό φόβο της μαμάκας τους που το 'βαλε τόσο φανερά στα πόδια, δεν τ' αποφάσιζαν ωστόσο τις πρώτες στιγμές της φασαρίας να την ανησυχήσουν μ' ερωτήσεις. Εκτός απ' αυτό, είχαν την εντύπωση πως η αδερφούλα τους, η Αγλαΐα Ιβάνοβνα, ξέρει ίσως πολύ περισσότερα απ' όσα ξέρουν αυτές οι δυο κι η μαμάκα τους. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν κι αυτός σκοτεινός σαν τη νύχτα και πολύ συλλογισμένος. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν του είπε λέξη σ' όλο το δρόμο κι αυτός φαίνεται πως ούτε καν το παρατήρησε. Η Αδελαιΐδα έκανε να τον ρωτήσει: «Για ποιο θείο έλεγαν τώρα και τι είχε συμβεί εκεί στην Πετρούπολη;» Αυτός όμως—ξινίζοντας τρομερά τα μούτρα του—τραύλισε κάτι πολύ αόριστο για κάτι πληροφορίες και πως όλ' αυτά φυσικά είναι μωρολογίες. «Δε χωράει καμιά αμφιβολία!» απάντησε η Αδελαιΐδα και δεν ξαναρώτησε τίποτα. Όσο για την Αγλαΐα, είχε γίνει υπερβολικά ψύχραιμη και το μόνο που είπε στο δρόμο ήταν πως τρέχουν πολύ. Μια φορά γύρισε κι είδε τον πρίγκιπα που βιαζόταν να τους προφτάσει. Όταν είδε τις προσπάθειές του να τους πλησιάσει, η Αγλαΐα χαμογέλασε ειρωνικά και δεν ξαναγύρισε το κεφάλι.

Τέλος, λίγο πιο δω απ' τη βίλα, συνάντησαν τον Ιβάν Φιοντόροβιτς, που μόλις είχε γυρίσει απ' την Πετρούπολη κι ερχόταν να τους βρει. Τους ρώτησε αμέσως για τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Η σύζυγός του όμως πέρασε τρομερή κι αμίλητη από μπροστά του· ούτε τον κοίταξε καν. Απ' τα βλέμματα των δεσποινίδων και του πρίγκιπα Σ. ο στρατηγός κατάλαβε αμέσως πως στο σπίτι έχει ενσκήψει θύελλα. Μα και δίχως αυτό, το 'βλεπε κανείς απ' το πρόσωπό του πως ήταν ασυνήθιστα ανήσυχος. Πήρε αμέσως αλαμπρατσέτα τον πρίγκιπα Σ., τον σταμάτησε στην είσοδο του σπιτιού και του 'πε σχεδόν ψιθυριστά λίγες λέξεις. Απ' το ταραγμένο ύφος που 'χαν κι οι δυο όταν ανέβηκαν ύστερα στη βεράντα και πέρασαν στο δωμάτιο της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, μπορούσε κανείς να συμπεράνει πως είχαν ακούσει κάποιο συνταρακτικό νέο. Σιγά-σιγά, μαζεύτηκαν όλοι στην Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, στο πάνω πάτωμα, και στη βεράντα έμεινε μονάχα ο πρίγκιπας. Καθόταν στη γωνιά, λες και κάτι περίμενε, ή μάλλον ούτε κι ο ίδιος δεν ήξερε γιατί καθόταν εκεί, ούτε καν του πέρασε η σκέψη να φύγει τώρα που 'βλεπε τη φασαρία στο σπίτι· θα 'λεγε κανείς πως είχε ξεχάσει όλο τον κόσμο κι ήταν έτοιμος να μείνει ακόμα και δυο χρόνια συνέχεια όπου κι αν τον έβαζαν να κάτσει. Από πάνω, έφτανε πού και πού στ' αυτιά του ο αντίλαλος από ταραγμένες συζητήσεις. Ούτε ο ίδιος δε θα μπορούσε να πει πόσην ώρα καθόταν στη βεράντα. Βράδιαζε κι άρχισε πια να σκοτεινιάζει. Ξάφνου βγήκε στη βεράντα η Αγλαΐα· φαινόταν ήρεμη, αν και κάπως χλομή. Βλέποντας τον πρίγκιπα που «ασφαλώς δεν το περίμενε καθόλου» να τον βρει να κάθεται δω στη γωνιά, η Αγλαΐα χαμογέλασε σα να τα 'χε λίγο χαμένα.

— Τι κάνετε εδώ;—τον πλησίασε.

Ο πρίγκιπας κάτι μουρμούρισε σατισμένος και πετάχτηκε όρθιος, η Αγλαΐα όμως έκατσε αμέσως δίπλα του· ξανάκατσε κι αυτός. Η Αγλαΐα τον κοίταξε ξαφνικά από πάνω ως κάτω, ύστερα κοίταξε το παράθυρο—κι είχε ένα ύφος σα να μη σκεφτόταν τίποτα—κι ύστερα τον ξανακοίταξε. «Ίσως να θέλει να γελάσει», σκέφτηκε ο πρίγκιπας, «μα όχι, αν το 'θελε θα γέλαγε».

- Ίσως να θέλετε τσάι, θα πω να σας φέρουν,—είπε αφού έμεινε για λίγο σιωπηλή.
- Ο-όχι... Δεν ξέρω...
- Αχ, πώς μπορεί να μην ξέρετε! Α, ναι, ακούστε: αν σας καλούσε κανένας σε μονομαχία, τι θα κάνατε; Είναι ώρα τώρα που ήθελα να σας ρωτήσω.
- Μα... ποιος λοιπόν... εμένα δε θα βρεθεί κανένας να με καλέσει σε μονομαχία.
- Μα αν σας καλούσαν; Θα τρομάζατε πολύ;
- Νομίζω πως... θα φοβόμουν πολύ.
- Σοβαρά; Ώστε είστε δειλός;
- Ο-όχι· μπορεί και να μην είμαι. Δειλός είναι κείνος που φοβάται και το βάζει στα πόδια· εκείνος που φοβάται και δεν το βάζει στα πόδια δεν είναι ακόμα δειλός,—χαμογέλασε ο πρίγκιπας αφού έμεινε για λίγο συλλογισμένος.
- Και σεις δε θα το βάλετε στα πόδια;
- Μπορεί και να μην το βάλω στα πόδια,—γέλασε τέλος με τις ερωτήσεις της.
- Εγώ, μόλο που είμαι γυναίκα, δε θα το 'σκαγα ποτέ μου,—παρατήρησε η Αγλαΐα σχεδόν πειραγμένη.—Μα τι κάθομαι και λέω, εσείς με κοροϊδεύετε και παίζετε θέατρο όπως συνήθως για να φανείτε πιο ενδιαφέρων. Πέστε μου: πυροβολούν συνήθως από δώδεκα βήματα; Ή, κι από δέκα; Ώστε λοιπόν είναι σίγουρο πως σκοτώνεσαι ή πληγώνεσαι;
- Στις μονομαχίες, καθώς φαίνεται, σπάνια βρίσκουν το στόχο.
- Σπάνια; Τι λέτε εκεί! Τον Πούσκιν δεν τον σκότωσαν;
- Αυτό μπορεί να 'ταν τυχαίο.
- Δεν ήταν καθόλου τυχαίο· ήταν μονομαχία μέχρι θανάτου και τον σκότωσαν.
- Η σφαίρα τον βρήκε τόσο χαμηλά που ασφαλώς ο Νταντές θα σκόπευε κάπου αλλού, ψηλότερα, στο στήθος ή στο κεφάλι· εκεί που τον βρήκε δε σκοπεύει κανένας, που σημαίνει πως ο Πούσκιν χτυπήθηκε τυχαία, από αστοχία, εκεί που χτυπήθηκε. Μου το 'παν άνθρωποι που ξέρουν απ' αυτά.
- Και μένα μου είπε ένας φαντάρος που έπιασα μια φορά κουβέντα μαζί του πως, σύμφωνα με τον κανονισμό, πρέπει να σκοπεύουν στο κέντρο του στόχου όταν βρίσκονται σε ακροβολισμό, που σημαίνει πως πρέπει να πυροβολούν στη μέση κι όχι στο κεφάλι ούτε στο στήθος. Ρώτησα αργότερα κι έναν αξιωματικό και μου είπε πως έτσι ακριβώς συμβαίνει.
- Είναι σωστό για βολή μεγάλης αποστάσεως.
- Και σεις, ξέρετε να πυροβολείτε;
- Δεν έχω πυροβολήσει ποτέ μου.

— Έχει γούστο να μην ξέρετε να γεμίσετε το πιστόλι!

— Δεν ξέρω. Δηλαδή, καταλαβαίνω πώς θα πρέπει να γίνεται, δεν έτυχε όμως να γεμίσω ποτέ μου.

— Ε, σημαίνει λοιπόν πως δεν ξέρετε, γιατί εδώ χρειάζεται πείρα! Ακούστε λοιπόν και βάλτε το καλά στο μυαλό σας: και πρώτα-πρώτα να πάτε ν' αγοράσετε καλό μπαρούτι για πιστόλια που να μην είναι υγρό (λένε πως δεν κάνει το υγρό, πρέπει να 'ναι πολύ στεγνό) και να 'ναι ακόμα ψιλό, ακούτε; να ζητήσετε ψιλό μπαρούτι· μην τύχει και σας δώσουν από κείνο που βάζουν στα κανόνια, καταλάβατε; Τη σφαίρα λένε πως τη χύνουν μοναχοί τους⁷. Έχετε πιστόλια;

— Δεν έχω, κι ούτε μου χρειάζονται,—γέλασε ξαφνικά ο πρίγκιπας.

— Αχ, τι ανοησίες! Το δίχως άλλο ν' αγοράσετε ένα καλό πιστόλι γαλλικό ή αγγλέζικο, λένε πως αυτά είναι τα καλύτερα. Ύστερα πάρτε μπαρούτι ως μια δαχτυλήθρα, μπορεί και δυο δαχτυλήθρες και ρίξτε το μέσα. Μην κάνετε οικονομία, καλύτερα να 'ναι μπόλικο. Να το στουμπώσετε καλά με κετσέ (λένε πως το δίχως άλλο πρέπει να 'ναι κετσές) μπορείτε να πάρετε από κανένα στρώμα ή από καμιά πόρτα—τις πόρτες τις ντύνουν καμιά φορά με κετσέ. Ύστερα, όταν θα 'χετε βάλει τον κετσέ, τοποθετείστε και τη σφαίρα· ακούτε; Πρώτα το μπαρούτι κι ύστερα τη σφαίρα αλλιώς δε θα πυροβολήσει. Τι γελάτε; θέλω να πυροβολάτε το δίχως άλλο αρκετές φορές κάθε μέρα και να μάθετε να πετυχαίνετε το στόχο. Θα το κάνετε;

Ο πρίγκιπας γέλασε· η Αγγλαΐα χτύπησε φουρκισμένη το πόδι της στο πάτωμα. Το σοβαρό της ύφος σε μια τέτοια κουβέντα έκανε τον πρίγκιπα ν' απορήσει αρκετά. Ένωθε πως θα 'πρεπε κάτι να μάθει, για κάτι να ρωτήσει—για κάτι που, όπως και να το πάρεις, ήταν πιο σοβαρό απ' το πώς γεμίζουν ένα πιστόλι. Όλ' αυτά όμως τα 'χε ολότελα ξεχάσει και το μόνο που 'ξερε ήταν πως η Αγγλαΐα κάθεται μπροστά του κι αυτός την κοιτάζει· εκείνη τη στιγμή δεν είχε σχεδόν σημασία τι του 'λεγε, του 'φτανε που άκουγε τη φωνή της.

Τέλος, κατέβηκε στη βεράντα ο ίδιος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς· κάπου πήγαινε με σκυθρωπό, γεμάτο έγνοια κι αποφασιστικότητα ύφος.

— Α, Λέων Νικολάγιεβιτς... Για πού είσαι τώρα;—ρώτησε, παρ' όλο που ο Λέων Νικολάγιεβιτς ούτε το σκεφτόταν καν να το κουνήσει από κει που καθόταν.—Έλα, θα σου κάνω παρέα, έχω και δυο λόγια να σου πω.

— Ορβουάρ,—είπε η Αγγλαΐα κι έδωσε το χέρι της στον πρίγκιπα.

Στη βεράντα ήταν πια αρκετά σκοτεινά, ο πρίγκιπας δε θα μπορούσε να διακρίνει καθαρά το πρόσωπό της. Σε λίγο, όταν έβγαιναν με το στρατηγό απ' τη βίλα, ο πρίγκιπας κοκκίνισε τρομερά κι έσφιξε δυνατά το δεξί του χέρι.

Αποδείχτηκε πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς θα πήγαινε απ' τον ίδιο δρόμο με τον πρίγκιπα· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, παρ' όλο που η ώρα ήταν προχωρημένη, βιαζόταν να κουβεντιάσει με κάποιον για κάποιο σοβαρό ζήτημα. Στο μεταξύ όμως, άρχισε ξάφνου να μιλάει στον πρίγκιπα γρήγορα, ταραγμένα, αρκετά ασύνδετα, αναφέροντας συχνά τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Αν μπορούσε ο πρίγκιπας να 'ναι πιο προσεκτικός εκείνη τη στιγμή, θα μάντευε ίσως πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς κάτι θέλει να μάθει κι απ' αυτόν ή, για να το πούμε καλύτερα, να τον ρωτήσει ανοιχτά και καθαρά για κάποιο ζήτημα, δεν τα κατάφερνε ωστόσο να φτάσει στο κύριο σημείο. Για μεγάλη του ντροπή, ο πρίγκιπας ήταν τόσο αφηρημένος που στην αρχή δεν άκουγε τίποτα κι όταν ο στρατηγός σταμάτησε μπροστά του και κάτι τον ρώτησε με πολλή θέρμη, αναγκάστηκε να του ομολογήσει πως δεν κατάλαβε τίποτα.

Ο στρατηγός ανασήκωσε τους ώμους του.

— Πολύ παράξενοι γίνατε όλοι σας, απ' όλες τις απόψεις,—ξανάρχισε πάλι να λέει.—Στο ξαναλέω πως δεν καταλαβαίνω καθόλου τις ιδέες και τις ανησυχίες της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. Την έχει πιάσει υστερία, κλαίει και φωνάζει πως μας ντρόπιασαν και μας ρεζίλεψαν. Ποιος; Πώς; Με ποιον; Πότε και γιατί; Το παραδέχομαι πως φταίω και γω (αυτό τ' ομολογώ) φταίω σε πολλά πράγματα, οι προκλήσεις όμως αυτής της... ανήσυχης γυναίκας (που επιπλέον είναι κακής διαγωγής) μπορούν επιτέλους να σταματήσουν με την επέμβαση της αστυνομίας κι έχω σκοπό σήμερα κιόλας να δω μερικούς αρμόδιους και να τους προειδοποιήσω. Όλα μπορούν να κανονιστούν ήσυχα, με το μαλακό, με το καλό. Χάρη στις γνωριμίες μας και χωρίς κανένα σκάνδαλο. Συμφωνώ επίσης πως το μέλλον μας επιφυλάσσει πολλά και πολλά έχουν μείνει σκοτεινά. Βέβαια, κάποια ίντριγκα θα πρέπει να 'ναι στη μέση, όμως ρωτάς τον έναν, δεν ξέρει, ρωτάς τον άλλον, δεν ξέρει· αφού εγώ δεν έχω ακούσει τίποτα, εσύ δεν άκουσες τίποτα, ο τρίτος δεν άκουσε τίποτα, ο πέμπτος δεν άκουσε τίποτα, ποιος άκουσε λοιπόν επιτέλους; σε ρωτώ. Τι άλλη εξήγηση μπορείς να δώσεις κατά τη γνώμη σου αν όχι πως η μισή υπόθεση είναι αντικατοπτρισμός, δεν υπάρχει καθόλου, είναι κάτι σαν το φως του φεγγαριού... ή άλλων λογίων φαντασιώσεις.

— Α υ τ ή είναι ανισόρροπη,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας καθώς θυμήθηκε ξάφνου με πόνο όλο το επεισόδιο του σταθμού. —Απ' το στόμα μου το πήρες, αν λες για κείνην. Και μένα μου πέρναγε ώρες-ώρες αυτή η ιδέα και κοιμόμουν ήσυχος. Τώρα όμως βλέπω πως έχουν εδώ σωστότερη γνώμη και δεν πιστεύω στην τρέλα της. Δε λέω, πρόκειται για μια επιπόλαιη γυναίκα, της κόβει όμως και πολύ μάλιστα, με κανέναν τρόπο δε θα την έλεγα τρελή. Αυτά που μας ξεφούρνισε σήμερα σχετικά με τον Καπιτόν Αλεξέιτς, το αποδειχνουν περίτρανα. Πρόκειται για μια βρομοδουλειά, δηλαδή, είναι τουλάχιστο ιησουϊτισμός κι έχει το σκοπό της.

— Ποιον Καπιτόν Αλεξέιτς;

— Αχ Θεέ μου, Λέων Νικολάιτς, δεν ακούς τίποτα. Μα γι' αυτόν τον Καπιτόν Αλεξέιτς άρχισα και σου μίλαγα πριν λίγο: Ήταν μια είδηση τόσο αναπάντεχη που και τώρα ακόμα τρέμω σύγκορμος. Γι' αυτό καθυστέρησα σήμερα στην πολιτεία. Ο Καπιτόν Αλεξέιτς, ο Ραντόμσκη, ο θείος του Ευγένιου Παύλοβιτς...

— Τι;—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Αυτοκτόνησε το πρωί, τα χαράματα, στις εφτά η ώρα. Ενας σεβάσμιος γέρος, εβδομήντα χρονών, επικούρειος—κι ακριβώς όπως το είπε, λείπει ένα ποσό, ένα σημαντικό ποσό απ' τα χρήματα του δημοσίου!

— Μα από πού το...

— Το 'μαθε; Χα-χα! Μα δεν το ξέρετε πως μόλις ήρθε δω σχηματίστηκε γύρω της ένα ολόκληρο επιτελείο: Ξέρεις τι πρόσωπα την επισκέπτονται τώρα κι επιζητούν την «τιμή» να τη γνωρίσουν; Φυσικά, κάτι μπορεί ν' άκουσε απ' τους παραθεριστές που ήρθαν τ' απόγευμα, γιατί τώρα πια το ξέρει όλη η Πετρούπολη και δω το μισό Παυλόβσκ ή μπορεί κι όλο το Παυλόβσκ. Μα τι ήταν εκείνη η οξύτατη παρατήρησή της σχετικά με τη στολή, όπως μου είπαν, δηλαδή για το ότι ο Ευγένιος Παύλοβιτς πρόφτασε κι έδωσε έγκαιρα την παραίτησή του! Τι σατανικός υπαινιγμός! Όχι, όλ' αυτά δε δείχνουν τρέλα. Εγώ φυσικά αρνούμαι να πιστέψω πως ο Ευγένιος Παύλιτς μπορούσε να γνωρίζει προκαταβολικά την καταστροφή, δηλαδή πως την τάδε ημερομηνία, στις εφτά η ώρα κ.τ.λ. Μπορούσε όμως να τα 'χε προαισθανθεί. Και γω που... και μεις κι ο πρίγκιπας Σ. που υπολογίζαμε πως θα του άφηνε και κληρονομιά ο θείος του! Φρίκη! Φρίκη! Θέλω να με καταλάβεις, εγώ τον Ευγένιο Παύλοβιτς δεν τον κατηγορώ για τίποτα και σπεύδω να στο εξηγήσω, ωστόσο, όπως και να

το πάρεις, είναι ύποπτο. Ο πρίγκιπας Σ. τα 'χει κυριολεκτικά χαμένα. Όλ' αυτά έγιναν κάπως πολύ παράξενα.

— Μα τι το ύποπτο υπάρχει λοιπόν στη διαγωγή του Ευγένιου Παύλοβιτς;

— Τίποτα απολύτως! Φέρθηκε ευπρεπέστατα. Δεν κάνω καμιά νύξη γι' αυτό. Η δική του περιουσία νομίζω πως έμεινε άθιχτη. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, εννοείται, δε θέλει ν' ακούσει τίποτα... Το κυριότερο όμως—όλες αυτές οι οικογενειακές καταστροφές ή, για να το πούμε καλύτερα, όλ' αυτά τα δυσάρεστα... δεν ξέρω, μα την πίστη μου, πώς να τα πω... Εσύ, αληθώς ειπείν, Λέων Νικολάγιεβιτς, είσαι φίλος του σπιτιού και, φαντάσου, τώρα μόλις αποδείχτηκε, αν και για να λέμε την αλήθεια δεν είναι σίγουρο, πως ο Ευγένιος Παύλιτς εξηγήθηκε τάχα εδώ κι ένα μήνα με την Αγγαΐα και πήρε τάχα τη ρητή της άρνηση.

— Αδύνατον!—φώναξε με θέρμη ο πρίγκιπας.

— Μα τι, μπας και ξέρεις τίποτα; Βλέπεις, φίλτατε,—ταράχτηκε κι απόρησε ο στρατηγός σταματώντας σα να τον είχαν καρφώσει στη θέση του,—μπορεί να μου ξέφυγε κάτι που δεν έπρεπε να σου πω, κάτι που ήταν απρέπεια να σ' το πω, μα αυτό έγινε γιατί... γιατί εσύ... είσαι, μπορεί να πει κανείς, ένας τέτοιος άνθρωπος. Μήπως ξέρεις τίποτα ιδιαίτερο;

— Δεν ξέρω τίποτα... για τον Ευγένιο Παύλιτς,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας.

— Και γω δεν ξέρω! Εμένα... εμένα, αδερφέ μου, θέλουν, μα το ναι, να με καταχωνιάσουν, να με θάψουν και δε μπαίνουν στον κόπο να σκεφτούν πως είναι δύσκολο να τ' αντέξει κανείς κάτι τέτοιο και γω δε θα τ' ανεχτώ. Τώρα είχαμε μια σκηνή που ήταν φρίκη! Σ' τα λέω σα να 'σουνα γιος μου. Το κυριότερο είναι που η Αγγαΐα λες και κοροϊδεύει τη μητέρα της. Το ότι, όπως φαίνεται, απέκρουσε την πρόταση του Ευγένιου Παύλιτς εδώ κι ένα μήνα κι εξηγήθηκαν ρητά μεταξύ τους, μας το είπαν οι αδερφές της εν είδει εικασίας... εδώ που τα λέμε όμως, φαίνεται να πιστεύουν ατράνταχτα σ' αυτή την εικασία τους. Μα είναι ένα τόσο αυταρχικό και ευφάνταστο πλάσμα που... δηλώνω αδυναμία να σ' το περιγράψω! Όλες τις μεγαλοψυχίες, όλες τις λαμπρές ιδιότητες του νου και της καρδιάς—όλ' αυτά, δε λέω, μπορεί να τα 'χει, ταυτόχρονα όμως είναι πεισματάρια, όλο καπρίτσια και ειρωνείες,—με δυο λόγια είναι ένας διαολοχαρκτηράς κι επιπλέον φαντασιόπληκτη. Τώρα πριν λίγη ώρα, τους κοροϊδευε όλους και γέλαγε κατάμουτρα στη μάνα της, στις αδερφές της, στον πρίγκιπα Σ. Για μένα δε γίνεται λόγος, εμένα σπάνια να μη με κοροϊδέψει, σπάνια να μη γελάσει μαζί μου κι όμως εγώ, εγώ ξέρεις την αγαπώ, μ' αρέσει και την αγαπώ που γελάει μαζί μου και φαίνεται πως αυτός ο μικρός δαίμονας γι αυτό ίσα-ίσα μ' αγαπάει ιδιαίτερα, δηλαδή περισσότερο απ' όλους, καθώς φαίνεται. Κόβω το κεφάλι μου πως και σένα θα σ' έχει πάρει κιόλας στο ψιλό. Σας βρήκα τώρα να κουβεντιάσετε, μετά τη θύελλα που είχαμε πάνω καθόταν μαζί σου σα να μην είχε γίνει τίποτα.

Ο πρίγκιπας κοκκίνισε τρομερά κι έσφιξε το δεξί του χέρι, δεν έβγαλε όμως λέξη.

— Αξιολάτρευτε, καλέ μου Λέων Νικολάγιεβιτς!—είπε ξάφνου με πολλή συγκίνηση και θέρμη ο στρατηγός—Εγώ... και μάλιστα κι η ίδια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα (η οποία άλλωστε άρχισε και πάλι να σε στολίζει και μαζί με σένα στόλισε και μένα εξαιτίας σου, δεν καταλαβαίνω μονάχα γιατί), εμείς, παρ' όλα αυτά σ' αγαπάμε, σ' αγαπάμε ειλικρινά και σ' εκτιμάμε, παρ' όλο που... παρ' όλα τα φαινόμενα. Συμφώνησε όμως και συ, καλέ μου φίλε, συμφώνησε και συ πως είναι ακατανόητο, είναι κάτι που σε θλίβει και σε πικραίνει όταν ακούς ξαφνικά αυτό το ψύχραιμο διαβολάκι (γιατί στεκόταν μπροστά στη μάνα της με ύφος βαθύτατης περιφρονήσεως προς όλες τις ερωτήσεις μας και προς τις δικές μου ιδιαίτερα· γιατί εγώ, που να πάρει ο διάολος, έκανα μια βλακεία, μου 'ρθε να της κάνω τον αυστηρό, μια κι είμαι η κεφαλή της οικογενείας—ε, ναι, στάθηκα ένας βλάκας και

μισός), αυτός ο ψύχραιμος διαβολάκος μας δηλώνει ξάφνου κοροϊδευτικά πως αυτή η «παλαβή» (έτσι ακριβώς το είπε και μου φαίνεται παράξενο που συμφωνάτε απολύτως οι δυο σας: «πώς είναι, λέει, δυνατό να μην το καταλάβατε ακόμα»), πως αυτής της παλαβής «της μήκε η ιδέα να με παντρέψει το δίχως άλλο με τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς και γι αυτό θέλει να διώξει τον Ευγένιο Παύλιτς απ' το σπίτι μας...» αυτό μονάχα είπε: δε μας έδωσε καμιάν άλλη εξήγηση, γελάει, γελάει και μεις απομείναμε όλοι με το στόμ' ανοιχτό, βρόντησε την πόρτα και βγήκε. Ύστερα μου είπαν για κείνα που έγιναν ανάμεσά σας... και... και... άκου, καλέ μου πρίγκηψ, είσαι άνθρωπος πολύ λογικός και δε θίγεσαι... το 'χω παρατηρήσει όμως... μη θυμώνεις; Μα το Θεό, σε κοροϊδεύει. Γελάει μαζί σου σα μικρό παιδί, μην της θυμώνεις, είναι όμως ακριβώς όπως σ' το λέω. Μη βάζεις τίποτα με το νου σου, απλούστατα σαχλαμαρίζει μαζί σου και μαζί μας, επειδή δεν έχει τι άλλο να κάνει. Ε, γεια σου λοιπόν! Τα αισθήματά μας τα ξέρεις, έτσι δεν είναι; Τα ειλικρινή μας αισθήματα απέναντι σου; Δεν πρόκειται ν' αλλάξουν ποτέ, μα... τώρα πρέπει να πάω από δω, ορβουάρ! Σπάνια μου 'τυχε να 'χω μπλέξει έτσι άσχημα... παραθερισμός να σου πετύχει!

Μένοντας μόνος στη διασταύρωση του δρόμου, ο πρίγκιπας κοίταξε γύρω του, πέρασε βιαστικός απέναντι, πλησίασε στο φωτισμένο παράθυρο μιας βίλας, ξεδίπλωσε το μικρό χαρτάκι που κρατούσε σφιχτά στο δεξί του χέρι όλη την ώρα που μιλούσε με τον Ιβάν Φιοντόροβιτς και διάβασε στο λίγο φως που 'πεφτε απ' το παράθυρο:

«Αύριο το πρωί στις εφτά θα 'μαι στο πράσινο παγκάκι, στο πάρκο, και θα σας περιμένω. Αποφάσισα να σας μιλήσω για μια εξαιρετικά σημαντική υπόθεση που σας αφορά άμεσα.»

Υ.Γ. Ελπίζω να μη δείξετε σε κανέναν αυτό το σημείωμα. Μόλο που ντρέπομαι να σας γράφω τέτοιες συστάσεις, σκέφτηκα όμως πως τ' αξίζετε και το 'γραψα—κοκκινίζοντας από ντροπή για το γελοίο χαρακτήρα σας.»

Υ.Γ. Υ.Γ. Είναι κείνο το πράσινο παγκάκι που σας έδειξα τ' απόγευμα. Ντροπή σας! Αναγκάστηκα κι αυτό να το προσθέσω.»

Το σημείωμα ήταν γραμμένο βιαστικά και διπλωμένο όπως-όπως. Το πιθανότερο είναι να το 'γραψε η Αγγαΐα λίγο πριν βγει στη βεράντα. Τον πρίγκιπα τον έπιασε μια απερίγραπτη ταραχή που έμοιαζε με τρόμο· έσφιξε και πάλι δυνατά το χαρτάκι στο χέρι του και βιάστηκε να φύγει απ' το παράθυρο, απ' το φως, σαν τρομαγμένος κλέφτης· ξάφνου όμως έπεσε πάνω σ' έναν κύριο που βρέθηκε ακριβώς από πίσω του.

— Σας παρακολουθώ, πρίγκηψ,—πρόφερε ο κύριος.

— Εσείς είστε, Κέλερ;—φώναξε ο πρίγκιπας κατάπληκτος.

— Σας γυρεύω, πρίγκηψ. Σας περίμενα έξω απ' τη βίλα των Επάντσιν καταλαβαίνετε βέβαια πως δεν μπορούσα να μπω. Σας παρακολουθούσα όσο κουβεντιάζατε με το στρατηγό. Είμαι στη διάθεσή σας, πρίγκηψ, μπορείτε να βασίζεστε στον Κέλερ. Είμαι έτοιμος για κάθε θυσία, είμαι έτοιμος να δώσω και τη ζωή μου ακόμα αν χρειαστεί.

— Μα... γιατί;

— Να, είναι σίγουρο πως θα επακολουθήσει πρόκληση. Αυτός ο υπολοχαγός Μολοβτσόβ,—τον ξέρω, όχι προσωπικά δηλαδή... δε θ' ανεχτεί την προσβολή. Κάτι τέτοιους σαν και μας, δηλαδή εμένα και το Ραγκόζιν, θα προτιμήσει φυσικά να μας θεωρήσει για σκουπίδια—μπορεί να μας αξίζει κίολας—ώστε λοιπόν μονάχα από σας του μένει να ζητήσει ικανοποίηση· θα χρειαστεί να πληρώσετε τα σπασμένα, πρίγκηψ. Άκουσα που ζητούσε πληροφορίες για σας και σίγουρα αύριο

κιάλας θα 'ρθει να σας επισκεφτεί κάποιος φίλος του, δεν αποκλείεται μάλιστα να σας περιμένει και τώρα στη βίλα σας. Αν μου κάνετε την τιμή να με πάρετε μάρτυρά σας, είμαι έτοιμος και στο κάτεργο ακόμα να πάω· γι αυτό και σας γύρευα, πρίγκιψ.

— Έτσι λοιπόν. Και σεις για μονομαχίες μου μιλάτε!—έβαλε ξάφνου τα γέλια ο πρίγκιπας αφήνοντας τον Κέλερ με το στόμα ανοιχτό. Γελούσε μανιασμένα. Ο Κέλερ που βρισκόταν πραγματικά σε τρομερή ανυπομονησία και καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα ίσαμε τη στιγμή που πρότεινε στον πρίγκιπα να τον πάρει μάρτυρά του, είχε σχεδόν προσβληθεί βλέποντας τον πρίγκιπα να γελάει με τόσο κέφι.

— Μην ξεχνάτε, πρίγκιψ, πως τον αρπάξατε απ' τα χέρια. Ένας άνθρωπος με αξιοπρέπεια είναι δύσκολο να τ' ανεχτεί, όταν μάλιστα αυτό έγινε μπροστά σε τόσο κόσμο.

— Κι αυτός μου 'δωσε μια σπρωξιά στο στήθος!—φώναξε γελώντας ο πρίγκιπας.—Δεν υπάρχει λόγος να χτυπηθούμε! Θα του ζητήσω συγνώμη, και το ζήτημα θα λήξει. Μα αν θέλει να χτυπηθούμε, ας χτυπηθούμε! Ας πυροβολήσει, το θέλω μάλιστα. Χα-χα! Τώρα ξέρω να γεμίζω ένα πιστόλι. Το ξέρετε πως μόλις πριν από λίγο με έμαθαν πώς γεμίζουν τα πιστόλια; Εσείς ξέρετε να γεμίσετε ένα πιστόλι, Κέλερ; Πρέπει πρώτα ν' αγοράσετε μπαρούτι, μπαρούτι για πιστόλια, που να μην είναι ούτε υγρό ούτε τόσο χοντρό σαν εκείνο που βάζουν στα κανόνια κι ύστερα να βάλετε πρώτα το μπαρούτι, να πάρετε λίγο κετσέ από καμιά πόρτα κι ύστερα να χύσετε μέσα τη σφαίρα κι όχι τη σφαίρα πριν απ' το μπαρούτι γιατί δε θα πυροβολήσει. Τ' ακούτε, Κέλερ; αλλιώς δε θα πυροβολήσει. Χα-χα! Αξιοθαύμαστη λογική, δε βρίσκετε φίλε μου Κέλερ; Αχ, Κέλερ, ξέρετε, έτσι μου 'ρχεται να σας αγκαλιάσω και να σας φιλήσω. Χα-χα-χα! Πώς έγινε και βρεθήκατε έτσι έξαφνα μπροστά του τ' απόγευμα; Ελάτε καμιά μέρα σπίτι μου, όσο πιο γρήγορα μπορείτε, να πιούμε σαμπάνια. Θα μεθύσουμε όλοι! Το ξέρετε πως έχω δώδεκα μπουτίλιες σαμπάνια στο υπόγειο του Λέμπεντεβ; Ο Λέμπεντεβ μου τις πούλησε προχτές «σε τιμή ευκαιρίας» την άλλη κιάλας μέρα σαν μετακόμισα σπίτι του, όλες τις αγόρασα! Θα μαζέψω όλη την παρέα! Και, δε μου λέτε, θα κοιμηθείτε απόψε τη νύχτα;

— Όπως και κάθε νύχτα, πρίγκιψ.

— Όνειρα γλυκά λοιπόν! Χα-χα!

Ο πρίγκιπας πέρασε το δρόμο κι εξαφανίστηκε μέσα στο πάρκο αφήνοντας τον Κέλερ σκεπτικό κι αμήχανο: (για να 'μαστε ακριβέστεροι τα 'χε λίγο χαμένα). Δεν είχε ξαναδεί τον πρίγκιπα σε τέτοια παράξενη διάθεση, ούτε και το φανταζόταν ποτέ του πως θα τον έβλεπε έτσι.

«Μπορεί να 'χει πυρετό γιατί είναι άνθρωπος νευρικός κι όλ' αυτά που έγιναν τον έχουν επηρεάσει, δε θα δειλιάσει όμως, αυτό είναι σίγουρο. Κάτι τέτοιοι είναι που δε δειλιάζουν, μα το Θεό! σκέφτηκε ο Κέλερ. Χμ! Σαμπάνια! Ενδιαφέρουσα πληροφορία ωστόσο. Δώδεκα μπουκάλες, μια ντουζίνα· δεν είναι και λίγες. Αξιοσέβαστη παρακαταθήκη. Κόβω το κεφάλι μου πως ο Λέμπεντεβ τις πήρε ενέχυρο αυτές τις σαμπάνιες. Χμ... είναι ωστόσο αρκετά συμπαθητικός αυτός ο πρίγκιπας· μα την αλήθεια, τους αγαπώ κάτι τέτοιους· ωστόσο, δεν υπάρχει λόγος να χάνω καιρό και... η ώρα αυτή είναι η καλύτερη ώρα για σαμπάνια».

Το ότι ο πρίγκιπας έκανε σα να 'χε πυρετό, αυτό φυσικά ήταν σωστό.

Όρα πολλή περιπλανιόταν στο σκοτεινό πάρκο και τέλος, βρήκε τον εαυτό του να περπατάει σε μιαν αλέα. Στη συνείδησή του έμενε η θύμηση πως είχε ξαναπεράσει απ' αυτή την αλέα, αρχίζοντας απ' το παγκάκι ως ένα γέρικο δέντρο, ψηλό και ευδιάκριτο, εκατό βήματα όλα-όλα πιο πέρα κι είχε κάνει αυτή τη βόλτα πάνω κάτω κάπου τριάντα με σαράντα φορές. Και το 'θελε ακόμα, με κανέναν

τρόπο δε θα μπορούσε να θυμηθεί τι σκεφτόταν όλην αυτή τη μια τουλάχιστο ώρα που βρισκόταν στο πάρκο. Ωστόσο, έπιασε τον εαυτό του να σκέφτεται κάτι που τον έκανε ξάφνου να σκάσει στα γέλια· μόλο που δεν υπήρχε κανένας λόγος για γέλια, είχε συνεχώς την επιθυμία να γελάσει. Του πέρασε η σκέψη πως ο Κέλερ μπορεί να μην ήταν ο μόνος που έβλεπε πιθανή μια μονομαχία και κατά συνέπεια η ιστορία για το πώς γεμίζουν τα πιστόλια μπορεί να μην ήταν καθόλου τυχαία... «Μπα—σταμάτησε ξαφνικά λες και τον χτύπησε μια άλλη σκέψη —κατέβηκε στη βεράντα όταν καθόμουν στη γωνιά κι απόρησε τρομερά βρίσκοντάς με εκεί και... πώς γέλαγε... άρχισε να μου λέει αν θέλω τσάι· κι όμως εκείνη την ίδια στιγμή είχε τούτο το χαρτάκι στο χέρι της που θα πει πως το 'ξερε... το 'ξερε πως είμαι στη βεράντα—γιατί απόρησε λοιπόν; Χα-χα-χα!» Έβγαλε το γραμματάκι απ' την τσέπη και το φίλησε, αμέσως όμως σταμάτησε κι απόμεινε σκεφτικός.

«Τι παράξενο που είναι! Τι παράξενο!» πρόφερε σε λίγο με κάποια θλίψη μάλιστα: τις στιγμές που ένιωθε μια δυνατή χαρά, τον έπιανε μια παράξενη θλίψη, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος γιατί. Κοίταξε προσεκτικά γύρω του κι απόρησε που 'χε φτάσει ως εδώ. Ήταν πολύ κουρασμένος, έφτασε στο παγκάκι κι έκατσε. Απόλυτη ησυχία τριγύρω. Η μουσική είχε πάψει να παίζει στο σταθμό. Στο πάρκο ίσως να μην ήταν πια κανένας· βέβαια, θα 'ταν εντεκάμιση περασμένες. Η νύχτα ήταν ήσυχη, ζεστή, φωτεινή—μια πετροπολίτικη νύχτα στις αρχές Ιουνίου, όμως μέσα στο πυκνό και σκιερό πάρκο, στην αλέα όπου βρισκόταν, ήταν σχεδόν θεοσκοτεινά.

Αν του 'λεγε κανείς εκείνη τη στιγμή πως είχε ερωτευθεί, πως ήταν ερωτευμένος με μια παράφορη αγάπη, θα τ' αρνιόταν κατάπληκτος, ίσως μάλιστα κι αγανακτισμένος. Κι αν βρισκόταν κανένας να του πει πως το γραμματάκι της Αγγλαΐας είναι γραμματάκι ερωτικό, πως του ορίζει ένα ερωτικό ραντεβού, τότε θα έλιωνε από ντροπή για λογαριασμό εκείνου που θα του το 'λεγε—δεν αποκλείεται μάλιστα να τον καλούσε και σε μονομαχία. Όλ' αυτά ήταν απόλυτα ειλικρινή και δεν επέτρεψε στον εαυτό του να κάνει ούτε την παραμικρή «διπλή» σκέψη για τη δυνατότητα να τον αγαπάει αυτή η κοπέλα—ούτε καν για τη δυνατότητα να την αγαπάει αυτός. Μια τέτοια σκέψη θα τον έκανε να ντραπεί! Θα το θεωρούσε τερατώδες να τον έχει αγαπήσει—«έναν άνθρωπο σαν κι αυτόν». Έλεγε με το νου του πως δεν ήταν παρά μια παιδιάστικη αταξία από μέρος της—αν έπρεπε σώνει και καλά κάτι να υπάρχει σ' όλ' αυτά· ήταν όμως κάπως υπερβολικά αδιάφορος γι αυτή την ιδέα και δεν της έβρισκε τίποτα το εξαιρετικό. Τον απασχολούσε και τον ταλαιπωρούσε κάτι ολότελα διαφορετικό. Είχε πιστέψει απόλυτα τα λόγια που του ξέφυγαν πριν λίγο του στρατηγού, πως δηλαδή η Αγγλαΐα σπάει κέφι μ' όλους και γελάει μαζί τους, ιδιαίτερα μάλιστα μ' αυτόν—με τον πρίγκιπα. Ούτε που θίχτηκε καθόλου απ' αυτό. Κατά τη γνώμη του, έτσι έπρεπε να 'ταν. Το μόνο που 'χε σημασία για τον πρίγκιπα, ήταν πως αύριο θα την ξανάβλεπε. Αύριο νωρίς το πρωί θα κάθεται κοντά της στο πράσινο παγκάκι, θ' ακούει πώς γεμίζουν τα πιστόλια και θα την κοιτάζει. Αυτό του ήταν υπεραρκετό. Κάνα δυο φορές του πέρασε η σκέψη κι αναρωτήθηκε σαν τι να 'θελε άραγε να του πει και ποια να 'ταν αυτή η σημαντική υπόθεση που τον αφορούσε άμεσα. Εξάλλου, δεν αμφέβαλλε καθόλου πως υπάρχει πραγματικά αυτή η «σημαντική υπόθεση» που έγινε αιτία να τον καλέσει η Αγγλαΐα· απ' την άλλη όμως μεριά δεν τη σκεφτόταν σχεδόν καθόλου αυτή τη σημαντική υπόθεση, ούτε ένιωθε καμιά διάθεση να τη σκεφτεί.

Ένα τρίξιμο από σιγανά βήματα στην άμμο τον έκανε να σηκώσει το κεφάλι του. Ένας άνθρωπος, που το πρόσωπό του ήταν δύσκολο να το διακρίνει μέσα στο σκοτάδι, πλησίασε στο παγκάκι κι έκατσε δίπλα του. Ο πρίγκιπας γύρισε προς το μέρος του αμέσως, (σχεδόν τον άγγιξε) και διέκρινε το χλομό πρόσωπο του Ραγκόζιν.

— Καλά το 'λεγα πως κάπου εδώ τριγυρνάς, δεν παιδεύτηκα και πολύ να σε βρω,—μουρμούρισε μες απ' τα δόντια του ο Ραγκόζιν.

Ήταν η πρώτη φορά που βλέπονταν μετά τη συνάντησή τους στο διάδρομο του ξενοδοχείου. Ο πρίγκιπας είχε μείνει τόσο κατάπληκτος απ' την αναπάντεχη εμφάνιση του Ραγκόζιν, που για

κάμποση ώρα δεν τα κατάφερνε να συγκεντρώσει τις σκέψεις του και μια βασανιστική αίσθηση ξαναζωντανέψε στην καρδιά του. Ο Ραγκόζιν φαινόταν να καταλαβαίνει την εντύπωση που 'χε προκαλέσει· όμως, παρ' όλο που στην αρχή έχανε κάπως τα λόγια του και θα 'λεγες πως μιλάγε μ' ένα ύφος επίπλαστης ανεμελιάς, ωστόσο ο πρίγκιπας παρατήρησε σε λίγο πως δεν είχε τίποτα επίπλαστο· φαινόταν μάλιστα να μην είναι ιδιαίτερα σαστισμένος· αν υπήρχε κάποια αδεξιότητα στις χειρονομίες και στα λόγια του αυτό ήταν μονάχα επιφανειακό· μες στην ψυχή του, ο άνθρωπος αυτός δεν μπορούσε ν' αλλάξει.

— Πώς με... βρήκες εδώ πέρα;—ρώτησε ο πρίγκιπας για να πει κάτι.

— Μου το 'πε ο Κέλερ (πέρασα απ' τη βίλα σου). «Πήγε στο πάρκο» μου λέει. Ε, σκέφτηκα, καλά το 'λεγα εγώ.

— Τι έλεγες δηλαδή;—έκανε ταραγμένος ο πρίγκιπας.

Ο Ραγκόζιν χαμογέλασε ειρωνικά, δεν έδωσε όμως καμιά εξήγηση.

— Πήρα το γράμμα σου, Λέων Νικολάιτς, ποιος ο λόγος που μου το 'στειλες... όρεξη που την έχεις, μα την αλήθεια!... Τώρα μ' έστειλε εκείνη· μου λέει να σε καλέσω το δίχως άλλο· είναι, λέει, απόλυτη ανάγκη κάτι να σου πει. Σήμερα μου 'πε να πας.

— Θα 'ρθω αύριο. Τώρα πάω σπίτι μου. Θα 'ρθεις... μαζί μου;

— Ποιος ο λόγος; Σ' τα είπα όλα· γεια σου.

— Δε θα περάσεις λοιπόν;—ρώτησε σιγά ο πρίγκιπας.

— Μα το ναι, είσαι πολύ παράξενος άνθρωπος, Λέων Νικολάιτς. Με κάνεις ν' απορώ.

Ο Ραγκόζιν χαμογέλασε φαρμακερά.

— Γιατί; Γιατί μου 'χεις τόση κακία;—είπε με λύπη και έξαψη ο πρίγκιπας.—Αφού τώρα πια το ξέρεις πως όλ' αυτά που νόμιζες δεν είναι αλήθεια. Κι όμως το περίμενα πως δε θα σου 'χει περάσει ακόμα το μίσος και ξέρεις γιατί; Επειδή θέλησες να με σκοτώσεις, γι' αυτό δεν περνάει η κακία σου. Σ' το ξαναλέω πως εγώ θυμάμαι μονάχα κείνον τον Παρφιόν Ραγκόζιν που άλλαξα μαζί του σταυρούς κι έγινα αδερφός του, σ' το έγγραφα και στο χθεσινό μου γράμμα· να τον ξεχάσεις όλον αυτόν τον εφιάλτη και να μη μου ξαναμιλήσεις για όλα αυτά. Γιατί ξεμακραίνεις από κοντά μου; Γιατί κρύβεις το χέρι σου; Σ' το ξαναλέω, όλα όσα έγιναν τότε τα θεωρώ παραλήρημα και τίποτ' άλλο. Τώρα πια σε ξέρω απ' έξω κι ανακατωτά πώς ήσουν εκείνη τη μέρα—σε ξέρω όσο ξέρω και τον εαυτό μου. Αυτό που 'χες φανταστεί δεν υπήρχε και δεν μπορούσε να υπάρχει. Γιατί λοιπόν να υπάρχει το μίσος μας;

— Τι μίσος μπορείς να 'χεις εσύ!—ξαναγέλασε ο Ραγκόζιν απαντώντας στ' αναπάντεχα και συγκινημένα λόγια του πρίγκιπα. Πραγματικά είχε σηκωθεί, είχε πισωπατήσει κάνα-δυο βήματα κι έκρυβε τα χέρια του.

— Τώρα πια δε βλέπω το λόγο να ξανάρθω σπίτι σου, Λέων Νικολάιτς,—πρόφερε αργά κι αποφθεγματικά.

— Τόσο πολύ με σιχαίνεσαι λοιπόν;

— Δε σ' αγαπάω, Λέων Νικολάιτς, γιατί λοιπόν να 'ρθω σπίτι σου; Εχ, πρίγκιπα, κάνεις σα μικρό παιδί, μα την αλήθεια. Ένα παιδί που θέλει να του δώσουν ένα παιχνίδι και το ζητάει και δεν καταλαβαίνει τίποτα το σοβαρό. Μου τα 'γραψες και στο γράμμα σου όλ' αυτά που λες, μα μήπως τάχα εγώ δε σε πιστεύω; Πιστεύω στην κάθε σου λέξη και ξέρω πως δε με γέλασες ποτέ και τώρα δε θα με γελάσεις. Παρ' όλα αυτά, εγώ δε σ' αγαπάω. Μου γράφεις πως τα ξέχασες όλα και θυμάσαι μονάχα τον αδερφοποιτό σου το Ραγκόζιν που άλλαξες μαζί του σταυρούς κι όχι εκείνο το Ραγκόζιν που σήκωσε το μαχαίρι να σε χτυπήσει. Και πού ξέρεις τι αισθάνομαι εγώ; (Ο Ραγκόζιν χασκογέλασε και πάλι ειρωνικά). Μα εγώ μπορεί να μη μετάνιωσα καθόλου γι αυτό που έκανα και συ βιάστηκες κιόλας να μου στείλεις την αδερφική σου συνγνώμη. Μπορεί εγώ, το ίδιο εκείνο βράδυ να σκεφτόμουν κιόλας εντελώς άλλα πράγματα· όσο γι αυτό...

— Μα το ξέχασες ολότελα!—είπε ο πρίγκιπας.—Αυτό έλειπε, να το θυμόσουν! Κόβω το κεφάλι μου πως πήρες αμέσως το τρένο κι ήρθες εδώ πέρα στο Παυλόβσκ, στη μουσική, και την παρακολουθούσες μες στο πλήθος και κοιτάζεις όλη την ώρα γύρω σου όπως και σήμερα. Λες και δεν το ξέρω! Μα αν δεν ήσουν τότε στην κατάσταση που ήσουν, αν δεν είχες εκείνη την έμμονη ιδέα, μπορεί και να μη σήκωνες το μαχαίρι να με χτυπήσεις... Απ' το πρωί ακόμα το 'χα προαισθανθεί κοιτάζοντάς σε· ξέρεις σε τι κατάσταση βρισκόσουν τότε; Την ώρα που αλλάξαμε σταυρούς, ίσως εκείνη ακριβώς τη στιγμή να μου πέρασε αυτή η σκέψη. Γιατί με πήγες τότε στη γριούλα; Σκέφτηκες πως έτσι θα συγκρατούσες το χέρι σου; Μπα δεν μπορεί να το σκέφτηκες, απλώς το αισθάνθηκες όπως και γω... το νιώσαμε τότε την ίδια στιγμή. Αν δεν σήκωνες τότε το χέρι σου να με χτυπήσεις (ο Θεός το παραμέρισε τότε), αν δεν το σήκωνες τι θα ήμουν τώρα εγώ απέναντί σου; Αφού έτσι κι αλλιώς σε υποπτευόμουν πως θα το κάνεις, η αμαρτία είναι και των δυονών μας! (μα μη στραβομουτσουιάζεις! Τι γελάς;) «Δε μετάνιωσα!» Μα και να το 'θελες, ίσως να μην μπορούσες να μετανιώσεις αφού δε μ' αγαπάς. Και αθώος σαν άγγελος να ήμουν απέναντί σου, πάλι δε θα με χώνευες—ούτε θα με χωνέψεις ποτέ όσο θα νομίζεις πως αγαπάει εμένα κι όχι εσένα. Έχω δίκιο λοιπόν να λέω πως όλ' αυτά είναι ζήλια. Άκου όμως τι σκέφτηκα αυτή την εβδομάδα, Παρφιόν. Το ξέρεις τάχα πως μπορεί να σ' αγαπάει περισσότερο απ' όλους και μάλιστα, όσο περισσότερο σε βασανίζει, τόσο περισσότερο να σ' αγαπάει; Αυτό δε θα σ' το πει ποτέ, μα πρέπει να ξέρεις να το δεις. Γιατί πάει να σε παντρευτεί στο τέλος-τέλος παρ' όλα αυτά; Κάποτε θα σ' το πει, να το δεις. Είναι μάλιστα μερικές γυναίκες που το θέλουν να τις αγαπούν έτσι, κι αυτηνής τέτοιος είναι ο χαρακτήρας της! Κι ο δικός σου χαρακτήρας κι η αγάπη σου, δεν μπορεί παρά να της κάνουν εντύπωση! Το ξέρεις τάχα πως μια γυναίκα είναι ικανή να σε καταβασανίσει με τη σκληρότητα και την ειρωνεία της και να μη νιώσει ποτέ της τύψεις γιατί κάθε φορά θα σκέφτεται κοιτάζοντάς σε: «Τώρα θα τον βασανίσω θανατερά, αργότερα όμως θα τον αποζημιώσω με την αγάπη μου»...

Ο Ραγκόζιν έβαλε τα γέλια.

— Δε μου λες, πρίγκηψ, μπας κι έμπλεξες και συ με καμιά τέτοια; Κάτι έχω ακουστά, αλήθεια είναι;

— Τι; Τι άκουσες;—ανατρίχιασε ξάφνου ο πρίγκιπας και σταμάτησε τρομερά σαστισμένος.

Ο Ραγκόζιν εξακολουθούσε να γελάει. Άκουσε με περιέργεια και ίσως-ίσως μ' ευχαρίστηση αυτά που του είπε ο πρίγκιπας· η χαρούμενη έξαψη του πρίγκιπα του 'κανε εντύπωση και του 'δωσε κουράγιο.

— Όχι πως άκουσα, μα το βλέπω τώρα με τα μάτια μου πως είναι αλήθεια. Όχι πες μου, πότε μίλησες όπως μίλησες τώρα; Αυτές οι κουβέντες δε μοιάζουν καθόλου για δικές σου. Αν δεν είχα ακούσει αυτά που άκουσα για σένα, δε θα 'ρχόμουν εδώ πέρα· και μάλιστα στο πάρκο, τα μεσάνυχτα.

— Δε σε καταλαβαίνω, Παρφιόν Σεμιόνιτς.

— Είναι καιρός που μου τα λέει, τώρα όμως το 'δα και με τα μάτια μου, σε είδα που καθόσουν μαζί της εκεί στην ορχήστρα. Μου ορκιζόταν, χτες και σήμερα, μου ορκιζόταν πως είσαι ερωτευμένος με την Αγγλαΐα Επάντσινα σα γάτος. Εμένα, πρίγκηψ, το ίδιο μου κάνει κι ούτε είναι δική μου δουλειά: αν έπαψες να την αγαπάς, αυτή δεν έπαψε ακόμη να σ' αγαπάει. Το ξέρεις βέβαια πως θέλει το δίχως άλλο να σε παντρέψει με κείνην, έδωσε το λόγο της πως θα το κάνει, χε-χε! Μου λέει: «δίχως αυτό δε σε παντρεύομαι, σαν θα πάνε εκείνοι στην εκκλησία, θα πάμε κι εμείς». Δεν μπόρεσα να καταλάβω τι νόημα έχουν όλ' αυτά: ή σ' αγαπάει αφάνταστα ή... αν σ' αγαπάει πώς λοιπόν θέλει να σε παντρέψει με άλληνη; Λέει: «θέλω να τον δω ευτυχισμένο», που σημαίνει πως σ' αγαπάει.

— Σ' το είπα και σ' το έγγραψα πως... δεν είναι στα καλά της,—είπε ο πρίγκιπας ακούγοντας με βαθύ πόνο το Ραγκόζιν.

— Ένας Θεός το ξέρει! Μπορεί και να 'πεσες έξω... κι εξάλλου, μου όρισε σήμερα την ημέρα, μόλις γυρίσαμε σπίτι απ' τη μουσική: σε τρεις εβδομάδες, μπορεί και νωρίτερα, θα παντρευτούμε στα σίγουρα, λέει· έκανε όρκο, πήρε την εικόνα και τη φίλησε. Που σημαίνει πως από σένα εξαρτάται, πρίγκηψ, χε-χε!

— Όλ' αυτά είναι παραμιλητό! Αυτό που είπες για μένα, δεν μπορεί να γίνει ποτέ, ποτέ! Αύριο θα έρθω να σας δω...

— Από πού κι ως πού είναι τρελή;—παρατήρησε ο Ραγκόζιν.—Πώς γίνεται να είναι λογική για όλους τους άλλους και μονάχα για σένα να 'ναι τρελή; Πώς γίνεται και γράφει γράμματα κει πέρα; Αν ήταν τρελή θα το καταλάβαιναν και κει απ' τα γράμματά της.

— Ποια γράμματα;—ρώτησε ο πρίγκιπας τρομαγμένος.

— Εκεί τα γράφει, στην ά λ λ η , και κείνη τα διαβάζει. Έχει γούστο να μην το ξέρεις! Ε, θα το μάθεις, είμαι σίγουρος πως θα σου τα δείξει.

— Αυτό είναι απίστευτο!—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Εχ! Καταπώς βλέπω, Λέων Νικολάιτς, είσαι στην αρχή ακόμα. Πομόνεψε λιγάκι: Θα 'χεις την ιδιωτική σου αστυνομία, θα παραφυλάς μοναχός σου νύχτα-μέρα και θα μαθαίνεις το κάθε της βήμα, φτάνει να...

— Πάψε και μη μου ξαναμιλήσεις για όλ' αυτά!—φώναξε ο πρίγκιπας.—Άκου, Παρφιόν, πριν έρθεις, έκοβα βόλτες εδώ πέρα και ξαφνικά έβαλα τα γέλια—γιατί; δεν ξέρω—η μόνη αιτία ήταν που θυμήθηκα πως αύριο έχω τα γενέθλιά μου, λες και συνέπεσε επίτηδες. Τώρα κοντεύουν δώδεκα. Πάμε να προϋπαντήσουμε τη μέρα! Έχω κρασί, πάμε να πιούμε. Έλα να μου ευχηθείς εκείνο που δεν ξέρω ούτε ο ίδιος να ευχηθώ—θέλω εσύ να μου το ευχηθείς κι όχι άλλος—και γω θα σου ευχηθώ κάθε ευτυχία. Αλλιώς δώσ' μου πίσω το σταυρό! Τον έχεις επάνω σου, έτσι δεν είναι; Δε μου τον επέστρεψες μετά από κείνο! Τον φοράς;

— Τον φοράω,—πρόφερε ο Ραγκόζιν.

— Ε, πάμε λοιπόν. Δε θέλω να προϋπαντήσω την καινούργια μου ζωή δίχως εσένα—γιατί η καινούργια μου ζωή άρχισε σήμερα, ψέματα;

— Τώρα το βλέπω και μόνος μου και το ξέρω πως άρχισε. Θα της το πω και κείνης. Έχεις γίνει άλλος

άνθρωπος, Λέων Νικολάιτς!

IV

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ, ΠΛΗΣΙΑΖΟΝΤΑΣ στη βίλα του με το Ραγκόζιν, παρατήρησε κατάπληκτος πως η βεράντα του ήταν κατάφωτη κι είχε μαζευτεί κει πέρα μια μεγάλη και θορυβώδης παρέα. Γελούσαν και μιλούσαν δυνατά. Θα 'λεγε μάλιστα κανείς πως είχαν έρθει στα λόγια και φώναζαν· το 'βλεπες απ' την πρώτη ματιά πως περνούσαν πολύ κεφάτα την ώρα τους. Και πραγματικά, σαν ανέβηκε στη βεράντα, είδε πως όλοι έπιναν, κι έπιναν σαμπάνια και φαίνεται να είχαν αρχίσει από ώρα γιατί πολλοί είχαν προφτάσει να έρθουν κιόλας στο κέφι. Οι επισκέπτες ήταν όλοι γνωστοί του πρίγκιπα, το παράξενο όμως ήταν που είχαν μαζευτεί όλοι τους απόψε, λες και τους είχαν καλέσει, μόλο που ο πρίγκιπας δεν είχε καλέσει κανέναν και τη μέρα των γενεθλίων του την είχε μόλις πριν λίγο θυμηθεί κι αυτό εντελώς τυχαία.

— Φαίνεται πως είπες σε κανέναν ότι θα κεράσεις σαμπάνια και μαζεύτηκαν όλοι τους,— μουρμούρισε ο Ραγκόζιν ανεβαίνοντας ξοπίσω απ' τον πρίγκιπα στη βεράντα.—Τα ξέρω εγώ κάτι τέτοια· φτάνει να τους σφυρίζεις...—πρόσθεσε σχεδόν με μίσος, γιατί βέβαια θα θυμήθηκε το δικό του πρόσφατο παρελθόν.

Όλοι υποδέχτηκαν τον πρίγκιπα με φωνές κι ευχές και τον τριγύρισαν. Μερικοί έκαναν πολλή φασαρία, άλλοι ήταν πολύ πιο ήσυχοι, όλοι τους όμως βιάζονταν να του πουν τα χρόνια πολλά μόλις άκουσαν πως ο πρίγκιπας έχει τα γενέθλιά του κι ο καθένας περίμενε τη σειρά του. Η παρουσία ορισμένων προσώπων κίνησε το ενδιαφέρον του πρίγκιπα, λόγου χάρη ο Μπουρντόβσκη· μα το καταπληκτικότερο απ' όλα ήταν που μέσα σ' αυτή την παρέα βρέθηκε ξαφνικά κι ο Ευγένιος Παύλοβιτς· ο πρίγκιπας δεν πίστευε στα μάτια του και σχεδόν τρόμαξε μόλις τον είδε.

Στο μεταξύ, ο Λέμπεντεβ πρόλαβε να τρέξει κοντά του, κατακόκκινος κι ενθουσιασμένος, κι άρχισε να του δίνει εξηγήσεις· φαινόταν να είναι εν τ ά ξ ει . Απ' τη φλυαρία του αποδείχτηκε πως όλοι είχαν μαζευτεί έτσι εντελώς φυσικά και μάλιστα τυχαία. Πρώτος απ' όλους, κατά το βραδάκι, είχε έρθει με το τρένο ο Ιππόλυτος και, νιώθοντας τον εαυτό του πολύ καλύτερα, θέλησε να περιμένει τον πρίγκιπα στη βεράντα. Βολεύτηκε στο ντιβάνι· ύστερα κατέβηκε να του κάνει παρέα ο Λέμπεντεβ, ύστερα όλη η οικογένειά του, δηλαδή ο στρατηγός Ιβόλγκιν κι οι κόρες του. Ο Μπουρντόβσκη είχε έρθει με τον Ιππόλυτο συνοδεύοντάς τον. Ο Γάνια κι ο Πτίτσιν ήταν περαστικοί κι είχαν μπει, όπως φαίνεται, πριν λίγη ώρα (η εμφάνισή τους συνέπεσε με το επεισόδιο στο σταθμό), ύστερα έφθασε ο Κέλερ, τους έκανε γνωστό πως ο πρίγκιπας έχει τα γενέθλιά του και ζήτησε σαμπάνια. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς είχε έρθει μόλις μισή ώρα πριν. Για τη σαμπάνια και γενικά για τη γιορτή, επέμενε με όλα του τα δυνατά κι ο Κόλια. Ο Λέμπεντεβ με μεγάλη προθυμία έφερε το κρασί.

— Εξ ιδίων μου, εξ ιδίων μου!—έλεγε γρήγορα-γρήγορα στον πρίγκιπα.—Όλα τα έξοδα τα βάζω εγώ, να το ρίξουμε έξω και να σας πούμε τα χρόνια πολλά, θα 'χουμε και μεζέδες, τα φροντίζει όλα η κόρη μου· όμως πρίγκηψ, να ξέρατε τι συζήτηση είχαμε· τον θυμάστε τον Άμλετ; «Να ζει κανείς ή να μη ζει;» Σύγχρονο θέμα, συγχρονότατο! Ερωτήσεις κι απαντήσεις... Κι ο κύριος Τερέντιεβ με κανέναν τρόπο... δε θέλει να κοιμηθεί! Όσο για σαμπάνια, μια γουλιά ήπια μονάχα, μια γουλίτσα, δε θα του κάνει κακό... Πλησιάστε, πρίγκηψ, και αποφασίστε! Όλοι σας περιμέναμε, όλη την ώρα περιμέναμε τη φωτισμένη κρίση σας.

Ο πρίγκιπας παρατήρησε το αξιαγάπητο, το τρυφερό βλέμμα της Βέρας Λέμπεντεβα που βιαζόταν κι αυτή να τον πλησιάσει, ανοίγοντας δρόμο μες απ' τους άλλους. Ο πρίγκιπας έδωσε πρώτα σ' αυτήν το χέρι του. Εκείνη κοκκίνισε κατευχαριστημένη και του ευχήθηκε «κάθε ευτυχία α π ό δ ω κ α ι ι π έ ρ α ». Ύστερα ξανάτρεξε βιαστικά στην κουζίνα να ετοιμάσει τους μεζέδες· μα και πριν απ' τον ερχομό του πρίγκιπα, μόλις της δινόταν ευκαιρία, παράταγε τη δουλειά της, ερχόταν στη βεράντα κι άκουγε με μεγάλη προσοχή τους πιωμένους επισκέπτες που συζητούσαν ζωηρά για τα πιο

αφηρημένα και παράξενα γι' αυτήν θέματα. Τη μικρότερη αδερφή της—αυτήν που άνοιγε το στόμα της—την είχε πάρει ο ύπνος στο διπλανό δωμάτιο εκεί που 'χε κάτσει πάνω στο σεντούκι, τ' αγόρι όμως, ο γιος του Λέμπεντεβ, στεκόταν δίπλα στον Κόλια και στον Ιππόλυτο κι έφθανε να δεις το ξαναμμένο πρόσωπό του για να καταλάβεις πως θα μπορούσε να σταθεί εκεί ακίνητος, απολαμβάνοντας κι ακούγοντας, ακόμα και δέκα ώρες συνέχεια.

— Σας περίμενα με ανυπομονησία κι είμαι τρομερά χαρούμενος που σας βλέπω τόσο ευτυχισμένο,—πρόφερε ο Ιππόλυτος όταν ο πρίγκιπας, αμέσως μετά τη Βέρα, τον πλησίασε να του σφίξει το χέρι.

— Και πού το ξέρετε πως είμαι «τόσο ευτυχισμένος;»

— Φαίνεται απ' το πρόσωπό σας. Χαιρετείστε τους κυρίους κι ελάτε να καθίσετε εδώ μαζί μας όσο πιο γρήγορα μπορείτε. Σας περίμενα όλως ιδιαιτέρως,—πρόσθεσε τονίζοντας πολυσήμαντα τη λέξη «ιδιαιτέρως». Όταν ο πρίγκιπας του 'κανε την παρατήρηση «μήπως θα του κάνει κακό που κάθεται τόσο αργά;» απάντησε πως απορεί κι ο ίδιος με τον εαυτό του που εδώ και τρεις μέρες ετοιμαζόταν να πεθάνει και πως ποτέ δεν είχε νιώσει καλύτερα από απόψε.

Ο Μπουρντόβσκη πετάχτηκε πάνω και μουρμούρισε πως ήρθε «έτσι...», πως «συνόδεψε» τον Ιππόλυτο και πως «χαίρει» κι αυτός· πως στο γράμμα είχε «γράψει ανοησίες» και τώρα «χαίρει απλώς...» Χωρίς να τελειώσει τη φράση του, έσφιξε δυνατά το χέρι του πρίγκιπα κι έκατσε στην καρέκλα.

Ύστερα απ' όλους, ο πρίγκιπας πλησίασε τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Αυτός τον πήρε αμέσως αγκαζέ.

— Έχω δυο λόγια να σας πω μονάχα,—του ψιθύρισε με μισή φωνή.—Πρόκειται για κάτι πολύ σημαντικό. Πάμε λίγο πιο πέρα.

— Δυο λόγια,—ψιθύρισε μια άλλη φωνή στ' άλλο αυτί του πρίγκιπα κι ένα άλλο χέρι τον πήρε απ' την άλλη μεριά αλαμπρατσέτα. Ο πρίγκιπας γύρισε κι είδε με απορία ένα ξεμαλλιασμένο μούτρο, κατακόκκινο απ' το κρασί, που του 'κλεινε το μάτι και γελούσε. Γνώρισε αμέσως το Φερντισσένκο, που ένας Θεός ξέρει από πού ξεφύτρωσε.

— Τον θυμάστε το Φερντισσένκο;—τον ρώτησε κείνος.

— Πώς βρεθήκατε εδώ;—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Μετανιώνει!—φώναξε ο Κέλερ που έτρεξε κοντά τους.—Είχε κρυφτεί, δεν ήθελε να εμφανιστεί μπροστά σας, κρύφτηκε κει πέρα στη γωνιά, μετανιώνει, πρίγκηψ, νιώθει τον εαυτό του ένοχο.

— Μα τι έκανε λοιπόν κι είναι ένοχος;

— Εγώ τον συνάντησα, πρίγκηψ, εγώ τον συνάντησα και τον έφερα· είναι ένας σπάνιος φίλος μου, μετανιώνει όμως ειλικρινά.

— Χαίρω πολύ, κύριοι· πηγαίνετε, καθίστε κει με τους άλλους, θα έρθω αμέσως,—τους ξεφορτώθηκε επιτέλους ο πρίγκιπας και βιάστηκε να πλησιάσει τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

— Είναι πολύ διασκεδαστικά όλ' αυτά που γίνονται εδώ στη βίλα σας,—παρατήρησε κείνος,—και πέρασα πολύ ευχάριστα τη μισή ώρα που σας περιμένω. Ιδού τι συμβαίνει, ευγενέστατε Λέων Νικολάγιεβιτς: τα κανόνισα όλα με τον Κουρμίσεβ και πέρασα να σας πω να μην ανησυχείτε· δεν

υπάρχει λόγος ανησυχίας, φάνηκε πολύ λογικός, πολλώ μάλλον που κατά τη γνώμη μου το φταίξιμο ήταν πολύ περισσότερο δικό του.

— Με ποιον Κουρμίσεβ;

— Με κείνον που τον αρπάξατε απ' τα χέρια, εκεί στο σταθμό... Τόσο πολύ είχε λυσσαίξει απ' το κακό του που σκόπευε να σας στείλει αύριο άνθρωπο να σας ζητήσει εξηγήσεις.

— Σωπάτε· τι ανοησίες!

— Και βέβαια είναι ανοησίες και σίγουρα θα είχαν κακό τέλος· έχετε όμως τους επισκέπτες σας...

— Μήπως ήρθατε και για κανέναν άλλο λόγο, Ευγένιε Παύλοβιτς;

— Ω, φυσικά, έχω και κάτι άλλο να σας πω,—γέλασε εκείνος.—Αύριο, καλέ μου πρίγκηψ, μόλις χαράξει, φεύγω γι' αυτήν την άτυχη υπόθεση (καταλαβαίνετε, του θείου μου) και πάω στην Πετρούπολη· φανταστείτε: όλα ήταν αλήθεια κι όλοι τα ήξεραν εκτός από μένα. Τόσο πολύ μ' αναστάτωσαν όλ' αυτά που δεν πρόφτασα να περάσω από κ ε ι (απ' τους Επάντσιν)· κι αύριο επίσης δε θα περάσω, γιατί θα είμαι στην Πετρούπολη, καταλαβαίνετε; Μπορεί να λείψω και τρεις μέρες— με δυο λόγια οι υποθέσεις μου χωλαίνουν. Μόλο που το ζήτημα δεν είναι και τρομερά σημαντικό, σκέφτηκα ωστόσο πως θα 'πρεπε να εξηγηθώ μαζί σας για μερικά πράγματα με ειλικρίνεια και μάλιστα δίχως να χάνω καιρό, δηλαδή πριν απ' την αναχώρησή μου. Θα κάτσω τώρα και θα περιμένω, αν μου το επιτρέπετε, ώσπου να φύγει η παρέα· εξάλλου, δεν έχω που αλλού να πάω: είμαι τόσο ταραγμένος που δε θα πέσω για ύπνο. Τέλος, μόλο που είναι ασυνειδησία κι απρέπεια να φορτώνεται κανείς έτσι δα σ' έναν άνθρωπο, εγώ θα σας το πω ανοιχτά: ήρθα να γυρέψω τη φιλία σας, καλέ μου πρίγκηψ: είστε σπανιότατος άνθρωπος, άνθρωπος δηλαδή που δε λέει ψέματα σε κάθε του βήμα, μπορεί μάλιστα να μη λέει και καθόλου και μένα μου χρειάζεται τώρα ένας φίλος κι ένας συμβουλάτορας για μian υπόθεσή μου γιατί είμαι πραγματικά πολύ δυστυχισμένος.

Ξαναγέλασε.

— Το κακό είναι τούτο,—είπε ο πρίγκιπας αφού έμεινε για λίγο σκεπτικός,—θέλετε να περιμένετε ώσπου να φύγουν, ένας Θεός ξέρει όμως πότε θα γίνει αυτό. Δε θα 'ταν καλύτερο να κατεβούμε τώρα στο πάρκο; Είμαι βέβαιος πως θα περιμένουν. Θα τους ζητήσω συγνώμη.

— Α, πα πα, έχω τους λόγους μου να μη θέλω να υποπτευθούν πως είχαμε μια επείγουσα συζήτηση· εδώ υπάρχουν άνθρωποι που ενδιαφέρονται πολύ για τις σχέσεις μας—δεν το ξέρετε, πρίγκηψ; Και θα 'ναι πολύ καλύτερο αν δουν πως οι σχέσεις μας είναι φιλικότερες κι όχι απλώς επείγουσες, καταλαβαίνετε; Σε κάνα δυο ώρες θα φύγουν· δε θα σας απασχολήσω παραπάνω από είκοσι λεπτά, το πολύ μισή ώρα...

— Μα τι λέτε, πολύ ευχαρίστως· σας παρακαλώ, προς τι όλες αυτές οι εξηγήσεις; Όσο για την καλοσύνη σας σχετικά με τις φιλικές σχέσεις μας σας ευχαριστώ πολύ. Με συγχωρείτε που είμαι λίγο αφηρημένος σήμερα· ξέρετε, μου είναι αδύνατο αυτή τη στιγμή να συγκεντρωθώ.

— Το βλέπω, το βλέπω,—μουρμούρισε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με κάποια ανάλαφρη ειρωνεία. (Σαν πολύ ευκολογέλαστος να ήταν εκείνο το βράδυ).

— Τι βλέπετε;—αναταράχτηκε ο πρίγκιπας.

— Και δεν υποψιάζεστε λοιπόν καθόλου, καλέ μου πρίγκηψ, —εξακολουθούσε να χαμογελάει ο

Ευγένιος Παύλοβιτς, χωρίς ν' απαντήσει στην ερώτηση,—δεν υποψιάζεστε πως ήρθα μόνο και μόνο για να σας ξεγελάσω και να σας ψαρέψω;

— Και βέβαια ήρθατε για να με ψαρέψετε· γι' αυτό δεν αμφιβάλλω καθόλου,—γέλασε επιτέλους κι ο πρίγκιπας.—Δεν αποκλείεται μάλιστα να το αποφασίσατε να με ξεγελάσετε κιόλας λιγάκι. Μα δεν έχει να κάνει—με πιστεύετε τάχα; Και... και... και μια και πριν απ' όλα είμαι σίγουρος πως παρ' όλα αυτά είστε υπεροχότατος άνθρωπος, δε βλέπω το λόγο γιατί να μη γίνουμε τελικά φίλοι. Μου αρέσετε πολύ, Ευγένιε Παύλοβιτς, είστε... πολύ, πολύ καθωσπρέπει άνθρωπος κατά τη γνώμη μου.

— Ε, όπως και να 'ναι, είναι τρομερά ευχάριστο να 'χει να κάνει κανείς μαζί σας, έστω για οτιδήποτε,—συμπέρανε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Πάμε, θα πω ένα ποτήρι στην υγεία σας. Είμαι φοβερά ευχαριστημένος που σας φορτώθηκα. Α!—σταμάτησε ξάφνου.—Αυτός ο κύριος Ιππόλυτος ήρθε να μείνει σπίτι σας;

— Ναι.

— Ελπίζω να μην πεθάνει απόψε, ε;

— Γιατί;

— Έτσι, τίποτα· έμεινα μισή ώρα εδώ πέρα μαζί του...

Ο Ιππόλυτος όλη αυτή την ώρα περίμενε τον πρίγκιπα και κάθε λίγο και λιγάκι όσο συζητούσε παράμερα με τον Ευγένιο Παύλοβιτς του 'ριχνε ματιές. Ζωήρεψε πυρετικά όταν πλησίασαν στο τραπέζι. Ήταν ανήσυχος και βρισκόταν σε έξαψη· το μέτωπό του ήταν ιδρωμένο. Στα λαμπερά του μάτια έβλεπε κανείς εκτός απ' την αδιάκοπη ανησυχία και μιαν ακαθόριστη ανυπομονησία. Το βλέμμα του γλιστρούσε χωρίς σκοπό από αντικείμενο σε αντικείμενο, από το ένα πρόσωπο στο άλλο. Παρ' όλο που έπαιρνε ως τα τώρα μεγάλο μέρος στη γενική ζωηρή συζήτηση, η έξαψή του όμως ήταν απλά και μόνο έξαψη πυρετού· τη συζήτηση δεν την πρόσεχε και τόσο· τα επιχειρήματά του ήταν ασύνδετα και σαρκαστικά· έλεγε συνεχώς περιφρονητικές παραδοξολογίες· δεν τέλειωνε τη σκέψη του και παρατούσε στη μέση εκείνο που άρχιζε πριν ένα λεπτό να υποστηρίζει με ακράτητη θέρμη. Ο πρίγκιπας—κι αυτό τον έκανε ν' απορήσει και να λυπηθεί πολύ—έμαθε πως του επέτρεψαν εκείνο το βράδυ να πει δυο γεμάτα ποτήρια σαμπάνια και πως το αρχινισμένο ποτήρι που βρισκόταν μπροστά του, ήταν κιόλας το τρίτο. Αυτό όμως το έμαθε αργότερα· εκείνη τη στιγμή δεν ήταν και τόσο παρατηρητικός.

— Ξέρετε κάτι; Είμαι τρομερά χαρούμενος που σήμερα ακριβώς έχετε τα γενέθλιά σας,—φώναξε ο Ιππόλυτος.

— Γιατί;

— Θα δείτε· ελάτε, κάντε γρήγορα, καθίστε· και πρώτα-πρώτα επειδή μαζεύτηκαν όλοι αυτοί... οι γνωστοί σας. Αυτό ακριβώς υπολόγιζα—πως θα υπάρχει κόσμος· και για πρώτη φορά στη ζωή μου δεν έπεσα έξω στους υπολογισμούς μου! Κρίμα που δεν ήξερα πως έχετε τα γενέθλιά σας, αλλιώς θα σας έφερνα ένα δώρο... χα-χα! Ποιος ξέρει όμως, μπορεί και να σας το 'φερα το δώρο! Θέλουμε πολλήν ώρα ως τα χαράματα;

— Σε λιγότερο από δυο ώρες θα 'χει φέξει,—παρατήρησε ο Πίτισιν κοιτάζοντας το ρολόι του.

— Μα τι μας χρειάζεται η αυγή αφού έξω και τώρ' ακόμα μπορεί κανείς να διαβάσει;—παρατήρησε κάποιος.

— Μου χρειάζεται γιατί θέλω να δω μιαν ακρούλα του ήλιου. Μπορεί να πει κανείς στην υγεία του ήλιου; Τι γνώμη έχετε, πρίγκηψ;

Ο Ιππόλυτος ρωτούσε απότομα, γυρίζοντας σ' όλους, σα να πρόσταζε, φαίνεται όμως πως δεν το αντιλαμβάνονταν ο ίδιος.

— Γιατί όχι; ας πιούμε· μονάχα να πέφτατε να ησυχάσετε, Ιππόλυτε, τι λέτε;

— Όλο για ύπνο μου μιλάτε· πάτε να γίνετε νταντά μου, πρίγκηψ! Μόλις φανεί ο ήλιος και «αντηχήσει» στον ουρανό (ποιος ποιητής το 'πε αυτό; «στον ουρανό αντήχησε ο ήλιος»; Δεν έχει νόημα, είναι όμως ωραίο!) θα πέσουμε αμέσως για ύπνο. Λέμπεντεβ! Ο ήλιος είναι η πηγή της ζωής, ψέματα; Τι σημαίνουν «οι πηγές της ζωής» στην Αποκάλυψη; Πρίγκηψ, έχετε ακουστά τον «αστέρα Άψινθο»;

— Άκουσα πως ο Λέμπεντεβ αναγνωρίζει σ' αυτό τον «αστέρα Άψινθο» το δίκτυο των σιδηροδρομικών γραμμών που έχουν απλωθεί στην Ευρώπη.

— Όχι, επιτρέψτε μου, δεν είν' έτσι!—έβαλε τις φωνές ο Λέμπεντεβ πηδώντας επάνω και κουνώντας τα χέρια του σάμπως να 'θελε να σταματήσει τα γέλια που άρχισαν ν' ακούγονται απ' όλες τις μεριές.—Και να με συμπαθάτε! Μ' αυτούς τους κυρίους... όλοι αυτοί οι κύριοι,—γύρισε ξάφνου κι είτε στον πρίγκιπα,—σε ορισμένα ζητήματα είναι ξύλο απελέκητο...—και χτύπησε δυο φορές το τραπέζι μ' αποτέλεσμα να δυναμώσουν ακόμα περισσότερο τα γέλια.

Ο Λέμπεντεβ, μόλο που βρισκόταν στη συνηθισμένη του, «βραδινή» κατάσταση, τούτη τη φορά είχε υπερβολικά εξαφθεί κι ερεθιστεί απ' την πολύωρη «επιστημονική» συζήτηση που είχε προηγηθεί, και στις τέτοιες περιπτώσεις φερόταν στους αντιπάλους του με απεριόριστη κι απροκάλυπτη περιφρόνηση.

— Δεν είν' έτσι! Εδώ και μισή ώρα, πρίγκηψ, κάναμε τη συμφωνία να μη διακόπτουμε αυτόν που μιλάει· να μη γελάμε όσο δεν έχει τελειώσει την κουβέντα του· να του δίνουμε την ευκαιρία να εκφράσει ελεύθερα όλες τις απόψεις του κι ύστερα πια ας του φέρουν τις αντιρρήσεις τους ακόμα κι οι αθεϊστές αν θέλουν. Βάλαμε το στρατηγό πρόεδρο, να! Αλλιώς τι γίνεται; Με τις ειρωνείες και τις διακοπές μπορεί ο καθένας να τα χάσει εκεί που πραγματεύεται μιαν υψηλή, μια βαθυστόχαστη ιδέα...

— Μα μιλείστε, μιλείστε, κανείς δε σας διακόπτει!—ακούστηκαν φωνές.

— Μάλιστα, χωρίς πολυλογίες όμως.

— Τι είν' αυτός ο «αστήρ Άψινθος»;—ρώτησε κάποιος.

— Ιδέα δεν έχω!—απάντησε ο στρατηγός Ιβόλγκιν με πολύ ύφος, καταλαμβάνοντας ξανά τη θέση του προέδρου.

— Μ' αρέσουν καταπληκτικά όλες αυτές οι συζητήσεις κι οι μικροκαυγάδες, πρίγκηψ, οι επιστημονικοί, εννοείται,—μουρμούρισε στο μεταξύ ο Κέλερ κατενθουσιασμένος και στριφογύριζε ανυπόμονα στην καρέκλα του,—οι επιστημονικοί κι οι πολιτικοί,—γύρισε ξάφνου αναπάντεχα στον Ευγένιο Παύλοβιτς που καθόταν σχεδόν δίπλα του.—Ξέρετε, μ' αρέσει πάρα πολύ να διαβάζω στις εφημερίδες για τις αγγλικές βουλές, όχι δηλαδή πως μ' ενδιαφέρουν τα θέματα που συζητούνται κει πέρα (εγώ, ξέρετε, δεν είμαι πολιτικός) όμως μ' αρέσει ιδιαίτερα ο τρόπος που συνηνοούνται μεταξύ τους και συμπεριφέρονται σαν πολιτικοί: «ο εντιμότατος υποκόμης ο απέναντί μου

καθήμενος», «ο εντιμότατος κόμης όστις μου κάνει την τιμή να συµµερίζεται την άποψή μου», «ο εντιμότατος μου αντίπαλος, όστις εξέπληξε την Ευρώπη µε την πρότασή του» δηλαδή όλες αυτές οι εκφρασούλες, όλος αυτός ο κοινοβουλευτισµός ενός ελευθέρου λαού—αυτά είναι που κάνουν εντύπωση σ' ανθρώπους σαν και µας! Εγώ μένω καταγοητευµένος, πρίγκηψ. Εγώ ήµουν πάντα καλλιτέχνης στο βάθος της ψυχής µου, σας τ' ορκίζοµαι, Ευγένιε Παύλιτς.

— Όστε λουπόν,—έλεγε ξαναµµένα στην άλλη γωνιά ο Γάνια,—το συµπέρασµά σας είναι πως οι σιδηροδροµικές γραµµές είναι καταραµένες, πως είναι η καταστροφή της ανθρωπότητας, πως είναι πανούκλα που έπεσε στη γη για να θολώσει τις «πηγές της ζωής»;

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς βρισκόταν σε ιδιαίτερη έξαψη κείνο το βράδυ κι η διάθεσή του ήταν πολύ κεφάτη—σχεδόν θριαµβευτική, όπως του φάνηκε του πρίγκιπα. Με τον Λέμπεντεβ φυσικά αστειευόταν τώρα, τον συδαύλιζε, σε λίγο όμως πήρε κι ο ίδιος φωτιά.

— Δεν είναι οι σιδηροδροµικές γραµµές, όχι!—αντέλεγε ο Λέμπεντεβ που γινόταν έξω φρενών απ' το κακό του και ταυτόχρονα ένιωθε µια απροσµέτρητη αγαλλίαση:—Μόνες τους οι σιδηροδροµικές γραµµές δεν µπορούν να θολώσουν τις πηγές της ζωής. Καταραµένα είναι όλ' αυτά στο σύνολό τους, όλη η νοοτροπία των τελευταίων µας αιώνων γενικά, η επιστηµονική και η πρακτική, αυτή µάλιστα ίσως να 'ναι πραγµατικά καταραµένη.

— Ίσως να είναι ή είναι στα σίγουρα; Αυτό έχει µεγάλη σηµασία σ' αυτή την περίπτωση,—είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

— Είναι καταραµένη, καταραµένη, αναµφισβήτητα καταραµένη!—βεβαίωνε µ' έξαψη ο Λέμπεντεβ.

— Μη βιάζεστε, Λέμπεντεβ, τις πρωινές ώρες είστε πολύ επιεικέστερος,—παρατήρησε χαµογελώντας ο Πτίτσιν.

— Και τις βραδινές είµαι ειλικρινέστερος! Τις βραδινές είµαι πιο πηγαίος και πιο ειλικρινής!—γύρισε και του είπε ξαναµµένος ο Λέμπεντεβ.—Είµαι πιο αφελής και πιο συγκεκριµένος, πιο τίµιος και πιο ευυπόληπτος, και μόλο που λέγοντάς τα αυτά σας αποκαλύπτω το ασθενές µου σηµείο, στα παλιά µου τα παπούτσια: σας προκαλώ όλους τώρα, όλους τους αθεϊστές: µε τι θα σώσετε τον κόσµο και ποιος είναι ο σωστός δρόµος που τον βρήκατε σεις οι άνθρωποι της επιστήµης, της βιοµηχανίας, οι θεωρητικοί της συλλογικής οργάνωσης, του µεροκάµατου και δε συµµαζεύεται; Με τι; Με τις πιστώσεις; Τι είναι οι πιστώσεις; Πού θα µας οδηγήσουν οι πιστώσεις;

— Μωρέ περιέργεια που την έχετε!—παρατήρησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

— Και γω σας λέω—αν θέλετε να ξέρετε τη γνώµη µου—πως όποιος δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά τα ζητήµατα, είναι ένας κοσµικός αλήτης.

— Θα µας οδηγήσει στην πανανθρώπινη αλληλεγγύη και στην ισορροπία των συµφερόντων. Λίγο είναι;—παρατήρησε ο Πτίτσιν.

— Μονάχα αυτό, μονάχα αυτό; Χωρίς καµιάν ηθική βάση, εκτός απ' την ικανοποίηση του προσωπικού εγωισµού και των υλικών αναγκών; Η πανανθρώπινη ειρήνη, η πανανθρώπινη ευτυχία να στηριχτεί µονάχα στην ανάγκη! Σας κατάλαβα καλά, τολµώ να ρωτήσω, ευγενέστατε κύριε;

— Μα η πανανθρώπινη ανάγκη να ζήσει ο άνθρωπος, να πιει και να φάει κι η ατράνταχτη, η επιστηµονική επιτέλους πεποίθηση πως δε θα ικανοποιήσετε αυτές τις ανάγκες χωρίς την πανανθρώπινη συλλογική οργάνωση και την αλληλεγγύη των συµφερόντων, είναι, αν δεν κάνω

λάθος, μια αρκετά ανθεκτική ιδέα για να χρησιμέψει σα θεμέλιος λίθος και «πηγή ζωής» για τους μελλούμενους αιώνες της ανθρωπότητας,—παρατήρησε ο Γάνια που το 'χε πάρει κιόλας σοβαρά το πράγμα και βρισκόταν σ' έξαψη.

— Η ανάγκη να πιούμε και να φάμε, δηλαδή μονάχα το ένστικτο της αυτοσυντήρησης...

— Και μήπως είναι λίγο το ένστικτο της αυτοσυντήρησης; Μα το ένστικτο της αυτοσυντήρησης είναι ο φυσικός νόμος της ανθρωπότητας...

— Ποιος σας το 'πε αυτό;—φώναξε ξαφνικά ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Είναι νόμος βέβαια, δεν είναι όμως περισσότερο φυσικός απ' το νόμο της καταστροφής, ίσως μάλιστα και της αυτοκαταστροφής. Λέτε να 'ναι μονάχα το ένστικτο της αυτοσυντήρησης ο φυσικός νόμος της ανθρωπότητας;

— Αχά!—φώναξε ο Ιππόλυτος γυρίζοντας βιαστικά στον Ευγένιο Παύλοβιτς και κοιτάζοντάς τον με μια άγρια περιέργεια, βλέποντας όμως πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς γελάει, γέλασε κι αυτός, έσπρωξε τον Κόλια που στεκόταν δίπλα του και τον ξαναρώτησε την ώρα, τράβηξε μάλιστα το ασημένιο ρολόι του Κόλια και κοίταξε με απληστία τους δείκτες του. Ύστερα, σα να τα ξέχασε όλα, τεντώθηκε στο ντιβάνι, έβαλε τα χέρια πίσω απ' το κεφάλι του κι άρχισε να κοιτάζει το ταβάνι· σε μισό λεπτό ήταν και πάλι καθισμένος μπροστά στο τραπέζι με ίσιο το κορμί κι άκουγε τη φλυαρία του Λέμπεντεβ που εξακολουθούσε τρομερά ξαναμμένος.

— Η σκέψη αυτή είναι ύπουλη και κοροϊδευτική, σκέψη που σε σουβλίζει!—αρπάχτηκε ο Λέμπεντεβ με πάθος απ' την παραδοξολογία του Ευγένιου Παύλοβιτς.—Είναι μια σκέψη που ειπώθηκε για να σπρώξει τους αντιπάλους στον καυγά, είναι όμως μια σκέψη σωστή! Διότι και σεις, κοσμική κύριε, που ειρωνεύεστε τα πάντα, αξιωματικέ του ιππικού (με πολλές ικανότητες ομολογουμένως!) δεν ξέρετε ούτε ο ίδιος ως ποιο σημείο είναι η σκέψη σας βαθιά και σωστή! Μάλιστα! Ο νόμος της αυτοκαταστροφής κι ο νόμος της αυτοσυντήρησης είναι εξίσου ισχυροί στην ανθρωπότητα! Ο διάβολος είναι συγκυρίαρχος πάνω στην ανθρωπότητα και θα είναι ως ένα χρονικό όριο που παραμένει άγνωστο ακόμα σε μας. Γελάτε; Δεν πιστεύετε στο διάβολο; Όποιος δεν πιστεύει στο διάβολο, έχει γαλλικές ιδέες, έχει ελαφρές ιδέες. Ξέρετε ποιος είναι ο διάβολος; Ξέρετε ποιο είναι τ' όνομά του; Και μην ξέροντας ούτε τ' όνομά του, γελάτε με τη μορφή του, ακολουθώντας το παράδειγμα του Βολταίρου, γελάτε με τας οπλάς, τα κέρατα και την ουρά του—ενώ όλ' αυτά είναι εφεύρεση δική σας. Διότι το κακό πνεύμα είναι ένα πνεύμα μεγάλο και τρομερό και δεν έχει οπλές μήτε κέρατα που του εφεύρατε σεις. Μα τούτη τη στιγμή δεν πρόκειται γι' αυτόν.

— Και πού το ξέρετε πως δεν πρόκειται γι' αυτόν;—φώναξε ξάφνου ο Ιππόλυτος κι άρχισε να γελά σαν υστερικός.

— Πολύ επιδέξια παρατήρηση, παρατήρηση γεμάτη υπαινιγμούς!—βιάστηκε να πει ο Λέμπεντεβ.—Επιμένω ωστόσο πως δε μας ενδιαφέρει, γιατί το θέμα μας είναι άλλο, το θέμα μας είναι αν εξασθένησαν πραγματικά οι «πηγές της ζωής» με την ισχυροποίηση...

— Των σιδηροδρόμων;—φώναξε ο Κόλια.

— Όχι των σιδηροδρομικών μέσων συγκοινωνίας, νεαρέ και προπέτη έφηβε, μα όλων εκείνων των ιδεολογικών τάσεων στις οποίες οι σιδηροδρομικές γραμμές μπορούν να χρησιμέψουν, ούτως ειπείν, σαν εικόνα, σαν καλλιτεχνική έκφραση. Βιάζονται, θορυβούν, χτυπούν και επείγονται, λένε, για την ευτυχία της ανθρωπότητας. Η ανθρωπότητα παραέγινε θορυβώδης και βιομηχανική, ελάχιστη είναι η «ψυχική ηρεμία», παραπονιέται ένας διανοούμενος αναχωρητής. «Ας είναι, ο θόρυβος όμως των κάρων που κουβαλάνε ψωμί στην πεινασμένη ανθρωπότητα, μπορεί να 'ναι προτιμότερος απ' την ψυχική ηρεμία» τού απαντά θριαμβευτικά ο άλλος στοχαστής που ταξιδεύει

εδώ και κει και φεύγει από κοντά του κορδωμένος. Εγώ, ο τιποτένιος Λέμπεντεβ, δεν πιστεύω στα κάρα που κουβαλάνε ψωμί στην ανθρωπότητα! Γιατί τα κάρα που κουβαλάνε ψωμί σ' όλη την ανθρωπότητα, μην έχοντας ηθικές βάσεις, μπορούν ψυχραιμότερα ν' αποκλείσουν απ' την απόλαυση του ψωμιού ένα σημαντικό μέρος της ανθρωπότητας, πράγμα που ήδη συνέβη.

— Τα κάρα είναι που μπορούν ν' αποκλείσουν ψυχραιμότερα;—βρήκε την ευκαιρία να πει κάποιος.

— Πράγμα που ήδη συνέβη,—βεβαίωσε ο Λέμπεντεβ απαξιώνοντας να προσέξει την ερώτηση.— Υπήρξε κιόλας ο Μάλθος, ένας φίλος της ανθρωπότητας. Όμως, ένας φίλος της ανθρωπότητας με ασταθείς ηθικές βάσεις είν' ένας ανθρωποφάγος της ανθρωπότητας, για να μην αναφέρω και τη ματαιοδοξία του: γιατί για δοκιμάστε να προσβάλετε τον εγωισμό κανενός απ' αυτούς τους αμέτρητους φίλους της ανθρωπότητας· είναι αμέσως έτοιμος να βάλει φωτιά στον κόσμο κι απ' τις τέσσερις μεριές από ταπεινή εκδίκηση, εδώ που τα λέμε, το ίδιο ακριβώς όπως κι ο καθένας από μας, για να λέμε και του στραβού το δίκιο, όπως και γω, ο πιο τιποτένιος απ' όλους, γιατί εγώ θα 'μαι ίσως ο πρώτος που θα κουβαλήσω τα ξύλα και θα φροντίσω ύστερα να κρυφτώ. Μα και πάλι, δεν είναι αυτό το θέμα μας!

— Μα ποιο είναι επιτέλους;

— Μας παραζάλισε!

— Το θέμα μας είναι στο παρακάτω ανέκδοτο απ' τους περασμένους αιώνες, γιατί βρίσκομαι στην ανάγκη να διηγηθώ ένα ανέκδοτο απ' τους περασμένους αιώνες. Στην εποχή μας, στην πατρίδα μας, την οποία ελπίζω ν' αγαπάτε όπως και γω, κύριοι, γιατί εγώ από μέρος μου είμαι έτοιμος να χύσω κι όλο μου το αίμα ακόμα...

— Παρακάτω, παρακάτω!

— Στην πατρίδα μας, όπως και στην Ευρώπη, οι γενικοί, οι εκτεταμένοι και οι τρομεροί λιμοί επισκέπτονται την ανθρωπότητα, σύμφωνα με τους δυνατούς υπολογισμούς και απ' όσο θυμάμαι, την επισκέπτονται τώρα κάθε εικοσπέντε περίπου χρόνια, μ' άλλα λόγια, μια φορά κάθε τέταρτο αιώνας. Δεν επιμένω για την ακρίβεια του αριθμού, πάντως, συγκριτικά, οι λιμοί είναι αρκετά σπάνιοι.

— Συγκριτικά με τι;

— Με το δωδέκατο αιώνα και τους γειτονικούς του αιώνες ένθεν και εκείθεν. Διότι τότε, όπως γράφουν και βεβαιώνουν οι συγγραφείς, οι γενικοί λιμοί επισκέπτονταν την ανθρωπότητα μια φορά κάθε δυο χρόνια ή τουλάχιστο μια φορά στα τρία χρόνια, έτσι που, ούτως εχόντων των πραγμάτων, ο άνθρωπος κατέφευγε και στην ανθρωποφαγία ακόμα, παρ' όλο που το κρατούσε μυστικό. Ένας απ' αυτούς τους κανίβαλους, όταν τον πήραν τα γηρατειά, δήλωσε μονάχος του και χωρίς κανέναν καταναγκασμό πως στη διάρκεια της πολύχρονης και νηστικής ζωής του θανάτωσε κι έφαγε αυτός προσωπικά και με απόλυτη μυστικότητα, εξήντα καλόγερους και μερικά παιδιά κοσμικών—έξι κομμάτια το πολύ-πολύ, δηλαδή ελάχιστα σε σύγκριση με τον κλήρο που 'χε φάει. Επίσης, όπως αποδείχτηκε, τους ενήλικους κοσμικούς δεν τους πείραζε ποτέ του με τέτοιους σκοπούς.

— Αυτό είναι αδύνατο!—φώναξε ο πρόεδρος, ο στρατηγός, σχεδόν προσβλημένος.—Κύριοι, συχνά συζητώ κι έρχομαι στα λόγια μαζί του, όλο για κάτι τέτοια· μα τις περισσότερες φορές μου ξεφουρνίζει κάτι ανοησίες που είναι να τραβάς τα μαλλιά σου—κάτι πράγματα που δεν έχουν ούτε μιας πεντάρας αληθοφάνεια!

— Στρατηγέ! Θυμήσου την πολιορκία του Καρς, και σεις, κύριοι, μάθετε πως το ανέκδοτο μου είναι η γυμνή αλήθεια. Θα προσθέσω δε εκ μέρους μου, πως κάθε σχεδόν πραγματικότητα, μόλο που 'χει τους αναλλοίωτους νόμους της, είναι όμως σχεδόν πάντα απίθανη και αναληθοφανής. Και μάλιστα, καμιά φορά, όσο πραγματικότερο είναι ένα γεγονός, τόσο αναληθοφανέστερο φαίνεται.

— Μα είναι ποτέ δυνατό να έφαγε εξήντα καλόγερους;—γέλαγαν γύρω.

— Δεν τους έφαγε όλους μονοκοπανιάς, αυτό εννοείται. Μπορεί να τους έφαγε μέσα σε δεκαπέντε ή και σε είκοσι χρόνια. Γιατί ν' απορούμε λοιπόν; Είναι τόσο ευνόητο και φυσικό...

— Και φυσικό;

— Μάλιστα, και φυσικό!—απάντησε με σχολαστική επιμονή ο Λέμπεντεβ.—Κι εκτός απ' αυτό, ο καθολικός καλόγερος είναι από φυσικού του κοινωνικός και περιέργος και είναι υπερβολικά εύκολο να τον παρασύρεις στο δάσος ή σε κανένα απόμερο μέρος και κει να του φερθείς όπως είπα παραπάνω· παραδέχομαι ωστόσο πως η ποσότης των καταβροχθισθέντων ατόμων είναι εκπληκτική, μέχρις απίστευτου μάλιστα βαθμού.

— Δεν αποκλείεται να 'ναι αλήθεια όλα αυτά, κύριοι,—παρατήρησε ξάφνου ο πρίγκιπας.

Ως τα τώρα άκουγε σιωπηλός τους συζητητές και δεν ανακατευόταν στην κουβέντα· συχνά γελούσε με την καρδιά του όταν ξέσπαγαν κι όλοι οι άλλοι σε γέλια. Ήταν φανερό πως χαιρόταν τρομερά που επικρατούσε τόση ευθυμία και γινόταν τόση φασαρία, ακόμα και που έπιναν τόσο πολύ. Μπορεί να μην έλεγε ούτε λέξη όλο το βράδυ, ξάφνου όμως του 'ρθε η διάθεση να μιλήσει. Μίλησε πολύ σοβαρά, έτσι που όλοι γύρισαν και τον κοίταξαν με περιέργεια.

— Το είπα, κύριοι, γιατί πραγματικά οι λιμοί ήταν τότε πολύ συχνοί. Το 'χω ακούσει και γω, μόλο που δεν ξέρω καλά Ιστορία, φαίνεται όμως πως έτσι θα 'πρεπε να 'ταν. Όταν βρέθηκα στα ελβετικά βουνά, μου έκαναν μεγάλη εντύπωση τα ερείπια των παλιών ιπποτικών πύργων που είναι χτισμένοι πάνω στις πλαγιές των βουνών, πάνω σε απότομους γκρεμούς, που έχουν τουλάχιστο μισό βέρστι ύψος (που σημαίνει πως πρέπει να κάνεις αρκετά βέρστια για να φτάσεις ως εκεί απ' τα μονοπάτια). Ο πύργος, το ξέρετε όλοι σας, είναι ένα ολάκερο βουνό πέτρες. Χρειάστηκε τρομερή δουλειά, απίστευτη δουλειά για να χτιστούν! Και φυσικά, όλους αυτούς τους πύργους τους έχτισαν εκείνοι οι δυστυχημένοι άνθρωποι, οι υποτελείς. Εκτός απ' αυτό, ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν όλων των ειδών τους φόρους και να συντηρούν τον κλήρο. Πού να θρέψουν λοιπόν τον εαυτό τους και να καλλιεργήσουν τα χωράφια! Εξάλλου, ήταν λίγοι τότε και σίγουρα θα πέθαιναν σαν τις μύγες απ' την πείνα και δεν αποκλείεται να μην είχαν να βάλουν μπουκιά στο στόμα τους. Ώρες-ώρες μάλιστα σκεφτόμουν τότε κι έλεγα, πώς έγινε και δεν ξεκληρίστηκε αυτός ο λαός, πώς δεν έπαθε τίποτα, πώς τα κατάφερε να τα βγάλει πέρα και να επιζήσει; Το ότι υπήρχαν ανθρωποφάγοι, ίσως μάλιστα πάρα πολλοί, σ' αυτό ο Λέμπεντεβ έχει αναμφισβήτητα δίκιο· δεν ξέρω μονάχα γιατί ανακάτεψε σ' όλ' αυτά τους καλόγερους και τι θέλει να πει μ' αυτό;

— Σίγουρα θέλει να πει πως στο δωδέκατο αιώνα μονάχα οι καλόγεροι ήταν φαγώσιμοι, γιατί μονάχα οι καλόγεροι είχαν παχύ κρέας,—παρατήρησε ο Γαβρίλα Αρνταλιόννοβιτς.

— Υπεροχότατη και σωστότατη σκέψη!—φώναξε ο Λέμπεντεβ.—Διότι κοσμικούς ούτε άγγιξε καθόλου ο κανίβαλος που λέγαμε. Ούτε έναν κοσμικό έναντι εξήντα αντιπροσώπων του κλήρου κι αυτό είναι μια σκέψη φοβερή, ιστορική, στατιστική επιτέλους κι από κάτι τέτοια γεγονότα αποκαθιστά την ιστορία εκείνος που ξέρει να κρίνει· διότι αποδεικνύεται με μαθηματική ακρίβεια πως ο κλήρος ζούσε τουλάχιστο εξήντα φορές ευτυχέστερα και ανετότερα απ' όλη την άλλη τοτινή ανθρωπότητα. Και αν όχι τίποτ' άλλο, φαίνεται πως το κρέας του ήταν εξήντα φορές πιο παχύ απ'

όλης της άλλης ανθρωπότητας.

— Τα παραλέτε, Λέμπεντεβ, όλ' αυτά είναι υπερβολές,—γέλαγαν γύρω του.

— Συμφωνώ πως είναι μια σκέψη ιστορική· πού πάτε ωστόσο να καταλήξετε;—εξακολουθούσε να ρωτάει ο πρίγκιπας. (Μίλαγε με τόση σοβαρότητα κι ήταν τόσο φανερό πως δεν είχε σκοπό ν' αστειευτεί με το Λέμπεντεβ, ούτε να τον ειρωνευτεί—ενώ όλοι οι άλλοι γέλαγαν μαζί του—που ο τόνος του, μέσα στη γενική ιλαρότητα όλης της παρέας, άρχισε να γίνεται κωμικός· σε λίγο άρχισαν να γελούν και μαζί του, ο πρίγκιπας όμως δεν το πρόσεξε).

— Μα, δεν το βλέπετε λοιπόν, πρίγκηψ, πως είναι παλαβός;—έσκυψε και του είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Πριν από λίγο μου είπαν εδώ πέρα πως έχει ξετρελαθεί με το δικηγοριλίκι και με τις δικηγορικές αγορεύσεις και θέλει να δώσει κι εξετάσεις. Περιμένω μίαν υπέροχη παρωδία.

— Πάω να καταλήξω σ' ένα τεράστιο συμπέρασμα,—βροντοφωνούσε στο μεταξύ ο Λέμπεντεβ.—Μα ας εξετάσουμε πρώτα απ' όλα την ψυχολογική και τη νομική κατάσταση του εγκληματία. Βλέπουμε ότι ο εγκληματίας ή, ούτως ειπείν, ο πελάτης μου, παρ' όλο που του ήταν αδύνατο να βρει άλλο φαγώσιμο, δείχνει αρκετές φορές στη διάρκεια της περιέργης σταδιοδρομίας του την επιθυμία να μετανοήσει και αποκλείει την καταβρόχθιση του κλήρου. Αυτό το αποδείχνουν πεντακάθαρα τα γεγονότα: θυμηθείτε ότι, όπως και να 'ναι, έφαγε πέντε ή έξι μικρά παιδιά, που συγκριτικά είναι βέβαια ένας ελάχιστος αριθμός, έχει όμως τρομερή σημασία από μίαν άλλη άποψη. Είναι φανερό ότι βασανιζόμενος υπό φοβερών τύψεων (διότι ο πελάτης μου είναι άνθρωπος θεοφοβούμενος κι ευσυνειδητος, πράγμα που θ' αποδείξω περαιτέρω) και για να ελαττώσει κατά το δυνατόν το αμάρτημά του, άλλαξε εν είδει δοκιμής έξι ολόκληρες φορές την καλογερική τροφή του και δοκίμασε τροφή κοσμική. Το ότι γινόταν αυτό εν είδει δοκιμής, είναι και πάλι αναμφισβήτητο· διότι, αν το έκανε μόνο διά την γαστρονομική ποικιλίαν του πράγματος, τότε ο αριθμός έξι θα ήταν υπερβολικά ελάχιστος: γιατί μόνο έξι φορές κι όχι τριάντα; (Λέω τριάντα που είναι το μισό των εξήντα καλογέρων: γιατί να μην έτρωγε μισά-μισά;) Μα αν ήταν μονάχα μια δοκιμή, προερχομένη από την απελπισία ενώπιον του φόβου της ιεροσυλίας και της προσβολής εναντίον της Εκκλησίας, τότε ο αριθμός έξι δε μας αφήνει πλέον ουδεμίαν απορίαν διότι έξι δοκιμές, για να ικανοποιηθούν οι τύψεις της συνειδήσεως είναι υπεραρκετές καθότι οι δοκιμές δεν μπορούσαν φυσικά να είναι επιτυχείς. Και κατά πρώτον, έχω τη γνώμη ότι το βρέφος είναι υπερβολικά μικρό, έχει δηλαδή πολύ λίγο κρέας, έτσι που για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα θα του χρειαζόταν τριπλάσιος, πενταπλάσιος αριθμός μικρών παιδιών από εκείνον του κλήρου, έτσι που και το αμάρτημα παρ' όλο που μίκραινε απ' τη μια μεριά, μεγάλωνε όμως σε τελευταία ανάλυση απ' την άλλη, αν όχι ως προς την ποιότητα πάντως όμως ως προς την ποσότητα. Κάνοντας αυτούς τους συλλογισμούς, κύριοι, ορμώμαι απ' τις μύχιες σκέψεις του εγκληματία του δωδεκάτου αιώνας. Όσον αφορά όμως εμένα, τον άνθρωπο του δεκάτου ενάτου αιώνας, εγώ ίσως να σκεφτόμουν διαφορετικά και σπεύδω να σας το κάνω γνωστόν, ώστε λοιπόν, κύριοι, δεν υπάρχει λόγος να με κοιτάτε έτσι και να χασκογελάτε, και σας ιδίως, στρατηγέ, δε σας πάει καθόλου, μα την πίστη μου, καταντάει απρέπεια μάλιστα εκ μέρους σας. Εκ δευτέρου, το βρέφος, κατά την προσωπική μου γνώμη, δεν είναι θρεπτικό, ίσως μάλιστα να είναι πολύ γλυκερό κι άνοστο, έτσι που, χωρίς να ικανοποιεί την ανάγκη του φαγητού, αφήνει μόνον τύψεις συνειδήσεως. Και τώρα το συμπέρασμα, το φινάλε, κύριοι, το φινάλε που θα σας δώσει τη λύση σ' ένα απ' τα μεγαλύτερα προβλήματα της τοτινής και της σημερινής εποχής! Ο εγκληματίας πηγαίνει τελικά και καταγγέλλει τον εαυτό του στον κλήρο και παραδίδεται εις τας κυβερνητικές αρχάς. Ερωτάται· τι βασανιστήρια τον περίμεναν εκείνη την εποχή, τι τροχί, πυρές και φωτιές; Ποιος τον έσπρωξε λοιπόν να πάει να καταγγείλει μόνος του τον εαυτό του; Γιατί να μη σταματούσε απλώς στον αριθμό εξήντα, γιατί να μην κρατήσει το μυστικό του ως την τελευταία του πνοή; Γιατί να μην αφήσει ήσυχους τους καλόγερους και να μη ζήσει τον υπόλοιπον βίον του μετανιών ως ερημίτης; Γιατί τέλος να μη γίνει κι ο ίδιος καλόγερους; Εδώ είναι η λύση: Σημαίνει λοιπόν πως υπάρχει κάτι ισχυρότερο των πυρών

και των τροχών, ακόμα και της εικοσαετούς συνήθειας! Σημαίνει λοιπόν πως υπήρχε μια σκέψη που ήταν ισχυρότερη απ' όλες τις δυστυχίες, τις σιτοδείες, τα βάσανα, την πανώλη, τη λέπρα και όλην εκείνη την κόλαση στην οποία δε θα μπορούσε ποτέ να ανταπεξέλθει η τότε ανθρωπότητα δίχως εκείνη τη νουθετούσα, την καθοδηγούσα τας καρδίας και τη ζωοποιούσα τας πηγάς της ζωής σκέψη! Δείξτε μου λοιπόν εσείς κάτι παρόμοιο μ' αυτή την δύναμη στο δικό μας αιώνα της διαφθοράς και των σιδηροδρομικών γραμμών... δηλαδή θα 'πρεπε να πω: στον αιώνα μας των ατμοπλοίων και των σιδηροδρόμων, εγώ όμως λέω, στον αιώνα μας της διαφθοράς και των σιδηροδρόμων, γιατί είμαι μεθυσμένος, είμαι όμως δίκαιος! Δείξτε μου μια σκέψη που να νουθετεί τη σύγχρονη ανθρωπότητα, μια σκέψη που να 'χει τη μισή έστω δύναμη απ' τη σκέψη εκείνων των αιώνων. Και τολμείστε να πείτε πως δεν εξασθένησαν, δε θόλωσαν οι πηγές της ζωής κάτω απ' αυτόν τον «Αστέρα», κάτω απ' αυτό το δίχτυ όπου μπλέχτηκαν και πιάστηκαν οι άνθρωποι. Και μη με φοβίζετε με την ευμάρειά σας, με τα πλούτη σας, με την σπάνιν των λιμών και την ταχύτητα των μέσων συγκοινωνίας! Τα πλούτη είναι περισσότερα, η δύναμη όμως είναι λιγότερη· έλειψε η συνδετική σκέψη! Όλα έγιναν πλαδαρά, όλα σάπισαν κι όλοι σάπισαν! Όλοι, όλοι μας σαπίσαμε!... Φτάνει όμως· δεν είναι αυτό το σημαντικό—το σημαντικό είναι τούτο: δε νομίζετε, υπεραξιότιμη πρίγκηψ, πως είναι ώρα να διατάξετε να έρθουν τα μεζεδάκια που ετοιμάσαμε για τους καλεσμένους σας;

Ο Λέμπεντεβ, που τα 'χε καταφέρει ν' αγανακτήσει τρομερά μερικούς απ' τους ακροατές του, (πρέπει να παρατηρήσουμε πως όλο κι άνοιγαν μπουτίλιες, όσο μίλαγε) ξαναφιλιώθηκε αμέσως μ' όλους τους αντιπάλους του με το απροσδόκητο συμπέρασμά του σχετικά με τα μεζεδάκια. Ο ίδιος ο Λέμπεντεβ ονόμαζε μια τέτοια κατάληξη «επιτυχή δικηγορικών ελιγμών». Ξανακούστηκαν και πάλι εύθυμα γέλια, οι επισκέπτες ζωήρεψαν· όλοι σηκώθηκαν απ' το τραπέζι για να κάνουν δυο βήματα στη βεράντα και να ξεμουδιάσουν. Μονάχα ο Κέλερ δεν έμεινε ευχαριστημένος απ' το λόγο του Λέμπεντεβ και φαινόταν τρομερά νευριασμένος.

— Τα βάζει με την παιδεία, κηρύττει το φανατισμό του δωδεκάτου αιώνας, κάνει τον караγκιόζη, και μάλιστα χωρίς καμιά ψυχική αφέλεια: πώς το 'φτιαξε αυτός το σπίτι του, επιτρέψτε μου να ρωτήσω;—έλεγε δυνατά σταματώντας τους όλους και τον καθένα χωριστά.

— Έχω δει έναν πραγματικό ερμηνευτή της Αποκαλύψεως,—έλεγε ο στρατηγός στην άλλη γωνιά, σ' άλλους ακροατές και ιδιαίτερα στον Πτίτσιν που τον είχε αρπάξει απ' το κουμπί.—Το μακαρίτη τον Γρηγόρη Σεμιόνοβιτς Μπουρμίστροβ: εκείνος, ούτως ειπείν, διαπερνούσε τας καρδίας με καυτό σίδηρο. Και κατά πρώτον, έβαζε τα οματογυάλια του, άνοιγε ένα μεγάλο παλιό βιβλίο δεμένο με μαύρο δέρμα και... είχε επιπλέον κι άσπρα γένια και δύο παράσημα εις αναγνώρισιν των φιλανθρωπών του. Άρχιζε άτεγκτα και σοβαρά, μπροστά του έκλιναν το γόνυ κοτζάμ στρατηγοί κι οι κυρίες έπεφταν λιπόθυμες ενώ αυτός—καταλήγει στους μεζέδες! Ακατονόμαστα πράγματα!

Ο Πτίτσιν, ακούγοντας το στρατηγό, χαμογελούσε και φαινόταν να ετοιμάζεται να πάρει το καπέλο του, μα λες και δεν τ' αποφάσιζε ή το ξεχνούσε. Ο Γάνια, πριν ακόμα σηκωθούν οι άλλοι απ' το τραπέζι, έπαψε ξάφνου να πίνει κι έσπρωξε μακριά του το ποτήρι. Κάτι σκοτεινό πέρασε στο πρόσωπό του. Όταν σηκώθηκαν απ' το τραπέζι, πλησίασε το Ραγκόζιν κι έκατσε δίπλα του. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως οι σχέσεις τους ήταν πολύ φιλικές. Ο Ραγκόζιν, που στην αρχή είχε κάνει αρκετές φορές να σηκωθεί και να φύγει κρυφά, καθόταν τώρα ασάλευτος, με σκυμμένο κεφάλι κι ήταν σάμπως να 'χε ξεχάσει κι αυτός πως ήθελε να φύγει. Όλο το βράδυ δεν ήπια σταγόνα κι ήταν πολύ σκεφτικός· πού και πού μονάχα σήκωνε τα μάτια του και τους κοίταζε όλους γύρω του και τον καθένα χωριστά. Τώρα θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως κάτι περιμένει εδώ πέρα, κάτι τρομερά σημαντικό γι' αυτόν κι αποφάσισε προς ώρας να μη φύγει.

Ο πρίγκιπας είχε πιει δυο-τρία ποτήρια όλα-όλα κι ήταν απλώς εύθυμος. Όταν σηκώθηκε απ' το τραπέζι, συνάντησε το βλέμμα του Ευγένιου Παύλοβιτς, θυμήθηκε πως είχαν να κουβεντιάσουν και

να εξηγηθούν οι δυο τους και του χαμογέλασε ευπροσήγορα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς του κούνησε το κεφάλι και ξάφνου του 'δειξε τον Ιππόλυτο, που τον παρακολουθούσε επίμονα εκείνη τη στιγμή: Ο Ιππόλυτος κοιμόταν, τεντωμένος στο ντιβάνι.

— Γιατί ήρθε και σας φορτώθηκε αυτό το παιδαρέλι, πρίγκηψ;—είπε ξαφνικά με τόσο φανερή αγανάκτηση και μάλιστα μίσος, που ο πρίγκιπας απόρησε.—Κόβω το κεφάλι μου πως κάτι κακό έχει στο νου του!

— Παρατήρησα,—είπε ο πρίγκιπας,—μου φάνηκε τουλάχιστο πως αυτός σας ενδιαφέρει υπερβολικά απόψε, Ευγένιε Παύλιτς· είναι αλήθεια;

— Και προσθέστε πως στην κατάσταση που βρίσκομαι, έχω πολλά άλλα να σκεφτώ, τόσο που απορώ κι ο ίδιος με τον εαυτό μου που όλο το βράδυ δεν μπορώ να ξεκολλήσω τα μάτια μου απ' αυτή τη σιχαμερή φυσιογνωμία!

— Έχει όμορφο πρόσωπο...

— Να, να, κοιτάξτε!—φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς τραβώντας απ' το χέρι τον πρίγκιπα.—Να!

Ο πρίγκιπας ξανακοίταξε απορημένος τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

V

Ο ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ, ΠΟΥ ΉΞΕ ξάφνου κοιμηθεί κατά το τέλος της αγόρευσης του Λέμπεντεβ, τώρα ξύπνησε ξαφνικά, σάμπως κάποιος να τον είχε σκουντήσει στο πλευρό, ανατρίχιασε, ανασηκώθηκε, κοίταξε γύρω του και χλόμιασε· θα 'λεγε κανείς πως κοίταζε γύρω του τρομαγμένος· μα όταν θυμήθηκε πού βρίσκεται και κατάλαβε τι συμβαίνει, τον έπιασε κάτι σα φρίκη:

— Τι, φεύγουμε κιόλας; Τέλειωσαν; Τέλειωσαν όλα; Βγήκε ο ήλιος;—ρωτούσε ανήσυχα αρπάζοντας τον πρίγκιπα απ' το χέρι.—Τι ώρα είναι; Για όνομα του Θεού, τι ώρα είναι; Με πήρε ο ύπνος. Κοιμήθηκα πολύ;—πρόσθεσε σχεδόν απελπισμένος, λες κι είχε αργήσει να ξυπνήσει κι έχασε κάτι που απ' αυτό εξαρτιόταν τουλάχιστο η μοίρα του ολάκερη.

— Κοιμηθήκατε εφτά, το πολύ οκτώ λεπτά,—απάντησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

Ο Ιππόλυτος τον κοίταξε άπληστα και μερικές στιγμές έμεινε σκεφτικός.

— Α... μονάχα! Όστε λοιπόν εγώ...—και πήρε μια βαθιά ανάσα, λες κι είχε πετάξει από πάνω του ένα μεγάλο βάρος. Κατάλαβε επιτέλους πως τίποτα δεν είχε «τελειώσει», πως δε χάραξε ακόμα, πως οι επισκέπτες σηκώθηκαν απ' το τραπέζι μονάχα για τους μεζέδες και πως το μόνο που είχε τελειώσει ήταν η φλυαρία του Λέμπεντεβ. Χαμογέλασε, κι ένα νοσηρό κοκκίνισμα, σα δυο ζωηροί λεκέδες, φάνηκε στα μάγουλά του.

— Και σεις μετράγατε και τα λεπτά ακόμα, όσο κοιμόμουν, Ευγένιε Παύλοβιτς,—είπε κοροϊδευτικά.—όλο το βράδυ με κοιτάζατε, το είδα... Α! Ο Ραγκόζιν! Τον είδα τώρα στ' όνειρό μου,—ψιθύρισε στον πρίγκιπα σμίγοντας τα φρύδια του και δείχνοντας μ' ένα κούνημα του κεφαλιού το Ραγκόζιν που καθόταν στο τραπέζι.—Αχ, ναι,—μεταπήδησε ξάφνου ξανά,—πού είναι λοιπόν ο ρήτορας, πού είναι ο Λέμπεντεβ; Όστε ο Λέμπεντεβ τέλειωσε; Τι έλεγε; Είναι αλήθεια, πρίγκηψ, πως είπατε κάποτε ότι τον κόσμο θα τον σώσει η «ομορφιά»; Κύριοι,—φώναξε δυνατά σε όλους,—ο πρίγκηψ ισχυρίζεται πως τον κόσμο θα τον σώσει η ομορφιά! Και γω ισχυρίζομαι πως έχει τόσο χαριτωμένες ιδέες γιατί είναι ερωτευμένος· βεβαιώθηκα πριν λίγη ώρα, μόλις ανέβηκε στη βεράντα. Μην κοκκινίζετε, πρίγκηψ, θ' αρχίσω να σας λυπάμαι. Ποια ομορφιά θα σώσει τον κόσμο; Αυτό μου το μετέδωσε ο Κόλια... Είστε πραγματικός χριστιανός; Ο Κόλια λέει ότι αυτοαποκαλείσθε πιστός χριστιανός.

Ο πρίγκιπας τον κοίταζε προσεχτικά και δεν του απαντούσε.

— Δε μου απαντάτε; Ίσως να νομίζετε πως σας αγαπώ πολύ;—πρόσθεσε ξάφνου ο Ιππόλυτος λες και του ξέφυγε.

— Όχι, δεν το νομίζω. Το ξέρω πως δε μ' αγαπάτε.

— Πώς! Ακόμα και μετά τα χθεσινά; Χθες δεν ήμουν ειλικρινής μαζί σας;

— Και χθες το ήξερα πως δε μ' αγαπάτε.

— Επειδή δηλαδή σας ζηλεύω, σας ζηλεύω; Πάντα το νομίζατε και το νομίζετε και τώρα, μα... γιατί σας τα λέω όλ' αυτά; Θέλω να πιω κι άλλη σαμπάνια· γεμίστε μου το ποτήρι, Κέλερ.

— Δεν πρέπει να πιείτε άλλο, Ιππόλυτε, δε θα σας δώσω...

Κι ο πρίγκιπας του τράβηξε το ποτήρι.

— Πράγματι...—συμφώνησε αμέσως ο Ιππόλυτος κι απόμεινε κάπως σκεπτικός.—Αλλιώς μπορεί να πουν... μπα, πολύ που με κόφτει τι θα κάτσουν να πουν! Ψέματα, ψέματα; Άσ' τους ύστερα να λένε, έτσι δεν είναι, πρίγκηψ; Και τι μας νοιάζει όλους μας τι θα γίνει ύστερα!... Ωστόσο, δεν καλοζύπησα ακόμα. Τι φριχτό όνειρο που είδα, τώρα μόλις το θυμήθηκα... Δε σας εύχομαι να δείτε τέτοια όνειρα, πρίγκηψ, μόλο που ίσως να 'ναι αλήθεια πως δε σας αγαπώ. Εξάλλου, όταν δεν αγαπάς έναν άνθρωπο, γιατί να θέλεις το κακό του, ψέματα; Τι κάθομαι και ρωτάω όλη την ώρα· όλο ρωτάω! Δώστε μου το χέρι σας· θα σας το σφίξω δυνατά, να, έτσι... Μου δώσατε ωστόσο το χέρι σας, ε; Ώστε λοιπόν το ξέρετε πως σας το σφίγγω ειλικρινά; Ναι, λέω να μην πιω άλλο. Τι ώρα είναι; Αφήστε, δε χρειάζεται, ξέρω τι ώρα είναι. Ήρθε η ώρα! Τώρα είναι η πιο κατάλληλη ώρα. Τι κάνουν εκεί στη γωνιά, εκεί τους σερβίρουν τους μεζέδες; Ώστε λοιπόν αυτό το τραπέζι είναι ελεύθερο; Υπέροχα! Κύριοι... Ωστόσο όλοι αυτοί οι κύριοι δε μ' ακούνε καθόλου... σκοπεύω να διαβάσω ένα άρθρο, πρίγκηψ· φυσικά, οι μεζέδες έχουν περισσότερο ενδιαφέρον, μα...

Και ξαφνικά, εντελώς αναπάντεχα, έβγαλε απ' τη μέσα τσέπη του σακακιού του ένα μεγάλο φάκελο, σφραγισμένο με κόκκινο βουλοκέρι. Τον έβαλε μπροστά του πάνω στο τραπέζι.

Αυτό το απροσδόκητο έκανε μεγάλη εντύπωση στη συντροφιά που ήταν στο κέφι μα που δεν είχε καθόλου κέφι γι' αυτό. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς αναπήδησε μάλιστα στην καρέκλα, ο Γάνια τράβηξε βιαστικά τη δική του πιο κοντά στο τραπέζι. Το ίδιο κι ο Ραγκόζιν, με κάποια σιχασιά όμως, λες κι είχε καταλάβει τι τρέχει. Ο Λέμπεντεβ που έτυχε να 'ναι εκεί δίπλα, πλησίασε με τα περίεργα ματάκια του και κοίταζε το πακέτο, προσπαθώντας να μαντέψει περί τίνος πρόκειται.

— Τι είναι αυτό;—ρώτησε ανήσυχα ο πρίγκιπας.

— Μόλις φανεί η πρώτη ακρούλα του ήλιου, θα πέσω στο κρεβάτι, πρίγκηψ, σας το είπα· στο λόγο της τιμής μου, θα το δείτε!—φώναξε ο Ιππόλυτος.—Μα... μα... έχει γούστο να νομίζετε πως δεν είμαι σε θέση να ξεσφραγίσω αυτό το πακέτο!—πρόσθεσε κοιτάζοντας κάπως προκλητικά γύρω του, σάμπως να το 'λεγε σ' όλους. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως έτρεμε σύγκορμος.

— Κανένας δεν το νομίζει,—απάντησε ο πρίγκιπας για όλους, —και γιατί νομίζετε πως μας πέρασε μια τέτοια σκέψη και τι... τι παράξενη ιδέα είναι αυτή να θέλετε να διαβάσετε... Τι έχετε κει μέσα, Ιππόλυτε;

— Τι συμβαίνει; Τι τον έπιασε πάλι;—ρωτούσαν γύρω. Όλοι πλησίασαν στο τραπέζι, μερικοί μασουλώντας ακόμα· το πακέτο με το κόκκινο βουλοκέρι τους τράβαγε όλους σα μαγνήτης.

— Το 'γραψα χθες, αμέσως μόλις σας έδωσα το λόγο μου πως θα 'ρθω να μείνω στη βίλα σας, πρίγκηψ. Το 'γραφα χθες όλη μέρα, ύστερα τη νύχτα και το τελείωσα σήμερα το πρωί. Τη νύχτα, κατά τα χαράματα, είδα ένα όνειρο...

— Δε θα 'ταν προτιμότερο να τ' αναβάλουμε γι' αύριο;—τον διέκοψε δειλά ο πρίγκιπας.

— Αύριο «ουκ έσται χρόνος!»—χασκογέλασε υστερικά ο Ιππόλυτος.—Εξάλλου, μην ανησυχείτε, θα κάνω σαράντα λεπτά να το διαβάσω, το πολύ μια ώρα... Και κοιτάτε πώς ενδιαφέρονται όλοι. Όλοι πλησίασαν· όλοι κοιτούν τη σφραγίδα μου και, μα την αλήθεια, αν δεν το σφράγιζα το άρθρο μου στο φάκελο, δε θα 'κανε καμιά εντύπωση! Χα-χα! Να τι θα πει μυστήριο! Να το ξεσφραγίσω, ναι ή όχι, κύριοι;—φώναξε γελώντας με το παράξενο γέλιο του και τα μάτια του άστραψαν!—Μυστήριο! Μυστήριο! Πρίγκηψ, θυμάστε ποιος είπε ότι «ουκ έσται χρόνος!» Το είπε ο γιγάντιος και κραταιός άγγελος στην Αποκάλυψη.

— Καλύτερα να μην το διαβάσετε!—φώναξε ξάφνου ο Ευγένιος Παύλοβιτς, μα με τόση ανησυχία,

που δεν την περίμεναν απ' αυτόν και που πολλοί τη βρήκαν παράξενη.

— Μην το διαβάσετε!—φώναξε ο πρίγκιπας βάζοντας το χέρι του πάνω στο πακέτο.

— Ώρα για διαβάσματα είναι; Τώρα έχουμε τους μεζέδες,—παρατήρησε κάποιος.

— Άρθρο είναι; Για περιοδικό μήπως;—ρώτησε άλλος.

— Μήπως θα 'ναι πληκτικό;—πρόσθεσε τρίτος.

— Μα τι συμβαίνει λοιπόν εδώ πέρα;—ρωτούσαν οι άλλοι.

Όμως, η φοβισμένη κίνηση του πρίγκιπα, σάμπως να τρόμαξε και τον ίδιο τον Ιππόλυτο.

— Ώστε... να μην το διαβάσω;—του ψιθύρισε κάπως δειλά, μ' ένα στραβό χαμόγελο στα μελανιασμένα του χείλη.—Να μην το διαβάσω;—μουρμούρισε κοιτάζοντας όλη την παρέα, ερευνώντας όλα τα μάτια κι όλα τα πρόσωπα σα να προσπαθούσε να γαντζωθεί και πάλι πάνω τους με μια άπληστη ανάγκη διαχυτικότητας.—Φοβάστε;—γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα.

— Τι να φοβάμαι;—ρώτησε εκείνος ενώ το πρόσωπό του αλλοιωνόταν.

— Έχει κανένας ένα εικοσαράκι, είκοσι καπίκια;—πήδηξε ξάφνου ο Ιππόλυτος απ' την καρέκλα του, λες και τον τράβηξε κάποιος.—Ένα οποιοδήποτε νόμισμα!

— Ορίστε!—του 'δωσε αμέσως ο Λέμπεντεβ. Του πέρασε η σκέψη πως ο άρρωστος Ιππόλυτος είχε τρελαθεί.

— Βέρα Λουκιάνοβνα!—τη φώναξε βιαστικά ο Ιππόλυτος.—Πάρτε το και ρίξτε το στο τραπέζι κορόνα ή γράμματα. Αν έρθει κορόνα θα το διαβάσω!

Η Βέρα κοίταξε τρομαγμένη το νόμισμα, τον Ιππόλυτο, ύστερα τον πατέρα της και κάπως αδέξια, ρίχνοντας προς τα πίσω το κεφάλι της, λες κι είχε την πεποίθηση πως αυτή δε θα 'πρεπε να βλέπει το νόμισμα, το πέταξε στο τραπέζι. Ήρθε κορόνα.

— Να διαβάσω!—ψιθύρισε ο Ιππόλυτος συντριμμένος θα 'λεγες απ' την απόφαση της Μοίρας· δε θα χλόμιαζε περισσότερο αν του διάβαζαν τη θανατική του καταδίκη.—Ωστόσο, (ανατρίχιασε ξάφνου αφού έμεινε για λίγο σιωπηλός), τι είναι αυτό που έκανα; Είναι ποτέ δυνατό να 'ριξα τον κύβο;—κοίταξε γύρω του με την ίδια φορτική ειλικρίνεια.—Μα αυτό είναι μια καταπληκτική ψυχολογική περίπτωση!—φώναξε ξάφνου γυρίζοντας στον πρίγκιπα ειλικρινά κατάπληκτος.—Αυτό... αυτό είναι μια απίστευτη περίπτωση, πρίγκηψ!—βεβαίωσε ζωηρεύοντας κι είχες την εντύπωση πως αρχίζει να συνέρχεται.—Αυτό να το σημειώσετε, πρίγκηψ, μην το ξεχάσετε· αν δεν κάνω λάθος μαζεύετε υλικό σχετικό με τις θανατικές εκτελέσεις... Μου το έλεγαν, χα-χα! Ω, Θεέ μου, τι ανόητη μωρολογία!—έκατσε στο ντιβάνι, ακούμπησε τους αγκώνες του στο τραπέζι κι άρπαξε με τα χέρια το κεφάλι του.—Αυτό πια καταντάει ντροπή!... Πολύ που με κόφτει, αν είναι ντροπή,—σήκωσε σχεδόν αμέσως το κεφάλι.—Κύριοι! Κύριοι, ξεσφραγίζω το φάκελο!—φώναξε με μια ξαφνική αποφασιστικότητα.—Εγώ... εγώ... άλλωστε, δεν αναγκάζω κανένα ν' ακούσει!...

Με χέρια που έτρεμαν απ' την ταραχή, ξεσφράγισε το φάκελο, έβγαλε από μέσα μερικές κόλλες διαγωνισμού—ήταν όλες τους ψιλογραμμένες. Τις έβαλε μπροστά του κι άρχισε να τις ισιώνει.

— Μα τι 'ναι αυτό; Τι συμβαίνει; Τι θα διαβάσει;—μουρμούριζαν βλοσυρά μερικοί· οι άλλοι

σώπαιναν. Όλοι όμως έκατσαν και κοίταζαν με περιέργεια. Ίσως να περίμεναν πραγματικά κάτι ασυνήθιστο. Η Βέρα γαντζώθηκε απ' την καρέκλα του πατέρα της κι ήταν τόσο τρομαγμένη που λίγο ακόμα και θα 'βαζε τα κλάματα. Σχεδόν το ίδιο τρομαγμένος ήταν κι ο Κόλια. Ο Λέμπεντεβ, που 'χε κάτσει κιάλας στην καρέκλα του, ανασηκώθηκε ξαφνικά, άρπαξε τα κεριά και τα 'φερε πιο κοντά στον Ιππόλυτο για να βλέπει καλύτερα.

— Κύριοι... αυτό... θα δείτε τώρ' αμέσως τι είναι,—πρόσθεσε άγνωστο γιατί ο Ιππόλυτος και ξάφνου άρχισε να διαβάζει: «Απαραίτητη εξήγηση»: Μότο: «Après moi le déluge»... Φτου, που να πάρει ο διάολος!—φώναξε σα να τσουρουφλίστηκε:—Είναι ποτέ δυνατό να 'βαλα στα σοβαρά ένα τέτοιο μότο; Ακούστε, κύριοι!... Σας βεβαιώ πως όλ' αυτά μπορεί να 'ναι στο κάτω-κάτω αφόρητες σαχλαμάρες! Είναι μονάχα μερικές σκέψεις δικές μου... Αν νομίζετε πως υπάρχει τίποτα μυστηριώδες και... απαγορευμένο... με δυο λόγια...

— Αφήστε τους προλόγους και διαβάστε,—του έκανε ο Γάνια.

— Άρχισε τις τσιριμόνιες!—πρόσθεσε κάποιος.

— Περιττές κουβέντες,—είπε ο Ραγκόζιν που ως τότε καθόταν σιωπηλός.

Ο Ιππόλυτος τον κοίταξε ξαφνικά κι όταν οι ματιές τους συναντήθηκαν, ο Ραγκόζιν χαμογέλασε πικρά και φαρμακερά και πρόφερε αργά τούτα τα παράξενα λόγια:

— Δεν τα κανονίζουν έτσι κάτι τέτοια, παλικάρι μου, δεν τα κανονίζουν έτσι...

Φυσικά, κανένας δεν κατάλαβε τι ήθελε να πει ο Ραγκόζιν, τα λόγια του όμως έκαναν αρκετά παράξενη εντύπωση σ' όλους· όλους τούς ακράγγιξε η ίδια σκέψη. Όσο για τον Ιππόλυτο, τα λόγια αυτά του έκαναν τρομερή εντύπωση: άρχισε να τρέμει τόσο που ο πρίγκιπας έκανε ν' απλώσει το χέρι του για να τον συγκρατήσει κι ο Ιππόλυτος σίγουρα θα ξεφώνιζε αν δεν του κοβόταν ξάφνου η μιλιά. Ένα ολόκληρο λεπτό δεν μπορούσε να προφέρει λέξη και, ανασαίνοντας βαριά, εξακολουθούσε να κοιτάει το Ραγκόζιν. Τέλος, με κομμένη την ανάσα και με τρομερή προσπάθεια, πρόφερε:

— Όστε εσείς ήσασταν... εσείς ήσασταν... εσείς;

— Τι ήμουν; Τι έκανα;—απάντησε ο Ραγκόζιν μη μπορώντας να καταλάβει, ο Ιππόλυτος όμως κατακοκκίνισε και σχεδόν λυσώνοντας απ' το κακό του φώναξε δυνατά κι απότομα:

— Ε σ ε ί ς ήσασταν που ήρθατε σπίτι μου την περασμένη εβδομάδα, τη νύχτα κατά τη μία, εκείνη τη μέρα που σας επισκέφτηκα το πρωί, ε σ ε ί ς !! Ομολογείστε το, εσείς ήσασταν;

— Την περασμένη εβδομάδα, τη νύχτα; Μπας και σου 'στριψε στ' αλήθεια, παλικάρι μου;

Το «παλικάρι» έμεινε και πάλι σιωπηλό για λίγο, ακουμπώντας το δάχτυλό του στο μέτωπο σα να ζύγιαζε κάτι· όμως στο χλομό του χαμόγελο που το στράβωνε ο τρόμος, φάνηκε ξάφνου ένα κάτι — κάτι πονηρό και θριαμβευτικό.

— Εσείς ήσασταν!—ξανάπε τέλος σχεδόν ψιθυριστά, με απόλυτη σιγουριά ωστόσο.—Ε σ ε ί ς είχατε έρθει στο δωμάτιό μου και καθόσασταν σωπαίνοντας στην καρέκλα, δίπλα στο παράθυρο μιαν ολάκερη ώρα· τι λέω, πιο πολύ· απ' τα μεσάνυχτα περίπου ως τις δύο σχεδόν· σηκωθήκατε ύστερα και φύγατε, δύο περασμένες... Εσείς ήσασταν, εσείς! Γιατί με φοβερίζατε, γιατί ήρθατε να με βασανίσετε! Δεν το καταλαβαίνω, μα ήσασταν εσείς!

Και στο βλέμμα του άστραψε ξάφνου ένα απέραντο μίσος μόλο που έτρεμε ακόμα απ' τον τρόμο του.

— Κύριοι, τώρα αμέσως θα τα μάθετε όλα. Εγώ... εγώ... ακούστε...

Ξανάρπαξε τρομερά βιαστικός τα χαρτιά του. Τα χαρτιά γλίστρησαν κι ανακατεύτηκαν αυτός πάσκιζε να τα ξαναφτιάξει· τα χαρτιά έτρεμαν μες στα τρεμάμενα χέρια του· έκανε πολλήν ώρα να τα βολέψει.

— Ή παλάβωσε ή παραμιλάει!—μουρμούρισε σιγανά ο Ραγκόζιν.

Επιτέλους η ανάγνωση άρχισε. Στην αρχή, κάπου πέντε λεπτά, ο συγγραφέας του αναπάντεχου άρθρου εξακολουθούσε ακόμα να κοντανασαίνει και διάβαζε ασύνδετα και κομμένα, αργότερα όμως η φωνή του έγινε πιο σταθερή κι άρχισε να εκφράζει σωστά το νόημα των φράσεων. Μονάχα στιγμές-στιγμές τον έκοβε ένας δυνατός βήχας· απ' τη μέση κι ύστερα, βράχνιασε πολύ· η μεγάλη έξαψη που τον κάτεχε και μεγάλωνε συνεχώς όσο προχωρούσε η ανάγνωση, έφτασε κατά το τέλος στο κατακόρυφο, όπως κι η νοσηρή εντύπωση που έκανε το άρθρο στους ακροατές. Παραθέτουμε εδώ όλο αυτό το «άρθρο»:

Η ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΕΞΗΓΗΣΗ ΜΟΥ

Après moi le déluge!

«Χθες το πρωί ήρθε να με δει ο πρίγκιπας· ανάμεσα στ' άλλα, μ' έπεισε να μεταφερθώ στη βίλα του. Το 'ξερα πως θα επέμενε το δίχως άλλο σ' αυτό κι ήμουν σίγουρος πως θα μου ξεφούρνιζε μ' όλη του την αφέλεια πως στην εξοχή «ο θάνατός μου θα 'ταν πιο ανάλαφρος ανάμεσα στους ανθρώπους και στα δέντρα», όπως εκφράζεται. Σήμερα όμως δεν είπε ο θάνατός μου μα είπε «η ζωή μου θα 'ναι πιο ανάλαφρη», πράγμα που ωστόσο για μένα είναι σχεδόν το ίδιο στην κατάσταση που βρίσκομαι. Τον ρώτησα τι εννοεί με τα αιώνια «δέντρα» του, και γιατί μου φορτώνεται μ' αυτά τα «δέντρα» και με μεγάλη μου απορία τον άκουσα να λέει πως εγώ ο ίδιος τάχα είχα πει τις προάλλες πως ήρθα στο Παυλόβσκ για να δω για τελευταία φορά τα δέντρα. Όταν του έκανα την παρατήρηση πως το ίδιο κάνει όπου κι αν πεθάνεις, τι κάτω απ' τα δέντρα, τι κοιτάζοντας απ' το παράθυρο τα τούβλα μου, και πως για δυο εβδομάδες ζωή δεν αξίζουν τόσες διατυπώσεις, αυτός συμφώνησε αμέσως· ωστόσο, η πρασινάδα κι ο καθαρός αέρας θα προκαλέσουν μέσα μου—κατά τη γνώμη του—το δίχως άλλο θα προκαλέσουν κάποια σωματική αλλαγή και η ταραχή μου και τα όνειρά μου θ' αλλάξουν και ίσως να γίνουν πιο ανάλαφρα. Του παρατήρησα και πάλι, γελώντας, πως μιλά σαν υλιστής. Αυτός μου απάντησε—με κείνο το χαμόγελό του—πως και πάντα του ήταν υλιστής. Και μια και δε λέει ποτέ του ψέματα, τα λόγια αυτά κάτι θα σημαίνουν. Το χαμόγελό του είναι όμορφο. Τώρα τον κοίταξα πιο προσεκτικά. Δεν ξέρω αν τον αγαπάω ή όχι τώρα. Τώρα δεν έχω καιρό να χάνω μ' αυτό. Πρέπει ωστόσο να παρατηρήσω πως το πεντάμηνο μίσος που του είχα, άρχισε τον τελευταίο μήνα να καταλαγιάζει εντελώς. Ποιος ξέρει, ίσως να 'χα πάει στο Παυλόβσκ κυρίως για να τον δω. Μα... γιατί άφησα τότε το δωμάτιό μου; Ο καταδικασμένος σε θάνατο δεν πρέπει ν' αφήνει τη γωνιά του· κι αν δεν είχα πάρει τώρα την τελευταία απόφαση μα είχα αποφασίσει απεναντίας να περιμένω ως την τελευταία ώρα, τότε φυσικά δε θ' άφηνα με κανέναν τρόπο το δωμάτιό μου και δε θα δεχόμουν την πρόσκληση να μετακομίσω στη βίλα του και να «πεθαίνω» στο Παυλόβσκ.

Πρέπει να βιαστώ και να τελειώσω όλη αυτή την «Εξήγηση» το δίχως άλλο ως αύριο. Που σημαίνει πως δε θα 'χω καιρό για να ξαναδιαβάσω όλ' αυτά και να τα διορθώσω· θα τα ξαναδιαβάσω αύριο όταν θα τα διαβάζω στον πρίγκιπα και σε δυο-τρεις άλλους μάρτυρες που σκοπεύω να βρω στο σπίτι του. Μια και δε θα πω ούτε μια λέξη ψέματα, μα όλα θα 'ναι μονάχα η αλήθεια, η τελευταία κι

η θριαμβευτική αλήθεια, είμαι απ' τα πριν περίεργος τι εντύπωση θα κάνει σε μένα τον ίδιο εκείνη την ώρα και εκείνη τη στιγμή όταν θα τα ξαναδιαβάζω! Άλλωστε, δεν υπήρχε λόγος να γράψω: «η τελευταία και θριαμβευτική αλήθεια». Για δυο εβδομάδες ζωή, έτσι κι αλλιώς δεν αξίζει τον κόπο να πει κανένας ψέματα γιατί δεν αξίζει τον κόπο να ζήσει δυο εβδομάδες· αυτή είναι η καλύτερη απόδειξη πως θα γράψω μονάχα την αλήθεια. (Σημείωση: Να μην ξεχάσω τη σκέψη: μήπως είμαι τρελός αυτή τη στιγμή, δηλαδή στιγμές-στιγμές; Μου είπαν θετικά πως οι φυματικοί στο τελευταίο στάδιο έχουν πότε-πότε στιγμές τρέλας. Να το εξακριβώσω αυτό αύριο κατά την ανάγνωση, απ' την εντύπωση στους ακροατές. Αυτό το ζήτημα να το εξακριβώσω το δίχως άλλο· αλλιώς δεν μπορώ να βάλω τίποτα μπροστά.)

«Μου φαίνεται πως έγραψα τώρα μια φοβερή ανοησία· μα δεν έχω καιρό να κάνω διορθώσεις, το είπα· εκτός απ' αυτό δίνω το λόγο μου να μη διορθώνω επίτηδες σ' αυτό το χειρόγραφο ούτε μια λέξη έστω κι αν παρατηρήσω πως αντιφάσκω σε κάθε πέντε αράδες. Θέλω ίσα-ίσα να εξακριβώσω αύριο στην ανάγνωση αν είναι σωστή η λογική ροή των σκέψεών μου· να δω αν αντιλαμβάνομαι τα λάθη μου κι αν κατά συνέπεια είναι σωστά όλ' αυτά που σκέφτηκα σε τούτο το δωμάτιο αυτούς τους έξι μήνες ή είναι απλά και σκέτα ένα παραλήρημα.

«Αν βρισκόμουν στην ανάγκη εδώ και δυο μήνες να εγκαταλείψω εντελώς το δωμάτιό μου και ν' αποχαιρετήσω τον τοίχο του Μάγιερ, τότε, είμαι σίγουρος, θα μελαγχολούσα. Τώρα δεν αισθάνομαι τίποτα, κι όμως αφήνω αύριο και το δωμάτιο και τον τοίχο γ ι α π ά ν τ α ! Πράγμα που σημαίνει πως η πεποίθησή μου ότι για δυο εβδομάδες ζωή δεν αξίζει πια να λυπάσαι ή ν' αφήνεσαι να παρασυρθείς από οποιαδήποτε συναισθήματα, έχει κυριαρχήσει στη φύση μου και μπορεί τώρα πια να διατάζει όλα μου τα συναισθήματα. Μα είναι αλήθεια άραγε αυτό; Είναι αλήθεια άραγε πως η φύση μου είναι τώρα απόλυτα νικημένη; Αν άρχιζαν τώρα να με βασανίζουν, σίγουρα θα 'βαζα τις φωνές και δε θα 'λεγα πως δεν αξίζει τον κόπο να φωνάζω και να νιώθω τον πόνο γιατί μου μένουν μονάχα δυο εβδομάδες να ζήσω.

Μα είναι αλήθεια άραγε πως μου μένουν μονάχα δυο εβδομάδες να ζήσω κι όχι περισσότερο; Τότε, στο Παυλόβσκ, είπα ψέματα: Ο Μπ—ν δε μου 'πε τίποτα και ποτέ δε μ' εξέτασε, εδώ και μια εβδομάδα όμως μου έφεραν το φοιτητή Κισλορόντοβ· από άποψη πεποιθήσεων είναι υλιστής, αθεϊστής και μηδενιστής, γι' αυτό ακριβώς τον φώναξα: είχα ανάγκη από έναν άνθρωπο που θα μου 'λεγε επιτέλους γυμνή την αλήθεια, χωρίς συναισθηματισμούς και χωρίς τσιριμόνιες. Αυτό ακριβώς έκανε, κι όχι μονάχα με προθυμία και χωρίς τσιριμόνιες μα και με φανερή ευχαρίστηση (πράγμα που αυτό πια κατά τη γνώμη μου ήταν περιττό). Μου 'πε ξεκάθαρα πως μου μένει κάνας μήνας· ίσως λίγο παραπάνω, αν οι συνθήκες θα 'ναι καλές! Μπορεί όμως να πεθάνω και πολύ νωρίτερα. Κατά τη γνώμη του, μπορεί να πεθάνω κι αναπάντεχα! Ακόμα κι αύριο λόγου χάρη: κάτι τέτοιο έχει ξαναγίνει και, μόλις προχτές, μια νεαρή κυρία που 'χε φυματίωση και βρισκόταν σε κατάσταση παρόμοια με τη δική μου, στη συνοικία Καλόμνα, ετοιμαζόταν να πάει στην αγορά να ψωνίσει μα ξαφνικά ένωσε άσχημα ξάπλωσε στο ντιβάνι, αναστέναξε και πέθανε. Όλ' αυτά μου τα 'κανε γνωστά ο Κισλορόντοβ με κάποια επίδειξη αναισθησίας κι αδιαφορίας. Είχε ένα ύφος σα να μου 'κανε τιμή, δείχνοντάς μου δηλαδή πως με θεωρεί και μένα για ανώτερο άνθρωπο που αρνιέται τα πάντα, όπως είναι κι αυτός που, φυσικά, δεν του κοστίζει καθόλου να πεθάνει. Όπως και να 'ναι, το γεγονός είναι ξεκαθαρισμένο: ένας μήνας και με κανέναν τρόπο περισσότερο! Είμαι απόλυτα βέβαιος πως δεν έπεσε έξω στους υπολογισμούς του.

«Μ' έκανε κι απόρησα πολύ, πώς έγινε και το μάντεψε πριν από λίγο ο πρίγκιπας πως βλέπω «άσχημα όνειρα»· είπε κατά λέξη πως στο Παυλόβσκ «η ταραχή μου και τα ό ν ε ι ρ α θ' αλλάξουν». Και γιατί ν' αλλάξουν λοιπόν τα όνειρα; Ή πρέπει να 'ναι γιατρός ή πραγματικά έχει σπάνιο μυαλό και μπορεί να μαντεύει πάρα πολλά πράγματα. (Μα το ότι, σε τελευταία ανάλυση, είναι «ηλίθιος» γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία). Λες κι έγινε επίτηδες, μόλις πριν απ' τον ερχομό του, είδα ένα χαριτωμένο όνειρο (εδώ που τα λέμε από κείνα που βλέπω τώρα κατά εκατοντάδες). Με πήρε ο

ύπνος—θα 'ταν νομίζω μια ώρα πριν έρθει—κι είδα πως είμαι σ' ένα δωμάτιο (όχι όμως στο δικό μου). Ένα δωμάτιο πιο μεγάλο και πιο ψηλό απ' το δικό μου, καλύτερα επιπλωμένο, φωτεινό, με ντουλάπα, κομοδίνο, ντιβάνι κι ένα κρεβάτι, μεγάλο και φαρδύ, σκεπασμένο μ' ένα πράσινο μεταξωτό πάπλωμα. Σ' αυτό το δωμάτιο όμως είδα ένα φριχτό ζώο, κάποιο τέρας. Ήταν κάτι σα σκορπιός, όχι σκορπιός όμως, μα κάτι πιο σιχαμερό και πολύ πιο τρομερό και φαίνεται πως ο λόγος που μου φάνηκε έτσι είναι πως τέτοια ζώα δεν υπάρχουν στη φύση και πως αυτό εμφανίστηκε ε π ί τ η δ ε ς στο δωμάτιό μου και στην εμφάνιση αυτή κρύβεται τάχα κάποιο μυστήριο. Το εξέτασα πολύ προσεχτικά: ήταν καφετί και λεπιδωτό, ένα πράγμα σερνάμενο, μακρύ κάπου δέκα πόντους, στο κεφάλι χοντρό ίσαμε δυο δάχτυλα κι όσο πήγαινε στην ουρά στένευε, έτσι που η άκρη της ουράς δε θα ήταν πιότερο από ένα τέταρτο του πόντου. Διόμιση πόντους πιο κάτω απ' το κεφάλι, ξεπετάγονταν απ' το κορμί του, σε γωνία σαράντα πέντε μοιρών, δυο πόδια, ένα απ' την κάθε μεριά, κάπου πέντε πόντους στο μάκρος, έτσι που όλο το ζώο, άμα το κοιτάζεις από πάνω, φαινόταν σαν τρίαίνα. Το κεφάλι δεν το πρόσεξα καλά, είδα όμως δύο μικρές κεραίες, κοντές, σα δυο γερές βελόνες, καφετιές κι εκείνες. Παρόμοιες κεραίες είχε και στην άκρη της ουράς και στην άκρη του κάθε ποδιού, συνολικά δηλαδή οι κεραίες ήταν οκτώ. Το ζώο έτρεχε μέσα στο δωμάτιο πολύ γρήγορα, πατώντας στα πόδια και στην ουρά κι όταν έτρεχε, το σώμα του και τα πόδια σούρνονταν σα μικρά φίδια, με καταπληκτική ταχύτητα, παρ' όλα του τα χοντρά λέπια κι αυτό ήταν πολύ σιχαμερό να το βλέπεις. Εγώ φοβόμουν τρομερά πως θα με κεντρίσει· μου είπαν πως είναι φαρμακερό, μα αυτό που με βασάνιζε περισσότερο ήταν το ποιος το έστειλε στην κάμαρά μου, τι θέλουν να μου κάνουν και πού βρίσκεται σ' όλ' αυτά το μυστήριο; Το ζώο κρυβόταν κάτω απ' το κομό, κάτω απ' τη ντουλάπα, χωνόταν στις γωνιές. Εγώ έκατσα στην καρέκλα και μάζεψα τα πόδια μου επάνω. Αυτό έτρεξε γρήγορα στο δωμάτιο, διαγώνια, κι εξαφανίστηκε κάπου δίπλα στην καρέκλα μου. Εγώ κοιτάζα κατατρομαγμένος γύρω μου, επειδή όμως καθόμουν έχοντας διπλωμένα τα πόδια μου, έλπιζα πως δε θα σκαρφάλωνε στην καρέκλα. Ξάφνου άκουσα από πίσω μου, δίπλα σχεδόν στο κεφάλι μου, ένα τριζάτο χαρχάλεμα· γύρισα και είδα πως εκείνο το σερπετό σκαρφαλώνει στον τοίχο κι είναι κιόλας στο ίδιο ύψος με το κεφάλι μου κι αγγίζει μάλιστα τα μαλλιά μου με την ουρά του που σάλευε και στριφογύριζε με καταπληκτική ταχύτητα. Πετάχτηκα πάνω· το ζώο εξαφανίστηκε. Στο κρεβάτι φοβόμουν να πλαγιάσω, για να μη χλωθεί κάτω απ' το μαξιλάρι. Στο δωμάτιο μπήκαν η μητέρα μου και κάποιος γνωστός της. Άρχισαν να το κυνηγούν, ήταν όμως πιο ήρεμοι από μένα κι ούτε φοβόνταν καν. Αυτοί όμως δεν καταλάβαιναν τίποτα. Ξάφνου εκείνο ξαναφάνηκε· αυτή τη φορά σουρνόταν πολύ σιγά κι είχε λες κάποια ιδιαίτερη πρόθεση, φιδοσάλευε αργά, πράγμα που ήταν ακόμα πιο σιχαμερό και τράβαγε πάλι διαγώνια στο δωμάτιο, κατά την πόρτα. Τότε η μάνα μου άνοιξε την πόρτα και φώναξε τη Νόρμα, το σκυλί μας—ένα τεράστιο σκυλί της Νέας Γης, μαύρο και κατσαρομάλλικο· ψόφησε εδώ και πέντε χρόνια. Το σκυλί όρμησε μέσα στο δωμάτιο και στάθηκε πάνω απ' το σερπετό, σα να το κάρφωσαν στη θέση του. Σταμάτησε και το σερπετό, εξακολουθούσε όμως να φιδοσαλεύει και να χτυπάει στο πάτωμα με την άκρη των ποδιών και της ουράς. Τα ζώα δεν μπορούν να νιώσουν μυστικιστικό φόβο, αν δεν κάνω λάθος· εκείνη όμως τη στιγμή μού φάνηκε πως στον τρόπο της Νόρμας υπήρχε κάτι υπερβολικά ασυνήθιστο, σχεδόν μυστικιστικό και κατά συνέπεια ένιωθε κι αυτή, όπως και γω, πως τούτο το πράγμα είχε κάτι το μοιραίο και κρύβει κάποιον μυστήριο. Άρχισε να πισωπατάει αργά φεύγοντας απ' το σερπετό που σουρνόταν σιγά και προσεχτικά καταπάνω της· φαίνεται πως ήθελε να της ριχτεί ξαφνικά και να την κεντρίσει. Μα παρ' όλο τον τρόπο της, η Νόρμα το κοιτάζε με τρομερό μίσος, μόλο που έτρεμε σύγκορμη. Ξάφνου, άνοιξε αργά τα τρομερά της δόντια, άνοιξε όλο το τεράστιο κόκκινο στόμα της, ετοιμάστηκε, ζυγιάστηκε, τ' αποφάσισε και ξαφνικά άρπαξε το σερπετό με τα δόντια της. Φαίνεται πως το σερπετό τινάχτηκε δυνατά προσπαθώντας να ξεγλιστρήσει, έτσι που η Νόρμα το ξανάπιασε άλλη μια φορά, στον αέρα τώρα, και δυο φορές το άρπαξε με το μεγάλο της στόμα, πάντα στον αέρα, σα να 'θελε να το καταπιεί. Τα χοντρά λέπια έτριξαν στα δόντια της· η μικρή ουρά και τα πόδια που κρέμονταν απ' το στόμα της, κουνιόνταν με τρομερή ταχύτητα. Ξάφνου η Νόρμα ούρλιαξε παραπονιαρικά: Το σερπετό είχε προφτάσει παρ' όλα αυτά να της δαγκώσει τη γλώσσα. Ουρλιάζοντας και τσιρίζοντας, άνοιξε απ' τον πόνο το στόμα της κι είδα πως το κατακομματιασμένο σερπετό σάλευε ακόμα μέσα στο στόμα της, βγάζοντας απ' το μισολιωμένο κορμί του πάνω στη γλώσσα της μπόλικο άσπρο υγρό που έμοιαζε με το υγρό μιας

πατημένης μαύρης κατσαρίδας... Εκείνη τη στιγμή ξύπνησα και μπήκε ο πρίγκιπας».

— Κύριοι,—είπε ο Ιππόλυτος σταματώντας ξαφνικά την ανάγνωση λες και ντράπηκε,—δεν τα ξαναδιάβασα μα φαίνεται πως έγραψα πράγματι πολλά περιττά. Αυτό το όνειρο...

— Κάτι έχει...—βιάστηκε να πει το λογάκι του ο Γάνια.

— Εδώ είναι πάρα πολλά τα προσωπικά, συμφωνώ, πράγματα δηλαδή που αφορούν εμένα...

Λέγοντας το αυτό ο Ιππόλυτος είχε ύφος κουρασμένο κι εξασθενημένο και σκούπιζε τον ιδρώτα απ' το μέτωπό του με το μαντίλι.

— Ναι, δείχνετε υπερβολικό ενδιαφέρον για τον εαυτό σας,—έκανε σα φίδι ο Λέμπεντεβ.

— Κύριοι, δεν αναγκάζω κανέναν... όποιος θέλει μπορεί να φύγει.

— Μας διώχνει απ' το ξένο σπίτι,—γκρίνιαξε ο Ραγκόζιν έτσι που μόλις ακούστηκε.

— Και πώς θα σηκωθούμε όλοι ξαφνικά και θα φύγουμε;—πρόφερε αναπάντεχα ο Φερντιστσένκο που, για να λέμε την αλήθεια, δεν είχε τολμήσει ως τα τώρα να προφέρει λέξη.

Ο Ιππόλυτος χαμήλωσε ξάφνου τα μάτια κι άρπαξε τα χειρόγραφα· μα την ίδια στιγμή ξανασήκωσε το κεφάλι και, με μάτια που πετούσαν σπίθες, με δυο κόκκινους λεκέδες στα μάγουλα, πρόφερε κοιτάζοντας κατάματα τον Φερντιστσένκο:

— Εσείς δε μ' αγαπάτε καθόλου!

Ακούστηκαν γέλια· οι περισσότεροι όμως δε γελούσαν. Ο Ιππόλυτος κοκκίνισε φοβερά.

— Ιππόλυτε,—είπε ο πρίγκιπας,—κλείστε το χειρόγραφό σας, δώστε τό μου εμένα και σεις πηγαίνετε να κοιμηθείτε εδώ στο δωμάτιό μου. Θα μιλήσουμε πριν σας πάρει ο ύπνος και αύριο πάλι· με τη συμφωνία όμως να μην τα ξανανοιζετε ποτέ πια αυτά τα χαρτιά. Θέλετε;

— Είναι ποτέ δυνατόν κάτι τέτοιο;—τον κοίταξε ο Ιππόλυτος κατάπληκτος.—Κύριοι!—φώναξε ξαναζηρεύοντας πυρετικά, —όλ' αυτά ήταν ένα ανόητο επεισόδιο όπου φέρθηκα σα βλάκας. Δε θα ξαναδιακόψω την ανάγνωση. Όποιος θέλει ν' ακούσει, ας ακούσει...

Βιάστηκε να πει μια γουλιά νερό, ακούμπησε αμέσως τους αγκώνες στο τραπέζι για να κρυφτεί απ' τα βλέμματα και συνέχισε με πείσμα την ανάγνωση. Άλλωστε, η ντροπή τού πέρασε σε λίγο...

«Η ιδέα πως δεν αξίζει (συνέχισε να διαβάζει) να ζήσει κανείς μερικές εβδομάδες, άρχισε να με κυριεύει για τα καλά εδώ κι ένα μήνα νομίζω, όταν μου έμεναν ακόμα να ζήσω τέσσερις εβδομάδες, με κυριάρχησε όμως εντελώς μόλις εδώ και τρεις μέρες, όταν γύρισα εκείνο το βράδυ απ' το Παυλόβσκ. Η πρώτη φορά που με διαπότησε σύγκορμα και άμεσα αυτή η σκέψη ήταν στη βεράντα του πρίγκιπα, τη στιγμή ακριβώς που μου 'ρθε να κάνω την τελευταία δοκιμή να ζήσω, τότε που ήθελα να δω τους ανθρώπους και τα δέντρα (ας πούμε πως το είχα πει ο ίδιος), τότε που σκιζόμουν, επέμενα στο δικαίωμα του Μπουρντόβσκη, «του πλησίον μου», κι ονειρευόμουν πως όλοι ίσως θ' ανοίξουν διάπλατα την αγκαλιά τους να με δεχτούν και πως θα μου ζητήσουν για κάτι συγγνώμη και γω θα ζητήσω απ' αυτούς· με δυο λόγια φέρθηκα σα χαζόβλακας. Εκείνες τις ώρες ακριβώς, φούντωσε μέσα μου αυτή η «τελευταία πεποίθηση». Απορώ τώρα πώς μπόρεσα κι έζησα έξι ολάκερους μήνες χωρίς αυτή την «πεποίθηση!» Το 'ξερα θετικά πως είμαι φυματικός και πως η

αρρώστια μου είναι ανίατη· δεν ξεγελούσα τον εαυτό μου, καταλάβαινα πεντακάθαρα πώς έχουν τα πράγματα. Μα όσο καθαρότερα τα καταλάβαινα τόσο πιο σπασμωδικός ήταν ο πόθος μου να ζήσω· γαντζωνόμουν απ' τη ζωή κι ήθελα να ζήσω με κάθε θυσία. Συμφωνώ πως θα μπορούσα τότε ν' αγανακτώ με τη σκοτεινή κι ανάλγητη Μοίρα που το 'βαλε σκοπό να με συντρίψει σα μύγα και, φυσικά, χωρίς να ξέρει γιατί· μα γιατί δεν τελείωσα μονάχα με το μίσος; Γιατί αλήθεια ά ρ χ ι ζ α να ζω ξέροντας πως δεν μπορώ πια ν' αρχίζω; Γιατί επιχειρούσα ξέροντας πως δεν μπορώ πια τίποτα να επιχειρώ; Στο μεταξύ, ούτε βιβλία δεν μπορούσα να διαβάσω κι έπαψα να διαβάζω: Προς τι να διαβάζεις, προς τι να μαθαίνεις για έξι μήνες; Αυτή η σκέψη μ' έκανε και παράτησα πολλές φορές το βιβλίο.

«Ναι, εκείνος ο τοίχος του Μάγιερ μπορεί να διηγηθεί πολλά! Πολλές σημειώσεις έχω κάνει επάνω του! Δεν υπάρχει λεκές σε εκείνο το βρόμικο τοίχο που να μην τον έχω μάθει απ' έξω. Καταραμένος τοίχος! Κι ωστόσο μου είναι πιο αγαπητός απ' όλα τα δέντρα του Παυλόβσκ, δηλαδή θα 'πρεπε να μου ήταν πιο αγαπητός απ' όλα αν τώρα πια δε μου ήταν όλα αδιάφορα. «Αναθυμάμαι τώρα με τι άπληστο ενδιαφέρον άρχισα τότε να παρακολουθώ τη δ ι κ ή τ ο υ ς ζωή· ποτέ ως τα τότε δεν είχα ένα τέτοιο ενδιαφέρον. Περίμενα μ' ανυπομονησία τον Κόλια και τον μάλωνα σαν αργούσε να 'ρθει όταν ήμουν τόσο άρρωστος που δεν μπορούσα να βγω απ' το δωμάτιο. 'Ηθελα τόσο πολύ να μάθω όλες τις λεπτομέρειες, ενδιαφερόμουν τόσο για τις διάφορες φήμες, που μου φαίνεται πως είχα γίνει κουτσομπόλης. Δεν καταλάβαινα λόγου χάρη πώς αυτοί οι άνθρωποι, διαθέτοντας τόση ζωή, δεν τα καταφέρνουν να γίνουν πλούσιοι (εδώ που τα λέμε, ούτε και τώρα το καταλαβαίνω). 'Ήξερα ένα φτωχό που μου είπαν αργότερα πως πέθανε από πείνα και θυμάμαι πως αυτό μ' έκανε έξω φρενών: αν ήταν δυνατό να τον αναστήσει κανείς αυτόν τον φτωχό, μου φαίνεται πως θα τον εκτελούσα. 'Ήταν φορές που ένιωθα καλύτερα για ολάκερες εβδομάδες και μπορούσα να βγαίνω στο δρόμο· ο δρόμος όμως άρχισε στο τέλος να μου δίνει τόσο στα νεύρα, που καθόμουν επίτηδες μέρες ολάκερες κλεισμένος μέσα, παρ' όλο που μπορούσα να βγαίνω όπως κι όλοι οι άλλοι. Μου ήταν αδύνατο να υποφέρω όλο αυτό το βιαστικό πηγαίνελα στα πεζοδρόμια δίπλα μου, όλον αυτό τον κόσμο που φαινόταν πάντα πολυάσχολος, κατσούφης κι ανήσυχος. Προς τι η αιώνια θλίψη τους, η αιώνια ταραχή τους και τα σούρτα φέρτα; Η αιώνια σκυθρωπή τους κακία; (Γιατί είναι όλοι τους κακοί, κακοί, κακοί!) Ποιος φταίει που είναι δυστυχημένοι και δεν ξέρουν να ζήσουν έχοντας μπροστά τους εξήντα χρόνια ζωής ο καθένας; Γιατί ο Ζαρνίτσιν αφέθηκε να πεθάνει απ' την πείνα έχοντας εξήντα χρόνια ζωής ακόμα; Κι ο καθένας τους δείχνει τα κουρέλια του, τα εργατικά του χέρια, οργίζεται και φωνάζει: «δουλεύουμε σαν τα βουβάλια, μοχθούμε κι είμαστε πεινασμένοι σαν παλιόσκυλα κι είμαστε φτωχοί! Οι άλλοι δε δουλεύουν μήτε κοπιάζουν κι είναι πλούσιοι!» (Το αιώνιο τροπάρι!) Δίπλα σ' αυτούς, τρέχει πολυάσχολος απ' το πρωί ως τα βαθιά μεσάνυχτα κάποιος δυστυχημένος παρακεντές «από τζάκι», ο Ιβάν Φόμιτς Σούρικοβ—μένει στο σπίτι μας, πάνω από μας—πάντα με σκισμένους τους αγκώνες, τα κουμπιά του πέφτουν ολοένα, κάνει μικροθελήματα στον έναν και στον άλλον, τον στέλνουν και τρέχει εδώ και κει απ' το πρωί ως το βράδυ. Πιάστε κουβέντα μαζί του και θα σας πει: «είμαι φτωχός, άπορος κι αξιολύπητος, πέθανε η γυναίκα μου, δεν είχα λεφτά να της αγοράσω φάρμακα και το χειμώνα ξεπαγιάσαμε το μωρό. Η μεγάλη μας κόρη πήγε να σπιτωθεί...» Όλη την ώρα κλαψουρίζει, όλο παραπονιέται! Ω, δεν είχα κανέναν, κανέναν οίκτο γι' αυτούς τους βλάκες, ούτε τώρα ούτε πριν—το λέω και το καυχέμαι! Γιατί λοιπόν δεν έγινε κι αυτός Ρότσιλντ; Ποιος φταίει που δεν έχει εκατομμύρια σαν τον Ρότσιλντ, που δεν έχει βουνά τα χρυσά ρούβλια και τα ναπολεόνια; Ένα ολάκερο βουνό σαν εκείνα που βλέπει κανείς στα πανηγύρια της Αποκριάς; Μια και ζει, σημαίνει πως όλα τα πάντα είναι στην εξουσία του! Ποιος φταίει που δεν το καταλαβαίνει;

«Ω, τώρα πια το ίδιο μου κάνει, τώρα πια δεν έχω καιρό να οργίζομαι, τότε όμως, τότε, το ξαναλέω, δάγκωνα κυριολεκτικά τις νύχτες το μαξιλάρι μου και ξέσκιζα το πάπλωμα απ' τη λύσσα μου. Ω, πως το ονειρευόμουν τότε, πώς το λαχταρούσα, πώς το λαχταρούσα επίτηδες να μ' έδιωχναν ξαφνικά εμένα τον δεκαοχτάρη, εμένα που δεν είχα καλά-καλά ένα ρούχο να φορέσω, να με πετούσαν ξαφνικά στο δρόμο και να με άφηναν ολομόναχο, χωρίς στέγη, χωρίς δουλειά, χωρίς ένα κομμάτι ψωμί, χωρίς συγγενείς, χωρίς ούτε ένα γνωστό μέσα σε μια τεράστια πολιτεία, πεινασμένο,

δαρμένο (τόσο το καλύτερο μάλιστα!) μα να 'χα την υγιά μου και τότε θα τους έδειχνα εγώ...

«Τι θα τους έδειχνα;

«Ω, είναι ποτέ δυνατό να νομίζετε πως δεν το ξέρω πόσο έχω εξευτελίσει τον εαυτό μου με την «Εξήγησή» μου; Όχι, πέστε μου, και ποιος δε θα πει πως είμαι ένα μυξιάρικο που δεν ξέρει τη ζωή, και δε θα ξεχάσει πως δεν είμαι πια δεκαοκτώ χρονών, και δε θα ξεχάσει πως όταν ζήσει κανείς έτσι που έζησα εγώ αυτούς τους τελευταίους έξι μήνες έχει φτάσει κιόλας σε ηλικία που ασπρίζουν τα μαλλιά! Μα ας γελούν κι ας λένε πως όλ' αυτά είναι παραμύθια. Ναι, δεν το κρύβω, καθόμουν κι έλεγα στον εαυτό μου παραμύθια. Γέμιζα μ' όλ' αυτά τα παραμύθια νύχτες ολάκερες ίσαμε το ξημέρωμα. Όλο και τ' αναθυμάμαι τώρα.

«Μα τι, έχει γούστο να κάτσω τώρα και να τα ξαναπώ—τώρα που πέρασε πια και για μένα ο καιρός των παραμυθιών! Και σε ποιον να τα πω; Δε λέω, παρηγοριόμουν τόσο μ' αυτά τα παραμύθια, ακόμα και τότε όταν πια το 'δα καθαρά πως μου απαγορεύεται να μάθω έστω και την ελληνική γραμματική, όπως ήθελα κάποτε, γιατί αμέσως σκέφτηκα: «Πριν φτάσω στο συντακτικό, θα 'χω πεθάνει». Το σκέφτηκα απ' την πρώτη σελίδα και πέταξα το βιβλίο κάτω απ' το τραπέζι. Και τώρα εκεί είναι πεσμένο· απαγόρευσα στη Ματριόνα να το σηκώσει.

«Ας με περάσει για τρελό, ακόμα και για γυμνασιόπαιδα, εκείνος που θα του πέσει στα χέρια η «Εξήγησή» μου και θα 'χει την υπομονή να τη διαβάσει· ή, ακόμα ακριβέστερα, ας με θεωρήσει για καταδικασμένο σε θάνατο που είναι φυσικό να του φαίνεται πως όλοι οι άνθρωποι, εκτός απ' αυτόν, δε δίνουν καμιά σημασία στη ζωή, την ξοδεύουν πολύ φτηνά, πολύ τεμπέλικα, επωφελούνται πολύ ασυνείδητα απ' τη ζωή τους και κατά συνέπεια όλοι ως τον τελευταίο είναι ανάξιοι της! Κι όμως. Δηλώνω πως ο αναγνώστης μου θα πέσει έξω και πως η πεποίθησή μου είναι τελείως ανεξάρτητη απ' τη θανατική μου καταδίκη. Ρωτείστε, ρωτείστε τους μονάχα πώς την αντιλαμβάνονται όλοι τους την ευτυχία. Ω, να 'στε σίγουροι πως ο Κολόμβος ήταν ευτυχισμένος όχι τότε που ανακάλυψε την Αμερική μα όταν πήγαινε να την ανακαλύψει, να 'στε σίγουροι πως το ψηλότερο σημείο της ευτυχίας του ήταν ίσως τρεις μέρες ακριβώς πριν απ' την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου, όταν το επαναστατημένο πλήρωμα, μέσα στην απελπισία του, παραλίγο να γύριζε το καράβι πίσω στην Ευρώπη! Δεν πρόκειται για το Νέο Κόσμο—δεν πα' να χαθεί! Ο Κολόμβος πέθανε χωρίς σχεδόν να τον δει και, ουσιαστικά, χωρίς να ξέρει τι ανακάλυψε. Το σπουδαίο είναι η ζωή, μόνη η ζωή, η συνεχής ανακάλυψη αυτής της ζωής, της αδιάκοπης κι αιώνιας, κι όχι απλώς μια ανακάλυψη! Μα τι να τα λέω! Υποπτεύομαι πως όλα όσα λέω τώρα μοιάζουν με κοινοτοπίες, πως θα με περάσουν σίγουρα για μαθητή των κατωτέρων τάξεων που παρουσιάζει την έκθεσή του με θέμα «την ανατολή του ηλίου» ή θα πούνε πως εγώ μπορεί και να 'θελα κάτι να πω μα, παρ' όλη μου την προσπάθεια, δεν τα κατάφερα να... «εξηγηθώ»· θα προσθέσω ωστόσο πως σε κάθε μεγαλοφυΐα ή καινούργια ανθρώπινη σκέψη ή απλώς και μόνο σε κάθε σοβαρή ανθρώπινη σκέψη που γεννιέται σε κάποιο μυαλό, πάντοτε μένει ένα κάτι που με κανέναν τρόπο δεν μπορείτε να το μεταδώσετε στους άλλους, έστω κι αν γράφατε ολόκληρους τόμους, έστω κι αν κάνατε λιανά τη σκέψη σας τριάντα πέντε ολάκερα χρόνια· πάντα θα μένει ένα κάτι που με κανέναν τρόπο δε θα θέλει να βγει απ' το κρανίο σας και θα μένει μέσα σας για πάντα· και θα πεθάνετε έτσι, δίχως να 'χετε μεταδώσει σε κανέναν το κυριότερο ίσως κομμάτι απ' τη σκέψη σας. Μα αν και γω επίσης δεν τα κατάφερα τώρα να μεταδώσω όλα εκείνα που με βασάνιζαν τους έξι τούτους μήνες, θα καταλάβουν τουλάχιστο πως έχοντας φτάσει στην τωρινή «τελευταία μου πεποίθηση», την πλήρωσα ίσως πολύ ακριβά· νόμισα πως ήταν απαραίτητο να τονίσω αυτό ίσα-ίσα το σημείο στην «Εξήγησή» μου, κι είχα το σκοπό μου που το έκανα. «Ωστόσο, συνεχίζω.

VI

ΔΕ ΘΕΛΩ ΝΑ πω ψέματα: η πραγματικότητα μ' έπιανε και μένα στ' ακρίστρι της σ' αυτό το εξάμηνο κι ώρες-ώρες με γοήτευε τόσο που ξέχναγα τη θανατική μου καταδίκη ή, καλύτερα, δεν ήθελα καν να τη σκέφτομαι —καταπιανόμωνα μάλιστα με διάφορες υποθέσεις. Μια και το 'φερε η κουβέντα, ας πω δυο λόγια για το τοτινό περιβάλλον μου. Όταν εδώ κι οχτώ μήνες αρρώστησα βαριά, έκοψα όλες μου τις σχέσεις και παράτησα όλους τους παλιούς μου φίλους. Επειδή απ' ανέκαθεν ήμουν άνθρωπος αρκετά δύσθυμος, οι φίλοι μου με ξέχασαν γρήγορα· φυσικά, θα με ξεχνούσαν, όπως και να 'ταν. Επίσης και στο σπίτι, δηλαδή «στην οικογένεια», ήμουν και κει ακόμα ξεμοναχιασμένος. Εδώ και πέντε μήνες πάνω κάτω, κλειδώθηκα μια για πάντα από μέσα κι απομονώθηκα εντελώς απ' την οικογένειά μου. Πάντα κάνανε ό,τι τους έλεγα και κανένας δεν τολμούσε να μπει στο δωμάτιό μου, εκτός απ' τις ορισμένες ώρες που ήταν να συγυρίσουν ή να μου φέρουν να φάω. Η μάνα μου έτρεμε τις προσταγές μου και μάλιστα δεν τολμούσε ούτε να μιζοκλάψει μπροστά μου, όταν αποφάσιζα καμιά φορά να την αφήσω να μπει στην κάμαρά μου. Τα παιδιά τα 'δερνε συνεχώς εξαιτίας μου, για να μην κάνουν φασαρία και μ' ανησυχούν γιατί εγώ παραπονιόμωνα συχνά κι έλεγα πως με πειράζουν οι φωνές τους· φαντάζομαι λουπόν πόσο θα μ' αγαπάνε τώρα! Τον «πιστό Κόλια», όπως τον λέω, νομίζω πως τον βασάνιζα κι αυτόν αρκετά· τον τελευταίο καιρό κι αυτός με βασάνιζε: όλ' αυτά ήταν πολύ φυσικά, γι' αυτό γίναν οι άνθρωποι —για να βασανίζουν ο ένας τον άλλον. Παρατήρησα όμως πως ανεχόταν τα νεύρα μου μ' έναν τρόπο, λες και το 'χε πάρει απ' τα πριν απόφαση να μου χαρίζεται όλη την ώρα γιατί ήμουν άρρωστος· βλέποντάς το αυτό, ήταν φυσικό να πειράζομαι ακόμα περισσότερο· φαίνεται όμως πως του κάπνισε να μιμηθεί τον πρίγκιπα στη «χριστιανική ταπεινοφροσύνη», κι αυτό καταντούσε πια αρκετά γελοίο. Είναι ένα νεαρό και φλογερό παιδί και φυσικά όλα τα μιμείται· ώρες-ώρες όμως μου φαινόταν πως ήταν πια καιρός να ζήσει και με το δικό του μυαλό. Τον αγαπάω πολύ. Βασάνιζα επίσης και το Σούρικοβ που μένει πάνω από μας και τρέχει απ' το πρωί ως το βράδυ σε δουλιές του ενός και του άλλου. Του 'φερνα συνεχώς αποδείξεις πως φταίει ο ίδιος για τη φτώχεια του, έτσι που τέλος με πήρε από φόβο κι έπαψε να 'ρχεται να με βλέπει. Είναι ένας πολύ ταπεινός άνθρωπος, το πιο ταπεινό πλάσμα που γνώρισα. (Σημείωση: Λένε πως η ταπεινοφροσύνη είναι μια τρομερή δύναμη· πρέπει να ρωτήσω σχετικά τον πρίγκιπα, είναι δικά του τα λόγια). Μα όταν το Μάρτη ανέβηκα απάνω στο διαμέρισμά του για να δω πώς είχαν «ξεπαγιάσει» (όπως το είπε ο ίδιος) το μωρό τους και χαμογέλασα ασυναίσθητα πάνω απ' το πτώμα του μικρού του καθώς άρχισα και πάλι να εξηγώ στο Σούρικοβ πως «φταίει ο ίδιος», είδα τα χείλη αυτού του ασήμαντου ανθρωπάκου να τρέμουν κι αρπάζοντάς με με το 'να του χέρι απ' τον ώμο, μού 'δειξε με τ' άλλο την πόρτα και σιγά, δηλαδή σχεδόν ψιθυριστά μου είπε «πηγαίνετε!». Εγώ βγήκα και μου άρεσε πολύ που μ' έδιωξε έτσι, μ' άρεσε και την ίδια ακόμα τη στιγμή που μ' έδιωχνε· τα λόγια του όμως μου σφίγγανε για πολύν καιρό ύστερα την καρδιά κάθε φορά που τα ξαναθυμόμωνα —ένιωθα γι' αυτόν έναν παράξενο περιφρονητικό οίχτο που δε θα 'θελα με κανέναν τρόπο να νιώθω. Ακόμα και τη στιγμή μιας τέτοιας προσβολής (γιατί βέβαια το συναισθάνομαι πως τον είχα προσβάλει, μόλο που δεν είχα αυτή την πρόθεση) ακόμα και σε μια τέτοια στιγμή, ο άνθρωπος αυτός δεν μπόρεσε να θυμώσει! Αν άρχισαν και τρέμανε τότε τα χείλη του, αυτό δεν έγινε καθόλου από θυμό —κάνω όρκο! Μ' άρπαξε απ' το χέρι και πρόφερε κείνο το υπέροχο «πηγαίνετε» χωρίς να 'ναι καθόλου φουρκισμένος. Είχε αξιοπρέπεια, πολλήν αξιοπρέπεια, τόση μάλιστα που δεν του πήγαινε καθόλου και, μα την αλήθεια, καταντούσε κωμική, θυμό όμως δεν είχε καθόλου. Μπορεί απλούστατα ν' άρχισε ξάφνου να με περιφρονεί. Από τότε, δυο-τρεις φορές που τον συνάντησα στη σκάλα, άρχισε ξάφνου να μου βγάζει το καπέλο, πράμα που δεν έκανε ποτέ ως τότε, δε σταμάταγε όμως, όπως πριν, μα βιαζόταν να περάσει βιαστικός και σαστισμένος από μπροστά μου. Κι αν ακόμα με περιφρονούσε, με περιφρονούσε με τον τρόπο του: «τ α π ε ι ν ο φ ρ ό ν ω ς». Μπορεί ακόμα να 'βγαζε το καπέλο του μόνο και μόνο από φόβο —γιατί χρωστούσε στη μάνα μου —και με κανέναν τρόπο δεν τα κατάφερνε να ξεμπλέξει απ' αυτό το χρέος. Αυτό μάλιστα είναι το πιθανότερο απ' όλα. Μου πέρασε η σκέψη να εξηγηθώ μαζί του κι είμαι σίγουρος πως πριν περάσουν δέκα λεπτά θ' άρχιζε να μου ζητάει συγγνώμη· συλλογίστηκα όμως πως το καλύτερο θα 'ταν να τον αφήσω στην ησυχία του.

«Τότε ακριβώς, τις μέρες δηλαδή που ο Σούρικοβ το «ξεπάγιασε» το παιδί του, κατά τα μέσα του Μάρτη, ένιωσα ξάφνου, δεν ξέρω γιατί, πολύ καλύτερα κι αυτό συνεχίστηκε κάπου δυο βδομάδες. Αρχισα να βγαίνω έξω, τις περισσότερες φορές την ώρα που σκοτεινίαζε. Μ' άρεσε το μαρτιάτικο σουρούπο, όταν άρχιζε να πέφτει παγωνιά κι ανάβανε το γκάζι. Ήταν φορές που έκανα μακρινούς περιπάτους. Μια φορά, στην οδό Σεστιλάβοτσαγια με προσπέρασε μες στο σκοτάδι ένας απ' τους «ευγενείς», δεν μπόρεσα να τον διακρίνω καλά· κρατούσε κάτι τυλιγμένο σ' ένα χαρτί και φορούσε ένα πολύ κοντό κι ανεκδιήγητο παλτουδάκι —πολύ ελαφρό για την εποχή. Όταν έφτασε στο φανάρι, κάπου δέκα βήματα μπροστά μου, παρατήρησα πως κάτι του 'πεσε απ' την τσέπη. Βιάστηκα να το σηκώσω και καλά που πρόλαβα γιατί είχε ορμήσει κιόλας ένας άλλος που φόραγε μακρύ καφτάνι, μα βλέποντας το πράγμα στα χέρια μου, δεν είπε τίποτα, του 'ριξε μονάχα μια ματιά και χάθηκε γλιστρώντας στο σκοτάδι. Το πράγμα εκείνο ήταν ένα μεγάλο, πέτσινο πορτοφόλι, παλιού τύπου· ήταν παραφουσκωμένο μα, για κάποιο λόγο, με την πρώτη ματιά που του 'ριξα, μάντεψα αμέσως πως μπορεί να 'χε ό,τι άλλο, εκτός από χρήματα. Ο διαβάτης που το 'χασε προχωρούσε κάπου σαράντα βήματα πιο μπρος και σε λίγο χάθηκε μέσα στον κόσμο. Έτρεξα κι άρχισα να του φωνάζω. Όμως, μια και δεν είχα να του φωνάξω τίποτ' άλλο από «έι!» δε γύρισε κι όλο προχωρούσε. Ξάφνου έστριψε αριστερά και μπήκε στην εξώπορτα ενός σπιτιού. Όταν έφτασα τρέχοντας στην είσοδο, όπου ήταν πολύ σκοτεινά, δεν είδα πια κανέναν· το σπίτι ήταν τεράστιο, ένα από κείνα τα μεγαθήρια που χτίζουν οι κερδοσκόποι με πολλά μικροδιαμερίσματα· σε μερικά τέτοια σπίτια υπάρχουν καμιά φορά ως εκατό κατοικίες· όταν πέρασα τρέχοντας τη στοά μου φάνηκε πως στη δεξιά, την πέρα γωνιά της τεράστιας αυλής, προχωράει ένας άνθρωπος, αν και μετά στο σκοτάδι μόλις που μπορούσα να τον διακρίνω. Έτρεξα στη γωνιά και σαν έφτασα κει, είδα την είσοδο μιας σκάλας· η σκάλα ήταν στενή, τρομερά βρόμικη και χωρίς φως· άκουσα όμως πως ψηλά από πάνω μου εξακολουθούσε ακόμα ν' ανεβαίνει ο άνθρωπος κι όρμησα στη σκάλα, υπολογίζοντας πως, ώσπου να του ανοίξουν την πόρτα, θα τον προφτάσω. Έτσι κι έγινε. Οι σκάλες ήταν πολύ κοντές, ο αριθμός τους ατέλειωτος, έτσι που λαχάνιασα τρομερά· η πόρτα άνοιξε και ξανάκλεισε στο πέμπτο πάτωμα, αυτό το μάντεψα όταν βρισκόμουν ακόμα τρεις σκάλες πιο κάτω. Όσπου να φτάσω ως εκεί, ώσπου να ξελαχανιάσω λιγάκι, ώσπου να βρω το κουδούνι, πέρασαν μερικά λεπτά. Μου άνοιξε επιτέλους μια γυναίκα που μέσα σε μια μικρούτσικη κουζινίτσα φύσαγε το σαμοβάρι· άκουσε σιωπηλή τις ερωτήσεις μου, δεν κατάλαβε τίποτα φυσικά και, δίχως να βγάλει λέξη, μου άνοιξε την πόρτα στο διπλανό δωμάτιο, μικρό κι αυτό, τρομερά χαμηλοτάβανο, με κάτι παλιοέπιπλα —τα πιο απαραίτητα—και μ' ένα φαρδύ τεράστιο κρεβάτι κάτω από κουρτίνες όπου ήταν ξαπλωμένος ο «Τερέντις» (έτσι τον φώναζε η γυναίκα) που μου φάνηκε πιωμένος. Στο τραπέζι, ένα κεριό μπηγμένο σε σιδερένιο σαμντάνι κόντευε να τελειώσει και δίπλα του ένα κατοστάρικο μπουκάλι σχεδόν άδειο. Ο Τερέντις κάτι μούγγρισε δίχως να σηκωθεί και μου 'δειξε με μια άτονη κίνηση την άλλη πόρτα· η γυναίκα έφυγε, έτσι που δε μου έμενε να κάνω τίποτα άλλο παρά ν' ανοίξω κείνη την πόρτα. Την άνοιξα και μπήκα στο πλαϊνό δωμάτιο.

«Αυτό το δωμάτιο ήταν ακόμα πιο στενό, ακόμα πιο μικρό απ' το προηγούμενο, τόσο που δεν ήξερα πού να γυρίσω· ένα στενό, μονό κρεβάτι έπιανε τον περισσότερο χώρο· δεν είχε άλλα έπιπλα εκτός από τρεις φτηνές καρέκλες, φορτωμένες μ' όλων των λογίων τα κουρέλια κι ένα απλό τραπέζι κουζίνας, ξύλινο, μπροστά σ' ένα πέτσινο ντιβάνι, έτσι που ήταν σχεδόν αδύνατο να περάσεις ανάμεσα στο τραπέζι και στο κρεβάτι. Στο τραπέζι βρισκόταν αναμμένο ένα σπαρματσέτο στερεωμένο κι αυτό σ' ένα σιδερένιο σαμντάνι, όπως και στ' άλλο δωμάτιο, και στο κρεβάτι τσίριζε ένα μικρούτσικο μωρό, που δε θα 'ταν ενός μηνός, αν έκρινε κανείς απ' τη φωνή του. Το «άλλαζε», μια άρρωστη και χλομή γυναίκα, νέα καθώς φαίνεται, πολύ ατημέλητη που ίσως μόλις να 'χε αρχίσει να σηκώνεται μετά τη γέννα· το μωρό όμως δεν έλεγε να ησυχάσει κι όλο φώναζε περιμένοντας το ισχνό στήθος της μάνας του. Στο ντιβάνι κοιμόταν ένα άλλο παιδί, ένα κοριτσάκι τριώ χρονώ, σκεπασμένο, αν δεν κάνω λάθος, μ' ένα φράκο. Δίπλα στο τραπέζι στεκόταν ένας κύριος με μια πολύ τριμμένη ρεντιγκότα (είχε βγάλει κιόλας το παλτό του και το 'χε ρίξει στο κρεβάτι) και ξετύλιγε το μπλε χαρτί όπου βρισκονταν κάπου ένα κιλό σταρένιο ψωμί και δυο μικρά σαλάμια. Στο τραπέζι, εκτός απ' αυτά, βρισκόταν μια τσαγιέρα και γύρω της ήταν σκόρπια μερικά ξεροκόμματα μαύρο ψωμί. Κάτω απ' το κρεβάτι φαινόταν μια ανοιγμένη βαλίτσα και δυο μπόγοι με

παλιόρουχα.

«Με δυο λόγια, η ακαταστασία ήταν φοβερή. Απ' την πρώτη ματιά μου φάνηκε πως κι οι δυο τους, και ο κύριος και η κυρία, είναι άνθρωποι καθώς πρέπει, έχουν φτάσει όμως εξαιτίας της φτώχειας ως την ταπεινωτική εκείνη κατάσταση όπου η ακαταστασία υπερνικάει τελικά κάθε προσπάθεια να την καταπολεμήσεις και κάνει μάλιστα τους ανθρώπους να φτάνουν ως την πικρή ανάγκη να βρίσκουν στην ίδια την ακαταστασία —που κάθε μέρα όλο και μεγαλώνει— κάποια πικρή κι εκδικητική θα 'λεγες ευχαρίστηση.

«Όταν μπήκα, ο κύριος που 'χε φτάσει κι αυτός λίγα μόλις λεπτά πριν από μένα και ξεδίπλωνε τώρα τα ψώνια του, συζητούσε με τη γυναίκα του και κάτι της έλεγε γρήγορα και ζωηρά. Εκείνη, μόλο που δεν είχε τελειώσει ακόμα με το μωρό, είχε προφτάσει κιόλας ν' αρχίσει τις κλάψες· φαίνεται πως τα νέα, όπως συνήθως, ήταν άσκημα. Το πρόσωπο αυτού του κυρίου, που φαινόταν να 'ναι εικοσιοχτώ χρονών, ήταν μελαχρινό και ξερακιανό, κορνιζαρισμένο με μαύρες φαβορίτες, με ξυρισμένο —τόσο που γυάλιζε —το πιγούνι· το πρόσωπό του μου φάνηκε αρκετά ευπρεπές και μάλιστα ευχάριστο: ήταν σκυθρωπό, με σκυθρωπό βλέμμα, μα με κάποια νοσηρή απόχρωση περηφάνιας που φαινόταν να θίγεται πολύ εύκολα. Όταν μπήκα έγινε μια παράξενη σκηνή.

«Υπάρχουν άνθρωποι που βρίσκουν εξαιρετική ευχαρίστηση στην ευθιξία τους και στα νεύρα τους, ιδιαίτερα μάλιστα όταν θίγονται τόσο που να γίνονται έξω φρενών (πράμα που δεν αργεί καθόλου να συμβεί). Νομίζω μάλιστα πως σε μια τέτοια στιγμή τούς είναι πολύ πιο ευχάριστο να 'ναι προσβλημένοι παρά να μην είναι. Αυτοί οι εύθικτοι άνθρωποι βασανίζονται πάντοτε αργότερα από τύψεις αν είναι έξυπνοι, εννοείται, κι αν είναι σε θέση να καταλάβουν πως θύμωσαν δέκα φορές περισσότερο απ' όσο έπρεπε. Ο κύριος εκείνος με κοίταζε κάμποσην ώρα κατάπληκτος κι η γυναίκα του με κοίταζε τρομαγμένη, λες και δεν το περίμενε ποτέ πως θα μπορούσε να βρεθεί κανένας να μπει στο δωμάτιό τους· ξάφνου όμως τα 'βαλε μαζί μου σα λυσσασμένος· εγώ δεν πρόφτασα ακόμα να προφέρω λέξη, κι αυτός, βλέποντας κι όλας πως είμαι ντυμένος ευπαρουσίαστα, θεώρησε σίγουρα τρομερά προσβλημένον τον εαυτό του απ' το γεγονός ότι είχα τολμήσει να μπω τόσο αδιάκριτα στη γωνιά του και να δω όλο το άθλιο περιβάλλον του που ο ίδιος ντρεπόταν τόσο γι' αυτό. Φυσικά χάρηκε που του δινόταν η ευκαιρία να ξεσπάσει σε κάποιον για όλες τις αποτυχίες του. Σε μια στιγμή μάλιστα, νόμισα πως θα ριχτεί απάνω μου να με χτυπήσει· χλόμιασε σαν υστερική γυναίκα και τρόμαξε φοβερά τη γυναίκα του.

«—Πώς τολμήσατε να μπείτε έτσι! Έξω!—φώναξε τρέμοντας και μην καταφέρνοντας σχεδόν να προφέρει τα λόγια του. Ξάφνου όμως είδε στα χέρια μου το πορτοφόλι του.

«—Αν δεν κάνω λάθος, σας έπεσε,—είπα εγώ όσο μπορούσα πιο ήρεμα και ξερά. (Άλλωστε έτσι έπρεπε).

«Αυτός στεκόταν μπροστά μου κατατρομαγμένος και για αρκετή ώρα δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτα. Ύστερα χούφτωσε τη μέσα τσέπη του σακακιού του, άνοιξε διάπλατα το στόμα του απ' τη φρίκη και χτύπησε με το χέρι του το μέτωπο..

«—Θεέ μου! Πού το βρήκατε; Πώς έγινε;

«Εγώ του εξήγησα όσο γινόταν πιο σύντομα κι όσο πιο ξερά μπορούσα πώς έγινε και σήκωσα το πορτοφόλι, πώς έτρεχα και του φώναζα και τέλος πως, μαντεύοντας και σχεδόν ψηλαφώντας, τον ακολούθησα στις σκάλες.

«—Ω, Θεέ μου!—φώναξε γυρίζοντας στη γυναίκα του. —Εδώ είναι όλα μας τα πιστοποιητικά, εδώ είναι τα τελευταία μου εργαλεία, εδώ είναι όλα... ω, ευγενέστατε κύριε, ξέρετε τάχα τι κάνατε για

μένα; Χωρίς εσάς θα ήμουν χαμένος!

— Εγώ είχα βάλει στο μεταξύ το χέρι μου στο πόμολο της πόρτας για να φύγω δίχως ν' απαντήσω, μα κοντανάσaina και ξάφνου η ταραχή μου ξέσπασε σ' έναν τόσο δυνατό βήχα, που μόλις μπόρεσα να κρατηθώ στα πόδια μου. Είδα τον κύριο να ορμάει εδώ και κει για να μου βρει μian άδεια καρέκλα, τον είδα ν' αρπάζει τέλος τα κουρέλια από μια καρέκλα, να τα πετάει στο πάτωμα και βιαστικός να μου προσφέρει ολοπρόθυμα την καρέκλα και να με βάζει προσεκτικά να κάτσω. Ο βήχας μου όμως εξακολουθούσε και δεν έλεγε να σταματήσει κάπου τρία λεπτά ακόμα. Όταν συνήλθα, ο κύριος καθόταν κιάλας δίπλα μου σε μian άλλη καρέκλα —κατά πάσαν πιθανότητα θα 'χε πετάξει κι απ' αυτήν τα κουρέλια στο πάτωμα —και με κοίταζε εξεταστικά.

«—Αν δεν κάνω λάθος... υποφέρετε; πρόφερε μ' έναν τόνο όπως μιλάνε συνήθως οι γιατροί αρχίζοντας κουβέντα μ' έναν άρρωστο. —Είμαι και γω... της ιατρικής (δεν είπα γιατρός) —και προφέροντάς το αυτό μου 'δειξε, άγνωστο γιατί, το δωμάτιο με μια κίνηση του χεριού, σα να διαμαρτυρόταν για την τωρινή του κατάσταση, —βλέπω ότι εσείς...

«—Είμαι φυματικός,—πρόφερα εγώ όσο μπορούσα πιο κοφτά και σηκώθηκα.

Αμέσως πετάχτηκε όρθιος και κείνος.

«Ίσως να υπερβάλλετε και... με μια θεραπεία...

Τα 'χε πολύ χαμένα και φαινόταν να μην μπορεί ακόμα να συνέλθει. Το πορτοφόλι το κράταγε στ' αριστερό του χέρι.

— Ω, μην ανησυχείτε,—τον έκοψα και πάλι πιάνοντας το πόμολο της πόρτας,—μ' εξέτασε την περασμένη βδομάδα ο Μπ—ν (και πάλι γλίστρησα στην κουβέντα τ' όνομα του Μπ—ν) κι είμαι καταδικασμένος. Με συγχωρείτε...

«Ήμουν έτοιμος ν' ανοίξω την πόρτα και ν' αφήσω το ντροπιασμένο, γεμάτο ευγνωμοσύνη και συντριμμένον απ' την ταραχή του γιατρό, όμως ο καταραμένος ο βήχας με ξανάπιασε και πάλι. Τότε ο γιατρός μου επέμεινε να ξανακάτσω και να ξεκουραστώ· γύρισε στη γυναίκα του και κείνη, χωρίς να κουνήσει απ' τη θέση της, μου 'πε μερικές λέξεις όλο ευγνωμοσύνη και με παρακάλεσε να μείνω. Μιλώντας μου, σάστισε τρομερά, τόσο που τα ωχροκίτρινα, στεγνά της μάγουλα κοκκίνισαν. Έμεινα, μ' ένα ύφος όμως που έδειχνε κάθε δευτερόλεπτο πως φοβάμαι τρομερά μήπως τους ενοχλώ (κι έτσι έπρεπε). Η μεταμέλεια βασάνιζε το γιατρό μου —το 'βλεπα—και τέλος δεν άντεξε κι είπε:

«—Αν εγ... —άρχισε κι όλο κοβότανε και σταματούσε, —σας είμαι τόσο ευγνώμων και είμαι τόσο ένοχος απέναντί σας... εγώ... τα βλέπετε, —έδειξε πάλι το δωμάτιο, —τη στιγμή αυτή βρίσκομαι σε μια κατάσταση...

«—Ω, —είπα εγώ, —γνωστά πράγματα σίγουρα, θα 'χετε χάσει τη θέση σας και ήρθατε να δώσετε εξηγήσεις και να γυρέψετε και πάλι θέση, έτσι δεν είναι;

«—Πώς... το μάθατε;—ρώτησε γεμάτος απορία.

«—Φαίνεται αμέσως,—απάντησα κι άθελά μου πήρα ύφος ειρωνικό. —Είναι πολλοί που έρχονται εδώ πέρα γεμάτοι ελπίδες απ' τις επαρχίες, τρέχουν από γραφείο σε γραφείο και ζουν έτσι δα.

«Αυτός άρχισε ξάφνου να μιλά με θέρμη, με τρεμάμενα χείλη· άρχισε να παραπονιέται, άρχισε να μου διηγείται την ιστορία του και ομολογώ πως μου κίνησε το ενδιαφέρον έκαστα στο δωμάτιό του

κάπου μίαν ώρα. Εδώ που τα λέμε, η ιστορία του ήταν πολύ συνηθισμένη. Ήταν γιατρός στην επαρχία, σε δημόσια θέση, άρχισαν όμως κάτι ίντριγκες όπου ανακάτεψαν ακόμα και τη γυναίκα του. Εκείνος θίχτηκε υπερβολικά στο φιλότιμό του και παραφέρθηκε· έγιναν αλλαγές στη νομαρχία και ήρθαν στα πράγματα οι εχθροί του· τον υπονόμισαν, κάνανε παράπονα εναντίον του, έχασε τη θέση του και με τα τελευταία του χρήματα ήρθε στην Πετρούπολη να εξηγηθεί. Στην Πετρούπολη (γνωστά πράγματα) πολύν καιρό δεν θέλανε να τον ακούσουν, ύστερα τον άκουσαν, ύστερα του δώσανε απάντηση αρνητική, ύστερα τον καλοπιάσανε με υποσχέσεις, ύστερα του φέρθηκαν αυστηρά, ύστερα του είπαν να δώσει γραπτές τις εξηγήσεις του, ύστερα αρνηθήκανε να δεχτούν αυτά που 'χε γράψει, του είπαν να υποβάλει αίτηση —με δυο λόγια ήταν ο πέμπτος μήνας κιόλας που έτρεχε και είχε ξοδέψει και την τελευταία του πεντάρα· τα τελευταία κουρέλια τη γυναίκας του τα 'χε βάλει ενέχυρο, και συνέπεσε να γεννηθεί το παιδί και, και... «σήμερα απορρίψανε τελειωτικά την αίτησή μου και γω δεν έχω μήτε ψωμί, δεν έχω τίποτα, η γυναίκα μου γέννησε. Εγώ, εγώ...»

«Πετάχτηκε όρθιος και γύρισε αλλού το πρόσωπό του. Η γυναίκα του έκλαιγε στη γωνία, το μωρό ξανάρχισε να τσιρίζει. Έβγαλα το σημειωματάριό μου κι άρχισα να κρατάω σημειώσεις. Όταν τέλειωσα και σηκώθηκα, αυτός στεκόταν μπροστά μου και με κοίταζε με φοβισμένη περιέργεια.

«—Σημείωσα τ' όνομά σας, —του είπα,—κι όλα τα σχετικά: το μέρος όπου υπηρετούσατε, τ' όνομα του νομάρχη σας, τις ημερομηνίες, τους μήνες. Έχω ένα φίλο το συμμαθητή μου το Μπαχμούτοβ. Ο θεός του, ο Πέτρος Ματβέγιεβιτς Μπαχμούτοβ, είναι κρατικός σύμβουλος εν ενεργεία και υπηρετεί ως διευθυντής...

«—Ο Πέτρος Ματβέγιεβιτς Μπαχμούτοβ!—φώναξε ο γιατρός μου τρέμοντας σχεδόν απ' τη συγκίνηση. —Μα απ' αυτόν εξαρτάται σχεδόν το παν!

«Πραγματικά, στην ιστορία του γιατρού μου και στη λύση της όπου βοήθησα εντελώς τυχαία, όλα συμπέσανε και ταχτοποιήθηκαν λες και τα 'χε προετοιμάσει κάποιος απ' τα πριν, ακριβώς όπως γίνεται στα μυθιστορήματα. Είπα σε κείνους τους φτωχούς ανθρώπους να προσπαθήσουν να μη στηρίξουν καμιάν ελπίδα σε μένα, πως και γω δεν είμαι παρά ένας φτωχός μαθητής του γυμνασίου (επίτηδες ταπεινώθηκα έτσι υπερβολικά· είναι καιρός που έχω τελειώσει το γυμνάσιο) και πως δεν υπάρχει λόγος να μάθουν τ' όνομά μου μα πως θα πάω τώρα αμέσως στο Βασίλιεβσκη Όστροβ, στο φίλο μου το Μπαχμούτοβ, και επειδή ξέρω θετικά πως ο θεός του, ο κρατικός σύμβουλος εν ενεργεία, είναι ανύπαντρος και μην έχοντας παιδιά γίνεται θυσία για τον ανιψιό του και τον αγαπά με πάθος —γιατί βλέπει σ' αυτόν τον τελευταίο βλαστό της οικογενείας τους —για όλ' αυτά, «ίσως τα καταφέρει ο φίλος μου να κάνει κάτι για σας και για μένα φυσικά, μέσω του θείου του»...

«—Αρκεί να μου επιτρέπανε να εξηγηθώ με την εξοχότητά του! Αρκεί να ηδυνάμην να λάβω την τιμή να του εξηγήσω προφορικώς!—φώναξε αυτός τρέμοντας σα να 'χε ρίγη και τα μάτια του αστράφτανε. Έτσι ακριβώς το είπε: ν α η δ υ ν ά μ η ν . Αφού επανέλαβα γι' άλλη μια φορά πως σίγουρα η υπόθεση θα ναυαγήσει και όλ' αυτά θ' αποδειχτούν ανοησίες, πρόσπεσα πως αν δεν περάσω αύριο το πρωί, σημαίνει πως όλα τέλειωσαν και δεν έχουν να περιμένουν τίποτα. Με ξεπροβόδισαν με υποκλίσεις είχαν σχεδόν παλαβώσει. Δε θα ξεχάσω ποτέ την έκφραση των προσώπων τους. Πήρα εν' αμάξι και πήγα αμέσως στο Βασίλιεβσκη Όστροβ.

«Μ' αυτόν το Μπαχμούτοβ, στο γυμνάσιο, αρκετά χρόνια συνέχεια οι σχέσεις μας ήταν εχθρικές. Τον είχαμε για αριστοκράτη, εγώ τουλάχιστο έτσι τον έλεγα· ντυνόταν περίφημα, ερχόταν στο σχολείο με δικό του αμάξι, δεν έκανε ποτέ του τον καμπόσο, ήταν πάντοτε πρώτης τάξεως φίλος, πάντα του ήταν τρομερά εύθυμος, ώρες-ώρες μάλιστα πολύ σπιρτόζος, αν και δεν έκοβε πολύ το μυαλό του, παρ' όλο που ήταν πάντα πρώτος στην τάξη· όσο για μένα, δεν ήμουν ποτέ μου πρώτος σε κανένα μάθημα. Όλοι οι συμμαθητές μου τον αγαπούσανε και μονάχα εγώ δεν τον αγαπούσα. Προσπάθησε αρκετές φορές αυτά τα χρόνια να με πλησιάσει, εγώ όμως του γύριζα κάθε φορά

βλοσυρός και θυμωμένος την πλάτη. Τώρα είχα κάπου ένα χρόνο να τον δω· είχε μπει στο Πανεπιστήμιο. Όταν κατά τις εννιά μήκα σπίτι του, (αυτό έγινε με μεγάλη τυπικότητα: με αναγγείλανε), με δέχτηκε στην αρχή με απορία, αρκετά ψυχρά μάλιστα, αμέσως όμως ξαναβρήκε το κέφι του και κοιτάζοντάς με έβαλε τα γέλια.

«—Πώς έγινε κι ήρθατε να με δείτε, Τερέντιεβ; —φώναξε με την αιώνια, αξιαγάπητη ανεμελιά του που ώρες-ώρες είχε κάποιο θράσος, δε σε πρόσβαλλε όμως ποτέ, με την ανεμελιά που μου άρεσε σ' αυτόν και που γι' αυτήν τόσο τον μισούσα—Μα τι συμβαίνει, —φώναξε τρομαγμένος, —είστε πολύ άρρωστος!

«Ο βήχας άρχισε και πάλι να με βασανίζει, έπεσα σε μια καρέκλα κι είδα κι έπαθα να πάρω ανάσα.

«—Μην ανησυχείτε, —έχω φυματίωση, —είπα εγώ, —ήρθα να σας ζητήσω μια χάρη.

«Έκατσε απορώντας και γω του είπα αμέσως όλη την ιστορία του γιατρού και του εξήγησα πως ίσως κάτι να κατάφερνε να κάνει μια κι έχει τόσο μεγάλη επιρροή στο θείο του.

«—Θα το κάνω, το δίχως άλλο θα το κάνω —αύριο κιάλας θα επιτέσω στο θείο· χαίρομαι μάλιστα ιδιαίτερα· και μου τα διηγηθήκατε τόσο όμορφα όλ' αυτά... Μα πώς έγινε ωστόσο, Τερέντιεβ, και σκεφτήκατε ν' αποταθείτε σε μένα;

«—Όλ' αυτά είναι περίπου στο χέρι του θείου σας κι εξάλλου, Μπαχμούτοβ, εμείς οι δυο ήμασταν πάντα εχθροί κι επειδή είστε άνθρωπος γενναιόφρων, σκέφτηκα πως δε θ' αρνιόσαστε να κάνετε μια χάρη σ' έναν εχθρό σας, —πρόστεσα ειρωνικά.

«—Όπως απετάθη ο Ναπολέων στην Αγγλία!—φώναξε αυτός βάζοντας τα γέλια. —Θα το κάνω, θα το κάνω! Θα πάω μάλιστα τώρ' αμέσως αν μπορέσω! —βιάστηκε να προσθέσει βλέποντας πως εγώ σηκώνομαι σοβαρά κι αυστηρά απ' την καρέκλα.

«Και πραγματικά, η υπόθεση αυτή ταχτοποιήθηκε —εντελώς απροσδόκητα —με τον καλύτερο τρόπο. Σ' ενάμιση μήνα ο γιατρός μας πήρε μια θέση σ' άλλο νομό, του δώσανε οδοιπορικά, ακόμα και χρηματικό βοήθημα. Υποπτεύομαι πως ο Μπαχμούτοβ, που άρχισε να τους επισκέπτεται πολύ συχνά (ενώ εγώ, βλέποντάς το αυτό, έπαψα επίτηδες να πηγαίνω κι όταν καμιά φορά ερχόταν ο γιατρός να με δει για λίγο του φερνόμουν σχεδόν ψυχρά), ο Μπαχμούτοβ, όπως υποπτεύομαι, κατάφερε το γιατρό να δεχτεί απ' αυτόν ακόμα και δανεικά. Με το Μπαχμούτοβ συναντήθηκα κάνα δυο φορές αυτές τις έξι βδομάδες· για τρίτη φορά ειδωθήκαμε όταν ξεπροβοδίσαμε το γιατρό. Το αποχαιρετιστήριο γεύμα το παράθεσε ο Μπαχμούτοβ στο σπίτι του, κι είχε και σαμπάνια· στο γεύμα εκείνο ήταν κι η γυναίκα του γιατρού· για να λέμε την αλήθεια, έφυγε πολύ γρήγορα γιατί έπρεπε να πάει να φροντίσει το μωρό. Ήταν στις αρχές του Μάη, η βραδιά ήταν ξάστερη, η τεράστια σφαίρα του ήλιου κατέβαινε αργά στα νερά του κόλπου. Ο Μπαχμούτοβ με συνόδεψε σπίτι. Πήραμε το δρόμο που περνά απ' τη γέφυρα Νικολάγιεβσκη· είχαμε πει κι οι δυο μας αρκετά. Ο Μπαχμούτοβ έλεγε πόσο ήταν ενθουσιασμένος που η υπόθεση αυτή είχε τόσο καλό τέλος, μ' ευχαριστούσε για κάτι, εξηγούσε πόσο ευχάριστα νιώθει τώρα ύστερα απ' την καλή πράξη, βεβαίωνε πως όλος ο έπαινος ανήκει σε μένα και πως έχουν άδικο αυτοί που διδάσκουν σήμερα και κηρύττουν πως η ατομική αγαθοεργία δεν αξίζει τίποτα. Μ' έπιασε και μένα φοβερή επιθυμία να μιλήσω. «—Αυτός που επιβουλεύεται την ατομική «αγαθοεργία»—άρχισα να λέω, —επιβουλεύεται τη φύση του ανθρώπου και περιφρονεί την προσωπική του αξιοπρέπεια. Όμως, η οργάνωση της «κοινωνικής φιλανθρωπίας» και το ζήτημα της προσωπικής ελευθερίας είναι δυο ζητήματα ξεχωριστά που δεν αποκλείει το ένα το άλλο. Η ατομική καλή πράξη μένει πάντα, γιατί είναι μια ανάγκη της προσωπικότητας, μια ζωντανή ανάγκη της άμεσης επιρροής μιας προσωπικότητας πάνω σε μιαν άλλη. Στη Μόσχα ζούσε ένας γέρος, ένας «στρατηγός», δηλαδή ένας κρατικός σύμβουλος εν

ενεργεία, που 'χε γερμανικό όνομα, σ' όλη του τη ζωή κουβαλιόταν στις φυλακές κι επισκεφτόταν τους εγκληματίες· κάθε αποστολή για τη Σιβηρία ήξερε απ' τα πριν πως στα βουνά Βαραμπιόβι θα την επισκεφτεί ο «γεροστρατηγός». Έκανε τη δουλιά του με μεγάλη σοβαρότητα και με πολλή ευλάβεια εμφανιζόταν, περνούσε μπροστά απ' τις γραμμές των εξόριστων, που τον τριγουρίζανε, σταματούσε μπροστά στον καθέναν, τους ρωτούσε όλους τι ανάγκες έχουν δεν έκανε ποτέ του νουθεσίες σε κανέναν, τους έλεγε όλους «περιστεράκια». Τους έδινε χρήματα, τους έστελνε τ' απαραίτητα, —τσουράπια, πάνινες γκέτες και πανί,—τους έφερνε καμιά φορά ψυχοσωτήρια βιβλιαράκια και τα χάριζε σ' όσους ξέρανε γράμματα, έχοντας την πλήρη βεβαιότητα πως θα κάτσουν στο δρόμο να τα διαβάσουν και πως όσοι ήξεραν γράμματα θα τα διαβάζανε σε κείνους που δεν ήξεραν. Για τα εγκλήματά τους ρώταγε πολύ σπάνια και μονάχα αν ο εγκληματίας άρχιζε και τα 'λεγε μοναχός του καθόταν και τον άκουγε. Όλοι οι εγκληματίες ήταν ίσοι γι' αυτόν, δεν έκανε καμιά διάκριση. Μίλαγε μαζί τους σα να 'ταν αδέρφια του, μα κι αυτοί άρχισαν τέλος να τον βλέπουν σαν πατέρα τους. Αν έβλεπε καμιάν εξόριστη γυναίκα με παιδί στην αγκαλιά, πλησίαζε, χάιδευε το παιδί, του 'κανε στράκες με τα δάχτυλα για να γελάσει. Το 'κανε αυτό πολλά χρόνια, ως το θάνατό του. Τέλος, έφτασε να τον ξέρουν σ' όλη τη Ρωσία και σ' όλη τη Σιβηρία, δηλαδή όλοι οι εγκληματίες. Ένας εξόριστος που έκανε στη Σιβηρία, μου διηγιόταν πως είδε ο ίδιος με τα μάτια του πωρωμένους εγκληματίες να θυμούνται το στρατηγό, κι όμως ο στρατηγός σπάνια μπορούσε να δώσει παραπάνω από είκοσι καπίκια σε κάθε «αδερφό», όταν επισκεπτόταν τις αποστολές. Η αλήθεια είναι πως δεν τον θυμόνταν και με πολλή συγκίνηση μήτε και τον νοσταλγούσαν σοβαρά. Βρισκόταν όμως κάνας δυστυχισμένος που 'χε σκοτώσει καμιά δωδεκαριά ψυχές είτε είχε μαχαιρώσει πεντέξι παιδιά μόνο και μόνο γιατί έτσι του 'ρθε το κέφι (λένε πως ήταν και τέτοιοι), που ξαφνικά, στα καλά καθούμενα, αναστέναζε καμιά φορά —μια μοναδική ίσως φορά στα είκοσι χρόνια—κι έλεγε: «Τι να γίνεται τάχα ο γεροστρατηγός, ζει για πέθανε;» Λέγοντάς το, μπορεί να χασκογέλαγε κιόλας—κι αυτό ήταν όλο. Μα πού ξέρετε τι σπόρος έχει πέσει στην ψυχή του για πάντα απ' το χέρι αυτού του «γεροστρατηγού» που δεν τον είχε ξεχάσει μόλο που πέρασαν είκοσι χρόνια; Πού μπορείτε να ξέρετε, Μπαχμούτοβ, τι σημασία θα 'χει αυτή η κοινωνία της μιας προσωπικότητας με την άλλη στην τύχη αυτής της άλλης; Εδώ είναι μια ολόκληρη ζωή και υπάρχουν αμέτρητες κρυφές διακλαδώσεις που δεν τις βλέπουμε. Ο καλύτερος σκακιστής μπορεί να προβλέψει μερικές μονάχα κινήσεις· οι εφημερίδες γράφανε για ένα Γάλλο σκακιστή που μπορούσε να προβλέψει δέκα κινήσεις και το θεωρούσαν θαύμα. Εδώ όμως πόσες είναι οι κινήσεις και πόσα τα άγνωστα για μας; Ρίχνοντας το σπόρο σας, ρίχνοντας την «αγαθοεργία» σας, την καλή σας πράξη μ' όποια μορφή και να 'ναι, δίνετε ένα μέρος της προσωπικότητάς σας και παίρνετε ένα μέρος από μιαν άλλη· κοινωνείτε ο ένας του άλλου. Λίγη προσοχή ακόμα κι ανταμείβετε κιόλας με μια καινούργια γνώση, με τις πιο αναπάντεχες ανακαλύψεις. Τέλος, θ' αρχίσετε το δίχως άλλο να βλέπετε το έργο σας σαν μια επιστήμη· θα κλείσει μέσα της όλη σας τη ζωή και μπορεί να γεμίσει όλη τη ζωή σας. Απ' την άλλη μεριά, όλες σας οι σκέψεις, όλοι οι σπόροι που ρίξατε —και που ίσως να τους έχετε κιόλας ξεχάσει —θα ριζώσουν και θ' αναπτυχθούν αυτός που τους δέχτηκε από σας, θα τους μεταδώσει σε άλλον. Και πού ξέρετε ποια θα 'ναι η συμμετοχή σας στο μέλλον και στις τύχες της ανθρωπότητας; Κι αν η γνώση και το ισόβιο αυτό έργο θα σας ανυψώσουν τελικά ως το σημείο να 'σαστε σε θέση να ρίξετε έναν τεράστιο σπόρο, ν' αφήσετε σαν κληρονομιά στον κόσμο μια τεράστια σκέψη, τότε... Και ούτω καθεξής είπα πολλά κείνο το βράδυ.

«—Και να σκεφτεί κανείς πως σε σας ακριβώς έχουν αρνηθεί τη ζωή!—φώναξε ο Μπαχμούτοβ σα να κατηγορούσε φλογερά κάποιον.

«Κείνη τη στιγμή στεκόμασταν στη γέφυρα, ακουμπισμένοι στα κάγκελα και κοιτάζαμε το Νέβα.

«—Ξέρετε τι σκέφτηκα;—είπα εγώ σκύβοντας ακόμα περισσότερο πάνω απ' τα κάγκελα.

«—Έχει γούστο να θέλετε να πέσετε στο νερό!—φώναξε ο Μπαχμούτοβ σχεδόν τρομαγμένος. Ίσως να διάβασε τη σκέψη μου στο πρόσωπό μου.

«—Όχι, για την ώρα έκανα μονάχα ένα συλλογισμό, τον εξής: Μου μένουν τώρα δυο-τρεις μήνες να ζήσω, τέσσερις ίσως· όμως όταν θα μου μένουν λόγου χάρη δυο μήνες όλο κι όλο κι αν μ' έπιανε η τρομερή επιθυμία να κάνω μια καλή πράξη, που θ' απαιτούσε δουλειά, τρεχάματα και φροντίδες, να, κάτι σαν την υπόθεση του γιατρού μας, σε μια τέτοια περίπτωση θα 'πρεπε βέβαια να παραιτηθώ απ' αυτή τη δουλειά γιατί δε θα μου 'φτανε ο χρόνος που θα μου 'μενε να ζήσω και θα 'πρεπε να ψάξω να βρω μιαν άλλη «καλή πράξη», μικρότερη, μια πράξη που να 'ναι μέσα στις δυνάτοτες μου (αν θα μ' έπιανε τόσο μεγάλη μανία με τις καλές πράξεις). Θα πρέπει να παραδεχτείτε πως η σκέψη αυτή είναι διασκεδαστική!»

Ο καημένος ο Μπαχμούτοβ ανησύχησε πολύ για λογαριασμό μου· με συνόδεψε ως το σπίτι μου κι είχε τη λεπτότητα να μη μου πει ούτε έναν παρήγορο λόγο· όλη την ώρα σχεδόν, έμεινε σιωπηλός. Αποχαιρετώντας με, μου 'σφίξε δυνατά το χέρι και μου ζήτησε την άδεια να με επισκέπτεται. Του απάντησα πως αν θα 'ρχεται να με βλέπει σαν «παρηγορητής», (γιατί κι αν ακόμα σώπαινε, πάλι θα 'ρχόταν σαν παρηγορητής, αυτό του το εξήγησα) θα μου θύμιζε κάθε φορά ακόμα πιο έντονα το θάνατο. Αυτός ανασήκωσε τους ώμους, συμφώνησε όμως μαζί μου· χωρίσαμε πολύ ευγενικά, πράγμα που δεν το πολυπερίμενα.

«Κείνο το βράδυ όμως και κείνη τη νύχτα είχε ριχτεί ο πρώτος σπόρος της «τελευταίας μου πεποίθησης». Αρπάχτηκα άπληστα απ' αυτή την καινούργια σκέψη, την εξέταζα άπληστα σ' όλες τις διακλαδώσεις της, σ' όλες τις μορφές της (ξαγρύπνησα όλη νύχτα) κι όσο πιο πολύ εμβάθυνα σ' αυτήν τόσο περισσότερο διαποτιζόμουν απ' αυτήν, και τόσο περισσότερο τρόμαζα. Τέλος μ' έπιασε ένας τρομερός φόβος που δε μ' άφηνε και τις επόμενες μέρες. Ώρες-ώρες, εκεί που σκεφτόμουν αυτό τον συνεχή μου φόβο μ' έκανε και πάγωνα μια καινούργια φρίκη: γιατί απ' τον τρόπο αυτόν θα μπορούσα να βγάλω το συμπέρασμα πως η «τελευταία μου πεποίθηση» είχε ριζώσει πολύ σοβαρά μέσα μου και θα φτάσει το δίχως άλλο στη λύση της. Δεν είχα όμως την αποφασιστικότητα να δώσω τη λύση. Εδώ και τρεις βδομάδες, όλα τελειώσανε κι απόχτησα την αποφασιστικότητα εξαιτίας ενός πολύ παράξενου περιστατικού.

«Εδώ στην «Εξήγησή» μου σημειώνω όλ' αυτά τα νούμερα και τις ημερομηνίες. Φυσικά, αυτό δεν έχει καμιά σημασία, τ' ώρα όμως (ίσως-ίσως μονάχα αυτή τη στιγμή) θέλω εκείνοι που θα κρίνουν την πράξη μου να μπορέσουν να δουν από ποια λογική σειρά σκέψεων κατέληξα στην «τελευταία μου πεποίθηση». Έγραψα μόλις τώρα παραπάνω πως η τελειωτική αποφασιστικότητα που μου έλειπε για να πραγματοποιήσω την «τελευταία μου πεποίθηση», γεννήθηκε, καθώς φαίνεται, μέσα μου όχι σαν αποτέλεσμα λογικών συμπερασμάτων, μα σαν αποτέλεσμα κάποιας παράξενης ώθησης που μου 'δωσε ένα παράξενο περιστατικό και που ίσως να μην έχει καμιά σχέση με την πορεία της υπόθεσης. Εδώ και δέκα μέρες περίπου, πέρασε να με δει ο Ραγκόζιν για κάποια υπόθεσή του που γι' αυτήν δεν υπάρχει λόγος να επεκταθώ εδώ. Δεν είχα ξαναδεί ποτέ μου το Ραγκόζιν ως τα τότε, είχα ακούσει όμως πολλά γι' αυτόν. Του 'δωσα όλες τις πληροφορίες που χρειαζόταν κι ο Ραγκόζιν σε λίγο έφυγε· μια κι είχε έρθει μονάχα για τις πληροφορίες, οι σχέσεις μας περιορίστηκαν ως εκεί. Μου κίνησε όμως τρομερά το ενδιαφέρον και όλη κείνη τη μέρα βρισκόμουν κάτω απ' την επίδραση παράξενων σκέψεων, τόσο που αποφάσισα να πάω την άλλη μέρα ο ίδιος και να του ανταποδώσω την επίσκεψη. Ήταν φανερό πως ο Ραγκόζιν δε χάρηκε καθόλου που με είδε, μου 'κανε μάλιστα με πολλή «λεπτότητα» τον υπαινιγμό πως δεν υπήρχε λόγος να συνεχίσουμε τη γνωριμία μας. Παρ' όλα αυτά, πέρασα μιαν ώρα μαζί του που δεν ήταν χωρίς ενδιαφέρον για μένα, κι όπως νομίζω, και για κείνον. Υπήρχε τόση αντίθεση σε μας τους δυο, που δεν μπορεί να μην είχε αντίχτυπο πάνω μας και κυρίως σε μένα: εγώ ήμουν άνθρωπος που 'χε πια μετρημένες τις μέρες του ενώ εκείνος ζούσε την πιο γεμάτη, την πιο άμεση ζωή, ζούσε με την παρούσα στιγμή, χωρίς να σκοτίζεται για τα «τελικά» συμπεράσματα, τα νούμερα ή ό,τι άλλο που δεν είχε σχέση με κείνο που... με κείνο που... ε, ας πούμε με κείνο που ήταν ξετρελαμένος· ας μου συχωρέσει αυτή την έκφραση ο κύριος Ραγκόζιν κι ας με νομίσει έστω κακό λογοτέχνη που δεν ξέρει να διατυπώσει τη σκέψη του. Παρ' όλη την αγένειά του, μου φάνηκε πως είναι έξυπνος και πως μπορεί να καταλάβει πολλά πράγματα,

μόλο που δεν πολυενδιαφέρεται για ό,τι δεν τον αφορά άμεσα. Δεν του έκανα καθόλου λόγο για την «τελευταία μου πεποίθηση», μου φάνηκε όμως, δεν ξέρω γιατί, πως ακούγοντάς με την είχε μαντέψει. Δεν έβγαλε λέξη σχετικά μ' αυτό, είναι τρομερά λιγόλογος· φεύγοντας του είπα πως παρ' όλες τις μεταξύ μας διαφορές και τι αντιθέσεις —Les extrémités se touchent (οι ακρότητες συναντώνται), (του το εξήγησα αυτό στα ρουσικά), έτσι που ίσως κι αυτός ο ίδιος να μη βρίσκεται καθόλου τόσο μακριά από την «τελευταία μου πεποίθηση», όσο φαίνεται. Μου απάντησε με μια πολύ σκυθρωπή γκριμάτσα ξυνίζοντας τα μούτρα του, σηκώθηκε, βρήκε ο ίδιος το κασέτο μου, προσποιήθηκε πως τάχα σηκώθηκα να φύγω και μ' έβγαλε νέτα-σκέτα απ' το πένθιμο σπίτι του, κάνοντας τάχα πως με ξεπροβοδίζει από ευγένεια. Το σπίτι του μου 'κανε καταπληχτική εντύπωση· μοιάζει με νεκροταφείο, αυτουνού όμως φαίνεται να του αρέσει, πράμα που, άλλωστε είναι ευνόητο: μια τόσο γεμάτη και άμεση ζωή που κάνει, είναι πλήρης αυτή καθαυτή και δεν έχει ανάγκη από περιβάλλον.

«Αυτή η επίσκεψη στου Ραγκόζιν με κούρασε πολύ. Επιπλέον, απ' το πρωί ακόμα, ένιωθα άσκημα· κατά το βράδυ ήμουν πολύ εξασθενημένος κι έπεσα στο κρεβάτι· ώρες-ώρες είχα πυρετό κι ήταν φορές που παραμιλούσα. Ο Κόλια έμεινε μαζί μου ως τις έντεκα. Τα θυμάμαι ωστόσο όλα όσα μου 'λεγε, όλα όσα κουβεντιάσαμε. Μα όταν στιγμές-στιγμές κλείνανε τα μάτια μου, έβλεπα συνεχώς τον Ιβάν Φόμιτς που του 'χαν τύχει τάχα εκατομμύρια. Δεν ήξερε πώς να τα ξεδέψει, έσπαγε το κεφάλι του να βρει τι να τα κάνει, έτρεμε απ' το φόβο του πως θα του τα κλέψουν, και τέλος αποφάσισε τάχα να τα παραχώσει στη γη. Τέλος εγώ τον συμβούλεψα αντί να παραχώσει ένα τόσο μεγάλο σωρό χρυσάφι στη γη τζάμπα και βερεσέ, να το λιώσει και χύνοντάς το σ' ένα καλούπι, να φτιάξει ένα μικρό φέρετρο για το «ξεπαγιασμένο» παιδί του και για να το κάνει αυτό, να ξεθάψει το παιδί. Αυτή την κοροϊδία μου ο Σούρικοβ τη δέχτηκε τάχα με δάκρυα ευγνωμοσύνης και άρχισε αμέσως να κάνει όπως του είπα. Εγώ έφτυσα τάχα και τον παράτησα. Όταν συνήλθα εντελώς, ο Κόλια με βεβαίωσε πως δεν κοιμόμουν καθόλου, μα όλη αυτή την ώρα μιλούσα μαζί του για το Σούρικοβ. Στιγμές στιγμές, ήμουν πολύ μελαγχολικός και δεν ήξερα τι μου γινόταν, τόσο που ο Κόλια έφυγε ανήσυχος. Όταν σηκώθηκα να κλειδώσω την πόρτα σαν έφυγε, θυμήθηκα ξαφνικά τον πίνακα που είδα στου Ραγκόζιν, σε μian απ' τις πιο σκυθρωπές σάλες του σπιτιού του, πάνω απ' την πόρτα. Μου τον έδειξε ο ίδιος κείνο τον πίνακα καθώς περνάγαμε· φαίνεται πως στάθηκα και τον κοίταξα κάπου πέντε λεπτά. Δεν άξιζε τίποτα από καλλιτεχνική άποψη, μου 'φερε όμως μια παράξενη ανησυχία.

«Ο πίνακας παρίστανε το Χριστό λίγο μετά την Αποκαθήλωση. Έχω την εντύπωση πως οι ζωγράφοι συνηθίζουν να παριστάνουν το Χριστό, τόσο πάνω στο σταυρό όσο και μετά την Αποκαθήλωση, πάντα με μian απόχρωση ασυνήθιστης ομορφιάς στο πρόσωπο· αυτή την ομορφιά πασκίζουν να του τη διατηρήσουν, ακόμα και στις στιγμές του μεγαλύτερου μαρτυρίου. Στον πίνακα του Ραγκόζιν όμως δεν υπάρχει ίχνος ομορφιάς· είναι κυριολεκτικά τρ πτώμα ενός ανθρώπου που πριν σταυρωθεί είχε υποφέρει ατέλειωτα μαρτύρια, που τον είχαν πληγώσει, τον είχαν μαστιγώσει, τον είχαν χτυπήσει οι φρουροί, τον είχε λιθοβολήσει ο λαός όταν κουβαλούσε το σταυρό κι είχε πέσει κάτω απ' το βάρος του, που 'χε τέλος υποφέρει το μαρτύριο του σταυρού έξι ώρες συνέχεια (τόσες θα πρέπει να 'ταν τουλάχιστο κατά τους υπολογισμούς μου). Είναι αλήθεια πως το πρόσωπο του πίνακα είναι το πρόσωπο ενός ανθρώπου που μόλις τον έχουν κατεβάσει απ' το σταυρό, ένα πρόσωπο δηλαδή που διατηρεί ακόμα αρκετή ζωντάνια, αρκετή ζεστασιά. Τίποτα δεν πρόφτασε να κοκαλώσει, τόσο που στο πρόσωπο του νεκρού διακρίνεις ακόμα τον πόνο σάμπως να εξακολουθεί ακόμα να υποφέρει (αυτό το 'χει συλλάβει πολύ καλά ο καλλιτέχνης)· το πρόσωπο όμως δεν είναι καθόλου ωραιοποιημένο· ο καλλιτέχνης έχει απεικονίσει μονάχα τη φύση και πραγματικά έτσι θα πρέπει να 'ναι το πτώμα ενός ανθρώπου, όποιος κι αν είναι αυτός, ύστερα από τόσα μαρτύρια. Ξέρω πως η χριστιανική εκκλησία, απ' τους πρώτους ακόμα αιώνες, καθιέρωσε πως τα μαρτύρια του Χριστού δεν ήταν εικονικά μα πραγματικά και πως το κορμί του κατά συνέπεια υποτάχτηκε απόλυτα στο νόμο της φύσης όταν βρισκόταν πάνω στο σταυρό. Στον πίνακα το πρόσωπο αυτό είναι τρομερά μωλωπισμένο, πρησμένο, με τρομερές, εξογκωμένες και ματωμένες μελανιές, τα μάτια είναι ανοιχτά, οι κόρες έχουν λοξέψει. Τα μεγάλα ασπράδια των ματιών λάμπουν με μια παράξενη,

νεκρική, γυάλινη λάμψη. Όμως, παράξενο: όταν το κοιτάς αυτό το πτώμα του καταβασανισμένου ανθρώπου, γεννιέται μέσα σου ένα περίεργο και ξεχωριστό ερώτημα: αν ήταν αυτό ακριβώς το πτώμα (κι έπρεπε το δίχως άλλο να 'ναι ακριβώς έτσι το πτώμα Του) αν ακριβώς ένα τέτοιο πτώμα είδαν οι μαθητές Του, οι κυριότεροι μελλοντικοί Του απόστολοι, οι γυναίκες που Τον ακολούθησαν και στέκονταν δίπλα στο σταυρό, όλοι όσοι πίστευαν σ' Αυτόν και Τον λάτρευαν, τότε πώς μπορούσαν να πιστέψουν, κοιτάζοντας ένα τέτοιο πτώμα, πως αυτός ο μάρτυρας θ' αναστηθεί; Χωρίς να το θέλεις, σκέφτεσαι: αν είναι τόσο φριχτός ο θάνατος κι αν είναι τόσο ισχυροί οι νόμοι της φύσεως, πώς θα μπορέσει κανείς να τους υπερνικήσει; Πώς να τους υπερνικήσει, όταν δεν τους νίκησε ακόμα κι Εκείνος που νικούσε τη φύση όσο ζούσε; Εκείνος που η φύση υποτασσόταν μπροστά του; Εκείνος που φώναξε: «Νεανίσκε, εγέρθητι!» και ο μικρός σηκώθηκε, Εκείνος που είπε «Λάζαρε, δέυρο έξω!» κι αναστήθηκε ο νεκρός; Κοιτάζοντας αυτόν τον πίνακα, φαντάζεσαι τη φύση σαν ένα τεράστιο, άσπλαχνο και μουγκό θηρίο ή μάλλον θα 'ταν ακριβέστερο, πολύ ακριβέστερο να πω —αν και φαίνεται παράξενο —πως είναι σαν μια τεράστια μηχανή νεοτάτης κατασκευής που άρπαξε χωρίς σκοπό, έκανε κομμάτια και κατάπιε μέσα της, αθόρυβα κι αναίσθητα, μια μεγάλη κι ανεχτίμητη Ύπαρξη, μιαν Ύπαρξη που μόνη αυτή άξιζε όλη τη φύση κι όλους τους νόμους της, όλη τη γη, που ίσως-ίσως να μη δημιουργήθηκε για κανέναν άλλο σκοπό παρά μονάχα για να εμφανιστεί αυτή η Ύπαρξη! Ο πίνακας αυτός φαίνεται ίσα-ίσα να εκφράζει την αντίληψη πως υπάρχει μια σκοτεινή, αναιδής, άσκοπη κι ασυνείδητα αιώνια δύναμη που όλα, τα πάντα, υποτάσσονται μπροστά της—και η αντίληψη αυτή σας μεταδίνεται χωρίς να το θέλετε. Οι άνθρωποι που περιστοιχίζαν το νεκρό —και που δε φαίνεται κανένας τους στον πίνακα —θα πρέπει να νιώσανε τρομερή αγωνία και να σάστισαν φοβερά κείνο το βράδυ που σύντριψε μονομιάς όλες τις ελπίδες τους και σχεδόν όλη την πίστη τους. Θα πρέπει να σκορπίσανε τρομερά φοβισμένοι αν και φεύγανε κουβαλώντας μέσα του ο καθένας μια τεράστια ιδέα, που ποτέ πια δεν μπορούσε να ξεριζωθεί απ' την καρδιά τους. Κι αν ο ίδιος ο Διδάσκαλος μπορούσε να 'χε δει τη μορφή Του, την παραμονή της σταύρωσης, θ' ανέβαινε άραγε έτσι στο σταυρό, θα πέθαινε έτσι όπως πέθανε; Τ' αναρωτιέσαι κι αυτό άθελά σου, όταν κοιτάς τον πίνακα.

«Όλ' αυτά τα φανταζόμυνα και γω, ίσως βέβαια στα διαλείμματα του παραληρήματος —φορές-φορές μάλιστα τα 'βλεπα σε εικόνες —μιάμιση ώρα μετά την αναχώρηση του Κόλια. Μπορεί ποτέ να δει κανείς με μορφή αυτό που δεν έχει μορφή; Ώρες-ώρες μου φαινόταν ωστόσο πως βλέπω, με κάποια παράξενη κι απίθανη μορφή, αυτή την ατέλειωτη δύναμη, αυτό το κουφό, το σκοτεινό και το μουγκό ον. Θυμάμαι πως κάποιος με πήρε τάχα απ' το χέρι —κράταγε κι ένα κερύ —και με πήγε να μου δείξει ένα τεράστιο κι αποκρουστικό σφαλάγγι κι άρχισε να με βεβαιώνει πως αυτό είναι κείνο το σκοτεινό, το κουφό και παντοδύναμο ον και γέλαγε βλέποντας την αγανάχησή μου. Στην κάμαρά μου ανάβουν πάντα τη νύχτα την καντήλα μπροστά στα εικονίσματα —το φως της είναι θαμπό κι ασήμαντο, μπορείς ωστόσο να τα διακρίνεις όλα γύρω σου, και κάτω απ' την καντήλα μπορείς και να διαβάσεις ακόμα. Νομίζω πως θα 'ταν κιόλας περασμένα μεσάνυχτα· δεν κοιμόμυνα καθόλου κι ήμουν ξαπλωμένος με τα μάτια ανοιχτά. Ξάφνου η πόρτα της κάμαράς μου άνοιξε και μπήκε ο Ραγκόζιν.

«Μπήκε, έκλεισε την πόρτα, με κοίταξε σιωπηλός και πήγε αθόρυβα στη γωνιά, σε κείνη την καρέκλα που βρίσκεται κάτω σχεδόν απ' την καντήλα. Εγώ απόρησα πολύ και κοιτάζα περιμένοντας· ο Ραγκόζιν ακούμπησε τους αγκώνες στο τραπεζάκι και άρχισε να με κοιτάζει σιωπηλός. Πέρασαν έτσι δυο-τρία λεπτά και θυμάμαι πως η σιωπή του με φούρκισε πολύ και με πρόσβαλε. Γιατί λοιπόν δεν ήθελε να μιλήσει; Το ότι είχε έρθει τόσο αργά, μου φάνηκε βέβαια παράξενο, θυμάμαι όμως πως δεν απόρησα και πολύ. Απεναντίας μάλιστα: μόλο που το πρωί δεν του είχα πει καθαρά τη σκέψη μου, ξέρω ωστόσο πως αυτός την είχε καταλάβει· κι η σκέψη μου αυτή ήταν από κείνες που άξιζε τον κόπο να έρθει, έστω και τόσο αργά, για να την ξανασυζητήσει. Πίστευα πως γι' αυτό ίσα-ίσα είχε έρθει. Το πρωί χωρίσαμε κάπως εχθρικά, θυμάμαι μάλιστα πως κάνα δυο φορές με είχε κοιτάξει με πολλή ειρωνεία. Την ίδια αυτή ειρωνεία διάβασα και τώρα στη ματιά του, αυτή ήταν που με πρόσβαλε. Όσο για το ότι ήταν πραγματικά ο ίδιος ο Ραγκόζιν κι όχι όνειρο, όχι παραλήρημα, στην αρχή δεν είχα καμιά αμφιβολία. Ούτε και μου πέρασε τέτοια σκέψη.

«Στο μεταξύ, εκείνος εξακολουθούσε να κάθεται κι όλο με κοίταζε με την ίδια ειρωνεία. Γύρισα φουρκισμένος στο κρεβάτι, ακούμπησα με τον αγκώνα στο μαξιλάρι, κι αποφάσισα επίτηδες να μη βγάλω και γω λέξη, έστω κι αν ήταν να μείνουμε έτσι επ' άπειρον. Δεν ξέρω γιατί, ήθελα όμως το δίχως άλλο ν' αρχίσει πρώτος αυτός. Νομίζω πως θα πέρασαν έτσι κάπου είκοσι λεπτά. Ξάφνου, μου πέρασε η σκέψη: κι αν δεν είναι ο Ραγκόζιν, μα ένα φάντασμα μονάχα;

«Ούτε σαν αρρώστησα, ούτε πριν, δεν είχα δει ποτέ κανένα φάντασμα· μου φαινόταν όμως πάντα, από τότε που ήμουν ακόμα μικρός και τώρα ακόμα, δηλαδή πρόσφατα, πως αν δω έστω και μια φορά ένα φάντασμα, θα πεθάνω αμέσως επί τόπου, παρ' όλο που δεν πιστεύω καθόλου στα φαντάσματα. Όμως, όταν μου πέρασε η σκέψη πως αυτός εκεί δεν είναι ο Ραγκόζιν, μα ένα φάντασμα μονάχα, θυμάμαι πως δεν τρόμαξα καθόλου. Κι όχι μονάχα αυτό, μα μ' έπιασε και φούρκα. Είναι παράξενο επίσης και το γεγονός πως δε μ' απασχολούσε ούτε μ' ανησυχούσε όπως θα 'πρεπε το πρόβλημα αν ήταν ο ίδιος ο Ραγκόζιν αυτό που έβλεπα ή κανένα φάντασμα· φαίνεται πως εκείνη τη στιγμή σκεφτόμουν κάτι άλλο. Μ' απασχολούσε λόγου χάρη πολύ περισσότερο γιατί ο Ραγκόζιν που φορούσε μια ρόμπα του σπιτιού και παντόφλες, είχε βάλει τώρα το φράκο του, με άσπρο γελέκο και άσπρο λαιμοδέτη; Μου περνούσε ακόμα και τούτη η σκέψη: αν είναι φάντασμα και γω δεν το φοβάμαι, γιατί να μη σηκωθώ, γιατί να μην το πλησιάσω και να βεβαιωθώ; Εξάλλου, μπορεί να μην τολμούσα γιατί φοβόμουνα. Μόλις σκέφτηκα όμως πως φοβάμαι, ξάφνου, λες και μ' άγγιξε κάτι παγωμένο σ' όλο μου το κορμί, ένα ρίγος διαπέρασε την πλάτη μου και τα γόνατά μου τρεμούλιασαν. Κείνη την ίδια στιγμή, λες και το μάντεψε πως φοβάμαι, ο Ραγκόζιν κατέβασε το χέρι όπου στηριζόταν, ίσιωσε το κορμί του κι άρχισε ν' ανοίγει το στόμα του, λες κι ετοιμαζόταν να γελάσει· με κοίταζε κατάματα. Μ' έπιασε μια τέτοια λύσσα που θέλησα να χυμήξω πάνω του, όμως μια κι είχα δώσει όρκο πως δε θ' αρχίσω να του μιλάω πρώτος, έμεινα στο κρεβάτι, αφού μάλιστα δεν είχα βεβαιωθεί ακόμα αν ήταν ή δεν ήταν ο ίδιος ο Ραγκόζιν.

«Δε θυμάμαι πόσην ώρα ακριβώς κράτησαν όλ' αυτά· επίσης, δε θυμάμαι αν ξεχνιόμουνα στιγμές-στιγμές ή όχι. Μονάχα που στο τέλος, ο Ραγκόζιν σηκώθηκε, με ξανακοίταξε αργά και προσεκτικά, όπως και πριν, όταν μπήκε (είχε πάψει όμως να χαμογελάει ειρωνικά) και σιγά, πατώντας σχεδόν στα νύχια, πλησίασε την πόρτα, την άνοιξε και βγήκε σιγά-σιγά. Εγώ δε σηκώθηκα απ' το κρεβάτι· δε θυμάμαι πόσην ώρα έμεινα ακόμα ξαπλωμένος με ανοιχτά τα μάτια κι όλο σκεφτόμουνα· ένας Θεός ξέρει τι σκεφτόμουνα· δε θυμάμαι επίσης πως έγινε κι αποξεχάστηκα. Τ' άλλο πρωί ξύπνησα όταν χτύπησαν την πόρτα μου· κοντεύανε δέκα. Εγώ τα 'χω κανονίσει έτσι. Τους έχω πει πως αν δεν ανοίξω μόνος μου την πόρτα ως τις δέκα και δε φωνάξω να μου φέρουν το τσάι, να 'ρχεται η Ματριόνα και να χτυπάει στην πόρτα μου. Όταν άνοιξα την πόρτα, σκέφτηκα αμέσως: πώς μπόρεσε λοιπόν να μπει, μια κι η πόρτα ήταν κλειδωμένη; Ρώτησα και βεβαιώθηκα πως ο πραγματικός Ραγκόζιν ήταν αδύνατο να 'χε μπει, γιατί όλες μας οι πόρτες κλειδώνουν τη νύχτα.

«Αυτό ίσα-ίσα το εξαιρετικό περιστατικό που περιέγραψα με τόσες λεπτομέρειες, στάθηκε η αιτία να «πάρω τελειωτικά την απόφαση». Κι αυτό σημαίνει πως στην τελειωτική μου απόφαση δε συνέβαλε ούτε η λογική, ούτε μια λογική πεποίθηση, μα η αποστροφή. Δεν μπορεί να μείνω σε μια ζωή που παίρνει τόσο παράξενες, προσβλητικές για μένα μορφές. Αυτό το φάντασμα με ταπεινώσε. Δεν είμαι σε θέση να υποταχτώ σε μια σκοτεινή δύναμη που παίρνει τη μορφή σφαλαγγιού. Και μονάχα σα σουρούπωσε κι ένιωσα επιτέλους μέσα μου πως το 'χα πάρει αμετάκλητα απόφαση, τότε μονάχα ξαλάφρωσα. Αυτό ήταν μονάχα η πρώτη στιγμή· την άλλη στιγμή, έκανα το ταξίδι στο Παυλόβσκ, αυτό όμως το 'χω εξηγήσει αρκετά.

VII

ΕΙΧΑ ένα μικρό πιστόλι της τσέπης· το απόχτησα όταν ήμουν ακόμα παιδί, σε κείνη τη γελοία ηλικία, όταν αρχίζουν ξαφνικά και σ' αρέσουν οι ιστορίες για μονομαχίες, για ληστές· τότε που σκεφτόμουν πως θα με προκαλέσουν και μένα σε μονομαχία και με πόση αρχοντιά θα σταθώ και θα περιμένω να με πυροβολήσουν. Εδώ κι ένα μήνα, το εξέτασα και το ετοίμασα. Στο συρτάρι όπου το 'χα, βρέθηκαν δυο σφαίρες και μπαρούτι για τρεις βολές. Το πιστόλι αυτό είναι για πέταμα, είναι αποτελεσματικό μονάχα σε δεκαπέντε βήματα απόσταση και πάντα λαθεύει στο στόχο, ωστόσο, μπορεί φυσικά να σου κάνει θρύψαλα το κρανίο αν ακουμπήσεις την κάνη στο μελίγγι.

«Αποφάσισα να πεθάνω στο Παυλόβσκ, την ώρα που θ' ανατέλλει ο ήλιος, κατεβαίνοντας στο πάρκο, για να μην ανησυχήσω κανένα στη βίλα. Η «Εξήγησή» μου θα εξηγήσει αρκετά το πράγμα στην αστυνομία. Οι ερασιτέχνες της ψυχολογίας και οι ενδιαφερόμενοι, μπορούν να βγάλουν ό,τι συμπεράσματα θέλουν. Θα 'θελα ωστόσο το χειρόγραφο αυτό να δημοσιευθεί. Παρακαλώ τον πρίγκιπα να κρατήσει ένα αντίγραφο και να δώσει ένα αντίγραφο στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα Επάντσινα. Αυτή είναι η θέλησή μου. Αφήνω το σκελετό μου στην Ιατρική Ακαδημία για επιστημονικούς σκοπούς.

«Δε δέχομαι να με κρίνει κανείς και ξέρω πως τώρα είμαι έξω από κάθε δικαστική εξουσία. Μόλις πριν λίγο καιρό, μ' έκανε και γέλασα μια σκέψη: τι θα γινόταν αν μου κατέβαινε τώρα να σκοτώσω όποιον να 'ναι, έστω και δέκα ανθρώπους με μιας, ή να κάνω κάτι φριχτό, κάτι που θεωρείται το πιο φριχτό απ' όλα σ' αυτόν εδώ τον κόσμο; Σίγουρα θα 'βαζα σε μεγάλη αμηχανία το δικαστήριο έχοντας δυο-τρεις βδομάδες ζωή μπροστά μου, κι ενώ απ' την άλλη μεριά έχουν καταργηθεί τα βασανιστήρια. Θα πέθαινα ανετότατα στο νοσοκομείο τους μέσα σ' ένα ζεστό θάλαμο, μ' έναν προσεχτικό γιατρό και —ίσως-ίσως πολύ πιο άνετα και πολύ πιο ζεστά παρά στο σπίτι μου. Δεν καταλαβαίνω γιατί οι άνθρωποι που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση με μένα δεν το σκέφτονται κάτι τέτοιο, έστω και μονάχα σαν αστείο; Εδώ που τα λέμε, μπορεί και να το σκέφτονται· εδώ στην πατρίδα μας βρίσκεις πολλούς ανθρώπους με χιούμορ.

«Μα αν δεν παραδέχομαι κανέναν κριτή, ξέρω ωστόσο πως θα με κρίνουν όταν πια δε θα μπορώ ν' ακούω ούτε να μιλάω. Δε θέλω να φύγω χωρίς ν' αφήσω λίγες λέξεις για απολογία—δυο λόγια ελεύθερα ειπωμένα, δίχως κανέναν καταναγκασμό—όχι για να δικαιολογηθώ—ω, όχι! δεν έχω από κανένα να ζητήσω συγνώμη, για τίποτα δεν έχω να ζητήσω συγνώμη—μα έτσι, γιατί το θέλω μόνος μου.

«Εδώ, πρώτ' απ' όλα γεννιέται μια παράξενη σκέψη: ποιος, εν ονόματι τίνος δικαιώματος, εν ονόματι ποιας λογικής θα σκεφτόταν ν' αμφισβητήσει το δικαίωμα που έχω να διαθέσω όπως θέλω αυτές τις δυο-τρεις βδομάδες που μου μένουν; Ποιο δικαστήριο είναι αρμόδιο; Ποιος έχει ανάγκη να μην είμαι μονάχα καταδικασμένος μα να εκτίσω κιόλας ευσεβάστως όλον το χρόνο της καταδίκης μου; Είναι ποτέ δυνατό να το 'χει κανένας ανάγκη; Για την ηθική του πράγματος; Βέβαια, αν βρισκόμουνα στην άνθιση της υγείας μου και της δύναμής μου κι έκανα μιαν απόπειρα ν' αυτοκτονήσω τη στιγμή που η ζωή μου «θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη στον πλησίον μου» κ.τ.λ. τότε η ηθική θα μπορούσε ακόμα να με κατηγορήσει, από ρουτίνα, γιατί διέθεσα τη ζωή μου χωρίς να ρωτήσω κανέναν ή γιατί... τέλος πάντων, αυτή ξέρει καλύτερα. Μα τώρα, τώρα που μου 'χουν πια διαβάσει τη θανατική μου καταδίκη και ξέρω τότε θα πεθάνω; Ποια ηθική έχει ανάγκη εκτός απ' τη ζωή σας και τον τελευταίο σας ρόγχο που μ' αυτόν θα παραδώσετε και το τελευταίο μόριο της ζωής ακούγοντας τις παρηγορίες του πρίγκιπα, που θα φτάσει το δίχως άλλο με τις χριστιανικότερες αποδείξεις του στο ευτυχές συμπέρασμα πως ουσιαστικά είναι πολύ καλύτερο να πεθάνετε; (Κάτι χριστιανοί σαν κι αυτόν φτάνουν πάντοτε σ' αυτό το συμπέρασμα: είναι η αγαπημένη τους αδυναμία). Και τι θέλουν να πετύχουν με τα γελοία τους «δέντρα του Παυλόβσκ»; Να γλυκάνουν τις τελευταίες ώρες της ζωής μου; Είναι δυνατό να μην καταλαβαίνουν πως όσο περισσότερο ξεχαστώ,

όσο περισσότερο δοθώ σ' αυτόν τον τελευταίο αντικατοπτρισμό της ζωής και της αγάπης, που μ' αυτόν θέλουν να κρύψουν απ' τα μάτια μου τον τοίχο μου του Μάγιερ κι όλα κείνα που είναι γραμμένα πάνω του με τόση ειλικρίνεια και αφέλεια, τόσο πιο δυστυχημένο θα με κάνουν; Τι να την κάνω εγώ τη φύση σας, το πάρκο σας του Παυλόβσκ, τις ανατολές και τα ηλιοβασιλέματά σας, το γαλάζιο ουρανό σας και τα ευτυχησμένα σας πρόσωπα, όταν όλο αυτό το χαροκόπι, που δεν έχει τέλος, άρχισε θεωρώντας με μονάχα εμένα περισσευούμενο; Τι με νοιάζει εμένα όλη αυτή η ομορφιά, όταν εγώ την κάθε στιγμή, το κάθε δευτερόλεπτο είμαι αναγκασμένος και καταναγκασμένος τώρα να ξέρω πως να, ακόμα κι αυτή η μικροσκοπική μυγίτσα που ζουζουνίζει τώρα πλάι μου μες στην αχτίδα του ήλιου, κι αυτή ακόμα συμμετέχει σ' όλο αυτό το χαροκόπι, ξέρει τη θέση της, την αγαπάει κι είναι ευτυχησμένη και μόνο εγώ, εγώ μονάχα είμαι κιάλας ο απόβλητος της ζωής και μονάχα από μικροψυχία μου δεν ήθελα ως τώρα να το καταλάβω! Ω, το ξέρω πολύ καλά πόσο θα το 'θελε ο πρίγκιπας κι όλοι οι άλλοι να με κάνουνε να φτάσω στο σημείο ώστε, αντί να λέω όλ' αυτά τα «επίβουλα και μοχθηρά λόγια», να τραγουδήσω και γω ευπρεπώς και προς θρίαμβον της ηθικής την περίφημη και κλασική στροφή του Μιλβουά:

«Ah, puissent voir longtemps votre beaute sacrée Tant d' amis, sourds a mes adieux! Qu'ils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée. Qu'un ami leur ferme les yeux!»⁸

«Όμως, πιστέψτε το, πιστέψτε το, αφελέστατοι άνθρωποι, πως και σ' αυτή την ευγενική στροφή, σ' αυτή την ακαδημαϊκή ευλογία σε γαλλικούς στίχους, υπάρχει τόση κρυφή χολή, τόσο αδιάλλακτο μίσος που αυτοηδονίζεται μέσα στις ρίμες, που ίσως κι ο ίδιος ο ποιητής να την έπαθε και να πήρε αυτό το μίσος για δάκρυα τρυφερής συγκίνησης και να πέθανε μ' αυτή την πλάνη· γαίαν έχοι ελαφράν! Μάθετε πως υπάρχει ένα όριο ντροπής στη συναίσθηση της προσωπικής μηδαμινότητας και αδυναμίας· ο άνθρωπος δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα απ' αυτό το όριο κι από κει και πέρα αρχίζει να νιώθει μέσα στον ίδιο του τον εξευτελισμό μια τρομερή ηδονή... Ε, βέβαια, η ταπεινοφροσύνη είναι μια τεράστια δύναμη, αυτό το παραδέχομαι—όχι όμως με την έννοια που το δέχεται η θρησκεία.

«Θρησκεία! Την αιώνια ζωή την παραδέχομαι κι ίσως να την παραδεχόμουν πάντα. Ας δεχτούμε πως τη φλόγα της συνείδησης την έχει ανάψει η θέληση μιας ανώτερης δύναμης, ας πούμε πως η συνείδηση κοίταξε τον γύρω κόσμο και είπε: «υπάρχω!» κι ας της έγραψε ξάφνου αυτή η ανώτερη δύναμη να εξαφανιστεί για κάποιον άγνωστο λόγο—και μάλιστα χωρίς καμιάν εξήγηση—αυτό χρειάζεται, ας είναι έτσι, όλ' αυτά τα παραδέχομαι, μα γεννιέται και πάλι το αιώνιο ερώτημα: Τι της χρειάζεται μέσα σ' όλ' αυτά η ταπεινοφροσύνη μου; Δεν μπορεί λοιπόν να με φάει απλά και σκέτα χωρίς ν' απαιτεί από μένα να την επαινέσω κιάλας επειδή μ' έφαγε; Είναι ποτέ δυνατό να προσβληθεί σ' αλήθεια κανένας κει πέρα επειδή δε θέλω να περιμένω δυο βδομάδες; Δεν το πιστεύω· θα 'ναι πολύ ακριβέστερο να υποθέσουμε πως τους χρειάστηκε η ασήμαντη ζωή μου, η ζωή ενός μορίου για να ολοκληρωθεί κάποια παγκόσμια αρμονία, για κάποιο συν και πλην, για κάποια αντίθεση και τα ρέστα, όπως ακριβώς πρέπει να θυσιάζονται κάθε μέρα για τη ζωή εκατομμύρια πλάσματα που χωρίς το θάνατό τους ο κόσμος δεν μπορεί να σταθεί (μόλο που θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως η σκέψη αυτή δεν είναι και τόσο μεγαλόψυχη αυτή καθαυτή). Ας είναι όμως! Συμφωνώ πως αλλιώς, δηλαδή χωρίς το ακατάπαυστο αλληλοφάγωμα, θα 'ταν αδύνατο να ρυθμιστεί ο κόσμος· είμαι μάλιστα πρόθυμος να παραδεχτώ πως δεν καταλαβαίνω τίποτα απ' αυτή τη διαρρύθμιση απ' την άλλη όμως μεριά, να τι ξέρω κι είμαι σίγουρος γι' αυτό: Αφού μου δώσανε μια φορά τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσω πως «υπάρχω», τι με νοιάζει από κει κι ύστερα που ο κόσμος είναι φτιαγμένος ελαττωματικά και που αλλιώςτικα δε θα μπορούσε να σταθεί; Ποιος λοιπόν και γιατί θα με κρίνει ύστερα απ' όλα αυτά; Λέτε ό,τι θέλετε μα όλ' αυτά είναι αδύνατα και άδικα.

«Παρ' όλ' αυτά όμως, δεν μπόρεσα ποτέ μου να φανταστώ—όσο κι αν το θέλησα—πως δεν υπάρχει μέλλουσα ζωή και Θεία Πρόνοια. Το πιθανότερο είναι πως όλ' αυτά υπάρχουν, μονάχα που εμείς

δεν καταλαβαίνουμε τίποτα απ' τη μέλλουσα ζωή και τους νόμους της.

«Μα αν είναι τόσο δύσκολο και μάλιστα εντελώς αδύνατο να το καταλάβει κανένας αυτό, πώς λοιπόν θα δώσω λόγο που δεν ήμουν σε θέση να συλλάβω το ασύλληπτο; Η αλήθεια είναι πως σου λένε, κι ο πρίγκιπας μαζί τους, πως εδώ ίσα-ίσα είναι που χρειάζεται η υπακοή, πως πρέπει να υπακούς χωρίς να ερευνάς, μονάχα από ευσέβεια και πως για την ταπεινοσύνη μου θ' ανταμειφθώ το δίχως άλλο στον άλλο κόσμο. Εξευτελίζουμε τρομερά τη Θεία Πρόνοια αποδίνοντάς της τις αντιλήψεις μας, μες στην αδημονία μας που δεν μπορούμε να την καταλάβουμε. Μα και πάλι, αν είναι αδύνατο να την καταλάβουμε, τότε, το ξαναλέω, είναι παράλογο να ευθύνεται κανείς για κάτι που ο άνθρωπος δεν πρέπει να καταλάβει. Κι αν είναι έτσι, πώς λοιπόν θα με κατηγορήσουν που δεν μπόρεσα να καταλάβω τη θέληση και τους νόμους της Θείας Πρόνοιας; Όχι, ας την αφήσουμε καλύτερα κατά μέρος τη θρησκεία.

«Εξάλλου είπα αρκετά. Όταν θα 'χω φτάσει σ' αυτές τις γραμμές, σίγουρα θα 'χει ανατείλει ο ήλιος και θ' «αντηχήσει στον ουρανό» και θα χυθεί μια τεράστια, μια άμετρη δύναμη σ' όλη την οικουμένη. Ας είναι! Εγώ θα πεθάνω κοιτάζοντας κατάματα την πηγή της δύναμης και της ζωής και δε θα τη θελήσω αυτή τη ζωή! Αν είχα τη δύναμη να εκλέξω και να μη γεννηθώ, σίγουρα δε θα δεχόμουν την ύπαρξη κάτω από τόσο εξευτελιστικούς όρους. Έχω όμως ακόμα τη δύναμη να πεθάνω, αν και παραιτούμαι από κάτι που είναι κίολας μετρημένο. Δεν είναι λοιπόν σπουδαία αυτή η δύναμη, κι η ανταρσία μου επίσης δεν είναι σπουδαία.

«Μια τελευταία εξήγηση: αν πεθαίνω, δεν είναι καθόλου επειδή δεν είμαι σε θέση να υποφέρω αυτές τις τρεις βδομάδες, ω, θα μου 'φτανε η δύναμη, κι αν το 'θελα μάλιστα, θα παρηγοριόμουν αρκετά με τη συνειδητοποίηση της αδικίας που μου έγινε· εγώ όμως δεν είμαι Γάλλος ποιητής και δεν τις θέλω τέτοιας λογής παρηγοριές. Τέλος, υπάρχει και κάποιος πειρασμός: η φύση έχει περιορίσει σε τέτοιο σημείο τη δραστηριότητά μου με τις τρεις βδομάδες που μου δίνει προθεσμία, ώστε η αυτοκτονία είναι ίσως το μόνο έργο που μπορώ να προλάβω ν' αρχίσω και να τελειώσω με δική μου θέληση. Ε, λοιπόν; Μπορεί να θέλω να επωφεληθώ απ' αυτή την τελευταία δυνατότητα να κ ά ν ω κ ά τ ι ! Κάτι είναι κάποτε και μια διαμαρτυρία...»

Η «Εξήγηση» τέλειωσε ο Ιππόλυτος, επιτέλους, σταμάτησε...

Υπάρχει στις ακρότατες περιπτώσεις ένα σημείο τελευταίας κυνικής ειλικρίνειας, οπότεν ένας νευρικός άνθρωπος, ερεθισμένος και εκτός εαυτού, δε φοβάται πια τίποτα κι είναι έτοιμος για κάθε σκάνδαλο· χαίρεται μάλιστα δημιουργώντας το: τα βάζει με τους ανθρώπους έχοντας τον αόριστο μα σταθερό σκοπό την άλλη κίολας στιγμή να πέσει απ' το καμπαναριό και να δώσει έτσι μονομιάς μιαν εξήγηση σ' όλες τις απορίες—αν φυσικά υπάρξουν απορίες. Σύμπτωμα των τέτοιων καταστάσεων είναι και η εξάντληση των σωματικών δυνάμεων. Η μεγάλη, η σχεδόν υπερφυσική υπερένταση που συγκρατούσε ως τα τώρα τον Ιππόλυτο, είχε φτάσει ως αυτό το ακρότατο σημείο. Αυτό το δεκαοχτάχρονο παιδί, που το 'χε εξαντλήσει η αρρώστια, φαινόταν αδύνατο, σαν ένα κομμένο τρεμάμενο φυλλαράκι· μόλις όμως πρόφτασε να ρίξει ένα βλέμμα στους ακροατές του—για πρώτη φορά στο διάστημα της τελευταίας ώρας φάνηκε αμέσως στο βλέμμα και στο χαμόγελό του η πιο υπεροπτική, η πιο περιφρονητική κι η πιο προσβλητική σιχασιά. Βιαζόταν να τους προκαλέσει. Μα κι οι ακροατές του ήταν καταγανακτισμένοι. Όλοι τους άρχισαν να σηκώνονται φουρκισμένοι με θόρυβο απ' το τραπέζι. Η κούραση, το κρασί, η υπερένταση, έκαναν ακόμα μεγαλύτερη την απρέπεια και τη βρομιά της εντύπωσης που τους είχαν προκαλέσει όλ' αυτά—αν στέκει μια τέτοια έκφραση.

Ξάφνου ο Ιππόλυτος πετάχτηκε όρθιος, λες και κάποιος τον τράβηξε.

— Ο ήλιος βγήκε! —φώναξε βλέποντας τις κορφές των δέντρων να φωτίζονται και δείχνοντάς τες

στον πρίγκιπα, λες και του 'δειχνε ένα θαύμα.—Βγήκε!

— Και τι νομίζατε; Πως δεν θα 'βγαινε;—παρατήρησε ο Φερντισσένκο.

— Πάλι θα ψηθούμε όλη μέρα στη ζέστη,—μουρμούρισε με βαριεστημένη αγανάκτηση ο Γάνια κρατώντας το καπέλο του· ανακλαδίστηκε και χασμουρήθηκε. —Ένα μήνα δε λέει να ρίξει στάλα βροχή!... Πηγαίνουμε, Πτίτσιν;

Ο Ιππόλυτος τον άκουγε απορημένος, είχε μείνει σχεδόν σύζυλος. Ξάφνου χλόμιασε τρομερά κι άρχισε να τρέμει σύγκορμος.

— Υποκρίνεστε πολύ αδέξια τον αδιάφορο, έτσι που δεν μπορείτε να με προσβάλετε, —γύρισε κι είπε στον Γάνια κοιτάζοντάς τον κατάματα, —είστε ένας παλιάνθρωπος!

— Ε, αυτό πια παραπάει, βρυχήθηκε ο Φερντισσένκο. Τι φαινόμενο αδυναμίας!

— Μπα, είναι απλούστατα βλάκας,—είπε ο Γάνια.

Ο Ιππόλυτος συνήλθε κάπως.

— Το καταλαβαίνω, κύριοι,—άρχισε να λέει τρέμοντας όπως και πριν και σταματώντας στην κάθε του λέξη, —πως μ' αυτό που έκανα μπορεί να 'γίνα άξιος του προσωπικού σας μίσους και... λυπάμαι που σας βασάνισα μ' αυτό το παραλήρημα (έδειξε το χειρόγραφο) ή μάλλον λυπάμαι που δε σας βασάνισα καθόλου... (χαμογέλασε ανόητα). Σας βασάνισα, Ευγένιε Παύλοβιτς;—τον ρώτησε ξαφνικά. —Σας βασάνισα ναι ή όχι; Μιλείστε!

— Ήταν κάπως μακροσκελής, αν και..

— Πέστε τα όλα! Πέστε για μίαν έστω φορά στη ζωή σας την αλήθεια! έτρεμε και πρόσταζε ο Ιππόλυτος.

— Ω, όλ' αυτά μου είναι εντελώς αδιάφορα! Σας παρακαλώ, κάντε μου τη χάρη, αφήστε με ήσυχο, —γύρισε αλλού το κεφάλι του ο Ευγένιος Παύλοβιτς σα να σιχαινόταν να τον βλέπει.

— Καληνύχτα, πρίγκηψ,—πλησίασε τον πρίγκιπα ο Πτίτσιν.

— Μα αυτός θ' αυτοκτονήσει τώρα· τι κάνετε! Κοιτάξτε τον! —φώναξε η Βέρα κι όρμησε στον Ιππόλυτο κατατρομαγμένη, τον άρπαξε μάλιστα απ' τα χέρια.—Αφού το είπε πως μόλις βγει ο ήλιος θα τινάξει τα μυαλά του στο αέρα, τι τον αφήνετε λοιπόν!

— Δε θ' αυτοκτονήσει! μουρμούρισαν χαιρέκακα μερικές φωνές, ανάμεσά τους κι ο Γάνια.

— Κύριοι, φυλαχτείτε, —φώναξε ο Κόλια κι άρπαξε κι αυτός τον Ιππόλυτο απ' το χέρι —φτάνει να τον κοιτάξετε μονάχα! Πρίγκηψ! Πρίγκηψ, μα τι κάνετε λοιπόν!

Γύρω στον Ιππόλυτο μαζεύτηκαν η Βέρα, ο Κόλια, ο Κέλερ και ο Μπουρντόβσκη· κι οι τέσσερις τον αρπάξανε και τον κρατούσαν.

— Έχει δικαίωμα, δικαίωμα!... φώναζε ο Μπουρντόβσκη που τα 'χε ωστόσο κι αυτός ολότελα χαμένα.

— Επιτρέψτε μου, πρίγκηψ, τι προστάζετε;—τον πλησίασε ο Λέμπεντεβ, μεθυσμένος και φουρκισμένος μέχρις αναίδειας.

— Τι να προστάξω;

— Όχι, επιτρέψτε μου, με το συμπάθειο, είμαι ο νοικοκύρης, αν και σας σέβομαι υπεράγαν... Δε λέω, είστε και σεις νοικοκύρης, δε θέλω όμως μέσα στο ιδιόκτητο σπίτι μου... Να το ξέρετε.

— Δε θ' αυτοκτονήσει· παιδιαρίζει το παλιόπαιδο!—φώναξε ξάφνου αγανακτισμένος και με πολύ στόμφο ο στρατηγός Ιβόλγκιν.

— Μπράβο, στρατηγέ!—βρήκε την ευκαιρία να πει το λογάκι του ο Φερντιστσένκο.

— Το ξέρω πως δε θ' αυτοκτονήσει, στρατηγέ, πολυσέβαστε στρατηγέ, παρ' όλ' αυτά... καθότι είμαι νοικοκύρης.

— Ακούστε, κύριε Τερέντιεβ, —είπε ξάφνου ο Πτίτσιν που 'χε αποχαιρετήσει τον πρίγκιπα κι έδινε τώρα το χέρι του στον Ιππόλυτο, —αν δεν κάνω λάθος, είπατε στο πόνημά σας πως το σκελετό σας τον αφήνετε στην Ακαδημία; Εννοούσατε το δικό σας σκελετό, τον προσωπικά δικό σας, δηλαδή τα κόκαλά σας της αφήνετε;

— Ναι, τα κόκαλά μου...

— Έτσι λοιπόν. Γιατί μπορούσε να γίνει κάποιο λάθος. Λένε πως έχει ξανασυμβεί κάτι τέτοιο.

— Γιατί τον εξερεθίζετε;—φώναξε ξάφνου ο πρίγκιπας.

— Λίγο ακόμα και θα βάλει τα κλάματα, πρόστεσε ο Φερντιστσένκο.

Ο Ιππόλυτος όμως δεν έκλαιγε καθόλου. Έκανε να ξεφύγει, οι τέσσερις όμως που στέκονταν γύρω του, τον αρπάξανε ξάφνου όλοι μαζί απ' τα χέρια. Ακούστηκαν γέλια.

— Αυτό πάσκιζε να πετύχει —να τον κρατάνε απ' τα χέρια· γι' αυτό το διάβασε το τετράδιο, — παρατήρησε ο Ραγκόζιν —Γεια σας, πρίγκηψ. Παρακάτσαμε, πονέσανε τα κόκαλά μου.

— Αν σκοπεύατε πραγματικά ν' αυτοκτονήσετε, Τερέντιεβ, —γέλασε ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ύστερα απ' όλα αυτά τα κομπλιμέντα, αν ήμουν στην θέση σας δε θ' αυτοκτονούσα, επίτηδες για να τους κοροϊδέψω.

— Το θέλουν τρομερά να δουν πώς θ' αυτοκτονήσω, —του ρίχτηκε ο Ιππόλυτος.

Μιλούσε σα να τους ριχνόταν.

— Τους κακοφαίνεται που δε θα το δουν.

— Όστε λοιπόν και σεις το νομίζετε πως δε θα το δουν;

— Δεν πάω να σας κουρντίσω· απεναντίας νομίζω πως είναι πολύ πιθανό ν' αυτοκτονήσετε. Το κυριότερο, μη θυμώνετε...—έκανε ο Ευγένιος Παύλοβιτς σέρνοντας προστατευτικά τα λόγια του.

— Τώρα μονάχα βλέπω πως έκανα μια τρομερή ανοησία διαβάζοντάς τους αυτό το χειρόγραφο! —

πρόφερε ο Ιππόλυτος κοιτάζοντας ξαφνικά με τόση εμπιστοσύνη τον Ευγένιο Παύλοβιτς, λες και ζητούσε μια φιλική συμβουλή από ένα φίλο.

— Βρίσκεστε σε γελοία θέση όμως... μα την αλήθεια, δεν ξέρω τι να σας συμβουλέψω,—απάντησε χαμογελώντας ο Ευγένιος Παύλοβιτς.

Ο Ιππόλυτος τον κοίταζε αυστηρά κι επίμονα σωπαίνοντας. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως στιγμές-στιγμές ξεχνιόταν ολότελα.

— Όχι, επιτρέψτε μου, είναι πράματα αυτά;—έκανε ο Λέμπεντεβ.

— «Θ' αυτοκτονήσω, λέει, στο πάρκο για να μην ανησυχήσω κανέναν!» Νομίζει πως δε θ' ανησυχήσει κανέναν αν κατέβει τη σκάλα και κάνει τρία βήματα στον κήπο.

— Κύριοι, —έκανε ν' αρχίσει ο πρίγκιπας.

— Όχι, επιτρέψτε μου, πολυσέβαστε πρίγκηψ, —εξακολουθούσε μανιασμένος ο Λέμπεντεβ, —μια και το βλέπετε μόνος σας πως δεν πρόκειται περί αστείου, κι επειδή το ήμισυ τουλάχιστον των επισκεπτών σας είναι κι αυτοί της ίδιας γνώμης και πιστεύουν ότι τώρα, ύστερ' από όσα ειπώθηκαν εδώ πέρα, είναι το δίχως άλλο υποχρεωμένος ν' αυτοκτονήσει για λόγους φιλοτιμίας—εγώ σαν οικοδεσπότης το δηλώνω ενώπιον μαρτύρων πως σας καλώ να με βοηθήσετε.

— Τι πρέπει λοιπόν να κάνω, Λέμπεντεβ; Είμαι έτοιμος να σας βοηθήσω.

— Ιδού τι πρέπει να κάνετε: πρώτον, να παραδώσει αμέσως το πιστόλι του, που καυχήθηκε πως έχει, μεθ' όλων των εξαρτημάτων. Αν το παραδώσει, δέχομαι να τον αφήσουμε να περάσει αυτή τη νύχτα σ' αυτό το σπίτι, εν όψει της ασθετικής του καταστάσεως, με την προϋπόθεση φυσικά πως θα τον επιβλέπω εγώ. Αύριο όμως, ας ξεκουμπιστεί κι ας πάει όπου θέλει· με το συμπάθιο πρίγκηψ! Κι αν δε μας δώσει το όπλο, τότε τον παίρνω αμέσως απ' τα χέρια, εγώ απ' το ένα, ο στρατηγός απ' το άλλο και θα στείλω πάραυτα να ειδοποιηθεί η αστυνομία και τότε πλέον η υπόθεση θα περάσει στην αρμοδιότητά της. Ο κύριος Φερντι στοσένκο δε θα 'χει αντίρρηση να πεταχτεί.

Έγινε φασαρία· ο Λέμπεντεβ είχε φουρκιστεί και καταντούσε πια υπερβολικός· ο Φερντιστοσένκο ετοιμάστηκε να πάει στην αστυνομία· ο Γάνια επέμενε με αγριοφωνάρες πως κανένας δε θ' αυτοκτονήσει. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς σώπαινε.

— Πρίγκηψ, έτυχε να πέσετε ποτέ σας από καμπαναριό;—του ψιθύρισε ξάφνου ο Ιππόλυτος.

— Ο-όχι... απάντησε με αφέλεια ο πρίγκιπας.

— Έχει γούστο να νομίζετε πως δεν το 'χα προβλέψει όλο αυτό το μίσος! Ξαναψιθύρισε ο Ιππόλυτος και τα μάτια του άστραψαν καθώς κοίταξε τον πρίγκιπα, λες και περίμενε στ' αλήθεια μια απάντηση απ' αυτόν. —Αρκετά! —φώναξε ξάφνου σ' όλους. —Εγώ... φταίω... περισσότερο απ' όλους! Λέμπεντεβ, ορίστε το κλειδί (έβγαλε το πορτοφόλι του κι από κει έναν ατσαλένιο κρίκο με τρία-τέσσερα μικρά κλειδιά), να, αυτό, το προτελευταίο... ο Κόλια θα σας δείξει... Κόλια! Πού είναι ο Κόλια; —φώναξε κοιτάζοντας τον Κόλια χωρίς να τον βλέπει... —Ναι... αυτός θα σας δείξει. Ταχτοποιήσαμε μαζί το σάκο. Πηγαίνετέ τον, Κόλια· είναι στο γραφείο του πρίγκιπα, κάτω απ' το τραπέζι... ο σάκος μου... μ' αυτό το κλειδάκι, από κάτω, στο σεντουκάκι... είναι το πιστόλι μου και το μπαρούτι, θα σας δείξει· με τη συμφωνία όμως, αύριο νωρίς το πρωί που θα φύγω για την Πετρούπολη να μου δώσετε πίσω το πιστόλι, ακούτε; Αυτό το κάνω για τον πρίγκιπα, όχι για σας.

— Έτσι είναι καλύτερα! — άρπαξε το κλειδί ο Λέμπεντεβ και μισογελώνοντας φαρμακερά έτρεξε στο πλαϊνό δωμάτιο. Ο Κόλια κοντοστάθηκε, φάνηκε σάμπως κάτι να 'θελε να πει, ο Λέμπεντεβ όμως τον τράβηξε μαζί του.

Ο Ιππόλυτος κοίταξε τους επισκέπτες που γελάγανε. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως τα δόντια του χτυπούσαν, λες κι είχε δυνατό ρίγος.

— Τι παλιάνθρωποι που είναι όλοι τους! — ξαναψιθύρισε ο Ιππόλυτος μανιασμένα στον πρίγκιπα. Ότανμίλαγε με τον πρίγκιπα, πάντα έσκυβε και ψιθύριζε.

— Μην τους δίνετε σημασία. Είστε πολύ εξαντλημένος...

— Τώρα, τώρα... τώρα θα φύγω.

Ξάφνου αγκάλιασε τον πρίγκιπα.

— Ίσως να νομίζετε πως είμαι τρελός; — τον κοίταξε και γέλασε παράξενα.

— Όχι, είστε όμως...

— Τώρα, αμέσως, σωπάστε· μη λέτε τίποτα· σταθείτε... θέλω να κοιτάξω τα μάτια σας. Σταθείτε έτσι, να τα κοιτάζω. Θ' αποχαιρετήσω έναν άνθρωπο.

Στεκόταν και κοίταζε τον πρίγκιπα σιωπηλός κι ασάλευτος κάπου δέκα δευτερόλεπτα, πολύ χλομός, με μουσκεμένα τα μελίγγια απ' τον ιδρώτα κι είχε αρπάξει κάπως παράξενα τον πρίγκιπα με το χέρι του, λες και φοβόταν μην του φύγει.

— Ιππόλυτε, Ιππόλυτε, τι έχετε; — φώναξε ο πρίγκιπας.

— Τώρα... αρκετά... θα πλαγιάσω. Θα πιω μια γουλιά στην υγεία του ήλιου... Το θέλω, το θέλω αφήστε με!

Άρπαξε βιαστικά ένα ποτήρι απ' το τραπέζι, πετάχτηκε απ' τη θέση του κι έφτασε σχεδόν τρέχοντας στα σκαλοπάτια της βεράντας. Ο πρίγκιπας έκανε να ορμήσει το κατόπι του, μα λες κι έγινε επίτηδες, κείνη την ίδια στιγμή του άπλωσε το χέρι ο Ευγένιος Παύλοβιτς για να τον χαιρετήσει. Πέρασε ένα δευτερόλεπτο και ξαφνικά, όλοι όσοι ήταν στη βεράντα, βγάλανε μια κραυγή. Ύστερα επακολούθησε τρομερή φασαρία κι ανακατωσούρα.

Να τι έγινε:

Φτάνοντας στη σκάλα της βεράντας, ο Ιππόλυτος σταμάτησε κρατώντας στ' αριστερό του χέρι το ποτήρι κι έχοντας χωμένο το δεξί στη δεξιά τσέπη του παλτού του. Ο Κέλερ βεβαίωνε αργότερα πως ο Ιππόλυτος το 'χε από πριν το χέρι του στη δεξιά τσέπη, όταν ακόμα μιλούσε με τον πρίγκιπα και τον άρπαζε με τ' αριστερό του χέρι απ' τον ώμο και το γιακά — κι ο Κέλερ βεβαίωνε πως αυτό ίσα-ίσα το δεξί χέρι, που το κράταγε χωμένο στην τσέπη, του είχε γεννήσει τάχα την πρώτη υποψία. Όπως και να 'ναι κάποια ανησυχία τον είχε αναγκάσει κι αυτόν να τρέξει ξοπίσω απ' τον Ιππόλυτο. Όμως, δεν πρόφτασε ούτε αυτός. Είδε μονάχα πως ξαφνικά κάτι γυάλισε στο δεξί χέρι του Ιππόλυτου και το ίδιο δευτερόλεπτο ένα μικρό πιστόλι της τσέπης βρέθηκε στηριγμένο στον κρόταφό του. Ο Κέλερ όρμησε να τον αρπάξει απ' το χέρι, την ίδια όμως στιγμή ο Ιππόλυτος τράβηξε τη σκανδάλη. Ακούστηκε ο απότομος ξερός και μεταλλικός κρότος του κόκορα που έπεφτε, πυροβολισμός ωστόσο δεν επακολούθησε. Όταν ο Κέλερ άρπαξε τον Ιππόλυτο, εκείνος έπεσε στα

χέρια του, σα λιπόθυμος —ίσως να φανταζόταν και στ' αλήθεια πως είχε σκοτωθεί. Το πιστόλι ήταν κιάλας στα χέρια του Κέλερ. Τρέξανε κι άλλοι κι αρπάξαν τον Ιππόλυτο, φέρανε μια καρέκλα, τον έβαλαν να κάτσει κι όλοι μαζεύτηκαν γύρω, όλοι φώναζαν όλοι ρωτούσαν. Όλοι είχαν ακούσει τον κόκορα να πέφτει κι όμως βλέπανε τον Ιππόλυτο ζωντανό, να μην έχει ούτε μια γρατζουνιά. Ο ίδιος ο Ιππόλυτος καθόταν και δεν μπορούσε να καταλάβει τι συμβαίνει και τους κοίταζε όλους γύρω του σα χαζός. Ο Λέμπεντεβ κι ο Κόλια γύρισαν τρέχοντας εκείνη τη στιγμή στη βεράντα.

— Αφλογιστία;—ρωτούσαν γύρω.

— Μήπως δεν ήταν γεμάτο;—λέγανε άλλοι.

— Γεμάτο είναι! —είπε ο Κέλερ κοιτάζοντας το πιστόλι, —όμως...

— Τι, δεν πήρε φωτιά;

— Δεν είχε καθόλου καψούλι, —ανακοίνωσε ο Κέλερ.

Είναι δύσκολο να περιγράψει κανείς την αξιοθρήνητη σκηνή που επακολούθησε. Ο τρόμος που τους είχε κυριέψει όλους στην αρχή, σε λίγο έδωσε τη θέση του σε γέλια· μερικοί μάλιστα χαχάνιζαν χαιρέκακα με τρομερή αγαλλίαση. Ο Ιππόλυτος έκλαιγε με λυγμούς, σα να τον είχε πιάσει υστερία, σύστρεφε τα χέρια του, ορμούσε σ' όλους, ακόμα και στο Φερντισσένκο, τον άρπαξε και με τα δυο του χέρια και του ορκιζόταν πως το 'χε ξεχάσει, «το 'χε ξεχάσει ολότελα κατά λάθος, δεν το 'χε κάνει επίτηδες»—ξέχασε να βάλει καψούλι, πως τα καψούλια τα 'χει όλα δω πέρα, στο τσεπάκι του γιλέκου του, δέκα κομμάτια (τα 'δειχνε σ' όλους τριγύρω) πως δεν το 'χε βάλει από πριν γιατί φοβόταν μήπως πάρει κατά λάθος φωτιά το πιστόλι μες στην τσέπη του, πως υπολόγιζε να προφτάσει να το βάλει όταν θα 'ρχόταν η στιγμή και ξαφνικά το ξέχασε. Ορμούσε στον πρίγκιπα, στον Ευγένιο Παύλοβιτς, ικέτευε τον Κέλερ να του ξαναδώσει το πιστόλι, έλεγε πως θα τους αποδείξει τώρα αμέσως, πως «η τιμή του... η τιμή του»... πως τώρα πια είναι «για πάντα ατιμασμένος!»...

Τέλος, έπεσε πραγματικά λιπόθυμος. Τον πήγανε στο γραφείο του πρίγκιπα κι ο Λέμπεντεβ, έχοντας ξεμεθύσει εντελώς, έστειλε να φωνάξουν το γιατρό, κι αυτός μαζί με την κόρη του, το γιο του, το Μπουρντόβσκη και το στρατηγό, έμεινε δίπλα στο κρεβάτι του αρρώστου. Όταν μεταφέρανε τον αναισθητο Ιππόλυτο, ο Κέλερ στάθηκε καταμεσής στο δωμάτιο και δήλωσε δυνατά, προφέροντας καθαρά και τονίζοντας την κάθε του λέξη με πραγματική έμπνευση:

— Κύριοι, αν ακούσω κανέναν από σας να πει μπροστά μου πως το ξέχασε επίτηδες το καψούλι και πως ο δυστυχισμένος αυτός νέος έπαιζε απλώς μια κωμωδία όποιος και να 'ναι αυτός, θα 'χει να κάνει μαζί μου, είτε με έξαψη.

Δεν του απάντησαν όμως. Τέλος, οι επισκέπτες φύγανε όλοι μαζί, βιαστικοί. Ο Πτίτσιν, ο Γάνια κι ο Ραγκόζιν φύγανε παρέα.

Ο πρίγκιπας απόρησε πολύ που ο Ευγένιος Παύλοβιτς άλλαξε γνώμη κι έφευγε δίχως να εξηγηθεί.— Μα δε θέλατε να μου μιλήσετε όταν θα φεύγανε όλοι;—τον ρώτησε.

— Ακριβώς, —είπε ο Ευγένιος Παύλοβιτς καθώς καθόταν ξαφνικά σε μια καρέκλα κι έβαζε και τον πρίγκιπα να κάτσει δίπλα του, —τώρα όμως, άλλαξα για την ώρα γνώμη. Ομολογώ πως είμαι λίγο σασιτισμένος, μα και σεις δεν πάτε πίσω. Τα 'χω μπερδέψει· εξάλλου το ζήτημα για το οποίο θα 'θελα να εξηγηθώ μαζί σας είναι πολύ σημαντικό για μένα, μα και για σας επίσης. Βλέπετε, πρίγκηψ, ήθελα έστω και μια φορά στη ζωή μου να κάνω μian απόλυτα τίμια δουλειά, δηλαδή απόλυτα

ανυστερό βουλη, νομίζω όμως πως αυτή τη στιγμή δεν είμαι ολότελα ικανός για κάτι τέτοιο και... μπορεί να συμβαίνει και με σας το ίδιο... ώστε... θα εξηγηθούμε αργότερα. Μπορεί στο μεταξύ να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα και για σας και για μένα, αν περιμένουμε δυο-τρεις μέρες —όσο θα μείνω στην Πετρούπολη.

Σαν τα 'πε αυτά ξανασηκώθηκε απ' την καρέκλα του, έτσι που ήταν ν' απορήσεις, γιατί είχε καθίσει. Του πρίγκιπα του φάνηκε επίσης πως ο Ευγένιος Παύλοβιτς είναι κακόκεφος και νευριασμένος και τον κοιτάζει εχθρικά μ' ένα βλέμμα εντελώς αλλιώτικο από πριν.

— Αλήθεια, θα πάτε τώρα στον άρρωστο;

— Ναι... φοβάμαι, πρόφερε ο πρίγκιπας.

— Μη φοβάστε —είμαι σίγουρος πως θα ζήσει πεντέξι βδομάδες, μπορεί μάλιστα να ξαναβρεί και την υγεία του εδώ στην εξοχή. Το καλύτερο απ' όλα όμως θα 'ταν να τον διώξετε αύριο.

— Δεν αποκλείεται να τον εξώθησα εγώ στ' αλήθεια επειδή... δεν είπα τίποτα μπορεί να νόμισε ότι και γω αμφιβάλω πως θ' αυτοκτονήσει. Τι γνώμη έχετε, Ευγένιε Παύλοβιτς;

— Κάθε άλλο. Είναι υπερβολική καλοσύνη από μέρος σας το ότι φροντίζετε ακόμα για δαύτον. Το 'χα ακουστά, ποτέ δε μου 'τυχε όμως να το δω εκ του φυσικού πως υπάρχουν άνθρωποι που αυτοκτονούν επίτηδες για να τους πουν μπράβο, ή απ' τη φούρκα τους γιατί δεν τους λένε μπράβο. Και το κυριότερο, δε θα μπορούσα ποτέ μου να πιστέψω σ' αυτή την ειλικρίνεια της μικροψυχίας. Όπως και να 'χει, διώξτε τον αύριο.

— Λέτε να ξανακάνει την απόπειρα;

— Όχι, τώρα πια δε θ' αυτοκτονήσει. Να φυλάγεστε όμως απ' αυτούς τους ντόπιους Λασενέρ! Σας βεβαιώ, το έγκλημα είναι ένα πολύ συνηθισμένο καταφύγιο κάθε τέτοιας ανίκανης, ανυπόμονης και άπληστης μηδαμινότητας.

— Μα είναι λοιπόν ένας Λασενέρ;

— Η ουσία είναι η ίδια, αν και δεν αποκλείεται οι ρόλοι να 'ναι διαφορετικοί. Να μου το θυμηθείτε πως ο κύριος αυτός είναι έτοιμος να ξεπαστρέψει δέκα ψυχές, μόνο και μόνο γιατί έτσι θα του καπνίσει, όπως ακριβώς μας το διάβασε ο ίδιος στην εξήγηση. Τώρα τα λόγια του αυτά δε θα μ' αφήσουν να κοιμηθώ.

— Σα να μου φαίνεται πως η ανησυχία σας είναι υπερβολική.

— Είστε καταπληκτικός πρίγκιψ· δεν πιστεύετε πως τώ ρ α είναι ικανός να σκοτώσει δέκα ανθρώπους;

— Φοβάμαι να σας απαντήσω· όλ' αυτά είναι πολύ παράξενα, μα...

— Ε, όπως νομίζετε, όπως νομίζετε!—τέλειωσε νευριασμένα ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Εξάλλου είστε τόσο γενναίος· κοιτάξτε μονάχα μη βρεθείτε και σεις μέσα στους δέκα.

— Το πιθανότερο είναι πως δε θα σκοτώσει κανέναν,—είπε ο πρίγκιπας κοιτάζοντας σκεφτικός τον Ευγένιο Παύλοβιτς. Εκείνος γέλασε με κακία.

— Ορβουάρ, είναι ώρα να πηγαίνω! Και δε μου λέτε, το προσέξατε πως άφησε ένα αντίγραφο της εξομολόγησής του στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα;

— Ναι, το πρόσεξα και... το σκέφτομαι.

— Και καλά κάνετε· να το 'χετε υπ' όψη για την περίπτωση των δέκα ψυχών, —ξαναγέλασε ο Ευγένιος Παύλοβιτς και βγήκε.

Μιαν ώρα αργότερα, κατά τις τέσσερις, ο πρίγκιπας κατέβηκε στο πάρκο. Έκανε μια προσπάθεια να κοιμηθεί στο σπίτι, δεν μπόρεσε όμως γιατί είχε δυνατό καρδιοχτύπι. Στο σπίτι, όλα είχαν τακτοποιηθεί κι είχαν ησυχάσει· ο άρρωστος είχε κοιμηθεί κι ο γιατρός που ήρθε, είπε πως δεν υπάρχει κανένας ιδιαίτερος κίνδυνος. Ο Λέμπεντεβ, ο Κόλια κι ο Μπουρντόβσκη πλαγιάσανε στο δωμάτιο του αρρώστου και θα τον προσέχανε με βάρδιες· απ' αυτή την άποψη λοιπόν, δεν είχε να φοβάται τίποτα.

Ωστόσο, η ανησυχία του πρίγκιπα μεγάλωνε από στιγμή σε στιγμή. Τριγύριζε στο πάρκο κοιτάζοντας αφηρημένα γύρω του και σταμάτησε απορημένος όταν έφτασε στη μικρή πλατεία μπροστά στο σταθμό κι είδε τους άδειους πάγκους και τ' αναλόγια της ορχήστρας. Του έκανε κατάπληξη αυτό το μέρος και για κάποιο λόγο τού φάνηκε τρομερά άσκημο. Γύρισε πίσω και τραβώντας απ' το δρόμο που 'χε περάσει χτες με τους Επάντσιν πηγαίνοντας στο σταθμό, έφτασε στο πράσινο παγκάκι όπου του είχε ορίσει ραντεβού η Αγγλαΐα, έκατσε, και ξαφνικά, άρχισε να γελάει δυνατά, πράγμα που τον έκανε ν' αγανακτήσει αμέσως τρομερά. Η ταραχή του δεν έλεγε να περάσει· θα 'θελε κάπου να φύγει... Δεν ήξερε πού. Από πάνω του, στο δέντρο, κελαιδούσε κάποιο πουλάκι κι άρχισε να το ψάχνει με τα μάτια ανάμεσα στα κλαδιά. Ξάφνου το πουλί πέταξε πέρα και την ίδια στιγμή, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος γιατί, θυμήθηκε κείνη τη «μυγίτσα» μέσα στην «αχτίδα του ήλιου» που ο Ιππόλυτος είχε γράψει πως κι αυτή «ξέρει τη θέση της και συμμετέχει σ' όλο αυτό το χαροκόπι και μονάχα αυτός είναι ο απόβλητος της ζωής». Αυτή η φράση του 'χε κάνει εντύπωση και τότε που την πρωτάκουσε· αυτό το θυμήθηκε τώρα. Μια ανάμνηση, από καιρό ξεχασμένη, ξανάρθε στη μνήμη του και ξαφνικά όλα ξεκαθάρισαν με μιας.

Ήταν στην Ελβετία, τον πρώτο χρόνο της θεραπείας του, ή μάλλον τους πρώτους μήνες. Τότε ήταν ακόμα σχεδόν ολότελα ηλίθιος, ούτε να μιλήσει δεν ήξερε καλά-καλά, κι ώρες-ώρες δεν καταλάβαινε τι του λέγανε. Μια μέρα, ανέβηκε στο βουνό ήταν μια λιόλουστη και διάφανη μέρα κι ώρα πολλή περπάταγε με μια βασανιστική σκέψη που δεν εννοούσε να πάρει σχήμα. Μπροστά του ο λαμπερός ουρανός, κάτω απλωνόταν η λίμνη, γύρω του ο ορίζοντας φωτεινός κι απέραντος χωρίς τέλος, χωρίς άκρη· ώρα πολλή κοίταζε και βασανιζόταν. Θυμόταν τώρα πως άπλωνε τα χέρια του σ' αυτό το φωτεινό, το ατέλειωτο γαλάζιο κι έκλαιγε. Τον βασάνιζε το ότι σ' όλ' αυτά ήταν εντελώς ξένος. Τι πανηγύρι λοιπόν ήταν αυτό, τι αδιάκοπη μεγάλη γιορτή δίχως τέλος—και που αυτός λαχαράει από παλιά, από πολύ μικρός, να πάρει μέρος κι όμως δεν τα καταφέρνει ποτέ του; Κάθε πρωί, ανατέλλει ο ίδιος φωτεινός ήλιος· κάθε πρωί, στον καταρράχτη σχηματίζεται ένα ουράνιο τόξο. Κάθε βράδυ, το χιονισμένο βουνό, κείνο το πιο ψηλό, πέρα μακριά στην άκρη τ' ουρανού φλέγεται, καίει σαν πορφυρή φωτιά. Κάθε «μικροσκοπική μυγίτσα που ζουζουνίζει τώρα πλάι μου μες στην αχτίδα του ήλιου κι αυτή ακόμα, συμμετέχει σ' όλο αυτό το χαροκόπι ξέρει τη θέση της, την αγαπάει κι είναι ευτυχισμένη! Κάθε χορταράκι μεγαλώνει κι είναι ευτυχισμένο! Κι όλα έχουν το δρόμο τους κι όλα ξέρουν πού τραβάνε, φεύγουν τραγουδώντας κι έρχονται τραγουδώντας· μονάχα αυτός δεν ξέρει τίποτα, δεν καταλαβαίνει τίποτα, ούτε τους ανθρώπους, ούτε τους ήχους, —είναι για όλους ξένος κι απόβλητος. Ω, τότε φυσικά δεν μπορούσε να τα πει όλ' αυτά με τούτα τα λόγια και να διατυπώσει την ερώτησή του. Βασανιζόταν υπόκωφα, μουγκά. Τώρα όμως του φαινόταν πως όλ' αυτά τα 'λεγε και τότε, τα ίδια αυτά λόγια, και πως τα όσα έγραψε ο Ιππόλυτος για κείνη τη «μυγίτσα» τα 'χε πάρει απ' αυτόν τον ίδιο, απ' τα τοτινά του λόγια και τα δάκρυα. Ήταν σίγουρος γι' αυτό κι η καρδιά του χωρίς να ξέρει το γιατί —χτυπούσε σαν το σκεφτόταν...

Αποκοιμήθηκε στο παγκάκι, η ταραχή του όμως εξακολουθούσε και μέσα στον ύπνο. Λίγο πριν κοιμηθεί, θυμήθηκε πως ο Ιππόλυτος θα σκοτώσει δέκα ανθρώπους και χαμογέλασε ειρωνικά με την ηλιθιότητα αυτής της υποψίας. Γύρω του απλωνόταν μια θεσπέσια, διάφανη ησυχία κι ακουγόταν μονάχα το θρόισμα των φύλλων που φαινότανε να κάνει πιο χειροπιαστή τη σιωπή και την απομόνωση ένα γύρω. Είδε πάρα πολλά όνειρα κι όλα ταραγμένα—κάθε τόσο ανατρίχιαζε. Τέλος, τον πλησίασε μια γυναίκα· την ήξερε ως την οδύνη· πάντοτε μπορούσε να την ονομάσει και να τη δείξει —όμως παράξενο, τώρα είχε τάχα ένα εντελώς διαφορετικό πρόσωπο από κείνο που ήξερε κι αρνιόταν βασανιστικά ν' αναγνωρίσει πως είναι η ίδια γυναίκα. Σ' αυτό το πρόσωπο υπήρχε τόση μεταμέλεια και φρίκη που θα 'λεγε κανείς πως είναι μια τρομερή εγκληματίας που μόλις είχε κάνει ένα τρομερό έγκλημα. Ένα δάκρυ έτρεμε στο χλομό της μάγουλο. Τον κάλεσε με το χέρι της κι έβαλε το δάχτυλο στα χείλη, σα να τον προειδοποιούσε να την ακολουθήσει αθόρυβα. Η καρδιά του πάγωσε· με κανέναν τρόπο, για τίποτα στον κόσμο δεν ήθελε να παραδεχτεί πως ήταν εγκληματίας αυτή η γυναίκα· ένιωθε όμως πως θα συμβεί αμέσως κάτι τρομερό για όλη του τη ζωή. Φαίνεται πως εκείνη ήθελε κάτι να του δείξει, εκεί παρακάτω, στο πάρκο. Σηκώθηκε να την ακολουθήσει και ξαφνικά αντήχησε δίπλα του ένα φωτεινό, δροσερό γέλιο· κάποιο χέρι βρέθηκε ξάφνου μέσα στο χέρι του· άρπαξε αυτό το χέρι, το 'σφιξε δυνατά και ξύπνησε. Η Αγλαΐα στεκόταν μπροστά του και γελοούσε δυνατά.

VIII

ΓΕΛΟΥΣΕ, ΗΤΑΝ ΟΜΩΣ κι αγαναχτισμένη.

— Αυτός κοιμάται! Κοιμόσαστε;—αναφώνησε με περιφρονητική κατάπληξη.

— Εσείς είστε!—μουρμούρισε ο πρίγκιπας που δεν είχε καλοξυπνήσει ακόμα και την αναγνώριζε με απορία—Αχ ναι! Αυτό το ραντεβού... και γω κοιμήθηκα.

— Το είδα.

— Δε με ξύπνησε κανείς εκτός από σας; Δεν ήταν κανένας άλλος εδώ εκτός από σας; Νόμιζα πως ήταν εδώ... μια άλλη γυναίκα.

— Ήταν εδώ μια άλλη γυναίκα;!

Τέλος, συνήλθε εντελώς.—Ήταν όνειρο μονάχα,—πρόφερε σκεφτικά. —παράξενο... σε μια τέτοια στιγμή να δω τέτοιο όνειρο... Καθίστε.

Την πήρε απ' το χέρι και την έβαλε να κάτσει στο παγκάκι· έκατσε κι αυτός δίπλα της κι έπεσε σε συλλογή. Η Αγλαΐα δεν άνοιγε κουβέντα, μονάχα τον περιεργαζόταν επίμονα· πού και πού της έριχνε κι αυτός καμιά ματιά, ώρες-ώρες όμως σα να μην την έβλεπε καθόλου. Αυτή άρχισε να κοκκινίζει.

— Αχ, ναι!—ανατρίχιασε ο πρίγκιπας. —Ο Ιππόλυτος αυτοκτόνησε.

— Πότε; Στη βίλα σας;—ρώτησε αυτή, χωρίς να απορήσει όμως και πολύ. —Μα, αν δεν κάνω λάθος, χτες το βράδυ ζούσε ακόμα, έτσι; Πώς λοιπόν μπορέσατε και κοιμόσασταν εδώ πέρα ύστερ' απ' όλ' αυτά;—φώναξε ζωηρεύοντας ξαφνικά.

— Μα δεν πέθανε, το πιστόλι δεν πήρε φωτιά.

Ύστερ' από επιμονή της Αγλαΐας, ο πρίγκιπας αναγκάστηκε να της διηγηθεί αμέσως και μάλιστα με πολλές λεπτομέρειες όλη την ιστορία της περασμένης νύχτας. Αυτή όλο και τον παρακινούσε να της τα πει πιο γρήγορα, τον διέκοπτε όμως ακατάπαυστα μ' ερωτήσεις που σχεδόν όλες τους ήταν άσχετες με το θέμα. Ανάμεσα στ' άλλα, άκουσε με μεγάλη περιέργεια αυτά που 'χε πει ο Ευγένιος Παύλοβιτς κι αρκετές φορές μάλιστα ζήτησε συμπληρωματικές πληροφορίες.

— Ε, φτάνει, πρέπει να βιαστούμε,—είπε σαν τ' άκουσε όλα, —μια ώρα έχουμε όλη-όλη να μείνουμε δω, ως τις οχτώ, γιατί στις οχτώ πρέπει το δίχως άλλο να 'μαι σπίτι για να μη μάθουν πως ήμουν εδώ· ήρθα για μια σοβαρή υπόθεση, έχω πολλά να σας πω. Μονάχα που με μπερδέψατε. Για τον Ιππόλυτο, νομίζω πως έτσι έπρεπε να γίνει, να μην πυροβολήσει το πιστόλι του, αυτό του πάει περισσότερο. Είστε σίγουρος όμως πως ήθελε το δίχως άλλο ν' αυτοκτονήσει; Δεν υπήρχε καμιά απάτη σ' όλα αυτά;

— Καμιά απολύτως απάτη.

— Αυτό είναι το πιθανότερο. Ώστε έτσι ακριβώς το έγραψε—να μου φέρετε την εξομολόγησή του; Γιατί δε μου τη φέρατε λοιπόν;

— Μα δεν πέθανε, θα τον ρωτήσω.

— Να μου τη φέρετε το δίχως άλλο και δεν υπάρχει λόγος να τον ρωτήσετε. Σίγουρα θα ευχαριστηθεί πολύ γιατί μπορεί γι' αυτό ίσα-ίσα να πήγε ν' αυτοκτονήσει, για να διαβάσω ύστερα την εξομολόγησή του. Σας παρακαλώ να μη γελάτε με τα λόγια μου αυτά, Λέων Νικολάιτς, γιατί δεν αποκλείεται καθόλου να 'ναι όπως το λέω.

— Δε γελάω, γιατί και γω είμαι σίγουρος πως εν μέρει έτσι θα 'ναι.

— Είστε σίγουρος; Είναι ποτέ δυνατό να το νομίζετε και σεις;—απόρησε ξάφνου τρομερά η Αγγλαΐα.

Ρωτούσε γρήγορα,μίλαγε βιαστικά, συχνά όμως σάμπως να μπερδευόταν κι ήταν φορές που δεν τέλειωνε τη φράση της, κάθε τόσο βιαζότανε να τον προειδοποιήσει για κάτι· γενικά, βρισκόταν σε μεγάλη ταραχή και μόλο που κοίταζε θαρρετά, κάπως προκλητικά μάλιστα, μπορεί και να δειλίαζε λιγάκι. Φορούσε το πιο καθημερινό, το πιο απλό φόρεμα και της πήγαινε πολύ. Ανατρίχιαζε συχνά, κοκκίνιζε και καθόταν άκρη-άκρη στο παγκάκι. Η επιβεβαίωση του πρίγκιπα πως ο Ιππόλυτος πήγε ν' αυτοκτονήσει για να διαβάσει εκείνη την εξομολόγησή του, την έκανε κι απόρησε πολύ.

— Φυσικά, —εξήγησε ο πρίγκιπας,—ήθελε εκτός από σας να του πούμε κι όλοι εμείς οι άλλοι μπράβο...

— Πώς δηλαδή να του πούμε μπράβο;

— Δηλαδή...πώς να σας το πω; Είναι πολύ δύσκολο να το εκφράσει κανείς. Μονάχα που είμαι σίγουρος πως ήθελε να τον τριγυρίσουν όλοι και να του πουν πως τον αγαπάνε και τον εκτιμούν πολύ και ν' αρχίσουν όλοι να τον παρακαλάνε να μην πεθάνει. Πιθανότατα εσάς να 'χε υπ' όψη του περισσότερο απ' όλους τους άλλους, επειδή σας θυμήθηκε σε μια τέτοια στιγμή... αν και μπορεί να μην το 'ξερε ούτε ο ίδιος πως σας έχει υπ' όψη του.

— Αυτό πια δεν το καταλαβαίνω καθόλου: μ' είχε υπ' όψη του και δεν ήξερε πως μ' είχε υπ' όψη του. Εδώ που τα λέμε όμως, νομίζω πως καταλαβαίνω: Το ξέρετε τάχα πως έχω σκεφτεί καμιά τριανταριά φορές, όταν ακόμα ήμουνα δεκατριών χρονών κοριτσάκι, να φαρμακωθώ κι όλ' αυτά να τα γράψω σ' ένα γράμμα στους γονείς μου και σκεφτόμουνα και γω πως θα 'μαι ξαπλωμένη μες στο φέρετρο κι όλοι θα κλαίνε από πάνω μου και θα κατηγορούν τον εαυτό τους που σταθήκανε τόσο σκληροί μαζί μου—τι χαμογελάτε πάλι;—πρόστεσε αμέσως σμίγοντας τα φρύδια.—Εσείς τι άλλο σκέφτεστε όταν κάνετε όνειρα μοναχός σας; Μήπως φαντάζεστε πως είστε στρατάρχη και κατατροπώσατε το Ναπολέοντα;

— Ε, λοιπόν, στο λόγο της τιμής μου, αυτό ακριβώς σκέφτομαι, ιδιαίτερα όταν είναι να με πάρει ο ύπνος,—γέλασε ο πρίγκιπας.

— Μονάχα που δεν κατατροπώνω το Ναπολέοντα μα όλο Αυστριακούς.

— Δεν έχω καμιάν όρεξη ν' αστειευτώ μαζί σας, Λέων Νικολάιτς. Με τον Ιππόλυτο θα ειπωθώ μόνη μου· σας παρακαλώ να τον προειδοποιήσετε. Από μέρος σας όμως, βρίσκω πως όλ' αυτά είναι πολύ άσκημα γιατί είναι πολύ σκληρό να βλέπετε και να κρίνετε την ψυχή ενός ανθρώπου όπως κρίνετε σεις τον Ιππόλυτο. Δεν έχετε καθόλου τρυφερότητα: σας ενδιαφέρει μονάχα η σκέτη αλήθεια κι αυτό είναι άδικο.

Ο πρίγκιπας απόμεινε σκεφτικός.

— Νομίζω πως είστε άδικη μαζί μου,—είπε σε λίγο, —εγώ δε βλέπω τίποτα κακό στο ότι έτσι σκεφτότανε, γιατί όλοι έχουν την τάση να σκέφτονται έτσι· εξάλλου, μπορεί και να μην το σκέφτηκε

καθόλου μα να το 'θελε μονάχα... λαχτάρησε να συναντηθεί για τελευταία φορά με ανθρώπους, να κερδίσει την εκτίμηση και την αγάπη τους, όλ' αυτά είναι πολύ όμορφα—είναι όμορφο να αισθάνεται κανείς έτσι, μονάχα που... όλα πήγαν ανάποδα· σ' όλα αυτά υπάρχει αρρώστια και κάτι ακόμα! Ύστερα, είναι άλλοι που ό,τι κάνουν γίνεται όμορφα κι άλλοι που τα θαλασώνουν...

— Σίγουρα αυτό θα το προσθέσατε για τον εαυτό σας, ε;—παρατήρησε η Αγλαΐα.

— Ναι, για τον εαυτό μου,—απάντησε ο πρίγκιπας δίχως ν' αντιληφθεί καμιά χαιρεκακία στην ερώτηση.

— Πάντως, εμένα με κανέναν τρόπο δε θα μ' έπαιρνε ο ύπνος στη θέση σας, πράγμα που σημαίνει πως όπου και να κάτσετε, κοιμάστε αμέσως· αυτό είναι πολύ άσκημο από μέρος σας.

— Μα ξαγρύπνησα όλη νύχτα, ύστερα περπατούσα, περπατούσα, πήγα στη μουσική...

— Σε ποια μουσική;

— Εκεί που παίζανε χτες· κι ύστερα ήρθα εδώ, έκατσα, σκεφτόμουνα, σκεφτόμουνα και με πήρε ο ύπνος.

— Α, ώστε έτσι λοιπόν; Τότε αλλάζει το πράγμα προς όφελός σας... Και γιατί πήγατε στη μουσική;

— Δεν ξέρω, έτσι...

— Καλά, καλά αργότερα· όλο με μπερδεύετε· και τι με νοιάζει αν πήγατε στη μουσική; Ποια ήταν η γυναίκα που είδατε στον ύπνο σας;

— Ήταν... εκείνη... την έχετε...

— Καταλαβαίνω, καταλαβαίνω πολύ καλά. Πολύ την... Πώς την είδατε, πώς ήταν; Μα τι κάθομαι και ρωτάω, δε θέλω να ξέρω τίποτα απ' όλ' αυτά, —είπε ξάφνου κοφτά, καταφουρκισμένη—Μη με μπερδεύετε...

Σώπασε για λίγο σα να 'θελε να πάρει κουράγιο ή σα να περίμενε να περάσει η φούρκα της.

— Να τι συμβαίνει, να γιατί σας κάλεσα· θέλω να σας προτείνω να γίνετε φίλος μου, τι καρφώσατε έτσι ξαφνικά τα μάτια σας πάνω μου;—πρόσθεσε σχεδόν οργισμένη.

Πραγματικά, ο πρίγκιπας την κοίταζε επίμονα κείνη τη στιγμή παρατηρώντας πως η Αγλαΐα είχε αρχίσει πάλι να κοκκινίζει τρομερά. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, όσο περισσότερο κοκκίνιζε, τόσο περισσότερο θύμωνε με τον εαυτό της—πράγμα που φαινόταν καθαρά στα μάτια της που αστραφτοκοπούσαν συνήθως, την άλλη κιόλας στιγμή, ξεσπούσε στο συνομιλητή της, έφταιγε δεν έφταιγε κείνος. Ξέροντας, η ίδια και νιώθοντας τον ανυπότακτο χαρακτήρα της και τη ντροπαλοσύνη της, ανακατευόταν συνήθως πολύ λίγο στις κουβέντες κι ήταν πιο σιωπηλή απ' τις άλλες αδερφές της, μερικές φορές μάλιστα υπερβολικά σιωπηλή. Κι όταν τύχαινε να μην μπορεί να κάνει αλλιώς, όταν την κέντριζε η επιθυμία να μιλήσει, άρχιζε πάντα την κουβέντα με μεγάλη ακαταδεξιά, με προκλητικότητα θα 'λεγες μάλιστα. Το προαισθανόταν πάντοτε όταν άρχιζε να κοκκινίζει ή όταν επρόκειτο να κοκκινίσει.

— Ίσως να μη θέλετε να δεχτείτε την πρότασή μου...—κοίταξε ακατάδεκτα τον πρίγκιπα.

— Ω, όχι, θέλω, μονάχα που αυτό δε χρειάζεται καθόλου... δηλαδή, δεν το σκέφτηκα ποτέ μου πως χρειάζεται να γίνονται τέτοιες προτάσεις,—σάστισε ο πρίγκιπας.

— Και τι νομίζατε λοιπόν; Για τι άλλο θα σας καλούσα εδώ; Τι έχετε κατά νου; Δε μου λέτε, μήπως νομίζετε και σεις πως είμαι μια μικρή ανόητη, όπως με νομίζουν όλοι στο σπίτι;

— Δεν το 'ξερα πως σας νομίζουν ανόητη, εγώ... εγώ δεν το νομίζω.

— Δεν το νομίζετε; Πολύ έξυπνο από μέρος σας. Και πολύ έξυπνα ειπωμένο.

— Κατά τη γνώμη μου μάλιστα, ώρες-ώρες ίσως να 'στε και πολύ έξυπνη,—συνέχισε ο πρίγκιπας· — πριν από λίγο λόγου χάρη, είπατε κάτι πολύ έξυπνο. Είπατε για τη γνώμη μου σχετικά με τον Ιππόλυτο: «ενδιαφέρεστε μονάχα για τη σκέτη αλήθεια, κι αυτό είναι άδικο». Αυτό θα το θυμηθώ και θα το γυρίσω στο μυαλό μου.

Η Αγγλαΐα αναψοκοκκίνισε ξαφνικά από ευχαρίστηση. Όλες αυτές οι αλλαγές γίνονταν μέσα της με εξαιρετική ειλικρίνεια και με μεγάλη ταχύτητα. Χάρηκε κι ο πρίγκιπας, γέλασε μάλιστα απ' τη χαρά του κοιτάζοντάς την.

— Ακούστε λοιπόν,—ξανάρχισε αυτή,—σας περίμενα πολύν καιρό για να σας τα πω όλ' αυτά, σας περίμενα από τότε που μου στείλατε κείνο το γράμμα κι από πριν ακόμα... τα μισά τ' ακούσατε χτες; σας θεωρώ σαν τον πιο τίμιο, τον πιο ειλικρινή άνθρωπο, τιμιότερο κι ειλικρινέστερο απ' όλους κι ως λένε για σας πως το μυαλό σας... δηλαδή πως έχετε μιαν αρρώστια του μυαλού, αυτό είναι άδικο· αυτό το συμπέρασμα έβγαλα και ήρθα στα λόγια μαζί τους γιατί μόλο που πραγματικά είστε άρρωστος στο μυαλό (δε θα θυμώσετε βέβαια· το λέω αυτό εντελώς αντικειμενικά), το κύριο μυαλό σας ωστόσο είναι καλύτερο απ' το μυαλό όλων των άλλων, είναι μάλιστα ένα μυαλό που μήτε στον ύπνο τους δεν το 'χουν δει· γιατί υπάρχουν δυο μυαλά: το κύριο και το δευτερεύον. Έτσι; Έτσι δεν είναι;

— Μπορεί να 'ναι κι έτσι,—μόλις ακούστηκε ο πρίγκιπας. Η καρδιά του έτρεμε και χτυπούσε τρομερά.

— Το 'ξερα πως θα με καταλάβετε, —είπε αυτή με πολλήν επισημότητα.—Ο πρίγκιπας Σ. και ο Ευγένιος Παύλιτς δεν καταλαβαίνουν τίποτα απ' αυτά τα δυο μυαλά, το ίδιο κι η Αλεξάνδρα, κι όμως, το φαντάζεστε; η maman το κατάλαβε.

— Μοιάζετε, πολύ με τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Πώς έτσι; Είναι δυνατόν;—απόρησε η Αγγλαΐα.

— Μα το Θεό, το πιστεύω.

— Σας ευχαριστώ—είπε αυτή αφού έμεινε για λίγο σκεφτική.

— Χαίρομαι που μοιάζω με τη maman. Όστε λοιπόν, την εκτιμάτε πολύ;—πρόσπεσε χωρίς να προσέξει καθόλου πόσο αφελής ήταν η ερώτηση.

— Πολύ, πάρα πολύ και χαίρομαι που το καταλάβατε αμέσως.

— Και γω χαίρομαι γιατί είχα προσέξει, πως ώρες-ώρες... γελάνε μαζί της. Ακούστε όμως, το κυριότερο είναι που σκεφτόμουνα πολύν καιρό και τελικά διάλεξα εσάς. Δε θέλω, να γελάνε μαζί

μου στο σπίτι, δε θέλω να μ' έχουν για μια μικρή ανόητη· δε θέλω να με κοροϊδεύουν.... Όλ' αυτά τα κατάλαβα αμέσως και του αρνήθηκα κατηγορηματικά του Ευγένιου Παύλιτς γιατί δε θέλω να με παντρολογάνε όλη την ώρα! Θέλω... θέλω... ε, ναι, θέλω να το σκάσω απ' το σπίτι, και σας διάλεξα εσάς για να με βοηθήσετε.

— Να το σκάσετε απ' το σπίτι!—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Ναι, ναι, ναι, να το σκάσω απ' το σπίτι!—φώναξε ξάφνου κι έγινε κατακόκκινη απ' το θυμό της— Δε θέλω, δε θέλω να μ' αναγκάζουν συνεχώς να κοκκινίζω. Δε θέλω να κοκκινίζω ούτε μπροστά τους, ούτε μπροστά στον πρίγκιπα Σ., ούτε μπροστά στον Ευγένιο Παύλιτς, ούτε μπροστά σε κανέναν και γι' αυτό διάλεξα εσάς. Μαζί σας θέλω να τα λέω όλα, όλα, ακόμα και το κυριότερο, όταν το θελήσω· από μέρος σας και σεις δεν πρέπει να μου κρύβετε τίποτα. Θέλω να 'χω έναν άνθρωπο τουλάχιστον που να μπορώ να μιλάω για όλα μαζί του, σα να μιλούσα με τον εαυτό μου. Εκείνοι κει άρχισαν ξάφνου να λένε πως σας περιμένω και σας αγαπάω. Αυτό άρχισε πριν έρθετε, εγώ όμως δεν τους είχα δείξει το γράμμα. Τώρα πια το λένε όλοι. Θέλω να 'μαι γενναία και να μη φοβάμαι τίποτα. Δε θέλω να πηγαίνω στους χορούς τους, θέλω να φανώ χρήσιμη σε κάτι. Είναι πολύς καιρός που ήθελα να φύγω. Είναι είκοσι χρόνια που μ' έχουν κλεισμένη σα μέσα σε μπουκάλα κι όλο με παντρολογάνε. Από δεκατεσσάρω χρονών το 'χα σκεφτεί να το σκάσω, κι ας ήμουν ανόητη τότε. Τώρα πια τα 'χω υπολογίσει όλα και σας περίμενα εσάς, για να σας ρωτήσω πώς είναι στο Εξωτερικό. Δεν έχω δει ούτε μια γοτθική μητρόπολη, θέλω να πάω στη Ρώμη, θέλω να δω όλα τα επιστημονικά ιδρύματα, θέλω να σπουδάσω στο Παρίσι. Όλη την τελευταία χρονιά ετοιμαζόμουνα και μελετούσα, διάβασα πάρα πολλά βιβλία· έχω διαβάσει όλα τα απαγορευμένα βιβλία· η Αλεξάνδρα κι η Αδελαΐδα διαβάζουν όλα τα βιβλία, σ' αυτές το επιτρέπουν, εμένα όμως δε μου τα δίνουν όλα, είμαι υπό επιτήρηση. Με τις αδερφές μου δε θέλω να τα χαλάσω, στη μητέρα όμως και στον πατέρα μου το 'χω δηλώσει από καιρό πως θέλω ν' αλλάξω εντελώς την κοινωνική μου θέση. Αποφάσισα ν' ασχοληθώ με την παιδαγωγική και υπολόγιζα σε σας γιατί είπατε πως αγαπάτε τα παιδιά. Μπορούμε ν' ασχοληθούμε μαζί με την παιδαγωγική, αν όχι τώρα, τουλάχιστο στο μέλλον. Θα φανούμε κι οι δυο μας χρήσιμοι· δε θέλω να 'μαι κόρη στρατηγού... Πέστε μου, είστε πολύ σπουδασμένος;

— Ω, κάθε άλλο.

— Κρίμα, και γω που νόμιζα... πώς μου φάνηκε αλήθεια; Παρ' όλ' αυτά θα με καθοδηγήσετε γιατί σας διάλεξα.

— Όλ' αυτά είναι παράλογα, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα.

— Θέλω, θέλω να το σκάσω απ' το σπίτι!—φώναξε αυτή και πάλι τα μάτια της άστραψαν.—Αν δε δεχτείτε, θα παντρευτώ το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Δε θέλω να με νομίζουν στο σπίτι για παλιογυναίκα και να με κατηγορούν ένας Θεός ξέρει για τι πράγματα.

— Μα είστε στα καλά σας;—λίγο ακόμα και θα πεταγόταν ο πρίγκιπας απ' τη θέση του· —Γιατί σας κατηγορούν, ποιος σας κατηγορεί;

— Στο σπίτι, όλοι, η μητέρα μου, οι αδερφές μου, ο πατέρας, ο πρίγκιπας Σ., ακόμα και το βρομόπαιδο ο Κόλια σας! Αν δεν το λένε ανοιχτά, το σκέφτονται. Τους το 'πα κατάμουτρα αυτό, και στη μητέρα μου και στον πατέρα. Η maμaη ήταν άρρωστη όλη μέρα· και την άλλη μέρα η Αλεξάνδρα κι ο πατερούλης μου 'πανε πως ούτε εγώ δεν καταλαβαίνω τι λέω και τι λέξεις χρησιμοποιώ. Και γω τους είπα έξω απ' τα δόντια πως τώρα πια τα καταλαβαίνω όλα, όλες τις λέξεις, πως δεν είμαι πια μικρή, πως εδώ και δυο χρόνια διάβασα επίτηδες δυο μυθιστορήματα του Πολ ντε Κοκ για να τα μάθω όλα. Η maμaη, μόλις τ' άκουσε, παραλίγο να λιποθυμήσει.

Του πρίγκιπα του πέρασε ξαφνικά μια παράξενη σκέψη. Κοίταξε επίμονα την Αγλαΐα και χαμογέλασε.

Του ήταν αδύνατο να πιστέψει ότι καθόταν τώρα μπροστά του η ίδια ακατάδεκτη κοπέλα που τόσο περήφανα και με τόσο ύφος του 'χε διαβάσει κάποτε το γράμμα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Δεν μπορούσε να καταλάβει πού βρέθηκε μέσα σ' αυτή την ακατάδεκτη, την αυστηρή καλλονή, ένα τόσο μικρό παιδί, ένα κοριτσάκι που ίσως να μην καταλάβαινε πραγματικά ό λ ε ς τ ι ς λ έ ξ ε ι ς .

— Μένετε συνεχώς στο σπίτι σας, Αγλαΐα Ιβάνοβνα;—τη ρώτησε—Θέλω να πω, δεν πηγαίνατε σε κανένα σχολείο, σε κανένα Ινστιτούτο;

— Ποτέ μου δεν πήγα πουθενά. Όλο σπίτι καθόμουν, λες κι ήμουν αμφιαλωμένη και πέρα, και βγαίνοντας απ' το μπουκάλι θα πάω κατευθείαν να παντρευτώ· γιατί χαμογελάτε πάλι; Παρατηρώ πως, καθώς φαίνεται, γελάτε και σεις μαζί μου και παίρνετε το μέρος τους, —πρόσθεσε σμίγοντας αυστηρά τα φρύδια. —Μη με θυμώνετε, φτάνει τόσο που είμαι νευριασμένη... είμαι σίγουρη πως ήρθατε δω πέρα πιστεύοντας ακράδαντα πως είμαι ερωτευμένη μαζί σας και σας κάλεσα σε ραντεβού, —είπε εκνευρισμένη.

— Πραγματικά, χτες το φοβήθηκα κάτι τέτοιο,—είπε απονήρευτα ο πρίγκιπας (ήταν πολύ σαστισμένος). —σήμερα όμως είμαι σίγουρος πως εσείς...

— Πώς;—φώναξε η Αγλαΐα και το κάτω της χειλάκι άρχισε ξάφνου να τρέμει.—Φοβηθήκατε πως εγώ... τολμήσατε να σκεφτείτε πως εγώ... Θεέ μου! Θα φτάσατε ίσως να υποπτευθείτε πως σας φώναξα για να σας μπλέξω στα δίχτυα μου κι ύστερα να μας δουν εδώ πέρα και να σας αναγκάσουν να με παντρευτείτε...

— Αγλαΐα Ιβάνοβνα! Πώς δε ντρέπεστε; Πώς μπόρεσε και γεννήθηκε μια τόσο βρόμικη σκέψη στην καθαρή, την αθώα καρδιά σας; Κόβω το κεφάλι μου πως δεν πιστεύετε ούτε λέξη απ' αυτά που είπατε και... δεν ξέρετε τι λέτε!

Η Αγλαΐα καθόταν κοιτάζοντας μπροστά της με χαμηλωμένα μάτια, λες κι είχε τρομάξει κι η ίδια μ' αυτά που είπε.

— Δε ντρέπομαι καθόλου,—μουρμούρισε αυτή. —Πού το ξέρετε πως η καρδιά μου είναι αθώα; Πώς τολμήσατε τότε να μου στείλετε κείνο το ερωτικό γράμμα;

— Ερωτικό γράμμα; Το γράμμα μου—το λέτε ερωτικό; Σας έγραψα με το μεγαλύτερο σεβασμό—το γράμμα κείνο ξεχύθηκε απ' την καρδιά μου στην πιο δύσκολη στιγμή της ζωής μου! Σας θυμήθηκα τότε, σαν κάποιο φως... εγώ...

— Ε, ας είναι, καλά,—τον έκοψε ξαφνικά, μ' εντελώς αλλιώτικο ύφος όμως τώρα πια, λες κι είχε μετανιώσει, λες κι είχε τρομάξει, έσκυψε μάλιστα προς το μέρος του προσπαθώντας ακόμα να μην τον κοιτάξει στα μάτια κι έκανε να τον αγγίξει στον ώμο για να τον παρακαλέσει ακόμα πειστικότερα να μη θυμώσει,—ας είναι, —πρόσθεσε τρομερά ντροπιασμένη,—το νιώθω πως χρησιμοποίησα μια πολύ ανόητη έκφραση. Το 'κανα έτσι...για να σας δοκιμάσω. Ξεχάστε το, πέστε πως δεν το είπα. Κι αν σας πρόσβαλα, σας ζητώ συγγνώμη. Μη με κοιτάτε σας παρακαλώ στα μάτια, γυρίστε από κει. Είπατε πως ήταν πολύ βρόμικη σκέψη. Το είπα επίτηδες για να σας πληγώσω. Είναι φορές που φοβάμαι κι η ίδια αυτό που θέλω να πω και ξαφνικά το λέω. Είπατε τώρα πως το γράψατε κείνο το γράμμα στην πιο δύσκολη στιγμή της ζωής σας. Ξέρω ποια ήταν αυτή η στιγμή, —πρόφερε σιγά, κοιτάζοντας και πάλι καταγής.

— Ω, αν μπορούσατε να τα ξέρατε όλα!

— Όλα τα ξέρω!—φώναξε αυτή με μια καινούργια ταραχή. —Μένατε τότε ολόκληρο μήνα στο ίδιο διαμέρισμα με κείνη την πρόστυχη γυναίκα που το σκάσατε μαζί της...

Τούτη τη φορά δεν κοκκίνισε μα χλόμιασε σαν το πρόφερε αυτό και ξαφνικά σηκώθηκε απ' τη θέση της σάμπως να ξεχάστηκε, αμέσως όμως συνήλθε και ξανάκατσε· το χειλάκι της για πολλήν ώρα ακόμα εξακολουθούσε να τρέμει. Η σιωπή κράτησε κάπου ένα λεπτό. Ο πρίγκιπας είχε απορήσει τρομερά μ' αυτό το αναπάντεχο φέρσιμο και δεν ήξερε πού να τ' αποδώσει.

— Δε σας αγαπώ καθόλου,—είπε ξάφνου η Αγγλαΐα κοφτά.

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε· πάλι μείνανε σιωπηλοί ένα λεπτό.

— Αγαπώ το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς...—πρόφερε αυτή γρήγορα-γρήγορα, πολύ σιγά όμως, τόσο που μόλις ακούστηκε κι έσκυψε ακόμα περισσότερο το κεφάλι.

— Δεν είναι αλήθεια,—πρόφερε ο πρίγκιπας σχεδόν ψιθυριστά κι αυτός.

— Ωστε λοιπόν λέω ψέματα; Είναι αλήθεια. Του έδωσα την υπόσχεση να τον παντρευτώ, προχτές, σ' αυτό το ίδιο παγκάκι.

Ο πρίγκιπας τρόμαξε κι έμεινε για λίγο σκεφτικός.

— Δεν είναι αλήθεια—ξανάπε αποφασιστικά. Όλ' αυτά είναι φαντασίες σας.

— Είστε καταπληκτικά ευγενής. Μάθετε πως έχει διορθωθεί μ' αγαπάει πιο πολύ κι απ' τη ζωή του. Έκαψε μπροστά μου το χέρι του, μόνο και μόνο για να μου αποδείξει πως μ' αγαπάει πιο πολύ κι απ' τη ζωή του.

— Έκαψε το χέρι του;

— Ναι, το χέρι του. Αν θέλετε το πιστεύετε, αν θέλετε όχι, το ίδιο μου κάνει.

Ο πρίγκιπας έμεινε και πάλι σιωπηλός. Η Αγγλαΐα δε φαινόταν ν' αστειεύεται· ήταν θυμωμένη.

— Και δε μου λέτε, έφερε μαζί του κανένα κερι, αν έγινε εδώ αυτό που λέτε; Αλλιώς δεν μπορώ να φανταστώ πώς...

— Ναι...κερί. Τι το απίθανο βρίσκετε;

— Ολόκληρο ή το 'χε στο σαμντάνι;

— Μα ναι... όχι... μισό κερι... ένα απομεινάρι... ολόκληρο κερι... Ουφ, το ίδιο κάνει, αφήστε με ήσυχη! Έφερε και σπίρτα μαζί του, αφού το θέλετε. Άναψε το κερι και κράταγε ολόκληρη μισή ώρα το δάχτυλο του πάνω απ' τη φλόγα γιατί δηλαδή, δεν μπορεί να συμβεί;

— Τον είδα χτες· τα δάχτυλά του είναι γερά.

Η Αγγλαΐα έβαλε ξάφνου τα γέλια, εντελώς σαν παιδί.

— Ξέρετε γιατί σας είπα ψέματα;—γύρισε ξάφνου στον πρίγκιπα με την πιο παιδιάστικη εμπιστοσύνη, και το γέλιο έτρεμε ακόμα στα χείλη της.—Γιατί όταν λες ψέματα, αν τα καταφέρεις κι ανακατέψεις κάτι που να μην είναι εντελώς συνηθισμένο, κάτι εκκεντρικό, να, με καταλαβαίνετε, κάτι που να 'ναι πολύ χοντρό, ή εντελώς απίθανο, τότε το ψέμα γίνεται πιθανότερο. Αυτό το 'χω παρατηρήσει. Μονάχα που εγώ τα θαλάσσωσα γιατί δεν κατάφερα να βρω...

Ξάφνου ξανάσιξε τα φρύδια της, σάμπως να θυμήθηκε πού βρίσκεται.

— Τότε που σας απαγγείλα το «φτωχό υπόθη», —γύρισε κι είπε στον πρίγκιπα κοιτάζοντάς τον σοβαρά και μάλιστα λυπημέ να —το 'κανα γιατί ήθελα να σας... επαινέσω, ταυτόχρονα όμως ήθελα να σας μαλώσω για τη διαγωγή σας και να σας δείξω πως τα ξέρω όλα...

— Είστε πολύ άδικη μαζί μου... και με κείνη τη δυστυχισμένη που γι' αυτήν εκφραστήκατε μόλις τώρα τόσο φριχτά, Αγγλαΐα.

— Επειδή τα ξέρω όλα, όλα, γι' αυτό εκφράστηκα έτσι! Το ξέρω πως εδώ, κι έξι μήνες τη ζητήσατε σε γάμο. Μη με διακόπτετε, το βλέπετε πως δεν κάνω σχόλια. Ύστερα απ' αυτό, το 'σκασε με το Ραγκόζιν· ύστερα ζήσατε μαζί σε κάποιο χωριό ή μπορεί να 'ταν και πολιτεία κι αυτή σας παράτησε και πήγε με κάποιον άλλον. (Η Αγγλαΐα κοκκίνισε τρομερά). Ύστερα εσείς, πολύ μυαλωμένος, μα το ναι, κουβαληθήκατε τώρα δω πέρα για να τη βρείτε, αμέσως μόλις μάθατε πως γύρισε στην Πετρούπολη. Χτες το βράδυ ορμήσατε να την υπερασπιστείτε και τώρα την είδατε στον ύπνο σας... Βλέπετε πως τα ξέρω όλα· γι' αυτήν δεν ήρθατε δω πέρα; Γι' αυτήν δεν ήρθατε;

— Ναι, γι' αυτήν,—απάντησε σιγά ο πρίγκιπας σκύβοντας θλιμμένα και σκεφτικά το κεφάλι, χωρίς να υποπτεύεται με τι αστραφτερό βλέμμα τον κοίταξε η Αγγλαΐα.—Γι' αυτήν, για να μάθω μονάχα... Δεν πιστεύω πως θα ευτυχήσει με το Ραγκόζιν, αν και... με δυο λόγια, δεν ξέρω σαν τι θα μπορούσα να κάνω δω πέρα γι' αυτήν και πώς να τη βοηθήσω, ωστόσο ήρθα.

Ανατρίχιασε και κοίταξε την Αγγλαΐα· αυτή τον άκουγε με μίσος.

— Αφού ήρθατε χωρίς να ξέρετε το γιατί, σημαίνει πως την αγαπάτε πολύ,—πρόφερε τέλος.

— Όχι,—απάντησε ο πρίγκιπας,—όχι, δεν την αγαπώ. Ω, αν ξέρατε με τι φρίκη αναθυμάμαι κείνο το διάστημα που πέρασα μαζί της!

Κι ένα ρίγος τον διαπέρασε σύγκορμο καθώς πρόφερε αυτά τα λόγια.

— Πέστε τα όλα,—είπε η Αγγλαΐα.

— Δεν υπάρχει τίποτα σ' όλ' αυτά που να μην μπορείτε να τ' ακούσετε. Για ποιον ακριβώς λόγο ήθελα να σας τα διηγηθώ όλ' αυτά, μονάχα σε σας και σε κανέναν άλλον;—δεν ξέρω. Ίσως γιατί σας αγαπούσα πραγματικά πάρα πολύ. Αυτή η δυστυχισμένη γυναίκα είναι βαθύτατα πεπεισμένη πως είναι το πιο διεφθαρμένο πλάσμα του κόσμου, πως έχει πέσει χαμηλότερα απ' τον καθέναν. Ω, μην την αναθεματίζετε, μην της ρίχνετε την πέτρα. Έχει βασανίσει και με το παραπάνω τον εαυτό της με τη συναίσθηση της άδικης ντροπής της! Και τι φταίει αυτή, ω, Θεέ μου! Ω, κάθε λίγο και λιγάκι φωνάζει σα μανιασμένη πως δεν παραδέχεται να φταίει σε τίποτα, πως είναι θύμα των ανθρώπων, θύμα ενός διαφθορέα, ενός κακούργου, μα ό,τι κι αν σας πει, να ξέρετε πως αυτή η ίδια, πρώτη αυτή, δεν πιστεύει στα λόγια της και πως μ' όλη της τη συνείδηση πιστεύει απεναντίας πως είναι ο μόνος... ένοχος. Όταν προσπαθούσα να διαλύσω αυτό το σκοτάδι, έφτανε στο σημείο να υποφέρει τόσο πολύ, που η καρδιά μου δε θα επουλωθεί ποτέ όσο θα θυμάμαι κείνες τις φριχτές μέρες. Είναι σα να μου διαπεράσανε μια για πάντα την καρδιά μου. Με παράτησε κι έφυγε, ξέρετε γιατί;

Ακριβώς για ν' αποδείξει προσωπικά σε μένα πως είναι τιποτένια. Μα το πιο φριχτό σ' όλ' αυτά είναι που ίσως να μην το 'ξερε ούτε κι η ίδια πως θέλει να μου το αποδείξει εμένα μα το 'σκασε γιατί ήθελε το δίχως άλλο, μέσα της, να κάνει μιαν επονειδιστη πράξη για να πει την ίδια κείνη στιγμή στον εαυτό της: «να που ξανάκανες πάλι μιαν επονειδιστη πράξη, θα πει λοιπόν πως είσαι ένα ποταπό πλάσμα!» Ω, εσείς, Αγλαΐα, μπορεί να μην το καταλάβετε αυτό! Το ξέρετε τάχα πως αυτή η ακατάπαυστη συναίσθηση της αισχύνης της τής δίνει ίσως μια τρομερή, μιαν αφύσικη ηδονή, λες κι εκδικιέται κάποιον. Ήταν φορές που τα κατάφερνα να την κάνω να ξαναδεί γύρω της κάποιο φως· αμέσως ύστερα όμως, επαναστατούσε κι έφτανε να με κατηγορεί πικρά πως θεωρώ τον εαυτό μου πολύ ανώτερό της (ενώ εμένα ούτε μου πέρασε ποτέ απ' το νου κάτι τέτοιο) και τέλος, όταν της πρότεινα να παντρευτούμε, μου δήλωσε καθαρά πως δε ζητά από κανέναν ούτε την αφ' υψηλού συμπόνια του, ούτε βοήθεια, «ούτε θέλω να με ανυψώσει κανείς ως το δικό του επίπεδο». Την είδατε χτες; Είναι ποτέ δυνατό να νομίζετε πως είναι ευτυχισμένη μ' αυτήν τη συντροφιά, πως αυτός είναι ο κύκλος που της ταιριάζει; Δεν ξέρετε πόσο ανεπτυγμένη είναι και πόσα πράγματα μπορεί να καταλάβει! Ώρες-ώρες μάλιστα, μ' έκανε ν' απορώ!

— Της κάνατε και κει τέτοιας λογής... κηρύγματα;

— Ω, όχι,—πρόφερε σκεφτικός ο πρίγκιπας χωρίς να προσέξει τον τόνο της φωνής της, —πολύ σπάνια της μιλούσα. Συχνά ήθελα να μιλήσω, ομολογώ ωστόσο πως δεν ήξερα τι να πω. Ξέρετε, υπάρχουν περιπτώσεις που το καλύτερο είναι να μη λες τίποτα. Ω, την αγαπούσα· ω, την αγαπούσα πολύ... ύστερα όμως... ύστερα... τα μάντεψε όλα.

— Τι μάντεψε;

— Πως αισθάνομαι μονάχα οίκτο γι' αυτήν και πως... δεν την αγαπάω πια.

— Πού ξέρετε, μπορεί να τον ερωτεύτηκε στ' αλήθεια κείνον τον... τσιφλικά που το 'σκασε μαζί του.

— Όχι, τα ξέρω όλα· τον κορόιδεψε μονάχα.

— Και σας, δε σας κορόιδεψε ποτέ;

— Ω, όχι. Γέλαγε από κακία· ω, τότε με κατηγορούσε τρομερά κι έλεγε πως εγώ φταίω—σαν την έπιανε ο θυμός—και υπόφερε κι η ίδια πολύ! Όμως... αργότερα. Ω, μη μου το θυμίζετε, μη μου το θυμίζετε αυτό!

Έκρυψε το πρόσωπό του στις παλάμες.

— Το ξέρετε πως κάθε μέρα σχεδόν μου γράφει;

— Όστε είναι αλήθεια λοιπόν!—φώναξε ο πρίγκιπας ταραγμένος.—Το άκουσα, δεν ήθελα όμως να το πιστέψω.

— Από ποιον τ' ακούσατε;—ανακάθισε τρομαγμένη η Αγλαΐα.

— Ο Ραγκόζιν μου το 'πε χτες, κάπως αόριστα όμως.

— Χτες, χτες το πρωί; Πότε ακριβώς; Πριν απ' τη μουσική ή μετά;

— Μετά· το βράδυ, κατά τις δώδεκα.

— Α-α, μια κι είναι ο Ραγκόζιν... Και ξέρετε τι μου γράφει σ' αυτά τα γράμματα;

— Όλα τα περιμένω· είναι ανισόρροπη.

— Ορίστε αυτά τα γράμματα (η Αγλαΐα έβγαλε απ' την τσέπη της τρία γράμματα σε τρεις φακέλους και τα πέταξε μπροστά στον πρίγκιπα). Είναι τώρα μια βδομάδα που μ' εξορκίζει, προσπαθεί να με πείσει, με παρακινεί να σας παντρευτώ. Αυτή... μα ναι, είναι έξυπνη, έστω κι αν είναι ανισόρροπη. Κι έχετε δίκιο να λέτε πως είναι πολύ πιο έξυπνη από μένα... μου γράφει πως είναι ερωτευμένη μαζί μου, πως κάθε μέρα γυρεύει ευκαιρία να με δει, έστω κι από μακριά. Γράφει πως μ' αγαπάτε, πως αυτή το ξέρει καλά, το 'χει προσέξει από καιρό και πως όταν ήσασταν κει κάτω, κουβεντιάζατε για μένα μαζί της. Θέλει να σας δει ευτυχισμένον είναι σίγουρη πως μονάχα εγώ μπορώ να σας κάνω ευτυχισμένο... Γράφει τόσο παράλογα, τόσο παράξενα... Δεν έδειξα σε κανέναν τα γράμματα, περιμένα εσάς. Ξέρετε τι σημαίνει αυτό; Δε μαντεύετε τίποτα;

— Είναι τρέλα· είναι η απόδειξη της παραφροσύνης της, —πρόφερε ο πρίγκιπας και τα χείλη του τρεμούλιασαν.

— Έχει γούστο να βάλετε τα κλάματα.

— Όχι, Αγλαΐα, όχι, δεν κλαίω, —την κοίταξε ο πρίγκιπας.

— Τι να κάνω λοιπόν; Τι με συμβουλεύετε; Δεν μπορώ φυσικά να λαβαίνω αυτά τα γράμματα.

— Ω, αφήστε την, σας ικετεύω!—φώναξε ο πρίγκιπας. —Τι σχέση έχετε σεις μ' όλο αυτό το σκοτάδι; Θα καταβάλω κάθε προσπάθεια να μη σας ξαναγράψει.

— Αν είναι έτσι, τότε σημαίνει πως δεν έχετε καρδιά!—φώναξε η Αγλαΐα. —Μα δε βλέπετε λοιπόν πως δεν είναι μαζί μου ερωτευμένη αλλά μαζί σας, μονάχα εσάς αγαπάει! Πώς μπορέσατε να τα προσέξετε όλα κι αυτό δεν το προσέξατε; Ξέρετε τι είναι όλ' αυτά; Τι σημαίνουν αυτά τα γράμματα; Είναι ζήλια! Είναι κάτι περισσότερο από ζήλια! Αυτή... νομίζετε πως θα παντρευτεί σ' αλήθεια το Ραγκόζιν όπως το γράφει εδώ στα γράμματα; Θα πάει να σκοτωθεί την άλλη κιόλας μέρα, μόλις στεφανωθούμε!

Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε· η καρδιά του πάγωνε. Κοίταζε όμως κατάπληχτος την Αγλαΐα: του φαινόταν παράξενο που βρισκόταν στην ανάγκη ν' αναγνωρίσει πως αυτό το παιδί ήταν από καιρό κιόλας γυναίκα.

— Μάρτυς μου ο Θεός, Αγλαΐα, θα 'δυνα και τη ζωή μου για να ξαναποκτήσει την ηρεμία της και να την κάνω ευτυχισμένη, όμως... δεν μπορώ πια να την αγαπάω και το ξέρει!

— Ε, τότε θυσιαστείτε, αυτό σας πάει τόσο πολύ! Είστε τόσο μεγάλος φιλόανθρωπος. Και μη με λέτε «Αγλαΐα»... Και πριν από λίγο με είπατε σκέτα «Αγλαΐα»... Έχετε υποχρέωση, έχετε καθήκον να την αναστήσετε, πρέπει να ξαναφύγετε και πάλι μαζί της για να ειρηνέψετε και να γαληνέψετε την καρδιά της. Αλλωστε, και σεις την αγαπάτε!

— Δεν μπορώ να θυσιαστώ, μόλο που το θέλησα κάποτε και... και μπορεί να το θέλω και τώρα. Είμαι όμως σ ί γ ο υ ρ ο ς πως μαζί μου θα καταστραφεί και γι' αυτό την αφήνω. Έπρεπε να τη δω σήμερα στις εφτά· τώρα ίσως να μην πάω. Μεσ στην περηφάνια της, δε θα μου συχωρέσει ποτέ την αγάπη μου—και θα χαθούμε κι οι δυο μας! Αυτό είναι αφύσικο, εδώ όμως όλα είναι αφύσικα. Λέτε πως μ' αγαπάει, μα είναι τάχα αγάπη αυτή; Είναι ποτέ δυνατό να υπάρχει αγάπη ύστερα απ' όλα όσα έχω υποφέρει! Όχι, εδώ είναι κάτι άλλο, δεν είναι αγάπη!

— Πόσο χλομιάσατε!—τρόμαξε ξάφνου η Αγλαΐα.

— Δεν είναι τίποτα· είναι που κοιμήθηκα λίγο· νιώθω εξάντληση... Πραγματικά μιλούσαμε για σας τότε, Αγλαΐα...

— Όστε είναι αλήθεια; Μπορούσατε πραγματικά να μιλάτε για μένα μαζί της και... πώς μπορέσατε να μ' αγαπήσετε αφού με είδατε μια φορά όλη κι όλη;

— Δεν ξέρω πώς έγινε. Στο τοτινό μου σκοτάδι, ονειρευόμουν... οπτασιαζόμουν ίσως μια καινούργια χαραυγή. Δεν ξέρω πώς έγινε και σκέφτηκα πρώτη εσάς. Σας έγραψα την αλήθεια τότε πως δεν ξέρω. Όλ' αυτά ήταν ένα ονειροπόλημα μονάχα για να ξεφύγω απ' την τοτινή φρίκη... Ύστερα άρχισα να μελετάω· θα 'κανα τρία χρόνια να 'ρθω δω πέρα...

— Όστε λοιπόν, ήρθατε γι' αυτήν;

Και κάτι τρεμούλιασε στη φωνή της Αγλαΐας.

— Ναι, γι' αυτήν.

Πέρασαν κάπου δυο λεπτά σκυθρωπής σιωπής. Η Αγλαΐα σηκώθηκε.

— Αφού το λέτε ο ίδιος, —άρχισε η Αγλαΐα κι η φωνή της σα να 'τρεμε λιγάκι,—αφού το πιστεύετε κι ο ίδιος πως αυτή... η γυναίκα σας... είναι παλαβή, εγώ δεν μπορώ να 'χω καμιά σχέση με τις παλαβές της φαντασίας... Σας παρακαλώ, Λέων Νικολάγιεβιτς, να πάρετε αυτά τα τρία γράμματα και να της τα πετάξετε στα μούτρα από μέρους μου! Κι αν ποτέ, —έβγαλε ξάφνου μια φωνή η Αγλαΐα, — αν τολμήσει ποτέ να μου ξαναστεί λει έστω και μIAN αράδα, να της πείτε πως θα κάνω παράπονα στον πατέρα μου και θα την κλείσουν στο σωφρονιστήριο...

Ο πρίγκιπας πετάχτηκε όρθιος και κοίταζε τρομαγμένος την αναπάντεχη μανία της Αγλαΐας· και ξαφνικά, λες κι η ομίχλη διαλύθηκε μπροστά του...

— Δεν μπορεί να αισθάνεστε έτσι... δεν είναι αλήθεια! —μουρμούρισε.

Είναι αλήθεια! Αλήθεια!—φώναξε η Αγλαΐα μην ξέροντας σχεδόν τι της γίνεται.

— Τι πράγμα είναι αλήθεια; Ποια αλήθεια; —αντήχησε δίπλα της μια τρομαγμένη φωνή.

Μπροστά της στεκόταν η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Η αλήθεια είναι πως παντρεύομαι το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Πως αγαπάω το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και θα το σκάσω αύριο κιόλας μαζί του απ' το σπίτι!—της ρίχτηκε η Αγλαΐα.—Τ' ακούσατε; Ικανοποιήθηκε τώρα η περιέργειά σας; Είστε ευχαριστημένη;

Κι έφυγε τρέχοντας κατά το σπίτι.

— Α, όχι δα, πατερούλη μου, τώρα πια μη φεύγετε,—τον σταμάτησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τον πρίγκιπα.—Κάντε μου τη χάρη, κοπιάστε στη βίλα μου να εξηγηθείτε... Μα τι μαρτύριο είναι τούτο πάλι, όλη νύχτα δεν έκλεισα μάτι... Ο πρίγκιπας την ακολούθησε.

IX

ΜΠΑΙΝΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ της, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σταμάτησε στο πρώτο κιάλας δωμάτιο· δεν μπορούσε να προχωρήσει παραπέρα κι αφέθηκε να πέσει σ' ένα ντιβανάκι, ξεχνώντας μάλιστα να πει στον πρίγκιπα να κάτσει. Ήταν μια αρκετά μεγάλη σάλα, μ' ένα στρογγυλό τραπέζι στη μέση, μ' ένα τζάκι και με πολλά λουλούδια σ' εταζέρες κοντά στα παράθυρα, και στον απέναντι τοίχο είχε μια τζαμόπορτα που έβγαζε στον κήπο. Μπήκαν αμέσως η Αδελαΐδα κι η Αλεξάνδρα κοιτάζοντας ερωτηματικά κι απορημένα τον πρίγκιπα και τη μητέρα τους.

Οι δεσποινίδες, εδώ στην εξοχή, σηκώνονταν συνήθως κατά τις εννιά· μονάχα η Αγλαΐα τις τελευταίες δυο-τρεις μέρες άρχισε να σηκώνεται νωρίτερα κι έβγαινε να κάνει περίπατο στον κήπο, μα και πάλι όχι στις εφτά, μα στις οχτώ, ίσως κι αργότερα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, που πραγματικά δεν είχε κλείσει μάτι όλη νύχτα ήταν πολύ ταραγμένη κι ανήσυχη—σηκώθηκε κατά τις οχτώ, σκοπεύοντας να πάει να βρει την Αγλαΐα στον κήπο, υπολογίζοντας πως εκείνη θα 'χε κιάλας σηκωθεί· δεν τη βρήκε όμως ούτε στον κήπο ούτε στην κρεβατοκάμαρα. Τότε πια ανησύχησε τρομερά και ξύπνησε τις κόρες της. Μάθανε απ' την υπηρέτρια πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα είχε βγει κατά τις εφτά και πήγε στο πάρκο. Οι δεσποινίδες χαμογέλασαν ειρωνικά με την καινούργια φαντασιοπληξία της ευφάνταστης αδερφούλας τους και παρατήρησαν στη μαμάκα τους πως η Αγλαΐα δεν το 'χει σε τίποτα να θυμώσει αν εκείνη πήγαινε στο πάρκο να τη βρει και πως—ήταν σίγουρες—θα κάθεται τώρα και θα διαβάζει στο πράσινο παγκάκι σε κείνο που γι' αυτό τους είχε μιλήσει απ' τα προχτές ακόμα και παραλίγο να μαλώνανε γι' αυτό το παγκάκι με τον πρίγκιπα Σ. επειδή της είχε πει πως δε βρίσκει να 'χει τίποτα ιδιαίτερο κείνο το μέρος του πάρκου. Βρίσκοντάς την ραντεβού κι ακούγοντας τα παράξενα λόγια της κόρης της, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τρόμαξε φοβερά για πολλές αιτίες· τώρα όμως που έφερε μαζί της τον πρίγκιπα, δειλίασε που άρχισε όλη αυτή τη φασαρία: «και γιατί να μη συναντηθεί η Αγλαΐα με τον πρίγκιπα στο πάρκο και να κουβεντιάσει μαζί του, έστω κι αν, στο τέλος-τέλος, είχαν συμφωνήσει απ' τα πριν να συναντηθούν εκεί;»

— Μη νομίζετε, πατερούλη μου πρίγκηψ,—βρήκε το κουράγιο να πει επιτέλους,—πως σας κουβάλησα εδώ για να σας κάνω ανάκριση... Μετά τα χτεσινοβραδινά, περιστεράκι μου, ίσως και να μην είχα καμιάν όρεξη να συναντηθώ μαζί σου.

Σα να κόμπιασε λιγάκι.

— Παρ' όλ' αυτά θα θέλατε πολύ να μάθετε πώς έγινε και συναντηθήκαμε σήμερα με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα;—συμπλήρωσε πολύ ψύχραιμα ο πρίγκιπας.

— Ε, ναι, γιατί όχι, θα το 'θελα!—κόρωσε αμέσως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Δε φοβάμαι να μιλήσω ανοιχτά. Γιατί κανέναν δεν προσβάλλω και κανέναν δε θα 'θελα να προσβάλω...

— Μα τι λέτε, είναι τόσο φυσικό να θέλετε να μάθετε· είστε μητέρα. Συναντηθήκαμε σήμερα με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα στο πράσινο παγκάκι στις εφτά ακριβώς, ύστερα από χτεσινή της πρόσκληση. Με ειδοποίησε χτες βράδυ μ' ένα σημείωμα πως είναι ανάγκη να με δει και να μου μιλήσει για μια σημαντική υπόθεση.

Συναντηθήκαμε και κουβεντιάσαμε μιαν ολάκερη ώρα για υποθέσεις που αφορούν ουσιαστικά μονάχα την Αγλαΐα Ιβάνοβνα· αυτό είναι όλο.

— Και βέβαια αυτό είναι όλο, πατερούλη μου, και χωρίς καμιάν αμφιβολία μάλιστα,—πρόφερε με αξιοπρέπεια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Υπέροχα, πρίγκηψ, —είπε η Αγλαΐα μπαίνοντας ξάφνου στο δωμάτιο. Σας ευχαριστώ μ' όλη μου την καρδιά που με θεωρήσατε και μένα ανίκανη να πέσω τόσο χαμηλά ώστε να πω ψέματα εδώ πέρα. Σας φτάνουν αυτά, maman, ή μήπως έχετε σκοπό να συνεχίσετε την ανάκριση;

— Το ξέρεις πως ως τα τώρα δε βρέθηκα ποτέ στην ανάγκη να κοκκινίσω μπροστά σου... αν και θα χαιρόσουν ίσως πολύ να μ' έβλεπες να κοκκινίζω, —απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα σα να τη νουθετούσε. —Χαίρετε, πρίγκηψ, να με συγχωρείτε που σας ανησύχησα. Κι ελπίζω πως δε θα πάψετε να πιστεύετε στην εκτίμηση που τρέφω πάντα για σας.

Ο πρίγκιπας έκανε αμέσως δυο υποκλίσεις και βγήκε δίχως να πει λέξη. Η Αδελαιΐδα κι η Αλεξάνδρα μισογέλασαν και κάτι είπαν ψιθυριστά μεταξύ τους. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τις κοίταξε αυστηρά.

— Λέμε μονάχα maman, —γέλασε η Αδελαιΐδα, —πως ο πρίγκιπας έκανε θαυμάσια τις υποκλίσεις του. Άλλοτε είναι σαν άδειο τσουβάλι και τώρα ξαφνικά... σαν... σαν τον Ευγένιο Παύλιτς.

— Την αβρότητα και την αξιοπρέπεια τη διδάσκει η καρδιά κι όχι ο δάσκαλος του χορού, — συμπέρανε με πολύ ύφος η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι ανέβηκε πάνω στα διαμερίσματά της δίχως να ρίξει ούτε μια ματιά στην Αγλαΐα.

Όταν ο πρίγκιπας γύρισε στη βίλα του, κατά τις εννιά, βρήκε στη βεράντα τη Βέρα Λουκιάνοβνα και την υπηρέτρια. Συγύριζαν μαζί και σκουπίζανε μετά τη χτεσινή ακαταστασία.

— Δόξα τω Θεώ, προφτάσαμε και τελειώσαμε πριν έρθετε! —είπε χαρούμενα η Βέρα.

— Καλημέρα· σα να γυρίζει λιγάκι το κεφάλι μου· κοιμήθηκα άσκημα· λέω να πέσω για ύπνο.

— Εδώ στη βεράντα όπως και χτες; Ωραία. Θα πω σε όλους να μη σας ξυπνήσουν. Ο μπαμπάκας έφυγε για κάποια δουλειά.

Η υπηρέτρια βγήκε· η Βέρα έκανε να φύγει το κατόπι της, γύρισε όμως και πλησίασε ανήσυχη τον πρίγκιπα.

— Πρίγκηψ, λυπηθείτε αυτόν το δυστυχισμένο· μην τον διώχνετε σήμερα.

— Και βέβαια δε θα τον διώξω· ας μείνει όσο θέλει.

— Τώρα πια δε θα κάνει τίποτα και... μην είστε αυστηρός μαζί του.

— Ω, όχι, για ποιο λόγο;

— Και... μην τον κοροϊδέψετε· αυτό είναι το σπουδαιότερο.

— Ω, ούτε το σκέφτηκα καν!

— Είμαι ανόητη που κάθομαι και τα λέω όλ' αυτά σ' έναν άνθρωπο σαν και σας, —κατακοκκίνισε η Βέρα. —Όμως, μόλο που είστε κουρασμένος, —γέλασε και μισογύρισε καθώς ήταν έτοιμη να φύγει, —τα μάτια σας είναι τόσο υπέροχα αυτή τη στιγμή... τόσο ευτυχισμένα.

— Ευτυχισμένα; —ρώτησε ζωηρά ο πρίγκιπας και γέλασε χαρούμενα.

Όμως, η Βέρα που μιλούσε πάντα με αφέλεια και σταράτα σαν αγόρι, ξαφνικά σα να ντράπηκε,

κοκκίνισε ακόμα περισσότερο κι εξακολουθώντας να γελάει βγήκε βιαστικά απ' το δωμάτιο.

«Τι... γλυκό κορίτσι...» σκέφτηκε ο πρίγκιπας κι αμέσως την ξέχασε. Πήγε στη γωνιά της βεράντας, όπου ήταν ένα ντιβανάκι και μπροστά του ένα μικρό τραπέζι, έκατσε, σκέπασε με τα χέρια το πρόσωπό του κι έμεινε έτσι κάπου δέκα λεπτά· ξάφνου έβαλε βιαστικά και ταραγμένα το χέρι του στην τσέπη του σακακιού κι έβγαλε τρία γράμματα.

Ξανάνοιξε όμως η πόρτα και μπήκε ο Κόλια. Ο πρίγκιπας σα να χάρηκε που αναγκάστηκε να ξαναβάλει τα γράμματα στην τσέπη και ν' αναβάλει το διάβασμά τους.

— Είδατε πράματα ε;—είπε ο Κόλια μπαίνοντας κατευθείαν στο θέμα κι έκατσε στο ντιβάνι.—Τι λέτε τώρα για τον Ιππόλυτο; Δεν του 'χετε εκτίμηση;

— Μα γιατί λοιπόν... όμως, Κόλια είμαι κουρασμένος... Ύστερα, είναι πολύ θλιβερό να τα ξαναθυμόμαστε... Τι κάνει ωστόσο;

— Κοιμάται και θα κοιμηθεί τουλάχιστο δυο ώρες ακόμα. Καταλαβαίνω: δεν πέσατε για ύπνο, πήγατε στο πάρκο... Βέβαια, τόση ταραχή... πολύ φυσικό!

— Πού το ξέρετε πως πήγα στο πάρκο και δεν κοιμήθηκα σπίτι;

— Μου το 'πε τώρα η Βέρα. Προσπάθησε να με πείσει να μην έρθω δεν κρατήθηκα όμως· ένα λεπτό και φεύγω. Αυτές τις δυο ώρες έκατσα βάρδια δίπλα στο κρεβάτι του. Τώρα έβαλα τον Κόστια Λέμπεντεβ. Ο Μπουρντόβσκη έφυγε. Λοιπόν, πλαγιαστε, πρίγκηψ· καλή σας... ε, καλή σας μέρα! Μονάχα ξέρετε, έχω μείνει κατάπληκτος!

— Βέβαια... όλ' αυτά...

— Όχι, πρίγκηψ, όχι· έχω μείνει κατάπληκτος με την «Εξομολόγηση». Κυρίως με κείνο το μέρος όπου μιλάει για τη Θεία Πρόνοια και τη μέλλουσα ζωή. Υπάρχει εκεί μια γι-γα-ντι-αία σκέψη!

— Ο πρίγκιπας κοίταξε στοργικά τον Κόλια που, φυσικά, είχε έρθει για να κουβεντιάσει το γρηγορότερο για τη γιγαντιαία σκέψη.

— Το κυριότερο όμως, το κυριότερο δε βρίσκεται στη σκέψη μα στο σύνολο των περιστάσεων! Αν το 'γραφε αυτό ο Βολταίρος, ο Ρουσό, ο Προυντόν, θα το διάβαζα, θα το πρόσεχα μα δε θα μου 'κανε τόσο τρομαχτική εντύπωση. Μα ένας άνθρωπος που το ξέρει στα σίγουρα πως του μένουνε δέκα λεπτά ζωής και μιλάει έτσι—α, αυτό δείχνει μεγάλη περηφάνεια! Φτάνει έτσι στο ανώτατο σημείο ανεξαρτησίας της προσωπικής αξιοπρέπειας, είναι σα να προκαλεί απευθείας... Όχι, αυτό δείχνει γιγαντιαία πνευματική δύναμη! Κι ύστερα απ' αυτό να λένε πως δεν έβαλε επίτηδες το καψούλι— αυτό είναι πρόστυχο, αφύσικο! Και, ξέρετε, μας ξεγέλασε χτες, έκανε μια πονηριά: δεν ταχτοποίησα ποτέ μου το σάκο μαζί του και δεν είδα κανένα πιστόλι· μόνος του τα ταχτοποίησε όλα και μ' έκανε ξαφνικά να μπερδευτώ. Η Βέρα λέει πως θα τον αφήσετε δω· κάνω όρκο πως δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος αφού μάλιστα είμαστε συνεχώς κοντά του.

— Και ποιος από σας έμεινε μαζί του τη νύχτα;

— Εγώ, ο Κόστια Λέμπεντεβ, ο Μπουρντόβσκη· ο Κέλερ έμεινε για λίγο κι ύστερα πήγε να κοιμηθεί στου Λέμπεντεβ γιατί στο δωμάτιό μας δεν είχε πού να πλαγιασει. Κι ο Φερντισσένκο κοιμήθηκε στου Λέμπεντεβ, έφυγε στις εφτά. Ο στρατηγός μένει πάντα στου Λέμπεντεβ, τώρα έφυγε κι αυτός... Ο Λέμπεντεβ μπορεί να 'ρθει τώρα να σας δει· δεν ξέρω γιατί, σας γύρευε όμως, δυο φορές ρώτησε

αν σας είδαμε. Να τον αφήσω να μπει ή να μην τον αφήσω μια και θα πέσετε να κοιμηθείτε; Και γω πάω για ύπνο. Αχ, ναι, θα 'θελα κάτι να σας πω. Πριν από λίγο μου 'κανε εντύπωση ο στρατηγός: ο Μπουρντόβσκη με ξύπνησε για τη βάρδια μου κατά τις εξήμιση, ίσως και νωρίτερα. Βγήκα για μια στιγμή έξω και ξάφνου συναντάω το στρατηγό· ήταν τόσο μεθυσμένος ακόμα που δε με γνώρισε, στεκόταν μπροστά μου σα στύλος, μόλις συνήλθε όμως τα 'βαλε μαζί μου: «Τι κάνει ο άρρωστος; μου λέει. Ερχόμουνα να μάθω για τον άρρωστο...» Του έδωσα αναφορά—δεν έχει τώρα σημασία τι του είπα. «Όλ' αυτά καλά, μου λέει, το κυριότερο όμως, ερχόμουνα και γι' αυτό σηκώθηκα, για να σε προειδοποιήσω· έχω λόγους να υποθέσω πως μπροστά στον κύριο Φερντιστσένκο πρέπει να προσέχει κανείς τα λόγια του και... πρέπει να συγκρατιέται». Καταλαβαίνετε, πρίγκηψ;

— Είναι δυνατόν; Εδώ που τα λέμε... για μας το ίδιο κάνει...

— Ναι, χωρίς αμφιβολία, το ίδιο κάνει, εμείς δεν είμαστε μασόνοι! Τόσο μάλιστα που απόρησα που ο στρατηγός σηκώθηκε επίτηδες νυχτιάτικα να με προειδοποιήσει.

— Ο Φερντιστσένκο έφυγε είπατε;

— Στις εφτά· ήταν ο δρόμος του και πέρασε κει που έκανα τη βάρδια μου. Μου είπε πως πάει να συμπληρώσει τον ύπνο του στου Βίλκιν—είναι ένας μεθύστακας που τον λένε Βίλκιν. Ε, ας είναι, πηγαίνω! Να κι ο Λουκιάν Τιμοφέιτς... Ο πρίγκηψ θέλει να κοιμηθεί. Λουκιάν Τιμοφέιτς· όπισθεν ολοταχώς!

— Μια στιγμούλα μονάχα θα σας απασχολήσω, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, για μια σημαντική κατά την αντίληψή μου υπόθεση,—πρόφερε βιασμένα σχεδόν ψιθυριστά ο Λέμπεντεβ και υποκλίθηκε σοβαρά. Μόλις είχε γυρίσει και δεν είχε προφτάσει, να περάσει απ' το σπίτι του, έτσι που κράταγε ακόμα το καπέλο στο χέρι. Το πρόσωπό του ήταν όλο έγνοια κι είχε ένα ιδιαίτερο, ασυνήθιστο ύφος αξιοπρέπειας. Ο πρίγκιπας του είπε να καθίσει.

— Με ζητήσατε δυο φορές; Ίσως ν' ανησυχείτε ακόμα για τα χτεσινά...

— Γι' αυτό το χτεσινό παλιόπαιδο λέτε, πρίγκηψ! Ω, όχι· χτες οι σκέψεις μου ήταν λίγο ανάκατες... σήμερα όμως δεν έχω πλέον σκοπό να κοντραστάρω έστω και στο ελάχιστο τις απόψεις σας.

— Να κόντρα... πώς το 'πατε;

— Είπα: να κοντραστάρω· είναι λέξεις γαλλική, όπως και πλήθος άλλων λέξεων οι οποίες ενσωματώθηκαν στη ρωσική γλώσσα, ωστόσο, δεν επιμένω και γι' αυτήν.

Τι σας συμβαίνει σήμερα, Λέμπεντεβ, κι είστε τόσο σπουδαίος και τυπικός και μιλάτε σαν ν' απαγγέλλετε;—χαμογέλασε ο πρίγκιπας.

— Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς! γύρισε κι είπε ο Λέμπεντεβ στον Κόλια με φωνή σχεδόν συγκινημένη. — Έχω ν' ανακοινώσω εις τον πρίγκιπα περί μιας υποθέσεως αφορώσης ουσιαστικώς...

— Μα ναι, φυσικά, δεν είναι δική μου δουλειά! Γεια σας, πρίγκηψ!—έφυγε αμέσως ο Κόλια.

— Τ' αγαπώ αυτό το παιδί διότι καταλαβαίνει με το πρώτο,—πρόφερε ο Λέμπεντεβ κοιτάζοντας το κατόπι του,—είναι εξυπνότατος, μολοντί τυχαίνει να γίνεται φορτικός. Εδοκίμασα μιαν εξαιρετικήν δυστυχίαν, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, εχτές το βράδυ ή σήμερα την αυγήν... Ταλαντεύομαι ακόμη να καθορίσω επακριβώς την ώρα.

— Τι συμβαίνει;

— Απώλεια τετρακοσίων ρουβλίων απ' την τσέπη του σακακιού, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, μου τα σούφρωσαν!—έκανε ο Λέμπεντεβ χαμογελώντας τσαγκά.

— Χάσατε τετρακόσα ρούβλια; Κρίμα.

— Και ιδιαίτερα για έναν φτωχό και ευγενικό άνθρωπο, για έναν άνθρωπο που ζει με τον τίμιο μόχθο του.

— Φυσικά, φυσικά· πώς έγινε;

— Λόγω της κρασοκατάλυσης. Ήρθα σε σας όπως θα πήγαινα στη Θεία Πρόνοια, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ. Το ποσόν των τετρακοσίων ρουβλίων το 'λαβα χτες εις αργυρά νομίσματα κατά τις πέντε τ' απόγευμα από έναν οφειλέτην μου και γύρισα εδώ με το τρένο. Είχα το πορτοφόλι στην τσέπη. Έβγαλα τη στολή της υπηρεσίας μου κι έβαλα τη ρεντιγκότα. Τοποθέτησα τα χρήματα στην τσέπη της ρεντιγκότας, έχοντας υπ' όψη μου να τα κρατήσω πάνω μου, υπολογίζοντας να τα δώσω το βράδυ κατόπιν μιας παρακλήσεως... περιμένοντας το έμπιστον πρόσωπον.

— Μια και το 'φερε η κουβέντα, Λουκιάν Τιμοφέιτς, είν' αλήθεια πως δημοσιέψατε μίαν αγγελία στις εφημερίδες πως δανείζετε χρήματα με ενέχυρο χρυσά και αργυρά αντικείμενα;

— Μέσω εμπίστου προσώπου· τ' όνομά μου δεν εδημοσιεύθη, ούτε η διεύθυνσις. Έχοντας ένα ασήμαντο κεφάλαιο και εν όψει μιας πολλαπλασιαζομένης οικογενείας συμφωνείστε και σεις ότι ένας τίμιος τόκος...

— Μα ναι, φυσικά· ρώτησα μονάχα για να ξέρω· με συγχωρείτε που σας διέκοψα.

— Το έμπιστον πρόσωπον δεν εφάνη. Στο μεταξύ, φέρανε τον δυστυχισμένον· ευρισκόμουν ήδη εις ποιάν τίνα έντασιν κατόπιν του γεύματος· ήρθαν αυτοί οι επισκέπται, ήπιαμε... τσάι, και... ήλθον εις ευθυμίαν προς καταστροφήν μου. Και, όταν αργά το βράδυ πλέον, έφτασε αυτός ο Κέλερ και μας ανήγγειλε ότι γιορτάζετε τα γενέθλιά σας κι είπατε ν' ανοιχτούν σαμπάνιες, εγώ, ακριβέ μου και πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, έχοντας μια καρδιά (πράγμα που θα το παρατηρήσατε ήδη κατά πάσαν πιθανότητα καθότι το αξίζω) έχοντας μια καρδιά δε λέγω ευαίσθητον μα ευγνωμονούσαν, πράγμα διά το οποίον σεμνύνομαι—εγώ, δια την μεγαλυτέραν λαμπρότητα του πράγματος και αναμένων να σας συγχαρώ προσωπικώς, σκέφτηκα να πάω ν' αλλάξω την κουρελιασμένη, ούτως ειπείν, ρεντιγκότα μου και να βάλω τη στολή της υπηρεσίας μου, πράγμα που έκανα πράγματι, όπως θα το παρατηρήσατε ίσως και σεις ο ίδιος, πρίγκηψ, βλέποντάς με όλο το βράδυ εν στολή. Αλλάζοντας, ξέχασα το πορτοφόλι στη ρεντιγκότα... Είναι αληθέστατο το ρηθέν: «μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι». Και μονάχα σήμερα, σαν ξύπνησα κατά τις εφτάμιση, πετάχτηκα πάνω σα μισοπάλαβος κι έτρεξα να δω τη ρεντιγκότα —άδεια η τσέπη! Το πορτοφόλι είχε κάνει φτερά.

— Αχ, πολύ δυσάρεστο αυτό!

— Ακριβώς, λίαν δυσάρεστον ομολογώ ότι, με πολύ τακτ, βρήκατε αμέσως την κατάλληλον έκφρασιν,—έκανε κάπως σατανικά ο Λέμπεντεβ.

— Μα... ωστόσο,—ταράχτηκε ο πρίγκιπας κι απόμεινε σκεφτικός. —Αυτό είναι σοβαρό.

— Ακριβώς, σοβαρό. Ιδού και μια άλλη επιτυχεστάτη, καλοδιαλεγμένη λέξι σας, πρίγκηψ δια τον χαρακτηρισμόν του...

- Αχ, φτάνει πια, Λουκιάν Τιμοφέιτς, εδώ δεν πρόκειται να διαλέξουμε λέξεις... Λέτε να... είναι δυνατό να σας έπεσε απ' την τσέπη όσο ήσασταν μεθυσμένος;
- Μπορεί. Όλα δυνατό να συμβούν όταν είναι κανείς μεθυσμένος, όπως εξεφράσθητε εν πάση ειλικρίνεια, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ. Σας παρακαλώ ωστόσο ν' αναλογισθείτε το εξής: αν εξετίναζα το πορτοφόλι απ' την τσέπη αλλάζοντας ρεντιγκότα, τότε το εκτιναχθέν αντικείμενον θα 'πρεπε να βρίσκεται πεσμένο επί του πατώματος. Πού είναι λοιπόν αυτό το αντικείμενο;
- Μήπως το βάλατε σε κανένα συρτάρι, στο τραπέζι;
- Όλα τα 'ψαξα, όλα τα ψαχούλεψα, πολλώ μάλλον που δεν το 'κρυψα πουθενά και δεν άνοιξα κανένα συρτάρι, αυτό το θυμάμαι πεντακάθαρα.
- Στο ντουλαπάκι; Κοιτάξατε;
- Πρώτη μου δουλειά και μάλιστα πλειστάκις, σήμερα το πρωί... Μα και πώς θα μπορούσα να το παραχώσω στο ντουλαπάκι, σεβαστότατε πρίγκηψ!
- Ομολογώ, Λέμπεντεβ, πως αυτό μ' ανησυχεί. Σημαίνει λοιπόν πως κάποιος το βρήκε στο πάτωμα;
- Ή το σούφρωσε απ' την τσέπη. Δυο εκδοχές.
- Με ανησυχεί πολύ, γιατί ποιος να 'ταν αλήθεια; Αυτό είναι το πρόβλημα!
- Δε χωρεί αμφιβολία πως σ' αυτό ακριβώς έγκειται το κυρίως πρόβλημα. Βρίσκετε με μιαν καταπληκτική ακρίβειαν τις σωστές λέξεις και καθορίζετε τας καταστάσεις, εκλαμπρότατε πρίγκηψ.
- Αχ, Λουκιάν Τιμοφέιτς, αφήστε τις ειρωνείες, εδώ...
- Ειρωνείες! φώναξε ο Λέμπεντεβ χτυπώντας τα χέρια του.
- Ε, καλά, καλά, δε θυμώνω, το βλέπετε· εδώ... το σημαντικό είναι άλλο. Φοβάμαι για τους ανθρώπους. Ποιον υποπτεύεστε;
- Ερώτηση δύσκολη και... πολυσύνθετη! Την υπηρέτρια δεν μπορώ να την υποπτευθώ: ήταν όλη την ώρα στην κουζίνα της. Τα παιδιά μου επίσης.
- Αυτό έλειπε.
- Όστε λοιπόν, κάποιος απ' τους επισκέπτες.
- Μα είναι ποτέ δυνατόν;
- Τελείως και ολοσχερώς αδύνατον, το δίχως άλλο όμως έτσι θα πρέπει να 'χει γίνει. Είμαι σύμφωνος ωστόσο να παραδεχτώ κι είμαι μάλιστα πεπεισμένος πως αν έγινε κλοπή, θα πραγματοποιήθηκε, όχι το βράδυ, όταν ήταν όλοι τους συγκεντρωμένοι εδώ, μα τη νύχτα, ίσως μάλιστα κατά τα χαράματα, από κάποιον που 'μεινε εδώ να κοιμηθεί.
- Αχ, Θεέ μου!
- Τον Μπουρντόβσκη και το Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς τους αποκλείω φυσικά· ούτε μπήκαν καθόλου

στο διαμέρισμά μου.

— Αυτό έλειπε, μα κι αν ακόμα μπαίνανε! Ποιος κοιμήθηκε σπίτι σας;

— Υπολογίζοντας και μένα, κοιμηθήκαμε τέσσερις, σε δυο συνεχόμενα δωμάτια: εγώ, ο στρατηγός, ο Κέλερ κι ο κύριος Φερντιστσένκο. Κάποιος από μας τους τέσσερις λοιπόν!

— Δηλαδή απ' τους τρεις. Μα ποιος ωστόσο;

— Συμπεριέλαβα και τον εαυτό μου δια λόγους δικαιοσύνης και τάξεως· παραδεχτείτε ωστόσο, πρίγκηψ, πως δεν μπορούσα να κλέψω μόνος μου τον εαυτό μου παρ' όλο που παρόμοιες περιπτώσεις συνέβησαν κι άλλοτε...

— Αχ, Λέμπεντεβ, τι πληχτικά που 'ναι όλ' αυτά!—φώναξε ανυπόμονα ο πρίγκιπας. Ελάτε στο προκείμενο επιτέλους!

— Μένουν λοιπόν τρεις και κατά πρώτον ο κύριος Κέλερ, άνθρωπος ασταθής, μέθυσος και εις ορισμένας περιπτώσεις λιμπεραλίστας, θέλω να πω ως προς τα ζητήματα της τσέπης κατά τα άλλα όμως, έχει τάσεις μάλλον αρχαιοϊπποτικές, ούτως ειπείν, παρά λιμπεραλιστικές. Στην αρχή κοιμήθηκε εδώ, στο δωμάτιο του αρρώστου και μονάχα αργά τη νύχτα μεταφέρθηκε σε μας με την δικαιολογίαν ότι βρίσκει σκληρό το πάτωμα για ύπνο.

— Τον υποπτεύεστε;

— Τον υποτευόμουν. Όταν κατά τις οχτώ το πρωί πετάχτηκα απ' το κρεβάτι σα μισοπάλαβος κι άρπαξα με το χέρι το κουτελό μου, ξύπνησα αμέσως το στρατηγό που κοιμόταν τον ύπνο του δικαίου. Λαβών υπ' όψιν την παράξενη εξαφάνιση του Φερντιστσένκο, πράγμα που και μονάχα αυτό μας ενένησε υποψίες, αποφασίσαμε κι οι δυο μας να κάνουμε αμέσως σωματική έρευνα στον Κέλερ που βρισκόταν ξαπλωμένος σαν... σαν... δίκην μολύβδου. Τον ψάξαμε καταλεπτώς: στις τσέπες του ούτε ένα τσεντζέμο —κι ούτε μια τσέπη του που να μην είναι τρύπια. Ένα μπλε μαντίλι, με καρό, μπαμπακερό, σε κατάσταση απρεπή. Περαιτέρω, ένα ραβασάκι από κάποια καμαριέρα που του ζητούσε χρήματα και τον απειλούσε, και αποκόμματα απ' το γνωστό σας άρθρο. Ο στρατηγός έβγαλε την απόφαση πως είναι αθώος. Για να συμπληρώσουμε τις πληροφορίες μας τον ξυπνήσαμε—χρειάστηκε να τον ταρακουνήσουμε ώρα πολλή· είδε κι έπαθε να καταλάβει τι τρέχει· άνοιξε σα χάχας το στόμα του, το μούτρο του ήταν μεθυσμένο, είχε έκφραση χαμένην και αθώαν, ανόητον μάλιστα—δεν είναι αυτός!

— Πόσο χαίρομαι!—αναστέναξε χαρούμενα ο πρίγκιπας. —Φοβήθηκα μην είναι αυτός!

— Φοβηθήκατε; Σημαίνει δηλαδή πως είχατε λόγους να πιστέψετε... μισόκλεισε τα μάτια του ο Λέμπεντεβ.

— Ω, όχι, έτσι απλώς το είπα, —κόμπιασε ο πρίγκιπας,—έκανα τρομερή ανοησία να πω πως φοβήθηκα. Κάντε μου τη χάρη, Λέμπεντεβ, μην το πείτε σε κανέναν...

— Πρίγκηψ, πρίγκηψ! Τα λόγια σας θα μείνουν στην καρδιά μου... μες στα φυλλοκάρδια μου! Η καρδιά μου είναι τάφος!—πρόφερε θριαμβευτικά ο Λέμπεντεβ φέρνοντας το καπέλο στην καρδιά του.

— Καλά, καλά! Όστε λοιπόν ο Φερντιστσένκο; Δηλαδή θέλω να πω, υποπτεύεστε τον Φερντιστσένκο;

- Μα ποιος άλλος μένει;—πρόφερε σιγά ο Λέμπεντεβ κοιτάζοντας επίμονα τον πρίγκιπα.
- Μα ναι, εννοείται... ποιος άλλος... δηλαδή, και πάλι, τι στοιχεία έχετε εναντίον του;
- Στοιχεία, υπάρχουν. Κατά πρώτον, η εξαφάνισίς του στις εφτά το πρωί, ή μάλλον νωρίτερα.
- Το ξέρω, μου 'λεγε ο Κόλια πως πέρασε και του είπε πως πάει να συνεχίσει τον ύπνο του σου... ξέχασα πώς τον λένε, σ' ένα φίλο του.
- Στου Βίλκιν. Όστε λοιπόν ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς σας το είπε κιόλας!
- Δε μου 'πε τίποτα για την κλοπή.
- Ούτε το ξέρει γιατί προς το παρόν κρατώ το πράγμα μυστικών. Έτσι λοιπόν, πάει στου Βίλκιν θάλεγε κανείς πως δεν υπάρχει τίποτα το παράξενον σ' όλ' αυτά—που ένας μεθυσμένος δηλαδή πάει στο σπίτι ενός ομοίου του, μπεκρούλιακα, έστω και τόσο πρωί, και χωρίς καμιάν άλλη αιτία, έτσι δεν είναι; Όμως εδώ ακριβώς, αποκαλύπτεται ένα ίχνος: φεύγοντας, αφήνει τη διεύθυνση... Και τώρα παρακολουθείστε με, πρίγκηψ· γιατί αφήνει τη διεύθυνση; Γιατί περνάει επίτηδες απ' το Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς κάνοντας κύκλο και του λέει πως «ξέρεις μάτια μου, πάω να συνεχίσω τον ύπνο στου Βίλκιν»; Και ποιος θα κάτσει να ενδιαφερθεί πως φεύγει και μάλιστα πως πάει ακριβώς στου Βίλκιν; Ποιος ο λόγος να το αναγγείλει; Όχι, εδώ κρύβεται μια πονηριά, μια λωποδυτική φινέτσα. Αυτό σημαίνει: «να, βλέπετε, επίτηδες δεν τα σκεπάζω τα ίχνη μου, τι κλέφτης είμαι λοιπόν ύστερ' απ' αυτό; Ένας κλέφτης θα 'λεγε ποτέ του πού πάει;» Μια υπερβολική φροντίδα να στρέψει αλλού τις υποψίες και να σβήσει, ούτως ειπείν, τα ίχνη επί της άμμου... Με καταλάβατε, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ;
- Κατάλαβα, κατάλαβα πολύ καλά, αυτό όμως δε φτάνει, δε νομίζετε;
- Δεύτερον στοιχείον: Το ίχνος αποδεικνύεται ψευδές και η δοθείσα διεύθυνσις ανακριβής. Μια ώρα αργότερα, δηλαδή στις οχτώ, χτυπούσα κιόλας την πόρτα του Βίλκιν —είναι εδώ στην Πέμπτη οδό και τυχαίνει μάλιστα να 'μαστε γνωστοί. Δε βρήκα κανέναν Φερντιστσένκο κει πέρα. Αν και τα κατάφερα κι έμαθα απ' την υπηρέτρια—που είναι θεόκουφη—πως μια ώρα πριν, κάποιος είχε έρθει και χτύπησε στην πόρτα, αρκετά δυνατά μάλιστα, τόσο που ξεκόλλησε το κουδουνάκι. Η υπηρέτρια όμως δεν άνοιξε μη θέλοντας να ξυπνήσει τον κύριο Βίλκιν, ή ίσως επειδή βαριότανε να σηκωθεί η ίδια. Γίνονται και κάτι τέτοια.
- Όλ' αυτά είναι δικές σας υποψίες. Δε φτάνει.
- Πρίγκηψ, μα για σκεφτείτε λοιπόν, ποίον άλλον να υποπτευθώ;—συμπέρανε ταπεινά ο Λέμπεντεβ και κάποια πονηριά φάνηκε στο ειρωνικό του χαμόγελο.
- Δεν πάτε να κοιτάξετε άλλη μια φορά στα δωμάτια και στα συρτάρια!—πρόφερε ταραγμένα ο πρίγκιπας αφού έμεινε για λίγο σκεφτικός.
- Κοίταξα!—αναστέναξε ακόμα πιο ταπεινά ο Λέμπεντεβ.
- Αχ, γιατί, γιατί ν' αλλάξετε αυτή τη ρεντιγκότα!—φώναξε ο πρίγκιπας και χτύπησε φουρκισμένος το χέρι του στο τραπέζι.
- Ερώτηση από μια παλιά κωμωδία. Όμως, πονοψυχότατε πρίγκηψ, την παίρνετε υπερβολικά κατάκαρδα την ατυχία μου! Δεν το αξίζω. Δηλαδή, μόνος εγώ δεν το αξίζω· εσείς όμως υποφέρετε

και για τον εγκληματία... για τον τιποτένιο τον κύριο Φερντισσένκο έτσι δεν είναι;

— Ε, ναι, ναι, πραγματικά, με βάλατε σε σκέψεις—τον έκοψε αφηρημένος και στενοχωρημένος ο πρίγκιπας. —Και λοιπόν, τι σκοπεύετε να κάνετε... μια κι είστε τόσο σίγουρος πως είναι ο Φερντισσένκο;

— Πρίγκηψ, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, ποιος άλλος μπορεί να είναι λοιπόν;—έλεγε όλο και πιο κατανυκτικά ο Λέμπεντεβ.—Μα το ότι δεν υπάρχει κανένας άλλος να υποπτευθώ, και, ούτως ειπείν, το απολύτως αδύνατον να υποπτευθώ οποιονδήποτε άλλον εκτός απ' τον κύριο Φερντισσένκο, αυτό ήδη, είναι, ούτως ειπείν, ένα στοιχείον εναντίον του κυρίου Φερντισσένκο, το τρίτον ήδη στοιχείον! Διότι σας ερωτώ και πάλι, ποιος άλλος μπορεί να είναι; Γιατί βέβαια δεν μπορώ να υποπτευθώ τον κύριο Μπουρντόβσκη, χε-χε-χε!

— Αυτό έλειπε, τι ανοησία!

— Ούτε το στρατηγό φυσικά, επιτέλους, χε-χε-χε!

— Τι παραλογισμός!—πρόφερε σχεδόν θυμωμένα ο πρίγκιπας στριφογουρίζοντας ανυπόμονα στη θέση του.

— Και βέβαια είναι παράλογο! χε-χε-χε! Και να δείτε που μ' έκανε και γέλασα ο χριστιανός, δηλαδή ο στρατηγός! Πηγαίνουμε πριν λίγη ώρα μαζί, επί τα πρόσφατα ίχνη του δράστου στου Βίλκιν... και πρέπει να σας παρατηρήσω πως ο στρατηγός έμεινε πλέον εμού εμβρόντητος όταν εγώ, μετά την απώλειαν, το πρώτο που έκανα ήταν να τον ξυπνήσω, τοσούτον μάλλον ώστε άλλαξε χίλια χρώματα, κοκκίνισε, χλόμιασε και τέλος, τον έπιασε μια τόσο ασυγκράτηση κι ευγενική αγανάκτηση που ομολογώ πως δεν το περίμενα να γίνει τόσο έξω φρενών. Τα μάλα ευγενέστατος άνθρωπος! Ψεύδεται βεβαίως ακαταπαύστως—είναι η αδυναμία του—είναι ωστόσο άνθρωπος υψηλοτάτων αισθημάτων, άνθρωπος επιπλέον τελείως απονήρευτος που κερδίζει παρευθύς την εμπιστοσύνη σου με την αφέλειά του. Σας το 'χω ήδη ξαναπεί, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, ότι αισθάνομαι γι' αυτόν όχι μόνον αδυναμίαν αλλά επιπλέον και αγάπην. Ξάφνου σταματάει καταμεσής του δρόμου, τραβάει τα πέτα τη ρεντιγκότας του, ανοίγει το στήθος: «Ψάξε με, λέει· τον Κέλερ τον έψαξες, γιατί λοιπόν δε με ψάχνεις κι εμένα; Αυτό απαιτεί, λέει, η δικαιοσύνη!» τα χέρια και τα πόδια του τρέμανε, καταχλόμιασε ο άνθρωπος, ήταν φοβερός και τρομερός εκείνη τη στιγμή. Εγώ γέλασα και του είπα: «Άκου, του λέω, στρατηγέ, αν μου το 'λεγε αυτό κανένας άλλος για σένα, τότε εγώ, την ίδια στιγμή και επιτόπου, θα 'βγαζα με τα ίδια μου τα χέρια το κεφάλι μου, θα το 'βαζα σε μια μεγάλη πιατέλα και θα το πρόσφερα ο ίδιος πάνω στην πιατέλα σ' όλους όσοι θ' αμφιβάλλανε: «να, θα τους έλεγα, το βλέπετε αυτό το κεφάλι; ε, λοιπόν μ' αυτό το ιδιόκτητο κεφάλι μου είμαι έτοιμος να εγγυηθώ γι' αυτόν τον άνθρωπο κι όχι μονάχα με το κεφάλι μου, να, πέφτω και στη φωτιά ακόμα». «Να, του λέω, πώς είμαι έτοιμος να εγγυηθώ για σένα!» Έπεσε τότε και μ' αγκάλιασε, πάντα εκεί, καταμεσής του δρόμου, δάκρυσε, έτρεμε, και μ' έσφιξε τόσο δυνατά πάνω στο στήθος του που μ' έπιασε βήχας: «Είσαι, μου λέει, ο μοναδικός φίλος που μου απόμεινε μες στις δυστυχίες μου!» Ευσυγκίνητος άνθρωπος! Ε, αυτό εννοείται, μια κι ήρθαν έτσι τα πράγματα, μου διηγήθηκε ένα ανέκδοτο και μου είπε πως τάχα σαν ήταν πολύ νέος ακόμα, τον είχαν υποπτευθεί για μια κλοπή πεντακοσίων χιλιάδων ρουβλιών, αυτός όμως την άλλη κιάλας μέρα, έπεσε στις φλόγες κι έβγαλε μες απ' το σπίτι που καιγόταν τον κόμη που τον είχε υποπτευθεί και τη Νίνα Αλεξάντροβνα που ήταν τότε ανύπαντρη ακόμα. Ο κόμης τον αγκάλιασε και τοιουτοτρόπως συνετελέσθη ο γάμος του με τη Νίνα Αλεξάντροβνα και την άλλη κιάλας μέρα, μέσα στα καπνίζοντα ερείπια του σπιτιού, βρήκαν την κασετίνα με τα χρήματα που 'χαν χαθεί. Ήταν σιδερένια κασετίνα, αγγλικής κατασκευής με μυστική κλειδαριά κι είχε πέσει κάτω απ' το πάτωμα μες από κάποια χαραμάδα, έτσι που δεν το πήρε κανένας είδηση και μονάχα χάρη σε κείνη την πυρκαγιά ξαναβρέθηκε. Ψέμα απ' άκρου εις άκρον. Μα σαν άρχισε να λέει για τη Νίνα Αλεξάντροβνα, έβαλε τα κλάματα. Ευγενεστάτη δέσποινα

η Νίνα Αλεξάντροβνα παρ' όλο που πνέει μένεα εναντίον μου.

— Δεν τη γνωρίζετε;

— Περίπου όχι, θα το 'θελα όμως εξ' όλης ψυχής, αν όχι για τίποτ' άλλο, τουλάχιστο για να δικαιολογηθώ απέναντί της. Η Νίνα Αλεξάντροβνα με κατηγορεί ότι δήθεν διαφθείρω τώρα το σύζυγόν της με την οινοποσίαν. Εγώ όμως, όχι μονάχα δεν τον διαφθείρω μα θα 'λεγα μάλλον ότι τον περιορίζω δεν αποκλείεται να 'μαι γω η αιτία που δεν κάνει παρέες που θα τον είχαν καταστρέψει. Επιπλέον είναι και φίλος μου και γω σας ομολογώ πως τώρα πλέον δε θα τον αφήσω—δηλαδή, όπου πάει αυτός θα πηγαίνω και γω γιατί αυτός είναι άνθρωπος που μονάχα αν του δώσεις την καρδιά σου σ' ακούει και σ' εκτιμάει. Τώρα μάλιστα δεν πάει καθόλου στη λοχαγίνα του, λαχταράει να τη δει, φορές-φορές μάλιστα αναστενάζει όταν τη θυμάται, ιδιαίτερα κάθε πρωί, όταν σηκώνεται και βάζει τα παπούτσια του, δεν ξέρω γιατί του συμβαίνει αυτό, εκείνη ειδικά τη στιγμή. Το κακό είναι που δεν έχει χρήματα και δίχως χρήματα είναι αδύνατο να παρουσιαστεί στη λοχαγίνα. Δε σας ζήτησε δανεικά, πολυσεβασμιότατε πρίγκηψ;

— Όχι, δε μου ζήτησε.

— Ντρέπεται. Ήταν έτοιμος να σας ζητήσει· μου τ' ομολόγησε και μένα πως θέλει να σας ζητήσει, είναι όμως ντροπαλός γιατί δεν πάει πολύς καιρός που τον εξυπηρετήσατε και υποθέτει επιπλέον πως δε θα του δώσετε. Μου τα εξομολογήθηκε όλ' αυτά σα φίλος του που είμαι.

— Και σεις, δεν του δίνετε χρήματα;

— Πρίγκηψ! Πολυσεβασμιότατε πρίγκηψ! Όχι μονάχα χρήματα, μα για τον άνθρωπο αυτόν, ούτως ειπείν, και τη ζωή μου ακόμα... αλλά όχι, ωστόσο δε θέλω να λέω υπερβολές, όχι τη ζωή μου, μα αν χρειαστεί, ούτως ειπείν, να υποφέρω προς χάριν του θέρμες, κανένα απόστημα ή και βήχα ακόμα, είμαι έτοιμος να το υποστώ, σε περίπτωση φυσικά μεγάλης ανάγκης γιατί τον θεωρώ για μεγάλο μεν, κατεστραμμένον όμως άνθρωπο! Μάλιστα· όχι μονάχα χρήματα!

— Ώστε λοιπόν του δίνετε χρήματα!

— Ω όχι· χρήματα δεν του έδωσα και το ξέρει κι ο ίδιος πως δε θα του δώσω ποτέ,—αυτό όμως, αποκλειστικώς και μόνον επί τω σκοπώ της χαλιναγωγής του και του σωφρονισμού του. Τώρα μου κόλλησε να 'ρθει μαζί μου στην Πετρούπολη, γιατί πρέπει να ξέρετε πως πάω στην Πετρούπολη για να βρω τον κύριο Φερντισσένκο, όσο ακόμα τα ίχνη του είναι πρόσφατα, γιατί ξέρω θετικά πως είναι κιόλας εκεί. Ο στρατηγός μου βράζει κυριολεκτικώς απ' το θυμό του, υποπτεύομαι όμως πως στην Πετρούπολη θα μου ξεγλιστρήσει για να επισκεφτεί τη λοχαγίνα του. Ομολογώ πως θα τον αφήσω επίτηδες να φύγει από κοντά μου—συμφωνήσαμε, ξέρετε, από τώρα να χωρίσουμε μόλις φτάσουμε στην Πετρούπολη και να τραβήξουμε προς διαφορετικές κατευθύνσεις για να πιάσουμε τον κύριο Φερντισσένκο δια κυκλωτικής, ούτως ειπείν, κινήσεως. Όπου λοιπόν και γω θα τον αφήσω κι ύστερα—ξαφνικά κι αναπάντεχα σα να πέφτει κεραμίδα στο κεφάλι του—θα τον πετύχω στις λοχαγίνας, όχι για τίποτ' άλλο μα για να τον ντροπιάσω σαν οικογενειάρχη άνθρωπο και σαν άνθρωπο γενικώς.

— Μονάχα μην κάνετε φασαρία, Λέμπεντεβ, για όνομα του Θεού, μην κάνετε φασαρία,—πρόφερε ο πρίγκηψ με μισή φωνή, φοβερά ταραγμένος.

— Ω, όχι, θα το κάνω μόνο και μόνο για να ντραπεί και για να δω τι μούτρα θα κάνει—διότι μπορεί κανείς να βγάλει πολλά συμπεράσματα απ' τη φυσιογνωμία, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, ιδιαίτερα μάλιστα όταν έχει να κάνει μ' έναν τέτοιο άνθρωπο! Αχ, πρίγκηψ! Μόλο που η συμφορά μου είναι

μεγάλη, δεν μπορώ να μην καταβάλλω φροντίδες ακόμα και τώρα προς χάριν του, δεν μπορώ να μη φροντίσω να διορθώσω το ηθικόν του ποιόν. Έχω να σας ζητήσω μια μεγάλη χάρη, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, ομολογώ μάλιστα ότι γι' αυτό ήρθα: είστε κίολας γνωστός της οικογενείας του, ζήσατε μάλιστα στο σπίτι τους· αν λοιπόν, καλότατε πρίγκηψ, αν αποφασίζατε να με βοηθήσετε σ' αυτή την περίπτωση, όχι για τίποτ' άλλο μα για το στρατηγό τον ίδιον και την ευτυχία του...

Ο Λέμπεντεβ ένωσε και τα χέρια του ακόμα σα να 'χε προσπέσει και να ικέτευε σ' ένα εικονοστάσι.

— Πώς; Πώς να σας βοηθήσω; Να 'στε σίγουρος πως επιθυμώ να σας καταλάβω εντελώς, Λέμπεντεβ.

— Αν δεν είχα αυτή την πεποίθηση, δε θα 'ρχόμουν να σας δω! Θα μπορούσαμε να ενεργήσουμε μέσω της Νίνας Αλεξάντροβνας εποπτεύοντας και, ούτως ειπείν, παρακολουθώντας την εξοχή του διαρκώς, εντός των κόλπων της οικογενείας του. Εγώ δυστυχώς δεν είμαι γνωστός... επιπλέον, θα μπορούσε να βοηθήσει και ο Νικολάι Αρνταλιόνοβιτς που σας λατρεύει, ούτως ειπείν, με όλα τα μύχια της εφηβικής του ψυχής..

— Ω, όχι... Ν' ανακατέψουμε τη Νίνα Αλεξάντροβνα σ' αυτή την υπόθεση... θεός φυλάξοι! Μα και τον Κόλια... Εδώ που τα λέμε, μπορεί και να μη σας καταλαβαίνω ακόμα, Λέμπεντεβ.

— Μα δεν υπάρχει τίποτα να καταλάβετε!—αναπήδησε μάλιστα απ' την καρέκλα του ο Λέμπεντεβ—Το μόνο φάρμακο για τον άρρωστό μας είναι η λεπτότης και η τρυφερότης. Μου επιτρέπετε, πρίγκηψ, να τον θεωρώ άρρωστο;

— Αυτό μάλιστα δείχνει πόσο λεπτός κι έξυπνος είστε.

— Θα σας το εξηγήσω μ' ένα παράδειγμα, το οποίον έχω πάρει, δια το εναργέστερον του πράγματος, από την πραγματικότητα. Βλέπετε τι άνθρωπος είναι: έχει μια αδυναμία γι' αυτήν τη λοχαγίνα, στην οποία δεν είναι δυνατό να παρουσιαστεί άνευ χρημάτων και εις της οποίας έχω σήμερα σκοπό να τον πετύχω και να τον πιάσω, χάριν τη ίδιας του ευτυχίας· όμως, κι αν ακόμα υποθέσουμε πως δεν είναι μονάχα η λοχαγίνα, κι αν ακόμα υποθέσουμε πως είχε κάνει ένα πραγματικό έγκλημα—ε, ως πούμε κάποιαν αιτιότατη πράξη—παρ' όλο που είναι εντελώς ανίκανος για κάτι τέτοιο—και τότε ακόμη, σας λέω πως μονάχα με την ευγενική, ούτως ειπείν, λεπτότητα μπορείς να τον κάνεις όπως θέλεις διότι πρόκειται περί λίαν ευαίσθητου ανθρώπου! Πιστέψτε με πως ούτε πέντε μέρες δε θα μπορέσει να κρατήσει το μυστικό, θα του ξεφύγουν λόγια στις κουβέντες, θα βάλει τα κλάματα και θα τα ομολογήσει όλα, ιδιαιτέρως μάλιστα αν ενεργήσει κανείς επιδεξίως κι ευγενώς, μέσω της οικογενειακής και της δικής σας παρακολουθήσεως όλων, ούτως ειπείν, των πράξεων και των βημάτων του... ω, φιλευσπλαχνότατε πρίγκηψ!—πετάχτηκε ο Λέμπεντεβ με πραγματική έμπνευση:—Δεν επιμένω καθόλου πως είναι σίγουρα αυτός... Εγώ, ούτως ειπείν, είμαι έτοιμος να χύσω όλο το αίμα μου προς χάριν του, αν και θα πρέπει να συμφωνήσετε ότι το αχαλίνωτον των παθών, η οινοποσία κι η λοχαγίνα, κι όλ' αυτά ομού λαμβανόμενα, ημπορούν να σε σπρώξουν σε οτιδήποτε.

— Φυσικά, για έναν τέτοιο σκοπό είμαι πάντοτε έτοιμος να σας βοηθήσω,—είπε ο πρίγκιπας καθώς σηκωνόταν, —μονάχα, σας ομολογώ, Λέμπεντεβ, πως βρίσκομαι σε τρομερή ταραχή· πέστε μου, εσείς όμως ακόμα... με δυο λόγια, το είπατε κι ο ίδιος πως υποπτεύεστε τον κύριο Φερντισσένκο.

— Μα και ποιον άλλον θα μπορούσα να υποπτευθώ; Ποιον άλλον, ειλικρινέστατε πρίγκηψ;—ένωσε και πάλι τα χέρια του ο Λέμπεντεβ χαμογελώντας με κατάνυξη.

Ο πρίγκιπας σκυθρώπιασε και σηκώθηκε απ' τη θέση του.

— Βλέπετε, Λουκιάν Τιμοφέιτς, θα 'ταν τρομερό αν κάναμε λάθος. Αυτός ο Φερντιστσένκο... δε θα 'θελα να πω κακό λόγο γι' αυτόν, μα αυτός ο Φερντιστσένκο... δηλαδή ποιος ξέρει, μπορεί να 'ναι κι αυτός! Θέλω να πω πως ίσως να 'ναι πραγματικά ικανότερος για κάτι τέτοιο απ' όσο... απ' όσο κάνας άλλος.

Ο Λέμπεντεβ τέντωσε τα μάτια και τ' αυτιά του.

— Βλέπετε,—μπερδευόταν κι έσμιγε όλο και περισσότερο τα φρύδια του ο πρίγκιπας, κόβοντας βόλτες πάνω-κάτω στη βεράντα και προσπαθώντας να μην κοιτάει τον Λέμπεντεβ—με ειδοποίησαν... μου είπαν για τον κύριο Φερντιστσένκο πως τάχα, εκτός απ' όλα τ' άλλα είναι ένας άνθρωπος που μπροστά του θα πρέπει κανείς να 'ναι επιφυλακτικός και να προσέχει... τα λόγια του, καταλαβαίνετε. Το λέω αυτό σαν ένα στοιχείο για το ότι ίσως να 'ταν πραγματικά ικανότερος από έναν άλλον... για να μην κάνουμε λάθος, αυτό είναι το σημαντικότερο, καταλαβαίνετε;

— Και ποιος σας έδωσε αυτή την πληροφορία για τον κύριο Φερντιστσένκο;—πετάχτηκε ο Λέμπεντεβ.

— Έτσι, μου το ψιθύρισαν στ' αυτί· εδώ που τα λέμε, ούτε γω ο ίδιος δεν το πιστεύω... λυπάμαι φοβερά που αναγκάστηκα να σας το κάνω γνωστό, σας βεβαιώ πως ούτε γω δεν το πιστεύω... θα 'ναι καμιά βλακεία... ουφ, τι ανοησία ήταν αυτή που έκανα!

— Βλέπετε, πρίγκηψ;—άρχισε κι έτρεμε σύγκορμος ο Λέμπεντεβ,—αυτό είναι σημαντικό, αυτό είναι υπερβολικά σημαντικό τώρα, δηλαδή όχι σχετικά με τον κύριο Φερντιστσένκο μα σχετικά με τον τρόπο που έφτασε ως τ' αυτιά σας αυτή η πληροφορία. (Λέγοντάς τα, αυτά, ο Λέμπεντεβ έτρεχε μπρος-πίσω απ' τον πρίγκιπα, φροντίζοντας να 'χει το ίδιο βήμα μαζί του). Ιδού τι συμβαίνει, πρίγκηψ, τώρα πλέον θα σας το κάνω γνωστό: πριν λίγη ώρα ο στρατηγός, όταν πηγαίναμε μαζί στου Βίλκιν κι αφού μου είχε πει εκείνο το ανέκδοτο για την πυρκαγιά και, βράζοντας, εννοείται, απ' το θυμό του, άρχισε να μου κάνει μερικούς παρόμοιους υπαινιγμούς για τον κύριο Φερντιστσένκο, τόσο παράταιρους όμως και ασύνδετους που άθελά μου του έκανα μερικές ερωτήσεις και το αποτέλεσμα ήταν να βεβαιωθώ πλήρως πως όλη αυτή η πληροφορία δεν είναι τίποτ' άλλο από μια έμπνευση της αυτού εξοχότητας... Δηλαδή, ούτως ειπείν, από απλή διαχυτικότητα. Διότι όταν ψεύδεται αυτό γίνεται αποκλειστικώς επειδή δεν μπορεί να συγκρατήσει τον αισθηματισμό του. Και τώρα καταδεχτείτε να προσέξετε: αν είτε ψέματα—και γω είμαι σίγουρος πως είτε—τότε κατά ποίον τρόπον κατέστη δυνατόν να τ' ακούσετε και σεις; Καταλάβετε το, πρίγκηψ, όλ' αυτά ήταν μία έμπνευσις της στιγμής—μα τότε λοιπόν ποιος σας το 'κανε γνωστό; Αυτό είναι σημαντικό και... ούτως ειπείν...

— Μου το 'πε τώρα μόλις ο Κόλια κι αυτουνού του το 'πε ο πατέρας του που τον συνάντησε στις έξι η ώρα, στο χαγιάτι, όταν βγήκε...

Κι ο πρίγκιπας του τα διηγήθηκε όλα με λεπτομέρειες.

— Αυτό μάλιστα, αυτό είναι που λένε ίχνος,—γέλαγε αθόρυβα ο Λέμπεντεβ τρίβοντας τα χέρια του,—καλά το 'λεγα εγώ! Αυτό σημαίνει πως η αυτού εξοχότης διέκοψε επίτηδες τον ύπνο του δικαίου, κατά τις έξι, για να πάει να ξυπνήσει τον αγαπημένο του γιο και να του κάνει γνωστόν πόσον επικίνδυνος είναι η γεινιάσις με τον κύριο Φερντιστσένκο! Τι επικίνδυνος θα πρέπει να 'ναι λοιπόν κατόπιν τούτου ο κύριος Φερντιστσένκο και τι μεγάλη η πατρική ανησυχία της αυτού εξοχότητας, χε-χε-χε!

— Ακούστε, Λέμπεντεβ,—ο πρίγκιπας, τα 'χε χάσει ολότελα—ακούστε, ενεργείστε αθόρυβα! Μην κάνετε φασαρία! Σας παρακαλώ, Λέμπεντεβ, σας ικετεύω... Ορκίζομαι να σας βοηθήσω, μα να μην το μάθει κανείς, να μην το μάθει κανείς!

— Να είστε σίγουρος, φιλευσπλαχνότατε, ειλικρινέστατε κι ευγενέστατε πρίγκηψ,—ξεφώνισε ο Λέμπεντεβ μέσα σε αληθινή έμπνευση,—να είστε σίγουρος πως όλ' αυτά θα ταφούν μέσα στην ευγενέστατη καρδιά μου! Με αθόρυβα βήματα, μαζί οι δυο μας! Με αθόρυβα βήματα, μαζί! Εγώ δε, ακόμα και το αίμα μου, ως την τελευταία ρανίδα... Εκλαμπροτατίσιμε πρίγκηψ, είμαι ένας τιποτένιος, τόσο στην ψυχή όσο και στο πνεύμα, ρωτείστε όμως τον πρώτο τυχόντα παλιάνθρωπο, πολλώ μάλλον έναν άνθρωπο τιποτένιο, με ποιον προτιμάει να 'χει δοσοληψίες, μ' έναν όμοιό του παλιάνθρωπο ή μ' έναν λίαν ευγενέστατον άνθρωπο, σαν και σας, ειλικρινέστατε πρίγκηψ; Θα σας απαντήσει πως προτιμάει τον λίαν ευγενέστατον άνθρωπο και σ' αυτό ακριβώς έγκειται ο θρίαμβος της αρετής! Χαίρετε, αξιότιμε πρίγκηψ! Με αθόρυβα βήματα... με αθόρυβα βήματα και... πάντα μαζί.

X

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΚΑΤΑΛΑΒΕ επιτέλους γιατί τον έπιανε σύγκρουο κάθε φορά που άγγιζε τα τρία κείνα γράμματα και γιατί ανέβαλλε το διάβασμά τους ως το βράδυ. Όταν το πρωί τον πήρε βαρύς ο ύπνος στο ντιβάνι, χωρίς να τολμήσει ακόμα ν' ανοίξει κανέναν απ' τους τρεις εκείνους φακέλους, είδε πάλι ένα άσκημο όνειρο, είδε πάλι κείνη την «εγκληματία». Πάλι τον κοίταζε με δάκρυα που λάμπανε στα μεγάλα της ματόκλαδα, πάλι τον φώναζε να την ακολουθήσει και πάλι ο πρίγκιπας ξύπνησε, όπως και πριν στο πάρκο, διατηρώντας ακόμα βασανιστική την ανάμνηση του προσώπου της. Για μια στιγμή σκέφτηκε να πάει αμέσως σπίτι της, δεν μπορούσε όμως τέλος, σχεδόν απελπισμένος, άνοιξε τα γράμματα κι άρχισε να διαβάζει.

Και τα γράμματα μοιάζανε κι αυτά με όνειρο. Είναι φορές που βλέπει κανείς παράξενα όνειρα, απίθανα κι αφύσικα· όταν ξυπνήσετε, τα θυμόσαστε καθαρά κι απορείτε με την παραδοξότητά τους· θυμόσαστε πριν απ' όλα πως το λογικό σας λειτουργούσε κανονικά σ' όλη τη διάρκεια του ονείρου, θυμόσαστε μάλιστα πως ενεργούσατε με πολλή πονηριά και λογική όλη κείνη την ατέλειωτη ώρα που σας τριγύριζαν οι δολοφόνοι, που προσπαθούσαν να σας ξεγελάσουν, που κρύβανε τις προθέσεις τους και σας φέρνονταν φιλικά, τη στιγμή που είχαν έτοιμο κιόλας το όπλο και το μόνο που περίμεναν ήταν κάποιο σύνθημα· θυμόσαστε με πόση πονηριά τα καταφέρατε και τους ξεγελάσατε τέλος και κρυφτήκατε· ύστερα καταλάβατε πως εκείνοι ξέρουν ως την τελευταία λεπτομέρεια την απάτη σας, δεν το δείχνουν όμως πως ξέρουν πού έχετε κρυφτεί· εσείς όμως κάνατε κι άλλη πονηριά και τους ξαναγελάσατε, όλ' αυτά τα θυμόσαστε καθαρά. Μα πώς έγινε λοιπόν κι η λογική σας μπόρεσε κείνη την ίδια στιγμή να συνθηκολογήσει μ' όλους αυτούς τους ολοφάνερους παραλογισμούς και τις απιθανότητες που μ' αυτά ήταν παραγεμισμένο τ' όνειρό σας; Ένας απ' τους δολοφόνους σας, εκεί μπροστά στα μάτια σας, μεταμορφώθηκε σε γυναίκα κι από γυναίκα σ' ένα μικρό, πονηρό σιχαμερό νάνο, και σεις όλ' αυτά τα παραδεχτήκατε αμέσως σαν πραγματικό γεγονός, δίχως σχεδόν την παραμικρή απορία και μάλιστα, τη στιγμή ακριβώς που απ' την άλλη μεριά το λογικό σας βρισκόταν σε υπερένταση κι ενεργούσε με αφάνταστη δύναμη, πονηριά, εφευρετικότητα και λογική. Ακόμα, ποιος ο λόγος που όταν ξυπνάτε και μπαίνετε πια εντελώς στην πραγματικότητα να νιώθετε σχεδόν κάθε φορά, ώρες-ώρες μάλιστα με μιαν εξαιρετική ενάργεια, πως αφήνετε μαζί με τ' όνειρο κάποιο άλυτο για σας αίνιγμα; Χαμογελάτε ειρωνικά με την ανοησία του ονείρου σας κι ωστόσο νιώθετε ταυτόχρονα πως στη συνύφανση αυτών των παραλογισμών κρύβεται κάποια σκέψη, μια σκέψη όμως πραγματική, κάτι που ανήκει στην πραγματική σας ζωή, κάτι που υπάρχει και πάντοτε υπήρχε στην καρδιά σας λες και τ' όνειρό σας σάς είπε κάτι καινούργιο, προφητικό, κάτι που σεις ο ίδιος το περιμένατε· η εντύπωσή σας είναι έντονη: είναι χαρούμενη ή βασανιστική, σε τι συνίσταται όμως, τι σας είπε τ' όνειρο, όλ' αυτά δεν μπορείτε ούτε να τα καταλάβετε, ούτε να τα θυμηθείτε.

Το ίδιο πάνω-κάτω συνέβη κι ύστερα από κείνα τα γράμματα. Μα και πριν τ' ανοίξει ακόμα, ο πρίγκιπας ένωσε πως μονάχα το γεγονός ότι υπήρχαν και μπόρεσαν να γραφτούν έμοιαζε μ' εφιάλτη. Πώς τ' αποφάσισε κείνη να γράψει σ' α υ τ ή ν ; αναρωτιόταν καθώς τριγύριζε το βράδυ μονάχος (ώρες-ώρες μάλιστα δε θυμόταν ούτε ο ίδιος πού βρισκόταν). Πώς μπόρεσε να γράψει γ ι ' α υ τ ό τ ο ζ ή τ η μ α και πώς μπόρεσε να γεννηθεί μια τόσο τρελή σκέψη στο μυαλό της; Κι όμως αυτή η σκέψη είχε πραγματοποιηθεί και το καταπληκτικότερο για τον πρίγκιπα ήταν ότι όσο διάβαζε τα γράμματα, πίστευε σχεδόν κι ο ίδιος στην πιθανότητα και στη δικαίωση ακόμα αυτής της σκέψης. Ναι, φυσικά, όλ' αυτά ήταν όνειρο, εφιάλτης και τρέλα· υπήρχε όμως ταυτόχρονα και κάτι που ήταν βασανιστικά πραγματικό και τυραννικά δίκαιο, κάτι που δικαίωνε και τ' όνειρο και τον εφιάλτη και την τρέλα. Κάμποσες ώρες συνέχεια, λες και παραμιλούσε μ' αυτά που είχε διαβάσει θυμόταν κάθε λίγο διάφορα αποσπάσματα, σταματούσε και τα συλλογιζόταν. Ήταν μάλιστα φορές που ένιωθε την επιθυμία να πει στον εαυτό του πως όλ' αυτά τα 'χε προαισθανθεί και τα 'χε προμαντέψει από πριν. Του φαινόταν μάλιστα πως όλ' αυτά σάμπως να τα 'χε διαβάσει εδώ και πολύν καιρό, και πως όλα όσα τον έκαναν και μελαγχολούσε από τότε, όλα όσα τον έκαναν

να βασανίζεται κι όλα όσα φοβόταν—όλ' αυτά βρίσκονταν σ' αυτά τα γράμματα που τα 'χε διαβασμένα προπολλού.

«Όταν θ' ανοίξετε τούτο το γράμμα (έτσι άρχιζε το πρώτο) κοιτάζτε πρώτα απ' όλα την υπογραφή. Η υπογραφή θα σας τα πει και θα σας τα εξηγήσει όλα, έτσι που εγώ πια δε θα χρειαστεί να δικαιολογηθώ και να σας εξηγήσω τίποτα. Αν ήμουν έστω κι ελάχιστα ίση σας, θα μπορούσατε ίσως να προσβληθείτε με την τόση αναίδειά μου· μα ποια είμαι γω και ποια είστε σεις; Είμαστε δυο άκρα αντίθετα και γω είμαι τόσο έξω απ' τη σειρά σας ώστε και να το 'θελα ακόμα δε θα μπορούσα με κανέναν τρόπο να σας προσβάλω».

Πιο κάτω, σ' ένα άλλο σημείο, έγραφε:

«Μη θεωρήσετε τα λόγια μου παθολογικό ενθουσιασμό ενός άρρωστου μυαλού και πιστέψτε με πως για μένα είστε η τελειότητα! Σας έχω δει, σας βλέπω κάθε μέρα. Δε σας κρίνω· δεν κατέληξα ύστερα από λογική σκέψη πως είστε η τελειότητα· απλώς, το πίστεψα. Όμως, έχω να σας εξομολογηθώ και μιαν αμαρτία μου: Σας αγαπώ. Ενώ φυσικά, την τελειότητα δεν είναι δυνατό να την αγαπάς την τελειότητα μπορείς μονάχα να την κοιτάς σαν τελειότητα, έτσι δεν είναι; Κι ωστόσο εγώ είμαι ερωτευμένη μαζί σας. Μόλο που η αγάπη εξισώνει τους ανθρώπους, μην ανησυχείτε ωστόσο, δε σας θεώρησα ίση μου, ούτε καν στην πιο μύχια σκέψη μου. Σας έγραψα: «μην ανησυχείτε». Μα είναι ποτέ δυνατόν ν' ανησυχήσετε; Αν ήταν ποτέ δυνατό, θα φιλούσα τα ίχνη των ποδιών σας. Ω, δεν πάω να εξισωθώ μαζί σας... κοιτάζτε την υπογραφή, κοιτάζτε το γρηγορότερο την υπογραφή!»

«Παρατηρώ ωστόσο (έγραφε σ' άλλο γράμμα) πως πάω να σας ενώσω μαζί του και δε σας ρώτησα ούτε μια φορά αν τον αγαπάτε. Αυτός σας αγάπησε απ' την πρώτη φορά που σας είδε. Σας θυμόταν κι έλεγε πως είστε το «φως» είναι τα ίδια του τα λόγια, τ' άκουσα απ' το στόμα του. Μα και χωρίς να μου το πει, το 'χα καταλάβει πως είστε γι' αυτόν το φως. Έζησα κοντά του έναν ολόκληρο μήνα και κατάλαβα τότε πως και σεις τον αγαπάτε εσείς και κείνος είστε για μένα ένα και το αυτό».

«Τι είναι αυτό; (γράφει ακόμα). Χτες πέρασα μπροστά σας και σεις σα να κοκκινίσατε; Αδύνατο· θα μου φάνηκε. Κι αν ακόμα σας έφερνε κανείς στο πιο βρομερό καταγώγιο και σας έδειχνε ολόγυμνη τη διαφθορά, εσείς είμαι σίγουρη, δε θα κοκκινίζατε· εσείς είναι αδύνατο ν' αγανακτήσετε εξαιτίας μιας προσβολής. Μπορεί να σιχαίνεστε όλους τους πρόστυχους και τους τιποτένιους όχι όμως για σας, μα για τους άλλους, για κείνους που οι πρόστυχοι προσβάλλουν. Εσάς όμως κανένας δεν μπορεί να σας προσβάλει. Ξέρετε, μου φαίνεται πως και μένα ακόμα μ' αγαπάτε. Για μένα είστε το ίδιο που είστε και για κείνον: ένα φωτεινό πνεύμα· ένας άγγελος δεν μπορεί να μισεί, και δεν μπορεί να μην αγαπά. Μπορεί τάχα ν' αγαπά κανείς όλους τους ανθρώπους, όλους τους πλησίον του; Το 'χω συχνά αναρωτηθεί. Και βέβαια όχι, είναι μάλιστα αφύσικο. Στην αόριστη αγάπη για την ανθρωπότητα αγαπάς σχεδόν πάντα μονάχα τον εαυτό σου. Όμως, αν είναι αδύνατο για μας, για σας το πράγμα αλλάζει: πώς θα μπορούσε να υπάρξει κάποιος που να μην τον αγαπάτε τη στιγμή που δεν μπορείτε να συγκρίνετε με κανέναν τον εαυτό σας κι όταν είστε ανώτερη από κάθε προσβολή, ανώτερη από κάθε προσωπική αγανάχτηση; Εσείς, μονάχα εσείς μπορείτε ν' αγαπάτε δίχως εγωισμό, εσείς μονάχα μπορείτε ν' αγαπάτε όχι για τον εαυτό σας μα για κείνον που αγαπάτε. Ω, πόσο θα πικραίνονται αν μάθαινα πως νιώθετε εξαιτίας μου ντροπή ή θυμό! Αυτό θα 'ταν η καταστροφή σας: θα γινόσασταν στη στιγμή όμοια με μένα...

«Χτες, γυρίζοντας σπίτι μετά που σας είδα, φαντάστηκα έναν πίνακα. Το Χριστό τον φτιάχνουν οι ζωγράφοι σύμφωνα με το Ευαγγέλιο· εγώ θα Τον παράστανα αλλιώς: θα Τον ζωγράφιζα, μονάχο Του—γιατί υπήρχαν βέβαια στιγμές που Τον άφηναν μονάχο Του οι μαθητές Του. Θ' άφηνα μαζί Του μονάχα ένα μικρό παιδί. Το παιδί παίζει δίπλα Του· ίσως να Του διηγόταν τίποτα στην παιδιάστικη γλώσσα του, ο Χριστός το άκουγε, τώρα όμως έχει πέσει σε συλλογή. Το χέρι Του

απόμεινε ξεχασμένο πάνω στο φωτεινό κεφαλάκι του παιδιού. Κοιτάζει πέρα μακριά στον ορίζοντα· μια τεράστια σκέψη, σαν τον κόσμο ολάκερο, εφησυχάζει στο βλέμμα Του το πρόσωπό Του είναι μελαγχολικό. Το μικρό παιδί σώπασε, ακούμπησε στο γόνατό Του κι ακουμπώντας το κεφάλι στο χεράκι του Τον κοιτάζει συλλογισμένα, όπως βυθίζονται καμιά φορά σε συλλογή τα παιδιά. Ο ήλιος βασιλεύει... Να ο πίνακάς μου! Είστε αθώα και στην αθωότητά σας βρίσκεται όλη σας η τελειότητα. Ω, να θυμάστε μονάχα αυτό! Τι σας νοιάζει εσάς για το πάθος που έχω για σας; Τώρα πια είστε δική μου, σ' όλη μου τη ζωή θα 'μαι δίπλα σας... Δε θ' αργήσω να πεθάνω».

— Τέλος, στο τελευταίο γράμμα έλεγε: «Για όνομα του Θεού, μη βάζετε κακό με το νου σας για μένα· μη νομίζετε ακόμα πως ταπεινώνομαι γράφοντας έτσι που σας γράφω ή πως ανήκω στα πλάσματα εκείνα που νιώθουν αγαλλίαση όταν αυτοταπεινώνονται έστω κι από περηφάνεια. Όχι, εγώ έχω τη δική μου παρηγοριά· μου είναι όμως δύσκολο να σας εξηγήσω. Θα μου ήταν δύσκολο να το πω καθαρά και στον εαυτό μου ακόμα, παρ' όλο που βασανίζομαι μ' αυτό. Ξέρω όμως πως δεν μπορώ να ταπεινώσω τον εαυτό μου έστω κι από υπερβολική περηφάνεια. Και για αυτοταπείνωση από αγνότητα καρδιάς δεν είμαι ικανή. Όστε λοιπόν, δεν ταπεινώνομαι καθόλου.

«Γιατί θέλω να σας ενώσω; Για σας ή για μένα; Για μένα φυσικά, σ' αυτό βρίσκεται η λύτρωσή μου... Άκουσα πως η αδερφή σας η Αδελαιίδα είπε τότε για τη φωτογραφία μου πως με μια τέτοια ομορφιά μπορεί κανείς ν' αναποδογυρίσει τον κόσμο. Εγώ όμως απαρνήθηκα τον κόσμο· σας φαίνεται αστείο να τ' ακούτε αυτό από μένα τη στιγμή που με συναντάτε βουτηγμένη στις νταντέλες και στα διαμάντια, και να με συνοδεύουν μέθυσοι και παλιάνθρωποι; Μη δίνετε προσοχή σ' όλ' αυτά, εγώ έχω πάψει σχεδόν να υπάρχω και το ξέρω. Ένας Θεός ξέρει τι είναι αυτό που ζει μέσα μου αντί για μένα. Το διαβάζω αυτό κάθε μέρα σε δυο τρομερά μάτια που με κοιτάζουν συνεχώς, ακόμα και τότε που δεν είναι μπροστά μου. Αυτά τα μάτια τώρα σ ω π α ί ν ο υ ν , (πάντα σωπαίνουν), ξέρω όμως το μυστικό τους. Το σπίτι του είναι σκυθρωπό, πληχτικό και μέσα εκεί είναι το μυστικό. Είμαι σίγουρη πως έχει κρυμμένο στο συρτάρι ένα ξυράφι τυλιγμένο με μετάξι, όπως το 'χε και κείνος ο δολοφόνος της Μόσχας· ζούσε και κείνος στο ίδιο σπίτι με τη μητέρα του κι είχε και κείνος τυλίξει το ξυράφι με μετάξι για να κόψει ένα λαιμό. Όλη την ώρα που ήμουνα σπίτι του, είχα συνεχώς την εντύπωση πως κάπου εκεί, κάτω απ' τα σανίδια του πατώματος, είναι ίσως ένα πτώμα κρυμμένο απ' τον πατέρα του, από τότε ακόμα, κι είναι σκεπασμένο μ' ένα μουσαμά, όπως και κείνο της Μόσχας κι έχουν βάλει και γύρω του γυάλες με απολυμαντικό υγρό, θα μπορούσα μάλιστα να σας δείξω τη γωνιά. Αυτός, όλη την ώρα σωπαίνει· ξέρω ωστόσο πως μ' αγαπάει τόσο πολύ που είναι αδύνατο να μη μ' έχει μισήσει. Ο γάμος σας κι ο γάμος μας θα γίνουν την ίδια μέρα· έτσι τ' ορίσαμε μαζί του. Δεν έχω μυστικά απ' αυτόν. Θα τον σκότωνα απ' τον τρόπο μου, αυτός όμως θα προφτάσει να με σκοτώσει πρώτος... έβαλε τα γέλια τώρα και λέει πως παραμιλάω· το ξέρει πως σας γράφω».

Κι είχαν πολλά, πολλά παρόμοια παραληρήματα αυτά τα γράμματα. Το ένα απ' αυτά, το δεύτερο, έπιανε δυο κόλλες διαγωνισμού, ψιλογραμμένες.

Ο πρίγκιπας βγήκε τέλος απ' το σκοτεινό πάρκο όπου περιδιάβαζε πολλήν ώρα, όπως και χτες. Η φωτεινή και διάφανη νύχτα τού φάνηκε πιο φωτεινή απ' το συνηθισμένο· «απίστευτο τόσο νωρίς είναι λοιπόν;» σκέφτηκε (είχε ξεχάσει να πάρει μαζί του το ρολόι του). Σα να του φάνηκε πως άκουσε από κάπου μιαν απόμακρη μουσική «στο σταθμό θα 'ναι» ξανασκέφτηκε, «σίγουρα δε θα 'χουν πάει κει πέρα απόψε». Σαν το συλλογίστηκε αυτό, είδε πως στέκεται μπροστά στη βίλα τους. Το 'ξερε πως στο τέλος θα βρισκόταν εδώ και, με σβησμένη καρδιά, ανέβηκε στη βεράντα. Κανένας δεν ήρθε να τον υποδεχτεί, η βεράντα ήταν άδεια. Περίμενε λίγο κι άνοιξε την πόρτα του σαλονιού. «Αυτή την πόρτα δεν την κλειδώνουν ποτέ», του πέρασε η σκέψη, μα και το σαλόνι ήταν άδειο και σχεδόν ολότελα σκοτεινό. Σταμάτησε καταμεσής στο δωμάτιο αμήχανος. Ξάφνου άνοιξε μια πόρτα και μπήκε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα μ' ένα κερύ στο χέρι· βλέποντας τον πρίγκιπα, απόρησε και σταμάτησε μπροστά του, σα να τον ρωτούσε τι θέλει. Ήταν φανερό πως περνούσε για να πάει σε κάποιο άλλο δωμάτιο και δεν περίμενε καθόλου πως θα συναντούσε επισκέψεις.

— Πώς βρεθήκατε εδώ;—πρόφερε τέλος.

— Εγώ... πέρασα...

— Η ματαν είναι λίγο αδιάθετη, η Αγλαΐα επίσης. Η Αδελαΐδα ετοιμάζεται να πέσει για ύπνο, το ίδιο και γω. Σήμερα μείναμε όλο το βράδυ μοναχές μας στο σπίτι. Ο μπαμπάς κι ο πρίγκιπας είναι στην Πετρούπολη.

— Ήρθα... ήρθα να σας δω... τώρα...

— Ξέρετε τι ώρα είναι;

— Ο-όχι....

— Δωδεκάμιση. Πάντα πλαγιάζουμε στη μία.

— Αχ, νόμιζα πως είναι... εννιάμιση.

— Μη στεναχωριέστε!—γέλασε αυτή.—Και γιατί δεν ήρθατε τ' απόγευμα; Μπορεί και να σας περίμεναν.

— Νόμιζα...—τραύλιζε ο πρίγκιπας φεύγοντας.

— Ορβουάρ! Αύριο έχει να γίνει γέλιο!

Ο πρίγκιπας τράβηξε το δρόμο που 'κανε το γύρο του πάρκου πηγαίνοντας στη βίλα του. Η καρδιά του χτυπούσε δυνατά, οι σκέψεις του μπερδεύονταν κι όλα γύρω του λες και μοιάζανε με όνειρο. Και ξαφνικά όπως και πριν, όταν είχε ξυπνήσει και τις δυο φορές, εμφανίστηκε και τώρα μπροστά του κείνο το ίδιο όραμα. Η ίδια κείνη γυναίκα βγήκε απ' το πάρκο και στάθηκε μπροστά του, λες και τον περίμενε εκεί. Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε και σταμάτησε. Αυτή άρπαξε το χέρι του και το 'σφιξε δυνατά. «Όχι, αυτό δεν είναι όραμα!»

Και να που στεκόταν επιτέλους μπροστά του πρόσωπο με πρόσωπο, πρώτη φορά μετά το χωρισμό τους· κάτι του 'λεγε, αυτός όμως την κοίταζε σωπαίνοντας· η καρδιά του είχε ξεχειλίσει και τον πονούσε. Ω, ποτέ πια δεν μπόρεσε να ξεχάσει αυτή τους τη συνάντηση και τη θυμόταν πάντα με τον ίδιο πόνο. Αυτή γονάτισε μπροστά του, εκεί καταμεσής στο δρόμο, σαν σε έκσταση. Αυτός πισωπάτησε τρομαγμένος κι αυτή πάσκιζε να ξαναπιάσει το χέρι του, για να το φιλήσει κι ακριβώς όπως και πριν στο όνειρό του, τα δάκρυα λάμπανε τώρα στα μακριά της ματόκλαδα.

— Σήκω, σήκω!—έλεγε αυτός με τρομαγμένο ψίθυρο σηκώνοντάς την. —Σήκω γρήγορα!

— Είσαι ευτυχισμένος; Είσαι;—ρωτούσε εκείνη. —Μια λέξη πες μου μονάχα, είσαι ευτυχισμένος τώρα; Σήμερα, τώρα; Ήσουνα σπίτι της. Τι είπε;

Δε σηκωνόταν, δεν τον άκουγε· ρωτούσε βιαστικά και βιαζόταν να μιλήσει, λες και την κυνηγούσανε.

— Φεύγω αύριο όπως το πρόσταξες. Δε θα... Για τελευταία φορά σε βλέπω, πίστεψέ με, για τελευταία φορά! Τώρα πια δε θα σε ξαναδώ ποτέ!

— Ησύχασε, σήκω!—πρόφερε αυτός απελπισμένος. Αυτή τον κοίταξε άπληστα, άρπαξε τα χέρια

του.

— Χαίρει!—του είπε τέλος, σηκώθηκε κι έφυγε γρήγορα από κοντά του, σχεδόν τρέχοντας. Ο πρίγκιπας είδε πως βρέθηκε ξάφνου δίπλα της ο Ραγκόζιν, την άρπαξε απ' το μπράτσο και προχώρησαν.

— Περίμενε, πρίγκηψ, —φώναξε ο Ραγκόζιν, σε πέντε λεπτά θα γυρίσω.

Πραγματικά, σε πέντε λεπτά ξανάρθε· ο πρίγκιπας τον περίμενε στο ίδιο μέρος.

— Την έβαλα στην καρότσα,—είπε ο Ραγκόζιν. —Τ' αμάξι περίμενε κει στη γωνιά απ' τις δέκα. Το 'χε μαντέψει πως θα πέρναγες όλο το βράδυ στο σπίτι της άλλης. Αυτά που μου 'γραψες, της τα έκανα γνωστά κατά γράμμα. Δε θα ξαναγράψει πια σε κείνη την άλλη· μου το υποσχέθηκε· και, σύμφωνα με την επιθυμία σου, θα φύγει αύριο κιόλας από δω. Θέλησε να σε δει για τελευταία φορά, μόλο που εσύ της τ' αρνήθηκες· σε περιμέναμε εδώ να σε δει σαν θα γύριζες σπίτι, να, κει, σε κείνο το παγκάκι.

— Εκείνη σε πήρε μαζί της;

— Και τι έχει να κάνει;—έδειξε τα δόντια του ο Ραγκόζιν.

— Είδα αυτό που ήξερα. Μη δεν τα 'χω διαβάσει τα γράμματα;

— Μα το λέει αλήθεια λοιπόν πως τα διάβαζες και συ;—ρώτησε ο πρίγκιπας σα να μην μπορούσε να το πιστέψει.

— Αυτό έλειπε, να μην τα 'χα διαβασμένα· το κάθε γράμμα μού το 'δειχνε η ίδια· για το ξουράφι, θυμάσαι; Χε-χε!

— Τρελή!—φώναξε ο πρίγκιπας συστρέφοντας τα χέρια του.

— Ποιος ξέρει, μπορεί και να μην είναι,—πρόφερε σιγά ο Ραγκόζιν σα να μιλούσε στον εαυτό του.

Ο πρίγκιπας δεν απάντησε.

— Ε, γεια σου λοιπόν,—είπε ο Ραγκόζιν, —γιατί, βέβαια αύριο φεύγω και γω. Κοίτα μη σου είμαι κακοθύμητος! Δε μου λες ωστόσο, αδερφέ μου, —πρόστεσε γυρίζοντας γρήγορα, —γιατί δεν της απάντησες τίποτα; Είσαι ευτυχισμένος ή όχι;

— Όχι, όχι, όχι!—φώναξε ο πρίγκιπας μ' αβάσταχτο πόνο.

— Αυτό έλειπε να 'λεγες «ναι!»—γέλασε με κακία ο Ραγκόζιν κι έφυγε χωρίς να κοιτάξει πίσω του.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

I

ΠΕΡΑΣΕ ΚΑΠΟΥ ΜΙΑ βδομάδα απ' τη συνάντηση των δυο προσώπων του αφηγήματός μας στο πράσινο παγκάκι. Ένα ολόφωτο πρωινό, κατά τις δέκα και μισή, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα Πτίτσινα, που 'χε βγει να επισκεφτεί μερικούς γνωστούς της, γύρισε σπίτι βυθισμένη σε θλιβερές σκέψεις.

Υπάρχουν άνθρωποι που γι' αυτούς είναι δύσκολο να πει κανείς κάτι που να τους προσδιορίσει μονομιάς κι ολοκληρωτικά στην πιο τυπική και χαρακτηριστική μορφή τους· είναι οι άνθρωποι εκείνοι που συνήθως τους ονομάζουμε «οι συνηθισμένοι», «οι περισσότεροι» και που αποτελούν πραγματικά την τεράστια πλειοψηφία κάθε κοινωνίας. Οι συγγραφείς, στα μυθιστορήματα και στις νουβέλες τους, προσπαθούν τις περισσότερες φορές να πάρουν τους τύπους της κοινωνίας και να τους παρουσιάσουν σαν γραφικές καλλιτεχνικές μορφές—τύπους που συναντιούνται πάρα πολύ σπάνια ολοκληρωμένοι στην πραγματικότητα, που είναι ωστόσο πιο πραγματικοί σχεδόν κι απ' την ίδια την πραγματικότητα. Ο Ποτκαλιόσιν στην τυπική του μορφή, μπορεί να 'ναι ίσως μια υπερβολή, με κανέναν τρόπο όμως δε θα μπορούσες να τον πεις πλάσμα της φαντασίας. Είναι πάμπολλοι οι νοήμονες εκείνοι άνθρωποι που, όταν ο Γκόγκολ τούς έδειξε τον Ποτκαλιόσιν, άρχισαν αμέσως να βρίσκουν πως δεκάδες κι εκατοντάδες καλοί τους γνώριμοι και φίλοι, μοιάζουν τρομερά με τον Ποτκαλιόσιν. Όλοι αυτοί, και πριν απ' τον Γκόγκολ, το ξέρανε πως οι φίλοι τους είναι σαν τον Ποτκαλιόσιν, μονάχα που δεν ξέρανε ακόμα πως έτσι λέγεται αυτός ο τύπος. Στην πραγματικότητα, είναι τρομερά σπάνιο να πηδήσει ένας γαμπρός απ' το παράθυρο λίγα λεπτά πριν απ' το γάμο του, γιατί αυτό, (για να μην αναφέρουμε άλλους λόγους) είναι και κάπως άβολο. Κι ωστόσο, πόσοι γαμπροί, ακόμα κι άνθρωποι άξιοι και μυαλωμένοι, δε θα 'ταν έτοιμοι να παραδεχθούν βαθιά μες στην καρδιά τους—λίγο πριν φορέσουν το στεφάνι—πως είναι ίδιοι κι απaráλλαχτοι με τον Ποτκαλιόσιν. Επίσης, δε φωνάζουν όλοι οι σύζυγοι στο κάθε τους βήμα: «Tu l'a voulu, George Dandin!» (Εσύ το θέλησες, Ζορζ Νταντέν!) Όμως, Θεέ μου, πόσα εκατομμύρια και δισεκατομμύρια φορές δεν ξαναφώναξαν από καρδιάς τα λόγια αυτά οι σύζυγοι όλου του κόσμου ύστερα απ' το μήνα του μέλιτος και, ποιος ξέρει, ίσως και την επομένη του γάμου τους.

Κι έτσι, χωρίς να επεκταθούμε σε σοβαρότερες εξηγήσεις, θα πούμε μονάχα πως στην πραγματική ζωή η τυπικότητα των προσώπων αραιώνεται κατά κάποιον τρόπο με νερό κι όλοι αυτοί οι Ζορζ Νταντέν κι οι Ποτκαλιόσιν υπάρχουν πραγματικά, περνοδιαβαίνουν και στριφογυρίζουν μπροστά μας κάθε μέρα, βρίσκονται όμως σε μια, ας το πούμε, αραιωμένη κατάσταση. Αφού προστέσουμε τέλος, για χάρη της αλήθειας, πως ακόμα κι ολόκληρος ο Ζορζ Νταντέν απ' την κορφή ως τα νύχια, έτσι όπως τον δημιούργησε ο Μολιέρος, μπορεί επίσης ν' απαντηθεί στην πραγματικότητα, αν και σπάνια, θα δώσουμε ένα τέλος στο συλλογισμό μας που αρχίζει να μοιάζει με κριτική λογοτεχνικού περιοδικού. Παρ' όλ' αυτά, παραμένει το ερώτημα: τι πρέπει να κάνει ένας μυθιστοριογράφος με τους καθημερινούς ανθρώπους, τους εντελώς «συνηθισμένους», και πώς να τους παρουσιάσει στον αναγνώστη για να τους κάνει ν' αποκτήσουν ένα, έστω και μικρό, ενδιαφέρον; Να τους αγνοήσει κανείς εντελώς στη διήγηση είναι απολύτως αδύνατο γιατί οι καθημερινοί άνθρωποι είναι στην πλειοψηφία τους και σε κάθε στιγμή ο απαραίτητος κρίκος που συνδέει τα γεγονότα της ζωής· αγνοώντας τους, θα 'ταν σα να στέλναμε περίπατο την αληθοφάνεια. Το να κάτσει κανείς να γεμίσει τα μυθιστορήματά του μονάχα με τύπους ή απλώς, για να κινήσει το ενδιαφέρον, με ανθρώπους παράξενους κι απίθανους, θα 'ταν αναληθοφανές και ίσως-ίσως να μην είχε και ενδιαφέρον. Κατά τη γνώμη μας, ο συγγραφέας θα πρέπει να πασκίζει να βρει ενδιαφέρουσες και διδαχτικές αποχρώσεις ακόμα κι ανάμεσα στους συνηθισμένους τύπους. Κι όταν μάλιστα, λόγου χάρη, η ίδια η ουσία ορισμένων συνηθισμένων προσώπων έγκειται ακριβώς στην αιώνια κι αναλλοίωτη καθημερινότητά τους ή όταν—ακόμα καλύτερα—παρ' όλες τις εξαιρετικές προσπάθειες αυτών των προσώπων να ξεφύγουν με κάθε θυσία απ' τον κλοιό της συνήθειας και της ρουτίνας, δεν καταφέρνουν τελικά παρά να μείνουν άνθρωποι συνηθισμένοι, άνθρωποι της ρουτίνας, τότε τα τέτοια πρόσωπα αποχτούν μπορεί να πει κανείς και κάποιο είδος αξίας σαν τύποι,—γίνονται

αντιπροσωπευτικοί τύποι της μετριότητας που με κανέναν τρόπο δε θέλουν να μείνουν αυτό που είναι μα πασκίζουν με κάθε θυσία να γίνουν πρωτότυποι κι ανεξάρτητοι, μην έχοντας κανένα μέσο να το πετύχουν.

Σ' αυτήν ακριβώς την κατηγορία των «συνηθισμένων» και των «καθημερινών» ανθρώπων ανήκουν και μερικά πρόσωπα του αφηγήματός μας που γι' αυτά (τ' ομολογώ) δεν έχει ακόμα φωτιστεί αρκετά ο αναγνώστης. Τέτοιοι ιδιαίτερα είναι η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα Πτίσινα, ο σύζυγός της κύριος Πτίσιν, και ο αδερφός της, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς.

Πραγματικά, τίποτα δεν μπορεί να ενοχλήσει περισσότερο έναν άνθρωπο απ' το να 'ναι λόγου χάρη πλούσιος, από ευυπόληπτο σόι, ευπαρουσίαστος, μορφωμένος, έξυπνος, ακόμα και πονόψυχος και, ταυτόχρονα, να μην έχει κανένα ταλέντο, κανένα ιδιαίτερο χάρισμα, ούτε καν καμιά παραξενιά, να μην έχει καμιά δική του ιδέα, να 'ναι κατά γράμμα «σαν όλους τους άλλους». Να 'χεις πλούτη μα να μην είσαι Ρότσιλντ· το οικογενειακό σου όνομα να 'ναι έντιμο, μα καθόλου ξακουστό· να 'χεις ευπρεπές παρουσιαστικό που να του λείπει όμως κάθε εκφραστικότητα· να 'χεις αρκετή μόρφωση, να μην ξέρεις όμως σε τι να τη χρησιμοποιήσεις· να 'χεις μυαλό, οι ιδέες σου όμως να 'ναι ξένες· να 'χεις καρδιά, να μη φτάνεις ωστόσο ποτέ στη μεγαλοψυχία κ.τ.λ., κ.τ.λ., απ' όλες τις απόψεις. Οι τέτοιοι άνθρωποι αποτελούν στον κόσμο τη μεγάλη πλειοψηφία κι είναι μάλιστα πολύ περισσότεροι απ' ό,τι νομίζει κανείς· διαιρούνται κι αυτοί, σαν όλους τους ανθρώπους, σε δυο κυρίως κατηγορίες: οι πρώτοι έχουν περιορισμένες αντιλήψεις, οι άλλοι είναι «πολύ πιο έξυπνοι». Οι πρώτοι είναι πιο ευτυχημένοι. Ένας «συνηθισμένος» λόγου χάρη άνθρωπος με περιορισμένες αντιλήψεις μπορεί πολύ πιο εύκολα να θεωρήσει τον εαυτό του εξαιρετικό και πρωτότυπο και να μείνει απόλυτα ικανοποιημένος. Για μερικές δεσποινίδες μας, στάθηκε αρκετό να κόψουν τα μαλλιά τους, να φορέσουν μπλε γυαλιά και να αυτοονομαστούν μηδενίστριες για να πειστούν αμέσως πως φοράντας τα γυαλιά, αποχτήσανε πάραυτα προσωπικές «πεποιθήσεις». Για έναν άλλο, στάθηκε αρκετό να νιώσει στην καρδιά του μια στάλα από κάποιο παναθρώπινο κι ευγενικό αίσθημα για να πειστεί αμέσως πως κανένας άλλος δεν αισθάνεται σαν κι αυτόν και είναι λοιπόν πρωτοπόρος στη γενική πρόοδο. Για κάποιον άλλον, στάθηκε αρκετό ν' ακούσει κάποια σκέψη ή να διαβάσει μια σελίδα απ' τη μέση κάποιου βιβλίου για να πιστέψει αμέσως πως όλ' αυτά είναι «δικές του προσωπικές ιδέες» που γεννήθηκαν στο δικό του μυαλό. Η αναίδεια της αφέλειας, αν στέκει μια τέτοια έκφραση, φτάνει μέχρι σημείου που είναι ν' απορείς· όλ' αυτά είναι απίθανα, τα συναντάς ωστόσο κάθε λίγο και λιγάκι. Αυτή την αναίδεια της αφέλειας, αυτή την ατράνταχτη πίστη του ανόητου ανθρώπου στον εαυτό του και στο ταλέντο του, την έχει υπέροχα περιγράψει ο Γκόγκολ στον καταπληκτικό τύπο του υπολοχαγού Πιρογκόβ. Ο Πιρογκόβ δεν έχει την παραμικρή αμφιβολία πως είναι μεγαλοφυΐα, πως είναι μάλιστα ανώτερος από κάθε μεγαλοφυΐα. Τόσο πολύ του λείπει κάθε αμφιβολία που μήτε μια φορά δεν αναρωτιέται μπας και δεν είναι· άλλωστε, δεν υπάρχουν γι' αυτόν προβλήματα. Ο μεγάλος συγγραφέας αναγκάστηκε τελικά να τον μαστιγώσει για να ικανοποιήσει το προσβλημένο ηθικό συναίσθημα του αναγνώστη του, όμως, βλέποντας πως η μεγαλοφυΐα τινάχτηκε απλώς σα δαρμένο σκυλί και για ν' ανακτήσει τις δυνάμεις της μετά το μαστίγωμα πήγε κι έφαγε μια κρεατόπιτα, ανασήκωσε τους ώμους απορημένος και δεν έδωσε άλλες εξηγήσεις στους αναγνώστες του. Εγώ θλιβόμουν πάντοτε που ο Γκόγκολ πήρε και παρουσίασε το μέγα Πιρογκόβ τόσο κατώτερο σε βαθμό, γιατί ο Πιρογκόβ αυτοϊκανοποιείται τόσο εύκολα που δεν το 'χει σε τίποτα (όσο χοντραίνουν με τα χρόνια και σύμφωνα με την επετηρίδα τα γαλόνια στους ώμους του) να φανταστεί λόγου χάρη τον εαυτό του περίφημο στρατηλάτη. Και μάλιστα, ούτε να το φανταστεί μα απλούστατα να το πιστέψει ακράδαντα: προβιβάστηκα σε στρατηγό, πώς λοιπόν δεν είμαι στρατηλάτης; Και πόσοι απ' αυτούς καταλήγουν ύστερα σε τρομερό φιάσκο στο πεδίο της μάχης; Και πόσοι ήταν οι Πιρογκόβ ανάμεσα στους λογοτέχνες μας, στους επιστήμονες, στους προπαγανδιστές μας! Λέω «ήταν» ωστόσο—αυτό εννοείται—υπάρχουν και σήμερα...

Το δρων πρόσωπο του αφηγήματός μας, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς Ιβόλγκιν, ανήκε σε άλλη

κατηγορία· ανήκε στην κατηγορία των ανθρώπων που είναι «πολύ πιο έξυπνοι» παρ' όλο που φλεγόταν ολόκληρος, απ' την κορυφή ως τα νύχια, απ' την επιθυμία να φανεί πρωτότυπος. Όμως, αυτή η κατηγορία, όπως το σημειώσαμε κιόλας παραπάνω, είναι πολύ πιο δυστυχημένη απ' την πρώτη. Και τούτο γιατί ο έξυπνος «συνηθισμένος» άνθρωπος ακόμα κι αν φανταστεί τον εαυτό του προς στιγμήν (και γιατί όχι, ίσως και συνεχώς, σ' όλη του τη ζωή), σαν άνθρωπο μεγαλοφυή και πρωτοτυπέστατο, διατηρεί παρ' όλ' αυτά μες στην καρδιά του το σαράκι της αμφιβολίας που τον σπρώχνει καμιά φορά τον έξυπνο άνθρωπο να καταλήξει στην απελπισία. Κι αν υποταχτεί είναι κιόλας δηλητηριασμένος ως το τελευταίο του κύτταρο απ' τις απωθημένες του ματαιοδοξίες. Εδώ που τα λέμε, στην κάθε περίπτωση, πήραμε τα ακρότατα σημεία: για την τεράστια πλειοψηφία αυτής της έξυπνης κατηγορίας των ανθρώπων τα πράγματα δεν είναι και τόσο τραγικά· βλέπεται απλούστατα λίγο ως πολύ το συκώτι τους στα γεράματα, αυτό είν' όλο. Παρ' όλ' αυτά, πριν το παραδεχθούν και υποταχθούν, οι άνθρωποι αυτοί βολοδέρνουν για πολύν καιρό, αρχίζοντας απ' τα εφηβικά τους χρόνια ως τα σεβάσμια γηρατιά, κι όλ' αυτά από επιθυμία να φανούν πρωτότυποι. Υπάρχουν μάλιστα και παράξενες περιπτώσεις: τυχαίνει, να δεις έναν τίμιο άνθρωπο που, θέλοντας να φανεί πρωτότυπος, αποτολμάει ακόμα και μια προστυχιά· συμβαίνει μάλιστα κάποιος απ' αυτούς τους δυστυχημένους να 'ναι τίμιος και καλός μάλιστα, που να φροντίζει για την οικογένειά του σα να 'ναι η Θεία Πρόνοια, που να συντηρεί με τη δουλειά του όχι μονάχα τους δικούς του μα και ξένους ακόμα· κι όμως τι να συμβαίνει μ' αυτόν τον άνθρωπο και δε βρίσκει ησυχία σ' όλη του τη ζωή; Δεν τον καθουσιάζει και δεν τον παρηγορεί καθόλου η σκέψη πως έχει εκπληρώσει τόσο καλά τις ανθρώπινες υποχρεώσεις του· απεναντίας μάλιστα αυτή ίσα-ίσα, η σκέψη τον νευριάζει: «Να, λέει, με τι χαράμισα τη ζωή μου, να τι μ' είχε δέσει χεροπόδαρα, να τι μ' εμπόδισε ν' ανακαλύψω την πυρίτιδα! Αν δεν ήταν ολ' αυτά, ίσως να 'χα ανακαλύψει το δίχως άλλο—ή την πυρίτιδα ή την Αμερική—δεν ξέρω ακόμα τι ακριβώς, το δίχως άλλο όμως θα το 'χα ανακαλύψει!» Το χαρακτηριστικότερο απ' όλα σ' αυτούς τους κυρίους είναι το ότι πραγματικά, σ' όλη τους τη ζωή, δεν τα καταφέρνουν ποτέ να βεβαιωθούν στα σίγουρα τι ακριβώς πρέπει το δίχως άλλο ν' ανακαλύψουν και τι ακριβώς είναι έτοιμοι σ' όλη τους τη ζωή ν' ανακαλύψουν: Την πυρίτιδα ή την Αμερική; Ωστόσο για να λέμε και του στραβού το δίκιο, η εναγώνια λαχτάρα τους γι' αυτή την ανακάλυψη θα επαρκούσε σ' έναν Κολόμβο ή σ' ένα Γαλιλαίο.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ακριβώς άρχιζε κάτι τέτοιο· βρισκόταν όμως μονάχα στην αρχή. Είχε ακόμα μπροστά του πολλά χρόνια να βολοδέρνει. Η βαθιά κι αδιάκοπη επίγνωση πως δεν έχει κανένα ταλέντο και, ταυτόχρονα, η ακατανίκητη επιθυμία του να πειστεί πως είναι άνθρωπος στο έπακρο ανεξάρτητος, είχαν πληγώσει βαθιά την καρδιά του, απ' τα παιδικά του σχεδόν χρόνια. Ήταν ένας νέος που από φθόνο ένιωθε ξαφνικές επιθυμίες και φαίνεται πως τα νεύρα του ήταν ερεθισμένα από γεννησιμιού του. Και την ορμητικότητα των πόθων του τη νόμιζε για δύναμη. Με την ξέφρενη λαχτάρα του να διακριθεί, ήταν έτοιμος ώρες-ώρες για το πιο απερίσκεπτο σάλτο· όμως, μόλις έφτανε η στιγμή για το απερίσκεπτο σάλτο, ο ήρωάς μας αποδειχνόταν τόσο έξυπνος ώστε δεν αποφάσιζε τελικά να το κάνει. Αυτό τον σκότωνε. Ίσως-ίσως να μη δίσταζε—αν το 'φερνε η περίπτωση—να κάνει και την πιο μεγάλη παλιανθρωπιά ακόμα, φτάνει να πετύχαινε κάτι απ' αυτά που ονειρευόταν· όμως, λες και γινόταν επίτηδες, όταν ο κόμπος έφτανε στο χτένι, βρισκόταν πάντα να 'ναι τόσο τίμιος ώστε του ήταν αδύνατο να φτάσει ως την πιο μεγάλη παλιανθρωπιά. (Εδώ που τα λέμε, για μια μικρή παλιανθρωπιά ήταν πάντα πρόθυμος). Έβλεπε με σιχασιά και με μίσος τη φτώχεια και τον ξεπεσμό της οικογένειάς του. Ακόμα και στη μητέρα του φερνόταν αφ' υψηλού και περιφρονητικά, παρ' όλο που το καταλάβαινε πολύ καλά κι ο ίδιος πως η καλή φήμη κι ο χαρακτήρας της μητέρας του ήταν για την ώρα η κύρια βάση για την καριέρα του. Όταν έπιασε δουλειά στου Επάντσιν, είτε αμέσως στον εαυτό του: «Αν είναι να κάνω μετάνοιες, να τις κάνω ως κάτω, αρκεί να βγει κάτι»—και σχεδόν ποτέ δεν τις έκανε ως κάτω. Μα και γιατί φαντάστηκε πως θα πρέπει το δίχως άλλο να κάνει μετάνοιες; Την Αγγλαία απλούστατα την είχε τότε φοβηθεί, δεν έδωσε όμως ένα τέλος στην υπόθεση, μα την τρενάριζε, για κάθε ενδεχόμενο, παρ' όλο που ποτέ του δεν πίστευε στα σοβαρά πως αυτή θα καταδεχόταν να κατέβει ως το επίπεδό του. Ύστερα, την εποχή της ιστορίας του με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, φαντάστηκε ξαφνικά πως για να πετύχει τα πάντα έφτανε να 'χει χρήματα. «Αν είναι να γίνω παλιάνθρωπος, να γίνω με τα όλα μου,» έλεγε

και ξανάλεγε τότε στον εαυτό του κάθε μέρα σχεδόν καμαρώνοντας, μα και με κάποιο φόβο. «Αν είναι να γίνω παλιάνθρωπος τότε να γίνω απ' τους πρώτους» έλεγε κάθε λίγο και λιγάκι για να πάρει κουράγιο. «Οι συνηθισμένοι άνθρωποι σ' αυτές τις περιπτώσεις θα δειλιάζαν, εμείς όμως δε θα δειλιάσουμε ποτέ!» Έχοντας χάσει την Αγλαΐα και συντριμμένος απ' τις περιστάσεις, απελπίστηκε ολότελα και πραγματικά έφερε τότε τα χρήματα εκείνα στον πρίγκιπα—κείνα που του 'χε πετάξει μια τρελή γυναίκα και που της τα 'χε φέρει ένας άλλος τρελός. Αργότερα μετάνιωσε χίλιες φορές που τα 'χε επιστρέψει κείνα τα χρήματα παρ' όλο που η πράξη εκείνη κολάκευε συνεχώς τον εγωισμό του. Είναι πραγματικά γεγονός πως έκλαιγε τρεις μέρες, όσο είχε μείνει τότε ο πρίγκιπας στην Πετρούπολη, κείνες τις τρεις μέρες όμως είχε προφτάσει κιόλας να μισήσει τον πρίγκιπα γιατί εκείνος τον κοίταζε με μια συμπόνια που καταντούσε πια υπερβολική ενώ το ότι επέστρεψε ένα τέτοιο ποσό, ήταν κάτι που «δε θα τ' αποφάσιζε ο καθένας». Όμως, η ευγενική επίγνωση πως όλη του η μελαγχολία προέρχεται απ' τον αδιάκοπα συντριβόμενο εγωισμό του, τον βασάνιζε τρομερά. Μονάχα σαν πέρασε πολύς καιρός, διαπίστωσε και βεβαιώθηκε πόσο σοβαρά θα μπορούσαν ν' αλλάξουν οι σχέσεις του μ' ένα τόσο αθώο και παράξενο πλάσμα σαν την Αγλαΐα. Η μεταμέλεια του σπάρανε την καρδιά, παράτησε τη δουλειά του κι έπεσε στη μελαγχολία και στη θλίψη. Ζούσε στου Πτίτσιν—και τον συντηρούσε ο Πτίτσιν—μαζί με τον πατέρα του και τη μητέρα του και περιφρονούσε ανοιχτά τον Πτίτσιν παρ' όλο που ταυτόχρονα άκουγε τις συμβουλές του και ήταν τόσο μυαλωμένος που σχεδόν πάντα τού ζητούσε αυτές τις συμβουλές. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς λόγου χάρη, θύμωσε που ο Πτίτσιν δεν ονειρεύεται να γίνει Ρότσιλντ και δε βάζει μπροστά του αυτό το σκοπό. «Μια κι είσαι τοκογλύφος, φτάσε πια στα άκρα, ξεζουμίζε τους ανθρώπους, απόχτησε σθένος, γίνε βασιλιάς των Οβριών!» Ο Πτίτσιν ήταν ολιγαρκής και σεμνός· περιοριζόταν να χαμογελάει· μια φορά όμως, θεώρησε αναγκαίο να εξηγηθεί σοβαρά με το Γάνια και το 'κανε αυτό με αρκετή αξιοπρέπεια μάλιστα. Απόδειξε στο Γάνια πως δεν κάνει καμιά ατιμία και πως έχει άδικο—ο Γάνια—να τον λέει Οβριό· πως αν τα χρήματα έχουν τόση αξία, το φταίξιμο δεν είναι δικό του· πως ενεργεί δίκαια και τίμια και, ουσιαστικά, δεν είναι παρά ένας μεσάζων στις «τέτοιες» δουλειές και, τέλος, όντας πάντοτε συνεπής στις δοσοληψίες του έχει κιόλας αποκτήσει την εκτίμηση σημαντικών προσώπων και ο κύκλος των εργασιών του συνεχώς ευρύνεται. «Ρότσιλντ δε θα γίνω, κι ούτε υπάρχει κανένας λόγος να γίνω, πρόστεσε γελώντας, σπίτι όμως στην οδό Λιτέιναγια θ' αποκτήσω, ίσως και δυο· και κει θα σταματήσω». Και ποιος ξέρει, μπορεί και τρία!»—σκεφτόταν μέσα του, δεν το 'λεγε όμως ποτέ και κράταγε κρυφό τ' όνειρό του. Η φύση αγαπά και φροντίζει κάτι τέτοιους ανθρώπους· θ' ανταμείψει τον Πτίτσιν όχι με τρία μα σίγουρα με τέσσερα σπίτια κι όχι γι' άλλο λόγο μα γιατί αυτός, απ' τα παιδικά του κιόλας χρόνια, το 'ξερε πως δε θα γίνει ποτέ του Ρότσιλντ. Όμως, απ' την άλλη μεριά, η φύση δε θα φτάσει ποτέ να του δώσει παραπάνω από τέσσερα σπίτια κι ο Πτίτσιν θα μείνει ως εκεί.

Εντελώς άλλος άνθρωπος ήταν η αδερφούλα του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Είχε κι αυτή δυνατές επιθυμίες, οι επιθυμίες της όμως ήταν μάλλον επίμονες παρά ορμητικές. Φαινόταν πάντα πολύ μυαλωμένη όταν ο κόμπος έφτανε στο χτένι. Βέβαια, ήταν κι αυτή ένας απ' τους «συνηθισμένους» ανθρώπους που ονειρεύονται την πρωτοτυπία, πρόφτασε ωστόσο και κατάλαβε πολύ γρήγορα πως δε διαθέτει ούτε στάλα ιδιαίτερη πρωτοτυπία και δε στεναχωριόταν και τόσο γι' αυτό—ποιος ξέρει; Ίσως από μian ιδιόμορφη περηφάνια. Έκανε το πρώτο πραχτικό της βήμα με μεγάλη αποφασιστικότητα παίρνοντας άντρα της τον κύριο Πτίτσιν· όμως, όταν παντρεύονταν, δεν έλεγε καθόλου στον εαυτό της: «αν είναι να κάνω παλιανθρωπιές, να τις κάνω με τα όλα τους, αρκεί να φτάσω στο σκοπό μου» όπως θα το 'λεγε το δίχως άλλο σε μια τέτοια περίπτωση ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς (σχεδόν της το 'πε μάλιστα και της ίδιας, όταν ενέκρινε την απόφασή της σα μεγαλύτερος αδερφός που ήταν). Εντελώς το αντίθετο μάλιστα: η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα παντρεύτηκε όταν βεβαιώθηκε θετικά πως ο μέλλον σύζυγός της είναι άνθρωπος σεμνός, ευχάριστος, σχεδόν μορφωμένος, ένας άνθρωπος που ποτέ και για τίποτα στον κόσμο δε θα κάνει μια μεγάλη προστυχιά. Για τις μικρές προστυχιές η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα δε γύρευε να πάρει πληροφορίες γιατί τις θεωρούσε ανάξιες λόγου· και ποιος δεν κάνει μικροπροσυχιές; Αυτό έλειπε τώρα, να πάει γυρεύοντας το ιδανικό! Επιπλέον, ήξερε πως με το γάμο της εξασφάλιζε και μια γωνιά στη μητέρα της, στον πατέρα της και σ' αδέρφια της. Βλέποντας τον αδερφό της δυστυχισμένο,

θέλησε να τον βοηθήσει, παρ' όλες τις προηγούμενες οικογενειακές παρεξηγήσεις. Ο Πτίτσιν τα 'βαζε καμιά φορά με το Γάνια—φιλικά εννοείται—λέγοντάς του να πιάσει δουλειά σε καμιά υπηρεσία. «Να, εσύ περιφρονείς τους στρατηγούς και το στρατηγηλίκι, του 'λεγε καμιά φορά στ' αστεία, μα να δεις πως όλοι α υ τ ο ί θα γίνουν τελικά στρατηγοί· άμα ζήσεις θα το δεις». «Μα πώς τους κόλλησε η ιδέα πως περιφρονώ τους στρατηγούς και το στρατηγηλίκι»—σκεφτότανε σαρκαστικά ο Γάνια. Για να βοηθήσει τον αδερφό της η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα αποφάσισε να επεκτείνει τον κύκλο των γνωριμιών της: κατάφερε να τρυπώσει στο σπίτι των Επάντσιν—σ' αυτό τη βοήθησαν πολύ οι παιδικές αναμνήσεις· κι αυτή κι ο αδερφός της παίζανε σαν ήταν παιδιά με τις Επάντσιν· θα παρατηρήσουμε εδώ πως αν η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, κάνοντας τις επισκέψεις της στις Επάντσιν, κυνηγούσε κάποιο ασυνήθιστο όνειρο, τότε, μόνο και μόνο γι' αυτόν το λόγο, ίσως να 'χε ξεφύγει απ' την κατηγορία εκείνη των ανθρώπων όπου είχε κατατάξει η ίδια τον εαυτό της· αυτή όμως δεν κυνηγούσε όνειρα· σ' όλ' αυτά μάλιστα υπήρχε ένας αρκετά βάσιμος υπολογισμός από μέρος της: βασιζότανε στο χαρακτήρα αυτής της οικογένειας. Όσο για το χαρακτήρα της Αγλαΐας, τον σπούδαζε ακούραστα· το 'βαλε σκοπό της να τους ξαναφιλιώσει αυτούς τους δυο, την Αγλαΐα και τον αδερφό της. Ίσως να κατάφερνε και κάτι· δεν αποκλείεται όμως και να 'πεσε σε λάθη, υπολογίζοντας λόγου χάρη υπερβολικά στον αδερφό της και περιμένοντας απ' αυτόν κάτι που ποτέ και με κανέναν τρόπο δε θα μπορούσε αυτός να πετύχει. Όπως και να 'ναι ενεργούσε μ' αρκετή μαστοριά: βδομάδες ολάκερες δεν έκανε καθόλου λόγο για τον αδερφό της, ήταν πάντα πολύ ειλικρινής και δεν έκρυβε τίποτα, φερνόταν απλά, με αξιοπρέπεια όμως. Όσο για τα βάθη της ψυχής της δε φοβότανε να τα κοιτάζει κατάματα και δεν είχε καμιά τύψη. Αυτό ακριβώς αύξαινε τη δύναμή της. Πότε-πότε μονάχα παρατηρούσε στον εαυτό της, πως κι αυτήν ίσως-ίσως την πιάνει φούρκα, πως κι αυτή έχει πολύ εγωισμό και—δεν αποκλείεται—ποδοπατημένη ματαιοδοξία· αυτό το παρατηρούσε ιδιαίτερα ορισμένες στιγμές, σχεδόν κάθε φορά που έφευγε απ' τους Επάντσιν.

Και να που τώρα γύριζε απ' τους Επάντσιν, όπως το 'παμε κιάλας παραπάνω, κι ήταν βυθισμένη σε θλιβερές σκέψεις. Η θλίψη της είχε και κάτι το πικρά ειρωνικό. Ο Πτίτσιν έμενε στο Παυλόβσκ σ' ένα μάλλον φτωχικό, ευρύχωρο ωστόσο ξύλινο σπίτι, σ' ένα δρόμο γεμάτο σκόνη. Το σπίτι αυτό θα περιερχόταν σε λίγο στην πλήρη κυριότητά του, έτσι που ο Πτίτσιν είχε αρχίσει κιάλας να το παζαρεύει για να το πουλήσει. Ανεβαίνοντας στο χαγιάτι, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα άκουσε μεγάλη φασαρία απ' το πάνω πάτωμα και ξεχώρισε τις φωνές του αδερφού της και του πατερούλη της. Μπαίνοντας στη σάλα και βλέποντας το Γάνια να κόβει βόλτες πάνω-κάτω στο δωμάτιο, χλομό απ' τη λύσσα του κι έτοιμο να τραβήξει τα μαλλιά του, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα στραβομουτσούνιασε κι έπεσε με κουρασμένο ύφος στον καναπέ χωρίς να βγάλει το καπελάκι της. Καταλαβαίνοντας πολύ καλά πως αν μείνει έτσι σιωπηλή ένα λεπτό ακόμα και δε ρωτήσει τον αδερφό της γιατί τρέχει πάνω-κάτω, εκείνος το δίχως άλλο θα θυμώσει, η Βάρια βιάστηκε να προφέρει σα να ρωτούσε:

— Πάλι τα ίδια;

— Μακάρι να 'ταν τα ίδια!—ξεφώνισε ο Γάνια.—Τα ίδια! Όχι, τώρα πια, ένας διάολος ξέρει τι γίνεται μέσα! Ο γέρος έχει λυσσάξει πια... η μητέρα έβαλε τα κλάματα. Μα το Θεό, Βάρια, λέγε ό,τι θέλεις μα θα τον διώξω απ' το σπίτι ή... ή θα φύγω εγώ απ' το σπίτι σας,—πρόσπεσε, γιατί φαίνεται να θυμήθηκε πως, όπως και να 'ναι, δεν μπορείς να διώχνεις τους άλλους από ξένο σπίτι.

— Πρέπει να δείχνεις συγκατάβαση,—μουρμούρισε η Βάρια.

— Σε τι; Σε ποιον να δείχνουμε συγκατάβαση;—φούντωσε ο Γάνια.—Στις βρομιές του; Όχι, λέγε ό,τι θέλεις, όμως αυτό πια, είναι απαράδεχτο! Απαράδεχτο, απαράδεχτο! Και τι τρόπος! Φταίει ο ίδιος, και κάνει και τον καμπόσο. «Δε θέλω να περάσω απ' την πύλη, γκρέμισε το τείχος να διαβώ!» Τι έχεις κι είσαι έτσι; Το πρόσωπό σου έχει αλλάξει.

— Το πρόσωπό μου, τίποτα δεν έχει —απάντησε κατσουφιασμένη η Βάρια.

Ο Γάνια την κοίταξε προσεχτικότερα.

— Ήσουν εκεί;—ρώτησε ξαφνικά.

— Εκεί.

— Στάσου, πάλι φωνάζουν! Τι αίσχος, Θεέ μου, και σε μια τέτοια στιγμή!

— Ποια στιγμή! Δεν έχει τίποτα το ιδιαίτερο αυτή η στιγμή. Ο Γάνια περιεργάστηκε ακόμα πιο προσεχτικά την αδερφή του.

— Έμαθες τίποτα;—τη ρώτησε.

— Τίποτα, αναπάντεχο τουλάχιστο. Έμαθα πως όλ' αυτά είναι σωστά. Ο άντρας μου είχε πιο δίκιο κι απ' τους δυο μας· όπως το πρόβλεψε από μιας αρχής, έτσι έγινε κιόλας. Πού είναι;

— Λείπει. Τι έτσι έγινε κιόλας;

— Ο πρίγκιπας είναι επίσημος μνηστήρας, το πράγμα αποφασίστηκε. Μου το 'παν οι μεγαλύτερες αδερφές. Η Αγγλαΐα είναι σύμφωνη· πάψανε μάλιστα να κρύβονται. (Γιατί το ξέρεις δα, ως τα τώρα τα κρατούσαν όλα μυστικά). Το γάμο της Αδελαΐδας θα τον αναβάλουν ξανά για να κάνουν και τους δυο γάμους μαζί, την ίδια μέρα—τι ρομαντικό αλήθεια! Μοιάζει με ποίημα. Καλά θα 'κανες να 'γραφες ένα επιθαλάμιο αντί να τρέχεις έτσι πέρα-δώθε στο δωμάτιο. Σήμερα το βράδυ θα 'ρθει να τους δει η Μπελοκόνοσκαγια. Πάνω στην ώρα έφτασε· θα 'χουν και καλεσμένους. Θα τον παρουσιάσουν στη Μπελοκόνοσκαγια, μόλο που τον έχει κιόλας γνωρίσει· φαίνεται πως θα το αναγγείλουν επισήμως. Φοβούνται μονάχα μην τύχει και ρίξει τίποτα και το σπάσει όταν θα μπει στο δωμάτιο μπροστά στους καλεσμένους ή μην τύχει και πέσει ο ίδιος φαρδύς-πλατύς· όλα να τα περιμένεις από δαύτονε.

Ο Γάνια την άκουσε πολύ προσεχτικά, όμως—κι η αδερφή του απόρησε πολύ—φάνηκε πως η συνταραχτική γι' αυτόν είδηση δεν τον έκανε να ταραχτεί και τόσο.

— Εμ, βέβαια, ήταν φανερό,—είπε αυτός αφού σκέφτηκε λιγάκι.—Τέλειωσε, λοιπόν,—πρόστεσε μ' ένα παράξενο χαμόγελο κοιτάζοντας πονηρά το πρόσωπο της αδερφής του κι εξακολουθώντας να βηματίζει πάνω-κάτω, πολύ πιο αργά ωστόσο.

— Πάλι καλά που το παίρνεις φιλοσοφικά· μα την αλήθεια, χαίρομαι,—είπε η Βάρια.

— Ναι, απαλλαχτήκαμε από ένα μπελά· εσύ τουλάχιστο.

— Αν δεν κάνω λάθος φρόντισα ειλικρινά για το καλό σου χωρίς να πολυσυζητώ και χωρίς να μ' ενοχλήσεις· δε σε ρώτησα αλήθεια τι λογής ευτυχία γύρευες απ' την Αγγλαΐα.

— Μα μήπως τάχα εγώ... την ευτυχία γύρευα απ' την Αγγλαΐα;

— Έλα, σε παρακαλώ, μην αρχίζεις τις φιλοσοφίες! Και βέβαια έτσι είναι. Μείναμε στα κρύα του λουτρού. Σου ομολογώ πως ποτέ δεν υπολόγισα σοβαρά σ' όλ' αυτά, μονάχα «για κάθε ενδεχόμενο» ασχολήθηκα μ' αυτή την υπόθεση, υπολόγιζα στον παράξενο χαρακτήρα της και, το κυριότερο, ήθελα να σου κάνω το χατίρι· ήμωνα σίγουρη ενενήντα στα εκατό πως δε θα

κατάφέρναμε τίποτα. Κι ως τα τώρα ακόμα, ούτε γω δεν ξέρω τι ακριβώς πάскиζες να πετύχεις.

— Τώρα είναι που θ' αρχίσετε με τον άντρα σου να μου τρώτε τ' αυτιά να πιάσω δουλειά· θα μου κάνετε διαλέξεις για την επιμονή και τη δύναμη της θέλησης, να μην περιφρονώ τ' ασήμαντα και τα λοιπά· τα ξέρω απ' έξω κι ανακατωτά,—έβαλε τα γέλια ο Γάνια.

«Κάτι καινούργιο έβαλε στο νου του!» σκέφτηκε η Βάρια.

— Και δε μου λες, είναι ευχαριστημένοι κει πέρα οι γονείς;—ρώτησε ξάφνου ο Γάνια.

— Όχι και τόσο, αν δεν κάνω λάθος. Εδώ που τα λέμε, μπορείς να βγάλεις μόνος το συμπέρασμα· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς είναι ευχαριστημένος· η μάνα φοβάται· κι απ' τα πριν τον έβλεπε με απέχθεια για γαμπρό· γνωστά πράγματα.

— Δε λέω αυτό· είναι γαμπρός απίθανος κι αφάνταστος, αυτό είναι φανερό. Ρωτάω για τα τωρινά, πώς είναι εκεί τα πράγματα; Έδωσε την τυπική συγκατάθεσή της;

— Ως τα τώρα δεν είπε «όχι»—αυτό είναι όλο· μα κι ούτε μπορούσε κανείς να περιμένει διαφορετική στάση απ' αυτήν. Το ξέρεις πόσο δειλή και ντροπαλή είναι ως τα τώρα ακόμα—μέχρι παλαβομάρας; σαν ήταν κοριτσάκι, χωνόταν στο ντουλάπι και καθότανε κει μέσα δυο και τρεις ώρες μόνο και μόνο για να μη βγει να τη δουν οι επισκέπτες· τώρα έχει γίνει κοτζάμ κοπέλα κι όμως η ίδια είναι. Δεν ξέρω γιατί, μα νομίζω πως πραγματικά συμβαίνει κάτι σοβαρό εκεί πέρα, ακόμα κι από μέρος της. Λένε πως τον πρίγκιπα τον κοροϊδεύει απ' το πρωί ως το βράδυ για να μην καταλάβει κανένας τίποτα, είναι σίγουρο όμως πως κάτι καταφέρνει και του λέει κρυφά κάθε μέρα γιατί αυτός πετάει στα σύννεφα και λάμπει απ' τη χαρά του... Είναι, λένε, τρομερά γελοίος. Απ' τις ίδιες το άκουσα. Μου φάνηκε μάλιστα πως με κοροϊδεύουν και μένα κατάμουτρα, οι μεγαλύτερες αδερφές θέλω να πω.

Ο Γάνια άρχισε τέλος να σκυθρωπιάζεται· ίσως η Βάρια να επέμενε επίτηδες σ' αυτό το θέμα για να καταλάβει τις πραγματικές του σκέψεις. Κείνη τη στιγμή όμως αντήχησαν και πάλι φωνές από πάνω.

— Θα τον διώξω!—ούρλιαξε ο Γάνια, λες και χάρηκε που κάπου βρήκε να ξεσπάσει.

— Και θα ξαναπάει να μας ντροπιάζει παντού σαν και χτες.

— Πώς, σαν και χτες; Τι πάει να πει σαν και χτες; Μα μήπως... —τρόμαξε ξάφνου φοβερά ο Γάνια.

— Αχ, Θεέ μου, δεν το ξέρεις λοιπόν;—τινάχτηκε η Βάρια.

— Πώς... ώστε είναι αλήθεια πως πήγε εκεί;—φώναξε ο Γάνια κι έγινε κατακόκκινος απ' την ντροπή και τη λύσσα του.—Θεέ μου, μα εσύ έρχεσαι από κει! Άκουσες τίποτα; Πήγε κει ο γέρος; Πήγε ή όχι;

Κι ο Γάνια όρμησε στην πόρτα· η Βάρια ρίχτηκε πάνω του και τον άρπαξε και με τα δυο της χέρια.

— Τι έπαθες; Τι πας να κάνεις;—του έλεγε.—Αν τον αφήσεις να φύγει τώρα, θα κάνει ακόμα χειρότερα, θα πάει σ' όλο τον κόσμο!

— Τι έκανε κει πέρα; Τι είπτε;

— Μα κι αυτές οι ίδιες δεν ξέρανε να μου πουν και δεν καταλάβανε· μονάχα που τους τρόμαξε όλους· πήγε και γύρεψε τον Ιβάν Φιοντόροβιτς—εκείνος έλειπε· ζήτησε τότε τη Λιζαβέτα

Προκόφιεβνα. Στην αρχή την παρακάλεσε να του δώσει μια θέση, να πιάσει δουλειά κι ύστερα άρχισε να κάνει παράπονα εναντίον μας, για μένα, τον άντρα μου, ιδιαίτερα για σένα... είπε πολλά και διάφορα.

— Δεν μπόρεσες να μάθεις;—έτρεμε σα να τον έπιασε υστερία, ο Γάνια.

— Πού να μάθω! Είναι ζήτημα αν ήξερε κι ο ίδιος τι έλεγε, μπορεί πάλι να μη μου τα είπαν όλα.

Ο Γάνια έφερε τα δυο του χέρια στο κεφάλι κι έτρεξε στο παράθυρο· η Βάρια έκατσε κοντά στ' άλλο παράθυρο.

— Αστεία είναι αυτή η Αγλαΐα,—παρατήρησε αυτή ξαφνικά,—με σταματάει και μου λέει: «μεταβιβάστε στους γονείς σας τα ιδιαίτερα, τα προσωπικά μου σέβη. Το δίχως άλλο θα βρω ευκαιρία μια απ' αυτές τις μέρες να ιδωθώ με τον πατερούλη σας.» Και μου το λέει έτσι σοβαρά-σοβαρά! Τρομερά παράξενο...

— Δεν κορόιδευε; Δεν κορόιδευε;

— Αυτό είναι ακριβώς· δεν κορόιδευε· κι αυτό ίσα-ίσα είναι το παράξενο.

— Ξέρει ή δεν ξέρει για το γέρο, τι νομίζεις;

Είμαι σίγουρη πως στο σπίτι δεν το ξέρουν μ' αυτό που είπες όμως αρχίζω και σκέφτομαι πως η Αγλαΐα μπορεί και να το ξέρει. Μονάχα αυτή θα πρέπει να το ξέρει γιατί οι αδερφές της απόρησαν και κείνες όταν έστειλε τόσο σοβαρά τα χαιρετίσματά της στον πατέρα. Και γιατί σ' αυτόν ειδικώς; Αν το ξέρει, θα της το είπε ο πρίγκιπας.

— Δε θέλει και πολλή φιλοσοφία για να καταλάβεις ποιος της το είπε! Κλέφτης! Όλα τα 'χαμε, αυτό μας έλειπε τώρα. Ένας κλέφτης στην οικογένειά μας, «ο αρχηγός της οικογενείας»!

— Ε, καλά, ανοησίες!—φώναξε η Βάρια καταθυμωμένη,—ιστορίες του κρασιού και τίποτ' άλλο. Και ποιος τα σκαρφίστηκε όλ' αυτά; Ο Λέμπεντεβ, ο πρίγκιπας... καλοί είναι και του λόγου τους. Μεγάλα μυαλά. Δε δίνω πεντάρα για όλ' αυτά..

— Ο γέρος είν' ένας κλέφτης, ένας μέθυσος,—συνέχιζε όλο χολή ο Γάνια,—εγώ είμαι ζητιάνος, ο άντρας της αδερφής μου τοκογλύφος—πολλά είχε να ζηλέψει η Αγλαΐα! Δεν μπορείς να πεις, ωραία οικογένεια!

— Αυτός ο άντρας της αδερφής σου, ο τοκογλύφος, σε... —Με ταΐζει θες να πεις; Λέγε τα όλα χωρίς τσιριμόνιες, σε παρακαλώ.

— Γιατί φουρκίζεσαι;—πετάχτηκε η Βάρια.—Δεν καταλαβαίνεις τίποτα—λες κι είσαι μαθητούδι. Νομίζεις πως όλ' αυτά θα μπορούσαν να σε βλάψουν στα μάτια της Αγλαΐας; Δεν τον ξέρεις εσύ το χαρακτήρα της· είναι έτοιμη ν' αποκρούσει τον καλύτερο γαμπρό κι όμως μ' ευχαρίστησή της θα 'τρεχε στη σοφίτα κανενός φοιτητή να πεινάσει, αυτό είναι τ' όνειρό της! Ποτέ σου δεν μπόρεσες να καταλάβεις πόσο ενδιαφέρον θ' αποχτούσες στα μάτια της αν ήξερες να υποφέρεις με σταθερότητα και περηφάνια την κατάστασή μας. Αν την έπιασε ο πρίγκιπας στ' αγκίστρι του είναι ακριβώς γιατί πρώτα-πρώτα δεν προσπάθησε καθόλου να την πιάσει και δεύτερον γιατί όλοι τον έχουν για ηλίθιο. Και μόνο το γεγονός ότι θα κάνει τώρα άνω-κάτω την οικογένεια εξαιτίας του—αυτό την κάνει να χαιρέται. Ε-εχ, τίποτα δεν καταλαβαίνετε σεις!

— Ε, αυτό θα το δούμε αν καταλαβαίνουμε ή δεν καταλαβαίνουμε,—μουρμούρισε αινιγματικά ο Γάνια.—Ωστόσο δε θα 'θελα να το μάθαινε η Αγγλαΐα για το γέρο. Νόμιζα πως ο πρίγκιπας θα συγκρατηθεί και δε θα το πει. Αυτός συγκράτησε και το Λέμπεντεβ· ακόμα και μένα δεν ήθελε να μου τα πει όλα, όταν του φορτώθηκα...

— Όστε λοιπόν, το βλέπεις και μόνος σου πως και χωρίς αυτόν μαθεύτηκαν όλα. Και τι χολοσκάς τώρα πια; Τι ελπίζεις; Μα κι αν ακόμα έμενε καμιά ελπίδα, το μόνο που θα γινόταν, θα 'ταν πως θα σ' έβλεπε η Αγγλαΐα σα μάρτυρα.

— Ε, το σκάνδαλο θα το φοβόταν, παρ' όλο το ρομαντισμό της. Όλες σας φτάνετε ως ένα σημείο, ίσαμε ένα ορισμένο όριο, έτσι είσαστε όλες σας.

— Η Αγγλαΐα θα φοβόταν είπες;—κόρωσε η Βάρια κοιτάζοντας περιφρονητικά τον αδερφό της.— Έχεις ταπεινή και μικρή ψυχή ωστόσο! Δεν αξίζετε τίποτα όλοι σας. Ας είναι γελοία και παράξενη, έχει όμως χίλιες φορές πιο ευγενική καρδιά από μας.

— Ε, καλά, καλά, μη θυμώνεις! —μουρμούρισε και πάλι με πολλή αυτοϊκανοποίηση ο Γάνια.

— Τη μητέρα λυπάμαι μονάχα—συνέχισε η Βάρια.—Φοβάμαι μη φτάσει ως τ' αυτιά της αυτή η ιστορία του πατέρα, αχ, πολύ το φοβάμαι!

— Σίγουρα έχει φτάσει κιόλας,—παρατήρησε ο Γάνια.

Η Βάρια είχε σηκωθεί για ν' ανέβει απάνω στις Νίνας Αλεξάντροβνας, σταμάτησε, όμως και κοίταξε προσεχτικά τον αδερφό της.

— Ποιος θα μπορούσε λοιπόν να της το πει;

— Ο Ιππόλυτος, καθώς φαίνεται. Μόλις μετακόμισε σπίτι μας, θα πρέπει να πήγε και να της τα 'πε όλα της μητέρας, χαρτί και καλαμάρι, και με μεγάλη του ευχαρίστηση μάλιστα.

— Μα από πού μπορεί να το 'μαθε αυτός, δε μου λες σε παρακαλώ; Ο πρίγκιπας κι ο Λέμπεντεβ αποφάσισαν να μην το πουν σε κανέναν. Ακόμα κι ο Κόλια δεν ξέρει τίποτα.

— Ο Ιππόλυτος; Μόνος του το 'μαθε. Δεν μπορείς να φανταστείς τι πονηρός κανάγιας είναι· δεν ξέρεις τι κουτσομπόλης είναι, τι γερή μύτη που σου την έχει για να μυρίζεται σαν το λαγωνικό όλα τα βρομερά πράγματα, όλα τα σκάνδαλα. Ε, αν θέλεις το πιστεύεις, εγώ όμως είμαι σίγουρος πως πρόφτασε κι όλας και την έκανε την Αγγλαΐα του χεριού του! Κι αν δεν πρόφτασε, θα το κάνει. Κι ο Ραγκόζιν επίσης απόχτησε σχέσεις μαζί του. Πώς δεν το προσέχει αυτό ο πρίγκιπας! Και πόσο το θέλει τώρα να με τουμπάρει και μένα! Με θεωρεί προσωπικό εχθρό του. Αυτό το κατάλαβα από καιρό· και γιατί, τι γυρεύει, δηλαδή, όπου να 'ναι θα πεθάνει—δεν καταλαβαίνω τίποτα! Εγώ όμως θα του τη σκάσω· θα το δεις πως δε θα με τουμπάρει αυτός μα εγώ εκείνον.

— Γιατί λοιπόν τον τράβηξες απ' τον πρίγκιπα και τον έφερες εδώ, αφού τον μισείς τόσο πολύ; Και του αξίζει τάχα να τον τουμπάρεις;

— Δική σου ιδέα ήταν να τον φέρουμε σπίτι μας.

— Νόμιζα πως θα μας φανεί χρήσιμος· αλήθεια, ξέρεις πως ερωτεύτηκε τώρα κι αυτός την Αγγλαΐα και της έγραφε; Με ρωτούσαν... έφτασε τάχα να γράψει και στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;

— Απ' αυτή την άποψη είναι ακίνδυνος!—είπε ο Γάνια και γέλασε με κακία.—Εδώ που τα λέμε κάποιο λάθος θα 'χεις κάνει. Το πως είναι ερωτευμένος δεν είναι καθόλου απίθανο γιατί πρόκειται για ένα παλιόπαιδο! Όμως... δε θα κάτσει να γράφει ανώνυμα γράμματα στη γριά. Είναι μια κακόψυχη, τιποτένια, ναρκισσευόμενη μετριότητα!... Είμαι σίγουρος το ξέρω θετικά πως με παράστησε δολοπλόκο στην Αγλαΐα, αυτή ήταν η πρώτη του δουλειά. Ομολογώ πως είχα τη βλακεία και του ξανοίχτηκα στην αρχή· νόμιζα πως για να εκδικηθεί τον πρίγκιπα θα 'παιρνε το μέρος μου· είναι ένα παμπόνηρο υποκείμενο! Ω, τον κατάλαβα τώρα πέρα για πέρα. Όσο γι' αυτή την κλοπή, τ' άκουσε απ' την ίδια τη μάνα του, τη λοχαγίνα. Ο γέρος, αν τ' αποφάσισε και το 'κανε, ήταν για τη λοχαγίνα. Όπου στα καλά καθούμενα, έρχεται και μου λέει πως ο γέρος υποσχέθηκε στη μάνα του τετρακόσια ρούβλια και, καταλαβαίνεις χωρίς να το φέρει καθόλου η κουβέντα, χωρίς καμιά τσιριμόνια. Τότε τα κατάλαβα όλα. Και δώσ' του και με κοίταζε στα μάτια λες κι απολάμβανε. Σίγουρα θα το 'πε και στη μητερούλα μόνο και μόνο για να νιώσει την ευχαρίστηση να της ξεσκίσει την καρδιά. Και γιατί δεν πεθαίνει επιτέλους, μπορείς να μου πεις: Αφού το υποσχέθηκε να πεθάνει σε τρεις βδομάδες και τώρα πάχυνε κιάλας! Παύει να βήχει· χτες το 'λεγε ο ίδιος πως είναι δεύτερη μέρα κιάλας που έχει να βγάλει αίμα.

— Διώξ' τον.

— Εγώ δεν τον μισώ, τον περιφρονώ,—πρόφερε περήφανα ο Γάνια.—Ε, ναι, ναι, τον μισώ λοιπόν, αφού το θέλεις!—φώναξε ξάφνου με ασυνήθιστη μανία.—Και θα του το πω κατάμουτρα, ακόμα και την ώρα που θα πεθαίνει! Αν είχες διαβάσει την εξομολόγησή του,—Θεέ μου τι αφέλεια αναίδειας! Είναι ένας υπολοχαγός Πιρογκόβ, είναι ένας Νοζντριόβ σε τραγωδία και το κυριότερο—είναι ένα παλιόπαιδο! Ω, με τι απόλαυση θα του τις έβρεχα, μόνο και μόνο για να τον κάνω να μείνει με το στόμ' ανοιχτό. Τώρα τους εκδικείται όλους γιατί τότε δεν τα κατάφερε να... Μα τι 'ναι αυτό; Πάλι φωνάζουν και πέρα! Μα τι σημαίνουν επιτέλους όλ' αυτά; Δε θα τ' ανεχτώ άλλο πια,—φώναξε στον Πτίτσιν που έμπαινε κείνη τη στιγμή στο δωμάτιο,—τι 'ναι αυτό επιτέλους, παραπάει το πράμα εδώ με μας.. Αυτό... αυτό...

Ο θόρυβος όμως πλησίαζε γρήγορα, η πόρτα άνοιξε ξαφνικά διάπλατα κι ο γερο-Ιβόλγκιν, θυμωμένος, κατακόκκινος, καταταραγμένος, εκτός εαυτού, τα 'βαλε κι αυτός με τον Πτίτσιν. Πίσω απ' το γέρο ερχόταν η Νίνα Αλεξάντροβνα, ο Κόλια και τελευταίος απ' όλους ο Ιππόλυτος.

II

ΗΤΑΝ ΚΙΟΛΑΣ ΠΕΝΤΕ μέρες που 'χε εγκατασταθεί ο Ιππόλυτος στο σπίτι του Πτίσιιν. Αυτό έγινε μ' έναν τρόπο πολύ φυσικό, χωρίς παρεξηγήσεις και χωρίς να ψυχρανθεί καθόλου με τον πρίγκιπα· όχι μονάχα δε μαλώσανε μα, επιφανειακά, χωρίσανε σαν καλοί φίλοι. Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς που φέρθηκε τόσο εχθρικά στον Ιππόλυτο κείνο το βράδυ, ήρθε ο ίδιος να τον επισκεφτεί—για να λέμε την αλήθεια, είχαν περάσει κιόλας δυο μέρες ύστερα απ' το επεισόδιο—και φαίνεται πως ξαφνικά κάτι είχε βάλει στο μυαλό του. Για κάποιον άγνωστο λόγο, άρχισε κι ο Ραγκόζιν να επισκέπτεται τον άρρωστο. Του πρίγκιπα του φάνηκε στην αρχή πως ίσως θα 'ταν καλύτερα για το «καημένο το παιδί» αν μετακόμιζε απ' το σπίτι του. Όμως, και την ώρα ακόμα που μετακόμιζε, ο Ιππόλυτος είπε πως πηγαίνει να μείνει στου Πτίσιιν «που είχε την καλοσύνη να του παραχωρήσει μια γωνιά», κι ούτε μια φορά, λες και το 'κανε επίτηδες, δεν είπε πως πάει να μείνει στου Γάνια, μόλο που ο Γάνια ήταν εκείνος που επέμενε να τον δεχτούν σπίτι τους. Ο Γάνια το παρατήρησε αυτό από τότε και, προσβλημένος, το φύλαξε βαθιά στην καρδιά του.

Είχε δίκιο όταν έλεγε στην αδερφή του πως ο άρρωστος πήγαινε καλύτερα. Πραγματικά, ο Ιππόλυτος ένιωθε τώρα αρκετά καλύτερα, πράγμα που το 'βλεπες με την πρώτη ματιά. Μπήκε στο δωμάτιο χωρίς να βιάζεται, πίσω απ' όλους, χαμογελώντας ειρωνικά, με κακία. Η Νίνα Αλεξάντροβνα μπήκε πολύ τρομαγμένη. (Είχε αλλάξει πολύ αυτούς τους έξι μήνες, αδυνάτισε· σαν πάντρεψε την κόρη της και μετακόμισε να ζήσει σπίτι της, έπαψε σχεδόν φαινομενικά ν' ανακατεύεται στις υποθέσεις των παιδιών της.) Ο Κόλια ήταν ταραγμένος και σάμπως αμήχανος· ήταν πολλά που δεν καταλάβαινε απ' την «παλαβομάρα του στρατηγού» όπως έλεγε, μην ξέροντας φυσικά τις βασικές αιτίες αυτής της καινούργιας αναστάτωσης στο σπίτι. Το 'βλεπε ωστόσο καθαρά πως ο πατέρας του κάνει τόσες ανοησίες, κάθε λίγο και λιγάκι όπου σταθεί κι όπου βρεθεί, κι είχε τόσο πολύ αλλάξει ξαφνικά που θα 'λεγες πως είχε γίνει εντελώς άλλος άνθρωπος. Τον ανησυχούσε και το γεγονός ότι ο γέρος, τις τελευταίες τρεις μέρες, δεν είχε ξαναβάλει ποτήρι στο στόμα του. Ήξερε πως τα 'χε χαλάσει κι είχε λογοφέρει μάλιστα με το Λέμπεντεβ και τον πρίγκιπα. Ο Κόλια μόλις είχε γυρίσει σπίτι με μισό μπουκάλι βότκα που την είχε αγοράσει με δικά του λεφτά.

— Ελάτε, ακούστε με και μένα, μητερούλα,—προσπαθούσε να πείσει τη Νίνα Αλεξάντροβνα όταν βρίσκονταν ακόμα επάνω,—ακούστε με και μένα, καλύτερα να πει. Είναι κιόλας τρεις μέρες που δεν έβαλε σταγόνα στο στόμα του· κάποιο σαράκι θα τον τρώει. Αλήθεια σας λέω, καλύτερα να πει· κι όταν τον είχανε μέσα τού πήγαινα βότκα...

Ο στρατηγός άνοιξε τέντα την πόρτα και στάθηκε στο κατώφλι τρέμοντας από θυμό.

— Αξιότιμε κύριε!—φώναξε βροντερά στον Πτίσιιν.—Αν αποφασίσατε στ' αλήθεια να θυσιάσετε ένα σεβάσμιο γέροντα χάριν ενός βυζανιάρικου κι αθεϊστή, να θυσιάσετε, λέω τον πατέρα σας ή, τουλάχιστον τον πατέρα της συζύγου σας, όστις υπηρέτησε πιστώσ τον αυτοκράτορά του τότε το πόδι μου, απ' αυτή την ώρα, θα πάψει να ευρίσκεται σπίτι σας. Εκλέξατε, αξιότιμε κύριε, εκλέξατε πάραυτα: ή εγώ ή αυτή... η βίδα! Ναι, βίδα! Το είπα κατά λάθος, είναι όμως βίδα! Γιατί εισχωρεί και τρυπάει σα βίδα την ψυχή μου και χωρίς τον παραμικρό σεβασμό... εν είδει βίδας!

— Μήπως είμαι τιμπουσον;—έβαλε το λογάκι του ο Ιππόλυτος.

— Όχι, δεν είσαι τιμπουσον, διότι εγώ ενώπιόν σου είμαι στρατηγός κι όχι μπουκάλα. Έχω παράσημα εγώ, τιμητικές διακρίσεις... Ενώ εσύ έχεις τον κακό σου τον καιρό. Ή εγώ ή αυτός! Αποφασίστε, κύριε, τώρα αμέσως, αυτοστιγμεί!—φώναξε και πάλι έξω φρενών στον Πτίσιιν. Ο Κόλια του 'φερε μια καρέκλα κι ο στρατηγός έκατσε σχεδόν εξαντλημένος.

— Μα την αλήθεια... θα 'ταν καλύτερο να...κοιμηθείτε,—μουρμούρισε ο Πτίσιιν που τα 'χε χαμένα.

— Έχει ακόμα το τουπέ ν' απειλεί!—είπε με μισή φωνή στην αδερφή του ο Γάνια.

— Να κοιμηθώ!—φώναξε ο στρατηγός.—Δεν είμαι μεθυσμένος, αξιότιμε κύριε, και με προσβάλλετε. Βλέπω—συνέχισε και σηκώθηκε ξανά—πως εδώ οι πάντες είναι εναντίον μου, οι πάντες και τα πάντα. Αρκετά! Φεύγω... Να ξέρετε όμως, αξιότιμε κύριε, να ξέρετε...

— Δεν τον αφήσανε να τελειώσει και τον ξανάβαλαν να καθίσει· αρχίσανε να τον παρακαλούν να ησυχάσει. Ο Γάνια πήγε και στάθηκε καταφουρκισμένος στη γωνιά. Η Νίνα Αλεξάντροβνα έτρεμε κι έκλαιγε.

— Μα τι του 'κανα; Τι παράπονο έχει!—φώναξε ο Ιππόλυτος χαμογελώντας κοροϊδευτικά.

— Και μήπως λίγα του κάνατε;—παρατήρησε ξαφνικά η Νίνα Αλεξάντροβνα.—Είναι ντροπή σας... ιδιαίτερα εσείς... κι είναι απάνθρωπο να βασανίζετε έναν γέρο... και μάλιστα στη θέση σας.

— Και πρώτα-πρώτα, ποια είναι η θέση μου, δεσποσύνη; Σας εκτιμώ και σας σέβομαι πολύ, εσάς προσωπικά, όμως...

— Είναι βίδα!—φώναξε ο στρατηγός.—Μου τρυπάει την ψυχή και την καρδιά! Θέλει να με κάνει να πιστέψω τον αθεϊσμό του. Μάθε, βυζανιάρικο, πως πριν εσύ γεννηθείς εμένα με είχαν γεμίσει με τιμητικές διακρίσεις· εσύ δεν είσαι παρά ένα ζηλόφθονο σκουλήκι, σκισμένο στα δυο, ένα σκουλήκι που βήχει... και πεθαίνεις απ' τη μοχθηρία και την αθεΐα σου... Και γιατί σ' έφερε δω πέρα ο Γαβρίλα; Όλοι είναι εναντίον μου, απ' τους ξένους ως τον ίδιο μου το γιο!

— Ε, φτάνουν οι ψευδοτραγωδίες!—φώναξε ο Γάνια.—Καλύτερα θα 'κανες να μη μας ντροπιάζεις σ' ολάκερη την πολιτεία!

— Πώς; Εγώ σε ντροπιάζω, βυζανιάρικο; Εσένα! Μονάχα τιμή μπορώ να σου κάνω, ποτέ να σε ντροπιάσω! Πετάχτηκε πάνω και δεν μπορούσαν πια να τον συγκρατήσουν, μα κι ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς φαίνεται πως κι αυτός δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί.

— Τολμάς ακόμα να μιλάς για τιμή!—φώναξε θυμωμένα.

— Τι είπες;—βροντοφώναξε ο στρατηγός χλομιάζοντας κι έκανε ένα βήμα καταπάνω του.

— Είπα πως φτάνει ν' ανοίξω το στόμα μου για να...—ούρλιαξε ξάφνου ο Γάνια και δεν τέλειωσε τη φράση του. Στέκονταν ο ένας αντίκρου στον άλλον σε τρομερή παραφορά, ιδιαίτερα ο Γάνια.

— Γάνια, τι 'ναι αυτά!—φώναξε η Νίνα Αλεξάντροβνα και ρίχτηκε να σταματήσει το γιο της.

— Τι ανοησίες κι απ' τις δυο μεριές!—τους έκοψε αγαναχτισμένη η Βάρια.—Ελάτε, μητερούλα, ελάτε,—πρόστεσε αρπάζοντάς την.

— Μονάχα για χάρη της μητέρας σωπαίνω,—πρόφερε μελοδραματικά ο Γάνια.

— Μίλα!—ούρλιαξε ο στρατηγός έξω φρενών.—Μίλα αν δε θέλεις να επιπέσει επάνω σου η πατρική κατάρα... μίλα!

— Τώρα μάλιστα, πολύ που τη φοβήθηκα την κατάρα σας! Και ποιος φταίει που όγδοη μέρα σήμερα είστε σαν παλαβός; Όγδοη μέρα, το βλέπετε, τα ξέρω όλα με τις ημερομηνίες... Προσέξτε, μη με κάνετε να χάσω την υπομονή μου· θα τα πω όλα... Γιατί κουβαληθήκατε χτες στους Επάντσι;

Γέρος, σου λέει ο άλλος, άσπρα μαλιά, αρχηγός οικογενείας! Καμαρώστε τον!

— Σώπα, Γάνια!—φώναξε ο Κόλια.—Σώπα, βλάκα!

— Μα τι έκανα εγώ, τι έκανα και τον πρόσβαλα;—επέμενε ο Ιππόλυτος με τον ίδιο ειρωνικό, θα 'λεγες, τόνο.—Γιατί με λέει βίδα, τον ακούσατε; Μονάχος του μου φορτώθηκε· ήρθε τώρα κι άρχισε να μου λέει για κάποιον καπετάνιο Γεροπέγκοβ. Εγώ δεν τη θέλω καθόλου την παρέα σας, στρατηγέ· σας απόφευγα, κι άλλοτε, το ξέρετε πολύ καλά· τι μ' ενδιαφέρει εμένα ο καπετάνιος Γεροπέγκοβ, μπορείτε να μου πείτε; Δε μετακόμισα δω πέρα για τον Γεροπέγκοβ. Το μόνο που έκανα ήταν να του πω τη γνώμη μου πως ίσως αυτός ο καπετάνιος Γεροπέγκοβ να μην υπήρξε ποτέ. Αρπάχτηκε απ' αυτό κι έγινε έξω φρενών.

— Και βέβαια δεν υπήρξε!—είπε κοφτά ο Γάνια.

Ο στρατηγός όμως στεκόταν λες κι είχε μείνει σύζυλος και κοίταζε χαζά γύρω του. Τα λόγια του γιου του του 'καναν καταπληκτική εντύπωση με την απερίφραστη ωμότητά τους. Στην αρχή τα 'χε τόσο χαμένα που δεν ήξερε τι να πει. Και τέλος, μονάχα όταν ο Ιππόλυτος έβαλε τα γέλια με την απάντηση του Γάνια και φώναξε: «Να, τ' ακούσατε; Ακόμα κι ο γιος σας το λέει πως δεν υπήρξε ποτέ αυτός ο καπετάνιος Γεροπέγκοβ» ο γέρος μουρμούρισε ολότελα ζαλισμένος:

— Δεν είπα καπετάνιος, είπα Καπίτον Γεροπέγκοβ... Καπίτον... Αντισυνταγματάρχης εν αποστρατεία, Γεροπέγκοβ... Καπίτον.

— Ούτε και Καπίτον δεν υπήρξε ποτέ!—έκανε ολότελα πια φουρκισμένος ο Γάνια.

— Για... γιατί δεν υπήρξε;—μουρμούρισε ο στρατηγός και το αίμα τού ανέβηκε στο κεφάλι.

— Μα φτάνει πια,—προσπαθούσαν να τους ησυχάσουν ο Πτίτσιν κι η Βάρια.

— Σώπα, Γάνκα!—ξαναφώναξε ο Κόλια.

Όμως, βλέποντάς τους να παίρνουν το μέρος του, ο στρατηγός σα να συνήλθε.

— Πώς δεν υπήρξε; Γιατί δεν υπήρξε;—τα 'βαλε τρομερός με το γιο του.

— Έτσι. Επειδή δεν υπήρξε. Δεν υπήρξε· αυτό είν' όλο, κι ούτε μπορούσε ποτέ να υπάρξει! Να! Αφήστε με ήσυχον επιτέλους.

— Κι αυτά τα λέει ο γιος μου... το ίδιο μου το σπλάχνο... τον οποίον εγώ... ω, Θεέ μου! Ο Γεροπέγκοβ, ο Γιερόσκα Γεροπέγκοβ δεν υπήρξε!

— Νάτα πάλι, μια τον λέτε Γιερόσκα μια Καπιτόσκα,—βρήκε την ευκαιρία να πετάξει το λογάκι του ο Ιππόλυτος.

— Καπιτόσκα, ευγενέστατε κύριε, Καπιτόσκα κι όχι Γιερόσκα! Καπίτον, Καπίτον Αλεξέγιεβιτς, Καπίτον... αντισυνταγματάρχης... εν αποστρατεία... παντρεύτηκε τη Μάρια... τη Μάρια Πετρόβνα Σου... Σου... φίλος και συνάδελφος... Τη Σουτούγκοβα... απ' τη Σχολή κιόλας. Εγώ για χάρη του έχυσα αίμα... μπήκα μπροστά... σκοτώθηκε. Και να μου λέτε πως δεν έζησε ο Καπιτόσκα Γεροπέγκοβ! Πως δεν υπήρξε ποτέ!

Ο στρατηγός φώναζε πεισιμωμένος και φουρκισμένος, μα έτσι που θα μπορούσε κανείς να υποθέσει

πως άλλο ήταν το θέμα κι άλλη η αιτία των ουρλιαχτών του. Η αλήθεια είναι πως μίαν άλλη ώρα, θ' ανεχόταν κάτι πολύ προσβλητικότερο απ' τον ισχυρισμό της παντελούς ανυπαρξίας του Καπίτον Γεροπέγκοβ, θα φώναζε, θα 'κανε σκηνή, θα γινόταν έξω φρενών, ωστόσο στο τέλος θ' αποσυρόταν στο δωμάτιό του να κοιμηθεί. Τώρα όμως—η ανθρώπινη καρδιά είναι πάντα πολύ παράξενη—έγινε έτσι που η αμφιβολία για την ύπαρξη του Γεροπέγκοβ στάθηκε η τελευταία σταγόνα που έκανε να ξεχειλίσει το ποτήρι. Ο γέρος έγινε κατακόκκινος, σήκωσε τα χέρια του στον ουρανό και φώναξε:

— Αρκεί! Την κατάρα μου να 'χετε... φεύγω απ' αυτό το σπίτι! Νικολάι, φέρε μου το σάκο μου, φεύγω!

Βγήκε βιαστικός και καταθυμωμένος. Η Νίνα Αλεξάντροβνα, ο Κόλια κι ο Πτίτσιν τρέξανε το κατόπι του.

— Λουπόν, είδες τι έκανες τώρα!—είπε η Βάρια στον αδερφό της.—Δεν το 'χει σε τίποτα να κουβαληθεί εκεί πέρα. Τι ντροπή, Θεέ μου, τι ντροπή!

— Ας μην έκλεβε!—φώναξε ο Γάνια μόλις καταφέρνοντας να προφέρει τα λόγια του απ' την οργή· ξάφνου το βλέμμα του συναντήθηκε με το βλέμμα του Ιππόλυτου· ο Γάνια άρχισε να τρέμει σχεδόν απ' το κακό του.—Και σεις, ευγενέστατε κύριε,—φώναξε,—θα 'πρεπε να θυμάστε, πως όπως και να 'ναι, βρίσκεστε σε ξένο σπίτι και... είστε φιλοξενούμενος και να μην ερεθίζετε το γέρο που, καθώς φαίνεται, έχει τρελαθεί...

Ο Ιππόλυτος φάνηκε για μια στιγμή έτοιμος να ξεσπάσει, συγκρατήθηκε όμως αμέσως.

— Δεν είμαι εντελώς σύμφωνος μαζί σας πως ο πατερούλης σας τρελάθηκε,—απάντησε ψύχραιμα.—Μου φαίνεται μάλιστα πως τον τελευταίο καιρό έγινε πολύ πιο μυαλωμένος, μα το Θεό, δε με πιστεύετε; Έγινε τόσο προσεκτικός, φιλύποπτος, όλα πασκίζει να τα μάθει, ζυγιάζει την κάθε λέξη... Αν έπιασε μαζί μου κουβέντα γι' αυτό τον Καπιτόσκα, είχε το σκοπό του· φανταστείτε, ήθελε να μου πάρει λόγια για...

— Ωχ, αδερφέ, μεγάλη μου σκασίλα γιατί ήθελε να σας πάρει λόγια! Σας παρακαλώ ν' αφήσετε τις πονηριές κατά μέρος και να μη μου μιλάτε με υπονοούμενα, ευγενέστατε κύριε!—τσίριξε ο Γάνια.— Αν την ξέρετε και σεις την πραγματική αιτία που βρίσκεται ο γέρος σ' αυτή την κατάσταση (και σεις βάζετε τόσες σπιουνιές αυτές τις πέντε μέρες που σίγουρα θα την ξέρετε) δε θα 'πρεπε να ερεθίζετε ένα... δυστυχισμένο και να βασανίζετε τη μητέρα μου υπερβάλλοντας τα πράγματα· γιατί όλη αυτή η υπόθεση είναι μια ανοησία, μια ιστορία του κρασιού και τίποτ' άλλο, τίποτ' άλλο, μήτε που αποδείχτηκε ποτέ και γω δε δίνω μήτε μιας πεντάρας σημασία σ' όλ' αυτά... Εσείς όμως νιώθετε την ανάγκη να φαρμακώνετε τους άλλους και να βάζετε σπιουνιές γιατί εσείς... εσείς...

— Είμαι βίδα;—χαμογέλασε σαρκαστικά ο Ιππόλυτος.

— Γιατί είστε σκουπίδι, βασανίσατε μισή ώρα τους ανθρώπους νομίζοντας πως θα τους τρομάξετε λέγοντας πως θα σκοτωθείτε με το άδαιο σας πιστόλι που μ' αυτό ρεζιλευθήκατε τόσο επαίσχυντα, αποτυχημένη αυτόχειρα... ναι, είστε μια χυμένη χολή... με δυο πόδια. Εγώ σας φιλοξένησα, μου παχύνετε δω πέρα, δε βήχετε πια και για το ευχαριστώ...

— Με συγχωρείτε, να πω και γω δυο λόγια. Είμαι στο σπίτι της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας κι όχι στο δικό σας· δε με φιλοξενήσατε σεις ποτέ, νομίζω μάλιστα ότι σεις ο ίδιος είστε φιλοξενούμενος του κυρίου Πτίτσιν. Εδώ και τέσσερις μέρες παρακάλεσα τη μητέρα μου να μου βρει στο Παυλόβσκ ένα σπίτι και να μετακομίσει κι η ίδια γιατί πραγματικά νιώθω καλύτερα δω πέρα, μόλο που δεν πάχυνα καθόλου κι εξακολουθώ ακόμα να βήχω. Η μητέρα μου με ειδοποίησε χτες βράδυ πως το σπίτι είναι

έτοιμο και γω από μέρος μου σπεύδω να σας πληροφορήσω, αφού ευχαριστήσω πρώτα τη μητερούλα σας και την αδερφούλα σας, πως μετακομίζω σήμερα κιόλας στο σπίτι μου, πράγμα που τ' αποφάσισα απ' τα χτες το βράδυ κιόλας. Με συγχωρείτε, σας διέκοψα· αν δεν κάνω λάθος, είχατε σκοπό να πείτε πολλά ακόμα.

— Ω, αν είναι έτσι...—άρχισε να τρέμει ο Γάνια.

— Αφού είναι έτσι, επιτρέψτε μου να καθίσω,—πρόστεσε ο Ιππόλυτος κι έκατσε ψυχραιμότατα στη καρέκλα όπου καθόταν πριν ο στρατηγός,—γιατί όσο και να 'ναι είμαι άρρωστος. Λοιπόν, τώρα είμαι έτοιμος να σας ακούσω, αφού μάλιστα αυτή είναι η τελευταία συνομιλία, ίσως-ίσως κι η τελευταία συνάντηση.

— Ο Γάνια σα να ντράπηκε.

— Πιστέψτε με πως δε θα ταπεινωθώ ως το σημείο να λογαριαστώ μαζί σας,—είπε,—κι αφού εσείς...

— Δεν υπάρχει λόγος ν' αρχίζετε έτσι απ' υψηλού,—τον έκοψε ο Ιππόλυτος.—Εγώ την πρώτη ακόμα μέρα που μετακόμισα εδώ, έδωσα το λόγο μου στον εαυτό μου να μη στερηθώ την ευχαρίστηση να σας τα πω όλα έξω απ' τα δόντια, με τον ειλικρινέστερο τρόπο, όταν θα χωρίζαμε. Σκοπεύω να το κάνω. Τούτη τη στιγμή ακριβώς, ύστερα από σας εννοείται.

— Και γω σας παρακαλώ να με απαλλάξετε απ' την παρουσία σας.

— Καλύτερα, λέω, να μιλήσετε, θα το μετανιώσετε αργότερα που δε μου τα είπατε.

— Πάψτε, Ιππόλυτε· ντροπή. Κάντε μου τη χάρη να πάψετε!—είπε η Βάρια.

— Δέχομαι, για χάρη της κυρίας,—γέλασε ο Ιππόλυτος και σηκώθηκε.—Ορίστε, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, για χάρη σας είμαι έτοιμος να συντομέψω, μονάχα να συντομέψω όμως, γιατί έγινε εντελώς απαραίτητο να εξηγηθούμε κατά κάποιον τρόπο εγώ κι ο αδερφούλης σας και μου είναι αδύνατο να φύγω αφήνοντας πίσω μου παρεξηγήσεις.

— Είστε απλούστατα ένας κουτσομπόλης,—φώναξε ο Γάνια,—γι' αυτό δε θέλετε να φύγετε χωρίς κουτσομπολιά.

— Τα βλέπετε,—παρατήρησε ψύχραιμα ο Ιππόλυτος,—να που δεν τα καταφέρατε να συγκρατηθείτε. Μα την αλήθεια, σας λέω πως θα το μετανιώσετε που δε βγάλατε το άχτι σας. Γι' άλλη μια φορά σας παραχωρώ το λόγο. Δε με πειράζει, μπορώ να περιμένω.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς σώπαινε και τον κοίταζε περιφρονητικά.

— Δε θέλετε. Θέλετε να δείξετε σταθερό χαρακτήρα, δικαίωμά σας. Από μέρος μου, θα 'μαι όσο γίνεται πιο σύντομος. Δυο ή τρεις φορές άκουσα σήμερα την κατηγορία πως είμαι φιλοξενούμενος. Αυτό είναι άδικο. Όταν με καλέσατε να μείνω σπίτι σας, πασκίζατε να με πιάσετε στην παγίδα· υπολογίζατε πως θέλω να εκδικηθώ τον πρίγκιπα. Ακούσατε ακόμα πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα έδειξε συμπάθεια για μένα και διάβασε την εξομολόγησή μου. Υπολογίζοντας, δεν ξέρω γιατί, πως θα δοθώ ολόψυχα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων σας, ελπίζατε πως θα βρίσκατε ίσως στο πρόσωπό μου έναν βοηθό. Δεν εξηγούμαι λεπτομερέστερα! Ούτε γυρεύω να τ' ομολογήσετε αυτό και να το επιβεβαιώσετε, μου φτάνει ότι σας αφήνω αντιμέτωπο με την συνείδησή σας κι ότι καταλαβαινόμαστε τώρα περίφημα.

— Μα εσείς... ένας Θεός ξέρει τι βάζει ο νους σας ενώ πρόκειται για το απλούστερο πράγμα του κόσμου!—φώναξε η Βάρια.

— Σου είπα πως είναι «κουτσομπόλης και παλιόπαιδο»,—μουρμούρισε ο Γάνια.

— Επιτρέψτε μου, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, συνεχίζω. Τον πρίγκιπα, φυσικά, δεν μπορώ μήτε να τον αγαπώ μήτε να τον εκτιμώ. Είναι ωστόσο άνθρωπος με χρυσή καρδιά αν και... κάπως γελοίος. Όμως, δε θα 'χα κανένα λόγο να τον μισήσω. Δεν άφησα τίποτα να φανεί όταν ο αδερφούλης σας πάσκισε να μου βάλει λόγια εναντίον του πρίγκιπα· υπολόγιζα ακριβώς πως θα 'σπαγα λίγο κέφι όταν θα 'φευγα από δω. Το 'ξερα πως ο αδερφός σας θα 'ρθει να μου μιλήσει και θα του ξεφύγουν πράγματα που δε θα 'πρεπε να πει. Δεν έπεσα έξω... Είμαι έτοιμος

— τώρα να του φεισθώ μα μόνο και μόνο γιατί σέβουμαι εσάς, Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα. Όμως, τώρα που σας εξήγησα πως δεν είναι και τόσο εύκολο να με πιάσει κανείς στ' αγκίστρι του, θα σας εξηγήσω και το λόγο που ένιωθα τόσο έντονη επιθυμία να του τη σκάσω του αδερφού σας. Μάθετε πως το 'κανα αυτό από μίσος· τ' ομολογώ ειλικρινά. Πεθαίνω, γιατί, όπως και να 'ναι, εγώ θα πεθάνω, έστω κι αν πάχυνα όπως με βεβαιώνετε και πεθαίνοντας λοιπόν, ένιωσα πως θα πάω πολύ πιο αναπαυμένος στον Παράδεισο αν γελοιοποιήσω έστω κι έναν αντιπρόσωπο του είδους εκείνου των αναρίθμητων ανθρώπων που με καταδιώκανε σ' όλη μου τη ζωή, που τους μισούσα σ' όλη μου τη ζωή και που ο πολυσέβαστος αδερφός σας αποδίδει ανάγλυφα τον τύπο τους. Σας μισώ, Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, για το μοναδικό λόγο ότι—αυτό ίσως να σας φανεί απίστευτο—για το μοναδικό λόγο ότι είστε ο τύπος, η ενσάρκωση, η προσωποποίηση και το αποκορύφωμα της πιο αδιάντροπης, της πιο αυτάρεσκης, της πιο πρόστυχης και της πιο σιχαμερής μετριότητας. Είστε μια παραφουσκωμένη μετριότητα, μια μετριότητα που δεν έχει αμφιβολίες, που ζει μες στην ολύμπια γαλήνη της, είστε η ρουτίνα της ρουτίνας! Ούτε η παραμικρότερη προσωπική σκέψη δεν πρόκειται να πάρει σάρκα ούτε στην καρδιά ούτε στο μυαλό σας, ποτέ. Η ζηλοφθονία σας όμως δεν έχει όρια· είστε σταθερά πεπεισμένος πως μεγαλύτερη μεγαλοφυΐα δεν υπάρχει από σας, η αμφιβολία όμως σας επισκέπτεται μολαταύτα στις σκοτεινές στιγμές και σεις σκυλιάζετε απ' το κακό σας και ζηλεύετε. Ω, έχετε ακόμα μαύρα σημεία στον ορίζοντα· θα εξαφανιστούν όταν θα αποβλακωθείτε τελειωτικά, πράγμα που δε θ' αργήσει να γίνει· παρ' όλ' αυτά, έχετε να διανύσετε ακόμα έναν μακρύ και πολυκύμαντο δρόμο που δε μου φαίνεται να σας είναι εξαιρετικά ευχάριστος—κι αυτό δε με λυπεί καθόλου. Και πρώτα-πρώτα, σας προλέγω πως δε θα καταχτήσετε το πρόσωπο που ξέρετε.

— Ε, αυτό πια είναι ανυπόφορο!—φώναξε η Βάρια.—Θα τελειώσετε καμιά φορά, σιχαμένο στρίγγλικο;

Ο Γάνια χλόμιασε, έτρεμε και σώπαινε. Ο Ιππόλυτος σταμάτησε, τον κοίταξε επίμονα με απόλαυση, έριξε ένα βλέμμα στη Βάρια, χαμογέλασε ειρωνικά, υποκλίθηκε και βγήκε, χωρίς να προστέσει λέξη.

Ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς θα μπορούσε δίκαια να παραπονεθεί για την κακή του μοίρα και την αποτυχία του. Για κάμποσην ώρα η Βάρια δεν τ' αποφάσιζε να του μιλήσει, ούτε τον κοίταζε καν όταν αυτός περνοδιάβαινε μπροστά της με μεγάλα βήματα· τέλος ξεμάκρυνε στο παράθυρο και στάθηκε κει, έχοντάς της γυρισμένη την πλάτη. Η Βάρια σκεφτόταν τη ρουσική παροιμία: «Η ράβδος έχει δυο άκρες». Από πάνω ξανακούστηκε φασαρία.

— Φεύγεις;—γύρισε ξάφνου και της είπε ο Γάνια ακούγοντας πως η Βάρια σηκώθηκε.—Περίμενε· για κοίτα αυτό εδώ.

Πλησίασε και πέταξε μπροστά της στην καρέκλα ένα μικρό χαρτάκι χιλιοδιπλωμένο σα σημείωμα.

— Θεέ μου!—φώναξε η Βάρια χτυπώντας τα χέρια της.

— Το σημείωμα είχε εφτά αράδες ακριβώς:

«Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς! Έχοντας πειστεί για τις καλές σας προθέσεις απέναντί μου, πήρα την απόφαση να ζητήσω τη συμβουλή σας για μια σημαντική για μένα υπόθεση. Θα 'θελα να σας συναντήσω αύριο, στις εφτά ακριβώς, στο πράσινο παγκάκι. Είναι λίγο παρακάτω απ' τη βίλα μας. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, που πρέπει το δίχως άλλο να σας συνοδεύσει, ξέρει πολύ καλά το μέρος που λέω. Α.Ε.»

— Άντε να βρεις λογαριασμό μαζί της ύστερα απ' αυτό!—είπε ανοίγοντας διάπλατα τα χέρια της η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα.

Όσο και να μην ήθελε να πάρει πόζα κείνη τη στιγμή ο Γάνια, δεν μπορούσε ωστόσο να μη δείξει το θρίαμβό του, ύστερα μάλιστα απ' τις τόσο ταπεινωτικές προφητείες του Ιππόλυτου. Ένα αυτάρεσκο χαμόγελο έλαμψε ειλικρινά στα χείλη του μα κι η ίδια η Βάρια φωτίστηκε ολόκληρη απ' τη χαρά της.

— Κι αυτό, τη μέρα ακριβώς που θα κάνουν γνωστά τ' αρραβωνιάσματα! Άντε να βρεις λογαριασμό μαζί της ύστερ' απ' αυτό!

— Τι γνώμη έχεις, τι σκοπεύει να μου πει αύριο;—ρώτησε ο Γάνια.

— Αυτό δεν έχει σημασία, το σπουδαίο είναι που θέλησε να σε δει για πρώτη φορά ύστερ' από έξι μήνες. Άκου με λοιπόν και μένα, Γάνια: ό,τι κι αν γίνει, όπου κι αν καταλήξουν όλ' αυτά, να ξέρεις πως πρόκειται για κάτι σ η μ α ν τ ι κ ό ! Υπερβολικά σημαντικό! Μη μεγαλοπιάνεσαι πάλι, μην ξαναλαθέψεις πάλι, μα μη δειλιάσεις κιόλας, πρόσεξε! Μπορεί ποτέ να μην το κατάλαβε γιατί κουβαλιόμουνα μισό χρόνο τώρα σπίτι τους; Και φαντάσου: ούτε λέξη δε μου 'πε σήμερα, λες και δε συνέβη τίποτα. Μπήκα, ξέρεις, κρυφά στο σπίτι τους, η γριά δεν το 'ξερε πως είμαι κει, αλλιώς δεν αποκλείεται να μ' έδιωχνε. Είπα να πάω για χάρη σου κι ό,τι βρέξει—ήθελα το δίχως άλλο να μάθω...

Πάλι ακούστηκαν φωνές και φασαρία από πάνω· φαίνεται πως κατέβαιναν αρκετοί τη σκάλα.

— Με κάθε θυσία πρέπει τώρα να το εμποδίσουμε αυτό!—φώναξε ταραγμένη και τρομαγμένη η Βάρια.—Ούτε σκιά σκανδάλου να μην υπάρξει! Τράβα να του ζητήσεις συγγνώμη!

Ο αρχηγός της οικογενείας όμως είχε βγει κιόλας στο δρόμο. Ο Κόλια κουβαλούσε από πίσω του το σάκο. Η Νίνα Αλεξάντροβνα στεκόταν στο χαγιάτι κι έκλαιγε· ήταν έτοιμη να τρέξει από πίσω του, ο Πτίτσιν όμως την κράτησε.

— Μ' αυτό που κάνετε, τον βάζετε ακόμα περισσότερο στα αίματα,—της έλεγε.—Δεν έχει πού να πάει, σε μισή ώρα θα τον ξαναφέρουν πίσω, έχω μιλήσει κιόλας με τον Κόλια· αφήστε τον να παιδιαρίσει.

— Τι μας κάνετε τον καμπόσο, πού θα πάτε!—φώναξε ο Γάνια απ' το παράθυρο.—Δεν έχετε πουθενά να πάτε!

— Γυρίστε πίσω, πατερούλη!—φώναξε η Βάρια.—Μας ακούει όλη η γειτονιά.

Ο στρατηγός σταμάτησε, γύρισε προς το σπίτι, άπλωσε το χέρι του και φώναξε με έμφαση:

— Η κατάρα μου επί της οικίας ταύτης!

— Δεν μπορεί να κάνει χωρίς τους θεατρινισμούς του!—μουρμούρισε ο Γάνια κλείνοντας με θόρυβο το παράθυρο.

Οι γείτονες πραγματικά ακούγανε. Η Βάρια βγήκε τρέχοντας απ' το δωμάτιο.

Όταν η Βάρια έφυγε, ο Γάνια πήρε απ' το τραπέζι το σημείωμα, το φίλησε, πλατάγισε τη γλώσσα του και γεμάτος ικανοποίηση έκανε ένα πήδημα στον αέρα.

III

Η ΦΑΣΑΡΙΑ ΜΕ ΤΟ στρατηγό, σε κάθε άλλη περίπτωση δε θα 'χε σοβαρά αποτελέσματα. Του τύχαινε κι άλλοτε να τον πιάσουν ξαφνικά τα δαιμόνια του, όπως και τώρα, αν κι αυτό γινόταν αρκετά σπάνια γιατί γενικά ήταν άνθρωπος πολύ ήσυχος και με σχεδόν αγαθές προθέσεις. Αυτά τα τελευταία χρόνια, θα 'χε πασκίσει ως εκατό φορές να κατανικήσει την ψυχική ακαταστασία που τον είχε κυριέψει· θυμόταν ξαφνικά πως είναι ο «αρχηγός της οικογενείας», συμφιλιωνότανε με τη γυναίκα του, έκλαιγε ειλικρινά. Σεβόταν μέχρι λατρείας τη Νίνα Αλεξάντροβνα γιατί του συγχωρούσε τόσα πολλά δίχως να λέει τίποτα και τον αγαπούσε ακόμα και στη γελοιοτήτά του και στον εξευτελισμό του. Ωστόσο, η μεγαλόψυχη πάλη με την ακαταστασία του δεν κράταγε συνήθως πολύ, κι ο στρατηγός ήταν κι αυτός άνθρωπος πολύ «ορμητικός», αν και με το δικό του τρόπο· δεν μπορούσε συνήθως να υποφέρει την υποταγμένη κι άδεια ζωή μέσα στην οικογένειά του και κατέληγε στην ανταρσία. Τον έπιανε ένα πείσμα που γι' αυτό ίσως-ίσως να μετάνιωνε κι αυτός την ίδια εκείνη στιγμή και κατηγορούσε τον εαυτό του, δεν μπορούσε όμως να συγκρατηθεί: μάλωνε, άρχιζε να μιλάει με στόμφο και να γλυκαίνεται απ' τη ρητορεία του, απαιτούσε να του 'χουν έναν απεριόριστο και παράλογο σεβασμό και τέλος εξαφανιζόταν απ' το σπίτι, καμιά φορά μάλιστα για αρκετό διάστημα. Τα τελευταία δυο χρόνια, τις υποθέσεις της οικογένειάς του τις ήξερε σε μεγάλες γενικότητες—ό,τι τύχαινε ν' ακούσει· είχε πάψει να ενδιαφέρεται για τις λεπτομέρειες και δεν ένιωθε καμιάν όρεξη να ενδιαφερθεί. Αυτή τη φορά όμως, στη «φασαρία με το στρατηγό», φάνηκε να υπάρχει κάτι ασυνήθιστο· ήταν σάμπως όλοι να ξέρανε κάτι και σάμπως όλοι να φοβόνταν να μιλήσουν για κάτι. Ο στρατηγός εμφανίστηκε «επισήμως» στην οικογένεια, δηλαδή στη Νίνα Αλεξάντροβνα, μόλις εδώ και τρεις μέρες, όχι υποταγμένος όμως, όχι μετανιωμένος, όπως γινόταν στις προηγούμενες «εμφανίσεις» του, μα απεναντίας με πολλά νεύρα και στραβοκοιτάγματα. Ήταν ομιλητικός, ανήσυχος, έπιανε κουβέντα μ' όποιον του τύχαινε μπροστά του με πολλή θέρμη (κι είχες την εντύπωση πως ριχνότανε στο συνομιλητή του) μίλαγε όμως πάντα για θέματα τόσο παράταιρα κι απροσδόκητα που ήταν αδύνατο να καταλάβει κανείς τι ήταν αυτό που πραγματικά τον ανησυχούσε τώρα. Στιγμές-στιγμές ήταν εύθυμος, συχνά ωστόσο έπεφτε σε συλλογή, δίχως εδώ που τα λέμε να ξέρει κι ο ίδιος τι σκέφτεται· ξάφνου άρχιζε να διηγείται κάτι—έλεγε για τους Επάντσιν, για τον πρίγκιπα, για το Λέμπεντεβ—και ξάφνου έκοβε τη φράση στη μέση και σώπαινε· από κει και πέρα, όταν τον ρωτάγανε, απαντούσε μ' ένα ανόητο χαμόγελο, δίχως να το προσέχει ούτε κι ο ίδιος πως τον ρωτάνε και πως εκείνος χαμογελάει. Την τελευταία νύχτα την πέρασε στενάζοντας και βογκώντας και καταβασάνισε όλη νύχτα τη Νίνα Αλεξάντροβνα που του ετοιμάζε και του 'βαζε όλη την ώρα—άγνωστο γιατί—ζεστά καταπλάσματα· κατά το πρωί, τον πήρε ξαφνικά ο ύπνος, κοιμήθηκε κάπου τέσσερις ώρες και ξύπνησε με μian έντονη κι αλλοπρόσαλλη κρίση υποχονδρίας που τέλειωσε με τον καυγά με τον Ιππόλυτο και με το «η κατάρα μου επί της οικίας ταύτης». Πρόσεξαν ακόμα πως αυτές τις τρεις μέρες τον έπιανε κάθε τόσο ένας αδιάκοπος παροξυσμός περηφάνιας που 'χε σα συνέπεια να θεωρεί συνεχώς προσβλημένο τον εαυτό του. Όσο για τον Κόλια, αυτός επέμενε και βεβαίωνε τη μητέρα του πως ήταν ο καημός του κρασιού που τον κάνει έτσι ή, μπορεί κι αυτό, ίσως να νοστάλησε το Λέμπεντεβ που είχαν γίνει πολύ φίλοι τον τελευταίο καιρό. Όμως, εδώ και τρεις μέρες τα 'χε χαλάσει με το Λέμπεντεβ και χώρισε καταφουρκισμένος· ακόμα και με τον πρίγκιπα έγινε κάποια σκηνή. Ο Κόλια ζήτησε απ' τον πρίγκιπα εξηγήσεις κι άρχισε τέλος να υποπτεύεται πως και κείνος κάτι του κρύβει. Κι αν ακόμα τέλος είχε γίνει (όπως το υπέθετε πολύ βάσιμα ο Γάνια) καμιά ιδιαίτερη κουβέντα ανάμεσα στον Ιππόλυτο και στη Νίνα Αλεξάντροβνα, είναι παράξενο γιατί αυτός ο μοχθηρός κύριος που ο Γάνια τον είχε πει δίχως περιστροφές κουτσομπόλη, δεν το 'χε βρει ευχάριστο ν' ανοίξει με τον ίδιο τρόπο και τα μάτια του Κόλια. Δεν αποκλείεται καθόλου να μην ήταν και τόσο κακό αυτό το «παλιόπαιδο» όπως τον περιέγραψε ο Γάνια μιλώντας με την αδερφή του, μα να ήταν κακός κάπως αλλιώςτικα. Μα και στη Νίνα Αλεξάντροβνα ακόμα, είναι απίθανο να έκανε γνωστές τίποτα παρατηρήσεις του μόνο και μόνο για να της «ξεσκίσει την καρδιά». Ας μην ξεχνάμε πως οι αιτίες των πράξεων των ανθρώπων είναι συνήθως πολύ πιο πολύπλοκες και ποικίλες απ' ό,τι τις εξηγούμε εμείς εκ των υστέρων και σπάνια διαγράφονται με σαφήνεια. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου το καλύτερο που 'χει να κάνει ο

αφηγητής, είναι να περιοριστεί σε μια απλή έκθεση των γεγονότων. Αυτό θα κάνουμε και 'μεις από δω και πέρα περιγράφοντας την καταστροφή που βρήκε το στρατηγό· γιατί, όσο κι αν προσπαθήσαμε για το αντίθετο, βρισκόμαστε ωστόσο στην αναπόδραστη ανάγκη να παραχωρήσουμε και σ' αυτό το δευτερεύον πρόσωπο της αφήγησής μας λίγο περισσότερο χώρο και προσοχή απ' ό,τι υπολογίζαμε ως τα τώρα.

Τα γεγονότα που λέμε, διαδέχτηκαν έτσι το ένα τ' άλλο:

Όταν ο Λέμπεντεβ, μετά το ταξίδι του στην Πετρούπολη—όπου πήγε ν' ανακαλύψει το Φερντισσένκο—γύρισε την ίδια μέρα πίσω μαζί με το στρατηγό, δεν είπε τίποτα το ιδιαίτερο στον πρίγκιπα. Αν ο πρίγκιπας δεν ήταν κείνο τον καιρό πολύ απασχολημένος μ' εξαιρετικά σημαντικές γι' αυτόν εντυπώσεις, θα μπορούσε πολύ γρήγορα να παρατηρήσει πως και τις επόμενες δυο μέρες, ο Λέμπεντεβ όχι μονάχα δεν ήρθε να του δώσει καμιάν εξήγηση μα λες κι απόφευγε ακόμα και να συναντηθεί μαζί του. Όταν τέλος το πρόσεξε, ο πρίγκιπας έμεινε ν' απορεί που στις τυχαίες συναντήσεις μαζί του αυτές τις δυο μέρες, το Λέμπεντεβ τον θυμόταν πάντοτε να 'ναι τρομερά κεφάτος και σχεδόν πάντα παρέα με το στρατηγό. Οι δυο φίλοι δεν άφηναν ο ένας τον άλλον ούτε λεπτό. Ο πρίγκιπας άκουγε πού και πού απ' το πάνω πάτωμα δυνατές και γρήγορες κουβέντες, γέλια κι εύθυμες αντιλογίες· μια φορά μάλιστα—ήταν πολύ αργά το βράδυ—άκουσε ξαφνικά ένα στρατιωτικό βακχικό τραγούδι κι αναγνώρισε αμέσως τη βραχνή μπάσα φωνή του στρατηγού. Το τραγούδι όμως κόπηκε απότομα στη μέση. Ύστερα, για μια ώρα περίπου ακουγόταν η ζωηρή και μεθυσμένη τους συζήτηση. Θα μπορούσε κανείς να μαντέψει πως οι φίλοι που διασκέδαζαν απάνω άρχισαν ν' αγκαλιάζονται και κάποιος τέλος έβαλε τα κλάματα. Ύστερα ξέσπασε ξαφνικά ένας γερός καυγάς που κι αυτός δεν κράτησε πολύ· ξανάγινε ησυχία. Όλο αυτό το διάστημα ο Κόλια ήταν τρομερά σκεπτικός κι όλος έγνοια. Ο πρίγκιπας τις περισσότερες ώρες έλειπε απ' το σπίτι του και γύριζε πολύ αργά· πάντα του λέγανε πως ο Κόλια ρωτούσε γι' αυτόν όλη μέρα και τον γύρευε. Σα συναντιόνταν όμως, ο Κόλια δεν είχε να του πει τίποτα ιδιαίτερο, εκτός απ' το ότι «δεν του αρέσει» καθόλου ο στρατηγός κι η τωρινή διαγωγή του. «Κουβαλιούνται και μεθοκοπάνε δω παρακάτω σε μια ταβέρνα, αγκαλιάζονται και καυγαδίζουν καταμεσής στο δρόμο, ύστερα κουντίζει ο ένας τον άλλον κι όμως δεν μπορούν στιγμή να κάνουν χώρια». Όταν ο πρίγκιπας του 'κανε την παρατήρηση πως και πριν γινόταν το ίδιο, σχεδόν κάθε μέρα, ο Κόλια δεν ήξερε τι ν' απαντήσει ούτε μπορούσε να εξηγήσει τι ήταν ακριβώς εκείνο που τον ανησυχούσε.

Τ' άλλο πρωί, μετά το βακχικό τραγούδι και τον καυγά, όταν ο πρίγκιπας έβγαине απ' το σπίτι κατά τις έντεκα, είδε ξάφνου μπροστά του το στρατηγό που φαινόταν τρομερά ταραγμένος.

— Καιρό τώρα επιζητούσα την τιμή και την ευκαιρία να σας συναντήσω, εντιμότατε Λέων Νικολάγιεβιτς, από καιρό, από πολύν καιρό,—μουρμούρισε σφίγγοντας πολύ δυνατά, τόσο σχεδόν που του το πόνεσε, το χέρι του πρίγκιπα,—από πολύν-πολύν καιρό.

Ο πρίγκιπας τον παρακάλεσε να καθίσει.

— Όχι, δε θα καθίσω κι επιπλέον σας καθυστερώ—καμιά άλλη φορά. Αν δεν κάνω λάθος, θα μπορούσα να σας συγχαρώ επί τη ευκαιρία της... εκπληρώσεως... των πόθων της καρδιάς σας.

— Ποιων πόθων της καρδιάς μου;

Ο πρίγκιπας σάστισε. Όπως και πολλοί άλλοι σαν βρίσκονται στη θέση του, νόμιζε κι αυτός πως κανένας απολύτως δε βλέπει τίποτα, δε μαντεύει και δεν καταλαβαίνει.

— Ησυχάσατε, ησυχάσατε! Δε θα υπεισέλθω εις τα λεπτότερα των αισθημάτων σας. Το 'χω δοκιμάσει αυτοπροσώπως και ξέρω τι σημαίνει μια ξένη, ούτως ειπείν... μύτη... κατά την

παροιμιάν... να χώνεται εκεί όπου δεν την προσκαλούν. Το δοκιμάζω αυτό κάθε πρωί. Ήρθα γι' άλλη υπόθεση, πολύ σημαντική. Για μια πολύ σημαντική υπόθεση, πρίγκηψ.

Ο πρίγκιπας τον ξαναπαρακάλεσε να καθίσει κι έκατσε κι ο ίδιος.

— Για ένα δευτερόλεπτο μονάχα... ήρθα να σας ζητήσω μια συμβουλή. Εγώ φυσικά ζω χωρίς πραχτικούς σκοπούς, όμως, σεβόμενος εαυτόν και... την ενεργητικότητα που τόσο πολύ λείπει απ' το Ρώσο γενικώς ειπείν... επιθυμώ να ευρεθώ και εγώ και η σύζυγός μου και τα παιδιά μου εις θέσιν... με δυο λόγια, πρίγκηψ, ζητώ συμβουλήν.

Ο πρίγκιπας παίνεψε με θέρμη τις προθέσεις του.

— Ε, όλ' αυτά είναι ανοησίες,—τον διέκοψε βιαστικά ο στρατηγός,—κυρίως ειπείν δεν ήρθα γι' αυτό, ήρθα για κάτι άλλο, σημαντικότατο. Και αποφάσισα να τα εξηγήσω όλα ειδικώς σε σας, Λέων Νικολάγιεβιτς, διότι τυγχάνετε άνθρωπος, διά την ειλικρίνειαν και την ευγένειαν των αισθημάτων του οποίου είμαι πεπεισμένος σαν... σαν... Δεν απορείτε με τα λόγια μου, πρίγκηψ;

Ο πρίγκιπας παρακολουθούσε τον επισκέπτη του, αν όχι μ' εξαιρετική απορία, με πολλή περιέργεια πάντως και ιδιαίτερη προσοχή. Ο γέρος ήταν κάπως χλομός, πάνω απ' τα χείλια του πότε-πότε περνούσε μια ελαφριά φρικίαση, τα χέρια του λες και δεν μπορούσαν να ησυχάσουν πουθενά. Ήταν λίγα λεπτά που καθόταν κι είχε προφτάσει κιόλας να σηκωθεί για κάποιον άγνωστο λόγο κάνα δυο φορές ξαφνικά και—πάλι ξαφνικά—να ξανακάτσει, δίχως να προσέχει καθόλου (αυτό ήταν φανερό) αυτές τις κινήσεις του. Στο τραπέζι βρίσκονταν μερικά βιβλία· ο στρατηγός πήρε ένα, εξακολουθώντας να μιλάει, έριξε μια ματιά στην ανοιγμένη σελίδα, το ξανάκλεισε αμέσως και το 'βαλε στο τραπέζι, άρπαξε ένα άλλο βιβλίο που αυτό δεν το άνοιξε καθόλου, εξακολουθούσε όμως να το κρατάει στο δεξί του χέρι κουνώντας το στον αέρα.

— Αρκεί!—φώναξε ξάφνου.—Βλέπω πως σας ανησύχησα τρομερά.

— Μα κάθε άλλο, τι λέτε, κάντε μου τη χάρη, απεναντίας εγώ... σας ακούω με πολλή προσοχή και προσπαθώ να καταλάβω...

— Πρίγκηψ! Επιθυμώ να ευρεθώ εις θέσιν αξιοσέβαστον... επιθυμώ να σέβομαι εμαυτόν και... τα δικαιώματά μου.

— Ο άνθρωπος που 'χει μια τέτοια επιθυμία, είναι κιόλας, γι' αυτό και μόνο, άξιος κάθε σεβασμού.

Ο πρίγκιπας είπε αυτή την κοινοτυπία, όντας απόλυτα σίγουρος πως θα 'χει περίφημα αποτελέσματα. Είχε κάπως από ένστικτο μαντέψει πως με μια τέτοια κούφια και ηχηρή, ευχάριστη όμως, φράση, που λέγεται στην ώρα της, μπορείς να υποτάξεις και να γαληνέψεις την ψυχή ενός ανθρώπου σαν το στρατηγό, ιδιαίτερα όταν βρίσκεται ο άνθρωπος αυτός σε μια παρόμοια κατάσταση. Όπως και να 'ναι, έπρεπε ο επισκέπτης του να φύγει με ξαλαφρωμένη την καρδιά κι αυτό πάσκιζε να πετύχει ο πρίγκιπας.

Η φράση τον κολάκεψε, τον συγκίνησε και του άρεσε πολύ· ο στρατηγός έγινε ξάφνου πολύ συναισθηματικός, άλλαξε αμέσως τόνο και ξέσπασε σε ενθουσιαστικές και πολύλογες εξηγήσεις. Μα όσο κι αν τέντωνε τ' αυτιά του ο πρίγκιπας, όσο κι αν ζοριζόταν, δεν τα κατάφερε να καταλάβει απολύτως τίποτα. Ο στρατηγός μίλαγε κάπου δέκα λεπτά, με πολλή θέρμη, πολύ γρήγορα, λες και δεν πρόφταινε να εκφράσει τις σκέψεις του που συνωστίζονταν σα μπουλουκι και βιάζονταν να εξωτερικευτούν όλες μαζί. Στο τέλος μάλιστα λάμπανε και δάκρυα στα μάτια του, ωστόσο οι φράσεις του δεν είχαν ούτε αρχή ούτε τέλος, ήταν απρόοπτα λόγια κι απρόσμενες σκέψεις που

κόβονταν αναπάντεχα στη μέση και πηδούσαν η μια πάνω απ' την άλλη.

— Αρκεί! Με καταλάβετε και είμαι ήσυχος,—συμπέρανε ξαφνικά και σηκώθηκε.—Μια καρδιά σαν τη δική σας δεν μπορεί να μην καταλάβει έναν άνθρωπο που υποφέρει. Πρίγκηψ, είστε ευγενικός σαν ένα ιδανικό! Τι είναι μπροστά σας οι άλλοι; Εσείς όμως είστε νέος και γω σας ευλογώ. Στο τέλος-τέλος, ήρθα να μου ορίσετε μιαν ώρα όποτε θα μπορέσετε να με ακούσετε γιατί έχουμε να κάνουμε μια σοβαρή συζήτηση και σ' αυτό ακριβώς έγκειται η κυριότερα μου ελπίς. Το μόνο που ζητώ είναι φιλία και μια καρδιά· πρίγκηψ, ουδέποτε ηδυνήθην να δεσπόσω επί των αξιώσεων της ιδικής μου καρδιάς.

— Μα γιατί όχι τώρα; Είμαι έτοιμος να σας ακούσω...

— Όχι, πρίγκηψ, όχι!—τον διέκοψε με θέρμη ο στρατηγός.—Όχι τώρα! Τώρα είναι ένα όνειρο! Αυτό είναι υπερβολικά, υπερβολικά σημαντικό, υπερβολικά σημαντικό! Αυτή η ώρα της συζητήσεως θα 'ναι η αποφασιστική ώρα της Μοίρας. Αυτή θα 'ναι μια δική μου ώρα και δε θα 'θελα να μπορεί να μας διακόψει ο πρώτος τυχών επισκέπτης σε μια τέτοια ιερή στιγμή, ο πρώτος τυχών αναιδής που συχνά,—έσκυψε ξάφνου στον πρίγκιπα μ' ένα παράξενο, γεμάτο μυστήριο και σχεδόν τρομαγμένο ψιθύρισμα,—και συχνά ένας τέτοιος αναιδής που δεν αξίζει ούτε το τακούνι... του ποδιού σας, αγαπητέ μου πρίγκηψ! Ω, δε λέω του δικού μου ποδιού! Προσέξτε το ιδιαίτερα αυτό, πως δεν έκανα λόγο για το δικό μου πόδι· γιατί σέβομαι υπερβολικά τον εαυτό μου, τόσο που μου είναι αδύνατο να εκτομίσω κάτι τέτοιο δίχως περιστροφές, ωστόσο, μονάχα εσείς είστε ικανός να καταλάβετε ότι, παραμερίζοντας σε μια τέτοια περίπτωση το δικό μου τακούνι, επιδεικνύω ίσως-ίσως εξαιρετική υπερηφάνειαν και αξιοπρέπειαν. Εκτός από σας, ουδείς άλλος θα το καταλάβει και α υ τ ό ς επικεφαλής όλων των άλλων. Α υ τ ό ς δεν καταλαβαίνει τίποτα, πρίγκηψ· είναι τελείως, τελείως ανίκανος να καταλάβει! Πρέπει να 'χεις καρδιά για να καταλάβεις!

Τέλος, ο πρίγκιπας τρόμαξε σχεδόν και όρισε συνάντηση στο στρατηγό για αύριο, την ίδια ώρα. Ο στρατηγός βγήκε θαρρετά, πολύ παρηγορημένος και σχεδόν ησυχασμένος. Το βράδυ, κατά τις έξι, ο πρίγκιπας έστειλε να φωνάξουν το Λέμπεντεβ να 'ρθει να τον δει για ένα λεπτό.

Ο Λέμπεντεβ παρουσιάστηκε αμέσως δίχως να καθυστερήσει στιγμή, «το θεώρησε τιμή του», όπως άρχισε αμέσως να λέει μόλις μπήκε· λες και δεν κρυβόταν τρεις μέρες τώρα συνέχεια, λες και δεν απόφευγε φανερά να συναντηθεί με τον πρίγκιπα. Έκατσε στην άκρη της καρέκλας, με πολλές γκριμάτσες, με πολλά χαμόγελα, με μάτια γελαστά και που σα να παραμόνευαν, με τριψίματα χεριών και με ύφος αφελέστατης αναμονής ν' ακούσει κάτι, κάποια είδηση ας πούμε κεφαλιώδους σημασίας που την περίμενε από καιρό και την είχε προβλέψει ως την τελευταία της λεπτομέρεια. Ο πρίγκιπας σα να ανατρίχιασε· άρχισε να το βλέπει καθαρά πως όλοι κάτι περιμένουν απ' αυτόν, όλοι τον κοιτάνε λες και θέλουν να τον συγχαρούν για κάτι, με υπονοούμενα, με χαμόγελα και κλεισίματα ματιού. Ο Κέλερ είχε περάσει κιόλας δυο-τρεις φορές για λίγο και ήταν φανερό πως ήθελε να τον συγχαρεί: άρχιζε κάθε φορά να μιλά με πολύν ενθουσιασμό και ασάφεια, δεν τέλειωνε αυτό που άρχιζε και σε λίγο σηκωνόταν κι έφευγε. (Τις τελευταίες μέρες σύχναζε κάπου και τα κοπάνανε γερά κι έκανε φασαρίες σε κάποιο μπιλιάρδο). Ακόμα κι ο Κόλια, παρ' όλη τη μελαγχολία του, είχε αρχίσει κάνα δυο φορές κάτι να λέει στον πρίγκιπα—με πολλή ασάφεια κι αυτός.

Ο πρίγκιπας ρώτησε δίχως περιστροφές και κάπως νευριασμένα το Λέμπεντεβ τι σκέφτεται για την τωρινή κατάσταση του στρατηγού, και γιατί ο στρατηγός είναι τόσο ανήσυχος. Του διηγήθηκε με λίγα λόγια την προηγούμενη σκηνή.

— Ο καθένας έχει την ανησυχία του, πρίγκηψ, και... ιδιαίτερα στον ανήσυχο και παράξενο αιώνα μας· μάλιστα,—απάντησε κάπως ξερά ο Λέμπεντεβ και σώπασε προσβλημένα, με ύφος ανθρώπου που γελάστηκε πικρά στις προσδοκίες του.

— Τι φιλοσοφία!—χαμογέλασε ειρωνικά ο πρίγκιπας.

— Η φιλοσοφία χρειάζεται, θα 'ταν μάλιστα πολύ χρειαζόμενη στον αιώνα μας, στις πραχτικές εφαρμογές, την περιφρονούν όμως, αυτό είναι το κακό. Εγώ από μέρος μου, πολυσέβαστε πρίγκηψ, παρ' όλον ότι είχα τιμηθεί με την προς εμέ εμπιστοσύνη σας εις ό,τι αφορά ένα γνωστόν εις υμάς περιστατικόν, η εμπιστοσύνη όμως εκείνη έφτανε έως ορισμένο μόνον σημείον και δεν επεκτείνετο ουδόλως πέραν των περιστάσεων που είχαν ουσιαστικώς σχέσιν μόνο με το εν λόγω περιστατικόν... Αυτό το καταλαβαίνω πολύ καλά και δεν παραπονιέμαι καθόλου.

— Λέμπεντεβ, σα να μου φαίνεται πως είστε θυμωμένος.

— Καθόλου, ούτε κατ' ελάχιστον, πολυσεβαστότατε και ακτινοβόλε πρίγκηψ, ούτε κατ' ελάχιστον!— φώναξε ενθουσιαστικά ο Λέμπεντεβ φέρνοντας το χέρι στην καρδιά του.—Απεναντίας, αντελήφθην πάραυτα πως ούτε με τη θέση μου στην κοινωνία, ούτε με την ανάπτυξιν του πνεύματος και της καρδιάς μου, ούτε με τα πλούτη μου, ούτε με την ως τα τώρα διαγωγή μου, ούτε με τας γνώσεις μου δεν είμαι άξιος να κερδίσω την εμπιστοσύνη σας όσο κι αν την εκτιμώ, όσο κι αν αποτελεί την κρυφή μου ελπίδα· και πως κι αν ακόμα μπορώ να σας εξυπηρετήσω, αυτό θα γίνει σα να 'μουν σκλάβος σας και υπάλληλος, ουδέποτε κατ' άλλον τρόπον... δε θυμώνω... απλώς θλίβομαι.

— Μα ελάτε λοιπόν, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς!

— Ουδέποτε κατ' άλλον τρόπον! Ούτω πώς και τώρα, ούτω πώς και εις την παρούσαν περίπτωσιν! Συναντώντας σας και παρακολουθώντας σας με την καρδιά και τη σκέψη μου, έλεγα στον εαυτό μου: είμαι ανάξιος για φιλικές σχέσεις, όμως, υπό την ιδιότητά μου ως σπιτονοικοκύρη, δεν αποκλείεται να λάβω εν καιρώ τω δέοντι, ορισμένας, ούτως ειπείν, οδηγίας ή έστω και προειδοποίησιν τινα εν όψει των μελλοντικών και αναμενομένων αλλαγών...

Προφέροντας αυτά ο Λέμπεντεβ είχε καρφώσει τα ζωηρά ματάκια του στον πρίγκιπα που τον κοίταζε κατάπληκτος. Είχε ακόμα την ελπίδα να ικανοποιήσει την περιέργειά του.

— Δεν καταλαβαίνω απολύτως τίποτα,—φώναξε ο πρίγκιπας σχεδόν οργισμένος,—και... είστε ένας φοβερός δολοπλόκος!—κατέληξε ξαφνικά με το πιο ειλικρινές του γέλιο.

Αμέσως βιάστηκε να γελάσει κι ο Λέμπεντεβ και το βλέμμα του έλαμψε· σα να 'λεγε πως οι ελπίδες του φωτίστηκαν και διπλασιάστηκαν.

— Ξέρετε κάτι, Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς; Μη μου θυμώνετε, απορώ ωστόσο βλέποντάς σας τόσο αφελή—αν κι εδώ που τα λέμε, δεν είστε ο μόνος! Περιμένετε κάτι από μένα, να τώρα, αυτή τη στιγμή, και το περιμένετε με τόση αφέλεια που, μα την αλήθεια, αρχίζω να έχω τύψεις και να ντρέπομαι που δεν έχω να σας πω τίποτα για να σας ικανοπρήσω. Κι ωστόσο σας ορκίζομαι πως δεν υπάρχει απολύτως τίποτα—το φανταζόσασταν ποτέ;

Κι ο πρίγκιπας ξαναγέλασε.

Ο Λέμπεντεβ πήρε ύφος. Είναι αλήθεια πως ώρες-ώρες ήταν υπερβολικά αφελής και φορτικός στην περιέργειά του. Ταυτόχρονα όμως ήταν άνθρωπος αρκετά πονηρός και ήξερε να ξεγλιστράει, σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα ήταν εξαιρετικά ύπουλα σιωπηλός· ο πρίγκιπας, αποδιώχνοντάς τον συνεχώς, τα 'χε καταφέρει να γίνει ο Λέμπεντεβ περίπου εχθρός του. Δεν τον απόδιωχνε όμως γιατί τον περιφρονούσε μα γιατί το αντικείμενο της περιέργειάς του ήταν λεπτό. Εδώ και λίγες μέρες ακόμα, ο πρίγκιπας έβλεπε μερικά του όνειρα σαν έγκλημα, ο Λουκιάν Τιμοφέγιεβιτς όμως νόμιζε πως η απροθυμία του πρίγκιπα να του μιλήσει οφείλεται στη σιχασιά και στη δυσπιστία που νιώθει

προσωπικά γι' αυτόν κι έφευγε με πληγωμένη την καρδιά, ζηλεύοντας όχι μονάχα τον Κόλια και τον Κέλερ μα ακόμα και την ίδια του την κόρη, τη Βέρα Λουκιάνοβνα. Ακόμα κι αυτή τη στιγμή, ο Λέμπεντεβ θα μπορούσε ίσως να κάνει γνωστή στον πρίγκιπα μιαν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα γι' αυτόν είδηση, σώπαινε όμως σκυθρωπός και δεν είπε τίποτα.

— Σε τι ακριβώς θα μπορούσα λοιπόν να σας εξηγητήσω τώρα, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, μια και, όπως και να 'ναι, με... φωνάξατε;—πρόφερε τέλος ύστερα από μικρή σιωπή.

— Μα να, για το στρατηγό,—αναταράχτηκε ο πρίγκιπας που 'χε πέσει κι αυτός σε συλλογή.—Και... σχετικά με κείνη την κλοπή που μου είχατε πει...

— Δηλαδή περί τίνος ακριβώς;

— Άλλο πάλι και τούτο—λες και δε με καταλαβαίνετε! Αχ, Θεέ μου, Λουκιάν Τιμοφέιτς, πότε θα πάψετε επιτέλους να παίζετε θέατρο! Για τα χρήματα λέω, για τα χρήματα, τα τετρακόσια ρούβλια που χάσατε τότε, μαζί με το πορτοφόλι σας και ήρθατε πρωί-πρωί να μου τα ιστορήσετε όλα, πριν φύγετε για την Πετρούπολη—καταλάβετε επιτέλους;

— Αχ, λέτε για κείνα τα τετρακόσια ρούβλια!—πρόφερε μακρόσυρτα ο Λέμπεντεβ, λες και μόλις τώρα είχε μπει στο νόημα. —Σας ευχαριστώ, πρίγκηψ, για το ειλικρινές σας ενδιαφέρον με κολακεύει ιδιαίτερα μα... τα βρήκα, πάει καιρός.

— Τα βρήκατε! Αχ, δόξα σοι ο Θεός.

— Το επιφώνημά σας είναι ευγενέστατο διότι τετρακόσια ρούβλια δεν είναι ουδόλως ευκαταφρόνητον ποσόν για ένα φτωχό άνθρωπο που ζει με τον ιδρώτα του προσώπου του κι έχει μιαν πολυμελή οικογένεια όλο ορφανά...

— Μα δεν ήθελα να πω αυτό! Φυσικά, χαίρουμαι και γι' αυτό, που τα βρήκατε,—βιάστηκε να τα μπαλώσει ο πρίγκιπας,—μα... πώς τα βρήκατε λοιπόν;

— Κατά τρόπον απλούστατον. Τα βρήκα κάτω απ' την καρέκλα όπου είχα κρεμασμένο το σακάκι. Είναι λοιπόν ολοφάνερο πως το πορτοφόλι γλίστρησε κι έπεσε στο πάτωμα.

— Κάτω απ' την καρέκλα; Αδύνατον αφού μου είπατε πως ψάξατε σ' όλες τις γωνιές. Πώς λοιπόν δεν κοιτάξατε στο κυριότερο μέρος;

— Και βέβαια κοίταξα! Το θυμάμαι σαν τώρα πως κοίταξα! Σερνόμουν χάμω με τα τέσσερα, ψαχούλεψα εκεί κάτω απ' την καρέκλα με τα χέρια, παραμέρισα την καρέκλα μην μπορώντας να πιστέψω στα ίδια μου τα μάτια: κι ενώ έβλεπα πως δεν υπήρχε τίποτα, πως το μέρος ήταν άδειο και λείο σαν την παλάμη μου, εγώ εξακολουθούσα ακόμα να ψαχουλεύω. Έτσι πάντα, μια παρόμοια μικροψυχία κυριεύει τον άνθρωπο όταν έχει μεγάλη λαχτάρα να βρει κάτι... εν ώρα σημαντικών και θλιβερών απωλειών: μόλο που βλέπει πως δεν υπάρχει τίποτα και το μέρος είναι άδειο, όλο κοιτάει και ξανακοιτάει καμιά δεκαπενταριά φορές.

— Καλά, ας το παραδεχτούμε αυτό· μα πώς είναι δυνατόν;... Εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας μην μπορώντας να βγάλει νόημα,—πριν λέγατε πως δεν υπήρχε τίποτα και πως είχατε ψάξει καλά σε κείνο το μέρος· κι ύστερα βρέθηκαν ξαφνικά εκεί;

— Ναι, βρέθηκαν ξαφνικά εκεί.

Ο πρίγκιπας κοίταξε παράξενα το Λέμπεντεβ.

— Κι ο στρατηγός;—ρώτησε ξάφνου.

— Δηλαδή, τι εννοείτε ο στρατηγός;—πάλι δεν κατάλαβε ο Λέμπεντεβ.

— Αχ, Θεέ μου! Σας ρωτάω τι είπε ο στρατηγός όταν βρήκατε το πορτοφόλι κάτω απ' την καρέκλα. Το λέω γιατί την πρώτη φορά ψάχνατε μαζί.

— Την πρώτη φορά μάλιστα. Τη δεύτερη όμως, ομολογώ πως δεν είπα τίποτα και προτίμησα να μην του το κάνω γνωστό πως βρήκα μόνος μου το πορτοφόλι.

— Μα γιατί αυτό; Και τα χρήματα;

— Άνοιξα το πορτοφόλι· ήταν όλα· δεν έλειπε ούτε ρούβλι.

— —Δε μου το λέγατε εμένα τουλάχιστον;—παρατήρησε συλλογισμένα ο πρίγκιπας.

— Φοβήθηκα να σας ανησυχήσω προσωπικώς τώρα που έχετε προσωπικές και σημαντικότητες, ούτως ειπείν, ασχολίες· εξάλλου έκανα πως τάχα δε βρήκα τίποτα. Άνοιξα το πορτοφόλι, το κοίταξα και το ξανάβαλα κάτω απ' την καρέκλα.

— Και γιατί αυτό;

— Έτσι, από περιέργεια,—γέλασε ξάφνου (χι-χι-χι!) ο Λέμπεντεβ κι έτριψε τα χέρια του.

— Όστε εκεί είναι ακόμα από προχτές;

— Ω, όχι· έμεινε κει ένα εικοσιτετράωρο μονάχα· ως ένα σημείο, βλέπετε, ήθελα να το βρει κι ο στρατηγός· γιατί, μια και το βρήκα εγώ, γιατί να μην το βρει στο τέλος-τέλος κι ο στρατηγός, γιατί να μη δει ένα αντικείμενο που, ούτως ειπείν, χτυπάει στο μάτι; Αρκετούτσικες φορές τη σήκωνα κείνη τη καρέκλα και την έβαζα αλλού έτσι που το πορτοφόλι να φαίνεται πλέον πεντακάθαρα, ο στρατηγός όμως με κανέναν τρόπο δεν το πρόσεχε κι αυτό συνεχίστηκε έτσι ολάκερο εικοσιτετράωρο. Φαίνεται πως είναι πολύ αφηρημένος τώρα τελευταία, είναι αδύνατο να τον καταλάβεις· μιλά, διηγείται, γελά, χαχανίζει και ξάφνου θυμώνει τρομερά μαζί μου, δεν ξέρω γιατί. Σηκωθήκαμε τέλος να βγούμε απ' το δωμάτιο και γω άφησα επίτηδες ανοιχτή την πόρτα· ο στρατηγός χασομέρησε μια στιγμή, κάτι ήθελε να πει, φοβήθηκε κατά πάσαν πιθανότητα για το πορτοφόλι με τόσα χρήματα μέσα, ξάφνου όμως θύμωσε τρομερά και δεν είπε τίποτα· δεν προφτάσαμε να κάνουμε δυο βήματα στο δρόμο και με παράτησε και τράβηξε αλλού. Μονάχα το βράδυ ξανασυναντηθήκαμε στην ταβέρνα.

— Μα επιτέλους, το πήρατε κείνο το πορτοφόλι κάτω απ' την καρέκλα;

— Όχι· την ίδια κείνη νύχτα εξαφανίστηκε κάτω απ' την καρέκλα.

— Και πού είναι λοιπόν τώρα;

— Μα να, εδώ είναι,—γέλασε ξαφνικά ο Λέμπεντεβ και σηκώθηκε απ' την καρέκλα και στάθηκε μπροστά στον πρίγκιπα κοιτάζοντάς τον κατευχαριστημένος.—Βρέθηκε ξάφνου εδώ, μέσα στη φόδρα της ρεντιγκότας μου. Να, καταδεχτείτε να κοιτάξετε μόνος σας, ψαχουλέψτε τη.

Πραγματικά, μέσα στη φόδρα της ρεντιγκότας στο κάτω μέρος αριστερά, μπροστά-μπροστά, είχε σχηματισθεί ένα κάτι σαν σακουλάκι και ψαχουλεύοντας μπορούσες αμέσως να καταλάβεις πως είναι μέσα ένα πέτσινο πορτοφόλι που έπεσε κει απ' την τρύπια τσέπη.

— Το 'βγαλα και το κοίταξα, δε λείπει τίποτα. Το ξανάριξα μέσα κι από χτες το πρωί περιφέρουμε έτσι, το κουβαλάω μες στη φόδρα, με χτυπάει και στα πόδια μάλιστα.

— Και σεις κάνετε πως δεν το προσέχετε;

— Και γω κάνω πως δεν το προσέχω, χε-χε! Και, φανταστείτε, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ, μόλο που το ζήτημα δεν είναι άξιον της ιδιαιτέρας προσοχής σας, ισχυρίζομαι ωστόσο πως οι τσέπες μου είναι πάντα γερότατες και τώρα ξάφνου, εν μια νυκτί και μόνη, εμφανίστηκε μια τρυπάρα να-α-α! Εξέτασα το πράγμα προσεκτικότερον κι είναι σα να την έκοψε κάποιος την τσέπη με σουγιά· σχεδόν απίστευτο, ε;

— Και... ο στρατηγός;

— Όλη μέρα θυμώνει και χτες και σήμερα· είναι τρομερά κακόκεφος· μια είναι καταχαρούμενος και βακχικός, μια ευσυγκίνητος μέχρι δακρύων, ξαφνικά όμως τον πιάνει ένας θυμός που, μα το Θεό, τα χρειάζομαι· εγώ, πρίγκηψ, όπως και να το πάρεις, δεν είμαι βλέπετε στρατιωτικός. Χτες καθόμασταν στην ταβέρνα και μένα η ρεντιγκότα μου, κατά σύμπτωση τάχα, πεταγόταν μπροστά και το πορτοφόλι φούσκωνε ολάκερο βουνό· με στραβοκοίταζε ο στρατηγός και φουρκιζόταν. Από καιρό τώρα πια δε με κοιτάει ποτέ κατάματα, εκτός κι αν είναι πολύ μεθυσμένος ή έχει συγκινηθεί· χτες όμως με κοίταξε κάνα δυο φορές έτσι που μ' έλουσε κρύος ιδρώτας. Εδώ που τα λέμε, σκοπεύω αύριο κιόλας να βρω το πορτοφόλι, ως αύριο όμως, θα γλεντήσω μαζί του άλλη μια βραδιά.

— Γιατί τον βασανίζετε έτσι;—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Δεν τον βασανίζω, πρίγκηψ, δεν τον βασανίζω,—απάντησε ζωηρά ο Λέμπεντεβ.—Εγώ τον αγαπάω ειλικρινά... τον σέβουμαι· τώρα, να αν θέλετε μην το πιστεύετε—τώρα μου 'γινε πιο αγαπητός, άρχισα να τον εκτιμώ ακόμα περισσότερο!

— Ο Λέμπεντεβ τα πρόφερε όλ' αυτά τόσο σοβαρά και με τόση ειλικρίνεια που ο πρίγκιπας αγανάχτησε.

— Τον αγαπάτε και τον βασανίζετε έτσι! Μα για σκεφτείτε το λοιπόν, και μόνο το γεγονός ότι σας έβαλε έτσι φανερά το πορτοφόλι, πρώτα κάτω απ' την καρέκλα κι ύστερα μέσα στο σακάκι, μ' αυτό και μόνο σας δείχνει καθαρά πως δε θέλει να σας κάνει τον έξυπνο μα σας ζητάει με αγαθή καρδιά συγνώμη! Μ' ακούτε; Ζητάει συγνώμη! Ελπίζει λοιπόν και υπολογίζει στη λεπτότητα των αισθημάτων σας· σημαίνει λοιπόν πως πιστεύει στη φιλία που του 'χετε. Και σεις ταπεινώνετε τόσο έναν τόσο... τιμιότατο άνθρωπο.

— Τιμιότατο, πρίγκηψ, τιμιότατο!—βρήκε την ευκαιρία να πει ο Λέμπεντεβ και τα μάτια του άστραψαν.—Και ίσα-ίσα, μόνον εσείς και κανένας άλλος, ευγενέστατε πρίγκηψ, σταθήκατε ικανός να πείτε έναν τόσο δίκαιο λόγο! Γι' αυτό ακριβώς σας είμαι και γω αφοσιωμένος μέχρι λατρείας, παρ' όλο που έχω σαπίσει μέσα στην αμαρτία! Πάει, τέλειωσε! Το βρίσκω το πορτοφόλι τώρ' αμέσως, αυτή τη στιγμή· δε θα περιμένω ως αύριο· ιδού, το βγάζω ενώπιόν σας· νάτο· να και τα χρήματα όλα, δε λείπει ούτε ρούβλι· να, πάρτε το, ευγενέστατε πρίγκηψ, πάρτε το και φυλάξτε το ως αύριο. Αύριο ή μεθαύριο θα το πάρω και, ξέρετε, πρίγκηψ, φαίνεται πως την πρώτη νύχτα, τότε που χάθηκε, θα 'ταν κάτω από καμιά πέτρα στον κηπάκο μου, τι λέτε!

— Προσέξτε μην του το πείτε κατάμουτρα πως βρήκατε το πορτοφόλι. Ας δει πως δεν υπάρχει τίποτα μέσα τη φόδρα και θα το καταλάβει.

— Έτσι λέτε; Δε θα 'ταν καλύτερο να του πω πως το βρήκα και να κάνω τάχα πως ως τα τώρα δεν το είχα πάρει είδηση;

— Ο-όχι,—έκανε σκεφτικά ο πρίγκιπας,—όχι, τώρα πια είναι αργά· αυτό που λέτε είναι πιο επικίνδυνο· αλήθεια, καλύτερα μην του λέτε τίποτα! Και να 'στε στοργικός μαζί του, μα... μην το δείχνετε και πολύ και... και... ξέρετε σεις...

— Ξέρω, πρίγκηψ, ξέρω, δηλαδή ξέρω πως ίσως και να μην το κάνω· διότι για κάτι τέτοιο πρέπει να 'χει κανείς μια καρδιά σαν τη δική σας. Επιπλέον, είναι κι αυτός όλη την ώρα στα νεύρα του και τώρα τελευταία άρχισε να μου φέρεται υπερβολικά ακατάδεχτα, μια κλαψουρίζει και μ' αγκαλιάζει, μια αρχίζει ξαφνικά να μ' εξευτελίζει και να με ειρωνεύεται περιφρονητικά. Ε, τότε λοιπόν και γω του δείχνω επίτηδες το σακάκι, χε-χε! Ορβουάρ, πρίγκηψ, διότι προφανώς σας ενοχλώ και σας απασχολώ σε μιαν ώρα όταν, ούτως ειπείν, θα θέλατε να μείνετε μόνος με τα πλέον ενδιαφέροντα αισθήματά σας...

— Για όνομα του Θεού όμως, να μην το μάθει κανείς!

— Με αθόρυβα βήματα, με αθόρυβα βήματα!

Ωστόσο, παρ' όλο που η υπόθεση είχε λήξει, ο πρίγκιπας έμεινε σχεδόν πιο ανήσυχος και πιο σκεπτικός από πριν. Περίμενε μ' ανυπομονησία την αυριανή συνάντηση με το στρατηγό.

IV

ΕΙΧΑΝ ΠΕΙ ΣΤΙΣ δώδεκα, ο πρίγκιπας όμως, εντελώς αναπάντεχα, άργησε. Γυρίζοντας σπίτι του, βρήκε το στρατηγό να τον περιμένει. Με την πρώτη ματιά που του έριξε, κατάλαβε πως είναι κακόκεφος κι ίσως επειδή ακριβώς αναγκάστηκε να περιμένει. Αφού ζήτησε συγνώμη, ο πρίγκιπας βιάστηκε να καθίσει, δειλιάζοντας όμως κάπως παράξενα, λες κι ο επισκέπτης του ήταν από πορσελάνη και φοβόταν όλη την ώρα μην τον σπάσει. Προηγούμενα, δε δειλίαζε ποτέ με το στρατηγό, ούτε μάλιστα που του πέρασε ποτέ η σκέψη πως μπορεί να δειλιάσει. Ο πρίγκιπας δεν άργησε να παρατηρήσει πως έχει μπροστά του έναν άνθρωπο εντελώς αλλιώτικο απ' το χτεσινό στρατηγό· δεν ήταν πια ούτε σαστισμένος ούτε αφηρημένος· φαινόταν σοβαρός και συγκρατημένος· θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως ο άνθρωπος αυτός είχε πάρει μια τελειωτική απόφαση. Η ηρεμία του, εδώ που τα λέμε, ήταν μάλλον επιφανειακή. Όπως και να 'ναι, ο επισκέπτης ήταν ευγενικά ομιλητικός· μόλο που οι τρόποι του ήταν συγκρατημένοι και γεμάτοι αξιοπρέπεια· στην αρχή μάλιστα φερνόταν στον πρίγκιπα μ' ένα ύφος κάπως συγκαταβατικό— ακριβώς όπως έχουν καμιά φορά ευγενικά άνετους τρόπους μερικοί περήφανοι μα άδικα συκοφαντημένοι άνθρωποι. Μιλούσε με πολλή καλοσύνη, μόλο που στον τόνο της φωνής του διακρινόταν μια βαθιά ψυχική πικρία.

— Το βιβλίο σας που πήρα τις προάλλες,—έγνεψε βαρυσήμαντα με το κεφάλι του προς το βιβλίο που 'χε φέρει και βρισκόταν τώρα πάνω στο τραπέζι.—Σας είμαι υπόχρεος.

— Αχ, ναι· το διαβάσατε αυτό το άρθρο, στρατηγέ; Πώς σας φάνηκε; Έχει ενδιαφέρον, ψέματα;— χάρηκε ο πρίγκιπας που του δινόταν η ευκαιρία ν' αρχίσει κουβέντα γι' άλλα θέματα.

— Δε λέω, είναι αρκετά ενδιαφέρον, του λείπει όμως κάθε λεπτότητα και γέμει ανοησιών. Δεν αποκλείεται η κάθε του φράση να 'ναι κι ένα ψέμα.

Ο στρατηγός μιλούσε με πολύ τουπέ, σέρνοντας μάλιστα λιγάκι τις λέξεις.

— Αχ, είναι μια αφελέστατη αφήγηση· η αφήγηση ενός παλαιού πολεμιστή που είδε με τα μάτια του τους Γάλλους να μπαίνουν στη Μόσχα· μερικές λεπτομέρειες είναι χάρμα. Εξάλλου, όλες οι σημειώσεις που γράφτηκαν από αυτόπτες μάρτυρες είναι πολύτιμες, όποιος κι αν είναι ο αυτόπτης μάρτυς. Ψέματα;

— Αν ήμουνα στη θέση του εκδότη δε θα το δημοσίευα· όσον αφορά γενικώς τα Απομνημονεύματα αυτοπτών, ο κόσμος πιστεύει μάλλον έναν άγαρμπο ψεύτη, που γράφει διασκεδαστικά, παρά έναν άνθρωπο αξιοπρεπή και τιμημένον. Ξέρω μερικά Απομνημονεύματα για το 1812 τα οποία... Πρίγκηψ, πήρα την απόφασή μου· φεύγω απ' αυτό το σπίτι, το σπίτι του κυρίου Λέμπεντεβ.

Ο στρατηγός κοίταξε με πολυσήμαντο ύφος τον πρίγκιπα.

— Έχετε δική σας κατοικία στο Παυλόβσκ, στις... στις κόρης σας,—πρόφερε ο πρίγκιπας μην ξέροντας τι να πει. Θυμήθηκε πως ο στρατηγός είχε έρθει να του ζητήσει μια συμβουλή για μια σημαντικότερη υπόθεση που απ' αυτήν εξαρτάται η μοίρα του.

— Στης γυναίκας μου· μ' άλλα λόγια στο σπίτι μου και στο σπίτι της κόρης μου.

— Με συγχωρείτε, εγώ...

— Φεύγω απ' το σπίτι του Λέμπεντεβ, καλέ μου πρίγκηψ, διότι διέκοψα κάθε σχέση μ' αυτόν τον

άνθρωπο, διέκοψα μαζί του χθες βράδυ και μετανιώ που δεν το είχα κάνει νωρίτερα. Απαιτώ σεβασμόν, πρίγκηψ, θέλω να τον έχω ακόμα κι απ' τα πρόσωπα εκείνα, στα οποία χαρίζω, ούτως ειπείν, την καρδιά μου. Πρίγκηψ, συχνά χαρίζω την καρδιά μου και σχεδόν πάντα βγαίνω γελασμένος. Ο άνθρωπος αυτός απεδείχθη ανάξιος του δώρου μου.

— Είναι αρκετά αλλοπρόσαλλος,—παρατήρησε συγκρατημένα ο πρίγκιπας,—και μερικά χαρακτηριστικά του... ανάμεσα σ' όλ' αυτά όμως, μπορεί κανείς να διακρίνει μια καλή καρδιά, ένα πονηρό, ώρες-ώρες, μα ταυτόχρονα και διασκεδαστικό πνεύμα.

Η λεπτότητα των εκφράσεων, ο τόνος του σεβασμού που 'χε ο πρίγκιπας καθώς του μιλούσε, ήταν φανερό πως κολακέψανε το στρατηγό, παρ' όλο που εξακολουθούσε ακόμα να τον κοιτάει με κάποια δυσπιστία. Ο τόνος του πρίγκιπα όμως ήταν τόσο φυσικός και ειλικρινής που ήταν αδύνατο να δυσπιστείς σ' αυτόν.

— Το ότι έχει και καλές ιδιότητες,—βιάστηκε να πει ο στρατηγός,—αυτό πρώτος εγώ το είχα δηλώσει και παραλίγο να του χαρίσω τη φιλία μου. Δεν έχω δα ανάγκη απ' το σπίτι του και τη φιλοξενία του, τη στιγμή που έχω τη δική μου οικογένεια. Δεν πάω να δικαιολογήσω τα ελαττώματά μου. Δεν είμαι εγκρατής· έπινα μαζί του και τώρα ίσως να μετανιώ γι' αυτό. Μα δεν ήταν μονάχα για το πιωτό (συχωρέστε με, πρίγκηψ, που εκφράζομαι τόσο χοντρά και ειλικρινά μα είμαι νευριασμένος) δεν ήταν βέβαια μονάχα για το πιωτό που συνδέθηκα μαζί του, δε νομίζετε; Με γοητέψανε ακριβώς, όπως το είπατε και σεις, οι καλές του πλευρές· όλα όμως μέχρι ενός ορισμένου σημείου, ακόμα κι οι καλές πλευρές· και τη στιγμή που 'χει την αναιδεια να βεβαιώνει πως στα 1812, όταν ήταν ακόμα παιδί, έχασε το αριστερό του πόδι και το κήδεψε στο νεκροταφείο Βαγκανκόβσκογιε, στη Μόσχα, ε, αυτό πια υπερβαίνει τα όρια, είναι εκδήλωση ασεβείας, είναι αναιδεια...

— Μπορεί να 'ταν απλώς ένα αστείο για να γελάσετε.

— Καταλαβαίνω. Ένα αθώο ψέμα που λέγεται για να γελάσει κανείς, έστω κι αν είναι χοντροκομμένο, δεν προσβάλλει την ανθρώπινη καρδιά. Φτάνω μάλιστα, αν θέλετε, στο σημείο να βεβαιώσω πως είναι μερικοί που λένε ψέματα μόνο και μόνο από φιλία, για να διασκεδάσουν το συνομιλητή τους· αν όμως διακρίνεται στο ψέμα η ασέβεια, αν μ' αυτή την ασέβεια θέλει ο άλλος να σου δείξει ίσα-ίσα πως βαρέθηκε την παρέα σου, τότε το μόνο που μένει σ' έναν ευγενικό άνθρωπο είναι να του γυρίσει την πλάτη και να διακόψει τις σχέσεις, βάζοντας εκείνον που τον πρόσβαλε στη θέση του.

Ο στρατηγός κοκκίνισε μάλιστα καθώς μίλαγε.

— Μα ο Λέμπεντεβ ούτε μπορούσε ποτέ να βρίσκεται στη Μόσχα το δώδεκα· είναι πολύ νέος. Είναι αστείο.

— Και πρώτα-πρώτα αυτό· ας υποθέσουμε όμως πως πρόφτασε κι ήταν κιόλας γεννημένος, μα πώς είναι δυνατό να βεβαιώνει αναιδέστατα πως ένας Γάλλος ακροβολιστής γύρισε καταπάνω του το κανόνι και του 'ριξε μια κανονιά και του 'κοψε το πόδι έτσι για γούστο; Και πως το πόδι του εκείνο το σήκωσε ο Λέμπεντεβ και το πήγε σπίτι του κι ύστερα το κήδεψε στο νεκροταφείο Βαγκανκόβσκογιε και λέει μάλιστα πως έστησε από πάνω του ένα μνημείο που στη μια μεριά είχε την εγγραφή «ενθάδε κείται το αριστερόν κάτω άκρον του Λέμπεντεβ, γραμματέως άλφα» κι απ' την άλλη μεριά, «αγαπημένο λείψανο, αναπαύσου εν ειρήνη, ώσπου η χαρά του πρωινού τον κόσμο να φαιδρύνει» και ότι, τέλος, του κάνει του ποδιού του κάθε χρόνο μνημόσυνο (πράγμα που καταντάει ιεροσυλία) και για το σκοπό αυτό πηγαίνει στη Μόσχα. Προς απόδειξιν δε, με καλεί στη Μόσχα για να μου δείξει τον τάφο και μάλιστα το γαλλικό εκείνο κανόνι που έπεσε στα χέρια των

Ρώσων ως λάφυρον πολέμου και που βρίσκεται τώρα στο Κρεμλίνο. Βεβαιώνει πως είναι το ενδέκατο στη σειρά απ' την είσοδο, ένα γαλλικό ελαφρό τηλεβόλο παλαιάς κατασκευής.

— Κι όλ' αυτά τη στιγμή που έχει γερά και τα δυο του πόδια και τα βλέπει όλος ο κόσμος!—γέλασε ο πρίγκιπας.—Σας βεβαιώ πως είναι ένα αθώο αστείο· μη θυμώνετε.

— Μα επιτρέψτε μου και μένα να έχω γνώμη περί τίνος πρόκειται· όσο για τα πόδια, βεβαιώνει κάτι που δεν είναι ίσως εντελώς απίθανο. Λέει πως το πόδι του είναι απ' αυτά που φτιάχνει ο Τσερνοσβίτοβ...

— Αχ, ναι, μ' ένα πόδι του Τσερνοσβίτοβ λένε πως μπορείς να χορέψεις.

— Το ξέρω πολύ καλά. Ο Τσερνοσβίτοβ όταν εφεύρε το πόδι του, η πρώτη του δουλειά ήταν να περάσει τότε απ' το σπίτι μου και να μου το δείξει. Όμως, το πόδι του Τσερνοσβίτοβ έχει εφευρεθεί πολύ αργότερα... Κι επιπλέον βεβαιώνει πως ακόμα κι η μακαρίτισσα η γυναίκα του, σ' όλη τη διάρκεια που ήταν παντρεμένοι, δεν το πήρε είδηση πως αυτός, ο άντρας της, έχει ξύλινο πόδι. «Αφού εσύ, μου είπε όταν του παρατήρησα πόσο απίθανο είναι όλ' αυτά, αφού εσύ ήσουνα το δώδεκα ακόλουθος του Ναπολέοντος, επέτρεψέ μου και μένα να κηδέψω το πόδι μου στο Βαγκανκόβσκογιε».

— Μα μήπως τάχα εσείς...—έκανε ν' αρχίσει ο πρίγκιπας κι έμεινε αμήχανος.

— Κι ο στρατηγός επίσης σα να σάστισε λιγάκι, την ίδια όμως στιγμή κοίταξε τον πρίγκιπα αφ' υψηλού, σχεδόν ειρωνικά.

— Τελειώστε τη φράση σας πρίγκηψ, —έσυρε πολύ απαλά τα λόγια του, —τελειώστε τη φράση σας. Είμαι συγκαταβατικός, ολοκληρώστε τη σκέψη σας: παραδεχτείτε πως σας φαίνεται αστεία ακόμα και η σκέψη πως βλέπετε μπροστά σας έναν άνθρωπο ταπεινωμένο σήμερα και... άχρηστο και ταυτόχρονα ν' ακούτε πως ο άνθρωπος αυτός στάθηκε αυτόπτης μάρτυς... κοσμοϊστορικών γεγονότων. Α υ τ ό ς , δεν πρόφτασε ακόμα να σας—κουτσομπολέψει τίποτα;

— Όχι· δεν άκουσα τίποτα απ' το Λέμπεντεβ, αν λέτε για τον Λέμπεντεβ...

— Χμ... υπέθετα το αντίθετο· ουσιαστικά, η κουβέντα μας χτες το βράδυ άρχισε ακριβώς εξ αφορμής αυτού.. του παράξενου άρθρου στο *Αρχείο*. Εγώ έκανα μια παρατήρηση για το πόσο ανόητο ήταν και επειδή παρέστην και γω αυτόπτης μάρτυς... χαμογελάτε, πρίγκηψ, κοιτάτε το πρόσωπό μου.

— Ο-όχι, εγώ...

— Φαίνομαι νεότερος,—έσερνε τα λόγια του ο στρατηγός—είμαι όμως κάπως μεγαλύτερος στα χρόνια απ' όσο δείχνω. Το δώδεκα ήμουν δέκα μ' έντεκα χρονώ. Καλά-καλά ούτε γω ο ίδιος δεν ξέρω πόσων χρονών είμαι. Στην Επετηρίδα είναι γραμμένα λιγότερα μα και γω ο ίδιος είχα την αδυναμία να κρύβω τα χρόνια μου σ' όλη μου τη ζωή.

— Σας βεβαιώ, στρατηγέ, πως δεν το βρίσκω καθόλου παράξενο που το δώδεκα βρισκόσασταν στη Μόσχα και... φυσικά, μπορείτε και σεις να δώσετε πληροφορίες... όπως κι όλοι όσοι βρέθηκαν εκεί. Ένας απ' τους συγγραφείς μας αρχίζει το βιβλίο του λέγοντας ακριβώς πως το δώδεκα, όντας βυζαντινικό μωρό, τον ταΐζανε στη Μόσχα οι Γάλλοι φαντάροι και του δίνανε ψωμί.

— Τα βλέπετε;—καταδέχτηκε να εγκρίνει ο στρατηγός.—Η δική μου περίπτωση δεν είναι φυσικά

απ' τις συνηθισμένες, δεν έχει ωστόσο τίποτα το ασυνήθιστο. Πολύ συχνά η αλήθεια φαίνεται απίθανη. Ακόλουθος! Παραξενεύεσαι φυσικά σαν τ' ακούσι! Ωστόσο, η περιπέτεια που έτυχε σ' ένα δεκάχρονο παιδί, εξηγείται ίσως με το ότι ήταν ακριβώς δέκα χρονώ παιδί. Μ' ένα δεκαπεντάχρονο παιδί δε θα μπορούσε ποτέ να γίνει κάτι τέτοιο και είναι πολύ φυσικό, γιατί δεκαπέντε χρονώ δε θα το 'σκαγα απ' το ξύλινο σπίτι μας, στη Στάραγια Μπασμάναγια την ημέρα που μπήκε ο Ναπολέων στη Μόσχα, δε θα το 'σκαγα απ' τη μάνα μου που είχε αργήσει να φύγει απ' τη Μόσχα κι έτρεμε απ' το φόβο της! Δεκαπέντε χρονώ θα δειλίαζα και γω, δέκα χρονώ όμως δε φοβήθηκα τίποτα και γλίστρησα μες απ' το πλήθος, έφτασα στην είσοδο του παλατιού, τη στιγμή ακριβώς που ο Ναπολέων κατέβαινε απ' τ' άλογό του.

— Δε χωράει αμφιβολία πως κάνατε μια σωστότατη παρατήρηση όταν λέγατε ότι μονάχα δέκα χρονώ παιδί μπορούσε να μην τρομάξει...—βεβαίωσε ο πρίγκιπας ενώ τον βασάνιζε η σκέψη πως τώρα θα κοκκινίσει.

— Δε χωράει αμφιβολία και όλα, τα πάντα, γίνανε τόσο απλά και φυσικά όσο μονάχα στην πραγματικότητα μπορούν να γίνουν αν καταπιανόταν μ' αυτή την υπόθεση κάποιος μυθιστοριογράφος, θα καθόταν ν' αραδιάσει του κόσμου τ' ανύπαρχτα και τ' απίθανα πράγματα.

— Ω, ακριβώς!—φώναξε ο πρίγκιπας.—Αυτή η σκέψη μου 'κανε και μένα εντύπωση και μάλιστα τώρα τελευταία. Ξέρω ένα πραγματικό έγκλημα για ένα ρολόι, το γράφουν τώρα κι οι εφημερίδες. Αν φανταζόταν κάτι τέτοιο ένας συγγραφέας, τότε οι γνώστες της ζωής του λαού και οι κριτικοί θα βάζανε αμέσως τις φωνές και θα λέγανε πως είναι απίθανο· διαβάζοντάς το όμως στις εφημερίδες σα γεγονός, νιώθετε πως κάτι τέτοια ακριβώς γεγονότα σας διδάσκουν τη ρωσική πραγματικότητα. Ήταν θαυμάσια η παρατήρησή σας, στρατηγέ!—φώναξε ζωηρά ο πρίγκιπας και χάρηκε τρομερά που τα κατάφερε να μην κοκκινίσει.

— Ψέματα; Ψέματα;—φώναξε ο στρατηγός και τα μάτια του λάμπανε από ευχαρίστηση.—Ένα αγόρι, ένα παιδί που δεν καταλαβαίνει τον κίνδυνο, γλιστράει ανάμεσα στο πλήθος για να δει τη λάμψη, τις στολές, την ακολουθία, και τέλος τον μεγάλο άνδρα που τόσα πολλά είχε ακούσει γι' αυτόν. Γιατί τότε, αρκετά χρόνια συνέχεια, δε μιλούσαν για τίποτ' άλλο παρά μονάχα γι' αυτόν. Ο κόσμος ήταν γεμάτος απ' τ' όνομά του. Εγώ, ούτως ειπείν, το 'χα βυζάζει με το γάλα της μητέρας μου. Ο Ναπολέων, περνώντας δυο βήματα πιο πέρα από κει που στεκόμουν, διακρίνει τυχαία το βλέμμα μου· και πρέπει να ξέρετε πως ήμουν ντυμένος σαν αρχοντόπουλο, με ντύνανε καλά. Μονάχα εγώ ήμουν πλούσια ντυμένος μέσα σ' όλο εκείνο το πλήθος, παραδεχτείτε λοιπόν ότι...

— Χωρίς αμφιβολία, αυτό θα 'πρεπε να του κάνει εντύπωση και να του αποδείξει πως δεν είχαν φύγει όλοι απ' τη Μόσχα, πως είχαν μείνει και ευγενείς με τα παιδιά τους.

— Ακριβώς, ακριβώς! Ήθελε να πάρει με το μέρος του τους βογιάρους! Όταν μου 'ριξε το αείσιο βλέμμα του, τα μάτια μου, φαίνεται, αστράψανε σε απάντησή του: «Voilà un garçon bien éveillé! Qui est ton père?» (Να ένα πολύ ξύπνιο παιδί! Ποιος είναι ο πατέρας σου;) Εγώ του απάντησα αμέσως κι η φωνή μου κοβότανε σχεδόν απ' την ταραχή μου: «Ένας στρατηγός που έπεσε εις το πεδίο της τιμής για την πατρίδα του». «Le fils d' un boyard et d' un brave par-dessus le marché! J' aime les boyards. M' aime-tu, petit?» (Γιος βογιάρου και γενναίου επιπλέον! Αγαπώ τους βογιάρους. Μ' αγαπάς, μικρέ μου;) Σ' αυτή τη γρήγορη ερώτηση απάντησα το ίδιο γρήγορα: «Μια ρωσική καρδιά είναι εις θέσιν να διακρίνει έναν μεγάλο άνδρα, ακόμα και στο πρόσωπο ενός εχθρού της πατρίδος της!» Δηλαδή, για να λέω την αλήθεια, δε θυμάμαι αν είπα αυτά ακριβώς τα λόγια... ήμουν παιδί... το νόημα όμως σίγουρα ήταν αυτό! Ο Ναπολέων έμεινε κατάπληκτος, σκέφτηκε ένα λεπτό και είπε στην ακολουθία του: «μ' αρέσει η περηφάνια αυτού του παιδιού! Αν όμως όλοι οι Ρώσοι σκέφτονται σαν αυτό το παιδί, τότε...» δεν τέλειωσε τη φράση του και μπήκε στο παλάτι· εγώ χώθηκα αμέσως μέσα στην ακολουθία κι έτρεξα ξοπίσω του. Οι άνθρωποι της ακολουθίας

παραμερίζανε κιόλας μπροστά μου και με κοιτάζανε σαν έναν ευνοούμενο. Όλ' αυτά όμως είναι μια φευγαλέα εντύπωση... Θυμάμαι μονάχα πως μπαίνοντας στην πρώτη αίθουσα, ο αυτοκράτωρ στάθηκε μπροστά στο πορτρέτο της αυτοκράτειρας Αικατερίνης, το κοίταζε ώρα πολλή σκεφτικός και τέλος πρόφερε: «Ήταν μια σπουδαία γυναίκα!» και συνέχισε το δρόμο του. Σε δυο μέρες όλοι με ξέρανε πια στο παλάτι και στο Κρεμλίνο και με φωνάζανε «le petit boyard» (ο μικρός βογιάρος). Μονάχα για να κοιμηθώ πήγαινα σπίτι μου. Στο σπίτι, παραλίγο να τρελαθούν. Πέρασαν άλλες δυο μέρες και ξαφνικά πεθαίνει ο ακόλουθος του Ναπολέοντα, ο βαρόνος ντε Μπαζενκούρ, που δεν άντεξε τους κόπους της εκστρατείας. Ο Ναπολέων με θυμήθηκε· με πήρανε, με πήγανε σ' ένα δωμάτιο χωρίς να μου εξηγήσουν τι τρέχει, μου προβάρανε τη στολή του μακαρίτη, (ήταν ένα αγόρι κάπου δώδεκα χρονών) κι όταν με πήγανε ντυμένον πια με τη στολή στον αυτοκράτορα κι αυτός μου κούνησε το κεφάλι του, μου είπαν πως ο αυτοκράτορας με τίμησε με την εύνοιά του και με ονόμασε ακόλουθο της Μεγαλειότητός του. Εγώ χάρηκα πολύ, γιατί πραγματικά ένιωθα μεγάλη συμπάθεια, από καιρό τώρα, για το Ναπολέοντα... ε, και εκτός απ' αυτό, παραδεχτείτε το και σεις, ήταν κι η φανταχτερή στολή, πράγμα που για ένα παιδί έχει μεγάλη σημασία. Περιφερόμουν μ' ένα σκουροπράσινο φράκο με μακριά και στενή ουρά, με χρυσά κουμπιά, κόκκινα και χρυσά σιρίτια στα μανίκια, ένα ψηλό, σκληρό, ανοιχτό γιακά με χρυσά σιρίτια κι αυτόν, άσπρο παντελόνι εφαρμοστό, άσπρο μεταξωτό γελέκο, μεταξωτές κάλτσες, παπούτσια με αγκράφες... και την ώρα που ο αυτοκράτορας έκανε τον περίπατό του με τ' άλογο, αν έπαιρνα μέρος στην ακολουθία, φορούσα ψηλές μπότες. Αν και η κατάσταση δεν ήταν και τόσο ρόδινη και προαισθανόταν κανείς από τότε τεράστιες συμφορές, την ετικέτα όμως την κρατούσαν κατά το δυνατόν και μάλιστα τόσο σχολαστικότερα όσο πιο φανερό γινόταν πως δε θ' αργήσουν οι συμφορές.

— Ναι, φυσικά,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας σχεδόν σα χαμένος,—τα Απομνημονεύματά σας θα 'ταν... εξαιρετικά ενδιαφέροντα.

Ο στρατηγός διηγόταν φυσικά εκείνα που μόλις χτες είχε πει στο Λέμπεντεβ και τα έλεγε λοιπόν χωρίς να σκοντάφτει πουθενά. Τώρα όμως λοξοκοίταξε και πάλι δύσπιστα τον πρίγκιπα.

— Τα Απομνημονεύματά μου,—πρόφερε με διπλασιασμένη περηφάνια,—να γράψω τα Απομνημονεύματά μου; Δε μ' έχει δελεάσει αυτό, πρίγκηψ! Αν θέλετε μάλιστα, τα Απομνημονεύματά μου είναι ήδη γραμμένα, μα... βρίσκονται στο συρτάρι μου. Ας δουν το φως όταν θα σκεπαστούν τα μάτια μου με χώμα, και δε χωράει αμφιβολία ότι θα μεταφραστούν και σ' άλλες γλώσσες, όχι λόγω της λογοτεχνικής τους αξίας, όχι, αλλά λόγω της σπουδαιότητας των συνταρακτικών γεγονότων εις τα οποία παρέστην αυτόπτης μάρτυς, έστω κι αν ήμουν παιδί. Τόσο το καλύτερο όμως: όντας παιδί, είχα διεισδύσει εις την πλέον ιδιωτικήν, ούτως ειπείν, κρεβατοκάμαρα του «μεγάλου ανδρός»! Άκουγα τις νύχτες τους στεναγμούς αυτού του «μεγάλου εν δυστυχίαις»· δεν μπορούσε βέβαια να ντρέπεται, να στενάζει και να κλαίει μπροστά σ' ένα παιδί, αν και γω καταλάβαινα ήδη πως η αιτία των λυγμών του ήταν η σιωπή του αυτοκράτορος Αλεξάνδρου.

— Ναι, είναι γνωστό πως έγραφε γράμματα... με προτάσεις ειρήνης...—επιβεβαίωσε δειλά ο πρίγκιπας.

— Ουσιαστικώς ειπείν, μας είναι άγνωστο τι προτάσεις του έκανε, του έγραφε όμως κάθε μέρα, κάθε ώρα, το ένα γράμμα πάνω στ' άλλο! Ανησυχούσε τρομερά. Μια νύχτα, όταν μείναμε μόνοι, έπεσα με δάκρυα στα μάτια στην αγκαλιά του (ω, τον αγαπούσα!) «Ζητείστε, ζητείστε συγγνώμη απ' τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο!» του φώναξα. Δηλαδή, θα 'πρεπε να του πω: «Κάντε ειρήνη με τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο», σαν παιδί όμως, είπα με αφέλεια όλη μου τη σκέψη. «Ω, παιδί μου,—μου απάντησε καθώς περπατούσε πάνω-κάτω στο δωμάτιο,—ω, παιδί μου!—λες και δεν το πρόσεχε τότε πως είμαι δέκα χρονών και του άρεσε μάλιστα να κουβεντιάζει μαζί μου,—ω, παιδί μου, είμαι έτοιμος να φιλήσω τα πόδια του αυτοκράτορος Αλεξάνδρου· του βασιλέως της Πρωσίας

όμως και του αυτοκράτορος της Αυστρίας, ω, τους έχω άσβηστο μίσος και... ας είναι... εσύ δεν καταλαβαίνεις τίποτα από πολιτική!» Λες και θυμήθηκε ξαφνικά με ποιον μιλάει και σώπασε, τα μάτια του όμως εξακολουθούσαν ώρα πολλή ακόμα να πετάνε σπίθες. Ε, καταλαβαίνετε τώρα, αν κάτσω και γράψω όλ' αυτά τα γεγονότα—και γω παρέστην μάρτυς σε κοσμοϊστορικά γεγονότα—αν τα εκδώσω τώρα, όλοι αυτοί οι κριτικοί, όλοι αυτοί οι ματαιόδοξοι λογοτεχνίσκοι, όλες αυτές οι ζήλιες, τα κόμματα και... όχι, να μου λείπει!

— Όσο για τα κόμματα, έχετε φυσικά απόλυτα δίκιο και συμφωνώ μαζί σας,—απάντησε σιγά ο πρίγκιπας αφού έμεινε για λίγο σιωπηλός.—Δεν πάει πολύς καιρός που διάβασα το βιβλίο του Σαράς για τη μάχη του Βατερλό. Είναι φανερό πως πρόκειται για σοβαρό βιβλίο και οι ειδικοί βεβαιώνουν πως είναι γραμμένο από άνθρωπο με βαθιά γνώση των πραγμάτων. Σε κάθε σελίδα όμως διακρίνει κανείς τη χαρά του συγγραφέα για την ταπείνωση του Ναπολέοντα, κι αν θα μπορούσε κανείς ν' αμφισβητήσει κάθε ικανότητα του Ναπολέοντα και στις άλλες εκστρατείες, είναι φανερό πως ο Σαράς θα 'ταν εξαιρετικά ευχαριστημένος· κι αυτό πια δεν είναι καλό για ένα τέτοιο σοβαρό σύγγραμμα, γιατί αποχτά φατριαστικό πνεύμα. —Σας απασχολούσε πολλές ώρες τότε η υπηρεσία σας στου... αυτοκράτορος;

Ο στρατηγός ήταν ενθουσιασμένος. Η παρατήρηση του πρίγκιπα με τη σοβαρότητα και την αφέλεια που είχε γίνει, σκόρπισε και τα τελευταία υπολείμματα της δυσπιστίας του.

— Ο Σαράς! Ω, είχα και γω αγαναχήσει! Τότε του 'γραψα αμέσως, όμως... εδώ που τα λέμε, δε θυμάμαι πια... Με ρωτήσατε αν με απασχολούσε πολύ η υπηρεσία μου; Ω, όχι! Μ' ονομάσανε ακόλουθο, εγώ όμως, και τότε ακόμα, δεν το 'χα πάρει στα σοβαρά. Εξάλλου ο Ναπολέων έχασε πολύ γρήγορα κάθε ελπίδα να πάρει με το μέρος του τους Ρώσους και φυσικά θα με ξέχναγε και μένα που με πήρε υπό την προστασία του για λόγους πολιτικούς αν.. αν δε μ' είχε αγαπήσει προσωπικά, το λέω χωρίς να ντρέπομαι τώρα. Εμένα με τραβούσε κοντά του η καρδιά μου. Δε μου ζητάγανε να κάνω υπηρεσία· έπρεπε να παρουσιάζομαι πού και πού στο παλάτι και... να συνοδεύω έφιππος τον αυτοκράτορα στους περιπάτους, αυτό ήταν όλο. Ήππευα αρκετά καλά. Έβγαινε πριν απ' το γεύμα και στη συνοδεία ήταν συνήθως ο Νταβού, εγώ, ο μαμελούκος Ρουστάν...

— Κονστάν,—του ξέφυγε του πρίγκιπα, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος γιατί.

— Ο-όχι, ο Κονστάν δεν ήταν τότε· είχε φύγει να πάει ένα γράμμα... στην αυτοκράτειρα Ιωσηφίνα· στη θέση του όμως υπήρχαν δυο υπασπιστές, μερικοί Πολωνοί ουλάνοι... ε, αυτή ήταν όλη κι όλη η συνοδεία, εκτός απ' τους στρατηγούς, εννοείται, και τους στρατάρχες που ο Ναπολέων τους έπαιρνε για να εποπτεύσει μαζί τους την περιοχή, τη διάταξη των στρατευμάτων, να συσκεφτεί μαζί τους... Συχνότερα απ' όλους βρισκόταν μαζί του ο Νταβού· σαν τώρα τον θυμάμαι: ένας τεράστιος, χοντρός, ψύχραιμος άντρας με γυαλιά, με παράξενο βλέμμα. Αυτόν συμβουλευόταν συχνότερα απ' όλους ο αυτοκράτωρ. Εκτιμούσε τις ιδέες του. Θυμάμαι, κάνανε κιάλας αρκετές μέρες συμβούλια· ο Νταβού ερχόταν πρωί και βράδυ, συχνά μάλιστα λογομαχούσανε. Τέλος, ο Ναπολέων σάμπως ν' άρχισε να συμφωνεί. Ήταν οι δυο τους στο γραφείο, και γω τρίτος—σχεδόν δε μ' είχανε προσέξει. Ξάφνου το βλέμμα του Ναπολέοντα πέφτει τυχαία πάνω μου, μια παράξενη σκέψη λάμπει στα μάτια του: «Παιδί,»—μου λέει ξαφνικά,—«τι λες εσύ; Αν βαφτιστώ ορθόδοξος και ελευθερώσω τους σκλάβους σας, θα πάνε με το μέρος μου οι Ρώσοι ή όχι;» «Ποτέ!» —φώναξα εγώ αγαναχτισμένος. Ο Ναπολέων έμεινε κατάπληχτος. «Στα μάτια αυτού του παιδιού που τα φλόγισε ο πατριωτισμός,» είπε, «διάβασα τη γνώμη όλου του ρωσικού λαού. Αρκεί, Νταβού! Όλ' αυτά είναι φαντασίες! Εκθέσατέ μου το άλλο σχέδιό σας».

— Ναι, μα κι αυτό το σχέδιο είναι μια μεγάλη ιδέα!—είπε ο πρίγκιπας που ήταν φανερό πως ενδιαφέρθηκε.—Ωστε λοιπόν το αποδίδετε αυτό το σχέδιο στο Νταβού;

— Δεν ξέρω ακριβώς, πάντως συσκέπτονταν μαζί. Φυσικά, η ιδέα ήταν του Ναπολέοντος, μια σκέψη αετίσια, μα και το άλλο σχέδιο επίσης ήταν μια σκέψη... Πρόκειται για κείνο ακριβώς το περίφημο «Conseil du lion» (συμβουλή του λέοντος) όπως ονόμασε ο ίδιος ο Ναπολέων την πρόταση αυτή του Νταβού. Το σχέδιο ήταν το εξής: Να κλειστούν στο Κρεμλίνο μ' όλο το στράτευμα, να χτίσουν στρατώνες, να φτιάξουν ολόγυρα οχυρώματα, να τοποθετήσουν γύρω-γύρω κανόνια, να σκοτώσουν όσο το δυνατόν περισσότερα άλογα και να παστώσουν το κρεάς τους· να βρουν ή να πλιατσικολογήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο ψωμί και να διαχειμάσουν εκεί· και την άνοιξη ν' ανοίξουν δρόμο μες απ' τις γραμές των Ρώσων. Αυτό το σχέδιο άρεσε πολύ στο Ναπολέοντα. Γυρίζαμε καβάλα στ' άλογα τα τείχη του Κρεμλίνου κι ο Ναπολέων έδειχνε πού να γκρεμίσουν, πού να χτίσουν προμαχώνες, πού οχυρώματα και πού πολεμιστρες—ματιά, ταχύτης, έφοδος! Τέλος, όλα είχαν αποφασιστεί· ο Νταβού επέμενε να επιτύχει μίαν οριστική απόφαση. Πάλι ήταν μόνοι τους και γω τρίτος. Πάλι ο Ναπολέων έκοβε βόλτες στο δωμάτιο με τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος. Δεν μπορούσα να ξεκολλήσω τα μάτια μου απ' το πρόσωπό του, η καρδιά μου χτυπούσε. «Εγώ πηγαίνω» είπε ο Νταβού. «Πού;» ρώτησε ο Ναπολέων. «Να παστώσω τ' άλογα», είπε ο Νταβού. Ο Ναπολέων ανατρίχιασε, αποφασιζόταν η τύχη της Μεγάλης Στρατιάς. «Μικρέ!—μου είπε ξαφνικά,—τι σκέφτεσαι για την πρόθεσή μας;» Εννοείται πως με ρώτησε όπως καμιά φορά μια μεγαλοφυΐα καταφεύγει την τελευταία στιγμή στο κορόνα-γράμματα. Αντί ν' απαντήσω στον Ναπολέοντα, γυρίζω και λέω στο Νταβού, σα να βρισκόμουν σ' έμπνευση: «Επιστρέψατε, στρατηγέ, ολοταχώς εις την χώραν σας!» Το σχέδιο ναυάγησε. Ο Νταβού ανασήκωσε τους ώμους και βγαίνοντας ψιθύρισε: «Bah, Il devient superstitieux!» (Μπα! Γίνεται προληπτικός!) Και την άλλη κιάλας μέρα, δόθηκε η διαταγή για την υποχώρηση.

— Όλ' αυτά έχουν καταπληχτικό ενδιαφέρον,—πρόφερε ο πρίγκιπας πάρα πολύ σιγά,—αν γίναν έτσι που τα λέτε—δηλαδή θέλω να πω...—βιάστηκε να τα μπαλώσει.

— Ω, πρίγκηψ!—φώναξε ο στρατηγός, τόσο πολύ ενθουσιασμένος απ' τη διήγησή του που ίσως να μην μπορούσε πια να σταματήσει ακόμα κι αν έκανε ο πρίγκιπας τη χειρότερη απροσεξία.—Λέτε: «αν γίνανε»! Μα γίνανε πολύ περισσότερα, σας βεβαιώ πως γίνανε πολύ περισσότερα! Όλ' αυτά δεν είναι παρά γεγονότα ασήμαντα, πολιτικά. Μα σας το ξαναλέω, εγώ παρέστην μάρτυς των νυκτερινών δακρύων και των στεναγμών αυτού του μεγάλου ανδρός· κι αυτό πια κανένας δεν το είδε, εκτός εμού! Η αλήθεια είναι πως περί το τέλος δεν έκλαιγε πια, δεν είχε πια δάκρυα, μονάχα στέναζε πού και πού. Το πρόσωπό του όμως όλο και σκοτείνιαζε. Λες κι η αιωνιότητα τον σκίαζε κιάλας με το ζοφερό φτερό της. Ήταν φορές που περνούσαμε μαζί ώρες ολάκερες τη νύχτα χωρίς να λέμε λέξη,—ο μαμελούκος ο Ρουστάν ροχάλιζε, θυμάμαι, στο διπλανό δωμάτιο. Πολύ βαριά κοιμόταν αυτός ο άνθρωπος. «Είναι όμως πιστός και σε μένα και στη δυναστεία», έλεγε γι' αυτόν ο Ναπολέων. Μια φορά ένιωσα πολύ πικραμένος και ξαφνικά παρατήρησε δάκρυα στα μάτια μου· με κοίταξε κατασυγκινημένος: «Με λυπάσαι!—φώναξε.—εσύ, μικρούλη, κι ίσως ακόμα κι ένα άλλο παιδί με λυπάται, ο γιος μου, le roi de Rome (ο βασιλιάς της Ρώμης)· όλοι οι άλλοι με μισούν κι οι αδερφοί μου, πρώτοι αυτοί θα με πουλήσουν μες στη δυστυχία μου!» Εγώ έβαλα τα κλάματα και ρίχτηκα στην αγκαλιά του· τότε κι αυτός δεν κρατήθηκε· αγκαλιαστήκαμε και τα δάκρυά μας ανακατεύτηκαν. «Γράψτε, γράψτε ένα γράμμα στην αυτοκράτειρα Ιωσηφίνα!» του είπα κλαίγοντας. Ο Ναπολέων ανατρίχιασε, σκέφτηκε λιγάκι κι είπε: «Μου θύμισες μια τρίτη καρδιά που μ' αγαπά· σ' ευχαριστώ, φίλε μου!» Έκατσε αμέσως κι έγραψε κείνο το γράμμα στην Ιωσηφίνα που το 'δωσε την άλλη κιάλας μέρα στον Κονσταν να το πάει στη Γαλλία.

— Ήταν υπέροχο αυτό που κάνατε,—είπε ο πρίγκιπας.—Τη στιγμή που τον ζώνανε οι κακές σκέψεις, τον ωθήσατε σ' ένα ευγενικό συναίσθημα.

— Ακριβώς πρίγκηψ, και τι εξάισια εξήγηση που δίνετε σ' όλ' αυτά—μιαν εξήγηση αντάξια της μεγάλης σας καρδιάς!—φώναξε ενθουσιασμένα ο στρατηγός και, παράξενο, αληθινά δάκρυα λάμπανε στα μάτια του.—Μάλιστα, πρίγκηψ, μάλιστα, αυτό ήταν κάτι που άξιζε να το δει κανείς.

Και, ξέρετε, παραλίγο να 'φευγα μαζί του για το Παρίσι και φυσικά θα μοιραζόμουν μαζί του και την «πυριφλεγή νήσον της εξορίας», όμως αλίμονον! Η Μοίρα μάς εχώρισε! Αυτός πήγε εις την πυριφλεγή νήσον, όπου ίσως μια φορά τουλάχιστο, σε στιγμές σκληρής οδύνης, να θυμήθηκε τα δάκρυα ενός φτωχού παιδιού που τον αγκάλιασε και τον συγχώρησε στη Μόσχα· όσο για μένα, με στείλανε στη Στρατιωτική Σχολή όπου δε βρήκα άλλο από μian ανόητη και σκληρή πειθαρχία, από την προστυχιά των συναδέλφων μου και... αλίμονον! Όλα πήγανε στο βρόντο! «Δε θέλω να σε στερήσω απ' τη μητέρα σου και δε σε παίρνω μαζί μου!»—μου είπε την ημέρα της υποχωρήσεως,— «θα 'θελα όμως κάτι να κάνω για σένα». Ανέβαινε κιάλας στ' άλογό του. «Γράψτε μου κάτι στο λεύκωμα της αδερφής μου για ενθύμιο», πρόφερα εγώ δειλιάζοντας, γιατί ήταν πολύ στεναχωρημένος και σκυθρωπός. Αυτός γύρισε, ζήτησε μια πένα, πήρε το λεύκωμα: «Πόσω χρονών είναι η αδερφή σου;» με ρώτησε κρατώντας κιάλας την πένα. «Τριώ χρονώ», απάντησα εγώ. «Petite fille alors» (Μικρό κοριτσάκι λουπόν). Και εχάραξε στο λεύκωμα:

*Ne mentez jamais.
Napoleon, votre ami sincere.⁹*

— Μια τέτοια συμβουλή και μάλιστα σε μια τέτοια στιγμή, παραδεχτείτε, πρίγκηψ...

— Ναι, είναι πολυσήμαντο.

— Εκείνο το χαρτί το 'χε όλη της τη ζωή κρεμασμένο η αδερφή μου στη σάλα, σε χρυσή κορνίζα με τζάμι, στο εμφανέστερο μέρος, ως το θάνατό της—πέθανε πάνω στη γέννα· πού βρίσκεται τώρα, δεν ξέρω... μα... αχ, Θεέ μου! Είναι δυο η ώρα! Πόσο σας καθυστέρησα, πρίγκηψ! Είμαι ασυγχώρητος.

Ο στρατηγός σηκώθηκε απ' την καρέκλα του.

— Ω, απεναντίας,—μάσησε τα λόγια του ο πρίγκιπας,—μου κινήσατε τόσο το ενδιαφέρον και... επιτέλους... όλ' αυτά είναι τόσο ενδιαφέροντα· σας είμαι τόσο ευγνώμων!

— Πρίγκηψ!—είπε ο στρατηγός σφίγγοντάς του και πάλι το χέρι τόσο που τον πόνεσε και κοιτάζοντάς τον με μάτια αστραφτερά λες κι είχε συνέλθει ξαφνικά και τον χτύπησε κατακούτελα μια αναπάντεχη σκέψη,—πρίγκηψ! Είστε τόσο καλός, τόσο αφελής, που ώρες-ώρες αρχίζω να σας λυπάμαι. Σας κοιτάζω με κατάνυξη· ω, ο Θεός να σας ευλογεί! Ας αρχίσει η ζωή σας κι ας ανθίσει... μέσα στον έρωτα! Η δική μου πάει, τέλειωσε! Ω, συχωρέστε με, συχωρέστε με!

Βγήκε βιαστικός, σκεπάζοντας το πρόσωπό του με τα χέρια. Ο πρίγκιπας δεν μπορούσε ν' αμφιβάλλει για την ειλικρίνεια της ταραχής του· καταλάβαινε ακόμα πως ο γέρος βγήκε κατενθουσιασμένος με την επιτυχία του, είχε νιώσει ωστόσο πως ήταν από κείνους τους τερατολόγους που, μόλο που ηδονίζονται λέγοντας τα ψέματά τους και συνεπαίρνονται τόσο που ξεχνιούνται, έχουν ωστόσο πάντοτε την υποψία μέσα τους, ακόμα κι όταν φτάνουν στο ανώτατο σημείο του ενθουσιασμού τους, πως παρ' όλ' αυτά δεν τους πιστεύουν, μα κι ούτε είναι δυνατό να τους πιστέψουν. Στην κατάσταση που βρισκόταν τώρα ο γέρος, μπορούσε να συνέλθει, να ντραπεί υπέρμετρα, να υποπτευθεί πως ο πρίγκιπας τον συμπονάει υπερβολικά και να προσβληθεί. «Μήπως ήταν χειρότερο αυτό που έκανα που τον άφησα να ενθουσιαστεί τόσο;» ανησυχούσε ο πρίγκιπας και ξαφνικά δεν κρατήθηκε, ξέσπασε σε γέλια και γελούσε έτσι κάπου δέκα λεπτά συνέχεια. Αρχισε να κατηγορεί τον εαυτό του γι' αυτό το γέλιο, γρήγορα όμως κατάλαβε πως δεν υπήρχε λόγος, γιατί τον λυπόταν απεριόριστα το στρατηγό.

Οι προαισθήσεις του βγήκαν αληθινές. Το ίδιο βράδυ κιάλας, πήρε ένα παράξενο σημείωμα, σύντομο μα αποφασιστικό. Ο στρατηγός τού έκανε γνωστό πως χωρίζει και μ' αυτόν για πάντα, πως

τον εκτιμάει και του είναι ευγνώμων, ωστόσο δεν το 'χει σκοπό να δεχτεί ούτε απ' αυτόν «δείγματα συμπόνιας που εξευτελίζουν την αξιοπρέπεια ενός ανθρώπου, που και χωρίς αυτό είναι κιόλας αρκετά δυστυχής». Όταν ο πρίγκιπας άκουσε πως ο γέρος κλείστηκε στις Νίνας Αλεξάντροβνας, ησύχασε σχεδόν ολότελα για λογαριασμό του. Εμείς όμως είδαμε κιόλας πως ο στρατηγός πήγε κι έκανε φασαρίες και στις Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. Εδώ, δεν μπορούμε ν' αναφέρουμε λεπτομέρειες, θα πούμε μονάχα με δυο λόγια πως η ουσία της συνάντησης ήταν πως ο στρατηγός κατατρόμαξε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και, με τους πικρούς του υπαινιγμούς εναντίον του Γάνια, την έκανε ν' αγαναχτήσει. Τον βγάλανε ντροπιασμένο έξω απ' το σπίτι. Να γιατί πέρασε μια τέτοια νύχτα κι ένα τέτοιο πρωινό, έχασε τελειωτικά τα νερά του και βγήκε τρέχοντας στο δρόμο σχεδόν παλαβός.

Ο Κόλια δεν καταλάβαινε ακόμα τι τρέχει, έλπιζε μάλιστα πως θα μπορούσε να τον συνεφέρει αν τουμίλαγε αυστηρά.

— Λοιπόν, πού θα κουβαληθούμε τώρα, μπορώ να μάθω, στρατηγέ;—είπε.—Στον πρίγκιπα δε θέλετε να πάτε, με το Λέμπεντεβ τα χαλάσατε, χρήματα δεν έχετε, εγώ είμαι πάντα απένταρος· να 'μαστε λοιπόν καταμεσή του δρόμου πάνω στα κουκιά¹⁰.

— Καλύτερα να τρως κουκιά, παρά πάνω στα κουκιά,—τραύλισε ο στρατηγός.—Μ' αυτό το αστείο... είχα κάνει μια παρέα αξιωματικών να σκάσουνε στα γέλια... το σαράντα τέσσερα... το χίλια οχτακόσια σαράντα τέσσερα... ναι! Δε θυμάμαι... ω, μη μου το θυμίζεις, μη μου το θυμίζεις! «Πού 'ναι τα νιάτα μου, πού 'ναι η δροσιά μου!» Όπως είχε αναφωνήσει... ποιος το 'χε φωνάζει αυτό, Κόλια;

— Το λέει ο Γκόγκολ, στις *Νεκρές Ψυχές*, πατερούλη,—απάντησε ο Κόλια και λοξοκοίταξε δειλά τον πατέρα του.

— Νεκρές Ψυχές! Ω, ναι, νεκρές! Όταν με κηδέψεις, γράψε πάνω στο μνήμα μου; «Ενθάδε κείται μια νεκρή ψυχή!» «Με καταδιώκει η καταισχύνη!» Ποιος το 'πε αυτό, Κόλια;

— Δεν ξέρω, πατερούλη.

— Ο Γεροπέγκοβ, λέει, ανύπαρχτος! Ο Γιερόσκα Γεροπέγκοβ!—φώναξε παράφορα και κοντοστάθηκε στο δρόμο.—Και να το λέει ο γιος μου, ο πρωτότοκος γιος μου! Ο Γεροπέγκοβ, που έντεκα μήνες συνέχεια ήταν καλύτερος κι από αδερφός μου, που εγώ πήγα για χάρη του στη μονομαχία... Κει που τα κοπανάγανε, ο πρίγκιπας Βιγκορέτσκη, ο λοχαγός μας, γυρίζει και του λέει: «Δε μου λες, Γκρίσα, πού το πήρες το παράσημο της Αγίας Άννης;» «Στα πεδία των μαχών, να που το πήρα!» Εγώ του φώναξα: «Μπράβο, Γκρίσα!» Ε, το πράμα έφτασε στη μονομαχία κι ύστερα στεφανώθηκε... με τη Μάρια Πετρόβνα Σου... Σουτουγκίνα και σκοτώθηκε στο πεδίο... Η σφαίρα εξοστρακίστηκε απ' τον πολεμικό σταυρό στο στήθος μου και τον βρήκε ίσα στο κούτελο: «Ποτέ δε θα το ξεχάσω!» φώναξε κι έπεσε επιτόπου. Εγώ... εγώ υπηρέτησα τίμια, Κόλια, υπηρέτησα σαν ευγενής, η καταισχύνη όμως, «με καταδιώκει η καταισχύνη!» Εσύ κι η Νίνα θα 'ρθείτε στο μνήμα μου... «Φτωχή Νίνα!» Παλιά, έτσι την έλεγα, Κόλια, πάει καιρός, τον πρώτο καιρό, και της άρεσε τόσο πολύ... Νίνα, Νίνα! Τι έκανα, πώς κατέστρεψα τη ζωή σου! Πώς μπορείς να μ' αγαπάς, υπομονετική ψυχή! Η μητέρα σου έχει αγγελική ψυχή, Κόλια, τ' ακούς αγγελική!

— Αυτό το ξέρω, πατερούλη. Πατερούλη, καλέ μου, γυρίστε πίσω στο σπίτι, στη μητερούλα! Έτρεξε να μας προφτάσει. Μα τι σταθήκατε λοιπόν; Λες και δεν καταλαβαίνετε... Μα τι έχετε λοιπόν και κλαίτε;

Ο Κόλια έκλαιγε κι αυτός και φίλαγε τα χέρια του πατέρα του.

— Μου φιλάς τα χέρια, τα δικά μου χέρια!

— Ναι, ναι, τα δικά σας, τα δικά σας... τι παράξενο βρίσκετε; Μα τι βάλατε λοιπόν τα κλάματα καταμεσής στο δρόμο, είστε και στρατηγός σου λέει ο άλλος, μπαρουτοκαπνισμένος άνθρωπος, ελάτε λοιπόν, πάμε!

— Ο Θεός να σ' ευλογεί, καλό μου παιδί, που φέρθηκες με σεβασμό στο ντροπιασμένο γεροντάκο, ναι, στο ντροπιασμένο γεροντάκο, τον πατέρα σου... είθε ν' αποχτήσεις και συ ένα παρόμοιο παιδί... *le roi de Rome*... Ω, «η κατάρα μου επί της οικίας ταύτης!»

— Μα τι σημαίνουν λοιπόν όλ' αυτά επιτέλους!—θύμωσε ξάφνου ο Κόλια.—Τι έγινε; Γιατί δε θέλετε να γυρίσετε σπίτι; Τι πάθατε, τρελαθήκατε;

— Θα σου εξηγήσω, θα σου εξηγήσω... θα σου τα πω όλα, μη φωνάζεις, θα μας ακούσουν... *le roi de Rome*... Ω, τι σιχασιά, τι θλίψη! «Νένα, πού είναι ο τάφος σου;» Ποιος το φώναξε αυτό, Κόλια;

— Δεν ξέρω, δεν ξέρω ποιος το φώναξε! Πάμε σπίτι, τώρα, τώρ' αμέσως! Το Γάνια θα τον σπάσω στο ξύλο αν χρειαστεί... μα πού πάτε λοιπόν πάλι;

Ο στρατηγός όμως τον τράβαγε στο χαγιάτι ενός γειτονικού σπιτιού.

— Πού πάτε; Είναι ξένο σπίτι!

Ο στρατηγός έκατσε στη σκάλα και τράβαγε τον Κόλια απ' το χέρι.

— Σκύψε, σκύψε!—μουρμούριζε.—Θα σου τα πω όλα... καταισχύνη... σκύψε... στ' αυτί, στ' αυτί· θα σου τα πω στ' αυτί...

— Μα τι πάθατε λοιπόν;—τρόμαξε φοβερά ο Κόλια σκύβοντας ωστόσο ν' ακούσει.

— *Le roi de Rome*...—ψιθύρισε ο στρατηγός που έτρεμε κι αυτός σύγκρομος.

— Τι;... Μα τι σας κόλλησε αυτός ο *roi de Rome*; Πώς;

— Εγώ... εγώ...—άρχισε να ψιθυρίζει ξανά ο στρατηγός και γαντζωνόταν όλο και πιο δυνατά απ' τον ώμο του «μικρού του», —εγώ... θέλω... θα σου τα πω όλα... η Μάρια, η Μάρια... Πετρόβνα Σου-σου-σου...

Ο Κόλια τού ξέφυγε, άρπαξε ο ίδιος το στρατηγό απ' τους ώμους και, σαν τρελός, τον κοίταζε. Ο γέρος κοκκίνισε, τα χείλη του μελάνιασαν, ελαφρά ρίγη περνούσαν απ' το πρόσωπό του. Ξάφνου έγειρε κι άρχισε να πέφτει αργά στα χέρια του Κόλια.

— Αποπληξία!—φώναξε κείνος μ' όλη του τη δύναμη, μαντεύοντας επιτέλους τι τρέχει.

V

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΩΣ η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, στη συζήτηση με τον αδερφό της, είχε υπερβάλει κάπως την ακρίβεια των πληροφοριών της σχετικά με τους αρραβώνες του πρίγκιπα με την Αγλαΐα Επάντσια. Ίσως, σα διορατική γυναίκα που ήταν, να 'χε προβλέψει εκείνο που έπρεπε να συμβεί στο προσεχές μέλλον· ίσως να 'χε πικραθεί που οι ελπίδες και τα όνειρά της είχαν διαλυθεί σαν καπνός (μόλο που, για να λέμε την αλήθεια, ούτε αυτή η ίδια δεν τα πολυπίστευε) και, σαν άνθρωπος, δεν μπόρεσε να στερηθεί την ευχαρίστηση να μη χύσει ακόμα περισσότερο φαρμάκι στην καρδιά του αδερφού της υπερβάλλοντας τα πράγματα μόλο που αγαπούσε ειλικρινά τον αδερφό της και τον πονούσε. Όπως και να 'ναι, δεν μπορούσε να 'χει πάρει απ' τις φίλες της, τις Επάντσιν, τόσο ακριβείς πληροφορίες. Άκουσε μονάχα υπαινιγμούς, μισόλογα, αποσιωπήσεις, γρίφους. Δεν αποκλείεται κióλας οι αδερφές της Αγλαΐας να είπαν επίτηδες κάτι περισσότερο για να ψαρέψουν κι αυτές τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα· μπορεί τέλος να μην μπόρεσαν κι αυτές να στερηθούν τη γυναικεία ευχαρίστηση να πειράξουν λίγο τη φίλη τους έστω κι αν ήταν φίλη παιδική· γιατί βέβαια κάτι θα 'χαν καταλάβει κι αυτές απ' τις προθέσεις της.

Απ' την άλλη μεριά κι ο πρίγκιπας, παρ' όλο που δεν έλεγε καθόλου ψέματα όταν βεβαίωνε το Λέμπεντεβ πως δεν έχει τίποτα να του ανακοινώσει και πως δεν του 'χει συμβεί απολύτως τίποτα ιδιαίτερο, δεν αποκλείεται να 'κανε κι αυτός λάθος. Πραγματικά, είχε συμβεί με όλους κάτι που θα μπορούσες να το πεις πολύ παράξενο: δεν είχε συμβεί τίποτα, κι όμως, ταυτόχρονα, λες κι είχαν συμβεί πάρα πολλά. Αυτό το τελευταίο το μάντεψε η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα με το αλάθευτο γυναικείο της ένστιχτο.

Ωστόσο, είναι πολύ δύσκολο να τα βάλει κανείς στη σειρά και να εξηγήσει πώς έγινε και στο σπίτι των Επάντσιν αρχίσανε ξάφνου όλοι μονομιάς να σκέφτονται πως με την Αγλαΐα είχε συμβεί κάτι κεφαλαιώδες και πως αποφασίζεται η τύχη της. Μόλις όμως τους πέρασε αυτή η σκέψη, απ' το μυαλό ολονών μονομιάς, άρχισαν όλοι τους, και πάλι μονομιάς, να υποστηρίζουν πως όλ' αυτά τα 'χαν προσέξει από καιρό τώρα και πως όλ' αυτά τα πρόβλεπαν πεντακάθαρα· πως όλα ήταν πεντακάθαρα απ' τον καιρό του «φτωχού ιππότη» κι από πιο πριν μάλιστα, μονάχα που τότε ακόμα δε θέλανε να πιστέψουν σε μια τέτοια ανοησία. Αυτό βεβαίωναν οι αδερφές· φυσικά, κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τα 'χε προβλέψει και τα 'χε καταλάβει όλα νωρίτερα απ' όλους κι από καιρό τώρα «σφιγγόταν η καρδιά της», μα—όπως και να 'ταν—η σκέψη πως θα 'κανε γαμπρό της τον πρίγκιπα δεν της καλάρεσε καθόλου, ιδιαίτερα γιατί αυτή η σκέψη την έκανε να τα χάνει. Σ' όλ' αυτά υπήρχε ένα πρόβλημα που έπρεπε να λυθεί χωρίς χρονοτριβή, μα όχι μονάχα της ήταν αδύνατο να λύσει το πρόβλημα μα και το ίδιο το πρόβλημα, όσο κι αν χτυπιόταν η καημένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, δεν μπορούσε να το θέσει μπροστά της καθαρά και συγκεκριμένα. Το πράγμα ήταν δύσκολο: «Είναι καλός ή δεν είναι καλός ο πρίγκιπας; Είναι καλά όλ' αυτά ή δεν είναι καλά; Αν δεν είναι καλά (πράγμα αναμφισβήτητο) σε τι ακριβώς δεν είναι καλά; Κι αν ίσως είναι καλά (πράγμα πιθανό) τότε και πάλι, σε τι ακριβώς είναι καλά;» Ο ίδιος ο αρχηγός της οικογένειας, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, απόρησε, εννοείται, σαν τ' άκουσε, ύστερα όμως ομολόγησε ξαφνικά πως «μα το Θεό, κι αυτός κάτι τέτοιο υποπτευόταν όλο αυτό το διάστημα, ώρες-ώρες μάλιστα σα να του φαινόταν πως το βλέπει καθαρά!» Σώπασε αμέσως κάτω απ' τ' αυστηρό βλέμμα της συζύγου του· σώπασε το πρωί, το βράδυ όμως, όταν βρέθηκε μονάχος με τη σύζυγό του κι αναγκάστηκε να ξαναμιλήσει, είπε ξαφνικά, με κάποιο αναπάντεχο θα 'λεγες, θάρρος μερικές παράξενες σκέψεις: «Διότι ουσιαστικώς τι συμβαίνει;...(αποσιωπητικά). Φυσικά, όλ' αυτά είναι πολύ παράξενα, αν βέβαια είναι αληθινά, αυτό δεν το συζητώ, μα...» (Πάλι αποσιωπητικά). «Κι απ' την άλλη μεριά, αν καλοκοιτάξουμε το πράγμα, ο πρίγκιπας, μα το Θεό, είναι εξαίρετο παλικάρι και... και —ε, κι επιτέλους, τ' όνομα, τ' όνομα της γενιάς μας, όλ' αυτά θα πάρουν τη μορφή, ούτως ειπείν, της υποστυλώσεως του ονόματος της γενιάς που ευρίσκεται εν καταπτώσει στα μάτια της κοινωνίας, δηλαδή αν το κοιτάζει κανείς απ' αυτή την άποψη, δηλαδή, διότι... είναι φυσικά η κοινωνία· η κοινωνία είναι κοινωνία· όπως και να 'ναι, πάντως ο πρίγκιπας δεν είναι δίχως περιουσία, έστω κι αν δεν είναι τρομερά

σημαντική. Έχει επίσης και...και...και...» (Πολλά αποσιωπητικά και οριστικόν αδιέξοδον). Σαν άκουσε το σύζυγό της, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έγινε έξω φρενών.

Κατά τη γνώμη της, όλ' αυτά ήταν «ασυγχώρητη και εγκληματική επιπλέον ανοησία, ένα φανταστικό, σαχλό και γελοίο ταμπλό!» Και πρώτ' απ' όλα το γεγονός ότι «αυτός ο πρίγκιπας είναι άρρωστος, ηλίθιος, δεύτερον είναι βλάκας, δεν ξέρει τον καλό κόσμο, δεν έχει καμιά θέση στον καλό κόσμο: πού μπορείς να τον πας, πού μπορείς να τον δείξεις; Είναι ένας ανάρμοστος δημοκράτης, δεν έχει μήτε κανένα βαθμό, έστω και μικρό και... και...και... Τι θα πει η Μπελοκόνοσκαγια; Μα τέτοιον άντρα λοιπόν φανταζόμασταν κι ονειρευόμασταν για την Αγγλία;» Το τελευταίο επιχείρημα ήταν, εννοείται, το κυριότερο. Η καρδιά της μητέρας έτρεμε σ' αυτή τη σκέψη, μάτωνε και λουζόταν σε δάκρυα παρ' όλο που ταυτόχρονα κάτι αχνοσάλευε μέσα σε κείνη την καρδιά, κάτι που της έλεγε: «Και τι του λείπει του πρίγκιπα για να γίνει ό,τι σας χρειάζεται;» Ε, λοιπόν, αυτές ίσα-ίσα οι αντιρρήσεις της ίδιας της καρδιάς της ήταν για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα εκείνες που τη σκότιζαν περισσότερο απ' όλες.

Στις αδερφές της Αγγλίας άρεσε για κάποιο λόγο η σκέψη για τον πρίγκιπα, δεν τους φαινόταν μάλιστα και τόσο παράξενη· με δυο λόγια, μπορούσαν ξάφνου να βρεθούν ολόψυχα με το μέρος του. Κι οι δυο τους όμως αποφάσισαν να σωπάσουν. Όλη η οικογένεια το 'χε παρατηρήσει και το 'ξερε θετικά πως όσο πιο επίμονες γίνονταν οι αντιρρήσεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας σχετικά μ' ένα γενικό και αμφισβητούμενο οικογενειακό ζήτημα, τόσο θα μπορούσε κανείς να προβλέψει πως ίσως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα να 'χε αρχίσει κιόλας να συμφωνεί σ' αυτό το ζήτημα. Εδώ που τα λέμε όμως, η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα δεν μπορούσε να σωπάσει εντελώς. Η μητερούλα της, έχοντάς την αναγνωρίσει από καιρό συμβουλάτορά της, τη φώναζε τώρα κάθε λίγο και λιγάκι κι απαιτούσε να της πει τη γνώμη της και, το κυριότερο, τις αναμνήσεις της, δηλαδή: «πώς έγινε λοιπόν και φτάσαν ως εδώ τα πράγματα; Γιατί δεν το είδε κανείς; Γιατί δεν το λέγανε τότε; Τι σήμαινε τότε αυτός ο απαίσιος «φτωχός ιππότης»; Γιατί να 'ναι μονάχα αυτή, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, καταδικασμένη να φροντίζει για όλους, να τα προσέχει και να τα προβλέπει όλα κι όλοι οι άλλοι να κάθονται και να χάζονται μύγες; κ.τ.λ. κ.τ.λ. Η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα ήταν στην αρχή προσεχτική και παρατήρησε μονάχα πως της φαίνεται αρκετά σωστή η γνώμη του πατερούλη πως η καλή κοινωνία θα βρει πολύ ικανοποιητική την εκλογή του πρίγκιπα Μίσκιν σαν συζύγου μιας απ' τις Επάντσιν. Σιγά-σιγά αποξεχάστηκε με την κουβέντα κι έφτασε να προστέσει πως ο πρίγκιπας δεν είναι καθόλου «χαζοπούλι» και δεν ήταν ποτέ του τέτοιος, κι όσο για τη σημασία του—έναν Θεός το ξέρει με ποια κριτήρια θα μετριέται σε μερικά χρόνια η σημασία ενός καθωσπρέπει ανθρώπου εδώ στη Ρωσία μας, με τις επιτυχίες στην υπηρεσία ή με κάτι άλλο; Σ' όλ' αυτά η μητερούλα της της απάντησε αμέσως ορθά-κοφτά πως η Αλεξάνδρα είναι «λιμπεραλίστρια και για όλ' αυτά φταίει το καταραμένο γυναικείο ζήτημα». Ύστερα, σε μισή ώρα, έφυγε για την πολιτεία κι από κει για τη νήσο Κάμενι να βρει την Μπελοκόνοσκαγια που, λες κι είχε γίνει επίτηδες, έτυχε να βρίσκεται κείνο τον καιρό στην Πετρούπολη, θα ξανάφευγε όμως είν' αλήθεια πολύ σύντομα. Η Μπελοκόνοσκαγια ήταν νονά της Αγγλίας.

Η «γριά» Μπελοκόνοσκαγια άκουσε με προσοχή όλες τις πυρετικές κι απελπισμένες εξομολογήσεις της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας και δε συγκινήθηκε καθόλου απ' τα δάκρυα της μητρός της οικογένειας που 'χε χάσει τα νερά της, την κοίταξε μάλιστα ειρωνικά. Ήταν μια γριά με τρομερά δεσποτικό χαρακτήρα· ακόμα και στην πιο παλιά φίλια δεν μπορούσε ν' ανεχτεί την ισότητα, και τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα την έβλεπε σαν προτέγέε (προστατευομένη) της, όπως και τριανταπέντε χρόνια πριν, και με κανέναν τρόπο δεν μπορούσε να παραδεχτεί τον απότομο κι ανεξάρτητο χαρακτήρα της. Ανάμεσα στ' άλλα, έκανε και την παρατήρηση πως, «όπως φαίνεται, όλοι τους εκεί πέρα—έτσι το 'χανε δα απ' ανέκαθεν συνήθειο—έχουν προτρέξει πολύ και βλέποντας μια μύγα, την κάνανε ελέφαντα· πως όσο και να τέντωνε τ' αυτιά της, δεν είχε πειστεί ότι συνέβη πράγματι κάτι το σοβαρό στο σπίτι τους· πως θα 'ταν καλύτερο να περιμένουν να ξεκαθαρίσουν κάπως τα πράγματα. Πως ο πρίγκιπας κατά τη γνώμη της, είναι ένας καθωσπρέπει νέος, μόλο που 'ναι άρρωστος,

παράξενος και υπερβολικά ασήμαντος. Το χειρότερο απ' όλα είναι που συντηρεί ανοιχτά μian ερωμένη». Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κατάλαβε πολύ καλά πως η Μπελοκόνοσκαγια, είναι κάπως θυμωμένη για την αποτυχία του Ευγένιου Παύλοβιτς, που τον είχε συστήσει αυτή. Γύρισε στη βίλα της στο Παυλόβσκ ακόμα πιο νευριασμένη απ' ό,τι ήταν όταν έφευγε κι αμέσως βρήκαν όλοι το μπελά τους, το κυριότερο για το λόγο ότι «τρελαθήκανε», ότι σε κανένα άλλο σπίτι δε γίνονται έτσι αυτές οι δουλειές, μονάχα στο δικό τους. «Τι τους έπιασε τόση φούρια; Τι έγινε; Όσο προσεχτικά κι αν κοιτάζω, μου είναι αδύνατο να συμπεράνω πως πραγματικά έχει συμβεί κάτι! Περιμένετε πρώτα να γίνει κάτι! Το ξέρουμε δα πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς φαντάζεται πολλά και διάφορα, δε θα κάτσουμε τώρα να λέμε ελέφαντα μια μύγα», κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Όστε λοιπόν, το συμπέρασμα ήταν πως έπρεπε να ησυχάσουν, ν' αντιμετωπίσουν ψύχραιμα τα πράγματα και να περιμένουν. Όμως, αλίμονο! Η ηρεμία δεν κράτησε ούτε δέκα λεπτά. Το πρώτο πλήγμα το 'δωσε η είδηση για κείνο που συνέβη όσο έλειπε η μαμακούλα στη νήσο Κάμενι. (Το ταξίδι της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας έγινε τ' άλλο πρωί ύστερα από κείνο το βράδυ που ο πρίγκιπας είχε έρθει στις δωδεκάμιση, νομίζοντας πως είναι εννιάμιση). Οι αδερφές απαντούσαν στις ανυπόμονες ερωτήσεις της μαμάκας τους με πολλές λεπτομέρειες και πρώτα-πρώτα πως, «καθώς φαίνεται, δεν έγινε τίποτα εξαιρετικό όσο αυτή έλειπε», πως είχε έρθει ο πρίγκιπας, πως η Αγλαΐα έκανε πολλήν ώρα να βγει στο σαλόνι, κάπου μισή ώρα, ύστερα βγήκε και μόλις τον είδε πρότεινε αμέσως στον πρίγκιπα να παίξουν σκάκι· πως ο πρίγκιπας δεν ξέρει ούτε πώς κινούν τα πιόνια κι η Αγλαΐα τον νίκησε αμέσως· έγινε πολύ εύθυμη και πείραζε τρομερά τον πρίγκιπα που δεν ξέρει να παίζει σκάκι, γέλαγε φοβερά μαζί του, τόσο που λυπόσουν να τον βλέπεις. Ύστερα πρότεινε να παίξουν χαρτιά, τον «τρελό». Εδώ όμως έγινε τ' αντίθετο: ο πρίγκιπας αποδείχτηκε πολύ γερός παίχτης, παίχτης στον «τρελό» σαν... καθηγητής· έπαιζε σα μάστορας· η Αγλαΐα του 'κανε ζαβολιές, άλλαζε τα χαρτιά, του 'κλεβε μπροστά στα μάτια του τις χαρτωσιές κι όμως αυτός τα κατάφερνε και κάθε φορά την έβγαζε «τρελή»· κάπου πέντε φορές συνέχεια. Η Αγλαΐα δαιμονίστηκε τρομερά, δεν ήξερε πια τι έκανε· είπε στον πρίγκιπα τέτοια πειράγματα κι ήταν τόσο ανάγκωγη που αυτός έπαψε πια να γελάει κι έγινε κατάχλομος όταν του είπε τέλος πως «δε θα ξαναπατήσει σ' αυτό το δωμάτιο όσο θα μένει αυτός εκεί και πως είναι μεγάλο θράσος από μέρος του να 'ρχεται σπίτι τους και μάλιστα τις νύχτες, στη μία η ώρα, ύστερα απ' όλα όσα έγιναν». Ύστερα βγήκε χτυπώντας την πόρτα. Ο πρίγκιπας έφυγε σα να 'φευγε από κηδεία, παρ' όλα τα καλά λόγια που του είπαν οι δυο αδερφές, ξάφνου, ένα τέταρτο μετά από τότε που 'χε φύγει ο πρίγκιπας, η Αγλαΐα κατέβηκε τρέχοντας στη βεράντα και τόσο βιαστικά μάλιστα που δεν είχε καν σκουπίσει τα μάτια της και τα μάτια της ήταν δακρυσμένα· κατέβηκε γιατί είχε έρθει ο Κόλια κι είχε φέρει ένα σκαντζόχοιρο· όλοι τους αρχίσανε να κοιτάνε το σκαντζόχοιρο, ρωτήσανε τον Κόλια και τους εξήγησε πως ο σκαντζόχοιρος δεν είναι δικός του και πως έχει τώρα παρέα ένα φίλο του, ένα μαθητή του γυμνασίου, τον Κόστια Λέμπεντεβ, που είναι έξω και ντρέπεται να μπει γιατί βαστάει ένα τσεκούρι· πως και το σκαντζόχοιρο και το τσεκούρι τ' αγοράσανε τώρα μόλις από 'ναν μουζικό που αντάμωσαν στο δρόμο. Το σκαντζόχοιρο ο μουζικός τον πούλαγε και τους πήρε για δαύτονε πενήντα καπίκια, το τσεκούρι όμως τον έπεισαν αυτοί να τους το πουλήσει, πρώτον γιατί θέλανε να τα πάρουν μια και καλή και τα δυο και δεύτερον γιατί το τσεκούρι ήταν πολύ καλό και τους άρεσε. Τότε η Αγλαΐα άρχισε ξάφνου να παρακαλάει τον Κόλια να της πουλήσει αμέσως το σκαντζόχοιρο, επέμενε τρομερά, παραφέρθηκε μάλιστα τόσο που έφτασε να πει τον Κόλια «αγαπημένε μου». Ο Κόλια αρνιόταν πολλήν ώρα, τέλος όμως δεν άντεξε πια και φώναξε τον Κόστια Λέμπεντεβ, που μπήκε πραγματικά μ' ένα τσεκούρι, κόκκινος απ' την ντροπή του. Τότε όμως αποδείχτηκε πως ο σκαντζόχοιρος δεν ήταν καθόλου δικός τους αλλά ανήκε σ' ένα τρίτο παιδί, τον Πετρόβ, που τους είχε δώσει λεφτά για να του αγοράσουν από κάποιο τέταρτο παιδί την *Ιστορία* του Σλόσερ που εκείνος, έχοντας ανάγκη, την πούλαγε φτηνά· πως αυτοί πήγαιναν ν' αγοράσουν την *Ιστορία* του Σλόσερ, δεν κρατήθηκαν όμως κι αγοράσανε το σκαντζόχοιρο, και πως συνεπώς κι ο σκαντζόχοιρος και το τσεκούρι ανήκουν σε κείνο το τρίτο παιδί και του τα πάνε και τα δυο αντί για την *Ιστορία* του Σλόσερ. Η Αγλαΐα όμως επέμεινε τόσο πολύ, που τέλος, το πήραν απόφαση και της πουλήσανε το σκαντζόχοιρο. Μόλις τον πήρε η Αγλαΐα το σκαντζόχοιρο, τον έβαλε αμέσως με τη βοήθεια του Κόλια σ' ένα καλαθάκι, τον σκέπασε με μια πετσέτα κι άρχισε να παρακαλάει τον Κόλια να πάει

αμέσως τώρα, χωρίς να σταματήσει πουθενά, ίσα στον πρίγκιπα και να του δώσει το σκαντζόχοιρο από μέρος της, με την παράκληση να τον δεχτεί «εις ένδειξιν της βαθυτάτης εκτιμήσεώς της». Ο Κόλια δέχτηκε χαρούμενος κι έδωσε το λόγο του πως θα τον πάει, άρχισε όμως αμέσως να της κάνει ερωτήσεις: «Τι σημαίνει ο σκαντζόχοιρος κι ένα τέτοιο δώρο;» Η Αγλαΐα απάντησε πως δεν είναι δική του δουλειά. Αυτός της απάντησε πως είναι σίγουρος πως εδώ κρύβεται μια αλληγορία. Η Αγλαΐα θύμωσε και του είπε κοφτά πως είναι ένα παλιόπαιδο που δεν ξέρει τι του γίνεται. Ο Κόλια τής αντέιπε αμέσως πως, αν δε σεβότανε στο πρόσωπό της τη γυναίκα και, πάνω απ' όλα, τις φεμινιστικές του πεποιθήσεις, θα μπορούσε να της αποδείξει αμέσως πως ξέρει ν' απαντήσει σε παρόμοιες προσβολές. Ωστόσο, τ' αποτέλεσμα ήταν να ξεκινήσει ο Κόλια ενθουσιασμένος παρ' όλ' αυτά για να πάει το σκαντζόχοιρο στον πρίγκιπα κι ο Κόστια Λέμπεντεβ έτρεχε ξοπίσω του· η Αγλαΐα δεν κρατήθηκε και, βλέποντας πως ο Κόλια κουνάει πολύ το καλάθι, του φώναξε απ' τη βεράντα: «Κόλια, προσέξτε σας παρακαλώ, μη σας πέσει, καλέ μου!» λες και δεν είχε μόλις τώρα καυγαδίσει μαζί του· ο Κόλια σταμάτησε και της φώναξε ολοπρόθυμα, λες και δεν είχε κι αυτός καυγαδίσει μαζί της: «Όχι, δε θα μου πέσει, Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Μείνετε απολύτως ήσυχη!» κι άρχισε πάλι να τρέχει. Η Αγλαΐα έβαλε αμέσως τα γέλια κι έτρεξε στο δωμάτιό της τρομερά ευχαριστημένη κι όλη τη μέρα ύστερα ήταν πολύ εύθυμη.

Η είδηση αυτή άφησε τελείως εμβρόντητη τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Και γιατί, θα 'λεγε κανείς; Φαίνεται όμως πως τέτοια ήταν η διάθεσή της. Η ταραχή της έφτασε στο έπακρο και, το κυριότερο—ο σκαντζόχοιρος. Τι σημαίνει ο σκαντζόχοιρος; Τι κρυπτογραφικό υπάρχει σ' όλ' αυτά; Ποιο ήταν το υπονοούμενο; Τι συνθηματικό ήταν αυτό; Τι τηλεγράφημα; Επιπλέον, ο καημένος ο Ιβάν Φιοντόροβιτς που έτυχε να βρίσκεται παρών κατά την ανάκριση, τα 'κανε μούσκεμα με την απάντησή του. Κατά τη γνώμη του, σ' όλ' αυτά δεν υπήρχε κανένα τηλεγράφημα κι όσο για το σκαντζόχοιρο—«είναι απλά και σκέτα ένας σκαντζόχοιρος και το πολύ-πολύ που μπορεί να σημαίνει επιπλέον είναι η φιλία, η λήθη των προσβολών κι η συμφιλίωσις, με δυο λόγια όλ' αυτά είναι μια αταξία, εν πάσει περιπτώσει όμως μια αθώα αταξία που πρέπει να της συγχωρεθεί».

Θα σημειώσουμε εδώ σε παρένθεση πως δεν είχε πέσει καθόλου έξω. Ο πρίγκιπας γύρισε σπίτι του απ' την Αγλαΐα χλευασμένος και διωγμένος κι ήταν μισή ώρα τώρα που καθόταν βυθισμένος στην πιο σκοτεινή απελπισία, όταν παρουσιάστηκε ξάφνου ο Κόλια με το σκαντζόχοιρο. Αμέσως ο ουρανός ξαστέρωσε· ο πρίγκιπας λες κι αναστήθηκε εκ νεκρών· ρωτούσε τον Κόλια, κρεμόταν απ' την κάθε του λέξη, ξαναρωτούσε για το ίδιο πράγμα δέκα φορές, γελούσε σαν παιδί, και κάθε τόσο έσφιγγε τα χέρια των δυο παιδιών που γελάγανε κι αυτά και τον κοιτάζανε με τα φωτεινά τους μάτια. Το συμπέρασμα ήταν λοιπόν πως η Αγλαΐα τον συγχωρεί κι ο πρίγκιπας μπορούσε να ξαναπάει σπίτι της, και σήμερα το βράδυ ακόμα, και για τον πρίγκιπα αυτό δεν ήταν μονάχα το κυριότερο ήταν το παν.

— Τι παιδιά που είμαστε ακόμα, Κόλια! Και...και...Τι καλά που είμαστε παιδιά!—φώναξε τέλος καταχαρούμενος.

— Είναι απλούστατα ερωτευμένη μαζί σας, πρίγκηψ, αυτό είναι όλο!—απάντησε ο Κόλια με ύφος αναντίρρητης αυθεντίας σ' αυτά τα ζητήματα.

Ο πρίγκιπας έγινε κατακόκκινος, αυτή τη φορά όμως δεν είπε λέξη κι ο Κόλια γέλαγε και χτύπαγε παλαμάκια· σε λίγο έβαλε τα γέλια κι ο πρίγκιπας κι ύστερα, ως το βράδυ, κοίταζε κάθε πέντε λεπτά το ρολόι του να δει πόση ώρα πέρασε και πόση ώρα μένει ώσπου να βραδιάσει.

Η κακόκεφη διάθεση όμως υπερίσχυσε: η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν κρατήθηκε τέλος κι ενέδωσε στην υστερική της ανυπομονησία. Παρ' όλες τις αντιρρήσεις του συζύγου και των θυγατέρων της, έστειλε να φωνάξουν αμέσως την Αγλαΐα με την πρόθεση να τη ρωτήσει χωρίς περιστροφές και να πάρει μια καθαρή και τελειωτική απάντηση. «Για να ξεμπερδέουμε μια και καλή μ' όλ' αυτά, να

μην πονοκεφαλάμε πια και για να μην ξαναγίνει λόγος! Αλλιώς,—δήλωσε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—δε θα μπορέσω να ζήσω ως το βράδυ!» Και μονάχα τότε κατάλαβαν όλοι ως ποιο σημείο παραλογισμού είχαν φτάσει τα πράγματα. Εκτός από πλαστή απορία, αγανάχτηση, γέλια και ειρωνείες για τον πρίγκιπα και για όλους όσοι της κάνανε ανάκριση, δεν άκουσαν τίποτ' άλλο απ' την Αγγλαΐα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έπεσε στο κρεβάτι και βγήκε μονάχα για το τσάι, την ώρα που υπολόγιζε πως θα 'ρχόταν ο πρίγκιπας. Τον περίμενε τρομερά ταραγμένη κι όταν ήρθε, παραλίγο να την πιάσει υστερία.

Κι ο πρίγκιπας μπήκε δειλά, σχεδόν ψαχουλευτα, χαμογελώντας παράξενα, τους κοίταζε όλους στα μάτια κι ήταν σα να τους ρωτούσε όλους γιατί η Αγγλαΐα δεν ήταν εκεί, πράγμα που τον έκανε αμέσως να τρομάξει. Κείνο το βράδυ δεν υπήρχε κανένας ξένος, μονάχα τα μέλη της οικογένειας. Ο πρίγκιπας Σ. ήταν ακόμα στην Πετρούπολη· τον κρατούσαν εκεί οι υποθέσεις οι σχετικές με το θείο του Ευγένιου Παύλοβιτς. «Να βρισκόταν τουλάχιστον αυτός, να 'λεγε τίποτα», τον νοστάλησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς καθόταν εξαιρετικά σκεπτικός· οι δεσποινίδες ήταν σοβαρές και, λες και το κάνανε επίτηδες, σώπαιναν. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δεν ήξερε πώς ν' ανοίξει κουβέντα. Τέλος, έβρισε ξάφνου έντονα τους σιδηροδρόμους και κοίταξε τον πρίγκιπα προκλητικά.

Αλίμονο! Η Αγγλαΐα δεν έβγαινε κι ο πρίγκιπας ήταν σα χαμένος. Τα σάσισε και μουρμούρισε πως θα 'ταν εξαιρετικά ωφέλιμο να επιδιορθώσουν τη σιδηροδρομική γραμμή, η Αδελαΐδα όμως γέλασε ξαφνικά κι ο πρίγκιπας ξανασώπασε συντριμμένος. Αυτή ακριβώς τη στιγμή μπήκε η Αγγλαΐα ψύχραιμη και σοβαρή, έκανε μian υπόκλιση μ' όλους τους τύπους στον πρίγκιπα κι έκατσε θριαμβευτικά στο εμφανέστερο μέρος δίπλα στο στρογγυλό τραπέζι. Κοίταξε ερωτηματικά τον πρίγκιπα. Όλοι κατάλαβαν πως έφτασε η στιγμή που θα λύνονταν όλες οι απορίες τους.

— Λάβατε το σκαντζόχοιρο μου;—ρώτησε σταθερά και σχεδόν θυμωμένα.

— Τον έλαβα,—απάντησε ο πρίγκιπας κοκκινίζοντας και σβήνοντας.

— Εξηγείστε μου λοιπόν αμέσως τι σκέφτεστε για όλ' αυτά. Είναι απαραίτητο για την ψυχική ηρεμία της μαμάκας μου κι όλης της οικογενείας μας.

— Άκουσε, Αγγλαΐα...—ανησύχησε ξάφνου ο στρατηγός.

— Αυτό, αυτό υπερβαίνει κάθε όριο!—τρόμαξε ξάφνου, άγνωστο γιατί, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Δεν υπερβαίνει κανένα όριο, maman,—απάντησε αμέσως η κόρη της.—Έστειλα σήμερα στον πρίγκιπα ένα σκαντζόχοιρο και επιθυμώ να ξέρω τη γνώμη του. Λοιπόν, πρίγκιψη;

— Δηλαδή, ποια γνώμη μου, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα;

— Για το σκαντζόχοιρο.

— Δηλαδή... νομίζω, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, ότι θέλετε να μάθετε πώς δέχτηκα... το σκαντζόχοιρο... ή, για να το πω καλύτερα, με τι μάτι είδα... αυτό το δώρο... του σκαντζόχοιρου, δηλαδή... σε μια τέτοια περίπτωση, υποθέτω ότι... με δυο λόγια...

Του κόπηκε η ανάσα και σώπασε.

— Ε, δε μας είπατε και πολλά πράγματα,—περίμενε κάπου πέντε δευτερόλεπτα η Αγγλαΐα.—Πάει καλά, δέχουμαι να τον αφήσουμε το σκαντζόχοιρο κατά μέρος· είμαι όμως πολύ χαρούμενη που

επιτέλους μπορώ να διαλύσω όλες τις απορίες που έχουν συσσωρευτεί. Επιτρέψτε μου, πρίγκηψ, να μάθω προσωπικά από σας τον ίδιο: με ζητάτε σε γάμο, ναι ή όχι;

— Αχ, Θεέ μου!—της ξέφυγε της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας. Ο πρίγκιπας τινάχτηκε κι ακούμπησε απότομα στη ράχη της καρέκλας· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έμεινε σα στήλη άλατος· οι αδερφές σμίξανε τα φρύδια τους.

— Μη λέτε ψέματα, πρίγκηψ, πέστε την αλήθεια. Εξαιτίας σας με καταδιώκουν με παράξενες ανακρίσεις· δεν μπορεί λοιπόν, κάποια βάση θα 'χουν αυτές οι ανακρίσεις! Λοιπόν;

— Δεν έστειλα προξενιό να σας ζητήσω, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα,—πρόφερε ο πρίγκιπας ζωηρεύοντας ξαφνικά,—όμως...—Το ξέρετε κι η ίδια πόσο σας αγαπώ και πόση εμπιστοσύνη σας έχω... ακόμα και τώρα...

— Άλλο σας ρώτησα: Ζητάτε το χέρι μου ή όχι;

— Το ζητάω,—απάντησε ο πρίγκιπας με φωνή που έσβηνε.

Όλοι έκαναν ασυναίσθητα μια κίνηση κι έμειναν.

— Όλ' αυτά δεν είναι έτσι, καλέ μου φίλε,—πρόφερε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς πολύ ταραγμένος,— αυτό... αυτό είναι σχεδόν αδύνατο, αν είναι έτσι, Αγγλαΐτσα... Να με συγχωρείτε, πρίγκηψ, με το συμπάθιο, αγαπητέ μου!... Λιζαβέτα Προκόφιεβνα!—γύρισε στη σύζυγο του ζητώντας βοήθεια, θα 'πρεπε... να εμβραθύνουμε...

— Αρνούμαι!—κούνησε τα χέρια της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Μα επιτρέψτε μου, maman, να μιλήσω και γω· αφορά και μένα νομίζω αυτή η υπόθεση: Αυτή τη στιγμή αποφασίζεται το πεπρωμένο μου (αυτήν ακριβώς την έκφραση χρησιμοποίησε η Αγγλαΐα) και θέλω να μάθω μόνη μου και χαίρομαι ιδιαίτερα που όλ' αυτά γίνονται μπροστά σ' όλους... Επιτρέψτε μου λοιπόν να σας ρωτήσω, πρίγκηψ, εφ' όσον «τρέφετε τέτοιες προθέσεις», κατά ποιον ακριβώς τρόπο σκοπεύετε να με κάνετε ευτυχισμένη;

— Μα την αλήθεια, δεν ξέρω, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, τι να σας απαντήσω· στην περίπτωση αυτή... τι μπορεί ν' απαντήσει κανείς; Μα... και... χρειάζεται απάντηση;

— Αν δεν κάνω λάθος έχετε σαστίσει και κόβεται η ανάσα σας· ξεκουραστείτε λιγάκι και συγκεντρώστε τις δυνάμεις σας· πιείτε ένα ποτήρι νερό· άλλωστε θα σας φέρουν τσάι σε λίγο.

— Σας αγαπώ, Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, σας αγαπώ πολύ, μονάχα εσάς αγαπώ και... μην αστειεύεστε σας παρακαλώ, εγώ σας αγαπώ πολύ.

— Πρόκειται ωστόσο για κάτι σοβαρό· δεν είμαστε παιδιά και δεν πρέπει ν' αεροβατούμε... Κάντε λοιπόν τον κόπο να μου εξηγήσετε ποια είναι τα περιουσιακά σας στοιχεία;

— Έλα, έλα, μα έλα λοιπόν, Αγγλαΐα. Τι 'ναι αυτά που λες! Αυτά δεν είναι έτσι, δεν είναι έτσι...—τραύλιζε τρομαγμένα ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Αίσχος!—ψιθύρισε δυνατά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Τρελάθηκε!—το ίδιο δυνατά ψιθύρισε κι η Αλεξάνδρα.

— Η περιουσία μου... δηλαδή τα χρήματα;—απόρησε ο πρίγκιπας.

— Ακριβώς.

— Έχω... έχω τώρα εκατόν τριανταπέντε χιλιάδες ρούβλια, —μουρμούρισε ο πρίγκιπας κοκκινίζοντας.

— Μονάχα τόσα;—είπε δυνατά η Αγλαΐα απορώντας ειλικρινά, χωρίς καθόλου να κοκκινίσει.—Δεν πειράζει ωστόσο· με λίγη οικονομία... Σκοπεύετε να μπειτε σε καμιάν υπηρεσία;

— Έλεγα να δώσω εξετάσεις για ιδιωτικός παιδαγωγός...

— Λαμπρή ιδέα· φυσικά, αυτό θα βελτιώσει τα οικονομικά μας. Σκοπεύετε να γίνετε αυλικός ακόλουθος;

— Αυλικός ακόλουθος; Δεν το φαντάστηκα ποτέ μου, όμως...

Εδώ όμως δεν κρατήθηκαν οι δυο αδερφές και ξέσπασαν σε γέλια. Η Αδελαιΐδα από ώρα τώρα είχε παρατηρήσει στα τρεμάμενα χαρακτηριστικά της Αγλαΐας τα σημάδια ενός γρήγορου κι ασυγκράτητου γέλιου, που το συγκρατούσε για την ώρα μ' όλη της τη δύναμη. Η Αγλαΐα έκανε να κεραυνοβολήσει με τ' αυστηρό της βλέμμα τις δυο αδερφές, δεν μπόρεσε όμως να κρατηθεί μήτε στιγμή κι η ίδια και ξέσπασε σε κάτι θεότρελα, σχεδόν υστερικά γέλια. Τέλος, πετάχτηκε απάνω και βγήκε τρέχοντας απ' το δωμάτιο.

— Το 'ξερα πως όλ' αυτά τα 'κανε μόνο και μόνο για να γελάσει!—φώναξε η Αδελαιΐδα.—Απ' τη αρχή το κατάλαβα, απ' το σκαντζόχοιρο.

— Όχι, αυτό πια δε θα το επιτρέψω, δε θα το επιτρέψω!—φουρκίστηκε ξαφνικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και σηκώθηκε καταθυμωμένη να πάει να βρει την Αγλαΐα. Ξοπίσω της τρέξανε αμέσως κι οι δυο αδερφές. Στο δωμάτιο έμεινε ο πρίγκιπας κι ο αργηγός της οικογενείας.

— Αυτό... αυτό... φανταζόσουν ποτέ σου τίποτα παρόμοιο, Λέων Νικολάιτς;—φώναξε απότομα ο στρατηγός κι ήταν φανερό πως δεν καταλάβαινε μήτε ο ίδιος τι ήθελε να πει.—όχι, χωρίς αστεία, το φανταζόσουν ποτέ;

— Βλέπω πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα με περιγελούσε,—απάντησε θλιμμένα ο πρίγκιπας.

— Περίμενε, αδερφέ μου· θα πάω μέσα, μη φεύγεις... διότι... εξήγησέ μου εσύ τουλάχιστον, Λέων Νικολάιτς, εξήγησέ μου έστω εσύ: πώς συνέβησαν όλ' αυτά και τι σημαίνουν σε όλη, ούτως ειπείν, την ολότητα των; Παραδέξου το, αδερφέ μου—είμαι πατέρας· όπως και να 'ναι, είμαι πατέρας—διότι δεν καταλαβαίνω τίποτα· δώσε μου λοιπόν τουλάχιστον εσύ μίαν εξήγησιν!

— Αγαπώ την Αγλαΐα Ιβάνοβνα· αυτή το ξέρει και... φαίνεται πως είναι καιρός που το ξέρει.

Ο στρατηγός ανασήκωσε τους ώμους.

— Παράξενο, παράξενο... και την αγαπάς πολύ;

— Την αγαπάω πολύ.

— Παράξενα, πολύ παράξενα μου φαίνονται όλ' αυτά. Δηλαδή είναι μία τοιαύτη έκπληξις κι ένα

χτύπημα ώστε... βλέπεις, καλέ μου, δε λέω για την περιουσία (μόλο που περίμενα πως θα 'χες περισσότερα), μα... για μένα η ευτυχία της κόρης μου... θέλω να πω... Είσαι τάχα ικανός να την κάνεις, ούτως ευτείν... ευτυχισμένη; Και... και... τι ήταν αυτό; Αστειεύτηκε ή τα 'λεγε σοβαρά; Δηλαδή όχι εσύ, εκείνη.

Πίσω απ' την πόρτα ακούστηκε η φωνή της Αλεξάνδρας Ιβάνοβνας· φωνάζανε τον πατερούλη.

— Περίμενε, αδερφέ μου, περίμενε! Περίμενε! Και σκέψου το καλά... εγώ θα γυρίσω αμέσως...— πρόφερε βιαστικά κι έτρεξε σχεδόν φοβισμένος στη φωνή της Αλεξάνδρας.

Βρήκε τη σύζυγο και την κόρη του αγκαλιασμένες να καταβρέχει η μια την άλλη με δάκρυα. Ήταν δάκρυα ευτυχίας, αγαλλίασης και συμπιλίωσης. Η Αγλαΐα φιλούσε τη μητέρα της στα χέρια, στα μάγουλα, στα χείλη· η μια έσφιγγε την άλλη απάνω της.

— Να λοιπόν, κοίταξέ την, Ιβάν Φιοντόροβιτς, νάτην τώρα χωρίς μάσκα!—είπε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Η Αγλαΐα ανασήκωσε το ευτυχισμένο και κλαμένο προσωπάκι της απ' το στήθος της μητέρας της, έριξε μια ματιά στο μπαμπάκα της, γέλασε δυνατά, όρμησε και τον σφιχταγκάλιασε κι αυτόν και τον φίλησε αρκετές φορές απανωτά. Ύστερα έτρεξε ξανά στη μαμάκα της κι έκρυψε πια εντελώς το πρόσωπο στο στήθος της, για να μην το δει κανένας και ξανάβαλε αμέσως τα κλάματα. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τη σκέπασε με την άκρη της μαντίλιας της.

— Λοιπόν, γιατί μας παιδεύεις έτσι, γιατί μας βασανίζεις; Είσαι ένα άκαρδο κορίτσι ύστερα απ' όλ' αυτά, και να το ξέρεις!—πρόφερε αυτή, τα 'λεγε όμως χαρούμενα πια, λες και μπόρεσε ν' ανασάνει πιο εύκολα.

— Άκαρδη! Ναι, άκαρδη!—συμφώνησε ξάφνου η Αγλαΐα.—Είμαι παλιοκόριτσο! Παραχαϊδεμένο! Πέστε το στον πατερούλη. Αχ, μα είναι εδώ. Μπαμπά, εδώ είστε; Ακούσατε;—γέλασε κλαίγοντας ακόμα.

— Αγαπημένη μου φίλη, ίνδαλμά μου!—της φίλαγε το χέρι ο στρατηγός, που έλαμπε ολάκερος από ευτυχία. (Η Αγλαΐα δεν τράβηξε το χέρι της).—Ωστε λοιπόν... τον αγαπάς... αυτό τον νέο;..

— Καθόλου, καθόλου καθόλου! Δεν μπορώ να τον υποφέρω... αυτό το νέο σας, δεν μπορώ να τον υποφέρω!—φουρκίστηκε ξαφνικά η Αγλαΐα και σήκωσε το κεφάλι της.—Κι αν τολμήσετε, πατερούλη, άλλη φορά... σοβαρά σας το λέω· μ' ακούτε! Μιλάω σοβαρά.

Και πραγματικά, μίλαγε σοβαρά: κατακοκκίνισε μάλιστα και τα μάτια της αστράφτανε. Ο πατερούλης τα 'χασε και τρόμαξε, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όμως του έκανε νόημα πίσω απ' την πλάτη της Αγλαΐας κι αυτός κατάλαβε πως ήθελε να του πει: «μην επιμένεις».

— Αν είναι έτσι, άγγελέ μου, όπως θέλεις, είναι μόνος του μέσα και περιμένει· να του δώσουμε με λεπτό τρόπο να καταλάβει πως θα 'ταν καλύτερα να φύγει;

Ο στρατηγός έκλεισε με τη σειρά του το μάτι στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Όχι, όχι, αυτό πια είναι περιττό· ιδιαίτερα αν γίνει με «λεπτό τρόπο»: βγείτε να του μιλήσετε και γω θα 'ρθω σε λίγο, τώρ' αμέσως· θέλω να ζητήσω... απ' αυτόν το νέο συγγνώμη, γιατί τον πρόσβαλα.

— Πολύ άσκημα μάλιστα,—βεβαίωσε σοβαρά ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Ε, λοιπόν μείνετε καλύτερα όλοι σας εδώ, και γω θα πάω στην αρχή μονάχη μου και σεις να μπείτε αμέσως το κατόπι μου, την ίδια στιγμή· καλύτερα έτσι.

Είχε φτάσει κιόλας ως την πόρτα, ξάφνου όμως ξαναγύρισε.

— Θα γελάσω! Θα σκάσω στα γέλια!—είπε θλιμμένα.

Την ίδια στιγμή όμως γύρισε κι έτρεξε στον πρίγκιπα.

— Λοιπόν, τι σημαίνουν όλ' αυτά; Τι νομίζεις;—πρόφερε βιαστικά ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Φοβάμαι να το πω,—απάντησε το ίδιο βιαστικά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—κατά τη γνώμη μου όμως είναι φανερό.

— Το ίδιο λέω και γω· είναι φανερό. Ηλίου φαεινότερον. Τον αγαπάει.

— Τον αγαπάει δε λέει τίποτα. Είναι ερωτευμένη!—είπε η Αλεξάνδρα Ιβάνοβνα.—Μονάχα, τι του βρίσκει αλήθεια;

— Ο Θεός να την ευλογεί, μια κι αυτή ήταν η μοίρα της,—σταυροκοπήθηκε μ' ευλάβεια η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

— Ήταν το πεπρωμένο της λοιπόν,—βεβαίωσε ο στρατηγός.—Και το πεπρωμένον φυγείν αδύνατον.

Κι όλοι πήγαν στο σαλόνι και κει τους περίμενε πάλι μια έκπληξη.

Η Αγλαΐα όχι μονάχα δεν έβαλε τα γέλια σαν πλησίασε τον πρίγκιπα (όπως το φοβόταν η ίδια) μα απεναντίας του είπε σχεδόν δειλά:

— Συχωρέστε μίαν ανόητη, μια κακή και παραχαϊδεμένη κοπελίτσα (τον είχε πάρει απ' το χέρι) και να 'στε σίγουρος πως όλοι μας σας εκτιμούμε απεριόριστα. Κι αν τόλμησα να πάρω στην κοροϊδία την υπέροχη... και καλόκαρδη αφέλειά σας, συχωρέστε με σαν ένα παιδί που έκανε μίαν αταξία· συχωρέστε με που επέμεινα σε μια μωρολογία που φυσικά δεν μπορεί να 'χει καμιάν απολύτως συνέπεια...

Τα τελευταία της λόγια η Αγλαΐα τα τόνισε ιδιαίτερα.

Ο πατέρας, η μητέρα κι οι αδερφές, όλοι βιάστηκαν να μπουν στο σαλόνι για να τα δουν όλ' αυτά και να τ' ακούσουν κι έκανε σ' όλους εντύπωση η «μωρολογία που δεν μπορεί να 'χει καμιάν απολύτως συνέπεια»· τους έκανε κι απόρησαν ακόμα περισσότερο το σοβαρό ύφος της Αγλαΐας όταν μίλησε γι' αυτή τη μωρολογία. Όλοι κοιτάχτηκαν ερωτηματικά, ο πρίγκιπας όμως φαίνεται πως δεν κατάλαβε αυτά τα λόγια και βρισκόταν στον έβδομο ουρανό της ευτυχίας.

— Γιατί τα λέτε αυτά;—μουρμούρισε,—γιατί... μου ζητάτε... συγνώμη...

Ήθελε μάλιστα να προστέσει πως δεν του αξίζει να του ζητάνε συγνώμη. Ποιος ξέρει, μπορεί και να πρόσεξε τη σημασία των λέξεων «μια μωρολογία που δεν μπορεί να 'χει καμιάν απολύτως συνέπεια», σαν παράξενος άνθρωπος όμως, μπορεί να χάρηκε κιόλας ακούγοντας αυτά τα λόγια. Δε χωράει αμφιβολία πως του 'φτανε για να νιώσει αγαλλίαση και μονάχα να μπορεί να ξανάρχεται ελεύθερα στην Αγλαΐα, να του επιτρέπουν να μιλάει μαζί της, να κάθεται μαζί της, να κάνει περίπατο μαζί της, και, ποιος ξέρει, ίσως και μονάχα μ' αυτά να 'μενε ευχαριστημένος για όλη του

τη ζωή! (Αυτήν ίσα-ίσα την ολιγαρκή ευχαρίστηση φοβόταν, καθώς φαίνεται, κρυφά μέσα της η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα· τη μάντευε· πολλά πράγματα φοβόταν κρυφά μέσα της, πράγματα που δεν ήξερε ούτε η ίδια να τα πει).

Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ως ποιο σημείο ζωήρεψε ο πρίγκιπας και πόσο κουράγιο πήρε κείνο το βράδυ. Ήταν τόσο εύθυμος που έφτανε να τον κοιτάξεις για να ευθυμήσεις και συ—έτσι είπαν αργότερα οι αδερφές της Αγγλαΐας. Έγινε ομιλητικός κι αυτό είχε να του συμβεί από κείνο το πρωί όταν, εδώ κι έξι μήνες, έγινε η πρώτη του γνωριμία με τους Επάντσιν· από τότε που ξαναγύρισε στην Πετρούπολη ήταν πάντα φανερά και σκόπιμα λιγόλογος και πριν λίγες μέρες ακόμα του 'χε ξεφύγει κι είχε πει στον πρίγκιπα Σ., μπροστά σ' όλους, πως πρέπει να συγκρατιέται και να σωπαίνει γιατί δεν έχει το δικαίωμα να εξευτελίζει μια σκέψη αναπτύσσοντάς την ο ίδιος. Κείνο το βράδυμίλαγε όλη την ώρα σχεδόν μονάχος του και διηγήθηκε πάρα πολλά· όταν τον ρωτούσανε τίποτα, απαντούσε με σαφήνεια, με πολλές λεπτομέρειες και μεγάλη προθυμία. Για να λέμε ωστόσο την αλήθεια, δεν μπορούσες να διακρίνεις τίποτα μέσα στα λόγια του που να μοιάζει με ερωτική κουβέντα. Όλ' αυτά ήταν σοβαρότατες, σοφές μάλιστα ώρες-ώρες σκέψεις. Ο πρίγκιπας έφτασε μάλιστα να εκθέσει μερικές απόψεις του, μερικές προσωπικές του κρυφές παρατηρήσεις, τόσο που όλ' αυτά θα καταντούσαν ίσως-ίσως γελοία αν δεν «τα 'λεγε τόσο όμορφα» όπως είπαν αργότερα όλοι όσοι τον ακούσανε. Ο στρατηγός, μόλο που του άρεσαν τα σοβαρά θέματα στη συζήτηση, όμως, τόσο αυτός όσο κι η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, σκέφτηκαν πως όλ' αυτά παραήταν επιστημονικά, τόσο που κατά το τέλος της βραδιάς έφτασαν να μελαγχολήσουν. Άλλωστε, ο πρίγκιπας παρασύρθηκε τόσο που στο τέλος διηγήθηκε μερικά αστειότατα ανέκδοτα και γέλαγε πρώτος αυτός με τ' αστεία του, έτσι που οι άλλοι γελούσαν πολύ περισσότερο με το χαρούμενο γέλιο του παρά με τ' ανέκδοτα. Όσο για την Αγγλαΐα, δεν έβγαλε λέξη σχεδόν όλο το βράδυ, όμως άκουγε με αδιάπτωτο ενδιαφέρον το Λέοντα Νικολάγιεβιτς και μάλιστα δεν τον άκουγε τόσο όσο τον κοίταζε.

— Πώς τον κοίταζε, δεν έλεγε να ξεκαρφώσει τα μάτια της από πάνω του· κρεμόταν απ' την κάθε του λεξούλα· για να μη χάσει μήτε συλλαβή!—έλεγε αργότερα η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα στο σύζυγό της—πες της όμως πως τον αγαπάει και θα γίνει θηρίο απ' το κακό της!

— Τι να γίνει;—το Πεπρωμένον!—ανασήκωνε τους ώμους ο στρατηγός και δε χόρταινε να λέει και να ξαναλέει αυτή τη λεξούλα που του 'χε αρέσει πολύ. Θα προσθέσουμε ότι, σαν άνθρωπος πραχτικός που ήταν, δεν του άρεσαν καθόλου πάμπολλα σημεία στην παρούσα κατάσταση των πραγμάτων και το κυριότερο απ' όλα—η ασάφεια της υπόθεσης· για την ώρα όμως, είχε αποφασίσει κι αυτός να μη λέει λέξη και να κοιτάει... στα μάτια τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.

Η χαρούμενη διάθεση της οικογένειας δεν κράτησε και πολύ. Η Αγγλαΐα, την άλλη μέρα κιόλας, ξαναμάλωσε με τον πρίγκιπα και το πράγμα συνεχίστηκε έτσι όλες τις επόμενες μέρες· ώρες ολάκερες πείραζε τον πρίγκιπα παίρνοντάς τον στο ψιλό και του φερόταν λες κι ήταν κανένας παλιάτσος. Η αλήθεια είναι πως κάθονταν καμιά φορά μια και δυο ώρες στην πέργκολα του κήπου τους, πρόσεξαν όμως πως στις τέτοιες περιπτώσεις, σχεδόν πάντα, ο πρίγκιπας καθόταν και διάβαζε στην Αγγλαΐα εφημερίδες ή κανένα βιβλίο.

— Ξέρετε κάτι,—του είπε μια φορά η Αγγλαΐα διακόπτοντας την ανάγνωση της εφημερίδας— παρατήρησα πως είστε τρομερά αμόρφωτος, δεν ξέρετε τίποτα, δεν μπορείτε να δώσετε για τίποτα μια συγκεκριμένη πληροφορία: δεν είστε σίγουρος ούτε για τα ονόματα, ούτε για τις χρονολογίες, ούτε για τις Συνθήκες. Είστε αξιολύπητος.

— Σας το είπα πως δεν είμαι πολύ σπουδασμένος,—απάντησε ο πρίγκιπας.

— Τι προσόντα έχετε λοιπόν αφού είν' έτσι; Πώς μπορώ να σας έχω εχτιμήση; Διαβάστε παρακάτω·

ή μάλλον όχι, δε χρειάζεται, σταματήστε.

Και ξανά, κείνο το βράδυ, η Αγγλαΐα φάνηκε πολύ αινιγματική για όλους. Γύρισε ο πρίγκιπας Σ. Η Αγγλαΐα ήταν πολύ τρυφερή μαζί του, τον ρωτούσε πολλά και διάφορα για τον Ευγένιο Παύλοβιτς, (ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς δεν είχε 'ρθει ακόμα). Ξάφνου ο πρίγκιπας Σ. επέτρεψε στον εαυτό του να κάνει έναν υπαινιγμό για «μιαν επικείμενη καινούργια μεταβολή στην οικογένεια», απαντώντας σε μια φράση που ξέφυγε της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας και που είτε πως ίσως θα πρέπει ν' αναβάλουν και πάλι το γάμο της Αδελαΐδας για να γίνουν κι οι δυο γάμοι μαζί. Είναι αδύνατο να φανταστεί κανείς πόσο δαιμονίστηκε η Αγγλαΐα μ' «όλ' αυτά τ' ανόητα σχέδια»· και, ανάμεσα σε άλλα δεν κρατήθηκε κι είπε πως αυτή «δεν το 'χει ακόμα σκοπό ν' αντικαταστήσει την ερωμένη κανενός».

Τα λόγια αυτά τους άφησαν όλους κατάπληκτους, ιδιαίτερα όμως τους γονείς. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, σε μυστικό συμβούλιο με το σύζυγό της, επέμενε να εξηγηθούν μια και καλή με τον πρίγκιπα σχετικά με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έπαιρνε όρκο πως όλ' αυτά δεν είναι παρά ένα απ' τα «καμώματα» της Αγγλαΐας και αιτία στάθηκε «η ντροπαλοσύνη» της, πως αν ο πρίγκιπας Σ. δεν άνοιγε κουβέντα για το γάμο, τότε δε θα γινόταν τίποτα γιατί η Αγγλαΐα το ξέρει και μόνη της, και το ξέρει θετικά, πως όλ' αυτά είναι συκοφαντίες κακών ανθρώπων και πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα παντρεύεται το Ραγκόζιν· πως ο πρίγκιπας ούτε τη βλέπει καν και φυσικά δεν έχει σχέσεις μαζί της· ούτε που είχε και ποτέ του σχέσεις για να πούμε όλη τη αλήθεια.

Παρ' όλ' αυτά ο πρίγκιπας δεν έδινε πεντάρα για τίποτα κι εξακολουθούσε να πλέει σε πελάγη ευδαιμονίας. Ω, φυσικά παρατηρούσε κι αυτός ώρες-ώρες κάτι σκοτεινό κι ανυπόμονο στα βλέμματα της Αγγλαΐας, πίστευε όμως πολύ περισσότερο σε κάτι άλλο, και το σκοτάδι διαλυόταν μονάχο του. Έχοντας πιστέψει μια φορά, τίποτα δεν μπορούσε να κλονίσει την πίστη του. Δεν αποκλείεται να 'ταν υπερβολικά ήσυχος· αυτή τη γνώμη είχε τουλάχιστο ο Ιππόλυτος που τον συνάντησε μια φορά τυχαία στο πάρκο.

— Λοιπόν, δεν είχα δίκιο τότε που σας έλεγα πως είστε ερωτευμένος;—άρχισε να λέει πλησιάζοντας πρώτος τον πρίγκιπα και σταματώντας τον. Ο πρίγκιπας του 'δωσε το χέρι και τον συνεχάρη για «την καλή του όψη». Ο άρρωστος φαινόταν να 'χει ξαναβρεί το κουράγιο του—πράγμα που συμβαίνει συχνά μ' όλους τους φυματικούς.

Είχε πλησιάσει τον πρίγκιπα για να του πει καμιά φαρμακερή κουβέντα σχετικά με το ευτυχισμένο πρόσωπό του, τα 'χασε όμως αμέσως κι άρχισε να μιλάει για τον εαυτό του. Άρχισε να κάνει παράπονα, παραπονιόταν ώρα πολλή για πολλά και διάφορα και τα λόγια του ήταν αρκετά ασύνδετα.

— Δε θα το πιστέψετε, —συμπέρανε, —πόσο εύθικτοι είναι όλοι τους κει πέρα, πόσο μικροπρεπείς, εγωιστές, κενόδοξοι, συνηθισμένοι· το πιστεύετε τάχα πως με πήρανε με τη συμφωνία να πεθάνω όσο το δυνατό πιο γρήγορα και τώρα έχουν λυσσάξει όλοι απ' το κακό τους που δεν πεθαίνω μα απεναντίας αισθάνομαι καλύτερα. Κωμωδία! Κόβω το κεφάλι μου πως δε με πιστεύετε!

Ο πρίγκιπας δεν είχε διάθεση για αντιρρήσεις.

— Όρες-ώρες μάλιστα, σκέφτομαι να μετακομίσω στη βίλα σας, —πρόσπεσε αδιάφορα ο Ιππόλυτος. —Ωστε λοιπόν, δεν τους θεωρείτε ικανούς να δεχτούν έναν άνθρωπο με τη συμφωνία να πεθάνει το δίχως άλλο, κι όσο γίνεται πιο γρήγορα;

— Νόμισα πως σας κάλεσαν έχοντας άλλους σκοπούς κατά νου.

— Α-α! Ωστε δεν είστε καθόλου τόσο απλοϊκός όπως σας λένε! Δεν είναι κατάλληλη ώρα, αλλιώς θα σας έλεγα κάτι για κείνον τον Γάνετσα και τις ελπίδες του. Σας υπονομεύουν, πρίγκηψ, σας υπονομεύουν άσπλαχνα και... μου 'ρχεται αλήθεια να λυπηθώ που είστε τόσο ήσυχος. Όμως, αλίμονο—δεν μπορείτε να 'στε διαφορετικός.

— Βρήκατε λόγο για να λυπηθείτε!—γέλασε ο πρίγκιπας.—Μα τι λοιπόν, έχετε τη γνώμη πως θα 'μουν πιο ευτυχισμένος αν ήμουν ανήσυχος;

— Καλύτερα να 'σαι δυστυχισμένος μα να ξέρεis παρά ευτυχισμένος και... κορόιδο. Σα να μου φαίνεται πως δεν πιστεύετε καθόλου ότι έχετε αντίζηλο και... από κείνη τη μεριά.

— Τα λόγια σας για αντιζηλίες είναι κάπως κυνικά, Ιππόλυτε· λυπάμαι που δεν έχω το δικαίωμα να σας απαντήσω. Όσο για το Γαβρίλα Αρνταλιόννοβιτς, παραδεχτείτε το και σεις, μπορεί ποτέ να μείνει ήσυχος ύστερα απ' όλα όσα έχασε, αν φυσικά έχετε έστω και μια μικρή ιδέα για τις υποθέσεις του; Μου φαίνεται πως θα 'πρεπε καλύτερα να κοιτάξουμε το πράγμα απ' τη σκοπιά που σας λέω. Θα προφτάσει ακόμα ν' αλλάξει· έχει πολλά χρόνια να ζήσει κι η ζωή είναι πλούσια... αν και, άλλωστε... άλλωστε,—τα 'χασε ξάφνου ο πρίγκιπας,—όσον αφορά τις υπονομεύσεις... μου είναι αδύνατο να καταλάβω τι ακριβώς εννοείτε· ας την αφήσουμε καλύτερα αυτή τη συζήτηση, Ιππόλυτε.

— Ας την αφήσουμε προς το παρόν. Κι εξάλλου δεν μπορεί φυσικά να μη φανείτε ευγενικός. Ναι, πρίγκηψ, εσείς θα πρέπει να βάλετε τον δάκτυλον επί των τύπων των ήλων για να μην πιστέψετε και πάλι, χα! χα! Και δε μου λέτε, με περιφρονείτε πολύ τώρα;

— Για ποιο λόγο; Επειδή υποφέρατε κι υποφέρετε περισσότερο από μας;

— Όχι, μα επειδή είμαι ανάξιος των όσων υποφέρω.

— Όποιος μπόρεσε να υποφέρει περισσότερο, σημαίνει πως είναι άξιος να υποφέρει περισσότερο. Η Αγγαΐα Ιβάνοβνα, όταν διάβασε την εξομολόγησή σας, ήθελε να σας δει, μα...

— Το αναβάλλει... δεν μπορεί, καταλαβαίνω, καταλαβαίνω... —τον διέκοψε ο Ιππόλυτος σα να προσπαθούσε ν' αλλάξει το γρηγορότερο κουβέντα.—Αλήθεια, λένε πως εσείς ο ίδιος της διαβάσατε όλη κείνη την αρλουμπολογία· πραγματικά ήταν γραψίματα και... πράξεις παραληρήματος. Και δεν καταλαβαίνω—πόσο θα πρέπει να 'ναι κανένας... δε λέω σκληρός (αυτό είναι ταπεινωτικό για μένα) μα παιδιάστικα κενόδοξος και μνησικάκος για να με κατηγορεί γι' αυτή την εξομολόγηση και να τη στρέφει εναντίον μου σαν όπλο! Μην ανησυχείτε, δεν έχω υπ' όψη μου εσάς όταν το λέω...

— Μα εγώ λυπάμαι που αποκηρύσσετε αυτό το χειρόγραφο, 'Ηταν γραμμένο με ειλικρίνεια και, ξέρετε, ακόμα και οι πιο γελοίες πλευρές του, και υπάρχουν πολλές είναι αλήθεια (ο Ιππόλυτος στραβομουτσούνιασε), εξαγοράζονται με τον πόνο γιατί το να τις παραδεχτείτε ήταν κι αυτό ένας πόνος και... ίσως-ίσως μεγάλη γενναιότητα. Η σκέψη που σας ώθησε είχε το δίχως άλλο ευγενικές βάσεις, όποια και να 'ναι τα φαινόμενα. Όσο προχωράει προς το τέλος, τόσο πιο καθαρά το βλέπω, σας ορκίζομαι· δε σας κρίνω, σας το λέω για να ξέρετε τη γνώμη μου και λυπάμαι που τότε δεν είπα τίποτα...

Ο Ιππόλυτος αναψοκοκκίνισε. Για μια στιγμή του πέρασε η σκέψη πως ο πρίγκιπας υποκρίνεται και πάει να τον ψαρέψει· όμως, κοιτάζοντας πιο προσεχτικά το πρόσωπό του, δεν μπόρεσε να μην πιστέψει στην ειλικρίνειά του. Το πρόσωπό του ξαστέρωσε.

— Παρ' όλ' αυτά ωστόσο είναι να με πάρει ο θάνατος!—πρόφερε και παραλίγο να προστέσει: «έναν άνθρωπο σαν και μένα!»—Και, φανταστείτε, τι κάθεται και μου λέει για να με σμπαραλιάσει αυτός ο Γάνετσκά σας· σκαρφίστηκε την αντίρρηση πως ίσως-ίσως απ' αυτούς που άκουσαν τότε την εξομολόγηση τρεις ή τέσσερις μπορεί να πεθάνουν πριν από μένα! Πώς σας φαίνεται! Νομίζει πως αυτό θα με παρηγορήσει, χα! χα! Και πρώτα-πρώτα, δεν πέθαναν ακόμα· μα κι αν ακόμα πεθαίνανε όλοι τους ως τον τελευταίο, τι σόι παρηγοριά θα 'ταν αυτό για μένα, συμφωνείτε και σεις! Κρίνει εξ ιδίων εδώ που τα λέμε, προχώρησε τώρα ακόμα παραπέρα, βρίζει και λέει πως ένας άνθρωπος που 'χει λίγη τσίπα απάνω του πεθαίνει σ' αυτές τις περιπτώσεις σιωπηλά και πως όλ' αυτά από μέρος μου δεν ήταν άλλο παρά σκέτος εγωισμός! Πώς σας φαίνεται! Τι εγωισμός από μέρος του, ε; Τι εκλεπτυσμένος, ή μάλλον, για να το πω καλύτερα, τι χοντρός και βουβαλίσιος που είναι ταυτόχρονα ο εγωισμός τους, που παρ' όλ' αυτά αδυνατούν ν' αντιληφθούν ότι τον έχουν!... Έχετε διαβάσει, πρίγκηψ, τίποτα σχετικά με το θάνατο κάποιου Στεπάν Γκλεμπόβ, στο δέκατο όγδοο αιώνα; Τυχαία το διάβασα χτες...

— Ποιανού Στεπάν Γκλεμπόβ;

— Τον ανασκολοπίσανε, τον καιρό του Μεγάλου Πέτρου.

— Αχ, Θεέ μου, ξέρω! Έμεινε ανασκολοπισμένος δεκαπέντε ώρες μες στην παγωνιά, με τη γούνα του και πέθανε πολύ ηρωικά· πώς, το διάβασα... λοιπόν;

— Να, δίνει ο Θεός τέτοιους θανάτους στους ανθρώπους, σε μας όμως πού; Ίσως να νομίζετε πως δεν είμαι ικανός να πεθάνω σαν το Γκλεμπόβ;

— Ω, κάθε άλλο,—σάστισε ο πρίγκιπας,—θέλω μονάχα να πω πως εσείς... δηλαδή όχι πως δε θα μοιάζατε με το Γκλεμπόβ μα... πως εσείς... εσείς θα ήσασταν τότε μάλλον ο...

— Μαντεύω: ο Όστερμαν κι όχι ο Γκλεμπόβ¹¹, αυτό δε θέλατε να πείτε;

— Ποιος Όστερμαν;—απόρησε ο πρίγκιπας.

— Ο Όστερμαν, ο διπλωμάτης, ο Όστερμαν, της εποχής του Μεγάλου Πέτρου,—μουρμούρισε ο Ιππόλυτος που ξάφνου τα 'χασε λιγάκι. Επακολούθησε κάποια αμηχανία.

— Ω, ο-ο-όχι! Δεν ήθελα να πω αυτό,—έσυρε ξάφνου τη φωνή του ο πρίγκιπας αφού σώπασε λιγάκι.—Μου φαίνεται πως εσείς... δε θα γινόσασταν ποτέ Όστερμαν.

Ο Ιππόλυτος έσμιξε τα φρύδια.

— Εξάλλου, αν βεβαιώνω κάτι τέτοιο,—βιάστηκε ξάφνου ο πρίγκιπας κι ήταν φανερό πως πάσκιζε να τα μπαλώσει,—είναι γιατί οι άνθρωποι εκείνης της εποχής (σας ορκίζομαι πως αυτό μου έκανε πάντοτε εντύπωση) λες κι ήταν ολότελα διαφορετικοί απ' ό,τι είμαστε μεις τώρα, λες κι ήταν άλλη φυλή απ' αυτή που ζει στον αιώνα μας· μα την αλήθεια, λες κι η ράτσα τους ήταν διαφορετική... Τότε οι άνθρωποι πιστεύανε κατά κάποιον τρόπο σε μια μονάχα ιδέα, ενώ τώρα είναι πιο νευρικοί, πιο ανεπτυγμένοι, πιο λεπταίσθητοι, πιστεύουν κατά κάποιον τρόπο σε δυο και σε τρεις ιδέες ταυτόχρονα... ο σύγχρονος άνθρωπος είναι πλατύτερος—και, σας ορκίζομαι, αυτό τον εμποδίζει ίσα-ίσα να 'ναι ο μονοκόμματος άνθρωπος εκείνων των αιώνων... Εγώ... γι' αυτό μονάχα το είπα κι όχι... .

— Καταλαβαίνω· πασκίζετε τώρα να με παρηγορήσετε για την αφέλεια με την οποία δε συμφωνήσατε μαζί μου, χα! χα! Είστε σωστό παιδί, πρίγκηψ. Παρατηρώ ωστόσο πως μου φέρνεστε

συνεχώς σα να 'μωνα κανένα φαρφουρένιο φλιτζάνι... Καλά, καλά, δε θυμώνω. Όπως και να 'ναι, μπλέξαμε σε μια γελοία συζήτηση· ώρες-ώρες είστε σωστό παιδί πρίγκηψ. Εδώ που τα λέμε, θα πρέπει να ξέρετε πως ίσως-ίσως να λαχταρούσα να γίνω κάτι καλύτερο απ' τον Όστερμαν δε θ' άξιζε ν' αναστηθώ εκ νεκρών για να γίνω Όστερμαν... άλλωστε, βλέπω πως πρέπει να πεθάνω όσο το δυνατό γρηγορότερα, αλλιώς εγώ ο ίδιος θα... Αφήστε με. Γεια σας! Ε, καλά, πέστε μου λοιπόν εσείς, ποια είναι η γνώμη σας: ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος απ' όλους να πεθάνω; Για να γίνει δηλαδή ο θάνατός μου όσο το δυνατόν πιο... ενάρετος; Λοιπόν, μιλήστε!

— Προσπεράστε μας και συχωρέστε την ευτυχία μας!—πρόφερε ο πρίγκιπας σιγά.

— Χα-χα-χα! Καλά το 'λεγα γω! ήμωνα σίγουρος πως θ' ακούσω κάτι τέτοιο! Ωστόσο... ωστόσο σεις... Ε, καλά τώρα! Ευφραδέστατοι άνθρωποι! Γεια σας, γεια σας!

VI

ΓΙΑ ΤΗ ΒΡΑΔΙΝΗ δεξίωση στη βίλα των Επάντσιν που σ' αυτήν περίμεναν να 'ρθει κι η Μπελοκόνσκαγια, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα είχε δώσει και γι' αυτό σωστότατες πληροφορίες στον αδερφό της: τους επισκέπτες τούς περίμεναν την ίδια κείνη μέρα το βράδυ· και πάλι όμως είχε χρωματίσει τα πράγματα κάπως πιο έντονα απ' ό,τι θα 'πρεπε. Είναι αλήθεια βέβαια πως η δεξίωση ετοιμάστηκε με υπερβολική βιασύνη και μάλιστα με μια—εντελώς περιττή θα 'λεγε κανείς—ταραχή κι όλ' αυτά γιατί τα πάντα σε κείνη την οικογένεια «γίνονταν όπως δε γίνονται πουθενά αλλού». Αιτία ήταν η ανυπομονησία της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας που «δεν ήθελε πια ν' αμφιβάλλει» και το καρδιοχτύπι και των δυο γονέων που δεν είχαν άλλο όνειρο έξω απ' την ευτυχία της κόρης τους. Επιπλέον, η Μπελοκόνσκαγια επρόκειτο πράγματι να ξαναφύγει πολύ γρήγορα απ' την Πετρούπολη· και, μια κι ένας καλός της λόγος είχε πραγματικά μεγάλη σημασία για τους κοσμικούς κύκλους και μια κι έλπιζαν πως θα 'παιρνε με καλό μάτι τον πρίγκιπα, οι γονείς είχαν την ελπίδα πως η «καλή κοινωνία» θα δεχόταν το γαμπρό της Αγγλαΐας μες απ' τα χέρια της παντοδύναμης «γριάς» και πως, κατά συνέπεια, κι αν ακόμα φαίνονταν παράξενα όλ' αυτά, κάτω από μια τέτοια προστασία θα τα δέχονταν όλοι δίχως να παραξενευτούν και τόσο. Αυτό ήταν ίσα-ίσα το σημαντικό, πως δηλαδή οι γονείς με κανέναν τρόπο δεν τα κατάφερναν να καταλήξουν σε μιαν απόφαση για το αν «υπάρχει σ' όλ' αυτά τίποτα παράξενο κι ως ποιο σημείο είναι παράξενο; Ή, μήπως δεν υπάρχει τίποτα παράξενο;» Η φιλική και ειλικρινής γνώμη ανθρώπων με κύρος, ανθρώπων αρμοδίων γι' αυτά τα ζητήματα, τους ήταν ιδιαίτερα απαραίτητη τώρα που, χάρη στην Αγγλαΐα, δεν είχε αποφασιστεί τίποτα τελειωτικά. Εξάλλου, όπως και να 'ναι, αργά ή γρήγορα θα 'πρεπε να παρουσιάσουν τον πρίγκιπα στην καλή κοινωνία που γι' αυτήν αυτός δεν είχε την παραμικρότερη ιδέα. Για να μην τα πολυλογούμε, είχαν την πρόθεση να τον «δείξουν». Η εσπερίδα ωστόσο δε θα 'χε επίσημο χαρακτήρα. Ήταν να 'ρθουν μονάχα «οι φίλοι του σπιτιού» κι αυτοί πολύ λίγοι. Εκτός απ' την Μπελοκόνσκαγια, περίμεναν μια κυρία, σύζυγο ενός πολύ σπουδαίου άρχοντα και αξιωματούχου. Απ' τους νέους υπολόγιζαν σχεδόν μονάχα στον Ευγένιο Παύλοβιτς· έπρεπε να 'ρθει συνοδεύοντας τη Μπελοκόνσκαγια.

Το ότι θα 'ρχόταν η Μπελοκόνσκαγια, ο πρίγκιπας τ' άκουσε τρεις μέρες σχεδόν πριν απ' την εσπερίδα· όσο για το πως θα γινόταν δεξίωση με προσκλήσεις, το 'μαθε μόλις την προηγούμενη μέρα. Εννοείται φυσικά πως παρατήρησε το πολυάσχολο ύφος των μελών της οικογενείας και μάλιστα, από κάτι υπαινιγμούς κι απ' την ταραχή που έβλεπε όταν του μιλούσαν, κατάλαβε πως φοβούνται για την εντύπωση που μπορεί να προκαλέσει. Οι Επάντσιν όμως, όλοι ως τον τελευταίο, είχαν σχηματίσει κατά κάποιον τρόπο την πεποίθηση πως αυτός, όντας τόσο αφελής, δε θα 'παιρνε ποτέ είδηση πως ανησυχούν τόσο για λογαριασμό του. Γι' αυτό, κοιτάζοντάς τον, θλίβονταν όλοι μέσα τους. Ωστόσο, η αλήθεια είναι πως ο πρίγκιπας δεν έδινε σχεδόν καμιά σημασία στην επικείμενη δεξίωση· ήταν απασχολημένος μ' εντελώς άλλα πράγματα: η Αγγλαΐα ώρα με την ώρα γινόταν όλο και πιο ιδιότροπη και πιο σκυθρωπή, κι αυτό τον σκότωνε. Όταν έμαθε πως περιμένουν και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, χάρηκε πολύ κι είπε πως ήθελε από καιρό να τον δει. Για κάποιον άγνωστο λόγο, τα λόγια του αυτά δεν άρεσαν σε κανέναν· η Αγγλαΐα βγήκε φουρκισμένη απ' το δωμάτιο και μονάχα αργά το βράδυ, περασμένες έντεκα, όταν ο πρίγκιπας σηκωνόταν πια να φύγει, βρήκε την ευκαιρία να του πει δυο λόγια καθώς τον ξεπροβόδιζε κι είχαν μείνει μόνοι.

— Θα 'θελα να μην ερχόσασταν αύριο το πρωί σπίτι μας και να 'ρθείτε μονάχα το βράδυ όταν θα 'χουν πια μαζευτεί αυτοί οι... καλεσμένοι. Το ξέρετε πως θα 'χουμε καλεσμένους;

Μιλούσε ανυπόμονα και προσπαθούσε να φανεί αυστηρή. Ήταν η πρώτη φορά που του μίλησε γι' αυτή την «εσπερίδα». Και γι' αυτήν την ίδια, η σκέψη πως θα 'ρχονταν καλεσμένοι ήταν σχεδόν ανυπόφορη. Όλοι το 'χαν παρατηρήσει. Ίσως να το 'θελε τρομερά να μαλώσει με τους γονείς της γι' αυτό, η περηφάνια όμως κι η ντροπαλοσύνη της την εμπόδισαν να μιλήσει. Ο πρίγκιπας κατάλαβε αμέσως πως κι αυτή φοβάται για λογαριασμό του (και δε θέλει να το παραδεχτεί πως φοβάται) και

ξάφνου τρόμαξε κι ο ίδιος.

— Ναι, μ' έχουν καλέσει,—της απάντησε.

Ήταν φανερό πως η Αγλαΐα δυσκολευόταν να συνεχίσει.

— Είναι δυνατό να μιλήσει κανείς μαζί σας για κάτι σοβαρό; Έστω και μια μονάχα φορά;—θύμωσε ξάφνου υπερβολικά, χωρίς να ξέρει κι η ίδια γιατί και δίχως να μπορεί να συγκρατηθεί.

— Είναι δυνατόν. Και σας ακούω· κι είμαι πολύ ευχαριστημένος μάλιστα,—τραύλισε ο πρίγκιπας.

Η Αγλαΐα ξανασώπασε για μια στιγμή και συνέχισε με φανερή αποστροφή:

— Δε θέλησα να τους φέρω αντιρρήσεις σχετικά μ' αυτό το ζήτημα· είναι μερικές περιπτώσεις που ό,τι κι αν τους πεις δεν πρόκειται να βάλουν μυαλό. Πάντα τους σιχαινόμουν τους κοσμικούς τύπους της *maman*. Για τον πατερούλη δε λέω τίποτα, απ' αυτόν δεν μπορείς να ζητήσεις ευθύνες. Η *maman* φυσικά είναι μια ευγενική γυναίκα· τολμείστε να της προτείνετε τίποτα ποταπό και θα δείτε. Όμως, να κάνει τεμενάδες μπροστά σ' αυτά τα... σκουπίδια! Δε λέω για την Μπελοκόνσκαγια: είναι μια ελεεινή παλιόγρια κι έχει ελεεινό χαρακτήρα, είναι έξυπνη όμως και ξέρει να επιβάλλεται σ' όλους—αυτό είναι το καλό της. Ω, τι ποταπότητα! Κι είναι κι αστείο, μα το ναι: ήμασταν πάντοτε άνθρωποι της μεσαίας τάξης, της πιο μεσαίας που μπορεί να υπάρξει. Ποιος ο λόγος λοιπόν να πασκίζουμε να χωθούμε στους αριστοκρατικούς κύκλους; Οι αδερφές μου το ίδιο· ο πρίγκιπας Σ. τους ξεσήκωσε τα μυαλά. Γιατί χαίρεστε που θα 'ρθει ο Ευγένιος Παύλοβιτς;

— Ακούστε, Αγλαΐα,—είπε ο πρίγκιπας,—αν δεν κάνω λάθος φοβάστε για λογαριασμό μου, μην τύχει και τα στραπατσάρω μέσα σ' αυτόν τον κύκλο;

— Για λογαριασμό σας; Φοβάμαι;—έγινε κατακόκκινη η Αγλαΐα.—Ποιος ο λόγος να φοβάμαι για λογαριασμό σας έστω κι αν... έστω κι αν πρόκειται να γίνετε ολότελα ρεζίλι; Τι με νοιάζει εμένα; Και πώς μπορείτε να μεταχειρίζεστε τέτοιες λέξεις! Τι θα πει «να τα στραπατσάρω»; Είναι μια ελεεινή, μια πρόστυχη λέξη.

— Είναι... μια λέξη του σχολείου.

— Μα ναι, του σχολείου! Ελεεινή λέξη! Σα να μου φαίνεται πως το 'χετε σκοπό να μιλήσετε αύριο με τέτοιες λέξεις. Ψάξτε στο λεξιλόγιό σας και βρέστε κι άλλες τέτοιες λέξεις: θα κάνετε μεγάλη εντύπωση, μα την αλήθεια! Κρίμα που, καθώς φαίνεται, ξέρετε να μπαίνετε όμορφα σ' ένα σαλόνι· πού το μάθατε; Θα τα καταφέρετε να πάρετε και να πιείτε καθωσπρέπει ένα φλιτζάνι τσάι, όταν όλοι θα 'χουν καρφώσει τα μάτια τους επάνω σας;

— Νομίζω πως θα τα καταφέρω.

— Κρίμα· θα χάσω μια ευκαιρία να γελάσω. Σπάστε τουλάχιστο το κινέζικο βάζο στο σαλόνι! Είναι ακριβό· πολύ σας παρακαλώ, σπάστε το· είναι δώρο· η μητερούλα θα παλαβώσει και θα βάλει μπροστά σε όλους τα κλάματα—τόσο πολύ τ' αγαπάει αυτό το βάζο. Κάντε καμιά χειρονομία, όπως κάνετε πάντα, χτυπήστε το και ρίξτε το στο πάτωμα. Καθίστε επίτηδες δίπλα.

— Απεναντίας, θα προσπαθήσω να κάτσω όσο το δυνατό μακρύτερα: σας ευχαριστώ που με προειδοποιήσατε.

— Ωστε λοιπόν φοβάστε απ' τα πριν πως θα κάνετε αδέξιες χειρονομίες. Κόβω το κεφάλι μου πως θ'

αρχίσετε να μιλάτε για κανένα «θέμα», για κάτι σοβαρό, επιστημονικό, υψηλό! Πόσο θα ταιριάζει αυτό στην περίπτωση.

— Νομίζω πως θα 'ταν ανόητο... αν δε λεγόταν στην ώρα του.

— Ακούστε μια για πάντα,—δεν άντεξε τέλος η Αγλαΐα, —αν αρχίσετε να μιλάτε για κάτι σαν τη θανατική ποινή, για την οικονομική κατάσταση της Ρωσίας ή για το ότι «τον κόσμο θα τον σώσει η ομορφιά», τότε... εγώ, θα χαρώ φυσικά και θα γελάσω πολύ, όμως... σας προειδοποιώ από τώρα: να μην τολμήσετε πια να ξαναπαρουσιαστείτε μπροστά μου! Ακούτε; Το λέω σοβαρά! Αυτή τη φορά δεν αστειεύομαι καθόλου!

Πραγματικά, η Αγλαΐα πρόφερε σ ο β α ρ ά την απειλή της, τόσο μάλιστα που αντήχησε κάτι ασυνήθιστο στα λόγια της και φάνηκε στο βλέμμα της κάτι που δεν το 'χε παρατηρήσει ποτέ ως τα τώρα ο πρίγκιπας—κάτι που δεν έμοιαζε φυσικά με αστείο.

— Ε, λοιπόν, μ' όλ' αυτά που μου είπατε αρχίζω να πιστεύω πως θ' αρχίσω το δίχως άλλο να «μιλάω» και μάλιστα... μπορεί... να σπάσω και το βάζο. Ως τώρα δε φοβόμουν τίποτα, τώρα όμως όλα τα φοβάμαι. Το δίχως άλλο θα τα στραπατσάρω.

— Τότε λοιπόν σωπάστε. Καθίστε σε μια γωνιά και μη λέτε τίποτα.

— Δε θα μπορέσω είμαι σίγουρος πως θ' αρχίσω να μιλάω απ' το φόβο μου κι απ' το φόβο μου θα το σπάσω το βάζο. Μπορεί να γλιστρήσω στο παρκέ και να πέσω, ή θα μου συμβεί κάτι παρόμοιο γιατί μου 'χει τύχει κι άλλη φορά· απόψε θα το βλέπω όλη τη νύχτα στον ύπνο μου· γιατί ν' ανοίξετε αυτή την κουβέντα;

Η Αγλαΐα τον κοίταζε σκυθρωπά.

— Ξέρετε τι λέω; Καλύτερα να μην έρθω καθόλου αύριο! Θα δηλώσω ασθένεια και θα ξεμπερδεύουμε!—πήρε την απόφασή του ο πρίγκιπας.

Η Αγλαΐα χτύπησε το πόδι της στο πάτωμα και χλόμιασε μάλιστα απ' το θυμό της.

— Θεέ μου! Μα πού ξανακούστηκε αυτό! Δε θα 'ρθει όταν γίνονται όλα ειδικά γι' αυτόν και, ω Θεέ μου! Μεγάλη ευχαρίστηση, μα την αλήθεια, να 'χει να κάνει κανείς μ' έναν τέτοιο... ασυνεννόητο άνθρωπο σαν και σας!

— Καλά, καλά, θα 'ρθω, θα 'ρθω!—βιάστηκε να τη διακόψει ο πρίγκιπας.—Και σας δίνω το λόγο της τιμής μου πως θα κάτσω στη γωνιά μου και δε θα βγάλω λέξη όλο το βράδυ. Αυτό θα κάνω.

— Πολύ καλά θα κάνετε· τώρα μόλις είπατε: «θα δηλώσω ασθένεια» από πού τις παίρνετε, μα την αλήθεια, αυτές τις εκφράσεις; Τι σας ήρθε και μιλάτε μαζί μου με τέτοιες λέξεις; Θέλετε μήπως να με κοροϊδέψετε;

— Σας ζητώ συγνώμη· είναι κι αυτή μια σχολική έκφραση· δε θα το ξανακάνω. Το καταλαβαίνω πολύ καλά πως... φοβάστε για λογαριασμό μου... (μα μη θυμώνετε λοιπόν!) και είμαι τρομερά χαρούμενος γι' αυτό. Δε θα το πιστέψετε πόσο πολύ φοβάμαι τώρα—και πόσο χαίρομαι γι' αυτά που μου είπατε. Όμως όλος αυτός ο τρόμος, σας ορκίζομαι, όλ' αυτά είναι ανάξια λόγου, είναι ανοησίες! Μα το Θεό, Αγλαΐα! Η χαρά όμως θα μείνει. Μ' αρέσει τρομερά που είστε τόσο παιδί! Τόσο καλό κι αγαθό παιδάκι! Αχ, τι υπέροχη μπορείτε να 'στε, Αγλαΐα!

Η Αγλαΐα θα θύμωνε φυσικά κι ήταν κιόλας έτοιμη να θυμώσει, ξάφνου όμως κάποιος αναπάντεχο και γι' αυτήν την ίδια αίσθημα πλημμύρισε μεμιάς την ψυχή της.

— Και δε θα με κατηγορήσετε για τα σημερινά σκληρά μου λόγια... καμιά φορά... αργότερα;—τον ρώτησε ξάφνου.

— Μα τι λέτε, τι λέτε! Και γιατί ξανακοκκινίσατε; Να που με κοιτάτε πάλι σκυθρωπά! Αρχίσατε και με κοιτάτε πολύ σκυθρωπά τώρα τελευταία, Αγλαΐα—ποτέ δε με κοιτάζατε έτσι. Ξέρω γιατί γίνεται αυτό...

— Σωπάστε, σωπάστε!

— Όχι, καλύτερα να το πω. Από καιρό ήθελα να σας το πω· σας το 'πα κιόλας μα... είναι λίγο, γιατί δε με πιστέψατε. Ανάμεσά μας βρίσκεται παρ' όλα αυτά μια ύπαρξη...

— Σωπάστε, σωπάστε, σωπάστε, σωπάστε,—τον έκοψε ξάφνου η Αγλαΐα και τον άρπαξε δυνατά απ' το χέρι, κοιτάζοντάς τον σχεδόν με φρίκη. Εκείνη τη στιγμή τη φώναξαν σα να χάρηκε, τον παράτησε κι έφυγε τρέχοντας.

Ο πρίγκιπας έτρεμε απ' τον πυρετό όλη τη νύχτα. Παράξενο, εδώ και μερικές νύχτες συνέχεια έτρεμε από πυρετό. Κι αυτή τη φορά, μισοπαραληρώνοντας, του πέρασε η σκέψη: τι θα γίνει αν αύριο μπροστά σε όλους, τον πιάσει καμιά κρίση; Μήπως κι άλλοτε δεν τον είχαν πιάσει κρίσεις μπροστά σε κόσμο; Πάγωνε μόλις το σκεφτόταν, όλη τη νύχτα φανταζόταν τον εαυτό του μέσα σε κάποιον απίθανο κι ανήκουστο κύκλο, ανάμεσα σε κάτι παράξενους ανθρώπους. Το κυριότερο ήταν που «άρχισε να μιλάει»· ήξερε πως δεν έπρεπε να μιλήσει,μίλαγε όμως χωρίς να σταματάει, κάτι έλεγε και προσπαθούσε να τους πείσει. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς κι ο Ιππόλυτος ήταν κι αυτοί ανάμεσα στους καλεσμένους και φαίνονταν να 'χουν μεγάλες φιλίες.

Ξύπνησε περασμένες οκτώ κι είχε πονοκέφαλο, οι σκέψεις του ήταν μαλλιά-κουβάρια και τον βάραιναν παράξενες εντυπώσεις. Για κάποιον άγνωστο λόγο, λαχτάρησε τρομερά να δει το Ραγκόζιν· να τον δει και να μιλήσει πολύ μαζί του—για τι ακριβώς δεν το 'ξερε ούτε ο ίδιος· ύστερα, πήρε σχεδόν την απόφαση να πάει στον Ιππόλυτο χωρίς να ξέρει καλά-καλά γιατί. Κάτι θολό βασάνιζε την καρδιά του, τόσο που οι περιπέτειες που του έτυχαν εκείνο το πρωί, του έκαναν βέβαια εξαιρετικά μεγάλη εντύπωση, ήταν όμως σάμπως να μην τον άγγιξαν ως τα κατάβαθα της ψυχής του. Μια απ' αυτές τις περιπέτειες, ήταν κι η επίσκεψη του Λέμπεντεβ.

Ο Λέμπεντεβ παρουσιάστηκε αρκετά νωρίς, κατά τις εννιάμιση, κι ήταν σχεδόν ολότελα μεθυσμένος. Μόλο που ο πρίγκιπας δεν ήταν παρατηρητικός τώρα τελευταία, το πρόσεξε σχεδόν αμέσως πως από τότε που έφυγε απ' το σπίτι τους ο στρατηγός Ιβόλγκιν,—πάνε τώρα τρεις μέρες— η διαγωγή του Λέμπεντεβ άλλαξε στο χειρότερο. Έγινε κάπως ξαφνικά εξαιρετικά λιγδιάρης, βρόμικος, η γραβάτα του στραβοδεμένη κι ο γιακάς της ρεντιγκότας του σκισμένος· έκανε φασαρία σπίτι του κι οι φωνές του ακούγονταν πέρα απ' τη μικρή αυλή. Η Βέρα ήρθε μια φορά και με δάκρυα στα μάτια κάτι έλεγε σχετικά. Τώρα που παρουσιάστηκε ο Λέμπεντεβ άρχισε να μιλάει πολύ παράξενα, χτυπώντας το στήθος του και για κάτι μεμφόταν τον εαυτό του.

— Έλαβα... έλαβα την ανταμοιβή μου για την προδοσία και την παλιανθρωπιά μου... Δέχτηκα ένα χαστούκι!—συμπέρανε τέλος με ύφος τραγικό.

— Χαστούκι! Από ποιον; Κι έτσι πρωί-πρωί;

— Πρωί-πρωί;—χαμογέλασε σαρκαστικά ο Λέμπεντεβ.—Η ώρα δεν έχει να κάνει... ακόμα και για

μια σωματική τιμωρία... εγώ όμως δέχτηκα ένα ηθικό... ένα ηθικό κι όχι σωματικό χαστούκι!

Στρογγυλοκάθισε ξάφνου δίχως πολλά-πολλά κι άρχισε να διηγείται. Η διήγησή του ήταν πολύ ασυνάρτητη· ο πρίγκιπας στραβομουτσούνιασε κι ήθελε να φύγει. Ξάφνου όμως, μερικά λόγια του Λέμπεντεβ τον έκαναν ν' απορήσει τόσο που 'μεινε σύζυλος.—Παράξενα πράγματα διηγόταν ο κύριος Λέμπεντεβ.

Στην αρχή φαινόταν πως επρόκειτο για κάποιο γράμμα· πρόφερε και τ' όνομα της Αγγλαΐας Ιβάνοβνας. Ύστερα ο Λέμπεντεβ άρχισε ξαφνικά να κατηγορεί πικρά τον ίδιο τον πρίγκιπα· θα μπορούσε κανείς να καταλάβει πως ο πρίγκιπας τον έχει προσβάλει. Γιατί στην αρχή, όπως έλεγε, ο πρίγκιπας τον τίμησε με την εμπιστοσύνη του σχετικά με τις δοσοληψίες μ' ένα γνωστό «άτομο» (με τη Ναστάσια Φιλίποβνα)· ύστερα όμως έκοψε κάθε σχέση μαζί του και τον έδιωξε από κοντά του αναισχύντως, και μάλιστα μέχρι τοιούτου προσβλητικού σημείου που την τελευταία φορά αρνήθηκε τάχα με βάνουσο τρόπο ν' απαντήσει σε μια «αθωοτάτην ερώτησίν του, σχετικά με τις αλλαγές που είναι να γίνουν σε λίγο στο σπίτι». Ο Λέμπεντεβ, χύνοντας μεθυσμένα δάκρυα, ομολόγησε πως «ύστερα απ' αυτό δεν μπόρεσε πια να το υποφέρει, πολλώ μάλλον που ήξερε πολλά... πάρα πολλά... κι απ' το Ραγκόζιν κι απ' τη Ναστάσια Φιλίποβνα κι απ' τη φίλη της Ναστάσιας Φιλίποβνας κι απ' τη Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα... την ίδια... κι απ' την... απ' την ίδια μάλιστα την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, μπορείτε να το φανταστείτε αυτό... τη μεσολαβήσει της Βέρας... μέσω της κόρης μου, της πολυαγαπημένης και μονάκριβής μου κόρης Βέρας... μάλιστα... αν και, για να λέμε την αλήθεια, δεν είναι μονάκριβη γιατί έχω τρεις. Και ποιος πληροφορούσε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα με γράμματα, κατά τρόπον μάλιστα απολύτως μυστικών, χε-χε! Ποιος της τα 'γραψε χαρτί και καλαμάρι όλα τα σχετικά μ' όλες τις σχέσεις και... τις κινήσεις της Ναστάσιας Φιλίποβνας, χε-χε χε! Ποιος, ποιος είναι αυτός ο ανώνυμος, επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω;»

— Είναι ποτέ δυνατό να είστε εσείς;—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Ακριβώς,—απάντησε με πολλήν αξιοπρέπεια ο μέθυσος,—και σήμερα στις οκτώμιση, πριν μισή ώρα όλη κι όλη... όχι, πριν τρία τέταρτα της ώρας, ειδοποίησα την ευγενεστάτη μητέρα πως έχω να της κάνω γνωστό ένα περιστατικό... σημαντικότατο. Την ειδοποίησα μ' ένα σημείωμα που το 'δωσα στην υπηρέτρια απ' το πίσω χαγιάτι. Με δέχτηκε.

— Είδατε τώρα τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;—ρώτησε ο πρίγκιπας μη μπορώντας να πιστέψει στ' αυτιά του.

— Την είδα πριν από λίγο και δέχτηκα ένα χαστούκι... ηθικό. Μου γύρισε πίσω το γράμμα, μου το πέταξε μάλιστα σφραγισμένο... και μένα μ' άρπαξε απ' το γιακά και μ' έβγαλε έξω με τις κλοτσιές... δηλαδή, εδώ που τα λέμε, με την ηθική κι όχι με τη σωματική έννοια των λέξεων... ή μάλλον, περίπου σωματικώς, λίγο έλειψε!

— Ποιο γράμμα σάς πέταξε σφραγισμένο;

— Μα μήπως... χε-χε-χε! Μα βέβαια, δε σας το είπα ακόμα! Και γω που νόμιζα πως σας το είπα κιάλας... Μου έδωσαν, ξέρετε, ένα γραμματάκι να το πάω...

— Ποιος σας το 'δωσε; Και για ποιον;

Όμως, μερικές απ' τις «εξηγήσεις» του Λέμπεντεβ ήταν τρομερά δύσκολο να τις καταλάβεις και να βγάλεις άκρη από δαύτες· ο πρίγκιπας ωστόσο έβγαλε το συμπέρασμα απ' όσα μπόρεσε να καταλάβει πως το γράμμα το 'χε φέρει η υπηρέτρια στη Βέρα Λέμπεντεβα για να το δώσουν στη διεύθυνση που έγραφε... «έτσι ακριβώς όπως και πριν, έτσι ακριβώς όπως και πριν, στο γνωστό

άτομο, απ' το ίδιο πρόσωπο (διότι τη μίαν απ' αυτές την ονομάζω «πρόσωπο» και την άλλη απλώς και μόνο «άτομο», προς ταπεινώση και διαχωρισμόν διότι υπάρχει μεγίστη διαφορά μεταξύ αθώας και αρχοντικής στρατηγικής δεσποσύνης και της... καμελίας) κι έτσι λοιπόν, το γράμμα προερχόταν από ένα πρόσωπο που τ' όνομά του αρχίζει από Άλφα»...

— Πώς είναι δυνατόν! Στη Ναστάσια Φιλίπποβνα; Ανοησίες!—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Έγινε, έγινε, κι αν όχι σ' αυτήν, στο Ραγκόζιν τότε, το ίδιο κάνει, στο Ραγκόζιν... και μάλιστα για τον κύριο Τερέντιεβ μάς δόθηκε προς μετάδοση μια φορά, απ' το πρόσωπο που αρχίζει από Άλφα,—έκλεισε το μάτι του και χαμογέλασε ο Λέμπεντεβ.

Επειδή τα μπέρδευε και πηδούσε από το 'να στ' άλλο ξεχνώντας τι είχε αρχίσει να λέει, ο πρίγκιπας σώπασε για να τον αφήσει να εξηγηθεί. Παρ' όλα αυτά δεν μπόρεσε να καταλάβει αν τα γράμματα περνούσαν απ' τα χέρια του ή απ' τα χέρια της Βέρας. Αφού το βεβαίωσε ο ίδιος πως «τι στο Ραγκόζιν, τι στη Ναστάσια Φιλίπποβνα», σημαίνει πως το πιθανότερο απ' όλα είναι πως δεν περνούσαν απ' τα χέρια του τα γράμματα, αν φυσικά υπήρχαν γράμματα. Όσο για το πώς έγινε και του 'πεσε τώρα στα χέρια το γράμμα, αυτό έμεινε εντελώς ανεξήγητο· θα 'πρεπε κανείς να υποθέσει πως το πιθανότερο απ' όλα ήταν ότι το πήρε κατά κάποιον τρόπο απ' τη Βέρα.—το 'κλεψε κρυφά και το πήγε, έχοντας κάποιο σκοπό κατά νου, στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Αυτό σκέφτηκε και κατάλαβε τέλος ο πρίγκιπας.

— Τρελαθήκατε!—φώναξε τρομερά ταραγμένος.

— Όχι εντελώς, πολυσεβαστότατε πρίγκηψ,—απάντησε ο Λέμπεντεβ μ' αρκετή κακία.—Είναι αλήθεια πως σκέφτηκα για μια στιγμή να σας το δώσω, να σας το παραδώσω στα χέρια σας για να σας εξυπηρετήσω... συλλογίστηκα όμως πως θα 'ταν καλύτερα να προσφέρω εκεί τις υπηρεσίες μου και να τα κάνω όλα γνωστά στην ευγενεστάτη μητέρα... επειδή και προηγουμένως την πληροφόρησα άπαξ μ' ένα ανώνυμο γράμμα· κι όταν της έγραψα πριν από λίγο το σημείωμα, προκαταρκτικώς, ζητώντας της να με δεχτεί, στις οκτώ και είκοσι, έβαλα και πάλι στη θέση της υπογραφής τις λέξεις ο «ο μυστικός σας αλληλογράφος». Με δέχτηκαν αμέσως, πάραυτα, μ' εξαιρετική βιασύνη μάλιστα, απ' την πίσω πόρτα... και με παρουσίασαν στην ευγενεστάτη μητέρα...

— Λοιπόν;

— Ε, τα παρακάτω είναι γνωστά, παραλίγο να με δείρει· δηλαδή, τόσο ελάχιστα παραλίγο που μπορεί να πει κανείς πως σχεδόν μ' έδειρε. Και το γράμμα μού το πέταξε στα μούτρα· είναι αλήθεια πως θέλησε να το κρατήσει, το είδα, το πρόσεξα, μα άλλαξε γνώμη και μου το πέταξε: «μια και το εμπιστεύτηκαν σ' έναν άνθρωπο σαν και σένα για να το δώσεις, τράβα δώσ' το». Προσβλήθηκε μάλιστα. Μια και δε ντράπηκε να το πει μπροστά μου, σημαίνει πως προσβλήθηκε. Ευέξαπτος χαρακτήρας.

— Και πού είναι τώρα το γράμμα;

— Εγώ το 'χω, νάτο.

Κι έδωσε στον πρίγκιπα το σημείωμα της Αγλαΐας στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, που εκείνος τόσο θριαμβευτικά, το ίδιο πρωί, το 'δειξε δυο ώρες αργότερα στην αδελφή του.

— Αυτό το γράμμα δεν πρέπει να μείνει στα χέρια σας.

— Σε σας, σε σας! Σε σας το φέρνω,—είπε με θέρμη ο Λέμπεντεβ.—Τώρα είμαι και πάλι δικός σας,

ολόκληρος δικός σας, απ' το κεφάλι ως την καρδιά, δούλος σας, ύστερα απ' τη στιγμιαία προδοσία! Εκτελέστε την καρδιά, σπλαχνιστείτε όμως τη γενειάδα, έτσι είτε ο Τόμας Μουρ... στην Αγγλία και στη Μεγάλη Βρετανία. Mea culpa, mea culpa (αμάρτημά μου) όπως λέει η ρωμαία Πάπα... δηλαδή είναι Πάπας της Ρώμης και γω τον λέω «ρωμαία Πάπα».

— Αυτό το γράμμα πρέπει να σταλεί αμέσως, —είπε ενεργητικά ο πρίγκιπας, —θα το δώσω εγώ.

— Δε θα 'ταν όμως καλύτερα, δε θα 'ταν καλύτερα, καλοαναθρεμμενέστατε πρίγκηψ, δε θα 'ταν καλύτερα να το... αυτώσουμε;

Ο Λέμπεντεβ έκανε μια παράξενη, κατανυκτική γκριμάτσα· άρχιζε να στριφογυρίζει τρομερά στη θέση του, λες και τον τσίμπησαν ξάφνου με μια καρφίτσα κι ανοιγόκλεινε πονηρά τα μάτια του, κάνοντας παντομίμα με τα χέρια του.

— Τι έκανε λέει;—τον ρώτησε τρομερός ο πρίγκιπας.

— Προηγούμενως να τ' ανοίγατε!—ψιθύρισε κατανυκτικά μ' έναν τόνο σχεδόν εμπιστευτικό.

Ο πρίγκιπας πετάχτηκε πάνω τόσο οργισμένος που ο Λέμπεντεβ έκανε να το βάλει στα πόδια· σαν έφτασε όμως στην πόρτα, κοντοστάθηκε, περιμένοντας μήπως του δοθεί χάρη.

— Εχ, Λέμπεντεβ! Είναι ποτέ δυνατό, είναι ποτέ δυνατό να φτάσει κανείς σε μια τόσο ταπεινή αταξία που φτάσατε εσείς;—φώναξε πικραμένα ο πρίγκιπας.

Τα χαρακτηριστικά του Λέμπεντεβ φωτίστηκαν.

— Είμαι ποταπός! Ποταπός!—πλησίασε αμέσως και χτύπησε το στήθος του με δάκρυα στα μάτια.

— Αυτό πια καταντάει βρομιά!

— Ακριβώς· βρομιά. Η μόνη σωστή λέξη!

— Και τι σόι συνήθεια είναι αυτή που έχετε να φέρεστε τόσο παράξενα; Μα εσείς... είστε σωστός σπιούνος! Γιατί στέλνατε ανώνυμα γράμματα κι ανησυχούσατε μια τόσο ευγενικότατη και καλότατη γυναίκα; Γιατί επιτέλους να μην έχει το δικαίωμα η Αγλαΐα Ιβάνοβνα να γράφει σ' όποιον θέλει; Τι πήγατε σήμερα εκεί; Για να κάνετε μήπως παράπονα; Τι ελπίζετε να πάρετε από κει; Τι σας έσπρωξε να καταδώσετε;

— Ο μοναδικός λόγος ήτο η ευχαρίστησις της περιέργειας και... η επιθυμία να εξυπηρετήσω μιαν ευγενική ψυχή, ναι, έτσι είναι!—τσαμπούνανε ο Λέμπεντεβ.—Τώρα όμως είμαι ολόκληρος δικός σας, ολόκληρος και πάλι! Κρεμάστε με, αν θέλετε!

— Σ' αυτή την κατάσταση παρουσιάστηκατε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;—έκανε με σιχασιά ο πρίγκιπας.

— Όχι... φρεσκότερος... και μάλιστα κοσμιότερος· μετά την ταπείνωση έφτασα... σ' αυτή την κατάσταση.

— Ε, καλά, αφήστε με τώρα.

Όμως, ο πρίγκιπας αναγκάστηκε να επαναλάβει αρκετές φορές αυτή την παράκληση πριν το πάρει

επιτέλους απόφαση ο επισκέπτης να φύγει. Όταν είχε ανοίξει πια την πόρτα, ξαναγύρισε, έφτασε ως τη μέση του δωματίου πατώντας στα νύχια και ξανάρχισε να κάνει νοήματα με τα χέρια, δείχνοντας πώς ανοίγουν ένα γράμμα· δεν τόλμησε ωστόσο να προφέρει τη συμβουλή του· ύστερα βγήκε χαμογελώντας τρυφερά.

Όλ' αυτά τον στενοχώρησαν τρομερά τον πρίγκιπα. Το κυριότερο ήταν πως η Αγλαΐα βρισκόταν σε μεγάλη ανησυχία, σε μεγάλη αναποφασιστικότητα, κάτι φαινόταν να τη βασανίζει («από ζήλια» ψιθύρισε μόνος του ο πρίγκιπας). Αποδειχνόταν επίσης πως την έκαναν κι έχανε τα νερά της άνθρωποι κακοί και ήταν βέβαια πολύ παράξενο που τους εμπιστευόταν τόσο. Φυσικά, μέσα σ' αυτό το άπειρο μα ευέξαπτο και περήφανο κεφαλάκι, ωρίμαζαν κάποια ιδιότροπα σχέδια, καταστρεπτικά ίσως-ίσως και... ακαταλόγιστα... ακαταλόγιστα... Ο πρίγκιπας τρομοκρατήθηκε και σάσισε τόσο που δεν ήξερε τι απόφαση να πάρει. Έπρεπε το δίχως άλλο να προλάβει κάτι, αυτό το 'νωθε. Ξαφνικά, κοίταξε γι' άλλη μια φορά τη διεύθυνση στο σφραγισμένο γράμμα· ω, εδώ δεν είχε αμφιβολίες κι ανησυχίες γιατί είχε πίστη· άλλο ήταν που τον ανησυχούσε σ' αυτό το γράμμα, δεν είχε εμπιστοσύνη στο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς. Κι ωστόσο, το πήρε απόφαση να του το δώσει αυτό το γράμμα, να πάει και να του το δώσει ο ίδιος προσωπικά και βγήκε κιάλας απ' το σπίτι, στο δρόμο όμως το μετάνιωσε. Σχεδόν μπροστά στο σπίτι του Πτίτσιν, βρέθηκε σαν επίτηδες μπροστά του ο Κόλια κι ο πρίγκιπας τον παρακάλεσε να δώσει το γράμμα στον αδελφό του, σα να το 'φερνε απευθείας απ' την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Ο Κόλια δεν έκανε ερωτήσεις και το πήγε, έτσι που ο Γάνια, ούτε το φαντάστηκε ποτέ του πως το γράμμα είχε περάσει από τόσους σταθμούς. Σα γύρισε σπίτι, ο πρίγκιπας φώναξε τη Βέρα Λουκιάνοβνα, της είπε όσα έπρεπε να της πει και την καθσύχασε γιατί αυτή έψαχνε ακόμα να βρει το γράμμα κι έκλαιγε. Την έπιασε φρίκη όταν έμαθε πως το γράμμα το 'χε πάρει ο πατέρας της. (Ο πρίγκιπας έμαθε απ' τη Βέρα αργότερα πως είχε εξυπηρετήσει αρκετές φορές το Ραγκόζιν και την Αγλαΐα Ιβάνοβνα—κρυφά—και δεν της είχε περάσει ποτέ απ' το μυαλό πως όλ' αυτά θα μπορούσαν να βλάψουν κατά κάποιο τρόπο τον πρίγκιπα)...

Κι ο πρίγκιπας είχε τέλος τόσο πολύ συγχυστεί, που όταν δυο ώρες αργότερα έφτασε τρεχάτος κάποιος που 'χε στείλει ο Κόλια και του είπε για την αρρώστια του στρατηγού, την πρώτη στιγμή δυσκολεύτηκε να καταλάβει τι είχε συμβεί. Αυτό το περιστατικό ωστόσο του ξανάδωσε την ψυχική του ηρεμία γιατί τον έκανε να σκεφτεί άλλα πράγματα. Έμεινε στις Νίνας Αλεξάντροβνας (όπου είχαν μεταφέρει φυσικά τον άρρωστο) σχεδόν ως αργά το βράδυ. Δε βοήθησε σχεδόν σε τίποτα, υπάρχουν όμως άνθρωποι που για κάποιο λόγο είναι ευχάριστο να τους νιώθεις δίπλα σου σ' ορισμένες δύσκολες στιγμές. Του Κόλια του είχαν κάνει τρομερή εντύπωση όλ' αυτά, έκλαιγε υστερικά, έτρεχε όμως αδιάκοπα εδώ και κει: πήγε να φωνάξει γιατρό και βρήκε τρεις, έτρεχε στο φαρμακείο και στο κουρείο. Το στρατηγό τον συνέφεραν κάπως, δεν ανέκτησε όμως τις αισθήσεις του· οι γιατροί έλεγαν πως «εν πάση περιπτώσει, ο ασθενής ευρίσκεται εν κινδύνω». Η Βάρια κι η Νίνα Αλεξάντροβνα δεν έφευγαν στιγμή απ' το κρεβάτι του άρρωστου· ο Γάνια τα 'χε χαμένα και τον είχε συγκλονίσει όλη αυτή η περιπέτεια, δεν ήθελε όμως ν' ανέβει επάνω και μάλιστα φοβόταν να δει τον άρρωστο. Συστρεφε τα χέρια του και μιλώντας ασύνδετα στον πρίγκιπα τα κατάφερε κι είπε πως «για κοίτα τι δυστύχημα μας βρήκε και σε μια τέτοια στιγμή μάλιστα!» Του πρίγκιπα του φάνηκε πως κατάλαβε ποια ακριβώς στιγμή εννοούσε. Τον Ιππόλυτο ο πρίγκιπας δεν τον πρόφτασε πια στο σπίτι του Πτίτσιν. Κατά το βράδυ έφτασε τρέχοντας ο Λέμπεντεβ που μετά την πρωινή «εξήγηση» κοιμόταν ως εκείνη την ώρα βαθιά. Τώρα ήταν σχεδόν ξεμέθυστος κι έκλαιγε πάνω απ' τον άρρωστο με πραγματικά δάκρυα, λες κι ήταν αδελφός του. Κατηγορούσε εις επήκοον όλων τον εαυτό του, χωρίς ωστόσο να εξηγεί τι ακριβώς συμβαίνει και δεν άφηνε ήσυχη τη Νίνα Αλεξάντροβνα βεβαιώνοντάς την κάθε λίγο και λιγάκι πως «αυτός, αυτός και μόνο είναι η αιτία, και κανένας άλλος έξω απ' αυτόν... μόνο και μόνο για την ευχαρίστηση της περιέργειας... και πως ο "μεταστάς" (έτσι επέμενε, για κάποιον άγνωστο λόγο, να λέει τον στρατηγό που ζούσε ακόμα) ήταν μεγαλοφυέστατος άνθρωπος!» Επέμενε ιδιαίτερα στη μεγαλοφύια του, λες κι απ' αυτό θα μπορούσε να βγει κείνη τη στιγμή κάποιο μεγάλο όφελος. Η Νίνα Αλεξάντροβνα, βλέποντας τα ειλικρινή του δάκρυα, του είπε στο τέλος, χωρίς καμιά μομφή, σχεδόν στοργικά μάλιστα: «Ε, ο Θεός μαζί σας, μην κλαίτε λοιπόν, ε, ο Θεός θα σας το συγχωρέσει!» Του Λέμπεντεβ του έκαναν τόση

εντύπωση αυτά τα λόγια κι ο τόνος που προφέρθηκαν, που όλο κείνο το βράδυ δεν ήθελε πια ν' απομακρυνθεί απ' τη Νίνα Αλεξάντροβνα (κι όλες τις επόμενες μέρες, ως το θάνατο του στρατηγού, ξημεροβραδιαζόταν σχεδόν στο σπίτι τους). Κείνη τη μέρα, ήρθε δυο φορές στη Νίνα Αλεξάντροβνα άνθρωπος σταλμένος απ' τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, να μάθει για την κατάσταση του άρρωστου. Κι όταν το βράδυ, στις εννιά, μπήκε ο πρίγκιπας στο σαλόνι των Επάντσιν, που ήταν κιάλας γεμάτο καλεσμένους, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα άρχισε αμέσως να τον ρωτάει για τον άρρωστο και ζητούσε λεπτομέρειες και φαινόταν να συμπάσχει κι απάντησε με πολλή σοβαρότητα και ύφος στην ερώτηση της Μπελοκόνοσκαγια: «Ποιος είναι ο άρρωστος και ποια είναι αυτή η Νίνα Αλεξάντροβνα;» Του πρίγκιπα του άρεσε πολύ αυτό. Αυτός ο ίδιος, απαντώντας στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, μιλούσε «υπέροχα» όπως είπαν αργότερα οι αδερφές της Αγγλαΐας, «σεμνά, σιγά, χωρίς περιττές κουβέντες, χωρίς χειρονομίες, με αξιοπρέπεια· μπήκε υπέροχα· ήταν ντυμένος εξάισια» κι όχι μονάχα δεν «έπεσε στο παρκέ», όπως φοβόνταν την προηγούμενη μέρα, μα ήταν φανερό πως έκανε σ' όλους ευχάριστη εντύπωση.

Από μέρος του ο πρίγκιπας, όταν έκατσε και πρόσεξε τους ανθρώπους γύρω του, είδε αμέσως πως όλη αυτή η συντροφιά δεν έμοιαζε καθόλου με τα φαντάσματα που του προφήτησε χτες η Αγγλαΐα και τον τρόμαξε ή με τους εφιάλτες που είδε στον ύπνο του τη νύχτα. Για πρώτη φορά στη ζωή του είδε μια γωνίτσα εκείνου που φέρει το τρομερό όνομα «ο καλός κόσμος». Από καιρό τώρα, εξαιτίας ορισμένων ιδιαίτερων προθέσεων, σκέψεων και επιθυμιών του, λαχταρούσε να διεισδύσει σ' αυτόν το μαγικό κύκλο και γι' αυτό ενδιαφέρθηκε τρομερά με τις πρώτες εντυπώσεις του. Αυτές οι πρώτες του εντυπώσεις τον είχαν μάλιστα γοητέψει. Μεμιάς και ξαφνικά, του φάνηκε πως οι άνθρωποι αυτοί, λες κι ήταν γεννημένοι για να βρίσκονται μαζί. Πως οι Επάντσιν δε δίνουν καμιά «εσπερίδα» αυτό το βράδυ και δεν υπήρχε κανένας επισκέπτης ειδικά καλεσμένος, πως είναι όλοι «δικοί τους άνθρωποι» και πως αυτός ο ίδιος ήταν τάχα από καιρό αφοσιωμένος τους φίλος και ομοιόδεάτης τους και ξαναγύρισε κοντά τους ύστερα από έναν πρόσφατο χωρισμό. Η γοητεία των κομψών τρόπων, της απλότητας και της φαινομενικής εγκαρδιότητας ήταν σχεδόν μαγευτική. Ούτε για μια στιγμή δεν του πέρασε η σκέψη πως όλη αυτή η εγκαρδιότητα κι η ευγένεια, οι πνευματώδεις συζητήσεις κι η προσωπική αξιοπρέπεια δεν είναι ίσως-ίσως παρά μονάχα μια υπέροχη και καλαισθητή επιφάνεια. Οι περισσότεροι επισκέπτες μάλιστα, παρ' όλη την επιβλητική τους εμφάνιση, ήταν αρκετά κούφιοι άνθρωποι που, ωστόσο, είχαν τόση αυταρέσκεια ώστε δεν το 'χαν ούτε οι ίδιοι καταλάβει πως πολλά απ' τα καλά που έχουν δεν είναι τίποτ' άλλο από λούστρο που γι' αυτό δεν είχαν κιάλας καμιάν ευθύνη γιατί το απέκτησαν ασυναίσθητα και κληρονομικά. Ο πρίγκιπας δεν ήθελε ούτε και να υποπτευθεί κάτι τέτοιο, έτσι που βρισκόταν κάτω απ' την επίδραση της μαγείας των πρώτων του εντυπώσεων. Έβλεπε λόγου χάρη πως αυτός ο γέρος άνθρωπος, αυτός ο σπουδαίος αξιωματούχος, που από άποψη ηλικίας θα μπορούσε να 'ναι και παππούς του, διακόπτει τη συζήτησή του για ν' ακούσει αυτόν, έναν τόσο νέο και άπειρο άνθρωπο κι όχι μονάχα τον ακούει ως το τέλος μα είναι φανερό πως εκτιμάει τη γνώμη του, είναι τόσο στοργικός μαζί του, τόσο ειλικρινά καλόκαρδος—κι όλ' αυτά παρ' όλο που είναι ξένοι και βλέπονται για πρώτη φορά. Ίσως αυτό που επέδρασε περισσότερο στη φλογερή δεκτικότητα του πρίγκιπα, να 'ταν αυτή η εκλεπτυσμένη ευγένεια. Ίσως πάλι να 'ταν από πριν προδιατεθειμένος και να 'χε κιάλας τον ευσεβή πόθο να τα βρει όλα ωραία και καλά.

Κι ωστόσο, όλους αυτούς τους ανθρώπους—αν και φυσικά ήταν «φίλοι του σπιτιού και μεταξύ τους»—δε θα μπορούσες παρ' όλ' αυτά να τους πεις και τόσο φίλους του σπιτιού, ούτε και μεταξύ τους, όσο τους νόμισε ο πρίγκιπας μόλις τον παρουσίασαν και τον σύστησαν σ' αυτούς. Εδώ υπήρχαν άνθρωποι που ποτέ τους και με κανέναν τρόπο δε θ' αναγνώριζαν τους Επάντσιν έστω και στο ελάχιστο ίσους τους. Υπήρχαν μάλιστα άνθρωποι που δε χώνευαν καθόλου ο ένας τον άλλον η γριά Μπελοκόνοσκαγια σ' όλη της τη ζωή «περιφρονούσε» τη σύζυγο του «γεροντάκου αξιωματούχου» και κείνη με τη σειρά της κάθε άλλο παρά αγαπούσε τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Αυτός ο «αξιωματούχος», ο σύζυγός της, που ήταν, άγνωστο για ποιο λόγο, προστάτης των Επάντσιν απ' τα νιάτα τους ακόμα και που προέδρευε εδώ, ήταν τόσο τεράστια προσωπικότητα στα μάτια του Ιβάν Φιοντόροβιτς που αυτός, εκτός από δέος και φόβο δεν μπορούσε να νιώσει τίποτ' άλλο όταν

βρισκόταν μπροστά του και θα περιφρονούσε μάλιστα ειλικρινά τον εαυτό του αν έστω και για μια στιγμή θεωρούσε τον εαυτό του ίσο του κι αν έπαυε να νομίζει πως εκείνος είναι ο Ολύμπιος Δίας. Υπήρχαν άνθρωποι που είχαν να ειδωθούν ολάκερα χρόνια και δεν ένιωθαν ο ένας για τον άλλον παρά μονάχα αδιαφορία αν όχι αποστροφή· όμως, μόλις συναντήθηκαν τώρα, έκαναν σάμπως να 'χαν ειδωθεί μόλις χθες στην πιο φιλική κι ευχάριστη παρέα. Άλλωστε δεν είχαν έρθει και πολλοί. Εκτός απ' την Μπελοκόνσκαγια και τον «γεροντάκο αξιωματούχο» που ήταν πραγματικά σπουδαίο πρόσωπο, εκτός απ' τη σύζυγό του, ήταν πρώτος-πρώτος ένας πολύ αξιοπρόσεχτος στρατηγός εν ενεργεία, βαρόνος ή κόμης με γερμανικό επίθετο —άνθρωπος τρομερά λιγόλογος που 'χε φήμη βαθύτατου γνώστη των κυβερνητικών υποθέσεων και οι φήμες έφταναν σχεδόν ως το σημείο να λένε πως ήταν ένας σοφός—ένας από κείνους τους ολύμπιους κρατικούς λειτουργούς που τα ξέρουν όλα «εκτός ίσως απ' την ίδια τη Ρωσία», ένας άνθρωπος που έλεγε κάθε πέντε χρόνια ένα «καταπληκτικά βαθυνούστατο» απόφθεγμα που ήταν ωστόσο, εδώ που τα λέμε, απ' τ' αποφθέγματα εκείνα που γίνονται το δίχως άλλο παροιμίες και κάνουν εντύπωση ως και στους ανώτατους κύκλους· ένας από κείνους τους ανώτατους κρατικούς λειτουργούς που συνήθως, ύστερ' από πολυετή υπηρεσία (τόσο πολυετή μάλιστα που αρχίζει να φαίνεται παράξενο), πεθαίνουν παραφορτωμένοι με τίτλους, σε υπεροχότερες θέσεις και με μεγάλες περιουσίες αν και δίχως μεγάλα κατορθώματα, διατηρώντας μάλιστα κάποιαν εχθρότητα για όλα τα κατορθώματα γενικώς. Ο στρατηγός αυτός ήταν ο άμεσος προϊστάμενος του Ιβάν Φιοντόροβιτς στην υπηρεσία κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς έχοντας μια καρδιά φλογερή κι ευγνώμονη κι όντας ιδιαίτερα φιλότιμος τον θεωρούσε κι αυτόν ευεργέτη του, ο άλλος όμως δε θεωρούσε καθόλου τον εαυτό του ευεργέτη του Ιβάν Φιοντόροβιτς, του φερόταν με πολλήν αδιαφορία αν και δεν αρνιόταν να επωφεληθεί με ευχαρίστηση απ' τις πολυάριθμες εκδουλεύσεις του, και θα τον είχε αντικαταστήσει αμέσως μ' έναν άλλον υπάλληλο, φτάνει να το απαιτούσαν ορισμένοι υπολογισμοί, έστω κι αν ήταν σχετικά ασήμαντοι. Ήταν ακόμα ένας ηλικιωμένος και σημαντικός άρχοντας, σχεδόν συγγενής της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας, αν κι αυτό δεν ανταποκρινόταν με κανέναν τρόπο στην αλήθεια· άνθρωπος με σημαντικό βαθμό και τίτλο, πλούσιος κι από τζάκι, γεροδεμένος και υγιέστατος, μέγας πολυλογάς, που 'χε μάλιστα τη φήμη ανθρώπου δυσारेστημένου (αν κι εδώ που τα λέμε, με την πιο επιτρεπτή έννοια της λέξης), ανθρώπου μάλιστα που στάζει χολή (όμως κι αυτό ακόμα τον έκανε ευχάριστο), με τρόπους Άγγλων αριστοκρατών κι εγγλέζικα γούστα (σχετικά λόγου χάρη με το μισοψημένο ροσμπίφ, τα χάμουρα των αλόγων, τους λακέδες και τα τέτοια). Ήταν στενός φίλος του «αξιωματούχου», τον διασκέδαζε, κι επιπλέον η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έτρεφε για κάποιον άγνωστο λόγο μια παράξενη ελπίδα πως αυτός ο ηλικιωμένος κύριος (άνθρωπος αρκετά ελαφρόμυαλος και εν μέρει γυναικάς) θα 'ρθει ένα ωραίο πρωί και θα χαρίσει την ευτυχία στην Αλεξάνδρα, ζητώντας την εις γάμον. Κάτω απ' αυτό το ανώτερο κι αξιοσέβαστο στρώμα της συντροφιάς βρισκόταν το στρώμα των νεότερων καλεσμένων που δεν έλειπαν ωστόσο ούτε απ' αυτούς η λάμψη και οι κομψές ιδιότητες. Εκτός απ' τον πρίγκιπα Σ. και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, στο στρώμα αυτό ανήκε κι ο γνωστός, ο γοητευτικός πρίγκιπας Ν., πρώην τρυφερός κατακτητής γυναικών όλης της Ευρώπης και νυν περίπου σαρανταπεντάρης που διατηρούσε ωστόσο το υπέροχο παρουσιαστικό του και ήξερε να τους κάνει όλους να κρέμονται απ' το στόμα του όταν άρχιζε να διηγείται· άνθρωπος με μεγάλη περιουσία που 'χε εδώ που τα λέμε, αρκετά κλονιστεί και άνθρωπος που έμενε τον περισσότερο καιρό στο Εξωτερικό—συνήθως. Ήταν τέλος και κάποιοι άλλοι που αποτελούσαν, θα μπορούσε να πει κανείς, ένα τρίτο στρώμα και που δεν ανήκαν αυτοί καθαυτοί στον «κλειστό κύκλο» της καλής κοινωνίας, που μπορούσες όμως, όπως ακριβώς και τους Επάντσιν, άγνωστο γιατί, να τους συναντήσεις σ' αυτόν τον «κλειστό κύκλο». Από κάποιο τακτ, που το 'χαν δεχτεί σαν κανόνα, οι Επάντσιν ανακάτευαν πάντα—στις σπάνιες περιπτώσεις που έδιναν μια δεξίωση κι έστελναν προσκλήσεις—την ανώτερη κοινωνία με ανθρώπους λιγότερο υψηλής τάξης, που ήταν οι διαλεκτοί αντιπρόσωποι «των μεσαίων στρωμάτων». Τους Επάντσιν τους παίνευαν μάλιστα γι' αυτό κι έλεγαν πως καταλαβαίνουν τη θέση τους κι είναι άνθρωποι με τακτ, κι οι Επάντσιν περηφανεύονταν γι' αυτή τη γνώμη. Ένας απ' τους εκπροσώπους αυτών των μεσαίων τάξεων ήταν εκείνο το βράδυ ένας συνταγματάρχης, άνθρωπος σοβαρός, πολύ στενός φίλος του πρίγκιπα Σ.—αυτός τον έφερε στους Επάντσιν—άνθρωπος, εδώ που τα λέμε, πολύ λιγόλογος στις συναναστροφές· φορούσε στο δείχτη του δεξιού του χεριού ένα μεγάλο και φανταχτερό δαχτυλίδι

που κατά πάσαν πιθανότητα θα 'ταν αυτοκρατορικό δώρο. Ήταν, τέλος ακόμα κι ένας φιλόλογος ποιητής, γερμανικής καταγωγής, που έγραφε ρωσικά ποιήματα ωστόσο, κι επιπλέον ήταν κι ευπρεπέστατος, τόσο που μπορούσε να τον μπάσει κανείς άφοβα σ' ένα αριστοκρατικό σαλόνι. Είχε γοητευτικό παρουσιαστικό, αν και, για κάποιο λόγο, ήταν κάπως αποκρουστικό· θα 'ταν κάπου τριανταοχτώ χρονών, ντυνόταν άψογα, ανήκε σε μια γερμανική οικογένεια στο έπακρο αστική, όμως και στο έπακρο ευυπόληπτη· ήξερε να εκμεταλλεύεται τις διάφορες ευκαιρίες για να πετυχαίνει την προστασία υψηλών προσώπων και να διατηρεί την εύνοιά τους. Κάποτε είχε μεταφράσει απ' τα γερμανικά κάποιο σπουδαίο έργο κάποιου σπουδαίου Γερμανού ποιητή σε στίχους, διάλεξε σωστά σε ποιον ν' αφιερώσει τη μετάφρασή του, ήξερε να περηφανευτεί για τη φιλία του μ' ένα διάσημο Ρώσο ποιητή που 'χε πεθάνει (υπάρχει ένα ολάκερο στρώμα συγγραφέων που τους αρέσει υπερβολικά να παρουσιάζονται δημοσίως και ενυπογράφως σα φίλοι διασήμων, πεθαμένων όμως, συγγραφέων) και τον είχε φέρει εδώ και λίγο μόλις καιρό στους Επάντσιν η σύζυγος του «γεροντάκου αξιωματούχου». Αυτή η μεγαλοκυρία είχε τη φήμη Μαικήνα των λογοτεχνών και των επιστημόνων και πραγματικά για κάνα δυο απ' αυτούς είχε καταφέρει να τους βγάλουν σύνταξη—μέσω ορισμένων υψηλών προσώπων που αυτή επηρέαζε. Και πραγματικά, ήταν αρκετά σημαντική γυναίκα στο είδος της. Ήταν μια κυρία κάπου σαρανταπέντε χρονών (πολύ νέα δηλαδή για γυναίκα ενός γεροντάκου σαν τον άντρα της), πρώην καλλονή, που της άρεσε και τώρα ακόμα—είναι μια manía που την έχουν πολλές σαρανταπεντάρες κυρίες—να ντύνεται υπερβολικά επιδεικτικά· η εξυπνάδα της δεν ήταν μεγάλη κι οι λογοτεχνικές της γνώσεις πολύ αμφίβολες. Όμως, το να 'ναι προστάτρια των λογοτεχνών, ήταν γι' αυτή μια manía της ίδιας ακριβώς ποιότητας όπως και η manía του μεγάλου λούσου στις τουαλέτες της. Της είχαν αφιερώσει πολλά πρωτότυπα έργα και μεταφράσεις· δυο-τρεις συγγραφείς, με την άδειά της, δημοσίεψαν τα γράμματα που της είχαν στείλει—γράμματα που πραγματεύονταν θέματα εξαιρετικής σημασίας... Κι όλη αυτή λοιπόν τη συντροφιά ο πρίγκιπας την πήρε για γερότατο νόμισμα, για καθαρό χρυσάφι, χωρίς καμιά πρόσμιξη. Εξάλλου, όλοι αυτοί οι άνθρωποι, λες κι έγινε επίτηδες, ήταν εκείνο το βράδυ τρομερά καλοδιάθετοι κι εξαιρετικά ευχαριστημένοι απ' τον εαυτό τους. Όλοι ως τον τελευταίο, ήξεραν πως κάνουν στους Επάντσιν μεγάλη τιμή με την επίσκεψή τους. Όμως, αλίμονο, ο πρίγκιπας ούτε που τις υποπτευόταν κάτι τέτοιες φιοριτούρες. Δεν υποπτευόταν λόγου χάρη πως οι Επάντσιν, έχοντας υπ' όψη τους ένα τόσο σοβαρό βήμα, όπως αυτό που θα 'κρινε την τύχη της κόρης τους, δε θα τολμούσαν ποτέ να μην τον δείξουν αυτόν, τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς, σ' αυτόν το γεροντάκο αξιωματούχο που τον είχαν παραδεχτεί για προστάτη της οικογενείας τους. Ο γεροντάκος αξιωματούχος πάλι, μόλο που δε θα ταραζόταν καθόλου αν μάθαινε πως βρήκε τους Επάντσιν κι η τρομερότερη ακόμα συμφορά, θα το θεωρούσε το δίχως άλλο προσβολή του αν οι Επάντσιν αρραβώνιαζαν την κόρη τους χωρίς να ζητήσουν τη συμβουλή του και χωρίς, ούτως ειπείν, να πάρουν την άδειά του. Ο πρίγκιπας Ν., αυτός ο καλότατος, αυτός ο αναντίρρητα πνευματώδης και χρυσής καρδιάς άνθρωπος, δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία πως είναι κάτι σαν ήλιος που 'χε ανατείλει κείνη τη νύχτα πάνω απ' το σαλόνι των Επάντσιν. Τους θεωρούσε ασύγκριτα κατώτερους του, κι αυτή ίσα-ίσα η αγαθότατη κι ευγενέστατη σκέψη γεννούσε μέσα του την καταπληκτικά καλόκαρδη άνεση και τη φιλία και την αγάπη που μ' αυτήν φερόταν σ' αυτούς τους ίδιους τους Επάντσιν. Ήξερε πολύ καλά πως εκείνο το βράδυ είναι υποχρεωμένος να διηγηθεί το δίχως άλλο κάτι για να γοητέψει τη συντροφιά και προετοιμαζόταν γι' αυτό με κάποια έμπνευση μάλιστα. Ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς, που άκουσε αργότερα το ανέκδοτό του, ομολογούσε πως δεν είχε ακούσει ποτέ του τίποτα που να μοιάζει μ' αυτό το σπινθηροβόλο χιούμορ, μ' αυτή την καταπληκτική ευθυμία και την αφέλεια, τη σχεδόν συγκινητική στο στόμα ενός τέτοιου Δον Ζουάν όπως ήταν ο πρίγκιπας Ν.. Κι όμως, αν ήξερε μονάχα πόσο παλιό, πόσο τριμμένο ήταν αυτό το ανέκδοτο! Αν ήξερε πως το 'χαν μάθει πια απ' έξω και το 'χαν βαρεθεί σ' όλα τα σαλόνια και μονάχα στους αθώους Επάντσιν παρουσιαζόταν και πάλι σα μια νουβοτέ, σα μια αναπάντεχη, ειλικρινέστατη και σπινθηροβόλος ανάμνηση ενός λαμπρού και υπέροχου ανθρώπου! Τέλος, ακόμα κι ο Γερμανάκος ποετάστρος, μόλο που φερόταν μ' εξαιρετική ευγένεια και σεμνότητα, είχε φτάσει σχεδόν κι αυτός να νομίζει πως έκανε τιμή σ' αυτό το σπίτι με την επίσκεψή του. Ο πρίγκιπας όμως δεν έβλεπε την άλλη όψη του νομίσματος. Αυτή τη συμφορά ίσα-ίσα δεν είχε προβλέψει η Αγγλαΐα. Αυτή ήταν καταπληκτικά όμορφη κείνο το βράδυ. Κι οι τρεις δεσποινίδες ήταν τουαλεταρισμένες,

αν κι όχι με πολύ λούσο, και μάλιστα κάπως ιδιαίτερα χτενισμένες. Η Αγλαΐα καθόταν με τον Ευγένιο Παύλοβιτς και κουβέντιαζε μαζί του πολύ-πολύ φιλικά κι αστειευόταν. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν σοβαρότερος από άλλες φορές, ίσως από σεβασμό προς τους αξιωματούχους. Άλλωστε, ήταν από καιρό γνωστός στους κοσμικούς κύκλους· ήταν κιόλας δικός τους άνθρωπος παρ' όλο που ήταν νέος. Κείνο το βράδυ ήρθε στους Επάντσιν με πένθος στο καπέλο, και η Μπελοκόνσκαγια τον παίνεψε για κείνο το πένθος: ένας άλλος κοσμικός ανιψιός, κάτω από παρόμοιες συνθήκες, δε θα φορούσε ίσως πένθος για έναν τέτοιο θείο. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα έμεινε κι αυτή ευχαριστημένη απ' αυτό το πένθος, γενικά όμως φαινόταν υπερβολικά ταραγμένη. Ο πρίγκιπας παρατήρησε πως η Αγλαΐα τον κοίταξε κάνα δυο φορές προσεκτικά και φαίνεται να 'μεινε ευχαριστημένη απ' αυτόν. Λίγο-λίγο γινόταν τρομερά ευτυχισμένος. Οι πρωινές «αβάσιμες» σκέψεις κι οι φόβοι του (ύστερα απ' τη συζήτηση με το Λέμπεντεβ) του φαίνονταν τώρα—καθώς τις αναθυμόταν αναπάντεχα κάθε τόσο—έναν εφιάλτη, που δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ποτέ, ένας γελοίος εφιάλτης! (Κι από πριν ακόμα η πρώτη, αν και ασυνείδητη, επιθυμία του, όλη κείνη την ημέρα, ήταν να τα καταφέρει κατά κάποιον τρόπο έτσι που να μην πιστέψει σ' αυτόν τον εφιάλτη!) Μίλαγε λίγο κι αυτό μονάχα όταν τον ρωτούσαν και τέλος σώπασε εντελώς, καθόταν μονάχα κι άκουγε, μα η αγαλλίασή του ήταν φανερή. Σιγά-σιγά, προπαρασκευάστηκε μέσα του ένα κάτι σαν έμπνευση που ήταν έτοιμη να ξεσπάσει με την πρώτη ευκαιρία... Άρχισε να μιλάει τυχαία, απαντώντας σε μian ερώτηση και, θα 'λεγε κανείς, χωρίς καμιάν ιδιαίτερη πρόθεση...

VII

ΚΑΘΩΣ Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ κοίταζε απολαμβάνοντας την Αγλαΐα που κουβέντιαζε εύθυμα με τον πρίγκιπα Ν. και τον Ευγένιο Παύλοβιτς, άκουσε ξάφνου τον ηλικιωμένο αγγλομανή άρχοντα, που καθόταν στην άλλη γωνιά και κάτι διηγόταν ζωηρά στον «αξιωματούχο», να προφέρει τ' όνομα του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ. Ο πρίγκιπας γύρισε αμέσως κατά το μέρος του κι άρχισε ν' ακούει.

Γινόταν λόγος για τη σημερινή τάξη πραγμάτων και για κάτι ταραχές σε κάποια χτήματα τσιφλικάδων στο κυβερνείο Λ...σκάγια. Τα όσα έλεγε ο αγγλομανής θα πρέπει να 'χαν και κάτι το εύθυμο γιατί ο γεροντάκος άρχισε τέλος να γελάει με τη χολωμένη έξαψη του αφηγητή. Διηγόταν δίχως ν' ανεβοκατεβάζει τον τόνο της φωνής του, σέρνοντας κάπως γκρινιάρικα τις λέξεις και τονίζοντας απαλά τα φωνήεντα κι έλεγε για ποιο λόγο είχε αναγκαστεί, εξαιτίας ακριβώς των σημερινών συνθηκών, να πουλήσει ένα υπέροχο κτήμα του στο κυβερνείο Λ...σκάγια, δίχως να 'χει μάλιστα και μεγάλη ανάγκη από χρήματα, να το πουλήσει μισοτιμής και ταυτόχρονα να διατηρήσει ένα κτήμα κατεστραμμένο, ένα κτήμα που του 'φερνε ζημιά, επιβαρυσμένο κιόλας με κάποια δίκη και να πληρώσει κι από πάνω γι' αυτό το κτήμα. «Για ν' αποφύγω τη δίκη για το κτήμα του Παυλίστσεβ, τους παράτησα κι έφυγα. Ακόμα κάνα δυο τέτοιες κληρονομίες και θα καταστραφώ τελείως· ωστόσο έπεφταν στο μερτικό μου τριάντα χιλιάδες στρέμματα υπέροχης γης!»

— Ακούς; Ο Ιβάν Πετρόβιτς είναι συγγενής του μακαρίτη του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ... Αν δεν κάνω λάθος, έψαχνες για τους συγγενείς του,—είπε χαμηλόφωνα στον πρίγκιπα ο Ιβάν Φιοντόροβιτς που βρέθηκε ξάφνου εκεί κοντά και πρόσεξε με πόση προσοχή άκουγε ο πρίγκιπας την κουβέντα. Ως εκείνη τη στιγμή κουβέντιαζε με το στρατηγό-προϊστάμενό του, από ώρα όμως είχε παρατηρήσει πως ο πρίγκιπας Λέων Νικολάγιεβιτς καθόταν απομονωμένος κι άρχισε ν' ανησυχεί· θέλησε να τον μπάσει ως ένα σημείο στην κουβέντα και με τον τρόπο αυτό να τον δείξει και να τον συστήσει για δεύτερη φορά στα «υψηλά πρόσωπα».

— Το Λέοντα Νικολάγιεβιτς τον έχει αναθρέψει ο Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ, ύστερα απ' το θάνατο των γονέων του,—είπε συναντώντας το βλέμμα του Ιβάν Πετρόβιτς.

— Λί-αν ευχά-ρι-στον,—παρατήρησε εκείνος,—και το θυμάμαι πολύ καλά μάλιστα. Πριν από λίγο, όταν μας σύστησε ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, σας αναγνώρισα αμέσως. Η αλήθεια είναι πως λίγο αλλάξατε στην όψη, μόλο που σας είχα δει παιδί, θα πρέπει να ήσαστε δέκα με έντεκα χρονών. Υπάρχει κάτι στα χαρακτηριστικά σας που μου θυμίζει...

— Με είχατε δει παιδί;—ρώτησε ο πρίγκιπας με κάποια ασυνήθιστη έκπληξη.

— Ω, πάνε πολλά χρόνια από τότε,—εξακολούθησε ο Ιβάν Πετρόβιτς,—στο Ζλατοβέρχοβο όπου μένατε τότε σε κάτι εξαδέρφες μου. Άλλοτε περνούσα αρκετά συχνά απ' το Ζλατοβέρχοβο, δε με θυμάστε; Καθόλου απίθανο να μη με θυμάστε... Ήσαστε τότε... είχατε τότε κάποια αρρώστια, τόσο μάλιστα που μια φορά μου φανήκατε παράξενος...

— Δε θυμάμαι τίποτα!—βεβαίωσε με θέρμη ο πρίγκιπας.

Ύστερα από μερικές εξηγήσεις ακόμα, που δόθηκαν με μεγάλη ψυχραιμία απ' τον Ιβάν Πετρόβιτς και με μια καταπληκτική ταραχή απ' τον πρίγκιπα, αποδείχτηκε πως οι δύο αρχόντισσες, οι γεροντοκόρες συγγενίσσες του μακαρίτη του Παυλίστσεβ που έμεναν στο κτήμα του στο Ζλατοβέρχοβο και που σ' αυτές ο Παυλίστσεβ είχε εμπιστευθεί την ανατροφή του πρίγκιπα, ήταν και εξαδέρφες του Ιβάν Πετρόβιτς. Ο Ιβάν Πετρόβιτς, όπως κι όλοι οι άλλοι, δεν μπορούσε να δώσει καμιάν εξήγηση σχετικά με τις αιτίες που έκαναν τον Παυλίστσεβ να φροντίζει τόσο το μικρό πρίγκιπα, τον αναθρεφτό του. «Άλλωστε είχα ξεχάσει τότε να ενδιαφερθώ γι' αυτά τα πράγματα»,

είπε ο Ιβάν Πετρόβιτς· αποδείχτηκε όμως πως είχε περίφημη μνήμη γιατί θυμήθηκε ακόμα και το πόσο αυστηρή ήταν με το μικρό αναθρεφτό η μεγαλύτερη ξαδέρφη, η Μάρθα Νικήτισσα, «τόσο μάλιστα που ήρθα μια φορά στα λόγια εξαιτίας σας για το παιδαγωγικό της σύστημα διότι όταν δέρνει κανείς συνεχώς ένα άρρωστο παιδί με τη βέργα—αυτό πια... παραδεχτείτε το και σεις...» και πόσο στοργικά φερόταν απεναντίας στο φτωχό παιδί η μικρότερη ξαδέλφη, η Ναταλία Νικήτισσα... «Και οι δυο τους τώρα,—εξήγησε παρακάτω ο Ιβάν Πετρόβιτς,—κατοικούν στο κυβερνείο Μ...σκάγια (δεν ξέρω μονάχα αν βρίσκονται ακόμα εν τη ζωή) όπου κληρονόμησαν απ' τον Παυλίστσεβ ένα αξιόλογο κτηματάκι. Αν δεν κάνω λάθος, η Μάρθα Νικήτισσα ήθελε να κλειστεί σε μοναστήρι· ωστόσο, δεν είμαι και πολύ σίγουρος· μπορεί να τ' άκουσα αυτό για καμιάν άλλη... ναι, τ' άκουσα τις προάλλες για τη γυναίκα του γιατρού...»

Ο πρίγκιπας τ' άκουσε όλ' αυτά με μάτια που έλαμπαν από ενθουσιασμό και κατάνυξη. Με ασυνήθιστη θέρμη, δήλωσε αμέσως πως δε θα συγχωρέσει ποτέ τον εαυτό του που τους έξι αυτούς μήνες, ενώ ταξίδεψε στις επαρχίες του Εσωτερικού, δεν μπόρεσε να βρει καιρό να επισκεφτεί τις κυρίες που τον ανάθρεψαν. «Κάθε μέρα έλεγε να πάει κι όλο οι περιστάσεις τον ανάγκαζαν να το αναβάλλει... έστω όμως και τώρα... δίνει στον εαυτό του το λόγο του... να πάει το δίχως άλλο... έστω και στο κυβερνείο Μ...σκάγια. Ώστε την ξέρετε λοιπόν τη Ναταλία Νικήτισσα; Τι υπέροχη, τι αγία ψυχή! Μα κι η Μάρθα Νικήτισσα... να με συγχωρείτε, αλλά νομίζω πως κάνετε λάθος για τη Μάρθα Νικήτισσα! Ήταν αυστηρή μα... και πώς να μη χάσει λοιπόν την υπομονή της... μ' έναν τέτοιο ηλίθιο όπως ήμουν τότε εγώ (χι! χι!). Γιατί τότε εγώ ήμουν ολότελα ηλίθιος, δε θα το πιστέψετε (χα! χα!). Άλλωστε... άλλωστε, με είδατε πώς ήμουν τότε και... Πώς λοιπόν δε σας θυμάμαι, μπορείτε να μου το εξηγήσετε; Ώστε εσείς... αχ, Θεέ μου, μα είναι λοιπόν δυνατό να είστε πράγματι συγγενής του Νικολάι Αντρέγιεβιτς Παυλίστσεβ;»

— Σας το δια-βε-βαι-ώ,—χαμογέλασε ο Ιβάν Πετρόβιτς καθώς περιεργαζόταν τον πρίγκιπα.

— Ω, δεν το είπα επειδή... αμφιβάλλω... και, επιτέλους, είναι ποτέ δυνατό ν' αμφιβάλλει κανείς (χε! χε!)... έστω και στο ελάχιστο; Δηλαδή κυριολεκτικώς, έστω και τόσο δα!! (χε! χε!) Το λέω γιατί ο μακαρίτης ο Νικολάι Αντρέιτς Παυλίστσεβ ήταν τόσο υπέροχος άνθρωπος! Τόσο γενναιόφρων, σας διαβεβαιώ!

Ο πρίγκιπας όχι πως λαχάνιαζε μα, για να το πούμε έτσι, «πνιγόταν μέσα στην υπέροχη καρδιά του» όπως είπε την άλλη μέρα το πρωί η Αδελαΐδα κουβεντιάζοντας με τον αρραβωνιαστικό της, τον πρίγκιπα Σ..

— Αχ, Θεέ μου!—γέλασε ο Ιβάν Πετρόβιτς,—γιατί λοιπόν να μην μπορώ να είμαι συγγενής ακόμα κι ενός γενναίο-φρονεστάτου ανθρώπου;

— Αχ, Θεέ μου!—φώναξε ο πρίγκιπας ντροπιασμένος κι άρχισε να βιάζεται, να ενθουσιάζεται όλο και περισσότερο,—εγώ... είπα και πάλι μια βλακεία, μα... έτσι ακριβώς έπρεπε να γίνει γιατί εγώ... εγώ... εγώ... σα να μου φαίνεται πως πάλι τα μπέρδεψα! Μα και τι σχέση έχω τώρα εγώ, πέστε μου παρακαλώ, όταν γίνεται λόγος για τέτοια συμφέροντα... για τόσο τεράστια συμφέροντα! Και σε σύγκριση μ' έναν τόσο γενναίοφρονέστατο άνθρωπο, γιατί, μα το Θεό, ήταν γενναίοφρονέστατος άνθρωπος, ψέματα; Ψέματα;

Ο πρίγκιπας έτρεμε μάλιστα σύγκορμος. Γιατί τον είχε πιάσει ξάφνου τέτοια ταραχή, γιατί είχε ενθουσιαστεί έτσι παράφορα, εντελώς δίχως κανένα λόγο, στα καλά καθούμενα και, θα 'λεγες, κατά τρόπο εντελώς δυσανάλογο με το θέμα της συζήτησης;—αυτό θα 'ταν δύσκολο να το εξηγήσει κανείς. Τέτοια όμως ήταν η ψυχική του διάθεση κι ένιωθε μάλιστα κείνη τη στιγμή την πιο φλογερή κι αισθηματική ευγνωμοσύνη που τη χρωστούσε σε κάποιον, για κάτι—ίσως-ίσως και στον Ιβάν Πετρόβιτς, ίσως-ίσως και σ' όλους τους καλεσμένους γενικά. Έλιωνε από ευτυχία. Ο Ιβάν Πετρόβιτς

άρχισε τέλος να τον κοιτάζει προσεχτικότερα. Πολύ προσεχτικά τον κοίταζε κι ο «αξιωματούχος». Η Μπελοκόνσκαγια κάρφωσε στον πρίγκιπα το θυμωμένο βλέμμα της κι έσφιξε τα χείλη της. Ο πρίγκιπας Ν., ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ο πρίγκιπας Σ., οι κοπέλες, όλοι διέκοψαν την κουβέντα τους κι άκουγαν. Η Αγγλαΐα φαινόταν τρομαγμένη. Όσο για τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, τα χρειάστηκε για τα καλά. Παράξενες ήταν κι αυτές—οι κόρες με τη μαμάκα τους. Το 'χαν πει και το 'χαν αποφασίσει πως το καλύτερο θα 'ταν να κάτσει ο πρίγκιπας όλο το βράδυ χωρίς να βγάλει λέξη, μόλις όμως τον είδαν στη γωνιά, εντελώς απομονωμένο κι απόλυτα ευχαριστημένο με την τύχη του, ανησύχησαν αμέσως. Η Αλεξάνδρα σκόπευε κιόλας να πάει κοντά του, διασχίζοντας όλο το δωμάτιο και να τον πάρει με την παρέα τους, δηλαδή στη συντροφιά του πρίγκιπα Ν. κοντά στην Μπελοκόνσκαγια. Και να που μόλις άρχισε να μιλάει ο πρίγκιπας, ανησύχησαν ακόμα περισσότερο.

— Το ότι ήταν υπεροχότατος άνθρωπος, σ' αυτό έχετε δίκιο, πρόφερε επιβλητικά ο Ιβάν Πετρόβιτς, χωρίς να χαμογελάει πια,—ναι, ναι... ήταν υπέροχος άνθρωπος! Υπέροχος κι άξιος,—πρόσθεσε αφού σώπασε για λίγο.—Άξιος μάλιστα, μπορώ να πω, κάθε σεβασμού,—πρόσθεσε ακόμα πιο επιβλητικά ύστερα από μια τρίτη παύση,—και... και είναι μάλιστα πολύ ευχάριστο να βλέπει κανείς ότι εσείς...

— Μ' αυτόν τον Παυλίστσεβ ήταν που έγινε μια ιστορία... παράξενη... με τον αβά... με τον αβά... ξέχασα με ποιον αβά, κάτι έλεγαν όμως τότε όλοι,—πρόφερε σαν κάτι ν' αναθυμόταν ο «αξιωματούχος».

— Με τον αβά Γκουρό, τον ιησουίτη,—του θύμισε ο Ιβάν Πετρόβιτς.—Ναι, να πού καταντάνε οι υπεροχότατοι κι οι αξιότατοι άνθρωποί μας! Διότι όπως και να το πάρεις, ήταν άνθρωπος από μεγάλο τζάκι, με περιουσία, αυλικός ακόλουθος και αν... εξακολουθούσε να υπηρετεί... Και να που παρατάει ξαφνικά την υπηρεσία του, τα παρατάει όλα για να γίνει καθολικός, να γίνει ιησουίτης και μάλιστα σχεδόν ανοιχτά, μ' ενθουσιασμό θα 'λεγε κανείς. Μα την αλήθεια, καλά που πέθανε σε λίγο... τότε όλοι έλεγαν πως...

Ο πρίγκιπας ήταν εκτός εαυτού.

— Ο Παυλίστσεβ... ο Παυλίστσεβ έγινε καθολικός; Είναι αδύνατο!—φώναξε με φρίκη.

— Ε, το «είναι αδύνατο!»—πρόφερε με πολύ ύφος ο Ιβάν Πετρόβιτς,—αυτό πια είναι μια έκφραση υπερβολική και παραδεχτείτε το και σεις, αγαπητέ μου πρίγκηψ... Εδώ που τα λέμε, εκτιμάτε τόσο πολύ το μακαρίτη... πραγματικά ήταν καλότατος άνθρωπος και σ' αυτήν ακριβώς την καλοσύνη του αποδίδω κατ' αρχήν την επιτυχία εκείνου του τσαρλατάνου του Γκουρό. Ρωτείστε όμως εμένα, εμένα, πόσα τρεχάματα και φασαρίες είχα αργότερα εξαιτίας όλων αυτών... με κείνον τον ίδιο Γκουρό που λέμε! Φανταστείτε,—γύρισε ξάφνου στον γεροντάκο,—θέλησαν μάλιστα να εγείρουν αξιώσεις σχετικά με την κληρονομιά κι αναγκάστηκα τότε να καταφύγω στα πιο... θέλω να πω στα πιο σύντονα μέτρα—για να τους βάλω στη θέση τους... γιατί είναι μαστόροι σε κάτι τέτοια! Κα-τα-πλη-κτι-κοί! Όμως, δόξα τω Θεώ, όλ' αυτά γίνονταν στη Μόσχα, πήγα αμέσως στον κόμη και τους... βάλουμε μυαλό.

— Δε θα το πιστέψετε πόσο με πικράνατε και με καταπλήξατε μ' όλ' αυτά!—ξαναφώναξε ο πρίγκιπας.

— Λυπάμαι· ουσιαστικά όμως, εδώ που τα λέμε μεταξύ μας, δεν επρόκειτο για κάτι σοβαρό κι όλα θα τέλειωναν χωρίς πολλές συνέπειες όπως πάντα· είμαι σίγουρος. Το περασμένο καλοκαίρι,—γύρισε πάλι στον γεροντάκο,—άκουσα να λένε πως κι η κόμισσα Κ. μπήκε σε κάποιο καθολικό μοναστήρι στο Εξωτερικό· οι συμπατριώτες μας φαίνεται να χάνουν κάθε δύναμη αντιστάσεως, όταν μια φορά πέσουν στα χέρια αυτών των... τυχοδιωκτών... ιδιαίτερα στο Εξωτερικό.

— Όλ' αυτά έχουν, νομίζω, την αιτία τους στην... κόπωσή μας,—ψεύδισε με πολύ κύρος ο γεροντάκος.—Ε, είναι κι ο τρόπος που κηρύττουν... πολύ κομψός, ιδιόρρυθμος... και ξέρουν να σε τρομάζουν κιάλας. Και μένα επίσης με τρόμαξαν το τριάντα δύο στη Βιέννη—ναι, σας βεβαιώ, μονάχα που εγώ δεν υπέκυψα και τους το 'σκασα, χα-χα! Έτσι που το λέω έγινε: τους το 'σκασα.

— Έχω ακουστά, πατερούλη, πως το 'σκασες τότε απ' τη Βιέννη και πήγες στο Παρίσι μαζί με την ωραία κόμισσα Λιβίτοκαγια, παράτησες και τη θέση σου και δε φοβήθηκες κανέναν ιησουίτη,—ανακατεύτηκε ξάφνου στη συζήτηση η Μπελοκόνσκαγια.

— Μα ναι, απ' τον ιησουίτη το 'σκασα, όπως και να το πάρεις, εγώ απ' τον ιησουίτη το 'χα σκάσει!—βιάστηκε να πει ο γεροντάκος γελώντας με την ευχάριστη ανάμνηση.—Φαίνεστε να είστε πολύ θρήσκος, τόσο που σπάνια συναντά κανείς νέους σαν και σας,—γύρισε στοργικά στον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς που άκουγε με το στόμα ανοιχτό και δεν έλεγε να συνέλθει απ' την κατάπληξή του. Ήταν φανερό πως ο γέρος ήθελε να γνωρίσει καλύτερα τον πρίγκιπα· για ορισμένους λόγους του 'χε κινήσει ιδιαίτερα το ενδιαφέρον.

— Ο Παυλίστσεβ ήταν ένα φωτεινό μυαλό και χριστιανός, πραγματικός χριστιανός,—πρόφερε ξάφνου ο πρίγκιπας,—πώς μπόρεσε λοιπόν να υποταχτεί σε μια πίστη... μη χριστιανική; Ο καθολικισμός λίγο διαφέρει από μια πίστη μη χριστιανική!—πρόσθεσε ξαφνικά και τα μάτια του άστραψαν καθώς τους κοίταξε όλους ένα γύρω.

— Ε, αυτό πάει πολύ,—μουρμούρισε ο γεροντάκος και κοίταξε απορημένος τον Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Πώς είναι μη χριστιανική πίστη ο καθολικισμός;—ανακάθισε στην καρέκλα του ο Ιβάν Πετρόβιτς.—Και τι είναι λοιπόν;

— Πρώτον, είναι πίστη μη χριστιανική!—ξανάρχισε να λέει ο πρίγκιπας τρομερά ταραγμένος, τονίζοντας με δυσανάλογη έμφαση τα λόγια του.—Πρώτον αυτό, και δεύτερον ο καθολικισμός της Ρώμης είναι χειρότερος κι απ' τον αθεϊσμό· αυτή είναι η γνώμη μου! Μάλιστα! Αυτή είναι η γνώμη μου! Ο αθεϊσμός κηρύττει μονάχα το μηδέν, ο καθολικισμός όμως προχωρεί πιο πέρα ακόμα: κηρύττει ένα διαστρεβλωμένο Χριστό, ένα Χριστό που τον έχει κατασυκοφαντήσει και καθυβρίσει, ένα Χριστό αντίθετο του Χριστού! Κηρύττει τον Αντίχριστο, σας ορκίζομαι, σας βεβαιώ! Αυτή είναι μια προσωπική και πολύ παλιά μου πεποίθηση και μ' έχει καταβασανίσει και μένα τον ίδιο... Ο καθολικισμός της Ρώμης πιστεύει πως χωρίς την παγκόσμια κρατική εξουσία η Εκκλησία δε θα μπορέσει να κρατηθεί όρθια στη γη και φωνάζει: Non possumus! (Δεν μπορούμε). Κατά τη γνώμη μου ο καθολικισμός της Ρώμης δεν είναι καν μια πίστη μα είναι απλώς και μόνον η συνέχεια της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τα πάντα είναι υποταγμένα σ' αυτή την ιδέα της Αυτοκρατορίας, αρχίζοντας απ' την πίστη. Ο Πάπας άρπαξε γη, έκατσε σε γήινο θρόνο και πήρε το ξίφος στα χέρια του. Από τότε δεν έχει αλλάξει τίποτα, μονάχα που στο ξίφος πρόσθεσαν και το ψεύδος, τη ραδιουργία, την απάτη, το φανατισμό, την πρόληψη, το έγκλημα, έπαιξαν με τα πιο άγια, τα πιο δίκαια, τα πιο αγνά, τα πιο φλογερά αισθήματα του λαού, όλα, όλα τα πρόδωσαν για να καρπωθούν χρήματα, για να κερδίσουν την ανάξια γήινη εξουσία. Δεν είναι λοιπόν όλ' αυτά διδασκαλία του Αντίχριστου; Πώς να μην ξεφύτρωνε από κει ο αθεϊσμός; Ο αθεϊσμός από κει έχει πηγάσει, απ' τον ρωμαιοκαθολικισμό! Ο αθεϊσμός, πριν απ' όλα, άρχισε απ' αυτούς τους ίδιους: μπορούσαν ποτέ να πιστέψουν οι ίδιοι στον εαυτό τους; Τον έκανε και ρίζωσε η αποστροφή που ένιωσε ο κόσμος γι' αυτούς· είναι συνέχεια του ψεύδους τους και της πνευματικής τους αδυναμίας! Ο αθεϊσμός! Σε μας εδώ προς το παρόν μονάχα σε ορισμένους κύκλους συναντάται η απιστία, σ' αυτούς που έχασαν τις ρίζες τους—όπως το 'πε πολύ ωραία ο Ευγένιος Παύλοβιτς τις προάλλες. Εκεί, όμως, στην Ευρώπη, αρχίζουν κιάλας να μην πιστεύουν τρομακτικές μάζες λαού—στην αρχή από άγνοια και ψεύδος και τώρα πια από φανατισμό, από μίσος για την Εκκλησία και το Χριστιανισμό!

Ο πρίγκιπας σταμάτησε να πάρει ανάσα. Μιλούσε πάρα πολύ γρήγορα. Ήταν χλομός και λαχάνιαζε. Όλοι γύρω κοίταζαν ο ένας τον άλλον· όμως, τέλος, ο γεροντάκος άρχισε να γελάει μ' όλη του την καρδιά. Ο πρίγκιπας Ν. έβγαλε τα λορνιόν του και κάρφωσε το βλέμμα του στον πρίγκιπα. Ο Γερμανός ποετάστρος ξεγλίστρησε απ' τη γωνιά του και πλησίασε προς το μέρος του τραπεζιού χαμογελώντας μοχθηρά.

— Υπερβάλλετε πολύ,—έσυρε τα λόγια του ο Ιβάν Πετρόβιτς με κάποια πλήξη και μάλιστα με κάποια συστολή,—η εκεί Εκκλησία έχει εκπροσώπους που είναι άξιοι κάθε σεβασμού... και πολύ ενά-ρε-τοι...

— Μα εγώ δε μίλησα καθόλου για ορισμένους εκπροσώπους της Εκκλησίας. Εγώ μίλησα για τον καθολικισμό της Ρώμης και την ουσία του, για τη Ρώμη λέω. Είναι ποτέ δυνατό να εξαφανιστεί τελείως η Εκκλησία; Εγώ ποτέ δεν είπα κάτι τέτοιο!

— Σύμφωνα, όλ' αυτά ωστόσο είναι γνωστά και μάλιστα δε χρειάζεται να... είναι θέμα για θεολόγους...

— Ω, όχι, όχι! Όχι μονάχα για θεολόγους, σας βεβαιώ πως όχι! Μας αφορά πολύ πιο άμεσα απ' όσο νομίζετε. Αυτό ίσα-ίσα είναι το λάθος μας, πως δεν μπορέσαμε ακόμα να δούμε ότι η υπόθεση αυτή δεν είναι της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Θεολογίας! Γιατί κι ο σοσιαλισμός είναι γέννημα του καθολικισμού και της ουσίας του καθολικισμού! Κι αυτός, όπως κι ο αδερφός του ο αθεϊσμός, προήλθε απ' την απελπισία, σα μια αντίδραση στον καθολικισμό στο ηθικό πεδίο, για ν' αντικαταστήσει αυτός τη χαμένη ηθική εξουσία της θρησκείας, για να σβήσει την ψυχική δίψα της καταδιψασμένης ανθρωπότητας και να τη σώσει όχι με το Χριστό, μα κι αυτός με τη βία! Κι αυτός επίσης είναι η ελευθερία μέσω της βίας κι αυτός επίσης είναι η ένωση μέσω του ξίφους και του αίματος! «Μην τολμήσεις να πιστέψεις στο Θεό, μην τολμήσεις να έχεις ιδιοκτησία, μην τολμήσεις να έχεις προσωπικότητα, fraternité ou la mort, (αδελφότητα ή θάνατος), δυο εκατομμύρια κεφάλια!» Εκ των έργων των τους εγνωρίσατε—κατά το ρηθέν! Και μη νομίσετε πως όλ' αυτά ήταν τόσο αθώα κι ακίνδυνα για μας· ω, χρειάζεται μια αντίδραση από μέρος μας και το γρηγορότερο, το γρηγορότερο! Πρέπει ν' αναλάβψει ενάντια στη Δύση ο δικός μας ο Χριστός που εμείς τον διατηρήσαμε ενώ εκείνοι δεν τον έχουν καν γνωρίσει! Να μην πέφτουμε δουλικά στο δόλωμα των ιησουιτών μα να τους φέρουμε το δικό μας, το ρωσικό πολιτισμό· πρέπει τώρα να σταθούμε μπροστά τους και να μη λένε πια στη χώρα μας πως το κήρυγμά τους είναι κομψό, όπως είπε κάποιος πριν από λίγο...

— Μα επιτρέψτε μου λοιπόν, επιτρέψτε μου,—ανησύχησε τρομερά ο Ιβάν Πετρόβιτς κοιτάζοντας γύρω του κι αρχίζοντας μάλιστα να δειλιάζει,—όλες οι σκέψεις σας είναι φυσικά αξιέπαινες και πλήρεις πατριωτισμού, όλ' αυτά όμως είναι εις το έπακρον υπερβολικά και... Το καλύτερο μάλιστα θα 'ταν ν' αλλάξουμε θέμα...

— Όχι, δεν είναι υπερβολικά, εντελώς το αντίθετο μάλιστα· το αντίθετο ακριβώς διότι δεν έχω τη δύναμη να εκφραστώ όπως θα 'πρεπε μα...

— Μα ε-πι-τρέ-ψτε μου!

Ο πρίγκιπας σώπασε. Καθόταν με όρθιο το κορμί στην καρέκλα και κοίταζε ακίνητος, με φλογερό βλέμμα, τον Ιβάν Πετρόβιτς.

— Μου φαίνεται πως σας έκανε υπερβολική εντύπωση η περίπτωση με τον ευεργέτη σας,— παρατήρησε στοργικά ο γεροντάκος χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του.—Ίσως η έξαψή σας να οφείλεται... στη μόνωση. Αν είχατε ζήσει περισσότερο με κόσμο, μέσα στην κοινωνία, (όπου θα

χαρούν πολύ, ελπίζω, απ' τη συντροφιά σας γιατί είστε ένας υπέροχος νέος) τότε φυσικά θα καταπέσει ο ενθουσιασμός σας και θα δείτε πως όλ' αυτά είναι πολύ απλούστερα... κι εξάλλου κάτι τέτοιες σπάνιες περιπτώσεις... συμβαίνουν κατά τη γνώμη μου εν μέρει από κόρο και εν μέρει... από πλήξη...

— Ακριβώς, ακριβώς, έχετε απόλυτο δίκιο,—φώναξε ο πρίγκιπας,—υπεροχότατη σκέψη! Από πλήξη, μάλιστα! Όχι από κόρο, μα απεναντίας από δίψα... όχι από κόρο, σ' αυτό πέσατε έξω! Όχι μονάχα από δίψα μα από φλογερή λαχτάρα, από πυρετική δίψα! Και... και μη νομίζετε πως είναι τόσο ελάχιστες, οι περιπτώσεις που μπορεί κανείς να γελάει, με συγχωρείτε, αλλά πρέπει να ξέρει κανείς να προαισθάνεται! Οι δικοί μας, μόλις φτάσουν στην όχθη, μόλις πιστέψουν πως είναι όχθη, χαίρονται τόσο που έφτασαν σ' αυτή την όχθη, ώστε τραβάνε αμέσως ως τα τελευταία όρια· γιατί συμβαίνει αυτό; Τώρα λόγου χάρη απορείτε με τον Παυλίστσεβ, τ' αποδίδετε όλα στην τρέλα του ή στην καλοσύνη του, δεν είναι έτσι όμως! Κι όχι μονάχα εμείς, μα κι ολάκερη η Ευρώπη μένει κατάπληκτη με τη ρούσικη παραφορά μας· ο Ρώσος, αν ασπαστεί τον καθολικισμό, θα γίνει το δίχως άλλο ιησουίτης και μάλιστα απ' τους πιο καταχθόνιους· αν γίνει αθεϊστής, θ' αρχίσει το δίχως άλλο ν' απαιτεί το ξερίζωμα της πίστης στο Θεό με τη βία, δηλαδή ακόμα και με το ξίφος! Γιατί συμβαίνει αυτό, γιατί τον πιάνει αμέσως ένας τέτοιος φανατισμός; Είναι δυνατό να μην το ξέρετε; Είναι γιατί βρήκε μια πατρίδα, που δεν μπόρεσε να διακρίνει εδώ, και χάρηκε. Βρήκε την όχθη, πάτησε σε στεριά κι έπεσε κάτω να φιλήσει το χώμα! Γιατί βέβαια δεν είναι μονάχα η ματαιοδοξία που φταίει, δε γίνονται μονάχα από κακά ματαιόδοξα αισθήματα οι Ρώσοι αθεϊστές κι οι Ρώσοι ιησουίτες μα από πόνο ψυχικό, από ψυχική δίψα, από νοσταλγία για ένα ιδανικό, για μια στέρεη όχθη, για μια πατρίδα που έπαψαν να πιστεύουν σ' αυτήν γιατί δεν την είχαν γνωρίσει ποτέ! Κι είναι τόσο εύκολο να γίνει αθεϊστής ο Ρώσος· γίνεται πιο εύκολα από κάθε άλλον στον κόσμο! Κι οι δικοί μας δε γίνονται απλά και σκέτα αθεϊστές μα το δίχως άλλο φτάνουν να π ι σ τ έ ψ ο υ ν στον αθεϊσμό, σα να 'ταν μια καινούργια πίστη, χωρίς να το προσέξουν καθόλου πως πίστεψαν στο μηδέν. Τόσο μεγάλη είναι η δίψα μας! «Όποιος δεν έχει έδαφος κάτω απ' τα πόδια του, δεν έχει μήτε Θεό». Δεν είναι δική μου φράση αυτή. Είναι φράση ενός εμπόρου παλαιόθρησκου που τον συνάντησα όταν ταξίδευα. Η αλήθεια είναι πως δεν το 'πε έτσι, το διατύπωσε ως εξής: «Όποιος απαρνήθηκε την πάτρια γη απαρνήθηκε και το Θεό του». Φτάνει μονάχα να σκεφτεί κανείς πως εδώ στην πατρίδα μας, άνθρωποι τρομερά μορφωμένοι έφτασαν να γίνουν ακόμα και αυτομαστιγούμενοι... Κι άλλωστε, κατά τι είναι χειρότερη η αίρεση των αυτομαστιγούμενων απ' το μηδενισμό, τον ιησουίτισμό και τον αθεϊσμό; Ίσως-ίσως μάλιστα να 'χει και περισσότερο βάθος! Να ως πού έφτανε όμως καμιά φορά η νοσταλγική λαχτάρα που έλεγα! Αποκαλύψτε στους φρυγμένους από δίψα συντρόφους του Κολόμβου τις ακρογιαλιές του «Νέου Κόσμου», αποκαλύψτε στο Ρώσο το ρωσικό «Κόσμο», δώστε του τη δυνατότητα να βρει αυτό το χρυσάφι, το θησαυρό που είναι κρυμμένος μέσα στη γη και δεν τον βλέπει! Δείξτε του στο μέλλον την ανανέωση όλης της ανθρωπότητας και την ανάστασή της με μόνη ίσως-ίσως τη ρωσική σκέψη, με το ρωσικό Θεό και το Χριστό και θα δείτε τι παντοδύναμος γίγας, τι δίκαιος, σοφός και μειλίχιος γίγας θα ορθωθεί μπροστά στον κατάπληκτο κόσμο, τον κατάπληκτο και τρομαγμένο, γιατί αυτοί περιμένουν από μας μονάχα το ξίφος, το ξίφος και τη βία, γιατί κρίνοντας απ' τον εαυτό τους δεν μπορούν να μας φανταστούν δίχως βαρβαρότητα. Κι αυτό γίνεται ως τα τώρα, κι αυτό όσο πάει χειροτερεύει! Και...

Εκείνη τη στιγμή όμως έγινε ένα επεισόδιο και ο λόγος του ρήτορα κόπηκε στη μέση με τον πιο απροσδόκητο τρόπο.

Όλη αυτή η πυρετική τιράντα, όλη αυτή η πλημμύρα των γεμάτων πάθος και ταραχή λέξεων και των απειθάρχητα ενθουσιαστικών σκέψεων, που συνωστιζόνταν, θα 'λεγε κανείς, μέσα σ' έναν κυκεώνα και πηδούσαν η μια πάνω απ' την άλλη, όλ' αυτά προμηνούσαν κάτι επικίνδυνο, κάτι ιδιαίτερο στην ψυχική διάθεση αυτού του νέου που 'χε αρχίσει να κοχλάζει έτσι αναπάντεχα, φαινομενικά χωρίς κανένα λόγο. Απ' τους παρόντες στο σαλόνι, όλοι όσοι ήξεραν τον πρίγκιπα, απορούσαν τρομαγμένοι (και μερικοί με ντροπή τους) για τούτα τα καμώματά του που έρχονταν τόσο πολύ σε

αντίθεση με τον παντοτινό, το δειλό μάλιστα συγκρατημό του, με το σπάνιο κι εξαιρετικό τακτ που είχε σε ορισμένες περιπτώσεις και με την ανώτερη από ένστικτο ευπρέπεία του· τους ήταν αδύνατο να καταλάβουν ποιος ήταν ο λόγος και έγιναν όλ' αυτά: δεν μπορούσε βέβαια να ήταν αιτία η πληροφορία για τον Παυλίστσεβ. Απ' τη γωνιά των κυριών, τον κοίταζαν σαν άνθρωπο που τρελάθηκε κι η Μπελοκόνσκαγια ομολόγησε αργότερα πως «ένα λεπτό ακόμα και θα το 'βαζε στα πόδια». Τα «γερόντια» δεν μπορούσαν να συνέλθουν απ' την πρώτη κατάπληξη· ο στρατηγός-προϊστάμενος κοίταζε ενοχλημένος και αυστηρός απ' την καρέκλα του. Ο συνταγματάρχης καθόταν τελείως ακίνητος. Ο Γερμανάκος χλόμιασε, εξακολουθούσε όμως ακόμα να χαμογελάει με το ψεύτικο χαμόγελό του, κοιτάζοντας κάθε τόσο τους άλλους για να δει πώς θ' αντιδράσουν. Άλλωστε, όλ' αυτά και «όλο το σκάνδαλο» θα μπορούσαν να τελειώσουν με τον πιο συνηθισμένο και φυσικό τρόπο, ίσως μάλιστα το επόμενο ακριβώς λεπτό· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, που 'χε μείνει κι αυτός κατάπληκτος μα που συνήλθε πριν απ' τους άλλους, είχε δοκιμάσει κιόλας αρκετές φορές να σταματήσει τον πρίγκιπα· μην έχοντας καταφέρει τίποτα, βάδιζε κιόλας προς το μέρος του με ξεκάθαρους σκοπούς και πολλήν αποφασιστικότητα. Ένα λεπτό ακόμα και, αν γινόταν ανάγκη, θα τ' αποφάσιζε ίσως-ίσως να βγάλει φιλικά τον πρίγκιπα απ' το σαλόνι με τη δικαιολογία πως είναι άρρωστος, πράγμα που μπορεί να 'ταν και αλήθεια· κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς το πίστευε μέσα του... Τα πράγματα όμως πήραν άλλη τροπή.

Απ' την αρχή ακόμα, μόλις μπήκε ο πρίγκιπας στο σαλόνι, έκατσε όσο μπορούσε πιο μακριά απ' το κινέζικο βάζο που μ' αυτό τον είχε φοβίσει τόσο η Αγγλαΐα. Είναι ποτέ δυνατό να πιστέψει κανείς πως ύστερα απ' τα χτεσινά λόγια της Αγγλαΐας του 'χε καρφωθεί κάποια έμμονη ιδέα, κάποιο καταπληκτικό προαίσθημα πως το δίχως άλλο αύριο κιόλας θα το σπάσει το βάζο, όσο κι αν απομακρυνόταν απ' αυτό, όσο κι αν απόφευγε τη συμφορά; Κι όμως αυτό ακριβώς του 'χε συμβεί. Στη διάρκεια της εσπερίδας άρχισαν να πλημμυρίζουν την ψυχή του άλλες δυνατές μα φωτεινές εντυπώσεις· κάναμε κιόλας λόγο γι' αυτό. Ο πρίγκιπας ξέχασε το προαίσθημά του. Όταν άκουσε να μιλάνε για τον Παυλίστσεβ κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τον πήγε και τον ξανάδειξε στον Ιβάν Πετρόβιτς, ο πρίγκιπας άλλαξε θέση κι έκατσε πιο κοντά στο τραπέζι και βρέθηκε στην πολυθρόνα που ήταν δίπλα-δίπλα με το τεράστιο, το υπέροχο κινέζικο βάζο που βρισκόταν τοποθετημένο πάνω σε μια ψηλή βάση, δίπλα σχεδόν στον αγκώνα του, ελάχιστα πιο πίσω.

Λέγοντας τα τελευταία του λόγια, σηκώθηκε ξαφνικά απ' τη θέση του, έκανε μια πλατιά κι απρόσεχτη χειρονομία και... ακούστηκαν φωνές από παντού. Το βάζο ταλαντεύθηκε, στην αρχή με κάποια αναποφασιστικότητα θα 'λεγες: λες και το μελετούσε να πέσει στο κεφάλι κανενός γεροντάκου, ξάφνου όμως έγειρε προς την αντίθετη μεριά, (προς τη μεριά του Γερμανάκου που μόλις πρόφτασε να πεταχτεί στο πλάι) και γκρεμίστηκε στο πάτωμα. Ο πάταγος, οι φωνές, τα πολύτιμα θρύψαλα που ξεχύθηκαν στο χαλί, ο τρόμος, η κατάπληξη,—ω, είναι δύσκολο μα και σχεδόν περιττό να περιγράψει κανείς τα αισθήματα του πρίγκιπα! Δεν μπορούμε ωστόσο να μην κάνουμε λόγο για ένα παράξενο συναίσθημα που τον κυρίεψε εκείνη ακριβώς τη στιγμή και πρόβαλε πεντακάθαρο μπροστά του, μες απ' όλα τ' άλλα τα θολά και τρομερά συναισθήματα: δεν ήταν ούτε η ντροπή, ούτε το σκάνδαλο, ούτε ο τρόμος, ούτε τ' αναπάντεχο του πράγματος που του 'κανε εντύπωση! τον άφησε άναυδο το γεγονός ότι η προφητεία είχε συντελεστεί! Τι ήταν το τόσο συγκλονιστικό σ' αυτή τη σκέψη; Αυτό δε θα μπορούσε μήτε ο ίδιος να το εξηγήσει στον εαυτό του. Ένωθε μονάχα πως είχε μείνει εμβρόντητος μέχρι μυελού οστέων και στεκόταν κυριευμένος από ένα φόβο σχεδόν μυστικιστικό. Μια στιγμή ακόμα κι ήταν σα ν' άνοιξαν και να πλάτυναν τα πάντα μπροστά του, αντί για φρίκη τον περίλουσε το φως, η χαρά, ο ενθουσιασμός· άρχισε να του κόβεται η ανάσα, και... η στιγμή ωστόσο πέρασε. Δόξα σοι ο Θεός, δεν ήταν αυτό! Πήρε ανάσα και κοίταξε γύρω του.

Όρα πολλή, λες και δεν καταλάβαινε τη φασαρία που κόχλαζε γύρω του, δηλαδή την καταλάβαινε απόλυτα και τα 'βλεπε όλα, στεκόταν όμως σαν ένας ξένος που δεν έπαιρνε μέρος σε τίποτα, που, σαν τον αόρατο άνθρωπο του παραμυθιού, είχε χωθεί στο δωμάτιο και περιεργαζόταν ανθρώπους

που δεν ήξερε, που του είχαν κινήσει ωστόσο το ενδιαφέρον. Είδε πως μάζευαν τα θρύψαλα, άκουγε τις γρήγορες κουβέντες, έβλεπε την Αγγλαΐα που ήταν χλομή και τον κοίταζε παράξενα, πολύ παράξενα: στα μάτια της δεν υπήρχε καθόλου μίσος, δεν ήταν ούτε τόσο δα θυμωμένη. Τον κοίταζε μ' ένα τρομαγμένο βλέμμα, μ' ένα βλέμμα ωστόσο γεμάτο συμπάθεια ενώ τους άλλους τους κοίταζε και τα μάτια της άστραφταν... η καρδιά του πόνεσε ξάφνου γλυκά. Τέλος, είδε με παράξενη κατάπληξη πως όλοι ξανάκατσαν στις θέσεις τους και μάλιστα γελάνε, λες και δεν είχε συμβεί τίποτα! Ακόμα ένα λεπτό και τα γέλια δυνάμωσαν: γελούσαν πια κοιτάζοντας αυτόν, κοιτάζοντάς τον έτσι απολιθωμένο κι άλαλο, γελούσαν όμως φιλικά, εύθυμα. Πολλοί άρχισαν να του μιλούν και του μιλούσαν τόσο στοργικά—πάνω απ' όλους η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα: Κάτι του 'λεγε γελώντας, με πολλή, πάρα πολλή καλοσύνη. Ξάφνου ένιωσε πως ο Ιβάν Φιοντόροβιτς τον χτύπησε φιλικά στον ώμο· ο Ιβάν Πετρόβιτς γελούσε κι εκείνος· ακόμα καλύτερος όμως, ακόμα γοητευτικότερος και συμπαθητικότερος ήταν ο γεροντάκος. Πήρε τον πρίγκιπα απ' το χέρι και, πότε σφίγγοντάς το, πότε χτυπώντας το ελαφρά με τ' άλλο, τον παρακαλούσε να συνέλθει—κι ήταν σα να μιλούσε σ' ένα μικρό τρομαγμένο παιδάκι, πράγμα που άρεσε τρομερά στον πρίγκιπα—και τέλος, τον έβαλε να καθίσει δίπλα του. Ο πρίγκιπας κοίταζε με απόλαυση το πρόσωπό του και για κάποιο λόγο δεν τα κατάφερε ακόμα ν' αρθρώσει λέξη—κοβόταν η ανάσα του· τόσο πολύ του άρεσε το πρόσωπο του γεροντάκου.

— Πώς;—μουρμούρισε τέλος.—Ωστε στ' αλήθεια λοιπόν με συγχωρείτε; Και... σεις, Λιζαβέτα Προκόφιεβνα;

Τα γέλια δυνάμωσαν, τα μάτια του πρίγκιπα βούρκωσαν δεν πίστευε στ' αυτιά του κι ήταν καταγοητευμένος.

— Φυσικά το βάζο ήταν υπέροχο. Το θυμάμαι εδώ κάπου δεκαπέντε χρόνια τώρα, ναι... δεκαπέντε...—άρχισε να λέει ο Ιβάν Πετρόβιτς.

— Χαρά στη ζημιά! Εδώ κι οι άνθρωποι έχουν ένα τέλος και θα κάνουμε έτσι για ένα πλήνιο τσουκάλι!—είπε δυνατά η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα.—Μα στ' αλήθεια σε τρόμαξε αυτό, Λέων Νικολάιτς!—πρόφερε με κάποιο φόβο μάλιστα.—Φτάνει, πουλάκι μου, φτάνει, με κάνεις και τρομάζω, μα την αλήθεια.

— Και με συγχωρείτε για όλα; Για όλα εξόν απ' το βάζο;—έκανε να σηκωθεί ο πρίγκιπας απ' τη θέση του, ο γεροντάκος όμως τον ξανατράβηξε αμέσως απ' το χέρι. Δεν ήθελε να τον αφήσει.

— C'est tres curieux et c'est tres sérieux! (Είναι πολύ παράξενο και πολύ σοβαρό!)—ψιθύρισε πάνω απ' το τραπέζι στον Ιβάν Πετρόβιτς, αρκετά δυνατά ωστόσο· ο πρίγκιπας ίσως και να τ' άκουσε.

— Ωστε λοιπόν δεν πρόσβαλα κανένα σας; Δε θα το πιστέψετε πόσο ευτυχισμένο με κάνει αυτή η σκέψη· μα ναι, έτσι πρέπει να 'ναι! Μπορούσα τάχα ποτέ να προσβάλω κανέναν εδώ; Θα σας πρόσβαλα και πάλι όλους αν σκεφτόμουν κάτι τέτοιο.

— Ησυχάστε, φίλε μου, αυτό είναι... υπερβολή. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να μας ευχαριστείτε τόσο. Το συναίσθημά σας είναι υπέροχο, παραμένει όμως υπερβολικό.

— Δε σας ευχαριστώ, απλώς σας... καμαρώνω, είμαι ευτυχισμένος κοιτάζοντάς σας· μπορεί να μιλάω ανόητα μα... πρέπει να μιλήσω, πρέπει να εξηγηθώ... έστω κι από σεβασμό προς τον ίδιο τον εαυτό μου.

Όλα μέσα του ήταν σπασμωδικά, θολά και πυρετικά· δεν αποκλείεται καθόλου, τα λόγια που πρόφερε να μην ήταν τις περισσότερες φορές εκείνα που ήθελε να πει. Ήταν σα να ρωτούσε με το

βλέμμα του: του δίνουν την άδεια να μιλήσει; Το βλέμμα του έπεσε στη Μπελοκόνσκαγια.

— Μη δειλιάζεις, πατερούλη, συνέχισε, συνέχισε, μονάχα μην πνιγείς, πάρε μιαν ανάσα,—του είπε εκείνη,—και πριν λίγη ώρα λαχανιασμένα άρχισες και να το αποτέλεσμα· μη φοβάσαι όμως να μιλήσεις· αυτοί εδώ οι κύριοι έχουν δει και πιο παράξενους από σένα, δε θα τους κάνεις ν' απορήσουν, και συ, ένας Θεός ξέρει πόσο μυαλωμένος είσαι, μονάχα που έσπασες το βάζο και μας τρόμαξες.

Ο πρίγκιπας την άκουσε χαμογελώντας.

— Εσείς δεν ήσασταν,—γύρισε ξάφνου στο γεροντάκο,—εσείς δεν ήσασταν που γλιτώσατε πριν από τρεις μήνες απ' την εξορία το φοιτητή Ποντκούμοβ και το δημόσιο υπάλληλο Σβάμπριν;

Ο γεροντάκος κοκκίνισε μάλιστα λιγάκι και μουρμούρισε:

— Ησυχάστε, ηρεμείστε...

— Για σας δεν ήταν που άκουσα να λένε στο κυβερνείο Β...σκάγια,—γύρισε αμέσως ο πρίγκιπας στον Ιβάν Πετρόβιτς,—πως δώσατε δωρεάν ξυλεια στους μουζικούς σας για να χτίσουν τα σπίτια τους· όταν κάηκαν σε μια πυρκαγιά, μόλο που οι μουζικοί αυτοί δεν ήταν πια δουλοπάροικοί σας, ήταν ελεύθεροι και σας είχαν προξενήσει και κάτι δυσαρέσκειες από πάνω;

— Ε, αυτό είναι υ-περ-βο-λή,—ψέλλισε ο Ιβάν Πετρόβιτς μόλο που κορδώθηκε ωστόσο ευχαριστημένος. Αυτή τη φορά όμως είχε απόλυτο δίκιο όταν έλεγε πως ήταν «υπερβολή». Ήταν μια ψεύτικη διάδοση μονάχα που 'χε φτάσει ως τ' αυτιά του πρίγκιπα.

— Και σεις, πριγκίπισσα,—γύρισε ξάφνου στη Μπελοκόνσκαγια μ' ένα φωτεινό χαμόγελο,—μην τάχα δεν ήσασταν εσείς που εδώ κι έξι μήνες με δεχτήκατε στη Μόσχα σαν παιδί σας, τότε που σας έγραψε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και μου δώσατε μια συμβουλή, πραγματικά σα μάνα στοργική, μια συμβουλή που δε θα την ξεχάσω ποτέ; Θυμάστε;

— Τι σου 'ρθε τώρα,—πρόφερε φουρκισμένη η Μπελοκόνσκαγια.—Έχεις χρυσή καρδιά μα είσαι και γελοίος: μόλις βρεθεί κανένας να σου δώσει δυο πεντάρες, αρχίζεις και τον γεμίζεις μ' ευχαριστώ, λες και σου 'σωσε τη ζωή. Νομίζεις πως αυτό είναι αξιέπαινο; Αμ δε: είναι σιχαμερό.

Παραλίγο να θύμωνε για τα καλά, ξάφνου όμως έβαλε τα γέλια και τούτη τη φορά το γέλιο της ήταν γεμάτο καλοσύνη. Το πρόσωπο της Λιζαβέτας Προκόφιεβνας φωτίστηκε· έλαμψε κι ο Ιβάν Φιοντόροβιτς.

— Το 'λεγα εγώ πως ο Λέων Νικολάγιεβιτς είναι άνθρωπος... άνθρωπος... με δυο λόγια, φτάνει να μη βιαζόταν όταν μιλάει, όπως παρατήρησε η πριγκίπισσα,—μουρμούρισε ο στρατηγός καταχαρούμενος, επαναλαμβάνοντας τα λόγια της Μπελοκόνσκαγια που του 'χαν κάνει εντύπωση.

Μονάχα η Αγγλαΐα ήταν κάπως δύσθυμη. Το πρόσωπό της όμως ήταν ακόμα κατακόκκινο, ίσως κι από αγανάκτηση.

— Πραγματικά, είναι πολύ χαριτωμένος,—μουρμούρισε και πάλι ο γεροντάκος στον Ιβάν Πετρόβιτς.

— Μπήκα εδώ μ' έναν πόνο στην καρδιά,—συνέχισε ο πρίγκιπας κι η ταραχή του όλο και μεγάλωνε,μίλαγε όλο και πιο γρήγορα, όλο και πιο παράξενα κι εμπνευσμένα.—Εγώ... εγώ σας φοβόμουν, φοβόμουν και τον εαυτό μου. Περισσότερο απ' όλα τον εαυτό μου. Γυρίζοντας εδώ, στην

Πετρούπολη, υποσχέθηκα στον εαυτό μου να δω το δίχως άλλο τους εκλεκτούς μας, τους μεγαλύτερους, τους αρχαιότερους που σ' αυτούς ανήκω και γω ο ίδιος, που ανάμεσά τους είμαι και γω απ' τους πρώτους από άποψη γενιάς. Γιατί βέβαια τώρα κάθομαι ανάμεσα σε πρίγκιπες σαν και μένα, έτσι δεν είναι; Ήθελα να σας γνωρίσω κι αυτό ήταν απαραίτητο· πολύ, πάρα πολύ απαραίτητο! Πάντα άκουγα για σας πολλά άσχημα πράγματα, πολύ περισσότερα απ' τα καλά, άκουσα πως τα ενδιαφέροντά σας είναι ανάξια λόγου και αποκλειστικά, πως είσαστε καθυστερημένοι, ελάχιστα μορφωμένοι, πως έχετε γελοίες συνήθειες—ω, γράφουν και λένε για σας τόσα πολλά! Ερχόμουν με περιέργεια εδώ σήμερα, με ταραχή· έπρεπε να το δω μόνος μου και να πειστώ προσωπικά: Είναι πράγματι για πέταμα όλο το ανώτερο στρώμα των Ρώσων, είναι αλήθεια πως πέρασε πια η εποχή του, έχασε κάθε του ικμάδα και τώρα πια το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να πεθάνει, μα κι αυτό μέσα σ' ένα ταπεινό και φθονερό αγώνα με τους ανθρώπους του... μέλλοντος, εμποδίζοντάς τους, μην παίρνοντας είδηση πως πεθαίνει; Και πριν δεν την πίστευα απόλυτα αυτή τη γνώμη γιατί εδώ στη χώρα μας ούτε υπήρξε ποτέ ανώτερο στρώμα, εκτός απ' τους αυλικούς, λόγω στολής ή... τυχαίας συμπτώσεως και τώρα πια έχει εξαφανιστεί τελείως, έτσι δεν είναι, έτσι δεν είναι;

— Ε, αυτό πια δεν είναι καθόλου έτσι,—γέλασε φαρμακερά ο Ιβάν Πετρόβιτς.

— Ε, πάλι το χαβά του αυτός!—δεν κρατήθηκε και πρόφερε η Μπελοκόνσκαγια.

— Laissez le dire (αφήστε τον να τα πει), δε βλέπετε που τρέμει σύγκορμος;—προειδοποίησε και πάλι με μισή φωνή ο γεροντάκος.

Ο πρίγκιπας ήταν ολότελα εκτός εαυτού.

— Και τι έγινε λοιπόν; Είδα ανθρώπους κομπούς, καλοκάγαθους, έξυπνους· είδα ένα σεβάσμιο γέροντα να φέρεται στοργικά και να κάθεται ν' ακούει ένα παιδαρέλι σαν και μένα. Βλέπω ανθρώπους που είναι άξιοι να κατανοούν και να συγχωρούν, ανθρώπους καθαυτό Ρώσους και καλόκαρδους, σχεδόν το ίδιο καλούς και εγκάρδιους όπως ήταν εκείνοι που συνάντησα εκεί. Κρίνετε λοιπόν πόσο ευχάριστη ήταν η έκπληξή μου! Ω, επιτρέψτε μου να σας το εκφράσω! Τ' άκουσα πολλές φορές και το 'χα πιστέψει κι ο ίδιος πως στους κοσμικούς κύκλους τα πάντα είναι οι τρόποι, όλα είναι μια τυπικότητα που της έλειψε κάθε ζωή, που στράγγισε από μέσα της κάθε ουσία, τώρα όμως το βλέπω με τα μάτια μου πως αυτό είναι αδύνατο να συμβαίνει στη χώρα μας· μπορεί να γίνεται κάπου άλλου, στη χώρα μας όμως ποτέ. Είναι ποτέ δυνατό να είστε τώρα όλοι σας ιησουίτες και απατεώνες; Άκουσα πριν από λίγο τη διήγηση του πρίγκιπα Ν.: μήπως τάχα δεν ήταν ένα καλοκάγαθο μα εμπνευσμένο χιούμορ, μήπως τάχα δεν ήταν λόγια μιας πραγματικά χρυσής καρδιάς; Τάχα μπορεί ποτέ να προφέρει τέτοια λόγια ένα στόμα... νεκρού, με μαραμμένη την καρδιά και το ταλέντο; Μήπως τάχα οι πεθαμένοι θα μπορούσαν ποτέ να μου φερθούν όπως μου φερθήκατε εσείς; Μήπως τάχα αυτό δεν είναι υλικό... για το μέλλον, για τις ελπίδες; Μήπως τάχα είναι δυνατό, τέτοιοι άνθρωποι να μην καταλάβουν και να μείνουν καθυστερημένοι;

— Γι' άλλη μια φορά σας παρακαλώ, ησυχάστε, καλέ μου· για όλ' αυτά θα μιλήσουμε καμιάν άλλη φορά και γω, με μεγάλη μου ευχαρίστηση θα...—μισογέλασε ο «αξιωματούχος».

Ο Ιβάν Πετρόβιτς ξερόβηξε κι ανακάθισε στην πολυθρόνα του· ο Ιβάν Φιοντόροβιτς άρχισε να σαλεύει· ο στρατηγός-προϊστάμενος κουβέντιαζε με τη σύζυγο του αξιωματούχου και δεν έδινε πια την παραμικρότερη προσοχή στον πρίγκιπα· η σύζυγος του αξιωματούχου όμως έστηνε συχνά τ' αυτί της και πότε-πότε τον κοίταζε.

— Όχι, ξέρετε, καλύτερα πια να μιλήσω!—συνέχισε μ' ένα νέο πυρετικό ξέσπασμα ο πρίγκιπας γυρίζοντας με μεγάλη εμπιστοσύνη, εμπιστευτικά θα 'λεγε κανείς, στο γεροντάκο.—Η Αγλαΐα

Ιβάνοβνα μου απαγόρευσε χτες να μιλήσω, μου απαρίθμησε μάλιστα και τα θέματα που γι' αυτά δεν κάνει να μιλήσω, ξέρει πως όταν καταπιάνομαι μ' αυτά τα θέματα είμαι γελοίος! Έχω πατήσει το εικοσιεφτά, ξέρω ωστόσο πως είμαι ακόμα σαν παιδί. Δεν έχω το δικαίωμα να εκφράζω τη σκέψη μου, αυτό το 'χω πει από καιρό· μονάχα στη Μόσχα, με το Ραγκόζιν, μιλούσα ανοιχτά... Διαβάζαμε μαζί Πούσκιν, όλον τον διαβάσαμε, αυτός δεν ήξερε τίποτα, ούτε καν τ' όνομα του Πούσκιν... Πάντα φοβάμαι πως με το γελοίό μου ύφος θα εκθέσω και θα ντροπιάσω τη σκέψη και την κ ύ ρ ι α ι δ έ α . Μου λείπει η σωστή χειρονομία. Οι χειρονομίες μου έρχονται σ' αντίθεση μ' αυτά που λέω κι αυτό κάνει τους άλλους να γελάνε και εξευτελίζει την ιδέα. Ούτε έχω αίσθηση του μέτρου κι αυτό είναι το κυριότερο· αυτό μάλιστα είναι το κυριότερο απ' όλα... ξέρω πως θα 'κανα πολύ καλύτερα να κάτσω και να μη βγάλω λέξη απ' το στόμα μου. Όταν κλείσω το στόμα μου και σωπάσω, φαίνομαι τρομερά μυαλωμένος κι επιπλέον κάθομαι και τα γυρίζω όλα στο μυαλό μου. Τώρα όμως, καλύτερα να μιλήσω. Αν άρχισα να μιλάω, είναι γιατί με κοιτάτε τόσο υπέροχα· έχετε ένα υπέροχο πρόσωπο! Χτες, έδωσα το λόγο μου στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα πως όλο το βράδυ δε θα βγάλω λέξη.

— Vraiment? (Αλήθεια;)—χαμογέλασε ο γεροντάκος.

— Είναι ωστόσο στιγμές που νομίζω πως δεν έχω δίκιο να σκέφτομαι έτσι: γιατί βέβαια η ειλικρίνεια αξίζει περισσότερο απ' τη σωστή χειρονομία. Έτσι δεν είναι; Έτσι δεν είναι;

— Καμιά φορά.

— Θέλω όλα να τα εξηγήσω, όλα, όλα, όλα! Ω, ναι! Νομίζετε πως είμαι ουτοπιστής; Ιδεολόγος; Ω, όχι, οι σκέψεις μου, μα το Θεό, είναι τόσο απλές... Δε με πιστεύετε; Χαμογελάτε; Ξέρετε, ώρες-ώρες γίνομαι χυδαίος γιατί χάνω στην πίστη μου· πριν λίγη ώρα ερχόμουν εδώ πέρα και σκεφτόμουν: «Μα πώς θα κουβεντιάσω μαζί τους; Με ποια λέξη θα πρέπει ν' αρχίσω για να καταλάβουν κάτι, έστω και το ελάχιστο;» Πόσο φοβόμουν, για σας όμως φοβόμουν περισσότερο, τρομερά, τρομερά! Κι όμως, ήταν τάχα δικαιολογημένος ο φόβος μου, δεν ήταν ντροπή μου να φοβάμαι; Τι σημασία έχει που σε κάθε πρωτοπόρο αναλογούν αμέτρητοι καθυστερημένοι και κακοί: Αυτή είναι ίσα-ίσα η χαρά μου που είμαι τώρα σίγουρος πως δεν είναι καθόλου αμέτρητοι μα είναι όλοι τους ζωντανό υλικό! Εξάλλου, δεν υπάρχει λόγος να ντρεπόμαστε που είμαστε γελοίοι, ψέματα; Γιατί αυτό είναι αλήθεια, είμαστε γελοίοι, ελαφρόμυαλοι, έχουμε κακές συνήθειες, πλήττουμε, δεν ξέρουμε να βλέπουμε σωστά, δεν καταλαβαίνουμε τίποτα, όλοι μας έτσι είμαστε και σεις και γω και κείνοι. Να, εσείς δεν το θεωρείτε βέβαια προσβλητικό που σας το λέω κατάμουτρα πως είστε γελοίοι, έτσι δεν είναι; Κι αφού είναι έτσι, δεν είστε λοιπόν θαυμάσιο υλικό; Ξέρετε, κατά τη γνώμη μου το να 'ναι κανείς γελοίος, είναι καμιά φορά καλό, ίσως-ίσως καλύτερα να 'ναι κανείς γελοίος: μπορεί να συγχωρέσει ευκολότερα ο ένας τον άλλον, και να γίνουν γρηγορότερα φίλοι· γιατί βέβαια δεν μπορεί να τα καταλάβει κανείς όλα αμέσως, δεν μπορεί ν' αρχίσει μονομιάς απ' την τελειότητα! Για να φτάσεις την τελειότητα πρέπει πολλά να μην τα καταλαβαίνεις πρώτα. Κι αν τα καταλάβουμε πολύ γρήγορα, δεν αποκλείεται να μην τα καταλάβουμε καλά. Αυτό το λέω σε σας, σε σας που μπορέσατε κίολας τόσα να καταλάβετε και... να μην καταλάβετε. Τώρα πια δε φοβάμαι για σας· δεν πιστεύω να θυμώνετε που κάθεται ένα παιδί και σας λέει τέτοια πράγματα. Και βέβαια όχι! Ω, εσείς θα μπορέσετε να ξεχάσετε και να συγχωρέσετε κείνους που σας πρόσβαλαν και κείνους που δε σας έκαναν καμιά προσβολή· γιατί το δυσκολότερο απ' όλα είναι να συγχωρέσει κανείς εκείνους που δεν του έκαναν καμιά προσβολή κι ακριβώς για το λόγο πως δε σας πρόσβαλαν και κατά συνέπεια το παράπονο σας είναι αβάσιμο: να τι περίμενα απ' τους ανώτερους ανθρώπους, να τι βιαζόμουν να τους πω όταν ερχόμουν με το τρένο στην Πετρούπολη και δεν ήξερα πώς να τους το πω... Γελάτε, Ιβάν Πετρόβιτς; Λέτε με το νου σας πως φοβόμουν για κ ε ί ν ο υ ς , πως είμαι δ ι κ ό ς τ ο υ ς συνήγορος, πως είμαι δημοκράτης, πως είμαι ρήτορας της ισότητας;—γέλασε υστερικά (κάθε τόσο γελούσε σύντομα κι αλλοπαρμένα)—... Φοβάμαι για σας, για σας όλους και για όλους μας μαζί. Γιατί και γω είμαι γνήσιος πρίγκιπας και βρίσκομαι ανάμεσα σε πρίγκιπες. Τα λέω για να σώσω όλους εμάς, για να μη χαθεί άδικα η τάξη μας χωρίς ν' αντιληφθεί τίποτα, βρίζοντας τα πάντα και

χάνοντας τα πάντα. Γιατί να εξαφανιστούμε και να παραχωρήσουμε σ' άλλους τη θέση μας όταν μπορούμε να μείνουμε πρωτοπόροι και ηγέτες; Αν θα 'μαστε πρωτοπόροι, θα 'μαστε και ηγέτες. Ας γίνουμε υπηρέτες για να γίνουμε ηγέτες.

Κάθε τόσο πάσκιζε να σηκωθεί απ' την πολυθρόνα του, ο γεροντάκος όμως τον συγκρατούσε κάθε φορά, κοιτάζοντάς τον με ανησυχία που όλο και μεγάλωνε.

— Ακούστε! Το ξέρω πως δεν είναι καλό να μιλάει κανείς· το καλύτερο απ' όλα είναι ένα παράδειγμα, το καλύτερο είναι ν' αρχίσει κανείς... εγώ έχω κιόλας αρχίσει... και... και είναι στ' αλήθεια ποτέ δυνατό να 'ναι κανείς δυστυχημένος; Ω, τι σημασία έχει η πίκρα μου και η συμφορά μου όταν έχω τη δύναμη να 'μαι ευτυχημένος; Ξέρετε, δεν καταλαβαίνω πώς μπορείς να περάσεις μπροστά από ένα δέντρο και να μην είσαι ευτυχημένος που το βλέπεις! Να μιλάς μ' έναν άνθρωπο και να μην είσαι ευτυχημένος που τον αγαπάς! Ω, το κακό μονάχα είναι που δεν ξέρω να τα εκφράσω... κι ωστόσο πόσα και πόσα εξαίσια πράγματα δε συναντάμε στο κάθε μας βήμα, τόσο εξαίσια που ακόμα κι ο πιο χαμένος άνθρωπος, τα βρίσκει υπέροχα: Κοιτάξτε το μικρό παιδί, κοιτάξτε την αυγούλα του Θεού, κοιτάξτε το μικρό χορταράκι, να δείτε πώς μεγαλώνει, κοιτάξτε μες στα μάτια που σας κοιτάζουν και σας αγαπάνε...

Από ώρα τώρα βρισκόταν όρθιος. Ο γεροντάκος τον κοίταζε κι είχε τρομοκρατηθεί για τα καλά. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα φώναξε: «Αχ, Θεέ μου!», μαντεύοντας πριν απ' όλους και χτύπησε τα χέρια της. Η Αγλαΐα έτρεξε γρήγορα κοντά του, πρόφτασε να τον δεχτεί στην αγκαλιά της και με φρίκη, με παραμορφωμένο απ' τον πόνο πρόσωπο, άκουσε την άγρια κραυγή «του δαιμόνιου που συγκλόνησε και σύντριψε» το δυστυχημένο. Ο άρρωστος κείτονταν πάνω στο χαλί. Κάποιος πρόφτασε και του 'βαλε βιαστικά ένα μαξιλάρι κάτω απ' το κεφάλι του.

Αυτό δεν το περίμενε κανένας. Σ' ένα τέταρτο, ο πρίγκιπας Ν., ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ο γεροντάκος, πάσκισαν να ξαναζωηρέψουν τη βραδιά, σαν πέρασε όμως μισή ώρα ακόμα, όλοι διαλύθηκαν. Ειπώθηκαν πολλές φράσεις συμπάθειας, πολλές κρίσεις, αρκετές γνώμες. Ο Ιβάν Πετρόβιτς είπε ανάμεσα στ' άλλα πως «ο νέος είναι σλα-βό-φι-λος ή κάτι τέτοιο· το πράγμα ωστόσο, δεν είναι επικίνδυνο». Ο γεροντάκος δεν εξέφρασε καμιά γνώμη. Η αλήθεια είναι πως αργότερα, την άλλη και την παράλλη μέρα, όλοι τους σα να θύμωσαν λιγάκι· ο Ιβάν Πετρόβιτς έφτασε μάλιστα να προσβληθεί —ελαφρώς. Ο στρατηγός-προϊστάμενος φερόταν ψυχρά ένα ορισμένο διάστημα στον Ιβάν Φιοντόροβιτς. Ο «προστάτης» της οικογενείας, ο αξιωματούχος, κάτι ψεύδισε κι αυτός στον αρχηγό της οικογένειας—προς γνώσιν και συμμόρφωσιν—προσθέτοντας κολακευτικά πως ενδιαφέρεται και πολύ μάλιστα για την τύχη της Αγλαΐας. Ήταν άνθρωπος που διέθετε πράγματι αρκετή καλοσύνη· όμως, ανάμεσα στις αιτίες που τον έκαναν να ενδιαφερθεί για τον πρίγκιπα, ήταν και κείνη η παλιά ιστορία του πρίγκιπα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Κάτι είχε ακουστά γι' αυτή την ιστορία και του κίνησε το ενδιαφέρον, θα 'θελε μάλιστα να ζητήσει και πληροφορίες πάνω σ' αυτό.

Η Μπελοκόνοσκαγια, φεύγοντας απ' τη δεξίωση, είπε στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα:

— Τι να σου πω, είναι και καλός μα είναι και κακός· κι αν θες να ξέρεις τη γνώμη μου είναι μάλλον κακός· βλέπεις και μόνη σου τι άνθρωπος είναι—ένας άρρωστος!

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα πήρε μέσα της την τελειωτική απόφαση πως είναι γαμπρός «απαράδεκτος» και τη νύχτα έδωσε το λόγο της στον εαυτό της πως «όσο ζει αυτή, δε θα γίνει ο πρίγκιπας άντρας της Αγλαΐας της». Και μ' αυτή τη γνώμη σηκώθηκε το πρωί. Όμως, την ίδια κιόλας μέρα, κατά τις δωδεκάμιση, στο πρόγευμα, ήρθε σε τρομερή αντίφαση με τον εαυτό της.

Σε μια ερώτηση—πολύ διακριτική εδώ που τα λέμε—η Αγλαΐα απάντησε ξάφνου στην αδερφή της ψυχρά μα πολύ προκλητικά:

— Δεν του 'δωσα ποτέ καμιά υπόσχεση, ποτέ στη ζωή μου δεν τον θεώρησα αρραβωνιαστικό μου. Μου είναι το ίδιο ξένος όσο κι οποιοσδήποτε άλλος.

Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα αναψοκοκκίνισε ξάφνου απ' τη φούρκα της.

— Αυτό πια δεν το περίμενα από σένα,—πρόφερε πικραμένα·—είναι απαράδεκτος για γαμπρός, το ξέρω και δόξα τω Θεώ που ήρθαν έτσι τα πράγματα, από σένα όμως δεν το περίμενα να μιλήσεις έτσι! Νόμιζα πως θ' αντιδρούσες αλλιώς. Εγώ όλους εκείνους τους χτεσινούς θα τους έδιωχνα, αυτόν όμως θα τον κρατούσα, να τι άνθρωπος είναι!...

Σταμάτησε απότομα γιατί τρόμαξε κι η ίδια με εκείνο που 'χε πει. Αν ήξερε όμως πόσο άδικη ήταν εκείνη τη στιγμή με την κόρη της! Η Αγλαΐα είχε πάρει πια την απόφαση της· περίμενε κι αυτή την ώρα της, την τελειωτική κι αποφασιστική της ώρα, και κάθε υπαινιγμός, κάθε απρόσεχτο άγγιγμα άνοιγαν βαθιές πληγές στην καρδιά της.

VIII

ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ πρίγκιπα κείνο το πρωινό είχε αρχίσει με καταθλιπτικά προαισθήματα· θα μπορούσε κανείς να τα εξηγήσει με την αρρώστια του, η μελαγχολία του όμως ήταν υπερβολικά αόριστη κι αυτό ήταν το βασανιστικότερο απ' όλα. Η αλήθεια είναι πως είχε μπροστά του γεγονότα πεντακάθαρα, βαριά και φαρμακερά, η μελαγχολία του όμως προχωρούσε πέρα απ' όλα όσα αναθυμόταν και σκεφτόταν· καταλάβαινε πως δε θα μπορέσει να ηρεμήσει μονάχος του. Σιγά-σιγά, ρίζωσε μέσα του η προσμονή πως σήμερα κιόλας θα του συμβεί κάτι εξαιρετικό και τελειωτικό. Η κρίση της επιληψίας που τον είχε πιάσει το προηγούμενο βράδυ, δεν ήταν και τόσο βαριάς μορφής· εκτός απ' την υποχονδρία, εκτός που ένιωθε κάπως βαρύ το κεφάλι του και πόνους στα μέλη του, δεν ένιωθε τίποτε άλλο. Το μυαλό του δούλευε αρκετά καθαρά, μόλο που η ψυχή του ήταν άρρωστη. Σηκώθηκε κάπως αργά κι αμέσως θυμήθηκε ζωηρά τη χτεσινή βραδιά· αν κι όχι τόσο καθαρά, θυμήθηκε και το πώς τον μετέφεραν σπίτι, μισή ώρα ύστερα απ' την κρίση. Έμαθε πως είχε έρθει κιόλας άνθρωπος σταλμένος απ' τους Επάντσειν να πληροφορηθεί για την υγεία του. Στις εντεκάμιση ήρθε άλλος: αυτό τον ευχαρίστησε. Η Βέρα Λέμπεντεβα ήρθε απ' τους πρώτους να τον επισκεφτεί και να τον φροντίσει. Την πρώτη στιγμή, μόλις τον είδε, έβαλε ξάφνου τα κλάματα, μα όταν ο πρίγκιπας τη βεβαίωσε αμέσως πως δεν έχει τίποτα, άρχισε να γελάει. Του πρίγκιπα, κάπως αναπάντεχα, του 'κανε μεγάλη εντύπωση που τον συμπονούσε τόσο αυτή η κοπέλα· άρπαξε το χέρι της και το φίλησε. Η Βέρα έγινε κατακόκκινη.

— Αχ, τι κάνετε, τι κάνετε!—φώναξε τρομαγμένη, τραβώντας βιαστικά το χέρι της.

Έφυγε γρήγορα, κάπως παράξενα σαστισμένη και ντροπαλή. Ανάμεσα στ' άλλα, πρόφτασε και του είπε πως ο πατέρας της έτρεξε πρωί-πρωί στον «μεταστάντα» όπως ονόμαζε το στρατηγό, να μάθει αν πέθανε τη νύχτα και πως απ' όλα λένε, φαίνεται πως γρήγορα θα πεθάνει. Περασμένες έντεκα, ήρθε σπίτι και πέρασε να δει τον πρίγκιπα ο ίδιος ο Λέμπεντεβ, αλλά μονάχα «διά μίαν στιγμήν διά να πληροφορηθώ περί της πολυτίμου υγείας σας» κ.τ.λ. κι εκτός απ' αυτό, για να ρίξει μια ματιά στο «ντουλαπάκι». Ήταν όλο αχ και ωχ κι ο πρίγκιπας τον άφησε γρήγορα να φύγει, ο Λέμπεντεβ ωστόσο πρόφτασε και δοκίμασε να τον ρωτήσει για τη χτεσινή κρίση μόλο που ήταν φανερό πως τα ήξερε όλα με λεπτομέρειες. Ύστερα απ' αυτόν, πέρασε ο Κόλια—κι αυτός για ένα λεπτό· αυτός πια βιαζόταν πραγματικά κι ήταν πολύ σκυθρωπός και ταραγμένος. Ζήτησε αμέσως απ' τον πρίγκιπα, χωρίς περιστροφές, να του εξηγήσει όλα όσα του έκρυβαν, προσθέτοντας πως τα 'χε μάθει σχεδόν όλα και τα 'ξερε από χτες. Τα όσα έμαθε, τον είχαν βαθύτατα συγκλονίσει.

Μ' όλη τη δυνατή συμπάθεια που μπορούσε να δείξει, ο πρίγκιπας του διηγήθηκε την υπόθεση, αποκατέστησε τα γεγονότα σ' όλη τους την ακρίβεια και τ' αποτέλεσμα ήταν να μείνει το φτωχό παιδί σαν κεραυνόπληχτο. Δεν μπόρεσε ν' αρθρώσει λέξη κι άρχισε να κλαίει σιωπηλά. Ο πρίγκιπας ένιωσε πως αυτή ήταν μια από κείνες τις εντυπώσεις που μένουν άσβηστες για πάντα και είναι απ' τις κρίσιμες στιγμές στη ζωή ενός έφηβου. Βιάστηκε να του εξηγήσει την άποψή του σχετικά με την υπόθεση, προσθέτοντας πως κατά τη γνώμη του δεν αποκλείεται κι ο θάνατος του γέρου να προέρχεται κυρίως απ' τη φρίκη που απέμεινε στην καρδιά του ύστερα απ' το παραπάτημα και δεν είναι ο καθένας ικανός να νιώσει αυτή τη φρίκη. Τα μάτια του Κόλια άστραψαν όταν άκουσε τον πρίγκιπα.

— Α, τον ελεεινό το Γάνια, τη Βάρια και τον Πτίτσιν! Δε θα κάτσω να μαλώσω μαζί τους, απ' αυτή τη στιγμή όμως οι δρόμοι μας χωρίζουν! Αχ, πρίγκηψ, απ' τα χτεσινά κι ύστερα, ένιωσα πολλά καινούργια πράγματα· ας μου γίνει μάθημα! Νομίζω πως τώρα θα πρέπει να φροντίσω και για τη μητέρα· μόλο που 'ναι εξασφαλισμένη στο σπίτι της Βάριας, ωστόσο... δεν είναι το ίδιο...

Πετάχτηκε πάνω γιατί θυμήθηκε πως τον περιμένουν, ρώτησε βιαστικά πώς πάει η υγεία του πρίγκιπα και σαν άκουσε την απάντηση πρόσθεσε ξάφνου:

— Μήπως υπάρχει και τίποτ' άλλο; Άκουσα χτες... (εδώ που τα λέμε, δεν έχω το δικαίωμα), αν όμως σας χρειαστεί ποτέ ένας πιστός δούλος τότε τον έχετε μπροστά σας. Φαίνεται πως κι οι δυο μας, δεν είμαστε και τόσο ευτυχημένοι, πέφτω έξω; Μα... δε σας ρωτάω τίποτα, δε σας ρωτάω τίποτα...

Ο Κόλια έφυγε κι ο πρίγκιπας ξανάπεσε σε πιο μεγάλη συλλογή. Όλοι του προφητεύουν συμφορές, όλοι έβγαλαν πια τα συμπεράσματά τους, όλοι έχουν ένα ύφος σάμπως κάτι να ξέρουν—κάτι που αυτός δεν το ξέρει· ο Λέμπεντεβ κάνει ερωτήσεις, ο Κόλια κάνει σαφείς υπαινιγμούς κι η Βέρα κλαίει. Τέλος, κούνησε το χέρι του βαριεστημένα σα να 'λεγε: ωχ, αδελφέ! «Καταραμένη, παθολογική ιδεοληψία», σκέφτηκε. Το πρόσωπό του ξαστέρωσε όταν, περασμένες μία, είδε τους Επάντσιν που ήρθαν να τον επισκεφτούν «για ένα λεπτό». Αυτοί πια ήρθαν πραγματικά για ένα λεπτό. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, μόλις σηκώθηκαν απ' το πρόγευμα, δήλωσε πως θα πάνε όλοι μαζί περίπατο. Η δήλωση είχε μορφή διαταγής και ειπώθηκε απότομα, ξερά, χωρίς εξηγήσεις. Βγήκαν όλοι, δηλαδή η μαμά, οι κοπέλες κι ο Πρίγκιπας Σ. —Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα τράβηξε αμέσως προς την αντίθετη μεριά από κείνη που έστριβαν κάθε μέρα. Όλοι καταλάβαιναν τι συμβαίνει κι όλοι σώπαιναν γιατί φοβόνταν μη νευριάσουν τη μαμάκα τους, κι αυτή, λες κι ήθελε ν' αποφύγει τα παράπονα και τις αντιρρήσεις, τράβαγε μπροστά χωρίς να κοιτάει πίσω της. Τέλος, η Αδελαΐδα έκανε την παρατήρηση πως όταν βγαίνει κανείς περίπατο δεν υπάρχει λόγος να τρέχει έτσι και πως είναι αδύνατο να προφτάσεις τη μητερούλα.

— Ακούστε δω,—γύρισε ξάφνου η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—περνάμε τώρα έξω απ' τη βίλα του. Ό,τι και να σκέφτεται η Αγλαΐα κι ό,τι κι αν γίνει αργότερα, δε μας είναι ωστόσο ξένος και τώρα επιπλέον που είναι δυστυχισμένος κι άρρωστος· εγώ τουλάχιστο θα πάω να τον επισκεφθώ. Όποιος θέλει να 'ρθει μαζί μου —ας έρθει· όποιος δε θέλει—ας τραβήξει το δρόμο του· ώρα του καλή κι αέρας στα πανιά του.

Εννοείται πως μπήκαν όλοι. Ο πρίγκιπας, όπως ήταν το σωστό, βιάστηκε να ζητήσει άλλη μια φορά συγγνώμη για το χτεσινό βάζο και... το σκάνδαλο.

— Ε, καλά, όλα αυτά δεν έχουν σημασία,—απάντησε η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα,—δε λυπάμαι το βάζο, λυπάμαι εσένα. Ωστε λοιπόν το καταλαβαίνεις και μόνος σου τώρα πως έγινε σκάνδαλο. Καλά το λένε «της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά»... όμως, και πάλι δεν πειράζει γιατί ο καθένας το βλέπει τώρα πως δεν μπορεί να σου ζητήσει ευθύνες. Ορβουάρ ωστόσο· αν μπορείς κάνε έναν περίπατο και ξανακοιμήσου—αυτή είναι η συμβουλή μου. Κι όποτε θέλεις, να 'ρχεσαι να μας βλέπεις σαν και πρώτα· να 'σαι σίγουρος, μια για πάντα, πως ό,τι κι αν έγινε, ό,τι κι αν συμβεί, εσύ θα μείνεις πάντα φίλος του σπιτιού μας· δικός μου τουλάχιστο. Για τον εαυτό μου τουλάχιστο, μπορώ να εγγυηθώ...

Όλοι οι άλλοι απάντησαν στην πρόκληση και επιβεβαίωσαν τα λόγια της μαμάς. Έφυγαν σ' αυτή την αφελεστάτη ωστόσο βιασύνη να του πει κάτι στοργικό, κάτι που να του δώσει κουράγιο, κρυβόταν πολλή σκληρότητα, που δεν μπόρεσε να την πάρει είδηση η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Στην πρόσκληση που του 'κανε να πηγαίνει «σαν και πρώτα» και στα λόγια «δικός μου τουλάχιστο»—αντήχησε και πάλι κάτι το προφητικό. Άρχισε ν' αναθυμάται την Αγλαΐα· είναι αλήθεια πως του χαμογελούσε μ' ένα υπέροχο χαμόγελο και σαν μπήκε κι όταν τον αποχαιρετούσε, δεν είπε όμως λέξη, ακόμα και τότε που όλοι τον βεβαίωναν για τη φιλία τους, μόλο που τον κοίταξε δυο τρεις φορές επίμονα. Το πρόσωπό της ήταν πιο χλομό απ' το συνηθισμένο, λες κι είχε κοιμηθεί άσχημα τη νύχτα. Ο πρίγκιπας αποφάσισε να πάει το δίχως άλλο σπίτι τους το ίδιο βράδυ «σαν και πρώτα» και κοίταζε ανυπόμονα το ρολόι. Μπήκε η Βέρα, τρία λεπτά ακριβώς αφού έφυγαν οι Επάντσιν.

— Λέων Νικολάγιεβιτς, η Αγλαΐα Ιβάνοβνα τώρα μόλις με παρακάλεσε να σας μεταβιβάσω κρυφά δυο λόγια...

— Κανένα σημείωμα;

Ο πρίγκιπας άρχισε να τρέμει.

— Όχι, προφορικά· κι αυτό, μόλις που πρόφτασε. Σας παρακαλεί πολύ να μη φύγετε σήμερα ούτε στιγμή απ' το σπίτι σας, ως τις εφτά το βράδυ ή μπορεί κι ως τις εννιά, δεν καλάκουσα.

— Μα... γιατί λοιπόν; Τι σημαίνει αυτό;

— Δεν ξέρω τίποτα· μονάχα που με διάταξε να σας πω «το δίχως άλλο».

— Έτσι το 'πε; «Το δίχως άλλο»;

— Όχι, δεν το 'πε έτσι· μόλις πρόφτασε να γυρίσει και να μου ψιθυρίσει τα λόγια της—πάλι καλά που βρέθηκα κοντά και βιάστηκα να πλησιάσω. Μα απ' το πρόσωπό της το 'βλεπες αμέσως πως επέμενε πολύ σ' αυτό. Μου 'ριξε μια ματιά που πάγωσε η καρδιά μου...

Ο πρίγκιπας της έκανε μερικές ερωτήσεις ακόμα, δεν τα κατάφερε όμως να μάθει τίποτ' άλλο, μονάχα που ανησύχησε περισσότερο. Σαν έμεινε μόνος, ξάπλωσε στο ντιβάνι κι άρχισε πάλι να σκέφτεται. «Μπορεί να 'χουν κανέναν επισκέπτη ως τις εννιά και φοβάται πάλι για μένα μην τύχει και ξανακάνω γκάφες μπροστά σε κόσμο», σκέφτηκε τέλος κι άρχισε πάλι να περιμένει ανυπόμονα το βράδυ και να κοιτάει το ρολόι. Η λύση του αινίγματος όμως επακολούθησε πολύ νωρίτερα απ' το βράδυ κι είχε κι αυτή τη μορφή επισκέψεως κι ήταν μια λύση αινίγματος που 'χε τη μορφή ενός καινούργιου, βασανιστικού αινίγματος: μισή ώρα ακριβώς από τότε που έφυγαν οι Επάντσιν, μπήκε στο δωμάτιό του ο Ιππόλυτος, τόσο κουρασμένος κι εξαντλημένος που, χωρίς να πει λέξη, σα να μην ήξερε τι του γινόταν, σωριάστηκε κυριολεκτικά σε μια πολυθρόνα κι αμέσως τον έπιασε ένας ασυγκράτητος βήχας. Έβηξε τόσο που του ήρθε αίμα. Τα μάτια του άστραφταν και δύο κόκκινοι λεκέδες τού φλόγισαν τα μάγουλα. Ο πρίγκιπας κάτι του τραύλισε, εκείνος όμως δεν απάντησε κι αρκετή ώρα δεν έλεγε τίποτα, μονάχα κούνησε το χέρι του σα να 'θελε να πει: «μη μ' ενοχλείτε». Τέλος, συνήλθε.

— Φεύγω!—πρόφερε τέλος με πολλή προσπάθεια, με βραχνή φωνή.

— Θέλετε να σας συνοδέψω;—είπε ο πρίγκιπας κι ανασηκώθηκε απ' τη θέση του, ξανάκατσε όμως αμέσως γιατί θυμήθηκε πως μόλις πριν από λίγο του είχαν απαγορεύσει να βγει απ' το σπίτι.

Ο Ιππόλυτος έβαλε τα γέλια.

— Δε φεύγω απ' το σπίτι σας,—συνέχισε κείνος κι η φωνή του κοβόταν όλη την ώρα κι ήταν βραχνή,—απεναντίας, το θεώρησα αναγκαίο να 'ρθω να σας δω για μια υπόθεση... αν δεν ήταν αυτό, δε θα σας ανησυχούσα. Φεύγω για κ ε ι κι αυτή τη φορά τέλειωσαν καθώς φαίνεται τα ψέματα! Τετέλεσται! Δεν το λέω για να με συμπονέσετε, πιστέψτε με... είχα πέσει σήμερα στο κρεβάτι, στις δέκα η ώρα, με την απόφαση να μην ξανασηκωθώ ως κ ε ι ν η τη στιγμή, ξάφνου όμως το μετάνιωσα και σηκώθηκα γι' άλλη μια φορά για να 'ρθω να σας δω... σημαίνει λοιπόν πως υπήρχε λόγος.

— Ραγίζεται η καρδιά μου που σας βλέπω έτσι· καλύτερα να με φωνάζατε παρά να μπειτε ο ίδιος στον κόπο.

— Ε, φτάνει τόσο. Με λυπηθήκατε κι αυτό είναι αρκετό για την κοσμική ευγένεια... Α, ναι, ξέχασα. Εσείς; Πώς πάει η υγεία σας;

— Είμαι καλά. Χτες... δεν ήμουν και τόσο.

— Τ' άκουσα, τ' άκουσα. Το κινέζικο βάζο τα πλήρωσε· κρίμα που έλειπα! Ήρθα για δουλειά. Πρώτον, είχα σήμερα την ευχαρίστηση να δω το Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς ραντεβού με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα, στο πράσινο παγκάκι. Θαύμασα ως ποιο σημείο μπορεί ένας άνθρωπος να 'χει ηλίθια όψη. Αυτό το είπα στην ίδια την Αγλαΐα Ιβάνοβνα όταν έφυγε ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς... Αν δεν κάνω λάθος, δε σας εκπλήσσει τίποτα, πρίγκιψ,—πρόσθεσε κοιτάζοντας δύσπιστα το ατάραχο πρόσωπο του πρίγκιπα,—το να μην απορεί κανείς με τίποτα, λένε πως είναι γνώρισμα μεγάλου πνεύματος· κατά τη γνώμη μου θα μπορούσε κάλλιστα να 'ναι γνώρισμα και μεγάλης βλακείας... Άλλωστε, δεν κάνω υπαινιγμό για σας, με συγχωρείτε... Είμαι πολύ άτυχος σήμερα στις εκφράσεις μου.

— Το 'ξερα από χτες πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς...—κόπηκε απότομα ο πρίγκιπας, φανερά σαστισμένος, μόλο που του Ιππόλυτου του κακοφαινόταν που δεν απορεί.

— Το ξέρατε! Ε, αυτό δεν το περίμενα! Αν και καλύτερα να μη μου πείτε τίποτα... Και δεν παρασταθήκατε μάρτυρας του σημερινού ραντεβού;

— Το είδατε πως δεν ήμουν μια και ήσασταν εκεί.

— Μπορεί να 'χατε κρυφτεί πίσω από κανένα θάμνο. Εδώ που τα λέμε, χαιρόμαι, για λογαριασμό σας φυσικά, γιατί νόμιζα κιόλας πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έχαιρε της προτιμήσεως!

— Σας παρακαλώ να μη μου κάνετε λόγο γι' αυτό το ζήτημα, Ιππόλυτε, και μάλιστα με τέτοιες εκφράσεις.

— Πολύ περισσότερο που τα ξέρετε όλα πια.

— Κάνετε λάθος. Δεν ξέρω σχεδόν τίποτα και η Αγλαΐα Ιβάνοβνα ξέρει θετικά πως δεν ξέρω τίποτα. Εγώ μάλιστα δεν ήξερα απολύτως τίποτα γι' αυτό το ραντεβού... Λέτε πως είχαν ραντεβού; Ε, ας είναι, ας τ' αφήσουμε...

— Μα τι σημαίνουν όλα αυτά; Μια λέτε πως το ξέρετε, μια πως δεν ξέρετε τίποτα... Λέτε, «ε, ας είναι κι ας τ' αφήσουμε.» Ε, όχι, μην είστε τόσο εύπιστος! Ιδιαίτερα αν δεν ξέρετε τίποτα. Είστε εύπιστος γιατί ίσα-ίσα δεν ξέρετε. Δε μου λέτε αλήθεια, ξέρετε τι σχέδια έχουν αυτά τα δύο πρόσωπα, ο αδερφούλης κι η αδερφούλα του; Αυτό τουλάχιστον ίσως να το υποπτεύεστε, ε; Καλά, καλά, τ' αφήνω κατά μέρος,—πρόσθεσε βλέποντας μια ανυπόμονη χειρονομία του πρίγκιπα.—Ήρθα όμως για μια προσωπική μου υπόθεση και θέλω να... εξηγηθώ. Που να πάρει ο διάολος, μου είναι αδύνατο να πεθάνω χωρίς εξηγήσεις· σε πιάνει φρίκη όταν πας να σκεφτείς πόσες πολλές εξηγήσεις δίνω. Θέλετε να μ' ακούσετε;

— Μιλείστε, σας ακούω.

— Κι ωστόσο αλλάζω και πάλι γνώμη· παρ' όλ' αυτά, θ' αρχίσω απ' τον Γάνετσα. Το φανταζόσασταν ποτέ πως ειδοποιήθηκα και γω να πάω σήμερα στο πράσινο παγκάκι; Εδώ που τα λέμε, δε θέλω να λέω ψέματα: εγώ ο ίδιος επέμενα στο ραντεβού, το ζήτησα με παρακάλια, υποσχέθηκα ν' αποκαλύψω ένα μυστικό. Δεν ξέρω αν πήγα πολύ νωρίς (φαίνεται πως πραγματικά πήγα πολύ νωρίς) πάντως, μόλις έκατσα δίπλα στην Αγλαΐα Ιβάνοβνα, βλέπω να εμφανίζονται ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κι η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα, αλαμπρατσέτα, τάχα πως κάνουν περίπατο. Φαίνεται πως απόρησαν πολύ κι οι δυο τους που με συνάντησαν, δεν το περίμεναν, σάστισαν μπορώ να πω. Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα αναψοκοκκίνισε και—αν θέλετε το πιστεύετε—τα 'χασε μάλιστα λιγάκι, δεν

ξέρω αν έγινε επειδή ήμουν εγώ εκεί ή απλώς και μόνο γιατί είδε τον Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς, (γιατί είναι μορφονιός, βλέπετε) γεγονός παραμένει ωστόσο πως έγινε κατακόκκινη κι έδωσε αμέσως τέλος στην υπόθεση με πολύ κωμικό τρόπο: σηκώθηκε, απάντησε στην υπόκλιση του Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς και στο υστερόβουλο χαμόγελο της Βαρβάρας Αρνταλιόνοβνας και ξαφνικά τους είπε απότομα: «σας κάλεσα μόνο και μόνο για να σας εκφράσω προσωπικά την ευχαρίστησή μου για τα ειλικρινή και φιλικά αισθήματά σας κι αν ποτέ τα χρειαστώ, τότε, πιστέψτε με...» Εδώ τους έκανε μια υπόκλιση κι έφυγαν κι οι δυο τους—δεν ξέρω αν ζεματίστηκαν ή αν το πήραν επάνω τους· ο Γάνετσκα φυσικά, έφυγε ζεματισμένος· δεν κατάλαβε τίποτα και κοκκίνισε σαν αστακός (είναι ν' απορείς καμιά φορά με την έκφραση του προσώπου του), η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα όμως φαίνεται πως κατάλαβε ότι πρέπει να ξεκουμπίζεται μια ώρα αρχύτερα και πως αυτό που είπε η Αγλαΐα φτάνει και παραφτάνει· έφυγε λοιπόν και τράβηξε και τον αδερφό της. Είναι πολύ πιο έξυπνη από κείνον κι είμαι σίγουρος πως τώρα θριαμβεύει. Όσο για μένα, είχα πάει να μιλήσω με την Αγλαΐα Ιβάνοβνα για να κανονίσω μαζί της μια συνάντηση με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα!—φώναξε ο πρίγκιπας.

— Αχά. Σα να μου φαίνεται πως χάνετε την ψυχραιμία σας κι αρχίζετε να εκπλήττεσθε. Χαίρω πολύ που θέλετε να μοιάσετε μ' άνθρωπο. Γι' αυτό και γω, θα σας διασκεδάσω. Να τι σημαίνει να υπηρετείς παλικάρια και δεσποινίδες με γενναιόφρονα αισθήματα: δέχτηκα σήμερα απ' αυτήν ένα χαστούκι!

— Η-ηθικό;—ρώτησε ο πρίγκιπας άθελά του.

— Ναι, δεν ήταν σωματικό. Έχω την εντύπωση πως δε θα βρεθεί κανένας να σηκώσει το χέρι του να χτυπήσει έναν άνθρωπο σαν και μένα· ακόμα και μια γυναίκα δε θα με χτυπήσει τώρα πια· ακόμα κι ο Γάνετσκα δε θα με χτυπήσει! Αν και χτες, κάποια στιγμή, νόμισα πως θα ριχνόταν επάνω μου... Κόβω το κεφάλι μου πως ξέρω τι σκέφτεστε τώρα: Λέτε μέσα σας: «ναι, δεν υπάρχει λόγος να τον δειρεί κανείς, μπορεί όμως να τον πνίξει μ' ένα μαξιλάρι, ή με μια βρεγμένη πατσαβούρα εκεί που θα κοιμάται—και του αξίζει μάλιστα»... Είναι γραμμένο στο πρόσωπό σας πως αυτό σκέφτεστε, τώρα, αυτή τη στιγμή.

— Ποτέ δε σκέφτηκα κάτι τέτοιο!—πρόφερε με σιχασιά ο πρίγκιπας.

— Δεν ξέρω, σήμερα είδα στον ύπνο μου πως μ' έπνιξε με μια βρεγμένη πατσαβούρα... ένας άνθρωπος... ε, θα σας το πως ποιος ήταν: φανταστείτε, είδα το Ραγκόζιν! Τι γνώμη έχετε, μπορείτε να πνίξετε έναν άνθρωπο με μια βρεγμένη πατσαβούρα;

— Δεν ξέρω.

— Άκουσα πως μπορείτε. Καλά, ας τ' αφήσουμε. Όχι, πέστε μου, από πού κι ως πού είμαι κουτσομπόλης; Γιατί μ' έβρισε σήμερα και με είπε κουτσομπόλη; Και, προσέξτε το, το 'πε όταν τα 'χε ακούσει όλα ως την τελευταία λεξούλα και μου ζήτησε και λεπτομέρειες... Αλλά έτσι είναι οι γυναίκες! Για χάρη της έπιασα φίλιες με το Ραγκόζιν—ενδιαφέρων άνθρωπος· και για καλό δικό της τα κανόνισα να ειδωθούν προσωπικά με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Μήπως το είπε γιατί την πείραξα στο φιλότιμο κάνοντας έναν υπαινιγμό πως λιμπίστηκε τ' «αποφάγια» της Ναστάσιας Φιλίπποβνας; Ναι, δεν τ' αρνιέμαι πάσκιζα τόσο καιρό να την πείσω πως έτσι είναι, το 'κανα όμως για το καλό της, δυο γράμματα της έστειλα σχετικά μ' αυτό το ζήτημα και σήμερα για τρίτη φορά, στο ραντεβού... Μόλις πήγα, αυτό άρχισα να της λέω, πως είναι ταπεινωτικό γι' αυτήν... Κι εξάλλου, ουσιαστικά η λέξη «αποφάγια» δεν είναι δική μου, είναι ξένη· στο σπίτι του Γάνια τουλάχιστο, όλοι την έλεγαν· κι αυτή η ίδια το επιβεβαίωσε. Λοιπόν, γιατί με λέει κουτσομπόλη; Το βλέπω, το βλέπω: σας έρχεται τώρα να βάλετε τα γέλια κοιτάζοντάς με και κόβω το κεφάλι μου πως μου προβάρετε

κείνους τους ανόητους στίχους:

*Κι ίσως να λάμπει στο θλιβό της ζωής μου γέμμα
σε χαμογέλιο ο έρωτας αποχαιρετισμού¹²*

— Χα-χα-χα!—ξέσπασε ξάφνου σε υστερικά γέλια και τον έπιασε βήχας. Και προσέξετε και τούτο, είπε βραχνά βήχοντας ακόμα,—προσέξετε τι λογής άνθρωπος είναι αυτός ο Γάνετσκα: μιλάει γι' «αποφάγια». Κι ωστόσο, από τι λαχταράει να επωφεληθεί ο ίδιος!

Ο πρίγκιπας έμεινε πολλήν ώρα σιωπηλός· τον είχε κυριέψει φρίκη.

— Είπατε πως θα συναντηθεί με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα;—τραύλισε τέλος.

— Ε, μα είναι ποτέ δυνατό να μην ξέρετε στ' αλήθεια πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα θα συναντηθεί σήμερα με την Ναστάσια Φιλίπποβνα; Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ειδοποιήθηκε να 'ρθει απ' την Πετρούπολη μέσω του Ραγκόζιν ειδικά γι' αυτό ύστερα απ' την πρόσκληση της Αγλαΐας Ιβάνοβνας και τις δικές μου προσπάθειες και βρίσκεται τώρα μαζί με το Ραγκόζιν· εδώ παρακάτω είναι, στο σπίτι που έμενε και πρώτα, σε εκείνης της κυρίας, της Ντάριας Αλεξέγιεβνας... είναι μια πολύ ύποπτη κυρία, φίλη της, κι η Αγλαΐα Ιβάνοβνα θα πάει σήμερα εκεί, σ' αυτό το ύποπτο σπίτι για να μιλήσει φιλικά με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και να λύσει διάφορα προβλήματα. Τους ήρθε η όρεξη ν' ασχοληθούν με την αριθμητική. Δεν το ξέρατε; Λόγω τιμής;

— Αυτό είναι απίστευτο!

— Ε, τόσο το καλύτερο μια κι είναι απίστευτο· εδώ που τα λέμε, πού μπορείτε να ξέρετε; Μόλο που εδώ και μύγα να πετάξει το μαθαίνει όλος ο κόσμος—τόσο μικρό είναι το μέρος. Εγώ ωστόσο σας προειδοποίησα και μπορείτε να μου χρωστάτε ευγνωμοσύνη. Ε, ορβουάρ λοιπόν, στον άλλο κόσμο κατά πάσαν πιθανότητα. Α, ναι, ήθελα να σας πω και τούτο: αν κι είμαι παλιάνθρωπος απέναντί σας, γιατί... μα ποιος ο λόγος να κάνω αυτοθυσίες, θα με υποχρεώνατε πολύ να το σκεφτείτε και μόνος σας. Για το καλό σας τάχα; Μα αφού εγώ της αφιέρωσα την «Εξομολόγησή» μου (δεν το ξέρατε αυτό;) Και πώς το δέχτηκε μάλιστα! Χε-χε! Αυτής ωστόσο δεν της φέρθηκα καθόλου πρόστυχα, απέναντί της δεν είμαι ένοχος σε τίποτα· αυτή όμως, μ' εξευτέλισε και μου την έσκασε... εδώ που τα λέμε δηλαδή, ούτε κι απέναντι σας είμαι ένοχος· μόλο που της έκανα λόγο για τ' «αποφάγια» και άλλα παρόμοια, ήρθα ωστόσο και σας έκανα τώρα γνωστή και την ημέρα και την ώρα και το μέρος της συνάντησης και σας αποκαλύπτω όλο αυτό το παιχνίδι... από φούρκα, εννοείται, κι όχι από μεγαλοψυχία. Γεια σας, είμαι φλύαρος σαν ψευδός ή χτικιάρης, κοιτάξτε λοιπόν να πάρετε τα μέτρα σας, αν φυσικά θέλετε να λέγεστε άνθρωπος. Η συνάντηση θα γίνει σήμερα το βράδυ, αυτό είναι σίγουρο.

Ο Ιππόλυτος τράβηξε κατά την πόρτα, ο πρίγκιπας όμως τον φώναξε και κείνος σταμάτησε στο κατώφλι.

— Ώστε λοιπόν, λέτε πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα θα πάει σήμερα στις Ναστάσιες Φιλίπποβνας;—ρώτησε ο πρίγκιπας. Κόκκινοι λεκέδες φάνηκαν στα μάγουλα και στο μέτωπό του.

— Δεν ξέρω ακριβώς, το πιθανότερο όμως είναι αυτό,—απάντησε ο Ιππόλυτος πάνω απ' τον ώμο του.—Εδώ που τα λέμε, δεν υπάρχει άλλος τρόπος. Δεν μπορεί βέβαια να πάει η Ναστάσια Φιλίπποβνα στο σπίτι εκείνης. Κι ούτε βέβαια να ειδηθούν στου Γάνετσκα: έχει σπίτι του ένα σχεδόν νεκρό. Πώς σας φάνηκε αυτό του στρατηγού;

— Απ' αυτό και μόνο, φαίνεται πως είναι αδύνατο!—βιάστηκε να πει ο πρίγκιπας.—Πώς θα βγει

λοιπόν, κι αν ακόμα το 'θελε: Δεν ξέρετε... τις συνήθειες αυτού του σπιτιού· δεν μπορεί να βγει έξω μόνη της και να πάει στη Ναστάσια Φιλίπποβνα· όλ' αυτά είναι ανοησίες!

— Τι να σας πω, πρίγκηψ. Κανένας δεν πηδάει απ' τα παράθυρα, μα αν πιάσει φωτιά το σπίτι τότε σα να μου φαίνεται πως κι ο μεγαλύτερος τζέντλεμαν κι η αρχοντικότερη κυρία θα πηδήσουν απ' το παράθυρο. Ανάγκα και θεοί πείθονται, και στις Ναστάσιες Φιλίπποβνας ακόμα θα πάει το κορίτσι μας. Μα τι, δεν τις αφήνουν να βγουν καθόλου τις δεσποινίδες σας;

— Όχι, δεν έλεγα αυτό...

— Αν δε λέγατε αυτό, τότε της φτάνει να κατέβει απ' το χαγιάτι και να τραβήξει ίσα κι ύστερα πια ας είναι να μη γυρίσει ποτέ της σπίτι. Αφού τυχαίνουν περιστάσεις που καίει κανένας τα καράβια του, μπορεί να μη γυρίσει και στο σπίτι: η ζωή δεν αποτελείται μονάχα από προγεύματα, γεύματα και πρίγκιπες Σ.. Μου φαίνεται πως την περνάτε την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα για κανένα μικρό κοριτσάκι ή για καμιά μαθητριά, αυτό της το 'χω πει από μέρες τώρα. Αν δεν κάνω λάθος συμφώνησε. Περιμένετε ως τις εφτά ή οκτώ... Αν ήμουν στη θέση σας, θα 'στελνα κάποιον να παραφυλάξει κει πέρα για να μη χάσετε στιγμή όταν θα κατέβει απ' το κατώφλι. Ε, στείλτε τον Κόλια έστω· με μεγάλη του ευχαρίστηση θα κάνει τον κατάσκοπο, από αγάπη για σας δηλαδή... γιατί βέβαια όλ' αυτά είναι σχετικά... Χα-χα!

Ο Ιππόλυτος βγήκε. Ο πρίγκιπας δεν είχε λόγο να στείλει κανένα να κατασκοπεύσει, έστω κι αν ήταν ικανός για κάτι τέτοιο. Η διαταγή της Αγγλαΐας να κάτσει σπίτι του, είχε σχεδόν εξηγηθεί: ίσως να 'θελε να περάσει να τον πάρει. Βέβαια, μπορεί ίσα-ίσα να μην ήθελε να βρεθεί εκεί και γι' αυτό του είπε να κάτσει σπίτι... Μπορεί να 'ταν κι αυτό. Του ήρθε ζάλη· όλο το δωμάτιο στριφογύριζε. Ξάπλωσε στο ντιβάνι κι έκλεισε τα μάτια.

— Όπως και να 'ναι, το πράγμα ήταν αποφασισμένο, τελειωτικό. Όχι, ο πρίγκιπας δε θεωρούσε την Αγγλαΐα μικρό κοριτσάκι ή μαθητριά: ένιωθε τώρα πως από καιρό φοβόταν μη γίνει κάτι τέτοιο· μα γιατί θέλει να τη δει; Ένα ρίγος τον διαπέρασε σύγκορμο. Είχε και πάλι πυρετό.

Όχι, δεν τη θεωρούσε παιδί! Τον τελευταίο καιρό τον τρόμαζαν μερικά βλέμματά της, μερικά της λόγια. Φορές-φορές του φαινόταν πως η Αγγλαΐα σα να συγκρατιόταν υπερβολικά, σα να υπομόνευε υπερβολικά, κι αυτό τον φόβιζε. Βέβαια, όλες αυτές τι μέρες προσπαθούσε να μην τα σκέφτεται αυτά, απόδιωχνε τις βαριές σκέψεις· τι κρυβόταν όμως σ' αυτήν την ψυχή; Αυτή η ερώτηση τον βασάνιζε από καιρό, μόλο που πίστευε σ' αυτή την ψυχή. Και να που όλα αυτά έπρεπε ν' αποκαλυφθούν σήμερα κιόλας και να βρουν τη λύση τους. Σκέψη φριχτή. Και πάλι «αυτή η γυναίκα»! Γιατί του φαινόταν πάντα πως αυτή η γυναίκα θα εμφανιστεί την τελευταία, την έσχατη στιγμή, και θα σπάσει όλη τη μοίρα του σα μια σάπια κλωστή; Το ότι έτσι του φαινόταν πάντα, αυτό ήταν έτοιμος τώρα να τ' ορκιστεί μόλο που σχεδόν μισοπαραληρούσε. Αν προσπαθούσε να την ξεχάσει κ ε ί ν η ν τον τελευταίο καιρό, αυτό γινόταν μόνο και μόνο γιατί τη φοβόταν. Λοιπόν; Την αγαπούσε αυτή τη γυναίκα ή τη μισούσε; Αυτή την ερώτηση δεν την έκανε ούτε μια φορά στον εαυτό του σήμερα· σ' αυτό το σημείο η καρδιά του ήταν καθαρή: ήξερε ποιαν αγαπάει. .. Δε φοβόταν τόσο τη συνάντηση των δυο τους, δεν τον τρόμαζε το γεγονός ότι όλ' αυτά ήταν τόσο παράξενα, ούτε σκιαζόταν για την αιτία της συνάντησης που του ήταν άγνωστη, ούτε για τ' αποτέλεσμα της συνάντησης, όποιο και να 'ταν—φοβόταν την ίδια τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Αργότερα πια, ύστερα από μερικές μέρες, θυμήθηκε πως κείνες τις πυρετικές ώρες έβλεπε αδιάκοπα μπροστά του τα μάτια της, το βλέμμα της, άκουγε τα λόγια της,—κάτι παράξενα λόγια, αν και δε θυμόταν τίποτα σχεδόν απ' αυτές τις πυρετικές και θλιβερές ώρες. Μόλις που θυμόταν λόγου χάρη πως ήρθε η Βέρα και του 'φερε να φάει και κείνος έφαγε, δε θυμόταν όμως αν κοιμήθηκε μετά το φαΐ ή όχι. Ήξερε μονάχα πως άρχισε να τα ξεχωρίζει όλα πεντακάθαρα κείνο το βράδυ, όταν η Αγγλαΐα ανέβηκε ξάφνου στη βεράντα του και κείνος πετάχτηκε απ' το ντιβάνι και βγήκε να την

υποδεχτεί. Ήταν εφτά και τέταρτο. Η Αγλαΐα ήταν μόνη, ολομόναχη, ντυμένη απλά, βιαστικά θα 'λεγες—φόραγε μιαν ελαφριά κάπα. Το πρόσωπό της ήταν χλομό, όπως και το πρωί, και τα μάτια της άστραφταν με μια φωτεινή και στεγνή λάμψη· ο πρίγκιπας δεν είχε ξαναδεί ποτέ μια τέτοια έκφραση στα μάτια της. Αυτή τον περιεργάστηκε προσεκτικά.

— Είστε εντελώς έτοιμος, βλέπω,—παρατήρησε σιγά και ψύχραιμα θα 'λεγες.—Ντυμένος, με το καπέλο στο χέρι· σημαίνει λοιπόν πως σας προειδοποίησαν και ξέρω ποιος: ο Ιππόλυτος.

— Ναι, μου έλεγε...—μουρμούρισε ο πρίγκιπας σχεδόν μισοπεθαμένος.

— Πάμε λοιπόν: ξέρετε πως πρέπει το δίχως άλλο να με συνοδέψετε. Ελπίζω να μην είστε άρρωστος που να μην μπορείτε να βγείτε;

— Δεν είμαι άρρωστος μα... είναι ποτέ δυνατόν αυτό;

Σταμάτησε αμέσως και δεν μπορούσε πια ν' αρθρώσει λέξη. Αυτή ήταν η μοναδική του απόπειρα να σταματήσει την τρελή· ύστερα την ακολούθησε, σα σκλάβος. Όσο θολές κι αν ήταν οι σκέψεις του, καταλάβαινε ωστόσο πως η Αγλαΐα θα πήγαινε και χωρίς αυτόν εκεί, ώστε λοιπόν ήταν αναγκασμένος έτσι κι αλλιώς να την ακολουθήσει. Μάντευε πόσο ατράνταχτη ήταν η απόφασή της· δεν ήταν αυτός που θα σταματούσε μια τέτοια άγρια παραφορά. Προχωρούσαν σιωπηλοί· σ' όλο το δρόμο δεν είπαν σχεδόν λέξη. Παρατήρησε μονάχα πως η Αγλαΐα ξέρει καλά το δρόμο κι όταν έκανε να της προτείνει να στρίψουν από ένα στενό γιατί από κει δεν περνούσε κόσμος, εκείνη τον άκουσε να 'κανε προσπάθεια να καταλάβει κι απάντησε απότομα: «Το ίδιο κάνει!» Όταν έφτασαν σχεδόν στο σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνας (ένα παλιό, μεγάλο, ξύλινο σπίτι), βγήκε απ' το χαγιάτι μια λουσάτη κυρία κι από πίσω της μια νεαρή κοπελίτσα· έκατσαν κι οι δυο τους στην πολυτελέστατη καρότσα που περίμενε στην είσοδο και γελούσαν δυνατά και κουβέντιαζαν και δε γύρισαν μήτε μια φορά να κοιτάξουν τον πρίγκιπα και την Αγλαΐα, λες και δεν τους είχαν προσέξει. Μόλις έφυγε η καρότσα, η πόρτα του σπιτιού ξανάνοιξε· την είχε ανοίξει ο Ραγκόζιν που τους περίμενε κι όταν πέρασαν μέσα ο πρίγκιπας κι η Αγλαΐα την ξανάκλεισε πίσω τους.

— Σ' όλο το σπίτι δεν είναι κανένας εξόν από μας τους τέσσερις,—παρατήρησε και κοίταξε παράξενα τον πρίγκιπα.

Στο πρώτο δωμάτιο περίμενε η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ντυμένη κι αυτή πολύ απλά, όλη στα μαύρα· σηκώθηκε, δε χαμογέλασε όμως και μάλιστα δεν έδωσε το χέρι της στον πρίγκιπα.

Το επίμονο κι ανήσυχο βλέμμα της καρφώθηκε ανυπόμονα στην Αγλαΐα. Έκατσαν μακριά η μια απ' την άλλη, η Αγλαΐα στο ντιβάνι, στη γωνιά του δωματίου, η Ναστάσια Φιλίπποβνα δίπλα στο παράθυρο. Ο πρίγκιπας κι ο Ραγκόζιν έμειναν όρθιοι—άλλωστε ούτε και τους είπε κανείς να καθίσουν. Ο πρίγκιπας ξανακοίταξε απορώντας και σάμπως να πονούσε το Ραγκόζιν, εκείνος όμως εξακολουθούσε να χαμογελάει με το ίδιο πάντοτε χαμόγελο. Η σιωπή κράτησε λίγες στιγμές ακόμα.

Τέλος, κάτι σαν μια απαίσια σκιά πέρασε απ' το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας· το βλέμμα της γινόταν επίμονο, σκληρό, γεμάτο μίσος θα 'λεγες και δεν ξεκολλούσε ούτε στιγμή απ' την επισκέπτριά της. Η Αγλαΐα ήταν φανερά σαστισμένη, δεν είχε δειλιάσει όμως. Μπαίνοντας μέσα, μόλις που 'ριξε ένα βλέμμα στην αντίζηλό της και για την ώρα καθόταν με χαμηλωμένα μάτια και με ύφος συλλογισμένο. Κάνα δυο φορές, σαν άθελά της, έριξε ένα βλέμμα γύρω στο δωμάτιο· η σιχασιά φάνηκε πεντακάθαρα στο πρόσωπό της, λες και φοβόταν μη λερωθεί εδώ μέσα. Έσιαχνε μηχανικά το φόρεμά της και μάλιστα άλλαξε μια φορά ανήσυχα θέση και τραβήχτηκε στη γωνιά του ντιβανιού. Είναι ζήτημα αν είχε κι η ίδια συναίσθηση για όλες τις κινήσεις της· το ότι όμως γίνονταν ασυναίσθητα τις έκανε ακόμα πιο προσβλητικές. Τέλος, κοίταξε σταθερά και κατάματα τη Ναστάσια

Φιλίπποβνα κι αμέσως τα διάβασε όλα όσα άστραφταν στο οργισμένο βλέμμα της αντιζήλου της. Η γυναίκα κατάλαβε τη γυναίκα· η Αγλαΐα αναστέναξε.

— Ξέρετε φυσικά γιατί σας κάλεσα,—πρόφερε τέλος, πολύ σιγανά όμως, και μάλιστα σταμάτησε κάνα δυο φορές ώσπου να πει αυτή τη σύντομη φράση.

— Όχι, δεν ξέρω τίποτα,—απάντησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα ξερά κι απότομα.

Η Αγλαΐα κοκκίνισε. Ίσως να της φάνηκε ξαφνικά τρομερά παράξενο κι απίστευτο το ότι κάθεται τώρα μ' αυτή τη γυναίκα, στο σπίτι «αυτής της γυναίκας» κι έχει ανάγκη απ' την απάντησή της. Μόλις ακούστηκε η φωνή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας κάτι σα ρίγος τη διαπέρασε σύγκορμη. Όλ' αυτά φυσικά, τα παρατήρησε «αυτή η γυναίκα».

— Όλα τα καταλαβαίνετε... κάνετε μονάχα πως δεν καταλαβαίνετε,—είπε σχεδόν ψιθυριστά η Αγλαΐα κοιτάζοντας σκυθρωπά το πάτωμα.

— Και γιατί τάχα;—χαμογέλασε αχνά η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Θέλετε να επωφεληθείτε απ' τη θέση μου... που είμαι σπίτι σας,—συνέχισε γελοία κι αδέξια η Αγλαΐα.

— Γι' αυτή τη θέση φταίτε σεις κι όχι εγώ!—κόρωσε ξάφνου η Ναστάσια Φιλίπποβνα.—Δε σας κάλεσα εγώ, εσείς με καλέσατε κι ως τα τώρα δεν ξέρω γιατί!

Η Αγλαΐα σήκωσε υπεροπτικά το κεφάλι.

— Συγκρατείστε τη γλώσσα σας, δεν ήρθα να πολεμήσω μαζί σας μ' αυτό το όπλο σας...

— Α! Ώστε ήρθατε ωστόσο να «πολεμήσετε»; Για φαντάσου, και γω που νόμιζα πως είστε πιο... έξυπνη...

Κοιτάζονταν κι οι δυο χωρίς να κρύβουν πια την κακία τους. Η μια απ' αυτές τις γυναίκες ήταν εκείνη η ίδια που, μόλις πριν λίγες μέρες, είχε γράψει στην άλλη εκείνα τα γράμματα. Και να που όλα διαλύθηκαν, με την πρώτη συνάντηση και με τις πρώτες λέξεις. Κι όμως, θα 'λεγε κανείς πως κανένας απ' τους τέσσερις που βρίσκονταν κείνη τη στιγμή στο δωμάτιο, δεν το 'βρισκε παράξενο αυτό. Ο πρίγκιπας, που ακόμα και χτες δε θα πίστευε ποτέ στη δυνατότητα να δει κάτι τέτοιο ακόμα και στον ύπνο του, τώρα στεκόταν, κοίταζε κι άκουγε, λες κι όλ' αυτά τα 'χε προαισθανθεί από καιρό. Το πιο φανταστικό όνειρο είχε μεταμορφωθεί ξάφνου στην πιο χτυπητή κι αδρή πραγματικότητα. Η μια απ' αυτές τις γυναίκες περιφρονούσε πια τόσο την άλλη και τόσο το 'θελε να της το δείξει (ίσως να 'χε έρθει μόνο και μόνο γι' αυτό, όπως είπε την άλλη μέρα ο Ραγκόζιν) που όσο φαντασιόπληκτη κι αν ήταν αυτή η άλλη, όσο σαλεμένο κι αν ήταν το μυαλό της κι όσο άρρωστη η ψυχή της, καμιά απ' τα πριν παρμένη απόφαση δε θα μπορούσε ν' αντισταθεί μπροστά στη φαρμακερή, καθαρά γυναικεία περιφρόνηση της αντιζήλου της. Ο πρίγκιπας ήταν σίγουρος πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα δε θα κάνει λόγο η ίδια για τα γράμματα· απ' τα βλέμματά της, που πετούσαν σπιθες, είχε μαντέψει τι μπορεί να της κοστίζουν τώρα κείνα τα γράμματα, θα 'δινε όμως και τη μισή του ζωή για να μην τ' αναφέρει τώρα κι η Αγλαΐα.

Η Αγλαΐα όμως, σα να συγκέντρωσε ξαφνικά τις δυνάμεις της, ξαναβρήκε μονομιάς την αυτοκυριαρχία της.

— Με παρεξηγήσατε,—είπε αυτή—δεν ήρθα για να... μαλώσω μαζί σας, μόλο που δε σας αγαπώ.

Εγώ... εγώ ήρθα να σας δω και να σας μιλήσω σαν άνθρωπος σε άνθρωπο. Όταν σας κάλεσα, είχα πια αποφασίσει τι θα σας έλεγα και δε θα υπαναχωρήσω έστω κι αν δε με καταλάβετε καθόλου. Τόσο το χειρότερο για σας αν δε με καταλάβετε. Ήθελα να σας απαντήσω σε κείνα που μου γράψατε και να σας απαντήσω προσωπικά γιατί αυτό μου φάνηκε πιο βολικό. Ακούστε λοιπόν την απάντησή μου στα γράμματά σας: ένιωσα λύπη για τον πρίγκιπα Λέοντα Νικολάγιεβιτς για πρώτη φορά την ίδια εκείνη μέρα που γνωρίστηκα μαζί του κι όταν έμαθα ύστερα όλα όσα έγιναν στην εσπερίδα σας. Τον λυπήθηκα γιατί είναι τόσο αγαθός κι η αφέλειά του τον έκανε να πιστέψει πως μπορεί να 'ναι ευτυχισμένος... με μια γυναίκα... τέτοιου χαρακτήρα. Κείνο που φοβόμουν για λογαριασμό του έγινε: εσείς δεν μπορέσατε να τον αγαπήσετε, τον κατατυρανήσατε και τον εγκαταλείψατε. Δεν μπορέσατε να τον αγαπήσετε γιατί είστε υπερβολικά περήφανη—όχι, κάνω λάθος, δεν είστε περήφανη, είστε ματαιόδοξη... ούτε κι αυτό είναι σωστό: αγαπάτε τον εαυτό σας μέχρι... τρέλας, πράγμα που το αποδείχνουν και τα γράμματα που μου στείλατε. Ήταν αδύνατο να τον αγαπήσετε, έτσι απλός κι αφελής που είναι και μάλιστα τον περιφρονούσατε ίσως-ίσως και τον κοροϊδεύατε μέσα σας, μπορούσατε ν' αγαπήσετε μονάχα την ντροπή σας και την αδιάκοπη σκέψη πως είστε μια ντροπιασμένη και σας έχουν προσβάλει. Αν ήσασταν λιγότερο ντροπιασμένη ή αν δεν ήσασταν καθόλου, θα 'σαστε πιο δυστυχημένη... (Η Αγλαΐα πρόφερε με αγαλλίαση αυτά τα λόγια που της ξέφευγαν με υπερβολική γρηγοράδα απ' το στόμα της, που τα 'χε όμως προετοιμάσει και τα 'χε σκεφτεί από καιρό, από τότε ακόμα που ούτε και στον ύπνο της δε θα μπορούσε να φανταστεί αυτή τη συνάντηση· παρακολουθούσε με φαρμακερό βλέμμα στο παραμορφωμένο απ' την ταραχή πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας την εντύπωση που έκαναν τα λόγια της). Θα θυμάστε βέβαια—συνέχισε—πως μου 'γραψε τότε ένα γράμμα· λέει, ξέρετε, ότι μου το 'στειλε και μάλιστα το διαβάσατε, έτσι δεν είναι; Με το γράμμα εκείνο τα κατάλαβα όλα και τα κατάλαβα σωστά· πριν λίγες μέρες μου τα επιβεβαίωσε ο ίδιος, δηλαδή όλα όσα σας λέω τώρα, λέξη προς λέξη μάλιστα. Όταν έλαβα το γράμμα άρχισα να περιμένω. Μάντεψα πως θα 'ρχόσασταν εδώ, γιατί βέβαια δεν μπορείτε να ζήσετε δίχως Πετρούπολη: είσατε ακόμη πολύ νέα και πολύ όμορφη για την επαρχία... εδώ που τα λέμε, κι αυτά επίσης δεν είναι δικά μου λόγια,—πρόσθεσε κοκκινίζοντας τρομερά κι από κείνη τη στιγμή το κοκκίνισμα δεν ξανάφυγε απ' το πρόσωπό της ως το τέλος.—Όταν ξανάδα τον πρίγκιπα, ένιωσα τρομερό πόνο και πίκρα για λογαριασμό του. Μη γελάτε· αν γελάσετε, τότε σημαίνει πως είστε ανάξια να το καταλάβετε...

— Το βλέπετε πως δε γελάω,—πρόφερε θλιμμένα κι αυστηρά η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

— Άλλωστε, το ίδιο μου κάνει, γελάστε όσο θέλετε. Όταν άρχισα να τον ρωτάω μόνη μου, μου είπε πως από καιρό πια δε σας αγαπάει, πως ακόμα κι η ανάμνησή σας του είναι βασανιστική, νιώθει όμως οίκτο για σας κι όταν σας θυμάται, λες και νιώθει την καρδιά του «για πάντα πληγωμένη». Πρέπει ακόμα να σας πω πως δε συνάντησα κανέναν στη ζωή μου που να 'ναι τόσο ευγενικά αγαθός κι απέραντα εύπιστος. Ύστερα απ' όσα μου είπε, κατάλαβα πως ο καθένας θα μπορούσε να τον ξεγελάσει και πως όποιος κι αν τον ξεγελάσει, αυτός θα του το συγχωρέσει και γι' αυτό ίσα-ίσα τον αγάπησα...

Η Αγλαΐα σταμάτησε για μια στιγμή σα να 'χε μείνει κατάπληκτη, σα να μην πίστευε κι η ίδια πως μπόρεσε να προφέρει μια τέτοια λέξη. Ταυτόχρονα όμως, μια απέραντη σχεδόν περηφάνεια άστραψε στο βλέμμα της· θα 'λεγε κανείς πως τώρα πια της ήταν αδιάφορο, έστω κι αν «αυτή η γυναίκα» έβαζε τα γέλια και την κοροϊδεύε για την ομολογία που της ξέφυγε.

— Σας τα είπα όλα και τώρα φυσικά θα το 'χετε καταλάβει τι θέλω από σας, έτσι δεν είναι;!

— Μπορεί και να κατάλαβα, προτιμώ ωστόσο να μου το πείτε εσείς,—απάντησε σιγά η Ναστάσια Φιλίπποβνα.

Η οργή φλόγισε το πρόσωπο της Αγλαΐας.

— Ήθελα να μάθω από σας,—πρόφερε σταθερά μια-μια τις συλλαβές—με ποιο δικαίωμα ανακατεύετε στα αισθήματά του για μένα; Με ποιο δικαίωμα τολμήσατε να μου γράψετε; Με ποιο δικαίωμα δηλώνετε κάθε λίγο και λιγάκι, σ' αυτόν και σε μένα, πως τον αγαπάτε, ενώ τον εγκαταλείψατε η ίδια και το σκάσατε από κοντά του τόσο προσβλητικά... και επαίσχυντα;

— Δε δήλωσα ποτέ μου πως τον αγαπώ, ούτε σε σας, ούτε σ' αυτόν,—πρόφερε με δυσκολία η Ναστάσια Φιλίπποβνα,—και... έχετε δίκιο, το 'σκασα από κοντά του...—πρόσθεσε με φωνή που μόλις ακούστηκε.

— Πώς δεν το δηλώσατε «ούτε σ' αυτόν ούτε σε μένα»;—φώναξε η Αγλαΐα.—Και τα γράμματά σας; Ποιος σας ζήτησε να μας παντρολογήσετε και να με κάνετε χρυσή να τον παντρευτώ; Μήπως αυτό δεν είναι δήλωση; Γιατί μας φορτωνόσατε; Στην αρχή μου πέρασε η σκέψη πως θέλατε απεναντίας να με κάνετε να τον σιχαθώ επειδή ανακατευτήκατε σεις στην υπόθεσή μας και να τον παρατήσω· αργότερα μονάχα κατάλαβα τι συμβαίνει: φανταστήκατε απλούστατα πως κάνετε μέγα κατόρθωμα αυτοθυσίας μ' όλ' αυτά τα καμώματα... Όχι πέστε μου, μπορεί ποτέ να τον αγαπήσατε μια κι αγαπάτε τόσο πολύ τη ματαιοδοξία σας; Γιατί δε φύγατε απλώς από δω αντί να μου γράψετε γελοία γράμματα; Γιατί δεν παντρεύεστε τώρα τον ευγενικό άνθρωπο που τόσο σας αγαπάει και σας έκανε τιμή ζητώντας σας το χέρι; Είναι ολοφάνερο το γιατί: αν παντρευτείτε το Ραγκόζιν, ποια προσβολή θα σας μείνει τότε; Ίσα-ίσα που θα σας γίνει υπερβολική τιμή! Ο Ευγένιος Παύλιτς είπε για σας πως έχετε διαβάσει πάρα πολλά ποιήματα και πως «είστε υπερβολικά μορφωμένη για τη θέση όπου βρίσκεστε»· πως περνάτε τον καιρό σας διαβάζοντας δίχως να κάνετε τίποτα· προσθέστε τη ματαιοδοξία σας και να όλα-όλα τα κίνητρά σας...

— Μήπως και σεις κάνετε τίποτα;

Πολύ βιαστικά, πολύ απροκάλυπτα έφτασε η κουβέντα ως αυτό το αναπάντεχο σημείο· αναπάντεχο γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ξεκινώντας για το Παυλόβσκ, έπλεκε ακόμα ορισμένα όνειρα, μόνο που φυσικά οι προβλέψεις της ήταν μάλλον άσχημες παρά καλές· όσο για την Αγλαΐα, παρασύρθηκε ολότελα απ' την παραφορά της στιγμής, λες κι έπεφτε κατρακυλώντας από ένα βουνό και δεν μπορούσε να συγκρατηθεί μπροστά στην τρομερή απόλαυση της εκδίκησης. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα απόρησε μάλιστα βλέποντας έτσι την Αγλαΐα· την κοίταζε κι ήταν σα να μην πίστευε στα μάτια της και τις πρώτες στιγμές τα 'χε χάσει ολότελα. Ήταν τάχα μια γυναίκα που 'χε διαβάσει πολλά ποιήματα όπως είχε υποθέσει ο Ευγένιος Παύλοβιτς ή ήταν απλώς μια τρελή όπως βεβαίωνε ο πρίγκιπας; Όποια κι αν ήταν η αλήθεια, η γυναίκα αυτή—που φερόταν ώρες-ώρες τόσο κυνικά και με τόση αυθάδεια—στην πραγματικότητα ήταν πολύ πιο ντροπαλή, πιο τρυφερή και εύπιστη απ' όσο θα μπορούσε κανείς να υποθέσει. Βέβαια, είχε διαβάσει πολύ κι ήταν ονειροπόλα, κλεισμένη στον εαυτό της και φαντασιόπληκτη, είχε ωστόσο μια δύναμη κι ένα βάθος... Ο πρίγκιπας το καταλάβαινε αυτό· τώρα στο πρόσωπό του ζωγραφίστηκε ο πόνος. Η Αγλαΐα το παρατήρησε κι άρχισε να τρέμει από μίσος.

— Πως τολμάτε να μου φέρεστε έτσι;—πρόφερε με απεριγράπτη αλαζονεία απαντώντας στην παρατήρηση της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.

— Σίγουρα δε θ' ακούσατε καλά,—απόρησε η Ναστάσια Φιλίπποβνα.—Πώς σας φέρθηκα δηλαδή;

— Αν θέλατε να είστε τίμια γυναίκα, γιατί δεν τον παρατήσατε τότε το διαφθορέα σας, τον Τότσκη, απλά... χωρίς θεατρικές παραστάσεις;—είπε ξάφνου η Αγλαΐα στα καλά καθούμενα.

— Τι ξέρετε για την κατάστασή μου και τολμάτε να με κρίνετε;—ανατρίχιασε η Ναστάσια Φιλίπποβνα χλομιάζοντας τρομερά.

— Ξέρω τούτο: ξέρω πως δεν πήγατε να δουλέψετε και φύγατε με το βαθύπλουτο το Ραγκόζιν, για να παραστήσετε τον έκπτωτο άγγελο. Δεν απορώ καθόλου που ο Τότσκη θέλησε ν' αυτοκτονήσει γι' αυτόν τον έκπτωτο άγγελο!

— Σταματείστε!—πρόφερε η Ναστάσια Φιλίπποβνα με σιχασιά και με πόνο θα 'λεγες.—Με καταλάβετε και σεις όσο με κατάλαβε και... η καμαριέρα της Ντάριας Αλεξέγιεβνας που είχε τις προάλλες δίκη με τον αρραβωνιαστικό της στο ειρηνοδικείο. Εκείνη θα με καταλάβαινε καλύτερα από σας...

— Διόλου απίθανο· θα 'ναι μια τίμια κοπέλα που ζει με τον κόπο της. Γιατί μιλάτε με τόσο περιφρόνηση για μια καμαριέρα;

— Δεν περιφρονώ καθόλου την εργασία, μα περιφρονώ εσάς όταν μιλάτε για την εργασία.

— Αν θέλατε να γίνετε τίμια, θα πηγαίνατε να γίνετε και πλύστρα ακόμα.

Σηκώθηκαν κι οι δυο και, χλομές, κοίταξαν η μια την άλλη.

— Αγλαΐα, σταματείστε! Αυτό είναι αδικία,—φώναξε ο πρίγκιπας σα χαμένος. Ο Ραγκόζιν δε χαμογελούσε πια, μονάχα άκουγε με σφιγμένα χείλη και σταυρωμένα χέρια.

— Να, κοιτάξτε την,—έλεγε η Ναστάσια Φιλίπποβνα τρέμοντας από λύσσα,—αυτή τη δεσποινίδα! Και γω τη νόμιζα άγγελο! Δίχως γκουβερνάντα ήρθατε ως εδώ, Αγλαΐα Ιβάνοβνα;... Θέλετε όμως... θέλετε να σας το πω καθαρά και ξάστερα, τώρ' αμέσως, χωρίς περιστροφές, γιατί κουβαληθήκατε δω χάμου; Φοβηθήκατε, γι' αυτό ήρθατε.

— Εσάς φοβήθηκα;—ρώτησε η Αγλαΐα έξαλλη από μια αφελή και γεμάτη προπέτεια κατάπληξη γιατί η άλλη είχε τολμήσει και της μίλησε έτσι.

— Και βέβαια εμένα! Εμένα φοβάστε μια και τ' αποφασίσατε να 'ρθείτε σπίτι μου. Όποιον φοβάσαι, δεν τον περιφρονείς. Και να σκεφτεί κανείς πως σας εκτιμούσα, ακόμα κι ως αυτήν εδώ τη στιγμή! Και ξέρετε γιατί με φοβάστε και ποιος είναι τώρα ο κυριότερος σκοπός σας; Θέλατε να πειστείτε η ίδια προσωπικά: μ' αγαπάει περισσότερο από σας ή όχι; Γιατί ζηλεύετε τρομερά...

— Μου το 'χει πει κιάλας πως σας μισεί...—μόλις που τα κατάφερε να προφέρει η Αγλαΐα.

— Πιθανόν πιθανόν, δεν του αξίζω, το ξέρω, μονάχα... μονάχα είπατε ψέματα νομίζω! Δεν μπορεί να με μισεί και δεν μπορεί να είπε κάτι τέτοιο! Εγώ άλλωστε είμαι έτοιμη να σας συγχωρέσω... παίρνοντας υπ' όψη μου την κατάστασή σας... μόλο που και πάλι είχα καλύτερη ιδέα για σας· νόμιζα πως είστε πιο έξυπνη και πιο όμορφη μάλιστα απ' ότι σας βλέπω, σας τ' ορκίζομαι!.. Ε, πάρτε τον λοιπόν το θησαυρό σας... νάτος, σας κοιτάζει και δεν μπορεί να συνέλθει, πάρτε τον δικός σας, με μια συμφωνία μονάχα: να μου αδειάσετε αμέσως τη γωνιά! Αμέσως! Αυτή τη στιγμή!

Σωριάστηκε στην πολυθρόνα κι αναλύθηκε σε δάκρυα. Ξάφνου όμως, κάτι καινούργιο έλαμψε στα μάτια της· κοίταξε σταθερά κι επίμονα την Αγλαΐα και σηκώθηκε απ' τη θέση της:

— Θέλεις όμως να τον δια-τά-ξω τώρα; Μ' ακούς! Φτάνει μονάχα να τον δια-τά-ξω και θα σε παρατήρει αμέσως και θα μείνει για πάντα κοντά μου και θα με παντρευτεί και συ θα τρέξεις μονάχη σου σπίτι! Το θέλεις; Το θέλεις;—φώναξε σαν παλαβή, μην πιστεύοντας ούτε η ίδια ίσως πως μπόρεσε να προφέρει τέτοια λόγια.

Η Αγλαΐα όρμησε τρομαγμένη στην πόρτα, σταμάτησε όμως εκεί, σαν κάποιος να την κάρφωσε στη θέση της κι άκουγε.

— Θέλεις να διώξω το Ραγκόζιν; Νόμιζες πως να, τον παντρεύομαι το Ραγκόζιν για το δικό σου το χατίρι; Να, τώρα, εδώ χάμου, μπροστά σου, θα του φωνάξω: «Δίνε του, Ραγκόζιν!» και στον πρίγκιπα θα πω: «Θυμάσαι τι μου υποσχέθηκες;» Θεέ μου! Μα γιατί λοιπόν ταπεινώθηκα τόσο μπροστά τους; Μα δεν ήσουν εσύ, πρίγκιπα, που με βεβαίωνες πως δε θα μ' αφήσεις ποτέ, ό,τι κι αν μου συμβεί, και ποτέ δε θα μ' εγκαταλείψεις; πως μ' αγαπάς και μου τα συγχωρείς όλα και με εκ... εκτι... Ναι, το 'λεγες κι αυτό! Και γω μόνο και μόνο για να σου λύσω τα χέρια το 'σκασα τότε από κοντά σου, τώρα όμως δεν το θέλω! Γιατί μου φέρθηκε σα να ήμουν καμιά πρόστυχη; Ρώτα το Ραγκόζιν αν είμαι ανήθικη, αυτός θα σου πει! Τώρα που με ντρόπιασε και μπροστά σου μάλιστα, θα μου γυρίσεις την πλάτη και θα την πάρεις αγκαζέ να φύγετε μαζί; Καταραμένος να 'σαι λοιπόν αν είναι έτσι, καταραμένος να 'σαι που 'χα πιστέψει μονάχα σε σένα. Δίνε του, Ραγκόζιν, δε σε θέλω!— φώναζε μην ξέροντας σχεδόν τι της γίνεται και τα λόγια της έβγαιναν δύσκολα απ' το στήθος. Το πρόσωπό της είχε παραμορφωθεί και τα κατάστεγνα χείλη της έκαιγαν! Ήταν φανερό πως δεν πίστευε κι η ίδια ούτε στάλα στους φανφαρονισμούς της, λαχταρούσε όμως ταυτόχρονα να παρατείνει τη σκηνή έστω κι ένα δευτερόλεπτο ακόμα και να ξεγελάσει τον εαυτό της. Η παραφορά της ήταν τόσο μεγάλη που δεν αποκλείεται να 'πεφτε νεκρή—έτσι του φάνηκε τουλάχιστον του πρίγκιπα.—Νάτος, κοίτα!—φώναξε τέλος στην Αγλαΐα, δείχνοντας με το δάχτυλο τον πρίγκιπα,—αν δε με πλησιάσει τώρα, αν δε με πάρει εμένα και δε σε παρατήσει, τότε πάρ' τον δικό σου, στον χαρίζω, δεν τον θέλω!

Κι αυτή κι η Αγλαΐα σταμάτησαν σα να περίμεναν κι οι δυο τους, σαν παλαβές, κοίταζαν τον πρίγκιπα. Αυτός όμως, ίσως και να μην καταλάβαινε όλη τη δύναμη αυτής της πρόκλησης—μπορεί μάλιστα να το βεβαιώσει κανείς στα σίγουρα. Έβλεπε μονάχα μπροστά του εκείνο το πρόσωπο που το σφράγιζε η απόγνωση κι η τρέλα και που, όπως του 'χε ξεφύγει κι είχε πει μια φορά στην Αγλαΐα, «είχε διαπεράσει για πάντα την καρδιά του». Δεν μπόρεσε να το υποφέρει άλλο και γύρισε ικετευτικά κι επιτιμητικά στην Αγλαΐα, δείχνοντας τη Ναστάσια Φιλίπποβνα:

— Είναι ποτέ δυνατό! Μα αυτή... είναι τόσο δυστυχισμένη!

Μονάχα αυτό πρόφτασε ωστόσο να προφέρει και μουγκάθηκε κάτω απ' το τρομερό βλέμμα της Αγλαΐας. Στο βλέμμα εκείνο είδε τόσο πόνο και ταυτόχρονα τόσο απέραντο μίσος, που χτύπησε τα χέρια του, έβγαλε μια φωνή κι όρμησε προς το μέρος της, μα—ήταν πια αργά. Η Αγλαΐα δεν μπόρεσε να υποφέρει ούτε τη μια στιγμή του δισταγμού του, έκρυσε το πρόσωπο στις παλάμες, φώναξε «αχ Θεέ μου!» κι έτρεξε να φύγει απ' το δωμάτιο· ξοπίσω της έτρεξε ο Ραγκόζιν για να της ανοίξει το σύρτη της εξώπορτας.

Έτρεξε κι ο πρίγκιπας, στο κατώφλι όμως ένωσε να τον αδράχνουν δυο χέρια. Το σκοτωμένο, το παραμορφωμένο πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας τον κάρφωνε με τα μάτια και τα μελανιασμένα χείλη της σάλευαν ρωτώντας:

— Ξοπίσω της; Ξοπίσω της;

Έπεσε αναισθητη στα χέρια του. Αυτός τη σήκωσε, την πήγε στο δωμάτιο, την απόθεσε στην πολυθρόνα και στάθηκε από πάνω της περιμένοντας σα χαμένος. Στο τραπεζάκι βρισκόταν ένα ποτήρι με νερό· γύρισε ο Ραγκόζιν, τ' άρπαξε και της ράντισε το πρόσωπο· αυτή άνοιξε τα μάτια της και κάπου ένα λεπτό δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτα· ξάφνου όμως κοίταξε γύρω της, ανατρίχιασε και όρμησε στον πρίγκιπα.

— Δικός μου! Δικός μου!—φώναξε.—Έφυγε η περήφανη δεσποινίδα; Χα! χα! χα!—γελούσε

υστερικά,—χα! χα! χα! Και γω τον χάριζα σ' αυτή τη δεσποινίδα! Μα γιατί λοιπόν; Για ποιο λόγο; Τρελή! Τρελή!... Φύγε, Ραγκόζιν, χα! χα! χα!

Ο Ραγκόζιν τους κοίταξε κάμποση ώρα, δεν είπε λέξη, πήρε το καπέλο του και βγήκε. Σε δέκα λεπτά, ο πρίγκιπας καθόταν δίπλα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα, την κοίταζε χωρίς να στρέφει ούτε στιγμή αλλού το βλέμμα του και της χάιδευε το μικρό της κεφαλάκι και το πρόσωπό της με τα δυο του χέρια, σα μικρό παιδί. Γελούσε με το γέλιο της κι ήταν έτοιμος να κλάψει με τα δάκρυά της. Δεν έλεγε τίποτα, άκουγε όμως με μεγάλη προσοχή το ασυνάρτητο, ενθουσιασμένο και παράφορο τιτίβισμά της, είναι ζήτημα αν καταλάβαινε τίποτα, χαμογελούσε όμως ήρεμα και μόλις του φαινόταν πως εκείνη ξανάρχιζε να πονάει ή να κλαίει, να κατηγορεί ή να παραπονιέται, άρχιζε αμέσως πάλι να χαϊδεύει το μικρό της κεφαλάκι και να σέρνει απαλά τα χέρια στα μάγουλά της, παρηγορώντας την και λέγοντάς της να ησυχάσει σα να 'ταν μωρό.

IX

ΠΕΡΑΣΑΝ ΔΥΟ ΒΔΟΜΑΔΕΣ μετά το επεισόδιο που διηγηθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο και η κατάσταση των ηρώων της αφήγησης μας άλλαξε τόσο που μας είναι τρομερά δύσκολο να καταπιαστούμε με τη συνέχεια χωρίς ορισμένες εξηγήσεις. Κι ωστόσο νιώθουμε πως θα πρέπει να περιοριστούμε στην απλή έκθεση των γεγονότων, όσο αυτό είναι δυνατό, χωρίς ιδιαίτερες εξηγήσεις—κι αυτό για έναν πολύ απλό λόγο: γιατί και μεις οι ίδιοι δυσκολευόμαστε σε πολλές περιπτώσεις να εξηγήσουμε τα όσα έγιναν. Μια τέτοια προειδοποίηση από μέρος μας θα φανεί φυσικά πολύ παράξενη κι ακατανόητη στον αναγνώστη: πώς μπορεί κανείς να διηγηθεί κάτι που γι' αυτό καλά-καλά δεν έχει ούτε κι ο ίδιος ξεκάθαρη αντίληψη και προσωπική γνώμη; Για ν' αποφύγουμε κι άλλες κακοτοπιές, ας προσπαθήσουμε καλύτερα να εξηγηθούμε μ' ένα παράδειγμα κι ίσως τότε ο καλοπροαίρετος αναγνώστης να καταλάβει τι ακριβώς είναι κείνο που μας δυσκολεύει—πολύ περισσότερο που το παράδειγμα αυτό δε θα 'ναι μια παρέκβαση μα απεναντίας μια άμεση συνέχεια της διήγησής μας.

Πέρασαν δυο βδομάδες (ήταν δηλαδή αρχή του Ιουλίου). Και στις δυο κείνες βδομάδες η ιστορία του ήρωά μας, και ιδιαίτερα το τελευταίο επεισόδιο αυτής της ιστορίας, γίνεται ένα παράξενο, πολύ διασκεδαστικό, σχεδόν αφάνταστο κι ωστόσο πραγματικό επεισόδιο που μαθεύτηκε λίγο-λίγο σ' όλους τους δρόμους που γειτονεύουν με τις βίλες του Λέμπεντεβ, του Πίτσιν, της Ντάριας Αλεξέγιεβνας, των Επάντσιν και, για να μην τα πολυλογούμε, σ' ολάκερη σχεδόν την πολιτεία και τα περιχώρα της ακόμα. Σχεδόν όλος ο κόσμος—οι ντόπιοι, οι παραθεριστές, εκείνοι που έρχονταν με το τρένο ν' ακούσουν τη μουσική—όλοι βάλθηκαν να διηγούνται την ίδια ιστορία, σε χίλιες διαφορετικές παραλλαγές, και να λένε πως κάποιος πρίγκιπας, αφού δημιούργησε ένα σκάνδαλο σ' ένα τίμιο και γνωστό σπίτι κι αφού αρνήθηκε να παντρευτεί μια κοπέλα αυτού του σπιτιού, που ήταν κιόλας μνηστή του, έμπλεξε με μια γνωστή κυρία του ημικόσμου, έκοψε όλες τις προηγούμενες σχέσεις του κι αψηφώντας τα πάντα, αψηφώντας τις απειλές, τη γενική αγανάκτηση του κοινού, σκοπεύει να στεφανωθεί σε λίγες μέρες εκείνη την ξετσίπωτη, εδώ, στο Παυλόβσκ, ανοιχτά, δημόσια, με ψηλά το κεφάλι και κοιτάζοντας όλους κατάματα. Κατάντησε να διανθίσουν με τόσες σκανδαλώδεις λεπτομέρειες το επεισόδιο, ανακάτεψαν τόσα γνωστά και σημαντικά πρόσωπα σ' όλη αυτή την περιπέτεια, της πρόσδωσαν τόσες φανταστικές κι αινιγματικές αποχρώσεις, κι απ' την άλλη μεριά ήταν τόσο αδιάψευστα και χειροπιαστά τα γεγονότα, που η γενική περιέργεια και τα κουτσομπολιά ήταν φυσικά πολύ δικαιολογημένα. Την πιο λεπτή, πονηρή και ταυτόχρονα την αληθοφανέστερη εκδοχή παρουσίασαν μερικοί σοβαροί κουτσομπόληδες που ανήκαν στην κατηγορία εκείνη των εχεφρονούντων που, πάντα και σε κάθε κοινωνία, σπεύδουν να εξηγήσουν στους άλλους τα γεγονότα, λες και το θεωρούν αυτό αποστολή τους και, πολύ συχνά, απόλαυσή τους. Σύμφωνα με την εκδοχή τους, ένας νέος, από καλή γενιά, πρίγκιπας, σχεδόν πλούσιος, χαζούλης, δημοκράτης όμως που του πήρε τα μυαλά ο σύγχρονος μηδενισμός (αυτός που ανακάλυψε ο κύριος Τουργκένιεβ), ένας πρίγκιπας που δεν ήξερε καλά-καλά να μιλήσει τα ρούσικα, ερωτεύτηκε μια κόρη του στρατηγού Επάντσιν και τα κατάφερε τέλος ν' αναγνωριστεί στο σπίτι του σα μνηστήρας. Όμως, όπως και κείνος ο Γάλλος σπουδαστής της Θεολογίας που γι' αυτόν πριν λίγες ημέρες είχαν γράψει οι εφημερίδες και που άφησε επίτηδες να του δοθεί το χρίσμα του ιερέα, εξετέλεσε όλα τα τυπικά, όλες τις γονυκλισίες, τους ασπασμούς, τους όρκους και τα παρόμοια, για να δηλώσει την άλλη κιόλας μέρα δημοσίως μ' ένα γράμμα στον επίσκοπό του πως αυτός, μην πιστεύοντας στο Θεό, το θεωρεί ατιμία να κοροϊδεύει το λαό και να τρέφεται χωρίς λόγο απ' τον οβολό του και γι' αυτό απαρνιέται το χτεσινό χρίσμα και δημοσιεύει το γράμμα του στις φιλελεύθερες εφημερίδες—όπως λοιπόν και κείνος ο αθεϊστής, έτσι κι ο πρίγκιπας είχε παίξει τάχα ένα παρόμοιο παιχνίδι υποκρισίας. Έλεγαν πως περίμενε δήθεν επίτηδες την επίσημη δεξίωση στο σπίτι των γονέων της μνηστής, που σ' αυτή τη δεξίωση τον παρουσίασαν σε πάρα πολλά σημαντικά πρόσωπα, για να διακηρύξει εις επήκοον όλων τις ιδέες του, να καθυβρίσει τους ευυπόληπτους αξιωματούχους, να διακόψει το δεσμό με τη μνηστή του δημοσίως και με τρόπο προσβλητικό και, ανθιστάμενος στους υπηρέτες που προσπαθούσαν να τον βγάλουν έξω, να σπάσει ένα υπέροχο

κινέζικο βάζο. Πρόσθεταν ακόμα, εν είδει χαρακτηρισμού των συγχρόνων ηθών, πως α άμυαλος εκείνος νέος αγαπούσε αληθινά τη μνηστή του, την κόρη του στρατηγού, διέκοψε όμως μαζί της μόνο και μόνο για χάρη του μηδενισμού, για να δημιουργήσει σκάνδαλο και να μη χάσει την απόλαυση να παντρευτεί μπροστά σ' όλο τον κόσμο με μια χαμένη γυναίκα και ν' αποδείξει μ' αυτόν τον τρόπο πως κατά την αντίληψή του δεν υπάρχουν ούτε χαμένες ούτε ενάρετες γυναίκες, μα υπάρχει μονάχα ένα είδος γυναίκας—η ελεύθερη γυναίκα· πως δεν πιστεύει στις κοινωνικές, τις παλιές διακρίσεις και πιστεύει μονάχα στο «γυναικείο ζήτημα». Πως, τέλος, η χαμένη γυναίκα είναι κατά τη γνώμη του αρκετά ανώτερη απ' τη μη χαμένη. Η εξήγηση αυτή φάνηκε πολύ πιθανή και την παραδέχτηκαν οι περισσότεροι παραθεριστές, αφού άλλωστε την επιβεβαίωναν και τα καθημερινά γεγονότα. Βέβαια, πολλά πράγματα έμεναν ανεξήγητα· έλεγαν πως η δύστυχη κοπέλα αγαπούσε τόσο τον αρραβωνιαστικό της—μερικοί τον είπαν «ξελογιαστή»—που έτρεξε να τον βρει την άλλη κιάλας μέρα αφού την παράτησε και την ώρα που εκείνος καθόταν στο σπίτι της ερωμένης του· άλλοι βεβαίωναν αντίθετα πως αυτός ο ίδιος την παρέσυρε επίτηδες στο σπίτι της ερωμένης του, μόνο και μόνο από μηδενισμό, δηλαδή για να τη ντροπιάσει και να την προσβάλει. Όπως και να 'ναι, το ενδιαφέρον για το επεισόδιο μεγάλωνε μέρα με τη μέρα, πολύ περισσότερο που δεν απέμενε πια καμιά αμφιβολία πως ο σκανδαλώδης γάμος θα γίνει πραγματικά.

Και λοιπόν, αν μας ζητούσαν μια εξήγηση—όχι για τις μηδενιστικές αποχρώσεις, ω, όχι!—μα απλώς και μόνο σχετικά με τούτο: ως ποιο σημείο ικανοποιεί ο ορισθείς γάμος τις πραγματικές επιθυμίες του πρίγκιπα; Ποιες είναι ακριβώς αυτή τη στιγμή οι επιθυμίες του; Ποιες είναι οι ψυχικές διαθέσεις του ήρωά μας και τα λοιπά και τα παρόμοια,—αν μας ρωτούσαν γι' αυτά, τότε ομολογούμε πως θα δυσκολευόμαστε πολύ ν' απαντήσουμε. Ξέρουμε τούτο μονάχα, πως δηλαδή ο γάμος έχει πραγματικά οριστεί και πως ο ίδιος ο πρίγκιπας εξουσιοδότησε το Λέμπεντεβ, τον Κέλερ και κάποιο γνωστό του Λέμπεντεβ, που εκείνος σύστησε στον πρίγκιπα γι' αυτή την περίπτωση, ν' αναλάβουν όλες τις φροντίδες και τα τρεχάματα στην όλη υπόθεση, τις εκκλησιαστικές διατυπώσεις, το οικονομικό. Πως τους είχε δοθεί εντολή να μη λυπηθούν χρήματα, πως βιαζόταν κι επέμενε για το γάμο η Ναστάσια Φιλίπποβνα, πως κουμπάρος του πρίγκιπα είχε οριστεί ο Κέλερ, ύστερ' από προσωπική φλογερή του παράκληση, και της Ναστάσιας Φιλίπποβνας ο Μπουρντόβσκη, που δέχτηκε αυτήν την αποστολή μ' ενθουσιασμό, και πως η μέρα του γάμου είχε οριστεί για τις αρχές Ιουλίου. Όμως, εκτός απ' αυτά τα εντελώς εξακριβωμένα στοιχεία, μας είναι γνωστά και μερικά άλλα γεγονότα που μας κάνουν να μην μπορούμε να βγάλουμε άκρη κι όχι γι' άλλο λόγο μα γιατί έρχονται σε πλήρη αντίφαση με τα προηγούμενα. Έχουμε λόγου χάρη σημαντικότερους λόγους να υποπτευόμαστε ότι, έχοντας εξουσιοδοτήσει το Λέμπεντεβ και τους άλλους ν' αναλάβουν όλες τις φροντίδες, ο πρίγκιπας ξέχασε σχεδόν την ίδια κιάλας μέρα πως έχει αρχηγό πρωτοκόλλου, κουμπάρους και γάμο και πως, αν βιάστηκε να δώσει το γρηγορότερο τις οδηγίες του και να φορτώσει σ' άλλους τα τρεχάματα, το 'κανε μόνο και μόνο για να μην τα σκέφτεται πια ο ίδιος κι ίσως-ίσως για να τα ξεχάσει μια ώρα αρχύτερα. Τι σκεφτόταν λοιπόν, αν είναι έτσι, τι ήθελε να θυμάται, σε τι απέβλεπε; Δεν υπάρχει επίσης καμιά αμφιβολία πως δεν εξασκήθηκε πάνω του καμιά βία (από μέρος λόγου χάρη της Ναστάσιας Φιλίπποβνας), πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα θέλησε πραγματικά να γίνει το γρηγορότερο ο γάμος και πως αυτή τον σκέφτηκε το γάμο κι όχι ο πρίγκιπας· ο πρίγκιπας όμως συμφώνησε ελεύθερα, κάπως αφηρημένα μάλιστα και σάμπως να του 'χανε ζητήσει το απλούστερο των πραγμάτων. Τέτοια παράξενα γεγονότα έχουμε πάρα πολλά υπ' όψη μας, όλα όμως, όχι μονάχα δε θα ξεκαθάριζαν μα, κατά τη γνώμη μας, μάλλον θα συσκοτίζουν τα πράγματα, όσα κι αν απαριθμούσαμε απ' αυτά· ωστόσο, θ' αναφέρουμε άλλο ένα παράδειγμα.

Μας είναι λοιπόν απολύτως γνωστό πως αυτές τις δυο βδομάδες ο πρίγκιπας περνούσε μέρες και βράδια ολάκερα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, πως τον έπαιρνε μαζί της στους περιπάτους της, στη μουσική· πως κάθε μέρα έβγαινε έξω μαζί της, με τ' αμάξι· πως άρχιζε ν' ανησυχεί για κείνη μόλις περνούσε μια ώρα χωρίς να τη δει (πράγμα που σημαίνει πως καθ' όλα τα φαινόμενα την αγαπούσε ειλικρινά)· πως την άκουγε με ήρεμο και γλυκό χαμόγελο, ό,τι κι αν του 'λεγε, ώρες ολάκερες, χωρίς να βγάζει λέξη σχεδόν απ' το στόμα του. Ξέρουμε όμως επίσης, πως τις ίδιες κείνες μέρες ο πρίγκιπας πήγαινε αρκετές φορές, και μάλιστα πολλές φορές, στους Επάντσιν, χωρίς να το κρύβει

αυτό απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, πράγμα που την έκανε να πέφτει σχεδόν σ' απελπισία. Ξέρουμε ακόμα πως οι Επάντσιν, όσο έμειναν στο Παυλόβσκ, δεν τον δέχτηκαν ποτέ και δεν τον άφησαν να δει την Αγλαΐα Ιβάνοβνα. Πως έφυγε χωρίς να λείει λέξη και την άλλη κιόλας μέρα ξαναπήγαινε σπίτι τους, λες κι είχε τελείως ξεχάσει τη χτεσινή άρνηση και, εννοείται, του ξανάκλειναν την πόρτα. Μας είναι επίσης γνωστό πως μια ώρα από τότε που έφυγε τρέχοντας η Αγλαΐα Ιβάνοβνα απ' το σπίτι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, ίσως-ίσως μάλιστα και πριν περάσει ώρα, ο πρίγκιπας βρισκόταν κιόλας στους Επάντσιν—κι είχε πάει φυσικά όντας σίγουρος πως θα 'βρισκε εκεί την Αγλαΐα—και πως η εμφάνισή του τότε στους Επάντσιν προκάλεσε μεγάλη αναταραχή και τρόμο στο σπίτι, γιατί η Αγλαΐα δεν είχε γυρίσει ακόμα κι απ' αυτόν πρωτάκουσαν πως είχε πάει μαζί του στις Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Έλεγαν πως η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, οι κόρες της, ακόμα κι ο πρίγκιπας Σ., φέρθηκαν τότε στον πρίγκιπα με πολλή σκληρότητα και έχθρα και πως εκείνη ακριβώς την ώρα δήλωσαν με βαριές εκφράσεις πως παύουν πια να τον θεωρούν φίλο τους και γνωστό τους, ιδιαίτερα όταν εμφανίστηκε ξάφνου η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα κι είπε πως η Αγλαΐα Ιβάνοβνα είναι μια ώρα τώρα που βρίσκεται σπίτι της σε φριχτή κατάσταση και φαίνεται να μη θέλει να γυρίσει στο πατρικό της. Αυτή η τελευταία είδηση συγκλόνισε περισσότερο από καθετί τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα κι ήταν απόλυτα σωστή: βγαίνοντας απ' της Ναστάσιας Φιλίπποβνας η Αγλαΐα θα προτιμούσε πραγματικά να πεθάνει παρά να παρουσιαστεί στους δικούς της και γι' αυτό έτρεξε στη Νίνα Αλεξάντροβνα. Η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα απ' την άλλη μεριά, το θεώρησε αμέσως απαραίτητο να ειδοποιήσει για όλ' αυτά τη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, χωρίς να χασομερήσει καθόλου. Κι η μητέρα κι οι κόρες έτρεξαν όλες μαζί αμέσως στη Νίνα Αλεξάντροβνα και ξοπίσω τους ο ίδιος ο αρχηγός της οικογενείας αυτοπροσώπως, ο Ιβάν Φιοντόροβιτς, που μόλις είχε γυρίσει σπίτι. Τους ακολούθησε κι ο πρίγκιπας σέρνοντας τα βήματά του παρ' όλο που τον είχαν διώξει και παρ' όλες τις σκληρές λέξεις που του 'χαν πει· όμως, η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα είχε δώσει οδηγίες και δεν τον άφησαν ούτε κει να δει την Αγλαΐα. Ωστόσο η ιστορία αυτή έληξε έτσι: μόλις η Αγλαΐα είδε τη μητέρα της και τις αδερφές της να κλαίνε και να μην τη μαλώνουν καθόλου, έπεσε στην αγκαλιά τους και γύρισε αμέσως σπίτι μαζί τους. Έλεγαν, αν κι οι φήμες ήταν αρκετά αόριστες, πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς στάθηκε και σ' αυτή την περίπτωση τρομερά άτυχος· πως, βρίσκοντας ευκαιρία—τότε που η Βαρβάρα Αρνταλιόνοβνα έτρεξε στις Λιζαβέτας Προκόφιεβνας κι έμειναν μόνοι οι δυο τους—άρχισε να λείει στην Αγλαΐα πόσο την αγαπά· πως, ακούγοντάς τον, η Αγλαΐα, παρ' όλη τη θλίψη και τα δάκρυά της, έβαλε ξάφνου τα γέλια και του 'κανε μια παράξενη ερώτηση: είναι έτοιμος να κάψει τώρ' αμέσως το δάχτυλό του στο κερί για να της αποδείξει τον ερωτά του; Έλεγαν πως ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς έμεινε εμβρόντητος με την πρόταση και τόσο πολύ τα 'χασε, τόση ήταν η κατάπληξη που φάνηκε στο πρόσωπό του, που η Αγλαΐα βάλθηκε να γελάει σαν υστερική κοιτάζοντάς τον κι έφυγε τρέχοντας από κοντά του κι ανέβηκε στις Νίνας Αλεξάντροβνας όπου και τη βρήκαν οι γονείς της. Το ανέκδοτο αυτό έφτασε την άλλη κιόλας μέρα στ' αυτιά του πρίγκιπα—του το πρόφτασε ο Ιππόλυτος. Ο Ιππόλυτος δε σηκωνόταν πια απ' το κρεβάτι, έστειλε όμως και φώναξαν επίτηδες τον πρίγκιπα για να του κάνει γνωστό αυτό το νέο. Μας είναι άγνωστο πώς έφτασε ως τον Ιππόλυτο αυτή η φήμη, μα όταν άκουσε κι ο πρίγκιπας για το δάχτυλο και το κερί, έβαλε κάτι γέλια που ο Ιππόλυτος τα 'χασε· ύστερα άρχισε να τρέμει και τον έπιασαν τα κλάματα... Γενικά, κείνες τις μέρες βρισκόταν σε μεγάλη ταραχή και τον κάτεχε μια ασυνήθιστη ανησυχία, αόριστη και βασανιστική. Ο Ιππόλυτος το 'λεγε χωρίς περιστροφές πως του πρίγκιπα του 'χουν στρίψει· αυτό όμως δεν ήταν και τόσο βέβαιο.

Περιγράφοντας όλ' αυτά τα γεγονότα και δηλώνοντας αδυναμία να τα εξηγήσουμε, δεν το 'χουμε καθόλου σκοπό να δικαιολογήσουμε τον ήρωά μας στους αναγνώστες μας. Κι όχι μονάχα αυτό, μα είμαστε έτοιμοι να συμμεριστούμε ακόμα και την αγανάκτηση που ξεσήκωσε ο πρίγκιπας εναντίον του, ακόμα κι ανάμεσα στους φίλους του. Ακόμα κι η Βέρα Λέμπεντεβα ήταν για κάμποσο καιρό αγανακτισμένη μαζί του· ακόμα κι ο Κόλια ήταν αγανακτισμένος· ακόμα κι ο Κέλερ είχε αγανακτήσει ως την ημέρα που τον διάλεξαν κουμπάρο, για να μην αναφέρουμε πια το Λέμπεντεβ που 'χε αρχίσει μάλιστα να δολοπλοκεί εναντίον του πρίγκιπα, από αγανάκτηση κι αυτός—ειλικρινέστατη μάλιστα. Ωστόσο γι' αυτό θα μιλήσουμε αργότερα. Γενικά, συμφωνούμε και συμμεριζόμαστε μάλιστα απόλυτα μερικές βαθύτατες ψυχολογικές παρατηρήσεις που έκανε ο Ευγένιος Παύλοβιτς

στον πρίγκιπα, σε μια φιλική τους συζήτηση όπου του μίλησε κοφτά και χωρίς περιστροφές έξι εφτά μέρες μετά το επεισόδιο στις Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Μια και το 'φερε η κουβέντα, θα προσθέσουμε εδώ πως όχι μονάχα οι Επάντσιν μα κι όλοι όσοι ανήκαν άμεσα ή έμμεσα στο σπίτι των Επάντσιν, το θεώρησαν αναγκαίο να διακόψουν κάθε σχέση με τον πρίγκιπα. Ο πρίγκιπας Σ. λόγου χάρη του γύρισε μάλιστα την πλάτη και δεν του ανταπόδωσε το χαιρετισμό κάποια φορά που συναντήθηκαν. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς όμως δε φοβήθηκε μην εκτεθεί κάνοντας επίσκεψη στον πρίγκιπα, παρ' όλο που ξανάρχισε να πηγαίνει κάθε μέρα στους Επάντσιν και τον είχαν μάλιστα δεχτεί πολύ ευπροσηγόρα. Ήρθε να επισκεφτεί τον πρίγκιπα την άλλη μέρα ακριβώς μετά την αναχώρηση όλων των Επάντσιν απ' το Παυλόβσκ. Μπαίνοντας, ήξερε πια όλες τις φήμες που κυκλοφορούσαν κι ίσως μάλιστα να 'χε βοηθήσει κι αυτός ως ένα σημείο σ' αυτό. Ο πρίγκιπας χάρηκε τρομερά σαν τον είδε κι αμέσως άρχισε να του λέει για τους Επάντσιν. Μια τέτοια αφέλεια, μια τέτοια αρχή χωρίς περιστροφές, έκανε και τον Ευγένιο Παύλοβιτς να χάσει κάθε επιφυλακτικότητα κι άρχισε να μιλάει κι αυτός χωρίς ενδοιασμούς.

Ο πρίγκιπας δεν ήξερε ακόμα πως οι Επάντσιν είχαν φύγει· απόρησε πολύ και χλόμιασε· σε λίγο όμως κούνησε το κεφάλι σαστισμένος και σκεπτικός κι ομολόγησε πως «έτσι έπρεπε να γίνει»· ύστερα βιάστηκε να ρωτήσει: «και πού πήγαν λοιπόν;»

Ο Ευγένιος Παύλοβιτς τον παρατηρούσε στο μεταξύ επίμονα, κι όλ' αυτά, δηλαδή οι βιαστικές ερωτήσεις, η αφέλειά τους, το σάστισμα και ταυτόχρονα η κάποια τρομερή ειλικρίνεια, η ανησυχία κι η υπερδιέγερση—όλ' αυτά τον έκαναν κι απόρησε αρκετά. Ωστόσο, τα εξήγησε όλα ευγενικά και με λεπτομέρειες στον πρίγκιπα: ήταν πολλά ακόμα που δεν ήξερε ο πρίγκιπας, κι ο Ευγένιος Παύλοβιτς ήταν ο πρώτος αγγελιοφόρος απ' το σπίτι. Του επιβεβαίωσε πως η Αγλαΐα ήταν πραγματικά άρρωστη και πως δεν είχε κοιμηθεί σχεδόν καθόλου τρεις νύχτες συνέχεια, έχοντας πυρετό· πως τώρα είναι καλύτερα και βρίσκεται εκτός κινδύνου, σε κατάσταση ωστόσο νευρική, υστερική... «Πάλι καλά που στο σπίτι επικρατεί πλήρης συμφιλίωση! Όλοι προσπαθούν να μην αναφέρουν τίποτα για όσα έγιναν κι όταν ακόμα είναι μόνοι τους, κι όχι μονάχα μπροστά στην Αγλαΐα. Οι γονείς τα κανόνισαν κιόλας μεταξύ τους για το ταξίδι στο Εξωτερικό, το φθινόπωρο, αμέσως μετά το γάμο της Αδελαΐδας· η Αγλαΐα δεν είπε τίποτα σαν πρωτόγινε λόγος γι' αυτό». Αυτός, ο Ευγένιος Παύλοβιτς, ίσως να πάει κι αυτός στο Εξωτερικό. Ακόμα κι ο πρίγκιπας Σ. δεν αποκλείεται να 'ρθει για κάνα δυο μήνες με την Αδελαΐδα, αν του το επιτρέψουν οι υποθέσεις του. Ο στρατηγός θα μείνει. Μεταφέρθηκαν τώρα στο Κόλμινο, στο κτήμα τους, κάπου είκοσι βέρστια απ' την Πετρούπολη, όπου έχουν ένα ευρύχωρο αρχοντικό. Η Μπελοκόνοσκαγια δεν είχε φύγει ακόμα για τη Μόσχα και μάλιστα φαίνεται πως παρέμεινε επίτηδες. Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα επέμενε πολύ πως τους είναι αδύνατο να μείνουν πια στο Παυλόβσκ, ύστερα απ' όσα είχαν γίνει. Αυτός, ο Ευγένιος Παύλοβιτς, την πληροφορούσε κάθε μέρα για τις φήμες που κυκλοφορούσαν στην πολιτεία. Στη βίλα του Γελάγκινσκη θεωρήθηκε αδύνατο επίσης να μείνουν.

— Και πραγματικά,—πρόσθεσε ο Ευγένιος Παύλοβιτς,—συμφωνείτε και σεις, είναι ποτέ δυνατό να τ' αντέξει κανείς... ιδιαίτερα όταν ξέρει όλα όσα γίνονται εδώ καθημερινώς, στο σπίτι σας, πρίγκηψ, κι ύστερα απ' τις καθημερινές σας επισκέψεις εκ ε ί ... μόλο που αρνούσαν να σας δεχτούν...

— Ναι, ναι, ναι, έχετε δίκιο, ήθελα να δω την Αγλαΐα Ιβάνοβνα...—ξανακούνησε το κεφάλι ο πρίγκιπας.

— Αχ, καλέ μου πρίγκηψ,—ξεφώνισε ξάφνου ο Ευγένιος Παύλοβιτς μ' έξαρση και θλίψη,—πως μπορέσατε τότε κι αφήσατε να γίνουν... όλα όσα έγιναν; Φυσικά, φυσικά, όλ' αυτά ήταν για σας τόσο αναπάντεχα... Συμφωνώ πως είστε δικαιολογημένος που τα χάσατε και.., δεν μπορούσατε βέβαια να σταματήσετε μια τρελή κοπελίτσα, αυτό ήταν ανώτερο των δυνάμεών σας! Μα θα 'πρεπε ωστόσο να καταλάβετε πόσο σοβαρό και δυνατό ήταν το... αίσθημά της για σας. Δε θέλησε να σας μοιραστεί με μια άλλη και σεις... και σεις μπορέσατε να εγκαταλείψετε και να συντρίψετε έναν

τέτοιο θησαυρό!

— Ναι, ναι έχετε δίκιο· ναι, είμαι ένοχος,—ξανάπε ο πρίγκιπας τρομερά λυπημένος.—Και, ξέρετε, μονάχα αυτή, μονάχα η Αγγλαΐα την έβλεπε έτσι τη Ναστάσια Φιλίπποβνα... Κανέννας άλλος δεν την έβλεπε έτσι.

— Μα αυτό είναι ίσα-ίσα που τα κάνει αφόρητα όλ' αυτά, πως δεν υπήρξε τίποτα σοβαρό σ' όλη εκείνη την παλιά ιστορία!—φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με παραφορά.—Να με συγχωρείτε, πρίγκηψ, όμως εγώ... εγώ... τα σκέφτηκα όλ' αυτά, πρίγκηψ—έχω σκεφτεί πολύ· τα ξέρω όλα όσα έγιναν πριν, τα ξέρω όλ' όσα έγιναν εδώ κι έξι μήνες, όλα, κι όλ' αυτά δεν ήταν σοβαρά! Όλ' αυτά δεν ήταν παρά μια διανοητική παραφορά, φαντασιοπληξία, καπνός, και μονάχα η τρομαγμένη ζήλια μιας άπειρης κοπελίτσας θα μπορούσε να τα πάρει για κάτι σοβαρό!..

Εδώ ο Ευγένιος Παύλοβιτς, χωρίς κανέναν πια ενδοιασμό, άφησε να ξεσπάσει όλη του η αγανάκτηση. Λογικά και καθαρά και, το ξαναλέμε, μ' εξαιρετική ψυχολογική παρατηρητικότητα, ξεδίπλωσε μπροστά στον πρίγκιπα την εικόνα όλων των παλιών προσωπικών σχέσεων του πρίγκιπα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς είχε πάντα το χάρισμα του λόγου και τώρα είχε φτάσει σε μια πραγματική ευγλωττία. «Από μιας αρχής»,—έκανε αμέσως τη διαπίστωση,—«αρχίσατε μ' ένα ψέμα οι δυο σας· αυτό που αρχίζει με ψέμα, τελειώνει με ψέμα, είναι νόμος της φύσεως. Δε συμφωνώ και μάλιστα με πιάνει αγανάκτηση όταν βρίσκεται κανέννας και λέει πως είστε ηλίθιος· είστε τόσο έξυπνος που δε σας αξίζει ένας τέτοιος χαρακτηρισμός· είστε όμως και τόσο παράξενος που διαφέρετε ριζικά απ' όλους τους ανθρώπους, παραδεχτείτε το και σεις. Έχω καταλήξει στο συμπέρασμα πως η αιτία για όλα όσα έγιναν κατ' αρχήν, ας το πω έτσι, ήταν η έμφυτη έλλειψη πείρας που σας διακρίνει (προσέξτε, πρίγκηψ, αυτή τη λέξη: την «έμφυτη»), κι ύστερα η απίστευτη αγαθότητά σας· ύστερα σας λείπει τόσο πολύ η αίσθηση του μέτρου που καταντάτε φαινόμενο (πράγμα που το 'χετε κιόλας παραδεχτεί ο ίδιος αρκετές φορές) και τέλος, είναι κι η τεράστια, επίκτητη μάζα των εγκεφαλικών σας πεποιθήσεων, που εσείς, μ' όλη την ασυνήθιστη τιμιότητά σας, τις θεωρείτε ως τα τώρα για πεποιθήσεις αληθινές, έμφυτες και άμεσες! Παραδεχτείτε το και σεις, πρίγκηψ, πως στις σχέσεις σας με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα εισχώρησε από μιας αρχής κάτι το σ υ μ β α τ ι κ ά δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ό (το λέω έτσι χάριν συντομίας), κάτι που, ας το πω έτσι, αποπνέει γυναικείο ζήτημα (για να εκφραστώ ακόμα συντομότερα). Γιατί πρέπει να ξέρετε πως έχω υπ' όψη μου όλη εκείνη τη σκανδαλώδη σκηνή, μ' όλες της τις λεπτομέρειες, εκείνη που έγινε στης Ναστάσιας Φιλίπποβνας, τότε που ο Ραγκόζιν τής έφερε τα λεφτά του. Αν θέλετε σας αναλύω εν πάση λεπτομερεία τον εαυτό σας, σας δείχνω το πραγματικό σας πρόσωπο σα να κοιτάζετε στον καθρέφτη, με τόση ακρίβεια την ξέρω όλη την υπόθεση και το γιατί πήρε την τροπή που πήρε! Εσείς, όντας έφηβος, λαχταρούσατε στην Ελβετία την πατρίδα, ονειρευόσαστε να 'ρθείτε στη Ρωσία που ήταν για σας μια χώρα άγνωστη, μα και Γη της Επαγγελίας· διαβάσατε πολλά βιβλία για τη Ρωσία, βιβλία υπέροχα ίσως, για σας όμως βλαβερά· ήρθατε δω με την πρώτη φλόγα, την πρώτη δίψα για δράση, πέσατε με τα μούτρα στη δράση, αν μου επιτρέπετε την έκφραση! Και να, την ίδια μέρα σας αφηγούνται τη θλιβερή και συγκινητική ιστορία για μια αδικημένη γυναίκα, τη λένε σε σας, δηλαδή στον ιππότη, τον παρθένο ακόμα—και για μια γυναίκα! Την ίδια μέρα βλέπετε αυτή τη γυναίκα· η ομορφιά της σας μαγεύει, αυτή η αφάνταστη, η δαιμονική ομορφιά (δεν έχω καμιάν αντίρρηση πως είναι καλλονή). Προσθέστε τα νεύρα, προσθέστε την επιληψία σας, προσθέστε τον πετρουπολίτικο νοτιά μας που σου σπάει τα νεύρα· προσθέστε όλη κείνη τη μέρα στην άγνωστη και σχεδόν φαντασμαγορική για σας πολιτεία, μέρα συναντήσεων και επεισοδίων, μέρα αναπάντεχων γνωριμιών, μέρα της πιο αναπάντεχης πραγματικότητας, μέρα των τριών καλλονών—των Επάντσιν, κι ανάμεσα σ' αυτές η Αγγλαΐα,—προσθέστε την κούραση, τη ζάλη· προσθέστε το σαλόνι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας και τον τόνο αυτού του σαλονιού και... τι μπορούσατε λοιπόν να περιμένετε απ' τον εαυτό σας κείνη τη στιγμή, πώς νομίζετε;

— Ναι, ναι· ναι, ναι,—κουνούσε το κεφάλι ο πρίγκιπας αρχίζοντας να κοκκινίζει,—ναι, περίπου έτσι

είναι, μα την αλήθεια· και, ξέρετε, την προηγούμενη νύχτα δεν είχα κλείσει σχεδόν καθόλου μάτι στο βαγόνι, κι όλη τη προπροηγούμενη νύχτα κι ήμουν πολύ ταραγμένος...

— Μα ναι, φυσικά, πού αλλού πάω να καταλήξω;—συνέχισε μ' έξαψη ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Είναι ολοφάνερο πως εσείς, μέσα στη μέθη του ενθουσιασμού σας, για να το πούμε έτσι, αρπαχτήκατε απ' τη δυνατότητα να διαδηλώσετε δημοσία μια μεγαλόψυχη σκέψη, πως εσείς, ο γαλαζοαίματος πρίγκιπας κι ο ανεπίληπτος άνθρωπος, δε θεωρείτε άτιμη μια γυναίκα που κυλίστηκε στη ντροπή όχι από δικό της φταίξιμο μα από φταίξιμο ενός σιχαμερού διαφθορέα της υψηλής αριστοκρατίας. Ω, Θεέ μου, μα αυτό είναι ευνόητο! Όμως το ζήτημα δεν είναι αυτό, καλέ μου πρίγκηψ, το ζήτημα είναι αν υπήρχε μέσα σ' όλ' αυτά αλήθεια, αν υπήρχε πραγματική αλήθεια στο αίσθημά σας, αν υπήρχε κάτι φυσικό, ή μήπως ήταν όλα ένας εγκεφαλικός ενθουσιασμός; Τι γνώμη έχετε; Στο ναό τη συγχώρεσαν μια τέτοια γυναίκα, μια παρόμοια γυναίκα, δεν της είπαν όμως πως κάνει καλά, πως είναι άξια κάθε τιμής και σεβασμού, έτσι δεν είναι; Μήπως τάχα δε σας το είπε σε τρεις μήνες η κοινή λογική περί τίνος ακριβώς επρόκειτο; Μα ας είναι και τώρα ακόμα αθώα—δεν επιμένω γιατί δε θέλω—μα μήπως τάχα όλες οι περιπέτειές της μπορούν να δικαιολογήσουν την τέτοια αφόρητη, δαιμονισμένη της περηφάνεια, τον τέτοιο απροσημάτιστο, τον αιμοβόρο εγωισμό της; Με συγχωρείτε, πρίγκηψ, παραφέρομαι, μα...

— Ναι, όλ' αυτά μπορεί να 'ναι όπως τα λέτε· μπορεί να 'ναι όπως τα λέτε· μπορεί να 'χετε δίκιο,—μουρμούρισε και πάλι ο πρίγκιπας.—Είναι πραγματικά πολύ εκνευρισμένη κι έχετε δίκιο φυσικά, μα...

— Είναι άξια συμπόνιας; Αυτό θέλετε να πείτε, αγαθέ μου πρίγκηψ; Όμως, για χάρη της συμπόνιας, για χάρη της δικής της ευχαρίστησης, επιτρεπόταν ποτέ να εξευτελίσετε την άλλη, την ευγενικά και αγνή κοπέλα, να την ταπεινώσετε μπροστά στο αλαζονικό, το μισητό της βλέμμα; Μα ως πού θα φτάσει ύστερα απ' αυτό η συμπόνια; Αυτό πια είναι μια απίθανη υπερβολή! Μα είναι ποτέ δυνατό ν' αγαπάει κανείς μια κοπέλα και να την ταπεινώνει έτσι μπροστά στην αντίζηλό της, να την παρατήρει για να πάει με μια άλλη, μπροστά σε κείνη την άλλη, αφού πια της είχατε κάνει μια τίμια πρόταση... γιατί της είχατε κάνει πρόταση, της το είπατε μπροστά στους γονείς και στις αδερφές της! Ύστερ' απ' αυτό, είστε τάχα τίμιος άνθρωπος, πρίγκηψ;—επιτρέψτε μου να σας ρωτήσω. Και... και μήπως τάχα δεν το ξεγελάσατε το ουράνιο πλάσμα, βεβαιώνοντάς την πως την αγαπάτε;

— Ναι, ναι, έχετε δίκιο, αχ, αισθάνομαι πως είμαι ένοχος!—πρόφερε ο πρίγκιπας μ' απεριγράπτη θλίψη.

— Μα είναι αρκετό αυτό;—φώναξε ο Ευγένιος Παύλοβιτς αγανακτισμένος.—Είναι τάχα αρκετό να φωνάξει κανείς «αχ, είμαι ένοχος!» Είστε ένοχος κι όμως επιμένετε! Και τι απέγινε τότε η καρδιά σας, η «χριστιανική» σας καρδιά! Γιατί βέβαια το είδατε το πρόσωπό της κείνη τη στιγμή: μην τάχα υπόφερε λιγότερο από κ ε ί ν η , απ' τη δ ι κ ή σ α ς , την άλλη, την αντροχωρίστρα; Πώς επιτρέψατε κι έγιναν όλ' αυτά αν το είδατε; Πώς;

— Μα εγώ... δεν επέτρεψα τίποτα...—μουρμούρισε ο δύστυχος ο πρίγκιπας.

— Πώς δεν επιτρέψατε;

— Μα το Θεό, δεν επέτρεψα τίποτα. Ως τώρα δεν καταλαβαίνω πώς έγιναν όλ' αυτά... Εγώ—έτρεξα τότε να προλάβω την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα έπεσε λιπόθυμη· κι ύστερα πήγα τόσες φορές, μα δε μ' άφησαν να δω την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα.

— Το ίδιο κάνει! Έπρεπε να τρέξετε να προλάβετε την Αγγλαΐα, έστω κι αν η άλλη είχε πέσει λιπόθυμη!

— Ναι, ναι, αυτό έπρεπε να κάνω... μα αυτή θα πέθαινε! Θα σκοτωνόταν, δεν την ξέρετε σεις και... δεν έχει να κάνει, θα τα 'λεγα ύστερα όλα στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα και... βλέπετε, Ευγένιε Παύλοβιτς, βλέπω πως... φαίνεται να μην τα ξέρετε όλα. Πέστε μου, γιατί δε μ' αφήνουν να δω την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα; Εγώ θα της τα εξηγούσα όλα. Βλέπετε, κι οι δυο τους έλεγαν τότε άλλα πράγματα, δεν είχαν καταλάβει τι ακριβώς συμβαίνει γι' αυτό κατέληξαν εκεί που κατέληξαν... Με κανέναν τρόπο δεν μπορώ να σας το εξηγήσω αυτό· ίσως όμως να κατόρθωνα να το εξηγούσα στην Αγγλαΐα... Αχ, Θεέ μου, Θεέ μου! Λέτε για το πρόσωπό της εκείνη τη στιγμή, όταν βγήκε τρέχοντας έξω... ω, Θεέ μου, το θυμάμαι!.. Πάμε, πάμε!—τράβηξε ξάφνου τον Ευγένιο Παύλοβιτς απ' το μανίκι καθώς πετάχτηκε βιαστικός απ' τη θέση του.

— Πού;

— Πάμε στην Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, πάμε τώρα' αμέσως!

— Μα δεν είναι στο Παυλόβσκ, μόλις τώρα σας το είπα· και γιατί να πάμε;

— Αυτή θα καταλάβει, αυτή θα καταλάβει,—μουρμούριζε ο πρίγκιπας ενώνοντας ικετευτικά τα χέρια.—Θα καταλάβει πως όλα αυτά δεν είναι έ τ σ ι , πως είναι εντελώς, εντελώς διαφορετικά!

— Πώς εντελώς διαφορετικά; Αφού παρ' όλα αυτά παντρεύεστε, ψέματα; Σημαίνει λοιπόν πως επιμένετε... Παντρεύεστε, ναι ή όχι;

— Μα ναι... παντρεύομαι· ναι, παντρεύομαι!

— Πώς λοιπόν δεν είναι έτσι;

— Α, όχι, δεν είναι έτσι, δεν είναι έτσι! Είναι... είναι... το ίδιο κάνει που παντρεύομαι, δεν έχει σημασία!

— Πώς κάνει το ίδιο και πώς δεν έχει σημασία; Έχει γούστο να το θεωρείτε κι αυτό... ανάξιο λόγου! Παντρεύεστε μια γυναίκα που αγαπάτε για να την κάνετε ευτυχισμένη κι η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα το βλέπει αυτό και το ξέρει, πώς λοιπόν κάνει το ίδιο;

— Ευτυχισμένη; Ω, όχι! Εγώ... απλώς παντρεύομαι· αυτή το θέλει· μα και τι σημασία έχει που παντρεύομαι; Εγώ... ε, μα ναι σας λέω, το ίδιο κάνει! Μονάχα που αυτή, το δίχως άλλο θα πέθαινε. Το βλέπω τώρα πως αυτός ο γάμος με το Ραγκόζιν ήταν μια τρέλα! Τώρα τα κατάλαβα όλα όσα δεν καταλάβαινα πρώτα και, βλέπετε, όταν στέκονταν οι δυο τους η μια απέναντι στην άλλη, τότε εγώ δεν μπόρεσα να υποφέρω το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας... Εσείς, δεν ξέρετε, Ευγένιε Παύλοβιτς, (χαμήλωσε με μυστηριώδες ύφος τη φωνή του) αυτό δεν το είπα σε κανέναν, ούτε στην Αγγλαΐα δεν το είπα ποτέ, όμως εγώ δεν μπορώ να υποφέρω το πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας... Πριν από λίγο, είχατε δίκιο σ' όσα είπατε για κείνο το βράδυ στο σαλόνι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας· υπήρχε όμως και κάτι άλλο που παραλείψατε γιατί δεν το ξέρετε: Κοίταζα το πρόσωπό της! Και κείνο το πρωί ακόμα, στη φωτογραφία της, δεν μπόρεσα να το υποφέρω... Να, η Βέρα, η Λέμπεντεβα, έχει μάτια εντελώς διαφορετικά· εγώ... εγώ το φοβάμαι το πρόσωπό της!—πρόσθεσε με ανείπωτο τρόπο.

— Το φοβάστε;

— Ναι, είναι τρελή!—ψιθύρισε ο πρίγκιπας χλομιάζοντας.

— Το ξέρετε θετικά;—ρώτησε ο Ευγένιος Παύλοβιτς με μεγάλη περιέργεια.

— Ναι θετικά· τώρα πια είμαι σίγουρος· τώρα πια, αυτές τις μέρες, βεβαιώθηκα απόλυτα!

— Τι κάνετε λοιπόν; Δε σκέφτεστε και λίγο τον εαυτό σας;—φώναξε τρομαγμένος ο Ευγένιος Παύλοβιτς.—Όστε λοιπόν παντρευέστε από κάποιο φόβο; Εδώ πια δεν μπορεί να καταλάβει κανένα τίποτα... Και χωρίς να την αγαπάτε ίσως;

— Α, όχι, την αγαπώ μ' όλη μου την ψυχή! Είναι βλέπετε... παιδί· τώρα πια είναι παιδί, εντελώς παιδί! Ω, εσείς δεν ξέρετε τίποτα!

— Και ταυτόχρονα βεβαιώνετε την Αγλαΐα Ιβάνοβνα πως την αγαπάτε και κείνη;

— Ω, ναι, ναι!

— Μα πώς γίνεται αυτό; Θέλετε λοιπόν να τις αγαπάτε και τις δυο;

— Ω, ναι, ναι!

— Μα προς Θεού, πρίγκηψ, τι είναι αυτά που λέτε, ελάτε στα συγκαλά σας!

— Εγώ, χωρίς την Αγλαΐα... εγώ... πρέπει το δίχως άλλο να τη δω! Εγώ... εγώ θα πεθάνω σύντομα στον ύπνο μου. Νόμιζα πως χτες τη νύχτα θα πέθαινα μέσα στον ύπνο μου. Ω, αν ήξερε η Αγλαΐα, αν τα 'ξερε όλα... δηλαδή το δίχως άλλο όλα. Γιατί εδώ πρέπει να τα ξέρεις όλα, αυτό είναι το πρωταρχικό! Γιατί να μην μπορούμε ποτέ να τα μάθουμε όλα για έναν άλλον, όταν αυτό χρειάζεται, όταν αυτός ο άλλος είναι ένοχος!... Άλλωστε... δεν ξέρω τι λέω, τα 'χω μπερδέψει· με κάνατε και τα 'χασα μ' αυτά που είπατε... Και είναι ποτέ δυνατό να 'χει και τώρα το ίδιο πρόσωπο σαν τότε που έφυγε τρέχοντας; Ω, ναι, είμαι ένοχος! Το πιθανότερο απ' όλα είναι πως εγώ φταίω για όλα! Δεν ξέρω σε τι ακριβώς, όμως είμαι ένοχος!.. Σ' όλ' αυτά υπάρχει κάτι που δεν μπορώ να σας το εξηγήσω, Ευγένιε Παύλοβιτς, και δε βρίσκω τα λόγια, μα... η Αγλαΐα θα καταλάβει! Ω, πάντοτε το πιστεύα πως θα καταλάβει.

— Όχι, πρίγκηψ, δε θα καταλάβει! Η Αγλαΐα Ιβάνοβνα αγαπούσε σα γυναίκα, σαν άνθρωπος κι όχι σαν... αφηρημένο πνεύμα. Ξέρετε κάτι, φτωχέ μου πρίγκηψ, το πιθανότερο απ' όλα είναι πως δεν αγαπήσατε ποτέ σας ούτε τη μια ούτε την άλλη!

— Δεν ξέρω... μπορεί, μπορεί να 'ναι κι έτσι· σε πολλά σημεία έχετε δίκιο, Ευγένιε Παύλοβιτς. Είστε εξαιρετικά έξυπνος, Ευγένιε Παύλοβιτς. Αχ, αρχίζει πάλι να μου πονάει το κεφάλι, πάμε στην Αγλαΐα! Για όνομα του Θεού, για όνομα του Θεού!

— Μα σας λέω πως δεν είναι στο Παυλόβσκ. Είναι στο Κόλμινο.

— Πάμε στο Κόλμινο, πάμε τώρα!

— Αυτό είναι α-δύ-να-το!—έσυρε τη φωνή του ο Ευγένιος Παύλοβιτς καθώς σηκωνόταν.

— Ακούστε, θα γράψω ένα γράμμα· να της το πάτε εσείς!

— Όχι, πρίγκηψ, όχι! Απαλλάξτε με από κάτι τέτοιες αποστολές· δεν μπορώ!

Χώρισαν. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς έφυγε με παράξενα συμπεράσματα: κατά τη γνώμη του τα λογικά του πρίγκιπα ήταν κάπως σαλεμένα. Και τι σημαίνει αυτό το π ρ ό σ ω π ο που τόσο το φοβάται και τόσο το αγαπάει! Και να σκέφτεται κανείς πως ταυτόχρονα ίσως και πραγματικά να πεθάνει χωρίς

την Αγλαΐα, έτσι που ίσως η Αγλαΐα να μη μάθει ποτέ ως ποιο σημείο την αγαπάει! Χα! χα! Και πώς γίνεται ν' αγαπάει κανείς δυο γυναίκες; Με δυο διαφορετικές αγάπες; Αυτό είναι ενδιαφέρον... Τον καημένο τον ηλίθιο! Και τι θ' απογίνει τώρα;

X

Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΩΣΤΟΣΟ δεν πέθανε ως την ημέρα του γάμου του, ούτε ξύπνιος, ούτε «στον ύπνο» του, όπως το προείπε στον Ευγένιο Παύλοβιτς. Δεν αποκλείεται να κοιμήθηκε πράγματι άσκημα και να 'βλεπε εφιάλτες. Την ημέρα όμως, σα βρισκόταν με κόσμο, φαινόταν καλόκαρδος και μάλιστα ευχαριστημένος πού και πού μονάχα ήταν πολύ συλλογισμένος, αυτό όμως, σα βρισκόταν μονάχος του. Ο γάμος ετοιμαζόταν με πολλή βιασύνη· επρόκειτο να γίνει μια βδομάδα πάνω-κάτω μετά την επίσκεψη του Ευγένιου Παύλοβιτς. Μπροστά στην τόση βιασύνη, ακόμα κι οι καλύτεροι φίλοι του πρίγκιπα—αν είχε τέτοιους φίλους—θα 'πρεπε ν' απελπιστούν στις προσπάθειές τους να «σώσουν» το δύστυχο παράφρονα. Κυκλοφορούσαν φήμες πως τάχα για την επίσκεψη του Ευγένιου Παύλοβιτς ευθύνονταν εν μέρει ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς και η σύζυγός του, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα. Όμως, κι αν ακόμα οι δυο τους, από άμετρη καλοσύνη, μπορούσαν ποτέ να θελήσουν να σώσουν τον αξιολύπητο άμυαλο πρίγκιπα απ' την καταστροφή, τότε βέβαια θα 'πρεπε να περιοριστούν σ' αυτή και μόνο την ασθενή απόπειρα· ούτε η θέση τους, ούτε ίσως-ίσως τα αισθήματά τους απέναντι στον πρίγκιπα (πράγμα φυσικό) δε θα μπορούσαν να τους σπρώξουν σε σοβαρότερες προσπάθειες. Είπαμε κιόλας παραπάνω πως ακόμα κι οι άνθρωποι του στενού κύκλου του πρίγκιπα άρχισαν, ως ένα σημείο, να καταφέρονται εναντίον του. Εξάλλου η Βέρα Λέμπεντεβα περιορίστηκε να χύσει κρυφά μερικά δάκρυα, να μένει περισσότερο σπίτι της και να μην πηγαίνει να βλέπει τον πρίγκιπα τόσο συχνά όσο πρώτα. Ο Κόλια κήδευε κείνες τις μέρες τον πατέρα του· ο γέρος πέθανε από μια δεύτερη συμφόρηση, οχτώ μέρες πάνω-κάτω μετά την πρώτη. Ο πρίγκιπας έδειξε μεγάλη συμμετοχή στο πένθος της οικογένειας και τις πρώτες μέρες πήγαινε τακτικά και καθόταν αρκετές ώρες στης Νίνας Αλεξάντροβνας· πήγε στην κηδεία και στην εκκλησία: Πολλοί παρατήρησαν πως το εκκλησίασμα υποδέχτηκε και ξεπροβόδισε τον πρίγκιπα με αυθόρμητα ψιθυρίσματα· το ίδιο γινόταν και στους δρόμους και στον Κήπο· όταν περνούσε πεζός ή με τ' αμάξι, ακούγονταν κουβέντες, λέγανε τ' όνομά του, τον δείχνανε, άκουγες να προφέρουν τ' όνομα της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Την ψάχνανε με τα μάτια και στην κηδεία, στην κηδεία όμως δεν είχε έρθει. Δεν ήρθε στην κηδεία ούτε η λοχαγίνα, γιατί πρόφτασε να τη σταματήσει ο Λέμπεντεβ. Η νεκρώσιμη ακολουθία έκανε στον πρίγκιπα έντονη κι αλγεινή εντύπωση· ψιθύρισε στο Λέμπεντεβ, απαντώντας σε κάποια του ερώτηση πως, είναι η πρώτη φορά που ακούει ορθόδοξη νεκρώσιμη ακολουθία και μονάχα απ' τα παιδικά του χρόνια θυμάται μian άλλη ακολουθία, σε κάποια χωριάτικη εκκλησία.

— Ναι, λες και δεν είναι ο ίδιος άνθρωπος, έτσι που βρίσκεται στο φέρετρο, λες και δεν είναι κείνος που τον βάλανε πρόεδρο στη συζήτηση, δεν πάει πολύς καιρός, θυμάστε;—ψιθύρισε ο Λέμπεντεβ στον πρίγκιπα.—Ποιον γυρεύετε;

— Μπα, έτσι, τίποτα, μου φάνηκε...

— Το Ραγκόζιν μήπως;

— Μα είναι δω;

— Στην εκκλησία.

— Γι' αυτό σα να μου φάνηκε πως ένωσα τα μάτια του,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας σαστισμένος— Μα... γιατί ήρθε; Είναι καλεσμένος;

— Ούτε μας πέρασε απ' το νου. Άλλωστε δεν έχει γνωριμία με την οικογένεια. Μα εδώ είναι πολλοί και διάφοροι—κόσμος βλέπετε. Μα τι πάθατε κι απομείνατε έτσι; Τον συναντάω συχνά τώρα τελευταία· την περασμένη βδομάδα θα τον συνάντησα ως τέσσερις φορές, εδώ στο Παυλόβσκ.

— Εγώ δεν τον είδα ούτε μια φορά ακόμα... από τότε,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας.

Επειδή κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν του 'χε πει ποτέ πως συνάντησε «από τότε» το Ραγκόζιν, ο πρίγκιπας έβγαλε τώρα το συμπέρασμα πως ο Ραγκόζιν θα 'χει κάποιο λόγο για να μην πολυφαίνεται. Όλη κείνη τη μέρα ο πρίγκιπας ήταν πεσμένος σε βαθειά συλλογή. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν ασυνήθιστα εύθυμη όλη κείνη τη μέρα κι όλο κείνο το βράδυ.

Ο Κόλια, που 'χε φιλιώσει με τον πρίγκιπα πριν ακόμα απ' το θάνατο του πατέρα του, του πρότεινε να καλέσει κουμπάρους του (μια και το πράγμα ήταν αποφασισμένο και δε χωρούσε αναβολή) τον Κέλερ και το Μπουρντόβσκη. Υποσχόταν ότι ο Κέλερ θα φερθεί μ' ευπρέπεια κι ίσως μάλιστα να «φανεί χρήσιμος», όσο για το Μπουρντόβσκη, δεν υπήρχε λόγος να γίνει κουβέντα—ήταν άνθρωπος ήσυχος και σεμνός. Η Νίνα Αλεξάντροβνα κι ο Λέμπεντεβ λέγανε στον πρίγκιπα πως μια και τον αποφάσισε το γάμο ας τον έκανε τουλάχιστο στην Πετρούπολη και μάλιστα στο σπίτι· γιατί να γίνει στο Παυλόβσκ, σε μια τόσο κοσμική εξοχή, που 'χει γίνει τόσο της μόδας, γιατί να γίνει τόσο δημόσια; Ο πρίγκιπας καταλάβαινε πολύ καλά ποια ήταν η αιτία για όλους αυτούς τους φόβους· απάντησε όμως σύντομα κι απλά πως τέτοια ήταν η αμετάκλητη επιθυμία της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.

Την άλλη μέρα, ήρθε να δει τον πρίγκιπα, κι ο Κέλερ που 'χε ειδοποιηθεί πως είναι κουμπάρος. Πριν μπει, σταμάτησε στην πόρτα και μόλις είδε τον πρίγκιπα σήκωσε το δεξί του χέρι με τεντωμένο το δείκτη και φώναξε σα να 'παιρνε όρκο:

— Δεν πίνω.

Ύστερα πλησίασε τον πρίγκιπα, του 'σφιξε και του τράνταξε δυνατά τα δυο του χέρια και δήλωσε πως φυσικά, στην αρχή που τ' άκουσε, ήταν εχθρός, πράγμα που το 'κανε γνωστό σ' όλους στο μπιλιάρδο κι αυτό όχι γι' άλλο λόγο μα γιατί είχε άλλα όνειρα για τον πρίγκιπα και κάθε μέρα, με ανυπομονησία φίλου, περίμενε να δει στο πλευρό του την πριγκίπισσα ντε Ροάν ή τουλάχιστον τη ντε Σαμπό. Τώρα όμως το βλέπει κι ο ίδιος πως ο πρίγκιπας σκέφτεται τουλάχιστο δώδεκα φορές πιο ευγενικά «παρ' ό,τι» όλοι αυτοί ομού! Διότι αυτοunuού δεν του χρειάζεται η λάμπη, τα πλούτη, ούτε καν οι τιμές, παρά μονάχα η αλήθεια! Οι συμπάθειες των υψηλών προσώπων είναι υπεράγαν γνωστές κι ο πρίγκιπας είναι τόσο ανώτερος από άποψη μορφώσεως ώστε με κανέναν τρόπο δε θα μπορούσες να μην τον πεις υψηλό πρόσωπο, από μια γενική άποψη! «Οι κανάγηδες όμως και τα κάθε λογής παλιοτσογλάνια, κρίνουν διαφορετικά· στην πολιτεία, στα σπίτια, στις συγκεντρώσεις, στις εξοχές, στις πλατείες όπου παίζει μουσική, στις μπουραρίες, στα μπιλιάρδα, το μόνο που ακούς και το μόνο που φωνάζουν είναι ο γάμος που θα γίνει. Άκουσα μάλιστα πως θέλουν να κάνουν καζούρα κάτω απ' τα παράθυρα σας κι αυτό, ούτως ειπείν, την πρώτη νύχτα! Αν σας χρειάζεται, πρίγκηψ, το πιστόλι ενός τίμιου ανθρώπου, τότε είμαι έτοιμος ν' ανταλλάξω μισή ντουζίνα υποτιτικούς πυροβολισμούς, πριν ακόμα σηκωθείτε το άλλο πρωί απ' την κλίνη του μέλιτος. Συμβούλεψα επίσης—επειδή υπάρχει φόβος να μαζευτούν πολλοί περίεργοι—να 'χουμε έτοιμη μια πυροσβεστική αντλία όταν θα βγαίνουμε απ' την εκκλησία, ο Λέμπεντεβ όμως έφερε αντιρρήσεις: «θα το διαλύσουν, λέει, το σπίτι σανιδάκι-σανιδάκι, σε περίπτωση πυροσβεστικής αντλίας».

— Αυτός ο Λέμπεντεβ δολοπλοκεί εναντίον σας, πρίγκηψ, μα το Θεό! Θέλουν να σας θέσουν υπό κηδεμονίαν του δημοσίου—μπορείτε να το φανταστείτε αυτό;—για να σας τα πάρουν όλα, την προσωπική σας ελευθερία και τα χρήματα, δηλαδή τα δυο εκείνα αντικείμενα τα οποία κάνουν τον καθένα από μας να ξεχωρίζει απ' τα τετράποδα! Τ' άκουσα από αξιόπιστη πηγή! Είναι η καθαρή αλήθεια!

Ο πρίγκιπας θυμήθηκε πως σαν κάτι παρόμοιο να 'χε ακούσει κι αυτός, όμως, εννοείται δεν έδωσε προσοχή. Και τώρα έβαλε μονάχα τα γέλια και το ξέχασε αμέσως. Πραγματικά, εδώ και κάμποσες

μέρες, ο Λέμπεντεβ είχε τρεχάματα· οι υπολογισμοί αυτού του ανθρώπου γίνονταν πάντοτε σαν από έμπνευση κι απ' την υπερβολική του θέρμη περιπλέκονταν, διακλαδίζονταν κι απομακρύνονταν απ' το αρχικό σημείο προς όλες τις κατευθύνσεις· να ποιος ήταν ο λόγος που λίγα πράγματα κατάφερνε να κάνει στη ζωή του. Όταν αργότερα, τη μέρα σχεδόν του γάμου, ήρθε στον πρίγκιπα να δηλώσει τη μεταμέλειά του (κι είχε πάντα τη συνήθεια να ζητάει συγνώμη από κείνους που εναντίον τους ραδιουργούσε και ιδιαίτερα σαν αποτύχαιναν τα σχέδιά του) του δήλωσε πως είχε γεννηθεί Ταλεϊράνδος κι άγνωστο πώς είχε μείνει απλός και σκέτος Λέμπεντεβ. Ύστερα του αποκάλυψε όλο το παιχνίδι, πράγμα που έκανε τον πρίγκιπα να ενδιαφερθεί εξαιρετικά. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του είχε αρχίσει με το να επιζητεί την προστασία υψηλών προσώπων, που σ' αυτά, σε περίπτωση ανάγκης, θα μπορούσε να στηριχτεί, και πήγε στο στρατηγό Ιβάν Φιοντόροβιτς. Ο στρατηγός Ιβάν Φιοντόροβιτς έμεινε κατάπληχτος, δήλωσε πως «επιθυμεί διακαώς το καλόν του νέου», πρόστεσε όμως πως «παρ' όλη του τη θέληση να τον σώσει, θα 'ταν απρέπεια γι' αυτόν ν' ανακατευθεί στην υπόθεση». Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα δε θέλησε μήτε να τον ακούσει μήτε να τον δει· ο Ευγένιος Παύλοβιτς κι ο πρίγκιπας Σ. μονάχα που δεν τον διώξαν. Αυτός όμως, ο Λέμπεντεβ, δεν έχασε το κουράγιο του και συμβουλευτήκε έναν έμπειρο δικηγόρο, αξιοσέβαστο γεροντάκο, μεγάλο του φίλο και σχεδόν ευεργέτη του· ο δικηγόρος έβγαλε το συμπέρασμα πως μπορούσαν κάλλιστα να βάλουν μπροστά την υπόθεση, φτάνει να 'χαν αξιόπιστους μάρτυρες που να βεβαίωναν πως ο πρίγκιπας δεν έχει σώας τας φρένας πως είναι ολότελα παράφρων κι επιπλέον, το κυριότερο, πως χρειαζόταν την προστασία υψηλών προσώπων. Ο Λέμπεντεβ δεν το 'βαλε κάτω και μια φορά έφτασε να φέρει ένα γιατρό, ένα αξιοσέβαστο γεροντάκι, επίσης παραθεριστή, με το παράσημο της Αγίας Άννης στο λαιμό, μόνο και μόνο για ν' ανιχνεύσει, ούτως ειπείν, το έδαφος, να γνωριστεί με τον πρίγκιπα και, για την ώρα, να του πει τη γνωμάτευσή του, όχι επισήμως αλλά, ούτως ειπείν, φιλικώς. Ο πρίγκιπας θυμόταν την επίσκεψη εκείνη του γιατρού· θυμόταν πως ο Λέμπεντεβ, απ' την προηγούμενη ακόμα μέρα, του 'λεγε κάθε λίγο και λιγάκι πως είναι άρρωστος κι όταν ο πρίγκιπας αρνήθηκε κατηγορηματικά να προσφύγει στα φώτα της ιατρικής, εμφανίστηκε ξάφνου μαζί με το γιατρό, με τη δικαιολογία πως έρχονταν κι οι δυο τους κατευθείαν απ' τον κύριο Τερέντιεβ, που είναι πολύ άσκημα, και πως ο γιατρός έχει κάτι να πει στον πρίγκιπα σχετικά με τον άρρωστο. Ο πρίγκιπας πάλινεψε το Λέμπεντεβ και δέχτηκε το γιατρό πολύ ευπροσήγορα. Πιάσανε αμέσως κουβέντα για τον άρρωστο Ιππόλυτο· ο γιατρός παρακάλεσε τον πρίγκιπα να του διηγηθεί λεπτομερέστερα κείνη τη στιγμή της αυτοκτονίας κι ο πρίγκιπας του κίνησε τρομερά το ενδιαφέρον με τη διήγησή του και την εξήγηση του επεισοδίου. Μιλήσανε ύστερα για το κλίμα της Πετρούπολης, για την αρρώστια του ίδιου του πρίγκιπα, για την Ελβετία, για τον Σνάιντερ. Τόσο πολύ ενδιαφέρθηκε ο γιατρός για το σύστημα θεραπείας του Σνάιντερ και τις αναμνήσεις του πρίγκιπα, που έκατσε και τον άκουγε δυο ολάκερες ώρες· στο μεταξύ κάπνιζε τα πανάκριβα πούρα του πρίγκιπα κι ο Λέμπεντεβ πρόσφερε ένα νοστιμότατο λικέρ που το 'φερε η Βέρα· τότε ο γιατρός, παντρεμένος άνθρωπος και οικογενειάρχης, άρχισε και της έκανε της Βέρας υπερβολικά κομπλιμέντα, πράγμα που την έκανε ν' αγαναχήσει τρομερά. Χωρίσανε σαν καλοί φίλοι. Βγαίνοντας απ' του πρίγκιπα, ο γιατρός είπε στο Λέμπεντεβ πως αν ήταν να θέσει κανείς κάτι τέτοιους υπό κηδεμονία, τότε ποιους θα 'πρεπε να διορίσουν κηδεμόνες; Κι όταν ο Λέμπεντεβ άρχισε να του εκθέτει με τραγικό τόνο πως ο πρίγκιπας πρόκειται σε λίγο να παντρευτεί, ο γιατρός κούνησε πονηρά και καταχθόνια το κεφάλι του και τέλος έκανε την παρατήρηση πως κι αν ακόμα παραβλέψει κανείς το γεγονός ότι «ο καθένας παντρεύεται όποιον θέλει», αυτή η ξελογιάστρα—απ' όσο τουλάχιστο έχει ο γιατρός ακουστά—«εκτός απ' την ασύγκριτη ομορφιά της, πράγμα που και μονάχα αυτό μπορεί να παρασύρει έναν άνθρωπο με περιουσία, έχει και περιουσιακά στοιχεία απ' τον Τότσκη και το Ραγκόζιν, μαργαριτάρια και διαμάντια, μαντίλιες κι έπιπλα, και γι' αυτό η εν λόγω εκλογή όχι μονάχα δεν πιστοποιεί απ' την πλευρά του αγαπητού πρίγκιπα μιαν, ούτως ειπείν, ιδιαίτερη ανοησία που να χτυπάει στο μάτι, μα απεναντίας μαρτυρεί πως ο πρίγκιπας διαθέτει την πονηριά και τη φινέτσα ενός υπολογιστικού κοσμικού ανθρώπου και κατά συνέπεια σε αναγκάζει να καταλήξεις στο εκ διαμέτρου αντίθετο συμπέρασμα—σ' ένα συμπέρασμα απολύτως ευνοϊκό για τον πρίγκιπα...» Αυτή η σκέψη έκανε εντύπωση και στο Λέμπεντεβ· από κει και πέρα δεν έδωσε συνέχεια στις ενέργειές του και τώρα πρόστεσε στον πρίγκιπα: «Τώρα πια σας είμαι αφοσιωμένος κι είμαι έτοιμος να χύσω το αίμα μου για χάρη σας· αυτό ήρθα να σας πω».

Τούτες τις τελευταίες μέρες, τον πρίγκιπα τον απασχολούσε πολύ κι ο Ιππόλυτος· έστελνε συχνά να τον φωνάξουν. Μένανε λίγο παρακάτω, σ' ένα μικρό σπιτάκι· στα μικρά παιδιά, τον αδερφό και την αδερφή του Ιππόλυτου, άρεσε πολύ η εξοχή, αν όχι για τίποτ' άλλο μα γιατί μπορούσαν να γλιτώσουν απ' τον αδερφό τους βγαίνοντας στον κήπο· η φτωχή λοχαγίνα όμως έμενε στο έλεός του, πραγματικό θύμα του· ο πρίγκιπας αναγκαζόταν να τους μερεύει και να τους φιλιώνει καθημερινά κι ο άρρωστος τον έλεγε όλη την ώρα «νταντά» του, ενώ ταυτόχρονα, λες και δεν τολμούσε να μην τον περιφρονεί για το ρόλο του συμφιλιωτή που έπαιζε. Ήταν τρομερά πειραγμένος με τον Κόλια που σχεδόν δεν ερχόταν να τον δει, μένοντας στην αρχή με τον ετοιμοθάνατο πατέρα του κι ύστερα με τη χήρα μητέρα του. Τέλος, έβαλε στόχο της ειρωνείας του τον προσεχή γάμο του πρίγκιπα με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα κι έφτασε να προσβάλει τον πρίγκιπα και να τον κάνει έξω φρενών. Ο πρίγκιπας δεν ξαναπάτησε σπίτι του. Δυο μέρες αργότερα, έφτασε πρωί-πρωί η λοχαγίνα και με δάκρυα στα μάτια παρακάλεσε τον πρίγκιπα να 'χει την καλοσύνη να 'ρθει σπίτι τους, αλλιώς εκείνος θα τη φάει ζωντανή. Πρόσπεσε πως θέλει να του αποκαλύψει ένα μεγάλο μυστικό. Ο πρίγκιπας πήγε. Ο Ιππόλυτος ήθελε να ξαναγίνουν φίλοι, έβαλε τα κλάματα, και φυσικά φουρκίστηκε ακόμα περισσότερο μετά τα δάκρυά του, μονάχα που φοβότανε να δείξει τη φούρκα και την κακία του. Ήταν πολύ άσκημα κι όλα δείχνανε πως τώρα πια δε θ' αργούσε να πεθάνει. Μυστικό δεν είχε να του πει κανένα, εκτός από εξαιρετικές και, για να το πούμε έτσι, «πνιγμένες απ' την ταραχή»—ίσως κι από επίπλαστη ταραχή—παρακλήσεις «να φυλάγεται απ' το Ραγκόζιν». «Είναι άνθρωπος που δε χαρίζει κάστανα· αυτοί, πρίγκηψ, δεν είναι σαν και μας· αυτός, αν θελήσει, δε θα τρεμουλιάσει το χέρι του...» κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ο πρίγκιπας άρχισε να τον ρωτάει λεπτομέρειες, ήθελε να μάθει γεγονότα· γεγονότα όμως δεν υπήρχαν καθόλου, εκτός απ' τα προσωπικά αισθήματα και τις εντυπώσεις του Ιππόλυτου. Προς μεγάλη του ικανοποίηση, ο Ιππόλυτος τα κατάφερε τέλος να τρομοκρατήσει φοβερά τον πρίγκιπα. Στην αρχή ο πρίγκιπας δεν ήθελε ν' απαντήσει σε μερικές ιδιαίτερες ερωτήσεις του και χαμογελούσε μονάχα όταν εκείνος τον συμβούλευε: «καλύτερα να το σκάσετε έστω και στο Εξωτερικό· Ρώσοι παπάδες υπάρχουν παντού, μπορείτε να στεφανωθείτε και κει». Τέλος όμως, ο Ιππόλυτος κατέληξε με τούτη τη σκέψη: «Τα λέω όλ' αυτά, γιατί φοβάμαι μονάχα για την Αγλαΐα Ιβάνοβνα: ο Ραγκόζιν ξέρει πόσο πολύ την αγαπάτε, αγάπη αντί αγάπης· εσείς του πήρατε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτός θα σκοτώσει την Αγλαΐα Ιβάνοβνα· μόλο που τώρα δεν είναι δική σας, θα υποφέρετε ωστόσο, ψέματα;» Πέτυχε το σκοπό του· ο πρίγκιπας έφυγε αναστατωμένος.

Αυτές οι προειδοποιήσεις για το Ραγκόζιν, συμπέσανε με την παραμονή του γάμου. Κείνο το ίδιο βράδυ, για τελευταία φορά πριν απ' τα στεφανώματα, είδε ο πρίγκιπας και τη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Μα εκείνη δεν ήταν σε θέση να τον καθησυχάσει· απεναντίας μάλιστα, τις τελευταίες μέρες όλο και του μεγάλωνε τις ανησυχίες του. Πρώτα, δηλαδή εδώ και μερικές μέρες, έβαζε τα δυνατά της να τον ξαλεγράρει, φοβόταν τρομερά το θλιμμένο του ύφος, δοκίμαζε μάλιστα να του τραγουδήσει: τις περισσότερες φορές όμως του διηγόταν ό,τι αστείο μπορούσε να θυμηθεί. Ο πρίγκιπας έκανε σχεδόν πάντα πως τάχα γελούσε με την καρδιά του και μερικές φορές γελούσε σ' αλήθεια με το σπινθηροβόλο πνεύμα και το φωτεινό αίσθημα που μ' αυτά εκείνη διηγόταν καμιά φορά όταν συνεπαιρνόταν—και συνεπαιρνόταν συχνά· βλέποντας το γέλιο του πρίγκιπα, βλέποντας την εντύπωση που του 'χε προξενήσει, ενθουσιαζόταν κι άρχιζε να περηφανεύεται για τον εαυτό της. Τώρα όμως η μελαγχολία και η συλλογή της μεγάλωναν ώρα με την ώρα σχεδόν. Η γνώμη του για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα είχε αποκρυσταλλωθεί, αλλιώς, εννοείται, όλα σ' αυτήν θα του φαίνονταν τώρα αινιγματικά κι ακατανόητα. Ο πρίγκιπας όμως πίστευε ειλικρινά πως αυτή μπορούσε ακόμα ν' αναστηθεί. Δεν έλεγε καθόλου ψέματα στον Ευγένιο Παύλοβιτς όταν του είπε πως την αγαπάει πολύ, την αγαπάει ειλικρινά, και στην αγάπη του υπήρχε πραγματικά κάποια αφοσίωση για ένα αξιολύπητο και άρρωστο παιδί, που είναι δύσκολο και μάλιστα αδύνατο να τ' αφήσεις απροσδάτευτο. Δεν εξηγούσε σε κανέναν τα αισθήματά του γι' αυτήν και μάλιστα δεν του άρεσε να κουβεντιάζει γι' αυτό το ζήτημα, ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν μπορούσε ν' αποφύγει τη συζήτηση· και με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα δε συζητούσαν ποτέ τους, όταν κάθονταν μαζί, για «αισθήματα», λες κι είχαν συμφωνήσει να μην κάνουν λόγο γι' αυτό. Στη συνηθισμένη, εύθυμη και ζωηρή συζήτησή τους μπορούσε να πάρει μέρος οποιοσδήποτε. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα

έλεγε αργότερα πως όλες εκείνες τις μέρες μονάχα χαιρόταν και τους καμάρωνε κοιτάζοντάς τους.

Όμως, αυτή ακριβώς η αντίληψή του σχετικά με την ψυχική και τη διανοητική κατάσταση της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, τον είχε ως ένα σημείο απαλλάξει κι από πολλές άλλες απορίες. Τώρα ήταν μια εντελώς άλλη γυναίκα από κείνη που ήξερε εδώ και τρεις μήνες περίπου. Λόγου χάρη, ο πρίγκιπας δεν έσπαζε τώρα πια το κεφάλι του να καταλάβει γιατί του το 'χε σκάσει τότε τις παραμονές του γάμου τους —με δάκρυα, κατάρες και παράπονα—και τώρα επιμένει να γίνει το γρηγορότερο ο γάμος: «Σημαίνει λοιπόν ότι δε φοβάται πια όπως τότε πως αν με παντρευτεί θα με κάνει δυστυχισμένο», σκεφτόταν ο πρίγκιπας. Αυτή η τόσο γρήγορα ξαναγεννημένη σιγουριά για τον εαυτό της δεν μπορούσε —κατά την άποψή του—να 'ναι φυσική. Κι ούτε πάλι θα μπορούσε να της δώσει αυτή τη σιγουριά το μίσος της για την Αγγλαΐα: η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν ήταν τόσο επιπόλαιη στα αισθήματά της. Κι ούτε βέβαια απ' τον τρόπο της για την τύχη που την περίμενε αν έπαιρνε το Ραγκόζιν. Με δυο λόγια, μπορεί να μεσολαβούσαν κι όλες αυτές οι αιτίες, μαζί με άλλες—γι' αυτόν όμως, ήταν φανερό και το θεωρούσε πιθανότερο να συμβαίνει εκείνο που υποπτευόταν από καιρό τώρα πια, πως δηλαδή η φτωχή, η δυστυχισμένη της ψυχή είχε λυγίσει. Όλ' αυτά, αν και τον είχαν απαλλάξει κατά κάποιον τρόπο απ' τις απορίες, δεν μπορούσαν να του χαρίσουν ούτε την ηρεμία ούτε την ψυχική γαλήνη όλες αυτές τις μέρες. Ώρες-ώρες, φαινόταν να πασκίζει να μη σκέφτεται τίποτα. Το γάμο φαίνεται να τον έβλεπε πραγματικά σαν ένα ασήμαντο τυπικό· δεν έδινε σχεδόν καμιά σημασία στην προσωπική του μοίρα. Όσο για τις αντιρρήσεις, για τις συζητήσεις, σαν εκείνη λόγου χάρη που είχε με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, το 'ξερε πολύ καλά πως δεν είχε τι ν' απαντήσει, το 'βλεπε πως δεν είναι καθόλου αρμόδιος και γι' αυτό απόφευγε κάθε τέτοια συζήτηση.

Ωστόσο, είχε παρατηρήσει πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήξερε και καταλάβαινε πολύ καλά τι σημασία έχει γι' αυτόν η Αγγλαΐα. Δεν έλεγε βέβαια τίποτα, αυτός όμως έβλεπε το «πρόσωπό» της, όταν τύχαινε καμιά φορά—τις πρώτες μέρες—να 'ρθει σπίτι του και να τον βρει να ετοιμάζεται να πάει στους Επάντσιν. Όταν φύγανε οι Επάντσιν, λες και ξαστέρωσε ολόκληρη. Όσο απρόσεχτος κι αν ήταν, όσο κι αν δεν πήγαινε μακριά το μυαλό του, άρχισε ωστόσο να τον ανησυχεί η σκέψη πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα θα 'φτανε να κάνει και σκάνδαλο ακόμα για ν' αναγκάσει την Αγγλαΐα να φύγει απ' το Παυλόβσκ. Το μεγάλο θόρυβο σ' όλες τις βίλες σχετικά με το γάμο τον υπέθαλπε φυσικά ως ένα σημείο κι η ίδια η Ναστάσια Φιλίπποβνα για να δαιμονίσει την αντίζηλό της. Επειδή ήταν δύσκολο να συναντήσει κανείς τους Επάντσιν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα έβαλε μια φορά τον πρίγκιπα στην καρότσα της κι είπε στον αμαξά να περάσει κάτω απ' τα παράθυρα της βίλας του. Αυτό στάθηκε για τον πρίγκιπα μια φριχτή έκπληξη· το πήρε είδηση —έτσι που συνέβαινε πάντα— όταν πια ήταν αδύνατο να διορθώσει τα πράγματα, τη στιγμή που η καρότσα περνούσε κιάλας μπροστά απ' τα παράθυρα. Δεν είπε τίποτα, ύστερα απ' αυτό όμως, δυο μέρες συνέχεια, ήταν άρρωστος —η Ναστάσια Φιλίπποβνα δεν ξανάκανε πια αυτό το πείραμα. Τις τελευταίες μέρες πριν απ' το γάμο, άρχισε να πέφτει σε βαθιά συλλογή. Στο τέλος, υπερνικούσε πάντα τη μελαγχολία της και ξανάβρισκε το κέφι της, μα ήταν κάπως πιο ήσυχα, όχι τόσο ευτυχισμένα εύθυμη όσο πριν, όσο εδώ και λίγες μόλις μέρες. Ο πρίγκιπας διπλασίασε την προσοχή του. Του φαινόταν περίεργο που ποτέ δεν του 'κανε λόγο για το Ραγκόζιν. Μονάχα μια φορά, κάπου πέντε μέρες πριν απ' το γάμο, ήρθε ξάφνου άνθρωπος σταλμένος απ' τη Ντάρια Αλεξέγιεβνα και του 'πε να βιαστεί γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι πολύ άσκημα. Τη βρήκε σε μια κατάσταση που 'μοιαζε με πραγματική παραφροσύνη: ξεφώνιζε, έτρεμε, έλεγε πως ο Ραγκόζιν είναι κρυμμένος στον κήπο, μέσα στο ίδιο τους το σπίτι, πως μόλις τώρα τον είδε, πως θα τη σκοτώσει τη νύχτα... θα τη σφάξει! Όλη μέρα δεν μπορούσε να ησυχάσει. Όμως το ίδιο κείνο βράδυ, όταν ο πρίγκιπας πέρασε για ένα λεπτό να δει τον Ιππόλυτο, η λοχαγίνα, που μόλις είχε επιστρέψει απ' την πολιτεία όπου είχε πάει για κάτι μικροϋποθέσεις της, είπε πως εκεί, στην Πετρούπολη, πέρασε απ' το σπίτι της ο Ραγκόζιν και τη ρωτούσε για τα νέα του Παυλόβσκ. Όταν ο πρίγκιπας τη ρώτησε πότε ακριβώς είχε περάσει ο Ραγκόζιν, η λοχαγίνα είπε μιαν ώρα που συμφωνούσε σχεδόν με την ώρα που τον είδε τάχα σήμερα στον κήπο της η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Ήταν φανερό πως επρόκειτο για μιαν απλή φαντασίωση· η Ναστάσια Φιλίπποβνα πήγε η ίδια στη λοχαγίνα να ζητήσει λεπτομέρειες και ησύχασε ολόκληρα.

Την παραμονή του γάμου, ο πρίγκιπας άφησε τη Ναστάσια Φιλίπποβνα τρομερά ενθουσιασμένη: είχαν φτάσει απ' τη ράφτρα της Πετρούπολης οι τουαλέτες της, το νυφικό φόρεμα, ο πέπλος κι όλα τ' άλλα. Ο πρίγκιπας ούτε που το περίμενε ποτέ του πως θα της κάνανε τόση εντύπωση οι τουαλέτες· αυτός έλεγε πως είναι όλες τους υπέροχες κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα γινόταν ακόμα πιο ευτυχισμένη απ' τα παινέματά του. Της ξέφυγε όμως κι είπε πως είχε ακουστά ότι ο κόσμος είχε αγανακτήσει και πως πραγματικά μερικοί αλήτες ετοίμαζαν καζούρα, με μουσικές και με σίχους ίσως-ίσως, που 'χαν γραφτεί ειδικά για την περίπτωση, και πως όλ' αυτά τα εγκρίνει τάχα και η καλή κοινωνία. Και γι' αυτό λοιπόν θέλησε τώρα να σηκώσει ακόμα περισσότερο το κεφάλι μπροστά τους, να τους θαμπώσει όλους με το γούστο και τον πλούτο της τουαλέτας της —«κι ας φωνάξουν, ας σφυρίξουν, αν τολμάνε!» Μονάχα που το σκεφτόταν, τα μάτια της πετούσαν σπίθες. Είχε και μιαν ακόμα κρυφή σκέψη, δεν την είπε όμως δυνατά: ονειρευόταν πως η Αγγαΐα, ή τουλάχιστον κάποιος που θα τον είχε στείλει εκείνη θα βρισκόταν μέσα στο πλήθος, ινκόγκνιτο, στην εκκλησία, και θα την έβλεπε· γι' αυτό και κείνη προετοιμαζόταν κρυφά. Χώρισε με τον πρίγκιπα απασχολημένη μ' αυτές τις σκέψεις, κατά τις έντεκα το βράδυ· δεν είχαν χτυπήσει όμως ακόμα μεσάνυχτα κι ήρθαν τρέχοντας απ' της Ντάριας Αλεξέγιεβνας «να πάει το γρηγορότερο γιατί είναι πολύ άσκημα». Ο πρίγκιπας βρήκε την αρραβωνιαστικιά του κλειδωμένη στην κρεβατοκάμαρα να κλαίει απελπισμένα και υστερικά. Ώρα πολλή δεν άκουγε που της μιλούσαν έξω απ' την κλειστή πόρτα, τέλος όμως άνοιξε, άφησε να μπει μέσα μονάχα ο πρίγκιπας, ξανακλείδωσε πίσω του την πόρτα κι έπεσε μπροστά του στα γόνατα. (Έτσι έλεγε τουλάχιστον αργότερα η Ντάρια Αλεξέγιεβνα, που κάτι είχε προφτάσει να δει).

— Τι κάνω! Τι κάνω! Τι πάω να σου κάνω!—ξεφώνισε αυτή, αγκαλιάζοντάς του σπασμωδικά τα πόδια.

Ο πρίγκιπας έμεινε μιαν ολάκερη ώρα μαζί της· δεν ξέρουμε τι είπαν. Η Ντάρια Αλεξέγιεβνα έλεγε πως σε μιαν ώρα χώρισαν πολύ φίλοι και πολύ ευτυχισμένοι. Ο πρίγκιπας έστειλε άνθρωπο την ίδια νύχτα να ρωτήσει πώς πάει η Ναστάσια Φιλίπποβνα· εκείνη όμως είχε πια αποκοιμηθεί. Το πρωί, πριν ακόμα ξυπνήσει η Ναστάσια Φιλίπποβνα, κατέφτασαν δυο ακόμα απεσταλμένοι από μέρος του πρίγκιπα και στον τρίτο πια απεσταλμένο η Ντάρια Αλεξέγιεβνα του ανάθεσε να πει στο πρίγκιπα πως «γύρω απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα βρίσκεται τώρα ένα ολάκερο ασκέρι ράφτρες και κομμωτές απ' την Πετρούπολη, πως απ' τα χτεσινά δεν υπάρχει ούτε ίχνος, πως είναι απασχολημένη, όσο μπορεί να 'ναι απασχολημένη μια τέτοια καλλονή πριν απ' το γάμο της, και πως τώρα, αυτήν ακριβώς τη στιγμή, γίνονται συμβούλια και διαβούλια ποια διαμαντικά να φορέσει και πώς να τα φορέσει». Ο πρίγκιπας ησύχασε εντελώς.

Όλο το επεισόδιο που επακολούθησε, το διηγόνταν ως εξής εκείνοι που μπορούσαν να ξέρουν τα πράγματα και, φαίνεται, το διηγόνταν σωστά:

Το στεφάνωμα είχε οριστεί για τις οχτώ το βράδυ· η Ναστάσια Φιλίπποβνα ήταν έτοιμη απ' τις εφτά. Απ' τις έξι κιόλας άρχισαν να μαζεύονται μπουλουκία-μπουλουκία οι αργόσχολοι γύρω απ' τη βίλα του Λέμπεντεβ, ιδιαίτερα όμως γύρω απ' το σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνας· απ' τις εφτά άρχισε να γεμίζει κι η εκκλησία. Η Βέρα Λέμπεντεβα κι ο Κόλια φοβόνταν τρομερά για τον πρίγκιπα· είχαν ωστόσο πολλά να φροντίσουν· στο σπίτι δίνανε οδηγίες στα δωμάτια του πρίγκιπα, σχετικά με την υποδοχή και τα κεράσματα. Εδώ που τα λέμε, μετά το στεφάνωμα δεν προβλεπόταν σχεδόν κανένα γλέντι· εκτός απ' τ' απαραίτητα πρόσωπα που θα παίρνανε μέρος στη γαμήλια τελετή, ο Λέμπεντεβ είχε καλέσει τους Πτίτσιν, το Γάνια, το γιατρό με το παράσημο της Αγίας Άννης στο λαιμό και την Ντάρια Αλεξέγιεβνα. Όταν ο πρίγκιπας ρώτησε το Λέμπεντεβ τι του 'ρθε και κάλεσε το γιατρό, «που ήταν σχεδόν άγνωστος», ο Λέμπεντεβ απάντησε αυτάρεσκα: «Έχει το παράσημο στο λαιμό, είναι ευυπόληπτος άνθρωπος, έτσι για φιγούρα» κι έκανε τον πρίγκιπα να γελάσει. Ο Κέλερ κι ο Μπουρντόβσκη, με φράκα και γάντια, φαίνονταν πολύ ευπρεπείς· μονάχα που ο Κέλερ ανησυχούσε ακόμα κάπως τον πρίγκιπα με κάποιες αυθόρμητες τάσεις του για καυγά καθώς

κοίταζε πολύ εχθρικά τους αργόσχολους που είχαν μαζευτεί γύρω απ' το σπίτι. Τέλος, στις εφτάμιση, ο πρίγκιπας μπήκε στην καρότσα και τράβηξε για την εκκλησία. Μια και το 'φερε η κουβέντα, θα παρατηρήσουμε εδώ πως ο πρίγκιπας δεν ήθελε να παραλείψει τίποτα απ' τις παραδεγμένες συνήθειες και τους τύπους· όλα γίνονταν δημοσία, θαρετά, ανοιχτά και «όπως πρέπει». Στην εκκλησία, διασχίζοντας όπως-όπως το πλήθος, ανάμεσα στ' αδιάκοπα ψιθυρίσματα και επιφωνήματα του κόσμου, κάτω απ' την καθοδήγηση του Κέλερ, που 'ριχνε δεξιά κι αριστερά τρομερές ματιές, ο πρίγκιπας κρύφτηκε για την ώρα στο ιερό κι ο Κέλερ πήγε να φέρει τη νύφη· έξω απ' το σπίτι της Ντάριας Αλεξέγιεβνας βρήκε ένα πλήθος όχι μονάχα δυο και τρεις φορές πυκνότερο από κείνο που 'χε μαζευτεί έξω απ' τη βίλα του πρίγκιπα, μα ίσως και τρεις φορές ζωηρότερο. Ανεβαίνοντας στη βεράντα άκουσε κάτι δυνατά σχόλια που μόλις μπόρεσε να συγκρατηθεί κι ήταν έτοιμος πια να γυρίσει στο κοινό με την πρόθεση να τους τα ψάλλει απ' την καλή, μα ευτυχώς τον σταμάτησε ο Μπουρντόβσκη κι η ίδια η Ντάρια Αλεξέγιεβνα που 'χε βγει τρέχοντας έξω· τον άρπαξαν και τον τράβηξαν με το ζόρι στο σπίτι. Ο Κέλερ ήταν νευριασμένος και βιαζόταν. Η Ναστάσια Φιλίπποβνα σηκώθηκε, κοιτάχτηκε μιαν ακόμα φορά στον καθρέφτη, παρατήρησε μ' ένα «στραβό» χαμόγελο, όπως είπε αργότερα ο Κέλερ, πως είναι «χλομή σαν πεθαμένη», έκανε μ' ευλάβεια μιαν υπόκλιση μπροστά στο εικόνισμα και βγήκε στη βεράντα. Ένα βουητό από φωνές υποδέχτηκε την εμφάνισή της. Η αλήθεια είναι πως την πρώτη στιγμή ακούστηκαν γέλια, χειροκροτήματα, ίσως και μερικά σφυρίγματα· αμέσως ύστερα, όμως ακούστηκαν κι άλλες φωνές:

— Τι ομορφιά!—φώναζαν απ' το πλήθος.

— Δεν είναι μήτε η πρώτη μήτε η τελευταία!

— Το στεφάνι όλα τα σκεπάζει, χαζόμουτρα!

— Όχι, τέτοια καλλονή δεν τη βρίσκεις πουθενά. Ζήτω! —φώναζαν όσοι ήταν πιο κοντά.

— Πριγκίπισσα! Για μια τέτοια πριγκίπισσα θα πούλαγα την ψυχή μου! —φώναξε κάποιος γραφιάς.

—«Μια νύχτα χάρισέ μου —και σου δίνω τη ζωή μου!»

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα παρουσιάστηκε πραγματικά χλομή, σαν πανί· όμως, τα μεγάλα μαύρα της μάτια κοίταζαν αστραφτερά το πλήθος, σαν πυρωμένα κάρβουνα· αυτό ίσα-ίσα το βλέμμα δεν το άντεξε το πλήθος· η αγανάκτηση μεταβλήθηκε σε επευφημίες. Είχε ανοίξει πια η πόρτα της καρότσας, ο Κέλερ είχε δώσει κιόλας στη νύφη το χέρι του, όταν ξαφνικά εκείνη έβγαλε μια φωνή και όρμησε απ' το χαγιάτι ίσα καταπάνω στο πλήθος. Όλοι όσοι τη συνοδεύανε μείνανε σύξυλοι απ' την έκπληξη, το πλήθος παραμέρισε μπροστά της και σε πεντέξι βήματα απ' το χαγιάτι φάνηκε ξάφνου ο Ραγκόζιν. Αυτουνού το βλέμμα είχε ξεχωρίσει μες στον κόσμο η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Έφτασε τρέχοντας μπροστά του, σαν τρελή, και τον άρπαξε απ' τα χέρια:

— Σώσε με! Πάρε με από δω! Όπου θέλεις· τώρα!

— Ο Ραγκόζιν την άρπαξε στα χέρια και την πήγε σχεδόν σηκωτή ως την καρότσα. Ύστερα, μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο, έβγαλε απ' το πορτοφόλι του ένα εκατόρουβλο και το 'δωσε στον αμαξά.

— Στο Σταθμό, κι αν προφτάσεις το τρένο, θα 'χεις κι άλλο εκατόρουβλο!

Και πήδησε κι ο ίδιος στην καρότσα πίσω απ' τη Ναστάσια Φιλίπποβνα κι έκλεισε την πόρτα. Ο αμαξάς δε δίστασε ούτε στιγμή και χτύπησε τ' άλογα. Ο Κέλερ τα 'ριχνε αργότερα στην τύχη: «ένα δευτερόλεπτο ακόμα και θα συνερχόμουν, δε θα τ' άφηνα να γίνει» εξηγούσε καθώς διηγόταν το επεισόδιο. Είναι αλήθεια πως άρπαξε με το Μπουρντόβσκη ένα άλλο αμάξι που βρέθηκε εκεί και πάσκισε να προφτάσει τους φυγάδες· στο δρόμο όμως το μετάνιωσε γιατί σκέφτηκε πως, «όπως και

να 'ναι, είναι πια αργά! Δεν μπορείς να την κάνεις να γυρίσει με το ζόρι!»

— Μα ούτε κι ο πρίγκιπας θα το 'θελε ποτέ! —είπε ο Μπουρντόβσκη που όλ' αυτά τον είχαν συγκλονίσει.

Ο Ραγκόζιν κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα φτάσαν έγκαιρα στο Σταθμό. Βγαίνοντας απ' την καρότσα, ο Ραγκόζιν, καθώς ανέβαινε σχεδόν στο τρένο, πρόφτασε ακόμα να σταματήσει μια περαστική κοπέλα που φορούσε μια παλιά, καθαρή ωστόσο μαντίλια κι ένα φουλάρι στο κεφάλι.

— Πενήντα ρούβλια για τη μαντίλια σας, —άπλωσε ξάφνου τα λεφτά στην κοπέλα. Πριν προφτάσει εκείνη ν' απορήσει, πριν προφτάσει να καταλάβει, εκείνος της είχε χώσει κιόλας στο χέρι το πενηντάρουβλο, της έβγαλε τη μαντίλια και το φουλάρι και τα 'ριξε στους ώμους και στο κεφάλι της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Η υπερβολικά ακριβή της τουαλέτα χτυπούσε αμέσως στο μάτι, θα προκαλούσε την προσοχή στο βαγόνι και μονάχα αργότερα κατάλαβε η κοπέλα γιατί αγόρασαν τόσο ακριβά, τα παλιά της κουρέλια που δεν αξίζανε τίποτα.

Ο θόρυβος απ' το περιστατικό έφτασε στην εκκλησία με καταπληκτική ταχύτητα. Όταν ο Κέλερ διέσχισε το πλήθος για να βρει τον πρίγκιπα, πολυς κόσμος, εντελώς άγνωστοί του, ορμούσαν καταπάνω του να τον ρωτήσουν. Από παντού ακούγονταν δυνατές κουβέντες, όλοι κουνούσαν τα κεφάλια τους, μερικοί γελάγανε· κανένας δεν έφευγε απ' την εκκλησία, όλοι περίμεναν πώς θα δεχτεί την είδηση ο γαμπρός. Αυτός χλόμιασε, δέχτηκε όμως την είδηση προφέροντας σιγά, τόσο που μόλις ακούστηκε: «φοβόμουν· δε μου πέρασε ωστόσο ποτέ απ' το νου πως θα γίνει κάτι τέτοιο...» κι ύστερα, αφού σώπασε για λίγο, πρόσθεσε: «εδώ που τα λέμε, στην κατάστασή της, δεν είναι καθόλου παράξενο». Το τέτοιο σχόλιο, ακόμα κι ο ίδιος ο Κέλερ το χαρακτήρισε αργότερα «φιλοσοφία άνευ προηγουμένου». Ο πρίγκιπας βγήκε απ' την εκκλησία φαινομενικά ψύχραιμος κι ατάραχος· έτσι τουλάχιστο φάνηκε σε πολλούς και το λέγαν αργότερα. Θα 'λεγε κανείς πως λαχταρούσε να φτάσει μιαν ώρα αρχύτερα σπίτι του και να μείνει μόνος· δεν του κάναν όμως αυτή τη χάρη. Ήρθαν και μπήκαν το κατόπι του στο δωμάτιο μερικοί απ' τους καλεσμένους—ανάμεσα τους ήταν κι ο Πτίτσιν, ο Γαβρίλα Αρνταλιόνοβιτς κι ο γιατρός, που φαινόταν να μην το 'χει ούτε αυτός σκοπό να φύγει. Εκτός απ' αυτό, όλο το σπίτι ήταν κυριολεκτικά πολιορκημένο απ' τους αργόσχολους. Απ' τη βεράντα κιόλας άκουσε ο πρίγκιπας τον Κέλερ και το Λέμπεντεβ να 'ρχονται στα λόγια με μερικούς ολότελα άγνωστους ανθρώπους—με απόλυτα ευπρεπές παρουσιαστικό ωστόσο—που θέλανε σώνει και καλά ν' ανέβουν στη βεράντα. Ο πρίγκιπας πλησίασε αυτούς που καυγαδίζανε, ρώτησε τι συμβαίνει και παραμερίζοντας ευγενικά το Λέμπεντεβ και τον Κέλερ, γύρισε και μίλησε με πολλή λεπτότητα σ' έναν ψαρομάλλη και γεροδεμένο κύριο που στεκόταν στα σκαλοπάτια της βεράντας, επικεφαλής μερικών αυτοβούλως προσελθόντων, και τον κάλεσε να καταδεχτεί να του κάνει την τιμή να τον επισκεφτεί. Ο κύριος σάσισε, ωστόσο μπήκε μέσα· τον ακολούθησε δεύτερος, τρίτος. Απ' όλο το πλήθος βρέθηκαν εφτά-οχτώ που θέλησαν να του κάνουν επίσκεψη και μπήκαν πασκίζοντας να δείξουν όσο μπορούσαν μεγαλύτερη άνεση στους τρόπους τους. Άλλοι τέτοιοι πρόθυμοι δε βρέθηκαν ωστόσο και σε λίγο το πλήθος που έμεινε απ' έξω, άρχισε να κατηγορεί «εκείνους που φύτρωσαν εκεί που δεν τους σπείρανε». Όσους μπήκαν τους βάλανε να κάτσουν, άρχισε η συζήτηση, τους σέρβιραν τσάι—όλ' αυτά πολύ καθώς πρέπει, πολύ σεμνά, πράγμα που 'κανε τους επισκέπτες ν' απορήσουν κάπως. Γίνανε φυσικά μερικές απόπειρες να δοθεί εύθυμος τόνος στην κουβέντα και να τη γυρίσουν στο «προκείμενο»· γίνανε μερικές αδιάκριτες ερωτήσεις, ακούστηκαν μερικές «τολμηρές» παρατηρήσεις. Ο πρίγκιπας απαντούσε σ' όλους τόσο απλά και καλοκάγαθα και ταυτόχρονα με τόση αξιοπρέπεια, με τόση εμπιστοσύνη στην ευπρέπεια των επισκεπτών του που οι αδιάκριτες ερωτήσεις σταμάτησαν από μόνες τους. Λίγο-λίγο η συζήτηση άρχισε να γίνεται σχεδόν σοβαρή. Ένας κύριος αρπάχτηκε από μια φράση κι έκανε ξάφνου όρκο, εξαιρετικά αγανακτισμένος, πως δε θα πουλήσει το κτήμα του, ό,τι κι αν γίνει· πως απεναντίας, θα περιμένει και θα τα βολέψει και πως «η επιχείρηση είναι προτιμότερη απ' το χρήμα». «Ίδού, ευγενέστατε κύριε, εις τι συνίσταται το οικονομικόν μου σύστημα, έστω προς γνώσιν

σας». Όλ' αυτά τα 'λεγε στον πρίγκιπα, ο πρίγκιπας τον παίνεψε με θέρμη, παρ' όλο που ο Λέμπεντεβ του ψιθύριζε στ' αυτί πως ο κύριος αυτός όχι κτήμα δεν είχε ποτέ του μα μήτε τσαντίρι. Πέρασε ακόμα μια ώρα, ήπιαν το τσάι τους και μετά το τσάι οι επισκέπτες φιλοτιμήθηκαν επιτέλους να φύγουν. Ο γιατρός κι ο ψαρομάλλης κύριος αποχαιρέτησαν θερμότατα τον πρίγκιπα· μα κι όλοι οι άλλοι τον αποχαιρέτησαν με θέρμη και με θόρυβο. Ακούγονταν ευχές, «ό,τι επιθυμείτε», και «δεν υπάρχει λόγος να στενοχωρείστε, μπορεί όλ' αυτά να 'ναι για το καλύτερο», και τα τέτοια. Είναι αλήθεια πως μερικοί έκαναν την απόπειρα να ζητήσουν σαμπάνια, οι μεγαλύτεροι απ' τους επισκέπτες όμως επανέφεραν στην τάξη τους νεότερους. Όταν διαλύθηκαν όλοι, ο Κέλερ έσκυψε στο Λέμπεντεβ και του 'πε: «εγώ και συ θα βάζαμε τις φωνές, θα 'ρχόμασταν στα χέρια, θα εξευτελιζόμασταν, θα μπλέκαμε με την αστυνομία· ενώ αυτός, για δεσ, απόκτησε καινούργιους φίλους και τι φίλους. Τους ξέρω!» Ο Λέμπεντεβ, που σχεδόν ήταν «εντάξει», αναστέναξε και πρόφερε: «Ό,τι απέκρυψας από σοφών και συνετών, απεκάλυψας νηπίοις, το 'λεγα και πριν για τον πρίγκιπα, τώρα όμως θα προσθέσω πως και το ίδιο το νήπιο το φύλαξε ο Θεός, το 'σωσε απ' την καταστροφή. Αυτός κι οι Άγιοι Αυτού.

Τέλος κατά τις δεκάμιση, τον πρίγκιπα τον άφησαν μόνο· είχε πονοκέφαλο· τελευταίος απ' όλους έφυγε ο Κόλια, που τον βοήθησε ν' αλλάξει το γαμπριάτικο κοστούμι και να βάλει το σακάκι του σπιτιού. Χωρίσανε θερμά. Ο Κόλια δεν έκανε λόγο για το επεισόδιο, υποσχέθηκε όμως να 'ρθει αύριο νωρίς. Αργότερα, έδωσε τη μαρτυρία πως ο πρίγκιπας δεν τον προειδοποίησε για τίποτα όταν αποχαιρετήθηκαν για τελευταία φορά, πράγμα που σημαίνει πως έκρυβε κι απ' αυτόν ακόμα τις προθέσεις του. Σε λίγο, δεν έμεινε κανένας σχεδόν σ' όλο το σπίτι: ο Μπουρντόβσκη έφυγε να πάει στον Ιππόλυτο, ο Κέλερ κι ο Λέμπεντεβ ξεκίνησαν κι αυτοί για κάπου. Μονάχα η Βέρα Λέμπεντεβα έμεινε για λίγο ακόμα στα δωμάτια τακτοποιώντας τα βιαστικά μετά τη «γιορτή». Φεύγοντας, έριξε μια ματιά στον πρίγκιπα. Καθόταν μπροστά στο τραπέζι, έχοντας ακουμπισμένους τους αγκώνες του και κρύβοντας το κεφάλι μέσα στα χέρια. Αυτή τον πλησίασε αθόρυβα και τον άγγιξε στον ώμο· ο πρίγκιπας την κοίταξε, χωρίς να καταλαβαίνει τι τρέχει, ένα σχεδόν ολάκερο λεπτό, λες και προσπαθούσε κάτι να θυμηθεί· όταν όμως θυμήθηκε και τα ξεκαθάρισε όλα, τον έπιασε ξάφνου εξαιρετική ταραχή. Ωστόσο, η ταραχή του δεν είχε και μεγάλες συνέπειες, μονάχα που παρακάλεσε θερμά τη Βέρα να χτυπήσει το δίχως άλλο την πόρτα του αύριο πρωί, σαν έρθει το πρώτο τρένο, των εφτά. Η Βέρα τού το υποσχέθηκε· ο πρίγκιπας άρχισε να την παρακαλάει με θέρμη να μην το πει σε κανέναν· του το υποσχέθηκε κι αυτό, και τέλος, όταν πια είχε ανοίξει την πόρτα για να φύγει, ο πρίγκιπας την ξανασταμάτησε για τρίτη φορά, την πήρε απ' τα χέρια, τα φίλησε, ύστερα τη φίλησε στο μέτωπο και μ' ένα «παράξενο» ύφος της είπε: «ες αύριον!». Έτσι τουλάχιστο τα διηγήθηκε αργότερα η Βέρα. Έφυγε πολύ τρομαγμένη για λογαριασμό του. Το πρωί, πήρε αρκετό κουράγιο όταν, κατά τις εφτά, χτύπησε όπως είχαν συμφωνήσει την πόρτα του και του είπε πως το τρένο θα ξεκινήσει για την Πετρούπολη σ' ένα τέταρτο· της φάνηκε πως της άνοιξε εντελώς ατάραχος— χαμογελούσε μάλιστα. Είχε κοιμηθεί ντυμένος σχεδόν. Είπε πως μπορεί να ξαναγύριζε σήμερα κιόλας. Έβγαινε λοιπόν το συμπέρασμα πως μονάχα σ' αυτήν το βρήκε δυνατό κι αναγκαίο να το πει εκείνη τη στιγμή πως φεύγει για την Πετρούπολη.

XI

ΣΕ ΜΙΑΝ ΩΡΑ βρισκόταν κιάλας στην πολιτεία και κατά τις εννιά χτυπούσε το κουδούνι του Ραγκόζιν. Είχε μπει απ' την κύρια είσοδο κι αργούσαν πολύ να του ανοίξουν. Τέλος, άνοιξε η απέναντι πόρτα, στο διαμέρισμα που έμενε η γριούλα Ραγκόζινα και φάνηκε η γερασμένη και καθαρонуμένη υπηρέτρια.

— Ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς δεν είναι σπίτι, —είπε απ' την πόρτα. — Ποιον ζητάτε;

— Τον Παρφιόν Σεμιόνοβιτς.

— Λείπει.

Η υπηρέτρια κοίταξε από πάνω ως κάτω τον πρίγκιπα μ' άγρια περιέργεια.

— Πέστε μου τουλάχιστον, κοιμήθηκε τη νύχτα σπίτι; Και... μόνος του γύρισε χτες;

Η υπηρέτρια εξακολουθούσε να κοιτάζει, δεν απαντούσε όμως.

— Μήπως ήταν μαζί του χτες, εδώ... το βράδυ... η Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Επιτρέψτε μου όμως να σας ρωτήσω, ποιος είστε του λόγου σας;

— Πρίγκηψ Λέων Νικολάγιεβιτς Μίσκιν, είμαστε πολύ γνωστοί.

— Λείπει.

Η υπηρέτρια χαμήλωσε τα μάτια.

— Κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Δεν ξέρω τίποτα απ' αυτά.

— Σταθείτε, σταθείτε! Πότε λοιπόν θα γυρίσει;

— Μήτε κι αυτό το ξέρω.

Η πόρτα έκλεισε.

Ο πρίγκιπας αποφάσισε να περάσει σε μίαν ώρα. Ρίχνοντας μια ματιά στην αυλή, συνάντησε το θυρωρό.

— Ο Παρφιόν Σεμιόνοβιτς είναι σπίτι;

— Σπίτι.

— Πώς μου είπαν λοιπόν τώρα μόλις πως λείπει;

— Σ' εκείνού σας το 'πανε;

— Όχι, η υπηρέτρια της μητέρας του. Χτύπησα στου Παρφιόν Σεμιόνιτς, δε μ' άνοιξε όμως κανένας.

— Μπορεί και να βγήκε,—συμπέρανε ο θυρωρός.—Δε λέει τίποτα, βλέπεις, σα βγαίνει. Κι άλλες φορές παίρνει και το κλειδί μαζί του και το διαμέρισμα μένει δυο και τρεις μέρες κλειδωμένο.

— Το ξέρεις θετικά πως ήταν σπίτι χτες;

— Ήταν. Είναι φορές που μπαίνει απ' την κύρια είσοδο και μήτε που τον βλέπεις.

— Μήπως ήταν μαζί του χτες η Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Αυτό δεν το ξέρω. Δε μας έρχεται συχνά· θα το 'ξερα αν είχε κοπιάσει.

Ο πρίγκιπας βγήκε και περπατούσε αρκετή ώρα στο πεζοδρόμιο συλλογισμένος. Τα παράθυρα του Ραγκόζιν ήταν όλα κλειστά· τα παράθυρα του διαμερίσματος όπου έμενε η μητέρα του ήταν σχεδόν όλα ανοικτά· η μέρα ήταν διάφανη ζεστή· ο πρίγκιπας πέρασε στο απέναντι πεζοδρόμιο και σταμάτησε να κοιτάζει ακόμα μια φορά τα παράθυρα· όχι μονάχα ήταν κλειστά μα σχεδόν παντού ήταν κατεβασμένα τ' άσπρα στορ.

Στάθηκε κάνα λεπτό και—παράξενο—του φάνηκε ξάφνου πως η άκρη μιας κουρτίνας ανασηκώθηκε και φάνηκε το πρόσωπο του Ραγκόζιν, φάνηκε κι εξαφανίστηκε την ίδια στιγμή. Περίμενε ακόμα λίγο και τ' αποφάσισε να πάει να ξαναχτυπήσει το κουδούνι, το μετάνιωσε όμως και το ανέβαλε γι' αργότερα: «Ποιος ξέρει, μπορεί να 'ταν φαντασία μου μονάχα...»

Το κυριότερο, βιαζόταν τώρα να πάει στο Ισμάιλοβσκι Πολκ, στην κατοικία όπου έμενε πριν λίγες μέρες η Ναστάσια Φιλίπποβνα. Του ήταν γνωστό πως αυτή, όταν έφυγε δω και τρεις βδομάδες απ' το Παυλόβσκ ύστερα από δική του παράκληση, πήγε κι εγκαταστάθηκε στο Ισμάιλοβσκι Πολκ, σε μια παλιά καλή γνωστή της, χήρα δασκάλου, μιαν αξιοσέβαστη κυρία που 'χε οικογένεια και νοίκιαζε ένα καλοεπιπλωμένο διαμέρισμα και το νοίκι εκείνο ήταν σχεδόν το μόνο της έσοδο. Το πιθανότερο απ' όλα είναι πως όταν η Ναστάσια Φιλίπποβνα ξαναγύρισε στο Παυλόβσκ, δεν ξενοίκιασε το διαμέρισμα ή τουλάχιστο είναι πιθανότατο να πέρασε τώρα τη νύχτα σε κείνο το διαμέρισμα, όπου θα την είχε φέρει βέβαια χτες βράδυ ο Ραγκόζιν. Ο πρίγκιπας πήρε εν' αμάξι. Στο δρόμο τού πέρασε η σκέψη πως από δω θα 'πρεπε να 'χε αρχίσει γιατί ήταν απίθανο να πήγε νύχτα κατευθείαν στου Ραγκόζιν θυμήθηκε και τα λόγια του θυρωρού που του 'χε πει πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα «δε μας έρχεται συχνά». Αφού λοιπόν και πρώτα δεν ερχόταν συχνά, ποιος ο λόγος να μείνει τώρα στου Ραγκόζιν; Δίνοντας κουράγιο στον εαυτό του μ' αυτές τις παρηγοριές, ο πρίγκιπας έφτασε τέλος στο Ισμάιλοβσκι Πολκ με την ψυχή πιασμένη απ' την αγωνία.

Για μεγάλη του έκπληξη, στο σπίτι της χήρας του δασκάλου όχι μονάχα δεν είχαν ακούσει τίποτα για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα μήτε χτες μήτε σήμερα, μα όλοι μαζεύτηκαν γύρω του και τον κοίταζαν σα φαινόμενο. Όλη η πολυμελής οικογένεια της δασκάλας—ένα τσουρμιο παιδιά, κοριτσάκια κι αγοράκια, από εφτά ως δεκαπέντε, με διαφορά ενός χρόνου το 'να απ' το άλλο—βγήκαν ξοπίσω απ' τη μάνα τους και τον τριγύρισαν, κοιτάζοντάς τον με το στόμα ανοικτό. Βγήκε κι η κοκαλιάρρα, κίτρινη θειά τους, που φορούσε ένα μαύρο μαντίλι στο κεφάλι και τέλος παρουσιάστηκε κι η γιαγιά της οικογένειας, μια γριούλα με γυαλιά.

Η δασκάλα τον παρακάλεσε να μπει μέσα και να κάτσει· ο πρίγκιπας δέχτηκε. Κατάλαβε αμέσως πως ξέρουν πολύ καλά ποιος είναι, ξέρουν πως χτες ήταν να γίνει ο γάμος του και πεθαίνουν απ' την επιθυμία να τον ρωτήσουν τόσο για το γάμο όσο και για τούτο το θαύμα, που έρχεται τώρα αυτός και τους ρωτάει για μια γυναίκα που θα 'πρεπε τούτη τη στιγμή να βρίσκεται το δίχως άλλο μαζί του στο Παυλόβσκ—πεθαίνουν απ' τη λαχτάρα τους να τα μάθουν όλ' αυτά, δε λένε όμως τίποτα από

λεπτότητα. Ο πρίγκιπας ικανοποίησε με λίγα λόγια την περιέργειά τους σχετικά με το γάμο. Άρχισαν οι εκπλήξεις, τα αχ και τα ξεφωνητά, τόσο που αναγκάστηκε να τους διηγηθεί κι όλα τα υπόλοιπα σχεδόν, σε γενικές γραμμές εννοείται. Τέλος, το κογκλάβιο των πάνσοφων και ταραγμένων κυριών αποφάσισε πως θα πρέπει το δίχως άλλο και πρώτα-πρώτα να πάει να χτυπήσει ξανά στου Ραγκόζιν ώσπου να του ανοίξει, και να πάρει απ' αυτόν θετικές πληροφορίες για όλα. Κι αν δεν είναι σπίτι (πράγμα που πρέπει να το μάθει θετικά), ή αν δε θελήσει να του πει τίποτα, τότε να πάει στο Σεμιόνοβσκι Πολκ, σε μια Γερμανίδα κυρία, γνωστή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, που μένει εκεί με τη μητέρα της· μπορεί η Ναστάσια Φιλίπποβνα μέσα στην ταραχή της και θέλοντας να κρυφτεί, να πέρασε τη νύχτα της εκεί. Ο πρίγκιπας σηκώθηκε ολότελα συντριμμένος· οι κυρίες λέγανε αργότερα πως «χλόμιασε τρομερά». Πραγματικά, μόλις που τον βαστούσαν τα πόδια του. Τέλος, μες απ' τα φοβερά ξεφωνητά τους, ο πρίγκιπας ξεχώρισε πως προσπαθούν να τον πείσουν να ενεργήσουν από κοινού και τον ρωτούσαν ποια είναι η διεύθυνσή του εδώ στην πολιτεία. Ο πρίγκιπας δεν είχε να τους δώσει καμιά διεύθυνση. Τον συμβουλέψανε να μείνει σε κανένα ξενοδοχείο. Ο πρίγκιπας σκέφτηκε λίγο και τους έδωσε τη διεύθυνση του ξενοδοχείου όπου είχε μείνει πριν πάει στο Παυλόβσκ—εκεί που πριν πέντε βδομάδες τον είχε βρει η κρίση της επιληψίας. Ύστερα ξεκίνησε να ξαναπάει στου Ραγκόζιν. Αυτή τη φορά, όχι μονάχα δεν του άνοιξαν στου Ραγκόζιν, μα δεν άνοιξε ούτε η πόρτα στο διαμέρισμα της γριουλάς. Ο πρίγκιπας κατέβηκε στην αυλή και με χίλια βάσανα βρήκε το θυρωρό. Ο θυρωρός ήταν με κάτι απασχολημένος κι απαντούσε πολύ ανόρεκτα, ούτε που τον κοίταξε σχεδόν, του είπε ωστόσο θετικά πως ο Παρφιόν Σεμιόνιτς «βγήκε πρωί-πρωί να πάει στο Παυλόβσκ και δε θα ξαναγυρίσει σήμερα σπίτι».

— Θα περιμένω· μήπως θα 'ρθει το βράδυ;

— Μπορεί όμως να κάνει και μια βδομάδα, ποιος τον ξέρει.

— Ώστε λοιπόν κοιμήθηκε εδώ απόψε;

— Όσο για να κοιμήθηκε, κοιμήθηκε...

Όλ' αυτά ήταν ύποπτα κι όχι καθαρά πράγματα. Δεν αποκλείεται καθόλου, ο θυρωρός να 'χε πάρει στο μεταξύ καινούργιες οδηγίες· πριν από λίγο ήταν φλύαρος και τώρα έπρεπε να του βγάζεις τα λόγια με το τσιγκέλι. Ο πρίγκιπας όμως πήρε την απόφαση να ξαναπεράσει σε κάνα δυο ώρες και να παραφυλάξει μάλιστα έξω απ' το σπίτι, αν χρειαστεί· τώρα όμως έμενε ακόμα μια ελπίδα να 'ταν στην Γερμανίδα, κι ο πρίγκιπας μπήκε σ' ένα αμάξι και τράβηξε γρήγορα για το Σεμιόνοβσκι Πολκ.

Στης Γερμανίδας όμως, ούτε τον κατάλαβαν καν. Από κάτι λόγια που της ξέφυγαν, ο πρίγκιπας μπόρεσε να μαντέψει πως η όμορφη Γερμανίδα τα 'χε χαλάσει εδώ και δυο βδομάδες με τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, έτσι που όλες αυτές τις μέρες δεν είχε ακούσει τίποτα γι' αυτήν κι έβαζε τώρα τα δυνατά της να του δώσει να καταλάβει πως δεν την ενδιαφέρει τίποτα: «Κι ας παντρεύτηκε όλους τους πρίγκιπες του κόσμου». Ο πρίγκιπας βιάστηκε να φύγει. Ανάμεσα στ' άλλα του πέρασε η σκέψη πως η Ναστάσια Φιλίπποβνα μπορεί να 'χε φύγει, όπως και τότε, για τη Μόσχα, κι ο Ραγκόζιν, εννοείται, θα την είχε πάρει από πίσω, ή μπορεί να 'φυγε και μαζί της. «Να 'βρισκα τουλάχιστον τίποτα ίχνη!» Θυμήθηκε ωστόσο πως πρέπει να μείνει στο ξενοδοχείο και βιάστηκε να πάει στη Λιτέιναγια· εκεί του δώσανε αμέσως ένα δωμάτιο. Ο υπηρέτης τον ρώτησε μήπως θέλει να τσιμπήσει τίποτα· μες στην αφηρημάδα του απάντησε πως θέλει, σαν καταλαβε όμως τι τρέχει, θύμωσε τρομερά με τον εαυτό του που το πρόγευμα τον καθυστέρησε άδικα μισή ώρα και μονάχα αργότερα σκέφτηκε πως τίποτα δεν τον υποχρέωνε να κάτσει και να φάει το πρόγευμα που του σερβίρανε. Μια παράξενη αίσθηση τον είχε κυριέψει μέσα σε κείνο το μισοσκότεινο και πνιγρό διάδρομο, μια αίσθηση που πάσκιζε βασιανιστικά να γίνει κάποια σκέψη· του ήταν αδύνατο όμως να καταλάβει ποια ήταν αυτή η καινούργια σκέψη που πήγαινε να του φορτωθεί. Βγήκε τέλος σα χαμένος απ' το ξενοδοχείο· το κεφάλι του γύριζε· όμως—πού να πάει ωστόσο; Έτρεξε πάλι στου

Ραγκόζιν.

Ο Ραγκόζιν δεν είχε γυρίσει· όσο κι αν χτύπησε το κουδούνι, δεν του άνοιξαν· χτύπησε στις γριούλας Ραγκόζινας· του άνοιξαν και του είπαν και κει πως ο Παρφίον Σεμιόνοβιτς λείπει και θα κάνει ίσως τρεις μέρες να γυρίσει. Μα εκείνο που έβαζε σε υπόνοιες τον πρίγκιπα ήταν το γεγονός ότι τον κοίταζαν όπως και πριν—με κείνη την άγρια περιέργεια. Το θυρωρό τούτη τη φορά δεν τον βρήκε καθόλου. Βγήκε όπως και πριν στ' απέναντι πεζοδρόμιο, κοίταζε τα παράθυρα κι έκοβε βόλτες μες στη βασανιστική ζέστη μισή ώρα, ίσως και περισσότερο. Τούτη τη φορά δε σάλεψε τίποτα· τα παράθυρα μένανε κλειστά, τ' άσπρα στορ ασάλευτα. Το πίστεψε πια τελειωτικά πως και την πρώτη φορά ήταν μονάχα φαντασία του· σκέφτηκε πως τα παράθυρα ήταν τόσο θαμπά κι είχαν τόσον καιρό να πλυθούν τα τζάμια που θα 'ταν δύσκολο να τον διακρίνεις έστω κι αν κοίταζε κανένας στ' αλήθεια από μέσα. Χάρηκε μ' αυτή τη σκέψη και ξαναπήρε έν' αμάξι για να πάει στο Ισμάλοβσκι Πολκ, στις δασκάλας.

Εκεί τον περίμεναν. Η δασκάλα είχε προφτάσει και πήγε σε τρία-τέσσερα μέρη, πέρασε μάλιστα κι απ' του Ραγκόζιν: ούτε φωνή, ούτε ακρόαση. Ο πρίγκιπας την άκουσε σιωπηλός, μπήκε στο δωμάτιο, κάθισε στον καναπέ κι άρχισε να τους κοιτάζει όλους, σα να μην καταλάβαινε τι του λένε. Παράξενο: μια ήταν τρομερά παρατηρητικός, μια γινόταν ξάφνου απίθανα αφηρημένος. Όλη η οικογένεια έλεγε αργότερα πως ήταν «ν' απορείς» πόσο παράξενος ήταν αυτός ο άνθρωπος κείνη τη μέρα, έτσι που «ίσως απ' τα τότε κιόλας να 'χαν αρχίσει οι πρώτες εκδηλώσεις»· Τέλος, σηκώθηκε και τις παρακάλεσε να του δείξουν τα δωμάτια της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Ήταν δυο μεγάλα, φωτεινά, ψηλοτάβανα δωμάτια, πολύ καλά επιπλωμένα, και το νοίκι τους δεν ήταν και τόσο φτηνό. Όλες αυτές οι κυρίες λέγαν αργότερα πως ο πρίγκιπας περιεργάστηκε στα δωμάτια όλα τα μικροπράγματα, είδε σ' ένα τραπεζάκι ένα ανοικτό βιβλίο που το 'χαν δανειστεί απ' τη Βιβλιοθήκη, το γαλλικό μυθιστόρημα *Μαντάμ Μποβαρύ*, τσάκισε τη σελίδα όπου ήταν ανοικτό το βιβλίο, ζήτησε την άδεια να το πάρει μαζί του και χωρίς ν' ακούσει την αντίρρηση πως ήταν της Βιβλιοθήκης, το 'βαλε στην τσέπη του. Έκατσε δίπλα στ' ανοικτό παράθυρο και, βλέποντας ένα τραπεζάκι για χαρτιά, γεμάτο νούμερα γραμμένα με κιμωλία, ρώτησε: «ποιος έπαιζε;», του είπαν πως έπαιζε η Ναστάσια Φιλίπποβνα κάθε βράδυ με το Ραγκόζιν, «τρελό», πρέφα, «μυλωνάδες», ουΐστ, κούπες, όλα τα παιχνίδια, και πως είχαν αρχίσει να παίζουν μονάχα τον τελευταίο καιρό, όταν γύρισαν απ' το Παυλόβσκ στην Πετρούπολη, γιατί η Ναστάσια Φιλίπποβνα παραπονιόταν αδιάκοπα πως πλήττει και πως ο Ραγκόζιν κάθεται βραδιές ολάκερες σωπαίνοντας και δεν ξέρει να της πει τίποτα και συχνά έκλαιγε· και ξαφνικά, ένα βράδυ, ο Ραγκόζιν βγάζει απ' τη τσέπη του μια τράπουλα· τότε η Ναστάσια Φιλίπποβνα γέλασε κι άρχισαν να παίζουν. Ο πρίγκιπας ρώτησε: «πού είναι τα χαρτιά που παίζανε;» Τα χαρτιά όμως δε βρέθηκαν. Τα χαρτιά τα 'φερνε ο ίδιος ο Ραγκόζιν στην τσέπη του, κάθε μέρα κι από μια καινούργια τράπουλα, κι ύστερα την έπαιρνε μαζί του.

Οι κυρίες τον συμβούλεψαν να πάει άλλη μια φορά στου Ραγκόζιν και να ξαναχτυπήσει—δυνατά, πολύ δυνατά,—όχι τώρα όμως, μα κατά το βραδάκι: «μπορεί να τον πετύχετε». Η δασκάλα, προσφέρθηκε από μόνη της να πάει πριν σκοτεινιάσει στο Παυλόβσκ, στις Ντάριας Αλεξέγιεβνας και να ρωτήσει μην ξέρουν τίποτα εκεί. Παρακάλεσαν τον πρίγκιπα να ξαναπεράσει κατά τις δέκα το βράδυ, το δίχως άλλο, για να συνεννοηθούν τι θα κάνουν αύριο. Παρ' όλα τα παρήγορα λόγια τους, παρ' όλες τις προσπάθειές τους να του δώσουν ελπίδες, ο πρίγκιπας ήταν ολότελα απελπισμένος. Σε μια κατάσταση απεριγράπτης θλίψης έφτασε ως το ξενοδοχείο του. Η καλοκαιριάτικη, σκονισμένη πνιγερή Πετρούπολη, τον σύνθλιβε σα μέγγενη· σκουντιόταν μέσα στο βλοσυρό και μεθυσμένο πλήθος, κοίταζε άσκοπα τα πρόσωπα, έκανε ίσως πολύ περισσότερο δρόμο απ' ό,τι χρειαζόταν· είχε σχεδόν βραδιάσει όταν μπήκε στο δωμάτιό του. Είχε αποφασίσει να ξεκουραστεί λιγάκι κι ύστερα να ξαναπάει στου Ραγκόζιν, όπως τον είχαν συμβουλέψει. Έκατσε στο ντιβάνι, ακούμπησε τους αγκώνες του στο τραπέζι κι έπεσε σε συλλογή.

Ένας Θεός ξέρει πόσην ώρα σκεφτόταν και τι. Ήταν πολλά εκείνα που φοβόταν και πονούσε και

βασανιζόταν νιώθοντας πως τα φοβάται τρομερά. Θυμήθηκε τη Βέρα Λέμπεντεβα ύστερα του πέρασε η σκέψη πως ίσως ο Λέμπεντεβ κάτι να ξέρει απ' όλη αυτή την υπόθεση κι αν δεν ξέρει, θα μπορούσε να μάθει πιο γρήγορα και πιο εύκολα απ' αυτόν. Ύστερα θυμήθηκε τον Ιππόλυτο, θυμήθηκε πως ο Ραγκόζιν, είχε πάει στο σπίτι του Ιππόλυτου. Ύστερα θυμήθηκε τον ίδιο τον Ραγκόζιν. Πριν λίγες μέρες στη νεκρώσιμη ακολουθία, ύστερα στο πάρκο, ύστερα ξαφνικά εδώ πέρα, στο διάδρομο, όταν κρύφτηκε, τότε στη γωνιά και τον περίμενε με το μαχαίρι. Θυμήθηκε τώρα τα μάτια του, κείνα τα μάτια που τον κοίταζαν τότε στο σκοτάδι. Ανατρίχιασε: η σκέψη που πήγαινε από ώρα να του φορτωθεί, του καρφώθηκε ξάφνου στο κεφάλι.

Η σκέψη αυτή ήταν πως αν ο Ραγκόζιν βρίσκεται στην Πετρούπολη, τότε, έστω κι αν κρύβεται για την ώρα, τέλος θα καταλήξει το δίχως άλλο να 'ρθει σ' αυτόν, τον πρίγκιπα, με καλό ή κακό σκοπό, έστω σαν και τότε. Όπως και να 'ναι, αν για οποιονδήποτε λόγο του γινόταν απαραίτητο του Ραγκόζιν να πάει να τον βρει, τότε δε θα 'χε που αλλού να πάει εξόν απ' αυτόν εδώ το διάδρομο. Άλλη διεύθυνση δεν ξέρει· ώστε λοιπόν, μπορεί κάλλιστα να υποθέσει πως ο πρίγκιπας έχει καταλύσει στο ίδιο ξενοδοχείο· αν όχι τίποτ' άλλο, θα δοκιμάσει να τον βρει εδώ... αν του γίνει πολύ απαραίτητος. Και, ποιος ξέρει, μπορεί και να του γίνει!

Έτσι σκεφτόταν κι η σκέψη αυτή του φαινόταν για κάποιο λόγο πολύ πιθανή. Με κανέναν τρόπο δε θα μπορούσε ν' απαντήσει στον εαυτό του, αν άρχιζε να εμβαθύνει σε τούτη τη σκέψη: «γιατί λόγου χάρη να γίνει έτσι ξαφνικά τόσο απαραίτητος για το Ραγκόζιν και γιατί έφτασε να το θεωρεί αδύνατο να μη συναντηθούν τέλος;» Η σκέψη όμως τον βάραινε: «αν είναι χαρούμενος, δε θα 'ρθει, —εξακολουθούσε να σκέφτεται ο πρίγκιπας. Θα 'ρθει μάλλον αν είναι στεναχωρημένος· και σίγουρα είναι στεναχωρημένος»...

Φυσικά, έχοντας αυτή την πεποίθηση, το σωστό θα 'ταν να περιμένει τον Ραγκόζιν σπίτι του, δηλαδή στο ξενοδοχείο· ο πρίγκιπας όμως σάμπως να μην μπορούσε να την αντέξει αυτή την καινούργια του σκέψη· πετάχτηκε απάνω, άρπαξε το καπέλο του και βγήκε τρέχοντας. Στο διάδρομο ήταν σχεδόν εντελώς σκοτεινά: «τι θα γίνει, αν βγει ξαφνικά από κείνη τη γωνιά και με σταματήσει στη σκάλα;», —του πέρασε η σκέψη καθώς πλησίαζε στο γνωστό μέρος. Κανένας δε βγήκε όμως. Κατέβηκε στη θολωτή είσοδο, βγήκε στο πεζοδρόμιο, απόρησε με το πυκνό πλήθος των ανθρώπων που ξεχύθηκαν με το ηλιοβασίλεμα στους δρόμους (όπως συμβαίνει πάντα στην Πετρούπολη το καλοκαίρι) και τράβηξε κατά την οδό Γκαρόχοβαγια. Σε πενήντα βήματα απόσταση απ' το ξενοδοχείο, στο πρώτο σταυροδρόμι, μες στο πλήθος, κάποιος τον άγγιξε ξάφνου στον αγκώνα και πρόφερε με μισή φωνή σχεδόν στ' αυτί του:

— Λέων Νικολάγιεβιτς, έλα μαζί μου, είναι ανάγκη.

Ήταν ο Ραγκόζιν.

Παράξενο: ο πρίγκιπας άρχισε ξάφνου απ' τη χαρά του να του λέει, τόσο βιαστικά που σχεδόν τις έτρωγε τις μισές λέξεις, πως τον περίμενε τώρα μόλις στο διάδρομο, στο ξενοδοχείο.

— Εκεί ήμουνα— απάντησε αναπάντεχα ο Ραγκόζιν.— Πάμε.

Ο πρίγκιπας απόρησε με την απάντηση, απόρησε, όμως σαν πέρασαν κιόλας δυο λεπτά και την αναλογίστηκε. Μόλις αναλογίστηκε την απάντηση, τρόμαξε κι άρχισε να κοιτάζει εξεταστικά το Ραγκόζιν. Αυτός προχωρούσε κιόλας μισό βήμα σχεδόν μπροστά, κοιτάζοντας ίσα μπροστά του και μη ρίχνοντας ούτε' ένα βλέμμα στους περαστικούς, παραμερίζοντας μπροστά σ' όλους με μια μηχανική προσοχή.

— Γιατί λοιπόν δε με ζήτησες στο δωμάτιό μου... μια κι ήσουν στο ξενοδοχείο;— ρώτησε ξάφνου ο

πρίγκιπας.

Ο Ραγκόζιν, σταμάτησε, τον κοίταξε, σκέφτηκε για λίγο και, σα να μην κατάλαβε καθόλου την ερώτηση, είπε:—Κοίτα, Λέων Νικολάγιεβιτς, εσύ από δω, κατευθείαν, ως το σπίτι, ξέρεις. Και γω πάω από απέναντι. Και κοίτα, μαζί...

Σαν τα είπε αυτά, διέσχισε το δρόμο, ανέβηκε στο απέναντι πεζοδρόμιο, έριξε πίσω του μια ματιά να δει αν προχωράει ο πρίγκιπας και, βλέποντας πως εκείνος στέκεται και τον κοιτάζει με γουρλωμένα μάτια, του έδειξε με το χέρι κατά την Γκαρόχοβαγια και ξεκίνησε, κοιτάζοντας κάθε λίγο και λιγάκι τον πρίγκιπα και κάνοντάς του νόημα να τον ακολουθήσει. Ήταν φανερό πως πήρε κουράγιο σαν είδε πως ο πρίγκιπας τον κατάλαβε και δεν πέρασε στο δικό του πεζοδρόμιο. Του πρίγκιπα του πέρασε η σκέψη πως ο Ραγκόζιν κάποιον ψάχνει να βρει, κάποιον που δεν πρέπει να διασταυρωθεί μαζί του, χωρίς να τον δει και γι' αυτό πέρασε στο άλλο πεζοδρόμιο. «Μονάχα γιατί δεν μου είπε ποιον πρέπει να προσέξω;». Προχώρησαν έτσι κάπου πεντακόσια βήματα και ξάφνου ο πρίγκιπας, χωρίς να ξέρει γιατί, άρχισε να τρέμει· ο Ραγκόζιν, μόλο που γύριζε τώρα πιο σπάνια, εξακολουθούσε ωστόσο να τον κοιτάζει πού και πού· ο πρίγκιπας δεν κρατήθηκε και του 'κανε νόημα με το χέρι. Ο Ραγκόζιν πέρασε αμέσως το δρόμο και τον πλησίασε.

— Μα είναι σπίτι σου λουπόν η Ναστάσια Φιλίπποβνα;

— Σπίτι μου.

— Και πριν, εσύ ήσουνα που με κοιτάζες απ' το παράθυρο, πίσω από την κουρτίνα;

— Εγώ...

— Μα πώς λουπόν

Ο πρίγκιπας όμως δεν ήξερε τι άλλο να τον ρωτήσει και πώς να τελειώσει την ερώτηση· επιπλέον, η καρδιά του χτυπούσε τόσο δυνατά που δυσκολευόταν να μιλήσει. Ο Ραγκόζιν δεν έβγαξε και κείνος λέξη και τον κοίταζε όπως και πριν, δηλαδή λες και κάτι συλλογιζόταν.

— Λουπόν, πηγαίνω,—είπε ξαφνικά κι ετοιμάστηκε να ξανα περάσει απέναντι.—Και συ το δρόμο σου. Καθένας χώρια στο δρόμο... πιο καλά έτσι... σε διαφορετικά πεζοδρόμια... θα δεις.

Όταν στρίψανε τέλος από διαφορετικά πεζοδρόμια στην Γκαρόχοβαγια κι άρχισαν να πλησιάζουν στο σπίτι του Ραγκόζιν, τα γόνατα του πρίγκιπα ξανάρχισαν και πάλι να λυγίζουν, τόσο που δυσκολευόταν σχεδόν να περπατήσει θα κόντευε πια δέκα η ώρα το βράδυ. Τα παράθυρα στο διαμέρισμα της γριούλας ήταν όπως και πριν ανοιχτά, του Ραγκόζιν κλειστά, και μέσα στο σούρουπο λες και διακρίνονταν ακόμα καθαρότερα τ' άσπρα, κατεβασμένα τους στόρια. Ο πρίγκιπας πλησίασε στο σπίτι απ' το απέναντι πεζοδρόμιο. Ο Ραγκόζιν, απ' το δικό του πεζοδρόμιο, ανέβηκε στο πρώτο σκαλοπάτι της εισόδου και του 'κανε νόημα με το χέρι. Ο πρίγκιπας πέρασε το δρόμο και τον πλησίασε.

— Μήτε ο θυρωρός δεν ξέρει πως γύρισα σπίτι. Είπα πως πάω στο Παυλόβσκ, το ίδιο είπα και στις μητερούλας,—φιθύρισε μ' ένα πονηρό και σχεδόν ευχαριστημένο χαμόγελο. Θα μπούμε και δε θα μας ακούσει κανείς.

Στο χέρι του κρατούσε κιάλας το κλειδί. Ανεβαίνοντας τις σκάλες, γύρισε και φοβέρισε τον πρίγκιπα με το δάχτυλο να κάνει σιγότερα, άνοιξε αθόρυβα την πόρτα στο διαμέρισμά του, έμπασε τον πρίγκιπα, πέρασε προσεκτικά ξοπίσω του, κλείδωσε την πόρτα κι έβαλε το κλειδί στην τσέπη.

— Πάμε,—είπε ψιθυριστά.

Απ' το πεζοδρόμιο κιάλας, στην οδό Λιτέιναγια είχε αρχίσει και μιλούσε ψιθυριστά. Παρ' όλη την εξωτερική του αταραξία, βρισκόταν σε κάποια βαθιά εσωτερική ταραχή. Όταν μπήκαν στη σάλα, — ένα δωμάτιο πιο δω απ' το γραφείο—ο Ραγκόζιν πήγε κοντά στο παράθυρο και με ύφος όλο μυστήριο έκανε νόημα στον πρίγκιπα να πλησιάσει:

— Σαν ήρθες το πρωί και χτύπησες το κουδούνι μου, εγώ το μάντεψα αμέσως πως ήσουν εσύ· έρχομαι στην πόρτα νυχοπατώντας κι ακούω που μιλάς με την Παφνούτιεβνα· απ' τα χαράματα της είχα πει: αν έρθεις εσύ, ή κανένας άλλος από μέρος σου, όποιος και να 'ναι, να με ζητήσει, να μην του πούνε με κανέναν τρόπο πως είμαι μέσα· κι ιδιαίτερα σαν έρθεις εσύ ο ίδιος να με ζητήσεις· και της είπα τ' όνομά σου. Κι ύστερα, σαν βγήκες, μου πέρασε μια σκέψη κι είπα: κι αν στέκεται τώρα κει πέρα και κρυφοκοιτάει ή παραφυλάει απ' το δρόμο; Ήρθα τότε σε τούτο δω το παράθυρο, παραμέρισα την κουρτίνα και σ' είδα να στέκεσαι κει πέρα και να με κοιτάς... Να πώς έγινε...

— Πού είναι λοιπόν... η Ναστάσια Φιλίπποβνα;—πρόφερε ο πρίγκιπας κι η ανάσα του κοβόταν.

— Είναι... εδώ,—πρόφερε αργά ο Ραγκόζιν, αφού δίστασε λιγάκι.

— Πού λοιπόν;

Ο Ραγκόζιν σήκωσε τα μάτια του και κοίταξε επίμονα τον πρίγκιπα.

— Πάμε.

Μιλούσε όλο ψιθυριστά, χωρίς να βιάζεται, αργά κι όπως πριν, κάπως παράξενα συλλογισμένα. Ακόμα κι όταν διηγόταν πως είδε τον πρίγκιπα απέναντι, θα 'λεγες, πως ήθελε να εκφράσει κάτι άλλο παρ' όλη τη διαχυτικότητα της αφήγησης.

Μπήκαν στο γραφείο. Σ' αυτό το δωμάτιο, από τότε που 'χε να 'ρθει εδώ ο πρίγκιπας, είχε γίνει κάποια αλλαγή: απ' τον έναν τοίχο ως τον άλλον είχαν κρεμάσει μια πράσινη χοντρή μεταξωτή κουρτίνα, με δυο εισόδους στις δυο άκρες· μέσα στο χώρισμα είχαν βάλει το κρεβάτι του Ραγκόζιν. Η βαριά κουρτίνα ήταν κατεβασμένη, οι είσοδοι κλειστές. Στο δωμάτιο όμως ήταν πολύ σκοτεινά· οι «λευκές» καλοκαιριάτικες πετρουπολίτικες νύχτες, είχαν αρχίσει να σκοτεινιάζουν κι αν δεν ήταν πανσέληνος, θα 'ταν δύσκολο να διακρίνεις τίποτα στα σκοτεινά δωμάτια του Ραγκόζιν, με τα κατεβασμένα στόρια. Η αλήθεια είναι πως θα μπορούσες ακόμα να ξεχωρίσεις πρόσωπα, αν και πολύ θαμπά. Το πρόσωπο του Ραγκόζιν ήταν χλομό, όπως συνήθως, τα μάτια κοίταζαν τον πρίγκιπα επίμονα, με μian έντονη λάμψη, κάπως ασάλευτα όμως.

— Δεν ανάβεις κερί—είπε ο πρίγκιπας.

— Όχι, δε χρειάζεται,—απάντησε ο Ραγκόζιν, και παίρνοντας τον πρίγκιπα απ' το χέρι τον έβαλε να καθίσει σε μια καρέκλα· έκατσε κι ο ίδιος απέναντι, τράβηξε μπροστά την καρέκλα έτσι που τα γόνατά του άγγιζαν σχεδόν τα γόνατα του πρίγκιπα. Ανάμεσά τους, λίγο στο πλάι, βρισκόταν ένα μικρό στρογγυλό τραπεζάκι. Κάτσε, ας κάτσουμε για την ώρα λιγάκι!—είπε σα να τον παρακινούσε να κάτσει. Κάπου ένα λεπτό δε βγάλανε λέξη. —Το 'ξερα πως θα 'μενες σ' αυτό το ξενοδοχείο,— άρχισε να λέει ο Ραγκόζιν, όπως καμιά φορά, πριν μπει κανείς στο κύριο θέμα, αρχίζει από λεπτομέρειες που δεν έχουν άμεση σχέση με την υπόθεση· —μόλις μπήκα στο διάδρομο, σκέφτηκα: και πού ξέρεις, μπορεί να κάθεται και κείνος και να με περιμένει όπως τον περιμένω και γω αυτή τη στιγμή! Πήγες στη δασκάλα;

— Πήγα,—μόλις που τα κατάφερε να προφέρει ο πρίγκιπας απ' το δυνατό καρδιοχτύπι.

— Κι αυτό το 'χα σκεφτεί. Θ' αρχίσουν να λένε πολλά και διάφορα, σκέφτηκα... κι ύστερα σκέφτηκα κι είπα: θα τον φέρω να κοιμηθεί απόψε εδώ, να περάσουμε τούτη τη νύχτα μαζί...

— Ραγκόζιν! Πού είναι η Ναστάσια Φιλίπποβνα;—ψιθύρισε ξάφνου ο πρίγκιπας και σηκώθηκε τρέμοντας σύγκορμος. Σηκώθηκε κι ο Ραγκόζιν.

— Εκεί,—ψιθύρισε δείχνοντας με μια κίνηση του κεφαλιού την κουρτίνα.

— Κοιμάται;—ψιθύρισε ο πρίγκιπας.

Ο Ραγκόζιν, τον κοίταξε επίμονα όπως και πριν.

— Ε, πάμε!... Μονάχα εσύ... ε, ας είναι, πάμε!

Ανασήκωσε την κουρτίνα, σταμάτησε και ξαναγύρισε στον πρίγκιπα:

— Έμπα!—του κουνούσε το κεφάλι, καλώντας τον να προχωρήσει μπροστά. Ο πρίγκιπας πέρασε.

— Είναι σκοτεινά δω μέσα, —είπε.

— Φαίνεται!—μουρμούρισε ο Ραγκόζιν.

— Μόλις που διακρίνω... το κρεβάτι.

— Πήγαινε πιο κοντά λοιπόν, —πρότεινε σιγά ο Ραγκόζιν.

Ο πρίγκιπας πλησίασε ένα βήμα, δεύτερο —και σταμάτησε. Στεκόταν και κοίταζε με προσπάθεια κάνα δυο λεπτά· κι οι δυο, όλη την ώρα που στέκονταν μπροστά στο κρεβάτι, δε βγάλανε λέξη· η καρδιά του πρίγκιπα χτυπούσε τόσο που ακουγόταν, θα 'λεγες, μες στην κάμαρα, μες στη νεκρική σιγή της κάμαρας. Ο πρίγκιπας όμως είχε συνηθίσει πια στο πυκνό μισοσκόταδο έτσι που μπορούσε να ξεχωρίσει όλο το κρεβάτι· πάνω στο κρεβάτι κοιμόταν κάποιος, με έναν εντελώς ασάλευτο ύπνο· δεν ακουγόταν το παραμικρό θρόισμα, η παραμικρή ανάσα. Ένα άσπρο σεντόνι σκέπαζε τον κοιμισμένο ως το κεφάλι· τα μέλη όμως διαγράφονταν αόριστα· φαινόταν, μονάχα απ' το εξόγκωμα, πως είναι ξαπλωμένος ένας τεντωμένος άνθρωπος. Γύρω, στο κρεβάτι, στα πόδια του κρεβατιού, δίπλα στις πολυθρόνες, ακόμα και στο πάτωμα, ήταν ριγμένα ακατάστατα τα βγαλμένα ρούχα, το πλούσιο άσπρο μεταξωτό φόρεμα, λουλούδια, κορδέλες. Στο μικρό τραπεζάκι, δίπλα στο κεφάλι του κρεβατιού, σπίθιζαν τα βγαλμένα και πεταμένα σκόρπια διαμαντικά. Στα πόδια του κρεβατιού βρίσκονταν τσαλακωμένες, κουβάρι, κάτι νταντέλες και πάνω στις νταντέλες που ασπρογαλιάζανε, βγαίνοντας κάτω απ' το σεντόνι, διακρινόταν η άκρη ενός γυμνού ποδιού· φαινόταν σα λαξεμένο σε μάρμαρο κι ήταν τρομερά ασάλευτο. Ο πρίγκιπας κοίταζε κι ένιωθε πως όσο περισσότερο κοιτάζει, τόσο γίνεται πιο σιωπηλό, πιο νεκρό το δωμάτιο. Ξάφνου βόμβησε μια μύγα, που ξύπνησε κείνη τη στιγμή, πέρασε πετώντας πάνω απ' το κρεβάτι και σώπασε κάπου εκεί στο προσκέφαλο. Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε.

— Πάμε, τον άγγιξε στο χέρι ο Ραγκόζιν.

Βγήκανε· ξανακάθισαν πάλι στις ίδιες καρέκλες, πάλι ο ένας απέναντι στον άλλον. Ο πρίγκιπας έτρεμε όλο και περισσότερο και δεν κατέβαζε το ερωτηματικό του βλέμα απ' τον Ραγκόζιν.

— Εσύ, βλέπω, τρέμεις, Λέων Νικολάγιεβιτς,—πρόφερε τέλος ο Ραγκόζιν,—σχεδόν το ίδιο όπως όταν δεν είσαι καλά— θυμάσαι; όπως τότε, στη Μόσχα. Ή, όπως μια φορά πριν απ' την κρίση. Μήτε που μπορώ να σκεφτώ τι θα κάνω αν σου ξανατύχει...

Ο πρίγκιπας άκουγε με προσοχή, έβαζε όλη του τη δύναμη να καταλάβει κι όλο ρωτούσε με το βλέμμα.

— Εσύ;—πρόφερε τέλος, δείχνοντας με μια κίνηση του κεφαλιού την κουρτίνα.

— Εγώ... —ψιθύρισε ο Ραγκόζιν και χαμήλωσε τα μάτια.

Κάπου πέντε λεπτά δε βγάλανε λέξη.

— Γιατί, βλέπεις,—συνέχισε ξάφνου ο Ραγκόζιν, λες και δεν είχε διακόψει τη φράση του,—γιατί, βλέπεις η αρρώστια σου κι η κρίση... κι αν βγάλεις εκείνη την κραυγή τότε μπορεί ν' ακούσει κανένας απ' το δρόμο ή απ' την αυλή και θα καταλάβουν πως μέσα στο διαμέρισμα κοιμούνται άνθρωποι· θ' αρχίσουν να χτυπάνε, θα μπουν... γιατί όλοι τους νομίζουν πως δεν είμαι σπίτι. Και το κερδί δεν τ' άναψα για να μην καταλάβει κανείς απ' το δρόμο ή απ' την αυλή. Γιατί σαν λείπω, παίρνω και τα κλειδιά μαζί μου και κανένας δε μπαίνει μέσα, τρεις και τέσσερις μέρες, μήτε για να συγυρίσει όταν δεν είμαι δω, έτσι τα 'χω γω κανονισμένα. Λοιπόν, για να μην καταλάβουν πως θα περάσουμε δω τη νύχτα...

— Στάσου, είπε ο πρίγκιπας, πριν που ξανάρθω, ρώτησα και το θυρωρό και τη γριούλα μήπως κοιμήθηκε εδώ η Ναστάσια Φιλίπποβνα ώστε λοιπόν, το ξέρουν κιόλας.

— Το ξέρω πως τους ρώτησες. Είπα στη Παφνούτιεβνα πως πέρασε χτες η Ναστάσια Φιλίπποβνα κι έφυγε αμέσως να πάει στο Παυλόβσκ και πως εδώ στο σπίτι έμεινε μονάχα δέκα λεπτά. Δεν το ξέρουν πως πέρασε εδώ τη νύχτα—κανένας. Χτες μπήκαμε το ίδιο σιγά σαν και σήμερα μαζί σου. Στο δρόμο είχα σκεφτεί πως δε θα θελήσει να μπει—αμ δε!—ψιθύριζε, νυχοπατούσε, μάζεψε τη φούστα της να μην κάνει θόρυβο, την κρατούσε στα χέρια, η ίδια μάλιστα με φοβέριζε με το δάχτυλο στη σκάλα—εσένα ήταν που φοβόταν όλη την ώρα. Στο τρένο έκανε σαν παλαβή απ' το φόβο της και μόνη της το θέλησε να 'ρθει εδώ στο σπίτι μου να περάσει τη νύχτα στην αρχή έλεγα να την πάω στο διαμέρισμα της δασκάλας—αμ δε! —«Εκεί, μου λέει,—μόλις χαράξει θα με βρει, ενώ εσύ θα με κρύψεις και αύριο, πρωί-πρωί, για τη Μόσχα», κι ύστερα έλεγε να πάει κάπου στο Ορέλ. Και σαν έπεφτε για ύπνο, όλο κι έλεγε πως θα πάμε στο Ορέλ...

— Στάσου· και τώρα τι λες, Παρφιόν, τι θέλεις τώρα;

— Μα να, φοβάμαι για σένα, γιατί όλο τρέμεις· τη νύχτα θα την περάσουμε εδώ, μαζί. Κρεβάτι, εκτός από κείνο, δεν έχει δω πέρα, είπα λοιπόν με το νου μου να βγάλουμε τα μαξιλάρια απ' τα δυο ντιβάνια και να, εδώ, κοντά στην κουρτίνα, θα τα στρώσω πλάι-πλάι, για σένα και για μένα, έτσι που να 'μαστε μαζί. Γιατί, άμα μπούνε, θ' αρχίσουν να κοιτάνε δω και κει, ή μπορεί και να ψάχνουν, θα τη δουν αμέσως και θα μας την πάρουν. Θ' αρχίσουν να με ρωτάνε, εγώ θα τους πω πως το 'κανα εγώ και θα με πάρουν αμέσως και μένα. Γι' αυτό λέω, ας την αφήσουμε έτσι ξαπλωμένη δίπλα μας, δίπλα σε μένα και σε σένα...

— Ναι, ναι!—συμφώνησε με θέρμη ο πρίγκιπας.

— Λοιπόν, να μην τ' ομολογήσω και να μην τους αφήσουμε να μας την πάρουν.

— Όχι, όχι· για τίποτα στον κόσμο! Όχι, όχι, όχι!—αποφάσισε ο πρίγκιπας.

— Έτσι το 'χω και γω αποφασισμένα, παλικάρι μου, να μην τη δώσω για τίποτα στον κόσμο και σε κανέναν! Τη νύχτα θα κοιμηθούμε ήσυχα. Σήμερα βγήκα για μιαν ώρα όλη κι όλη απ' το σπίτι, το πρωί, όλη την άλλη ώρα δεν έφυγα ούτε στιγμή από κοντά της. Κι ύστερα, το βράδυ, ήρθα να σε βρω. Φοβάμαι μονάχα και τ' άλλο, πως είναι κατάκλειστα δω μέσα και θα νιώσουν τη μυρουδιά. Νιώθεις εσύ τίποτα ή όχι;

— Μπορεί και να νιώθω, δεν ξέρω. Το πρωί σίγουρα θ' αρχίσει να μυρίζει.

— Τη σκέπασα μ' ένα μουσαμά, έναν καλό μουσαμά, αμερικάνικο, και πάνω απ' το μουσαμά με το σεντόνι κι έβαλα τέσσερις γυάλες με απολυμαντικό υγρό ανοικτές, εκεί βρίσκονται και τώρα.

— Όπως, και κει... στη Μόσχα;

— Γιατί, αδερφέ μου, είναι η οσμή. Και να τη δεις, κείται... Το πρωί, σαν φωτίσει, πήγαινε να την κοιτάξεις. Μα τι, μήτε να σηκωθείς δεν μπορείς;—ρώτησε με φοβισμένη απορία ο Ραγκόζιν, βλέποντας πως ο πρίγκιπας τρέμει τόσο που δεν μπορεί μήτε να σηκωθεί.

— Δεν περπατάνε τα πόδια μου,—μουρμούρισε ο πρίγκιπας,—είναι απ' το φόβο, το ξέρω. Άμα περάσει ο φόβος, θα σηκωθώ...

— Κάτσε λοιπόν, και γω στο μεταξύ θα στρώσω να πλαγιάσουμε, και τότε ξαπλώνεις μια και καλή... και γω μαζί σου... και θ' ακούμε... γιατί εγώ, παλικάρι μου, δεν ξέρω ακόμα... εγώ, παλικάρι μου, δεν τα ξέρω ακόμα όλα τώρα, σου το λέω λοιπόν απ' τα πριν, για να τα ξέρεις...

Μορμουρίζοντας αυτά τ' ακαταλαβίστικα λόγια, ο Ραγκόζιν άρχισε να στρώνει τα «κρεβάτια». Φαινόταν καθαρά πως αυτά τα κρεβάτια μπορεί να τα 'χε σκεφτεί απ' το πρωί ακόμα. Την περασμένη νύχτα είχε ξαπλώσει στο ντιβάνι. Στο ντιβάνι όμως δεν μπορούσαν να ξαπλώσουν ο ένας πλάι στον άλλον κι ο Ραγκόζιν ήθελε τώρα να στρώσει το δίχως άλλο δίπλα-δίπλα και γι' αυτό κουβάλησε με μεγάλη προσπάθεια απ' την άλλη μεριά της κάμαρας στην είσοδο της κουρτίνας κάθε λογής μαξιλάρια απ' τα δυο ντιβάνια. Τέλος τα κατάφερε όπως-όπως να φτιάξει τα στρωσίδια· πλησίασε τον πρίγκιπα, τον πήρε απαλά και θριαμβευτικά απ' το μπράτσο, τον ανασήκωσε και τον οδήγησε στα στρωσίδια· αποδείχτηκε όμως πως ο πρίγκιπας μπορούσε να περπατήσει και μονάχος του· σημαίνει λοιπόν πως «ο φόβος τού περνούσε». Κι ωστόσο, εξακολουθούσε να τρέμει.

— Γιατί, καταλαβαίνεις, αδελφέ μου,—άρχισε ξάφνου ο Ραγκόζιν, αφού έβαλε τον πρίγκιπα να πλαγιάσει στ' αριστερά, στο καλύτερο μαξιλάρι, και τεντώθηκε κι ο ίδιος στη δεξιά μεριά, χωρίς να γδυθεί, και σταύρωσε τα χέρια πίσω απ' το κεφάλι,—κάνει ζέστη σήμερα και—γνωστά πράγματα—η οσμή... Φοβάμαι ν' ανοίξω τα παράθυρα η μάνα μου, που λες, έχει γλάστρες με λουλούδια, πολλά λουλούδια και μυρίζουν πολύ όμορφα· είπα με το νου μου να τα φέρω εδώ, η Παφνούτιεβνα όμως θα το καταλάβει γιατί 'ναι περίεργη.

— Ναι, είναι περίεργη,—συμφώνησε ο πρίγκιπας.

— Λες ν' αγοράσουμε...να τη σκεπάσουμε όλη με μπουκέτα και λουλούδια; Σκέφτομαι μονάχα—θα σου ραγίζεται η καρδιά να τη βλέπεις μέσα στα λουλούδια!

— Άκου...—είπε ο πρίγκιπας σα να μπερδευόταν, σα να 'ψαχνε τι ακριβώς έπρεπε να ρωτήσει και σα να το ξέχναγε αμέσως· —άκου, πες μου: με τι την... Με το μαχαίρι; Με κείνο το ίδιο;

— Με κείνο το ίδιο.

— Στάσου! Εγώ, Παρφιόν, θέλω ακόμα να σε ρωτήσω... θα σε ρωτήσω πολλά, για όλα... καλύτερα όμως να μου πεις απ' την αρχή, απ' την αρχή αρχή, για να ξέρω: ήθελες να τη σκοτώσεις πριν απ' το γάμο μου, πριν απ' το στεφάνι, στο κατώφλι της εκκλησίας, με το μαχαίρι; Το 'θελες ή όχι;

— Δεν ξέρω αν το 'θελα ή όχι...—απάντησε ξερά ο Ραγκόζιν, σα ν' απόρησε μάλιστα κάπως με την ερώτηση, σα να μην την καλοκατάλαβε.

— Δεν το 'φερες ποτέ σου το μαχαίρι στο Παυλόβσκ;

— Δεν το 'φερα ποτέ μου. Για το μαχαίρι που λες μπορώ να σου πω τούτο μονάχα, Λέων Νικολάγιεβιτς, πρόστεσε αφού σώπασε λιγάκι· —το 'βγαλα απ' το κλειδωμένο συρτάρι σήμερα το πρωί, γιατί όλα γίνανε το πρωί, κατά τις τρισήμιση ήταν βαλμένο μέσα στο βιβλίο... και... και... και είναι και τούτο που μου φαίνεται παράξενο: το μαχαίρι βυθίστηκε... εφτά, μπορεί και δέκα πόντους... ίσα κάτω απ' τ' αριστερό στήθος... και το αίμα... ήταν μισή κουταλιά της σούπας όλο κι όλο που έτρεξε στο πουκάμισο· δεν ήταν παραπάνω.

— Αυτό, αυτό, αυτό,—ανασηκώθηκε ξάφνου ο πρίγκιπας τρομερά ταραγμένος, αυτό, το ξέρω, το διάβασα... αυτό το λένε εσωτερική αιμορραγία... Συμβαίνει να μη χυθεί σταγόνα. Γίνεται άμα το μαχαίρι βρει ίσα την καρδιά...

— Στάσου, ακούς;—τον διέκοψε ξάφνου βιαστικά ο Ραγκόζιν κι ανακάθισε τρομαγμένος στο στρωσίδι.—Ακούς;

— Όχι!—πρόφερε το ίδιο γρήγορα και τρομαγμένα ο πρίγκιπας κοιτάζοντας το Ραγκόζιν.

— Περπατάει! Ακούς; Στη σάλα...

Αφουγκράστηκαν.

— Ακούω, ψιθύρισε σταθερά ο πρίγκιπας.

— Περπατάει;

— Περπατάει.

— Να κλείσουμε την πόρτα ή όχι;

— Να την κλείσουμε.

Κλείσανε τις πόρτες και ξαναπλάγιασαν. Για πολλήν ώρα δε βγάζανε λέξη.

— Αχ, ναι!—άρχισε ξάφνου να ψιθυρίζει ο πρίγκιπας όπως και πριν μ' έναν ταραγμένο και βιαστικό ψίθυρο, λες και ξανάπιασε πάλι μια σκέψη και φοβόταν τρομερά μην του ξεφύγει, ανασηκώθηκε μάλιστα απ' τα στρωσίδια, ναι... ήθελα, ξέρεις... κείνα τα τραπουλόχαρτα! Τα χαρτιά... Μου 'πανε πως έπαιζες μαζί της χαρτιά!

— Έπαιζα, είπε ο Ραγκόζιν αφού σώπασε για λίγο.

— Πού είναι λοιπόν... τα χαρτιά;

— Εδώ είναι, πρόφερε ο Ραγκόζιν αφού σώπασε ακόμα περισσότερο. —Νάτα...

Έβγαλε απ' την τσέπη του μια μεταχειρισμένη τράπουλα, τυλιγμένη σ' ένα χαρτί και την έδωσε στον πρίγκιπα. Εκείνος την πήρε, είχε όμως ένα ύφος σα να μην ήξερε γιατί την παίρνει. Κάτι καινούργιο, θλιβερό, ανέκκλητο του 'σφιξε την καρδιά. Κατάλαβε ξαφνικά πως τούτη τη στιγμή κι από ώρα πια—λέει άλλα πράγματα από κείνα που 'πρεπε να πει, κάνει συνεχώς κάτι άλλο από κείνο που θα 'πρεπε να κάνει· και πως να, αυτά τα χαρτιά που τα κρατάει στα χέρια του, και που χάρηκε τόσο σαν τα 'δε, δε θα ωφελούσαν σε τίποτα, σε τίποτα τώρα πια. Σηκώθηκε και χτύπησε απελπισμένα τα χέρια του. Ο Ραγκόζιν κείτονταν ξαπλωμένος ασάλευτος και θα 'λεγε κανείς πως μήτε άκουσε μήτε είδε την κίνηση του πρίγκιπα. Τα μάτια του όμως γυάλιζαν ζωηρά μες στο σκοτάδι κι ήταν ορθάνοιχτα κι ασάλευτα. Ο πρίγκιπας έκατσε σε μια καρέκλα κι άρχισε να τον κοιτάζει με τρόπο. Πέρασε κάπου μισή ώρα ξάφνου ο Ραγκόζιν άρχισε να φωνάζει δυνατά και να γελάει, σάμπως να 'χε ξεχάσει πως έπρεπε να μιλάει ψιθυριστά:

— Τον αξιωματικό όμως, τον αξιωματικό... θυμάσαι πως του την έφερε εκείνου του αξιωματικού με το μαστίγιο, στη μουσική, θυμάσαι; Χα! χα! χα! Ήταν κι ένας εύπελπς... ένας εύελπς... ένας εύελπς που όρμησε...

Ο πρίγκιπας πετάχτηκε απ' την καρέκλα κατατρομαγμένος. Όταν ο Ραγκόζιν ησύχασε (και ησύχασε απότομα) ο πρίγκιπας έσκυψε απαλά από πάνω του, έκατσε δίπλα του κι ενώ η καρδιά του χτυπούσε δυνατά, ενώ ανάσαινε δύσκολα, άρχισε να τον κοιτάζει προσεκτικά. Ο Ραγκόζιν δε γύριζε το κεφάλι του προς το μέρος του—λες και τον είχε ξεχάσει. Ο πρίγκιπας κοίταζε και περίμενε· η ώρα περνούσε, το φως όλο και δυνάμωνε, ο Ραγκόζιν πού και πού άρχιζε ξαφνικά να μουρμουρίζει δυνατά, απότομα ασυνάρτητα· άρχιζε να ξεφωνίζει και να γελάει· ο πρίγκιπας άπλωνε τότε το χέρι του τρεμάμενο κι άγγιζε απαλά το κεφάλι του, τα μαλλιά του, τα χαίδευε, χαίδευε τα μάγουλά του... δεν μπορούσε να κάνει τίποτ' άλλο! Ο ίδιος ξανάρχισε και πάλι ξαφνικά να τρέμει· θα 'λεγε πως του 'χαν κοπεί τα γόνατα. Κάποιο ολότελα καινούργιο συναίσθημα βάραινε την καρδιά του με απέραντη θλίψη. Στο μεταξύ, είχε εντελώς ξημερώσει· τέλος, ξάπλωσε στο μαξιλάρι, σα να 'χε χάσει πια κάθε δύναμη, και παραδόθηκε στην απελπισία· ακούμπησε το πρόσωπό του στο χλομό κι ασάλευτο πρόσωπο του Ραγκόζιν. Τα δάκρυα τρέχαν απ' τα μάτια του στα μάγουλα του Ραγκόζιν, όμως ίσως και να μην τα καταλάβαινε πια τα δάκρυά του και να μην ήξερε πια τίποτα γι' αυτά...

Πάντως, όταν αργότερα, ύστερ' από πολλές ώρες, άνοιξε η πόρτα και μπήκε μέσα κόσμος, βρήκανε το δολοφόνο σε πλήρη αμνησία και με πυρετό. Ο πρίγκιπας καθόταν δίπλα του ασάλευτος στο στρωσίδι και κάθε φορά που ο άρρωστος έβαζε τις φωνές ή παραληρούσε, βιαζόταν να του αγγίξει απαλά τα μαλλιά και τα μάγουλα με το τρεμάμενο χέρι του, σα να 'θελε να τον χαϊδέψει και να τον ησυχάσει. Όμως δεν καταλάβαινε τίποτα πια απ' όσα τον ρωτούσαν, και δεν αναγνώριζε κανέναν απ' όσους μπήκαν μέσα και τον τριγύρισαν. Κι αν ερχόταν τώρα ο ίδιος ο Σνάιντερ απ' την Ελβετία να ρίξει μια ματιά στον παλιό άρρωστο μαθητή του, τότε και κείνος θ' αναθυμόταν την κατάσταση που βρισκόταν καμιά φορά ο πρίγκιπας τον πρώτο χρόνο της θεραπείας του στην Ελβετία, θα σήκωνε τους ώμους και θα 'λεγε όπως και τότε: «Ηλίθιος»!

ΧΙΙ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ΔΑΣΚΑΛΑ, φτάνοντας στο Παυλόβσκ, πήγε κατευθείαν στη συγχυσμένη απ' τα χτεσινά γεγονότα Ντάρια Αλεξέγιεβνα, της διηγήθηκε όλα όσα ήξερε και την τρομοκράτησε ως εκεί που δεν έπαιρνε. Οι δυο κυρίες αποφάσισαν να 'ρθουν αμέσως σ' επαφή με το Λέμπεντεβ που ανησυχούσε κι αυτός—τόσο σα φίλος του νοικάρη του, όσο και σα νοικοκύρης του σπιτιού. Η Βέρα Λέμπεντεβ τους είπε όλα όσα ήξερε. Ύστερ' από συμβουλή του Λέμπεντεβ, αποφάσισαν να πάνε στην Πετρούπολη κι οι τρεις για να προλάβουν εκείνο «που ήταν πολύ πιθανό να γίνει». Έτσι λοιπόν, την άλλη κιόλας μέρα, κατά τις έντεκα το πρωί, το διαμέρισμα του Ραγκόζιν ανοίχτηκε παρουσία της αστυνομίας, του Λέμπεντεβ, των δυο κυριών και του αδερφού του Ραγκόζιν, του Σεμιόν Σεμιόνοβιτς Ραγκόζιν, που έμενε στην πτέρυγα. Στην επιτυχία της επιχείρησης συντέλεσε κυρίως η μαρτυρία του θυρωρού που είπε πως είδε χτες το βράδυ τον Παρφιόν Σεμιόνοβιτς να μπαίνει απ' την κυρία είσοδο μ' έναν επισκέπτη—του φάνηκε μάλιστα πως μπήκανε κρυφά. Ύστερ' απ αυτή τη μαρτυρία, δε διστάσανε πια να σπάσουν την πόρτα, όταν χτύπησαν το κουδούνι και δεν τους άνοιξε κανείς.

Ο Ραγκόζιν πέρασε δυο μήνες μ' εγκεφαλικό πυρετό, κι όταν έγινε καλά, πέρασε από ανάκριση και δίκη. Έδωσε για όλα άμεσες, ακριβείς και εντελώς ικανοποιητικές μαρτυρίες, με αποτέλεσμα ν' απαλλαγεί ο πρίγκιπας από κάθε κατηγορία. Ο Ραγκόζιν ήταν σιωπηλός σ' όλη τη διάρκεια της δίκης του. Δεν έφερε αντίρρηση στον καπάτσο και ευφραδέστατο δικηγόρο του που απέδειξε πεντακάθαρα και λογικά πως το διαπραχθέν έγκλημα ήταν αποτέλεσμα εγκεφαλικού πυρετού που άρχισε πολύ πριν απ' το φόνο εξαιτίας της πικρίας και των απογοητεύσεων που δοκίμασε ο κατηγορούμενος. Ο Ραγκόζιν όμως δεν πρόσθεσε τίποτα από μέρος του για να επιβεβαιώσει αυτή τη γνώμη, και, όπως και στην ανάκριση, παραδέχτηκε και θυμήθηκε με σαφήνεια και ακρίβεια όλες, και τις παραμικρότερες ακόμα, λεπτομέρειες, τις σχετικές με το περιστατικό. Καταδικάστηκε μ' ελαφρυντικά σε δεκαπέντε χρόνια κάτεργο στη Σιβηρία κι άκουσε την καταδίκη του αυστηρός, σιωπηλός, «συλλογισμένος». Όλη η τεράστια περιουσία του, εκτός από ένα μικρό σχετικά μέρος που ξόδεψε στα αρχικά γλέντια, πέρασε στον αδερφό του, το Σεμιόν Σεμιόνοβιτς, προς μεγάλη ικανοποίηση αυτού του τελευταίου. Η γριούλα η Ραγκόζινα εξακολουθεί να ζει και σα ν' αναθυμάται πού και πού τον αγαπημένο της γιο, τον Παρφιόν, πολύ θαμπά ωστόσο: ο Θεός απάλλαξε το μυαλό και την καρδιά της απ' τη συναίσθηση της φρίκης που βρήκε το μελαγχολικό της σπίτι.

Ο Λέμπεντεβ, ο Κέλερ, ο Γάνια, ο Πτίτσιν και πολλά άλλα πρόσωπα της αφήγησής μας, ζουν όπως και πρώτα, άλλαξαν πολύ λίγο και δεν έχουμε να πούμε τίποτα σχεδόν γι' αυτούς. Ο Ιππόλυτος πέθανε τρομερά ανήσυχος και κάπως νωρίτερα απ' όσο περίμενε, κάπου δυο βδομάδες μετά το θάνατο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Του Κόλια του 'κανε βαθύτατη εντύπωση το περιστατικό· συνδέθηκε πολύ στενά με τη μητέρα του. Η Νίνα Αλεξάντροβνα φοβάται για λογαριασμό του γιατί είναι πολύ πιο σκεφτικός απ' όσο θα ταίριαζε στην ηλικία του· δεν αποκλείεται να γίνει ένας πρακτικός άνθρωπος. Στο μεταξύ—ως ένα σημείο ύστερα από δικές του προσπάθειες—ταχτοποιήθηκε κι η ζωή του πρίγκιπα: ο Κόλια από καιρό τώρα είχε ξεχωρίσει ανάμεσα στα πρόσωπα που γνώρισε τον τελευταίο καιρό τον Ευγένιο Παύλοβιτς Ραντόμσκη· πρώτος αυτός—ο Κόλια—πήγε και τον βρήκε και του 'κανε γνωστές όλες τις λεπτομέρειες του περιστατικού, όσες ήξερε, και τον πληροφόρησε σε τι κατάσταση βρίσκεται ο πρίγκιπας. Δεν έκανε λάθος: ο Ευγένιος Παύλοβιτς ενδιαφέρθηκε ζωηρότατα για την τύχη του δυστυχισμένου «ηλίθιου» και, ύστερα από δικές του, προσπάθειες και φροντίδες, ο πρίγκιπας βρέθηκε στο Εξωτερικό, στο ίδρυμα του Σνάιντερ. Ο ίδιος ο Ευγένιος Παύλοβιτς έφυγε για το Εξωτερικό σκοπεύοντας να μείνει πολύν καιρό· στην Ευρώπη λέει με ειλικρίνεια για τον εαυτό του πως είναι «εντελώς περιττός άνθρωπος στη Ρωσία» και αρκετά συχνά, τουλάχιστο δυο-τρεις φορές το χρόνο, επισκέπτεται τον άρρωστο φίλο του στου Σνάιντερ· ο Σνάιντερ όμως σκυθρωπιάζει όλο και περισσότερο και κουνάει το κεφάλι· κάνει υπαινιγμούς για πλήρη καταστροφή των διανοητικών οργάνων δε λέει ακόμα με θετικότητα

πως η περίπτωση είναι ανίατη, επιτρέπει όμως στον εαυτό του τις πιο θλιβερές νύξεις. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς τα παίρνει όλ' αυτά πολύ κατάκαρδα και πρέπει να ομολογήσουμε πως έχει καρδιά, πράγμα που το αποδειχνει έστω και μονάχα το γεγονός ότι παίρνει γράμματα απ' τον Κόλια και μάλιστα τυχαίνει καμιά φορά και του απαντάει. Εκτός απ' αυτό όμως, έγινε γνωστή και μια άλλη πτυχή του χαρακτήρα του· κι επειδή αυτή η πτυχή είναι προς τιμήν του, σπεύδουμε να την αναφέρουμε: ύστερα από κάθε επίσκεψη στο ίδρυμα του Σνάιντερ, ο Ευγένιος Παύλοβιτς, εκτός απ' το γράμμα που στέλνει στον Κόλια, στέλνει κι ένα άλλο σ' ένα πρόσωπο στην Πετρούπολη, με την πιο λεπτομερειακή και γεμάτη συμπάθεια περιγραφή για την πορεία της αρρώστιας του πρίγκιπα. Εκτός απ' τις εκδηλώσεις του σεβασμού και της αφοσίωσης, αρχίζουν κι εμφανίζονται στα γράμματα αυτά (όλο και συχνότερα) μερικές ευλικρινείς περιγραφές απόψεων, ιδεών κι αισθημάτων—με δυο λόγια, αρχίζει να διαφαίνεται κάτι που μοιάζει με αισθήματα φιλικά και στοργικά. Το πρόσωπο αυτό που αλληλογραφεί (αν και αρκετά αραιά) με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, το πρόσωπο που κέρδισε τόσο την προσοχή του και την εκτίμησή του είναι η Βέρα Λέμπεντεβα. Δεν μπορέσαμε με κανέναν τρόπο να μάθουμε με ακρίβεια πώς έγινε και δημιουργήθηκαν οι τέτοιες σχέσεις· φυσικά, η αρχή θα πρέπει να 'γινε εξ αφορμής της ίδιας εκείνης ιστορίας με τον πρίγκιπα, όταν η Βέρα Λέμπεντεβα έφτασε ν' αρρωστήσει σχεδόν απ' τη λύπη της· μας είναι άγνωστες όμως οι λεπτομέρειες αυτής της γνωριμίας και της φιλίας. Αν κάναμε λόγο γι' αυτά τα γράμματα, ήταν κυρίως γιατί μερικά απ' αυτά περιείχαν πληροφορίες για την οικογένεια Επάντσιν, και, το κυριότερο, για την Αγγλαΐα Ιβάνοβνα Επάντσιν. Ο Ευγένιος Παύλοβιτς, σ' ένα αρκετά ακατάστατο γράμμα του απ' το Παρίσι, έγραψε πως η Αγγλαΐα Ιβάνοβνα, ύστερ' από σύντομη και φλογερή συμπάθεια προς έναν εμικρέ, Πολωνό κόμη, τον παντρεύτηκε ξαφνικά παρά τη θέληση των γονέων της, που κι αν δώσανε τέλος τη συγκατάθεσή τους αυτό έγινε μόνο και μόνο γιατί υπήρχε φόβος να καταλήξει η υπόθεση σε κάποιο ασυνήθιστο σκάνδαλο. Μετά, ύστερα σχεδόν από σιωπή έξι μηνών, ο Ευγένιος Παύλοβιτς έκανε γνωστό στη Βέρα Λέμπεντεβα, και πάλι σ' ένα μακροσκελέστατο και λεπτομερειακό γράμμα, πως αυτός, σε μιαν επίσκεψή του στον καθηγητή Σνάιντερ, στην Ελβετία, συναντήθηκε εκεί μ' όλους τους Επάντσιν (εκτός, εννοείται, απ' τον Ιβάν Φιοντόροβιτς που οι υποθέσεις του τον κρατούσαν στην Πετρούπολη) και τον πρίγκιπα Σ. Η συνάντηση ήταν παράξενη· τον Ευγένιο Παύλοβιτς τον χαιρέτησαν όλοι τους με κάποιον ενθουσιασμό· η Αδελαΐδα κι η Αλεξάνδρα θεωρήσανε μάλιστα για κάποιο λόγο πως θα πρέπει να του χρωστάνε ευγνωμοσύνη «για την αγγελική φροντίδα που δείχνει για το δυστυχισμένο πρίγκιπα». Η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα, σαν είδε τον πρίγκιπα έτσι άρρωστο και ξεπεσμένο, άρχισε να κλαίει πικρά από καρδιάς. Φαίνεται πως του τα 'χαν συγχωρήσει κιόλας όλα. Ο πρίγκιπας Σ. βρήκε την ευκαιρία να πει μερικές πετυχημένες κι έξυπνες αλήθειες· του Ευγένιου Παύλοβιτς του φάνηκε πως αυτός κι η Αδελαΐδα δεν ταίριαζαν ακόμα εντελώς· φαινόταν όμως πως, όπου να 'ναι, η φλογερή Αδελαΐδα θα υποτασσόταν αναπόφευκτα, θεληματικά και με την καρδιά της, στο μυαλό και στην πείρα του πρίγκιπα Σ. Επιπλέον και τα μαθήματα που 'χε πάρει η οικογένεια είχαν τρομερή επίδραση πάνω της και κυρίως το τελευταίο περιστατικό της Αγγλαΐας με τον εμικρέ κόμη. Όλα όσα φοβόταν η οικογένεια παραχωρώντας σ' αυτόν τον κόμη την Αγγλαΐα, όλα πια είχαν βγει αληθινά μέσα σ' έξι μήνες και με κάτι εκπλήξεις επιπλέον που ούτε τις φαντάζονταν ποτέ. Αποδείχτηκε πως αυτός ο κόμης, δεν ήταν καν κόμης κι αν είχε φύγει πραγματικά απ' την πατρίδα του, αυτό έγινε γιατί είχε μεσολαβήσει κάποια σκοτεινή και ύποπτη ιστορία. Είχε γοητέψει την Αγγλαΐα με την ασυνήθιστη ευγένεια της καταβασανισμένης από νοσταλγία για την πατρίδα του ψυχής και τόσο τη γοήτεψε μάλιστα που εκείνη, πριν ακόμα τον παντρευτεί, έγινε μέλος κάποιας Επιτροπής του Εξωτερικού προς αποκατάστασιν της Πολωνίας και, σα να μην έφτανε αυτό, έμπλεξε στον κύκλο των εξομολογουμένων κάποιου διάσημου καθολικού ιερέα, που κυριάρχησε στο πνεύμα της μέχρι φανατισμού. Η κολοσσαία περιουσία του κόμη, που γι' αυτήν είχε φέρει στη Λιζαβέτα Προκόφιεβνα και στον πρίγκιπα Σ. σχεδόν αδιάψευστα στοιχεία, αποδείχτηκε εντελώς ανύπαρκτη. Κι όχι μονάχα αυτό, μα σε πεντέξι μήνες μετά το γάμο ο κόμης κι ο φίλος του, ο περίφημος εξομολογητής, τα καταφέρανε να κάνουν την Αγγλαΐα να τα χαλάσει τελείως με την οικογένειά της, τόσο που αυτοί είχαν πια αρκετούς μήνες να τη δουν... Με δυο λόγια, πολλά θα μπορούσε κανείς να διηγηθεί, η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα όμως, οι κόρες της κι ο πρίγκιπας Σ. είχαν μείνει εμβρόντητοι απ' όλη αυτή την «τρομοκρατία», που 'φτασαν να φοβούνται ν' αναφέρουν ορισμένα πράγματα στην κουβέντα τους με τον Ευγένιο Παύλοβιτς, μόλο που ξέρανε πως αυτός, και χωρίς τις δικές τους

πληροφορίες, γνωρίζει πια πολύ καλά την ιστορία για όλες αυτές τις τελευταίες τρέλες της Αγγλαΐας Ιβάνοβνας. Η καημένη η Λιζαβέτα Προκόφιεβνα νοσταλγούσε να γυρίσει στη Ρωσία και, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ευγένιου Παύλοβιτς, κριτικάριζε με πάθος και χολή όλα τα πράγματα του Εξωτερικού: «Μήτε ψωμί δεν ξέρουν να ψήσουν της προκοπής, το χειμώνα ξεπαγιάζουν σαν ποντίκια στο υπόγειο,—του 'λεγε, —εδώ τουλάχιστον τώρα, μ' αυτόν το δυστυχημένο, μπόρεσα κι έκλαψα ρωσικά,—πρόσθεσε δείχνοντας ταραγμένη τον πρίγκιπα που δεν την είχε αναγνωρίσει καθόλου.—Φτάνουν πια οι παραφορές, καιρός να βάλουμε μυαλό. Κι όλ' αυτά, όλο αυτό το Εξωτερικό, κι όλη αυτή η Ευρώπη σας, όλ' αυτά είναι φαντασία και τίποτ' άλλο κι όλοι εμείς, στο Εξωτερικό, είμαστε μια φαντασία... θυμηθείτε τα λόγια μου, θα το διαπιστώσετε κι ο ίδιος!» τέλειωσε σχεδόν θυμωμένα καθώς χώριζαν με τον Ευγένιο Παύλοβιτς.

1868—1869

ΤΕΛΟΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ

Η μελέτη που ακολουθεί είναι του διάσημου συγγραφέα Ανρύ Τρουαγιά που θεωρείται σαν ένας απ' τους πιο βαθείς γνώστες των ψυχολογικών προβλημάτων, απ' τους πιο μεγάλους ανατόμους της ανθρωπίνης ψυχής—ένας έξοχος ρεαλιστής μυθιστοριογράφος. Με ανεξάντλητη επιμονή κι αγάπη, και με τρομερή διεισδυτικότητα έσκυψε πάνω απ' το αβυσσαλέο έργο του Ντοστογιέβσκη. Καρπός αυτής της έρευνας κι αυτής της στοργής είναι το έργο του: «ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΗ», όπου αναλύονται, χαρακτηρίζονται και φωτίζονται τα κυριότερα δημιουργήματα του μέγιστου Ρώσου συγγραφέα.

Ο Ανρύ Τρουαγιά είναι Γάλλος· γεννήθηκε στη Μόσχα στα 1911. Στα εικοσπέντε του κιόλας χρόνια είναι γνωστός σ' όλο τον κόσμο κι έχει τιμηθεί με πολλά λογοτεχνικά βραβεία. (Prix populiste, Prix Max Barthou, της Γαλλικής Ακαδημίας, Prix Goncourt).

Τα κυριότερα έργα του είναι: «Faux jour», μυθιστόρημα, 1935, «Le Vivier», μυθιστόρημα, «L' Araigne», «La Fosse commune», νουβέλες, «Ντοστογιέβσκη», μελέτη, 1940, «La Mort saisit le Vif», μυθιστόρημα 1942, «Le Signe du Taureau», μυθιστόρημα, 1946, «Tant que la Terre durera», μυθιστόρημα, «Les Vivants», θεατρικό έργο, 1946.

Ο ΗΛΙΘΙΟΣ

Ο Ρωσικός Μηνύτωρ είχε αρχίσει να δημοσιεύει τον *Ηλίθιο* απ' το Γενάρη του 1868. Ο Ντοστογιέβσκι έλεγε γι' αυτό του το μυθιστόρημα πως ποτέ δεν είχε πιο πλούσιο θέμα, μα πως δεν μπορούσε να εκφράσει ούτε το δέκατο της σκέψης του. Κι αλήθεια. Ο *Ηλίθιος*, μαζί με τους *Δαιμονισμένους* και τους *Αδελφούς Καραμάζοβ*, παραμένει ένα απ' τα κυρίαρχα έργα του Ντοστογιέβσκι.

Ο πρίγκιπας Μίσκιν, ένας επιληπτικός, γυρίζει από μια κλινική της Ελβετίας, όπου κάποιος καθηγητής τον είχε φροντίσει από ευσπλαχνία. Είναι ορφανός. Όλη-όλη η περιουσία του ένα μπογαλάκι ρούχα. Δεν ξέρει τίποτα απ' τη ζωή. «Βεβαιώθηκα απόλυτα, —του λέει ο γιατρός, πως είστε ένα παιδί, δηλαδή ολότελα παιδί. Μονάχα στο μπόι και στο πρόσωπο μοιάζετε με άντρα, μα στην ανάπτυξη, στην ψυχή, στο χαρακτήρα, ίσως-ίσως και στο μυαλό, δεν έχετε ενηλικιωθεί και θα μείνετε έτσι έτσι κι αν ζήσετε εξήντα χρόνια».

Αυτό το παιδί των εικοσιέξι χρόνων, είναι ευγενικός χωρίς δουλοπρέπεια, δειλός, καλός κι απλοϊκός. Δεν έχει ζήσει. Ή, τουλάχιστο, δεν έχει ζήσει «εν δράσει». Η ζωή του έχει διαβεί σε εσωτερικές ενατενίσεις. Έχει ταμπουρωθεί έξω απ' τα κοινωνικά τείχη, έξω απ' τον κόσμο του «δυο και δυο κάνουν τέσσερα». Κι όταν πέφτει ανάμεσα σ' αυτόν τον κόσμο, μέσα σε τούτη την πολιτεία την κατοικημένη από άρπαγες, απατεώνες, φιλήδονους, παλιάτσους και μέθυσους, φαίνεται σαν παρείσακτος.

Μόλις φτάνει στην Πετρούπολη, επισκέπτεται πρώτα-πρώτα το στρατηγό Επάντσιν, που είναι κάπως αόριστα συγγενής του, ελπίζοντας πως αυτός θα τον συμβουλέψει για κάποιες προσωπικές του υποθέσεις. Ο Μίσκιν, μόλις βγει απ' τη μοναξιά του, δείχνεται σ' όλη του την αδεξιότητα. Κάνει ολόκληρη διάλεξη στο λακέ επί της υποδοχής, πέφτει σε γκάφες μπροστά στο γραμματέα του στρατηγού· αργότερα θα σπάσει ένα κινέζικο βάζο, καθώς μιλάει συνεπαρμένος. Κι αυτό το κινέζικο βάζο είναι κάτι σα σύμβολο. Αυτό το κινέζικο βάζο είναι ο κόσμος της ύλης, που πάνω σ' αυτόν σκοντάφτει και τον αναποδογυρίζει κάθε φορά που παρασέρνεται απ' τις πεποιθήσεις του!

Ωστόσο, αυτός ο συμπαθητικός νέος που σπάει τις πορσελάνες, αυτός ο αγαθούλης κι αδέσιος που αγαπάει να φτιάχνει ωραίες φράσεις, δεν εξοργίζει το περιβάλλον του. Η ανυστερόβουλη απλότητά του, που μ' αυτήν πλησιάζει τους ανθρώπους, αφοπλίζει και κείνους που του είναι εχθρικοί. Βέβαια, γελάνε μαζί του. Μα του συγχωρούν όλες του τις παραβιάσεις της κοσμικής ευπρέπειας, όπως συγχωρούν σ' έναν ξένο τα γλωσσικά του σφάλματα. Νιώθουν πως είναι από αλλού. Θα φαινόταν παράξενο ν' απαιτούν απ' αυτόν μια συμπεριφορά, έναν τρόπο έκφρασης που αγνοούν στη χώρα του. Κι εξάλλου, αυτός ο τ α ξ ι δ ι ώ τ η ς αυτός ο π ε ρ α σ τ ι κ ό ς, που φαίνεται, όταν τον πρωτοβλέπεις, ολότελα ακαλλιέργητος, είναι πραγματικά πλούσιος από μian ιδιαίτερη γνώση. Έχει τη γνώση εκείνη που ο ι π ε ρ ι τ ε ι χ ι σ μ έ ν ο ι αυτού του κόσμου δεν μπορούν καθόλου να τη συλλάβουν. Έχει την πρωταρχική νόηση.

«—Η πρωταρχική νόηση είναι ανεπτυγμένη σε σας περισσότερο παρά σε οποιονδήποτε άλλον—του λέει η κόρη του στρατηγού.—Την κατέχετε έτσι που οι άλλοι δεν την έχουν υποψιαστεί ούτε σ' όνειρό τους. Γιατί υπάρχουν δυο είδη νόησης: η κύρια νόηση και η δευτερεύουσα. Έτσι δεν είναι;»

Κι αλήθεια, ολόκληρο το μυθιστόρημα συγκλίνει σ' αυτό: στην εισβολή της κύριας νόησης στην περιοχή της δευτερεύουσας. Αυτή η κύρια νόηση, η έξω απ' τους νόμους της αιτιότητας και της αντίφασης, η έξω από τους κανόνες της ηθικής, αυτή η υποχθόνια νόηση, η νόηση του αισθήματος, θα φέρει τρομερή αναστάτωση εκεί όπου θα μεταφυτευτεί. Μέσα σ' αυτή τη φυλακισμένη ατμόσφαιρα, ο ερχομός του Μίσκιν είναι σα μια πνοή δροσερού αέρα. Στην αρχή, ένα ξέσπασμα γέλιου υποδέχεται το πέρασμά του. Είναι χοντροκομμένα γελοίος, είναι

«πτωχός τω πνεύματι», είναι ηλίθιος. Η ίδια η μητέρα του τον έλεγε άλλοτε ηλίθιο. Μα να, λίγο-λίγο, αυτός ο «πτωχός τω πνεύματι», αυτός ο ηλίθιος βάζει «υπό συζήτησιν» και τις πιο απαρασάλευτες αρχές. Αυτός ο φτωχούλης βάζει σε σκέψεις τους σοφούς. Αυτός ο παρείσακτος γίνεται απαραίτητος. Αυτός ο αδύναμος δαμάζει τους δυνατούς. Και τους δαμάζει άθελά του. Είναι σίγουρος πως όλος ο κόσμος γύρω του είναι μεγαλόψυχος και πως όλος ο κόσμος τον αγαπά. Κι έτσι, με το να μεταχειρίζεται τους πιο φθαρμένους και τους πιο κακούς σαν τα πιο τρυφερά και πονετικά πλάσματα, τους κάνει συμμάχους του. Οι άνθρωποι γίνονται καλοί, γιατί εύχεται να 'ναι καλοί, γιατί πιστεύει πως είναι. Βρίσκεται στο κέντρο ενός πεδίου δυνάμεων. Απ' αυτόν απορρέουν μυστηριακές έλξεις. Υπερόπτες γνωρίζουν την ευλογία της ταπεινοσύνης, εγωιστές ξανοίγουν την ψυχή τους στη μετάνοια, κακοί ξαναβρίσκουν την αγνότητα της παιδικής ηλικίας. Στη θέα του, η ντροπή και το μίσος σβήνουν για λίγο. Η ζωή του καθενός παίρνει ένα νόημα που δεν είναι πια γήινο. Καθένας βλέπει σ' αυτόν την απόδειξη μιας άλλης ύπαρξης, ενός άλλου κόσμου, εφικτού. Σφραγίζει ανέκκλητα εκείνους που τον βλέπουν, εκείνους που τον ακούν. Όταν τον γνωρίσουν δεν είναι πια ίδιοι όπως πριν τον πλησιάσουν.

Μα εκείνοι που νιώθουν πιο έντονα τη γοητεία της παρουσίας του, είναι οι βίαιοι, οι κακοί, οι παραστρατημένοι, όλοι εκείνοι που έχουν «ξεπεράσει τα όρια».

Ποιος θα τον νιώσει πρώτος; Ο Ραγκόζιν, ο έμπορας, το κτήνος, που στο τέλος του βιβλίου θα σκοτώσει τη γυναίκα που αγαπά. Κι ακόμα η Ναστάσια Φιλίπποβνα, η πόρνη. Γιατί; Μα ακριβώς γιατί αυτές οι υπάρξεις έχουν υπερπηδήσει όλες τις αρχές της τρέχουσας ηθικής. Έχουν υπερπηδήσει το τείχος. Βέβαια, αυτοί έχουν χάσει το δρόμο έξω απ' τα οχυρώματα που τους πλαισιώναν άλλοτε. Μα εκείνοι που έχουν υποφέρει, εκείνοι που έχουν κάνει το κακό, είναι πιο κοντά στην αλήθεια, αξίζουν περισσότερο την αλήθεια, από κείνους που ποτέ δε δοκίμασαν να κάνουν τίποτα για να τη γνωρίσουν. Το πάθος συγχωρεί τα πάντα. Το πάθος, ακόμα κι όταν φτάνει στο έγκλημα, αξίζει περισσότερο απ' την απάθεια.

Εξάλλου, ανάμεσα στους φίλους του Μίσκιν, πλάι σε κείνους που έχουν αποδράσει απ' τον κόσμο-φυλακή, υπάρχουν εκείνοι που δεν έχουν μπει ακόμα εκεί: τα παιδιά. Τα παιδιά έχουν εύπλαστο μυαλό που δε γνωρίζει τον καταναγκασμό. Δεν έχουν ακόμα προφτάσει να σχηματίσουν απ' τον κόσμο ένα όραμα αποκρυσταλλωμένο. Το καθετί γι' αυτά είναι κίνηση, το καθετί είναι ενδεχόμενο. Τίποτα δεν εξαρτάται από τίποτα. Το καθετί μπορεί να γεννήσει το καθετί. Αυτά τα νέα πλάσματα, αυτά τα «πουλάκια» είναι από ένστικτο ό,τι οι άλλοι πασκίζουν να γίνουν μες από τρομερές δοκιμασίες. Ζουν κοντά στη φύση, κοντά στο Θεό. Αργότερα θα πιστέψουν στους νόμους των ανθρώπων και θα 'χουν χαθεί για τη λευτεριά. Οι γονείς τους, οι δάσκαλοί τους, θα φτιάξουν απ' αυτά τα μικρά παιδιά πρόωρους γέρους, δυνατούς σε γνώση, ψυχρούς ορθολογιστές, αστούς που πάνω απ' όλα νοιάζονται για τις ανέσεις τους—αληθινά τέρατα.

Μα για την ώρα είναι διαθέσιμοι και τρωτοί. Και μια κι είναι διαθέσιμοι και τρωτοί, είναι φίλοι του Μίσκιν. Ο Μίσκιν είναι όπως κι αυτά: ένας μικρός χαμένος μες στον κόσμο των μεγάλων. «Οι μεγάλοι, λέει, δεν ξέρουν πως ένα παιδί, ακόμα και στην πιο δύσκολη υπόθεση, μπορεί να δώσει μια εξαιρετικά χρήσιμη συμβουλή. Ω Θεέ μου! Όταν σας κοιτάζει κείνο τ' ομορφούλικο πουλάκι, εύπιστα κι ευτυχισμένα, είναι ντροπή να το ξεγελάσετε! Αν τα ονομάζω πουλάκια είναι γιατί δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο στον κόσμο από ένα πουλάκι... Όσο για τον Τιμπό, (το δάσκαλο του σχολείου), αυτός με ζήλευε—αυτό ήταν όλο· στην αρχή δώσ' του και κούναγε το κεφάλι του κι απορούσε πώς γινόταν και τα παιδιά καταλάβαιναν όλα όσα τους έλεγα, ενώ σαν τουςμίλαγε αυτός δεν καταλάβαιναν τίποτα σχεδόν, κι ύστερα άρχισε να με κοροϊδεύει όταν του είπα πως κι οι δυο μας εμείς δε θα μπορέσουμε να τους μάθουμε τίποτα μα θα 'χουμε πολλά να διδαχτούμε απ' τα παιδιά».

Οι διανοούμενοι έχουν υψώσει αντίκρυ στον ουρανό ένα φρούριο από ανθρώπινες αλήθειες που

τους κρύβει απ' το υπέρτατο φως. Η ίδια τους η αλαζονεία μπαίνει ανάμεσα σ' αυτούς και στην αλήθεια. «Ό,τι απέκρυψας από σοφών και συνετών, απεκάλυψας νηπίους».

Ανάμεσα σ' όλους αυτούς τους επαναστατημένους, ανάμεσα σ' όλους αυτούς τους ανυπότακτους μακάριους, υπάρχει κάποια μυστηριακή αδελφосύνη. Χαμένοι μες στην απεραντοσύνη του αισθήματος, είναι δεμένοι ο ένας με τον άλλον με ρεύματα τηλεπαθητικά. Μαντεύονται πριν απ' την πράξη—έχουν την προφητική ενόραση του μέλλοντος. Τίποτα δεν εκπλήττει, τίποτα δεν απογοητεύει αυτούς τους εκστασιασμένους οραματιστές. Έτσι, όταν ρωτάνε τον Ηλίθιο αν πιστεύει πως είναι δυνατός ένας γάμος ανάμεσα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα και στο Ραγκόζιν, αυτός απαντάει απλά:

«—Ναι, πιστεύω, πως θα την παντρευτεί και μάλιστα αύριο κιόλας, μα ύστερα από οχτώ μέρες θα τη σκοτώσει».

«—Φοβάμαι, δεν ξέρω γιατί, μα φοβάμαι—λέει, ένα άλλο πρόσωπο του βιβλίου—Θα 'λεγε κανείς πως υπάρχει κάτι στον αέρα, μια δυστυχία που πετάει σα νυχτερίδα, και φοβάμαι, φοβάμαι...»

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα προβλέπει με απόλυτη ακρίβεια το θάνατό της. Λέει για το Ραγκόζιν: «Θα τον σκότωνα απ' τον τρόμο μου, αυτός όμως θα προφτάσει να με σκοτώσει πρώτος...»

Κι ο πρίγκιπας Μίσκιν, βλέποντας ένα μαχαίρι πάνω στο τραπέζι του Ραγκόζιν, μαντεύει πως έχει μπρος στα μάτια του το ίδιο το όπλο που ο δολοφόνος θα χρησιμοποιήσει αργότερα.

«—Το 'χεις για να κόβεις τα φύλλα;

— Ναι, για τα φύλλα.

— Μα... είναι ολοκαίνουργιο...»

Βγαίνοντας απ' το σπίτι του Ραγκόζιν ο Ηλίθιος αναρωτιέται: «Μα είναι τάχα αποφασισμένο πως ο Ραγκόζιν θα σκοτώσει;...»

Αργότερα θα πάει στο σπίτι του Ραγκόζιν, δίχως να τον έχουν φωνάξει, απλώς και μόνο γιατί «προαισθάνεται» πως κάποιο κακό έχει γίνει. Κι ο Ραγκόζιν θα τον περιμένει μπροστά στην πόρτα του πρίγκιπα, απλώς και μόνο γιατί «προαισθάνεται μian επίσκεψη».

«—Λέων Νικολάγιεβιτς, έλα μαζί μου, είναι ανάγκη», του λέει.

Ωστόσο αυτές οι υπάρξεις, που έχουν μια τόσο διαισθητική συνείδηση του πεπρωμένου τους, δεν ξέρουν να ξεφύγουν απ' τον κίνδυνο που τους παραμονεύει. Δεν ξέρουν, δεν μπορούν και δε θέλουν, θα 'λεγε κανείς, ν' αποφύγουν την άβυσσο που προς αυτήν προχωρούν. Είναι σκλάβοι της ίδιας τους της διορατικότητας. Δε δεσπόζουν πάνω στη ζωή τους — τη νιώθουν. Είναι πεινασμένοι για ισχυρές εντυπώσεις. Δε λαχταρούν ούτε την ευτυχία ούτε την απελπισία. Λαχταρούν μονάχα τη συνείδηση του «υπάρχειν». Και κάθε οδύνη είναι καλή για να δοκιμάσουν τα όρια αυτής της ύπαρξης. Υποφέρω, άρα υπάρχω. Ξεπερνάω τα μαρτύριά μου, άρα θα υπάρχω. Όποιος αφήνεται να χτυπιέται απ' τα γεγονότα, οδεύει προς το Θεό. Όποιος θέλει να προφυλαχτεί απομακρύνεται, απ' Αυτόν.

«Ο ευρών την ψυχήν αυτού απολέσει αυτήν, και ο απολέσας την ψυχήν αυτού ένεκεν εμού ευρήσει αυτήν».

Το μυθιστόρημα δεν είναι παρά μια αλληλοδιαδοχή καταστροφών, που η καθεμιά τους έχει προβλεφτεί από «ευαίσθητα πρόσωπα» που καμιά απ' αυτές δεν την έχουν αρνηθεί θεληματικά. Οι ήρωες του Ντοστογιέβσκη δε λαχταρούν παρά μονάχα εκείνο που θα τους καταστρέψει.

Ο πρίγκιπας Μίσκιν, ο «απόλυτα καλός άνθρωπος», θα τραβήξει κατευθείαν στου στρατηγού Επάντσιν. Μόλις μπαίνει στην οικογένεια ανακατεύεται σ' όλες τις περιπλοκές της. Απασχολείται με καθετί που δεν τον αφορά, με καθετί που απειλεί τη γαλήνη του, τη ζωή του. Μόλις διακρίνει, σε μια φωτογραφία, τη βασανισμένη μορφή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, αποφασίζει να δώσει τ' όνομά του σ' αυτή τη μεγάλη αμαρτωλή. Ωστόσο ξέρει πως αυτή η επιθυμία είναι παράλογη. Διεκδικεί τη νέα γυναίκα απ' τον απαίσιο και κτηνώδη Ραγκόζιν, κι όταν επιτέλους παραιτείται ξέρει πως στέλνει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα στο θάνατο. Κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα ακολουθεί το Ραγκόζιν γιατί αυτό είναι το πιο μεγάλο σφάλμα που θα μπορούσε να διαπράξει. Κι ο Ραγκόζιν τη σκοτώνει γιατί μαντεύει πως γι' αυτή του την πράξη θα μετανοεί σ' όλη του τη ζωή. Κι ο δολοφόνος, κι ο «απόλυτα καλός άνθρωπος» συμφιλιώνονται μπροστά στη νεκρή γιατί δοκιμάζουν επιτέλους την αίσθηση πως έχουν εκπληρώσει το αναπόφευκτο.

«Ο Ραγκόζιν, πού και πού, άρχιζε ξαφνικά να μουρμουρίζει δυνατά, απότομα κι ασυνάρτητα... Τότε ο πρίγκιπας άπλωνε το χέρι του τρεμάμενο κι άγγιζε απαλά το κεφάλι του, τα μαλλιά του, τα χάιδευε, χάιδευε τα μάγουλά του... δεν μπορούσε να κάνει τίποτε άλλο!»

Αυτό το βιβλίο του πάθους φαίνεται να 'ναι το πρώτο μεγάλο ερωτικό μυθιστόρημα που έγραψε ο Φιόντορ Μιχάηλοβιτς Ντοστογιέβσκη. Κι ωστόσο ο έρωτας, οι έρωτες, που συγκροτούν την πλοκή του *Ηλίθιου*, δεν έχουν αληθινή αξία. Είναι εμπόδια που πρέπει να υπερπηδηθούν κι όχι σταθμοί που σ' αυτούς πρέπει να ελπίζουν. Είναι οι σταθμοί μιας πορείας προς την αλήθεια. Δεν είναι η ίδια η αλήθεια.

Ο έρωτας, στο Ντοστογιέβσκη, ποτέ δεν είναι ένα ξεκούρασμα της ψυχής και του σώματος. Ποτέ η επιθυμία δεν είναι ικανοποιημένη. Ποτέ η σαρκική πράξη δεν είναι αληθινά πληρωμένη.

Η γυναίκα υπάρχει γι' αυτόν μονάχα σαν ένα αντιδραστήριο. Η θέση της ανάμεσα στον άντρα και στο Θεό δεν είναι ανώφελη. Είναι εδώ για ν' αφυπνίζει τον άντρα στην οδύνη, για να τον βασανίζει, για να τον σωριάζει, για να τον ανασηκώνει, για να τον τραβάει έξω από τους ηθικούς νόμους, για να τον γκρεμίζει σφαδάζοντα, κατάπληκτο, κατακαίνουργιο, μέσα στον ανείπωτο κόσμο της ελευθερίας. Οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν τον πειρασμό, που μ' αυτόν προαναγγέλλεται η τελική γαλήνη.

Μάταια θα ζητούσε κανείς στα μυθιστορήματα του Ντοστογιέβσκη της δεύτερης περιόδου μια γυναίκα που ν' αντιστοιχεί στην Άννα Καριένινα ή στη Νατάσα του Τολστόη, ή στην Τατιάνα του Πούσκιν, ή στη Μποβαρύ, ή στην Ευγενία Γκραντέ. Τα μεγάλα μυθιστορήματα του Ντοστογιέβσκη είναι ανδρικά μυθιστορήματα. Η ανθρωπολογία του Ντοστογιέβσκη, για να μεταχειριστούμε την έκφραση του Μπερντιάγιεβ, είναι μια ανθρωπολογία αρσενική. Οι γυναίκες γι' αυτόν δεν έχουν αξία αυτές καθαυτές. Είναι μέσα. Δεν αποτελούν σκοπό. Και τις περισσότερες φορές μια γυναίκα χρησιμοποιείται ταυτόχρονα σε δυο άντρες. Καθένας απ' αυτούς τους άντρες έλκεται απ' την ίδια γυναίκα για διαφορετικούς λόγους. Το ίδιο όπως ένας άντρας μπορεί ν' αγαπά ταυτόχρονα δυο γυναίκες. Η γυναίκα προκαλεί το διχασμό της ανδρικής προσωπικότητας. Έρωτας—οίχτος, έρωτας—ηδονή.

Ο Μίσκιν αγαπάει τη Ναστάσια Φιλίπποβνα και μαζί την κόρη του στρατηγού Επάντσιν, την ωραία Αγγαΐα. Η ομορφιά της Αγγαΐας τον μαγεύει, τον γοητεύει. Μα δοκιμάζει μιαν απέραντη συμπόνια για το βασανισμένο πρόσωπο της Ναστάσιας Φιλίπποβνας.

«—Δεν μπορώ να υποφέρω το πρόσωπό της, φοβάμαι το πρόσωπό της, —λέει—. Δεν την αγαπώ με έρωτα μα με οίχτο».

Κι όταν είναι υποχρεωμένος να διαλέξει ανάμεσα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα και στην Αγλαΐα, θα στραφεί προς την πρώτη.

«Δε βλέπει μπροστά του τίποτ' άλλο απ' την τρελή, την απελπισμένη, που απ' αυτήν του 'χει μείνει μια σπαρακτική εντύπωση. —Εκείνη είναι τόσο δυστυχισμένη!»

Όσο για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτή ταλαντεύεται, ανάμεσα στον άρρωστο πρίγκιπα, τον αγνό και καλό μέχρι βλακειάς, και στο σκληρό και φιλήδονο Ραγκόζιν. Στο Μίσκιν ξυπνά τη συμπόνια και στο Ραγκόζιν ένα μανιασμένο αισθησιασμό. Το σώμα της κι η καρδιά της έχουν καθένα το ρόλο τους στο πεπρωμένο αυτών των δυο υπάρξεων που έχουν δεθεί αδιάρρηκτα μαζί της. Θα καταστρέψει τον ένα με το κορμί της και τον άλλον με την καρδιά της. Κι ωστόσο, όταν εκείνη θα 'ναι νεκρή, αυτοί οι δυο εραστές, συμφιλιωμένοι ξανά, θα καταλάβουν πως έχουν προχωρήσει ένα βήμα προς την ίδια λύτρωση.

Έτσι, για το Ντοστογιέβσκη, κάθε έρωτας αφιερωμένος σ' ένα πλάσμα δεν είναι κλεμμένος απ' το Θεό. Ο επίγειος έρωτας, επειδή είναι ατελής, φευγαλέος, μαρτυρικός, γελοίος, τραντάζει τις ψυχές και τις προετοιμάζει για το μόνο έρωτα που δε θα τις απογοητεύσει ποτέ.

Εξάλλου, πρέπει να παρατηρήσουμε πως η αγάπη του πλησίον είναι η μόνη βοήθεια που οι ήρωες του Ντοστογιέβσκη μπορούν ν' αξιώσουν ο ένας απ' τον άλλον. Ο Μίσκιν, ο άγιος, δεν ξέρει να δρα, δεν ξέρει παρά μονάχα ν' αγαπά. Κάθε που δοκιμάζει να δράσει λαθεύει. Όχι μονάχα δεν καταφέρνει να βοηθήσει κανέναν, μα επιπλέον κλονίζει τις πιο ευτυχισμένες καταστάσεις.

Το πέρασμα αυτού του «απόλυτα καλού ανθρώπου» ανάμεσα σ' αυτό το βιβλίο πληρώνεται με μια δολοφονία και με τρία ή τέσσερα οικογενειακά δράματα. Όσο για τον «απόλυτα καλό άνθρωπο», αυτός τρελαίνεται. Δεν ήξερε να ζήσει μέσα σ' αυτό το κλίμα που δεν ήταν το δικό του. Δεν ήξερε να προσαρμοστεί στην ανθρώπινη κατάσταση. Δεν μπόρεσε να γίνει ένας άνθρωπος. Ωστόσο ο δικός του χαμός έσωσε εκείνους που τον περιστοίχιζαν. Η παρουσία του πλούτισε τις ζωές, αφύπνισε τις συνειδήσεις σε θεμελιακά προβλήματα.

«Αμήν, Αμήν, λέγω υμίν, εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γην αποθάνη αυτός μόνος μένει· εάν δε αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει».

Έτσι, αυτό το ρητό του Ευαγγελίου φαίνεται να 'ναι το μυστικό συμπέρασμα του *Ηλίθιου*.

Το πρόσωπο του Ηλίθιου είναι ίσως το λιγότερο ανθρώπινο απ' όλα όσα φαντάστηκε ο Ντοστογιέβσκη. Ο Αλιόσα Καραμάζοβ είναι ένας καλός άνθρωπος που δεν αγνοεί ωστόσο το κακό, που ξέρει τα πάθη, τους πειρασμούς της σάρκας και του πνεύματος και τους δαμάζει. Ο Αλιόσα Καραμάζοβ είναι μια ύπαρξη πλήρης. Μα ο πρίγκιπας Μίσκιν είναι μια μορφή εξώκοσμη. Είναι απαλλαγμένος από κάθε αισθησιασμό. «—Δεν μπορώ να παντρευτώ καμιά γυναίκα, είμαι άρρωστος», λέει ο ίδιος.

Έπρεπε ωστόσο αυτή η υπερφυσική ύπαρξη να προσδεθεί μ' αυτόν τον κόσμο τον αισθητό. Έπρεπε αυτή η ιδέα να προικιστεί μ' ένα σώμα, μ' ένα πρόσωπο, με μια φωνή, μ' ένα παρελθόν.

Για να πλουτίσει αυτόν τον ήρωα, τον χωρίς βάρος και χωρίς όγκο, ο Ντοστογιέβσκη προστρέχει στην ίδια του την προσωπικότητα.

Ο Μίσκιν είναι ένας επιληπτικός. Δοκιμάζει, όπως κι ο Ντοστογιέβσκη, αυτή τη μεγάλη χαρά την πριν απ' την κρίση. Όπως αυτός, περιμένει, ελπίζει, το πολύτιμο εκείνο λεπτό όπου του αποκαλύπτεται, μέσα σε μιαν αστραπή, η υπέρτατη αρμονία του σύμπαντος:

«—Μέσα σ' αυτό το λεπτό μου φαίνεται πως καταλαβαίνω εκείνον τον εξαιρετικό λόγο του Αποστόλου «*Ουκ έσται χρόνος*»!

Αυτή η αρρώστια τον κρατά αδιάκοπα μέσα σε μιαν ακτινοβόλα ύπνωση. Ο κόσμος γι' αυτόν είναι διάφανος. Βλέπει πέρα απ' τις υπάρξεις. Ζει μυστηριακά μέσα στο μέλλον. Οι αναμνήσεις του πρίγκιπα είναι δανεισμένες απ' τις ίδιες τις αναμνήσεις του Ντοστογιέβσκη. Πραγματικά, ο πρίγκιπας διηγείται την ιστορία ενός ανθρώπου που του διάβασαν την καταδικαστική απόφαση του τουφεκισμού του για πολιτικό έγκλημα:

«—Κάπου είκοσι λεπτά αργότερα του διάβασαν αυτού του δυστυχισμένου και την απόφαση απονομής χάριτος και του ορίστηκε μια άλλη ποινή. Ωστόσο αυτός, στο διάστημα εκείνο, ανάμεσα στις δυο αποφάσεις, μέσα στα είκοσι εκείνα λεπτά, ή τουλάχιστο στα δεκαπέντε, έζησε με την απόλυτη βεβαιότητα πως από στιγμή σε στιγμή θα πεθάνει».

Ακολουθεί η ακριβής περιγραφή της εκτέλεσης των Πετρασεβσκιών.

Άλλη προσωπική λεπτομέρεια: ο Μίσκιν δεν μπορεί να υποφέρει τη θέα ενός πίνακα που κρέμεται στο σπίτι του Ραγκόζιν και που είναι αντίγραφο της *Αποκαθήλωσης* του Χανς Χολμπάιν.

«—Ένας άνθρωπος, κοιτάζοντας αυτόν τον πίνακα, θα μπορούσε να χάσει την πίστη του», φωνάζει ο πρίγκιπας.

Και διαβάζουμε μέσα στις *Αναμνήσεις* της Άνας Γρηγόριεβνας: «Πηγαίνοντας στη Γενεύη, σταματήσαμε μια μέρα στη Βασιλεία για να επισκεφτούμε το Μουσείο όπου βρίσκεται ένας πίνακας που γι' αυτόν είχαν μιλήσει πολύ στον άντρα μου. Είναι ένας πίνακας του Χολμπάιν, όπου βλέπουμε το Χριστό μόλις ύστερα απ' το υπεράνθρωπο μαρτύριο, κατεβασμένον απ' το Σταυρό κι αφημένο στην αποσύνθεση. Όντας πολύ αδύναμη για να τον κοιτάζω περισσότερη ώρα, τράβηξα σε μιαν άλλη αίθουσα... Όταν ξαναγύρισα, ο άντρας μου βρισκόταν ακόμα εκεί, στην ίδια θέση, ασάλευτος. Το συγκινημένο του πρόσωπο είχε κείνη την έκφραση του τρόμου που είχα κιόλας παρατηρήσει πολύ συχνά τις πρώτες στιγμές των επιληπτικών του κρίσεων.» Και κείνος της είπε αυτή τη φράση: «Ένας τέτοιος πίνακας θα μπορούσε να σε κάνει να χάσεις την πίστη...»

Όσο για τη στάση του πρίγκιπα αντίκρου στον αντίζηλό του, το Ραγκόζιν, αυτή θυμίζει τη στάση που υιοθέτησε ο Ντοστογιέβσκη αντίκρου στον αντίζηλό του Βεργκουνόβ, στη Σιβηρία.

«Δεν είμαι εχθρός σου και δε θέλω να σ' εμποδίσω σε τίποτα... Αν πραγματικά ζείτε τώρα μαζί, δε θα παρουσιαστώ ποτέ μπροστά της και δε θα σ' επισκεφτώ ποτέ πια...»

Ναι, σ' ολόκληρο το βιβλίο, νιώθουμε πως ο Ντοστογιέβσκη πασκίζει να συσσωρεύσει τις υλικές λεπτομέρειες, τις ακριβολογίες, τις προσωπικές του παρατηρήσεις για να δικαιώσει στα μάτια ενός απληροφόρητου κοινού αυτή την ιστορία ενός άλλου κόσμου. Μπάζει μέσα στον κόσμο του «δυο και δυο κάνουν τέσσερα» πρόσωπα που έχουν συλληφθεί κάτω απ' το σημείο του «δυο και δυο κάνουν τρία». Πασκίζει να συμφιλιώσει τ' ασυμφιλίωτα. Κι ωστόσο, μέσα σ' αυτό το βιβλίο, δεν υπάρχει ούτε κι ένας κομπάρσος, που τα πόδια του να πατάνε αληθινά πάνω στο έδαφος. Ο Ραγκόζιν, η Ναστάσια Φιλίπποβνα, ο Ιππόλυτος, ο Λέμπεντεβ, η Αγλαΐα, ο Ιβόλγκιν, όλοι, όλοι φωτίζονται απ' τον προβολέα ενός εφιάλτη.

«—Μην τάχα ο Ραγκόζιν δεν μπορεί να υποφέρει το φως;», αναρωτιέται ο πρίγκιπας.

Θα 'θελε να ξέρει ακριβώς την ψυχή του αντιζήλου του. «Δεν υπάρχει τάχα σ' αυτόν τον άνθρωπο παρά μονάχα ένα τυφλό πάθος; Είναι τάχα ανίκανος να υποφέρει και να συμπονεί στην οδύνη;»

«—Ο Ραγκόζιν είναι σιωπηλός, σωπαίνει τρομαχτικά,—λέει η Ναστάσια Φιλίπποβνα· —μονάχα τα μάτια του μιλάνε».

Φαίνεται πως αυτός ο άνθρωπος δεν ανήκει στον εαυτό του. Απ' την αρχή του βιβλίου τον νιώθουμε γαντζωμένο να τραβάει κατευθείαν στο έγκλημά του. Σκοτώνει αυτή τη γυναίκα, που τόσον καιρό τη λαχαρούσε, την ίδια στιγμή που εκείνη εγκαταλείπεται σ' αυτόν. Κι αυτό, γιατί είχε ελπίζει πως θα την καταλάβει μέσα στο σφιχταγκάλιασμα των δυο τους κορμιών. Ε! λοιπόν, αυτό ίσα-ίσα το σφιχταγκάλιασμα είναι κείνο που απομακρύνει τον έναν απ' τον άλλον. Αυτή η σάρκα, αυτό το άρωμα, κρύβουν μian ύπαρξη που κανένα χάδι δε θα μπορέσει να την αποκαλύψει.

Ο Ραγκόζιν κι η Ναστάσια Φιλίπποβνα είναι κλεισμένοι ο καθένας τους στη δική του μοναξιά. Οι ανθρώπινες χειρονομίες δεν αρκούν για να τους προσεγγίσουν. Ο Ραγκόζιν, σκυμμένος πάνω σ' αυτό το πρόσωπο, πάνω σ' αυτή την ανάσα, υποφέρει νιώθοντας τόσο μακρινή αυτήν την ύπαρξη που σφίγγει επάνω του. Εκείνη δεν είναι ολοκληρωτικά δική του. Εκείνη δε θα 'ναι ποτέ αποκλειστικά δική του. Σήμερα ή αύριο θα τον εγκαταλείψει πάλι. Μονάχα ο θάνατος θα του την διατηρήσει. Τη χτυπάει μ' ένα μαχαίρι στην καρδιά. Ύστερα περιμένει την επίσκεψη του πρίγκιπα.

«Ένα άσπρο σεντόνι σκέπαζε τον κοιμισμένο ως το κεφάλι. Τα μέλη όμως διαγράφονταν αόριστα... Γύρω, πάνω στο κρεβάτι, στα πόδια του κρεβατιού, δίπλα στις πολυθρόνες, ακόμα και στο πάτωμα, ήταν ριγμένα ακατάστατα τα βγαλμένα ρούχα, το πλούσιο άσπρο μεταξωτό φόρεμα, λουλούδια, κορδέλες... Στα πόδια του κρεβατιού βρίσκονταν τσαλακωμένες, κουβάρι, κάτι νταντέλες, και πάνω στις νταντέλες που ασπρογαλιάζανε, βγαίνοντας κάτω απ' το σεντόνι, διακρινόταν η άκρη ενός γυμνού ποδιού· φαινόταν σα λαξεμένο σε μάρμαρο κι ήταν τρομερά ασάλευτο. Ο πρίγκιπας κοίταζε κι ένιωθε πως όσο περισσότερο κοιτάζει, τόσο γίνεται πιο σιωπηλό, πιο νεκρό το δωμάτιο. Ξάφνου βόμβησε μια μύγα, που ξύπνησε κείνη τη στιγμή, πέρασε πετώντας πάνω απ' το κρεβάτι και σώπασε κάπου εκεί στο προσκέφαλο. Ο πρίγκιπας ανατρίχιασε».

Ο πρίγκιπας δε μένει έκπληκτος απ' την εξομολόγηση του Ραγκόζιν. Κι όταν ο άλλος του λέει: «Να μην τους αφήσουμε να μας την πάρουν», αυτός απαντάει:

«—Όχι, όχι! Για τίποτα στον κόσμο! Όχι, όχι, όχι!»

Λίγο-λίγο κι οι δυο βουλιάζουν στο ασυνείδητο. Όταν έρχονται να συλλάβουν το Ραγκόζιν τον βρίσκουν να ουρλιάζει στα πόδια του κρεβατιού. Κι ο πρίγκιπας του χαϊδεύει απαλά τα μαλλιά και το πρόσωπο.

Όσο για τη Ναστάσια Φιλίπποβνα, αυτή έχει προβλέψει το θάνατό της απ' την αρχή της περιπέτειας.

«—Είμαι χλομή σαν πεθαμένη», λέει χαμογελώντας πριν ξεκινήσει για την εκκλησία.

Πραγματικά, δεν υπάρχει άλλη διέξοδος απ' τον σπαραγμό, γι' αυτή την αμαρτωλή ψυχή, παρά μονάχα ο θάνατος.

Η Ναστάσια Φιλίπποβνα αγαπά το Ραγκόζιν, όπως ένα ζώο νιώθει να έλκεται προς ένα άλλο ζώο απ' τη μυρωδιά του. Αγαπά το Ραγκόζιν κι ωστόσο ξέρει πως αυτός ο αγροίκος είναι ανάξιός της. Μονάχα ο πρίγκιπας μπορεί να τη νιώσει. Μονάχα η αγάπη του πρίγκιπα μπορεί να τη σώσει απ' τον

εξευτελισμό. Μα αυτή η αγάπη μοιάζει πολύ με συμπόνια, έτσι που να μην μπορεί να την ικανοποιήσει. Είναι περήφανη. Δε δέχεται την ελεημοσύνη του οίκτου. Και, από αντίδραση, φτάνει να λατρεύει την ατίμωσή της που την εμποδίζει ν' αγαπηθεί από κείνον. «—Δεν μπορείτε ν' αγαπάτε παρά μονάχα την καταισχύνη σας της λέει η Αγλαΐα—την έμμονη ιδέα σας πως είστε ατιμασμένη και πως κάποιος είναι υπεύθυνος γι' αυτό. Αν είσαστε λιγότερο ατιμασμένη, ή αν δεν είσαστε καθόλου ατιμασμένη, τότε θα 'σαστε περισσότερο δυστυχισμένη...»

Μα αυτή η δίψα της ταπείνωσης ενώνεται παράξενα στη Ναστάσια Φιλίπποβνα με μια ματαιοδοξία δίχως όρια. Πραγματικά, *θέλει ν' αυτοταπεινώνεται. Δε θέλει να την ταπεινώνουν.* Κι αυτή η παρατήρηση ισχύει για όλα τα πλάσματα του Ντοστογιέβσκη.

Γύρω απ' αυτούς τους τρεις πρωταγωνιστές, μερμηγκιάζει ένα γραφικό πλήθος από παράσιτα, κυνικούς και ξεπεσμένους.

Ο Λέμπεντεβ, ένας δουλοπρεπής υπάλληλος, ένας γλοιώδης προξενητής, ένας τοκογλύφος, ένας ψευδομάρτυρας, που διαπρέπει όμως στην ερμηνεία της *Αποκάλυψης*, που θλίβεται με περίκομφες φράσεις για την τύχη της Ντυμπαρού.

«—Άμα με σπάσεις στο ξύλο—λέει στο Ραγκόζιν—θα πει πως δε θα με διώξεις από κοντά σου. Δείρε με. Με το ξύλο θα με κάνεις δικό σου».

Είναι ο στρατηγός Ιβόλγκιν «συνταξιούχος και δυστυχισμένος», που λέει αδιάκοπα ψέματα για την ευχαρίστηση του ψέματος και που φτάνει στο τέλος να μην ξεχωρίζει το ψέμα απ' την πραγματικότητα.

Είναι ο στρατηγός Επάντσιν, σπουδαίος και τρεμουλιάρης εραστής της Ναστάσιας Φιλίπποβνας. Είναι κι ο Γάνια, που τριγυρίζει κι αυτός τη Ναστάσια Φιλίπποβνα μα που ονειρεύεται να την παντρευτεί μόνο και μόνο για να δημιουργήσει μιαν ευυπόληπτη καριέρα. «Αξίζει, ναι ή όχι, για εβδομηνταπέντε χιλιάδες ρούβλια να υποστείς ένα τέτοιο μαρτύριο;»

Είναι κι η ωραία Αγλαΐα που κοροϊδεύει τον πρίγκιπα και που τον λατρεύει. Τέλος, και κυρίως, είναι η περίεργη μορφή του Ιππόλυτου, του νεαρού φθισικού που οι ώρες του είναι μετρημένες και που νιώθει την ανάγκη να διαβάσει δημόσια την εξομολόγησή του.

Ο Ντοστογιέβσκη, με τη μεσολάβηση αυτού του ετοιμοθάνατου, θέτει το πρόβλημα της ύστατης σημασίας της ζωής. Ο Ιππόλυτος, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας, σπαράζεται απ' την πάλη της σκέψης και της ύλης.

Υπάρχει τάχα κάτι έξω απ' τα τείχη; Υπάρχει τάχα μια δύναμη που να μπορεί να παραβεί τους νόμους της φύσης; Το θαύμα είναι τάχα κατορθωτό ή τα πάντα είναι ρυθμισμένα όπως το «δυο και δυο κάνουν τέσσερα»;

Κι ο Ιππόλυτος στρέφεται προς το Χριστό—την έκφραση της θριαμβεύουσας σκέψης. Σκέφτεται τον πίνακα που είχε πάρει το μάτι του στον προθάλαμο του Ραγκόζιν:

«Το πρόσωπο του Χριστού είναι τρομερά μωλωπισμένο, πρησμένο, με τρομερές, εξογκωμένες και ματωμένες μελανιές, τα μάτια είναι ανοιχτά, οι κόρες έχουν λοξέψει. Τα μεγάλα ασπράδια των ματιών λάμπουν με μια παράξενη, νεκρική, γυάλινη λάμψη. Όμως, παράξενο: όταν το κοιτάς αυτό το πτώμα του καταβασανισμένου ανθρώπου, γεννιέται μέσα σου ένα περίεργο και ξεχωριστό ερώτημα: αν αυτό ακριβώς το πτώμα (κι έπρεπε το δίχως άλλο να 'ναι ακριβώς έτσι το πτώμα Του), αν ακριβώς ένα τέτοιο πτώμα είδαν οι μαθητές Του, οι κυριότεροι μελλοντικοί Του απόστολοι, οι

γυναίκες που Τον ακολούθησαν και στέκονταν δίπλα στο σταυρό, όλοι όσοι πίστευαν σ' Αυτόν και Τον λάτρευαν, τότε πώς μπορούσαν να πιστέψουν κοιτάζοντας, κοιτάζοντας ένα τέτοιο πτώμα πως αυτός ο μάρτυρας θ' αναστηθεί; Χωρίς να το θέλεις, σκέφτεσαι: αν είναι τόσο φρικτός ο θάνατος κι αν είναι τόσο ισχυροί οι νόμοι της φύσης, πώς θα μπορέσει κανείς να τους υπερνικήσει; Πώς να τους υπερνικήσει, όταν δεν τους νίκησε ακόμα κι Εκείνος, που νικούσε τη φύση όσο ζούσε; Εκείνος που η φύση υποτασσόταν μπροστά του; Εκείνος που φώναξε: «Νεανίσκε, εγέρθητι» και ο μικρός σηκώθηκε. Εκείνος που είπε: «Λάζαρε, δεύρο έξω» κι αναστήθηκε ο νεκρός;».

Και πραγματικά, οι νόμοι της φύσης, οι νόμοι του «δυο και δυο κάνουν τέσσερα» δεν έχουν υποχωρήσει μπροστά στο μυστήριο του Χριστού. Άδραξαν το θαυμαστό άνθρωπο σαν έναν κοινό θνητό, κι όλη η δύναμη της σκέψης δεν μπόρεσε να εμποδίσει τα καρφιά να ξεσκίσουν αυτές τις συσπασμένες παλάμες, δεν μπόρεσε να εμποδίσει το κοντάρι να τρυπήσει αυτά τα πλευρά που λαχάνιαζαν, τ' αγκάθια να γδάρουν αυτό το μέτωπο που μέσα του έφερε τον κόσμο, δεν μπόρεσε να εμποδίσει τις φτυσιές να κυλήσουν σ' αυτή τη λατρευτή Μορφή.

Έτσι, η φύση, παίρνει για τον Ιππόλυτο «την όψη μιας μοντέρνας μηχανής που έχει ηλίθια κομματιάσει, καταφάει, λιανίζει, καταβροχθίζει μια μεγάλη κι ανεκτίμητη Ύπαρξη, μιαν Ύπαρξη που μόνη αυτή άξιζε όλη τη Φύση κι όλους τους νόμους της, όλη τη γη, που ίσως-ίσως να μη δημιουργήθηκε για κανέναν άλλο σκοπό παρά μονάχα για να εμφανιστεί αυτή η Ύπαρξη».

Τα φιλοσοφικά συστήματα, οι θρησκείες, δεν είναι τίποτα αντίκρυ στην ύλη και στον αριθμό. Ο Χριστός, λένε, αναστήθηκε. Μα το επονείδιστο τέλος του είναι κιάλας μια αποτυχία για την πίστη. Ο θάνατος άρχει στο σύμπαν.

Ε, λοιπόν, μια κι είναι έτσι, μια και υπάρχει μονάχα ένας Π ρ ώ τ ο ς Κ ι ν η τ ή ρ α ς αναισθητός που συντρίβει αδιακρίτως τους καλούς και τους κακούς, τα παιδιά και τους γέροντες, τους χοντροκέφαλους αστούς και τις αγνές μεγαλοφυΐες, δεν απομένει παρά να υποκλιθούμε μπροστά του, όπως ο ίδιος ο Χριστός έδωσε το παράδειγμα. Μα το ν' αποδεχτούμε τον Π ρ ώ τ ο Κ ι ν η τ ή ρ α δε σημαίνει και πως τον λατρεύουμε.

«—Δεν μπορεί να με φάει απλά και σκέτα χωρίς ν' απαιτεί από μένα να την επαινέσω κιάλας επειδή μ' έφαγε;» φωνάζει ο Ιππόλυτος.

Κι αν πλανιέται κι αν βλασφημεί μιλώντας έτσι, σε τι είναι υπεύθυνος για την πλάνη του;

«—Αν είναι τόσο δύσκολο, και μάλιστα εντελώς αδύνατο, να το καταλάβει κανένας αυτό, πώς λοιπόν θα δώσω λόγο που δεν ήμουν σε θέση να συλλάβω το ασύλληπτο;... Εξευτελίζουμε τρομερά τη Θεία Πρόνοια αποδίνοντάς της τις αντιλήψεις μας, μες στην αδημονία μας που δεν μπορούμε να την καταλάβουμε».

Αυτή η απελπισμένη διαλεκτική, είναι η διαλεκτική του υπόγειου ανθρώπου. «Με κλειστό το στόμα, τρίζοντας τα δόντια, ν' αποναρκωθείς μες στην αδράνεια και να σκέφτεσαι πως δεν μπορείς μήτε να θυμώσεις με κανέναν...»

Δεν μπορεί ν' απαντήσει κανείς λογικά σ' αυτή τη λογική επίθεση. Δεν πετυχαίνουμε την πίστη από συλλογισμό σε συλλογισμό, όπως τη λύση ενός προβλήματος. Δεν την κερδίζουμε με τη νόηση, μα με το αίσθημα. Κι όταν, λίγες μέρες αργότερα, ο Ιππόλυτος ρωτά τον πρίγκιπα για το νόημα της ζωής, ο Μίσκιν απαντά μ' αυτά τα αξιοθαύμαστα λόγια:

«—Τραβείχτε το δρόμο σας και συχωρέστε μας την ευτυχία μας».

Εκείνος που είναι ανίκανος να δοκιμάσει αυτή την ευτυχία την έξω από κάθε λογική κι ενάντια σε κάθε λογική, ας τραβήξει το δρόμο του κι ας αφήσει ήσυχους τους άλλους.

Μια κι η πίστη είναι εχθρός του «δυο και δυο κάνουν τέσσερα», δεν μπορεί κανείς να την αποκαλύψει στην καρδιά του άπιστου εφαρμόζοντας τις αρχές του «δυο και δυο κάνουν τέσσερα». Τέτοιο είναι το μάθημα που βγαίνει απ' το θαυμάσιο επεισόδιο του Ιππόλυτου.

Αυτή η μακρόλογη κι ασυνάρτητη, η κακά ισορροπημένη κι ασθματική αφήγηση, ξετυλίγεται μέσα σε μιαν ατμόσφαιρα εφιαλτική. Σε κάθε σελίδα η απιθανότητα τραβάει πλάι-πλάι με τη «βιωμένη λεπτομέρεια». Σε κάθε σελίδα είναι αισθητή η προσπάθεια του συγγραφέα που συνεπαίρνεται απ' τη σκέψη και που βάζει τα δυνατά του να μη χάσει το έδαφος κάτω απ' τα πόδια του.

«Εκείνο που οι περισσότεροι ονομάζουν φανταστικό και αφύσικο, είναι για ένα η πιο βαθιά πραγματικότητα,—έγραφε ο Ντοστογιέβσκη στο Στράχοβ.—Και δεν επιμένω τόσο στο μυθιστόρημα όσο στην ιδέα».

ΑΝΡΥ ΤΡΟΥΑΓΙΑ

Σα συμπλήρωμα των κριτικών σελίδων του Τρουαγιά, παραθέτουμε τις λίγες αυτές γραμμές του Αντρέ Λέβινσον απ' το βιβλίο του Η ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΗ, μόνο και μόνο για να δείξουμε πως εννιά χρόνια πριν ο Λέβινσον είχε δει, ξεχωρίσει και υπογραμμίσει τα πιο χαρακτηριστικά σημεία του ΗΛΙΘΙΟΥ, που ο Τρουαγιά θ' αναπτύξει και θα βαθύνει με την οξύτατη ψυχολογική του παρατήρηση και τη συγγραφική του δεξιοτεχνία.

Ο Ντοστογιέβσκη συνέλαβε τον *Ηλίθιο* στις όχθες του Έλβα και τον τέλειωσε στις όχθες της λίμνης Λέμαν. Το μυθιστόρημα αυτό, που ακόμα κι ο τίτλος του είναι μια ηθελημένη πρόκληση ενάντια στη διανοουμενίστικη υπεροψία, καταπιάνεται με το πιο τραχύ απ' όλα τα προβλήματα: να ζωγραφίσει τον δίκαιο, τον απόλυτα καλόν άνθρωπο.

Ο Ντοστογιέβσκη διάλεξε για ήρωα έναν «πτωχό τω πνεύματι», «ότι αυτοίς εστίν η βασιλεία των ουρανών». Και δανείζει στον πρίγκιπα Μίσκιν την πιο αλγεινή του εμπειρία: την ίδια του την αναπηρία, την επιληψία. Μ' αυτά τα εφόδια, αυτός ο αγνός αθώος—Δον Κιχώτης, όχι πια κωμικός, μα σοβαρός—αφήνει την κλινική της Ελβετίας κι έρχεται να κηρύξει στη Ρωσία, στο πείσμα του σκανδάλου και της γελοιοτήτας, έρχεται να ευαγγελίσει και να βάλει σε πράξη τη μίμηση του Χριστού, πριν βυθιστεί για πάντα στην άβυσσο της παραφροσύνης.

Γιατί αυτός ο αγνός, αυτό το αγγελικό πλάσμα, που στέκει έτσι μακριά απ' την ανδρική φύση, συντρίβεται—μανιακός της συμπόνιας—επειδή ώθησε τον ουράνιο έρωτα πέρα απ' τα όρια του ανθρώπου. Απ' την πρώτη στιγμή που θ' αντικρίσει τη βασανισμένη μορφή της Ναστάσιας Φιλίπποβνας, σε μια φωτογραφία, είναι χαμένος. Έχει πληγωθεί από μια συμπόνια πιο δυνατή απ' το πάθος.

Ο Ρασκόλνικοβ είχε γονατίσει μπροστά στη Σόνια την αγία πόρνη, προσκυνώντας στο πρόσωπό της όλη την οδύνη αυτού του κόσμου.

Ο πρίγκιπας θέλει να δώσει τ' όνομά του σ' αυτή τη μεγάλη αμαρτωλή, σ' αυτή την ακρωτηριασμένη ψυχή, που εκδικιέται τους διαφθορείς της με το να εξευτελίζεται ακόμα πιο πολύ, με το να καταστρέφει τον εαυτό της: αγέρωχη παλακίδα, έξαλλη Μαινάδα.

Ακόμα μια φορά, ο Ντοστογιέβσκη ξαναπαίρνει για λογαριασμό του, εξαίρει και ξεπερνά—όχι βέβαια δίχως κάποιον περιφρονητικό υπαινιγμό στην *Κυρία με τας Καμελίας* του Δουμά υιού—το ρομαντικό θέμα της εταιρας που εξαγνίζεται με τον έρωτα.

Ο ασθενικός αφελής τη διαφιλονικεί απ' τον έμπορα Ραγκόζιν—μορφή αρσενικά κι απαίσια, τυφλή και δολοφονική δύναμη της φύσης, δαιμονιακή, καταβασανισμένη απ' τη λαγνεία—που ασκεί μια μοιραία γοητεία στη Ναστάσια Φιλίπποβνα. Εκείνη πηγαίνει σ' αυτόν ξέροντας καλά πως βαδίζει στο θάνατο. Και, πλάι στο πτώμα της, ο δολοφόνος κι ο άγιος, αντίζηλοι κι αδελφοί, θύματα και οι δυο της ίδιας ειμαρμένης, θα ξαναβρούν τέλος τη γαλήνη.

Γύρω απ' τους πρωταγωνιστές μερμηγκιάζει ένα πλήθος από δευτερεύοντα πρόσωπα. Έτσι ο Ραγκόζιν σέρνει στα χνάρια του έναν ολάκερο συρφετό, γραφικό και κυνικό, από παράσιτα και ξεπεσμένους, μιαν ολάκερη Αυλή Θαυμάτων, με φάτσες εγκληματικές κι ανάμεσά τους ο αθάνατος Λέμπεντεβ, τοκογλύφος, προξενητής, σπιούνος, ψευδομάρτυρας, που ωστόσο διαπρέπει στην ερμηνεία της *Αποκάλυψης* και που χύνει αληθινά δάκρυα για την τύχη της κυρίας Ντυμπαρού.

Δυο άλλες ομάδες αποτελούνται από τις οικογένειες των δυο στρατηγών: του Ιβόλγκιν, miles gloriosus, του άκακου απατεώνα, του δεξιοτέχνη της ανυστερόβουλης ψευτιάς, και του Επάντσιν, αυτού του πομπώδους αξιωματούχου, που τόσο τρεμουλιάρικα είναι ερωτευμένος με τη Ναστάσια, του πατέρα της Αγλαΐας αυτής της ιδιόρρυθμης κοπέλας που κοροϊδεύει τον πρίγκιπα και που τον λατρεύει απ' την πρώτη στιγμή που τον βλέπει.

Τα πλάνα της αφήγησης κόβονται ξανά και ξανά, σμίγουν σε μια διάφανη επαλληλία, οι περιπέτειες περιπλέκονται ατέλειωτα. Συχνά το υψηλό μυστηριακό νόημα πέφτει στη σκιά κι αναδύεται ένα κομμάτι ζωής για να παραχωρήσει πάλι τη θέση του σε κάποια δογματική συζήτηση ή σ' ένα παρέμβλητο επεισόδιο. Η μακρόλογα ασυνάρτητη και συστραμμένη αυτή αφήγηση θυμίζει, στο

πεδουκλωμένο βάδισμά της, πιότερο από ένα φωτεινό οικοδόμημα, μιαν υπόγεια κατακόμβη. Προχωρεί κατά εκρήξεις, και κάθε φάση καταλήγει σ' ένα θορυβώδες φινάλε, όπου όλοι οι ηθοποιοί του δράματος ξαναβρίσκονται στη σκηνή.

Ο Ντοστογιέβσκη είχε βάλει στον ήρωά του ό,τι πιο καλό και πιο φωτεινό απ' τον ίδιο τον εαυτό του—εκείνο το ανώτερο στρώμα της ψυχής που γι' αυτό μιλάει ο Πλωτίνος. Του εμπιστεύτηκε τις πιο αλγεινές του αναμνήσεις, τις πιο οξείες αισθήσεις του: τις στιγμές που είχε ζήσει στο ικρίωμα, εκείνες, τις άρητες, που προηγούνταν απ' τις κρίσεις του κι ακόμα τις πιο βαθιά βιωμένες ιδέες του. Κι είναι ο ίδιος ο Ντοστογιέβσκη που μέσα απ' τις «ανόητες τιράντες» του Ηλίθιου, χτυπώντας τον Αντίχριστο στην τριπλή του υπόσταση—αθεϊσμό, καθολικισμό, σοσιαλισμό—θα κηρύξει τη λύτρωση του κόσμου με το ρωσικό Χριστό. Κι ωστόσο αυτός ο μεσιανικός ενθουσιασμός πήγε ολότελα χαμένος. Η φωνή του προδρόμου αντήχησε στην έρημο. Το πρόβλημα της ύπαρξης του Θεού, που απ' αυτό εξαρτιόταν όλη η ηθική ζωή του, δεν απασχολούσε καθόλου τους συγχρόνους του. Και δεν ήταν η λύση που πρόβαλε ο Ντοστογιέβσκη που τους διέφευγε, μα αυτό το ίδιο το πρόβλημα. Χυμούσε με χαμηλωμένο το δόρυ ενάντια στον αθεϊσμό που είναι ά ρ ν η σ η · συνάντησε την αδιαφορία που είναι μ η δ έ ν : τα φτερά του ανεμόμυλου. Δεν είχε σημαίνει η ώρα για την επιστροφή του Δον Κιχώτη, ούτε για τη νέα ενσάρκωση του Λόγου.

Κι ο Μίσκιν δέχεται το συμβολικό ράπισμα κι όχι το ακάνθινο στεφάνι. Κανένας δε φωνάζει: «Σταύρωσον αυτόν». Απομακρύνονται απ' αυτόν μ' ένα χαμόγελο άπιστο και κοροϊδευτικό.

Κι η κριτική, μην ξέροντας τι να κάνει μ' αυτόν το «φτωχό ιππότη», ολότελα ξένη ακόμα και στη σκέψη μιας μεταφυσικής συζήτησης, περιέβαλε τον *Ηλίθιο* με μιαν αμήχανη σιγή, αόριστα εχθρική και συγκρατημένα ειρωνική.

Ο συγγραφέας, μια κι η ρωσική κοινωνία απόμεινε κουφή στο «ευτυχές μήνυμα», συγκεντρώνεται για πολύν καιρό προτού χτυπήσει τη Λερναία Ύδρα κατακέφαλα. Αφήνει να τον πλημμυρίσει η οργή. Και ξάφνου τον βλέπουμε να χυμάει, σπιθοβολώντας από λύσσα, ίσα στην επανάσταση και να της καταφέρει τους *Δαιμονισμένους*, τρομερό κι απροσδόκητο ρόπαλο, λίβελο μιας ανάκουστης βιαιότητας, μιας πρωτόφαντης τόλμης, μια κι αψηφά την Κοινή Γνώμη και στέκει ενάντια στο ρεύμα.

ΑΝΤΡΕ ΛΕΒΙΝΣΟΝ

---

¹ Αυτός που ανήκει στην αίρεση των σκοπτσι (αυτοευνουχιζόμενοι).

² Το μικρό όνομα του επιγόνου.

³ Τ' όνομα του Ελβετού καθηγητή.

⁴ Φράση που έγινε παροιμιώδης απ' το έργο του Γκριμπογιέντοβ *Η Δυστυχία να 'χεις πολύ μυαλό και υποδηλώνει στη σημερινή ρωσική γλώσσα τον κωμικό φόβο απέναντι στην Κοινή Γνώμη.*

⁵ Εδώ ο Κέλερ, μιλώντας για το διάσημο ιεροκήρυκα Μπουρνταλού, που τον αποκαλεί αρχιεπίσκοπο, εννοεί το κρασί Μπορντώ. Φράση άλλωστε που συχνά χρησιμοποιούσαν για να υποδηλώσουν την κρασokaτάλυξη.

⁶ Σ.τ.Μ. Ήρωας κωμωδίας του Γκριμπογιέντοβ.

⁷ Εδώ η Αγλαΐα από άγνοια παίρνει επί λέξει τη λαϊκή έκφραση «χύνω σφαίρες» που σημαίνει λέω

τερατολογίες.

⁸ Ω, να μπορούσαν να δουν για καιρό την ιερή ομορφιά σας, / Τόσοι φίλοι που μένουνε κουφοί στους αποχαιρετισμούς μου! / Μακάρι να πεθάνουν σε βαθιά γεράματα, μακάρι να βρεθούν πολλοί να / κλάψουνε το θάνατό τους, Κι ένας φίλος να τους κλείσει τα μάτια!

⁹ Μην ψεύδεσθε ποτέ. Ναπολέον, ειλικρινής σας φίλος.

¹⁰ Σ.τ.Μ. «Πάνω στα κουκιά»· ρωσική έκφραση που σημαίνει: βρίσκομαι σε αδιέξοδο.

¹¹ Γκλεμπόβ: ένας απ' τους συνωμότες εναντίον των μεταρρυθμίσεων του Μεγάλου Πέτρου, υπέρμαχος των παλαιών ρωσικών παραδόσεων. Αντρέι Ιβάνοβιτς Όστερμαν Γερμανός μετανάστης στη Ρωσία, συνεργάτης του Μεγάλου Πέτρου στις μεταρρυθμίσεις του. Ο συγγραφέας παίρνει τον πρώτο σαν πρότυπο εμμονής στις ιδέες του και το δεύτερο σαν τύπο καριερίστα και τυχοδιώχτη.

¹² Σ.τ.Μ. Οι δύο τελευταίοι στίχοι απ' το ποίημα του Α. Πούσκιν *Ελεγεία*.